

BATSÁNYI JÁNOS

ÖSSZES MŰVEI III.

500845

BATSÁNYI JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI

Kritikai kiadás

III.

PRÓZAI MŰVEK

2. KÖTET

Sajtó alá rendezte

KERESZTURY DEZSŐ
ÉS TARNAY ANDOR

✱

A felvilágosodás korának első jelentős magyar politikai költőjét, a Martinovics-pörben elítélt Batsányi Jánost kufsteini várfogsága után többé nem engedte hazatelepedni a Habsburg-hatalom. 1809 őszén Bécsből Párizsba menekült. Itt 1815 őszén újra letartóztatták, a brünni Spielberg börtönébe vitték, s miután az újabb vizsgálatokban sem sikerült főbenjáró bűnt rábizonyítani, Linzbe száműzték. Ott élt 1845-ben bekövetkezett haláláig. Az élete végéig tartó rendőri felügyelet csak azt tette számára lehetővé, hogy a hazai konzervatív irodalmi körökkel tartson kapcsolatot. Így jelent meg több olyan vitairata, könyve, amelyekben a kor legvitatottabb kérdéséhez, a nyelvújításhoz szólt hozzá nagy műveltséggel, kemény szigorral. Élete végéig dolgozott nagy elvi tanulmányain, amelyekben a magyar nemzeti költészet alapvető kérdéseit fej-

BATSÁNYI JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI

BATSÁNYI JÁNOS

ÖSSZES MŰVEI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KERESZTURY DEZSŐ

ÉS

TARNAI ANDOR

1961

298946

BATSÁNYI JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI

III.

PRÓZAI MŰVEK

MÁSODIK KÖTET

1961

500845

500845

Lektorálta
TÓTH DEZSŐ

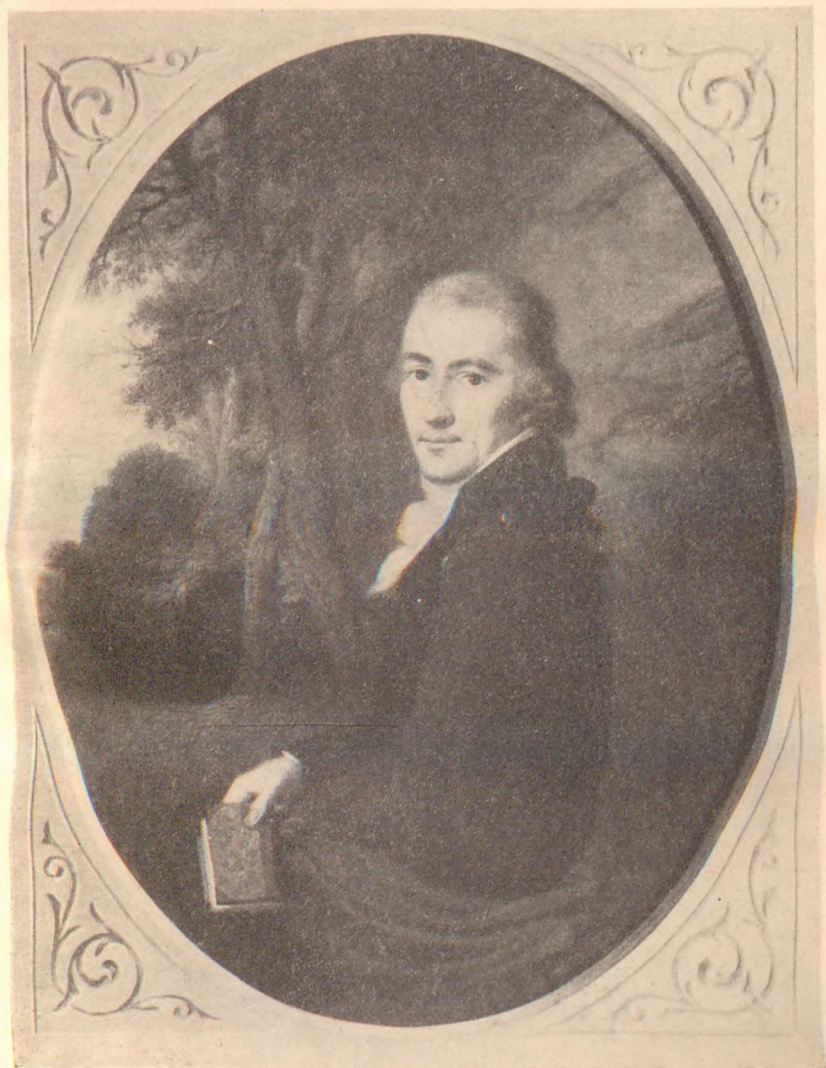

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1961

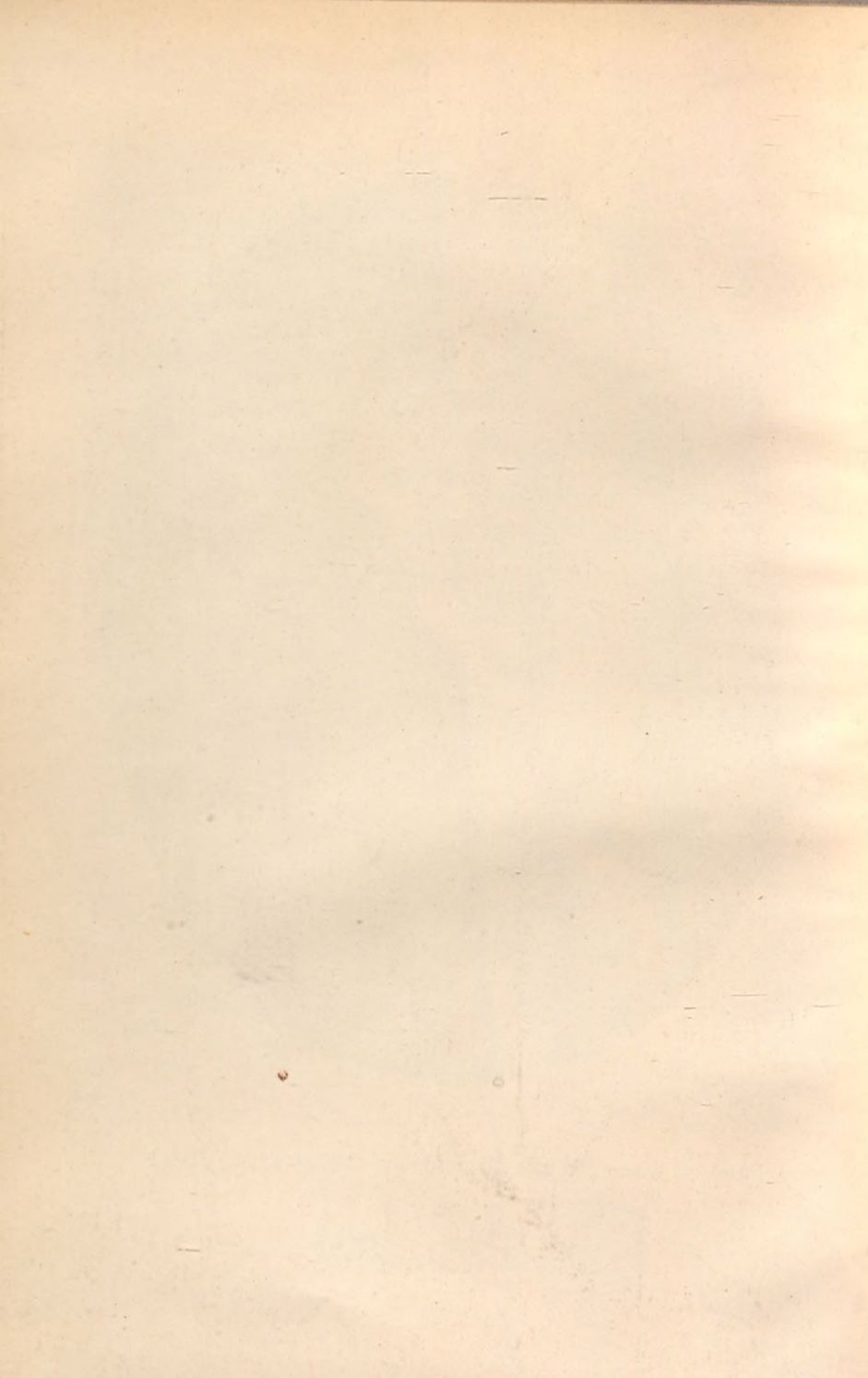
Printed in Hungary

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA
Könyvt. 8870 / 196 1 sz.

5. 2. 102

Batsányi János (Johann Niedermann olajfestménye. 1802.)

BEFEJEZETT MŰVEK

1. ELŐSZÓ.

(1808)

Pünkösdi havának első napján éppen húszadik esztendeje múlt már, hogy hazámfiyait, nyelvünk' elhagyatott ügyének előmozdítása végett azelőtt hat hónappal összeállott kis Társaságunk' nevében, a' Kassai MAGYAR MŰZÉUMBa bevezetvén, nemzeti litteratúránk' történeteiről 's akkori állapottyáról bővebben szóllottam. ^{a)} Közre botsátván most végre valahára versgyűjteményemnek egy részét, 's félbe szakasztván ekképpen hosszszas hallgatásomat, nem tselekszem talán szükségtelen dolgot — mind ezen munkáimra, mind litteratúránknak azólta nagyon megváltozott állapottyára tekintve, ha 10 gondolatimat a' Magyar Versszerzésről 's a' nemzeti Nyelvtudománynak most kérdésben forgó némelly tárgyairól ez úttal bővebben, 's szokásom szerint egész egyenességgel kinyilatkoztatom: az itélettételt önnön magára hagyván az értelmes és jó-akaratu Olvasóra. Reménylem, hogy a' mit ekképpen, sok 15 esztendei saját tapasztalásom 's belső tökéletes meggyőződés szerint említeni fogok, Hazánknak szép tehetségű 's jó igyekezetű ifjabb Litterátorai szívesen veendik, és, a' mennyire igaznak, jónak, helyesnek 's elfogadhatónak lenni itélik, hasznokra-is fordítandgyák. Mert ő-reájok nézve 's az ő kedvekért 20 mondom leginkább, a' mit mondok.

I. Az említett időkben (azaz 1787 és 1788dik esztendőben) a' Magyar Nyelvre nézve valósággal még tsak a' Múza, vagy-is Nemzetünknek jó Geniussa, *súghatta füliünkbe*, hogy hazafiúi *tüzünk' szikrája*, a' mint Baróti SZABÓ Dávid jó barátom 25 jövendölte, *kis időnek alatta derék lángot fog vetni*; és hogy (a' mint igaz jövendölését, megjobbított ebbéli énekében, tovább folytattya)

— — — — — Szerentsés
Példánk mindenüvé, minden Rendekre kiterjed;

30

'S mint mikoronn harapot gyűjtünk a' száraz avarban,
 Tűzbe borúl egyszerre mezőnk, 's elenyészik aszattya:
 Mindgyárt 's nagy-buzgón író-tollakra hevülnek
 A' tehetős elmék: kiveszik vesztére hagyódott
 5 Parlagodásából, 's tellyes bőséigibe hozzák
 Nyelvünket; 's minden díszét vetekedve megadván,
 A' tudományoknak nyelvévé tészik idővel. ^{b)}

Az illy jó reménységgel és hazafiúi tiszta szándékkal kez-
 dett pályafutást folytattuk mi, egynéhány jobb, állhatatosabb,
 10 és egyedül a' Nemzet' köz hasznát kereső, 's ugyan azért velünk
 szívesen egygyet-értő, hív társakkal, mind addig, míg lehetséges
 volt. (1788—1793.) És ha igyekeztünk' következeiseire tekén-
 tek, bátran és vígasztaló örömmel elmondhatom még ma-is,
 hogy nem haszon nélkül folytattuk. ^{c)}

15 További életemnek sokféle, alig hihető, 's még-is megtör-
 ténnt, sanyarú viszontagságai után, ^{d)} Hazám' kebeléből ki-
 költözvén, 's tisztí hívtalommal járó kötelességeimnek minden-
 kori hív és serény bétellyesítésben, 's egyéb szükséges dolgaim-
 nak folytatásában foglalatoskodván, alig teheték azólta valamit
 20 ollyast, a' mi hazai nyelvünknek 's litteratúránknak látható-
 képpen használhatott volna. ^{e)}

Most — — — — —

legkevesebbet sem aggódik arról, ha fog-e valaha éneke tetszeni
 25 valakinek, sőt ha olvassa-e, hallgattya-e valaha ötöt valaki,
 vagy sem.

Így énekel belső indulattya' titkos ösztönéből, a' nyárfá-
 nak ágánn üldögélő magános kis madár: míg végre, keserű
 fájdalomában szíve szakadván, halva lefordúl; vagy ártatlan
 30 örömei közt gonoszúl meglepettevén, az éhes karvaly' körmeitől
 széllyelszaggattatik.

III. *A' vers' nemeiről* azt tartom: hogy ott, a' hol helye van,
 mindenik jó lehet, tsak poézis legyen benne; — egygyetlen egygyet
 kivéve, mellynek sohol nints helye! ('s mellyről majd alább
 különösen fogunk még emlékezni.) Alkalmatos a' magyar nyelv
 35 mindenfélére; úgy, hogy tsak a' Poétának tetszésétől függ,
 mellyiket válaszsza 's kövesse munkájiban, a' mennyire t. i. a'
 felvett tárgynak minémiségéhez 's tulajdonságához képest ezt
 vagy amazt jobbnak és illendőbbnek ítélheti, gondolhattya.

Ehhez képest: éppen nem ditsérhetem némelly Tudóssaink' tselekedetét, a' kik, görög és deák hangmérsékléshez szokván, 's úgy vélekedvén, mintha egyedül tsak ők volnának „igaz Versszerzők”, — minden más Poétáról, ha a' járottabb útból kitérni, 's szokott módgyáról lemondani nem akar, nagy bátran azt állítják, hogy „gyermeki dologra vesztegeti a' drága időt!”⁵) hogy a' tudós és jobb ízlésű hazafiakhoz, az igaz M. Versszerzők' kissébb, de józanabb részéhez, éppen nem tartozik; hogy a' ditsósség' templomához el nem juthat, annál inkább abba soha bé nem mehet; sőt hogy, a' mint ezt egy rövid elmélkedésnek jegyveres beszédű névtelen szerzője hosszasan vitattya, mind Azok, a' kik „metrummal vagy láb mértékkel nem élnek”, nem tsak a' Poétának, de még a' Versszerzőnek nevére sem tarthatnak számot! Mert könnyen megtörténhetik, és, a' mint naponként láthatni, valóban meg-is történik, hogy az ő-tőlők úgy neveztetett Ritmistának vagy Hangegyeztetőnek némelly költeményeiben még több 's igazabb poézis és poétai tűz — azaz, még szebb, nagyobb és felségesebb gondolat, még szebb, mélyebb és szívrehatóbb érzemény, még szebb, elevenebb és gyönyörűsegebb kép vagy rajzolat, még szebb, igazabb, tisztább, tsinosabb, 10 velősebb magyarság, 's egyszersmind valósággal több, szebb és kellemetesebb *rhythmus*, és mind ezeket egy szép Egészbe öszve-olvasztó, 's ekképpen a' munkának életet, erőt 's kedves kellemetességet adó belső harmonia-is találhatik, mint másnak valakinek néha talán igen-is nagyon regulázott, igen-is nagyon mesterkéltt, de mind ezen betses tulajdonságok nélkül szűkölködő sovány és melodiátlan verseiben;... bár melly fennyen szőllyon-is némellykor az olyan magahitt Versszerző az ő tsudálatos nagy mesterségéről, és ennek tsalhatatlan regulájához szorosan alkalmaztatott saját munkájiról-is. ¹⁵ 20

Nints p. o. a' Francia Nemzet' régen kimiveltt és egész Európában elterjedtt tsinos nyelvének olyan bizonyos, és olly tökéletesen meghatározott igaz prozodiája, melly szerént azonn a' nyelvenn a' Görögök' és Deákok' módgyára mérsékelt verseket lehetne írni; legalább az eddig mutatott ebbéli példák 30 mind szerentsétlenek voltak.* És ki merné még-is a' tudós Világ elótt azt mondani, hogy ennek a' litterátúrában-is olly nagy és

* *Jodelle, Pasquier, Desportes, Rapin, Turgot, etc.* — Parmi plus de mille vers mesurés j'ai eu la curiosité de lire, úgy mond *d'Olivet*, je n'en ai pas trouvé un seul de bon, ni même de supportable.

hatalmas Nemzetnek nintsenek jeles Költőji? ki merné ma, artzspirulás nélkül, azt állítani, hogy *Corneille, Racine, Boileau, Molière, La Fontaine, Rousseau (János), Voltaire, Gresset, Chaulieu, Le Brun, Parny, Delille,* 's-több más nagy hírnévű tudós férjfiak, kiket egész Európa ismér, tisztel, betsül, nem Poéták, nem igaz Versszerzők, — noha Görög 's Deák „*metrummal vagy lábmértékkel nem élnek*”, és nem-is élhetnek?!

Azok az új Magyar Doktorok, a' kik most a' Parnaszszusra vezető, talán könnyebb és téresebb, de az ott uralkodó bölts Istennek különös engedelme 's titkos segítsége nélkül senkitől sem járható, ^{h)} régi utakat előttünk ekképpen erővel bevágni akarnák, 's mindnyájunkat örömet eggyetlen egy szűk ösvényre szoríttanának; ezek az új Doktorok megnyerhetik ugyan a' kértt „*botsánatot*” önként és előre megvallott ebbéli „*hevességekért*”; de igen nagyon tsalatkoznak, ha azt vélik, hogy valaha elérhetik azt a' tárgyat, a' mellyre arányoznak, és olly igen nagyon, olly mód nélkül törekednek. Későn ébredtek-fel, későn érkeztek hozzánk új tudományokkal; hijában álmadoznak még ma-is a' reformatori koronáról. Mert sem „*Horátziusnak az Éliziumi mezőkön mulató nagy érdemű lelkével*”, vagy más valamely jeles és hasonlóképpen „*nagy érdemű*” embernek ditsőültt árnyékával, sem a' még életben lévő, tovább néző 's meszszebbre látó igaz Költővel, *magnum cui mentem animumque Delius inspirat vates*, sem akármely más jó és helyes itéletű 's tiszta ízlésű tudós Magyarral, sem elvégre mí velünk, a' kik, az ő poétai nagy „*tökéletességeket*” éppen nem irígyelhetvén, az értelmes és ép-ézésű tudós olvasótól magunk-is azt kívánnjuk, hogy verseinket az övéiktől ezután-is mindég „*megválaszsa*”, megkülömböztesse; soha, mondom, el nem hitetik ők mí velünk azt, hogy az ő kemény dogmájokban kiszabott keskeny határokon kívül nem lehet élet és üdvösség! 's hogy „*a mennyei költés sírjába hanyattlik, egész betsétől és erejétől megfosztatik a' Magyarok földgyén*”, hatsak „*eggyvalaki meg nem oltalmazza*”! Nem, atyámfijai, nem hanyattlik még sírjába, 's nem forog még olly igen nagy veszedelemben a' Magyar Poézis, hogy a' tí erőszakos segedelmetek 's olly vak bízodalommal, 's hevességgel ajánlott ízetlen és éppen nem kívánatos orvosi szeretek nélkül fel ne épülhetne. Hidgyétek-el inkább, hogy, ha volna-is a' további segítségre szüksége, (a' mint hogy van-is) bizonyosan nem ilyen útakon, nem ilyen szerek, módok és eszközök által, lehetne 's

kellene rajta segíteni. Hidgyétek-el egyszersmind, sőt hiszitek, láttyátok és érzitek tí ezt jól magatok-is, akár mint tagadgyátok; hidgyétek-el, mondom, és vallyátok meg egyenesen, hogy Poéták, még pedig igaz jó Poéták és jeles Versszerzők lehetnek a' mí Költőink, ha szinte a' magok saját ösvényeken járnak-, és előbbeni vélekedésekben állandóul megmaradván, a' tí reguláitokat nem követik-is. — Különös dolog, bizonyára, már magában-is: a' Magyar Poézisnak elhanyaglásáról akkor sópánkodni, 's szinte bizonyos veszedelmét hirdetni, jövendőlni, a' mikor legjobban kezd gyarapodni; a' mikor legtöbb, legszámosabb jeles hazafiaktól miveltetik, 's hová tovább mind inkább épül, emelkedik; és a' mikor olly szép gyümölcsöket ígérő tellyes épségében virágzik, a' millyeneket, halhatatlan Gyöngyösink' idejétől fogva, még ugyan soha senki sem szedett, soha senki sem látott a' *Magyarok' földén*. (Ha bár meg kell-is önként és igazán vallanunk azt, hogy Versszerzőink között nem igen sokat mutathatnánk tsakugyan még ma-is *ollyant*, a' kinek munkájiban valósággal feltalálhatnánk, és mindenha mindenütt kitetszenék az a' „*mennyei tűz*” 's az a' „*nyelv- és versbéli nagy tökéletesség*”, a' mellyet azokban keresni szoktunk, 's a' mellýről már fellyebb két ízben-is emlékeztünk.*)

* Nintsenek, mondom, nintsenek még a' Magyar Poéták között *Catullusok, Virgiliusok, Horátiusok, Tibullusok*; sem ollyanok, a' kiket *Dante, Ariosto, Tasso, Milton, Pope, Corneille, Racine, Boileau, Klopstock, Wieland, Schiller*, 's más illyen Halhatatlanok mellé helyeztethetnénk. De vagnak azonban még-is közöttök több olly szép és jeles elmék, több olly szerentsés órában született igaz Költők, a' kiknek érdemeit nem lehet háladatlanság nélkül meg nem ismérnünk, 's szívesen nem tisztelnünk, nem magasztalnunk. — Ezeknek, és még egynéhány más rendbéli jelesb Íróinknak nevezetesebb munkájira nézve, bátran és vigasztaló örömmel elmondhattuk már ma legalább azt, hogy az időknél tudva lévő kemény mostohaságához és Hazánk' 's Nemzetünk' igen különös állapottyának egész minémiségéhez képest, eleget emberkedtünk, és elég jó szerentségre fáradoztunk! hozzá téven ehhez, és irigy ellenségeinknek bosszúságára szinte diadalmaskodva kimondván még azt-is, hogy illyen környüfállásokban, illyen akadályok között, illy rövid idő alatt többre ugyan mások sem mehettek volna.

Megtettek ugyan-is a' mí Poétáink, és egyátallyában mind a' két rendbéli jobb Magyar Íróink, főképp' a' közelebb múltt szomorú időszakban, . . . megtettek ők örömet és szívesen mindent, a' mit egyedül a' Hazánk szent szeretetétől indítatván 's vezéreltetvén, nemzeti nyelvünk' hasznára megtehettek; mindent, a' mit e' végre jónak, illendőnek és lehetségesnek lenni gondolhattak; és a' mit, a' legnagyobb, leg-

A' kik a' poézisnak tellyes mivoltát tsak a' versben, és a' versszerzésnek majd egész szépségét egyedül tsak a' láb mértékben helyhezteszik, magok sem tudgyák tulajdonképpen, mit és miről beszélnek, 's mit kívánnak. Akármit mondgyanak azonban és
 5 akármelly hangon beszéllyenek ők, mindenkor és akarattyok ellen-is nyilván kimutattyák, hogy tsak halloınásból 's mások utánn szólnak. Ha magok-is gondolkodnának, és a' dolognak természetéről voltaképpen ítélnének: lehetetlen volna, nem tapasztalniok, hogy a' metrummal élő, 's a' szillabák' hangjait a'
 10 deák' prozodia' reguláji szerént hibátlanul mérséklő boldog FANNIUS szintén olly tehetetlen és ízfogyott szegény Versfaragó lehet, és szokott-is lenni — minthogy Apollónak híre 's engedelme nélkül, sőt világos tilalma ellen, fog az arany-lanthoz; valamint az a' *szotyogó totyogó* Hegyallyai DUDÁS Péter, a' ki
 15 egyedül tsak a' szótagok' számát vizsgállya, 's a' nagy ügyyel bajjal öszvekeresgéllyt *rottyogó pottyogó* véghangokat minden józan érteleml nélkül egyberakosgattya; vagy az a' különös jó szerents-értel kérdő Füzeséri GOMBA Mihály, a' ki olly szerfelett-való könnyúséggel 's valamennyi verselő-társait mind irígységre
 20 gerjeszthető szapora természettel bir, hogy még a' hasonló végezettű négyes strófát-is minden fáradság nélkül és szinte egy lábann állva százanként öszvehalmozgattya.*

tisztább, legbuzgóbb akarat, szándék 's igyekezet mellett, majd minden segedelem, ösztönözés, 's új kedvet, új erőt, bátorságot adó szíves köszönet 's haszon és jutalom nélkül, egygyes, magános erővel lassanként végbe vihettek. A' többi — nem ő rajtok állott; 's talán nem-is emberi hatalomtól, hanem tsak az idők' járásától, tsak a' Világ' dolgainak szokott renditől, természeti folyamattjától függött.

Ezt a' ditséretet, ezt az igaz és valóban ritka ditsősséget, senki sem tagadhattya-meg tőlök igazsággal; és ne-is vélye azt senki, hogy ettől az egygyetlen egy jutalomtól őket valaha megfoszthassa, — akár mint és akármelly végből igyekezzék, érdemeiket kétségbe hozni, 's munkájiknak tulajdonságait vagy magyarságoknak minéműségét betsmérelve, méltó tekinteteket kissebbíteni.

* Melly ritka tehetségére nézve, a' környéke- vagy felekezetebéli sokaságnak ítétele szerént, nem tsak a' *Kemény János*, vagy *Murányi Vénus*' ditső Szerzőjéll vetélkedhetik az elsőségért, hanem még önnön magát a' Poéták' halhatatlan nagy fejedelmét *Homerust*-is meszsze meghaladgya! (Mind addig tudniillik, míglen majd a' mindent helyre hozó Idő, 's a' mi Hazánk' vidékeiben-is már naponként terjedő jobb Íz, igazságot nem szolgáltatnak, és a' derék Verselőt bölts bírájival egygyetemben az örök feledékenységgnek örvényyébe nem süllyesztyik.)

„A' szép, nagy, elmés gondolatok, a' szép, mély, magokkal ragadó érzemények, az eleven képzeletek, 's bájoló rajzolatok — a' legalkalmasabb, legszebb és leghathatósabb szavakkal kifejezve : ezek tészik, itéletem szerént, a' Poétát; valaminthogy a' prozodiának legszorossabb szabásai szerént készültt hexameter, 5 vagy akármelly egyéb vers, úgy szintén a' bár százszor öszveharangozó cadentzia-is, az előbb mondott tulajdonságok nélkül szűkölködven, tsak sorba rakott száraz szó, hideg, lelketlen vers maradhat.” Ezt mondgya, ezt feleli, a' Muzsák' és Grátziák' legkedvesebb Magyar Tanítványa; és kiki láthattya, érezheti, 10 hogy jól és igazán mondgya.

De ugyanazért, szint' úgy nem tarthatok ám én azokkal az ellenkező értelemben lévő Hazafiakkal-is, a' kik, egygyenlő hangokkal végződő verseket írván vagy hallani 's olvasni szeretvén, a' régi görög és deák mértékhez szabott magyar verset 15 betsmérelük; sőt, mint valamely szokatlan, idegen, és a' mi „napkeleti” nyelvünkhöz nem illő, 's tsupa „oskolai” dolgot, megvetve 's útálva nézik. Az egygyik kemény és kirekesztő állíttás szintén olly helytelen előítéletenn 's megrögzött bal vélekedésenn épült, mint a' másik. Minden versben kell 20 poétai numerusnak, harmoniának, rhythmusnak, következésképpen valamely hangzatbéli mértéknek lenni; a' mennyire ezt t. i. a' nyelvnek természeti tulajdonsága 's a' Poétának ebbéli saját tehetsége megengedi, és az ének' tárgyának minémúsége, 's a' gondolatok' folyamattya 's öszvefüggése megkívánnya, 25 vagy magával hozza. Ha tehát ezen felekezetbéli Versszerzőjink azt akarják, hogy legalább azon költeményeik, a' melyeket éneklésre, muzsikára készíttenek, ne tsak olvashatók, hanem valósággal énekelhetők, muzsikára valók, 's mindenképpen szépek, jók és tökéletesek légyenek: tsakugyan szükséges, hogy 30 'a szótagok' hangjára ök-is vigyázzanak; hogy illyféle verseiket ne tsak számra, hanem egyszersmind valamely hangzatbéli mértékre is vegyék; és hogy azokat e' szerént magok-is a' muzsikának 's éneklésnek hasonlóképpen már régen meghatározott, vagy-is inkább eredeti belső és változhatatlan örökös 35 rendihez alkalmaztassák. ¹⁾ Szükséges, mondom, hogy valamely poétai mértéknek segedelmével olly könnyen folyó kellemetes hangzatot, 's a' nyelvnek és az ének' tárgyának belső mivoltához, a' gondolatok' 's érzemények' vagy indulatok' minémúségéhez alkalmaztatott belső harmoniát adgyanak ök-is illyetén 40

versciknek, a' mellyre ugyan a' Versszerzőnek, különösen pedig a' szoros metrummal élni nem akaró Versszerzőnek, senki semmi bizonyos regulát nem szabhat, de a' mellyet még-is minden jobb és tehetős elméjű 's valóban Poétának-termett ember önként 5 megtanúlhat, 's a' hallás- és olvasásbéli gyakorlásból igen jól ismérhet;* és a' mellyet minden kényesebb ízérzésű Olvasó nem tsak az Olasz vagy Német énekekben — mellyek, a'-nyelvnek tulajdon prozodiája vagy prozodiabéli akcentussa szerént, mind mértékre és számra vagynak véve, — hanem a' francia nyelvem 10 írtt sok illetén költeményekben-is, mint p. o. a' híres *Quinault*' operájiban, könnyen érezhet, tapasztalhat; noha ezekben nints a' mérték olly szorossan megtartva.^{k)} Ezt pedig annál jobban és könnyebben megtekeledhetik a' mi Versszerzőink, mennél bizonyosabb az, hogy szavaink' -majd minden szillabájának 15 hangja, még ott-is, a' hol *accentuálva* nints, tökéletesen meg vagyon határozva;** elannyira, hogy minékünk tulajdonképpen még tsak az Olasz és Angol vagy Német prozodiára sints szükségünk. ^{l)}

Csak a' Görög, a' Deák, a' Sanskrit, a' Magyar, — tsak ez 20 a' négy nyelv az, a' mellynek (az én tudtomra) bizonyos, igaz, valóságos jó prozodiája vagyon; olly igaz jó prozodiája vagy időmértékbéli mennyisége t. i., mellyhez a' most élő 's virágzó más nemzeteké még tsak messzéről sem közelíthet. És így éppen ezen tekéntetben, éppen ezen prozodiabéli nagy tökéletességre 25 nézve, mondhattuk főképpen és legméltábban hazai nyelvünk-ről, hogy az Európai más nyelvekhez képest, hasonlíthatatlan szépségű tulajdonságokkal bir, 's hogy valóban első valamennyi között. ^{m)}

„Kár azért” (azt mondom én-is) „kár valóban, külömb- 30 féle versnimmel élő Íróinknak egymás ellen, egymást gúnyolva kikelniek, 's egymásnak lábát, módgyát, öltözetét rágalmazniok, holott az isteni Poézisnak szárnyain kellene repülnie!”

Az illyen türhetetlenkedés — nem szülhet semmi jót a' litteratúrában. És azt lehet itt-is a' két ellen-félre nézve igazán 35 mondani: *Iliacos intra muros peccatur, et extra!* Azért-is: ha

* Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura, atque sensu. *Cic. Orat. IV.*

** Kivéven itt-is, mint a' Deákoknál, a' kétés hangú végső szótagotkákát; a' mellyeknek mennyiségét tsak a' következő szónak magán- vagy mássalhangzó első betűje határozza-meg.

lehetne reménylenem, hogy befogadnák jó és egyenes indulatból származó tanácsomat, azt javallanám én barátságosan mind a' két rendbéli érdemes tudós Hazafiaknak, hogy békéllyenek- 's egygyezzenek-meg már egyszer, és tőrjék-el egymást ezután, minden további háborgás, egyenetlenség, harag és 5 neheztelés nélkül!

Betsűllyük, Barátim, betsűllyük és szeressük mindnyájan minden hibás előítélet nélkül a' jó és igaz Poétát, — akár-miféle színű, akármelly régi vagy új szabású, de tsínos és tisztességes magyar köntösben jelenik-meg előttünk; 's akármelly, 10 számra vagy mértékre vett, versekben közli velünk azt, a' mivel szívünket illetni, képzelő-erőnket gerjeszteni, tűzbe hozni, 's elménket lelkünket gyönyörködtetni akarja, és tudja! Hadd kövesse az efféle dolgokban kiki bátran és szabadon azt, a' mire saját geniussa vezérli; a' mire kedve, hajlandósága, tehetsége 's tudománya van! Hadd írjon és énekellyen, mondom, kiki 15 tellyes kényne, 's tetszése szerént úgy, a' mint legjobban és legkönnyebben kifejezheti azt, a' mit jó és mély indulatú nemes szíve, fennjáró tűz-elméje, 's nagyra-termett igaz magyar lelke érez, képzel és gondol!

Így fog idővel a' nemzeti litteratúra, így fog a' nyelv és a' poézis mi nálunk-is még inkább gyarapodni; és így fogunk mind a' két felekezetből még több olly jeles Versszerzőkre mutathatni, a' kikről senki sem mondhattya, irigy tudatlanság 's vakmerőség 25 nélkül, hogy nem igaz Költők, — bármi nagyon különbözzenek-is egymástól, költeményeiknek külső színére, formájára, minéműségére tekintve; minthogy valóságos *poétai lélekkel*, azaz, alkotó menyei elmével, tüzes és termékeny fantáziával, 's mély és eleven érzéssel birnak, és azt, a' mit velünk közleni akarnak, tiszta, velős, tsínos és mindenképpen tökéletes magyar-sággal kifejezni tudgyák. 30

Illyenek, hogy egynéhányát, példa gyanánt, név szerént említsünk: GYÖNGYÖSI István, FALUDI Ferentz, és KIS-FALUDI Sándor, az egygyik felekezetből; RÁJNIS József, Baróti SZABÓ Dávid, és VIRÁG Benedek, a' másiktól. — Ezen 35 jeles Poéták közül némellyiknek egyikét jobb éneke, egyikét szebb ódája 's egyéb-nemű kis költeménye, többet ér valóban, az én érzésem 's ítéletem szerént-is, sok „szapora-szavú, de kevés-savú”, tzifra és híres Verselőnek,

akár számra, akár szorossabb időmértékre vett, valamennyi munkájánál; mellyek itt meg amott, e' vagy ama' nagy faluban, 's annak egész vidékében (az ott uralkodó, sem jóra, sem rosszabbra soha nem változó, helybéli különös ízléshez képest) szép és gyönyörűséges „*magyar versek*” gyanánt olvastatnak, ditsértetnek. — ⁿ⁾

A' rangról vagy elsőbbségről sem kellene vetekednünk. Az irigykedés, tzivakodás, tsúfolódó perlekedés, 's mások' érdemeinek betsmérlése vagy elhallgatása; a' keresve keresett, alatonkodva, hízelkedve koldúlt ditséreték, az idegen országi tudós Újságlevelkebe küldött hazug, tsalfa, mérges, motskos *recenziók*, 's rágalmazó tudósíttások, szemtelen ditselkedések, és az ezek által szerzett múlandó *hír*, 's egyéb efféle eszközök és módok, — bizony még senkit sem emeltek a' felső póltzra, senkit sem juttattak állandó, igaz ditsősségre. *Notis sunt derisui*. És, a' mi több, 's figyelemre méltóbb: az ilyen irigy patvarkodás által — betstelenítyúk egyszersmind és rútítyúk, nem tsak a' tanúlatlanok' szemében a' tudományokat 's szép mesterségeket, hanem még a' böltsebb Idegenek előtt-is nemzeti litteratúránkat 's karakterünket; holott, több nagy és különös okokra nézve, alig lehet valahol másutt a' szíves egygyetértés, a' hazafiúi viszont szeretet és bizodalom, 's a' tanúltt férjfiakhoz illő tsendes és szelíd vetélkedés olly igen szükséges, mint mí nálunk, mint a' mí Tudóssaink és Magyar Könyvszerzőink között! . . . Az illy szép és kívánatos egygyességre pedig, 's az illy hazafiúi díszes, hasznos és nemes vetélkedésre, Poétáink adhatnának talán másoknak-is legszebb és legfoganatosabb példát, — ugyanazért, mivel Poéták! mivel, eredeti szent hivatallyok szerént, és ezen ditső nevezetnek értelméhez képest, a' Jót, Igazat, Szépet, 's Nagyot, és mind azt, a' mi ditséretre 's énekre méltó, nem lehet tellyes szívekből nem szeretniek, 's Hazájok', Nemzettyek' köz javát, állandó hasznát, igaz ditsősségét buzgó lélekkel nem óhajtaniok, következésképpen mind azon ritka tehetségű 's tiszta szándékú polgártársaikat-is tisztelve betsülve nem kedvellniek, a' kik, ugyanazon kedves Hazának fíjai lévén 's ugyanazon édes anyának égő szeretetétől indíttatván, ő-velek egy pályán futnak, eggy fő tárgyhoz igyekeznek! *Virgilius, Varius, Horátzius*, jó barátok voltak. Az illy nagy és ritka szép lelkek-

hez nem férhet az irigy indulatoskodás; melly tsak az alacsony, tehetetlen, gyáva kis szíveknek, tsak a' *Méviusok'*, *Báviusok'*, *Anserek'*, *Cornificusok'*, *Fánniusok'*, *Demetriusok'*, berzenkedve háborgó, tsevegő, mérges nyájának (*genus irritabile*) örökös tulajdona.

Ismérjük-meg azért, a' mint már mondám, ismérjük-meg és betsúlyuk inkább egyenes magyar lélekkel kinekkinek saját jó tulajdonságait; és — szorgalmasan megkülömböztetvén mindég jelesebb Íróinkat a' mindenbe kapó, 's mindenha mindenre kész, kevély firkálóktól — kedvellyük 's magasztallyuk egygyik jó Poétánkat úgy és annyiban, a' mint és a' mennyiben elmebéli különös szép tehetsége 's igaz hazafiúi szívének jósága és munkás szeretete hajlandóságunkat, tiszteletünket megérdemli, — a' nélkül, hogy a' másiknak jó nevét, tagadhatatlan érdemeit, 's ezek által szerzett méltó ditsősségét, kajánkodva kisebbítte-
nők!

„Kié, 's mellyiké légyen a' szebb, zöldebb, tartandóbb 's ditsősségesebb koszorú vagy borostyánág?” .. Ennek meghatározását, legillendőbb volna talán, Azok' böltseségére hagynunk és bízunk, a' kik majd utánnunk jőnek, és, nem egy időben élvén velünk, munkáink' valóságos érdeméről annál jobban ítéelhetnek. ^{o)} Mert tsakugyan igaz e' tekintetben-is, a' mit *Tacitusnál*, Cn. Cordus mond: *Suum cuique decus posteritas rependit*. Elég számos, és elég sokféle az út, melly a' ditsősségnek templomához vihet. Eljuthatunk oda, több mások utánn, valaha talán mink-is, ha igaz ösvényt választottunk, ha serényen igyeke-
zünk, iparkodunk, 's jólvezető tsillagunk van.

*Non, si priores Moeonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricae latent,
Caeaeque, et Alcaei minaces,
Stesichorique graves Camoenae.*

*Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit aetas . . .*

HORATIUS.

Elég szép jutalom pedig nekünk, ha Nemzetünk' kedvét megnyerhettük; és elég nagy ditsősség, ha méltán reméllhettyük, hogy polgár-társaink' emlékezetében halálunk utánn-is fenn-

maradunk; azaz, ha nyelvünk' és tudományos kultúránk' ügyét, 's ez által Nemzetünk' javát és ditsősségét, tellyes tehetőségünk szerént előmozdítani igyekeztvén, és illy igyekezetünkben, mind végig állhatatosan megmaradván, valósággal megérdemlettük, hogy Hazánk'nak jobb és igazabb fiai közé számíltassunk! Az a Magyar Író, a' ki most ezzel meg nem elégednék, alig volna méltó, hogy Magyar'nak neveztessek.

10 hazafiak, kik a' kedve szerént alkotó 's tsak a' benne-lakó Istenségnek ihletésire engedelmeskedő Geniust, (Est Deus in nobis, agitante calescimus illo) az ennek könnyű, magas és sebess repületét vagy erőltetett enthuziaszmussal követni akaró, de soha el nem érhető, vagy a' versszerzésnek külső akadályai-
15 val nehezen bajoskodó, másod és harmad rendbéli elmétől, — a' kik, mondom, a' Prométheus' mennyei tüzével bíró, 's szabadon fellengező igaz Költőt, a' keresve keresett hiú piperében ékeskedő,

20 Mind azok között t. i., a' mellyeket Versszerzőink még eddig próbáltak, ¹⁾ tsak egygyet tartok én-is valósággal rossz-
nak, és minden tekintetben alávalónak, illetlennek, — úgymint a' közép-időbeli otromba századoknak amaz ismértes nyomorúlt
25 maradványát, a' mellyet, első boldogtalan faragójának vagy buzgóbb és híresebb terjesztőjének nevérol, *Leoninus* versnek nevezni szoktak; ²⁾ 's a' mellytől ma Helikonnak mindennemű, minden nyelv- és nemzetbéli, lakossai olly igen és olly méltán irtóznak, őrizkednek! ³⁾

30 Ennek iszonyú ízetlenségét valóban tsak az a' nehéz hal-
lású ember nem érezheti, a' kinek megbomlott, vagy-is inkább már szinte gyermekségétől fogva rosszra szokott, durva fiúle
inkább a' kakukot, mint-sem a' filemilét, — inkább a' Tiszahá-
ton 's a' Körös' vagy Maros' parttyán állva andalgó borzas
35 juhász' nyekegő dudáját, mint-sem *Mozart'* vagy *Hayden'* szívet-olvasztó 's lelket-emelő muzsikáját hallgattya; és a' ki, minthogy mi más Magyarok abban az ő-néki olly édes-kedves-
nek tetsző, knosan ugráló monotoniában nem gyönyörködhe-
tünk, ellenünk az egész tudós és tudatlan Világ előtt bőven,
40 nyilván, böltsen megmutattya, hogy — az emberek' írzése

külömbféle! 's hogy találatnak olyan Olvasók-is, mind Magyar-Országban mind Erdélyben, a' kiknek az nagyon-is tetszik! és a' kik a' Görög és Római módonn írt magyar verseknek nagy ellenségei! 's a' t.

Mink ezt tellyességgel nem tagadhatván, tsak azt mondjuk, egy régi jó Poétával, minden további válasz helyett: 5

*Turpe est, difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum!*

VI. Az ortografiáról, a' hangmérséklésről, a' nevek' formálásáról, az ígehajlításról, a' szókötésről, 's a' t., melyet munkáimban követni szoktam, nintsen mit mondanom egyebet, hanem — hogy azt követem és azzal élek, a' melyet nyelvünk' igaz tulajdonságaihoz és egész természetéhez, külső belső mivoltához képest, mindenre tekintve, legjobbnak lenni ítéltem; minekutánna több másokét-is azon gondos figyelemmel megfontoltam volna, melyet a' dolognak mivolta kívánhatott, és az egygyik vagy másik tudós Szerzőnek különös értelme, vélekedése, tudományja, tekintete 's munkájának és magyarságának egész minéműsége megérdemelhetett. 15

Nem akarok vetekedni vagy perleni valakivel; sem azt nem kívánom senkitől, hogy velem tartson, és a' mit én helyesebbnek látok, ő-is annak nézze, ő-is azt kövesse: koránt sem! Maradgyon én miattam kiki a' maga saját értelmén, valamíg néki tetszik; 's valamíg hazai szép nyelvünket nem ronttya, keveri, zavarja — idétlen különösködésével, a' nyelv' természetét sértegető, 's igaz tulajdonságát, saját nemzetiségét oktalanul elgrammatikázó teoriájával, 's akár íztelen és erőszakos újításaival, akár e' vagy ama' vidékbe szorúltt, és, ha nem mindenektől-is, legalább nemzeti jobb Íróink' nagyobb részétől roszsznak ismértt helybéli vagy mellyéki tsonka szokásával! 30

Az olyan Nyelvtanítóknak mindazonáltal, a' kik, nem kényszeríthetvén bennünket törvény 's hatalom által vélekedéseikre, ne talán hajlandók lehetnének, nekem-is legalább egy két letzkét adni, vagy tudós villongásaikba (*Grammatici certant!*) valahogy' valamiként engemet-is még egyszer békeverni; 35 — az ilyen jó szándékú tüzes Grammatikusoknak előre megmondom: hogy, nem lévén nekem az afféle bajvívásra sem időm, sem kedvem, sem szükséges tapasztalásom, vagy, ha ő-néki

talán úgy tetszenék, elegendő tudományom,* — én reám hijába vesztegetnék, jelesebb alkalmatosságokra kíméllendő nagy erejeket.^{x)} Ezt az egygyet azonban nyilván és különösen hozzá teszem: hogy, több idegen nyelvek mellett a' magunkét én-is
5 alkalmasínt megtanulván, 's én-is Magyar és egyszersmind Versszerző lévén, — az ő széles és néha igen-is mély tudományokat nagyra betsűlöm, 's hazafiúi szorgalmatosságokat, nyelvünk' és litteratúránk elővitelére törekedő (ámbár többnyire mód nélkül „buzgódó'') serénységeket, illendőképpen tisztelem ugyan;
10 de ő-közűllök, még mind eddig, senkit sem ismérhetek mestermennek, senkit sem választhatok kalaúzómnak.

Ezek az olly igen tudós, és temérdek sokféle tudományokat olly gyakran, olly örömet mutató Urak — többnyire igen kemény, igen hatalmas és erőszakos urak! A' tsendes és szelíd
15 okoskodást éppen nem kedvelik. Képzeltt, vagy másoktól vaktában költsönözött teoriájok szerint, vagy-is inkább minden okos és helyes theoria nélkül, szisztémákat szabván már-is előnkbe,^{y)} parantsolni akarnának mindnyájunknak; és vak engedelmességet kívánnak tőlünk — néha még akkor-is, minekutánna azt mondották, hogy tsak „értekezni'' fognak. Emlegetik
20 ugyan a' józan ész, a' szabad böltselkedést; és több ízben nyilván ígérlik, hogy ők mindent erős okokra fognak építeni. De nagyon megsalatkoznék, ha ki hitelt adna szavaiknak. Mert a' mi ezen rettenetes Nyelv mesterek' taníttásának belső
25 mivoltát illeti: tapasztalásból mondhatom, hogy éppen nem érdemlik-meg azt a' határtalan bizodalmat és alázatos engedelmességet, a' melyet Olvasóijktól előre megvárnak. Sőt némellyek közűllök, mivel sok könyvben sokfélét olvastak és saját véleményyeiket-is örömet terjesztenék, néha még olly világos dolgokat-is feszegetnek, 's majd egy majd más szín alatt hangos szóval kárhoztatnak, a' melyek, ha szinte az ő tudákos szisztémájikban kiszabott regulákkal meg nem egygyeznek-is, a' Nemzet' tehetős elméjű, helyesb ítéletű, 's jobb, tisztább ízlésű, régi és
30 mostani Írójinak megegygyező világos értelmē szerint mindazonáltal olly jók és olly bizonyosak, hogy azokról soha tsak kérdés sem volt még közöttök; (bármelly nagyon különbözzenek vélekedéseikben ezen jelesebb Írók-is egyéb tárgyakra nézve.)

* Lásd alább az x) betű alatt következő jegyzést.

A' ki azonban ő-velek mindenben egygyet nem ért; a' ki az ő grammatikabéli vélekedéseiket, 's kétség kívül minden előfordúlható különös esetekre már előre kiszabott közönséges regulá-jikat bizonyos és tsalhatatlan törvények gyanánt nem nézi, 's köszönettel el nem fogadgya; a' ki, mondom, őket *vezérinek* 5 nem választtja, vagy legalább ditséretivel alatonkodva nem tömjénezi, 's a' tüzes viadalnak még tüzesebb folytatására leveleivel nem ingerli: már az olyan jámbor, szabad és betsületes érzésű Magyar Író — vagy igen gyáva és tudatlan ember az ő szemeikben, vagy éppen ellenek eskütt gonosz ellenség, a' kinek józan eszét egyedül tsak a' vak indulat „*készletti pártosságra*”! 's a' kit azért ők akármikor és akárminémű fegyverrel az egész Haza előtt bátran és szabadon meg-is támadhatnak. Illy vak buzgóságokban észre sem veszik a' nagy Böltsek, melly igen hasonlítanak ők ama' híres Spanyol vitézhez, a' ki, bajnoki 15 tüzének nagy hevében, még a' szélmalmot-is ellenségnek nézte.

Az igazságot, köz illendőséget, nemzeti nyelvet és litteratúrát szerető, 's a' maga saját nevének ditsőségére-is (kötelessége szerént) gondot viselő Magyar Író nem tarthat soha — sem az egygyik, sem a másik háborgó felekezettel. Elhallgat, és 20 őrizkedve távozik-el a' tsatázó bajnokok' lármás piattzától; ámbár jól tudgya 's előre láttya, melly nagy és melly megbotsáthatatlan iszonyú vétekkül fogják néki tulajdonítani még hallgatását-is. De még kevesebbé betsülheti, sőt nem-is nézheti mély bosszszonkodás és útálat nélkül azokat az alávaló mérges 25 firkálókat, a' kik költsön-adott ditséretekkal hízelkedő tsalárd leveleikben, az egymás ellen fenekedő indulatos feleket még inkább gerjesztik; a' helyett, hogy a' mennyiben talán ő rajtok-is állana, tsendesíttének.

Akármiként és akármint tessék azért az *ilyen* Tudósok- 30 nak rólam itélniek 's mondaniok, megvallom ez úttal önként és nyilván azt-is, hogy én nem sokat ügyelek többé az ő szavokra 's törvénytszabó böltseésekre. Azokkal tartok, a'kik úgy vélekednek, hogy az élő és gyarapodni kezdő nyelvekre nézve lehetnek, sőt vagnak, még olyan főbb regulák 's szentebb 35 törvények-is, a' mellyeket ugyan sem az oskolákban nem szoktak taníttani, sem Grammatikus vagy Filologus Uraimék' bölt munkájiból nem lehet tanulni; de a' mellyeket még-is azoknak a' jobb órában született Íróknak, a' kik, az illetén vezetők nélkül nem szükölködvén, a' kitett szebb és méltóbb tzélhoz, 40

igyekeznek, 's elébb vagy utóbb önként és bizonyosan el-is juthatnak, tellyességgel nem szabad és nem-is lehet nem tudniok. Ezeket a' főbb törvényeket pedig, akármely tekintetből megszegnék, vagy valamelly hatalmas Grammatikusnak ellenkező vélekedése 's parantsolattya miatt (bátran és bőltsebben vezérelhető saját geniussoknak ellenére, 's hazai nyelvünknek nyilvánáságos kárával) nem követniük — nagy gyengeség volna. ²⁾

VII. Talál-e most, és találhat-e kedvet ezen kis gyűjteményem a' Nemzet előtt, vagy sem? nem tudhatom; valamint azt sem, ha élhetek-e addig, a' mikor újra való kiadatása talán nem lenne szükségtelen. Nem tudhatom továbbá azt-is, ha Európának megrendültt és szünetlenül változó mostani állapottyában érnék-e mí valaha még oly bizonyos és állandó tsendességet, bátorságos időt, mellyben, letsillapodván már egyszer az olly sokáig háborgó ellenséges indúlatok, nem kellene többé még a' Poétának-is attól tartania, nehogy viszzatessenek, 's talán botránkozást-is okozzanak — semmi rosszszat vagy ártalmast nem gondoló, de eredeti szabadságával bátran élő, 's természeti együgyűségében a' kemény és kedvetlen igazságot-is nyilván kimondó Múzsájának *nem tsak a' Mostaniak' számára szerzett 's nyomtattatott énekei*. De ha élhetnék még addig, 's lenne még a' mi időnkben-is olly tsendes és tartós békesség, melly talán béhozhatná majd valaha az emberi társaságba az egy Hazának gyermekeihez illő atyafiságos bizodalmat, 's szíves és egyenes barátkozást, (kizárván örökre az árúlkodók' veszedelmes és gyalázatos mesterségét): akkor talán több ilyen költeményekkel-is fognék kedveskedhetni. Kipótolhatnám akkor azokat a' fogyatkozásokat-is, a' mellyeket most, ezen első kiadásban, még észre nem vettem, és azért el sem kerülhettem. Kihagyhatnám egyszersmind jegyzt — — — — —

Vajha szebb, jobb és kellemetesebb volna, a' mit adhatok! (Nem tsak én reám magamra, 's akármilyen poétai híremre, nevemre, hanem egyszersmind és főképpen Hazámnak 's Nemzetemnek bizonyosabb hasznára nézve, óhajtom ezt.) Vajha az, a' mit tsak hideg szókkal, tsak holt betűkkel, tsak néma papirosra, 's olly gyengén, olly halvány és erőltén színekkel festhetek verseimben, legalább igaz mássa, valóságos képe

volna 's lehetne annak, a' mit életem' némelly órájiban olly elevenen, olly mélyen éreztem, 's olly nyilván, olly világosan láttam, képzeltem, gondoltam! És vajha legalább azt, a' mit akkor belső kéntelenségből szerzettem, 's azután-is egy ideig mint hamvában szunnyadozó néhai kedves érzeményt szívem' rejtékiben megőrzöttém, vagy-is inkább mint egy álombeli kellemetes régi tüneményt emlékezetemben tartogattam, most tellyes épségében, egész mívoltában közölhetném, 's ne tsak töredékekkel kellene megjelennem. *Nunc oblita mihi tot carmina!* Virg.

A' mivel azonban, tsak így-is, kedveskedem; a' mit barátim', jóakaróim', 's más érdemes és érdemek szerént tisztelt polgár-társaimnak ezen kis kötetben nyomtatva általküldök: igaz hazafiúi lélekkel, tiszta magyar szívvel, 's tökéletes bizodalommal adom és küldöm; egyedül tsak azt ohajtván, hogy hasonló szíves indúlattal fogadtassék!

Bátorkodom-is én azt reményleni. Mert, életemnek lefolytában, ezer- meg ezerszer nyilván tapasztaltam, minden rendbéli Magyaroknál, hogy, nemzeti szép, és szinte majd eltörölhetetlen, nemes karakterjekhez képest, legjobb és légfogatosabb ajánlás ő nállok, mindennemű dolgok- 's alkalmatosságokban, a' jó, nyílt és egyenes szív; a' szabad, józan és világos értelem; az igaz, bátor és bizodalmas lélek. Ide járúl még az-is, hogy, az emberi természetnek egygyik eredeti jó tulajdonsága szerént, a' mi szívből jó, egyálttallyában mindenütt és mindenkor szívbe szokott menni.

Főbb szándékóm mindazáltal oda arányoz, minden egyéb tekintetek felett, hogy most, a' mikor még lehet és tselekedhetem, lefizessem végképpen — legalább egy részét azon szent adósnáknak, a' mellyel Hazámnak tartozom; 's a' mellynek, a' legszívesebb akarat és igyekezet mellett-is, még mind eddig úgy, a' mint ohajtottam volna, eleget nem tettem.

Elérvén ebbéli tárgyamát: nyugodttabb elmével várhatom — mind gyengélkedő egészségemnek gyakran változó környülállásaira, mind e' forgandó Világ' dolgainak mostani kétes folyamattyára nézve, az előre nem tudható, sűrű homályba rejtett, 's által nem látható veszélyes jövendőt, és ama' nagy órát, a' melly, előbb vagy utóbb, 's talán mikor nem-is vélnők, tsakugyan ütni fog egykor mindnyájunknak.

Adgyon a' kegyes Ég édes Hazánkknak sok olly jeles Írót, sok ollyan gondolkozású derék Polgárt, mint ez a' ritka, jó, nagy és valóban nemes Hazafi, a' ki, több igaz, bölts és szív-
ből eredett szép szavai között, ezeket mondotta!... Ezt kí-
vánnya, tudom, ezt óhajtya minden, a' kinek ereiben magyar
5 vér forr; 's a' ki Hazáját, Nemzetét, és nemzeti Nyelvét, 's ettől
függő egész hazafiúi karakterét, nevét, ditsőségét igazán szereti,
's illőképpen betsúltni tudgya: de nem kívánhattya bizonynyára
tisztább és szívesebb indulattal, nem óhajthattya igazabb és
10 buzgóbb lélekkel senki, mint ezen poétai kis gyűjteménynek
Szerzője 's Kiadója

Batsányi.

JEGYZÉSEK

^{a)} Lásd: *Magyar Múzeum. Első Negyed. Pesten, Trattner Mátvás' betűjével. 1788.*

15 ^{b)} L. Baróti SZABÓ Dávidnak megjobbított 's bővített költeményes Munkáji. Komáromban, 1802. Első Kötet, 28dik lev.

^{c)} Fennmarad, reménylem, fennmarad még egynéhány nyomtatvány, a' Magyar Múzeumból mind Magyar-Országban, mind Erdélyben; és, minthogy azon munkának egybeszedése 's
20 kiadása volt sokféle üldöztetésemnek első valóságos oka 's mintegy kútfeje, bizonytságot tehet Azok előtt-is, a' kik majd utánnunk jönnek és mindnyájunknak bírái lesznek, legalább arról: hogy gyenge tehetségemhez képest, híven igyekeztem; hogy Hazámnak, Nemzetemnek igaz szívvel és lélekkel szolgál-
tam; 's hogy, ha azon nehéz és veszedelmes időkben több jót,
25 nagyobb hasznot nem tehettem, valóban nem én rajtam állott. . . Azt legalább senki sem tagadhattya, hogy a' mi Társaságunk volt a' kezdő. Mí törtük-meg a' jeget: mí emeltünk, úgy szóllván, zászlót hazafi-társainknak, nemzeti nyelvünk' szent ügyének
30 hathatósá védelmére, — olly szerentsés foganattal, melly nem sokára minden reménységünket fellyülhaladta. Hazafiúi igyekezetünknek haszna, illendősége 's ártatlansága olly szembe-
tűnő, olly nyilván-való volt, hogy még Hazánk' és Nemzetünk' irigygyei 's titkos ellenségei sem merték az okos Világ előtt
35 tiszta szándékunkat rágalmozni, — mind addig, míg elvégre, Hazánkknak saját kebelében, egy hazugságból élő, minden

köz hasznú igyekezetet görbe szemmel néző, 's tehetsége szerént akadályoztató gonosz tzimbora, két-három bérelt szolgálja által végbe vitte azt, a' mit sok betsületes, igaz és bölts emberek, sok jó és tehetős nagy hazafiak, meg nem akadályoztathattak, még a' legjobb szándék, akarat és igyekezet mellett-is. — — 5

(A' *Kassai Társaság* 1787dik esztendőben, Novemb., állott fel. Múzeumunk' első Negyede 1788dikban tavaszkor jelent meg. (A' nyoltzadik Negyeddel, 1793dik esztendőnek elején, véget kellett vetnem az egész munkának; és Kassáról való elmenetelemmel elszlott a' Társaság-is.) Eggy esztendővel 10 későbbben, azaz, 1789dikben, kezdték *Pétzeli József*, *Mindszenti Sámuel* és *Perlaki Dávid* Urak a' Komáromi *Mindenes Gyűjteményt*, és *Görög Demeter* 's *Kerekes Sámuel* Urak Bétsben a *Hadi Történeteket* írni 's kiadni. A' Sopronyi, Pesti, és Nagy-Enyedi tanuló Ijyak' Társaságai 1790, 91, és 92dikben támadtak. 15 A[z] . . . *Erdélyi Magyar Társaság* Maros-Vásárhelyenn, 1793dik esztendőnek vége felé áll[ott] öszve, és munkájának „első (és utolsó) darabját” 1796dikban botsátotta közre.)

^{d)} *Hic tamen cum Themistocle obliviscendi, quam reminiscendi ars indigne habitis optanda magis. Abunde me consolatur, 20 siquid in commune profui.* — Így gondolkozom, és ezt mondom én-is ama' példás jó hazafival; a' kinek érzékeny és tsendes panaszszait alig olvasha[tni] könyhúllatás nélkül. Áldozattya lettem hazafiúi buzgóságomnak, állhatatos hívségemnek; de kötelességemet lehetőképpen teljesítettem, 's fogadásomat 25 szentül megtartottam; és — nem haszontalanul türtem, szenvedtem, fáradoztam. Ezt a' belső vígasztalást soha semmi emberi hatalom el nem veszi tőlem. Jutalomra úgy sem vártam; sőt tudtam előre, (és tudták ezt több mások-is velem) hogy 30 nemzeti nyelvünk' ügye miatt sok és hatalmas ellenségekre fogok találni, 's hogy sok bajt, fáradságot, gyűlölséget és kárt fog nékem okozni olly szándékkal kezdett pályafutásom. Nints-is tehát, ezen tekintetben, nints-is miért panaszolkodom. El ne ijesszen az én példám, az én sokféle méltatlan szenvedésem, soha senkit a' Hazának ebbéli hív szolgálattjától; 35 ne-is tartson attól senki már többé, hogy a' mi én rajtam megesezt, ő rajta-is megtörténik. Az, a' mit nékem, olly sok esztendők alatt, kellett tapasztalnom, igen rendkívül-való dolog; és a' mit az én ellenségeim elkövettek, arra nem egy könnyen fognak többé sem ők, sem mások vetemedni. Az időknek és 40

dolgoknak nagyon megváltozott folyamattya sem engedí meg
többé. Tekéntse azért és vegye inkább gondolóra minden jó
hazafi, minden igaz Magyar, a' pálmafának isméretes szép
tulajdonságát, mely, a' mint mőndgyák, mennél inkább nyom-
5 mattatik, terheltetik, annál jobban emelkedik, 's annál jobban
gyarapodik erejében. Tegyen kiki annyit, a' mennyit tehet; 's
használlyon úgy és azzal, a' mint és a' mivel legjobban, legkön-
nyebben használhat. Ne várjon mindég másokra; ne kívánnyon
másoktól mindent. A' ki nagyobb tehetséggel bír, és a' termé-
10 szetnek vagy szerentsének több javaival él: többet tehet, és
többel-is tartozik a' Hazának, — mind alkotó Istenének szent
akarattya, mind a' maga saját lelki isméretének sűgallása,
mind embertársainak köz ítélete 's méltó kívánsága szerént!

^o Kivévén azt, hogy ÁNYOS Pálnak költeményes marad-
15 ványait őszveszereztem, rendbe szedtem, 's megegyengetve
a' MAGYAR MINERVA' első kötetében ki-is adtam. (Bétsben,
1798.) Kivévén továbbá azt-is, hogy a' mely jó barátinnak
munkájit szorgalmatos figyelemmel megvisgáltam, és a' hibá-
kat kijegyezgetvén 's ebbéli ítéletemnek majd mindenkor
20 bőven és írván[?] okát-is adván, a' Szerzőket azoknak meg-
egyengetésében barátságosan segítettem; minekutánna Írójink
közűl némellyeket igazabb és tisztább magyarságra, helyesebb
írásra, 's kényesebb ízlésre, és a' magam tulajdon munkájinál
jobbaknak szerzésére tanítgatni igyekeztem volna. — Az — —

25 — — — — —
barátom, a' *Magyar Énéis*.hassa, mely hív barát-
ságban éltünk mí már huszonegy esztendőktől fogva, 's mely
igaz és szíves egygyességgel igyekeztünk mindenkor *édes Hazánk'*
köz javára. Hogy pedig Ő, eggy úttal, azt a' ditséretet-is önként
30 meg akarja osztani baráttyaival, a' melyet említett munkája
által érdemelhetett polgártársaitól, — ez a' szép és nemes szán-
dék új bizonyosága lehet annak a' tiszta lánggal égő hazafiúi ritka
szeretetnek, a' mely ezt a' jó lelkű, igaz szívű, és tiszteletre
mindenképpen méltó derék Magyart még sírjának szélinn-is
35 eleveníttí, 's a' mellynek Ő, egész élete' folytában, olly sok szép
jeleit adta.)

Hogy OSZSZIÁNT még mind eddig ki nem adtam? annak-
is jó és különös oka vagyon; s a' mikor majd ideje leszsz, nem
fogom elhallgatni. Minden munkájinak fordíttását azonban,
40 most sem ígérhetem. Eggy illy nagy és felséges Poétának jó,

illendő és méltó magyar fordíttására, felette sok kívántatik. Én pedig, ha talán volna-is arra-való tehetségem, (erről mások itéllyenek), nem vagyok időmnek szabad ura. A' kinek szolgálat-
tal, mindennapi serény munkával és fejtöréssel kell előmenetelt,
betsületet, kenyeret szerezni, 's magát jobb szerentsére méltóvá 5
tenni, és állhatatos igyekezete által — legalább azt végbe
vinni, hogy nyilván-való érdemeit még ellenségei se tagadhassák;
a' ki, mondom, illy szoros állapotban él, *Maecenást* keresni pedig
(ha találhatnék-is most valahol a' mi Országunk' kebelében, a'
ki ezt a' nagy és ditsösséges nevet valósággal megérdemlené) és 10
másnak terhére lenni, tsúszni mászni 's szinte koldúlva esedezni
nem akarván, ebbéli tehetségeit majd egészlen eltemetni, 's
talentomát „*véka alá rejteni*” kénteleníttetik; — — — — —

¹⁾ Ezt állíttya valósággal egygyik [legjeles]ebb Poétánk; 15
hozzá tévén egyszersmind, hogy ő azért *senkinek kissebségére
nem arányoz*. — Hogy ez a' nagy érdemű 's tudományú hazafi —
a' mint ötöt egykori vetélkedő-társa, a' nem sokára közre
adandó *Magyar Énéis*nek jó és nemes szívű Szerzője, méltán
nevezi; hogy ő *Gyöngyösi Istvánnak*, vagy *Faludi Ferentz*nek 20
ditsösségét homályosítani, kissebbíteni nem akarta légyen,
abban kétségünk sem lehet. Ezen két jeles költőnek poétai nagy
tehetségét 's ritka szép érdemeit maga-is önként megisméri, 's
mind a' kettőt nyilván és név szerént ditséri, magasztallya. De,
a' mint fellyebb előhozott szavaiból kitetszik, nem gondolta 25
meg, hogy az efféle kemény, ámbár éppen nem új, sőt már régen
és több országokban bőven meg-is tzáfoltt, helytelen vádok
senkit a' tudós Világban többé nem-is „*kissebbíhetnek*”, sem a'
Népeknek ebbéli közönséges vélekedését meg nem változtat-
hattják. Egy ilyen Vádolónak hasonló állíttásaira megfelelt 30
különösen *VOLTAIRE*, már 1729dik esztendőben. A' megtámadó,
's a' verseket egyáltallyában igen botránkoztató módon
betsmérő ellenség, a' híres *LAMOTTE* vala. Ez az ember,
minekutánna majd egész életét verselésben töltötte 's már
szinte öt vagy hat kötetre szaporodott verseket nyomtattatott 35
volna, egyszerre a' versszerzés ellen írni kezdett, 's az egész szép
mesterséget vakmerően káromolván, és *gyermeki dolognak*,
nevetséges fáradságnak, 's tsupa kézi munkának nevezvén, azt
vítatta, hogy jobb és illendőbb volna, nem tsak a' tragyédiát,
hanem még a' lantos költeményeket és név szerént még az *ódát*-is, 40

prózában készíteni. E' végre, hogy t. i. ebbéli új szisztémáját annál inkább erősítse, a' poézisnak ezen két nemében ő maga egyszersmind példát-is adott . . . Ez a' képtelen, és inkább valamely tudatlan vad barbarushoz, mint-sem tanultt és jólnevelt emberhez illő, oktalan állítás; ez az inkább megvetésre 's kikatragásra, mint-sem boszszonkodásra vagy feleltre méltó beszéd és tselekedet, magában ugyan legkevesebb figyelmeteséget sem érdemlett volna. De *Lamotte* szép tehetségű, sokféle tudományú, híres ember, 's a' Párisi Akadémiának tagja, és még akkor (főképpen tiszta erköltseire 's személybéli egyéb jó tulajdonságaira nézve) elég nagy tekintetben lévén, 's az itélni nem tudó, de annál bátrabban ítélő sokaságtól, sőt némely igen tudós böltsebb bírától-is, már azelőtt még a' Nemzet' fő lantos Költőjénél *Rousseau* Jánosnál-is fellyebbre betsültetvén, — méltónak tartathatott a' válaszáadásra. Az említett szép mesterségnek haszna és ditsőssége, 's a' Nemzetnek megsértetett betsülete-is azt látszott kívánni, hogy egy illy nevezetes, és példája 's tekintete által könnyen kárt okozható új ellenség ne hagyattassék felelet nélkül. Ez pedig ott annyival-is inkább szükséges lehetett, mivel *Lamotte* egyszersmind a' tragydíának 's nemzeti teátrumnak a' régi Görögök' főbb Poétájától költsönözött, 's *Corneille*, *Racine*, *Voltaire*, és több mások böltis itélete 's igen szerentsés példája által megerősített isméretes regulájit-is (a' három egységről*) megtámadta.

25 Nem igen talált ő követőket a' Tudósok között Francia-Országban, sem akkor, sem azután: de talált idővel a' Németeknél; (és többnyire tsak ezen német követőknek követőji Azok, a' kik most a' mí mesterségbéli régi szokásunkat-is örömet aláznák, betsmérlenék.) Találtattak, mondom, az egygyenlő hangokkal végződő páros versnek egynehány, hasonló fendbéli, 's elég nevezetes ellenségei Német-országban-is: ámbár *Haller*, *Hagedorn*, *Gellert*, *Uz*, *Gleim*, *Jacobi*, *Weisse*, *Kretschmann*, *Ramler*, *Bürger*, *Wieland* és olly sok más tiszteltt Poéták, különösen pedig még *Schiller* és *Göthe*-is, már énekeltek; és ámbár verseiket mind ezek nem tsak számra és egygyező hangzatra, hanem egyszersmind görög mértékre-is vették, — a' mennyire ezt t. i. az ő nyelveknek különböző tulajdonsága, különös

* *Qu'en un lieu, qu'en un jour, un seul fait accompli
Tienne jusqu'à la fin le théâtre rempli.*

geniussa, és ehhez alkalmaztatott prozodiája megengedte. Abban az országban mindazonáltal, a' mellyben *Dante, Petrarca, Ariosto, T. Tasso, Metastasio*, és olly sok más nagy Poéták születtek, 's a' versszerzésnek és harmoniának vad ellenségeinn olly fényes ditsósséggel diadalmaskodtak, tudtomra senki sem akart még, a' jelesebb elmék közül, Lamotte' nyomába lépni, — noha kiki tudhatta, érezhette, hogy nem könnyű dolog volna ezen Halhatatlanokat utól érni 's meghaladni azonn az ösvényenn, a' mellyenn ők jártak, új koszorút kötni, vagy az ő mesterségeket ótsárolva, 's az ollyatén versszerzést idővesztegetésnek és gyermeki dolognak nevezve, érdemeiket a' Nemzetnek vélekedésében *kissebbíteni*. — 5 10

Légyen szabad, ama' nevezetes feleletnek egy részét az eredeti nyelvenn ide helyhez tetnem, — a' poézis' hazánkbeli betsmérlőjinek kedvekért-is ugyan; de főképpen és különösen azok' számára, a' kik egyedül tsak a' szótagok' hangjait mérsékelvén, az öszvehangzó páros verseket kárhoztattyák, és a' fellyebb említett nevezetes Magyar Költőnek 's ama' névtelen (de isméretes) kemény Auktornak példája utánn talán készek volnánk, az illyetén óságokat mí nálunk-is, mint valamely jeles és figyelemre méltó újságokat, még egyszer előhozni, 's úgy szóllván az elavúltt, ízetlen és elvégre tsemert okozható rossz étket harmadszor-is felmelegíteni! 15 20

„Mr de la Motte avance (úgy mond Voltaire) que la rime est une usage barbare inventé depuis peu. Cependant tous les peuples de la terre, excepté les anciens Romains et les Grecs, on rimé et riment encore. Le retour des mêmes sons est si naturel à l'homme, qu'on a trouvé la rime établie chez les sauvages comme elle est à Rome, à Paris, à Londres, et à Madrid. Il y a dans Montaigne une chanson en rimes américaines traduite en français; on trouve dans un des Spectateurs de Mr Addison une traduction d'une ode laponne rimée, qui est pleine de sentiment. (Ugy látszik, hogy ez itt, igen jó 's helyes okoskodás; és éppen nem vétt a' Logyikának reguláji ellen. Az említett Magyar Auktor ellenben imígy „*elmélkedik*” mások utánn: „*Senminek ötet — a' Görög metrummal nem élő Poétát — jobban nem nevezhetöm,* mint Hangeggyeztetőnek, valamint munkáját hangeggyeztető mon-*” 25 30 35

* „Egy igaz Magyar sem szóll illyképpen: *betsüllem, tisztelöm, engesztelöm.*” *Baróti Szabó Dávid.*

dásoknak ; melly mesterség minden bizonyjal nem a' Múzsák' oskolájában taníttatik : mivel azt még a' pallérozatlan Négereknél is feltalállyuk, kik Apolló' húgával még eddig soha sem barátkoztak." Az így okoskodó bölts Tudósok észre sem veszik, melly igen nagyon tsalatkozhatnak ők néha még ott-is, a' hol valamely dolgot illy kemény és illy világos meghatározással igaznak állíttanak, 's szinte „minden bizonyjal” erősíttenek !.. Megsérteném a' tudós Olvasót, ha nyilvánban és bővebben akar-nám előtte mutogatni, melly sok és nagy képtelenségek követ-
10 keznének tsak ezen kevés szóknak értelméből-is, az emberi elmének alkotó-tehetségére, a' poézisnak eredetére 's belső mivoltára, és a' föld' színénn elterjedett népeknek kultúrábeli történeteire nézve.)

Les Grecs, quibus dedit ore rotundo Musa loqui, nés sous un
15 ciel plus heureux, et favorisés par la nature d'organes plus délicats que les autres nations, formèrent une langue dont toutes les syllabes pouvaient, par leur longueur ou leur brièveté, expriment les sentiments lents ou impétueux de l'ame. De cette variété de syllabes et d'intonations résultait dans leur vers, et
20 même aussi dans leur prose, une harmonie que les anciens Italiens sentirent, qu'il imitèrent, et qu'aucune nation n'a pu saisir après eux. (Voltaire nem ismérte a' Magyar Nyelvet: sőt magunk-is alig tudtuk még akkor, melly ritka és megbetsülhetetlen drága kinttsel birunk ezen legszebb, legjelesebb ősi örökségünkben,
25 tsak erre az egy különös tulajdonságra nézve-is; ezen szent örökségünkben, mondom, melly nélkül Nemzetünknek saját karaktere, tulajdonsága, polgári léte 's egész nemzetisége örökre kiveszne, sőt még tsak híre sem maradhatna-fenn sokáig az emberek' emlékezetében !)

30 „Je placerais nos Despréaux et nos Racine à côté de Virgile pour le mérite de la versification; parce que si l'auteur de l'Énéide était né à Paris, il aurait rimé comme eux; et si ces deux Français avaient vécu du temps d'Auguste, ils auraient fait le même usage que Virgile de la mesure des vers latins.
35 Quand donc. Mr de la Motte appelle la versification un travail mécanique et ridicule, c'est charger de ce ridicule, non seulement tous nos grands poètes, mais tous ceux de l'antiquité.

Virgile et Horace se sont asservis à un travail aussi méca-
40 nique que nos auteurs: un arrangement heureux de spondées et de dactyles était aussi pénible que nos rimes et nos hémis-

tiches. Il fallait que ce travail fût bien laborieux, puisque l'Énéide après onze années, n'était pas encore dans sa perfection. — MM. Corneille et Racine ont employé la rime; craignons que si nous voulons ouvrir une autre carrière, ce ne soit plutôt par l'impuissance de marcher dans celle de ces grands hommes, que par le désir de la nouveauté . . . Les Italiens et les Anglais peuvent se passer de rimes, parce que leur langue a des inversions, et leur poésie mille libertés qui nous manquent. (A' Németek még inkább, mint-sem az Olaszok és Angolok; a' mint erről már ma senki sem kételkedhetik. De azért még sem vélik ám ők illendőnek vagy szükségesnek, hogy a' véghangokban megegyező versekről lemondgyanak.) Chaque langue a son génie déterminé par la nature de la construction de ses phrases, par la fréquence de ses voyelles ou de ses consonnes, ses inversions, ses verbes auxiliaires, etc. Le génie de notre langue est la clarté et l'élégance; nous ne permettons nulle licence à notre poésie, qui doit marcher comme notre prose, dans l'ordre précis de nos idées. Nous avons donc un besoin essentiel du retour des mêmes sons pour que notre poésie ne soit pas confondue avec la prose. (Annál jobb, hogy mi nekünk ettől sem kell tartanunk, és hogy a' versek' nemeit tetszésünk szerint választhatván, 's szavainkat elég sokféleképpen, elég szabadon helyeztetvén, kötött beszédünket a' prózától igen könnyen megkülönböztethettyük; bármely kényes légyen más tekintetben a' mi nyelvünk-is. De azért, hogy minket az illetén szükség sem kényszeríthet; hogy mi Magyarok tökéletes szabadsággal élhetünk, 's hogy szavaink' hangjait a' régi Görögök' és Rómaiak' prozodiája szerint mérsékelhettyük,— ne vessük-meg nagy kevélyen a' végső szillabákban öszvehangzó páros verseket-is, ha jók és szépek, azaz, ha valóságos versek. Nem volna bizonyára okos és illő tselekedet tőlünk, gazdag-erű ezüstbányáinkat megvetnünk és miveletlenül elhagynunk, tsak azért elhagynunk, mivelhogy talán aranyunk 's vasunk-is van !)

„Mr de la Motte compare nos poètes, c'est-à-dire, nos Corneille, nos Racine, nos Despréaux, à des faiseurs d'acrostiches, et à un charlatan qui fait passer des grains de millet par le trou d'une aiguille; il ajoute que toutes ces puérlités n'ont d'autre mérite que celui de la difficulté surmontée. J'avoue que les mauvais vers sont à-peu-près dans ce cas; ils ne diffèrent de la mauvaise prose que par la rime; et la rime seule ne fait ni le mérite du poète, ni la plaisir du lecteur. Ce ne sont point seule-

ment des dactyles et des spondées qui plaisent dans Homère et dans Virgile: ce qui enchante toute la terre, c'est l'harmonie charmante qui naît de cette mesure difficile. Quiconque se borne à vaincre une difficulté pour le mérite seul de la vaincre, est un fou; mais celui qui tire du fond de ces obstacles mêmes des beautés qui plaisent à tout le monde, est un homme très-sage et presque unique. Il est très-difficile de faire de beaux tableaux, de belles statues, de bonne musique, de bons vers; aussi les noms des hommes supérieurs qui ont vaincu ces obstacles dureront-ils beaucoup plus peut-être que les royaumes où ils sont nés." —

8) Ezen szóknak értelme éppen nem illeti, 's nem-is illetheti magát az említett Költőt, — név szerént *Rájnis* József Urat: kinek szép és ritka tehetségét alig betsülheti valaki nagyobbra, mint én; noha több dolgokra nézve éppen nem lehetek egy értelemben vele, sem azt nem mondhatom, hogy némelly versei, sőt egész költeményei, mellyeket ő nagy-bátran a' magyar versszerzésnek példái gyanánt adott, szebbek, jobbak, és tökéletesebbek nem lehetnének. (Arról nem-is emlékeztvén, a' mit eddig közre bocsátott munkájiban senki sem betsülhet, 's a' mit idővel talán majd maga-is önként kihágy és elsikkaszt, vagy legalább illendőképven megváltoztat.)

Azok a' szerentsétlen büszke Verselők, a' kik itt értetődhetnek, tsak úgy hasonlíttanak egy ilyen igaz Poétához, mint a' sөvényenn ugráló gyáva madárkák a' magasságban fellengező királyi sashoz!

h) S' il ne sent point du ciel l'influence secrète,
Si son astre en naissant ne l'a formé poète,
Dans son génie étroit il est toujours captif:
Pour lui Phébus est sourd, et Pégase est rétif.

BOILEAU.

i) Nem szükséges mindazáltal, hogy az úgynevezett *generálbábszusz*t megtanúlják, és orgonálni, klavírozni, hegedűlni, hárfázni tudgyanak!

Bár melly szoros atyafiságban légyenek-is a' szép mesterségek egymással, igaz mindazonáltal és bizonyos az, hogy mindeniknek különös határjai, saját törvényei 's tulajdonságai vagynak. *Dryden*, *Pope*, *Voltaire*, 's több más igen kényes halású jeles Poéták, nem ismérték a' tulajdonképpen úgy nevez-

tetett muzsikának principiumait; valamint viszontag a' híresebb Muzsikusok közül-is elég sokan voltak, kik a' poétai harmoniát, és különösen a' versbéli igaz *cadentziát* soha nem érezhették. (Külömben-is, a' mindennapi tapasztalás mutatta, hogy a' muzsikához igen nagyon értő emberek, többnyire nem a' legértelmesebb bírák a' poézisban, különösen pedig a' versalkotásnak mesterségében; elannyira, hogy még a' nagyobb, tehetősebb *Compositorok*-is néha éppen a' legalább-való ízetlenségekre vesztegetik idejüket 's talentomaikat, — úgy tekéntvén kevély tudatlanságokban a' poézist, mintha bizony tsupa szolgálója volna az ő vakbuzgósággal imádott szép királynéjoknak!) 5 10

A' vers, a' metrum, a' jól elrendeltt, böltsen öszveszerkeztett strófa, 's egyáltalýában az egész versszerzés — már magában és természete szerént *muzsika*; a' szónak szélesebb értelmében. Ez mindazonáltal tsak olyan része a' poétai mesterségnek, a' mellyet akárki-is hamar és könnyen megtanúlhat, ha reá adgya magát, és minden tehetség nélkül nem szűkölködik. De melly igen sok kívántatik arra, hogy a' versben, hogy a' strófában, hogy az egész költeményben valóságos poétai muzsika találtassék; azaz, hogy a' Versszerző' szavainak, beszédének könnyű, valóban szép, és kellemetes folyása, édesen zengedező hangzattya légyen! És mennyivel több kívántatnék még arra, hogy egy túrhető Versszerzőből jó és igaz Költő, valóságos Poéta lenne, — ha bár a' harmoniának és modulátciónak egész tudományával, tökéletes theoriájával birna, 's ezenfellyül még valamely muzsikaszerszámon szinte *virtuoso* volna-is! . . . Azt a' mennyei muzsikát, azt a' különös szép *rhythmust*, azt a' nevezhetetlen gyönyörű hármoniát, melly a' poézisban olly igen szükséges, nem-is tanulhatni halandó embertől; ha bár maga *Homerus* vagy *Pindarus*, *Virgilius* vagy *Horátzius* volna-is a' tanított-mester. Igaz szó, ezen értelemben-is: hogy a' Poétának születnie kell. *Les principes de tous les arts qui dépendent de l'imagination, sont tous aisés et simples, tous puisés dans la nature et dans la raison. Les Pradon et les Boyer les ont connus aussi bien que les Corneille et les Racine : la différence n'a été et ne sera jamais que dans l'application.* VOLTAIRE. 15 20 25 30 35

Imhol egy kis példa, egy olyan boldog Költőnek minde- neknel ismértes és mindenek' kezén forgó munkájiból, a' kinek mézajakira magok a' kegyes Múzsák látszatnak a' legillendőbb

szókat szinte válogatva 's az ének' mindenkori tárgyához képest gyönyörűen folyó szép rendbe helyheztetve rakosgatni:

5 *Septem illum totos perhibent ex ordine menses*
Rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
Flevisse et gelidis haec evoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine querens :
Qualis populea moerens phylomela sub umbra
Amissos queritur fetus ; quos durus arator
10 *Observans nido inplumes detraxit : at illa*
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et moestis late loca questibus implet!

Igazán mondhatni, és mondatott-is már, hogy nints könnyebb, de egyszersmind nints-is majd nehezebb vers az *hexameter*nél. Mert a' versbéli tökéletes muzsika, vagy belső
15 szép harmonia nem tsak a' metrumban, 's nem-is egy-két sornak szabad és könnyű menetelében áll; a' mint erről némellyek oly balúl vélekednek. *Hexametrion dicunt, sed non heroicon omnem!* — Ezen ritka szépségű deák verseknek halhatatlan szerzője, e' tekintetben-is valósággal tsudálásra méltó nagy Poéta, és
20 ebbéli tökéletességére nézve szinte elérhetetlen, ditsősséges példa. Hasonló nagy mester a' lantos versnek sokféle nemeiben *Horátzius* ; és a' most élő Nemzetek' jelesebb Költőji között, a' nyelvnek természeti nagy különbsége mellett-is, talán mindenek felett. *Klopstock*, — főképp' elegyes versekben szerzett felséges
25 Ódájiban. (Lásd p. o. *die Frühlingfeyer!* A' ki azt mondgya, hogy könnyű dolog „elegyes versben költeni, kiváltképpen ha az óda strófákra fel nem osztatik”, alig tudgya, miről és mit beszéll. A' ki ellenben, az ének' tárgyának mivoltára, a' gondolatok' minéműségére, 's az indúlatok', érzemények' folyamattyára,
30 lassú vagy sebens menetelére, 's különbféle változásaira nem vigyázzván, mintegy vaktában mindenféle metrumot öszvekever, egybezavar, — nem gondolta-meg, miben állyon az elegyes versnek fő szépsége, különös tulajdonsága.) NB. *Numerisque fertur Lege solutis.*

35 ^{k)} Minthogy azonn a' nyelvenn egyedül tsak a' poétai fül, egyedül tsak a' harmoniát kedvellő, 's önként mindenkor mindenben valamelly bizonyos rendet, ritmust, szimmetriát követő 's szinte keresve kereső jobb és kényesebb hallás, *auris*,

quarum est iudicium superbissimum, adhat és ad törvényt 's regulát az olly igen kívánatos, és, olly igen szükséges melodiára, 's e' végett a' meghatározott hosszú és rövid hangzatú tagokból álló szóknak mesterséges elrendelésre. (Nem úgy t. i., mint a' Görög, Deák, Sanscrit és Magyar Nyelvben, mellyben még a' bizonytalan hangok-is tökéletesen meghatározottnak 's bizonyosokká lesznek a' helyheztetés által; minthogy ezen négy nyelvnek nem tsak *accentussa*, hanem *quantitássa*, időmértékbéli mennyisége-is van.) 5

¹⁾ Igaz mindazáltal, hogy a' könnyebbség' kedvéért, hasznosan élhetünk ezzel-is énekeinkben, úgymint a' melly szerént tsak a' *tonicus accentusra*, különösebben pedig tsak arra kell vigyáznunk, hogy a' meghatározott hosszú hang helyett rövidet, 's a' természete szerént rövid helyett hosszút ne helyheztessünk, és így a' versbéli mérték 's rhytmus ellen egygyiket a' másikkal fel ne tseréllyük; — kivéven itt-is azt a' különös és igen ritka esetet, a' mellyben poétai szabadsággal élünk, 's a' kipótolást a' *Compositornak* és az Éneklőnek okosságára kell hagynunk. (Illy szabadsággal éltem én-is egyszer vagy kétszer énekeimben; nem akarván a' jobb és oda-illőbb gondolatot a' mérték' kedvéért feláldozni, a' mit a' Versszerző néha egygyetlen egy szó vagy szillaba miatt-is kéntelenítettnek tselekedni.) 15

Önként értetődik, hogy a' verseknek, az illy könnyebb mértékű énekekben, tökéletesen meg kell egygyezniek a' végső szótagok' hangjaiban-is. A tsupa suffixumok, vagy ragasztékok úgymint a' *ban, ben, nak, nek, ra, re, ból, ből, val, vel, tól, től, ság, ség, nál, nél, an, en, va, ve*, 's a' t. éppen nem elégségesek a' verseknek párosíttására; sőt, ha szinte hat sornak véginn állnának-is egymás után, tsak a' Versszerzőnek szükölködő szegénységét bizonyíttanák, v[agy] sovány bőségét. 25

^{m)} Dans nos langues vivantes qui se ressentent pour la plupart de la rudesse du climat dont elle sont originaires, l'application de la musique à la parole est beaucoup moins naturelle; une prosodie incertaine s'accorde mal avec la régularité de la mesure; des syllabes muettes et sourdes, des articulatons dures, des sons peu éclatans et moins variés, se prêtent difficilement à la mélodie; et une poésie, cadencée uniquement par la nombre des syllabes, prend une harmonie peu sensible dans la rythme musical, et s'oppose sans cesse à la diversité des valeurs et des mouvemens. *J. J. Rousseau, Dict. de Musique.* — Mind ezen 30

eredeti fogyatkozásaikkal-is milyen nagy tökéletességre nem vitettek már azok a' nyelvek az ilyen Írók által! és melly igen hátra maradt még eddig a' miénk, minden szép és valóban ritka tulajdonságai mellett is! ... (Igyekezzünk, édes Hazámifiai! 5 igyekezzünk mink-is, a' míg ideje van; és legyünk állhatatosak elkezdett szíves munkálkodásunkban: de böltsen, tsendes figyelemmel, és vigyázva tartózkodván mindég minden ízetlen és erőszakos újítástól.)

A' most nevezett nagy Írónak egygyik kis munkájából 10 (le Devin du Village) és Quinault' operájiból nyilván áthatni, vmiképpen lehessen még a' bizonytalan prozodiájú nyelv' szavainak hangjait-is a' muzsikabéli mértékkel 's rhythmussal összegegyeztetni.

Segur : Mon coeur soupire La nuit, la jour.
 Qui peut me dire Si c'est l'amour?

15 ⁿ⁾ Igaz ellenben és tagadhatatlan az-is, hogy *Dávidunk'* borostyános hárfája még jobban tetszenék mindnyájunknak, és poétai nagy érdemei még szembetűnőbbek volnának, ha *megjobbított költeményes munkáit* nem *megbővítve*, hanem, a' szépít és javát kiválogatván 's jobb rendbe szedvén, inkább kevesítve, 20 és egyszersmind tsínosabban nyomtattatva, botsátotta volna még egyszer világosságra; és így a Komáromi három kötet helyett, illendőbb és dízesebb öltözetben tsak kettőt adott volna.

Vagynak olly szerentsétlen órában költt elmebéli szülemények, majd ez majd amaz alkalmatosságra nagy sietve 25 készültt erőtlen és kellemetlen versek, a' mellyeket semmiféle jobbítás soha többé jókká 's szépekké nem tehet. Ha az ilyen költemények számosan találtnak valamely poétai gyűjteményben, elnyomják, homályba rejtik a' többinek érdemét-is. A' gántskereső Irigy pedig többnyire tsak azokonn akadoz 30 kantsal szemeivel; tsak azokat láttya, 's tsak azokat mutogattya másoknak-is, hogy gúnyoló ítéletét hihetővé tegye.

^{o)} *Sine ira et studio, quorum caussas procul habebunt.*

^{p)} *Est deus in nobis, agitante calescimus illo.*

^{q)} *Quod species ipsa carminum docet, non in impetu et 35 instinctu, nec uno ore fluens. TACITUS.*

^{r)} *Quos nascentes placido lumine viderint!*

^{s)} A Bétsi tudós Újságlevelek' egygyik toldalékjában imígy kiált *ex tripode* egyvalaki:

„Unter jenen Alten hat er (Zrini) sich vorzüglich ausgezeichnet, und ist ohne allen Zweifel würdiger des heiligen Kranzes, als der leichtfließende Stephan Gyöngyösi“!!... (Az a' néhai tudós, jeles hazafi, és Zrínyinek különös nagy tisztelője, a' kitől ez a' merész kis Kritikus talán valaha valamit efféle hallott, sokkal nagyobb mértékletességgel 's modesztíával szokott volt GYÖNGYÖSI Istvánnak poétai érdemeiről, név szerént pedig fő munkájáról *Keményről*, szóllani még négy szem között-is; noha Zrínyit minden alkalmatossággal örömet ditsérte, magasztalta, — látván, hogy az ő kedves Poétájának érdemei nem eléggé isméretesek a' mostani Magyaroknál.)

Ezen híres magyar kritikusknak, litterátornak méltó baráttya 's megkért német fordítója — hogy kedves társának ekképpen előadott igen bölts itéletét megbizonyítsa, és a' kétségnek valóban helyet se hagygyon, imilyen jegyzést tészen Gyöngyösi' nevéhez:

„Vons Stephan Gyöngyösi mag hier folgendes Beyspiel stehn: *Nemzetek' annyának, kit egész Európa tsudának tart vala, kit kesereg köz, nemes, úri sereg. S. Gyöngyösi' Magyar Versei. Pesth, bey Kilian. 1803. 8.*” —

És így, ez a' mi derék földink, ez a' több Tudós Társaságoknak igen érdemes és ditsösséges tagja, 's Hazánk' Írójnak munkájiról a' külső-országú Újságlevelekben gyakran itéletet-hozó, mindenféle tudományú, híres és hatalmas Bíró, (a' kinek azonban ugyan azon tudós Újságlevelekben egyszer, nem ok nélkül, azt a' kérdést tették: „*ob er denn den Verstand verloren habe?*”) a' száz és egynéhány esztendő előtt éltt Gömör Vármegyei Vice-Ispányt egyszerre mái Tordai Prédikátorrá változtatván, és, a' Jánost tetszése szerént Istvánnak nevezve, a' Tiszteletes Urat újra meg-is keresztelvén, azt költi, azt erősíti az 1807dik esztendőben, az egész tudós világ előtt, mindnyájunk' hallottára, hogy a' Magyar Nemzetnek legfőbb, legjelesebb, 's halhatatlan nevéől még az Idegeneknél-is már régen isméretes poétája — *leoninus* Versfaragó volt!!

Ójjon és mentsen-meg Apolló, 's Hazánkknak jó Geniussa, minden Poétát, minden Magyar Írot, ilyen Aristarchusoktól! ilyen büszke, tudatlan, szeles kis bíráktól!!!..

¹⁾ Olvastam egynéhány esztendőök előtt két néhai fő Magyarnek kézírásai között több olyan poétai levelet 's egyébféle költeményes munkákat-is, a' mellyekben két vers

mindég mássalhangzó betűvel; más kettő ellenben mindég magánhangzóval végeződött. A' szótagok' száma minden hosszú versben csak tizenkettőre volt határozva. Úgy látszik, hogy a' levelező jeles hazafiak az úgynevezett hím és nőstény

5 végezetű Alexandrin francia verset* akarták nyelvünkön követni, vagy-is inkább kipótolni; (mert annak igaz tulajdonságaira nem vgyáztak.) De vallyon! mi hasznot hozhat, a' versbéli igaz szépségre, a' numerusra vagy belső harmoniára nézve, melly a' szóknak 's a' szótagok' különbféle — hosszú vagy

10 rövid, lassú vagy szapora, középszerű, kemény, gyenge, vastag, vékony, éles 's a' t. — hangjainak bölts és mesterséges öszveszerkeztésében 's könnyű és kellemetes folyamattyában áll; mi különös hasznot hozhat, mondom, a' versnek végén találtató magán- vagy mássalhangzó *betű*? hajthat-e, szerezhet-e legalább

15 annyi hasznot, hogy a' fáradságot megérdemellye, és az e' miatt feláldozott szebb, jobb, helyesebb szót vagy gondolatot kipótolja?***

Ha már valaki tsakugyan új verselést kezdeni 's nyelvünkbe béhozni akarna, a' nélkül hogy verseiben a' hangokat

20 szorossabban mérsékelné, 's a' görög, deák, Sanscrit és magyar tökéletes prozodia szerént bizonyos metrumhoz alkalmaztatná; talán legjobb volna, két ilyen öszvehangzó páros verset jámbussal, más kettőt ellenben trokéussal vagyis spondéussal

* Ezen nevezetnek eredetéről imezeket mondgya egy Francia Író: *Les vers alexandrins ont été employés pour la première fois dans le roman d'Alexandre, dont le principal auteur s'appelait Alexandre de Paris: ils prirent leur nom ou du héros ou du poëte. Cet Alexandre de Paris est de la fin du 12e siècle.* —

** Eggy, az Olasz és Francia nyelvnek poézisbéli tulajdonságait vizsgáló 's egybehasonlító, Sziciliani pap azt mondgya, hogy a' régi zsidó verseknek öszvehangzása egyedül tsak a' végső betűben állott: *Chez les Hébreux, le rime n'était autre chose que la terminaison des vers par la même lettre.* Igaz-e ez, nem-e? mások lássák; nem tudván zsidóul, nem itélhetek róla. De ha úgy van-is a' dolog, a' mint ez a' tudós pap mondgya; vallyon! nem jelent-e az az egy *betű*, abban a' régi nyelvben, eggy egész, különös és meghatározott telyes hangot? Azt legalább kiki láttya, és senki sem tagadhattya, hogy mi Magyarok illy kitsiny-szerű és aprólékos napkeleti szépségekre éppen nem szorúltunk; ha volna-is, vagy lehetne-is valósággal az effélékben valamelly poétai szépség. — Ha-ki a' régi zsidó Poézisnak valóban nagy és felséges belső tulajdonságait közelebről ismérni, érezni, 's betsülmi kívánnya, olvassa-meg Herdernek imezen tudós munkáját: *Vom Geist der Ebräischen Poesie. Dessau 1782—83, 2 Bände, in 8°.* Megérdemli ez a' jeles munka, hogy a' mi hazánkfijaitól-is figyelmetesen olvastassék.

végeznie. A' francia vers' végén találató néma *e* erre-való, és, a' mint tudva vagyon, az olvasásban 's éneklésben valósággal ki-is mondatik (noha nem olly igen hallhatóképpen, mint a' többi hang) hogy e' szerént a' versbéli szám és mérték megtartassék. Az alexandrin nevű verset vagy Sándor' versmértékét a', régibb 5 Német Költők-is bévették; és két ilyen vers a' nállok-is mindenkor tizenkét szótagból, más kettő pedig tizenháromból áll. Lásd Haller, Uz, Lichtwer 's több mások' munkájit. Az újabb Poéták nem igen szerzenek ilyeneket többé; (a' lassú és únalmas monotonia miatt, melyet alig lehet benne elkerülni. Ilyen 10 versben fordította néhai Gr. Ráday Gedeon németből azt az éneket, mely a' M. Múzeum' I. köt. 96dik lev. találatik. —

A' hím és nőstény verseket ekképpen párosítani, szinte közönséges szokás a' mostani nemzeteknél. Ezt azonban mi nálunk, a' tehetősebb Versszerzők közül még eddig kevesen 15 próbálták; úgy t. i., hogy erre egész munkájokban figyelmetesen vigyáztak — azaz, hogy a' hím végezetű verset nőstény végezetűvel, és ezt viszonttag azzal váltogatva keverték vagy koronként elegyítve párosították volna. Egygyes, magános példát eleget mutathatunk. Ilyenek volnának az itt következő versek, a' 20 M. Múzeumból; a' millyeneket mindazonáltal akármely más magyar Versszerzőnek munkájiban-is könnyen találhatni:

„Azonn-is, ha máskor a' rossz pénz megtsalta,
Tsak azt nézi, jó-e? vagy zsidó-vagdaltta?
A' fűnek, hogy lássa hím vagy nőstény nemét, 25
Nagyíttó üvegre nem mereszti szemét.”

Gr. TELEKI JÓZSEF.

Boldogságot én tsak abban találok,
Hogyha lelkem tsendes, mikor megvizsgálom.
Egység, szép aszszony, jó barát, bor, 's kenyér — 30
Az egész Világnál 's kinttsénél többet ér!

BESSENYEI SÁNDOR.

De meg kell vallanom egyszersmind, hogy, bátor a' versfaragást vagy a' versszerzésben való regulátlan könnyűséget 's határtalan szabadságot éppen nem javallhatom, sőt mint haszontalan, illetlen firkálást, és káros idővesztegetést útálva 35 nézem; én mindazonáltal az ebbéli nehézségek' szaporíttását és

az illy új akadályokkal való bajlódást szükségtelennek, legalább nem igen nagy hasznot vagy gyönyörűséget ígérhető fáradságnak tartom. Mert minek a' mi nyelvünkben az illy kemény és minden helyes ok nélkül szorongató új regulák? minek a' mi nyelvünkben az illy szoros törvények, mellyek a' poétai elmének szabad menetelét szinte meg annyi rablántzok gyanánt tartóztatták, és a' prózától úgy-is eléggé különbözhető, 's e' mellett szépen, könnyen és kedvesen folyható verseknek harmoniáját nem tsak nem segítik, hanem inkább akadályoztatták, gyengítették és ronttyák, — hatsak a' Versszerző igen különös alkotó-erővel 's rendkívül-való nagy könnyűséggel nem bir, és az önként keresett akadályokkal való vesződésben tapasztaltt fáradságot úgy el nem rejtheti, hogy ezt az Olvasó ne láthassa, ne érezhesse? . . . Az illyenn ritka-tehetségű Magyar Poéta pedig nem szorúl efféle tsekély eszközökre; akár mértékre vagy metrumra, akár pedig tsak számra vett és a' véghangokban öszvezenő páros verseket írjon. A' poézisnak, ennek a' mennyei szép mesterségnek, főbb és méltóbb tzellyához arányozván, 's szabadon fellegező képzelődésének könnyű repületét szebb és nagyobb tárgyakra intézvé, nem botsátkozik ő olly kitsinységekre; mellyekben, mint ugyan annyi keleptzében, úgy-is tsak az erőtlenebb szárnyú elmék akadozhatnak 's keveredhetnek. Ezt egy illyen Poétáról annál bátrabban állíthatom, mennél bizonyosabb az, hogy, a' mint már többször-is említettém, minden Európai nevezetesb élő nyelvek között, éppen és egyedül tsak a' miénk az, a' mellynek igaz, bizonyos és (akármit véllyenek 's mondgyanak azok, a' kik elegendőképpen nem isméri) tökéletesen meghatározott természeti jó prozodiája van; * a' mellynek az illy

* Mert az, a' miben hangmérséklő nevezetesebb Versszerzőink név szerént pedig Baróti Szabó, Rájnis, Révai és Virág Urak, még eddig meg nem egygyezhettek, igen tsekély dolog e' tekintetben. Sőt a' mi több, és a' mit senki, ha nyelvünk' tulajdonságait közelebről vizsgálta, és a' megnevezett tudós hazafiak' munkájit minden előítélet 's részrehajlás nélkül olvasta, nem-is tagadhat, — ez a' kis külömség-is valósággal nem annyira magában a' magyar nyelvben, mint-sem az arról másképpen ítélő érdemes Tudósok' vélekedésében találtatik; elannyira pedig, hogy még ezen négy Versszerzők közül-is néha szinte hárman megegygyeznek abban, hogy, a' miről tsak az egygyik van különböző értelemben.

Azt a' prozodiát, a' mellyet én mindenre tekéntve legjobbnak lenni ítéltem, és mértékre vett verseimben állandóul megtartani szoktam, Virág Úr-is leghelyesebbnek isméri, és követi-is munkájiban, majd mindenkor és már régtől fogva. Hihető dolog, hogy idővel ugyan ezt

aprólékos mesterkélésre, regulázásra, szépítgetésre legkevesebb szüksége sint; a' mellyenn az olly tehetős elméjű, igaz Költő szinte magával Virgiliussal, Horátziussal, 's más ilyen Halhatatlanokkal bátran, szabadon és ditsősségesen vetélkedhetik; 's a' mellyet tehát — hogy röviden és nyilván kimondgyam, a' mit érzek és gondolok — ha vele élni nem tudnak, tellyességgel nem-is okozhatunk!

Ha mindazonáltal azt véli, azt reményli valaki, hogy a' magyar versszerzésnek ismértes regulájin kívül, és mind azonn fellyűl, a' mire regula nélkül-is vígyáznia kell, még az efféle új akadályokat-is könnyen meggyőzheti, és egygyenlő hangokkal végződő páros verseinek melodiáját 's kedves kellemetességét ez által-is nagyobbíthattya: ám ő lássa! Annál ritkább és különösebb a' szerentséje; és annál nagyobb lehet ebbéli érdeme, öröme 's ditsőssége-is, ha feltett tárgyát eléri. Távúl légyen tőlem az a' gondolat, hogy ilyen egyvalakinek kedvét szegni igyekezzem, és fáradságának méltó jutalmát irigyellyem, vagy az emberi elmének megmérhetetlen tehetségét, 's hasonlíthatatlan szépségű nyelvünknek alig hihető kész alkalmasságát tagadni, vagy valamiként meghatározni akarjam! Koránt sem ez a' szándékom; ámbár vélekedésemet nem titkolom. Engedgye a' kegyes Ég, hogy támadhasson közöttünk hová hamarább egy olly nagy tehetségű jeles Költő, a' kinek szerentsés példája által mennél előbb 's mennél világosabban megtzáfoltassék ebbéli eretnkségem.

követik majd több más Magyarok-is, — különösen pedig a' mással-hangzó *h* betűre és az *an, en, ban, ben,* 's több efféle szó-ragasztékokra nézve; mellyekben, az *n* betűnek megkettőztetése annál szükségtelebbnek lenni látszik, mennél bizonyosabb az, hogy úgy-is igen sok nyújtott szavaink 's hosszú hangozatú szillabáink vagynak, és hogy nyelvünkben a' spondéus felette nagyon uralkodik; a' mellynek számát tehát nem kell szükség nélkül szaporítanunk. Az effélékben mindazonáltal: *hegyenn, völgyönn, ezenn az útonn, azonn a' részenn,* 's a' t. tellyességgel megkívánatik az említett kettőztetés, az én ítéletem szerént-is. (Arról nem-is emlékezvén, hogy ezek a' szók: *ezen és ezenn, azon és azonn, ben, és benn,* már az értelemre nézve-is különböznek egymástól.) — Ellenben azt reményleni, azt kívánni, hogy mindenek mindenben és mindenkor tökéletesen megegygyezzenek, — az egész élő emberi nyelvre 's nemzetre nézve igen hiú reménység és helytelen kívánság volna. A' kik minden ilyenféle tsekélységekenn akadoznak, 's egyéb hasonló nyelvbéli dolgokban-is mindenre mindenha' regulát 's szinte általhághatatlan kemény törvényt szabni igyekeznek, talán magok sem tudgyák, mit akarnak! *L'extrême exactitude est le sublime des sots.*

u) Némellyek' vélekedése szerént, egy Párisi szerzetes barátinak, *Leónak* nevérol. Mások másként ítélnék; semmi bizonyost nem tudhatni. Az ellenben kétségen kívül van, hogy, akárki volt a' szerzője, a' Múzsák és Grátziák ugyan soha sem
5 mosolyoghattak reá; 's talán szinte olly keveset tudtak felőle, mint mí, — a' kik, füleinket irgalmatlanúl gyötrő gyáva köve-tőjivel vesződvén, kéntelenek vagyunk ő rólla-is emlékezni.

o) A' tizedik 's több olly nyomorútt százakba' szerettek Illy alatsonsággal verset piperézni; de most már
10 Megpökik a' Múzsák, 's tarttyák gyömbér-takarónak,
Mint gyalulatlan idők' értetlensége' szülöttjét,
Mellyet klastrom tojt, 's gyarapított vesztegetett íz.

GR. RÁDAY GEDEON.

A' leoninus vers az otroma barbariesnek zabszüleménnye,
15 a' mint tudva vagyon. VIRÁG BENEDEK.

x) Mindazonáltal: *Non omnibus dormio!*.. Ezt kell itt nékem-is Azokra nézve mondanom, a' kik roszzsul értvén szavai-mat, ne-talán azt vélhetnék, hogy a' mígen én hallgatok és szunnyadozni látszom, bátran megtagadhattyák Magyar Mú-
20 zsántól az illendő betsületet, tisztességet.

Arra ugyan, hogy irígyeinknek 's egyéb akárminémű roszzsakaróinknak hazug és tsalfa beszédit megvessük, az én érzésem szerént nem igen nagy lelki erő 's férjfiúi állhatatosság kívántatik. Még könnyebb dolog pedig, és illőbb-is, a' *Vadótzi*
25 Vinczék' tsevegésire nem ügyelnünk. De bármelly szép, és ditséretet, tiszteletet, érdemelhető tselekedet vagy — — — —

1| Ó a' többes számban imígyen szóll: „*Ha meggondollyuk,*
30 *hogy — — ; ha észre vesszük azt is, hogy — — ; lehetetlen bizonynyára reménlenünk, hogy — — .*” Reménytelenségének első és fő okául azt adgya: hogy régi és mostani Könyvszerzőink között nints talán kettő, a' ki egymással a' magyar ortog-rafiáb a n és a' szóknak formálásáb a n, 's inflexiójáb a n, tökéle-
35 tesen megegyezne. A' többi ok — az embernek felyebb említett majom-hajlandósága, és a' megszokott dologhoz visszavonó ragaszkodása.

Feltéven, vagy megengedvén azt, hogy mindenképpen igaz és helyes, a' mit ő itt a' Magyar Könyvszerzőkről talánozva mond; 's nem kérdezvén azt-is: miben állana tulajdonképpen, az ő értelme szerént, ez az olly igen⁵ szükséges *megegygyezés*: vallyon! igaz-e, vagy bizonyos-e az, hogy mind ezekre, különösen pedig az ortografiára nézve, egyedül tsak a' Magyar Írók nem egygyeznek-meg *tökélletesen*? .. A' tapasztalás ellenkezőt mutat; és úgy látszik, hogy a' tudós Filologusnak ezen vadoló mondása, több hasonló állításaival egygyetemben, tsak némelly külföldi rossz-kedvű Auktorok' illetén panaszszának *echója!* 10 a' melly hiú panasz, minthogy valóban majd minden élő nyelv-és nemzetbéli Könyvszerzőket majd egygyaránt illethetne, a' miéink ellen igen keveset, vagy éppen semmit sem bizonyíthat. Tudva van p. o., hogy az ortografiára, sőt még a' *participiumokra* nézve-is, tsak abban az országban sem találtatik-fel 15 az illy *tökélletes megegygyezés*, a' mellyben erre hajdan (különös hely- és időbeli okokból) valósággal hatalom 's parantsolat által gondolták az Írókat kényszeríthetni. 'S hol jutott még-is valamelly élő nemzeti nyelv nagyobb tökéletességre, virágzásra, mint ugyan abban az országban, — noha az Írók a' 20 mondott dolgokban meg nem egygyeznek, sőt nagyon különböznek?

A' mit pedig az Auktor ezen feltételből, úgymint Íróinknak meg-nem-egygyezéséből és az emberi természetnek említett fogyatkozásaiából, nemzeti nyelvünk' további előmenetele 's 25 kívánatos gyarapodása ellen következtet — szinte „*bizonyyára*” erősítve következtet: azt talán tsak olly ijesztgető tréfának kell néznünk, a' mellyet ha bővebben világosíttani, vagy a' gondolkozás' mesterségének isméretes reguláji szerént meg-tzáfolni akarnánk, könnyen megérdemelhetnők, hogy a' bölts 30 Auktor maga-is mosolyogjon szükségtelenül fáradozó egygyűgyűségünkön. Tudgya ő jól, miért tselekszi ezt; de tudgyuk ám mink-is, mit kellessék itélnünk illetén tselekedetéről. A' mi engemet illet, meg kell vallanom, hogy nékem se' nem volt, se' nem lehet soha nagy bizodalmam az ollyan Doktorokhoz, 35 a' kik egy kis tsemerből-is tüstént halálos nyavalyát jövendöltek, és a' valóságos Orvosoknak tudományát 's tekintetét kissebbíteni, szép és hasznos foglalatosságnak lenni gondolták.

2/ Lehet-e, vallyon! és szabad-e, a' logyikának törvényei szerént valamelly nem-*cultiváltt*, vagy rosszúl *cultiváltt* nyelv- 40

ben *tsinos stilust* és *tökéletességet* keresni? vagy-is, lehetne-e okossággal azt, a' mi az olyan nyelvben még fel nem találtatik, és természet szerént fel sem találtathatik, *megkívánni*? 'S nints-e tehát itt, ebben az úgynevezett *tsinos és tiszta beszédben, tautologia?* (a' melly görög szó, ha jól emlékezem, a' Grammatikus Uraknak saját bölts értelmek és tisztességes magyarázattok szerént, a' mi nyelvünkönn annyit jelentene, mint „*azon bakot nyúzni*”.)

3/ Holott már azelőtt (azon munkájának 20dik lev.)
10 önnön maga megvallotta, hogy *vannak ezen tiszamelléki dialektusban olyan hibák is, mellyek a' többiekben* (azaz, a' *Dunamellyékiben 's az Erdélyiben*, és viszontag; mert Ő tsak ezt a' *három dialektust szokta megkülömböztetni nyelvünkben*) *fel nem találatnak.*

15 Vagynak-is bizonyára, még pedig igen nagy és igen rút hibák; mellyektől a' tisztán beszélni 's *tsinosan írni* akaró magyar méltán, 's *szint'* úgy őrizkedik, mint a' többiben feltalátató egyéb akárminémű nagyobb vagy kisebb fogyatkozásoktól. — A' ki az efféle hibás szőejtéseket vagy magyarságtalan
20 *mellyékiségeket* saját tapasztalásából nem isméri, olvassa-meg a *Magyar Minervának* IVdik Kötetét, 78 és 79dik lev. Illyenek a' többek között p. o. ezek: *szíp, ídes, vir, bikesség, szígyen, itél, ditsír*; imezek helyett: *szép, édes, vér, békesség, szégyen, itél, ditsér*, vagy *ítél, ditsér*. Az effélékre nézve mondhattya
25 méltán DUGONITS András, hogy az *é* hangnak illetén elváltoztatása „*czigányos*”! „*Talán arra jutunk, úgy mond, hogy a' nyelvet símíttani* akarók Szent *Pétert-is* Szent *Píternek* írják!” Illyen mellyékiségek továbbá ezek, 's több effélék: *eszek, iszok, gondolkodok, gyönyörködök, tesszen, méltóztasson, ditsírtessen, itil-*
30 *tessen, számít, fárít, szakít, számítasson, járjék, adgyék, mennyék, legyék, 's a' t.*; imezen magyar-végezetű ígék helyett: *eszem, iszom, gondolkodom, gyönyörködöm, tessék, méltóztassék, ditsértessék, itéltessék, számlál, fásaszt, fakaszt, számláltassék, járjon, adgyon, mennyen, legyen, 's a' t.* Illyenek elvégre ezek-is: *ojjan, mijjen,*
35 *szójjon, fojjon, tojjon, vagy tojja, hej, mejj, 's a' t.*, imezek helyett: *ollyan, milllyen, szóllyon, folyon, tollyon, v. tollya, hely, melly és mëlly*; (ez, akár *pectus*, akár *qui, quae, quod*, mindég kettős más-salhangzót kíván: A' külömbség tsak az *e* betűnek hangjában vagyon. Igazsága volt Ráth Mátyás Urnak, midőn jó és valóban
40 helyes itéletének megbizonyíttására a' Tisza- és Duna-mellyéki

külömböző szóejtést például említette. Az *e* betűnek háromféle hangja feltaláltatik, számtalan sok egyéb szavaink közül, imezekben-is: *embéré, tengéré; emberré, tengerré; elvővé, eltővé, égygyesség, tsëndesség, kegyesség, embérség, gyermekség.*)

4/ Vallyon! olly felette nagyon ellenkeznék-e a' mí régi 5
és mostani jobb Íróink' értelme, tudomány, vélekedése, 's nyelvbeli egész tulajdonsága, és mind ezekenn épült közönséges „*tekéntete*”, a' józan észszel, az analogiával, 's a' szóllás- és írásbeli szebb, jobb, helyesebb szokással, (melly az analogiának-is mintegy szülő-*anyja*, és tulajdonképpen nem egyéb, 10
hanem a' tanúlthabb embereknek megegygyező köz értelme, *consensus eruditorum*); vagy az igazabb, tisztább és tsínosabb magyarsággal, a' mint ezek a' hallatalan böltseségű, 's a' kedvező Ígnek nem tudom melly különös ajándéka által megvilágosítottatott mai Nyelvtanítottók vélik és mondgyák? A' mennyire mí 15
más Magyarok ítélhetünk, és a' mennyiben az ilyenféle dolgokról való vélekedésünket kimondani mink-is bátorkodhatunk, nekünk úgy látszik, hogy a' díszesebb és követésre méltóbb tiszta magyarság még mind eddig többnyire tsakugyan a' *könyvekben*, tsakugyan a' *régi és mostani* értelmes, 20
tudós, és jobb-ízlésű szorgalmatos *Írók munkájiban* találhatik fel!.. Meglehet azonban, hogy Hazánknak kebelében némelyek valahol már-is Magyar Athénát vagy Florentziát találnak 's szemlélnék ott, a' hol mí mások még tsak Áttikát vagy Toskánát sem találhatunk. — 25

Én ugyan, Nemzetemnek mind régi, mind mostani jelesebb Írójiról (mert tsak az ilyenekről vagyon 's lehet itt szó) hazafiúi érzékeny háladatossággal 's szíves szeretettel emlékezővén, és valóságos nagy érdemeiket tsekély tehetségem szerént ez úttal-is ditsóíttani kívánván, éppen nem általlom, itt ama' 30
halhatatlan nevű nagy embernek szavaival, a' kiről, minden hibáji 's emberi gyengeségei mellett-is, tsak az szóllhat mély tisztelet nélkül, a' ki nem isméri, — nyilván azt vallani: „*ego ipse cum iisdem ipsis non invitus erraverim!*”

(Értsed és fontold-meg jól, édes atyámfija! a' mit mondok; 35
és ne véllyed, ne állítsad ezért én rólam-is azt, hogy őket mind isteni Plátóknak lenni állítottom, 's hogy „*még hibájiknak-is buzgó imádója*” vagyok. Koránt sem! Tudhatod, sőt tudod te ezt magad-is jól, már régtől fogva; és, ha munkáimat most figyelmetesebben olvasni méltóztatol, újra-is tapasztalhatod, hogy 40

nem szoktam én „*mások utánn vaktában indulni,*” — ha szinte Íróink' érdemeit nem betsmérem és új szisztémákat nem szerzek 's nyomtattatok-is. Ismérd-meg és hitesd-el magaddal egyszersmind azt-is, hogy a' mit te, kérdésben lévő szerentsé-
 5 len munkádnak 2dik levéoldalánn, ama' jó és nagy emberről egy német Auktor utánn még keményebb és illethenebb szókkal mondani mertél, valóságos káromlás volt! olly iszonyú káromiás, mellyért a' hajdani Róma' legnagyobb fíjainak társaságát
 10 hogy Hazád' ditsőültt Írójinak boldog seregébe elegyedhetnél; hatsak magadba nem szállsz, és megsértett árnyékaikat még éltedben meg nem engeszteted. *Modeste et circumspecto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne, quod plerisque accidit, damnent quae non intelligunt.* QUINTILIANUS.

15 5| *In vitium ducit culpa fuga, si caret arte.* HORATIUS.
 Souvent le peur d' un malle conduit dans un pire.

BOILEAU.

6| Mintha bizony valahol valamelly okos és igaz törvény-
 20 szék előtt valakinek mentségül szolgálhatna, vagy tellyes bótánatot 's büntetéstől való szabadságot érdemelhetne az a' hiú állíttás, hogy a' megvallott büntételre mások *tsábították!*

7| Maga mondgya, (nyomtatott írásának 165dik lev.) hogy *bajnok' képében, hogy pántzélban és sisakban kell a' viadalpiatzra kikelnie; noha — tudgya, melly neveltségessé teszi magát a' bölt*
 25 *Publicum előtt az afféle viadal által!!*

8| *Scribendi rectè, sa pèr e est et principium et fons!*

HORATIUS.

9| *De tous les dons naturels, le goût est celui qui se sent le mieux, et qui s'explique le moins: il ne serait pas ce qu'il est,*
 30 *si l'on pouvait définir; car il juge des objets sur lesquels le jugement n'a plus de prise, et sert, si j'ose parler ainsi, de lunettes à la raison, J. J. ROUSSEAU. Dict. de Musique.*

Combien de choses qu'on n'aperçoit que par sentiment, et dont il est impossible de rendre raison! combien de ces *j e n e s a i s*
 35 *q u o i* qui reviennent si fréquemment, et dont le goût seul décide! La goût est, en quelque manière, le microscope du jugement; c'est lui qui met les petits objets à sa portée, et ses opérations commencent où s'arrêtent celles du dernier. *I d e m, Nouv. Héloïse.*

9) Böltsen mondgya Horátzius munkáinak egygyik leg-
 40 szerentsésebb fordítója: "Ce ne sont pas les Grammairiens qui

président à la création des langues, ils n'arrivent qu'après les Ecrivains : ils observent les faits, les classent, et tâchent de les ramener à des principes généraux." — Oeuvres d'Horace, traduites en vers par P. DARU, etc. (Nouv. édition. Paris 1804—5. 4. vol. in 8°.)

5

A' mi Grammatikussaink másképpen vélekednek; 's azért igen különböző értelmekhez képest, többnyire fonákul kezdenek a' dologhoz. Felforgatván t. i. ezt a' természeti rendet, űk akarnának az Írók' egész seregének törvényeket szabni. Sőt, minthogy űk-is Auktorok, minthogy űk-is könyveket és néha verseket-is írnak, szinte azt kívánnyák tőlünk, hogy az ű munkájikat vegyük vezérlő példák gyanánt, mind versben mind prózában; — a' mit azonban tellyes lehetetlenség tselekednünk.

10

De majd másutt és máskor fogunk mi e' tárgyról talán úgy-is még egyszer és bővebben emlékezni; tudván, melly nagy és melly igen kényes dolog légyen hazai nyelvünknek ügye, — a' következesekre, és kiváltképpen az idők' mostani folyamattyára nézve! 's kötelesek-is lévén, a' mennyire tehetségünkben áll, ezen legfőbb és mindnyájunkat oly igen közélről illető legszentebb örökségünket híven megőrizni, különösen pedig mind az e' vagy ama' környék- 's helységbéli hibás és tsonka szokáshoz ragaszkodó, 's arra mindnyájunkat erővel kényszerítű, mind egyéb akármelly felekezeti, tanátstalan regulázóknak ízetelen és erőszakos újíttásai ellen minden kedvezés nélkül, bátran és nyilván védelmezni, 's ha egyébképpen nem lehetne, legalább ellenmondásunkkal oltalmazni! (Legalább ellenmondásunkkal! mert, vallyon, ki akarna minden új szisztémát rendre megtzáfolni? ki akarna minden rossz grammatika ellen új grammatikát írni 's nyomtattatni? vagy az illy rendbéli sisakos, paizsos, pántzélós, és mindenha mindenre kész heves vitézekkel a' Világ' piattzán szünetlenül bajnokoskodni, 's idűt és erűt vesztegetni?)

15

20

25

30

²⁾ Tudgyák a' most említett jobb és böltsebb Írók, melly nagy gonddal kellessék az élű nyelvnek akárminémű hijánosságait, valóságos szükségéit kitanúlni, 's tapasztalt fogyatkozásaihoz képest lassanként segíteni. Tudgyák űk, melly szorgalmatossággal kellessék azt, eredeti saját tulajdonságainak és természeti tiszta szépségének megsértése nélkül, lehetőképpen gyarápítani; köz erővel és állhatatos igyekezettel, de egyszersmind okos gyielemmel, szemfüles vígyázással, bővítgetve terjeszteni.

40

Tudgyák egyszersmind és érzik ők azt-is, melly igen sok kíván-
tassék egy illy jó és hasznos igyekezetnek, végbevételére;
's melly igen kevésre mehet ebbéli szándékában, melly hamar,
melly könnyen eltévedhet az egygyes, magános ember, még a'
5 legjobb akarat és legállhatatosabb iparkodás mellett-is, az illy
okos, bölts és valóban kívánatos jobbítottásnak igaz ösvényéről!
De ugyanazért nem-is akarnak ám ők új meg új szisztémákat
koholni, grammatikákra grammatikákat építeni, 's heveske-
dő reformátorok, parantsolva parantsoló, kemény és erőszakos,
10 újtítók lenni, — olly dologban, mellyben egy két személynek
egész ereje, tellyes tehetsége 's minden tudománya, bármi
különös nagy és szerfelett-való légyen-is, az Egészre tekintve
tsak ollyan, (ha szabad úgy szóllanom) mint valamely kerti
halastó a' széles és mély Balatonra, vagy a' sietve bújdosó
15 magános kis patak,'s egyéb nevezetlen apró vizek, a' tsendes
menetelű nagy Dunára, sőt ez a' ditső gazdag folyó maga-is a'
tengerre nézve!

Igaz ugyan, hogy a' nagyobb tehetségű jeles elmék; hogy
az élesebb látású, jobb és kényesesebb ízlésű, böltebb, tudósabb
20 emberek, igen foganatosan gyarapíthattják, 's valóban nagyra
vihetik a' nemzeti nyelvet; elannyira, hogy alig hihető, 's szinte
tsudálásra méltó dolog, melly nagy tökéletességre juthat néha
még a' magában igen tsekély, igen szegény és szűkölködő nyelv-
is, az illy tehetős, tudós férfiak' tsendes és állhatatos munkál-
25 kodása által. De nem kevesebbé igaz és bizonyos egyszersmind:
hogy azt még ezek a' nagy és igen ritka elmék, még ezek a'
különös erővel bíró 's vele böltsen élő jeles Írók-is, nem egy-
szerre, 's nem-is akármelly időkorban, hanem tsak lassan-lassan
és szinte léptsönként, tsak több mások után, 's egymásra
30 vigyázva, következképpen tsak az esztendőknék jártával, és
a' nemzeti közönséges kultúrának előmenetelével, vagy-is az
egész nép' mind elmebéli, mind egyéb akárminémű tehetségei-
nek 's alkalmasságának ezer-meg ezerféle külső és belső környül-
állásoktól függő kifejtődésével, emelhetik fellyebbre. Azt mond-
35 hatni, e' tekintetben-is, a' mit Baco a' tudományról általlyában
véve mondott: *Multi pertransibunt, et augebitur scientia.*

Hogy a' jól kidolgozott, az emberi nyelvnek közönséges
principiumaihoz 's a' magyarnak különös geniussához, természeti
karakteréhez alkalmaztatott, és nem tsak az *előbbeniek'* számát
40 szaporítottó, vagy a' szóllás- és írásbéli szebb, jobb, tisztább

nyelvszokást felkeverő 's megzavaró Grammatikák, Szótárok vagy Lexikonok, valóban hasznosok, sőt szükségesek volnának mí nálunk-is, — nintsen és nem-is lehet semmi kétség benne. Ki akarná ezt tagadni, vagy tsak kérdésbe-is hozni? De ki nem akarná ellenben, ha a' dologról gondolkodott és voltaképpen itélhetett, azt-is megismérni 's igazán megvallani: hogy a' nemzeti nyelvet, általlyában véve, nem annyira Grammatikák, Dictionariumok, 's egyéb efféle (ámbar igen jó, igen hasznos, és több tekintetben igen szükséges) eszközök — , annyival-is inkább pedig nem oskolai szisztémák, filologyiabéli vetekedések, tudós hartzok, 's úgynevezett értekezések, és akármelly egyéb ilyenemű szerzemények által lehet elősegíteni, 's illendőbb, fényesebb állapotba helyeztetni, mint-sem az olly gondosabban készültt, olly jobb, tsinosabb, díszesebb és valóban tiszta magyarságú eredeti munkák és jeles fordítások által, mellyek a' Nemzetnek, mellyek a' Haza' minden rend- és vidékbeli magyar fíjainak 's leányinak mind hasznokra, mind gyönyörűségekre szolgálhatnak? azaz, olyan könyvek által, mellyek az olvasásra kedvet adnak, a' szükséges és hasznos ismereteket, a' tudományokat, a' szép mesterségeket, 's mind ezek által a' helyes gondolkozást és jó ízlést foganatosan terjesztik, az elmét, értelmet világosítják, a' szívet, lelket felemelik, 's a' megismértt igaznak, jónak, szépnek, nagynak és ditsőnek szeretetére, elevenebb, mélyebb, állandóbb érzésére gerjesztik, vezérlik, szoktattyák; és így a' nyomtatást, 's az újra meg újra való kinyomtatást valósággal megérdemlik?

Az illy jeles és mindenképpen betses munkák (mind kötött, mind szabadon folyó beszédben) voltak legfoganatosabban mindenkor, minden nemzetnél, minden országban. Az ilyenek' számának szaporodása volna mí nálunk-is leginkább kívánatos, hasznos és örvendetes. És az ilyenek által lehetnek 's lesznek az olly nagyobb tehetségű, nemesebb érzésű, 's magokat a' közjóért önként feláldozó tudós és bölts Szerzők, a' millyenekről fellyebb szóllottunk, a' nemzeti nyelvnek 's litteratúrának valóságos oszlopai, és, minden fogyatkozásaik mellett is (mert mellyik ember, vagy melly emberi munka lehet hiba nélkül? 's mi vagyon tökéletes a' Nap alatt?) még az utánnok jövő, későbben érkező Íróknak-is tellyes figyelmet és bizodalmat érdemlő jó tanácsadóji, baráttyai, vezérei, 's hasznos

Tudgyák egyszersmind és érzik ők azt-is, melly igen sok kíván-
tassék eggy illy jó és hasznos igyekezetnek, végbevételére;
's melly igen kevésre mehet ebbéli szándékában, melly hamar,
melly könnyen eltévedhet az egygyes, magános ember, még a'
5 legjobb akarat és legállhatatosabb iparkodás mellett-is, az illy
okos, bölts és valóban kívánatos jobbítottásnak igaz ösvényéről!
De ugyanazért nem-is akarnak ám ők új meg új szisztémákat
koholni, grammatikákra grammatikákat építtetni, 's heveske-
dő reformátorok, parantsolva parantsoló, kemény és erőszakos,
10 újíttók lenni, — olly dologban, mellyben egy két személynek
egész ereje, tellyes tehetsége 's minden tudományja, bármi
különös nagy és szerfelett-való légyen-is, az Egészre tekintve
tsak olyan, (ha szabad úgy szóllanom) mint valamelly kerti
halastó a' széles és mély Balatonra, vagy a' sietve bújdosó
15 magános kis patak,'s egyéb nevezetlen apró vizek, a' tsendes
menetelű nagy Dunára, sőt ez a' ditső gazdag folyó maga-is a'
tengerre nézve!

Igaz ugyan, hogy a' nagyobb tehetségű jeles elmék; hogy
az élesebb látású, jobb és kényesesebb ízlésű, böltsőbb, tudósabb
20 emberek, igen foganatosan gyarapíthatták, 's valóban nagyra
vihetik a' nemzeti nyelvet; elannyira, hogy alig hihető, 's szinte
tsudálásra méltó dolog, melly nagy tökéletességre juthat néha
még a' magában igen tsekély, igen szegény és szűkölködő nyelv-
is, az illy tehetős, tudós férjfiak' tsendes és állhatatos munkál-
25 kodása által. De nem kevesebbé igaz és bizonyos egyszersmind:
hogy azt még ezek a' nagy és igen ritka elmék, még ezek a'
különös erővel bíró 's vele böltsen élő jeles Írók-is, nem egy-
szerre, 's nem-is akármelly időkorban, hanem tsak lassan-lassan
és szinte léptsönként, tsak több mások után, 's egymásra
30 vigyázva, következőképpen tsak az esztendőknék jártával, és
a' nemzeti közönséges kultúrának előmenetelével, vagy-is az
egész nép' mind elmebéli, mind egyéb akárminémű tehetségei-
nek 's alkalmasságának ezer-meg ezerféle külső és belső környül-
állásoktól függő kifejtődésével, emelhetik fellyebbre. Azt mond-
35 hatni, e' tekintetben-is, a' mit Baco a' tudományról általlyában
véve mondott: *Multi pertransibunt, et augebitur scientia.*

Hogy a' jól kidolgozott, az emberi nyelvnek közönséges
principiumaihoz 's a' magyarnak különös geniussához, természeti
karakteréhez alkalmaztatott, és nem tsak az *előbbeniek'* számát
40 *szaporítottó,* vagy a' szóllás- és írásbéli szebb, jobb, tisztább

nyelvszokást felkeverő 's megzavaró Grammatikák, Szótárok vagy Lexikonok, valóban hasznosok, sőt szükségesek volnának mi nálunk-is, — nintsen és nem-is lehet semmi kétség benne. Ki akarná ezt tagadni, vagy tsak kérdésbe-is hozni? De ki nem akarná ellenben, ha a' dologról gondolkodott és voltaképpen 5 ítélhetett, azt-is megismérni 's igazán megvallani: hogy a' nemzeti nyelvet, általlyában véve, nem annyira Grammatikák, Dictionariumok, 's egyéb efféle (ámbár igen jó, igen hasznos, és több tekintetben igen szükséges) eszközök — , annyival-is inkább pedig nem iskolai szisztémák, filologyiabéli vetekedések, 10 tudós hartzok, 's úgynevezett értekezések, és akármelly egyéb illyennemű szerzemények által lehet elősegíteni, 's illendőbb, fényesebb állapotba helyheztetni, mint-sem az olly gondosabban készültt, olly jobb, tsínosabb, díszesebb és valóban tiszta magyarságú eredeti munkák és jeles fordítottások által, mellyek 15 a' Nemzetnek, mellyek a' Haza' minden rend- és vidékbeli magyar fíjainak 's leányinak mind hasznokra, mind gyönyörűségekre szolgálhatnak? azaz, olyan könyvek által, mellyek az olvasásra kedvet adnak, a' szükséges és hasznos ismereteket, a' tudományokat, a' szép mesterségeket, 's mind ezek által a' 20 helyes gondolkozást és jó ízlést foganatosan terjesztik, az elmét, értelmet világosíttják, a' szívet, lelket felemelik, 's a' megismértt igaznak, jónak, szépnek, nagynak és ditsőnek szeretetére, elevenebb, mélyebb, állandóbb érzésére gerjesztik, vezérlik, szoktattják; és így a' nyomtatást, 's az újra meg újra való 25 kinyomtatást valósággal megérdemlik?

Az illy jeles és mindenképpen betses munkák (mind kötött, mind szabadon folyó beszédben) voltak legfoganatosab-
bak mindenkor, minden nemzetenél, minden országban. Az
ilyenek' számának szaporodása volna mi nálunk-is leginkább 30
kívánatos, hasznos és örvendetes. És az ilyenek által lehet-
nek 's lesznek az olly nagyobb tehetségű, nemesebb érzésű, 's
magokat a' közjóért önként feláldozó tudós és bölts Szerzők, a'
millyenekről fellyebb szólottunk, a' nemzeti nyelvnek 's litte-
rátúrájának valóságos oszlopai, és, minden fogyatkozásaik mellett- 35
is (mert mellyik ember, vagy melly emberi munka lehet hiba
nélkül? 's mi vagyon tökéletes a' Nap alatt?) még az utánnok
jövő, későbben érkező Íróknak-is tellyes figyelmet és bizo-
dalmat érdemlő jó tanátsadóji, baráttyai, vezérei, 's hasznos

vetelkedésre gyúlasztó ditsősséges példáji; sőt még a' Hazának és Nemzetnek magának-is ugyanannyi díszei 's igaz jóltévőji!

Illy derék példák, illy hív és igaz kalaúzok, 's még nyel-
vünk' és egész nemzetiségünk' vagy *magyarságunk'* megzava-
5 rodásának örök éjtszakával ijesztő komor homályában-is vigasztalva világíttó, 's Hazánk' szomorú egénn mintegy újra feltetző, új kedvet, új bátorságot adó vezértsillagok mi nekünk, az elmúltt századnak vége felé, a' mi jobb Magyar Íróink, — mind a' régibb, mind az újabb időkből. Illyenek voltak különösen és
10 neveik szerént: KÁLDI György,* PÁZMÁNY Péter, ZRÍNYI Miklós, GYÖNGYÖSI István, Gr. HALLER László (FENELON' TelemákJának szép magyarságú fordíttója), FALUDI Ferentz, BÁRÓTZI Sándor, és — több mások! több elfelejthetetlen nagy Magyarok! 's egynéhány még most-is életben lévő, még most-is
15 velünk társalkodó jeles Hazafiak, minden rend- és vallásbéli felekezetből, a' kiket itt nem lehet, 's nem-is kell előszámlálnom; de a' kiknek nevét és érdemeit tsak az a' gondatlan és érzéketlen félszeg Magyarka nem isméri, nem betsúli, nem tiszteli, a' ki, még a' maga tulajdon Hazájának 's Nemzetének
20 történeteiben-is járatlan és idegen lévén, talán azt sem tudja: ki és milyen hazafi volt, 's mikor élt légyen PÁRÍZ-PÁPAI Ferentz, vagy Szentzi MOLNÁR Albert!..

A' helyett tehát, hogy az illy fő rendű, első karbéli, tudós férjfiak' érdemeit 's tekentetét aláznók, betsmérelnök, és illyen
25 vagy amollyan fogyatkozásaitak mintegy dobra verve, sőt még jó tulajdonságaikat-is, ha tegnap koholtt újdon új sziszte-

* KÁLDI, ki magyarságára nézve, a' Bibliának fordíttója között még ma-is úgy tündöklök, mint a' fényes hold a' tsillagok között. Imho egy kis példa, JÓB' könyvéből, — hol ez a' nagy Szenvedő, sok testi lelki fájdalmaitól meggyőzöttvén, panasza fakad, és még létének kezi detét-is átkozni kezdi:

„Vészsen-el a' nap, mellyen születtem, és az éjtszaka, mellyen mondották: Ember fogantatott!”
Melly hathatós rövidség! melly numerus, melly harmonia! 's melly tiszta, tsinos, velős magyarság egyszersmind! és melly igen jól megegyez itt minden szó a' felháborodott emberi szívnek kifakadó boszszús indúlaty-tyával!

Lássuk ehhez képest, például, KÁROLI Gáspár fordíttását; hogy a' stilusbéli nagy különbséget kiki önként megítélhesse.

„El-veszsen az a' nap, a' mellyen én születtem, az éjtszaka-is, mellyen azt mondották: férjfi gyermek fogantatott!”
Ki nem láttya, ki nem érzi, 's tapasztallya, hogy Jób a' mi nyelvünkön — nem így szólott volna?!

máinkba nem illenek, hibákká változtatva, szünet nélkül azt hirdetőnk, hogy nintsenek még tiszta magyarságú Könyvszerzőink, *classicus* Íróink, (mintha bizony tí magatok, a' kik Azokat olly igen betsmérlitek, már olyanok, és ezeknél jobbak, vagy tsak az egy HALLER Lászlónál, tsak az egy FALUDI Ferentznél-is igazabb, tisztább és tsinosabb Magyarok volnátok!) igyekezzünk inkább tellyes erőnkből azonn, hogy őket utól érhessük, 's példájokon tanulván, — azaz, még hibáikat-is hasznunkra fordítván, lassanként meg-is haladhassuk; és így, Hazánk' jó Magyar Írójnak számát lehetőképpen nagyobbítsuk!*

Akkor, és tsak akkor, lehet majd mí nálunk-is — a' Nép tanulttább és tsinosabb részénél közönségesen uralkodó nyelvszokásnak és az erre vigyázó, ezt követő okos analogyiának segedelmével — eggy olly igaz Nyelvtanító Könyvet, jól, helyesen és világosan oktató Grammatikát, és a' Magyar Nyelvnek egész kinttsét magában foglaló nagy Szótárt, vagy akár-melly más névvel nevezendő Vezérmunkát készíteni, azaz, eggy

* Mert ha valóban nintsenek még követésre méltó, tiszta magyarságú, jeles Íróink: miképpen lehet arról álmadoznunk, hogy már-is *Quintilianusok* vagy *Adelungok* támadhassanak közöttünk? Vagy miképpen lehet, hanemha minden chronológiát 's természeti rendet felforgatva, azt állítanunk, hogy „a' deák nyelvnek *Quintilianus, Cicero, Ovidius*, — a' németnek *Adelung* kellett, hogy arra a' tökéletességre jussanak, mellyel tündöklenek”? Nemde tudgyák még a' tanuló Ifjak-is, hogy a' hajdani Római nyelvnek és lítteratúrának arany ideje, tökéletes virágzása, már régen el-is múlt, minekelőtte az a' nevezetes Rhetor, kit a' mi egygyik Grammatikusunk itt szinte *Cicero'* és *Ovidius'* eleibe helyeztet, még világra született és deákul írhatott vagy beszélhetett volna? .. A' mi pedig *Adelungot* illeti: igaz ugyan, hogy ennek a' jeles Filologusnak érdemei különös nagyok, és majd az egész Európai tudós Világban ismertetsek; ('s azért éppen nem-is tsuda, ha a' mi Nyelvtanítóink-is azonn iparkodnak, hogy eggy olly nagy híré névű tudós embernek nyomába hághassanak.) De arról, hogy a' mondott végre főképpen ő, sőt majd egyedül tsak ő kellett volna a' német nyelvnek, — arról ugyan magok a' Németek, és különösen a' jobb, nevezetesebb Német Írók, igen keveset, vagy semmit sem tudnak; noha ők, (mint név szerént Wieland) ezen tudós földijeknek említett érdemeit nem tsak nem tagadgyák, hanem gyakran és örömet ditsérik 's magasztalják is, — a' nélkül mindazonáltal, hogy minden vélekedését jóvá hagynák 's szinte kötelező törvény gyanánt néznék, vagy azt gondolnák, hogy ő a' nyelveket valóban ez a' derék Filologus, nem pedig azon nagy és jeles Íróknak egész serege vitte légyen tökéletességre, a' kikkel Német-Ország méltán ditsékszik, és a' kiknek tanúbizonyságokra 's tekintetekre *Adelungnak* magának-is számtalanszor van szüksége.

ollyan Nyelvkönyvet vagy *Magyar Kalauzt* az e' végre már elég nagy számmal egybehordott és ezután-is koronként szaporíttandó műszerekből összealkotni, felépíteni, a' milyen-nélkül még szűkölködünk; a' millyent ugyan már régtől fogva, de még mind ezen napig hijában óhajtottunk, és óhajtunk; 's a' millyent, igazsággal, még most (azaz, nyelvünknek 's nemzeti litteratúránknak és az Országunkbéli közönséges kultúrának mai állapottyában) nem-is egykét embertől, és még kevesebbé egygyetlen egy Grammatikus' vagy Filologustól, ha szinte Adelung' eszével 's szorgalmatosságával birna-is; hanem több nagy-tehetségű, valóban tudós, szorgalmatos, és egyszersmind jó-ízlésű, 's egymással barátságosan egygyetértve öszvemunkálkodó bölts Íróktól kell reménylenünk, vagy-is inkább egyedül a' majd valaha már talán tsakugyan felállíttandó, 's böltsen és válogatva választott jeles tagokból álló, Tudós Társaságtól (Királyi vagy Nemzeti Akadémiától) lehet megvárunk. Feltehettyük pedig előre, és méltán azt ítéltetjük még erről a' *Tudós Társaságról*-is, hogy nem valamely oskolai szisztémával fog bennünket kínálgatni, vagy az ő vele egygyetnem érthető jobb Írókonn erőszakoskodni, 's tőlök szinte törvényes kötelesség gyanánt azt kívánni, hogy mindenben az ő tetszését kövessék, mindenben ő néki engedelmeskedgyenek.

Tudom, hogy sokan nem így ítélnék, és hogy némellyek éppen nem szenvedhetik, ha Enniusi vagy Pithagorási boldog álmaikban ekképpen háborgattatnak. De tudom ellenben azt-is, hogy nem volna okosság tőlünk, a' hasznos és szükséges igazságot az ő kedvekért elhallgatnunk. Kiáltsanak azért ők bár kigyót és békát ellenem, ki kell itt eggy úttal mondanom azt-is, a' mi még szívemen van.

Azok az igen-igen tudós emberek tehát, a' kik má — mindég a' józan ész, az analogiát, 's az e' vagy ama' vidékben szebbnek véltt beszédbéli szokást, és *Adelung'* nevét emlegetvén, azt akarnák velünk elhitetni, hogy a' magyar nyelvnek mivelésében 's tisztogatásában az ő útt yokon kívül és az ő vezérlések nélkül soha semmire sem megyünk; a' kik, látván, melly keveset ügyelünk mí az ő tsalhatatlan és egyedül boldogítható új dogmájokra, mindnyájunk ellen olly igen mérgeződve kikelnek, 's boszszúságokban szinte azt állíttják, hogy tsak azért nem akarunk az észnek (az ő eszeknek!) *engedelmeskedni*, mivel *előítéletektől* vagy *helytelen inádatoktól* ösztönöz-

tetünk; . . az illy hatalmas és így hatalmaskodó nagy Doktorok elég nyilván kimutatták ugyan, hová tzeolznak, mit akarnak, és mire vágyódnak ők, 's melly kevésbé rettentheti őket a' *Gottschedek,* *Kalmár Györgyök,* 's több más olly szeretsétlen Nyelvregulázók' híres példája: de felette nagyon megsalatkoznak, ha valójában azt hiszik és reménylik, hogy nemzeti litteratúránknak mostani állapotjában valamelly nevezetes változást indíthatnak, vagy hazai nyelvünknek további kifejtődését 's gyarapodásának szabad menetelét kedvek szerint intézhetik, igazgathatták; és hogy majd talán valamelly iskolai felekezetenél fő tekintetre jutván, mindnyájunkon szinte diktatori hatalommal uralkodhatnak.

Nem is ártana valójában, ezen nagy és kemény új Doktorok közül egygyet vagy kettőt példa gyanánt végtére és *név szerént* megszóllítanunk, és, a' többinek hallottára, itt arra emlékeztetnünk: hogy az egész Nemzet' nyelvéről, régi és mostani Írójiról, 's ezek érdemeiről és írások' módgyáról itélet-hozó Auktornak nyomtatott könyvét olvasó Magyar Világ nem iskolai gyermekekből vagy ifjatskákból áll, — kik előtt a' tsalhatatlan böltseségű nagy Doktor, tanító-székebe felülvén, akárhol találtt, akárkitől költsönözött, 's akármiféle új szisztémáját törvény gyanánt hirdethesse; vagy akárminémű különös vélekedéseit minden mérték 's tartózkodás nélkül kimondván, és, hazai nyelvünket mint a' maga saját jószágát vagy boltbéli portékáját úgy tekintvén, az önként felvállalt főbírói hivatalt Íróinkra nézve tellyes kényye szerént gyakorolhassa. De, a' mint már fellyebb-is mondtam, nem akarnék velek tsakugyan vetekedésbe ereszkedni, vagy közülök valakit, különös nagy ok nélkül, a' Tudósok' törvényszéke előtt, neve 's személye szerént perbe idézni. A' mit pedig ezen kedvetlen dologról általyában lehetett szóllanom, itt béfejezván; és, a' mit nemzeti litteratúránknak most kérdésben lévő egyéb tárgyairól, 's némelly igen váratlan új tüneményekről talán világosabban kellett volna említenem, elhallgatván, — utóllýára tsak azt óhajtom, több jó, igaz, és az afféle igen tudós, de igen kevés hasznot hajtható tivódásokat szívekből útaló hazafiakkal és is: „Maradgyanak távúl örökre tőlünk az illyen Törvényhozók! maradgyanak távúl mind azok az erőszakos büszke Térítők, a' kik bennünket (valamint hajdani társaik a' hiti vallásnak szent ügyében szegény Óseinket) még a' tudományok' 's szép

mesterségek' szabad országában-is tűzzel vassal akarnának párt-
tyokra kényszeríteni!" . . .

^{zz)} A' barátságos készséggel és egyenes bizodalommal írtt
levélnek eggy ilyen (legalább nem igen nagyon különböző)
5 gondolatlan közlőjéről, jól és igazán mondotta már CÍCERO,
méltó haragjában: „Homo et humanitatis expers, et vitae
communis ignarus! Quid est aliud, tollere e vita vitae socie-
tatem, quam tollere amicorum colloquia absentium? Quam
10 esse videantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo
divulganda?!”

2. A' MAGYAR TUDÓSOKHOZ.

I. Faludi Ferentz 's több más Magyar Költők'
Munkájának Kiadásáról.

II. A' Nemzeti Nyelvről 's Poézisről, és a' mái Nyelvrontók' törekedésiről.

Írta

BATSÁNYI JÁNOS.

Pestenn,
Ns. Trattner János Tamás betűjivel 's költségével.

1821.

Faludi Ferentz' Magyar Énekei, Pásztori Dalai, 's elegyes Versei, mellyek ezen jeles Írónak egyéb költeményes maradványaival, 's a' Kiadónak toldalékival egygyütt, eze-
lőtt 34 esztendővel, elsőben Győrött,¹ azután pedig, az emlí-
tett toldalékok nélkül, másodszor és megjobbítatva Pozsony-
ban botsáttattak közre,² most nem sokára Pestenn, T r a t t n e r
J á n o s Úrnál, egy különös kis kötetben újra ki fognak adat-
tatni, — tiszta, fejér papirosra, szép betűkkel, illendő tsínos-
sággal, és, ha tsak lehetséges lessz, minden hiba nélkül nyom-
tattatva.

Ezen kis kötet, első lészen azon Poétai Gyűjteményben,
mellyet a' most nevezett Könyvnyomtató, kinek hazafiúi buz-
gósága 's köz-hasznú fáradhatatlan igyekezete már az Ország'
határain kívül-is elég isméretes, rövid idő múlva olly szán-
dékka fog kezdeni, 's kötetenként egygyenlő formában a' maga
költségénn kibotsáttani, hogy abban tsak ollyan rendbéli egy-
néhány nevezetesebb Férjfiak' válogatott munkájának adgyon
helyet, a' kik nem tsak Versszerzők, (annyival-is inkább, nem tsu-
pa Verselő), hanem egyszersmind valóságos Poéták, született
igaz *Magyar Költők*, és ezen névre, a' köz ítélet szerént,
mindenképpen méltók; 's ugyan azért semmiféle különös oskola'
vagy felekezet' ajánlásira, magasztaló ditséretire, nem szorúl-
nak. Olly jó reménységgel biztattya magát, hogy az illy jelesebb
Magyar Poéták' eredeti remek-munkájának régen óhajtott szebb
és tsínosabb kiadásával bizonyosan kedvet talál mind Azok
előtt, a' kik a' Szépet és Jót voltaképpen érezni, 's betsülni tud-
gyák, és a' nemzeti litteratúrának állandó hasznára 's igaz
díszére tárgyazó tiszta szándékot nem tsak szóval ditsérni
szokták, hanem a' magok' részéről-is tehetségek szerént elő-
segíteni mindenkor hajlandók, 's valóban készek. Ó legalább sem
költségét, sem fáradságát nem sajnállya, hogy, feltett ebbéli

tzéljához 's előre jól megfontolttt ígérétehez képest, mind a
betűszedés' hibátlanságára 's egész mesterségbéli minémű-
ségére, mind a' nyomtatás' egygyenlőségére, tisztaságára, 's
kellemetességére nézve, az értelmes és jobbízlésű Hazafiak'
5 várákozásának tökéletesen megfelelőhessen, és ebbéli kíván-
ságokat tellyesíthesse. A' mi pedig az eladandó nyomtatványok'
árrát illeti: azt-is úgy fogja, a' maga saját költségéhez mér-
sévelve, annak idejében meghatározni, hogy e' tekintetben se
légyen senkinek méltó panaszsza; sőt abból-is kiki nyilván
10 láthassa, hogy valóban nem egyedül kereskedésbéli haszon, nem
tsupa nyerekedés a' szándéka.

Ezen Poétai Gyűjtemény' első kötetének, azaz, F a l u d i
F e r e n t z' Magyar Verseinek mostani Kiadója, a' maga részé-
ről ugyan mind eddig-is semmit el nem múlászott, a' mit illő-
15 nek, és a' végett szükségesnek lenni vélhetett, hogy ezt az új
kiadást minden tekintetben olly jóvá 's olly tökéletessé tehesse,
a' mint ezt a' tudós Olvasó mind ő-tőlle, mind akárkitől mástól-
is, a' ki egygy illy jeles Írónak valamelly munkáját közre
botsáttya, méltán megvárhatta, vagy talán a' dicsőültt nagy
20 Költő maga-is reméllhette, kívánhatta volna. De, noha ekképpen
már mindent megtett, a' mi tőlle függött, 's mostani környül-
állásaihoz képest tehetségében állott; és noha már a' kérdésben
lévő kis kötetet (a' két első kiadásnak hibájitól lehetőképpen
megtisztogatva) nyomtatásra el-is készítette: minekelőtte mind-
25 azonáltal kezeiből kieresztené, 's a' betűszedőnek végképpen
általadatná, több okokra nézve szükségesnek itéli még-is, hogy
ebbeli szándékáról mind azokat az érdemes Hazafiakat előre
tudósíttsa, a' kik, nemzeti nyelvünknek ügyét, hasznát, dít-
sösségét szívekenn viselvén, ezen nagy Magyarnek poétai szép
30 híre neve iránt nem érzéketlenek, 's Kiadójának e' jelentését
kedvesen veszik, örömetst hallják, és, szándéka' tellyesítésében
segíthetvén — kérését meg nem vetik!

Tudva vagyon, hogy ezen poétai munkák, és különöseb-
ben az énekek, már a' Szerzőnek életében többnyire mind ismé-
35 retések voltak, s' még minekelőtte (halála után nyoltz eszten-
dővel) nyomtatásban Világ' eleibe jöttek volna, kézzől kézre
adattatva egygyenként számtalanszor leíráttak, és, ámbár a'
muzsika' 's éneklés' mesterségének regulájihoz szorossan alkal-
maztatva; vagy valamelly bizonyos láb mértékre 's metrumra
40 vétetve nintsenek-is, Ország-szerte énekeltettek; — a' mennyire,

tudni-illik, ebbéli fogyatkozások mellett-is, énekelhetők voltak, 's ma-is énekelgethetnek. Tudva van, továbbá, hogy Faludinak ugyan ezen munkájit az első Kiadó-is, név szerént Révai Miklós, tsak részenként, és, többszöri szorgalmatos tudakozódása 's keresgélése utánn, majd itt majd amott, (különösen Bétsben-is), tsak lassanként gyűjthette-össze; és, a' mint maga mondgya, még akkor-is méltán gyanította, hogy „*talán több-is lehet még valahol elrejtve.*” — Jelenti ugyan későbbben, úgymint a' második kiadás' Olvasójához intézett előbeszédében, hogy reménységében megtsalatkozott, és „*a' helyett, hogy többet lelhetett volna, még kevesebbet lett; 's azok-is nagyon kiülböztek.*” De megvallya egyszersmind, és ugyan azon beszédének ide tartozó részében elég nyilván mondgya legalább azt, „*hogy „Faludi a' többit vagy kezéhez viszsza nem vehette, minthogy sokszor, azon újonan, és még szinte fél készültében-is, ragadták-el énekeit; vagy talán magáének sem akarta esmérni, a' mint szokott többire esni, kivált a' fiatalabb kori elme-szüleményekkel.*”

Ezen dilemmának kirekesztő, 's minden egyéb esetet lehetetlennek állító szoros értelmét, mink itt bővebben fejtegetni nem akarván, elegendőnek lenni gondoljuk, azt említtenünk: hogy, a' mi vélekedésünk szerént, ez nem tsak mind a' kettő egyszersmind igaz lehet, és könnyen megtörténhetett, hanem még az-is igen hihetőnek, sőt, tsak az imént előhozott környűllállásokra tekintve-is, szinte majd bizonyosnak lenni látszik, hogy a' mit Révai lehetetlennek vélt, valóban megtörtént, 's bétellyesedett. Ugyan-is: mind a' Kiadó' azon szavainak értelméből, mind a' Poéta' életének isméretes környűllállásaiból, történeteiből, 's több helyekenn és tartományokonn viselt szerzetbéli hivatalaival egybe-köttetett számos és külömbféle foglalatosságiból, az látszanék inkább következni: hogy Faludi a' kérdésben lévő, 's a' maga saját keze' írásaiban fel nem találatható költeményeket, *rész-szerént a' többihez méltóknak nem ítélte, vagy, ha talán poétai belső érdemekre nézve jók és szépek voltanak-is, más valamelly különös okból 's tekintetből, (a' melly azonban az akkori környűllállásokkal egygyütt már régen megváltozhatott, 's megszünhetett), nem nyomtatásra valóknak tartotta, 's ugyan azért amazok közé felvenni nem akarta: rész-szerént pedig, minekutánna eltévelyedtek, sohol senkinél többé fel nem találhatta, soha semmiképpen „kezéhez viszsza*

nem vehette.” — Ez az utolsó bal-eset, vagy szerentsétlenség, az emberi életnek szünetlen változási 's számtalan sok viszontagságai között akármely időben és akármely más rendbéli Írónak munkájival-is könnyen megtörténhetik, és, a' mint több
5 nevezetes példák bizonyítták, igen gyakran meg-is történt.³ Annál kevesebbé lehet pedig ezt tsudálni, vagy lehetetlennek tartani, egy olyan Poéta' munkájira nézve, a' ki, mint F a l u d i Ferentz, nem tsak honnya' határainn belől és annak külső vidékeinn több városokban lakott, 's gyakran egygyikből a' másikba
10 költözködött, majd itt majd amott tanúlt vagy tanított, 's különbféle hivatalokat viselt, hanem több más távúlabb fekvő országokban-is megfordúlt, járt-kelt, utazott, 's idegen meszsze földönn élt, számos esztendőket töltött; és a' kinek énekeit, vagy akármely egyéb-nemű versét, sokszor már az íróttolla'
15 hegyiről lekapták, 's örömmel elvitték, vagy, a' mint Révai mondgya, „*még szinte fél készültében-is elragadták.*” F a l u d i maga jelenti *mentségül*, egygyik munkája előtt, hogy annak „*jobb részét távúl — bújdosva írdogálta, és tsak pihenő órákkor.*”⁴

De akármint légyen a' dolog, és akármit véllenyek 's
20 tartsanak ez iránt mások: mí legalább el nem hitethettyük magunkkal, hogy a' Győri és Pozsonyi kis gyűjteményben F a l u d i n a k minden nyomtatásra méltó magyar versei fel-találtnának; következőképpen, hogy már ezenntúl minden értekeződéés szükségtelen, minden további keresés haszontalan
25 volna. Valamint számtalan sok egyéb esetekben, úgy ebben-is még most legjobb lehet: *non desperare!*

A' mi pedig a' most említett gyűjteményt és annak két első kiadását közelebről illeti: bizonyos és tagadhatatlan dolog, hogy még a' „*második megjobbított*” Pozsonyi nyomtatás
30 sem olyan, a' millyent F a l u d i n a k Tisztelőji méltán kívánhatnának, 's a' mellyel minden értelmes tudós Olvasó mindenképpen megelégedhetnék.

Ez a' kiadás jobb ugyan, még pedig sokkal jobb, az elsőnél; a' mint erről annak idejében majd bővebben emlékezni fogunk.
35 De, számba sem vévén azt, — ámbár egy ilyen Poétának leg-betsesebb remek-munkájiban tsak az sem tsekélység; — számba sem vévén azt, hogy az egygyik legszebb Eklogából (akár a' leírónak, akár a' betűszedőnek és *correctornak* vígyázatlansága miatt) egy egész vers kimaradt, és a' társát páratlanúl hagyta:
40 vagnak ezen kiadásban több oly tetemes hibák, mellyek a'

Költőnek tellyességgel nem tulajdoníthatnak, 's a' mellyeket tehát valóban meg kellett volna „*jobbítani*”; annyival-is inkább, ha a' tudós Kiadónak szándékában volt, „*hogy*”, a' mint maga jelenti, . . . „*a' Zúgolódóknak-is eleget tegyen.*” Ezekenn a hibákonn, 's kétségbe sem hozattatható több rendbéli nagyobb vagy 5
kisebb fogyatkozásokon kívül, találatnak ott még olyan-
féle egyéb szók és versek-is, a' mellyek, majd a' versszerzésnek
bévett regulájihoz, majd a' magyar nyelvnek természeti saját
tulajdonságához, igaz nemzetiségéhez, (a' mellyre Faludi
különös nagy gonddal szokott vigyázni), majd pedig a' Szer- 10
zőnek egész poétai karakteréhez és írása' módgyához képest,
méltán gyanúsok; következésképpen, újabb és figyelmetesebb
megvizsgáltatást kívánnak, érdemelnek.

Mind ezen okokra nézve, nekünk úgy látszik, hogy igen tanátsos, sőt szükséges volna, Faludinak mind saját keze' 15
írásait, vagy ezeknek valamely hív és igaz mássát, szorgalmasan
egybe vetni, 's még egyszer megvizsgálni, mind pedig
azokat a' költeményeket-is, a' mellyek néki tulajdonítatnak, de
sem kézírásai között, sem a' többször említett Győri 's Pozsonyi
gyűjteményben nintsenek, több helyekről öszveszerezni, és a' 20
józan Kritika' törvényei szerint egész figyelemmel, 's minden
előítélet és részrehajlás nélkül, keményen megítélni. — Tsak ilyen
készületek mellett, tsak így lehet az egész dolgot olly bátran
elintézni, 's olly helyesen végbe vinni, a' mint azt mind ez a'
jeles Poéta mindenképpen megérdemli, mind a' Magyar Múzsák' 25
igaz jó baráttya méltán óhajthattya. Egyébképpen, azaz, ilyen
segedelmek és készületek nélkül, eggy olly jó 's tökéletes új
kiadást senki sem ígérhet, a' melly (általlyában tekintve) tellyes
hibátlansága által minden további kétségnek elejét vegye; min-
den további keresést és új vizsgálatát valósággal szükségtelenné 30
tegyen; és jövendőben-is minden Könyvnyomtatónak, a' ki
Faludi Ferentz' Magyar Múzsáját újra, 's talán még szebb,
még díszesebb köntösbe öltöztetni kívánnya, mint-sem a' millyent
néki most mink adhatunk, bizonyos például szolgálhasson.

Ehhez képest: Nem tudván a' mostani Kiadó még mind 35
eddig, kinek kezébe jutott, vagy hová lett légyen az az eredeti
írás, a' mellyet Révai emleget, azt mondván felőlle 1787-dik
esztendőben, hogy „*szépen békötetve, nyoltz réttü nagyobb formá-
ban, a' többi kézírásokkal egygyütt, Mélt. Szili János Szombat-
helyi Püspök Úrnál taláttatik*”; — nem tudván továbbá még 40

azt-is, hová 's kihez illenék és kellene a' végett folyamodnia, hogy *Faludin*ak még ma-is rejtekben lévő, 's a' Poéta' saját gyűjteményében nem találtató magyar verseit, magának valami kis időre kikérhetné: legjobbnak, és több tekintetekből leg-
5 bizonyosabbnak lenni véle, ezen Tudósíttást különösen kinyomtatattva közönséggé tenni; 's ebbéli szándékának indító okait nyilván előadván, bizodalmas kérését mind azokhoz az érdemes tudós Hazafiakhoz intézni, a' kik hajlandók lehetnének, a' Magyar Poézisnak és *Faludi* Múzsájának ügyét szívekre venni.

10 I. Reményli egyszersmind, hogy a' jó-akaratú, értelmes, tudós Olvasók nem fogják balra magyarázni, ha (félbe szakasztván ekképpen hosszszas hallgatását) ezt az alkalmatosságot hasznára fordíttya, és egy úttal, majd alább, olyan tudományos tárgyokról 's kérdésekről-is emlékezik, mellyek a' Magyar
15 Hazában már több esztendőktől fogva minden tanúlt ember' figyelmetességét méltán magokra vonhattyák, és minden józanúl gondolkodó, minden tovább néző 's meszszebbre látó Hazafinak nem kevés gondot okozhatnak. Azt tartja ő, t. i., hogy ezen litteratúrabeli dolgokról itt annál bátrabban kimondhattya
20 egyenes itéletét, mennél bizonyosabb az, hogy, az említett kérdések, 's némelly azokkal szorossan öszvefüggő igen különös tünetmények, hazai szép nyelvünk' tiszta épségét, 's egész mostani és jövődöbéli sorsát illetvén, a' Pesten kijövendő Poétai Gyűjteményt, és az abban megjelenendő költemények' Szerzőjinek érdemét, tekintetét, 's magyarságát-is igen közéről
25 érdeklik; 's ugyan azért, itt szó nélkül nem-is hagyatthatnak. Az ő vélekedése 's belső tellyes meggyőződése szerint, a' Magyar Litteratúrának mostani állapottyában méltán megkívántatatik, hogy, valaki a' dologhoz szólhat, és a' köz ügyet tollával
30 védelmezheti, ilyen környülállásokban ne hallgasson, ne henyéllyen. Megkívántathatik most, és, a' sok nyelvrontók' zabolátlan merészsége miatt, valóban meg-is kívántatik, hogy (nem lévén Akadémiánk, vagy olyan Tudós Társaságunk, melly a' nyelvre vígyázhatna, gondot viselhetne, 's annak épségét, tisztaságát, tekintetével oltalmazva megőrizhetné) ebbéli igaz értelmét minden józanúl gondolkodó Magyar Író mennél előbb
35 világosan kinyilatkoztassa, voltaképpen megismértesse, és így a' kárt tehetsége szerint elhárítani igyekezzék. Ezt pedig tsak azon egygyetlen egy okból 's tekintetből-is méltó volna tselekedni, hogy a' Haza' javára termett, és most annak örömére
40

nevekedő, de tapasztalás, jó tanács, 's hív és bölts kalaúz nélkül szűkölködő, jelesebb fiatal elméket a' sok rossz példa félre ne térítesse, az Ország' igaz és egyenes úttjáról el ne tsábíthassa. Ehhez képest, és minthogy a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának szíves kedvellőji, igaz és állhatatos barátjai, illy fontos okokból utólyára megszóllalni már szinte kéntelenek, és egynehányan valósággal már szóllottak-is: ő sem akart elmaradni, 's közöttük utolsó lenni, — minekutánna legelső volt, a' ki, Hazánkfiáját egykor a' Kassai *Magyar Múzeum*ba bevezetvén, 's litteratúránk' történeteiről és akkori állapotjáról bővebben szóllván, a' szunnyadozókat hosszas mély álmokból ébresztgetni, 's a' jobb, tehetősb elméket nyelvünk' elhagyatott ügyének védelmére, előmozdítására, serkenteni bátorkodott; jó reménységgel, 's boldogabb jövendővel biztatván mindnyájokat. Az említett Múzeum' néhai Kiadója elhitei azért előre magával, hogy, a' Magyar Nyelvnek dolgában újra, Magyar Tudósokhoz magyarul és magyarán szóllván, most sem hijába szóll: annyival-is inkább, minthogy ritkán jelenik meg, 's hiú beszéddel nem alkalmatlankodik; tudományával, böltseségével, 's magyarságának tzifraságával nem kérkedik; az új oskolai mérész és kártékony felekezeti vak heveségéről emlékeztvén, 's Hazánk' érdemes Írójnak az értetlen és igazságtalan kissebbítőkk ellen pártokat fogván, senkinek személljét szántt-szándékkal nem sérti, sem valakinek polgári állapotját, vagy akármelly egyéb társaságbeli környűllásait, nem érdeklí; és, a' maga nevét nem titkolván, a' másokét elhallgattya, 's még tsak az olyan rendbéli litteratorokét sem említi, a' kik (azt vélvén, hogy mindnyájunkat megtsalhatnak) a' névtelenséggel gyakran és rútúl visszaéltek!.

De szükséges, itt még előbb kérésünket azon érdemes Hazafiak' eleibe terjesztenünk, a' kik bennünket Faludi' magyar verseinek kiadása iránt jelentett szándékunk' tellyesítésében segíthetnek. (Azután a' Magyar Poézisról-is valamivel bővebbetskén, és ezen jeles Poétáról különösen fogunk emlékezni.)

Egész illendőséggel 's bizodalommal kérettetnek tehát Faludi Ferentznek mind azon érdemes Tisztelőji, a' kiknél annak többször említett poétai munkáji, úgymint Énekei, Eklogái, 's akármelly egyéb-nemű magyar Versei, kézírásban feltaláltatnának, hogy azokat a' Kiadóval barátságosan közölni,

's e' végett mennél előbb Pestre, a' fellyebb megnevezett Könyvnyomtatóhoz béküldení-ne terheltessenek. Ígéri szentül a' Kiadó, hogy a' közlött kézírást, kevés idő alatt, sérelem nélkül visszaküldi; és hogy, nem tsak minden ebbéli költséget legottan szíves köszönettel megtéríteni, hanem, tartozó háladatossága' jeléül, annak idejében egy békötött nyomtatvánnyal is örömet fog kedveskedni. Bátorcodik, a' tisztelt Hazafiakat egyszersmind arra-is különösen és kérve kérni, hogy, ha közüllök valaki olyan valamelly isméretlenebb (ne-talán valamelly különös alkalmatosságra készültt) költeménynek birtokában volna, a' melly valósággal F a l u d i nak tollából származnék, és sem a' többi kézírások között, sem a' Győri 's Pozsonyi kiadásban nem találatnék, vagy abban (feltévé, hogy a' Kiadó, még a' legjobb akarat 's szándék mellett-is, tsalatkozhatott) ne-talán hibásan és tsonkán nyomtattatott volna, az iránt ötet a' mondott útonn mennél előbb tudósítani, 's az ollyatén verset egynéhány napra vele közleni méltóztassék! — Arról mindazonáltal kiki már előre bizonyos lehet, hogy ebben az új kiadásban semmi ollyas költemény helyet nem foglalhat, és közre nem botsáttathatik, a' melly F a l u d i nak poétai szép híréhez nevéhez méltó nem volna, 's ezen jeles nagy Költőnek dítsőségét valamiképpen homályosíthatná. Ezt annál szükségesebb itt minden esetre nyilván megjegyoznünk, minthogy már a' két előbbeni kiadásban is (főképp a' Győriben) van egynéhány olyanféle darabotska, a' mellyet soha sem kellett volna elfogadni, 's a' többivel egygyütt kinyomtatatni, ha bár a' Poétának saját keze' írásai között találatott, 's valóban ő-tölle származott-is. Fenn-is tartya magának a' Kiadó azt a' szabadságot, hogy a' hozzáküldetendő isméretlenebb költemények' mesterségbeli betséről, 's egész külső belső mivoltáról, annak idejében önként és a' maga saját értelme 's érzése szerént ítélhessen. Vagynak néha olly szerentsetlen órában költt eime-szülemények, majd ez majd amaz alkalmatosságra nagy-sietve készültt, vagy mások' únszólo könyörgésire írtt, 's úgy szóllván mondva tsínáltt, erőtlen és kellemetlen versek, a' mellyeket semmiféle jobbítás, egyenetés, soha többé jókká 's szépekké nem tehet. (Illyenek lehettenek azok, a' mellyeket F a l u d i, első Kiadójának tudósítása szerént, a' fiatalabb Tanítottók' kérésére „gyakorta irogatott”, de versei közé fel nem vett.) Az illyenféle költemények, főképpen ha nagyobb számmal találatnak valamelly Versgyűjteményben,

elnyomják, homályba rejtik a' többinek érdemét-is. A' gánts-
kereső Irígy pedig többnyire tsak azokonn akadoz kantsal sze-
meivel; tsak azokat láttya, 's tsak azokat mutogattya másoknak-
is, hogy gúnyoló itéletét hihetővé tegye, 's önnön magát értelmes,
tudós, bölts, Kritikus gyanánt nézettesse, tsudáltassa. *Un sot* 5
trouve toujours un plus sot, qui l'admire. — A' verseknek száma,
vagy sokasága, külömben-is igen keveset tesz a' poézisban; és a'
bővített tsak úgy, tsak akkor lehet kedves, kívánatos, és ditsére-
tes, ha a' költemények már magokban jók, 's valósággal szépek.
Multum et verae gloriae, quamvis uno libro, Persius meruit. 10
(Quintilian). Hadd írják és gyűjtsék azért ma né-
mellyek szinte halomra, hadd nyomtattassák kötetenként
számtalan sok verseiket; *stulta est clementia, cum tot ubique*
Vatibus occurras, periturae parcere chartae. *(Juv.)* Kis-
f a l u d y Sándornak egygyetlen egy Éneke, V i r á g nak egy 15
Ódája, többet ér annál valamennyinél, az itélni tudó Bírónak
szemeiben. F a l u d i' Kiadójának-is, felvállaltt kötelessége 's
tulajdon maga poétai érzése szerént, nem azt kell óhajtania, hogy
a' versek' vagy költemények' számát *sokkal*, hanem tsak azt,
hogy *több jóval* szaporíthassa! 20

Tiszta jó szándékból eredő, 's köz haszonra tzélező, bizo-
dalmas kérésének kívánatos foganattyát, a' Kiadó talán annál
bátrabban reméllheti, mennél könnyebben általláthattya 's
elítélheti minden értelmes Hazafi, melly igen illő, sőt szükséges
dolog légyen mindnyájunkra nézve, hogy most, a' míglen még 25
lehet és ideje van, ezen jeles Poétának minden efféle maradvány-
nyait felkeresni, 's ha valóban nyomtatásra valók, hová hama-
rább világozságra hozni igyekezzünk, és a' Magyar Nyelvnek 's
Poézisnak kárával elveszni ne engedgyük!

A' legjobb elmék iránt mutatott hideg érzéketlenség, elég 30
sok kárt okozott gyakran már eddig-is a' Magyar Litteratúrá-
ban; holott, mennél nagyobb volt a' szükség, annál szükségesebb
lett volna mindenkor a' segítség!

Nemzeti nyelvünk' elővitelének azon temérdek sok és
nehéz akadályai között, a' mellyekkel Hazánk' jó-szándékú 35
tudós Fijainak olly sokáig kellett küszködniük, nem utolsó volt,
és, a' mint tudva vagyon, nem legkevesebbet ártott, az a' külö-
nös *gondatlanság*, vagy-is inkább mindig idegenkedve ellenkező,
minden jobb szándékot gyanakodva néző, irígykedve hátrál-
tató, 's minden tiszta buzgótságot, hazafiúi szép tüzet, oktalanúl 40

elfojtó fagyos szeretetlenség, melyet az e' nagy tzélra igyekező,
's a' köz jóért néha egész világi szerentséjeket önként feláldozó,
magyarabb Hazafiak, polgár-társaik' részéről tapasztaltak, —
sokszor éppen *ilyenok* részéről tapasztaltak, a' kik a' Hazának
5 legtöbb javaival éltek, és *Magyar* nevekkal, nemesi szabadsága-
ikkal, 's vitéz és bölts Elejik' fényes érdemével, leginkább dítse-
kedtek! — Tudni való dolog, hogy, a' nemzeti nyelvnek virág-
zása, terjedése, 's közönséges uralkodása nélkül, a' tudományok
's szép mesterségek sem virágozhatnak; és hogy, mind ezek nél-
10 kűl, a' közönséges kultúrát még tsak gondolni sem lehet. A'
*Nyelve*t azonban, és annak első hív dajkáját, jóltévő szelíd és
bölts nevelőjét, a' *Poézist*, — tsak nagy elmék vihetik nagyra.
Az ilyen elmék pedig ritka virágok, 's nem teremnek, nem nyíl-
hatnak mindenütt, minden időben. Elég találtathatnék ugyan,
15 elég találtathatott volna, 's találtatott-is mindég, a' magyar
kertben — „*Hunnia' kertyében!*” mert termékeny a' földgye, 's
jó és tiszta a' levegője; de, ha nem volt, vagy ritkán volt, gond-
viselő kertész, nem tsuda, hogy sokszor alig kezdettek fakadni
bimbójikból, már ki kellett veszniek a' hidegben!.. A' népek'
20 mennyei Urának különös kegyelme 's gondviselése utánn,
Hazánk' 's Nemzetünk' áldott-emlékezetű néhai édes Annját
híven követő, 's annak fényes nyomdokainn járó, bölts és
kegyes Fejedelmeink' atyai gondoskodásának köszönhettyük,
hogy a' tudományos kultúrában lassanként mink-is előbbre
25 haladhattunk; és hogy, még a' közelebb múltt igen sanyarú, 's
terhes és veszélyes időkben-is, hazai nyelvünk' szent ügyére, 's
egész nemzetiségünk', *Magyarságunk'* megújulására nézve, annyi
előmenetelt tehattunk és tettünk, a' mennyit, a' Világ' közön-
séges dolgainak zavaros folyamattyához és Hazánk' egész külső
30 belső különös állapottyának isméretes környűlállásaihoz képest,
valóban alig várhattunk, remélhettünk volna. Így, már most,
a' Magyar Helikonra 's Hunnia' kertyére nézve-is, örömmel
elmondhattyük, hogy a' hosszú, kemény, homályos tél, valahára
tsakugyan elmúlt; és hogy, a' sok szomorú, bús, ködös idők
35 utánn, szép kikelet következett.

Eljött a' víg Tavasz a' lágy Zefirkével,
Mindent új életre hoz lehelletével,
'S minden bűt enyhítvén bájos erejével,
Biztat már minket-is édes reményével. —

Illy jobb, és régen óhajtott boldogabb időket érvén, meg kell isménünk, hogy a' nemzeti litteratúrának némely részeiben, különösen pedig és mindenek felett (mert ez rend szerént mindég és mindenütt úgy szokott lenni) a' *Poézisban*, már-is olly szép előmentelt tettünk, a' melyhez képest, nem tsak-méltán vígasz- 5 talódhatunk, hanem még többet is bátran reméllhetünk. Nem emlékezvén itt ama' ditsőültt jeles Hazafiakról, a' kiket az egész Nemzet ismér, és méltán tisztel, betsúl, de a' kik, elhagyván nem rég a' földi pályát, másokkal már többé nem vetélkedhetnek, sem a' nyelvet továbbá nem gyarapíthatták, — ámbár 10 annak mindenkor erős oszlopai, 's a' nemzeti poézisnak igaz díszei lesznek; mutathatnánk, 's nevezhetnénk most-élő Versszerzőjink között-is különösen két ollyan koszorús Költőt, valóban jeles poétát, a' kinek némely jobb, szebb, tökéletesebb munkáji, akármelly egyéb Európai nagyobb és népesebb híres 15 ország' gazdag litteratúrájának-is díszére lehetnének, 's méltán annak betesebb remek-mivei közé számláltathatnának. Távúl légyen azért mi-tőlünk az a' szerentsétlen gondolat, az az igazságtalan, balgatag igyekezet, hogy a' jelesebb Magyar Költők', 's egyéb rendbéli jobb és tehetős Magyar Írók' érdemét tagadni, vagy valamelyiknek hírét, nevét, 's méltó tekintetét, (némely irigy és merész firkálók' módgyára) valamiképpen kissebbíteni kívánnjuk! Koránt sem ez, a' mi szándékunk. Sőt önként és örömet vallyuk, hirdettyük, 's mindenütt, a' hol tsak lehet és illik, szóval és tollal nyilván bizonyíttjuk, hogy Hazánk' sok 25 nagy-lelkű, 's ritka szép tehetségű, tudós Fijai szinte a' lehetőségig iparkodtak, emberkedtek, 's magokért mindenképpen eleget tettek. Valamit, idejekhez képest, szoros környülállásaikban, a' legtisztább, legszentebb hazafiúi szándék 's a' legbuzgóbb igyekezet mellett megtehettek, azt ők híven meg-is tették, és 30 elég szerentsésen végbe vitték. A' többi nem ő-rajtok állott; és a' mit rész-szerént az idők' mostohasága, rész-szerént tehetősebb polgártársaik' gondatlan érzéketlensége 's háladatlansága miatt, el kellett mulatniok, azért őket igazsággal senki sem vádolhattya. — Ezt egygáltallyában a' régibb Magyar Írókra, 35 különösebben pedig és leginkább a' Nemzet' jelesebb Poétájira nézve kell mondanunk. Meg vagyunk mi tökéletesen győzöttetve arról, hogy ezt a' ditséretet, ezt az igaz és valóban ritka ditsőséget senki sem tagadhattya-meg tőllok. Ne-is vélye azért senki, hogy őket ezen ditsősségtől (szíves fáradozások' egygyet- 40

len egy jutalmától) valaha megfoszthatta, — akármint, és akármely végből igyekezzék, érdemeiket kétségbe hozni, 's munkájik' tulajdonságait, vagy magyarságok' 's versszerzés-béli tehetségek' minéműségét betsmérelve, méltó tekinteteket
5 kissebbíteni!... De mind e' mellett-is, minthogy

Határt kell 's mértéket mindenben tartanunk,

nem illenék, és nem-is volna szabad, itt meg nem vallanunk egyszersmind azt-is: hogy mí tellyességgel nem lehetünk egy értelemben azokkal az érdeemes Hazafiakkal, a' kik azt vélik,
10 és a' Tudós Világ előtt nyilván állítyák, hogy a' Magyar Poézisnak tellyes virágzását már-is elértük, 's annak szinte már arany idejében élünk!

Ez az állíttás, sem az igazsággal meg nem egygyez, sem nemzeti nyelvünk' és litteratúránk' hasznára 's dítssőségére
15 nézve semmi jót nem ígérhet; sőt, az ifjabb elmékre tekintve, kárt-is okozhat. Nem lessz tehát szükségtelen, itt ezen tárgyról (minthogy éppen útunkban vagyon) egynéhány szóval emlékez-nünk, és a' dolognak mivoltát közelebbről megvizsgálunk.

Igaz ugyan, és senki sem tagadhatta, hogy Versszerzők
20 nélkül nem szűkölködünk. Egy tavaly nyomtattatott tudós „Értekezés” Szerzőjének szavai szerént, olly sok „jeles Verselők” vagynak most a' Hazában, hogy azokat „mind, tsak név szerént előszámlálni-is hosszas volna.”.. Sőt, ha ezen érdeemes Író' további szavainak értelmében nem tsalátkoznánk, és ha azt, a'
25 mit ő (a' Juvenalisok, Persiusok, és Petroniusok' elmés tanít-vánnya) talán tsak tréfából mond, igaz vélekedése gyanánt lehetne vennünk, szinte azt kellene gondolnunk, 's magunkkal elhitetnünk: hogy mí Magyarok, a' Poézisra nézve, valóban már-is olly „szerentsés időkorl” értünk, a' millyenre hajdan
30 még a' Rómaiak-is tsak a' Maecenások' és Polliók' idejében juthattanak. Ő-néki (ha nem tréfál! 's ha valóban ébren van! mert, hazafiúi képzelődésének heves reptében, igen magasra felhat; s héha,

Túl a' setelő fellegek' úttyainn,

35 szinte már a' tsillagok között jár, és az „Égvizsgálók” nyelvém beszéll!) ő-néki, úgy látszik, mintha éppen most volna a' Magyar

Költésnek „*culminatiója*”! mint a’ Rómainak volt akkor, „*mikor több derek Poétákkal egygyütt, Maro, Flaccus, és Naso egymást esmérhették, ’s egy időben éltek!*” — E’ szerint tehát, mi-reánk most élő más Magyarokra nézve, nem-is volna már egyéb hátra, hanem csak az, hogy, ezenn az „*olly ritka tüneményenn*” eléggé majd magunk sem tsudálkozhatván, ’s nem véltt ebbéli nagy boldogságunkkal „*méltán dítsekedvén,*” a’ most nevezett egygyik római Poétával mink-is azt mondgyuk:

„*Venimus ad summum fortunae : pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctius unctis.*”

Mind ebből pedig (ha úgy volna!) még az-is önként és nyilván következnek, hogy nemzeti litteratúránk’ ezen részében mí más Magyarok már ezenn-túl semmi új érdemet sem szerezhethnének; hogy, további előmenetelt nem-is remélhetvén, nyelvünk’ poétai szép és ritka tulajdonságainak figyelmetes megvizsgálásában, szorgalamatos kimivelésében, ’s okos használásában, híjába fáradoznánk; és hogy különösen mink-is, a’ kik Faludi Ferentznek ’s egynéhány más jó Magyar Poétának szebb és illendőbb kiadásával használni kívánunk és reménylünk, tsak időt vesztegetnénk! Ugyan-is: a’ Nemzet, az olly igen nagy számú „*jeles Verselők*” száz vastag kötetből álló remekmunkájának birtokában, ’s ezek által a’ sok Szépnek, Jónak, Nagynak és Felségesnek szinte bőségében lévén, az illyenféle litteratúrabéli tsekély és késő tüneményekre már többé nem-is ügyelhetne, ’s a’ mí hazafiúi szándékunk’ tellyesedéséből legkevesebb hasznot sem várhatna! holott mink elhitettük magunkkal, hogy, ha feltett ebbéli szándékunkat szerentsésen végbe vihettyük, nem megvetendő új szolgálatot tészünk a’ Hazának.

De, a’ nélkül, hogy az említett tudós, és több tekintetben valósággal dítseretre méltó, ’s igen hasznos Értekezésnek érdemes Szerzőjét, és ő-vele akárkit mást, illy édes képzelődésében háborgatni kedvünk lehetne; a’ nélkül, hogy ötöt felhevültt tüzes elméjének magas és sebess repültében nevénn szóllítani, vagy, ha álomlátását tsak a’ szerentsésébb jövendőről kell értenünk, annak valóságát, ’s valahára leendő bétellyesedését, kétségbe hozni akarhatnók, — önként megengedvén, hogy az esztendőnek jártával több ollyan dolog megtörténhetik, a’ mellyet még ma sok nálunknál böltsebb emberek-is (ámbár a’ napon-

ként történő nagy tsudákat szemeikkel láttyák) lehetetlennek lenni vélnek; a' nélkül elvégre, hogy valaha valakivel ez iránt valamely vetekedésbe ereszkedni, 's ebbéli vélekedésünket hős-
 5 szasan vítatni szándékozhatnánk: elegendőnek lenni gondollyuk, és az értelmes tudós Olvasókra nézve, ha nagyon nem tsalatozunk, elég-is leszen, őket itt mindenek előtt egyedül tsak arra emlékeztetnünk, hogy a' tsupa Versszerzők, vagy „Verselők” között, és a' szükséges poétai tulajdonságokkal bíró, 's nevekre
 10 mindenképpen méltó, jeles *Költők*, vagy *Poéták* között, felette nagy a' különbség; a' mellyről (midőn Poézisról és Versszerzésről, vagy Poétákról és Versszerzőkről szözlünk) soha sem szabad elfeledkeznünk. Ha pedig, ezt a' tagadhatatlan és a' szó-
 nak igaz értelmében szinte megmérhetetlen nagy különbséget szemünk előtt tartván, 's e' szerént a' született és jól felkészült
 15 igaz Költőt,

„ — *Vatem egregium, cui non sit publica vena,
 Qui nil expositum soleat deducere, nec qui
 Communi feriat carmen triviale moneta,
 Hunc, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum.*” —

20 a' Verselők' vagy középszerű Versszerzők' seregébe soha semmi-
 képpen nem számlálhatván, azon mennyei tűzhöz, azon isteni elméhez, 's azon nyelv- és versbéli különös nagy tökéletességhez képest itélünk, melly a' poézisban mindég mindenütt megkíván-
 25 különösen a' hajdani Róma' fő Poétájiban, (minthogy fellyebb ezekről volt a' szó), mindenkor örömmel látunk, 's gyakran szinte elragadtatva tisztelünk és tsudálunk; ha, mondom, az említett nagy különbség szerént, 's ezekhez a' jeles és igen ritka, de igen szükséges, poétai tulajdonságokhoz képest, illik
 30 és kell itéletet tennünk: úgy valóban alig tudgyuk, mit kellessék a' kérdésbe vett állításról tulajdonképpen vélnünk, és viszontag állítanunk! Mert egész magyar egyenességgel, azaz, nyilván és igazán, meg kell vallanunk, hogy mind azt, a' mit a' Költés' 's a' Versszerzés' mesterségének ama' Római nagy és bölts
 35 Tanítottója imezen szökkal: *ingenium, mens diviniior, os rotundum, profundum, magna sonaturum, acer spiritus ac vis*, világosan jelent, 's a' maga saját munkáji által még világosabban mutat és bizonyított, igen kevés Magyar Versszerzőkben láttyuk, tapaszt-

tallyuk! Mink legalább, a' magunk' részéről, egész nemzeti büszkeségünk 's tellyes hazafiúi szeretetünk és kedvezni kész szíves hajlandóságunk mellett-is, mind ezt eleddig tsak azon egynéhány, szebb és jelesebb elméjű, de igen kevés számú, ditső Magyarok' válogatott költeményeiben találhattyuk, a' kiket 5 az egész Nemzet nem ok nélkül betsül, 's a' *Költő* vagy *Poéta* névvel méltán meg-is tisztel; és a' kikről, ugyan azért, senki sem mondhattya irigy tudatlanság 's vakmerőség nélkül, hogy nem Poéták, nem igaz Költők; — ha bár tagadhatatlan-is, hogy még ezek sintsenek mindég fogyatkozások 's néha tetemes hibák 10 nélkül.

Ennek valóságáról belsőképpen és tökéletesen meg lévén győzöttetve, éppen nem láthattyuk-által: miképpen lehessen a' *Magyar Költők'* sokaságával, 's nemzeti litteratúránk' ebbéli nagy bőségével, gazdagságával, olly igen kérkednünk, és 15 e' tekintetben már-is a' *culmintióról* álmadoznunk!...

A' helyett tehát, hogy a' Magyar Poézist illyen értelemben a' régi Rómaival, és a' mi időkorunkat annak arany idejével öszvehasználttanók; a' helyett, továbbá, hogy mind Azokat, kiket az említett érdemes tudós Hazafi *jeles Verselő*knak tart, 20 vagy tsak Azokat-is, a' kiket ő mint igaz *Költő*ket neveik szerint előszámlál, *Virgilius, Horatius, Ovidius*, vagy *Catullus, Tibullus, Propertius* mellé helyhezettnök; a' helyett elvégre, hogy az ott megnevezett tíz Magyar Versszerzőt-is igazsággal mind Költőnek, Poétának ismérhetnök, vagy jó lelki-ismérettel mindnyá- 25 jokról azt mondhatnök, hogy ezt a' nevet (akármelley egyébféle jó tulajdonságaik mellett-is, a' mellyekért méltán betsültethetnek!) mindenképpen, és a' szónak igaz értelmében megérdemlik:⁵ — Mind ezek helyett, mondom, ismérjük-meg inkább, és vallyuk-meg egyenesen, hogy az afféle elmebéli nagy gazdagság- 30 gal még eddig nem igen ditsekedhetünk; hogy a' nemzeti nyelvnek és poézisnak arany idejétől, tellyes virágzásától, még elég meszsze vagyunk; és hogy, ha előbbre jutni, 's e' részben több más nagy népekkel méltán vetélkedni kívánunk; vagy legalább hátra maradni nem akarunk, tovább-is egész erővel kell iparkod- 35 nunk, emberkednünk! A' ditsekedés semmi hasznot sem hajthat; sőt kárt okoz; mert az egymással vetélkedő, 's mindég a' főbb tzélra, és új meg új érdemre vágyódó nemesebb elmék' tüzet ellankasztya, az idegen Bírakat pedig még keményebb ítélettételre kényszeríti. — Szükséges azért mindenek előtt, hogy, 40

nem hízelkedvén magunknak és Nemzetünknek azzal, a' mi *nintsen*, azt ellenben, a' mivel valóban (és rész-szerént már régtől fogva) birunk, illőképpen megbetsűlvén, 's tehetségünk szerént napról napra szaporítván, ilyenféle ritkább és drágább
5 vagyonunkat megőrizzük, és annak, a' mi *van*, gondgyát visel-
vén, hasonlíthatatlan szépségű nyelvünk' gazdag-erű arany-
és ezüst-bányáját tovább-is minden erőnkől mivelni 's miveltetni
meg ne szünnyünk. Szükséges, hogy a' nemzeti nyelv'
10 efféle kintseit, hogy a' magyar elme' szebb és jelesebb alkot-
mányait, remek-miveit, szorgalmasan egybegyűjtsük, 's azok-
nak betsét, mesterségbeli igaz érdemét, jobban megismérjük, és
másokkal-is voltaképpen megismértetni igyekezzünk. Szükséges
e' végett különösen az-is, hogy az előttünk éltt jobb Írókat,
15 nagyobb és tehetősb elméket, főképp' pedig a' Haza legjelesebb
Poétáját, jobban megbetsűllyük, 's a' szapora-természetű büszke
firkálóktól és lelketlen tzipra Verselőktől okosan és illendőképpen
megkülömböztetvén, ezekkel egy sorba ne állítsuk. Szükséges
mind ezek mellett elvégre még az-is, hogy az ilyen igazabb és
jelesebb Költők' 's más nevezetes Magyar Írók' szebb és olva-
20 sásra méltóbb betses munkáját, a' régi homályból új fényre hoz-
zuk; az eddig szokásban volt hibás és ízetlen nyomtatásnak
szemet-sértő motskaitól hová hamarább megtisztogatva, szebb
és tisztességesebb ruhába öltöztessük; és e' szerént Hazánknek
még olyan rendbéli Fijai 's Leányi előtt-is kedvesebbekké tenni
25 igyekezzünk, a' kik, az idegen nyelvekenn írtt 's kellemetes
tsínossággal nyomtatott külföldi könyvek' olvasása által
jobb és kényesebb ízhez szoktattatván, a' Magyarország' 's Erdélyi
nyomtatók' szennyétől nem ok nélkül irtóznak, őrizkednek.
Egy szóval, mindenképpen azonn kell lennünk, hogy valamint
30 mí most háladatos hazafiúi szívességgel 's szeretettel megismér-
jük, melly édes örömet megtettek 'a fellyebb említett jeles
Magyarok mindent, a' mit idejekhez és környülállásaikhoz
képest (egyedül a' Haza' szent szeretetétől indíttatván 's vezérel-
tetvén, és többnyire minden segedelem, ösztönzés, 's új kedvet,
35 új erőt, bátorságot adó köszönet, haszon és jutalom nélkül) nem-
zeti nyelvünk' hasznára egygyes, magános erővel lassanként
megtehettek, — úgy minket se vádolhassanak gondatlanságun-
kért egykor Azok, a' kik majd utánnunk jönnek, és, későbben
40 élvén, többet-is tehetnek, 's a' nemzeti litteratúrát még több,

még szebb, jobb és tökéletesebb munkával bővíthetik, gazdagít-
hattyák! Így, és csak így lehet mi-nékünk most, annak a' haza-
fiúi édes álomnak bétellyesedését *siettetnünk*, a' mellyről felyebb
emlékezénk; és a' mellyel magunkat még ma csak haszontalanul
biztatnók, csak hijában ketsegetnők. De nyitva van a' pallya. 5
Már ezután nem lenne mentségünk! Eggy-két esztendőttől, és
főképpen a' *múltt Martius' 23-dik napjától fogva*, mindent reméll-
hetünk; 's a' pallyafutást új kedvvel, új erővel és bátorsággal
folytathattuk. Hazánknak Attyai nyilván serkentik, bátoríttják
a' vetélkedőket. Törvényes, koronás Királyunk' nagy-lelkű 10
Testvére, a' Nagy Maria Therésia' jeles Unokája, 's
Országunk', Nemzetünk' szabadon választott bölts Nádor-
Ispánnya, maga osztya-ki a' jutalmat, az érdemkoszorút; mellyel
a' fiatal elméket nemes vetélkedésre, 's az egész Magyar Népet
örömmre gerjeszti, és még azt az elaggott, elgyengültt hazafit-is 15
véletlenül vígasztallya, a' ki, magára nézve olyan győzedelmet
ugyan soha többé már nem várhat, 's nem-is óhajt, de sírjának
partyán mély megilletődéssel, 's talán annál tisztább örömmel
láttya, tapasztallya, hogy nem hijában reméllt, nem hijában túrt,
szüvedett, fáradozott! 20

II. A mi már különösen Faludi Ferentzet, és az ő
még ma-is rejtekben heverő Magyar Verseinek felkeresését, 's
mind ezeknek (ha nyomtatásra valók), mind pedig azon már
isméretes egyéb költeményeinek illendőbb és hibátlanabb kia-
dását illeti, a' mellyeket Ő maga öszveszedhetett, és, földi 25
pallyáját végezvén, kézírásban Nemzetének hagyott: senki sem
kételkedhetik benne, hogy ezekre nézve, az ollyatén hazafiság-
talanság 's gondatlan feledékenység, a' millyenről felyebb
emlékeztünk, mi-nékünk most élő Magyaroknak még a' később
időkben sem szolgálhatna ditséretünkre. Azt legalább kiki 30
tudgya, és, hatsak valaki (saját tehetetlenségének érzésében) az
idegen fényes érdemet irigy szemmel nem nézi, 's a' maga hírét
nevét büszke tudatlanságból Hazánk' legnagyobb Írójnak
vakmerő kissebbítésében nem keresi, bizonynyára önként és
örömet meg-is vallyá: hogy Faludi Ferentz azon 35
halhatatlan érdemű, 's igen kevés számú, jeles Írók' sorában
az Elsők közt áll, a' kiknek a' Magyar Nemzet legtöbbel tar-
tozik; a' kiket mély tisztelet 's hazafiúi szíves indulat nélkül,
nevezni sem lehet; és a' kikhez a' máj nyelvtudósok, nyelv-
mivelők, nyelvbővítők, tsínosítottok, regulázók, pallérozók — 40

többszörfre mind iskolába mehetnének, hogy előbb magyarul tanúllyanak! F a l u d i F e r e n t z pedig nem csak prózában, kötetlen vagy szabadon folyó beszédben, első karbéli nevezetes Író, 's igaz, tiszta, tsinos és velős magyarságára nézve, a' K á l d i a k',⁶ P á z m á n y o k', G. H a l l e r L á s z l ó k', B á r ó t z i a k' jeles bajtársa; hanem Költői érdemeire tekintve-is olly tiszteletre méltó, ditső Poéta, a' kihez hasonló, G y ö n g y ö s i n e k idejétől fogva szinte a' kedves H i m f y nek örvendetes megjelenéséig, igen kevés született a' Magyar Földön; és a' kit a' Poézisnak egygyik nemében, név szerént a' Pásztori Költésben, mind eddig senki még tsak távúlról sem követhetett. Ó a' valóságos Magyar Theokritus; és igen jól mondotta felölle már az első Kiadó, hogy ő-nálta „nem tsak igaz Pásztorok, hanem még Magyar igaz Pásztorok járnák a' magyar mezőt, 's a' magyar erdőt”. Mi nagy, mi szép nyereség volna, mind ezen új kiadásra, mind a' nemzeti nyelvre 's poézisra nézve, ha ebbéli munkájának számát még több ollyanokkal, sőt ha csak egygyetlen eggy hasonló, kedvességű darabbal-is, szaporíthatnók! ha, mondom, azon költemények között, a' mellyeket F a l u d i többé kezéhez vissza nem vehetett, valahol valakinél még eggy-két ollyan Eklogát találhatnánk, mint a' millyeneket ezen jeles Poétának versgyűjteményében olly tiszta gyönyörűséggel olvasgatunk, és olvasni, ditsérni, magasztalni meg nem szününk!

Azon tudós és jobb-ízlésű Hazafiak' szemeiben, a' kik, az igaz Szépet és Jót érezni, betsúltni, és, az emberi elmének miveiről helyesebben itéltni tudván, a' poézisnak tellyes mivoltát, 's a' költeménynek legfőbb érdemét nem egyedül a' versben, és a' versnek egész szépségét nem tsak a' külső formában helyhez-tetik, 's ugyan azért sem a' szótagok' számát és a' véghangok' öszvezenését, sem a' lábmértéket és metrumot, fő dolog gyánánt nem nézhetik; (következésképpen, a' Magyar Litteratúrában még ma-is fenn forgó ebbéli hiú kérdéseket szánakodó mosolygás nélkül nem-is hallhatyák); — az illyen rendbéli, jobb érzésű 's józanabb itéletű, tudós Magyar Olvasók' szemeiben, F a l u d i nak eggy-két szebb Eklogája, eggy-két jobb Éneke, 's egyéb-nemű kis költeménye, többet ér bizonyyára, sok más tízra és híres Verselőnek akár számra, akár szoros láb-mértékre vett, valamennyi munkájínál; a' mellyek itt meg amott, ezenn vagy azon a' tájonn, e' vagy ama' nagy faluban, gyönyö-

rúséges szép „magyar versek” gyanánt olvastatnak, ditsértetnek. Egész mulatság néha, látni, hallani, olvasni: mi sovány, mi hideg, száraz, erőtlen és melodiátlan versgyűjtemények’ Szerzőji magasztaltatnak az egész Tudós Világ előtt, még az olyanféle dérek bíraktól-is, a’ kik tellyes erejeből azonn iparkodnak, miképpen 5 hitethetnék-el már egyszer a’ Magyar Hazával, sőt a’ külföldi olvasó Közönséggel-is, hogy a’ Magyar Poézisről és a’ Magyar Poéták’ érdeméről, *ők* legjobban ítélhetnek!...

„G y ö n g y ö s i nek idejétől fogva”, mondám fellyebb, — ugyan azon Nagy Gyöngyösit értvén, a’ kit ma némelly 10 apró Kritikusok, és irigy, büszke Verselőök, váltig betsmérelnek, mindenképpen alázni, minden útonn módonn’ kisebbíteni, meg nem szünhetnek; a’ nélkül, hogy valamellyik tudós Hazafi már egyszer párttyát fogná, ’s védelmezn!

Igaz ugyan, hogy Ó-néki a’ védelemre ’s védelmezőre 15 nints szüksége. Őtet, „a’ Magyar Költő Karnak ditső Fejét,”⁸ eléggé megoltalmazza a’ maga tulajdon érdeme, neve, ’s halhatatlan ditsősége. Igaz még az-is, hogy a’ magát-érző, ’s Hazájának másként használni kívánó, tudós ember, felette nagyon leereszkednék, ha az illetén új *Zóilusok’*, *Anserek’*, 20 *Cornificiusok’*, *Fréronok’*, és *Vadótzi Vinczék’* rágalmazó tsevegésire egyenesen felelni méltóztatnék. De lehetnek még-is, sőt vagynak néha, olyan fontosabb okok és különös környűállások-is, mellyek a’ hallgatást meg nem engedik, ’s nyilván azt kívány-nyák, hogy egyedül tsak a’ köz jóra, a’ nemzeti nyelvnek és 25 litteratúrának hasznára—díszére, ’s az igazságra és illendőségre nézvén, magunkról egy kis korig egészen elfeledkezzünk; Hazánk’ jelesebb Írójnak hírét, nevét, tekintetét megőrizzük; és, az így garázdálkodó, igazságtalan, kevély betsmélők’ vakmerőségét ’s tudatlanságát megmutatván, a’ rossz követke- 30 seknek elejét vegyük.

Tudni való dolog, hogy a’ litteratúrabéli *anarchia*, melly a’ nemzeti nyelvnek, és a’ közönségesen bévett könyvbéli okos, tiszta, ’s értelmes beszédnek elhanyattlását, ’s idővel tellyes 35 megzavarodását, érthetlenségét, maga utánn vonnya, mindég és mindénütt így kezdődik. Láttják, t. i., érzik, és naponként tapasztallyák a’ másod és harmad rendbéli, vagy középszerű, de fennhéjázó, kevély és nyughatatlan ki elmék, a’ viszketeges eszű, oktalanúl heveskedő, ízetlen, merész és erőszakos reformatorok, hogy, valamíg a’ litteratúrának fő díszei, valamíg a’ 40

nyelvnek (az igaz és valóban tiszta magyarságnak) erősb-oszlopai fenn állanak; valamíg Ezek a' Nemzetnél régi tekintetekben megmaradnak, 's közönségesen tiszteltetnek, és a' fiatal Írónak példák 's vezérek gyanánt szolgálhatnak: *ők* mind addig igen kevésre mehetnek; a' nyelvújításban nem boldogulhatnak; magoknak tekintet, hírt, nevet nem szerezhetnek; és, minden erőlködések mellett-is, (hogy Révai' szavaival éllyünk), tsak „*sovány semmire fáradoznak.*”

Innét van, p. o., hogy most még a' Telemakus' szép magyarságú Fordítottója, Gr. Haller László-is, egyedül tsak azért, mivel, a' legnevezetesebb Francia Fordítottók' ismeretes szokása szerint, *Ő-is szabadon fordított*, és az ebbéli mesteriségnek szoros reguláját nem követte, 's akkor még, úgy szólván, nem-is követhette; — hogy, mondom, ezen eggy okból, vagy-is inkább ezen tsalárd szín alatt, most már még ez a' jeles nagy Magyar-is, egyszerre a' „*hamis útra*” vezető rossz és ízetlen Írók közé számláltatik; úgymint a' kinek munkájában (melly a' magyar nyelvnek szépít, javát, 's legkellemetesebb virágjait magában foglallya, 's az egész Nemzetet méltán gyönyörködteti)

20 „*nehéz-illatú pór-virágoknál*” egyebet nem láthatni! — Így ítélnék, illy kevélyen szólnak a' máj lelketlen, magyarságtalan, rossz fordítottók, mindnyájunk' hallottára, eggy olyan Emberről, „*kinek a' magyarságban, a' mint B á r ó t z i S á n d o r igazán mondgya, egész Nemzetünk megismeri érdemét,*” és a'

25 kire nézve, ez a' mi néhai tisztelt és szeretett jó barátunk az egész Haza előtt azt vallya magáról, hogy *Ő* annak „*haszontalan*” igyekezik nyomdokát elérni! . . . De mit nem érezne, miként nem boszszonkodnék most, ez az egyenes szívű, 's valóban magyar lelkű, jeles nagy Hazafi, ha látnia kellene, hogy még az

30 *ő* saját munkáji sem menekedhetek-meg ugyan ezen merész Kritikusoknak mindent bémotskoló ronda kezeitől!

*Dafnis megint kővé válnék, ha most élne,
Élő Pásztorokkal Ő meg nem tserélné!*

F a l u d i.

35 Igen-is; és még egyszer mondgyuk: „*G y ö n g y ö s i I s t v á n n a k i d e j é t ő l f o g v a !*” Mert, hogy ez a' ritka tehetségű, 's méltán nagy nevű, jeles Költő, a' nemzeti jobb versszerzésnek

első kezdője 's valóságos attyja volt, és magyarságára 's versei-
nek mind külső mind belső minéműségére nézve (főképp' utóbbi
munkájiban) nem tsak minden más régi *valázó* szegény Verselőt
könnyen meggyőzött, 's egészen elfelejtetett, hanem önmön
magát a' *Szírénának* — valóban nagy elmével 's igaz poétai 5
túzzal lélekkel bíró, de versei' gyarlósága miatt már ma nem
igen gyönyörködtethető Szerzőjét-is meszsze meghaladta légyen,
(elannyira pedig, hogy e tekintetben egygyiket a' másikkal
nyilvánóságos értetlenség nélkül öszve sem lehet hasonlítani):
tudgyák Ország-szerte mind Azok, a' kik ezt a' két nagy Embert 10
közelebből, 's a' magyar versszerzésnek mesterségét voltaképpen
ismérik, és az efféle tudományos dolgokról ítélhetnek; 's a' kik,
mint igaz és bölts Férjfiak, valósággal megérdemlik, hogy sza-
vokra figyelmezzünk. Tisztelik, betsúlik, 's szeretik ők mind a'
kettőt; és, megadván illőképen mindegygyiknek a' mi az övé, 15
hazafiúi szíves örömmel ditsérik mindenikben *azt*, a' mi ditsé-
retre méltó, 's mindenkinek igaz sajáttya, különös tulajdona.

Az ilyen bölts és igaz Bírák' régen megegyező helyes
értelmét, és (a' mint ezt, ezen nagy Költőre nézve, bátran elmond-
hattuk) az egész Nemzetnek köz ítéletét, tsupa fellyebbező 20
különöködésből, 's híre névre sovárgó kevésy tudatlanságból,
vagy akármelly egyéb ollyatén ösztönből, nyilván megvetni;
— Egygyik régi fő Poétánkat, minden szükség és józan ok nélkül,
a' másiknak kissebbségével édig magasztalni, 's éppen olly rend-
béli tulajdonságokért, a' mellyekre nézve szó sem lehet, és az 25
öszvehasonlításnak helye sintsen, a' *koszorúra minden bizonnal*
méltóbbnak hirdetni, kiáltozni,^a G y ö n g y ö s i I s t v á n t, kit
tsak az egy Keménye-is halhatatlanná, 's minden igaz
Magyarnál kedvessé tehetne, fényes érdemekkel szerzett, 's még
az Idegeneknél-is tiszteletben lévő, nagy nevétől az egész Haza' 30
láttára megfosztani; sőt, mint valamelly tehetetlen, 's minden
poétai lélek és alkotó erő nélkül szükölködő, kevésy tudományú,
kába firkálót,¹⁰ értetlenül tsevegő, 's még a' bő-beszédünél-is
bővebb-beszédű, hiú versfaragót, félszeg Magyarkát, szüntelenül
betsmérelni, kissebbíteni, rágalmazni; 's utóllýára (hogy a' 35
méltatlanságnak mértéke 's határja se légyen!) mind Őtet, mind
F a l u d i F e r e n t z e t, és Ő-velek a' Magyar Litteratúrának
több más fő díszeit, legerősb oszlopait, a' mai nyelvrontók'
gyáva seregébe számlálni, 's ezekkel a' viszketeges elméjű, tehe-
tetlen, merész Litteratorokkal (a' *Siegwart*' régen és méltán ki- 40

tsúfoltt eszelős¹¹ fordítottójának még szelesebb követőjével!) szinte
 égy karba helyheztenni; — A' nem ismértt, vagy rosszszúl
 értett, 's nem-is ide tartozó, idegen példák' tsúfos majmolását,
 az idéten, otromba, nevetséges szófaragást, szóherélést, nyelv-
 5 tsigázást, 's számtalan sok egyéb afféle ízetlen és erőszakos újít-
 tásokat, illy nagy-tekintetű régi bölts Írók' tiszteltt nevével
 mentegetni, ajánlani, magasztalni, (minthogy a' szükség, és a'
 megszorúltt újítottók' furtsa politikája most úgy kívánnya);
 10 — Azokat a' még élő tudós Férjfiakat ellenben, a' kik (tovább-
 is *Magyarok* maradni, Magyarokkal ezután-is *magyarúl* beszélni,
 's Magyarok' számára *magyarúl* írni szándékozván), sem az
 olyanféle tarka foltokkal 's ringy-rongy szépségekkel (a' büszke
 tehetetlenségnek bizonyos jeleivel) fársángolva tzifrálkodni nem
 15 kívánnak, sem a' szárnyatlan, törpe, lomha, füles paripákonn
 nyakra-főre *haladó* mondatos vitézekkel nyargalózni, 's velek
 egygyütt a' motsárban elmerülni nem akarnak, mint meg annyi
 tudatlan és oktalanúl *veszteglő* félénk embereket a' Nemzet előtt
 kérkedve gúnyolni, vádolni, oskolázni; — Mind Azokat elvégre, a'
 kik, Hazájok' javára tsendesen munkálkodván, és mind az olvasó
 20 Közönséget, mind önnön magokat megbetsülvén, az illyen
 rendbéli bajnokotskákkkal síkra kiszállni nem méltóztatnak,
 naponként ingerelni, boszszontani, bajra tsatára kénszeríteni,
 's *fogván a' tulkot*, (mint hajdan Ankíz's sírjánál ama' Trójai
*Dares*¹² mindnyájokról győzedelmet hirdetni, diadalmat énekelni,
 25 's az illyen újdön új módi *classicitas'* jutalmául szinte még a'
 késő maradék' áldásával-is előre nyilván ditsekedni; sőt, mintha
 Rájnisnak újra feltámadott néhai kotsissától, vagy a' Horto-
 bágyi pusztákról véletlenül Pestre vetődött pajkos betyároktól
 kellene őrizkednünk, a' másképpen érző, nem így gondolkodó,
 30 's az óhajtott „*pálmát*” nem illyen bírák' kezéből váró Magyar
 Írókat még „*ostorral*”-is fenyegetni,¹³ —

Mind ezek, 's több efféle vad erőlködések, balgatag igyeke-
 zetek, 's gyomrot keverő méltatlanságok és embertelenségek,
 mellyeket az Olvasónak halálos únalma nélkül itt-elő sem lehetne
 35 számlálnunk, ('s mellyek között az idegen országi Tudós Ujság-
 levelekbe küldözgetett, 's azokban kinyomtatott hazug,
 tsalfa, mérges, motskos *recensiók*, rágalmazó tudósittások, 's
 szemtelen ditséreték és ditsekedések, nem utolsó helyet foglal-
 nának); — valóban olly igen különös, olly botránkoztató, 's
 40 mindnyájunk' figyelmét felgerjeszthető rút tünemények most

a' Magyar Litteratúrában, a' millyeneket még olyan Európai országokban sem tapasztalunk többé, mellyekben a' könyvek' és könyvszerzők száma esztendőnként több ezerekre fel szokott menni!

Szükséges tehát, hogy az effélékre szemünket bé ne hűny-nyuk; és hogy, ha ezen tünemények' illetlenségére nem ügyel-nénk-is, legalább a' következéseket már egyszer fontolóra vegyük.

Az imént említett külső tartományokban, mind a' nemzeti nyelv közönségesen uralkodván, és (minthogy a' sok jeles Írók által szinte már a' tökéletességnek fő pontyára emeltetett, és a' sok Univerzitások, Akadémiák, Tudós Társaságok, Teátramok, 's egyéb-nemű hasznos Intézetek által, saját épségében fenntartatik, sőt mint a' nemzetnek frígyszekrényje, mindenek-től szentül megőriztetik) semmi elkortsosodást vagy hirtelen nagy változást nem szenvedhetvén; mind pedig — a' mi ebből önként következik, vagy-is inkább ezzel mindég egygyütt-jár — a' tudományok, a' szép mesterségek, a' könyvekkel való kereskedés, 's mind ezek által a' közönséges kultúra, többnyire már régtől fogva tellyes virágzásban lévén, és még ma-is napról napra lehetőképpen gyarapodván: kiki láthattya, 's igen könnyen elítélheti, hogy ott az afféle illetlen és erőszakos törekedések, 's garázda patvarkodások, a' millyenekről itt szó vala, már ma kevés kárt okozhatnának, és, ugyan azért, figyelmet-is alig érdemelnének. Nyilván való dolog, t. i., hogy ilyen környűl-állások között, az afféle méltatlanságok minden esetben egyedül tsak magoknak az így roszszalkodó merész firkálóknak, és a' Tudós Újságlevelek', vagy Folyó-Írások', 's Tudományos Gyűjtemények' olyan rendbéli Kiadójinak árthatnának, a' kik, sem a' fizető 's olvasó Közönséget, sem önnön magokat illőképpen megbetsűlni nem tudván, az ollyatén küldeményeket elfogadnák, nyomtatásban közre eresztenék, 's ekképpen, azok' bűnében részesűlvén, kétszeresen és annál megbotsátthatatlanabbul vetkeznének. — Hogy pedig ott-is történhetnek, és, főképp' a' mostani változó, kemény és szélvészés időkben, (hol a' sokféle oszlott akaratok, 's háborogva ellenkező vélekedések, és vak indulatok, szünet nélkül egymást víják, 's egymásba ütköznek), valóban történnek-is gyakran több olyan dolgok, a' mellyeket ditsérni, vagy helyben hagyni nem lehet: azt ugyan sem mink nem akarjuk kétségbe hozni, sem más senki nem tagadhattya. Ezek az esetek azonban, 's az illyenféle különös történetek,

általlyában tekintve, inkább csak azt látszanak jelenteni, 's újra bizonyítani, a' miről (mint régen és mindenütt tudva lévő dologról) senki sem kételkedik; hogy t. i. az agyagból formáltt szegény halandó emberek tsakugyan ott sem bírnak angyali természettel! *Különösebben* pedig jelentik, és bizonyíttják, hogy (a' mit minden Író, 's minden tanúltt ember, méltán fontolóra vehet) némellyek még a' közönségesebb tudományos kultúra mellett-is, éppen úgy indúlatoskodhatnak, mint akármelly egyéb rendbéli durva tanúlatlan emberkéek, ha alacsonyabb hajlandóságaik' vak ösztönének engedni szoktak, és azokat elfojtani, vagy zabolánn tartani nem tudják; ha magokra vigyázni, 's a' józan észet és okosságot követni, (észszel indúlni, okkal járn), megszünnék; ha, gondolatyaikat polgár-társaikkal nyomtatásban közölni szándékozván, mind azt elkerülni nem iparkodnak, a' mivel az igazságot és köz illendőséget valamiképpen megsérthetnék; és, ha egész elmebéli tehetségeket, minden tudományokat, 's tellyes igyekezeteket, egyedül tsak arra intézik, hogy neveket *híressé* tegyék!.. Megengedhetnök, e' mellett, azt-is: hogy talán nem mindenkor, talán nem mindenütt és mindennémű környűállásokban, 's talán nem-is mindenekre nézve igaz, a' mit hajdan imez igen ismértes szép versekben:

*Adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes,
 Emollit mores, nec sinit esse feros ;*

ama' Római nagy Poéta mondott, és (másokról önnön magához 's 'egynéhány érdemes jó baráttyaihoz képest itélvén) mindenképpen igaznak lenni vélt, a' kit ma némelly derék Magyar Kritikusok tsak hibájiról ismernek, 's a' kiről azért ők, mint valamelly igen szegény, és tsupa „*bővbeszédű*”, lelketlen Verselőről, megvetve szólnak. Megengedhetnök ezenn fellyűl talán még azt-is, hogy a' mit R o u s s e a u Jakab, és ő utánna, több más kisebb nevű, nem olly nagy elméjű, 's nem-is olly igaz és egyenes lelkű Írók, a' Tudományok' gyalázattyára mondottak, 's némellyek még ma-is mondani nem szégyenlenek; megengedhetnök, mondom, hogy mind azt nem kell egyáltaltyában tsupa *rágalmazás* gyanánt vennünk, és minden kivétel nélkül tellyes-séggel kárhozzatnunk. *Mind ezt* meg lehetne nekünk önként engednünk, ha valaki velünk ebben egyet nem érthetne, vagy

egyvet érteni semmiképpen nem akarna. De meg kell ellenben
kinekkinek minden kifogás nélkül ismérni, 's vallani azt: hogy
az olyanféle külföldi rossz példák, 's litteratúrábeli illetlenségek,
bizonyára nem követésre valók, és sem ott, sem másutt, soha
senkinek *mentségül* nem szolgálhatnak. A' mi magában rossz és 5
útálatra méltó, rossz és rút marad az mindég és mindenütt. Meg
kell ismérni 's vallani kinekkinek ezenn kívül azt-is, hogy a'
mondott külső országokban, 's ezen országok' és népek' egész
állapottyának fellyebb említett környülállásaiban, az ollyatén
különösebb és ritkább esetek, a' nemzeti nyelvre 's litteratúrára 10
nézve semmi nagy kárt nem okozhatnak, semmi veszedelmes
következéseket nem szülhetnek. Meg kell ismérni 's vallani
elvégre kinekkinek még azt-is, hogy a' külföldi Tudósok, a'
hazai nyelvnek saját természetét, geniusát, épségét, tiszta-
ságát, még akkor-is illendőképpen megbetsűlni tudgyák, még 15
akkor sem sértik, mikor egymás között harsolódván, önnön magok-
ról egészen elfeledkezni látszanak; 's mikor, a' tüzes villongás-
ban minden egyéb tekintet félre tévén, zabolátlan indulatosságok
által a' tudós Olvasót ama' régen elmúltt rút időre emlé-
keztetik, a' mellyben egykor a' *Scioppiusok*, *Scaligerek*, *Masiusok*, 20
's több más ollyatén haragos Tudósok, a' Világ' piattzán
füstös bittal fogatódván, illy vad és embertelen módra vere-
kedtek, 's motskolódó nyelvességeket, a' tsudálkozva néző 's
hallgató Közönség előtt, szinte vetélkedve gyakorlották.

De, ha már most a' külföldiekről magunkra visszatekint- 25
tünk és körülnézünk: mit látunk, mit szemlélünk? 's vallyon!
mit kell, vagy mit lehet mondanunk igaz lélekkel? ... Itt a'
dolgok minden tekintetben másként vagynak, más színben
jelennek-meg! A' mi nemzeti litteratúránk, úgy szóllván, még
ma-is tsak kezdetében van; és a' mi tudományos állapotunk' 30
külső belső környülállásai majd mindenben, majd egészen
külömböznek. Ez a' külömbiség pedig olly nagy, olly nyilvánvaló,
's olly igen szembetünő, hogy annak igaz mivoltát, és eredetének
tudva lévő ezer meg ezerféle világos okait, itt tsak általlyában
említeni sem szükséges. Ugyan azért, kiki láthattya, érezheti, 35
és valóban érzi, láttya, 's tudgya-is minden értelmes, minden
józanúl gondolkodó tudós Hazafi, hogy a' mi litteratúránk'
mostani állapottyában, az imént érdekllett éretlen és visszás
igyekezetek, heves és vak törekedések, 's már több esztendőktől
fogva majd naponként megújuló méltatlanságok, nemzeti szép 40

nyelvünkre nézve felette sokat ártanak, 's több tekintetben szinte helyrehozhatatlan kárt okoznak. Ez a' kár pedig főképpen és különösen abban áll, hogy az említett sok ízetlen és erőszakos újítások, nyelvünk' kívánatos gyarapodásának természetes folyamattját, 's szabad kifejtődésének további tsendes menetelét, mindenképpen ellenzik, háborgattják, késleltetik; következésképpen, az avval egygyütt-járó, 's leginkább attól függő, közönséges kultúrának terjedését-is szemlátomást akadályoztattják; idővel pedig, ha ezen mirigy' fertelmes árjának most, a' míglen még ideje van, gát nem vettetnék, az egész litteratúrát zavarba hoznák.

Az efféléket tehát, ilyen környűállásokban, tovább-is eltűnni, ezután-is szó nélkül hagyni, 's az olly káros és veszedelmes következéseket — úgymint hazai szép nyelvünknek megzavarodását, tellyes érthetlenségét, 's ez által egész *érzésünk'* és *gondolkodásunk'* módgyának elváltozását, tsendesesen elvárni, — bátran és magyarán kimondván az igazat, új méltatlanság, illetlen dolog, 's mind azon most-élő józanabb és tehetősb Írókra nézve valóságos kissebbség, és megbotsáthatatlan vétek volna, a' kiknek nyelvünk' természete, tisztasága, világos értelmessége, 's szabad, nyíltt, és egyenes *magyar karakterünk'* igaz tulajdonsága, (mellyet még az Idegenek-is mindég mindenütt tisztelnek, betsűlnek, és szeretnek bennünk); egy szóval, a' kiknek egész nemzetiségünk' tellyes nivolta, 's eredeti saját épsége, szívekenn fekszik; és a' kik, elmebéli tehetségeikhez 's hazafiúi szándékjok' tiszta jóságához képest, méltán reméllhetik, hogy, ha szavokat több más érdemes tudós Hazafiak' szavával egygyesíttik, nem hijába szólnak, nem süket-némáknak beszéllnek! — Mink legalább, a' kik (több nehéz akadályok 's méltó tekintetek miatt) mind ezen litteratúrabéli tüneményeknek már régtől fogva hasonlóképpen tsak hallgatva néző tanúji valánk, ebbéli kötelességünket Hazánk' határainn kívül-is lehetőképpen tellyesíteni akarjuk, 's magunkért itt az idegen földönn-is eleget tenni kívánunk; és, a' mit e' végre, számtalan sok hányattatásaink 's kemény és veszélyes viszontagságaink után, elgyengűltt erővel 's bádgyadt lélekkel megtehetünk, azt lassanként életünk' végső napjaiban-is megtenni szándékozunk.

De térjünk már vissza Gyöngyösi hez; és emlékezzünk itt még azon fogyatkozásokról-is, 's mellyekért ötet ma némelylek örömet egész érdemétől megfosztanak. Hazánk' jobb

Írójnak híre, neve, tekintete, elválhatatlanul egybe van a nemzeti nyelvnek sorsával, és a' Nemzetnek ditsősségével kötötte; sőt ennek az nem utolsó része.

G y ö n g y ö s i nek hibáit sem mink nem tagadgyuk, sem más senki nem tagadhattya; és még mind eddig, a' mi tudunkra, 5 nem-is tagadta. Hogy ezek a' hibák többfélék, 's néha elég tetemesek, és hogy a' Poétának olly sok ezer versekből álló számos költeményeiben elég nagy számmal találtatnak: igaz dolog; 's már régen, és közönségesen tudva vagyon. Éppen nem-is szükség tehát, hogy azokat valaki szünet nélkül hirdesse, szinte naponként 10 dobra verje, 's a' maga *Aristarchusi* éles látását, tsudanagy böltsességét, 's nem tudom melly különös új iskolai mélységes tudományát, a' Nemzet előtt ez által bizonyítsa; vagy talán saját tzifra versetskéjinek hibátlanságát-is ebből gyaníttassa, — azt vélvén kétség kívül, hogy mi más Magyarok 15 még tsak azt sem tudgyuk, *quid distent aera lupinis!* De nem kevesebbé igaz ám egyszersmind, sőt szintén olly régen és olly közönségesen tudva van még az-is: hogy (a' mit az ilyen rendbéli, *mindent* tudó, 's *mindent jobban* tudó, derék Kritikusok, és igen betsületes *Recensensek*, többnyire mindég elfelejtenek, 20 vagy tekintetbe sem vesznek!) mind ezek az olly gyakran kidobolt hibák 's fogyatkozások — az akkori nehéz, és Hazánk' tsendességére 's Nemzetünk' köz dolgainak folyamattyára nézve igen mostoha időkhöz, 's a' litteratúrának szoros állapottyához képest, méltán menthető, könnyen megbotsátthatók; és sem ezt a' ditső nagy Poétát kissebbé, sem az ellene hijában agyarkodó furtsa kis Törpéket soha nagyobbakká nem tehetik. Azt mondhattyuk, és, ha vaktában itélni, vagy szántt-szándékkal 30 igazságtalanok lenni nem akarunk, kell-is mondanunk, mind Ó-reá, mind több más régi nevezetes Írójinkra nézve, (ama' bölts-itéletű Római Rhetor' isméretes szavait költsönözvén, 's reájok alkalmaztatván): *Nitor, et summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quam ipsis, defuisse.*¹⁴

Jó, szép, 's ditséretes tulajdonságai ellenben, és több rendbéli különös érdemei, halhatatlanok, tiszteletre méltók, 's Hazája' 35 tudósabb, értelmesebb fíjaitól nem ok nélkül betsültetnek. A' ki ezeket a' szép és jó tulajdonságokat ezen jeles nagy Költőnek munkájiban nem láthattya, nem érezheti, vagy megismérni 's betsülni nem tudgya, nem akarja: ne itéllyen a' Tudós Világ előtt az emberi elmének miveiről, szép mesterségbeli alkot-

mánnyról, főképp' pedig a' felszentelt Poétának szerzeményi-
 ről. *Procul o, procul este, profani, totoque absistite luco!* Ezekről
 tsak az olyan rendbéli érettebb-elméjű, 's egyenesebb gondol-
 kodású, tanultt Embereknek illik és szabad ott itéletet tenni, a'
 5 kik legalább olyan ép érzéssel, és annyi józan értelemmel bir-
 nak: hogy, valamint az oroszányt a' rókától és majomtól, a'
 madarak' királyát a' bagolytól és ökörszemtől, 's a' fülemilét
 a' szarkától és szajkótól könnyen megválaszthatták, úgy a'
 Magyar Helikon' kellős tetejénn zengedező koszorús Költőt-is,
 10 a' hegyallyai motsár' békájival váltig rekegő, 's azok' boldog-
 ságát teli torokkal szíve szerént magasztaló büszke Verselőtől,
 már első tekintetre meg tudgyák különböztetni. A' Poézisban,
 mondom, tsak olyan Bírák' itéletére lehet és kell hallgatnunk,
 figyelmeznünk, a' kik, valamint a' Múzsák' és Gráziák' hegyet
 15 völgyet érezni tanított Kedvességnek mennyei hangzatú, 's
 minden emberi szívet majd tiszta víg örömré, majd édes bánatra
 gerjesztő, magyar énekében méltán gyönyörködnek, úgy ellen-
 ben „a' vízi Kaménák' fijának” fülgyötrő rút és kínos éjjeli
 nyegegésétől irtózva távoznak, őrizkednek. Az ilyen érzésű
 20 igaz és jó Bírák pedig nem szokták Gyöngyösi Istvánt
 gyalázní, betsmérelni; sem a' Nemzetnek akármely más rendbéli
 jeles Költőjít, 's közönséges tiszteletben lévő érdemes Írójít,
 kissebbíteni! Mink Ezekkel tartunk, 's az ilyen Magyar
 Tudósokkal mindenképpen és örömezt egygyet értünk; igen
 25 keveset gondolván egyébaránt azzal, hogy lehetnek és vagnak
 olyanok-is, a' kik az ilyen meg amollying tzipra Verselőt derék
 Poétának, és az e' vagy ama' fővenydombotskánn nagy-kevélyen
 uralkodó, 's éjjel nappal zúgva kerepelő szélmalmot a' Ditsősség'
 templomának nézik; (ámbár ez igen magas és meredek kőszikla-
 30 bértzenn épült, 's ragyogó fényével meszsze kitündöklík.)

Gyöngyösi nek a' tisztább, tsínosabb, tökéletesebb
 magyarságban, a' szebb, illendőbb, elevenebb, virágzóbb, és
 fellengzőbb poétai nyelvben, 's a' jobb, igazabb, és törvényesebb
 versszerzésben, különösen pedig az Ő nevéről igen-is méltán
 35 neveztetett négyes strófának sokszor mesterséggel tellyes, 's
 még-is majd mindég természetes, még-is többnyire szerentsés,
 könnyű, 's gyakran igen szép és kellemetes öszvealkotásában
 szerzett *elsősége* — olly tagadhatatlan, olly bizonyos, és olly
 igen szembetünő, hogy értelmes embereknél, azaz, mind a' két
 40 régi nagy Költő munkájának egyenes-itéletű, okos és figyelmetes

Olvasójnál, az ugyan soha tsak kérdésbe sem jöhet többé. Ugyan azért, újra-azt kell nyilván és világos szókkal állítanunk, hogy ebben a' tekintetben, ezekre a' jeles és igen ritka, de igen szükséges, és nagyobb részént minden poétai munkában megkívántatható, 's a' Szerzők' idejéhez képest meg-is kívántató, 5
versszerzésbeli tulajdonságokra nézve, az öszvehasonlításnak helye sinsen!

A miben pedig G y ö n g y ö s i I s t v á n, vagy más valamelyik jeles Magyar Versszerző, akár „a' versek' *candentiája*' kedvéért,” akár a' szorossabb *lábmérték* vagy *metrum* miatt,¹⁵ a' 10
magyar nyelvnek igaz természetét, saját geniussát, 's a' szók' öszveszerkeztetésében mindég szem előtt tartandó tiszta épségét, nemzeti különös tulajdonságát megsértette, 's az ellen valamely hibát elkövetett — vélvén, hogy „a' versek' *kedvéért megállhat az-is'*”: az ugyan hiba volt akkor-is, és hiba még ma-is, 's 15
az marad ezután-is; és a' Poétának azon egyéb akármely rendbéli fogyatkozásai közé tartozik, a' mellyeket kerülni, nem pedig követni kell; 's a' mellyek senkinek mentségül nem szolgálnak, sem a' nyelvrontásra példát vagy szabadságot nem adhatnak.¹⁶ 20

Igen isméretes, és mindenkor mindenütt eléggé tapasztalt dolog ugyan, hogy a' középszerű Versszerzők, és egyéb olytán apró 's tehetetlen elmék, az effélékenn szinte kapva kapnak. A' jeles Embereket szép és jó tulajdonságaikban el nem érhetvén, azonn iparkodnak, hogy legalább hibájikban majmolhassák, és a' 25
Nagyoknak nyomdokainn járni, azokhoz valamiben hasonlítani, láttassanak; sőt néha valóban elhitetik magokkal, hogy azokat némelly dolgokban utól-is érték! *Decipit exemplar vitis imitabile*.¹⁷ De megjegyzésre méltó különös tünemény az még-is a' Magyar Litteratúrában, hogy most némellyek, ha a' sok ízetlen 30
újítást menteni kéntelenítettnek, és ebbéli vakmerőségeket szépíteni akarják, ugyan azon Nagy G y ö n g y ö s i nek tekintetéhez, és „nem ritkán elkapó poétai tüzéhez” folyamodnak, a' kit tsak imént minden poétai 's versszerzői tehetségétől, tudományától, 's ditsőségétől nagy-kevélyen megfosztottak. A' 35
mi hibás, 's mi helytelen, és éppen nem követésre való, azt ditsérik, magasztalják benne; a' mi jó, szép, nagy, és valóban ritka, 's ditséretre méltó, azt vagy nem láttyák és nem érzik, vagy szántt-szándékkal elhallgatttyák: tsak hogy annál bátrabban és szabadabban kissebbíthessék, gyalázhassák. Lehetne-e, vallyon! 40

tsudálni, ha a' józan-eszű, egyenes-lelkű, 's igazság-szerető tudós Magyar, az ilyen különös logikával bíró és illy furtsa politikával élő felfújtt Kritikusok' szájából mind a' vád és gyalázat, mind a' ditséret és magasztalás egyaránt boszszontaná?

5 'S nem volna-e ezerszer tanátságosabb, ha az ilyen Magyar Írók, mind a' Nemzetet, mind a' Tudós Világot jobban megbetsülvén, a' Haza fő Poétájiról 's azoknak érdeméről tellyességgel és örökre hallgatnának? . . . *Modeste et circumspecto iudicio de tantis viris pronuncian- dum est, ne (quod plerisque accidit) damnent, quae*
10 *non intelligunt. — Dum illorum insectari volunt inscitiam, suam confitentur.*

Ne-is illessék azért többé szentségtörő kézzel, főképp' a külföldi Tudósok előtt, (*ignotos fallunt!*) Gyöngyösinek örökké zöldellő borostyánnyát az olly tanátstalan szeles kis-
15 bírák, kik az illy nagy és ritka elmékről tellyességgel nem íté-
hetnek; 's minthogy azonban még-is mindég mindenről nagy-
bátran ítélnék, és az igazságot, köz illendőséget, 's józan ész-
t már több esztendőktől fogva nyilván sérteni, 's mindnyájunkat
naponként boszszontani meg nem szűnnek, . . . oktalan és gar-
20 rázda tsevegéseikkél magokat még híresebbekké teszik ugyan,
de egyszersmind a' nemzeti litteratúrát-is betstelenítik annyival-
is inkább, minthogy vak buzgóságokban néha még tsak azt
sem tudgyák tulajdonképpen: kiről, vagy miről beszélnék, és
kik előtt mit mondanak? !¹⁸

25 Ójjon és mentsen meg Apolló, vagy-is inkább Hazánknak
jó Geniusza, minden Poétát, minden Magyar Írot, illyen
Aristarchusoktól! illy *Fréron-* és *Geoffroy-vérű,* (de nem *Fréron'*
és *Geoffroy'* elméjével 's tudományával bíró), irígy, büszke, sze-
les emberkéktől! Ójja 's mentse-meg főképpen nemzeti szép
30 nyelvünket (ezt a' legdrágább, legszentebb, és legfélthetőbb
kincset!) minden illy rendbéli heves reformatorok', tudatlan és
erőszakos újítottok' otromba kezétől!!!

Úgy látszik valójában, hogy ennek a' mindenbe kapó,
mindenhez fonakúl kezdő, mindent balgatagúl felforgató, 's
35 ebbéli merészségével nyilván kérkedő, lármás felekezetnek meg-
rögzött régi forró betegségén, már sem az illy nyavalyások'
belső rossz állapotját igen jól ismérni látszó F ü r e d i Vidá-
nak világos letzkéje, 's minden figyelemre méltó hathatós
intése, sem a' *Magyar Versszerzés'* mesterségéről szóló jeles nagy
40 Hazafinak, 's több más böltsen gondolkodó lelkes Magyarnak

jó tanáttsa, sem elvégre a' Petronius' érdemes tudós Fordítottjának elmés tréfája, tsípös felelete, 's a' halálos mély sebet és tsondig behatott rút fekélyt nem rózsavízzel gyógyító orvoskeze — soha többé nem segíthet. *Naviget Anticyram!*¹⁹

Írtam Lintzben, Felső-Ausztriában,

5

Szent Mihály' Havának utolsó napjaiban, 1820.

JEGYZÉSEK

¹⁾ Győrött', Strajbig József' betűjivel, 1786—87. két kötet, nagyobb 8-ad formában.

²⁾ Pozsonyban, Loewe Antal' betűjivel, 1787. második megjobbított nyomtatás, egy kötetben, kissebb 8-ad formában. 10

³⁾ Tessék az Olvasónak megemlékezni, mi történt legyen Gyöngyösinek legszebb költeményével-is, úgymint "Kemény János' dolgairól írott Verseivel." — „Elidegenítettén tőlem, úgy mond a' Poéta, olly helyre kerültek volt, a' honnét nehezen lehetett megént kezemhez szerzenem.” — 's a' t. 15

Az elrongyollott és tsonka kézírás' töredékiből kellett a' munkát rendbe szednie, 's annak egy részét újra kidolgoznia; mikor élete' jobb napjai már elrepültek, és az ifjabb kornak helyébe a' tántorgó öregség állott. 20

⁴⁾ Ismérünk, még pedig igen közlről, mi magunk-is egy olyan Magyar Poétát, a' kinek több rendbéli munkáji, éppen ilyen változások, költözködések, 's egyéb nehéz viszontagságok miatt, hasonlóképpen elvesztek; és a' ki sokért nem adná, ha most azokat valahol valakinél feltalálhatná, vagy legalább részenként kezéhez vehetné, — tsak azért-is, hogy megjobbíthatná, vagy, ha talán sem egyenetést, sem nyomtattatást nem érdemelnének, eltéphetné; nehogy valaha még napvilágot láthassanak. 25

Valakinek valamelly hibás és készületlen verseit halála után közre eresztetni, nagy igazságtalanság, (olyan igazságtalanság, melyet egykor még a' Világ' Ura, Augustus Császár, 30

sem mert elkövetni, minekelőtte a' megholt Poétának tűzre szántt verseit annak két tudós és igaz jó baráttya által megjobbítottatta volna); életében pedig, híre 's engedelme nélkül az olyan verseket kinyomtattatni, még nagyobb és megbotsáthatatlanabb embertelenség, 's valóságos erőszakítétel.

De millyen nevet adgyunk az olyan ellenséges indulatú Litterator' tselekedetének, a' ki valamelyik még élő 's távúl lévő Poétának el nem készültt, tsak próbára szerzett, és tsak levélben (nem ő-néki írtt 's küldött levélben) barátságos szíves-
10 séggel 's viszont bizodalommal közlött költeményes munkáját mástól elkéri, 's az abban találtató fogyatkozásokat még több hasonlókka, sőt néha új szarvas hibákkal meg bővítve, nyomtatásban közre bocsáttya? és az Olvasónak azt mondani meri, hogy az eredeti írást „minden változtatás nélkül 's betűről betűre”
15 lemásolva közli? . . . Millyen nevet érdemelhet az olyan Író, a' ki nem tsak ezt tselekedni meri, hanem, minekelőtte eltökélt ebbéli szándékát tellyesítené, még a' barátság' édesen illatozó virágos táblájinn'is keserűt keresvén, 's irígy mérgét ezzel táplálván és nevelvén, már előre azt hirdeti, nyomtattattya:
20 hogy a' kérdésben lévő poétai kis munkát a' Szerző „*Hazánk' egyik legtiszteltebb Költőjének b é m u t a t t a*”, egyedül tsak a' végre, és olly szándékból tudni-illik, (a' mint ő állíttya), „*hogy ez eránt ítéletét érthesse*”? . . .

Ezt tselekedte pedig, és így bánt, nem igen régen, egy
25 híres Litterator mí velünk, és a' mí kézírásunkkal; mellyet egykor (még a' múltt században) egy Magyar Poétával levélben, barátságosan, és azon nyíltt egyenességgel 's szíves bizodalommal közlöttünk volt, a' melly minden betsületes érzésű 's szabad lelkű Magyar Hazafinak szinte nemzeti saját erköltse, és mindég
30 minden igaz Költőnek különös tulajdona szokott lenni; 's a' mellyel mink-is (nem férhetvén természetünkhöz a' tsapodár ravaszkodás) mindég mind Azokhoz viseltetni szoktunk, a' kiket hajlandóságunkra 's tiszteletünkre méltóknak ítéünk, és, közelebről ismérni tanúlván, valóban méltóknak lenni tapasztalunk. — Az említett híres Litterator, (a' kit, egyébaránt, igaz
35 jó barátink közé soha sem számlálhattunk), ellenünk elkövetett sok rendbéli vétkeinek számát távúllétünkben még ezen új bűnével-is szaporítván, eléggé megmutatta, hogy a' mí részünkről botsánatra, vagy további hallgatásra 's eltűrésre, tellyes-
40 séggel nem érdemes.

„*Non omnibus dormio!*” . . Ezt mondotta hajdan, a’ sokat megsokallán, ama’ tudós és érdemes Ember, a’ kinek ditső nevét a’ hízelkedők naponként emlegetvén, gyakran még olyanokra-is vesztegetik, a’ kikről igen jól tudgyák, hogy sem 5
érdemek nints, sem tudományok. Hazai nyelvünk’, litteratúránk’, és jelesb Írójink’ ügyében valahára megszóllalni, ’s egy úttal néha magunkról-is egynéhány szóval emlékezeni kéntelenítettvén: ugyan ezen deák mondásnak értelmét kell most nekünk-is eszекbe juttatnunk mind azoknak, a’ kik ne-talan tovább-is azt vélhetnék, hogy, a’ míglen mí hallgatunk, 10
's szunnyadozni látszunk, bátran megtagadhattyák Magyar Múzsánktól az illendő betsületet, tisztességet.

Légyen szabad egyszersmind, itt *V i r g i l i u s* nak némelly szavait-is előhoznunk: minthogy éppen ide tartoznak; nekünk-is mentő-beszéd, és (úgy szóllván) oltalmazó paizs gyanánt szolgálhatnak; és azt, a’ mit több okokra nézve mondanunk kellene, 15
de sem olly röviden nem mondhatnánk, sem bővebben előadni nem szándékozhatunk, elég nyilván jelenthetik, példázhattják.

Cum quidem ejus amicus (úgy mond *Donatus*, a’ Poéta’ életében) *Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi enarraret* : „*Quam putas, inquit, esse huius malevolentiae causam? Nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo.*” *An, inquit, Hesiodi sententiae non meministi, ubi ait, architectum architecto invidere, et poetam poetae?* „*De malis, inquit, Graecus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude et gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque, quo elegantior ego fiam, eo vehementior invidia rumpetur.*” — 25

Mink ehhez a’ ditső nagy Költőhöz első ifjúságunktól fogva különös hajlandósággal ’s tisztelettel viseltetvén, ezen 30
bölcs letzkéjét már akkor szívünkbe vettük, ’s örökre béirtuk, és ebbéli jó tanáttsát mind eddig tehetségünk szerént követni igyekeztünk. Innét van, hogy a’ Hazánkbeli *Cornificiusok*’ rágalmazó tsevegésire (a’ mennyiben ezek egyedül tsak minket magunkat illettek) igen keveset ügyeltünk, soha felelni nem 35
akartunk, és, a’ mint ez majd annak idejében egygyik költeményünkéből nyilván kitetszik, a’ válaszádstól még jó barátinkat-is tartóztattuk, — különösen pedig és név szerént Baróti Szabó Dávidot, ezt az igaz és egyenes lelkű szelid embert, 40
's példás jó hazafit,

Kit minden ép-eszű Magyar tisztel, betsúl,
'S örömmel emlegetni fog mindenha majd
Még a' jövedőbéli századokban-is;

de a' kit még-is némelly kaján, alatsony, és háladatlan elmék,
5 még utolsó öregségében-is, a' Haza' láttára, majd gúnyolva
tsúfolni, majd álnok és betstelen ditséreteikkel boszszontani,
nem irtóztak. —

Egyébaránt: ne felejsük-el itt még a' méhetskének *grata*
carpentis thyma per laborem plurimum serkentő 's vígasztaló
10 példáját-is. Ez magában, a' mint kiki tudgya, igen szelíd,
ártatlan, és hasznos kis állat. Örömetst tsak mézet készítvén,
szereti a' tsendes békét. Akár lakóhelyének virágzó körében,
a' megszokott rétek', határok' tarka lapályainn, szép időben
szabadon kerengve kovályogjon, és azt, a' mire ösztönéhez és
15 élete' módgyához képest szüksége lehet, gyorsan fáradozva
keresgéllye; akár, a' kedves tájnak biztos mezejiről eltávozván,
's talán valamelly hirtelen támadtt szélvésznek elragadó kemény
erejétől meszsze földekre vettetvén, ismértlen hegyek, völgyek,
mezők, 's ligetek és vadon erdők körül, vágy hideg tartományok'
20 kietlen pusztájinn, bújdosva tévelyegjen: az ő természetét,
hajlandóságát, 's szokott foglalatosságát, az idegen föld és levegő
meg nem változtattya; sem vele honnya' boldog vidékeit, 's
az anyai kast, el nem felejteti. Ennek számára gyűjt, keres, 's
munkálkodik ő még ott-is. Akármerre hajtsák, akár mint
25 gyötörjék szegénykét az ellenkező durva szelek: valamíg piheg-
het, 's gyenge szárnyatskájit emelheti, mozgathattya, egyre
fáradoz és szorgalmatoskodik; 's minden sanyarúságai, veszélyei
köztt-is bízakodni, reményleni látszik, 's bánatos únalmat azzal
osztatni, hogy kevés, de szíves kis takarmányával, elhagyott
30 édes feleit talán valaha még örvendeztetheti. Jót és hasznost
keresvén, 's találván mindenütt, nem árt ő senkinek, nem tesz
kárt semmiben; 's kedvellí néha még az olyanféle szép virágnak
illattyát-is, a' mellynek keblében talán méreg-is lappanghat,
's a' mellynek kelyhéből a' vipera-kígyó, vagy akár melly egyéb
35 tsúszó-mászó rút és gonosz pára, halálos nedvet-is szíhat. Nem
tesz ő, mondom, semmiben kárt; nem okoz ő senkinek ártalmat:
de, hogy magát védelmezhesse, és, ha a' szükség úgy találná
hozni, meg-is boszszúlhassa, a' 'Természet' mindenekre gondot
viselő bölts és kegyes Attya — epét, 's fülánkot-is adott néki;

mellyel hamis kis ellenségeit, az otsmány apró férgeket, halálra szúrhattya.

Tessék az értelmes tudós Olvasónak mind ezekről, a' maga saját érzése 's böltsesége szerént, ítéletet tenni. *Boni viri judicent; id est maximi momenti ac ponderis.**

5) Holott, a' tíz közül hármat illő tisztelettel 's hazafiúi szíves hajlandósággal kivévén, a' többiről egyenesen azt kell állítanunk, hogy közöttök senki tsak az egy Rájnissal sem vetélkedhetik; Rájnissal! a' ki, minden fogyatkozásai 's szembetünő különösségei mellett-is, (nem említvén a' tsata- 10
piatzonn füstös bottal forgolódo sisakos paizsos bajnok' verekedéseit, és vetekedésbéli f u r t s a s á g á t, 's egyéb elég isméretes, és éppen nem Poétához illő, litteratori hibájit; melyek rész-szerént betegségből, rész-szerént mások' ingerléséből származtanak), minden kétség kívül a' legszebb elmebéli tehet- 15
séggel bíró Magyar Költők' számába tartozik; — és a' kiről még-is ott, a' többször említett Értekezésnek kérdésbe vett részében, legkevesebb emlékezet sints!

Megismervén azonban Rájnissnak *poétai* érdemét, 's megadván ekképen itt-is önként és örömet néki, a' mi az övé: 20
koránt sem oda tzeozunk, hogy ez által egyszersmind azt a' kirekesztő, 's minden mértéket és határt meghaladó, sok és nagy ditséretet-is helyben hagyni láttassunk, a' mellyel ötet a'

* Ezt véllyük, és ezt mondjuk mink-is ama' jeles Férjfiúval, kit a' hajdani Világ' szabad aszszonya, R ó m a, nem tsak Nagynak és Böltsnek ítelt, hanem a' H a z a A t t y á n a k szentséges nevével-is, megtisztelt; és a' kit, min en gyengesége 's emberi gyarlósága mellett-is, még eddig mindenütt mdnden józan-eszű igaz Tudós méltán tsudált szeretett, tisztelt, betsúlti; és a' ki, következésképpen, se' nem volt, se nem lehetett, olly gyáva, félénk, tudatlan, és még deákül sem értő, nevetséges „*pulyátska*” Firkáló, a' mint ma némelly igen különös bátorságú, de igen megfogyatkozott szegény eszű Szófaragók, és „*hiúságokból gyúrt!*”, 's azért mindeneket artzátlanul kitsúfoló, felfújtt Kritikusok vélik, és (elég isméretes maximájok' értelmét: *Nul n'aura de l'esprit que nous, et nos amis* : még a' régi századok- és nemzetekbéli nagy Embe-
rekre-is kiterjesztvén) az egész Tudós Világ előtt állítani merik; — a' Magyar Litteratúrának nem kevés gyalázattya!

C'est une finesse des petites gens, úgy mond egy elmés Író, *de tenir tête à des grands hommes, pour se mettre en crédit par une voie indirecte, faute d'y pouvoir être à bon droit . . . Les téméraires s'imaginent de s'éterniser, en mettant le feu au merveilles du monde et des siècles.*

Il n'y a point de plus haute vengeance que l'oubli; car c'est ensévelir ces gens-là dans la poussière de leur néant.

Georgikonnak egyéb tekintetben igen jól és böltsen gondolkodó nagy-érdemű Kiadója majd égis emeli, magasztallya.

Ne quid nimis! Az ollyatén magasztalások, az olly mód nélkűl és oly szükségtelenűl tékozlott, 's valakit szinte majd oltárra helyheztető hallatlan ditséretnek, — a' litteratúrában legkevesebb hasznot sem hajtanak. Sőt, azonn kivűl hogy helytelenek és másokra nézve igazságtalanok, ártanak inkább, még pedig sokat ártanak, mind önnön magának az úgy ditsérő Kiadónak, mind az úgy magasztaltt Poétának: az egygyiknek azért, mivel vagy szándékának tiszta jóságát, vagy, ha ez (mint a' jelenvaló esetben) gyanús nem lehet, legalább az afféle tudományos dolgokban való járatosságának elegendőségét, tudományát, 's ítélő-tehetségét, méltán kétségbe hozzák; a' másíknak ellenben azért, minthogy a' Kritikát, a' józan, az igazság-szerető, 's azért mindég mindenben illendő mértéket tartó, szelíd Kritikát, mintegy gúnyollyák és ingerlik, 's kötelességének telyesíttésére hathatósan intvén, szinte kénszeríttik, hogy az itélettételben keménykedgyék, 's szövétnekének minden homályt elűző fényes világánál az olly bámúlva tsudáltt és imádott új bálványt voltaképpen megismeresse; — a' mit külömben, más rendbéli fontos okokból 's méltó tekintetekből, talán soha sem tselekedett volna. Rájnis pedig, bármí szép poétai tehetséggel, elmével, talentommal, 's magyarságbéli jó tulajdonságokkal birt-is, éppen nem olly igen tökéletes, vagy példás Versszerző 's Fordítottó volt, a' mint az említett Georgikon' érdemes Kiadója véli, 's a' mint ezt ő másokkal-is örömost elhitelné. Rájnisnak költeményes munkáji, mondom, általlyában véve 's a' Kritikának világító fáklyájánál közélről megtekintve, éppen nem olly hibátlanok, szépek, tökéletesek, hogy a' próbakövet, hogy a' szoros megvizsgáltatást, és a' szép mesterségek' miveire nézve néha igen-is szükséges ítéletbéli keménykedést, bátran és mindenképpen kiállhatnák! Sőt távűl, és gyakran igen távűl vagnak a' tökéletességnek illy magas pontyától. A' mi különösen Rájnisnak olly nagyon tsudáltt és ajánlott fordításbéli „*töredékeit*” (Virgilius' Énéisséből) illeti: ezekre nézve, nyilván és egyenesen azt kell mondanunk, hogy az említett magasztaló ditséretnek minden tekintetben helytelenek; 's majd megfoghatatlanok volnának, ha a' tiszteelt Kiadónak figyelmetesebb Olvasójít egyszersmind, és akarattyok

ellen-is, Horatiusnak imezen versére meg nem emlékeztetnék: *Non quivis videt inmodulata poemata iudex!* . . .

Ez most itt elég legyen. Nem sokára, másutt, ez iránt-is talán majd bővebben szólhatunk még, nyilván és tagadhatatlanul megmutathatván, ugyan azon *töredékekből*: hogy, ha 5
Rájnis azoknál jobb, szebb, tökéletesebb verseket nem írt volna, méltán a' legszerentsétlenebb és legroszszabb Versfaragók' seregébe számlálthatnák; elannyira, hogy Faludival ő rólla-is azt mondhatnók:

„Lappangva bürökből kis sípot faragtál, 10
Versent a' békákkal valamit károgtál!”

6) K á l d i György; a' ki, magyarságára 's írásának egész minémiségére nézve, a' Biblia' Fordíttóji között még ma-is úgy tündöklök, mint a' fényes Hold a' tsillagok között. Imhol egy kis példa, J ó b' könyvéből, — hol ez a' nagy Szenvedő, 15
sok testi lelki fájdalmaitól meggyőzöttetvén, panaszra fakad, és még létének kezdetét-is átkozni kezdi:

„Veszsz-en-el a nap, mellyenn születtem, és az
éjtszaka, mellyenn mondották: ember fogantatott!”

Melley hathatós, melley nyers és fontos rövidség! melley hármonia, 20
's melley tiszta, tsínos, velős magyarság! és melley igen jól meg-eggyez itt minden szó, minden hang a' felháborodott emberi szívnek kifakadó bőszzsús indulattyával!

Lássuk ehhez képest, például, K á r o l i Gáspár' fordíttását; hogy a' stilusbéli nagy külömbséget kiki legott önként 25
megítélhesse.

„Elveszsz-en az a' nap, a' mellyen én születtem,
az éjtszaka-is, mellyen azt mondották: férjji
gyermek fogantatott!”

Ki nem láttya, ki nem érzi, tapasztallya, hogy J ó b a' mí 30
nyelvünkönn — nem így szólott volna?!

Azt azonban mink sem tagadgyuk, hogy K á l d i' fordíttásában-is találtatnak elég nagy és szembetünő nyelvbéli fogyatkozások, a' mellyeket valamellyik jó magyarságú Tudós könnyű kézzel megjobbíthatna. 35

7) A' Bétsi Annalisokban; az Erdélyi Múzeumban; a' Pesti Tudományos Gyűjteményben; ... 's hol nem?

8) R é v a i Miklós' szavai. — R á j n i s, a' szoros metrummal nem élő Magyar Poéták' versszerzésének módgyát betsmérelvén, imezt mondgya: „Örömet vallom, szóval és írással hirdetem, hogy Gy ö n g y ö s i István, F a l u d i Ferentz, ... nagy Poéták.” 's a' t.

B. Orczy L ő r i n t z, a' kinek nagy nevét minden Magyar mély tisztelettel említti, az akkori Esztergomi Érsekhez és Primáshoz, (a' nemzeti Nyelvnek és Litteratúrájának halhatatlan emlékezetű bölts Prátfogójához) Gróf B a r k ó c z y F e r e n t z hez írván, imígyen szól: „Gyöngyösi, ... kinél jobb Poétánk ugyan tsak nintsen.”

Így ítél, illy szíves ditsérettel emlékezett ezen nagy Poétáról mind eddig minden más itélni tudó Magyar-is; de nem szükség, több hiteles tanúkat előállítva egy olyan dolgot még bővebben megbizonyíttanunk, mellyről az értelmes Olvasó úgy sem kételkedik.

9) *Ueberlasse man doch, úgy mond G ö t t h e, überlasse man doch der gemeinen, unbehülflichen Menge, vergleichend zu loben, zu wählen und zu verwerfen. Aber die Lehrer des Volks müssen auf einen Standpunkt treten, wo eine allgemeine deutliche Uebersicht reinem, unbewundnem Urtheil zu Statten kommt.*

Láttjuk, hallyuk, és olvassuk naponként, melly igen örömet emlegetik némelly Magyar Nyelvújítók 's Kritikusok ennek a' jeles nagy Írónak tisztelt nevét; de nem tapasztallyuk, hogy szavainak értelmét mindég felérnék, vagy tölle, már valahára, okosabban gondolkodni tanulnának!

10) Gy ö n g y ö s i Istvánnak egygyik legmerészebb és tudatlanabb gyalázója, kisebbbítője, imígy kiált *ex tripode*: „Gyöngyösinek a' Múza kerek ajkat ada, nem teremtő lelket is, 's tudománya kevés volt.” — Lásd: *Tud. Gyűjt.* 1819. XI. köt. 8. lev.

Mikor a' tanúlt, 's Hazája' fő Poétájának érdeméről ítélni tudó Magyar ilyeneket hall, ilyeneket olvas: alig tudgya, nevesse-e? vagy boszszonkodgyék? — Ez az itélettétel nekünk elejinte *Midás'* történetét, azután pedig egy igen szeretett, 's érdemeihez képest szívünk szerint tisztelt, régi jó barátunk' egygyik legszebb Énekének imezen strófáját juttatta eszünkbe:

Amott a' kevély kan polyka,
Tollai felborzadva,
'S mérges-vörös leffentyője
Rút fején megoldadva,
Dölyffel tszozog az udvarban,
Szidalmakat ökredez:
Mint ama' felfújtt Kritikus,
De — kit senki fel sem vesz.

5

G y ö n g y ö s i nek a' *teremtő* lelket gyakran emlegető,
legjobb Írójinkat nagy-bátran, nagy-fennyen betsmérlő, és az 10
egész magyar nyelvet idegen formába önteni, 's a' maga saját
új meg új szörnyű *teremtőmennyeeivel* bétarkázni iparkodó, derék
Kritikussa, azt ugyan meg sem álmodta, hogy a' fellyebb elő-
hozott két sorban éppen nem azt mondgya, a' mit mondani
akart vala, 's szándéka szerént mondanía kellett volna, és hogy 15
még-is valóban sokkal többet *mond*, mint-sem valaha maga
vélhette, vagy a' megsértetett jeles nagy Magyarnek akár-
mellyik egyenes-lelkű tudós Tisztelője, az így roszszalkodó
Kritikusra nézve, kívánhatta volna. Ugyan-is, azon egynéhány
szavában mind tudatlanságát, mind vakmerőségét, egygaránt 20
és nyilván kimutatta. Kimutatta, mondom, és önként meg-
bizonyította, hogy a' dologhoz nem ért, és még-is ítélni *mer*.
Kimutatta, 's nyilván megbizonyította, hogy azon Római nagy
Poétának, a' kire tudós Olvasójit emlékeztetni akarja, 's való-
ban meg-is emlékezteti, még a' legisméretesebb verseiben sem 25
éri-fel igaz értelmét; és hogy, általlyában véve, többnyire még
tsak azt sem tudgya, mit jelentenek tulajdonképpen azok a'
szók, a' mellyekkel él, 's a' mellyek által ő azt a' jeles régi
Magyar Poétát egyszerre földig alázhatni gondollya. Ez a'
tsúfos szerentsétlenség pedig ő-rajta igen gyakran megtörténik; 30
a' mint ez mindég mind azokonn megtörténni szokott, a' kik,
sokat öszveolvasván, igen *sokfélét* tudnak, de semmit annak
idejében, 's annak rendi szerént, meg nem tanúltak; és még-is
mindég másokat taníttani akarnak, 's a' Tudós Világ előtt
mindég mindenről vaktában ítélni mernek. — Az ilyen rendbéli 35
szeles kis-bírák nem érdemelhetvén a' megtzáfoltatást; valóban
legjobb-is, őket *fel sem venni*, 's hiú tsevegéseikre éppen nem
ügyelni. Érdemelhetne-e p. o. tudós Embertől ilyen bétületet
's fáradságot az olyan Író, a' ki, a' magyar verselésnek nemeiről

beszéllvén, és másokat oktatni akarván, az Erdélyi Mú-
z é u m II-dik Füzetében „a lábaknak hosszú vagy rövid voltát”
emlegeti, és, még tsak azt sem tudván, mi légyen a’ poétai
láb, szinte „tizenkét lábból álló sorokról” beszél; azaz, olyan
5 non-ensről vagy monstrumról, a’ millyent nem tsak a’ magyar
poézisban, de az egész Európai litteratúrában sem találhatni?
Vallyon, felellyen-e, vagy mentse-e magát p. o. a’ Magyar
Énéisnek halhatatlan-érdemű Szerzője, ha Őtet ugyan ez a’
kis-bíró Német-Ország’ Poétáji ’s Filologussai előtt azért vádollya
10 hogy ezen névben: Szátúrnia, az első szótágot hosszúnak vette?
... Cette sorte de défense fait plus d’honneur à l’Envie, que de
mortification à l’Insolence.

A’ mi különösen a’ fellyebb előadott értetlen és vakmerő
itélettételt illeti: megsértenők a’ tudós Magyar Olvasót, ha azt
15 gondolhatnók, hogy szükséges lehetne, Horatius’ ama’
versének: *Grajis ingenium, Grajis dedit ore rotundo Musa loqui,*
igaz és elég világos értelmét, vagy annak az előbbeniekkel való
szoros öszvefüggését, itt ő-néki magyaráznunk, bő szóval fejte-
getnünk. Elegendő lessz tehát, az ifjabb Litteratorok’ kedvéért
20 csak azt említenünk: hogy az olyan Versszerző, a’ ki valóban
Poétának termett; a’ kinek születésekor tudni-illik „a’ Múzsza”
jelen volt; a’ kire már akkor „a’ Múzsza” mosolyogva nézett,
quem Melpomene semel nascentem placido lumine viderit; és
az kinek Ő valósággal „*kerek ajkat*”, vagy-is inkább, a’ mint
25 V i r á g fordíttya, „*kerekded száját adott*”; — hogy, mondom,
az ilyen boldogabb órában született Versszerző nem szűköl-
ködhetik poétai elme, poétai szép ész, ’s mennyei tűz és lélek
nélkül! Jupiter’ bölts leányi, Apolló’ szűz hűgai nem szoktak
az olyan szerentsés halandónak, a’ kit egyszer már születése’
30 órájában így megszeretnek, haszontalan, hiú ajándékkal ked-
veskedni. Tsak azok a’ tehetetlen, gyáva, büszke versfaragók,
a’ kiket „a’ Múzsza” ajándékkal meg nem tisztelt, és soha tsak
ismérni, vagy látni sem akart, ’s a’ kik, ugyan azért, Apollónak
híre ’s engedelme nélkül, sőt világos tilalma ellen, fognak az
35 arany lanthoz; tsak az ilyen rendbéli Szerentsétlenek koholnak
olyanféle üres és tzifra verseket, a’ mellyekről H o r a t i u s s a l
méltán azt mondhatni: *inopes rerum, nugae canorae!* Az illy
hitvány és bitang versek’ boldogtalan Szerzőjiről pedig, sem ez
a’ Római nagy Költő nem mondgya, sem más senki nem mond-
40 hattya okossággal ’s józan észszel, hogy nekik „a’ Múzsza kerekded

száját" vagy „*kerek ajkat adott.*” — Elleiben megtörténhetik, és valóban meg-is történik néha, hogy valaki igaz poétai elmével születik, valóságos poétai tűzzel lélekkel bír, és, ezen ritka szép tehetségéhez képest, olyan költeményeket szerezhet, a' melyek, belső tulajdonságaikra nézve, éppen nem szerentsétlen elme-szülemények; de, a' termékeny elme, 's alkotó erő, vagy *ingenium* mellett, az *os rotundum* nélkül még-is szűkölködik, azaz, a' nyelvbéli tudományban 's versszerzésben tökéletlen. Illyenek voltak p. o. *Ennius*, *Accius*, *Pacuvius*, 's több mások a' Rómaiaknál; *ingeniosi quidem, sed arte carentes.* 10 A' valósággal jó, 's igaz, és mindenképpen tökéletes *Poéta* nevét azonban, a' szónak tellyes értelme szerént, tsak az olyan jeles Költő érdemli-meg, a' kiben mind a' költésre szükséges elmébéli tehetség, mind a' versszerzésre megkívántató kész tudomány feltalálhatatik; és a' ki, ekképpen, mind a' két tehet- 15 séggel, talentommal, 's tudománnyal bírván, a' *mesterséget* és *természetet* egygyesíti: *studium cum divite vena.* Illyen volt *Virgilius*, *Varius*, *Horatius*, *Ovidius*, *Catullus*, *Tibullus*, *Propertius*, 's több más akkori Poéta, (Rómának litteratúrábéli arany idejében); illyenek voltak 20 az Ő mesterek, a' Görögök; a' kiket *Horatius* olly gyakran, olly szívesen, és olly hathatós szókkal ajánl, ditsér, magasztal, 's az ívésen előadott versben-is az ebbéli tökéletességnek fő példái gyanánt említett.

Kitetszik ebből, hogy az a' *felfújtt Kritikus*, a' ki *Gyöngyösi Istvánt*, *Gróf Haller Lászlót*, *Baróti Szabó Dávidot*, *Kisfaludy Sándort*, nemzeti nyelvünk' és litteratúránk' meg annyi fő díseit! az egész Haza előtt olly vakmerően betsmérelni, gyalázní meri, 's ezt *merni* nem szégyenli, — tudományos dolgokról szólván, 's magát okosnak, szemesnek 30 mutatni igyekeztvén, még tsak azt sem tudja, mit mond, és miről beszél.

¹¹⁾ Lásd: *Magyar Múzeum*. Első kötet, II-dik negyed. 184. lev. Pestenn, *Trattner Mátyás'* betűjével. 1788.

A' *Siegwart'* fordítottójának ott megnevezett *Recensense* 35 imillyen kérdést tesz a' többi között: „Lehet é (lehet-e) az elme nagyobb részegségben, — mint ezeknek a' verseknek írások alatt volt? 's hihette é (hihette-e) azt a' fordító, hogy olvasói között találatathatik tsak egy-is, a' ki ezeket az agyrtai nevetéses szökédtseléseket szépeknek fogná állítani? Megfojtom 40

(úgy mond) boszszankodásomat, 's nem szóllok többé a' kimutatott fogyatkozások felől, tsak hogy még elébb *azoknak*, a' kiket *talám* valaha a' gonosz lélek *azoknak* követésére kísérteni fogna, azt sugom Horatiusból fülekbe: *virtus est, vitiu m fugere; et sapientia prima, Stultitia caruisse.*"
5 — Tekintsük már (a' fordított) más oldalról-is. Érzette ő, hogy nyelvünk még sok szónak hijjával vagyon, 's különössége (melly *talám* minden litteratori fogyatkozásainak-is egyetlen forrása) új szóknak faragására vetemítette." — —

„Sz — ezekkel a' szókkal legelőbb a' Hírmondó' újság-leveleiben kezdett élni, vagy azért, hogy láthassa, miképpen fogadtatnak-el a' Haza által, vagy *talám* azért, mert már akkor *némellyeknek javallása* elszédítette vólt: de kedvetlenséget tapasztalván minden felől, azonnal elállott tőlök, és soha többé vélek azután nem élt. Sőt, a' már ekkor tsak nem félig lenyomatott *Siegwart* exemplárjait-is mind tűzre vetette vólna, ha azokat megvehette vólna a' nyomtatótól. Ez a' szándéka *néki*, és az a' jó szívűsége, a' mellyel másoknak ellenkezései miatt különösségeitől örökre elállott, betsülést 's botsánatot érdemel; ha bár ez a' fordítása a' legszerentsétlenebb igyekeztek közzé számláltathatik-is. *Valami esze-veszett még inkább dült-fült vólna, 's újabb monstrumokkal töltötte vólna meg Nyomtatójának börtjait.*" — 's. a' t. — —

25 Miket nem lehetne most ennek a' híres Recensensnek azon gonosz lélek' kísértetire nézve *fülébe súgni*, a' mellytől akkor ő másokat féltett, és a' melly ötet önnön magát azután egészen megszállotta, 's szünetlenül gyötri!...

12) Illyen lévén ő, legelőbb' emelítti fejét fel
30 A' viadalra; terültt vállát mutogattya, 's kinyújtván Izmos karjait, a' levegőt tsapkodgya kevélyen.
Társa kerestetik; olly sok ezer közt, ő-vele szembe Szállni tsak egy sem mer, 's karmantyút fűzni kezére.
Hát vígan, már azt vélvén, hogy győztes egésszen,
35 Énéáshoz megy; 's fogván a' tulkot, imígy szól: — —

Baróti Szabó Dávid.

Kitől, és, a' bizonyosnak véltt győzedelem' jutalma helyett, millyen bérét vette légyen a' fennyen kérkedő, 's mindeneket

vakmerően megvető, durva *Dares*, illy buta kevélységének, — ugyan ott nyilván és bővebben megláthatni.

¹³⁾ Lásd a' Pesti T u d. G y ú j t. 1818 III-dik köt. 78 lev.

¹⁴⁾ *G ö t h e*, a' napkeleti népek' régibb Költőjiről emlékezvén, imígy szól a' többi között:

Das Innere des Landes, vom Euphrat bis zum Indus, bot eine eigene Welt von Gegenständen dar. Eine Masse wider einander streitender Völkerschaften, vertriebene, vertreibende Herrscher, stellten überraschenden Wechsel von Sieg zur Knechtschaft, von Obergewalt zur Dienstbarkeit, nur gar zu oft vor Augen, und liessen geistreiche Männer, über die traumartige Vergänglichkeit irdischer Dinge, die traurigsten Betrachtungen anstellen.

Dieses alles, und noch weit mehr, im weitesten Umfange unendlicher Zersplitterung und augenblicklicher Wiederherstellung, sollte man vor Augen haben, um billig gegen die folgenden Dichter, besonders gegen die persischen, zu seyn; denn Jedermann wird eingestehen, dass die geschilderten Zustände keineswegs für ein Element gelten können, worinn der Dichter sich nähren, erwachsen und gedeihen dürfte. Desswegen sey uns erlaubt, schon des edle Verdienst der persischen Dichter des ersten Zeitalters als problematisch anzusprechen. Auch diese darf man nicht nach dem Höchsten messen; man muss ihnen Manches zugeben, indem man sie liest, Manches verzeihen, wenn man sie gelesen hat.

Ha, tanúltt és szinte már gyermekségüktől fogva *humanitásra*, emberségre tanítatott férjfiak lévén, még az idegen, és a' Világnak más részeiben éltt Költőkről, 's egyéb rendbéli Írókról-is illyen emberséggel, illy józan értelemmel ítélünk, és itélni kötelesek vagyunk: illik-e, vagy szabad-e, hogy a' mi tulajdon Hazánk' és Nemzetünk' régi nevezetesebb Poétájira, 's ezeknek olly nehéz időkben költt szerzeményeire nézve keményebbek, azaz, igazságtalanok és embertelenek legyünk? és, a' helyett hogy azoknak illyen vagy amolyan fogatkozásait az illy szelíd emberségnek és a' hazafiúi rokon szeretetnek palástyával fedezetnők, (a' mennyire ezt t. i. az igazság, és a' nemzeti nyelvnek vagy poézisnak ügye megengedi, 's a' keménykedést szükségessé nem teszi), még jó tulajdonságaikat-is tagadgyuk, vagy hibák gyanánt hirdessük? 's ez által magunknak hírt, nevet, betsületet keressünk? .. Melly különösség, melly vak ösztön, vagy miféle gonosz lélek indíthatna 's vihetne minket Magyarokat illy boldogtalan igyekezetre, illy szomorú

foglalatoságra; holott litteratúrabéli gazdagságunkkal, 's a' nemzeti jobb Írók' sokaságával, úgy sem lehet még dítsekdnünk?!

Millyen időkben éltek légyen a' mí régi fő Poétájink,
5 Zrínyi és Gyöngyösi, — nem szükség, itt bőven előadnunk. A' XVII-dik században történt dolgok elég ismeretesek, és elég eleven emlékezetben vagynak. Tanultt embernek, Magyar Hazafinak, nem szabad azokat nem tudnia, vagy róllok, ha ezen két Poéta' érdemeiről beszélni, 's itéletet tenni akar,
10 elfeledkeznie!

„Kíván nyúgodalmat Vers és Historia:
Nem haragos Márssal lakik Múzsák' fia;
Hangos dob, trombita, Ápollót nem híja
Vers-tsinálásokról hartzra 's viadalra.

15 Engemet penig, midőn írom ezeket,
Márs' haragos dobja, 's trombita felzörget.
Ihon, hoz házamba füstölgő üszöget
Kanizsai Török; oltanom kell eztet.”

Így énekel a' Szirèna', Szerzője; illy nyughatatlan, illy
20 szorúltt és veszélyes állapotban szerzette verseit!.. Megfontolásra méltók imezen szavai-is, a' mellyeket előbeszédében több effélékkel olvashatni:

„Én-nékem — úgy mond, minekutánna Homerust és Virgiliust említette volna; én-nékem egy esztendőben, sőt egy
25 télben történt véghez vinnem munkámat . . . Az én *professióm*, a' vagy mesterségem, nem a' poézis . . . A' kit írtam, múlatsáért írtam . . . Ő-nékik más gondgyok nem volt: nékem ez legutólsó volt. Írtam, a' mint tudtam; noha némelly helyen jobban-is tudtam volna, ha több munkámat nem szántam volna vesztegetni . . . Igazsággal mondom, hogy soha meg nem corrigáltam
30 munkámat, mert *időm nem volt hozzá*, hanem első szülése elmémnek.” 's a' t.

Hogy Zrínyi, olyan környülállásokban, olly rövid idő alatt, (*egy téleln!*) olly nagy munkát, tsupa múlatságból
35 írhatott, véghez vihetett, — azonn ugyan mink most mindnyáján méltán tsudálkozhatunk. Még inkább nevededik pedig tsudálkozásunk, ha költeményének belső szép tulajdonságira,

's mind az Egésznek elintézésében és a' részek' felosztásában 's elrendelésében, mind a' személyek' vagy poétai karakterek' okos és mesterséges rajzolásában, 's helyes és kellemetes kifésztésében, nyilván megmutatott művészi talentomára 's bőltésé- 5
gére tekintünk, és a' Költőnek ebbéli ritka nagy tehetségét illendőképpen fontolóra vesszük. De azt ellenben éppen nem lehet tsudálnunk, hogy Őtet azután nem sokára Gyön-
gyösi a' versszerzésben 's magyarságban meghaladta; hogy az Ő olly igen hamar, olly igen sietve készültt, és *soha nem corrigáltt* verseinél sokkal jobb, sokkal szebb és magyarabb 10
verseket szerzett; és hogy, következésképpen, ez a' jeles vetélkedő-társ az ebbéli elsőseget szerentsésen el-is nyerte, 's őtet valósággal meghomályosította: ha bár némelly különös tulajdonságira nézve el nem érhetette-is. Igaz pedig, és ide járúl még az-is: hogy a' poézis Gyöngyösi nek sem volt *profes- 15*
sioja, különös *mestersége*, vagy egygyetlen eggy *gondgya*, 's foglalatossága; — a' mint ezt kiki jól tudgya, 's tsak a' Poétának ajánló leveleiből-is nyilván láthattya. Hányszor nem óhajtotta Ő-is a' költésre 's versalkotásra olly igen szükséges „*secessum scribentis et otia!*... 20

Így, a' mit ez a' két nagy Ember hajdan ekképpen tsak mellesleg, csak üres órákban, tsak mülatságból, igen szerentsétlen, zavaros és veszedelmes időkben, 's egyébképpen-is többnyire minden tekintetből igen kedvetlen és szoros körülállások között, de egyszersmind igaz hazafiúi szívvel lélekkel, 's a' leg- 25
jobb, legtisztább igyekezettel és szándékkal szerzett, és nyomatásban méltó bizodalommal maga után hagyott: — az mí-nékünk még ma-is hasznunkra 's gyönyörűségünkre vagyon, sőt az egész Hazának javára, ditsőségére szolgál, 's a' nemzeti nyelvnek és litteratúrájának még több századok múlva-is igaz 30
díszére lessz. Zrínyi és Gyöngyösi mindenképpen megérdemlették, hogy az Ő emlékezetek mély tiszteletben legyen és maradjon mindég minden Magyaránál. Zrínyi és Gyön-
gyösi — mint két ragyogó vezér-tsillag, úgy állanak, úgy fénylenek legelől, azon kevés számú, ditső nagy Hazafiak' 35
tündöklő sorában, a' kiknek nevei minden tanúltt és el nem fajzott Magyarának szívében örökre fel vagynak írva. Élnek ők,

Élnek ők mindenkor nevek' jó hírében,
Nemzettyek', hazájok' emlékezetében:

Míg számtalan mások, kik rég ke vélykedtek,
'S éltékben érdémmel nevet nem szerzetek,
Miólta márványok-alá letétettek,
Olyanok, mint a' kik soha nem születtek!

5 ¹⁵ A poétai láb és a' *metrum*, éppen nem egygyet jelent;
a' mint ezt némellyek olly balúl vélik. Ez a' három nevezet:
pes, *metrum*, és *rhythmus*, a' poézisban ugyan annyi különbféle
dolog' neve. Itt ezt, az ifjú Versszerzők' és Litteratorok' ked-
véért, röviden megmagyaráznunk, tsak azért sem lehet szük-
10 ségtelen, minthogy a' dolognak mivoltáról, és ezen nagy különb-
ségről, a' mí tudtunkra, még azok az érdeemes tudós Magyarok
sem akartak emlékezni, a' kik eddig-elé a' hangmérséklésről
(vagy versbéli időmértékről) és a' poétai lábakról különösen 's
bővebben írtak; a' tudatlan firkálók ellenben a' magok' ebbéli
15 bal vélekedéseket, 's helytelen és visszszás gondolattyaikat
minden alkalmatossággal terjesztik, 's másokat-is hasonló
hibás és zavaros gondolkodásra szoktatniak, olly dolgokról
oktatván őket, a' mellyeket magok sem értenek.

A' poétai láb állhat két vagy három szótagból; 's a' mennyi
20 és a' milyen szótagokból vagy szillabákból áll, a' szerént vál-
tozik a' neve-is. (Eggy szillabát láb gyanánt venni, 's a' Tudós
Világ előtt tizenkét lábú versről beszélni, a' mint már felyebb
említettük, tsúfos és nevetséges tudatlanság.) A' két szótagból
álló, legrövidebb, négy poétai láb' elég isméretes nevei imezek:
25 *iambus*, *trochaeus*, (vagy *choreus*), *spondeus*, és *pyrrichius*, (vagy
dibrachys.) — A' három szillabás lábak imígy neveztetnek:
molossus, *tribrachys*, *dactylus*, *anapaestus*, *bacchius*, *antibacchius*,
creticus, és *amphibrachys*; a' mellyek között azonban némellyik-
nek több neve-is vagon: mint *amphimacer*, *antidactylus*, etc.

30 Két ilyen láb teszi azt, amit *metrum*nak nevezni szoktunk.
Ez (a' *metrum*) természet szerént annyiféle és olly különbözö
lehet, a' mennyi és a' miféle, rövid és hosszú hangú (vagy
időmértékbéli mennyiségű) szótagokból állanak a' lábak. A'
hatos jámbusban, vagy hat jámbusból álló versben, p. o.,
35 három *metrum* található. (A' leghosszszabb, azaz, tizenhét
szillabából álló, hexameterben sints több láb hatnál.)

Több ilyen *metrum* egygyütt-véve teszi a' poétai vagy
versbéli *rhythmust*; a' melly hasonlóképpen, a' *metrumok*'
számához és minéműségéhez képest, igen sokféle lehet, 's szép

és mesterséges öszveszerkeztetése 's kellemetes folyamattya által a' versbéli *hármoniát* szüli. — *C' est du mélange des syllabes faibles et des syllabes fortes distribuées avec ordre, c'est du contraste et de la variété des tons, source première de l'ordre, que résulte le rythme et l'harmonie dans la versification de toutes les langues.* 5
S c o p p a.*

Szükséges lévén a' poézisban, hogy a' Versszerző az említett *rhythmust*, és ez által a' versnek *hármoniáját*, 's egész külső belső mivoltát a' tárgyakhoz, azaz, a' gondolatok', poétai képek', és változva változó indulatok' természetéhez, 's mindenkori 10 minéműségéhez és változásaihoz alkalmaztatni, 's mind e' mellett egyszersmind az Egészben uralkodó hangot-is illendőképpen megtartani tudja: önként értetődik, és semmi kétséget sem szenvedhet, hogy e' végett különös poétai talentommal, elmebéli ritka nagy tehetséggel, 's nyelv- és versalkotásbeli valóságos 15 tudománnyal, kész erővel, 's mesterséggel kell birnia, és, mint-hogy ezt a' szép mesterséget halandó embertől nem lehet tanulni, (ha bár önnön maga H o m e r o s vagy P i n d a r u s, V i r g i l i u s vagy H o r a t i u s volna-is a' tanított mester), erre, a' köz-mondás szerint, különösen *születnie*. Természeti adomány nélkül, akármit tegyen, Poétává 's igaz Versszerzővé soha senki sem lessz. — Innét van, hogy a' metrummal élő, 's a' szillabák' hangjait a' görög, deák, és magyar igaz prozódia' reguláji szerént hibátlanul mérséklő boldog F a n n i u s szintén olly 20 tehetetlen és íze-fogyott szegény versfaragó lehet, és szokott-is lenni, valamint az a' *szotyogó totyogó* Hegyallyai D u d á s Péter, a' ki (az Erdélyi Múzeum II-dik Füzetében találtató szép és bölts oktatás szerént) egyedül tsak a' szótagok' számát vizsgállya, 's a' sorok utólsó szillabájinak egygyenlő hangzását „keresi”, és a' nagy ügygyel bajjal öszvekeresgéltt *rotyogó 30 potyogó* véghangokat minden józan értelem nélkül egybe-rakosgattya; vagy az a' különös jó szerentséyel kérkedő Füzeséri G o m b a Mihály, a' ki olly szerfelett-való könnyűséggel, 's valamennyi verselő-társait mind irígységre gerjeszthető szapora természettel bir, hogy még az egygyenlő végezetű négyes stró- 35 fát-is minden fáradság nélkül, és szinte egygy lábonn állva, százanként öszvehalmozhattya, 's az említett bölts oktatóval

* Lásd: *Les vrais Principes de la versification etc. Paris, 1811—14. 3 vol. in 8.*

egygyütt azt itéli, hogy ennél „könnyebb neme a' verselésnek nints”!! Innét van ellenben az-is, hogy R a c i n e és B o i l e a u, minhogy Prometheus' mennyei szent tüzeiben részesültek, a' franczia nyelvnek saját geniussához képest éppen olly jó és tökéletes Versszerzők lehetnek az *Alexandrin* nevű versben, mint V i r g i l i u s önnön maga a' deák hexameterben; — a' mennyire tudni-illik a' két nyelvet és a' verselésnek most említett igen különböző két nemét egymáshoz lehet és szabad hasonlítani, (hogyzavaink' értelmét világosabbá tehessük.) Egyszóval, a' poétai láb, a' *metrum*, és a' *rhythmus*, magában, sem a' Versszerzőt Poétává, sem a' sorokat valóságos jó, szép, és tökéletes versekké nem teheti. A' poézisra nem született leg-híresebb Versszerzőnek legszebbek gyanánt ditsértt és magasztaltt *metrum*aírói-is bátran és igazán azt mondhattuk T a c i t u s sal: *speciēs carminum, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* —

16) A' magyar nyelvnek igaz természete, saját tulajdonsága, 's nemzeti különös karaktere ellen elkövetett hibákat, annál inkább szükséges, a' nevezetesebb Írók' munkájiban kijegyezni, mennél bizonyosabb, hogy az ilyen Írók' példája legtöbb árthat, minthogy a' nyelvrontásra másoknak-is bátorságot ad; különösen pedig az *imitatorok*' majom-természetű gyáva seregének (a' *servum pecus*nak) szinte kaput és ajtót nyit. E' végre legtöbb használhatnának az okos, tudós, bölts és igazságos *Recensensek*; ha némelly tudatlan és szemtelenül rosszsalkodó kis-bírák már Magyar-Országban a' *recensión*nak még nevét-is gyűlöletessé nem tették volna.

Illyen káros és veszedelmes hibák, nyelvünknek épségére, tisztaságára nézve, főképp' a' máj időkben, (a' rossz példát adó jeles Szerzőnek nagy poétai tekintete miatt) imezek:

„Van más, a' ki szeret szántani rá maradtt attyának telekén.” — A' szókötésnek nyelvünk' természeténn épültt megszeghetetlen reguláji, törvényei ellen, alig lehetne a' magyar szók' helyeztetésében ennél nagyobb és tetemesebb hibát elkövetni, vagy a' nyelv' genuissának irgalmatlanabbúl nyakát szegni! Ezt pedig a' különben igen érdemes, tudós, és jeles Költő valóban még tsak a' versszerzésbeli szabadság' nevével sem mentheti. Szinte negyven esztendeje már annak, hogy R á j n i s az illy különös rendbeli, és a' magyar nyelvben eltúrhetetlen, 's éppen nem *poétai licentiát*, imezen verseivel

méltán kitsúfolta, 's nevetségessé tette: „Észre de vette midőn Szolimán, a' kaptza Magyaránál hogy szoros, 's a' t. Baróti S z a b ó Dávid pedig ugyan ezen licentiát az által kárhóztatta, hogy mind azt, a' mi valaha verseiben ahhoz valamiképpen tsak távúlról-is hasonlíthatott, szorgalmatosan elkerülte. — A' mi akkor rút, és valóban nevetségés volt, bizonyára ma sem lehet szép, 's elfogadásra, követésre méltó!

„Abban buzgón járának, hogy a' szép nyelvet írárok által is s z é p p e b b é tegyék.” — Magyarúl: szebbé tegyék! Ha pedig már, még prózában-is, így grammatikázni, és, a' szokott természeti rendet erővel felforgatva, inkább nyelvünket a' grammatikához, mint-sem ezt ahhoz, alkalmaztatni szándékozhatnánk is: * akkor sem „széppébbé”, hanem szépebbé, kellene mondanunk; valamint nagyobbá vagy bővebbé helyett, nem szoktuk mondani nagygyobbá, bővebbé. — Vallyon, gondolhattya-e valaki, tsak álmában-is, (ha ugyan-tsak H o m e r u s sal szunnyadozni akar), hogy hazai szép nyelvünket ilyenféle újságok által valóssággal szebbé teszi? . . .

„Trufa” — Ez a' szó, mellyből a' tréfa ered, soha sem volt divatban a' Magyaroknál; mink legalább nem emlékezünk, hogy valaha valamely Írónak munkájiban olvastuk, vagy valamelyik Magyaroknak szájából, Hazánk' valamelyik megyéjé-

* *Ce ne sont pas-les Grammairiens*, úgymond Daru, Horatius' munkájának egygyik legtudósabb és legszerentsébb Fordítottja; *ce ne sont pas les Grammairiens qui président à la création des langues; ils n'arrivent qu'après les Ecrivains; ils observent les faits, les classent, et tâchent de les ramener à des principes généraux.*

A' mi Grammatikussaink másképpen vélekednek; 's azért, igen különböző értelmekhez képest, többnyire fonákul kezdenek a' dologhoz. Felforgatván t. i. ezt a' természeti rendet: a' helyett, hogy azt tselekednék, és mestereiktől tanulnának, ők akarnak a' Magyar Írók egész seregének törvényeket szabni, 's mindnyájokonn szinte diktátori hatalommal uralkodni. *Risum teneatis?* . . . Ezenn ugyan a' tehetős és az ilyen Nyelvtanítók' bölts tanáttsa 's vezérlése nélkül nem szűkölködő Magyar Írók méltán mosolyoghatnak. De az éppen nem nevetésre való dolog, hogy ezek az illy hatalmas és így hatalmaskodó nyelvregulázók (egymással váltig a' parantsolhatásért és törvényhozásbeli elsőségért veszekedvén, 's magok között semmiképpen meg nem alkatván) a' Nemzet' köz javával, legszebb és legdrágább kintsével úgy bánnak, mintha bizony Csáki' szalmája, 's tsupa bitang jószág volna: a' melyet t. i. bátran elfoglalván, szabadon téphetnek, rongálhatnak; a' nélkül, hogy arról még valaha valakinek számot adni tartoznának, számot adni kötelesek lehetnének!

ben, hallottuk volna. Azt ellenben bizonyosan tudgyuk, hogy ez a' szó ma még abban az országban-is tellyességgel ismételten, (a' közönséges nemzeti nyelvben, tudni illik), a' mellyben származott, 's valaha talán szokásban volt; — minthogy a' *Trouvère* 5 és a' *Troubadour*, (a' még ma-is élő 's jó igéből: *trouver*), 's több efféle nevekkal, egy-eredetűnek lenni látszik. De akár-mint legyen a' dolog, ennek a' szónak igaz eredetére nézve; bizonyos az: hogy az ollyan Francia Író, a' ki most ott azzal élni merne, közönséges nevetséget indította, 's minden tudós 10 polgár-társait *Quintilianus*nak ime' szavaira emlékeztetné: *Abolita atque abrogata retinere, insolentiae cujusdam est, et frivolae in parvis jactantiae*. Ott az ollyan Író szinte már előre tudhatná, hogy ő ezért magát majd *kitsúfoltattya*, 's *troufájával* egygyütt sok elmés *tréfának* tárgya leszen! Kényes 15 a' mi nyelvünk-is; és a' Magyar-is szereti — mind nemzeti nyelvének épségét, tisztaságát, mind a' *tréfát*; (ha nem sótalan, és ízetlen). Mink, a' magunk' részéről, azt tartjuk, és itéljük: hogy írásainkban, verseinkben, még az igaz magyar eredetű, de már elavultt és szokatlan, régi szókkal-is igen ritkán, igen 20 mértékletesen kellene élnünk. *Opus est modo, ut neque crebra sint haec, neque manifesta, (quia nihil est odiosius affectatione); nec utique ab ultimis et iam obliteratis repetita temporibus. Ut novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime nova.* — Egyébaránt, *Quintilianus*t mink nem azon egy okból 25 emlegettyük, mivel nagy a' neve, 's tekintete: hanem főképpen azért, mert a' mit mond, jól és böltsen mondgya; és a' mit Ő hajdan igaznak, jónak, helyesnek itélt, igaz, jó, és helyes az még ma-is, 's igaz és jó marad mindenkor mindenütt ez-utánn-is.

30 „Több évek utánna” — több évek után helyett, hasonlóképpen nints magyarul mondva.

Ezek, 's több effélék, hibák most-is, és hibák lesznek mindég, még több *évek*, sőt több századok *utánn*-is; akármelly jeles Magyar Írónak munkájiban találtassanak. A' rosszszat, 35 a' magában nem jót, még a' legjobb Írónak példája sem teheti jóvá. *Nam, etiamsi potest videri nihil peccare, qui utitur iis verbis, quae summi auctores tradiderunt, multum tamen refert, non solum, quid dixerit, sed etiam, quid persuaserint.* — Kár azért, még pedig felette nagy kár, hogy az a' nevezetes, és valóban ritka 40 tehetségű jeles Poéta, a' kinek nem régen nyomtattatott mun-

kájiból ezen példákat, az imént említett *servum pecus* miatt, előhozunk kell, ily szembetűnő nyelvbéli nagy gántokkal dísztelenítti, homályosította, elméje szép szüleményeit! holott Ő ilyenekre soha semmiképpen nem szorúlhat; jó, 's követésre méltó, fényes és hathatós példát adhatván, Hazája' hasonlíthatatlan szépségű nyelvének megbetsülésére, más Magyar Íróknak 's Versszerzőknek-is!

Azt sem láttyuk-által, miért lehetne szebb a' versben, p. o. „imezből,” mint-sem *imebből*. A' mí nyelvünkben nem ok nélkül uralkodik az *Euphonia*; 's nem-is kevés szépséget ad neki, — illőképpen meglágyítván, mérsékelvén a' keményebb és zörgőbb hangok' kellemetlenségét, durvaságát. Örüllünk inkább rajta, hogy a' magyar szóllás' saját tulajdonsága, hogy a' legjelesebb Írók' megegyező értelme, 's hogy a' Nemzet' egész tanulttabb és tsinosabb részénél közönségesen uralkodó állhatatos nyelv-
szokás, (*consensus Eruditorum*), ezt úgy hozza magával, és mindég mindenütt úgy akarja, úgy kívánnya. Örüllünk rajta, mondom; 's betsüllyük-meg jobban, és fordítsuk hasznunkra tellyes tehetségünk szerént, valahol valamikor tsak lehetséges és illendő lehet. Ezt javallya nekünk mind a' józan okosság, mind az úgy-nevezett művészi böltesség, (a' poézisban, versszerzésben), mind pedig a' jobb, tisztább, és kényesebb ízlés;* a' mellyek nélkül soha semmiféle emberi nyelvet nem lehet gyarapítani, fellyebb emelni, szépíteni, 's valóban *szebbé tenni!*

17) *Deteriora imitantur, (id enim est facilius); ac se abunde similes putant, si vitia magnorum consequantur. Quintilian.*

18) Ezt egy igen különös példában itt nyilván és újra meg kell mutatnunk, — eszekbe juttatván a' Magyar Tudósoknak, a' mit egynéhány esztendő előtt a' Bétsi Annálisokban

* *De tous les dons naturels, le goût est celui qui se sent le mieux, et qui s'explique le moins: il ne serait pas ce qu'il est, si l'on pouvait le définir; car il juge des objets sur lesquels le jugement n'a plus de prise, et sert, si j'ose parler ainsi, de lunettes à la raison. J. J. Rousseau, Dict. de Musique.*

Combien de choses qu'on n'apperçoit que par sentiment, et dont il est impossible de rendre raison! combien de ces je ne sais quoi qui reviennent si fréquemment, et dont le goût seul décide! Le goût est, en quelque manière, le microscope du jugement; c'est lui qui met les petits objets à sa portée, et ses opérations commencent où s'arrêtent celles du dernier. Nouv. Héloïse.

mély boszszonkodás nélkül nem olvashattak. Láthattya kiki tsak ebből-is, hogy elegendő nagy ok nélkül semmit sem mon-
dunk; többnyire tsak olyan dolgokat emlegetvén, a' mellyek
nyomtatva vagynak, és elég ismeretesek, 's tagadhatatlanok.

5 Az említett Tudós Újságlevelek' egygyik toldalékjában,
az a' derék Kritikus, a' kiről már többször vala szó, Hazánk'
régibb és újabb Versszerzőjiről, 's ezek' poétai tulajdonságairól,
érdemeiről, bővebben szölván, és, szokása szerént, igen értel-
mesen, igen böltsen, és igazán itélvén, imígy hirdeti vélekedését
10 Z r í n y i ről és G y ö n g y ö s i Istvánról:

„Unter jenen Alten hat er (tudni illik Z r í n y i) sich
vorzüglich ausgezeichnet, und ist ohne allen Zweifel
w ü r d i g e r des heiligen Kranzes, als der leicht fliessende Stephan
Gyöngyösi.”

15 Ezen hatalmas Kritikusnak méltó baráttya 's megkértt
fordítója — hogy kedves társának illy puszta szókkal elő-
adott, illy diktátori hangonn kimondott, 's az értelmes emberek'
köz vélekedésével olly igen ellenkező, kemény ítéletét valamiben
lágýithassa, egyszersmind pedig meg-is bizonyítsa, és a' két-
ségnek valóban helyet se hagygyon, imillyen jegyzést tészen
20 G y ö n g y ö s i' nevéhez:

„Von Stephan Gyöngyösi mag hier folgendes Beyspiel stehn :
Nemzetek' Annyának, kit egész Európa tsudának tart vala,
kit kesereg köz, nemes, úri sereg. S. Gyöngyösi' Magyar Versei.
25 Pest, bey Kilian. 1803. 8.”

És így, ez a' mí derék földink, ez a' több Tudós Társaságok-
nak igen érdemes és ditsősséges Tagja, 's Hazánk' Írójnak
munkájiról (társával egygyütt) a' külső-országi újságlevelekben
gyakran ítéletet hozó, mindenféle tudományú, híres *Reeconsens*,
30 a' XVII-dik században virágzott* jeles nagy Poétát, 's Gömör
Vármegyei Vice-Ispányt, egyszerre mái Tordai Prédikátorrá
változtatván, (mert az említett „Magyar Versek” Szerzője még
akkor életben volt) és, a' Jánost saját hatalmából Istvánnak
nevezve, a' Tiszteletes Urat tellyes kéje kedve szerént újra
35 meg-is keresztelvén, azt költi, azt erősíti a' XIX-dik század-
ban, az egész Tudós Világ előtt, mindnyájunk' hallottára: hogy
a' Magyar Nemzetnek legfőbb, legkedvesebb, és halhatatlan

* Gyöngyösi István, a' mint tudva vagyon, első mun-
káját 1664-dik, az utólsót 1700-dik esztendőben adta-ki.

nevéről még az Idegeneknél-is elég isméretes régi Poétája —
Leoninus Versfaragó volt!!!

Láthattyaq e' példából még Azok-is, a' kik a' nemzeti
litteratúrának történeteiben járatlanabbak, és az efféle tüne-
ményeket talán tsak hallomásból tudgyák; láthattyaq, mondom, 5
és megítélhetik ezen példából: *Milyen* emberek, és *miként*
tudósíttyák a' külföldi olvasó Közönséget a' legjelesebb Magyar
Írókról, és ezeknek munkájiról, érdemeiről!

Azt vélhattük volna, hogy az illy tudatlan és így szeles-
kedő tsúfos kis-bírák, *felfújtt Kritikusok*, illy fertelmes botlások 10
után, már valahára — ha szinte Gyöngyösinek olly rúttól
megbántott nagy árnyékát valamiképpen megengesztelni nem
igyekeznének-is, legalább a' reájok nem bízott bírói hivatalról
örökre lemondván, a' további ítélésnek, *recenseálásnak* békét
hagynak, 's a' tudós hazafiakat oktalan és vakmerő tsevegéseik- 15
kel többé nem boszszontyaq. De nem. Sőt, mivel illy nevetséges
tudatlanságokat 's gyűlöletes vakmerőségeket, a' külföldi
Tudósok előtt felfedezni, 's *övelek*, vagy akármedly más illyen
rendbéli *Recensensekkel*, valaha valamiképpen valamelly tudo-
mányos vetekedésbe, úgy-nevezett penna-tsatába ereszkedni, 20
senki sem akart, senki sem méltóztatott: még inkább neki
bátorodtak; 's megszokott nyavalyájok' viszketegsége arra
vitte őket, hogy a' legjelesebb Magyar Írókat, és az egész
nemzeti litteratúrát, új meg új *recenziókkal* gyalázní, motskolní,
semmiképpen meg ne szünnyenek. 25

*Laqueo tenet ambitiosi
Convetudo mali, tenet insanabile utrumque
Scribendi cacoëthes, et aegro in corde senscit!*

19) Az illyen különös nyavalyában, vagy reformatori forró
betegségben nyomorkodó, magyarságtalan Magyar Litteratorok' 30
gyógyúlhatatlanságának, alig gondoltathatnék valamelly nagyobb
és bizonyosabb jele, mint a' mellyet egy-valaki nem régen
(még nints esztendeje) nyomtatásban önnön maga közönsé-
gessé tett; és a' mellyről a' tavalyi Tud. Gyűjtemény' egygyik
utolsó kötetének figyelmetesebb Olvasóji kétség-kívűl még 35
ma-is jól emlékeznek.

Okát adván ott az egygyik leghíresebb és megátalkodot-
tabb Nyelvújítót, miért *tiszteltetett* légyen ő meg a' Neologusok'

vezérének nevével: — noha tudgya, 's nyilván megisméri, hogy ez a „nevezet” már az egész Hazában valósággal „gyűlöletes”, és noha nem lehet nem éreznie, 's naponként nem tapasztalnia, hogy ezen nevezetnél a' dolog, mely az által jelentetik, (a' nyelvrontás) még „gyűlöletesebb,” — világos szókkal, és szinte dítsekedve, megvallyá még-is: hogy ő „ezen úton távolabb méne, mint mindenek mások” és hogy „a' mit mások tsak példájok által tanítottak”, azt ő „védelmezni-is merte!”

Ez az olly igen bátor, és azonn az útonn olly igen meszsze, 's mindeneknél másoknál tovább menő Nyelvújító; ez az olly igen híres, és olly igen tudós, derék Kritikus, 's „a vízi Kaménák' egyedül kedvelt fija”, — jelenti egyszersmind (ugyan ott) és az egész Hazának tudtára adgya még azt-is: „hogy a' Magyar-nak nem egyedül ő a' classicus Írója”, és hogy ezt, több effélével együtt, „a' Németek” ő-tölle magától „hallák”; minthogy ezt (és a' mit ott kiki saját szemével bővebben láthat) „a' Németeknek maga a' Kérkedő beszéllé el!”

Illyen rendbéli betegekkal bajlódni, nekünk sem időnk, sem kedvünk, sem e' végre szükséges vagy elegendő tudományunk 's tapasztalásunk nem lévén, a' mi részünkről már nints egyéb hátra: hanem, hogy, őket a' tengeri vitorlás hajókra seregesen felülni, 's a' partoktól sebessen eltávozni látván, mindnyájoknak jobb egészséget, és a' fellyebb említett zászpasziget felé kedvező kellemetes szeleket, 's szerentsés elérkezést kívánnyunk, 's F a l u d i val Útra-valót énekellyünk. Azt tehát, a' mit most, Hazánk' nyelvének ügyében, 's Nemzetünk' jobb és tudósabb Írójinak olly gyakran és olly rúttól megsértetett betsületéért mondanunk, 's minden mellyékes tekintet és idétlen kedvezés nélkül magyarul és magyarán kimondanunk kellett, itt béfejezven: a' többit azon józan gondolkodású, betsületes érzésű, érdemes, tudós Magyaroknak hazafiúi buzgóságokra 's böltseésegekre bízunk, a' kik, a' Hazának kebelében lakván, 's az afféle tüneményeket közelebből nézven, a' dologhoz jobban szólhatnak, és, a' mint már fellyebb-is mondtottuk, méltán reméllhetik, hogy, vélekedéseket a' nemzeti nyelv' és litteratúra' állapottyának mostani környülállásaiban illő egyenességgel 's bátorsággal kinyilatkoztatván, nem hijába szólnak! — A' mi pedig az imént említett „c l a s s i c i t á s t” különösen illeti: légyen szabad, arra nézve, még utóllýára Német-Ország' egygyik legjelesebb és tisztelttebb Írójának, név szerént

Herdernek, egynéhány szavait itt előhozunk, — az olyan ifjabb Olvasók' kedvéért, a' kik netalán még nem tudnák, mit kellessék tulajdonképpen a' *classicus Író*' nevezete alatt érteniek.

„Klassische Schriftsteller, úgy mond ez a' jeles Író, 5
*klassische Schriftsteller hat es nicht bloss bey den Griechen und
Römern gegeben; auch wir Deutsche haben dergelichen gehabt,
und haben sie noch, und andere sprachgebildete Nationen mit uns.
Denn ein klassischer Schriftsteller einer Nation ist Jeder, oder
verdient wenigstens so genannt zu werden, der mit ausgezeichneten
Gaben des Geistes und Herzens einen für das Wahre, 10
Gute und Schöne gebildeten Geschmack besitzt, und ihm
als Schriftsteller anwendet.*”

3. FALUDI FERENTZ' VERSEI.

E l ő b e s z é d.

Régi, és igen méltó kívánsága az minden Hazafinak, hogy a' jelesebb Magyar Költők' munkáji már egyszer öszvegyűjtetnének, illendő tsínossággal, egygyenlő formában, 's kevesebb hibákkal nyomtatattva, újra kiadattnának; és így az olvasó Közönség előtt szebb, tisztább, tisztességesebb öltözetben meg- 5
jelenhetnének.

Akár a' Hazai Nyelvnek és Poézisnak hasznára, díszére, 's az egész litteratúrának mostani állapottyára nézzünk, akár a' Nemzet' ebbéli köz javára, 's állandó igaz ditsösségére tekint- sünk; nem lehet valóban nem látnunk, nem éreznünk: hogy ezen 10
régii méltó kívánságnak tellyesítése napról napra szükségesebbé lett; elannyira pedig, hogy ezt még továbbra halasztani, majd megbotsáthatatlan érzéketlenség, gondatlanság volna.

Meggondolván egy részről, hogy a' mit, ezelőtt harmintz-
hét esztendővel, a' tudós R é v a i Miklós olly szép hazafiúi 15
tűzzel elkezdett, de az idő'k' akkori környűlállásai miatt végbe nem vihetett, ma talán jobb szerentsével lehetne újra kezdeni; 's látván más részről Petrózai T r a t t n e r János Úrnak Ország Világ szerte isméretes hazafiúi készségét; és tapasztalván egy-
szersmind, már több ízben, mind a' most nevezett jeles buzgó- 20
ságú jó Magyarnek, mind az ő nagy érdemű 's tiszteletre méltó
édes Attyának irántam viseltető tiszta szívességét, 's tellyes
bizodalmt: javallottam néki barátságosan, hogy, elgondolván
és szívére vévén az említett kívánságnak tellyesítéséből szár- 25
mazandó köz hasznot, és önnön magára nézve-is bizonyosan
reméllhető szép érdemet, jó hírt, nevet, betsületet, vállalná-fel
magára ezt a' hazafiúi új terhet-is, és kezdené-el a' Magyar
Poéták' jelesebb munkájinak szebb, díszesebb, és hibátlanabb
nyomtatását. Tanátslottam egyszersmind, a' könyvnyomtatás-
nak és magyar könyvekkel való kereskedésnek állapottyához 30

képest, azt-is: hogy a' jelesebb poétai munkák' illetén gyűjteményének kiadását ne előfizetésért, se meghatározott bizonyos időre, hanem a' maga' saját költségénn kezdené-el, és kötetenként tsak a' szerént folytatgatná, a' mint az első nyomtatványok
5 elkelnének, és az ekképpen egymás utánn közre botsátott egygyenlő formájú kis kötetek a' Nemzet előtt kedvet találhatnának, 's az ebbéli tetemes költséget lassanként visszafizethetnék.

Hogy illy tiszta jó szándékból eredett, a' mi Hazánkbeli könyvkereskedésnek különös állapottyához alkalmaztatott, 's
10 egyedül a' Nemzeti Nyelvnek és Poézisnak hasznára, ditsőségére tárgyazó, barátságos javallásom, a' tisztelt jó Hazafinál nem maradt foganat nélküli: azt ezen első tsinos kis kötetnek megjelenése nyilván bizonyította; valamint ugyan azt, a' M a g y a r
T u d ó s o k h o z intézett Jelentésnek kinyomtatása 's közre-
15 eresztése már előbb eléggé mutatta.

Ezt a' kis kötetet, melyben F a l u d i Ferentz' Magyar Versei foglaltatnak, kiki úgy nézheti, és valósággal mi magunk-is úgy nézzük, mint első próbatételt; mind a' Vevőkre 's Olvasókra, mind a' Nyomtatóra 's Kiadóra tekintve.

20 Ha ezen első kis kötet a' Magyar Közönség előtt kedvet talál, és, béhozván a' nyomtatásbeli költséget, a' Kiadónak méltó reménységét meg nem tsallya: úgy, nem sokára, több-is fog utánna következni. Egyedül a' Vevők' és Olvasók' számától 's kedvétől függ tehát, ha bátorzkodhatunk-e, több hasonlókkal
25 megjeleni, 's a' Magyar Elmék' válogatott eredeti munkájival a' Nemzetnek kedveskedni. — A' mi engemet különösen illet: azt vélem, és tartom, hogy, mikor minden más Európai nevezetes nép a' maga' jelesebb Poétáját mindenképpen tiszteli, betsűli, 's azok' efféle munkáját naponként szebbnél szebb új nyomtatásban veszi, olvasgattya, 's más nemzetekkel-is megismértetvén,
30 ezeknél-is kedvesekké teszi; hogy, mondom, ilyen időben, és ilyen népek' tős szomszédságában, bizonyára mi reánk Magyarokra nézve-is illendő volna, már valahára felébrednünk, 's legalább egy ilyen jó szándékú hazafi-társunk' ebbéli szép
35 igyekezetét voltaképpen megismérnünk, és őtet költséges fáradozásában tsak azon egy okból 's tekintetből-is hazafiúi közlélekkel segítenünk, hogy a' most említett tudós nemzetekre nézve — legutólsók ne maradjunk!

A' F a l u d i' Versei utánn következő T o l d a l e k o t,
40 az olyan jó-akarátú, értelmes Olvasók' számára, és ezek között

különösebben az olyan rendbéli fiatalabb Magyar Írók' és Versszerzők' kedvéért írtam, a' kik mind a' Poétának életéről, 's munkájáról, és ezek' saját minémiségéről, igazán 's voltaképpen tudósíttatni, mind a' Magyar Versszerzésnek tulajdonságairól, 's egyéb ahhoz tartozó tudományos tárgyakról, ez úttal bővebben 5 értekezni kívánnának, — tsak azért-is, hogy, a' most elég régtől fogva kérdésben forgó nyelv- és poézisbeli dolgokról azután önként, és annál bátrabban 's bizonyosabban ítéelhetvén, kinek-kinek értelme, tudománya, tehetsége, szándéka, 's érdeme szerént, igazságot szolgáltatthassanak, és önnön magokra nézve 10 azt követhessék, a' mit igaznak, helyesnek, 's valóban jónak vélhetnek, gondolhatnak.

Egyébaránt, a' most említett Toldalék egyedül tsak Faludi' verseinek e' jelenvaló új kiadásához tartozik ugyan tulajdonképpen, 's azért idővel (a' jövendőbeli nyomtatásokra nézve) 15 szükségtelen, haszontalan lesz; mindazonáltal úgy lehet és úgy kell még most tekinteni, mint olly szükséges Előbeszédet, és bévezető tudományos Értekezést, mely a' Magyar Poéták' munkájának Pestenn kijövendő egész gyűjteményét, és annak majd minden különös kötetét, kissebb vagy nagyobb mértékben, 20 eggyaránt illetheti. Mert, hogy mindenkihez különös előbeszédet 's toldaléket függeszszünk, és a' kötetet az által vastagíttuk, sem nekünk nem lehet szándékunkban, sem az Olvasó nem óhajthattya. Isten velünk!

Íram Lintzben, Felső-Ausztriában.
Pünkösöd' hav. 9-dik napj. 1823.

25

Batsányi.

Toldalék.

Faludi Ferentz' Életéről,
's Munkájáról, és a' Magyar Nyelvről
's Versszerzésről.

Faludi Ferentz' élete már több ízben leíratatván, 's elég isméretes lévén, nem szükséges, hogy annak hosszas előadásába 30 ereszkedgyünk. Elég lessz, arról itt röviden szóllanunk: tsak

azért-is, hogy ezen jeles Magyar Írónak munkájiról, és különösen poétai szerzeményeiről, valamivel bővebben értekezhessünk; el nem hallgatván egyszersmind azt-is, a' mit, nemzeti litteratúránk' mostani állapottyában, némelly nyelv- és versszerzésbeli 5 dolgokra nézve, ez úttal szükségképpen mondanunk kell, — ámbár ezen tárgyokról már másutt-is emlékeztünk.^{a)}

I. Faludi' életének nevezetesebb történeteit röviden előadni akarván, illendő, itt már előre nyilván jelentenünk, hogy mi ebben többnyire a' Poéta' kézírásban maradt munkájának 10 első Kiadóját, név szerént *Révai* Miklóst, nyomban követni szándékozunk. Ezt pedig örömet, és annál bátrabban tselekeszszük, mivel a' most nevezett nagy-érdemű tudós Hazafi olly hiteles tanúk utánn szóll, a' kik, Faludit személy szerént és közelebbről ismérven, és így azt, a' mit rólla néki mondottak, 15 jól és bizonyosan tudván, ötet mindenről igazán és voltaképpen tudósíthatták. —

Faludi Ferentz született 1704dik esztendőben Sz. György' havának első napján, Német-Újváronn, Vas Vármegyében. Illendő felneveltetéséről híven gondoskodó nemes szüléjitől tanú 20 lás végett Sopronyba küldettetvén, az apróbb oskolákat, szinte a' Rhetorikáig, ott végezte. Ezen egész idő alatt, olly világos és bizonyos jeleit adta mind szorgalmatosságának, mind elmebéli ritka szép tehetségeinek, hogy a' nagyra termett Ifjú már tizenhat esztendős korában felvétetett a' Jézsuiták közé; a' kik, a' 25 mint tudva vagyon, közönséges nevelőji 's oktatóji lévén akkor a' Magyar Ifjúság' nagyobb részének, a' legjobb elmék között szabadon és tellyes kedvek szerént válogathattak. —

A' jövendőre minden szépet és jót ígérő, 's azért az említett híres szerzetbe már olly gyenge korában örömmel bévétetett, 30 jeles Ifjú, két első próba-esztendejét *Bétsben*, a' Szent-Anna nevű szerzetes házban töltötte. Onnan *Grétzbe* küldetett-el, hol a' Filozofiát három esztendeig tanulta. Viszszajöven Magyar Országra, előbb *Pozsonyban*, azután *Pélsett*, mint Mester, négy esztendeig tanította az Ifjúságot, a' szelíd tudományokra. Onnan 35 ismét Bétsbe kellett felmennie, 's ott elsőben egy esztendeig a' Mathézist (vagy, a' mint *Dugonits* nevezi, Tudákosságot), azután pedig szinte négyig a' Theologiát tanulnia, míg elvégre 1734dik esztendőben, áldozó papnak felszenteltetett, és első misét mondott. Viszszatérven ismét a' Magyar Hazába és 40 *Budánn* a' vízi városban egy esztendőt eltöltvén az Isten'

igéjének hirdetésében, *Besztertze Bányára* rendeltetett, hogy, a' szerzetnek bévett szokása szerint, ott a' harmadik próbát általáná-ki. Eltöltvén ezt az esztendő, újra Bétsbe küldetett-fel. Itt most, egy esztendeig, szinte kettős hivatalt viselt: minthogy a' Pázmány' fundátziójánn lévő ifjú Papságnak lelki Vezérlője, és egyszersmind az Universzításban-is az Erkölts-tudománynak rend szerint való közönséges Taníttója volt. Azután megínt Grétzbe küldetett: hol hasonlóképpen két hivatalt kellett viselnie, a' Filozofiának közönséges Taníttója, és a' nemes Ifjúság' nevelő-házában gyóntató Atya lévén, három esztendeig. Grétz-ből ide *Lintzbe*, Felső-Ausztriának fővárossába, (hol a' Kiadó ezen sorokat írja) küldetett-fel. Itt, a' Mathézisnek és a' Keresztény Tudománynak közönséges Taníttója lévén, nem töltött egész esztendő. Innen Olaszországba — *Rómába* ment!

Ezen város' nevének említése, már magában nyilván jelenti, 's az értelmes tudós Olvasóval emlékeztetés nélkül-is érezteti, hogy Faludi' életében ezzel az utazással új időszakasz kezdődik. Ő ott, a' Szent Péter' templomában, öt egész esztendeig Magyar Gyóntató volt; és, a' *Scipiók'*, *Camillusok'*, *Catók'*, *Caesarok'*, *Cicerók'*, *Virgiliusok'*, *Horatiusok'* hazájában lakván, 's a' hajdani Világ' aszszonya' hatalmának gyászos omladékait naponként szemlélvén, azon híres főváros' régi 's mostani lakosainak külömbségéről, 's ezen külömbségnek, és a' népek', országok' nagyságának, kitsinységének, 's végső romlásának okairól, 's egyáltalában az emberi dolgok' múlandóságáról, kétség kívül elég gyakran elmélkedett, gondolkodott. Faludi, érzékeny tudós Magyar, és született igaz Poéta lévén, 's Hazáját, Nemzetét mindég és mindenütt szívében hordozván, üres órájait a' magyar nyelvnek és litteratúrájának gyarapítására szentelte, 's ezek' hasznára, díszére, ott-is híven munkálkodott; a' mint ezt 1744dik esztendőben költt ajánló levelei nyilván bizonyíttyák.

Olaszországból visszatérvén hazájába, a' Nagy-Szombati Universzításban egy esztendeig volt a' Sz. Írásnak fejtegetője. Ezen városból megínt Bétsbe küldötték: hol akkor állíttatván-fel a' *Theresianum*, és a' Jézsuitákra bizattatván, Faludi lett abban első Al-Igazgató, vagy, a' mint ők nevezni szokták, *Minister*; és egyszersmind a' Római 's Német Törvény' történeteinek Taníttója. Ezen kettős hivatalt egy esztendeig viselvén ott, viszzament Nagy-Szombatra; hol a' könyvnyomtató-házat három esztendeig igazgatta. Onnan *Kőszegre* küldetett-által; és

ott szinte hat esztendő t folyvást töltött: hármat, mint a' szerzetes háznak, és ugyan annyit mint az oskoláknak Előljárója, vagy *Praefectussa*. Azután Péstet, az ottani szerzetes házban, két esztendeig volt Al-Igazgató. Innen újra Pozsonyba rendeltetett, és ott-is maradott végképpen, mint a' Könyvtárnak Gondviselője, szinte a' szerzeti Rendnek, vagy Társaságnak eltöröltetéséig; mely 1773dik esztendőben történt, Faludi' életének már szinte 69dikében.

Melly igen mélyen érezte, 's melly keservesen megsiratta légyen utolsó öregségében a' mí jó Faludink egy olyan Szerzetnek feloszlatását, tellyes elszéllyesztését, a' mellyben Ő majd egész életét töltötte, 's annyi nevezetes hívatalt viselt, annyit munkálkodott, igyekezett, fáradozott, és ez által magának-is olly sok országok' 's városokban annyi érdemet, tekintetet, 15 betsületet szerzett vala, — azt ugyan akárki-is önként és igen könnyen elgondolhattya. De még inkább, még nyilvánban tapasztalhattya, 's megítélheti ezt, az értelmes és érzékeny Olvasó, ezen jeles nagy Poétának Vdik és VI dik pásztori költeményéből; akár mint itéllyen egyébaránt arról a' híres Társaságról.

Faludi, a' mondott Társaság' eloszlása után, Pozsonyból Vas Vármegyébe *Rohontzra* vonta vissza magát; és ez volt már az elaggott, elerőtlenedett, kifáradt serény munkásnak utolsó útazása, szomorú költözködése. Végső napjait ott töltötte tsendességben. Földi pályáját 1779dik esztendőben, életének 25 75dikében, ott végezte-el. Hideg tetemei a' Plébánia sírbojtyába tetették-le.

Elfelejtve, isméretlenül, minden megkülömböztetés', minden tisztelet' jele nélkül nyugosznak ott, már negyvennégy esztendő től fogva, egy olyan Hazafinak hűlt hamvai, a' kit igaz, tiszta, szép és tsínos magyarságáért, tudós polgártársai többnyire már éltében köz értelemmel magyar *Cicerónak* nevezni szoktak; a' kinek az egész Nemzet olly sokkal tartozik, 's örökké tartozni fog; és a' kiről majd egykor, több századok múlva, még a' késő maradék-is úgy emlékezik, mint a' Hazának 35 egygyik legjobb Fijáról, 's a' Nemzeti Nyelvnek, Poézisnak, és Litteratúrájának egygyik fő díszéről!

Találatnak a' Rohontzi lakosok közt még ma-is némelylyek, a' kik, fiatal korokban, ezt a' jeles Embert személy szerént ismérték. De tsak látásból; mert Őtet közelebről ismerni, vagy 40 vele társalkodni, nem volt szerentséjek. Ezek, nem mondhatván

egyebet felőlle, azt állíttják külsejére nézve, hogy közép termetű, tellyes képű, vaskos ember volt, és (mert ezt ők a' tisztes Öregről, mint mások más nagy Férjfiakról, 's név szerént az első *Caesarról*-is, különösen említik) eggy kevéssé kopasz. Ez ugyan magában igen tsekély, és az öregségnek tsak olyan rendbéli külső jele, mellyet kiki mindennap mindenütt láthat, 's a' melly azért, mint nem vele született különös természeti bélyeg, alig volna méltó az említésre. De, minthogy a' hozzám érkezett kevés tudósításokban különösen fel nagyon jegyez-
tetve; ezt sem kellett talán elhallgatnom; annyival-is inkább, mivel a' ditsőültt nagy Hazafinak sem festett, sem árnyék-
képére, sohol semmiképpen szert nem tehattunk; — ámbár nagyon óhajtottuk, hogy verseinek ezen új kiadását azzal fel-
ékesíthetnők. Ha Képiró volnék, és, *Füger'* vagy *Gérard'* etseté-
vel birván, Hazámnak ezen ditső Fiját úgy kellene színekkel
előállítanom, a' mint ötöt hetvenöt esztendő korában a'
Rohontziak látták: megadnám ugyan néki, tellyes művészi
tehetségem szerént, egész testi lelki hasonlatosságát; de egyszermind azt az örökké-zöldellő borostyán-koszorút festeném betses
homlokára, a' mellyet, mint a' Magyar Múzsák' egygyik leg-
boldogabb tanítványa 's ditsőssége, mindenképpen megérdem-
lett. Így Ó azzal nem tsak az agg öregségnek, és talán a' sok
tanulásnak, elmélkedésnek, fáradságos utazásnak, számtalan
költözködésnek, búnak és gondnak, említett jelét, a' Nagy
Júliusként, elfedezhetné, bétakarhatná, hanem Hazájának szép
tehetségű fiatal *Írójit*-is nemes vetélkedésre, szíves és állhatatos
iparkodásra, 's hasonló nagy érdemek' szerzésére, gerjeszthetné!

Faludinak belső tulajdonságaira, erköltsi minéműségére nézve, megjegyzették már mások, hogy mind a' tanításban, mind a' szerzetbéli egyéb hivatalok' viselésében, különös jó módgya 's alkalmassága volt. Értelmesen, világosan, tisztán, és illő renddel tanítván, 's eleven és kellemetes előadásával a' figyelmetességet váltig fenntartani tudván, sem önnön magának, sem Hallgatójainak nem okozott únalmat, 's kedvetlenséget. Az alattavalókat, mint bölts és mértékletes Előljáró, úgy tudtá vezetni, 's törvényes kötelességeik' bétöltésében oly szépen igazgatni, hogy velek keményen bánni, nem lehetett oka, vagy szüksége. Egész életében nagy volt benne a' felebaráti szeretet. Emberséges Ember, jámbor, 's minden tettetés nélkül igaz jó Keresztény, és (a' mint az egygyik megjutalmaztatott Felelet'

nagyérdemű tudós Szerzője nem rég igen jól és méltán nevezné valóban „szelíd Jézsuíta” volt. Több rendbéli nemes tulajdonságai ’s követésre méltó jeles erköltsei között, különös említett érdemel, ’s szívének és emberséges magyar karakterének tiszta jóságát legvilágosabban megismérvetheti az, hogy a’ mások’ jó hírét nevét kissebbített rossz-nyelvű személyek’ tsevegését különösen útálta, ’s kerülte; elannyira, hogy még tsak múlatni sem akart ott, a’ hol valamelly afféle rágalmazó beszédek hallott; ha pedig onnan el nem távozhatott, kedvetlenségének világos jeleit adta, nyilván kimutatván, melly igen ellenére légyenek az olyan embertelenségek, mérges rágalmazások. Áldás hamvaira!

II. Faludinak több rendbéli munkáji közül azok, a’ mellyeket Ő maga nyomtatásban közre botsátott, ezek voltak:

1. *Istenes jóságra és szerentsés boldog életre oktatótt Nemes Ember.* — 2. *Nemes Aszszony.* — 3. *Nemes Ūrfi.* — Ezeket Angol nyelvvenn Dorell József Jézsuíta szerzette; Faludi pedig a’ két elsőt Rómában 1744dik esztendőben, a’ harmadikat Pozsonyban 1770dikben, Olaszból fordította. — 4. *Böls és figyelmetes Udvari Ember.* Ezt a’ munkát Gracian Boldizsár (hasonlóképpen Jézsuíta) írta Spanyol nyelvvenn. A’ Magyar fordítás három részből áll, és mindenik kis kötet száz maximát foglal magában. Faludi az elsőt Nagy-Szombatban 1750dik esztendőben, a’ másodikat szinte húsz esztendővel későbbben Pozsonyban, Német nyelvből; a’ harmadikat pedig ugyan ott 1771dikben Francziából fordította, *Amelot de la Houssaie* után, de tsak kéntelenségből, „nem lévén más Author előtte.” Meglehet, úgy mond, hogy ő-is kilépett az útból, én-is utánna. — Úgy látszik, hogy, németül és olaszúl jobban tudván, ezen két nyelvből könnyebben és örömeztobb fordított; mert bizonyos az, hogy a’ franczia fordítást már azelőtt 21 esztendővel nem tsak ismérte, hanem, a’ mint maga-is jelenti, a’ könyvnek magyar nevét-is ahhoz alkalmaztatva választotta, (*l’Homme de Cour*); holott Graciánnak azon munkája az eredeti nyelvvenn imillyen nevet visel: *El Oraculo Manual, y Arte de Prudencia.* Sőt, ha az első résznek, vagy századnak homlokánn, (Pozsonyban, 1771; mert a’ Nagy-Szombati első kiadás nints kezemnél), nyilván ki nem volna nyomtatva: „fordította németből”, Faludinak némelly szavaihoz képest azt kellene vélnünk, hogy Spanyolból fordította. Ugyan-is, a’ többi között arra kéri Olvasójit, hogy

ne nehezteljenek, ha fordításában néha tsak mellette talált járni a' Spanyol Authornak; megjegyzevén egyszersemind, melly igen akadékos szeges munka légyen, az idegen nemzetnek nyelve' járását és annak tulajdonát, szakasztott úgy magyarosan ejteni. Ezen szók' értelme egyenesen az eredeti Spanyol munkára látszik arányozni. Igaz pedig még az-is, hogy a' ki egyszer deákul, olaszul, és francziául tud, a' Spanyol nyelvet-is könnyen és igen rövid idő alatt megtanúlhattya, 's abból-is fordíthat. — 5. Bölts Ember. — 6. Szent Ember. Ez a' két munka nem fordítás, hanem Faludinak eredeti saját szerzeménye.

Mind ezeket, a' mint mondám, maga botsátotta közre, már élteben. Halála után kézírásban maradtak imezek:

1. *Constantinus Porphyrogenitus. Szomorú Játék, öt végezésben. Acta in Albano Castro Collegii Tyrnaviensis, XIII. Septembris, anno 1750.* Ezt Faludi, a' Szerzetebéli Tanítottok' szokása 's kötelessége szerént, a' tanuló Ifjak' számára szerzette, 's azokkal 'a' mondott naponn előadatta. Önként értetődik, hogy a' magyarság ebben-is szép és tiszta, mint a' Szerzőnek minden egyéb munkájában, És ez az, a' mit ezen drámának ditséretére általlyában említhetünk. — 2. *Téli Éjtszakák.* Szép magyarságú munka; mellyben külömb-külömbféle történetek foglaltatnak. Hollósi, Szilágyi, Bátori öszveülvén, a' téli únalmas órákat azoknak elbeszéléssel múlatva töltik, a' böltselkedő Kamillának társaságában; olly kellemetes magyarsággal, úgy mond Révai, mellyen tsak Faludi tud szólni. — 3. *Faludinak Magyar, és Deák versei, 's Jegyző Könyve.*

Ezen maradványokat Révai Miklós adta-ki nyomtatásban, a' Szerzőnek halála után több esztendővel, Győrött és Pozsonyban.

Mind ezekről bővebben emlékeznünk nem lévén szükséges, itt Faludinak Magyar Verseiről, és azon saját kézírásáról kell már most különösen szólnunk, a' mellyben azok foglaltatnak, 's a' mellynek ezen új kiadás' elkészítésében legnagyobb hasznát vettük.

III. Az itt kérdésben lévő költeményes maradványok elsőben Győrött, 1786—87dik esztendőben botsáttattak közre, két kötetben, nagyobb nyoltzad rétű formában. Ezen két nagy kötetben a' Poétának Magyar Versei minteggy elrejtve, és, úgy szölván, eltemetve, 's külömben-is elég sok hibával nyomtatva lévén, éppen nem lehet tsudálni, hogy azon első kiadással,

mellynek egyéb rendbéli tetemes fogyatkozásait említenünk
szükségtelen volna, nem tsak némelly „helytelenül buzgódo fejek”,
a’ mint őket Révai nevezi, hanem még az olyan értelmesebb
és igazságosabb Magyarok sem elégedtek-meg, a’ kik egyéb-
5 aránt az érdemes tudós Kiadónak jó szándékát örömezt meg-
ismérték, hazafiúi szép igyekezetét szívesen magasztalták, és
a’ mit adott, köszönettel vették. Érezvén kétség kívül, és látván
ezt nyilván maga-is Révai, sietve sietett, és minden igyekezettel
azonn volt, hogy abbéli hibájit hová hamarább és lehetőképpen
10 helyre hozhassa. Nem-is várhatván azért az első nyomtatvá-
nyok’ elkelését, (és valóban sokáig-is kellett volna várakoznia),
haladék nélkül elkészítette a’ „második megjobbított” kiadást;
melly, az első szinte nyomban követvén, valósággal meg-is
jelent Pozsonyban (1787 eszt.) kisebb 8-ad formában nyom-
15 tattatva. Kihagyta ebből, és méltán! mind a’ maga toldalékit
(név szerént a’ *Pásztori Költésről való*, száz tizenkét lapra terjedő,
Oktatást, mellyet *Ramler*’ német fordításából fordított vala) a’
nem oda tartozó, ’s nem-is Faludi’ tollából származó, francia
epigrammákkal egygyütt, mind a’ Poétának saját deák verseit;
20 mellyeket az első kiadásban, a’ mint maga jelenti, tsak kén-
telenségből nyomtattatott-ki, Faludi’ némelly jó baráttyainak
kívánságokra; a’ kik ezen kívánságnak helytelenségét utóbb
magok-is megismérték.

Hogy Révai azon második nyomtatásból ekképpen mind
25 ezeket kihagyta, kétség kívül igen jól és helyesen tselekedte.
De azt senki sem ditsérhette még-is, hogy ezek helyett egyszer-
smind a’ fellyebb említett, tsak a’ tanuló Ifjúság’ számára, ’s
tsak prózában szerzett, Szomorú-Játékot, és a’ Jegyző Könyvet-
is, a’ Magyar *Versekhez* függesztvén, ’s hasonlóképpen újra
30 kinyomtatvatván, ez által a’ kötetet ok nélkül és haszontalanúl
vastagította, ’s a’ Vevőket, szükségtelen költségre kényszerítvén,
a’ könyvekkel való kereskedésnek akkori szorultt állapottyában,
még inkább elidegenítette. Ez az új kétszeres hiba, annál
nagyobb és szembetünőbb volt, mivel ezen más rendbéli, és tsak
35 folyó beszédben írtt, két munkának a’ Poéta’ Magyar Verseivel
legkevesebb öszvefüggése sints, és, a’ mi több, Györött ugyan
azon 1787dik esztendőben, mind a’ kettő egygyütt, egy különös
kötetben kiadattatván, a’ nagyobb nyoltzad réttí formában
kezdett *Költeményes Gyűjteménynek* II-dik része vala. Ebből
40 továbbá, még az-is természet szerént következett, hogy az a’

költséges első Győri nyomtatás mindgyárt megjelenése után egyszerre 's egészen haszontalanná lett, és hogy egyszermind az a' hazafiúi szép és hasznos szándék-is félben szakadt, 's úgy szölván, egyszerre füstbe ment, a' melly szerént Révai minden mások előtt oda arányzott, és már akkor különös nagy buzgósággal azonn volt, hogy, a' jobb és értelmesebb Hazafiak' közönséges és igen-is méltó kívánságához képest, „mind régiebb Költőjinket szennyekből kivetkeztetve tisztábbá öltöztethesse, mind pedig az újabbakat, hasonlóúl vidámabb színben, egygyütt botsát-hassa közre.” Mert, a' mint mondám, tsakugyan Ő volt az első, a' ki az imént említett régi köz kívánságnak már akkor lehető-képpen 's tellyes tehetsége szerént megfelelni igyekezett, és ebbéli jó szándékának tellyesítettését már valóban el-is kezdette. Ő botsátotta-ki tudni-illik, a' maga tulajdon Elegyes Verseinn 's egyéb apróbb írásainn kivül, Faludinak maradványait, szinte kétszer. Ő adta-ki azután B. Orczi Lőrintz' poétai munkájit, és utóbb ezen ditső nagy Ember' lelki baráttjának, Bartσαι Ábrahámnak, Verseit, 's még későbbben Bessenyei Györgynek egy Tudós Társaság iránt való Jámbor Szándékát-is. Ezt az olly ditséretes hazafiúi szándékkal 's valóban köz hasznú tiszta buzgósággal szerzett jeles érdemet most ő-tőlle megtagadni, az ebbéli elsőséget másnak tulajdonítani, 's ez által egy ollyan Írónak alatsonykodva nyilván hízelkedni, a' ki Révainak sem ebben, sem akármelley egyéb efféle nyelv-, poézis-, és tudománybéli dolgokban még tsak nyomába sem hághat, — olly igazságtalan és vakmerő tselekedet, mellyet tsak egy ollyan rendbéli ál-nevű tudatlan *Recensens* követ-het-el, a' ki sem a' nemzeti litteratúra' történeteit nem isméri, sem az igazságot és az olvasó Közönséget nem betsúli, 's azért a' névtelenséggel visszaélvén, hogy az Olvasókat megtsalhassa, hitére esküszik, és még a' magyarul írtt nyilvánvaló hazugsá-got-is ama' deák szótskával „sic!” erősíti.

Nem szükséges, és azért nem-is lehet szándékunkban, az említett Pozsonyi kiadásnak egyéb rendbéli gántsait itt elő-számlálni. Elég, azt mondanunk, hogy az a' második megjobbít-*atott* nyomtatás sem ollyan volt, a' millyent Faludinak Tisztelőji méltán kívánhattak, 's a' mellyel minden értelmes tudós Olvasók mindenképpen megelégedhettek volna. Igaz ellenben, és tagad-hatatlan, hogy valóban jobb, még pedig sokkal jobb volt az elsőnél; a' mint ezt kiki láthattya, ha egygyiket a' másikkal, és

ezt a' jelenvaló Pesti új kiadást mind a' két előbbivel szorgalmasan összehasonlítani nem sajnálja. Az efféle tudományos dolgokban pedig, nem mind tsekélység, a' mi első tekintetre talán annak látszik. Sőt a' szép mesterségek' miveiben számtalan sok tsekélység megkívántatik a' tökéletességre; holott a' tökéletesség, bizonyára nem tsekélység!

IV. Révai, minekutánna a' zúgolódók ellen már előljáró beszédében keservesen panaszolkodott volna, újra menti magát, az *Erdő* nevű Ének' 12dik strófájához tett jegyzésében, (32 l.); jelentvén a' többi között, melly igen garázdálkodva jártak légyen rajta keresztül némellyek, hogy éppen azon Énekben (a' mellyről majd alább nekünk-is különösen szóllanunk kell) nem híven bánt volna Faludi' munkájával; holott ő a' Poétának végső akarattyát követte, annak később kézírása szerént. „Ha ő maga kihagyta, úgy mond, inkább szőszaporító, hogy-sem velős némelly verseit, én olly vakmerő nem lehettem, hogy akarattya ellen-is közbe foltozgattam volna.” Ezt mondván, közli egyszersmind azokat a' strófákat-is, dőlő betűkkel nyomtattatva, mellyek az első (Győri) kiadásból elmaradtak vala; 's a' mellyek' száma, ezen eggy Énekben, öszveséggel tízre menne, és így annak majd szinte harmad részét tenné.

Könnyen és önként meg lehet engednünk, hogy Révainak méltó okai lehettek a' neheztelésre, olyan váddal terheltetvén némelly értetlen és garázda emberektől, melly, az említett esetben, szemlátomást helytelen és igazságtalan volt. De, mivel azon strófákra nézve, valósággal a' Poétának saját keze' írását követte, 's ugyan azért (a' kérdésbe vett Ének most sokkal szebb és tökéletesebb lévén, mint-sem azelőtt) az ilyenféle tudományos dolgokról itélni tudó Magyar Olvasók' tetszésére számot-is tarthatott: nekünk úgy látszik, és talán nem-is tsalatkozunk, ha azt vélyük és tartjuk, hogy az érdemes tudós Kiadónak részéről, ezen esetben, mind a' mentség szükségtelen vala, mind az új panaszolkodás. Ez ott, a' mí vélekedésünk szerént, annyival-is inkább elmaradhatott volna, mivel az olvasó Közönség az efféle tudatlan és mérges vádolókról, vagy ok nélkül *buzgódo fejeokról*, még akkor semmit sem tudott, és azok' ebbéli vétkének híret sem hallhatta. Nem jött t. i. a' magyar Litteratúrában még akkor szokásba, a' mit azolta olly igen gyakran láttunk, hallottunk, és most-is naponként tapasztalunk; igazán elmondhatván majd mindennap Faludinak egygyik pásztorával:

„A' vakandok útat mutat a' szemesnek,
Tanúlatlan elme letzkét ád eszesnek.”

Azt pedig akkor-is kiki tudta, és a' jó-akarató értelmes Olvasó mindég önként meg szokta gondolni, hogy minden embernek kedvét találni, mindenkinek tetszeni, — nem tsak lehetetlen, de nem-is kívánatos dolog. A' mostani Kiadó legalább megvallya magáról ez úttal nyilván és igazán már előre, hogy, nemzeti nyelvünk' hasznára 's díszére arányzó tiszta szándékához, és Faludi' ritka nagy érdemei iránt viseltető hazafiúi szíves tiszteletéhez képest, önként felvállalt kötelességének tellyesítettésében igaz lélekkel eljárván, és egyébaránt-is az olyan rendbéli vádolók' értetlenségére 's vak buzgóságára keveset ügyelvén, ő ugyan magát azért nem mentegetné, sem panaszt a' Tudós Világ előtt soha nem tenne, ha idővel netalán valaki ötet-is hasonlóképpen rágalmazná. Nem lehet pedig kételkednünk, hogy a' poézisnak, és különösen Faludi' poétai munkájának sok rendbéli, 's igen különböző ízlésű, számos kedvellőji között, találathatnak olyanok-is, a' kik az említett strófák' olvasásában még ma-is gyönyörködnének. Lehet különösen, és talán lessz-is közöttök még olyan-is, a' kinek p. o. Apolló' szép húga, a' vadászatot kedvellő szűz Diána, akkor jobban tetszik, és sokkal szebbnek látszik, mikor a' kezében dsidát tartva sétál és a' vadakat — *puskázza!* mint-sem akkor, midőn, régi jobb szokásáról megemlékeztvén, illendőbb készüllettel jelenik-meg, 's kézíjjal és arany tegezzel felfegyverkezve jár az erdőben. Lehetnek ellenben Faludi' verseinek Olvasóji között, sőt vagynak ma valósággal még olyanok-is, a' kik — majd minden ítélő-tehetség, elégséges tudomány, józan értelem, 's tiszta jó ízlés nélkül szemlátomást szűkölködvén, 's még-is mint tudós Bírák az ítélőszékbe nagy-bátran felülve (ámbar betsületes neveiket szorgalmatosan eltitkolva, 's ábrázattokat ál-artzával befedezve) a' magyar elmék' szerzeményeiről ítéletet hozván, — világos szókkal azt állíttják, és az Országnak szinte közepében, az egész Nemzetnek hallottára, minden tartózkodás nélkül, (*larvati non erubescunt*), fennyen hirdetik, hogy Faludinak és a' Nagy Gyöngyösinek poétai fényes érdemét igazán és voltaképpen megismérni, mind a' kettőt hazafiúi szíves ditséretekkel magasztalni, 's valóságos fogyatkozásaikat el nem hallgatván, az igaz Magyar Tudósok' ebbéli köz ítéletében megegyyezni, és őket

a' tehetetlen, irigy Verselők, lelketlen, magyarságtalan rossz Fordítottók, 's más olytán apró tudatlan Kritikusok ellen, oltalmazni, védelmezni, „*annyi volna, mint a' mostani század' miveltebb izlése ellen vétteni*”!! Az ilyen Olvasók', Verselők', Kritikusok', Szófaragók', 's Recensensek' ilyen és hasonló nemű állíttásaira, nem tarthatván szükségesnek a' válaszadást, egyedül arra kell itt a' Pesti Tud. Gyűjteménynek érdemes Kiadójit, mint tudós Embereket, és igazságot, betsületet szerető Magyarokat, már előre barátságos indulattal 's hazafiúi méltó bizodalommal és szívességgel kérnünk: hogy, ha ezután a' Nemzet' régibb vagy újabb *Poétájinak* érdemeiről, munkájiról, tovább-is ítéletet tétetni akarnak, 's valakinek ebbéli véleményét nyomtatásban közre botsáttani kívánnyák, válaszszák-meg jobban a' bírakat; és, meggondolván, hogy (a' köz-mondás szerint) e m b e r k e l l a' g á t r a,

Ne bízzák a' dolgot tudatlan fiúra,
Mint a' harangöntést otromba hajdúra!

V. Faludinak azon saját kézírása, a' mellyben magyar verseinek ezen kis gyűjteménye találtatik, néhai Püspök Szili János Úrnak halála után a' Szombathelyi Papnevelő Ház' birtokába jutott, és most annak könyvtárában különös nagy gonddal őriztetik. — — — — —
Ezt tudtára adván az Olvasónak, kötelességünknek ismérjük, itt egyszersmind azt-is nyilván jelenteni, hogy azon Szombathelyi kézírásnak mássára tsak ugyan még-is szert tettünk. Ezért a' Kiadó, 's ő vele Faludi' Magyar Műzsájának minden más igaz és értelmes Tisztelőji, annál szívesebb köszönettel tartoznak Nagy-tiszteletű Tudós Prof. Bittnitz Lajos Úrnak, mint-hogy ez a' tiszta magyar szívességű bölts és buzgó Hazafi, a' kérdésben lévő eredeti versgyűjteményt velünk nem közölhetvén, azt számunkra nem tsak egész készséggel leíratta, 's annak igaz mássát hozzánk felküldötte, hanem azt-is világos szókkal bizonyította, hogy ez Faludinak eredeti kézírásával mindenképpen és tökéletesen megegygyez; úgymint a' mellyben egyszersmind annak minden hibáji, több rendbéli különösségei, 's számtalan sok apró fogyatkozásai-is, feltaláltatnak; (a' Kiadónak ebbéli kívánsága 's különös kérése szerint.) Kérjük-is azért a' tisztelt Prof. Urat, hogy ekképpen megmutatott hazafiúi

szívességéért tartozó, 's itt hasonló egyenes indulattal nyilván kijelentett szíves köszönetünket elfogadni ne terhelte! ámbar jól tudgyuk, és tellyességgel nem kételkedhetünk benne, hogy, bőven megelégedvén azzal, ha Nemzetének, Hazájának ez alkalmatossággal-is újra szolgálhatott, 's nemes szíve' hajlandóságának eleget tehetett, Ó mi tőlünk azért köszönetet se' nem várt 'se' nem kívánt.

Az a' Szombathelyi kézírás tehát, a' mellyről itt szó vagyon, előttünk lévő igaz és tökéletes mássához képest, nagyobb nyoltzad rétbén, békötötte, száz-huszonkét lapból áll. Az elejénn nyoltz üres lap vagyon, és tsak a 9dikenn kezdődnek az Énekek, első helyet foglalván közöttök a' *Felelő Ének*. A' VI dik Egloga után, melly a' 94dik laponn végződik, ismét nyoltz üres lap maradt, úgymint 95—102. Erre következik, a' 103dikonn, az az Ének, a' melly itt (ezen Pesti kiadásban) az Első Könyvnek XIXdik száma alatt találattik, a' *Pipáról*, imillyen felrással: „*Olasz Sonetto formára.*”^{b)} Ezen kis költemény után megínt tizeneggy üres lap vagyon, 104—114. A' 115, 116, 117, és 118dik laponn olvastatik a' négy utolsó, egyházi, vagy szent Ének; mellyre ismét négy üres lap következik, 119—122.

E' szerént, az üres lapok' száma öszveséggel harmintz-eggyre mégyen, és nyilván bizonyítta, hogy Faludi a' két előbbi kiadásban és a' maga saját kézírásában fel nem találatható költeményeket oda a' többi közé beírni szándékozott, és hogy ebbéli feltett szándékát nem tellyesíthette. Mert nyilván való, hogy a' békötött könyvnek elejénn, közepénn, és végénn, ezt a' sok üres helyet nem ok nélkül hagyta, és hogy, ezen lapok' számához képest, a' Poéta' válogatott szebb és jobb verseinek egy egész negyed része elveszett, a' magyar nyelvnek és poézisnak nem kevés kárával!

Ezt a' kárt pedig annál inkább lehet és kell sajnálnunk, ha meggondoljuk, hogy az így eltévedett 's örökre elveszett költemények' egy része talán pásztori versekből állott; mivel-hogy, a' mint fellyebb jelentettük, éppen a VI dik Egloga után maradt nyoltz üres lap; mellyre a' Szerző (a' három elsőhöz képest) szintén két olyan nemű költeményt írhatott volna. Így az Eglogák' vagy Pásztori Költemények' száma öszveséggel nyoltzra menne, 's ezen gyűjtemény' II dik Könyve annál nagyobb díszére volna mind magának a' jeles nagy Költőnek,

mind a' Magyar Poézisnak. Tudgyák ezt, és kétség kívül mélyen
érik velünk egygyütt az ebbéli nagy veszteséget mind azok
az értelmesebb Hazafiak, a' kik a' Poézisnak, és különösen a'
Pásztori Költésnek, igaz mivoltáról ítélnének, Sajnállyák,
5 mondom, ezt a' helyrehozhatatlan kárt mind Azok, a' kik
tudhattya, és érezhetik, mi légyen tulajdonképpen az a'
„*molle atque facetum*”, melly a' szép mesterség' ezen nemének
különös sajáttya; 's mellyet, mind a' régibb, mind az újabb
időkben, más idegen nemzeteknél-is igen kevés Versszerzőnek
10 munkájiban, és a' mi nyelvünkön mind e' napig tsak Faludi-
nak, és egyedül tsak Faludinak, pásztori verseiben találhatni.
Ille quidem omnibus ejusdem operis auctoribus abstulit nomen,
et fulgore quodam suae claritatis tenebras obduxit. Faludinak hat
Eklogája, megbetsülhetetlen drága kincs a' Magyar Nyelvben
15 és Poézisban; 's tisztelni, betsülni, szeretni fogja ötet azért
még a' késő maradék-is.

Találatnak a' többször említett kézírásban, úgymint a'
10, 39, 42, és 74dik laponn, holmi francia versek-is; ugyan
azon négy epigramma t. i., mellyet a' Győri kiadásban (a' 87,
20 88, és 89dik l.) olvashatni. Mi okból, és mi végre írta légyen
ezeket a' mi Poétánk a' maga magyar versei közé? azt ugyan
sem a' mostani Kiadó, sem más senki, ma nem tudhattya.
De bizonyos ellenben, hogy azon verseket nem ő szerzette;
hogy azok, valóságos francia eredetűek lévén, Parizsban-is
25 elég isméretesek, a' mint ezt a' Kiadó saját tapasztalásából
tudgya, 's tellyes bátorsággal állíthattya; és hogy a' Szombat-
helyi gyűjteményben még több és tetemesebb hibákkal vagynak
leíratva, mint-sem az imént említett első kiadásban nyomtat-
tatva; — Révainak szerentsétlen magyar fordítását számba
30 sem vévén. (Mert ez tsak azt mutattya, hogy a' jó szándékú
Fordító sem a' nyelvet és a' szók' igaz hangjait eléggé nem
tudta, sem a' Szerző' szavainak értelmét fel nem érte. A' mi
azonban ezen nevezetes Grammatikus' egyéb litteratori nagy
érdemeinek minden kissebbítése nélkül legyen mondva.)

35 A' mi egyébaránt a' kérdésben forgó kézírásnak egész
külső belső minéműségét illeti: annak előttünk lévő igaz mássá-
hoz képest, már első tekintetre-is láthatni belőlle, hogy Faludi
azt nem nyomtatásra készítette, és hogy az abban találató
költeményeket többnyire tsak úgy, tsak a' szerént írogatta-
40 öszve, a' mint egymás után eszébe juthattak, vagy kezébe

Magyar Tudósokhoz.

I. Faludi Ferentz' 's több más Magyar Költők'
Munkájinak Kiadásáról.

II. A' Nemzeti Nyelvről 's Poézisről, és a' máj
Nyelvrontók' törekedésiről.

Írta
Batsányi János.

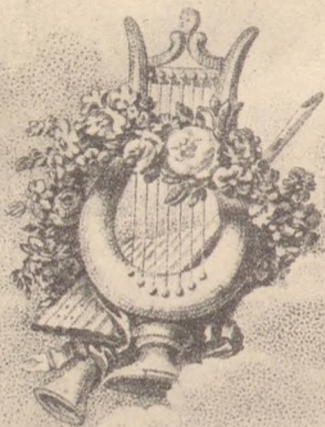
P e s t e n n,
Ns. Trattner János' Tamás betűjivel 's költségével,
1 8 2 1.

A' magyar tudósokhoz címlapja

FALUDI FERENTZ'
VERSEI.

Kiadta

Batsányi János.

PESTENN, 1824.
Petrózai Trattner János'
betűjével és költségével.

kerülhettek — májd minden leírás- és elrendelésbeli szorgalom 's kívánatos figyelem és vigyázat nélkül; (a' melly rendetlenség-ről annak idejében már az első Kiadó-is emlékezett, jelentvén egyszersmind, hogy a' pásztori verseket az Énekektől megkülönbözte, 's a' t.)

5

Illendő, sőt szükséges volt tehát, az egész kis gyűjteményt, a' költemények' tárgyainak és a' versek' nemének nagy külömb-ségéhez képest, négy különös Könyvre felosztanunk, úgy, a' mint azt ezen új kiadásban kiki láthattya. I-ső *Könyv. Énekek.* II. *K. Pásztori Verse.* III. *K. Elegyes Verse.* IV. *K. Egyházi, vagy szent Énekek.* — Nem vélnők, hogy a' dologhoz értő tudós Olvasók között találtathatnék valaki, a' ki az Egésznek ezen felosztását 's elintézését helytelennek, vagy haszontalannak állíthatná. A' poétai munkák' gyűjteményében az illetén gondos elrendelés sokkal szükségesebb, mint-sem némelyek 15 vélik. Vallyon, hihetné-e valaki, hogy p. o. azt a' rendet, a' mellyben *Horatiusnak* többféle költeményei (főképp' Ódái) egymásra következnek, a' tsupa vak eset okozhatta? 's hogy abban ezen halhatatlan Költőnek legkevesebb szándéka sem volt? Melly szép és mesterséges belső egybefüggések légyen 20 még *Juvenalis'* Szatirájának-is, és melly helyesen következzenek még ezek-is egymásra, a' tudós *Dusaulx* nyilván megmutatta, úgy, hogy senki sem kételkedhetik benne.

VI. Úgy látszik, hogy a' Szombathelyi érdemes Tudósok olyan vélekedésben vagynak, mintha Faludinak ottlévő kéz- 25 írása ugyan az volna, a' mellyről Révai (Pozsonyi előljáró beszé- dében) emlékezik. De a' most nevezett Tudósnak saját szavaiból kitétszik, hogy a' tiszteltt Urak ebben tsalatoznak. Ugyan-is, Révai a' 61dik laponn imígy tudósítja Olvasójit: „Érről az Énekről ezeket jegyzette maga a' Szerző: Eggy valakinek nagy 30 kérésére, isméretlen személyekről írtam ezen bútsúzó verseket, 1775dik esztendőben, S és Z betűk alatt.” — Már pedig a' Szombathelyi kézírásban, sem ez a' jegyzés, sem a' kérdésbe vett bútsúzó ének, fel nem találtatik; és a' Szerző azt ezen gyűj- teményéből annál méltábban kihagyhatta, 's valóban ki-is 35 hagyta, minthogy ez a' nagy kérésre, isméretlen személyekről, mintegy kéntelenségből, 's valósággal mondva tsináltt, szeren- tsétlen bútsúzó vers, semmiképpen meg nem érdemli, hogy a' többi között helyet foglallyon. És így, már tsak ebből-is lát- hatni, hogy Révai nem a' Szombathelyi kézírásról beszéll. De 40

másutt, úgymint a' 79dik laponn, még azt-is nyilván jelenti, hogy az a' nyoltz vers, a' mellyel Thirzis a' III-dik Eklogát bérekeszti, (*Többnek szóll a' levél — békélyünk-meg szépen utóllýára.*) fel nem találtatik Faludi' kézírásában. „Hihető, 5 úgy mond, hogy későbben magát meggondolván, nem akarta ezzel megsérteni a' rossz Költőket.” Ezt véli, 's ezt mondgya Révai Faludiról. Nyilván és újra kitetszik ebből-is, hogy itt nem a' Szombathelyi kézírásról lehet a' szó; mert abban, a' 78dik laponn, az a' nyoltz vers valósággal feltaláltatik, éppen 10 úgy, a' mint ezen Pesti kiadásban (a' 82dik és 83dik l.) nyomtatva vagyon. Bizonyos tehát, és tagadhatatlan, hogy ez a' Szombathelyi kézírás több tekintetben különböz attól, a' mellyről Révai szóll. Mellyik légyen valósággal a' kettő közül Faludinak „*utolsó kézírása*”, azt ugyan most felette nehéz, sőt szinte lehetetlen 15 volna, meghatározni; annyival-is inkább, mivel Révai, sem a' lapok' számáról általlyában, sem az üres lapokról különösen, nem tesz említettést, — esztendőszám pedig a' Szombathelyinn sintsen. Úgy látszik mindazonáltal (és ez méltóbb a' figyelemre) tsak a' most előhozott két példából-is, de főképpen és különösen 20 'Thirzis' beszédéből, hogy a' Szombathelyi, *jobb és tökéletesebb* a' másíknál; annál t. i., melly az első Kiadónak kezében volt, 's a' mellyet ő utólsónak nevez. Nem lehetetlen azonban e' mellett még az-is, hogy akkor mind a' két kézírás Szili Püspök' birtokában volt; hogy Révai mind a' kettőt látta; és hogy azt, 25 a' mellyről beszél, ő jobbnak, 's talán ezen okból utólsónak lenni vélte. Akármint légyen a' dolog, szükségtelen és haszontalan volna, azt még bővebben vizsgálni, fejtegetni.

A' mi pedig Révainak ama' további különös állítását közelebről illeti, a' mely szerént ez a' nagy-érdemű Tudós azt 30 gyaníttya, 's *hihetőnek* véli, hogy Faludi, magát későbben meggondolván, nem akarta Thirzis' szavaival megsérteni a' rossz Versszerzőket, (mert nem *Költőkről*, nem *Poétákról*, hanem tsak a' tehetetlen, rossz, és ízetlen büszke Verselőkről, 's ezeknek a' Múzsák' kényes udvarába nem illő, dísztelen, és eltúrhetetlen 35 fűzfa-verseikről, vagyon, 's lehet ott szó): úgy látszik, hogy ebben-is nagyon, és szemlátomást tsalatkozik a' jó Révai. Mí nekünk legalább nem lehet magunkkal elhitetnünk, és valóban nem-is hiszszük, hogy ebben ő vele a' Tudósok között sokan megegyezhetnének. Mert igaz ugyan, és bizonyos dolog 40 magában, hogy egygy olly jeles Poéta, mint Faludi, *nem akar*

soha senkit ok nélkül, szükségtelenül, és feltett szándékkal „megsérteni”. Természetéhez, egész érzése 's gondolkodása' módgyához képest, az Igaznak, Jónak, és Szépnek buzgó kedvellője lévén, 's a' Roszszat és Rútát mindég és mindenütt útálva látván, távul van ő-tőlle minden afféle bal szándék, 's 5 ellenséges vak indulat. Ugyan azért nints-is oka, hogy, e' tekintetben, „magát meggondollya”. De nyilván való dolog egyszerűsmind, hogy itt olyan szándékról, vagy akaratról, nem-is lehet kérdés; 's hogy azért Faludira nem-is kell valamit olyast minden ok nélkül reá fogni. Külömben-is, böltsebb ember, jobb és értel- 10 mesebb hazafi, 's a' Magyar Nyelvnek és Poézisnak igazabb baráttya, buzgóbb és szívesebb kedvellője volt Ő, mint-sem hogy az ollyatén rossz és balgatag Versfaragók' oktanan nehez- telését, tehetetlen haragját, valaha számba vehette, vagy azok' kedvéért, az igazságnak, józan észnek, poétai tudománynak, 15 's jobb ízlésnek ügyét elhagyván, elméjének olly szép szülemény- nyét szántt-szándékkal megtsonkíthatta, 's azt vélhette volna, hogy, ha már egyszer őket azon versekkel valóban megbántotta, (mert Faludi' verseit ismérték többnyire már akkor Ország- szerte), valaha többé megengesztelheti! Tudta Faludi jól, és 20 tudgya ma-is minden igaz Költő, hogy alig lehetnének ő-néki valahol tzinkosabb és mérgesebb titkos ellenségei, minden meg- sértés nélkül-is, az afféle irigy apró Verselőknél, 's egyéb ollyan rendbéli szapora-szavú, kevés-savú, gyáva firkálóknál. A' -mí Faludink' Mopszussáhöz hasonló emberkéek' haragját, betsmérlő, 25 rágalmazó tsevegését, soha semmiképpen el nem kerülőd; soha őket meg nem engeszteléd. Nyújtsd nekik a' legszebb, legtisztább mézet, mellyet a' Magyar Hybla' legédesebb és illatozóbb virági- ból készíthettél: meglátod, hogy még azt-is epe gyanánt nézik, és vagy méreggel 's haraggal távoznak-el tőlle, vagy undorodva 30 vetik-viszsa. Tudván a' Poéta, hogy ezt úgy hozza magával a' szép mesterségekre 's főképp' a' poézisra nem termett büszke tehetlenségnek irigy és alatsony természete; 's tekintetbe vévén azt-is, hogy az ollyatén boldogtalanok erről többnyire magok sem tehetnek: legkevesebbet sem aggódik velek, sőt 35 inkább szánakodik rajtok. De a' Múzsák' mennyei szép ajándé- kát, mellyel mind Nemzete' jobb részének örömet és tiszta gyönyörúséget, mind önnön magának igaz érdemet és állandó jó nevet szerezhet, ő miattok ugyan el nem rejti, sem elméje' szebb mivét meg nem tsonkíttya. — Ezt azért, akármit véllyen 40

és mondgyon Révai, a' mi bölts Faludink sem tselekedhette; és, a' mint saját kézírása nyilván mutattya, nem-is tselekedte.

VII. Azon kézírásban nem találtatnak imezek: 1) *Kiszító Ének*. 2) *A' Hajnal*. 3) *Nem, mind vígság, a' mi annak látszik*. 4) *Sz. István Királyhoz*. 5) *Sz. Imre Hertzegről*.

Hogy az első Ének valóban Faludi' munkája légyen, senki sem kételkedhetik benne. A' felelő Ének egyenesen arra mutat, arra válaszol, és a' mint Révai különösen megjegyzi, ez a' két költemény előszször versenként váltva énekeltetett a' kiszító Úrfitól és a' felelő Kisaszszonytól, Hippolitus és Fedra név alatt. A' többire nézve pedig azt tartom, az első Kiadóval 's több másokkal, én-is, hogy Faludi szerette mind a' négyet. Mert az az állíttás, a' melyet egykor valahol nyomtatásban olvastam, hogy t. i. az első Magyar Királyt magasztaló szép Ének nem őtölle származott volna, — mint pusztá állíttás és különös hiú vélemény, alig méltó az említtésre. Ha az illetén monda-monda beszédek, a' nyomtatás által elterjedvén, hitelt nyerhetnének, utólyára könnyű lenne, akármelley jeles Író' legszebb munkáját-is másnak tulajdoníttani, 's ekképpen akárkit-is ebbéli érdemétől megfosztani; annyival-is inkább, mivel igen kevesen vagynak, a' kik az elmék' saját tulajdonságát, természeti különös bélyegét, megismérni, vagy tsak azon egy jeles Szerzőnek munkáji között-is a' remek-miveket a' múlandóbbaktól megválasztani tudnák, — ha bár az elme' minémúségének különös jelét minden olyanféle munka láthatóképen magánn viselné, hordozná is.^{c)} —

Faludi' költeményeinek száma, az imént említett öt énekkal egygyütt, öszveséggel negyvenre megy. Ennél többet én sem szerezhettem-öszve; ámbár e' végett, már több eszten-dóktól fogva, mindent megtettem, a' mi tőlem függött. Úgy látszik, hogy azok a' Magyar Hazafiak, a' kik hajdan a' magyar poézisban, és különösen ezen nagy nevű Poéta' magyar verseiben, olly igen gyönyörködtek, 's főképp' némelley énekeit, (mint p. o. *Magas hegyek, szelíd erdők*; *A' Szerentse' változásinn*, 's a' t.) olly örömet dalolgatták, énekelgették, 's nagy szorgalommal öszveírogatták, — már talán mind kihaltak; Azok ellenben, a' kiknél Faludinak némelley efféle munkáji történetből még ma-is írva találtathatnának, az illyen tudományos tárgyakkal, a' nemzeti nyelv' és litteratúra' hasznával, 's ezen jeles Magyarnak poétai hírével nevével, keveset gondolnak, és azért

inkább akármely egyéb dologra fordítyák idejeket, fáradságo-
kat, mint-sem a' nállok haszontalanúl heverő idegen kintsnek
másokkal való közlésére. Lehetnek ezek' számában még ollya-
nok-is, a' kik a' magyar elmének illy ritka és illy betses szüle-
ménnyeit talán szántt-szándékkal elrejtik, 's rútúl fösvénykedve 5
annál szorossabb zár alatt tartani szükségesnek vélik, mennél
többször hallják, vagy olvassák, hogy azokkal más Magyarok-is
örömetst bírnának. Sőt némellyek, tellyességgel idegenek 's
járatlanok lévén önnön Hazájok' tudományos állapottyának
mind újabb történeteiben, és meg sem álmadhatván, hogy valaki 10
most önként áldozatokat tehessen a' köz jóért, talán azt gon-
dollyák, hogy bizony — nyerekedés a' szándékunk!!! Meg-
vallom, hogy az ebbéli nagy gondatlanságot, hogy az illetén
dolgok iránt még ma is olly sok helyekenn, olly sok személyeknél
uralkodó hideg, és semmiképpen meg nem lágyúlható kemény 15
érzéketlenséget, nem lehetett szívemre nem vennem, mély fáj-
dalom nélkül ez úttal-is újra tapasztalnom. Ne vegye azért,
és bizonyyára nem-is veheti, senki rossz névenn, ha most, a'
Poétának egygyik kesergő pásztorával, az egész Haza előtt
panaszolkodván, én-is azt mondom: 20

„Hallottam, nem hittem: vallyon, ki hihette,
A' ki reménységét váltig le nem tette?!”

Illyen környűállások között, illy szorúltt és kedvetlen
állapotban, minekutánna olly sokáig és olly hijában várakoztam,
reméltem, leveleztem volna, utólyára kéntelen valék, magamat 25
eltökéllenem, és Faludi' magyar verseinek ezen kis gyűjte-
ménnyét úgy, a' mint itt vagyon, kezeim közül kibotsáttanom,
's nyomtatás végett Pestre lekűldenem.

Ezen új kiadásnak elkészíttésében a' Szombathelyi kéz-
írást követtem, mindenben és mind addig, a' míg, Kiadói 30
kötelességem szerént, követnem lehetett, és kellett; önként
és örömetst megtselkedvén egygyáltallyában mind azt, a' mit
az illyen poétai maradványok' Kiadójától az Olvasó méltán
megvárhatott, remélhetett, és a' ditsűültt Szerző maga-is
valamellyik szíves jó baráttyától kívánhatott volna. Ehhez 35
képest önként értetődik, és talán nem-is volna szükséges külö-
nösen jelentenem, hogy az említett kézírásnak több rendbéli
apróbb hibájit, és a' két előbbi kiadásnak elég sok és néha elég

tetemes fogyatkozásait meg nem hagytam, hanem mindenütt megjobbítottam, és illendőképpen helyre hozván megegyengettem; ebben sem tselekedvén egyebet kötelességemnél. Itt mindazonáltal a' kézírásnak tsak olyanféle hibájról szóllok, 5 tsak azokat értem, a' mellyek leírás-közben vígyázatlanságból 's feledékenységből történtenek. Mert az ollyatén nyelv- és versszerzésbeli, vagy akármelly egyébnemű fogyatkozásokat, a' mellyeket úgy kell tekintenünk, mint a' Szerzőnek valóságos hibájit, és saját különösségeit, (a' millyenek ezen kis kötetben, 10 annak mekkoraságához képest, elég nagy számmal találtatnak), nem vala szabad megegyengetnem, változtatnom; ámbár némellykor igen könnyen lehetett volna rajtok segítenem.

Mondám: hogy a' kézírást mind addig követtem, a' míg lehetett, és kellett. Ezt mindazáltal néha, és különösen két 15 ízben, se' nem kellett, se' nem lehetett tselekednem. Illendő azért, ezt nyilván megjegyzenem, és erről itt világosan számot adnom. — Ez a' számadás, és ez az egész todalék, vagy tudományos értekezés, még most szükséges. Idővel, ha Faludí' verseinek gyűjteménye majd újra, 's talán még szebben, tisztábban, tsínosabban kiadattatik, elmaradhat ez-is, — mint 20 olyan számadó 's értekező beszéd, melly tsak ezen egy új kiadáshoz tartozhatott, és minden további nyomtatásra nézve szükségtelenné, haszontalanná lett.

1. *Az Erdő* 38. l. — Ez a XIII-dik Ének több tekintetben 25 megérdemli a' tudós Olvasónak figyelmetességét. Ez, a' mí Poétánknak, az illetén versek között, egygyik legjelesebb, noha nem leghibátlanabb, szerzeménye. Ebben tett ő legtöbb egyengetéseket, változtatásokat; ámbár ezek nem voltak mindég jobbítások. És e' miatt zúgolódtak leginkább némellyek az első 30 Kiadó ellen. Szükséges tehát, hogy erről itt valamivel bővebbetkén szölyünk, és ez úttal minden további zúgolódnak, vagy újra támadható haszontalan vetekedésnek elejét vegyük; — a' mennyiben ez mí-tőlünk függ, és magában lehetséges. Nem tévén t. i. semmi egyéb változtatást Faludinak ezen költemény- 35 nyében-is, okát kell adnunk, miért ítéljük légyen szabadnak, vagy-is inkább szükségesnek, a' haszontalan és üres versek gyanánt elhánytt strófákból egygyet kiválasztani, 's ezt az *egygyet*, mint szépet, jót, és a' többihez tartozót, ezek közé újra felvenni, 's oda, a' hol előbb állott vala, visszahelyheztetni; 40 nehogy az ebbéli szükséges jobbítást valaki helytelen és tilos

foltozgatásnak nevezhesse, holott nyilván való igazság, hogy ezen strófát a' Szerző, jobbításbeli világos szándéka ellen, tsak vígyázatlanásból hagyhatta-el. De lássunk már a' dologhoz.

Minden ilyenféle poétai munkában, minden költeményben, az Íliástól és Odüsséától, vagy Pindarusnak legfelségesebb nagy 5 Ódájától fogva, szinte Horatius' legtsekélyebb és tsak két strófából álló, kis énekéig, vagon valamely belső titkos elrendelés, 's néha igen mesterséges, és még-is igen természetes, öszvefűgges, — feltévén azt, hogy az ollyatén költemény tökéletes, és való- 10 ságos mesterségbeli szép alkotmány. Kivévén talán az egy distichonból, azaz, tsak két sorból, tsak két részetskéből álló kis epigrammát, (mellynek, az elsőtől mind külső mind belső mívoltára nézve különböző, második felét, *Lessing'* megjegyzése szerént, úgy lehet nézni, mint valamely felírást, *inscriptiót*), — vagon természet szerént mindeniknek kezdete, közepe, és 15 vége; vagy-is, hogy az emberi termet' szép és tökéletes formáját vegyük példáúil, és ahhoz képest szóllyunk, vagon minden efféle szép mesterségbeli, vagy poétai alkotmánynak feje, dereka, és lába. Mindenikben meg kell, továbbá, az Egésznek az egygyes, különös tagokkal, vagy a' maga' saját alkotásbeli részeivel, és 20 meg kell viszontag ezeknek azzal-is, magok közt-is, illendő-képpen egygyezniek; mind a' két tekintetben valamely bizonyos arányosságot, szépen öszveillő, helyes egygyenlőséget, szimmetriát, és, még ezen értelemben-is, ritmust tartaniok: hogy, a' versbéli tántz', vagy poétai muzsika' törvényei 25 szerént, annál könnyebben, szabadabban, és kellemetesebben mozoghassanak, 's így az értelmes és érzékeny Nézőnek szemét és fülét, 's ezek által szívét és elméjét, annál inkább gyönyörködtethessék, a' szép mesterségnek tzellyához képest. A' Költő' elméjének illetén alkotmányáról, életre hozott, megtestesültt, 30 's elevenné, láthatóvá lett, szép és kellemetes képzelmennyéről, lehet Quintilianussal igazán mondani, a' szónak szinte betű szerént való értelmében: *rhythmus etiam in corporis motu est*. Ezt az okos felosztást, tudós, bölts, és mesterséges elintézést, ezt a' belső titkos egybefűggest, alkotásbeli szükséges rendet, 35 szépen öszvemérséklett, kívánatos ritmust, mind az Egészre, mind annak fő részeire, 's egyéb különös tagjaira nézve, — valamint más jeles Poéták' szebb és tökéletesebb munkájiban észre lehet venni, úgy a' mí Faludink' szerentsésebb órában költt szerzeményeiben, és különösen ezen XIII-dik éne- 40

kében-is, könnyű tapasztalni. Vagynak ennek-is több fő
részei; van eleje, van közepe, 's illő és törvényes bé-
rekesztő vége. Valamint előbb, a' III-dik énekben, a' Szerző,
vele született poétai érzésének ösztönétől indíttatván 's vezérel-
5 tetvén, a' tavaszi mulatságot, vagy a' mezei boldog és független
életnek egy egész napi dologtalan foglalatosságát 's gyönyörű-
ségeit, a' nappali víg órák' szokott rendi, 's természeti folya-
mattya szerént, három részre, úgymint *reggeli* sétálásra, *ebéd-*
kori gyönyörködésre, 's megnyugvásra, pihenésre, és *délutáni*
10 tsendes járkálásra, felosztotta, és, a' két első részt béfejezvé, az
utólsót imezen világos szókkal kezdette:

„Diána' udvarát megínt látogatni,
Ernyős sátoriban, mint reggel, mulatni;”

valamint, mondom, ott a' tavasz-kori mezei mulatságot három
15 különös, de még-is jól összefüggő, nyilván egymáshoz tartozó,
's rendre következő részekben adta-elő: úgy itt ezen nagyobb
és sokkal szebb Énekben-is, mellyben az erdőnn töltött víg
napot olly szépen és bőven leírja, (hogy, művészi titkos szándéka
szerént, ezen víg és ártatlan mulatságokat majd utóbb a'
20 városi nyughatatlan és testet lelket elbágyasztó bajos életnek
alkalmatlanságaival egybe vetvén, a' nagy különbséget annál
inkább éreztethesse) hasonlóképpen tselekedett. A' reggeli és a'
délutáni mulatságot tudni-illik, melly már magában és tár-
gyainak minéműségére tekintve-is különböző természetű, itt-is
25 nyilván elválasztotta, szemlátomást (mint két fő részt) meg-
különözte egymástól; közikbe, és az Egésznek valóban szinte
közepére, helyheztetvén az ebédet és déli szükséges megpihenést,
nyúgodalmat. Böltsen! mert e' nélkül, az egész napi mulatság-
nak szakadatlan folyamattya, 's annak hasonlóképpen folyton
30 folyó hosszas leírása, kedvetlen és únalmas volna! holott az
únalom — halála a' gyönyörűségnek, 's ugyan azért legnagyobb
hibája minden poétai munkának. — Itt, a' reggelnek és reggeli
mulatságnak előadásában, utolsó helyet foglal a' vadászat. Ez
ott végződik, hol a' Szerző azt mondgya: „*Húll sok drága däm-*
35 *falat.*” Vége lévén itt valósággal a' reggelt béfejező vadászatnak,
szükséges a' megállapodás, a' kinyugvás, megpihenés; és, minek-
előtte a' délutáni (más rendbéli, 's az előbbiektől egészen
külömböző) mulatság kezdődhetik, 's folyvást folytatódhatik,

szükséges egyszersmind az általmenetel, az úgy nevezett *transitus*, vagy *transitio*; melly a' beszédnek, és az egész beszéllő mesterségnek, a' mint kiki tudgya, egygyik legnehezebb és legszükségesebb része. Ennek, azon Énekben, a' 15-dik strófa után volna helye, 's okvetetlenül ott kellene következnie. A' két 5 első (Győri és Pozsonyi) kiadásban mindazáltal, és a' Poétának Szombathelyi saját keze' írásában, erről ott legkevesebb emlékezet sint; mert ezt a' Szerző se' nem mondgya, se' nem érezteti. Mí más Nézők és Olvasók még most-is a' vadászatonn vagyunk, 's tsak azt láttyuk és halljuk, hogy a' hajtók sokan 10 vagynak, hogy zeng a' liget, és hogy szinte húllva húll a' sok dám-falat. Nem-is lehet azért ezt az egyszerre jövő véletlen és váratlan hírt méltó tsudálkozás 's valami kis kedvetlenség nélkül hallanunk, hogy az a' vadász nép, a' mellyet még most-is szemmel tartunk, és olly eleven mozgásban lenni, vígadni 15 látunk, már nem tsak ebédelt, hanem *ebéd után* ki-is nyúgodta magát, sőt *seregelve* jó felénk, és *új játékra lép-öszve*; olly szándékkal t. i., hogy víg napjának utolsó (harmadik) részét mulatva töltse, 's mulatságait előttünk újra kezdvén mind addig folytassa, míg — a' Poétának tetszik! Mí pedig figyelmetes Nézők 20 's tsendes Hallgatók, semmiképpen meg nem foghatván, hol, miért, és miképpen történt 's történhetett légyen meg ez a' különös rendbéli új boszorkányság, alig tudgyuk, hányadán vagyunk; minthogy sem szemeinket bé nem húnnytuk, sem ébren nem álmadoztunk. Elég az, és bizonyos, hogy a' dolog valósággal 25 megtörtént, és hogy mink ebbéli méltó várakozásunkban megtsalattunk; holott, a' kedves Faludit ilyen hiú szemfényvesztőnek soha sem tarthatván, fel nem tehattük rólla, sőt most sem lehet magunkkal elhitetnünk, hogy ő ezt szántt-szándékkal tselekedte, 's hogy, bizodalmunkat, reménységünket így megtsalván, mindnyájunkat tudva 's tsupa furtsaságból olly véletlenül vízre vitt volna. Bizonyos, mondom, minden hímezés, hámozás, 's hüvelyezés nélkül világosan szóllván, hogy ebben az Énekben a' 15-dik strófa után, és így az Egésznek szinte közepében, a' *reggeli* 's a' *délután* mulatságok között, szembetűnő 35 nagy üreg van, melly (helytelenül elmaradván a' *dél*, 's ez által a' szükséges *általmenetel*) az Éneket egyszerre ketté vágja, 's két hason félre felosztya; a' nélkül, hogy ezek illendőképpen öszvetartozhatnának, vagy, a' mesterség' törvényei szerint alkalmasan egybefüggvén, eggy jól öszvealkotott szép Egész 40

tehetnének. Nyilván való dolog tehát, hogy ezenn a' felette nagy hibánn, hogy ezenn az olly igen alkalmatlan ürességenn, vagy hézagonn, segíteni kell; feltévén azt, hogy a' segítség nem lehetetlen. De hogyan, és miképpen segíthetünk rajta? Ez itt a

5 kérdés; mert a' magunkéből nem szabad valamit oda toldanunk, 's Faludinak kéretlenül költsönöznünk. — Tudván már azelőtt, hogy a' Poéta éppen ezenn a' hosszú énekenn sokat egyengetett, jobbitgatott, és így abban nagy változást tett; lássuk most, és vizsgáljuk-meg: milyen volt első állapottyában, eredeti

10 képpen? Lássuk azokat a' strófákat, melyeket a' Szerző, talán nagyon-is keménykedvén, vagy eléggé nem vigyázzván, 's a' helyel-közzel részenként tett jobbitgatás-közben az Egésznek belső egybefüggésére nem figyelmezzván, (a' mint ilyen esetekben ez néha másokkal-is megtörténik), a' többi közül, mint

15 erőtlen, vagy szükségtelen és haszontalan verseket, kivetett, elhányt, elsikkasztott. Lássuk, mondom, ezeket a' strófákat-is; és, nem gondolván most azzal, hogy ezen verseket az első Kiadó-is tsupa *szószaporító velőtlen verseknek* nevezi, 's egyáltalában mind kárhoztattya, vizsgáljuk-meg figyelmetesen a'

20 józan Kritika' szövétnekének tiszta világánál minden előítélet nélkül; ha, vallyon! nem találtnak-e közöttök olyan valamely jobb, vagy legalább tűrhetőbb sorok-is, melyek ezt a' kemény itéletet meg nem érdemlették? olyan sorok tudni-illik, melyek talán arra valók lehetnének, hogy az említett nagy hézagot

25 valamennyire bétölthetnék, kipótolhatnák, 's a' szükséges általmenetelre mintegy híd gyanánt szolgálván, és az erőszakosan ketté vágott munkának két fő részét ismét egybe-kötvén, öszveforrasztván, talán az Egésznek eredeti belső tiszta épségét megadhatnánk, szerentsésen viszszaszerezhetnék? . . . És íme!

30 úgy van a' dolog. Nem szükség, valamit megváltoztatnunk, vagy ok nélkül közbe foltozgatnunk, sem a' magunkéből Faludinak költsönöznünk. (A' mint egykor mink, Anyos' egynéhány verseire nézve, egyvalakinek értetlensége 's szörszálhasogató gyáva félnöksége miatt, valóban ezt tselekedni, 's a' már kinyomtatva volt munkának némelly részeit új költséggel újra nyomtatni, kéntelenek voltunk). Valósággal találtnak ott

35 egy olyan szép strófa, melly, mind értelmére, mind versalkotásbeli tökéletes jóságára nézve, minden kétség kívül és mindenképpen oda illik; melly a' kérdésbe vett nagy hijánosságot tökéletesen helyre hozván, a' hézagot egészen bétölti,

40

kívánságunk szerint kipótollya; 's mellyet a' tölle régen elszakadt, és e' nélkül semmi öszvefűggesben nem lévő szomorú társai, minekutánna véletlenül történt elmaradását 's a' szép Egésznek abból származott dísztelen tsonkaságát olly sok időtől fogva siratták volna, most szinte könyörögve látszottak kérni, hogy előbbi saját helyét már valahára foglalná-el. Ez a' szép, és igen-is oda illő, sőt szükségképpen oda tartozó, 's mind a' többihez, mind a' Poétához mindenképpen méltó, kellemetes strófa, imígy vagon:

„Megeléglük a' múlatást:
Maga Fëbus jelt adat;
Kiki keres árnyék-szállást
A' leveles fák alatt.”

Elfoglalván ekképpen ez a' négy sor a' maga régi tulajdon helyét, (itt a' 42 l.), melly a' költeménynek majd szinte közepénn van, szerentsésen öszveköti annak két fő részét, úgymint a' reggeli és a' délutáni múlatságok' leírását; 's legkevesebb kétséget sem hágy az iránt, hogy nem tsak nem szükségtelen folt, vagy *szószaporított velőtlen vers*, (a' mint Révai vélte; noha maga-is Versszerző volt), hanem inkább olly kihagyhatatlan alkotó 's tellyesítő rész és szükséges tag a' Poéta' elméjének ezen szép mivében, melly a' többi-is illendőképpen egybe-szerkezteti, 's erőssen öszvetartya. Ez itt t. i. mind a' reggeli múlatságot, 's név szerint a' vadászatot, helyesen elvégzi, bérekeszti, vagy-is inkább annak végét nyilván jelenti; mind a' Nézőt, vagy Olvasót, kívánsága szerint tudósíttya, 's elméjét egy kis időre megnyugtatóván, egyszersmind a' későbbben (a' déli pihenő órák után) tartandó játékokra-is elkészíti. *Megpihenvén ebéd után*, 's a' t.

A' mi ellenben a' többi kilentz strófát illeti: mink-is azt tartjuk, hogy azok minden tekintetben méltán hagyattak-el. Igen jól tselekedte a' Poéta, a' mí vélekedésünk 's belső meggyőződésünk szerint-is, hogy elméje' fiatalabb kori szüleményneit nagyobb szorgalommal általnézegetvén, ezt az Éneket-is keményebben megvizsgálta, 's hidegebb vérrel ítélve végképpen megegyengetvén, jobbítgatván, majd egy egész harmad részével rövidebbé tette. Mert valóban, akár az Egészre 's annak különös részeire nézzünk, akár ezen részek' külső belső mivoltára, 's az egymás után következő gondolatok', érzemé-

nyek', poétai képek', rajzolatok' minéműségére tekintsünk: nem lehet nem éreznünk, nem tapasztalnunk, hogy az így meg-
 egyengetett, annyi haszontalan strófával rövidebbé lett, és száz
 5 versbe öszveszorított költemény, felette sokat nyert, 's valóság-
 gal megjobbítottatott. (Ámbár az-is igaz, hogy még-is maradtak
 benne több olyan tetemes hibák, mellyek Faludinak ezen mun-
 káját dísztelenítettik, 's a' mellyekenn azért hasonlóképpen jobbítá-
 10 példát adott ez által másoknak-is. Tanúlhatnának (és vajha
 tanúlnának!) az ebbéli tselekedeténn ma még az első rendbéli
 Magyar Versszerzők-is; különösen Azok, a' kik majd minden
 válogatás, egyengetés nélkül egybe szedvén, majd minden illő
 15 rend nélkül halomra gyűjtvén, 's kinyomtatvatván verseiket,
 a' sok rossz között (mert a' poézisban mind rossz, a' mi nem
 igen jó, a' mi tsak középszerű!) még a' jobbakat és
 szebbeket-is mintegy önként és már éltekben magok elteme-
 tik, sőt néha még ezeknek előbbi szépségét-is meghomályosították
 — a' jobbításnak vélt szerentsétlen változtatás által! a' mint
 20 ezt nem régen egy igen nevezetes példában kiki láthatta.

2. *Szent Emidhez* 128 l. — Ezen egyházi Ének 4dik stró-
 fájának két első verse a' kézírásban imígyen van:

„Te légy a' mí Szószóllunk,
 Föld rémülvén, oltalmunk.”

25 Hogy ezt így közre nem ereszthettem, kiki láttya. „*Szó-
 szóllunk*”, nem magyar szó; annyival-is inkább nem versbe,
 nem énekbe való. Ezt tehát szükségképpen meg kellett változ-
 tatnom; és, minthogy „*oltalmunk*” és „*szószóllónk*” meg nem
 egygyez, a' második versenn, vagy annak felelő társánn-is
 30 okvetetlenül segítenem: *szószóllónk, oltalmazónk*. Ez a' második
 szó egy taggal hosszabb lévén, a' „*rémülvén*” ige sem marad-
 hatott-meg; a' „*rengvén*” pedig szinte önként ajánlotta magát
 annak helyébe. Ezt annál méltábban elfogadhattam, 's oda
 helyheztehettém, mennél bizonyosabb, hogy, föld-indulásról
 35 lévén a' beszéd, ez még inkább oda illik, mint-sem a' másik;
 melly annak a' természeti rettenetes tüneménynek tsak követ-
 kezése. A' *rengés* 's a' *rémülés* között (mint az ok és okozat közt)
 nagy a' különbség; ámbár a' poézisban néha egygyiket a' másik

helyett lehet alkalmaztatni. — A' föld, a' kebelében egymással vívó nagy és hatalmas erők miatt, *megindúl*, megrendül, meg-rázódik, 's néha egész hegyeket és városokat, sőt egész nagy tartományokat felforgatván, 's minden lakossaikkal egygyütt eltemetvén, azt okozza, hogy a' kik azt láttyák, szemlélik, 5 tapasztallyák — eszes és oktalan állatok — megijednek „*elvé-műlnék*”, és a' rettegve félő emberek, a' halállal fenyegető szörnyű nagy veszedelemben, oltalomért az élet' Urához, 's az „*Isten' Szenteihez*” folyamodnak, könyörögnek;.. a' mint ezt kiki jól tudja, 's a' mi Poétánk maga-is minden kétségenn 10 kívül igen jól tudta. —

Ez vala tehát az a' két különösebb és említésre méltóbb eset, a' mellyben Faludi' kézírását nem követhettem, 's a' mellyre nézve kéntelen valék, a' dologhoz értő tudós Olvasónak itt ekképpen számot adni. Találatnak, a' mint már fellyebb mon- 15 dám, találatnak még ezen versgyűjteményben más rendbéli több hibák, és néha elég tetemes fogyatkozások-is. Ezekenn mindazáltal tsak azért sem lehetett segítenem, jobbítanom, mivel több fontos okok 's méltó tekintetek miatt magannak törvényűl kellett tennem, hogy a' Szerzőnek kézírásától különös 20 nagy ok és szükség nélkül soha el ne távozzam; kivéven azokat a' számtalan sok apró hibákat, a' mellyeket, kiadói kötelel-
ségemhez képest, meg nem hagyhattam, nyomtatásra nem ereszt-
hettem. Az első Kiadó ezt, némelly nagyobb fogyatkozásokra nézve, talán bátrabbán tselekedhette, 's azokat könnyen és 25 méltán megjobbíthatta volna; meggondolván, hogy a' boldogúlt Szerző ezen verseket nem tsak maga nyomtatásban közre nem botsátotta, (ámbar írásban egygyenként sok jó ismérősseivel 's baráttyaival közlöt-
te, a' kik azokat ismét tovább terjesztették, úgy hogy Ország-szerte ismérétesekké lettek), de tsak rendbe 30 sem szedte, 's nyomtatásra el nem készítette. Ehhez képest, ő-néki szabadabb mezeje, jobb módgya 's alkalmatossága, sőt néha talán szoros kötelel-
sége-is lett volna, mind Faludi' Magyar Múzsájának ditsőségére, mind a' nemzeti nyelvnek és poézis-
nak nagyobb hasznára nézve, a' szükséges egyenetéseket 35 könnyű kézzel megtenni, 's e' szerént V a r i u s n a k és T u c c á n a k Világ-szerte ismérétes példáját követve, mind a' két tekín-
tetben hasznos szolgálatot tévén, magának-is új érdemet sze-
rezni; — legkevesebbet sem gondolván az értetlen vádolók' vak buzgóságával, 's a' tudatlan kis-bírák' vélekedésével, a' 40

kik, akármit tegyen a' jó-szándékú tudós Ember, mindég betsmérelni, 's gyalázní fogják.

VIII. A' Poétának most említett több rendbéli hibájit elő nem számlálhatván, és itt azoknak fejtegetésébe nem ereszkedhetvén; 5 nem lessz még-is szükségtelen, vagy haszontalan, azokról leg-
alább általlyában, 's némellyekről különösen emlékeznünk.

Ezek a' hibák, a' mint mondám, többfélék, több rend-
béliek, és, ezen versgyűjteménynek mekkoraságához képest, elég
nagy számmal találtatnak. Faludinak versei t. i. hibások némelly-
10 kor az értelemre, 's a' dolognak természeti mivoltára, némellykor
a' verspárasíttásnak közönségesen bevett, és az efféle szabadabb
sorokban igen szükséges, ' azért megszeghetetlen regulájira, 's
különösebben a' véghangok' egygyenlőségére, vagy tökéletes
öszvezengetésére, némellykor a' szép mesterségbeli jobb, igazabb,
15 tisztább és kényesebb ízlésnek törvényyre nézve, néha pedig,
noha ritkábban, sőt igen ritkán, a' magyar nyelvnek saját
tulajdonságára, igaz természetére tekintve. Imhol egy-két példa
mind a' négyféléből.

a) Helytelenül mondgya a' Szerző (az *Erdő'* 14dik stórfájá-
20 ban, 41 l.) Diánáról: *Arany puzdra van kezében*. Mert, vallyon!
hogyan és mi végre tartaná Diána most az arany puzdrát a'
kezében, holott azt, mikor lövöldöz, a' vállán, vagy oldalán
szokta szíjonn függve hordozni, 's abból jobb kezével a' nyílat
szedni? Vagy, ha valósággal kézben tartaná azt, vallyon hová
25 tenné, vagy mellyik kezében tarthatná az ívet? és miképpen
nyílazhatná a' vadakat, — holott az ollyatén nyílazás, vagy
lövöldözés tsak úgy eshetik-meg, hogy a' vadász az íjat bal
kezébe szorítván, annak felvontt idegéből a' nyílat jobbával
eltsattantya, kilövi, kirepíti? . . Kiki láttya, hogy a' mit ott
30 a' Poéta mond, tellyes lehetetlenség; mert az nem tsak a'
nyílazó vadásznak szokásával, hanem a' dolognak természeté-
vel-is ellenkezik. Jól és helyesen mondgya ellenben a' Nagy
Gyöngyösi, hasonlóképpen a' tiszta életnek vadászatban gyö-
nyörködő kegyes Aszszonyáról énekelvén:

35 „Sereggel körülle Nimfájinak nyája,
Öve mellé vagyon aggatva ruhája,
És ragyog oldalán aranyos puzdrája. —
Talponn áll Diána kézbe vett íjjával —
Ezt látván Diána, nyílat fog íjjára —” 's a' t.

Hihető, hogy Faludi-is, többféle fegyvert forgatván eszé-
ben, itt kéziját akart nevezni, de vígyázatlanságból egygyiket
a' másikkal feltserélvén, a' helyett puzdrát említett, és a'
tegezt ív gyanánt vette. De akármiképpen történt legyen ez a'
feltserelés, nem lehet tagadni, hogy a' tsalatkozás nagy volt, 5
és hogy az illetén vígyázatlanság, vagy megfeledezés, az olyan
rendbéli tetemes hibák közé tartozik, mellyeket a' szép mester-
ség' miveiben azok a' tudós Bírák nem egy-könnyen szoktak
elnézni, 's megbotsáttani, a' kik, mint a' Római nagy Lantos,
még Homerust sem örömet láttyák szunnyadozni. Ez pedig 10
Faludira nézve szinte megfoghatatlan nagy botlás vala, 's olly
kétszeres vétek, a' mellyért, ha verseit ő maga eresztette volna
sajtó alá, alig találhatna mentséget. Ugyan-is, ha ő soha vadá-
szatonn nem volt, vagy a' maga idejében nyilasokat nem látott-
is, legalább azon vadászati eszközöket, tárgyakat, fegyvereket 15
ismérnie kell vala, a' mellyeket ott, az erdei múltság' leírásá-
ban, el nem kerülhetett, sőt neveik szerint emlegetni kéntelen
volt. A' velek való élést pedig tsak az imént nevezett régi fő
Magyar Versszerzőnek *Kupidó* nevű munkájából-is könnyen
megtanúlhatta volna; úgymint a' mellyben az afféle vadászati 20
dolgok igen-is gyakran előfordúlnak, és bőven említettnek.^{d)}
Ide járúl továbbá és különösen még az-is, hogy Faludi Európá-
nak több nagy és nevezetes várossaiban megfordúlt, és Rómá-
ban-is több esztendőig lakott. Ő rólla nem lehet feltennünk,
hogy a' szép mesterségek' ottani jelesebb remekmiveit, és ezek 25
között név szerint az egész Világonn elhírült Belvederei Apollót,
fel nem kereste, soha nem látta, sőt több ízben meg nem nézte,
's bámúlva és örömtől elragadtatva nem tsudálta volna, — úgy-
mint az emberi képzelő 's képező tehetségnek képfaragásbeli leg-
szebb és legfelségesebb példáját. A' ki pedig (mint a' mi Faludink- 30
is, minden kétségen kívül) *Látóna'* Fijának ezen mennyei szép-
ségű márványképét figyelmetesen megszemlélte, vagy tsak törté-
netből egyszer látta-is életében, az ugyan ezt soha többé el nem
felejtheti; következésképpen, arról sem lehet egyszersmind meg
nem emlékeznie, miképpen viseli Apolló mind jobb vállann a' 35
tegezt (puzdrát, nyíl-tokot), mind bal kezében az ívet, —
minekutánna bizonyos halált vivő sebess nyílat a' *Python*
nevű sárkányra kilötte, 's ezen szörnyeteget megölvén, Delphi'
környékeit annak pusztítottásaitól megmentette, felszabadította.
Hasonlóképpen van felfegyverkeztetve ezen győzedelmes Isten- 40

nek szép húga Diána-is, ama' Párosi márványból készült híres álló-képben, a' melly (már IV-dik Henrik Király' idejétől fogva) Franczia-országban találtatik, és ugyan azon halhatatlan érdemű, de ismeretlen nevű, régi nagy Művésznek kezéből származni látszik, a' ki az elsőt alkotta. Ennek mássát-is láthatta Faludi, sőt nem-is lehetett nem látnia, mind Rómában, mind egyéb helyekenn, és talán már akkor Bétsben-is; minthogy ez a' szép Diána-is, a' képfaragásnak azon rendbéli fő példái közé számláltatik, a' mellyeknek mássait egész Európa' nagyobb várossaiban kiki naponként láthattya, szemlélheti; (ámbar ezekből azon eredeti művek' igaz mivoltáról, bámúlásra méltó nagy tökéletességéről, 's lemásolhatatlan mennyei szépségéről, senki sem ítélhet, ha azokat tulajdon szemeivel nem láthatta). Kitetszik, úgy vélem, mind ezekből, hogy Faludi az itt kérdésben lévő nagy hibát nem tudatlanságból, mint valamely mindennapi szegény Verselő, hanem valósággal csak vígyázatlan-ságból, feledékenységből, követte-el. Erről pedig annál kevesebb lehet kételkednünk, ha meggondoljuk, hogy ez a' jeles Poéta más helyenn, úgymint a XVI-dik Ének 2-dik strófájában (50. l.) Ámorról imezt mondgya, 's ez által előbbi hibáját minteggy önként megjobbítván, valóban helyre hozza:

„Félre tészí tegzét, ivét,
Egy nyilával útát nyit,
És kilopja Fillis' szívét, —” 's a' t.

25 b) A' versszerzés —, vagy verspárasíttásbeli fogyatkozásokra nézve, például szolgálhat itt, többek helyett, ez a' két sor, (a' 103-dik laponn):

„Kárhozzák, ditsérik: ki nagy ember lehet,
Széles e' Világonn mert nagy tsudákat tett.”

30 Ezen két versnél szerentsétlenebbet talán soha sem írt a' Poéta; legalább nem találatnak hasonlók ebben az egész gyűjteményben. Itt ezen két sorban egyszerre szinte három hibát ejtett. Hibás t. i. már ez az első íge: „kárhozzák,” a' kárhoztattyák helyet; holott a' Szerző könnyen és jobban tehetett volna: *Átkozzák, ditsérik.* — Helytelen és hibás továbbá még ez is: „ki nagy”; a' mi nagy, be nagy, melly nagy, millyen nagy,

35

helyett. Ez a' hibás szőejtés nagyon szokásban volt a' régibb Íróknál, és Faludinak egyéb munkájában-is gyakran előfordúl. De a' később időbeliek többnyire mindnyájan és szorgalmasan elkerülik azt; meggondolván, hogy a' *ki* személyt jelent, és a' *melly* vagy *mi* helyett nem tétethetik. — A' harmadik, és legnagyobb hiba mindazonáltal, a' két sornak párasításában va- 5
gyon; mert ez a' két íge: „*lehet*” és „*létt*”, (mint másutt *énéket* és *egeket*, vagy *lépött* és *képet*, 's t. aff.) öszve nem zeng, a' végső hangban meg nem egygyez. És így ez a' két sor, az utolsó E betűnek hangzathéli nagy külömbisége miatt öszve nem tartozhatván, 10
mindenik árván, magánosan áll, páratlanúl marad, és felelős társ nélkül szűkölködik. — Azonban, igazságtalanság volna még-is, az efféle hibákért Faludit, és ő-vele akármellyik régibb Magyar Poétát, nagyon és különösen vádolnunk. Hibáznak a' sorok' párasításában még ma-is a' Magyar Versszerzők többnyire mindnyájan, és igen gyakran; ki nem vévén közüllök 15
még a' Sümegi koszorús Költőt-is, holott, ha valaki más, Ó adhatna ebben foganatos jó példát másoknak-is. Ideje volna bizonyyára, hogy a' jobb Poéták, mint tiszta és kényes hallású tudós Magyarok, az említett betűnek a' mí nyelvünkben leg- 20
alább *háromféle*, 's egymástól egészen külömböző, hangjaira már ma jobban vígyáznának, ezen nagy külömbiségre mindenkor és mindenütt illendőképpen figyelmeznének, és verseiket, törvényesen párasítván, az öszve nem zengő szótagok' helytelen és regulátlan egybekeverésével ne kortsosíttanák. Méltán meg 25
kellene már egyszer gondolniok, hogy az efféle rideg és árva sorok, a' végső hangok' tökéletes egygyenlősége nélkül öszve nem zengvén, egymásnak meg nem felelhetnek, 's azért a' párasversek' nevét semmiképpen meg sem érdemlik; (ha bár egyéb poétai belső tulajdonságaikra tekintve valóban jók és szépek 30
volnának-is.) A' sorok' illy hibás párasításából természet szerint következik, hogy, a' végső hangok' tökéletes öszvezengésében, törvényes harmóniájában, méltán gyönyörködő figyelmetes Hallgatónak reménysége, várakozása véletlenül megszalattatván, az afféle hibás és tsonka hangzású versek, a' vártt 35
gyönyörűség helyett, kedvetlenséget okoznak, 's a' Versszerző' ebbéli tudományának tökéletlenségét gyaníttatják, és alkotó tehetségét (legalább e' tekintetben) kétségessé teszik. A' ki millyen mesterséget úz, ismerje, 's tartsa-meg annak törvényeit; és a' ki millyen verset ír, kövesse, tellyesítse annak tulajdon 40

regulájit; meggondolván, hogy minden hibás és törvénytelen vers, Horatius' igaz és hathatós intése szerint,

Aut operae celeris nimium, curaue carentis,
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.

5 Bizonyos az, és senki sem kételkedhetik benne, hogy az ollyatén költemények, a' mellyekben illyenféle hármóniatlan félszeg versek találtatnak, a' szép mesterség' miveiben mindent keményen és voltaképpen megvizsgáló Filozofiának, vagy józan és értelmes Kritikának próbakövét ki nem állják, 's Szerzőj-
10 nek e' tekintetben igaz és állandó ditsősséget nem ígérhetnek. Ez pedig magában, a' költés- 's versalkotásbeli kívánatos tökéletességnek tsak e g y kis része; mert a' hibátlanság, mint valóságos tsekélység, a' poézisban nem érdemelhet semmi ditséretet. *Vitavi culpam, non laudem merui.* Hogyan, és mikép-
15 pen lehetne tehát, ha még az illyetén hibákat sem tudgyuk, vagy akarjuk, verseinkben tellyes tehetségünk 's versszerzői kötelességünk szerint elkerülni; hogyan, és miképpen lehetne reménylenünk, vagy magunknak azzal hízelkednünk, hogy amaz első és fő törvénynek eleget tettünk, vagy valaha eleget teen-
20 dünk:

Non satis est, pulchra esse poëmata; dulcia sunt,
Et, quocumque volent, animum auditoris agunto!

Az említett hangzatbeli különbség, a' mí nyelvünkben felette nagy, és a' Versszerzők' tellyes figyelmére annál méltóbb,
25 mivel az E betű hangjának minéműsége szavaink' értelmét is számtalan esetekben meghatározza, vagy-is inkább egészen megváltoztattya. Jó és tanátsos, sőt szükséges volna tehát, a' Magyar Ifjúságot erre már az iskolákban figyelmetessé tenni, 's e' végett a' nyelvtanító könyvekben és szótárokban-is
30 közép-hangú E betűt megjelelve nyomtattatni, legalább akkor, mikor a' szónak igaz értelme kétséges lehetne, 's azért az efféle jelet nyilván megkívánná. Ez által nem tsak a' szók' értelmére, 's a' szótagok' saját hangjainak magyaros tiszta kimondására nézve minden homályt, kétséget és szóllásbeli tsonka idegenséget
35 könnyen el lehetne távoztatni, 's az Ifjakat annak idejében tiszta, tsínos magyar szóllásra, beszélésre szoktatni, hanem

néha még nevezetesebb Tudóssaink között-is az ebbéli tsalatkozásnak, és ezen tsalatkozásból támadó haszontalan vete-
kedésnek, elejét venni. Így p. o., ez a' szó: *melly*, akár *pectus*,
akár *qui quae quod* legyen az deákúl, a' magyarban mindég
két L mássalhangzót kíván; a' mint ez tsak abból-is nyilván
5 kitétszik, hogy a' Dunánn túl *mell*, a' Tisza' *mellyékinn* pedig
mejj vagyon szokásban. Igaza volt ebben a' nagy érdemű 's
tudományú, Ráth Mátyásnak; és *Rájn*is ok nélkül perelt,
tzivódott, kötekedett vele; nem a' mássalhangzóban lévén a'
külömbőség, hanem az E betűnek hangjában, (*melly* és *melly*).
10 Ezt a' külömbséget kellett volna ő néki-is (nem „*holt mesterei-
től*”, hanem a' vele egygy időben élő, 's jól és tisztán beszéllő
igaz Magyaroktól) voltaképpen megtanúlnia, hogy metrumos
verseiben ezt a' rútv hibát: „*melyemben*,” (a' *mellyemben*, vagy,
az említett két különös szőejtés szerént, *mellemben* és *mejjemben*,
15 helyett) el ne kövesse, és olly rendbéli tudós hazafi-társait, a' kik
a' tiszta magyarságot annyok' tejével szopták, a' maga saját
elégtelensége 's ebbéli valóságos tudatlansága miatt ne letzkézze,
ne motskollya.

Faludi' fellyebb előhozott verseinek említett három hiba-
20 jira nézve, nem lessz talán szükségtelen, itt még azt-is nyilván
megjegyeznünk, hogy ezen hibákat sem a' Poétával beszéllgető
Parasztinak egygyűűségével, sem a' versszerzésbéli szabadság'
nevével, nem lehet menteni. Mert ott valamelly különös sző-
ejtésről, *mellyéki* vagy *vidéki* nyelv szokásról, hibás és tsonka
25 dialektusról, annál kevesebbé lehet kérdés, mennél bizonyosabb,
hogy ez az egygyűű tanúlatlan ember, egyébaránt mindég és
mindenütt jól, tisztán, és valóban magyarul beszéll, 's a' szóban
lévő dologhoz képest elég józan értelmet és ítélő-tehetséget
mutat; a' mint ezt az el-nem kortsodotott magyar köz-népnél
30 külömben-is mindennap tapasztalhatni. Az úgy nevezett poétai
licentia pedig senkinek sem adhat engedelmet, szabadságot arra,
hogy a' nyelvnek tulajdonságait, vagy a' szép mesterségnek
saját törvényeit, megszeghetetlen fő regulájit, minden szükség
és józan ok nélkül megsérthesse, 's úgy szóllván, lábbal tapod-
35 hassa.

A' mi ellenben a' második versnek első felét illeti, úgymint:
„*Széles e' Világonn*” — az ollyan köz szóllásbéli hathatós különös-
ség, vagy magyar *idiotismus*, *melly* ország-szerte mindenütt
isméretes, és, több effélékkel egygyütt, a' legjobb Íróknál-is
40

szokásban van, 's mellyet azért józan észszel senki sem kár-
hoztathat. Találtatnak ilyenek, még pedig elég nagy számmal,
minden más régibb és újabb nyelvekben-is; a' mint ezt mind
Azok jól tudgyák, a' kik több nemzetek' nyelvét voltaképpen
5 megtanúlni igyekeztek, meg nem elégedvén azzal, hogy azon
nyelvek' grammatikájába egyszer kétszer bétékíntsenek, 's ez
efféle dolgokról a' szerént nagy-bátran itéllyenek.

c) Nem lehet tagadni, hogy Faludi vétett némelly stró-
fájiban a' jobb, igazabb, és tisztább ízlés ellen-is. Illyen hiba
10 p. o. az *Erdőben* a' 9-dik strófának 2-dik verse. (40 l.) Illyen a'
IV-dik Ének' 2-dik strófájának 5-dik sora-is, (a' 10-dik laponn):
„Gázoltuk büdös véreket.”

Azon IV-dik Énekről emlékeztvén, meg kell itt egy úttal
nyilván jegyeznünk, (ámbar ez inkább és egyenesebben az
15 értelembeli hibák 's fogyatkozások közé tartoznék): hogy az
5-dik strófa' 6-dik versének: „Vágjuk apróra szíveket”, a' kéz-
írásban még keményebb értelme vagyon; mert az ott imígy
olvastatik: *Rágjuk apróra szíveket*. Ezt az ígét pedig, noha tsak
egy betűvel különböz amattól, tsupa leírásbeli gánts gyanánt
20 nem lehet venni; mert igen megegygez a' többivel, ha bár
erősebb-is mind azoknál. Hogy a' két előbbi nyomtatásból-is
kimaradt ez az íge, kétség-kívül azon okból történt, mivelhogy
annak megváltoztatását már Révai-is szükségesnek tartotta,
's ugyan azért a' versnek igen kemény értelmét az első betű-
25 nek feltserelésével okosan mérsékelte, — nem gondolván ebben
amaz értetlen betsmérlők' zúgolódásával, a' kik még az olyan
rendbéli tetemes hibákat-is örömet nyomtatásban olvasták
volna, a' mellyeket Faludi már maga régen és méltán megjobbí-
tott vala. Érezte t. i., és jól látta már az első Kiadó-is, hogy, ha
30 szinte nem kell-is a' Költőnek, főképp' a' lantos Költőnek,
minden szavait betű szerént való szoros értelemben venni, tsak
ugyan nem lehet még-is ezen versnek világos értelmére nézve
tagadni, hogy felette kemény, és igen kegyetlen vadságot jelent,
's hogy az új tsatára serkentő Hadvezérnek szájába tellyességgel
35 nem illik. Mert, ha bár a' rettentő Mársnak fajzati, az ütközet'
helyénn elkövetett, és itt a' három első strófában előszámláltt,
vitéz tetteikért ditséretet érdemelnek, 's győzedelmeskedő bátor
Vezérjekkel egygyütt méltán örvendezvén, a' seregek' Urának
háladó éneket mondhatnak-is: a' meggyőzött ellenségnek mind-
40 azonáltal, és név szerént a' *Burgus*' megöltt 's *barmok* gyanánt

vágott kölykeinek szíveket apróra rágni — igen szokatlan, és méltán irtózást okozható kegyetlenség, 's valóban inkább Kannibálokhoz és egyéb olyan irgalmatlanul dühösködő vad népekhez, mint-sem a' XVIII-dik században élő, 's egymással nem úgy hadakozó, keresztény nemzetekhez, vagy a' mí Hazánk' bátor és nagy lelkű Fijaihoz illő tselekedet volna! Ezt Európában talán még a' legdurvább, legvadabb nép, talán még a' Török sem tselekszi többé. Bizonyos legalább az, hogy a' szép mesterségek' miveit kedvellő, józanabb és érzékenyebb Olvasó, az effélékben nem gyönyörködhetik; hogy ő az olly dühös haragra, 's irgalmatlan fene vadságra gerjesztő, mértékletlen kifejezéseket nem javallhattya; és hogy *Gleim'*, *Weisse'*, 's több más akkori Poéták' hasonló nemű tüzes verseiben az illy vad kegyetlenségnek nyomát sem talállya. De ha, ezeket helyben nem hagyhatván, a' kérdésbe vett Ének boldogútt Szerzőjét e' tekintetben nem ditsérhetnők, és az ifjú Magyar Költőnek például nem ajánlhatnók-is, — a' mit valóban nem-is tselekedhetnénk; méltó és illendő, sőt szükséges még-is, egyszersmind azt-is meggondolnunk, és fontolóra vennünk, hogy Faludi Ferentz, személye szerint, igen jámbor Keresztény, igen ember-séges Ember, 's valóban szelíd Jézsuíta volt, és hogy itt tsak a' Poéta, tsak a' Versszerző hibázott, nem az Ember, nem a' Keresztény!

d) A' Magyar Nyelvnek tulajdonsága ellen vagynak p. o. imezek, 's egyéb effélék: „*Jön a' Flóra;*” — „*A' Mérisnek szántam;*” — „*Napkeletkor egyéb dolgok Fárasztják embereket.*” —

A' két elsőben szükségtelen lévén a' névmutató szótska, jobban volna imígy: *Jő már Flóra;* és: *Mérisnek szántam volt.* — Ellenben, helytelenül maradt-el a' harmadikban ez a' névmutató: *az, melly ott, és minden* olyanféle meghatározott esetekben szükséges. *Fárasztják az embereket;* nem pedig: „*Fárasztják embereket,*” — mert ez nints magyarul mondvá.

Az efféle hibák sértik a' Magyar Nyelvnek kényes természetét, és azért eltűrhetetlenek. Kerülni kell azokat, nem pedig követni; ha bár a' legjobb Írók', legjelesebb Poéták' munkájában találatnak-is. Azt, a' mi a' nyelvnek belső mivoltát, saját nemzetiségét, igaz geniussát ekképpen sérti, 's magában rossz és helytelen, ők sem tehetik jóvá. Emberek voltak, 's emberi gyarlóságból hibázhattak, és hibáztak ők-is. *Summi enim sunt, homines tamen!* Azt kell meggondolnunk Quintilianussal.

Ezt, a' fiatalabb Írók' és Versszerzők' kedvéért, annál inkább szükséges vala most itt újra megjegyeznünk, mivel naponként látjuk, tapasztaljuk, hogy nemzeti szép nyelvünk' természetét már ma nem csak a' tudatlan merész firkálók
5 rontják, sértegetik, a' számtalan sok otromba 's ízetlen újítások által; hanem még azok a' józanabb eszű, szebb tehetségű, 's nemesebb szándékú tudós Hazafiak sem kímélik 's betsülik-meg mindég és mindenütt illendőképpen, a' kiknek szinte különös kötelességekben állana, Hazájok' fő kintsét (a' nemzeti
10 nyelvet) tellyes épségében, tisztaságában megőrizni, 's mindenek ellen, minden alkalmatossággal, minden mellyékes tekintet nélkül, bátran és egész erejéből védelmezni, — legkevesebbet sem ügyelvén a' nyelvrontók' gyáva seregének haragjára, rágal-mazó tsevegésére!

15 Az illetén nyelvbéli hibákat többnyire verseikben, és különösen epigrammájikban, szokták a' mai Magyar Írók elkövetni, 's így a' nyelv' geniussának irgalmatlanul nyakát szegni; meg nem gondolván, hogy a' hazai nyelv' természetének ollyatén sértegetését, elkortsosíttását, sem a' versszerzésbéli
20 szabadság' nevével nem menthetik, sem a' régibb vagy újabb jeles Poéták' tekintetével nem oltalmazhatják.

A' Poézis, nem hogy az élő, 's naponként gyarapodó, nemzeti nyelvnek kárt okozhatna, vagy valamiképpen sérelmére lehetne, sőt inkább mindég 's mindenképpen azonn van,
25 's szünetlenül abban foglalatoskodik, hogy, annak természetét soha meg nem sértvén, külső belső igaz mivoltát szentül megtartván, 's vigyázva megőrizvén, legszebb virágjait öszveszedgye, szépít javát kiválogassa, 's ezekből a' Nemzet' számára olly édesen illatozó, 's szívet elmét gyönyörködtethető, hervadhatatlan
30 koszorút köthessen, mellyet idővel, a' Haza' templomában, még az unokák' unokája-is tiszta víg örömmel 's nemes büszkeséggel nézzen, magasztaljon. Tudva lévő, 's már sok századoktól fogva Világ-szerte ismértes dolog, hogy, ugyan ezen okból, a' tehetős, tudós, bölts Versszerzők, hogy a' született, jól elké-
35 szültt, éezen legszebb, legditsőbb mesterségnek felséges arányt ismérő, 's mindég szemeik előtt tartó, igazabb Költők, legelső dajkái, felnevelői, 's egyszersmind legbizonyosabb őrállói mindenkor és mindenütt az élő nemzeti nyelvnek; (a' mellynek illendő kimiveltetése, kellete, betse, 's tökéletes virágzása nélkül,
40 a' tudományos kultúráról, és ennek országokat népeket bol-

dogíttó számtalan sok szép és nagy következéseiről, még tsak szó sem lehet). Tudva lévő, 's Világ-szerte isméretes dolog egy-szersmind az-is, hogy két három illy nagy tehetségű, 's illy bölts itéletű jeles Poéta, sőt néha tsak egygyetlen egy ilyen rendbéli nemzeti költő, egy *Dante*, vagy *Petrárka*, egy *Corneille*,⁵ egy *Racine*, vagy *Boileau*, egy *Klopstock*, *Wieland*, *Schiller*, *Göthe* — többet használ, elméje' szüleménnyei által, egy egész országos Akadémiánál, yagy akármely egyéb nevet viselő 'Tudós Társaságnál. És valóban többet-is ér néha, az itélni tudó Hazafiak' szemeiben, egy ilyen Poétának egy kis éneke, két¹⁰ három strófája, mint-sem némelly maga-véltt hatalmas Grammatikusnak húsz harmincz értékezése; mellyből, az oskolák' falainn kívül, többnyire keveset tanulhatni, 's a' melly azért el-is maradhatott volna, a' nyelvnek és nyelvtudománynak kára nélkül.

A' ki azért mí nálunk-is ma verseket írni, 's elméjének¹⁵ ilyen-nemű szüleménnyeiivel akar a' Hazának szolgálni, 's önnön magának-is igaz érdemet, jó hírt, nevet, és állandó betsületet szerezni: tanúllya-meg előbb ezt a' szép és nehéz mester-séget voltaképpen; 's betsúllye-meg mindég és mindenképp'²⁰ a' Nemzet' nyelvének igaz tulajdonát, saját természetét, 's különös nemzetiségét; annyival-is inkább, mivel ennél szebb, és mind kötött, mind szabadon folyó beszédre alkalmazatosabb nemzeti nyelv, nintsen a' Világon! sőt, prozódiaibéli különös szép tulajdonságaira tekintve, *legelső*, vagy-is inkább *egygyetlen*²⁵ *egygy*, minden most élő isméretes nyelvek között.^{e)}

IX. A' mi az „*Ének*” nevezetet illeti: arra nézve nem lessz szükségtelen, itt különösen megjegyeznünk, hogy azt tsak a' nálunk eddig szokásban volt szélesebb értelemben kell venni. Mert a' szónak mesterségbeli tulajdon értelmében, az ugyan³⁰ Faludinak sem az I-ső és IV-dik Könyvben találtató *Énekire*, sem egyéb verseire nem illenék; ámbár ezen jeles Poétának most említett *Énekei* többnyire valósággal énekeltetni szoktak, és ámbár majd minden egyébnemű költeménnyeinek sorai-is, általán fogva, olly szép hármóniával birnak, olly könnyen és³⁵ szabadon folyva zengedeznek, hogy azokat nem lehet gyönyörűség nélkül hallani, vagy olvasni, 's a' Szerzőnek elmebéli ritka tehetségét e' tekintetben-is meg nem ismerni.

Tudni való, sőt már mí nálunk-is elég régen és elég közön-ségesen tudva lévő dolog, hogy az ollyatén szabad versek, a'⁴⁰

mellyek valamelly bizonyos időmértékhez alkalmaztatva, vagy a' prozodiának isméretes törvényei szerint *szoros metrumra* vétetve nintsenek, nem *énekeltethők*. El nem énekelthetnek t. i. a' nélkül, hogy az Éneklő majd minden második vagy harmadik 5 szóban, a' szillabák' hangjainak különböző mennyisége miatt, valamelly akadákot ne találna, és vagy az éneklés' mesterségének meghatározott regulájit megszegni, vagy pedig, ezektől el nem távozhatván, a' nemzeti nyelvonn erőszakot tenni, 's ez által a' Hallgatónak füleit szünetlenül sérteni, gyötörni, ne 10 kényteleníttetnék. Ez annyival-is inkább, és annál gyakrabban megtörténik, ha azon nyelvben majd minden szótag' hangjának mennyisége olly tökéletesen meg vagyon határozatva, mint a' magyarban. Ugyan-is, a' muzsikai *tactus*nak tulajdonképpen tsak a' versbéli *metrum* felelven 's felelhetven-meg, szükség- 15 képpen megkívántatik, hogy a' muzsikára 's éneklésre szánt költeménynek sorai bizonyos lábmértékre vétetve légyenek, 's hogy e' szerint a' poétai *rhythmus* a' muzsikabélivel illendőkép- pen megegyezzen.

Ezt, a' Magyar Versszerzők kétféleképpen tselekedhetik, 20 két útonn vihetik végbe: vagy ama' voltaképpen meghatározott, szebb, igazabb, és tökéletesebb prozódia szerint tudniillik, melly a' Görög, Deák, és Magyar nyelvnek, 's ezekenn kívül egyedül tsak az Indusok' régi szent nyelvének,¹⁾ különös tulajdona; vagy pedig, és még könnyebben, az úgy nevezett *accentuatio* 25 szerint, melly minden emberi nyelvben feltaláltatik, 's melly az Európai tudós Nemzetek' Költőjinek a' versalkotásban és hangmérséklésben közöséges fő törvénynek szokott lenni. Ugyan ezt tselekszik, ugyan azon *accentuatióra*, 's annak vezérlő fő regulájára vigyáznak az efféle versek' készíttésében különösen 30 a' Francia Poéták-is, már több időktől fogva; jól érezvén, és saját tapasztalásokból tudván már most ők-is, hogy a' szabadon folyó versek magokban igen szépek, kellemetesek, sőt a' nagyon lekötő szoros mérték nélkül, az ő nyelvek' tulajdon- ságához képest, még szebbek, jobbak, és felségesebbek lehetnek 35 ugyan, de a' muzsikai ritmussal és az éneklésnek mesterségesen meghatározott menetelével (a' hangok' szívet elmét megbájló könnyű tántzával) meg nem egygyezhetnek, következésképpen nem muzsikára valók, nem énekelthetők.

Mondám, hogy ebbéli szándékjokat a' Magyar Versszerzők 40 kétféleképpen, két útonn és módonn tellyesíthetik. Az elsőre

nézve ugyan igaz, és tagadhatatlan, hogy a' muzsikának vagy
 éneklésnek és a' magyar prozodiának szoros reguláji szerint
 olyan verseket szerezni, a' mellyekben egyszersmind a' sorok'
 végső hangjai-is jól öszvezenjenek, egymással tökéletesen
 megegygyezve öszvehangozzanak, nem könnyű dolog volna. 5
 A' nagy nehézséget éppen az okozza, hogy a' mi nyelvünkben,
 a' mint már említettém, majd minden szótag' hangzatbeli mennyi-
 sége meg nagyon határozottatva; elannyira pedig, és olly tökéle-
 tesen, hogy a' helyheztetés által még a' magában kétes hangú
 szótag-is mindég bizonyos hangúvá, azaz, vagy röviddé, vagy 10
 hosszúvá lesz, és szintén úgy meghatározódik, mint a'
 deákban. De nem-is látszik szükségesnek lenni, hogy a' mi
 Versszerzőjink ezt az útat módot válaszzsák, és, a' nehézségeket
 haszontalanul szaporítván, ilyenemű verseikben a' hang-
 mérséklésnek olly szoros törvényeit kövessék; holott ebbéli 15
 tárgyakhoz ama' rövidebb és tágosabb úton sokkal könnyebben
 és bizonyosabban eljuthatnak. Elég, ha, muzsikára 's éneklésre
 való verseket írván, ök-is, mint más idegen nemzetbeli Poéták,
 és ezek utánn már a' múltt században egynéhány Magyar
 Versszerzők-is, (Gr. Rádai Gedeon, Dr. Földi János, Versegi 20
 Ferentz, 's több mások), az említett második mód szerint, tsak
 az *accentus*ra vígyáznak. Elég, mondom, ha e' -szerént, a' szó-
 tagok' szokott igaz hangjait megtartván, és sem a' természete
 szerint hosszú hangot meg nem rövidítvén, sem a' magában
 rövidet hosszú gyanánt nem alkalmaztatván, egyébaránt a' 25
 nyelvet nem erőltetik, annak szabad és kényes geniussát, saját
 nemzetiségét, soha semmiképpen meg nem sértik; és ha, ezenn
 kívül, mind a' sok mássalhangzó betűk' öszvejövetelét, mind
 pedig az annál nem kevesebbé rút *hiatus*t, és eggyáltallyában
 mindég mind azt okosan elkerülni tudgyák, a' mi nem muzsikára, 30
 nem éneklésre, 's nem *énekbe* való; — ámbár azt egyéb rendbeli
 verseikben néha talán jónak, vagy legalább eltűrhetőnek lenni
 gondolnák-is.⁸⁾

A' most említett *hiatus*ra, vagy a' két egymás utánn követ-
 kező szók között lévő magánhangzó betűk' öszvejöveteléből 35
 származó kellemetlen és akadékos üregre, nyílásra, hézagra
 nézve, különösen kell ajánlanunk a' szép tehetségű 's jó szándékú,
 de hív és okos kalauz 's elégséges tapasztalás nélkül szűkölködő,
 fiatal Versszerzőnek, (mert a' Böltset, és még inkább azt, a' ki
 magát annak *véli*, nem tanátsos, a' mint Faludi mondgya, 40

tanáttsal terhelni; ámbár a' Példa-beszédek' koronás Szerzője nem úgy ítél): hogy attól lehetőképpen őrizkedgyék, — mind addig t. i., míg nem kénteleníttetnék, jobb és szebb, vagy oda illőbb, poétai gondolattját a' miatt feláldozni. A' magánhangzók',
5 főképp' az egyféle magánhangzók' illy akadémós öszvejövetelét, 's a' vers hármóniájának ez által okozott idétlen tsonkaságát pedig, a' mi nyelvünkben nem igen nehéz elkerülni, még akkor-is, mikor verseinket szoros mértékre vesszük; a' mint ezt Baróti Szabó Dávid' költeményes munkáji nyilván bizonyíttják. Ez a'
10 mi néhai jó barátunk mindazonáltal, némellykor talán nagyon-is került azt, és így, a' szók' és hangzatok' megválasztásában igen szük határok közé szoríttván magát, a' versszerzésbeli akadályok' 's nehézségek' számát szükségtelenül szaporította, 's maga magának haszontalan bajt okozott. Nem lehet azonban tagadni,
15 hogy ez a' halhatatlan érdemű jeles nagy Hazafi a' magyar versszerzésnek mesterségét a' tökéletességnek elég magas pontyára felvitte, és a' metrumos versek' öszveszerkeztetésére, 's ebből származó belső igaz harmoniájára nézve, (különösen a' magyar hexameterben és pentameterben) többnyire minden
20 vetelkedő-társait meszse meghaladta. Rájnásnak ellenben, éppen az okozza egygyike legnagyobb fogyatkozását, Versszerzői valóságos tökéletlenségét, hogy a' magánhangzóval végződő 's ugyan azzal kezdődő két szónak illyen idétlen öszvejövetelét, erőszakos egybeütkezését, elkerülni vagy nem tudván, vagy
25 szükségtelennek vélvén, hatlábú verseinek ritmussát, törvényesen kiszabott menetelét, olly igen akadémossá, rendetlenné, szakadozottá tette, 's a' temérdek sok *hiatussal* számtalanszor nyilván megrontotta. Lehet-e p. o. a' magyar hexametert szerentsétlenebben végezni, bérekeszteni, mint: „*tenyerit fel-*
30 *emelve, o, úgymond*”? — Ez valóságos szörnyőség; még pedig nem tsak a' versalkotásbeli törvényre, 's poétai muzsikára nézve, hanem Virgilius' azon versének értelmére, 's a' halalos veszedelemben forgó Trójai vitéz Fejedelemnek kifakadó panaszos indulattjára tekintve-is, — úgy hogy a' Kőszegi Fordítottó-
35 nak ezen szerentsétlen, sánta-bénna, rút és akadémós verséről, minden tekintetben azt mondhatni: *monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum!* mellytől mind maga a' most nevezett halhatatlan régi nagy Költő, mind az ép-érsű 's kényes-hallású tudós Magyar Olvasó, méltán irtózik. — Leg-
40 jobb-is azért, a' metrumos magyar versek' szerzésében, közép

utat választani, 's Baróti Szabó és Rájnis között járván, az effélékben sem az egygyiket, sem a' másikat nem követni. Született Poéta lévén mindazonáltal, és elmebeli szép tehetséggel, 's több rendbéli tudománnyal bírván mind a' két nevezetes Magyar Költő, abban ugyantsak nem lehetett ő nekik-is tökéletesen meg nem egygyezniek, és minden más igaz Poétával egygyütt azt nem érezniek, által nem látniok, hogy felette nagy értetlenség, és valóságos balgatagság volna, hazai szép nyelvünket az úgy nevezett *elisió*val megtsúfítani, bémotskolni, 's a' magyar szókat (igéket és neveket) rútvál megtsönkítva, verseinkben némelly régibb és újabb nemzetek' Versszerzőjít minden szükség és józan ok nélkül vaktában követni, tsupa újításbeli viszketegségből, és egyedül tsak azért majmolni, mivel azon idegen Versszerzők az ollyatén hangenyésztést, az ő nyelvekre, 's annak saját tulajdonságaira nézve, szabadnak jónak, vagy szükségesnek tartották! Kevés, igen kevés van, sőt majd semmi sints a' magyar szókban kivetni-való. Majd mindég minden szótag, mind minden betű, szükséges azokban. Azért mí nálunk az igék' nevek' megrövidítése, erőszakos tsonkítottása, megherélése, többnyire mindég tilos, káros, és oktalan tselekedet, 's valóságos nyelvrontás, mellyet minden józan eszű tudós Magyar útálva lát. Az így megheréltt, megrongáltt, bémotskoltt félszeg magyar szó, éppen olyan a' nemzeti litteratúrában, 's különösen a' magyar versben, mint a' mindennapi köz életben 's kereskedésben az a' Körmöztzi arany pénz, mellyet a' kapzsi fősvény Zsidónak tolvaj-keze rútvál megvagdalt, 's törvényes értékének, vagy eredeti belső igaz betsének egy részétől lopva megfosztott, 's mellytől azért kiki méltán őrizkedik, hogy meg ne tsalattassék, és a' Zsidónak gonosz tette miatt kárt ne vallyon! — Találtatik ugyan a' mí nyelvünkben-is egynéhány olyan szó, mellyben az egygyik magánhangzó kihagyatik. De még ez-is igen kevés esetben, és többnyire tsak akkor szokott megtörténni, mikor egygyféle magánhangzóval végződő 's kezdődő két szó öszvetéttetik, 's ez által egygyé lészen, és mind az illyetén öszveolvasztásnak természete, 's a' két különös értelmű szóból származott harmadik képzet' mivolta, mind az egész nemzeti nyelvben közönségesen uralkodó *euphonia* nyilván kívánnya, hogy az egygyféle magánhangzó betű szükség nélkül meg ne kettőztessék, és az egygyé-lett szónak közepénn új nyílást, üreget, hézagot, *hiatust*, vagy a' mint Kultsár Úr nevezi, 5
10
15
20
25
30
35

„tátogatást” ne okozzon. (Illyenek p. o. *gazdaszszony, tudnillik, háladatos, lelk-isméret*, 's t. aff.; imezek helyett: *gazda-asszony, tudni-illik, hálá-adatos, lelki-isméret*). Lehet-is azért bátran és méltán reménylenünk, hogy, minekutánna Hazánk' minden
5 jobb Versszerzőji, 's ezek között neveik szerént Baróti Szabó Dávid, Rájnis József, Révai Miklós, Virág Benedek, Kisfaludi Sándor, Horvát András, Csokonai Vitéz Mihály, az efféle verse-
lésbeli rossz és ízetlen újított, rész-szerént nyilván és világos
szóval, rész-szerént pedig megegyező példájokkal kárhoztat-
10 ták, és verseikben a' magyar nyelvnek 's poézisnak olytén eltsúfittásától mindnyájan őrizkedtek, ezután sem fog a' tehetős elméjű, értelmes, tudós Magyarok közt senki találtatni, a' ki, ezen nevezetesebb Metristák' nyomdokit elhagyván, és az igaz útból önként félre térvén, olly viszsás igyekezet által
15 kívánhatná magát másoktól megkülömböztetni.

X. Minekutánna Faludi' poétai munkájának több rendbéli fogyatkozásairól már fellyebb nyilván és elég bőven szóllottunk, 's az ifjabb Olvasókat (mert az ő kedvekért mondgyuk leginkább, a' mit mondunk) azokra figyelmetesekké tettük; illendőnek,
20 vagy-is inkább szükségesnek lenni látszik, hogy már most ezen jeles Író' magyarságának 's poétai nyelvének szép és ditséretes tulajdonságairól-is hasonló egyenes igazsággal emlékezzünk, és azt, a' mivel ebbéli különös nagy érdemeinek tartozunk, itt el ne hallgassuk; ámbár ez iránt, általlyában, már másutt-is azt,
25 a' mit ott és akkor mondanunk kellett, elég nyilván említettük.

Mind a' Szerzetben, vagy Társaságban viseltt, 's már fellyebb előszámláltt, sok rendbéli fontos és terhes hivatalainak minéműségéből, mind életének egész folyamattyából, mind pedig, és főképpen, nyomtatott 's már régtől fogva Ország-
30 szerte ismértes munkájának saját mivoltából, nyilván és világosan kitétszik, hogy Faludi Ferentz ritka tehetségű, nagy és felemelkedett elméjű, széles tudományú, 's embert és Világot ismérő, bölts Férjtijű, 's igaz és buzgó Hazafi volt. Míkor egy ilyen nagy eszű 's nagy tapasztalású tudós Ember tollat fog,
35 és Hazájának, Nemzetének szolgálni, tehetsége szerént, és az idők környülállásainak minéműségéhez képest, észszel, elmével, tudománnyal használni készűl: már előre-is méltán feltehetni rólla, hogy nem úgy ír, nem úgy beszél, mint azok a' más rendbéli Könyvírók és Versszerzők, a' kik nem ilyen készűlettel,
40 nem ennyi tehetséggel és tudománnyal, 's nem-is illy tiszta szán-

dékkal kezdtek a' munkához. Egész nyelve' járása, írásának és beszédének egész módgya, 's elméje' mivének külső belső tellyes minéműsége, bizonyosan és minden tekintetben különbözni fog azokétól. — Ezt a' szembetünő nagy különbséget, Faludinak mind kötött, mind szabadon folyó beszédben készültt munkájinn, könnyű tapasztalni; 's ezek között nem tsak azokonn, a' mellyeket eredetikeppen maga szerzett, hanem még azokonn-is, a' mellyeket idegen nyelvekből magyarra fordított.

Ezen utólsókra nézve, nem lehet ugyan, és nem-is szükséges, tagadnunk, hogy Faludi a' fordítottás' mesterségének szoros regulájit nem követte; hogy, több akkori nevezetes Francia Tudósok' módgyára, ő-is elég szabadon, 's néha talán igen-is szabadon, fordított; (a' mint ezt, a' szép magyarságú Gr. Haller Lászlóról sem lehet tagadni, a' kinek több rendbéli hibájira nézve mindazonáltal különös mentségül szolgál, hogy a' Magyar Telemákot nem ő maga botsátotta közre); és hogy — a' mi több, és éppen nem ditséretre, vagy követésre való — néha még nyelv- és szókötésbeli valóságos hibákat-is ejtett, ámbár igen ritkán. Ezek a' fogyatkozások pedig annál szembetünőbbek és váratlanabbak ő-nálla, mennél szebb, tisztább, és tökéletesebb beszéddel szokta rend-szerént a' Magyar Olvasót oktatni, gyönyörködtetni. Ez ugyan mind igaz; és ezt, a' mint mondám, se' nem lehet, se' nem kell tagadnunk. De igaz egyszersmind, és éppen olly tagadhatatlan még az-is, hogy, általlyában szólva, 's írása' módgyának egész minéműségére nézve, olly szép, olly természetes, tisztá, tsinos, és velős magyarság uralkodik ezen jeles nagy Írónak munkájiban, a' millyent, a' Magyar Könyvek' Szerzőjinél mind e' napig felette ritkán, és illyen mértékben valósággal majd egyedül tsak ő-nálla, található. Isméri, tudgya, 's illőképpen megbetsűli a' mí Faludink mindég és mindenütt a' Magyar Nemzetnek szokott nyelve' járását. Mindég és mindenütt magyarul, 's magyarosan, és azon dolognak, tárgynak, személynek saját tulajdonságához képest szól, a' melly kérdésben van, 's a' mellyről beszélnie — nem tzifrán, nem újdun új faragású tarka szókkal, vagy másoktól vett, idegenből költsönözött, 's magyar szájba nem illő, tzikornyás kifejezésekkel, hanem értelmesen, tisztán, világosan és magyarán beszélnie kell; hogy az a' Nemzet, a' mellynek nyelvén beszéll, és a' mellyhez nyomtatott könyvekben szól, azt, a' mit mond, megérthesse, és, ha jónak, szépnek, elfogadhatónak itéli, hasznára fordíthassa.

Útállya, mondom, és kerülve kerül a' mi Faludink az *idegensé-
 get*, és még inkább a' külföldi nyelvek' és Írók' különösségeinek
 feltett szándékkal való illetlen, oktalan, és alacsony *majmolását*.
 Tehetős, tudós, bölts Magyar lévén, azonn van ő minden igye-
 5 kezettel, hogy, a' mint már másutt-is mondám, Magyarokkal
 magyarul beszéllyen, Magyarok' számára magyarul írjon, és,
 tisztán, értelmesen szólván, a' nyelvnek természetét, eredeti
 saját tulajdonságát, 's igaz nemzetiségét, soha semmiképpen
 meg ne sértse, el ne kortsosítsa.

10 Hogy ezt annál jobban és bizonyosabban megtsелеkedhesse,
 azaz, hogy a' magyar nyelvnek egész minéműségét igazán és
 voltaképpen kitanúlhassa, és, nyomtatásra adandó könyveket
 írni akarván, ebbéli saját tudatlansága 's tökéletlensége miatt
 se szófaragásra ne szorúllyon, se szükség nélkül idegen szókat
 15 koldúlva költsönözni, 's munkáját olyatén tarka foltokkal elrú-
 títani, kéntelen ne légyen, — el szokott volt Ő a' köz néphez,
 sőt még a' tselédekhez-is járogatni, 's velek beszéllyetve, nyájas
 leereszkedéssel, szelíd jóssággal, 's igaz és egyenes magyar ember-
 séggel, értekezni. A' melly ritkább szókat és különösebb magyar
 20 szőejtéseket olyankor hallott, 's feljegyeztetésre méltóknak
 ítélte, azokat egy e' végre készűltt különös *Jegyző-könyvbe*
 szorgalmatosan öszveírogatta. Rakva van ez, úgy mond Révai,
 (a' ki annak nagyobb részét ki-is adta) magyar példa-beszédek-
 kel, fák', füvek', bányák' neveivel, vezeték-szókkal, beszéd-
 25 évesítésre szolgálható mondásokkal, 's egyéb affélékkel. —
 Így vitte Faludi végbe, a' sok tanulás, elmélkedés, olvasgatás,
 kérdezkedés, szíves és szorgalmatos igyekezet 's hosszas tapasztalás
 által, hogy utóllýára a' nyelvnek mind szép és jó tulaj-
 donságait, mind holmi híjánosságait, fogyatkozásait, 's valóságos
 30 szükségzeit (a' milyenek, kisebb vagy nagyobb számmal és
 mértékkel, minden emberi nyelvben taláttatnak) igazán kitanú-
 lta, eggyaránt ismérte, 's e' szerént annál jobban tudta,
 látta, érezte, hol 's miért és miképpen lehetne 's kellene rajta
 segítení, okosan egyengetve lassanként jobbítgatni, — a' Nem-
 35 zet' és nemzeti nyelv' gyarapodásának, szabad és természetes
 kifejtődésének lassúbb vagy szaporább menetéléhez, 's az egész
 hazabéli tudományos kultúrának akkori állapottýához képest.
 (A' mellyre mindég, minden országban, minden bölts Író ví-
 gyázni, szünet nélkül figyelmezni szokott). Ott és akkor, a' hol
 40 és a' mikor az újításnak, jobbítgató segedelmeskedésnek, oka

és helye van; mikor illik, lehet, és kell, vagy méltán megkíván-
tathatik, 's elkerülhetetlenül szükséges, *propter egestatem linguae,*
et rerum novitatem, újított Ő-is, — mint ezen deák versnek felséges
elméjű tudós Szerzője, *L u c r e t i u s,* mint minden más nagy-
tudományú jeles Író, jeles Poéta, minden országban, minden 5
időben újítani, és az élő, lassanként gyarapodó, 's újúlva újuló,
tökéletesedő nemzeti nyelvenn tehetsége szerént segíteni szo-
kott; minekutánna annak egész birtokát már előbb magáévá
tette, 's a' mint mondám, egész külső belső minéműségét volta-
képpen kitanúlta. Újított, mondom, *F a l u d i - i s;* de nem vak-
tában, nem szükség nélkül nem fonákul szeleskedve, a' mai
tehetetlen, tudatlan, merész, és ebbéli vakmerőségekkel nyilván
kérdő nyelvrontók' módgyára: hanem okosan, böltsen, ví-
gyázva, 's illendőképpen, mint olyan értelmes, tehetős, tudós
Magyar Férjfiú, a' kit sem az újítottak viszketegsége, 's a' 15
hírré sovárgó tudatlan büszkeségnek agyhevítő szele nem
bánthat, sem a' gyáva hízelkedők' hiú ditséretinek részegítő
maszлага meg nem szédíthet, sem akármelly egyéb ilyenféle
méltatlan idított ok 's alacsony szándék a' józan értelemnek és
igaz ditsőségnek úttýából ki nem tántoríthat. Így, ha valahol 20
másutt, igaz itt-is: *Duo quum faciunt idem, non est idem.* —
Ki használt, a' mi napjainkban, a' Magyar Nyelvnek és Poézis-
nak annyit; ki újított mind a' kettőnn valaha többet, mint
Baróti Szabó Dávid, és Kisfaludi Sándor?? . . Ez a'
ritka tehetségű jeles két Magyar, elméje' szüleménnyei-
nek már első megjelenésével, annyit újított a' nyelvenn, és különösen a'
poétai nyelvenn, hogy mindenik szinte új időszakaszt kezdett 25
a' magyar poézisban. De, noha igaz, hogy (emberek lévén, 's a'
legjobb, legtisztább hazafiúi szándék mellett-is tsalatkozhatván)
hibáztak ők-is néha, 's a' feltett tárgyat el nem érhették min-
denkor és mindenképpen: ki volna, 's ki lehetne még-is olly
igazságtalan, olly értetlen, vagy olly irígy és vakmerő, hogy
azért őket vádolni, betsmérelni, kissebbíteni, vagy a' nyelv-
rontók közé számlálni, 's ezekkel egy karba helyeztetni merné?
— Ellenben, hasonló elmebéli nagy tehetség, éles értelem, ítélő- 35
erő, alkotó lélek, 's hazafiúi egyenes és tiszta szándék nélkül, a'
nyelvmívelésnek igen nehéz és felette kényes dolgához fogni;
's a' temérdek sok ízetlen, otromba, és erőszakos újítást még-is
ilyen ditső Hazafiak' nevével, példájával mentegetni, ajánlani,
's másokat-is nyelvrontásra serkenteni, bíztatva bíztatni, 's 40

utólyára az egész nemzeti nyelvet, poézist, és litteratúrát zavarba hozni: — nem tsak oktalan és vakmerő tselekedet, hanem valóságos balgatagság, és olly nyavalyás viszketegségből származó káros, veszedelmes törekedés, mellyre még a' némának-is meg kell szállalnia; 's mellyet azért a' jövendőre kinéző, 's a' következéseket elgondoló Magyar Író, főképpen most, a' Világ' köz dolgainak változva változó veszélyes állapottyában, hazafiúi szent harag és boszszúság nélkül tovább el nem tűrhet!

A' mi már Faludinak poétai nyelvét, versalkotásbeli tulajdonságait, különösebben illeti: ezekre nézve már mások-is régen és igazán megjegyezték, hogy, ezen jeles Magyar Írónak munkáját olvasván, szinte függőben marad az embernek elméje, 's alig tudgya elítélni, magában egész bátorsággal meghatározni, ha vallyon! prózában volt-e szerentsésebb, vagy kötött beszédben? És valóban, minden értelmes Olvasó láthattya, érezheti, hogy ezen Poéta' magyar versei olly természetesen, olly szabadon folynak, és olly könnyű harmóniával zengedeznek, mintha nem-is volnának valamelly nehéz mesterségbeli regulákhoz köttetve, számhoz és mértékhez alkalmaztatva. Ezt a' versszerzésbeli természetes, de mesterséggel tellyes, könnyűséget jelenti *Horatius*, imezen szavaival, az értelmes és szorgalmatos Versszerzőről emlékeztvén: *Ludentis speciem dabit, et torquebitur*. Ugyan ezen versbeli, vagy poétai nagy könnyűségből szokott következni, némelly Olvasókra nézve, a' mit ugyan azon nagy Poéta más helyen említett:

*Ut sibi quivis
Speret idem; sudet multum, frustra que laboret
Ausus idem.*

Némellyek, nem tudván, mi légyen az a' *series* és *callida junctura*, a' mellyről ez a' nagy Mester szóll, 's melly a' hiú piperét, tzifraságot, szófaragást, 's egyéb afféle haszontalan mesterkélést, szükségtelessé, 's a' verset és poétai beszédet olly igen széppé, jóvá, kedvessé teszi, *tantum de medio sumptis accedit honoris*; nem tudván, mondom, a' poézisra nem született Verselőket ezt, és tellyességgel nem hihetvén, sőt meg sem álmadhatván, hogy éppen ebben áll a' Költő' mesterségének egygyik legfőbb titka: azt vélik, és másokkal-is azt akarnák örömet elhíttetni, hogy ollyan verseket akárki-is százanként, ezereként szerezhethet, 's

nyomtattathat. Hogy az így vélekedő kis-bírák az igaz poézisről és a Magyar Poétákról nem ítélhetnek, az ugyan már magában-is olly bizonyos dolog, a' mellyről nem lehet kételkednünk. De lám magok-is önként és nyilván megvallyák, az egész Haza előtt, hogy „nem győznek eléggé tsudálkozni”, miként ditsérhessük, 5
magasztalhassuk mi más Magyarok Gyöngyösi István' és Faludi Ferentz' munkáját, holott azokról — *ők* nem úgy vélekednek! ámbár (a' mint a' Pesti Tud. Gyűjteményből kiki láthattya) *ők*-is verseket írnak; még pedig, a' mint mondgyák, „a' mostani század' műveltebb ízlése” szerént!!! 10

Mink azonban, a' kik sem a' régi nagy századok' ízlését rossznak, durvának, miveletlennek, sem a' mostaniét jobbnak, helyesebbnek nem tarthattjuk, sem a' lelketlen és ízetlen versfaragókat a' Költők, vagy Poéták közé nem helyeztethettyük, de az igaz Szépet és Jót, akárhol, akármely időben, és akárkinél 15
találjuk, mindég és mindenütt betsúlni szoktuk, és különösen Hazánk' jeles Poétáját szíves hajlandósággal tisztelni, örömmel ditsérni, magasztalni, 's értetlen és irigy betsmérlőjik ellen mindenkor igaz hazafiúi szeretettel 's buzgósággal védelmezni készek vagyunk; szóllunk mi most itt még tovább-is Faludiról, 20
és hidgyük, reméllyük bátran, hogy azok a' Magyarok, a' kikhez szóllunk, és a' kiknek mi tetszeni kívánunk, érteni fogják beszédünket.

Faludinak ezen kis gyűjteményben előttünk lévő munkáját olvasván, akár válogatott, 's minden tzifráság nélkül ékesen és 25
tisztán hangzó magyarságát tekintsük, akár a' szók' mesterséges helyheztetését, és a' versnek ebből származó természetes menetet, 's majd lassú, tsendes, mértékletes, majd sebess, tüzes, indúlatos, de mindég a' tárgyak' minéműségéhez alkalmaztatott, 's azzal illőképpen megegyező, szabad folyamattyát nézzük, 30
's közelebből vizsgáljuk: nem lehet meg nem ismárnunk és vallanunk, — főképp', ha még a' nemzeti litteratúrának akkori állapotját-is méltó tekintetbe vesszük, — hogy ilyen magyar versek valóban tsak született, 's jól nevelt, tudós Poétának, igaz Költőnek, tollából származhattak. Nem lehet egyszersmind 35
meg nem ismárnunk és vallanunk azt-is, hogy költeményeinek ebbéli (még akkor igen ritka) jóságához, tökéletességéhez képest, a' jeles Szerző igen-is méltó volt a' poetai zöld koszorúra, 's azon hazafiúi szíves tiszteletre, a' mellyel iránta már élteben minden értelmes tudós polgártársai viseltettek, és ma-is mind 40

azon Magyarok viseltetnek, a' kik, az igaz Jót és Szépet volta-
képpen ismérvén, 's érezhetvén, az elmék' szép-mesterségbeli
művei közt különbséget tenni szoktak, és az efféle tudományos
5 dolgokról minden megrögzött bal vélemény, rossz és helytelen
különös ízlés, részrehajlás, mellyékes tekintet, 's felekezeti
pártoskodó vak indulat nélkül ítélhetnek.

Faludinak fiatalabb korában, a' metrumos magyar versnek
majd tsak híre sem lévén, Ő ugyan a' verselésnek akkor szokás-
ban volt nemeivel többnyire megelégedett. És úgy látszik,
10 hogy későbben sem tartotta szükségesnek, költeményeiben a'
sorokat prozodiabéli szoros regulákhoz alkalmaztatni, 's tulajdon-
képpen metrumos verseket írni, *Virgilius'*, *Ovidius'*, *Horatius'*
rendi szerént; noha Baróti Szabó Dávid' új mértékre vett kü-
lömbféle verseinek három könyvét már 1777-dik esztendőben
15 kétség kívül olvasta, és Rájnisnak, 's más egynéhány Vers-
szerzőnek hasonló nemű holmi apró munkájit, már azelőtt
ismerte, sőt *Révainak* 1778-dikban nyomtatott némely ver-
seit-is láthatta. (Mert Rájnis' *Kalauzza* később jelent-meg,
Faludinak halála után). Nem írt ő, mondom, magyar verseket
20 szoros metrum szerént: noha Nádasdiról szerzett IV-dik Éneké-
ben mind a' harmintzöt sort jámbussal végzi; és noha, más
részről, Ő volt eggyik azon Magyar Poéták között, a' kik,
Gyöngyösi' módgyára négy-sorú stófákat szerejni, igen nehéznek
ítelvén,^{h)} 's ezen nagy-nevű Költővel vetélkedni nem akarván,
25 és egyszersmind a' véghangok' nagy egyformaságából könnyen
származható monotóniától-is félvén, két sornak öszvepárasítá-
sával megelégedtek, 's a' verselésnek ezen új nemére, a' múltt
század' közepe' táján, másoknak első példát adtak; és a' kik,
a' mint Faludi' *Remetéje* nyilván bizonyította, az úgy nevezett
30 *Alexandrin'*^{d)} francia verset szokásba hozni, vagy legalább a'
tizenkét szótagú (szabadabban és kellemetesebben folyó, 's a'
mí nyelvünk' természetéhez jobban illő) magyar verssel kipótolni
igyekeztek. De felette nagy, és igen különös rendbéli tsalatkozás
mindazonáltal még-is, azt vélni, 's állítani, hogy Faludinak,
35 vagy más valamelyik igaz és jó Magyar Költőnek szoros met-
rumra nem vett versei „minden mérték nélkül írott versek”!
Ezt véli pedig, és világos szókkal ezt állította, az Erdélyi Múzeum'
érdemes Kiadója. — Azok a' Magyar Írók, a' kik, magok-is
Versszerzők lévén, így vélekedhetnek, 's a' Tudós Magyar Világ
40 előtt így szólhatnak; és még inkább azok a' gondolatlan apró

Kritikusok, a' kik, másokat oktatni akarván, a' versszerzésnek ezen nemét olly igen tsekélynek vélik és állítyák, 's a' kikhél (saját vallástételek szerént) „egyedül a' caesura támaszthat gyanút,” hogy egy ollyan sor „talán ugyan vers akar lenni”: az ilyen Versszerzők és Kritikusok igazat mondhatnak ugyan, 5 sőt valósággal és szinte betű szerént igazat mondanak, a' magok' saját versetskéjükre, 's akármi tziifrán mesterkéllyt soraikra nézve. Mert azt mí sem tagadgyuk, és külömben-is elég ismértes dolog, hogy az afféle sorokat, mellyeket tsak a' caesura 's a' végső szótagok' öszvehangzása külömböztethet-meg a' prózától, bizony- 10 nyára még a' szoros láb mérték sem teheti versekké, ha nem poézisra termett embernek tollából származtak; azaz, ha az afféle sovány és melodiátlan sorokat Prometheus' mennyei szent tüzének legkissebb szikrája sem lelkesíti. Ebből azonban még nem következtetik, és valósággal nem-is következik ám, hogy 15 F a l u d i', G y ö n g y ö s i', H i m f i', 's több más jó Magyar Költők' Verseiről-is ekképpen szólhassanak, ugyan ezt mondassák, és Olvasójikat az illyen első karbéli jeles Hazafiak' poétai munkájának értetlen és igazságtalan betsmérlésére szoktatni merjék.

20 A' kik ma mí nálunk ekképpen a' poézisnak tellyes mivoltát tsak a' versben, és a' versnek majd egész szépségét egyedül tsak a' láb mértékben helyheztesik, 's olly nehéz hallással bírnak, hogy a' szoros metrumra nem vett, ámbár poétai lélekkel és 25 hármoniával tellyes, magyar verset tsak a' caesurából 's a' több sorok' végső hangjainak eggyenlőségéből ismérhetik-meg: magok sem tudhattyák tulajdonképpen, mit és miről beszélnek, mit mondanak és mit kívánnak. Az legalább nyilván- való, hogy vaktában itélnek, 's Hazájok' legnagyobb Poétájit ok nélkül 30 kissebbítik és gyalázzák, midőn, szokások szerént elméskedve, azt állítyák, hogy az ollyatén sor „talán ugyan vers akar lenni” ! — Az értelmes, a' tisztább és kényesebb hallású, szebb tehetőségű, jobb ízlésű, 's ugyan azért az illyen dolgokról jobban és méltábban szólható jeles Magyarok, nem úgy itélnek, nem úgy 35 szólnak; sőt, tudván és érezvén, hogy a' versnek, hogy a' poétai munkának jóságát, szépségét, nem a' külső színben, formában kell keresni, (minthogy az ott nem-is találtathatik), éppen ellenkezőt állítanak, 's az ollyatén helytelen, hibás, nevetséges véleményeket az egész Haza előtt mind szóval 40 nyilván és méltán kárhoztattyák, mind saját elméjük' szép és

állandó szüleményeivel-is világosan, és még bővebben, meg-
táfolják.

„A' szép, nagy, elmés gondolatok; a' szép, mély, magokkal
ragadó érzemények; az eleven képzeletek, 's bájoló rajzolatok,
5 — a' legalkalmasabb, legszebb, és leghathatósabb szavakkal
kifejezve: ezek tészik az én ítéletem szerint, a' Poétát; vala-
minthogy a' prozódianak legszorossabb szabásai szerint készültt
hexameter, vagy akármelly egyéb vers, úgy szintén a' bár
10 százsor öszveharangozó *cadentzia*-is, az előbb mondott tulaj-
donságok nélkül szükölködvn, tsak sorba rakott száraz szó,
hideg, lelketlen vers maradhat.”

Ezt mondgya, ezt feleli a' Múzsák' és Grátziák' legkedve-
sebb Magyar Tanítványa, 's Faludinak (az *Énekekben*) leg-
szerentsébb vetélkedő társa; és senki sem tagadhattya, nyil-
15 vánóságos értetlenség nélkül, hogy jól és igazán mondgya.

XI. Így érzett, és így ítelt Faludi Ferentz-is. Így költött,
így szerzett verseket Ó-is; több más igaz és jeles Magyar
Poétákkal egygyütt. Az illýen Költők' verseinek gondolatlan
betsmérője, boldogok volnának, 's a' nemzeti nyelv' és
20 poézis' történeteinek jövendőbéli leírásában méltán jó nevet
és állandó szép emlékezetet reméllhetnének, ha valaha egész
életekben, valamely szerentsés órában, olyan egynéhány ver-
seket szerezhettek volna, mint a' millyenekből p. o. ez a'
strófa van öszvealkotva, szerkeztetve:

25 „Oly szív-iszonyító nagy sivalkodással
Érkezik a' Pogány *Alla*-kiáltással.
Öszvekap a' két had hirtelen egymással,
Végső ítéletet képző ropogással!”

Gyöngyösinek ezen verseit, számtalan sok illyenekkel
30 egygyütt, jól isméri, 's hazafiúi tiszta örömmel olvassa, minden
ép-ézésű tanúltt Magyar. De a' végett, hogy ezen jeles Köl-
tőnek poézisre nem termett, rövid látású, vagy-is inkább vakon-
született, merész rágalmozóje, ennek a' szép strófának és a'
Szerző' több illyen verseinek egész jóságát, mesterségbeli tellyes
35 tökéletességét, voltaképpen megismérhetnék, szükséges volna,
újra születnie! Szükséges volna legalább, hogy a' Magyar
Olympus' vagy Parnasszus' tetejéről valamelyik kegyes Istenné,
megkönyörülvn, a' hegyallyai vad berekbe leszállni méltózat-

nék, 's az ott vakoskodva tévelygő lármás Kritikusok' szemeiről a' kettős fekete fátyolt (az irigy tehetetlenségnek és a' büszke tudatlanságnak vastag hályogát) valahára levonván, azt a' setét homályt előllök elszélyesztené, a' melly miatt Hazájok' legditsőbb Poétájának fényes érdemét nem láthatták. Valamíg 5 ez a' tsuda meg nem történik, nem lehet és nem-is kell reménylenünk, hogy az olyan első rendbeli Magyar Írókat, a' kiknek ők soha még tsak nyomokba sem hághatnak (ámbar *hibájikban* majmolhatták), gyalázní megszünnyenek, vagy, a' mí hazafiúi örömkben részesülvén, azon szíves ditséreteinkben meg- 10 eggyezhessenek, a' mellyekkel mí mások a' Nemzet jeles Költőjít tisztelni, magasztalni szoktuk. De nem-is az ő kedvéért, ámbar ő miattok, hoztuk mink itt ezt a' strófát elő. Azokat a' szebb és ritkább tehetségű, 's jobb és nemesebb szándékú, fiatal Költőket akarjuk ez által az efféle versek' belső hármonia- 15 jának rejtett okaira figyelmetesekké tenni, 's minteggy a' magyar versszerzés' mesterségének ebbéli titkaiba beavatni, a' kik ezen okokat talán közelebből ismérni, 's eggy ilyen különös példában világosan látni kívánhatnák.

Ehhez képest, meg kell itt jegyeznünk, hogy az előhozott 20 nagy-sorú szép strófában *nyoltz metrumos vers találatik* — még pedig tökéletes nyoltz vers, az igaz prozodiának szoros törvényei, meghatározott bizonyos reguláji szerént! Ezen strófának minden fél-verse, vagy *hemistichiuma*, tudniillik, már magában eggy egész jó és tökéletes vers. És így itten minden 25 sor, mellyet a' hatodik szillabára következő vágás, vagy *caesura*, két hason félre feloszt, két egész versből áll; a' mint ezt imezen felosztásban kiki nyilván és saját szemével láthattya:

1. Olly szív-iszonyító
2. Nagy sívalkodással 30
3. Érkezik a' Pogány
4. *Alla*-kiáltással.
5. Öszvekap a' két had
6. Hirtelen egymással,
7. Végső ítéletet 35
8. Képző ropogással!

Itt az első vers, meghoszszabbítatott Adonicus. A' 2-dik, hármas trochaeus. A' 3-dik, choriambus, vagy menyegzői vers. A' 4-dik, 5-dik, és 6-dik sor, meghoszszabbítatott anapaestus,

vagy fél-hexameter. A' 7-dik, hármás jámbus, Euripides' rendi szerént. A' 8-dik elvégre, ismét meghoszszabbított Adonicus, mint az első; és így a' strófa ugyan azon rhythmussal végződik, a' mellyel kezdődött.

- 5) Az illy mesterségesen egybeszerkeztetett, öszvealkotott, vagy-is inkább minden mesterség 's keresés nélkül önként jövő, tellyes szabadsággal természetesen folyó, metrumos igaz versek, Gyöngyösi' munkájiban ezerenként találtatnak, sőt általlyában véve majd minden sorai illyen titkos mesterséggel mérsékelve
10 folynak. Ezt pedig az ő költeményeiben minden tanúlt ember önként és könnyen tapasztalhattya; ha egyébaránt a' Poétikának azon részében, a' mellyet Metrikának nevezni szoktak, nem tellyességgel járatlan, és ha, ennek útmutatása 's törvényei szerént, a' jó magyar versek' belső harmóniájának titkosabb
15 okait felkeresni tudgya, 's talán tsak azért-is felkeresni szokta, hogy, mint értelemes és érzékeny hazafi, tehetős elméjű tudós polgártársai' szebb munkájának olvasásában annál nagyobb kedvét, 's annál tisztább gyönyörűségét találhassa. — Az ebbéli járatlanság megbotsáthatatlan vétek mind Azokra nézve, a' kik
20 a' mi napjainkban verseket szereznek, és nyomtattatnak; annyival-is inkább pedig azon vaktában ítélő tudatlan és merész Kritikusokra, Recensensekre, 's más illyen rendbéli kisbírásokra tekintve, a' kik, mindég mindenről, (*de omni scibili, et quibusdam aliis*), és így a' magyar verselés' nemeiről-is, a'
25 Tudós Világ előtt nagy-bátran és fennyen beszéllvén, 's másokat taníttani akarván, majd minden szavaikban nyilván mutattyák, hogy a' dolgot magok sem értik, és a' kérdésbe vett tárgynak igaz mivoltáról semmit sem tudnak.

Gyöngyösi' verseiből elég légyen itt ez az egy példa.

- 30 Lássunk inkább már most egynéhányat Faludinak versgyűjteményéből-is; a' sorokat hasonlóképpen két részre felosztván, a' *caesura* szerént.

Zászlót emel, tombol,
A' gonosz Ravaszság.

35

Égon vasat pendítt:
Nem kell erre tanú.

Előttünk, utánnunk,
Tsak a' keserves kár.

Vígan vagyok magam,
Szívem nem aggódik

Mint az eresztett méz,
Olly édes éneked.

A' felelő Ekhó 5
Felkapja, duplázza;

Tsak az eggy Irígység
Kaján fejét rázza.
's a' t.

Faludinak tizenkét szótagú versei között pedig elég nagy számmal találhatunk egész hatos jámbusok-is. Illyenek, hogy egynehányat példáulútl említssünk, imezek:

Kinek sütöd, főzöd, Pajtás! ebédedet?
Fald bellyebb sípodat, ha nem tudsz szebbeket!
Többnek szóll a' levél: több fűzfa-verseket 15
Látunk imitt amott. —

A' többit, úgy tetszik, már hozzá tudhatod.
Hanemha tőlem félsz, magad'-mentő szegény!
Palémon érkezik, köztünk bíró lehet.
Kezdd-el; de úgy gondold, hogy Thirzis megfélel. 20
Ne mondd nagy embernek: gyermek, pitzin falat.
A' hajnal felderül, meghozza kedvemet.
Óhajtva járúlok te hozzád, Istenem!

— 's a' t.

Mind ezek, 's több effélék, a' mint kiki láttya, valóságos 25
és tökéletes szép versek, a' deák és magyar prozodiának szoros reguláji szerént-is. A' mit Faludi fellyebb Menálkással a' fejét rázó kaján Irígységről mondat vala, méltán fontolóra vehetnék a' Nemzet' illy jeles Poétájának tudatlan és vakmerő betsmérlőji. Észre vehetnék, és megtanúlhatnak Faludi' Pásztoraitól továbbá 30
még azt-is, hogy nem egyedül a' szoros *metrum* teszi, 's teheti, a' sorokat igaz versekké, (mert e' végre még több-is kívántatik); és hogy, akár mint hányyák vessék magokat, 's akár milyen *metrumos* versekben ditsekedgyenek a' poézisra nem termett Mopszusok, tsak ugyan — Mopszusok maradnak ők még-is 35

mindenkor: mind addig t. i., valamíg ezt az igazságot meg nem
tzáfolyhattya, hogy a' sovány, hideg, lelketlen, melodiátlan,
és minden tekintetben dísztelen vers

Nem illik a' Múzsák'
Kényes udvarába!

5

Mert az ollyatén betyáros feleletek, a' millyeneket ők illy
szorúltt állapotban adni szoktak, és a' millyent itt ez a' ditsekedő
ketskés a' jól és okosan ítélő Thirzisnek hathatós intésére való-
sággal ad:

10

„Ilyen leány-várban Mopszus még nem lakott;
A' kinek nem tetszik,
Fejje-meg a' bakot!”

az illy pajkos feleletek, mondom, sem a' büszke Versfaragók'
rossz ügyét jóvá nem tehetik, sem a' fennyen kérkedő szegény
15 metristákat igaz Poétákká, édes Éneklökké, kedves szép szavú
Menálkásokká, soha által nem változtathattya; ha bár mindég
és mindenütt a' legtökéletesebb magyar prozodiának legszoros-
sabb regulájihoz szabják, 's a' legtzifrább, legújabb szókkal és
kifejezésekkel keverik-is, akár nehéz fáradsággal mesterkéltt,
20 akár szertelen nagy könnyűséggel faragott, izetlen és fagyos
verseiket.

Tsak az itt előhozott kevés példából-is nyilván kitetszik
tehát, mit érjen, és millyen nevet érdemelhessen, az ollyan
litteratúrabeli kis mesterek' taníttása, 's szüntelen erőlködése,
25 a' kik most az illyen Magyar Poétákat olly igen örömet magok-
hoz levonnák, 's kissebbecké tennék, — azt vélvén irigy vak-
ságokban a' szegény Törpék, hogy majd így, a' Nagyok' helyébe
ülhetvén, ők-is nagyok lesznek!

Faludi, Gyöngyösi, 's minden más illyen rendbéli jeles
30 Magyar Poéta, maga érzi 's tudgya legjobban, mi kívántassék
az ő versének külső belső igaz szépségére, szabad, könnyű,
's kellemetes folyamattya; hogy, ha valaha közre eresztendi,
mind az értelmes és érzékeny Olvasónak gyönyörúséget, mind
ő-néki magának betségét szerezhessen. Látván és érezvén Ők
35 mindnyájan, mi légyen a' fellyebb említett *series* és *callida*
junctura, 's honnan és miből származzék egyszersmind az a'

Lucidus ordo, a' mellyről ama' nagy Poéta beszéll: sem szófara-
gásra 's nyelv-tsigázásra nem vetemednek, sem verseiket a'
tsupa metrum' kedvéért, vagy a' véghangok' öszvezenge
miatt, nem tzifrázzák, nem mesterkélik. Bővített, gazdagították,
szébbített, és emelik Ők az élő nemzeti nyelvet tellyes tehetségek 5
szerént, a' hol és a' mikor az idő 's alkalmatosság úgy hozza
magával, és a' dolognak természete megengedi, vagy a' szükség
megkívánja. Mivelik, mondom, és bővített, gyarapították azt,
majd okos és szerentsés helyheztetések, 's bölts és mesterséges
öszvetételek, majd természetes, törvényes, magyaros származ- 10
tatások által, valahányszor lehet, illik, és kell. De, mint
tehetős, okos, bölts emberek, és igaz jó hazafiak, a' nyelv'
természetének sértegetésétől, felzavarásától, mindég és minden-
képpen őrizkednek. A' versszerzésben különösen, nem az oskolai
regulákra, nem egyedül a' prozódianak ilyen vagy amollyan 15
törvényeire néznek, — ámbár ezeket ők-is jól ismerik, és
szánttszándékkal, különös nagy ok nélkül, meg nem sértik;
hanem inkább és főképpen a' poézisnak szébb, nagyobb, és
felségesebb tzzlyára, végére, 's a' versalkotásnak igaz mivoltára
vigyáznak, figyelmeznak, és verseik' ritmussát, szabad menetelét, 20
's ebből származó szép és kellemetes hármóniáját, édes zenge-
dezését, ahhoz képest intézik-el.

Ebben Faludi, mint minden más igaz Költő, tsak a' maga
belső vezérének sűgallását követte, — az a' vele született, 's
utóbb illőképpen kimiveltt, poétai ösztönt, aszt a' jól, bátran 25
és böltsen vezető titkos érzést tudniillik, melly a' Múzsák'
Kedvessének, melly a' Virgiliusok', Horatiusok' igaz tanít-
vánnyának, bölts és méltó követőjének, 's bátor vetélkedő
társának saját tulajdona, 's a' kedvező Természetnek olly ritka
és különös ajándéka, hogy azt — a' szorgalmatos tanulás, hív 30
és szíves igyekezet, szünetlen gyakorlás, a' jeles példák' szabad
és okos követése, 's az igaz és értelmes jó barátoknak bölts tanáttsa,
's állhatatos Quintiliuskodása, kifejtheti 's lassanként tökéle-
tességre viheti ugyan, de soha semmiféle tudomány és mesterség
ki nem pótolhattya. Azért kívántatik-meg a' poézisban, mindég 35
és mindenütt, minden Versszerzőre nézve, hogy ez a' természeti
ritka szép adomány, a' tudománnyal és mesterséggel egygyütt
legyen, egygyütt járjon. Egygyik a' másik nélkül el nem lehet,
semmire sem mehet, semmit sem használhat. *Nec, studium sine*
divite vena, nec, rude quid possit, video, ingenium! A' Római 40

nagy Poétának ezen szavait még a' tanuló Ifjak-is jól ismérik; de azok' igaz értelmét, néha még a' híresebb Verselők sem érik-fel eszekkel voltaképpen. Ez az oka, hogy az ő egész versszerzésbeli tehetségek, 's poétai tudományok, haszontalan erőlködés, hiú 5 tziifrálkodás, 's nem *mesterség*, hanem tsupán *mesterkélés*, ízetlen, sóatlan tréfa, elmétlen elméskedés, 's valóságos gyermeki játék, mellyben tsak Azok találhattyák kedveket, a' kik még ő-nállok-nál-is tudatlanabbak. Ez az oka, továbbá, hogy ők mindég tsak a' külső dolgokonn akadoznak, és ezek' velejére, belső 10 mivoltára, keveset ügyelnek. Ez az oka, elvégre, hogy a' Nemzet' legnagyobb, legjelesebb Költőjiről-is tsak önnön magokhoz képest ítélhetnek, és, míglen p. o. a' Magyar Költő Kar' ditső Fejét lelketlen tudatlan Versszerző gyanánt betsmérik; míglen a' Virgilius' Énéissének halhatatlan érdemű Fordítóját a' kül- 15 földi Tudósok előtt értetlenül és vakmerően gyalázzák, kisseb-bíttik, az alatt más részről a' hegyallyai vad berekben termett Tövisek' híres Szedőjét, a' Bétsi Annalisok' ugyan azon kötetében, majd a' felhőkig felemelik, 's ennek sánta-bénna lelketlen versetskéjit, és ízetlen, goromba tréfájit, a' magyar poézisnak 20 követésre méltó szép remek-mivei 's a' mostani század' miveltebb izlésének különös ritka példáji gyanánt *mirabile visu, caelatumque novem Musis opus!* artzátlanul magasztalják.

A' versszerzésnek iskolai regulájit tudni, magában igen tsekély dolog. Ezeket a' gyermek-is könnyen és hamar megtanúlhattya; ha t. i. okos, értelmes Tanítóra talált. De mivel 25 a' versnek és strófának igaz ritmussa, 's ebből eredő kívánatos szép hármóniája, sem egyedül a' szótagok' számától és a' véghangok' egygyenlőségétől, sem az időmérték' bizonyos törvényeitől, regulájitól, (a' szoros metrumtól) nem függhet, 30 ámbár ezek magokban igen jó regulák, bölts törvények, 's a' verselésnek külömbféle nemeihez képest, majd kissebb, majd nagyobb mértékben szükséges, poétai tulajdonságok, — önként és természet szerént következik, hogy ezen szép és nehéz mesterségnek ebbéli saját titkait soha senkitől meg nem tanulhatni; minthogy ezeket valóban senki nem-is taníthattya. 35 *Aristoteles, Horatius*, vagy az újabbak között *Roscommon, Buckingham, Pope, Despréaux*, 's több más nagy Írók, még eddig senkit sem tehettek jeles Poétává, tökéletes Versszerzővé; ámbár igaz más részről, és minden kétségenn kívül van, hogy 40 ezen bölts Tanítók igen sokat használtak Azoknak, a' kik a'

jó tanáttal élni tudtak, és az ő Poétikájikban előadott törvényeket, regulákat követhették. Az itt mindazonáltal a' nagy baj és különös szerenstlenség, hogy, a' ki az ollyatén jó tanáttal élhet, és az afféle regulákat bátran követheti, éppen annak van azokra legkevesebb szüksége, sőt többnyire ő maga adhatja 5 másoknak-is mind törvényt, mind követésre méltó jeles példát.

A' Gyöngyösi' és Faludi' módgyára szerzett magyar verseket, (ha jók, és valóban szépek), úgy kell tekintenünk, mint a' szoros metrummal élő lantos Poétáknál a' strófa' szűk határiba nem szorított, szabadon folyó 's fellengező, *elegyes verseket*. 10 A' lantos Költő, ezekben mutathattya leginkább elméjének egész erejét, alkotó hatalmát, 's tellyes művészi tehetségét. Ilyenekben szerzette legszebb, legfelségesebb Odájit a' Németek' Pindarussa. (Lásd p. o. *Die Frühlingsfeyer*). A' tudatlan Olvasók azt vélték akkor az Ő verseiről-is, hogy azok *minden mérték* 15 *nélkül írott versek!* —

Ilyen elegyes sorokban szabadon és kellemetesen írni, jól és szépen költeni, 's az egész nemzeti nyelvnek és poézisnak ditsőségére szolgálható jeles miveket szerezni, (a' millyenek p. o. Faludinak Eglogáji), — éppen nem olly könnyű dolog, 20 a' mint némelyek vélik. Sőt ismérünk, és nevezhetnénk a' híresebb metristák között-is olyanokat, a' kik az efféle versek' párasításában nem igen boldogúlhattak, a' négysorú strófákban pedig még nagyobb akadályokat találván, semmire sem mehetek, 's ugyan azért idővel a' verselés' ezen egész nemének tüzes 25 ellenségévé lettek, 's a' páras verseket minden útonn módonn alázták, betsmérelték, és tsúfolták; ámbár haragjok' 's kedvetlenségek' igaz okát szorgalmatosan titkolták, és (mint hajdan a' furtsa-eszű *Détsei* Bálint a' szép és gazdag özvegy körül) még a' szint-is színnel színlették, fedezgették. *Inde irae et* 30 *lacrymae!*

Újra-is azt kell tehát, és, ha lehet, még világosabb szókkal állítanunk: hogy a' Magyar Poézisban az ilyen szabad versek' belső hármóniájára, szívet elmét gyönyörködtető kedves zengedezésére nézve, senki sem szabhat valamelly bizonyos törvény 35 vényt; — valamint a' tsendes és tiszta levegőben könnyű szárnyainn tellyes kényne szerént koválygó Vértének, vagy a' Tátra' kőszikla-bértzéről hirtelen felemelkedő, 's a' magasságban kedvére fellengző királyi Sasnak, senki sem parantsolhattya, miképpen és millyen regulák szerént intézze sebess repületét. 40

Saját természetét, belső hajlandóságát, 's tulajdon titkos ösztönét követvén a' tollas nép' bátor és erős fejedelme,

- 5 Kirepül! 's felhatván a' magas egekre,
Nemes büszkeséggel tekint a' völgyekre;
'S míg más gyáva madár — itt sövényenn tseveg,
Ott, eledelt lesvén, motsár felett leveg,
Vagy odvak' 's barlangok' homályaának örül,
Ő szabadon kereng 's vígad a' Nap körül.

- A' helyett tehát, hogy az ilyen rendbéli jeles Magyar
10 Költőket tovább-is értetlenül és háladatlanul betsméreltetni,
gyaláztatni engednők, vagy őket magunk-is nagy-kevélyen
megvetni szabadnak és illőnek tarthatnók; igyekezzünk inkább
azonn, hogy poétai szép és jó tulajdonságaikban követhessük,
sőt még hibájikonn-is tanulhassunk, és, ha saját erőnkhez
15 bízhatunk, 's ha valóban kitelhetik tőlünk, az ő verseiknél
még szebbeket és jobbakat szerezhessünk. Ne kissebbítse, ne
tsúfolya senki többé a' Haza előtt azokat a' nagy-lelkű jeles
Magyarokat, a' kik, az akkori nehéz időkhöz és a' litteratúrának
szorúltt állapottyához képest, a' pályát olly szerentsésen meg-
20 futották; a' kik, az olly temérdek sok és nehéz akadályok miatt
akkor majd szinte lehetetlen dolgot-is lehetővé tevén, a' nem-
zeti nyelvet annyira felemelték; a' kik az utat nekünk-is meg-
mutatták, és könnyebben járhatóvá tették; 's a' kik, valóságos
óriási lépésekkel menvén, olly igen előre haladtak, és Hazájok'
25 értelmes tudós Fijaitól olly ditső koszorút érdemlettek, hogy
őket utól érni, 's az övékhez hasonló zöld borostyán-ágot
nyerni, ma kevés Versszerzőnek lehet reménysége. Gyöngyösi'
Keménnye és Faludi' hat Eglogája — olly jeles dísze még ma-is
a' Magyar Nyelvnek és Poézisnak, hogy azok' méltán nagy híri
30 nevű Szerzőjinek ragyogva tündöklő fényes érdemét bizonyára
csak a' vak Irígyiség nem láthattya. Támadhatnak, jöhetnek
majd idővel, olly ritka tehetségű Magyar Poéták, a' kik a'
költésnek és versalkotásnak ezen két nemében Gyöngyösit és
Faludit meghaladhattyák, 's az ő verseiknél szebbeket és job-
35 bakat szerezhhetnek. De megmarad azért még-is mindenkor
mindeniknek az ő saját érdeme, 's ditsőssége; és a' józan értelmű,
's igazságot szerető, tudós Bírák meg fogják mindég akkor-is
gondolni, hogy, a' tudományos kultúra' szokott rendi, 's a'

dolgok' természeti folyamattya szerént, tsak Nagyok után szoktak Nagyobbak következni; a' mint ma-is minden itélni tudó Hazafi jól tudgya, hogy ezenn a' nehéz és veszélyes pályán, olyan Előljárók nélkül, mint Zrínyi, Gyöngyösi, Faludi, 's egynéhány más ilyen rendbéli Versszerző volt — a' Magyar Petrárka sem támadhatott volna! (Ebből mindazonáltal nem következik, és mi sem akarjuk állítani, hogy a' Sümegi koszorús Költő mind ezen holt Mestereit és halhatatlan érdemű Előljárójit mindenben elérte, vagy mindenképpen meghaladta légyen; annyival-is inkább, mivel ez a' jeles nagy Hazafi, új ösvényt törvén magának, nem Azok' nyomdokinn járt, *qui sibi fidit dux, regit examen*, és sem páras versekben pásztori költeményt nem szerzett, sem négyes strofákban a' két régi fő Poétával nem vetélkedett; a' mit azonban senki sem fog néki józan észszel vétékül tulajdonítani, sem ezért az ő ritka nagy érdemeit nem fogja kevesebbre betsúlni!)

XII. Ideje volna bizonyára, hogy a' magyar verselés' külömbféle nemeiről való hosszas vetekedésnek, pernek patvarnak, és minden ebbéli haszontalan, hiú kérdésnek, a' Magyar Írók már egyszer véget vetnének. Mí legalább azt tartjuk, hogy ott, a' hol helye van, mindenik jó lehet, tsak poézis legyen benne; — eggyetlen eggyet kivéve, mellynek sohol sins helye! Alkalmatos a' Magyar Nyelv mindenfélére; úgy, hogy tsak a' Poétának tetszésétől függ, mellyiket válaszsza, 's kövesse munkájiban; a' mennyire t. i. a' felvett tárgynak minéműségéhez és a' maga' saját hajlandóságához, vagy versalkotásbeli tehetségéhez képest, ezt vagy amazt jobbnak és illendőbbnek gondolhattya.

„Eggyet kivéve”, mondám. Mind azok között t. i., a' mellyekkel Versszerzőjink még eddig éltek, tsak eggyet itélünk mink-is valósággal rossznak, és minden tekintetben alávalónak, illetlennek, — úgymint a' közép-időkornak amaz isméretes otromba és nyomorútt maradványát, a' mellyet, első boldogtalan faragójának, vagy buzgóbb és híresebb terjesztőjének nevééről, *Leoninus* versnek nevezni szoktak, 's a' mellytől ma Parnaszszusnak minden ország- és nemzetbéli lakossai olly igen és olly méltán őrizkednek.

Ennek iszonyú ízetlenségét, valóban tsak az a' nehéz hallású ember nem érezheti, nem utálhattya, a' kinek megbomlott, vagy-is inkább már szinte gyermekségétől fogva

rosszra szokott durva füle, inkább a' kakukot, mint-sem a' filemilét, inkább a' Tiszahátonn 's a' Körös' vagy Maros' partyánn állva andalgó borzas juhász' nyekegő dudáját, mint-sem *Mozart'* vagy *Hayden'* szívet-olvasztó 's lelket-emelő muzsikáját hallgattya; és a' ki, minthogy mí más Magyarok abban az ő-néki olly édes-kedvesnek tetsző kínos monotoniában nem gyönyörködhetünk, ellenünk az egész tudós és tudatlan Világ előtt bőven, nyilván, böltsen megmutattya, hogy — az emberek' ízlése különbféle! 's hogy találtatnak ollyan Olvasók-is, mind 10 Magyar-Országban, mind Erdélyben, a' kiknek az nagyon-is tetszik! és a' kik a' *Görög és Római módonn írt magyar verseknek nagy ellenségei!* 's a' t.

Mí ezt tellyességgel nem tagadhatván, egyébaránt-is az ízlés' jóságáról valakivel vetekedni szükségtelen és haszontalan 15 dolognak itélvén, a' *leoninus* versek' faragójinak és kedvellőjinek tsak azt mondgyuk, egy régi Római Poétával, minden további válasz helyett:

*Turpe est, difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.*

A' mi ellenben a' versszerzésnek egyéb neveit illeti: 20 ezekre nézve újra-is azt kell állítanunk, hogy magában egygyik sem rossz, sőt ottan, a' hol helye vagyon, mindenik jó, mindenik szép, 's kellemetes lehet. De az mindenikre nézve mindég és méltán megkívántatik, hogy poézis találtassék benne; azaz, 25 hogy a' számra 's mértékre vett sor valósággal vers, és (a' dolognak minéműségéhez képest) válogatva szedett, jól és szépen öszveillő, 's tiszta magyar szókból mesterségesen egybealkottatott, és minden tekintetben igaz *poétai beszéd* legyen, 's lélek, tűz, és eleven erő nélkül ne szükölködjék. Ez, a' fő 30 dolog; és erre néz, erre törekedik minden okos Versszerző, minden nemzetnél, minden országban.

Így p. o. mikor Baróti Szabó (*La Harpe'* ezen mondásának igazságát: „*il faut du génie, pour traduire le génie.*”¹⁶⁾ újra 's nyilván megbizonyítván) Virgiliusnak egygyik leghíresebb 35 versét ekképpen fordítottya:

A' bika földre terül, 's páráját nyögve kifújja ;

mondhattya-e, vallyon, a' Görög és Római módonn írt versek'

ellenségei józan észszel, hogy ez nem jó magyar vers? Vagy, ellenben, mikor a' porából megélemedett *Phoenix*' halhatatlan Éneklője, a' tüzes vásat verő, 's azonn izzadva lehegve dolgozó kovátsokról azt mondgya:

Üti kiki, mennél lehet erőssebben,

5

állíthatták-e, vallyon, a' páras verseket nagy-kevélyen megvető, 's tsúfolva betsmérlő, gondolatlan *Metristák*, hogy ez rossz magyar vers? és hogy ők ennél jobbakat szerezhetnek? *Egyedül tsak a' caesura támaszthat-e gyanút ő-nállok*, hogy ez a' sor „*talán ugyan vers akar lenni*”? — Mikor továbbá Gyön- 10
gyösinek ezen versét olvassák:

Igaz jussa mellett ne mülassa dolgát ;

vélhetik-e, vallyon, hogy ez tsupa próza? 's nem tudgyák-e, nem tanúlták-e meg még tsak azt-is, hogy négy *bacchius* két metrumot tesz, és hogy következésképpen ez a' sor itt való- 15
ságos metrumokból álló tökéletes jó vers, mellynek ritmussát, 's kellemetes menetelű belső harmóniáját tsak a' siket Olvasó nem hallhattya, nem érezheti? — És, mikor ez a' nagy Poéta másutt, a' magát Hazájáért feláldozó, 's bizonyos halálra készülő, vitéz Fejedelemmel azt mondattya: 20

*Jobb a' betses halál
A' motskos életnél ;*

mikor, mondom, a' Nagy Gyöngyösinek munkájiban ezt olvas-
sák, és az ehhez hasonló, sőt ennél a' hármás jámbusból álló
két sornál-is szebb verseket, százanként, ezerenként könnyen 25
fellelhetik; vélhetik-e, vagy állíthatták-e tovább-is, hogy az
ilyen Magyar Poéták' versei *minden mérték nélkül irott versek?*
vagy, hogy ezen versek jobbak és szebbek volnának, ha tár-
saikkal öszve nem zengenének? holott előbb (a' Magyar Múzsák'
boszszúságára) nevetséges elméskedéssel azt mondgyák vala, 30
hogy az ilyen sorok, ha öszve nem hangoznak, talán bizony
versek akarnak lenni!

„Kár azért, a' mint ezt a' kedves Himfi már régen pana-
szolva mondotta; kár valóban, külömbféle versnemmél élő

Írójainknak egymás ellen, egymást gúnyolva kikelniük, 's egymásnak lábát, módgyát, öltözetét rágalmazniok; holott az isteni Poézisnak szárnyainn kellene repülniük!'

Az ebbéli hiú kérdések, és ezek miatt már olly sok időtől
5 fogva szünetlenül folytatott haszontalan visszálkodások, perlekedések, mellyekre legelsőben Rájnisnak *Kalauzza*, (1781) 's későbbben, és leginkább Verseginek *rövid Elmélkedése* (1793-dik eszt.) adott alkalmatosságot, nem szültek még mind eddig, és nem-is szülhetek semmi jót, semmi hasznot, a' litteratúrában;
10 és azt lehet itt-is, mind a' két ellen-félre nézve, igazán mondani: *Iliacos intra muros peccatur et extra*.

Betsúlylyük azért, Hazámnak Fijai! betsúlylyük és szeres-
sük mindnyájan, minden hibás előítélet nélkül, a' jó Poétát,
az igaz Költőt, — akármilyen színű, akármelley régibb vagy
15 újabb szabású, de tsínos és tisztességes magyar köntösben jelenik-meg előttünk! Betsúlylyük, tisztellyük és szeressük ötet, akármilyen (számra, vagy szorossabb mértékre vett) magyar versekben közli velünk azt, a' mivel szívünket illetni, képzelő-erőnket gerjeszteni, tűzbe hozni, 's elménket lelkünket gyönyör-
20 ködtetni akarja és tudja! Hadd kövesse az efféle dolgokban kiki bátran és szabadon azt, a' mire saját jó geniussa vezérli; a' mire kedve, hajlandósága, tehetsége, 's tudománya van! Hadd írjon, mondom, hadd énekellyen kiki tellyes kémmye 's tetszése szerént úgy, a' mint legjobban és legkönnyebben kife-
25 jezheti azt, a' mit jó és mély indulatú nemes szíve, fennjáró tűz-elméje, 's nagyra termett igaz magyar lelke érez, képzel, és gondol!

Így fog idővel a' nemzeti litteratúra, így fog a' nyelv és poézis mí nálunk-is még inkább gyarapodni; és így fogunk
30 mind a' két felekezetből még több olly jeles Versszerzőkre mutathatni, a' kik, mint született igaz jó Poéták, az egész Magyar Hazának hasznára 's díszére lehetnek, — bár mi nagyon különbözzenek-is egymástól, költeményeik' színére, külső formájára 's minéműségére tekintve. Ezt pedig annál méltábban,
35 's annál nagyobb hazafiúi készséggel lehet tselekednünk, és, az afféle haszontalan kérdéseket elmellőzvé, a' fő dologban már valahára megegygeznünk, ha elgondollyuk, és szívünkre veszszük: melly igen kitsiny légyen még mind eddig azon jele-
40 sebb Magyar Költők' száma, a' kik valóságos poétai lélekkel, azaz, alkotó mennyei elmével, tüzes és termékeny képzelő-

tehetséggel, éles, hathatós értelemmel, 's mély és eleven érzéssel bírnak; és a' kik egyszersmind (a' hazai nyelvet tellyes mivolta szerént ismérven) a' mit a' Nemzet' jobb és böltsebb részével versekben közölnek, azt tiszta, tsínos, és mindenképpen tökéletes magyarsággal kifejezni tudgyák! és ha, mind e' mellett, 5 még azt-is megfontoljuk, melly igen kevesen légyenek a' mí nemzeti litteratúránkban az olyan értelmesebb, okosabb, és betsületesebb Bírák-is, a' kik ezen egynéhány, igen kevés számú, jelesebb Poéták' érdemét igazán és voltaképpen megismérjék, 's másokkal-is megismértetni tudgyák, és akarják! 10

Ha egyszer ekképpen a' fő dologban megegyezhetünk, és a' poézisnak 's versszerzésnek igaz mivoltát, 's ezen legszebb, legditsőbb mesterségnek felséges arányát, mindég szemeink, előtt tartani kívánjuk: könnyű lessz, egyszersmind azt-is megismérnünk, hogy nem kell a' Poéta' elméjét igen szűk 15 határok közé szoríttani, minteggy korlátba rekesztve, haszon-talan, nehéz, és illetlen akadályok által repületében tartóztatni, 's úgy szóllván, szárnyaitól megfosztani. Nem kell t. i. a' Poétát, az igaz Költőt, sem külső függetlenségére, sem belső, vagy elmébéli tellyes szabadságára nézve, szükségtelen, kemény 20 regulákkal nyomni, szorongatni, vagy mindég minden szavait latba vetni, igen meghatározott, 's szinte betű szerént való értelemben venni; és még kevesebbé, szavainak világos tiszta értelmét szántt-szándékkal balra magyarázni, 's az ártatlan életű, jó erköltsű szelíd embert, híven munkálkodó tsendes és hasznos 25 polgárt, egy-két sor miatt mérgesen rágalmazni, 's engesztelhetetlen vak indulattal halálig üldözni. Mert, ha költeni, 's Hazájának észszel elmével használni akarván, egész szabadsággal nem bír; ha elméjével a' képzetek' magas tartományai-ban, 's az erköltsi Világ' mindennémű, kies vagy pusztá vidékei- 30 ben, tellyes kedve szerént és olly bátran nem lebeghet, mint akármelly sebess szárnyú könnyű madár a' szabad levégőben; bizonyára nem-is gyönyörködtethet, nem-is használhat; holott igen-is illendő, sőt szükségképpen és okvetetlenül megkívántatik tőlle, hogy, ha nevét méltán viselni akarja, szívet elmét gyönyör- 35 ködtessen, és olvasó vagy hallgató embertársának lélkét ez által szebb érzésekre, nagyobb és nemesebb gondolatokra gerjeszse, 's a' köz élet' súlyos és únalmas terheinek elviselésére alkalmasabbá, hajlandóbbá tegye. Tudgya pedig az egész okos Világ (mert ezer meg ezer esztendő' tapasztalása taníttya), 40

hogy minden időkorban, a' földnek minden részében, és annak minden népénél, tsak szabad, bátor, és emberhez illő tökéletes függetlenséget szerető, hív és nemes Lelkekre mosolyoghatnak a' Múzsák és Gráziák; és hogy ezek a' mennyei kegyes Szűzek, 5 sírva, könnyezve távoznak-el az olly szerentsétlen és szánakodásra méltó tartománynak szomorú vidékeiből, hol az emberi elmének legszebb virágjait már első bimbójikkban erővel elfojtani, 's titokban imádó híveiket vagy örökre elnémúltni, vagy a' mindenben gátsot kereső, mindég mindenben rosszat gyanító, 10 's minden szabadabb íge' hangjától rettegve irrózó, alacsony és gonosz rablek' otromba keleptzéjiben nyomorogni láttyák. *Carminibus metus omnis abest!* (a' mint ezt ama' halhatatlan *poétai Triumviratus*nak egygyik ditső tagja már szinte két ezer esztendő előtt nyilván és igazán mondotta.)

15 Így van ez, a' Költőnek belső lelki szabadságára, vagy mesterségbeli tellyes függetlenségére, 's művészi munkálkodására különösebben tekintve-is. Lássuk a' dolgot közelebbről; és szölyünk itt különösen a' *lantos Poétáról*.

Ez akkor, a' mikor költ, mikor víg, vagy szomorú gondolatit, örvendetes vagy bánatos érzéseit, szókba, versekbe foglallya, énekbe önti; ő akkor Hallgatójiról, 's ezek' hasznáról, gyönyörűségéről, vagy a' mesterség' törvényeiről, regulájiról, nem-is gondolkodhatik, és ilyen művek által a' halhatatlanság' örökké-zöldellő, 's ezer meg ezer esztendőök múlva-is nemes 20 vetélkedést indíttó, borostyán-ágára szert tenni. Felhevültt képzelődése' tárgyaival foglalatoskodó tűz-elméje, akarattya nélkül-is követi a' kényne szerént vezérlő jó geniust, mellytől titkos erőszakkal vonattatik; mellynek, bizonyos értelemben, szinte már születése' órájától fogva hatalmában vagon; 's 30 mellynek illy szabad vezérlése, vagy belső szentebb ihletése nélkül, soha semmit nem szerezhet 's mutathat ollyast, a' mivel valaha ditséretet 's koszorút érdemelhetne. — Szükséges, kétségkivül, hogy a' fellobbantt tüzes Fantaziát, melly egy szempillantatban eget földet megjár, és, majd a' régen elmúltt századok' 35 setét éjjelébe, majd a' jelenvaló 's következő időkönn keresztül, még a' meszsze jövendőnek sűrű homályába-is bátran behat, 's a' lehetőségnek végtelen országában egy tekintettel ezer meg ezerféle új képeket lát, sőt még a' holttaknak-is életet, még a' lelketlen, néma, 's érzéketlen állatoknak-is eleven erőt, mozgást, gondolatot, 's nyelvet adhat és ád; szükséges, mondom, 40

hogy a' *Fantaziát*, illy sebess reptében, mindég a' vigyázva
késérő, 's gyorsan itélni, választani tudó, kész *Értelem* tartóz-
tassa, és lobogva égő nagy tüzét mindég a' böltsen uralkodó
józan *Ész* mérsékellye, 's tsendes és bizonyos hatalmával igaz-
gassa, kormányozza. Az ép és gyors *Értelemnek*, 's józan *Észnek* 5
illy okos uralkodása, bölts vezérlése, szükséges mindég minden
Művész elméjének alkotó munkálkodásában: nehogy, míglen
az Újat, Szépet, Jót, Nagyot és Felsőgest űzi, 's keresve keresvén,
majd itt, majd amott találhatni véli, — kitsapván a' 'hihetőség'
's helyes ízlés' igaz határiból, útat vesztve tévelyegjen; nehogy 10
lángoló hevében, a jobb és szebb Világbeli édes képzeletek 's
ketsegtetve mulattató kedves teremtmények helyett, idétlen
szüleményeket mutogasson, és az ő részeg andalgásaiban nem
gyönyörködhető józanabb Nézőnek szemeit képtelen tsudákkal,
vad szörnyetegekkel irtóztassa. Így, ha valakiről másról, az 15
ilyen rendbéli jeles Művésztől, az illy bátran és szabadon alkotó
lantos Poétáról, lehet mondanunk különösen, hogy,

Belsejébe lévén beírva törvényre,
Nem tsal bizodalma, nem tsalhat reménnyre:
Ha szándékít ahhoz úgy alkalmaztattya, 20
Hogy szebb érzésivel egygyez akarattya. —

De, elméjének illetén elragadtatásában, a' földiekről, és
a' körülötte lévő egész külső Világról Archimedesként elfeled-
kezve, tsak az említett mennyei kalaúzra, 's híven intő Múzsája'
titkos sűgallásira figyelmezhethvén az illyen Költő, — ő-néki az 25
oskolák' regulájinak, 's őtet nem kötelezhető hiú tetszésinek,
vagy a' polgári élet' 's változva változó emberi kény' múlandó
szabásinak követése, vagy ezek' szántt-szándékkal való tilos és
bűnös megszegése, 's erőszakos felbontása, soha még tsak eszébe
sem juthat. A' mit lát, hall, érez, és gondol; a' mit szíve szerént 30
kíván, óhajtva reméll, és várva vár; vagy, a' mitől viszontag,
mint ember, és népét, hazáját szerető jó polgár, félve tart,
retteg, és iszonyodik; belső kéntelenségből azt festi! a' szerént
költ, a' szerént alkot! 's szívének lelkének tellyességéből úgy
énekel! 35

Így énekel indulattya' belső titkos ösztönéből, a' nyár-
fának ágánn üldögelő magános kis madár: míg végre, keserű
fájdalmában szíve szakadván, halva lefordúl; vagy, ártatlan

örömei közt gonoszúl meglepetvén, az éhes karvaly' körmeitől szélyel-szaggattatik . . . Elnémúl a' liget; búsúl, és szánakodik méltatlan eseténn az egész táj, az egész környék. De hijában szánnya; hijában sohajtoz utánna; mert a' szegény kis Énekes
5 fel nem éled, 's nem múltattathatta szíves hallgatóját. Eljő majd azonban megínt az új tavasz; kizöldül, 's felvidámúl ismét ez a' táj-is; 's érzékenyebb, fiatalabb lakossai örömmel hallgattyák a' tollas vendégek' víg zengedezésit, — ámbár a' néhai kis Éneklő nintsen ezek között, és az ő szép szava nem
10 hallatik többé.

Eljött, viszszerért már mí nálunk-is, a' szerentséesebb jövendőt ígérő szép és kellemetes tavasz. A' kemény, a' komor, és hoszszú tél után, újra zöldellenek az erdők, rétek, mezők, a' Duna' mentében; de főképp' a' Balaton' gyönyörű mellyékinn,
15 's a' híres Bakonyinak kies vidékeinn: hol Zrínyi', Gyöngyösi', Faludi', Orczi', Bartsai', Ányos', Teleki', 's több más régi Költők' ditsőültt árnyéki gyakran megjelennek, 's vígasztaló örömmel szemlélik, tapasztallyák, hogy a' Magyar Parnaszszus most ott emelkedik; hogy a' Múzsák és Grátziák ma leginkább ott
20 múlatnak; hogy Sümeg' szép tájékit különösen megkedvelték, 's ott a' víg tavasszal mindent új életre hoznak,

„Bokrosodik az ág: hant, liget változik,
Sok nemes virággal hegy völgy illatozik, —
Koridon, 's Titírus, a' hegyek' allyában,
25 A' kiterjedtt bükfák' ernyős sátorában,
Legellőre hajtván tsordájok' 's nyájokat,
Pásztori versekkel mulattyák magokat. —
A' felelő Ekhó felkapja, duplázza;
'Tsak az egy Irigység kaján fejét rázza!'"

30 Ott lévén most a' valóságos Magyar Arkádia, (ennek a' névnek poétai legszebb értelmében) senki sem fogja tsudálhatni, hogy Faludinak idegen meszse földről haza-jött Pásztorai oda kíváncsoznak, 's további múlatás nélkül oda térnek vissza. Azt reménylik, és, ha nagyon nem tsalatkoznak vélekedésünk-
35 ben, nem ok nélkül reméllhetik, hogy, minekutánna őket egy Pesti jó barátunk elég tsinos és tisztességes ruhába öltöztette, szokott magyar szívésséggel fogadtatnak régi tanyájokban. Minekelőtte tőlünk örökre bútsút vennének, és útra indulnának, megmondottuk nékik, 's szívekre kötöttük, hogy Azoknak, a'

kik (mint ők) deákül-is tudna, és netalántán ezen Német Város' Magyar Lakosságáról-is kérdezkedni, 's felőlle valamit bizonyost hallani kívánának, annak nevében ezt felellyék: *Ille ego, qui quondam!*

a) Lásd: A' Magyar Tudósokhoz. I. Faludi 5
Ferenzt 's több más Magyar Költők' munkájának kiadásáról.
II. A' Nemzeti Nyelvről 's Poézisről, és a' mai Nyelvrontók'
törekedésiről. Pestenn, 1821, 8.

b) Faludi ebben tsalatkozott; mert ezen költeménynek az
Olasz S o n e t t ó v a l tsak annyiból lehet valami külső tsekély 10
haszonlatossága, hogy ez-is tizennégy sorból áll. Sőt igaz és
bizonyos e' mellett az-is, hogy ez a' szép kis munka, még szebb
és sokkal tökéletesebb volna, ha a' 10-dik sorral végeződnek,
és ha, következésképpen, a' négy utolsó vers, mint felesleg
való haszontalan toldalék, elmaradt volna. Ugyan-is, az a' 15
l e t z k e, mellyet a' kerengve forogva játszadozni látszó, 's a'
levegőben hirtelen feloszolva elenyésző dohányfüst adhat a'
gondolkodó embernek, 's mellyet a' Poéta ott, a' 9-dik sorban,
világos szókkal említett, valósággal feltaláltatik mindgyárt a'
következő 10-dik versben: „Mert így lessz vége éle- 20
t e m n e k!” — Ez vet igazán véget a' poétai gondolatnak, és
ezzel kellett volna az éneket-is elvégezni, bérekeszteni. A' mi
ez után következik, nem egyéb, hanem tsupa szószaporítottás,
's haszontalan, sőt az Egésznek erejét, 's a' letzkének hathatós-
ságát gyengítettő, káros függelék, és tulajdonképpen tsak arra 25
való, hogy a' sorok' száma — tizennégyre mennyen! a' nélkül
mindazáltal, hogy azért ez a' kis ének valósággal S o n e t t ó v á
változhatnék, 's az ebbéli törvénynek eleget tenne. — Egyéb-
aránt, a' mi a' S o n e t t ó t illeti: arra nézve azt tartom, hogy
a' mí nyelvünkben nehezen fog válahá szerentsét lenni. Tsupa 30
nehéz mesterkélés lessz és marad az mí nálunk mindég; mert
az afféle szoros, kínos regulák, a' mí nyelvünk' szabad és kényes
geniussának ellenére vagynak.

c) Tudgyák mind Azok, a' kik több tudós nemzetek'
litteratúrabeli történeteiben nem járatlanok, melly tisztátalan 53
forrásokból szoktak eredni többnyire mindég az afféle hírek,
rágalmazó beszédek, mellyek az ilyen rendbéli gondolatlan állí-
tásokra okot és alkalmatosságot adnak, 's mellyekben az irígy
és tehetetlen kis lelkek olly igen gyönyörködhetnek, olly nagy

örömet 's vigasztalást találhatnak. Miként nem örülnének ma némelyek mi nálunk-is, ha p. o. valahol nyomtatva olvashatnák, hogy az olly szép magyar strófákban tsintalankodó Tsalárd Kupídót nem a' Keménynek és Murányi Venusnak nagy-nevű
5 jeles Éneklője, 's hogy a' Himfi' Boldog Szerelmét, vagy a' Somlyai várnak örök hírt nevet adó, 's minden magyar szívet megindító szép Regét, nem a' Sümegi koszorús Költő, hanem — más valaki szerzette!

Nem-is lehet azért tsudálkoznunk, ha nemzeti littera-
10 túránkban már-is azt kell látunk, tapasztalunk, hogy, míglen mi mások illy jeles Hazánkfijainak mi reánk-is mindnyájunkra viszszatündöklő fényes ditsősségénn méltán örvendünk, némelly Versszerzők, a' helyett hogy velünk egygyütt örülnének, 's az illy ditső Magyarok' érdemét másokkal-is megismértetni ipar-
15 kodnának, mély szomorúságokban mind önnön magokat, mind verselő-társaikat azzal vigasztallyák, és a' Magyar Múzsák' boszszúságára már-is nagy-fennyen ('s szinte szoros mértékre vett sorokban) azt jövendőlik, hogy „még lessz idő”, mellyben a' kedves Himfi-is „a vólni fog”! 's hogy majd
20 az Ő szép énekeit-is „a' Világ megúnnya, ha egygyűj-szerű Költő újabbakat teremt”!!...

Tudgyák azonban, az okosabb, böltsebb Olvasók, mindnyájan: mire valók, mennyit érnek, és millyen Szibilla' barlangjából származhatnak most az efféle bal jövendölések. Tudgyák
25 az illyen Magyar Olvasók továbbá még azt-is, hogy a' régibb jeles Poéták' munkájit az újabbakért az okos Világ meg nem veti, meg nem únnya, sőt a' Jót, Szépet, Nagyot, és Felségest mindég és mindenütt kedvelli, tiszteli, betsűli, akárki légyen annak Szerzője. Tudgyák még e' mellett mindnyájan, hogy a'
30 nagy elmék' szebb miveit, hogy ezen szép mesterség' jelesebb alkotmányait, az értelmes tudós emberek még több századok után sem únnják-meg, sőt akkor rend szerént még inkább betsűlik, és még a' kiholt, régen elnémúltt nemzetek' nyelvének maradékiban-is szorgalmatosan felkeresik, új életre hozzák,
35 szebbnél szebb köntösbe öltöztetik, 's szinte vetélkednek egymással, és tellyes igyekezettel azonn vagynak, hogy, az olly feltaláltt kintsek' igaz érdemét -voltageppen megismértetvén, azoknak Szerzőit az élő népek' köz tiszteletének 's szíves hajlandóságának tárgyává tehessék, — annak az országnak,
40 nemzetnek, és időkornak öröklő díszére, a' mellyben ollyan

elmék származhattak, és olyan miveket szerezhette.* Tudgyák elvégre, 's naponként láthatták egyszersmind azt-is, hogy vannak a' jeles nagy elmének mindég és mindenütt irigy ellenségei, szünetlenül tsevegő, értetlen, igazságtalan és garázda betsmérlőii, 's ezek között némelykor olly mérges rágalmazóji, 5 a' kik, ha ő-rajtok állana, halálra üldözni, 's a' Világból kivesszeni készek volnának. Az illetén alatsony és vad lelkek' üldöző mérgétől, haragjától, H o m e r o s, V i r g i l i u s, H o r a t i u s sem menekedhetett-meg. Az ifjabb, de nagyobb, T a s s o ellen, egy egész híres Akadémia dühösködött, motskolódott; és ugyan 10 az az ember, a' kinek nevét halhatatlanná tette, ezt a' szerentsétlen nagy Férjfiút (Olasz ország' egygyik legfőbb díszét) halálra üldözte, nyomorgatta. Az ilyen üldözők mindazonáltal, és azok a' nyughatatlan 's alatsony természetű szegény kisbírák, a' kik a' nagy elmék' remek-miveit tudatlanságból 's 15 irigy büszkeségből gyalázzák, kissebbítik, bizonyára még nem teszik „a' V i l á g o t”, akár nyilván és magokat megnevezve tsevegjenek, akár a' névtelenség' biztos homályába rejtezkedve huhogjanak; valaminthogy Azokról-is, a' kik ma mí nálunk Gyöngyösit, Faludit, Baróti-Szabót, Gr. Haller Lászlót, Kisfaludi Sándort olly igen örömet kitsinyekké tennék, 's örökké-zöldellő koszorújiktól megfosztanak, senki sem állíthattya józan észszel, hogy a' Magyar Nemzet' nevében szólnak, vagy az igaz Magyar Tudósok' és Poéták' számába tartozhatnak!

Az efféle kérdések' bővebb fejtegetését nem tarthatván 25 szükségesnek, ezt a' jegyzést itt azzal fejezzük-bé, hogy a' mit nekünk egykor egy titkos órában ez iránt a' Magyar Múza sugallott, 's Apolló' hagyásából, a' fellyebb említett vak-szemű, santa-lábú, névtelen Szibillának ellenére, kinyilatkoztatott, most világos szókkal, és szabadon folyó 's könnyen érthető 30 magyar beszédben, mindenek' hallottára kijelenteni bátor-kodunk. Ehhez képest, nyilván azt mondgyuk és erősíttjük: „Lessz még idő, hogy a' kedves Himfinek már-is egész Európában elterjedtt ditső neve, még nagyobb és tisztább fényel tündökleni, 's honnyának egénn még akkor-is ragyogni fog, 35 mikor a' Magyar Nyelv' és Poézis' fő díszének maigyáva betsmér-

* Fényes nagy példa ebben ama fő bárd:

A' kinek hogy újra megzendült hárfája,
Egyszerre felkele sirjából hazája.

lőji, a' Nyelvrontók' és lelketlen Versszerzők' egész seregével egygyütt, már több századoktól fogva olly mélyen eltemetve lesznek a' feledékenység' setét tengerében, mint azok a' boldogtalan tsillag alatt született névtelen Jóslok, a' kik, a' mester-ségnek belső titkaiba soha senkitől bé nem avattatván, az itélmi nem tudó Hallgatókat hamis jövendölésekkel ijesztgették, értelmesebb hazafi-társaikat ellenben, majd nevetésre, majd boszszonkodásra indították, Faludi' Kiadóját pedig, akarattya 's szándéka ellen-is, — illyen jegyzésekre kényszerítették!"

10 ^{d)} A' Magyar Versszerzők' Attyáról, ezen bőségre nézve, azt lehet mondanunk, ama' nagy nevű Rhetor' szavaival: Redundat, atque effunditur; quod, ut est reprehendendum, ita copiae vitium est. Ide járúl, és megfontolást érdemel még az-is, a' mit ez iránt

15 Cice ro már az előtt, (noha más tekintetben, 's nem egyenesen és különösen a' poétai beszédről) olly igazán mondott: Bre-vitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi; in universa eloquentia lau-dem non habet. Mert az universa eloquentiában

20 egyszersmind a' poétai beszéd-is értetődik, és ennek reguláji az emberi szóllás' közönséges törvényeivel nem ellenkezhettek. — Kissebbítstétek azért, és gyalázzátok bár, tellyes kedvetek 's hajlandóságtok szerént, ezt a' régi nagy Magyar Költőt, tí lelketlen és magyarságtalan Magyar Verselő, Kritikusok,

25 Recensensek! A' Nagy Gyöngyösi' termékenységének, áradozva bővelkedő gazdagságnak — largus et exundans ingenii fons — legkevesebb hasonlatossága sintsen a' tí sovány és szűkölködő szegény bőségekkel, a' tí hegyallyai, vagy vízi Kaménátok' minden esső után hirtelen és

30 bokrosan kelő gombához hasonló szapora természetével! ha bár ennek idéetlen és idomtalan szüleményeit meg annyi remek-mivek gyanánt ditséritek, és a' külföldi Tudósok előtt azt hír-detni meritek-is, hogy tí a' Magyar nyelvet, (mellyet

35 rú túl rontani meg nem szüntök) egyszerre „ötven esz ten-dővel előbbre vittétek"!!! Szállyatok már egyszer magatokba, és ismérjétek-meg valahára legalább ezt a' minden értelmes embereknél tudva lévő igazságot, hogy tí, szegény kis Törpék, olly igen meszsze vagytok a' Magyar Költő Kar' régi jeles Fejedelmétől, mint a' föld az Égtől. Akármint fészkelőd-gyetek, ágaskodgyatok, hijában erőlködtök; mert Őtet soha

semmiképpen el nem érhetitek, sem magatokhoz le nem vonhattátok. Nagy Ő, és nagy léssen Ő mindég, a' maga idejéhez és tí hozzátok képest, minden tudós Magyarnek szemeiben. Az Ő legkissebb költeménye-is, az Ő gyámoltalan, árva, kesergő N i m f á j a - is, igaz jó Poétára, szerentsés Versszerzőre, 5
jeles nagy Emberre, 's országos dolgokhoz értő, bölts, és okosan buzgó, példás Hazafira mutat, és többet ér mind annál öszveséggel, a' mit tí mindnyájan mind eddig firkálhattatok, vagy ezután-is egész éltetekben firkálhatnátok; ha bár azt B o d ó n i', vagy valamelyik D i d ó t' műhelyében nyomtattatnátok-is! 10
(Holott a' Nagy Gyöngyösi' munkáji még ma-is olly szennyest öltözetben, és a' tűrhetőbb kiadásokban-is annyi fertelmes hibákkal megrakva forognak az olvasó Közönség előtt, hogy azokat a' Magyar Hazafi pirulás nélkül maga sem nézhetvén, szinte kéntelen, az idegen Tudósok előtt elrejtteni, nehogy 15
Nemzetét megítéltesse!)

o) Hogy ez a' magában olly szép Nyelv, a' több századokig szünetlenül ellenkező kemény időknék mostohasága 's a' nemzeti kultúrának és tudományosságának ezer meg ezerféle nehéz akadályai miatt, de leginkább és főképpen a' közép-időkori 20
megromlott deákságnak szinte a' mí napjainkig tartott közönséges uralkodása 's nehéz ön-igája alatt, jobban ki nem fejtődhetett, nem virágozhatott; — hogy, többnyire hadakozni, Hazánkat védelmezni, kéntelenítettvén, és, mind ennek következésében, magunk között-is váltig háborogván, 's egygyet 25
nem érthetvén, nem tudtuk, sőt még most sem tudgyuk, azt úgy megbetsűlni, 's megbetsűltetni, a' mint szükséges és illendő vala, 's ma még inkább szükséges, és egyszersmind nem tsak lehetséges, hanem, önként serkentető kegyes jó Királyunk' atyai országlása alatt, könnyű-is volna; — hogy, ugyan ezen 30
okok miatt, és illyen környülállások között, nem-is támadhattak itt még mind eddig sok ollyan első karbéli jeles nagy Írók, 's az egész hazai nyelvet és nemzeti lelket felemelhető nagy Poéták, mint a' millyenekkel majd minden más Európai nevezetes nép ma méltán dítsekszik;* — és hogy mí most, már 35

* Még a' kis Portugáliának-is vagyon legalább eggy illyen első rendbéli Poétája, úgymint C a m o e n s; a' ki, valamint akkori érzéketlen és háladatlan polgártársai' eltörölhetetlen szégyenének öröklő tanú-bizonysága, úgy egyszersmind a' hazai nyelvnek és litteratúrának

több esztendőktől fogva, még azon igen kevés számú jelesb Írójinkat-is naponként betsméreltetni, nyilván gyaláztatni engedgyük, a' kik, annyi nehéz akadályokonn győzedelmeskedvén, magokat olly igen megkülömböztették, 's ollyan igaz

35 érdemeket szerzettek, mellyekért őket a' Nemzet soha eléggé meg nem betsúlheti, 's ebbéli munkás erköltsöket meg nem hálálhattya: — mind ezekért, mondom, ezt a' magában olly igen szép, olly sok és ritka jó tulajdonságokkal bővelkedő, mind prózára, mind poézisra 's versszerzésre egygyenlőképpen

10 alkalmas, és a' napnyúgoti 's keleti nyelvek között mintegy középen álló, 's bizonyos tekintetben mind azokat fellyúlhaladó szűz Nyelvet, tellyességgel nem lehet okoznunk, vagy józan észszel kevesebbire betsúlnünk. Elgondolván mind ezeket, és ebbéli hazafiúi kötelességünket szemeink előtt viselvén, nem

15 lehet egyszersmind, ugyan ezen hasonlíthatatlan szépségű nyelvnek, 's az egész nemzeti litteratúrának mai környűlállásában, azon tudatlan és vakmerő nyelv-újítók' viszsás és erőszakos törekedései miatt nem aggódnunk, szívbeli mély fájdalmat nem éreznünk, a' kik annak természetes kifejtődését, 's

20 kívánatos gyarapodásának szabad menetelét, tellyes erejeből akadályoztattyák, és, értetlen, gondolatlan, tehetetlen ügyvéddőjjikkel egygyütt, még-is azt merik várni, reményleni, 's világos szókkal tőlünk megkívánni, hogy őket, illy kártékony, illy balgatag és veszedelmes igyekezetekért, még inkább ditsérjük, magasztallyuk, és a' további nyelvrontásra „nyájásédes-

25 getéseinkel” bátorítsuk! . . .

¹⁾ Die Indische Sprache befolgt in der Zeitmessung der Sylben dieselben Gesetze, wie die Griechische. Die langen Vocale, sämmtlich durch Schriftzeichen von den kurzen geliches

30 Nemens unterschieden, und die Diphthongen machen eine Sylbe lang; Sylben mit einem kurzen Vocal, auf welche nur Ein Consonant folgt, sind kurz; durch die Position bekommen sie ebenfalls die Länge. — Indische Bibliothek. Eine Zeitschrift von A. W. v. Schlegel. Bonn, 1820. I. Band. I. Heft. S. 36.

²⁾Egy megjutalmaztatott, és már több esztendők előtt nyomtatásban kijött Felelet' érdemes Szerzője, a'

(s így, a' Nemzet' lelki tehetségének, vagy elmebéli erejének-is) majd egygyetlen eggy halhatatlan ditsőssége.

Magyar Nyelv' hathatóságát és hangzásbeli szép tulajdonságait bővebben fejtegetvén, 's azt más Európai tudós nemzetek' nyelvével öszve hasonlítván, a' többi között azt állítja, hogy minden ott előszámláltt (Olasz, Francia, Spanyol, Angol, Német) új nyelvek között a' miénk első, 5 vagy legalább igen tisztességes, helyet érdemel, kellemetes hangjára nézve. Hogy ezen (igaz és helyes) állítását nyilván megbizonyítsa, egygyik jelesebb Poétánk' munkájának gyűjteményéből az első Ódát hozza-fel például. Ez a' kis Óda négy strófából áll, (Alcaeus' 10 rendi szerént), és imezen sorokkal kezdődik:

„Hová ragadtok? melly ligetek, 's setét
Ernyőkbe viztek? mennyei lángotok —”

A' Magyar Nyelv' kellemetes hangzását így bizonyító poétai kis munkának 4dik strófájában ismét imilyen szók fordúlnak-elő: 15

„Vertek magoknak benne tek. Engedek
Szent ihletés teknek —”

A' ki ezeket hallja, vagy olvassa, és mind az efféle strófák' ritmussának természetéről, mind a' kérdésbe vett dolog' mivoltáról itélni tud; nehezen fogja tagadhatni, hogy a' jó-szándékú, 's több tekintetben igen érdemes, és valóban jutalomra 's hazafiúi szíves tiszteletre méltó Felelő, az említett jeles Poétának munkájából ennél szerentséltlenebb bizonyító példát alig választhatott volna. Maga-is Versszerző lévén pedig a' tiszteltt 25 jó Hazafi, méltán éreznie 's tudnia kell vala, hogy a' Magyar Nyelvnek szép és kellemetes hangzását, vagy ebbéli elsőségét, ilyen tektekes toktokos versek által megmutatni, érezhetővé, bizonyossá, 's tagadhatatanná tenni, — tellyes lehetetlenség! 30

Ezek a' sok tok-tek, tek-tok, tek-dek, teknek, 's egyéb afféle kopogva ropogva kolompoló, kemény, darabos, és kellemetlen hangok, mellyek itt minden ok és szükség nélkül egymásra következnek, valóban inkább a' Neszter-Fejérvári Tatár Vulkan' műhelyének szennyes barlangjában nehéz pörölyt és tüzes vasat forgató erős Brontesek', 's Keménynek békót készítő durva kovácsok' füstölgő szájába, hogysen olyan Magyar Poétának lantos verseibe illenének, 35

a' ki magános szent helyekenn Minervának áldozni készül, és Apollónak ernyős ligetekben gyönyörködő, tsendes erdők' homályait kedvellő, 's az ott vígan tsergedező kis folyók' virágos partyainn sétálva múlató, szelíd és kegyes hűgait énekli,
5 's ezen mennyei szép Szűzek' boldogító hatalmát örvendezve magasztallya, ditsóítti! . . A' helyett tehát, hogy ez a' szerentsétlen és ijesztő példa nyelvünk' hangzatbeli kellemetes szépségét bizonyíthatná, Hazánk' és Nemzetünk' irigy ellenségeinek inkább arra szolgálhatna, hogy ezt ellenünk fordítsák, és
10 ellenkező helytelen állításaikat éppen ezen példával erősítsék Azok előtt, a' kik sem nyelvünk' szép és valóban ritka jó tulajdonságait nem isméri, sem azon jeles Költőnek egynéhány jobb, szebb, és ditséretre sokkal méltóbb, magyar ódáját nem olvasták; következésképpen sem az egygyikről, sem a' másíkról
15 nem ítélnének!

Az efféléket, ha nemzeti nyelvünk' minéműségét egyenesen illető tudományos kérdésekre adatott, 's jutalomra méltóknak ítéltetett, és nyomtatásban közre jött Feleletekben találtatnak, — nem tanátsos, szó nélkül hagyni. Az itt előhozott példa
20 pedig, egyszersmind arra-is szolgálhat, hogy ebből az ifjú Magyar Versszerző nyilván lássa, mit kellessék a' muzsikára 's éneklésre szántt versekben leginkább kerülnie. Mert a' lantos vers, már nevére 's eredeti mivoltára nézve-is, éneklésre, muzsikára való: *verba socianda chordis*: — feltévé
25 azt, hogy a' Szerző nem tsak a' hangméréséklésnek, a' metrumnak, és a' strófa' összveszerkeztetésének oskolákban taníttatni szokott reguláját tudgya, hanem azt-is voltaképpen megtanúlta, miként lehessen a' több metrumokból álló ritmust úgy intézni, 's több strófák' folyamattyában-is fenntartani, hogy abból a'
30 belső hármonia, vagy poétai muzsika, önként és természet szerint következék. Mert ez, a' fő dolog, és, úgy szóllván, a' versalkotásbeli titkok' titka; mellyhez a' Szenteltelenek soha semmiképpen nem férhetnek. — A' szebb tehetségű, 's valóban poézisra termett, ifjú Magyar Költőnek, nem lehet ez úttal-is
35 *H o r a t i u s t* nem ajánlanunk; úgymint az ebbéli tudomány-nak 's tökéletességnek fő mesterét, és példáját. Ő-tőlle fogja megtanúlhatni, 's az ő munkájában világosan kinyilatkoztatva szemlélheti, miért légyen p. o. ez a' *caesura* nélkül való sor: „*Promere languidiora vina*”, a' maga' nemében és a' maga' helyénn szinte olly szép és tökéletes jó vers,
40

mint másutt emez: „Virtus.. negata tentat iter
via”; (ámbar erről némelyek az vélhetnék, hogy igen akadémós,
durva, darabos vers; holott éppen ez az akadémós darabosság
és erőszakos menetel mutattya 's érezteti, már a' szótagok'
hangjában-is, az új és szokatlan útakonn indúltt, a' főbb, 5
nemesebb tárgyra szaggató, 's minden akadályt erővel megtörő,
lerontó, ritka jeles Erköls' tettének minéműségét, igaz tulaj-
donságát). Virgilius' és Horatius' verseiben lehet leg-
inkább, sőt majd egyedül, feltalálnunk azt a' versalkotásbeli
nagy tökéletességet, azt a' poétai kedves hármóniát, 's hason- 10
líthatatlan szépségű menyei muzsikát, mellyet a' most élő
tudós nemzetek' legjelesebb Poétájának legszebb költeményei-
ben-is hijába keresnek, és valósággal már tsak azért sem talál-
hatnánk, mivel az ő nyelvek szűkölködik ama' tökéletes jó
prozodiabéli tulajdonságok nélkül, a' mellyek arra megkíván- 15
tatnának. Boldogok e' tekintetben a' Magyar Költők; mert
egyedül tsak ők remélhetik, hogy ezen két nagy Poéta' versei-
nek szívet elmét megbájoló gyönyörű hármóniájához hasonló
szép muzsikával zengedező verseket írhatnak, és, ha bár őket
ebben soha el nem érhetnék-is, legalább hozzájuk valaha talán 20
— közelíthetnek!

^{h)} „A kárki mit mondgyon, nem olly könnyű,
magyar nyelvenn írni, a' mint gondol-
lyuk; főképpen versekben!” — Ezt írta egykor
a' nagy-emlékezetű B. Orczi Lőrincz, Gr. Barkóczi 25
Ferencz Esztergomi Érsekhez és Primáshoz; a' ki, mint több
más szép elméjű Magyar Hazafiakat, úgy Őtet-is barátságosan
kérte, serkentgette vala, hogy magyarul írjon, és a' nemzeti
nyelvet mívellye, gyarapíttsa, — halhatatlan érdemet 's nevet
szerezhetvén ez által önnön magának-is. Barkóczinak, a' 30
Magyar Anyaszentegyház' akkori nagy, és örök emlékezetre
méltó Főpásztorának, lehet és kell, számtalan sok egyéb jeles
érdemei között, azt-is köszönnünk, hogy Gr. Haller László-
nak árvaságra jutott magyar Telemákja köz világosságra jöhe-
tett; Ő adván ennek kinyomtatására-is a' költséget. Bölts és 35
hatalmas pártfogója, hív serkentője, kész tanátsadója, 's igaz
jó baráttya volt Ő minden tehetős-elméjű tudós Magyarinak,
a' kiről feltehette, gondolhatta, hogy eszével, tollával, használ-
hat a' Hazának, a' Nemzetnek. Fenn-is marad azért ezen igaz
magyar szívű, példás nagy Embernek ditsőséges neve, 's áldás- 40

ban léssen mindég minden Magyar Hazafinál. — Nem ok nélkül emlegette, ditsérte, magasztalta Révai-is, 1787dik esztendőben, Orczi' verseit közre botsátván, és a' régibb idöket az akkoriakkal egybe-vetvén; nem ok nélkül ditsóította páras verseiben ő-is ezen nagy-lelkü Főpásztornak áldott emlékezetét, imígyen sohajtván szívének mélyéből:

„Szerentsés Társaság! boldog kert, víg árnyék,
Egri, vagy Kövesdi, vagy Pozsonyi környék!
Hol az a' nagy Lélek forrón ösztönözött
10 Más illy szép lelkeket a' virágok között. —
Ah! járna még most-is ott környülvétve,
'S hallgatná már Pap-is, jobbakra gerjedve!” — 's a' t.

A' mit akkor Révai ezen utolsó versben óhajtott, azután nem sokára szerentsésen bétellyesedett; és nem lehet a' tudós, 15 figyelmetes Magyar Hazafinak vígasztalódva nem látnia, 's örömmel meg nem ismérnie, hogy most a' Magyar Egyházi Rendben sok olly jeles kedvellőji, 's bölts és tehetős pártfogóji találatnak a' nemzeti nyelvnek és litteratúrájának, a' kik minden értelmes hazafi-társaik' szíves tiszteletére méltán számot tart-
20 hatnak; annyival-is inkább, mivel Ország-szerte tudva lévő dolog, hogy ebben Ők adhatnak legjobb, legszebb, és legfogantatosabb példát!

¹⁾ Nem „Alexandriai vers” — a' mint ezt a' fellyebb említett tudós Felelet' érdemes Szerzője véli, 's 25 nevezi; mert az, sem Olasz-országból, sem Egyiptusból nem származott, hanem yalóságos francia nevü 's eredetü vers, és magyarul annyit jelent, min „Sándor' verse”, vagy „Sándor' vers mértéke”. — Így szokták a' Magyarok-is a' négy-sorú strófát közönségesen Gyöngyösi' nevérol nevezni; 30 ámbár jól tudgyák, hogy nem ez a' nagy Poéta volt annak első szerzője, feltalálója, és hogy az már Zrínyi előtt-is szokásban volt. Az említett páras versnek ellenben mind nevét, mind első eredetét, a' Francia Tudósok egyenesen egy „Párizsi Sándor” híres Versszerzőre viszik-fel, a' ki, az ő köz véleke- 35 dések szerént, a' XIIIdik századnak vége felé Párizsban élt, és Nagy Sándorról illyen versekben énekelt; a' mint ezt Boissonnade Úrnak, az ottani Akadémia' egyik legtudósabb Tagjának, imezen szavaiból nyilván láthatni: „Les vers

alexandrins ont été employés, pour la première fois, dans le roman d'Alexandre, dont le principal auteur s'appelait Alexandre de Paris; ils prirent leur nom ou du héros ou du poète. Cet Alexandre de Paris est de la fin du XIIe siècle." —

k) Az olyan fordítottóról, a' ki valóságos poétai elme, poétai lélek, alkotó erő, 's képzelő és képező tehetség nélkül szűkölködvén, 's Horatiusnak ama' bölts és hathatós intésére, tanátszára: *versate diu, quid ferre recusent, quid valeant humeri!* legkevesebbet sem hajtván, a' legnagyobb, legfelségesebb elmék' munkájit-is fordítani, eltsúfítani, bémotskolni meri, tsak hogy a' maga kis nevét a' Világszerte tsudáltt és tiszteltt nagy nevek mellék tehesse, nyomtattathassa; az ilyen lelketlen, ízetlen, és vakmerő fordítottóról imezeket mondgya, *Roscommon* után, eggy nevezetes Francia Versszerző, 's szerentsés, tudós, jeles Fordító:

„Un tel original, auprès de sa copie,
Est comme une eau limpide auprès d'une eau croupie . . .
Ces traits nobles, hardis, sublimes tour à tour,
20
Sous un pinceau grossier s'effacent sans retour.
Malheureux! en touchant à l'oeuvre du génie,
Il ne le traduit pas, mais il le calomnie!”

4. EMLÉKEZTETÉS.

Auf den Geist geizmet uns zu sehen; der muss unterhalten, hergestellt, gebildet werden.

Ueberhaupt ist nicht gross oder klein, was auf der Landkarte so scheint; es kommt auf den Geist an. — Jeder ist wozu er sich macht, und meist am vertrefflichsten der, welcher sich nicht versäumen darf.

Alles hat seine Zeit und Stelle in der Welt. Suche nicht, mehr zu seyn, sey aber auch nie weniger, als zu deiner Zeit in deiner Stelle möglich ist.

Wären unsere Väter gemeine Seelen gewesen, so hätten sie die Umstände vorbegehen lassen.

Joh. Müller.

Azt mondám a' minap (egynéhány énekimet közölvén 's a' Hazai Nyelv' és 'Tudományosság' ügyéről szólván, a' Tud. Gy. toldalékjában) hogy „mennél nagyobb a' szükség, annál szükségesebb a' segítség; annál szükségesebb és hasznosabb a' jó tanáts; az egyesített erő, 's igyekezet; a' serény, bátor, és állhatatos öszvemunkálkodás; a' szíves egygyetértés; 's az elszántt, és mindég minden áldozatra kész, hazafiúi 's nemzeti köz lélek!”

Úgy látszik, hogy a' mai környülállásokban nem árthat, 10 sem haszontalan nem lehet, az efféle igazságokról többször-is emlékezni, 's azokra néha-néha másokat-is megemlékeztetni. (Annyival-is inkább, mivel mi nálunk kevesen vagynak olyan Írók és Versszerzők, a' kik Zrínyi Miklós' és Gyöngyösi István' példáját követvén az efféle dolgokról nyilván és egyenesen, 15 azaz, magyarul és magyarul szöllának, 's Olvasóikkal köz hasznú tárgyokról és kérdésekről olyan könyvbéli tiszta nyelvenn beszélni igyekeznének, melly a' nyomtatást és olvasást

megérdemli; — meg nem elégedvén a' mindennapi hibás, dísz-
telen, és majd ilyen majd olyan *mellyéki* tsonka köz beszéddel,
mint hajdan a' méltán úgy neveztetett konyhai deáksággal.
Ugyanis Hazánkknak ama' nagyobb elméjű, tudományú 's tapasztalású,
bölts Fijai, a' kik másokat legjobban taníthatnának, 's a' 5
kiknek intő szavokra minden okos ember olly igen örömetst
figyelmezne, többnyire mind hallgatnak! 's anyai Nyelvünk',
és nemzeti litteratúránk' gyarapodhatásáról, felemelkedetéséről,
talán mind kétségbe estek! és azért hagygyák annak szent
ügyét az ollyanféle középszerű, vagy tehetetlen tsekély elmékre, 10
a' kiknek hiú 's éretlen tsevegése, lelketlen és ízetlen vers-
faragása, 's újdon új tzifra tarka magyarsága, többet árt néki,
mint-sem valaha valamiképpen használhatna.)

Hazafiúi 's nemzeti Lélek! Nemzeti Nyelv, és Karakter,
azaz, ollyan különös hazafiúi érzés-, gondolkozás-, szóllás- 's 15
tselekedésbéli saját tulajdonság, melly az egyyik népet a'
másiktól, az egyyik ország lakossainak nagyobb és jelesebb
részét minden egyéb ország' lakossaitól megkülömbözteti Eggy
szóval: *Nemzetiség!*... Ez ma minden Európai, minden
szabadabb, és nevezetesebb, országos Nemzetnek, Népnek, 20
különösen pedig és leginkább a' Magyaroknak, azon szentséges
fő java, megbetsülhetetlen drága kintse, 's valóságos *Palladiuma*,
a' mellyre, mint élete', bátorsága', híre', neve', méltósága',
ditsőssége', 's további virágzása' első és utolsó bizonyos jelére,
egygyetlen eggy végső zálogára, úgy kell vígyáznia! 's mellyet 25
azért minden Hazafinak, minden Magyar Írónak, Poétának,
ha ezen névre méltó akar lenni, mint saját szeme' világát úgy
kell őriznie, 's mindég mind azt, a' mi annak valaha talán valami-
képpen ártalmára, sérelmére lehetne, tellyes ereje 's tehetsége
szerént eltávoztatnia: „*ne quid detrimenti capiat!*” 30

Arra vígyázniook, és *ezt* tselekedniek, most annál illendőbb
és szükségesebb, mennél keményebben oktat a' *múltt idő*, a'
szomorú, hosszas tapasztalás; 's mennél nyilvánban int és
fenyeget a' *jövendő*. Tegyük hozzá: mennél több veszélyekkel
jár még a' sokáig tartó mély tsendesség-is, a' melly lassanként, 35
örök álmot, halálos nyúgodalmat, hozhat az alvókra! *Subit*
quippé etiam ipsius inertiae dulcedo: et invisá primo desidia
postremo amatur.

A' múltt századok' történeteit, Hazánk', Nemzetünk'
kitürtt számtalan sok bajait 's viszontagságait, és azoknak több 40

rendbéli különös okait, folyton folyó veszélyes kútforrásait, eléggé tudgya, isméri minden értelmes Hazafi, minden tanúlt, és jól nevelt igaz Magyar.

A' jövődőt, a' még nem született idők' minéműségét, azaz, a' Világ' és a' Haza' mostani állapottyának 's köz dolgainak egykori bővebb kifejtődését, jó vagy bal folyamattyát, 's ilyen vagy amollyan következéseit, változásait, „*futuri temporis exitum*” előre látni, bizonyosan tudni — kétség-kívül nem halandó emberek tulajdona. Azt, egyedül tsak az a' bölts Isten tudgya, 's tudhattya, a' ki olly sűrű homályba rejtette, 's a' véges elmének olly szűk határt szabott!

De, noha egy részről, az idővel megtörténhető nagy bajtól, kártól, szerentsétlenségtől előre félni, rettegni, szerfelett és váltig aggódva nyughatatlankodni, 's így magát ok nélkül önként gyötörni, és minden árnyéktól megijedni, irtózva reszketni, (*ultra fas trepidare*), illetlen bátortalanság, nevetséges gyáva félenkség, 's valóságos kábaság volna; igaz mindazonáltal más részéről, és tagadhatatlan még-is, hogy az ember, mint ember, (azaz, magát a' földnek minden egyéb nemű lakossaitól mind külső szebb formájával 's deli természetével, mind pedig és még inkább belső tulajdonságaival, tehetségeivel, olly igen megkülömböztető, nemesebb alkotmány) a' gondolkodó erőt, az ész, értelmet és visszaemlékező, az előre és messze kiható, 's következtető, képzelő, öszvealkotó elmebéli tehetséget,

25

Értékeit, mellyekkel a' nagy
Osztogató' keze felruházta,

nem a' végett nyerte ajándékban, hogy mind Alkotója' világos szándékáról, mind saját természete' méltóságáról egészen elfeledkezhvén, azokat haszontalanúl birja, vagy elrejtse, 's úgy szöllván eltemesse, és, a' jelenvalón kívül semmivel sem gondolván, oktalan állatok' módgyára, baromi életet éllyen. (Ha bár itt azon lelki főbb tehetségeit, különösebb szentebb és magasabb tulajdonságait, számba nem vesszük-is, a' mellyekhez képest, napalatti rövid pályafutása után halhatatlanságot remélhet, 35 szebb, jobb, méltóbb és boldogabb új életet 's további tökéletesedést várhat.) Igaz, mondom, és bizonyos dolog, hogy nem illik eszes állathoz, kinek a' bölts Alkotó *os sublime dedit coelum-que tueri jussit et erectos ad sidera tollere vultus*, sanctius his

animal, mentisque capacius altae[,] a' társaságban élő okos emberhez, *Hazafihoz*, az emberiségnek tsak külső jeleit viselni; a' körülötte naponként történő, 's idővel-is könnyen megtörténhető, sőt bizonyosan megtörténő dolgokról, soha sem elmélkedni, semmiről sem gondolkodni, 's mindenképpen és tökéletesen megelégedni *azzal*, hogy ő-is emberek között járhat, foroghat, 's kényne kedve szerént hivalkodhatik, és a' földnek gyümöltseit szabadon emészti.^{a)}

Igaz továbbá 's bizonyos e' mellett az-is, (és ez itt a' legfőbb, 's minden figyelmet érdemlő dolog) hogy mí most, szinte már a' múltt század' utolsó tizedétől, és különösen a' Világ' újra megindultt állapotjának utóbbi nagy változásaitól fogva, — mellyek az előbbi időknek 's megtörténtt dolgoknak szintén olly szükséges, szintén olly kimaradhatatlan, természeti következései valának, valamint azok, a' mik ma, akár nyilván, akár titokban történnek, a' jövendőbéli jó, vagy rossz új tünemények' indított okai, 's meg annyi (áldásra vagy átokra méltó) kútforrásai lesznek; bizonyos, mondom, hogy már most ollyan rendkívülvaló nevezetes időszakaszban, 's ollyan különös természetű környülállások között élünk, (a' hosszú és mély tsendességet, tökéletes bátorságot, nyugalmat ígérni látszó, 's biztatva biztató, köz békességben-is) a' mellyekre tekintve megbotsáthatatlan érzéketlenség 's gondatlanság volna tőlünk, szemeinket behúnyva tovább-is szunnyadoznunk, és egyedül tsak azért fel nem ébrednünk, 's szükséges dolgainkról előre nem értekeznünk, gondolkodnunk, mivelhogy most, az áldott békesség keblében, még tsendesen nyúgodhatunk. Ez most, tulajdonképpen annyi volna, mint magunkat tellyes bátorsággal a' szépen ketsegtetve biztató de ma-holnap talán hirtelen és véletlenül megkísértő vak, és gyakran igen bolondúl játszadozó tsapodár Szerentsének tetszésire bízunk, és úgy szóllván még fényes délben-is önként és szántt-szándékkal vakoskodnunk. Mikor majd az egész Világ olly nagy mozgásban van; mikor minden más nép jobb, szebb, boldogabb, vagy legalább tűrhetőbb állapotra törekedik; mikor kivált és különösen Európában majd mindnyájan azonn iparkodnak, hogy a' mit a' sok véres háborúk 's egyéb ezernyi nehéz akadályok miatt olly sokáig elmúlatni kéntelenek voltak, most az olly régtől fogva olly igen óhajtvá vártt 's annyi drága vérrel szerzett köz békességben hová hamarább helyrehozhassák: ilyenkor bizonyára

nékünk sem szabad tovább, henyélve várakoznunk, magunkról
tellyességgel elfeledkeznünk, másokkal előre nem haladnunk,
's hátra maradva mindent a' vak szerentsétől várunk, remény-
lenünk. Elérkezett t. i. mí reánk nézve-is azon idő, mellyben
5 (hogy Gyöngyösivel magyarán és magyarosan szollyunk) *meg-*
vizsgálgják, kinek mire áll a szája.^{b)}

Nyilván való, 's igen szembetűnő dolog tehát, hogy ilyen
időkben, ilyen környülállások között, 's annyi sok nagy és
rettenetes változások, vérengző háborúk, 's majd 30 esztendeig
10 tartó kemény küszködések után, mellyek, mihelyt reájok
emlékezünk, szinte még ma-is szünetlenül dörögve tsattogva
füleinkben zúgnak, nem tsak minden értelmes Magyar Hazafira,
hanem minden józan eszű, tehetős elméjű, 's nem egyedül
magáért és magának élő, tanúltt Emberre nézve, akár melly
15 ország' polgárja, vagy lakossa légyen, igen méltó, illendő,
szükséges dolog, sőt elmúlászthatatlan szent kötelesség: gyakorta
körülnézni, előre hátra, jobbra balra tekinteni, látni, hallani,
érezni, gondolkodni. Szükséges egyáltalában mindég, de
főképpen most imezen régi szép mondásnak értelmét: *Homo*
sum ; humani nihil a me alienum puto, jól, és voltaképpen meg-
20 fontolni. Szent kötelessége, mondom, ma kinekkinek, sem a'
múlttáról sem a' jövődőről el nem feledkezni, 's a' Világ',
és a' Haza' köz dolgainak menetelét, 's szünetlen változásait
mindég szemmel tartani, mindenre figyelmezeni, 's mind azt
25 híven és serényen megtenni, végbe vinni, a' mivel a' köz jót,
békességet, boldogságot valamiképpen segítheti, 's honnya',
Nemzete' hasznát és ditsőségét nevelheti, előmozdíthattya —
ollyan szíves igyekezettel 's állhatatos vig erővel t. i., és ollyan
mértékben, a' millyent tölle mind hazafi-társai méltán remél-
30 hetnek, mind önnön maga' lelki-ismérete megkívánhat. Alig
híhető, 's valóban majd minden hitelt fellyülhaladó különös
dolog, mennyit tehet, melly igen sokat végbe vihet lassanként
néha még az egygyes, magános ember-is, ha erős akarattal bir,
's feltett magas tárgyát eltökéllett szándékkal, szíves, állhatatos
35 bizodalommal úzi, 's ebbéli foglalatosságát egyre folytatván,
méltó reménységét, bátorságát eltsüggedni semmiképpen nem
hagygya, nem engedi. (Mennyivel inkább egy egész nép! egy
nagy lelkű 's valóban nagyra termett, jeles, vitéz nemzet!)
Boldog volna a' mí Hazánk, 's boldog volna minden ország,
40 ha senki másokra 's mindent másoktól nem várva, 's ha kiki

mindég mind azt önként, vígan és gyorsan megtenné, a' mit erejéhez, tudományához, társaságbéli helyheztetése' saját minémiségéhez, vagy munkálkodása' kiszabott köréhez, 's ebben szerzett tapasztalásához képest, tennie kellene, 's többnyire könnyen meg-is tehetne!

5

Ezt igyekezzünk tehát, (a' mennyire tehetségünkben áll, a' mennyire mi tőlünk függ, és magában lehetséges) ezt igyekezzünk ma mink-is mindnyájan tselekedni, valakik Hazánknek 's magunknak jót akarunk, *si Patriae volumus, si nobis vivere cari*, — kiki a' maga' helyénn 's a' maga' részéről, folyvást iparkodván, emberkedvén.

Eleget tevén így emberi 's polgári kötelességünknek, 's megfelelően tehetségünk szerint ebbéli hazafiúi szent hivatalkunknak, — a' többit méltán és nyugodtt lélekkel a' mennyei Gondviselésre, 's Azok' böltseségére lehet (és kell-is) hagynunk, a' kikre Hazánk' és Nemzetünk' köz haszna, szerentséje, méltósága, 's mind mai bátorságos állapottya, boldogsága, mind jövődöbéli (nagy részint Ő-tőlök függő) jobb sorsának előre látása 's elkészítése bizattatott; 's a' kik, minden kétségen kívül, már úgy-is önként és szünetlenül azonn elmélkednek, éjjel nappal egész tehetségek 's tudományok szerint azért fáradoznak, hogy ebbéli nagy és felséges tárgyakat mennél előbb és mennél bizonyosabban elérhessék, azaz, Hazánk' és Nemzetünk' kívánatos boldogságát lehetőképpen siettessék. Illendő mindazonáltal és szükséges, soha el nem felejtünk, hogy Ők-is halandó emberek, 's nem tudhatnak, nem tehetnek mindent. Illendő, mondom, és szükséges, mindenha meggondolnunk, Ő reájok nézve-is, hogy, ha bár Istenek volnának, és, végtelen tudománnyal, böltseséggel birván, mindnyájunkat egyszerre boldogítani akarnának-is, igen kevésre mehetnének, vagy-is inkább semmire sem mehetnek velünk, mind addig, vala míg magunk-is nem akarunk! nem igyekezünk, iparkodunk! . . Nem boldogúlhatunk ugyan-is, és, az Egészre nézve, soha jobb, szebb, illendőbb és kívánatosabb jövődöt nem reméllhetünk, ha magunk-is tellyes erőnköböl 's eltökéltt erős szándékkal állhatatoskodva nem emberkedünk, 's ha, következésképpen, most, mikor még ideje van, 's a' mennyire még valóban lehetséges, magunk-is magunkról, azaz, nemzeti jó tulajdonságaink', erköltseink', szokásaink', anyai szép nyelvünk' és nemzeti saját karakterünk', vagy egész *Magyarságunk'* jövődöbéli sorsáról,

40

illendőképpen nem gondoskodunk, és minden további várakozás, halogatás, 's tétovázás nélkül mind azt eggy szívvel lélekkel meg nem tesszük, a' mit e' végett (nyelvünk' és litteratúránk' virágzását, ez által az isméretek' tudományok' terjedését, 5 gyarapodását minden módonn eszközölvén, 's így a' közönséges kultúrát és tsinosodást mindenképpen előmozdítván) már régen meg lehetett 's meg-is kellett volna tennünk — kegyes jó Királyaink^{c)} világos atyai szándéka 's szíves megegyezése [!], és egész Nemzetünk' már olly sok időtől, különösebben pedig 10 az utóbbi 35 esztendőből fogva, olly sokszor és olly nyilván kijelentett köz akarattya 's igen-is méltó kívánsága szerént! Mert, vallyon! mit használ az olly sok ideig tartó közönséges panasz; 's mire valók, és mit használhatnak az e' végre hozott országos törvények, 's annyi meg annyi bölts rendelések, ha 15 nem tellyesíttetnek? *Quid tristes querimoniae, quid leges vanae proficiunt?* . . .

A' mi már azon jó szándékú 's igyekezetű, de tsekély tehetőségű, 's már elaggott és kifáradtt régi hív munkást különösen illeti, a' ki, Hazájának külföldönn-is szolgálni, 's lehetőképpen 20 használni kívánván, és reménységét váltig le nem tévén, most ezen sorokat írja; — önként megvallya magáról, azon nyílt egyenességgel és hazafiúi szíves bizodalommal, a' melly minden Magyar Költőnek, sőt minden igaz Magyaroknak, szinte vele született saját tulajdonsága, 's nem utolsó nemzeti erköltse: 25 hogy ő (mint, hasonló környűállásokban, kétség-kívül minden más tanúlt ember) Hazájának, Nemzetének mind mai helyhez-tetéséről, mind jövendőbeli állapottyáról, igen sokszor, és annál gyakrabban elmélkedik, gondolkodik, mennél távulabb vagon édes feleitől, hazafi-társaitól, 's mennél közelebb jutott pályája' 30 végéhez. Annál gyakrabban kell ugyan-is ő-néki most ezekről (akarattya 's szándéka nélkül-is) elmélkednie, gondolkodnia, mennél több időktől fogva, 's mennél közelebről látta, szemlélte, a' mi napjainkban megtörtént számtalan sok nagy és rettenetes változásokat, annyi nemzetes nemzetek', országok', 35 fejedelmek' több rendbéli kemény viszontagságait, szerentsétlenségeit, (a' népek' és királyok' nagy perét illető kérdések' vitatásában 's védelmezésében olly sok esztendőig tartó szünetlen vérontásnak természeti következéseit!) 's végre a' legnagyobb és legretentőbb emberi hatalomnak-is álomhoz hasonló semmi- 40 ségét! szemei előtt kétszer felemelkedő, kétszer leromló, 's

egygyetlen egy naponn, egynéhány óra alatt, egyszerre felbomló, füst gyanánt eloszló, 's utóllýára végképpen elenyésző, tünder hívságát!.. Annál többször aggódik, mondom, a' jövendőről, — nem önnön magára nézve; mert, egyedül a' menyrei Gondviselésben helyheztetvén most-is egész bizodal- 5 má't, se' nem fél senkitől, se' nem reméll semmit; (a' síronn túl pedig, mellynek már szélinn áll, sem az üldöző bal Sorsnak és emberi gonosz álnokságnak 's vak gyűlölségnek, nints többé hatalma, sem a' halálnak); — 's annál gyakrabban intézi buzgó kéréseit, sohajtásait, a' Magyarok' kegyes Istenéhez, mennél 10 közelebbről nézte mind ezeket, (a' mint mondám) 's mennél több, nagyobb és nevezetesebb példákban látta az emberi dolgok' múlandóságát, 's az országok' veszedelmének, bizonyos romlásának, több rendbéli olly világos okait, (hogy azokat mellyeket ma már, annyi tapasztalás után, valóban tsak azok 15 nem láthattyák, a' kiket a' soha tanulni 's jobbúlni nem akaró kevély tudatlanság és a' régen megrögzött bal vélemény 's gyógyúlhatatlan gyászos előítélet örökre megvakított.) Adgyuk hozzá, ha szabad, 's mondgyuk-ki bátran, és nyilván: mennél 20 többször 's mennél szomorúbb érzéssel hallya, láttya, tapasztallya most-is: melly igen kevesen vagynak mí nálunk még ma-is! még illyen időkben-is! a' Szerentsének ama' bőséges értékű, dús gazdagságú fíjai közt ollyanok, a' kik mind ezeket már valahára meggondolnák! ollyanok, a' kik Hazájok' állapottját, Nemzettyek' ditsősségét szívekre vennék; 's annak köz 25 javát erejekhez képest elősegíttetni készek volnának igyekeznének! egy szóval: ollyanok, kiket a' Szétsényiek', Festetitsek', Martzibányiak' ditső példája mély álmokból felébresztve lelkesíthetne! és, ha nem hasonló hazafiúi szép tselekedetekre, legalább valamelly tsekélyebb áldozatokra felindíthatna! 30

És valóban! mellyik Hazafinak, mellyik értelmes és érzékeny jó Magyarnek nem fájna 's nem vérzenék a' szíve, ha (látván és tudván, millyen Világban, melly időkben élünk), elgondollya, 's szünetlenül láttya, tapasztallya, melly igen kevesen találtatnak illy nemes lelkű igaz Magyarok, illy jó, 35 illy bölts és tiszteletre méltó jeles Hazafiak; és melly igen sokan vagynak ellenben ollyan elfajúltt, olly idegen vérű, 's olly érzéketlen, olly hideg és kemény szívű, háladatlan, és mind emberi, mind hazafiúi kötelességekről 's méltóságokról egészen elfeledkezett, rossz polgárok, a' kik, mennél bővebb jövedelmekkel 40

birnak, és mennél többet tehetnének a' köz jóra, 's az egész Nemzet' hasznára, ditsősségére, annál kevesebbet tesznek! és még-is egyre hivalkodnak, büszkélkednek, 's vitéz Elejlik' nevével, érdemeivel, (régén és bőven, 's talán igen-is bőven, megjutalmaztattott, idegen érdemekkel!) váltig ditsekedvén, 's jobb és ő-nálloknál százszorta érdemesebb hazafi-társaikra fel-fúvalkodott buta kevélységgel tekintvén, mindenütt első póltzra törekednek, főbb tisztségekre, nagyobb hivatalokra, 's a' tiszteletnek új meg új fényes jeleire vágnak, és minden érdem nélkül bő jutalmat kérnek, várnak, reméllnek! . . Méltán felindulván e' szörnyű nagy méltatlanságonn, igazán mondotta nem rég, hazafiúi szent haragjában, egy jeles Poéta:

„Gyalázat, a' mit tesznek; a' mit
Nem tselekesznek, az-is gyalázat!”

15 Vallyon, nem lehetne-e, vagy-is inkább nem kellene-e (addig-is, míglen majd talán valaha valamelyik megyében egy Magyar *Juvenalis* támadhat), Horatius' jámbor és betsületes *Ofellu* ssának szavaival minden ilyen rendbéli dús gazdagtól, mindenek' hallotára, most itt azt kérdezni:

20 *Ergo*
Quod superat, non melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? quare
Templa ruunt antiqua Deum? cur, improbe, carae
Non aliquid Patriae tanto emetiris acervo? . .

25 Mennyi jót nem tehetnének némellyek a' mostani környül-állásokban! és, önnön magokra nézve-is, melly szép hírt, nevet, betsületet nem szerezhethének, 's mennyi áldást, melly szíves köszönetet nem várhatnának minden józanul gondolkodó, érdemes embertől, ha birtokaik[!] esztendej jövedelmének tsak
30 egy valamely tsekély részetskéjét áldoznák-is annak az édes Hazának köz hasznára, a' mellynek annyi javaival, annyi jótéteményeivel ingyen élnek, és olly igen visszaélnek — bűnös haszontalanságokra vesztegetvén az Égnek áldását!

35 „— — — — soha semmi sem
Fordúlhat abból a' Haza' 's a' Király'
Javára; hivság, pompa, fény, füst,
És buja kények emésztik azt meg!”

Nem ismervén az ilyenek, vagy tellyességgel nem érezhetvén többé, az emberi természetnek méltóságát; nem ismervén, nem tudván, vagy fel sem vévén a' polgári életnek és társaságnak legfőbb, legszentebb tzellyait, 's kötelességeit; és a' vársi hívság' 's betstelen puhaság' testet lelket megvesztegető, 's 5 minden nemesebb érzést és gondolatot elfojtó, alacsony és durva gyönyörűségiben hová tovább mind inkább elmerűlvén — talán soha még tsak álmokban sem jut eszékbe, meggondolni: milyen állapotra jutottak, mit tselekesznek, kik és mik lehettek volna, 's kik és mik lehetnének talán még ma-is, mind polgár-társaik' 10 itélete szerént, mind önnön magok' szemeiben, ha szebb és illendőbb életet élni, az igaz erköltsnek úttýára visszatérni, 's mint emberek, hazafiak és keresztények mindnyájunk tiszteletere méltók lenni akarnának! De nem jut, a' mint mondám, még tsak álmokban sem jut eszékbe, azt meggondolni: hogy, 15 valamint minden józan eszű 's betsületes érzésű Hazafinak botránkozására, 's az egész Hazának és Nemzetnek kárára, kissebségére, úgy saját őseik' nevének-is szégyenére, gyaláztattyára vagnak; és hogy ők, mint a' földnek és köz társaságnak meg annyi hászontalan terhei 's tsúfjai, sem Istentől, sem 20 embertől soha botsánatot nem reméllhetnek: hatsak már valahára magokba nem szállnak, és, minekelötte a' bizonyos és elkerülhetetlen kemény számadásra kiszóllíttatnának, mind azt lehetőképpen helyre hozni nem igyekeznek, a' mit eddig — vagy igen rosszúl tettek, vagy egészben elmúlasztottak! 25

^{a)} Az ilyen érzéketlen, gondatlan és gondolatlan, 's Plátónak két-lábú tollatlan állatihoz valóban hasonló teremtmény, az értelmes embernek szemeiben nem igen különböz attól, a' tegnapelőtt született tsetsemős gyermektől, a' mellynek, ha segedelem 's tápláló tej nélkül magára hagyattnék, kevés óra 30 múlva vesznie kellene. Sőt olyan ő, mint akármelly egyéb esztelen és idomtalan állat, a' melly, valamíg éhséget, szomjúságot, fájdalmat nem érez, valamíg étele 's itala van, bárom-ösztönét követvén az alomra leheveredik, 's ott kérődzve tünýálkodván, sem a' múlttakról nem aggódik, 's a' jövendőkről. 35 Önként értetődik, hogy akkor érheti, akkor lepheti-meg a' szerentséflenség 's halálos tsapás, mikor azt még nem-is vélhette, meg sem álmodhatta. A' mi ugyan, egyedül ő reá magára nézve, nem nagy kár volna. De lám másoknak-is bajt és veszélyt

okoz, gondatlanságával; minthogy azon böltsebb és érdemesebb
Útazóknak, a' kik az élet' szünetlenül háborgó kősziklás tenge-
rén eveznek, 's ezer meg ezerféle nehéz akadályokkal és vesze-
delmekkel küszködve biztos révbe szándékoznak, terhekre 's
5 károkra válik — az által, hogy mások' helyét elfoglallya, 's
haszontalan és alkalmatlan otlletével a' köz veszedelmet
nagyobbíttya; minekutánna a' Sorsnak vak tetszése, mindnyájok'
bosszúságára 's szerentsétlenségére, ötlet-is azon egy hajóba
ültette. Ott pedig, azonn a' nyughatatlan és szélvészes ten-
10 gerenn, még a' legszemesebb és okosabb embert-is váratlanúl
érheti a' bal eset, és még a' legjámborabb 's legvígyázóbb
Útazó-is véletlenül hajótörést szenvedhet, 's vagy a' mindent
elnyelő, senki' jóságára 's bölttségére nem néző, mérges habok
's vízalatti szörnyetegek' éhes torkába kerülhet, vagy, ha vala-
15 melly könyörűletes Delphín' segedelmével szárazra kihat-is, a'
partonn leselkedve zsákmányra váró gyilkos torvajok' [!] kezébe
juthat.

b) NB.: *Lucret.* hominem spectare periclis. item: *Müller.*

Durch die vielveränderlichen Modificationen grosser Staats-
20 krisen kann jede Nation, so gerecht, so friedsam sie sey, in
Augenblicken, da sie es am wenigsten vermuthet, aufgerufen
werden, vor Europa zu zeigen, wer sie ist, — ugy mond a mi
fellyebb megnevezett néhai tudós barátunk, honfi-társait
szemes vigyázásra intvén.

25 In langem Frieden (wie können wir es uns verhehlen)
wird nach und nach das Grosse in der Politik aus den Augen
verloren; die Grundfesten der Verfassungen altern; der Väter
Weisheit geht aus Missverstand in Vorurtheile über; etc.

c) *in Nota* : II dik Leopold' és I-só Ferentz'

5. [KÉT TOLDALÉK A TARTÓZTATÁS CÍMŰ VERSHEZ]

I.

Toldalék ezen Költeményhez.

Forsitan et haec meminisse juvabit.
Virgil.

Közre botsátván ezt a' régen készültt, és, egyéb verseimnek nagy részével egygyütt, mind eddig kézírásban maradt hatos Jámbust, nem tselekszem talán haszontalan dolgot, ha annak eredetéről bővebben tudósítom az Olvasót; minthogy ennek a' poétai kis szerzeménynek tárgya, nemzeti Nyelvünk' és Litteratúránk' azon időszakaszbeli történeteit igen közelről illeti, és a' mit rólla mondanom kell, ezeket-is világosíthatja. 5

Szükséges lévén azonban többféle tudományos tárgyakról emlékeznem, ebbéli szándékomat nem tellyesíthetem egyéb-képpen, hanemha ezen rövid kis munkához sokkal nagyobb és hosszabb toldalékot függesztek, és, bővebben értekezvén, abban mind azt nyilván és egyenesen előadom, a' mit ugyan azon tárgyakról ma tudni, 's emlékezetben tartani, jó és hasznos, 's több tekintetben talán szükséges-is lehet. 10

Tudom ugyan, és előre látom, hogy ezen igyekezetemről, sokan sokféleképpen fognak itélni. Tudom különösen, hogy az igazat, az efféle dolgokban-is, sokan ma sem örömetst hallják; azt vélvén t. i., hogy, bár mi régen elmúltt dolgokról légyen-is a' beszéd, őket-is érdekelheti, 's talán elég közelről érdekli-is. Más némellyek ellenben, talán ugyan azért fognak neheztelni, hogy ő-róllok emlékezet sintsen. Ha, továbbá, valakit ditsérek, érdeme szerint magasztalok: több másoknál kedvetlen lessz, és viszszatetszik; minthogy, a' mint Tacitus igazán mondgya, *et gloria ac virtus infensos habet!* Ha pedig másnak valakinek nem kedvezhetek; ha rossz, hibás és helytelen véleményét említtem, és valakinek valamelly dízstelen és litteratúránkra nézve káros tettét, vagy mondását, el nem hallgathatom: balra magyaráztathatik, és a' sok rossz-akarató, büszke, tudatlan tsevegők' nyájának új okot és alkalmatosságot adhat, a' további rágalmazásra. Találtathatnak elvégre, még olyanok-is, a' kik azt vélhetik, és mondhatják, hogy az ilyenféle régi dolgokról, 20 25 30

ha bár egyszer valahol megtörténtek-is, ma már, a' Magyar Nyelvnek és Litteratúrának mostani boldogabb állapottyában, nem kellene tovább a' Tud. Gyűjteményben emlékezni.

De azt-is tudom, érzem, és hiszem egyszersmind, hogy,
5 a' ki Hazájának igazán használni, és, bár mi tsekély volna-is erre való tehetsége, mind halálíg szolgálni kíván, 's a' kinek a' nemzeti nyelv' és litteratúra' gyarapodása, előmenetele, való-
sággal szívén fekszik; hogy, mondom, az ilyen igyekezetű
Magyar Hazafi, akárki légyen egyébképpen, és akárhol, vagy
10 akármilyen környűállások között éllyen, kénytelen és köteles mindég és mindenütt, minden efféle mellyékes tekintetet félre
tenni, semmitől sem tartani, vagy elrettenni, sőt, önnön magáról egy ideig mintegy egészen megfélekedve, mind azt megtenni,
a' mi tőlle kitelhetik; valamíg él, valamíg tollát emelheti, for-
15 gathattya, 's bátran remélheti, hogy nem lészen hijában ebbéli fáradozása.

Ehhez képest: bízván hazafiúi szándékom' tiszta jóságá-
ban, és, valamint eleddig, úgy ma sem várván, 's nem is vár-
hatván senkitől, semmiféle köszönetet, nem vélhetem azt, 's
20 tellyességgel nem-is tartok tőlle, hogy a' Hazai Nyelvnek és Tudományosságnak Kedvellőji között valaki találtatnék, a' ki hajlandó lehetne, valamiképpen balra magyarázni, vagy szinte vétekül tulajdonítani, ha itt a' Magyar Múzeum' egykori Redaktora 's Kiadója most újra megszöallal, és az illyenféle régi,
25 de nyilván és egyenesen ide tartozó, 's ezen poétai kis munkának értelmére nézve különös említettést kívánó, tudományos dolgokról emlékezik, — 's valamivel bővebben emlékezik, mint-sem talán első tekintetre, némellyek' vélekedése 's kívánsága szerint, szükségesnek lenni látszik.

30 I. Valamint az emberi köz életben, 's mindennapi társalkodásban, beszéllgetésben, általán fogva minden egyéb előforduló dolgokra, úgy különösen a' nemzeti nyelvet és litteratúrát illető tudományos tárgyakra 's kérdésekre nézve-is, igen nehéz, és felette bajos, sőt lehetetlen, az előbbienek', a' megtörténtek' és elmúltak' ismérte nélkül, a' jelenvalóról jól és helyesen, azaz, voltaképpen és igazán itélni. Még nehezebb
35 pedig, és még bajosabb, vagy-is inkább tellyes lehetetlenség, az előbbi 's mostani dolgok' és környűállások' belső szoros öszvefüggéséről, és egyszersmind arról-is, a' mi ezek után és
40 mind ezekből folyvást következni, szükségképpen és természet

szerént *következni fog*, okosan gondolkodni, vélekedni, és, mindenre hallgatva, vígyázva, figyelmezve, mindent jól megfontolva, 's az okok' és környülállások' *öszveségéből* következettve, helyesen, bátran, és hihetőképben jövendőlni; — a' mennyire t. i. halandó embernek, mint embernek és hazafinak, lehet, szabad, és kell, a' jövendőről-is elmélkednie, 's gyakran körül-nézve, előre hátra tekintve, idejénn koránn gondoskodnia! (Nem ok nélkül mondgyák tehát, különösen és mindenek felett a' Törvényszerzőkre, 's egygyáltallyában mind Azokra nézve, a' kik másokat oktatnak, vezérelnek, igazgatnak, és őket ezen oktatás, vezérlés, igazgatás által jobbakká, böltsebbekké 's boldogokká, vagy ellenben szerentsétlenekké tehetik, és tészik, hogy szükséges, még pedig elmúlaszthatatlanúl, okvetetlenül, és mindenképpen megkívántató szükséges dolog: az elmúlttat *tudni*, a' jelenvalót *ismérni*, és az e' kettőből folyton folyó, elmaradhatatlanúl, 's minden bizonynyal következő jövendőt *látni!*) Sőt igen nehéz, és szinte lehetetlen, még tsak némelly mai tüneményekről-is, ezek' igazabb, 's talán régibb és rejtettebb, saját indító okait nem tudván, úgy itélni, különösen pedig és név szerént a' nemzeti Nyelv' és Litteratúra' szent ügyében az egész Haza előtt megszóllalván, úgy beszélni, a' mint — értelmes, tudós Emberhez illik, 's minden felszóllamló Magyar Hazafitól méltán megkívántathatik, és valóban meg-is kíván-tatik!

Kevesen vagynak pedig már ma, még az idősebb, vagy megélemedettebb Írók és Olvasók között-is, olyanok, kik a' Magyar Litteratúrának (ha ugyantsak ezen névvel akarjuk nevezni; noha még ma-is tsak kezdetében lenni látszik) akkori állapottyát voltaképpen, és az első rendbéli Magyar Írókat személyyeik szerént, 's ezek' ellenkezéseit, és tudós perlekedéseik' indító okait, folyamattyát, következéseit, közelebről ismérték, vagy ismérhették volna, 's ma mind ezekről helyesen és igazán ítélnének. Még kevesebb számmal lehetnek (*ha* vagynak) olyanok, a' kik most, annyi idők utánn, ezen tárgykról az akkori környülállások szerént, minden előítélet, részrehajlás, 's felekezethéli mellyékes szándék, tekintet, és, indulat nélkül szóllhatnának. És még mind ezeknél-is kevesebben vagynak *ollyanok*, a' kik azt a' temérdek sok és elháríthatatlan nehézt akadályt, 's ezer meg ezerféle bajt, kárt, keserúséget, a' mellyet akkor a' jó szándékú, 's valóban használni kívánó, és

tehetsége szerint használni igyekező Magyar Írónak tapasztalnia kellett, ma tudhatnák, vagy magoknak csak képzelhetnék-is; sőt, ha most valaki mind azt leírhatná-is, elhihetnék. —

5 Mind ezeket előadni, nékem sem lehet feltett tzelom. Mert erre nem csak időm, kedvem, és helyem nints, hanem azt-is jól látom, és érzem, hogy az efféle szándék' tellyesítése, több nagy okok és méltó tekintetek miatt, már magában-is lehetetlen volna. Elég légyen azért, és reménylem, elég-is lessz, itt egyedül
10 azt említtenem, a' miről már ma kiki bátran és nyilván szólhat, beszéllhet, és a' minék én legalább egygy kitsiny részét, anyai nyelvünk' ügyére, 's ennek mind régibb és újabb állapottyára, mind jövődöbéli sorsára nézve, el nem hallgathatom. A' mit pedig ez iránt mondok, és mondhatok, azt én nem mások utánn,
15 nem tsupa hallásból, beszédből, vagy olvasásból, hanem, sok esztendei fáradozásom, tűrésem, szenvedésem utánn, saját tapasztalásomból, és igazán mondom: *quaeque ipse miserrima vidi, et quorum pars magna fui!*

II. A' mi t. i. akkor minket főképpen érdeklött, akadályoztatott, és mind engem leginkább szomorított, mind egynéhány
20 meghitt jó barátimat, és több egyenes szívű, valóban tsak a' közjóra néző, 's azért velem örömet egygyetértve híven és állhatatosan öszvemunkálkodó (az említett Múzeum' Második Kötetének negyedeiben többnyire neveik szerint megjelenő)
25 társaimat sokszor nagyon elkedvetlenítette; a' mi, mondom, akkor minket mindnyájunkat leginkább búsított, keserített, és néha szinte majd kétségbe ejtett — az a' tapasztalás volt, hogy a' mí hazafiúi szándékainkat, igyekezeteinket-is, leginkább és különösen ama' régi kárhozatos vad lélek hátráltattya, szünetlenül szaporítván és nehezítván akadályainkat, a' mellyet már
30 több századoktól, sőt a' legrégibb idöktől fogva, úgy kellett volna, és úgy kellene ma-is, ezután-is, mindég tekintenünk, utálnunk, és kerülve kerülnünk, mint minden Nagynak, Szépnek, Jónak, minden polgári köz boldogságnak, igaz ditsösségnek,
35 's ugyan azért minden népnek és országnak legföbbs, legiszonyúbb ellenségét. Könnyen és önként elérhetné kiki, ha nem mondanám-is, hogy én itt az irigységnek és egyenetlenségnek, 's azon állhatatlan déltzetségnek, viszzszavonó, felekező, engedetlen akaratosságnak, és a' Haza' tehetösb gyermekeit öszvesztő
40 dagályos kevélységnek gonosz *lelkét* értem, és arról

beszéllek, a' melly (a' mint Világ-szerte tudva vagyon, és a'
mint ezt Gyöngyösi-is több ízben említti, 's keservesen panaszo-
kodva, váltig egyenetlenkedő polgártársainak szemekre hánnya)
annyi siralmas inséget rántott már nyakunkra! Ez volt mindenkor
az a' mindent felkeverő, minden szívességet, bizodalmat, és 5
atyafiakhoz (azon egygy édes anyának, a' Hazának, minden
rendbéli gyermekeihez) illő igaz rokon indulatot elfojtó 's kioltó
kártékony és ellenséges lélek, melly a' mí szegény Hazánkat
olgy gyakran, olgy szörnyű nagy veszedelmekre kitette, és néha
minteggy kotzkára vetve szerentséltetvén, majd végső nyomo- 10
rúságra juttatta, 's Nemzetünket szinte *háromszor* már a' népek'
sorából-is majd egészen és örökre kitörlötte! Ezt okozhattuk
egyedül, és valósággal tsak kell okoznunk azért-is, hogy
a' mí Nemzetünk, annyi sok századok' elfolyta, 's egynéhány
nagyra termett, és valóban trónusra született, ditső Királyok' 15
országlása alatt-is, soha még mind eddig (kivévéen talán az egygy
Nagy Lajosnak idejét) azon fő helyre 's azon boldog állapotra
fel nem emelkedhetett, a' mellyre külömben, mind egyéb jeles,
szép, nagy, és valóban ritka tulajdonságaihoz mind hazája'
termékeny és minden áldással bővelkedő boldog földének külö- 20
nös jóságához képeest, régen és méltán felemelkedhetett, 's bizo-
nyosan fel-is emelkedett volna! — De álljunk-meg, és térjünk-
vissza, 's ne botsátkozzunk ezen nagy és mély tengernek vesze-
delmes habjai közé. A' miénkhez hasonló kised és töredékeny
tsónak még a' Balaton' hamar felforrva háborgó hullámi 25
között-is könnyen elmerülhet. Siessünk inkább a' kis Hernád'
tsendesebb partjaihoz, és mondgyuk-el, mennél rövidebben
lehet, de nyilván és igazán, miképpen küszködtünk, 's iparkod-
tunk mí akkor azonn a' tájonn, és mí történt légyen tudomá-
nyos tekintetben Kassa' vidékeinn, 's különösebben ezen régi 30
nagy-hírú városnak falainn belől.

Azon kívül, hogy hazai nyelvünk' és tudományos kultú-
ránk' elővitelére, 's ez által a' hazafiúi 's nemzeti köz lélek'
felébresztésére, és így egyenesen, nyilván, és egyedül tsak a'
közjóra tárgyazó, szíves igyekezetünknek ellenzőji, akadályoz- 35
tatóji, betsmérlőji, 's árúlkodva vádaskodó mérges rágalmozóji,
szám nélkül voltak, és minket szünetlenül kisebbítettek,
gyaláztak, üldöztek, 's szándékunk' tellyesedhetését minden
útonn módonn gátolni, lehetetlenné tenni igyekeztek, e' végett
semmit el nem mulatván, a' mivel valamiképpen árhattanak, 40

— azonn kívül, továbbá, hogy az úgy nevezett *Latinisták*-is
 mindnyájan felgerjedtek, 's ellenünk haragra indultak, és, régi
 keserves konyha-deákságokat féltvén, (melly miatt a' Cicerók',
 Caesarok', Sallustiusok', Liviusok', és Lukretiusok', Virgiliusok',
 5 Horatiusok', Názók', Tibullusok' nyelvét, és ezzel a' jámborabb
 gondolkozást soha meg nem tanulhatták) vak buzgóságok' 's
 nevetséges tudatlanságokban, még a' hitvallás' szent ügyének
 nevével-is rútúl visszaéltek, nem általlván még ezt-is múlandó
 10 világi dolgokba kevervén, és, mint valóságos képmutatók 's
 tsalárd vakítottok, ezt-is a' magok' különös hasznok' és oktalan-
 ságok' eszközévé változtatni, hogy e' szerént nekünk árthassan-
 nak, 's ebbéli balgatatag és gyűlöletes szándékjokat könnyebben
 tellyesíthetvén, vad mérgeket és boszszújokat annál bizonyo-
 15 sabban kitölthessék; — azonn kívül, még továbbá, hogy mind
 ezen több rendbéli ellenségeink, magok között tzimborálva, 's
 utánnunk ásva vésvé ravaszkodván, egész erejeket ellenünk for-
 dították, 's amaz igen ismértetes, és nem tsak ő-nállók és az ő
 mestereiknél mindég nagy divatban volt, hanem minden rossz
 és mellyékes szándékú, 's igyekezetű felekezetnél, és különös
 20 végtzélra arányzó, törekedő társaságnál még ma-is mindenütt
 szokásban lévő, fertelmes *maximának* gyakorlásában mindnyá-
 jan megegygyeztek: *calumniare audacter ; semper aliquid haeret!*
 's ehhez képest, mint meg annyi kitanúltt ámítottok, minket,
 és főképp' engemet, mindenképpen, szünet nélkül, 's hová
 25 tovább annál forróbb, tüzesebb haraggal méreggel rágalmaztak;
 — azonn kívül, elvégre, hogy régi mély álmokban elmerültt,
 és, felébredések utánn-is, nagy-hamar újra, 's még veszedelme-
 sebb álomba merülő, polgártársaink' nagyobb részénél, általán
 fogva majd mindenütt fagyos hidegséget, hazafiságtalan gon-
 30 datlanságot, 's kemény érzéketlenséget láttunk, tapasztaltunk,
 a' nélkül, hogy akár nekünk magunknak, akár más akármelly
 halandó embernek tehetségében, hatalmában lehetett volna,
 ezenn a' mindent megfagyylaló hideg és kemény érzéketlenségenn
 35 erőt venni, vagy azt valamiképpen enyhíttetni, lágyíttani; —
 Mind ezenn kívül, mondom, néha még Azok' részéről-is idegen-
 kedést, szeretetlenséget, ellenkező indulatot, irigységet, boszszú-
 ságot és keserúséget kellett tapasztalnunk, a' kiknek velünk
 önként és szívesen egygyet érteniek, 's viszont-szeretettel és
 40 bizodalommal segedelmeskedve öszvemunkálkodniok illett és
 kellett volna! Ezt pedig annál méltábban reméllhattük, 's

meg-is várhattuk volna tőlök, mivel legkevesebbé sem lehetett abban kételkednünk, hogy ők-is azon egy fő tárgyra szándékoznak, igyekeznek, 's annak elérhetését egy szívvel lélekkel óhajtyák, kívánnyák, és reménylik. Nem akarták látni, érezni, 's meggondolni, vagy megismérni, hogy, egygyenként véve mi 5
mindnyájjann gyengék, erőtlenek lévén, egygyesített erővel és szándékkal többre mehetnének, 's Hazánkknak, Nemzetünknek jobban szolgálhatnánk, és egynéhány esztendő múlva talán az egész magyar litteratúrát jobb állapotba helyhezhetnők. Ezt ugyan mi akkor nem valamelly tudós nagy munkának, vagy 10
több nevezetes magyar könyvnek kidolgozása 's közre eresztése által tselekedhettük volna, (mert e' végre még akkor sem *Nyomtató*, sem elég számú *Vevő* 's *Olvasó* nem találtatott; sőt talán még ma sem könnyen találatnék); hanem leginkább és főképpen az által vihettük volna végbe, hogy a' régi nagy gondatlanságot és hidegséget lassanként meggyőzhettük, sok más henyélő magyar elmét felébreszthettünk, 's munkálkodásra indíthattunk, és, a' Hazának több szerentsés vidékeiben magunknál tehetősebb Írókat 's Versszerzőket támasztván, utólyára talán az egész Nemzetet figyelmetessé tehattük, 's anyai szép 20
nyelvének szeretetére, illendő megbetsülésére, gyarapíttására, 's elterjesztésére, már akkor és annál hamarább 's annál bizonyosabban felgerjeszthettük, és úgy szóllván, mozgásba hozhattuk volna. Az ilyen közönséges felébredésnek és iparkodásnak boldog következései pedig megszámlálhatatlanok lettek 25
volna; elannyira, hogy azokonn ma talán magunk-is bámúlva tsudálkoznánk, és szívünk szerint örvendezhetnénk. De kevesen hihették, és még kevesebben láthatták-által még akkor, a' mit azután nem sokára az egész Európai Világ' újabb történetei, 's nem véltt szomorú változásai oly nyilván és oly közönségesen 30
újra megbizonyították, hogy t. i. a' hosszas álomban elmerültt és a' magok' saját gondatlanságok miatt veszedelemre jutott népek' és Országok' utolsó szükségében, inségében, nyomorúságában, főképp' a' külső erőszak 's akármilyen rendbéli alatomos mesterkedés ellen, nints erősebb, hatalmasabb, és bizonyosabb segítség vagy megmentő 's a' végső veszélytől, sanyarúságtól megszabadított lélek, vagy földi Istenség, mint a' *hazafiú* 's *nemzeti köz lélek*, vagy igaz *nemzetiség!* — Erről ma már senki sem kételkedik; de, a' mint mondám, ezt még akkor igen kevesen tudták, és igen sokan nem hitték, ha bár a' régibb 40

és újabb idők' 's nemzetek' történeteit olvasták-is, 's azokból
ők-is régen és méltán tanulhattak volna.

Mí pedig nem vaktában, nem gondolatlanúl, nem hirtelen-
kedve, 's nem-is minden készület nélkül fogtunk a' munkához;
5 sőt mind a' 'dolog' nagyságát, mind az akadályok' és nehézségek'
sokaságát ismértük, és előre meggondoltuk, mind saját erők'
's tehetségünk' tsekélységét jól tudtuk, és mélyen éreztük;
elannyira, hogy ezt mí nem tsak magunk előtt semmiképpen
nem titkoltuk, (a' mint én ezt, mind ennen magamra, mind
10 néhai jó barátomra 's hív társamra, Baróti Szabó Dávidra nézve
igazán mondhatom, és erősíthetem), hanem nyilván és minden
tettetés nélkül, az Olvasónak-is tudtára adtuk, Horatiusnak
imezen mondasát függesztvén, jelszó gyanánt, egygyik ebbéli
tudósíttásunk elejbe: *Conamur tenues grandia!*

15 Az első nagy akadály abban volt, hogy, tisztí hivatalunk'
és foglalatosságinkhoz, és egész helyheztetésünk' egyébrendbéli
minéműségéhez képest, mí magunk, sem a' nyomtatásbéli költ-
ségnek fizetését, sem a' nyomtatványok' elküldözgetésével 's
eladásával való bajlódást magunkra nem vállalhattuk;

20 Nem nehéz elgondolni, hogy ilyen állapotban, ilyen
környülállások között, kevés jót tehattunk; és hogy tőlünk
sokat várni, vagy kívánni, nem-is lehetett volna. Igaz mind-
azonáltal, más részről, és bizonyos az-is, hogy a' Hazának leg-
jobb, és legböltsebb Fijai, sőt több nagy és nevezetes Magyar
25 Vármegyék-is, nem tsak megismérték köz haszonra intézett
szándékunk' tiszta jóságát, örömmel fogadván 's tökéletesen
helyben hagyván igyekezetünket, hanem hazafiúi szívességeket
és bizodalombokat-is olyan betses és olly világos jelekkel bizo-
nyították irántunk, a' mellyekben nem lehetett hathatós vigasz-
talást, és a' további állhatatos iparkodásra, tülésre, új okot és
30 ösztönt nem találunk.

Annyi sok baj, kár, akadály, és veszély közt, valóban
nagy szükségünk-is vala mí-nékünk, főképp' pedig nékem, az
ilyen rendbéli vigasztalásra, 's Hazám' Fijainak részéről az
35 ilyen igaz és tiszta szívességnek, 's oltalmazó pártfogásnak azon
több rendbéli nyilvánóságos jeleire, a' mellyeket akkor olly
gyakran és olly nagy mértékben volt szerentsém mindenfelől
tapasztalni. Mély tisztelettel 's megilletődéssel emlékezem még
ma-is, még annyi sok esztendők 's- veszedelmek utánn, földi
40 pályámnak végénn-is Hazám' legjobb Fijainak akkor tapaszt-

taltt szívességéről, 's ezen magyar szívességnek számtalan sok szép és elfelejthetetlen világos jeleiről. Különösen pedig nem tsak háladatos érzékenységgel 's szíves tisztelettel emlékezem, valamig élek, hanem itt-is nyilván és világos szókkal kell említést tennem, azon Nemes Vár[me]gye' böltsen gondolkozó, 's 5 igazságot szerető Rendeinek irántam több ízben kimutatott kegyes jóságáról, a' mellynek tsendes és bátorságos kebelében akkor hét esztendeig laktam, és, azon egész idő alatt, (hivatalbéli kötelességeimnek bőven eleget tévén, 's szabadabb órájimmak legnagyobb részét tanulásra, 's Hazám szolgálattára szentel- 10 ven) Istenemen kivül senkitől sem féltem, semmi gonoszágtól nem tartottam, 's akármilyen és akármiféle rossz és tsalárd ellenségemnek-is bátran szemébe nézhettem. Nem sokára vége lessz minden földi bajomnak, szívbeli méltó fájdalomnak, és gondomnak; de valamig élek, valamig érzek, gondolkozom, és 15 lehellek, vígasztaló bánatos örömmel, szíves szeretettel, 's mély tisztelettel és háladatossággal fogok mindég megemlékezni mind édes Hazámról, mind ennek azon jó szívű 's nemes lelkű Fijairól, a' kik rólam soha balúl nem ítéltek. 's rágalmazó gonosz ellenségeim' hazug és mérges tsevegésinek hitelt nem 20 adhattak, és reám nézve soha magokat megtsalattatni nem engedték!

(Azok az értelmes Olvasók, a' kik netalán azt vélhetnék, és ama' régi nagy Poétának szavaival, azt mondhatnák: *sed nunc non erat his locus*; ne terheltessenek meggondolni, hogy 25 az a' Magyar Hazafi, a' ki most ezen sorokat írja, idegen földönn hazájától, édes feleitől, még most-is elég meszsze, végórájához ellenben igen közel vagyok; és hogy az, a mit ő tapasztalt, látott, hallott, Isten' segedelmével bátran kitűrt, elszenvedett, és, a' mit, ő reá nézve, semmi emberi jóság, kész tehetség, 30 vagy hatalom soha többé helyre nem hozhat, semmivel ki nem pótolhat, valóban nem kevesebbé szokatlan, és hallatlan, 's a' Magyar tudományos kultúrájának történeteiben valósággal példa nélkül való; és, ugyan azért, egyenesen, 's minden tekintetben nagyon-is ide tartozik — ha bár ők ezt nem gondolnák, nem 35 vélnék-is.)

Abból, a' mit bajainkról általlyában szólva már fellyebb mondanom kellett, eléggé kitetszik, és (úgy hiszem) az értelmes, tudós Olvasó már most alkalmasint elítélheti, millyen és hányféle nagy akadályokkal kéntelenítettünk mí akkor egyre 40

küszködünk, 's egész erőnkől iparkodva bátran megvíni. Nagy volt valósággal és majd egészen elijesztő a' mi bajaink' 's akadályaink' sokasága. Tudván mindazonáltal, és meg lévén arról belsőképpen győzetten, hogy az eltökélt jó szándék, 's szíves akarat, hogy a' köz haszonra intézett hív és állhatatos igyekezet, és semmitől sem irtózó gyors fáradozás lassanként kevés erővel-is sokra mehet; hogy a' Hazához tartozó, 's mindenütt minden jó indulatú, ép értelmű, 's emberiségéből ki nem vetkezett, és egészen el nem vadúlt embernek szívében élő természeti hajlandóság, égő szeretet, és tiszta buzgóság, 's az ezekhez járuló vagy ezekből eredő nemzeti nemes büszkeség, néha tsudákat tehet; és hogy mind ez, egygyütt véve, 's egynehány különös új példával és annak idejében mondott, jókor kirepített lobogó tüzes szóval, szívet lelket megható szárnyas ígével felélesztve, lángba hozattatva, néha másokra nézve-is hasznos és foganatos lehet; 's nem csak az álvókat felébresztheti, hanem még a' hidegebb, érzéketlenebb és lassúbb elméket-is megindíthatta, felmelegítheti, és, úgy szóllván, a' holttakat-is feltámaszhattya, 's a' koporsók' éjjeli vastag setétségében is egyszerre világot gyújthat; tudván, mondom, és elgondolván mind ezeket, bátorkodtunk a' jövődre kinézni, 's figyelmünket arra fordítani, és így jobbakat a' mindent helyrehozva megváltoztatható kedvezőbb időnek jövődbéli folyamattjától várni, bízván leginkább, és megtántoríthatatlan erős hittel remélvén, a' Magyarok' Istenében! . . . §. Tellyességgel nem akarván tehát letenni reménységünket, és soha kétségbe nem esvén, ilyen és hasonló gondolatokkal szoktuk egymást vigasztalni, serkenteni, biztatni, és, tsendesen munkálkodva, túrve, szenvedve, folyvást üzvé, 's mindenha szemmel tartván feltett nagy és magas tzelunkat, meg nem szüntünk igyekezni, 's egyesített erővel iparkodni, mind addig, a' míg — lehetséges volt! §. Kassára jövetelem után kevés idő múlva állott-öszve, 's eltávozással legottan eloszlott a' Társaságunk-is . . . (Hazafiúi igyekezetimnek, 's ezen hét esztendei szíves munkálkodásomnak további következései, minthogy ezek többnyire csak engem magamat egyedül és egyenesen illetnek, nem tartoznak ide, 's azért ezekről itt nem-is lehet emlékezet; bár mi tanúságos lehetne-is az én életem' sokféle 's igen különös történeteinek előadása, elbeszélése, több fiatal hazafira nézve, a' ki nem ismérhetvén még a' Világot, szívének ártatlan egy-

ügyiségében, meg sem álmodhattya, hol találhat akadályra, veszélyre, 's több olyan vaktában üldöző tsalárd ellenségére, a' kinek árulkodó gonosz álnoksága, leleményes mesterkedése még a' legszentebb szándékot-is rossz és káros igyekezetté, 's még a' legigazabb érdemet-is bűnné, vétékké tudgya változtatni.) 5

Igy éreztünk, gondolkoztunk, és ilyen időkben, ilyen környüállások között kezdettük 's folytattuk mí akkor nehéz és veszélyes pályafutásunkat — a' nélkül, hogy, napról napra szaporodó bajaink és sanyarúságaink miatt utóllýára ellankadván, bánatos órájinkban valamelyik Istenné' Fija, vagy más valamely meszszelátó, bölts és állhatatos Vezér, nekünk valahára jobb jövendőt bizonyosan ígérhetett, és, tsüggedező bús elménket hathatósan vígasztalva bátorítván, erősítvén, azt mondhatta volna: *Dabit deus his quoque finem. Durate, et vosmet rebus servate secundis!* 15

Hálá légyen a' nemzetek' mennyei Urának! a' Magyarok' gondviselő kegyes Istenének! Áldás, örök köszönet, és fiúi mély tisztelet, koronás Királyaink', *Leopold'* és *Ferentz'* atyai jószágának és fejedelmi böltseségének! Áldás egyszersmind és szíves köszönet Hazánk' minden rendbéli jobb, igazabb, és 20 böltsőbb Fijainak, a' kik, születéseikhez, vagy hívatalaikhoz, 's egész polgári szerentsés helyheztetésekhez képest, a' törvényhozó fő hatalomnak gyakorlásában részt vehetvén, 's a' régen óhajtott alkalmatossággal élni tudván, a' Nemzet' legszentebb ügyének elhagyott, gyámoltalan, kétséges, és szinte már való- 25 sággal veszendőre jutott állapottyát szívekre vették; vitéz őseik' ebbéli százados hibáját, és soha eléggé meg nem siratható nagy gondatlanságát helyre hozni, lehetőképpen kipótolni akarták; 's az olly sokáig ellenkező kemény idők' mostohaságának szomorú következéseinn tellyes erejeből segíteni kívántak, igyekeztek! Szíves köszönet elvégre, 's tisztelet, betsület, és ditsósság mind azon nagy lelkű polgártársainknak-is, a' kik, ugyan azon szentséges ügynek előmozdítására, ma-is napról napra nevedő hazafiúi nemes tűzzel 's tiszta buzgósággal iparkodnak, serénykednek, és a' szebbeknél szebb aldozatok'[!] 35 ajánlásában, egész Európa' láttára 's örömére, szinte vetélkednek egymással! Ímé, mind ezeknek következésében, Hazai Nyelvünkre, Tudományosságunkra, Nemzetiségünkre, 's ennek egész jövendőbéli sorsára nézve, már mí magunk-is ollyan boldogabb időt értünk, a' millyenről akkor még tsak hazafiúi 40

's poétai bánatos elmélkedéseinkben álmadoztunk, 's a' millyent, úgy szóllván, tsak titokban óhajtottunk; de a' mellyet, a' Világ' köz dolgainak folyamattyához, és Hazánk', Nemzetünk' különös helyheztetésének, 's egész állapottya' külső belső környül-állásainak minémúségéhez képest, alig várhattunk, sőt, ha valóban vártunk és remélettünk volna-is, tsak az utánnunk jövendő Magyarokra, 's ezek' gyermekeire, vagy unokájira nézve, reméllhattunk!

II.

Jegyzések a' 2dik kötethez.

1834.

TARTÓZTATÁS.

Közre botsátván ezt a' régen készültt, és, több más rend-
10 béli verseimmel 's egyéb munkájjimmal egygyütt, mind eddig kézírásban maradtt hatos Jám bust, nem tselekszem talán haszontalan dolgot, ha most annak eredetéről és tze'llyáról itt egygy úttal bővebben tudósítom az Olvasót; minthogy ennek a' poétai kis szerzeménynek tárgya hazai nyelvünk' és litteratúránk' azon időszakaszbeli állapottyát és történeteit igen közel-
15 ről illeti, 's a' mit rólla mondhatok és mondanom kell, ezeket-is világosíthattya. Mert nem úgy voltak és folytak ám akkor a' dolgok, a' mint ma sokan vélik, és, némellyek, noha még akkor talán nem-is születtek, most már tellyes bátorsággal állíttják, 's
20 talán azt hiszik, hogy az egész tudós Világot könnyen megtsalhattják, minthogy Azok a' kik őket megtzáfolhatnák, vagy nem élnek többé, vagy ha még életben volnának-is, nem szóllhatnak.

I. Midőn a' múltt század' utolsó negyedében, a' magyar litteratúrának úgy szóllván első hajnalodásában, azon jeles és
25 valósággal ritka, 's az akkori veszélyes időkhez képest szinte megbetsülhetetlen érdemű Poétát, a' kihez ezen Jám busok vagynak intézve, némelly író 's versszerző társai, különösen pedig 's neveik szerint Rájnis József és Révai Miklós, a' Nemzet előtt véletlenül megtámadták, és, az okokonn épültt, tudós, tisztesség-
30 séges ellenkezés helyett, személysértő zajos háborút indítván ellene, mindenképpen tsúfolták, kisebbítették, elannyira, hogy ez a' két Győri Tudós a' gyalázkodásban egymással szinte vetélkedni

látszott, — fájt a' szíve minden tanúlt és józanúl gondolkodó magyar hazafinak. Ez a' kellemetlen és még akkor elég szokatlan tünemény; ez a' minden határt és mértéket meghaladó, 's azért már magában-is felette dísztelen ingerkedés, 's tudós emberekhez, jószándékú hazafiakhoz tellyességgel nem illő garázdálkodás, mely a' szabad 's némelykor valóban szükséges és igen hasznos, 's azért más Európai népeknél-is mindenütt szokásban lévő tudományos vetekedéshez semmiképpen nem hasonlított vala, — mí nálunk annál különösebb és váratlanabb volt akkor, mennél inkább érezte 's mennél világosabban látta minden értelmes Olvasó, hogy a' szoros egygyesség, hogy a' hazafiúi szíves bizodalom, rokon szeretet, hív öszvetartás, 's azon egy fő tárgyra törekedő, de minden gyermeki vagy oskolai zaj nélkül tsendesen munkálkodó tiszta jó szándék, serény igyekezet, és polgári munkás erkölts, talán soha sem volt még olly igen szükséges a' Magyar Tudósok között, mint ugyan abban az igen nehéz és mindnyájunkat igen keményen megkésértő 's egész nemzetiségünk' sorsára nézve felette veszedelmes időszakaszban, — úgymint a' XVIII-dik századnak IX-dik tizedében! (melly azonban, más részről, a' nemzeti lélek' felébresztésére tekintve, szinte majd elmúlhatatlanul szükségesnek lenni látszott; noha még akkor a' népek' és országok' ügyét böltsen igazgató mennyei Gondviselésnek atyai szándékát állallatni 's megismérni elég vakok valánk, és, megrögzött előítéleteinkhez képest, néha még a' jót és hasznost-is általán fogva rossznak vélvén 's balra magyarázva minden kivétel nélkül kárhozzatván, fennyen zúgolódunk.) Ide járult még az a' további kettős tekintet-is, hogy a' tiszteletre méltó 's köz tiszteletben lévő Kassai Professzort megtámadó Győri Tudósok magok-is egyházi személyek, szerzetes papok, 's a' Magyar Ifjúságnak Oktatóji, szép tudományokra, szelíd emberségre (humanitásra) 's keresztény erkölcsökre tanító vezérei voltak; és hogy akkor mí nálunk ugyan ezen három nevezetes férjfiúból állott az a' valóságos *poëtae triumviri*, a' mellynek elmebeli szép tehetségeitől, többféle jeles tudományától, és állhatatos igyekezetétől legtöbbit várhattunk remélhattünk vala, — főképpen és különösen a' metrumos, vagy mértéke versszerzésre, 's e' végett anyai szép nyelvünk' ebbéli ritka jó tulajdonságainak további helyes és tudós kifejtésére, 's tökéletes meghatározására nézve. Ha t. i. hazafiúi jeles buzgóságokhoz képest, nemzeti litteratúránk' szoros állapotját

elnézvén, meggondolván, szíveikre vevén, egymással barátságosan értekezve, tanátskozva, legalább a' fő dolgokban lehetőképpen egyet érteni, öszvemunkálkodni akartak volna. Mert ebben a' szép és ditséretes, 's az egész nemzetre nézve valósággal
5 igen ditsőséges igyekezetben, (úgymint a' hazai nyelv' tudós ismérétének terjesztésében) ők minket fiatalabb Írókat és Versszerzőket mind a' hárman már elég régen megelőztek vala; különösen pedig és a' mí időnkben minden mások előtt leginkább Baróti Szabó, a' kinek „Uj mértékre vett és három könyvre
10 osztott *külömbféle Versei*” legelsőben jelentek-meg a' Világ előtt.¹

Nem lehetett ugyan-is, általán fogva minden értelmes tudós Olvasónak, de különösen és leginkább a' jó szándékú, 's hazáját, nemzetét tehetsége szerént szolgálhatni kívánó fiatal
15 Írónak, Versszerzőnek, el nem szomorodnia, 's anyai nyelvünk', tudományos kultúránk' és egész nemzetiségünk' említett állapottyában szívbéli mély fájdalmat nem éreznie, látván és olly véletlenül tapasztalni kéntelenítettvén, miképpen bánnak ezek az egyébaránt olly jeles tudományú papi emberek egy ollyan
20 társokkal, a' kinek elmebéli szép tehetségét, hazafiúi tiszta buzgóságát, és mindenek előtt tudva lévő nagy érdemeit semmiképpen nem tagadhatták! sőt a' kinek ugyan ezen jeles érdemeit az egyik megtámadó heves ellenség már azelőtt maga-is önként és nyilván megismérte, 's versekkel magasztalta.

25 Annál nagyobb vala pedig ebbéli fájdalmunk mí nekünk, a' kik ezt az olly igen váratlan és mindnyájunkat méltán megszorítottó különös tüneményt közelebbről néztük, mennél könnyebben és bizonyosabban által lehetett és kellett-is már előre lát-
30 nunk, hogy ez a' rossz és veszedelmes példa (a' mellynek híre legottan az egész Országban elterjedett,) nem maradand következés nélkül. Nem lehetett, mondom, ezen különös, és a' még csak első kezdetében 's úgy szölván böltsőjében lévő nemzeti litteratúrának kevés betsületére váló, a' köz illendőséget nyilván sértő, 's ugyan azért méltán mindenütt kedvetlenséget és zúgoló-
35 dást okozó tüneménynek káros következéseit előre nem látunk. Bizonyosok, kimaradhatatlanok voltak ezek t. i. mind az ostoba kevély Tudatlanokra (a' 'Tudományok' és 'Tudósok' született ellenségeire), mind hazánk' 's nemzetünk' irigy és mérges rágalmazójira nézve, a' kik mindég örömmel és vigasztalással szokták
40 hallani, látni, szemlélni, hogy, soha semmiben meg nem egygyez-

hetvén egymással, mí magunk vágjuk szünetlenül magunk alatt a' fát; mind pedig és különösen az ollyatén *minorum gentium* Auktorokra, szapora természetű kis elmékre, szeles firkálókra tekintve, kik a' nagyobbak után úgy-is mindég olly igen 5
örömet indúlnak, és minden efféle alkalmatosságonn szinte kapva kapnak. Hogy t. i. (a' mint már másutt-is kellett említene-
nem) a' jeles Embereket, valódi Tudósokat, szép és jó tulajdon-
ságaikban nem követhetvén, legalább hibájikban, gyengesé-
geikben majmolhassák, és ez által magoknak az ítélni nem tudó
nagy tsoportnál valami kis tekintetet, hírt, nevet szerezhesse-
nek, — értésére adván egyszersmind ezáltal mindenkinek 10
legalább azt, hogy ők-is a' világonn vagynak, és ők-is írni 's
olvasni tudnak, 's azért még az ollyanféle dolgokról-is bátran
szóllhatnak, ítélnhetnek, a' mellyeket soha sem tanúltak, és
többnyire tsak neveikről alig ismérnek. 15

Hogy ebbéli vélekedésünkben nem tsalatkoztunk, és hogy
ezer meg ezerféle sok és nehéz akadályai miatt annyi századok
után-is alig emelkedhető litteratúránk' tekintetének illetén
új kissebségétől nem ok nélkül tartottunk, — azt, a' később
idő nagyon-is megbizonyította! elannyira, hogy arról itt most 20
különösen szóllanunk, tellyességgel nem lehet szükségés.

II. Láttjuk néha, hogy a' fürge, tsintalan, tüzes gyermek,
ha magas termetű ember körül forgolódik, irígyelvén az el nem
érhető nagyságot, — székre áll! 's azt mondgya, azt erősíti
tréfás büszkeséggel, hogy ő nagyobb, magasabb... 25

Illyenek az emberi társaságban a' nagy-szájú, szapora
szavú, üres, lapos kaponyájú kis Goliátok. Illyenek különösen
a' litteratúrabeli mindent tudó, mindent merő, 's ebbéli nagy
bátorságokkal fennyen kérkedő szeles gyermekek, váltig nyug-
hatatlankodó hamis, negédes, pajkos fiak; a' millyenek, egyéb-
aránt, kissebb vagy nagyobb számmal mindég és mindenütt 30
találatnak, 's némellykor (az idők', helyek', környűlállások' mi-
néműsége szerént) el-is híresednek.²

Akármi nevetséges légyen mindazáltal magában az illyen
rendbéli szakállas, bajúszos gyermekek' furtsasága, hánykoló-
dása, szepelkedése, ritkán nevetetünk még-is rajta; mert 35
többnyire mindég idétlen, sótalan, vastag és goromba (bizo-
nyosan soha sem ártatlan) az ő tréfájok. Legjobb-is azért
és valóban legtanátosabb, őket fel sem venni, 's értetlen és
ízetlen tsevegéseikre tellyességgel nem ügyelni; — valamíg 40

tsak eltűrhető, valamíg minden határt meg nem halad vakmerő fondorkodások. Mert különben igen-is illő, 's valóban méltó, sőt szükséges dolog, hogy, valahol és valahányszor a 'Tudósok' gyülekezetében Thersítések mutatták magokat, és zajos tanátskozást, perlekedést indítani, vagy vezérkedni, diktátor-
5 tanátskozást, perlekedést indítani, vagy vezérkedni, diktátor-
kodni akarnak, 's mérges és boszszúságos fetsegéseikkel másokonn alkalmatlankodni merészelnék, ott mind annyiszor Uliaszok-is találtassanak, kik az ollyatán vakmerő 's artzátlan tsevegőket legottan bétorkollyák, 's elhallgattatva helyekre ültessék.

10 Voltak, találkoztak ilyen kis patvarkodók (noha kevesen) mí nálunk-is, már azon időtájban, a' mellyről itt emlékezett vagyon. Az imént említett, nem ditséretes, és éppen nem kövétésre való példánn vérszemet kapva még inkább neki bátorodván, hasonló hírességre akartak volna ők-is nagy-hamar szert
15 tenni; ámbár nem nyerhetvén (a' Tudós Világ előtt) soha senki-től semmiféle választ, vagy legkissebb feleletet, igen megtsalatoztak ebbéli reménységekből.

Az ilyenféle vizsketes elméjű, híre névre sovárgó, 's e' végett mindég mindenre kész, és minden útat módot megkésértő, 's több esztendőkig mí rajtunk-is szünetlenül alkalmatlan-
20 kodó szeles emberkéek miatt szerzettem én ezt a' hatos Jambust; mellyben megnevezett barátomat a' válaszádtól tartóztatom; úgymint a' ki nékem a' Kassai Társaság' felállításában és a' Magyar Múzeum' szerkeztetésében 's kiadásában már több
25 időtől fogva (hazafiúi tiszta buzgóságához 's irántam viseltetett igaz szeretetéhez és tökéletes bizodalomához képest) hív és állhatatos segítő társam, némelly nem ollyan egyenes lelkű, nem úgy érző 's gondolkodó, sőt a' mí szíves barátságunkat, szoros eggyességünket igen görbe szemmel néző, de azt semmi-
30 képpen fel nem bontható féltudósok' irigy indulatosságának ellenben minteggy kitett tárgya vala.³

Fő tzelom az volt, hogy a' magyar litteratúrát a' további illetlenségtől, szükségtelen vetekedéstől, haszontalan és betstellen pertől patvartól megmenthessem, 's különösen azon új vesze-
35 kedésnek, botránkoztató tzivakodásnak, elejét vegyem, a' mellyre némelly szeleverdi kis vitézek nagyon készűltenek — legkevesebbet sem hajtván vak hevőkben a' józanabbak' intésére, és, szokások szerént, szinte már előre diadalmat énekelvén!

El-is értem ebbéli tárgyamat, mind tisztelt jó barátomra
40 magára, mind annak méltatlan kis ellenségeire, 's vakmerő,

kaján és háladatlan rágalmozójira nézve. Ó, minekutánna már előbb (1789 eszt.) az első helyért irigykedő, 's öklelődve hatalmaskodó Kőszegi bajnokot és annak motskolódó társait egynéhány verssel érdemeik szerént kifizette 's elútasította volna, most, (1791) minden egyéb válasz helyett, egy nevetséges képet írt, 5 hasonlóképpen hatos jámbusokban. A' tüzes hartzra, vitára, perlekedésre nagyon készülő kis vitézek pedig, hallván valamit fülhegygyel ezen két költeménynek értelméről és tárgyáról, (mert feltett ebbéli tzelunkat nem titkoltuk), megszeppentek; és elijedtt 's egyszerre megnémúltt vezérjektől elhagyattatva, 10 még idejénn magokba szállván, eszekre térvén, előbbi szándékjokonn, 's már megtett és ki-is hírdetett hadi készületeikenn tsakugyan fel-is adtak, 's egy ideig úgy szóllván motszanni sem mertek. — Illy hasznos néha némellyeknél, a' félelem; és ilyen tsudákat tehet némellykor (annak igaz idejében) a' 15 poétai kemény letzke!⁴

Mink ellenben, megelégedvén azzal, hogy az új tsatának, betstelen és haszontalan versengésnek, visszálkodásnak (mellynek az egymással vetekedve vételkedő valódi Tudósok' perével, pennatsatájával, legkissebb hasonlatossága sem lehetett volna) 20 elejét vehettük, és a' Magyar Parnasszus' vidékeiben a' köz békességet fenntarhattuk, nem akartuk napvilágra eresztetni verseinket. —

Ez vala tehát ennek a' hatos Jámbusnak eredete, melyet most, annyi időök után, itt közre botsáttok; nem látván benne 25 semmit-is olyast, a' mit ma (főképp' a' magyar litteratúrának azólta nagyon megváltozott állapottyában) az Olvasó balra magyarázhatna, vagy a' mivel valaki, a' Szerzőnek világos értelme 's hazafiúi tiszta jó szándéka ellen, az időök' mostani környűállásaiban valamiképpen visszaélhetne; — kivévén, minden 30 esetre, az olyanféle vadon fajzott embertelen emberkéket, a' kik mindent balra magyarázni, 's a' litteratúrában-is mindennel visszaélni szoktak; de a' kik, ugyan azért, ma már legkevesebb figyelmet sem érdemelhetnek, annyival-is inkább, minthogy ebbéli rosszszalkodásokkal senkinek sem árthatnak. 35

III. A' mi már ezen Jámbusokban a' *Vadótzi* nevet különösen illeti: ez, a' mint kiki láthattya 's önként elítélheti, tsupa költött név. Én legalább nem tudnám, és valóban nem-is hihetném, hogy valahol, akár Magyar Országban, akár Erdélyben, vagy a' Magyar szent Korona' birodalmának akármelly egyéb 40

vidékében, találatnék olyan nemzetség, a' mellynek valamelyik ága, tsemetéje, 's ilyen vagy amolyan ivadéka, ezt a' vezetéknevet viselné; 's hogy azért valaki, valósággal Vadótzinak hívattatván, az ő nevének választását nékem vétékül tulajdoníthatná. Azt vélem tehát, és azt tartom, hogy szabadon választhattam, és, valamint hajdan *Boileau* a' matskát matskának nézhette 's mondhatta, úgy én-is Vadóztit — Vadótzinak nevezhettem; 's hogy ezen régi saját nevét ma-is bátran és méltán meghagyhatom néki.

- 10 Egyébaránt: ez a' költött név (a' mint, az imént mondottakhoz képest, önként értetődik) tsak arra való, hogy a' versengésre, viaskodásra, perre patvarra, mindenha kész, 's a' jobb és tehetősb elmék ellen szünetlenül berzenkedő kaján és durva Mopszusok' közönséges hibáji, szokott vétkei, egygy ilyen különös emberkének saját képében 's igaz mássában előadattván, az
15 ollyatán irigy eszelősködésnek 's patvarkodó kába szelességnek útálatossága nyilvánban mutattassék.

- Jelentém már fellyebb, hogy azt a' fő tzelt, a' melyet elsőben fejtettem, és elérni kívántam, akkor valósággal el-is értem; 's hogy azért ebbéli jó szándékom nem volt sikertelen, nem
20 maradott minden foganat és haszon nélkül. Most, annyi sok esztendőök után, ezen kis költeményt, nyomtatásra szántt egyéb verseimmel egygyütt, sajtó alá bortsátván, tsak azt ohajtom, hogy az ollyan szertelen bátorságú, Szeleverdi vagy
25 Szerényi Mopszusokra 's üres és szeles kaponyákra nézve, a' kik netalán ezután a' mí Vadótzink' nyomdokiba hágni kívánnának, 's a' Magyar Múzsák' igaz és állhatatos tisztelőjinn tovább-is úgy alkalmatlankodni, 's éretlen és értetlen tsevegéseikkel minden jámbor és tudós Olvasónak terhére lenni mernének, —
30 ijesztő példa gyanánt szolgállyon! és így a' magyar nyelvnek 's tudományosságának még jövendőben-is hasznot hajthasson.

- IV. A' szép művészet' többféle nemeiben, különösen pedig és név szerént a' poézisban, egygyik főbb dolog az, (a' mint tudva
vagyon), hogy a' szerző, feltett szándékát tellyesíteni akarván,
35 a' több személyekben egygyenként és minteggy elszórva felalaltató, 's a' többi közül kitétsző, és őket minden másoktól szinte meg annyi szembetünőbb jelek gyanánt megkülömböztető jó vagy rossz tulajdonságokat, különösségeket, 's akár szép és kellemetes, akár viszsztatetsző kellemetlen sajátóságokat, észre
40 vegye, felkeresse, kitanúllya, 's öszveszedvén művészi hivatála

's kötelessége szerént idéalizállyá; azt ellenben, a' mi mindnyá-
jokkal köz és szinte mindegygyikben feltaláltatik, úgy szóllván
individualizálva kitüntesse, azaz, öszveséggel mind ezt egygy
képben, egy alakban vagy költött személyben mutassa, és
ennek karakterét, természeti saját béléyegét, különös tulajdo- 5
nát ismértető vonásokkal lerajzolva láthatóvá tévén, annál
inkább éreztesse. Valamint ama' régi nagy Képiró felől írják,
's mind Cicero, mind Halikarnásszi Diénes megtörtént bizonyos
dolog gyanánt bővebben előadva jelentik, hogy az aszszonyi
szépségnek tökéletes példáját (Helenát) a' Szépek' szépeinek 10
különös ékeiből szedte 's alkotta öszve, 's hogy e' végett a'
népes városban elég nagy számmal találtatott igen szép Szűzek
közül ötöt, mint legszebbet, kiválasztott légyen;⁵ úgy viszontag
Annak, a' ki ma valamelly tsúf képet akar szókkal festeni, 's
verseiben előnkbe állítani, (nem kellemetes, de a' Művészre, 15
Poétára nézve, néha tsak az úgy nevezett *contrast* miatt-is igen
szükséges és hasznos foglalatosság!)⁶ többféle egyes emberek'
rossz és viszsza különösségeit, gántsait, hibájit kell öszve-
szednie, 's egygyütt, egygy költött személyben, vagy karakter-
ben, a' *psychologia'* 's poétai tudomány' törvényei szerént 20
lefestve mutatnia — kijelentvén annak minéműségét némellykor
már tsak a' nevének választásával-is.

Így festi 's így adgya előnkbe p. o. Milton, így írja-le
Klopstock szókkal, ígékkal, és ő utánna Fűger színekkal a'
mennyei 's pokolbeli lelkeket; így a' jámbor és szent, 's így 25
viszontag a' hamis, ravasz, tsalárd, irígy, gonosz és útálatra méltó
kevély embereket. Így festi-le, továbbá, ez a' mí néhai szíves jó
barátunk (a' most nevezett jeles Képiró) egygy legszebb mivén-
ben Szokratest, bátor nagy lelkének 's szelíd és tsendes ártatlan-
ságának tellyes méltóságában — ezen halhatatlan nagy ember-
nek álnok, hazug, és szemtelenül rágalmazó vádolójival, 's a'
vak indulatú, gyáva, tsapodár Heliásztákkal egygyetemben. És
így írja-le, így éneкли-meg, a' Szép és Jó mellett a' Rútát és
Rosszat-is minden igaz Költő: mint p. o. Homerus Thersítést,
Horatius majd a' nyughatatlan, irígy és artzátlan versfaragót, 35
majd a' fertelmes vén boszorkányt; és, mí nálunk (mert mí okból
nem lehetne, vagy nem kellene, saját fő Poétájink közül-is itt
egygyet kettőt hazafiúi szíves tisztelettel megnevezve például
említténünk?) Faludi Ferentz ama' híres „agg lantot, Gyöngyös'
tájánn''; Kisfaludi-Hímfi pedig a' Tátikai buja özvegyet és annak 40

pribék szeretőjét, 's ezek utánn Devetsernek néhai gonosz aszszonyát, és végre még a' nagy-lelkű Magyar Troubadour mellett, az agyafúrtt betyár nemesst, Morgait-is.

Ez, a' mint mondám, a' poézisban 's a' szép művészet'
5 egyéb nemeiben szokásbeli, 's szinte mindennapi, közönséges dolog; úgy hogy arról senki sem kételkedhetik. Nem lessz mind-azáltal még-is, némelly különös okokra nézve, szükségtelen, itt világos szókkal említtenem, 's ez úttal nyilván és igazán ki-
mondanom: hogy én, egész életemben, soha még szatirát nem
10 írtam; — hanemha valaki ezen szónak régen meghatározott és közönségesen tudva lévő bizonyos értelmét eltsavarni, 's netalán még a' Római nagy Lantosnak imígyen kezdődő verseit-is, *Quo, quo scelesti, ruitis?* vagy *Altera iam teritur bellis civilibus aetas*, ezen névvel nevezni, és így ezt a' két tüzes Ódát-is annak
15 Szatiráji közé számlálni akarná, 's ez által magát az egész Tudós Világ előtt neveltségessé tenni kedve volna! Meglehet ugyan, hogy nints errevaló tehetségem, tudományom. *Non omnia possumus omnes*. És valóban nem-is akarnék ám én amaz igen-igen bölts Versszerzők és új rendbéli derék Aristarchusok közé számlál-
20 tatni, a' kik mí nálunk a' poézisnak és magyar versszerzésnek majd egyikik majd másik jó nemét többnyire tsak azért látszának betsmérelni, rosszszallani, 's nagy-bátrán és fennyen kárhoztatni, mivelhogy az Aesopus' éretlen szöllöt enni nem akaró híres rókájának furtsa politikájára szorúltak,⁷ és örömet az
25 akarnák a' Magyar Világgal elhíttetni, hogy azonn az egyetlen egy útonn kívül, a' mellyenn ők járnak, (vagy talán tsak elindúltak, és, kerekék törvén, még tsak azonn sem igen-meszsze mehettek) nints egyéb ösvény a' ditsősség' templomához! a' mellyben t. i. egyedül tsak ők fognak majd egykor helyet
30 foglalhatni. De meglehet e' mellett még az-is, hogy, ha szinte nem szűkölködném-is az e' végre megkívántatható poétai erő 's tehetség, tudomány és tapasztalás nélkül, talán nints effélékre — kedvem és hajlandóságom.

Nints valóban! és már tsak azért sem lehetne nékem arra
35 kedvem 's hajlandóságom, mivel mennél tovább élek, és mennél jobban ismérem a' Világot, annál nyilvánban látom, tapasztalom, hogy az emberek, általlyában véve, (néha még azok-is, a' kik legtöbbet ártanak,) nem annyira rosszszaságból, vagy előre feltett gonosz szándékból vétkeznek és véttenek egymás ellen, mint-sem
40 gyarlóságból, értetlenségből, tsalatkozásból, bal vélekedésből,

megrögzött előítéletből, vak buzgóságból, hivalkodó gyengeségből, gondatlanságból, 's vagy kába szelességből, vagy az ő náluknál talán százszorta rosszabb 's veszedelmesebb ámítottok' és tzinkos ösztönzők' alattomos ingerléséből; és hogy azért többnyire (nem mondom, mindég és mindnyájan; Isten mentsen! mert taláztatnak emberi alakban valóságos ördögök-is); inkább szánakodásra 's megvetésre vagy botsánatra méltók, (mivel többnyire magok sem tudják, mit tselekesznek) mintsem haragra 's boszszúállásra, vagy valamelly komoran feddő 's gúnyolva dorgáló kemény beszédre, 's irgalmatlanul ostorozva büntető szatírára. (Mellynek, a' mint ezt a' mindennapi tapasztalás mutattya, úgy-is ritkán szokott igen nagy haszna, kívánatos sikere, foganattya lenni — legalább Azokra nézve, a' kiket az ollyatén kemény letzke főképpen és egyenesen illet, 's a' kik azt leginkább megérdemlik, és tetteikkel a' Poétát arra némellykor szinte kéntelenítettik.)

Illyen egyenes vallást tévén embertársaimról — most, midőn földi pályámnak szinte már végére jutottam, és minekutánna tőllök (különösen pedig és leginkább saját hazámnak némelly mostoha szívű fijaitól!) olly sokáig és olly sokat kellett eltűrnöm, szenvednem, 's ezernyi bajt, kárt, szívbeli fájdalmat tapasztalnom; — nem tagadom mindazáltal, és, mivel igaz, valóban nem-is tagadhatom: hogy fiatalabb, tüzesebb koromban, *calidus iuventá*; én sem ítélfhettem róllok mindég olly tsendes elmével, mint későbben, és főképpen most, a' sírnak szélinn; hol az elmúltakról hidegebb vérrel 's nyugodttabb lélekkel lehet, és illik-is, emlékezmem. Nem tagadom, mondám, hogy a' Világ' megindultt, 's úgy szóllván sarkaiból kifordultt állapottyában, és a' mí egész időkorunk' szünetlenül változó 's mindent megváltoztatató sebess-menetelésben, erőszakos folyamattyában, (melly miatt mindnyájan, kissebb vagy nagyobb mértékben, annyi sok inséget, nyomorúságot, szerentsétlenséget tapasztalni kéntelenek valánk); és ezernyi nehéz viszontagságokkal 's veszélyekkel tellyes életemnek némelly igen különös és igen szomorú környűlláásaiban, (mellyekben sok ollyan dolgot kelle hallanom, látnom, mellyet azelőtt szinte lehetetlennek véltem vala, *fieri quae posse negabam*); — igen-is gyakran éreztem, én-is, a' mit hasonló állapotban talán senkinek sem lehetett volna mélyen nem éreznie. Ugyan-is: Melly igen nagy, melly igen különös, és az emberi gyarlóságot szinte meghaladó lelki erő 's

megtántoríthatatlan bajnoki állhatatosság, sőt majd isteni
bölcsesség és türedelem, nem volna szükséges; vagy-is inkább,
melly igen hideg, melly fagyos és tompa érzéketlenség, 's valósá-
gos baromi természet és butaság nem kívántatnék a' mai Világ-
5 ban arra, hogy a' Szenvedő mindég mindent tsendes békével
eltűrjön, soha zúgolódásra 's panaszra ne fakadgyon? és hogy, ha
poétai tehetség nélkül nem szűkölködik, talán Archilochus' vagy
Juvenalis' példájának követésére, 's az övéikhez hasonló, tüzes,
haragos versek' írására hajlandó ne legyen! Nem hihetem azért,
10 és valóban nem-is hiszem, hogy hazám' tudós fiai között valaki,
a' régi nagy Írók' munkájit olvasgatván, 's azon időkről és a'
mostani dolgokról elmélkedvén, valaha elevenebben érezhette
volna, mint akkor én: Melly igen szíve szerént, 's melly igazán
szóllott legyen egykor ama' nagy lelkű 's nagy tapasztalású
15 jeles Költő, a' ki, látván a' vele egy időben élő Rómaiak'
legnagyobb részének szörnyű romlottságát, feslettségét, 's
elvetemedett gyalázatos állapotját, és még a' fő nemességnek-
is majd minden hitelt meghaladó fertelmes alatsónyságát, szem-
telenségét, imez igen isméretes panaszra fakadt-ki: *Difficile est,*
20 *satyram non scribere! Nam quis iniquae Tam patiens urbis, tam*
ferreus, ut teneat se? . .

V. Hogyha tehát az én Jámbusimban-is ma valaki gántsot ke-
resvén — a' mit kétség-kívül kiki bátran és szabadon tehet, mint
minden kinyomtatott és köz ítéletre bocsátott költeményben 's
25 egyéb akármiféle munkában; ha, mondom, ezen Jámbusokban
valaki valamit olytast akarna találni, a' mi azokban nintsen, és
soha nem-is volt, 's nem-is lehetett, de a' mit ő még-is netalán
ott lelni, 's örömet egygyik vagy másik ismerőssére, vagy
tájékabéli valamellyik könyvszerzőre, litteratorra kedve szerént
30 alkalmaztathatni kívánna; vegye észre legottan, és fontollya-
meg, melly igen könnyen megtörténhető dolog legyen, hogy azon
ismerősse, vagy könyvszerző társa, felelet gyanánt azt kérdezze
tőle: *Quid ridēs? mutato nomine de te fabula narratur.* Ezt a'
feleletet pedig, a' mások' szavaiból úgy elméskedő, 's ezek'
35 értelmét eltsavarva sérelmet okozni vágyó rossz akarat, és
ártani kész ellenséges indulat 's gonosz szándék, valósággal és
mindenképpen megérdemlené, sőt még annál sokkal erősb és
keményebb letzkére-is méltó volna!⁸

Ha ki ellenben (mert az sem lehetetlen!) netalán a' maga
40 saját képét, tulajdon igaz mássát szemlélné az itt festett furtsa

kis ellenségben; ha, mondom, valamelyik szegény Bűnös, érezvén lelki-ismérete' fúrdalásait, netalántán azt vélné, 's azt vallaná, hogy az ő litteratori karaktere vagyon a' mí Vadótzinkban olyan igaz, és, a' mint ő vélhetné, olly igen isméretes vonásokkal lerajzoltatva: gondollya-meg (intem előre!) gondollya-meg jól, mit tselekszik; és melly balgatagúl fedezi-fel mindenek előtt szíve' ebbéli titkát. *Stulte nudabit animi conscientiam.*

Ha pedig elvégre valaki, valósággal bűnösnek érezvén magát, és, sem a' józan észre 's társainak okos tanátságára nem ügyelvén, sem az én világos intésemre nem hajtván, ezen Jámbsok ellen tsupa gyanúságból 's szelességből panaszkodni akar, és így, ezen gondolatlan tette, 's idétlen és helytelen panaszszá által, ebbéli vétkét tsakugyan még-is önként megismérni, 's a' Világ előtt ma nyilván megvallani kívánnya: ám ő lássa; ez nem az én gondom, hanem az ő saját dolga, 's oktanúl felvállalt nevetséges baja lészen; és, a' helyett hogy valaki szánakodnék rajta, kiki méltán azt mondhattya néki: *Volenti non fit injuria!*.. Valamint egykor az igen jó lelkű, igen nemes szívű, 's hazája határainn kívül-is mindenütt tiszteltt GLEIM, úgy ma, hasonló esetben, minden más olyan tiszta szándékú Poéta méltán azt felelheti: „*Wer sich getroffen fühlte, ist freylich stets gemejnt!*”

Egyébaránt, az illyenféle gyanakodók és mind azon más rendbéli szerentsétlenek miatt, a' kik mindég mindent balra magyarázni, 's vagy oktanúl önnön magokra vonni, vagy pedig vakmerően másokra fogni 's alkalmaztatni szoktak, — szükségesnek lenni látszik, itt elvégre még egyszer nyilván és világosan megjegyeznünk:

Hogy ezen költeményt a' Poéta még a' múltt században, azaz, már ezelőtt szinte negyvenhárom esztendővel, Kassánn szerzette;

Hogy ő akkor ebben és ez által, a' többször említett furtsa kis vitézeket, szünetlenül ingerkedő szeles emberkéket eszekre hozni, vagy, ha az lehetetlen volna, legalább a' további alkalmazkodástól elijesztetni, 's tsendességre, hallgatásra kénszerítteni kívánta ugyan, és ebbéli szándékát, a' mint fellyebb láttuk, valóban el-is érte; de, tsupán *litteratori* tetteiket 's tzimborálásaikat, és mindnyájoknak egyedül tsak efféle minéműségeiket, tulajdonságaikat tekintvén és dorgálván, senkinek személljét lemásolva isméretessé tenni, vagy valamiképpen megsérteni, sőt tsak távúlról-is érdekelni, tellyességel nem akarta,

's azért még ma-is méltán azt mondhattya: *Numeros animosque secutus Archilochi, non res et agentia verba Lycamben* ;

Hogy azok a' nyughatatlan és garázda fetsegők, tzimboráló társak, a' kik nemzeti litteratúránk' akkori különös állapottyában, 's úgy szóllván első kezdetében, nekünk ilyen jámbusokra legelső okot és alkalmatosságot adtak; hogy, mondom, azok a' furtsa kis vitézek, zajos tsatára vágyó szeles bohók, a' kik azon időtájban mind ennek a' költeménynek, Szerzőjét, mind az ő néhai szíves jó baráttyát ilyen képek' írására kéntelenítették, már ma nem-is élnek; sőt, ha netalán még valahol valósággal életben volnának-is, több okokra nézve 's már elég régtől fogva méltán a' holtak közé számláltathatnak; és

Hogy, következképpen, a' mí Vadótzinkkal, (a' ki, mint valamelly különös nemű 's tulajdonságú ritka madár, annyi sok esztendők után porából megélemedve most jelenik-meg elsőben a' Világ előtt) ma már sem ő-nékik, sem másoknak, a' kik' ahhoz valamiképpen hasonlíthatnak, de még akkor talán nem-is születtek, — semmi közök sem lehet többé.⁹

*

¹ 1777-dik eszt. A' Paraszti Majorság' Iső Része 1778-dikban. Ennek II-dik Része 1779-dikben, Kassánn, Landerer Mihály' betűjivel. — Rájnis' Kalaúzza későbbben, azaz, tsak 1781-dikben jelent-meg Pozsonyban, ugyan azon Landerer' költségével és betűjivel.

²⁵ Az időrend, az az esztendőszám, a' melyet mind a' két Poétának munkája az első laponn, vagy homlokánn visel, (úgy-mint 1777 és 1781) véget vet egyszerre minden ebbéli kérdésnek, nyilván mutatván az *elsőségről* támadott hiú vetekedésnek helytelenségét.

³⁰ Egyébaránt eléggé tudva vagyon, hogy a' valóságos elsőség tulajdonképpen *Erdősi* Jánost, *Túri* Pált, és *Vilmányi Libétz* Mihályt illeti. A' köszegi versszerzőt ellenben nem tsak *Baróti Szabó* (1777, 1778 és 1779), és *Révai Miklós* (1778), hanem több mások-is már régen megelőzték.

³⁵ ² *Quo quis ingenio minus valet*, úgy mond egy régi jeles Író, ki az efféle furtsa kis törpéket igen jól ismérte; *quo quis ingenio minus valet, hoc se magis attollere et dilatare conatur: ut statura breves, in digitos eriguntur, et plura infirmi minantur.*

³ Horváth Ádámnak, ama' szapora természetű híres Versszerzőnek, nem kis betségére vált akkor, hogy ebbéli vétkét utólag maga-is megismérvén, Baróti Szabóhoz írt levelében azt önként és nyilván bevallotta, 's a' gondolatlanúl megsértett jeles hazafitól bocsánatot kért. De még nagyobb betségére ⁵ válik vala néki, ha azt egyszersmind azon olvasó Közönség előtt is tselekedte volna, melly a' sérelemről ugyan megemlékezhetett, de a' későbben írt és postánn küldött engesztelő levélről semmit sem tudhatott.

⁴ *Multi famam*, úgy mond az ifj. Plinius, *pauci conscientiam* ¹⁰ *verentur*.

⁵ Miképpen kellessék ezt érteni, kitetszik a' halhatatlan nevű 's ditsőségű Sanzio Raffaellnek imezen szavaiból:

Essendo caristia e de' buoni giudici et di belle donne, *io mi servo di certa idea che mi viene alla mente*. Se questa ha in se alcuna ¹⁵ eccellenza di arte, non so, ben m'affatico d'averla.

Raffaello Sanzio.

⁶ La poésie vit de contrastes.

⁷ Les petits écrivains se donnent des airs; l'affectation de mépriser le talent qu'on n'a pas, a été toujours la ressource de la ²⁰ vanité impuissante.

⁸ Lorsqu'un auteur s'explique par ses paroles ou par ses écrits, qui en sont l'image, il est contre la raison de quitter les signes extérieurs de la pensée pour chercher ses pensées parce qu'il n'y a que lui qui sache ses pensées; c'est bien pis, lorsque ²⁵ ses pensées sont bonnes et qu'on lui en attribue de mauvaises.

Quand on écrit contre un auteur, et qu'on s'irrite contre lui, il faut prouver les qualifications par les choses, et non les choses par les qualifications. . . .

Cet art de trouver dans une chose qui naturellement a un ³⁰ bon sens, tous les mauvais sens qu'un esprit qui ne raisonne pas juste peut lui donner, n'est point utile aux hommes; ceux qui le pratiquent ressemblent aux corbeaux qui fuient les corps vivans, et volent de tous côtés pour chercher des cadavres. —

MONTESQUIEU, ³⁵

Défense de l'Esprit des Lois.

⁹ Après cette précaution si nécessaire — je crois pouvoir protester contre tout chagrin, toute plainte, toute maligne interprétation, toute fausse application, et toute censure; contre les froids plaisants et les lecteurs mal intentionnés. Il faut savoir
5 lire, et ensuite se taire, ou pouvoir rapporter ce qu'on a lu, et ni plus ni moins que ce qu'on a lu.

La Bruyère.

6. [A PENNATSATA]

Értekezések

a' tudós vetekedésről, és több ahhoz tartozó 's a' nemzeti
litteratúrát egyenesen illető tárgyakról és kérdésekről.

A' Pesti Tudományos Gyűjteményhez
Toldalékul.
1828.

Maximum in dicendo vitium est, a vulgari genere orationis atque consuetudine communis sensus abhorrere.

Cicero.

La recherche de phrases nouvelles et des mots peu connus vient d'une ambition scholastique et puérole.

Montaigne.

Előbeszéd.

Az olyanféle tudós vetekedésről, a' mellyet mi nálunk, Bessenyei György 's több más érdemes hazafiak utánn, *pennatsatának* nevezni szoktak, sokan sokféleképpen ítélnék, vélekednek; — a' mint ezt már ezen szerentsés folyamatú, 's valóban köz-hasznú Gyűjteménynek köteteiből-is kiki többször és 5 eléggé tapasztalhatta. Némellyek t. i. haszontalannak és szűkségtelennek állíttják azt; mások tsupa mulatságnak és hivságos időtöltésnek, vagy elme- 's tudományfitogatásnak nézik. Más némellyek, a' gyakran tapasztaltt visszaélés miatt, egyenesen rosszsallyák, minden alkalmatossággal betsmérlék; és 10 mind azt, mind a' kritikát 's úgy nevezett recensiót, általán fogva kárhoztattyák. Mások ellenben nagyon-is kedvellik, hathatósan pártját fogják, védelmezik; és, mint igen jót, igen hasznost, 's ugyan azért igen kívánatost, minden kivétel és kifogás nélkül ajánlva ditsérik, magasztallyák. Vagynak ezek 15 közt olyanok-is, a' kik, igen keveset vagy semmit sem gondolván egy régi Böltsnek imezen mondásával: „*Nimium altercando veritas amittitur,*” — nem tsak a' versengést, viszszázkodást, heves, zajos perlekedést, jónak és hasznosnak lenni vélik, 's azért a' magyar litteratúrában-is örömet láttják; hanem még a' 20 kíméletlen és személyesértő durva kotzódást, goromba veszekedést, 's motskolódva garázdálkodó diktátori hatalmaskodást sem úttállják; még az-is szabadnak, vagy legalább menthetőnek, és, mint kevés kárt okozható téntavesztegetést, könnyen eltűrhetőnek 's megbotsátthatónak ítélik. Nem tsuda tehát, hogy a' 25 tsatázásnak és verekedésnek, vagy „*zajos tanátskozásnak*”,

ily nagy buzgóságú pártfogóji, ma már a' józanabb szabadságnak és szelídebb 's tsínosabb beszédnek még tsak említését-is kedvetlenül hallják. Nem tsuda, hogy a' tanultt és jól nevelt emberekhez, tudós férjfiakhoz illő határ' 's mértéklet' ajánlását
5 balúl értik, rosszra magyarázzák, 's az illetén szükséges tartózkodást és emberséget gyávaságnak, értetlenségnek, „*félszeg tartózkodásnak*” nevezik és tartják! 's a' t.

Azt lehet mind ezen vélekedőkre nézve méltán és igazán mondani: hogy, a' ki miképp' ért a' dologhoz, vagy-is inkább
10 és tulajdonképpen, a' ki millyen iskolai felekezethez tartozik, és a' miként, ugyan azon felekezet' vagy iskola' véleményeihez 's feltett különös tzellyaihoz, és a' maga saját természeti hajlandóságához képest, az egész ebbéli kérdést felvenni, 's annak tárgyát és értelmét ilyen vagy amollyan nézőpontból tekinteni szokta,
15 — úgy szól hozzá, 's a' Tudós Világ előtt-is úgy itél, úgy beszéll rólla. A' nélkül t. i. hogy azt előbb, a' mint illik vala, magában és voltaképpen 's egész kiterjedésében megvizsgálva fontolóra vette volna. Önként és természet szerént következik pedig, nem tsak a' mi litteratúránk' mostani különös állapottyában és
20 még ma-is igen szűk körében, hanem másutt-is mindenkor és mindenütt, hogy a' ki millyen Olvasókra talál, olyan bírakat lel, és a' -szerént ítéltetik-meg; úgy hogy, akármiképpen vélekedgyék, 's akármit mondgyon és javallyon ez iránt valaki nékik, minden bizonnal: *laudatur ab his, culpatur ab illis*. HORATIUS.
25 (Van, ki ditséri, van ellenben, ki gyalázza-is őtet. VIRÁG.)

Így van ez, mondám, általán fogva, 's többnyire mindenkor és mindenütt, *ilyen* körülállások között. És így van ez különösen *ma* mi nálunk, az ebbéli kérdésekre nézve. 'S talán nem-is lehet még másképpen. Sőt így léssen és így marad ez, hihetőleg,
30 még egy ideig ezután-is. Mind addig t. i., míg az efféle kérdések és azok miatt többször támadott, 's tovább-is könnyen támadható viszszálkodások és ítéletbeli tévelygések, majd egykor (a' tudományos kultúrának közönségesebb elterjedésével) lassanként letsendesedvén, tsillapodván, végre talán megszünhetnek.
35 Azaz: míg majd az illyennemű tüzes villongások, 's némellykor elég dízstelen és haszontalan *vetekedések*, illőbb és szelídebb 's minden tekintetben sokkal hasznosabb és ditséretesebb tudós *vetélkedésekké* válhatnak; 's míg e'-szerént majd akkor (a' valódi tudomány' és böltsesség' nagyobb, fényesebb világánál) kiki
40 jobban és tisztábban láthatván, a' megegyező köz értelem'

's jobb és helyesebb ízlés' segedelmével, szinte minden Olvasó tudhattya 's érezheti, mit kellessék az ilyenféle tsatázásokról, 's minden egyéb hasonló nemű zajos perlekedésekről itélnie, tartania!

Úgy vevén 's tekintvén azonban a' dolgokat, a' mint ma 5
vagynak, nem pedig úgy, a' mint, annyi századok után, (főképp'
a' közelebb elmúlttnak második felétől, 's még inkább és külö-
nösebben annak utolsó negyedétől fogva) már valahára méltán
lehetnének, 's több más Európai népek' történeteihöz és intő
példájához képest talán valósággal lenniük kellene, — nem lehet 10
tagadnunk, sőt igazán 's egyenesen meg kell ismérnünk és val-
lanunk azt, hogy ettől az ohajtva vártt szebb és örvendetesebb
időkortól (úgy mint a' hazai nyelv' és tudományosság' illy kívána-
tos elterjedésétől, virágzásától, 's általlyában az elmék' illy közön-
séges felderülésétől) még most ugyan elég meszsze vagyunk. 15
Tegyük hozzá, 's mondgyuk ki bátran és világosan újra, (ámbar
ezt ma némellyek nem örömet hallják), hogy annak szerentsés
elérkezéséig talán még ezután is elég számos esztendő, sőt
egész évtizedek lefolyhatnak. —

De mi rajtunk áll mindazonáltal már ma is, és egyedül 20
tsak mi töllünk magunktól függ, hogy annak elérkezését,
a' mint már egykor bővebben említettem, 's nem ok nélkül
ajánlottam vala, lehetőképpen *siettessük!* Mi rajtunk áll és
magunktól függ, hogy, kiki a' maga részéről, 's a' maga különös
állapottához, helyéhez, sorsához és idejéhez képest, egész 25
tudománya 's tehetsége szerént igyekeztvén, iparkodván, 's
erejét és szándékát másokéval egyesítvén, mindnyájan azon
egy fő tzelra nézzünk, arányozzunk, törekedgyünk; és így'
elszántt köz akarattal, 's hazafiúi szent tüzze, buzgósággal
emberkedvén, ahhoz mennél előbb el is juthassunk; vagy 30
(minthogy ehhez több idő, 's egyesített nagy erő, hosszú 's
állhatatos igyekezet, kívántatik) legalább *közelíthessünk!*..
Mi rajtunk áll, mondom, és mi töllünk magunktól függ, hogy,
megismértt és felvállaltt ebbéli kötelességünknek a' lehetőségig
eleget tévén, (a' mennyire t. i. időkorunk', helyezettetésünk', és 35
testi lelki erőnk' 's tehetségünk' minémúsége megengedi), az
utat Azoknak, a' kik majd utánunk jönnek, illőképpen elké-
szítve jobbá 's könnyebben járhatóvá tegyük.

Ez a' vígasztaló 's bátorítva serkentő gondolat; ez a'
hazafiúi tiszta jó szándék 's eltökéltt erős akarat indíttson, 40

éleszsen és vezérellyen ma minket, valakik (mint Írók) népünknek 's hazánknek igaz lélekkel szolgálunk; valakik, egyedül a' nagy Egésznek köz javára 's dízére nézvén, és, semmiféle különös tzélú felekezethez vagy oskolai tzimborához nem tartozván, eggyes, magános erőnk' tsekélységéhez képest, tovább-is használhatni kívánunk, és, tsendes bátorsággal 's megtántoríthatatlan bizodalommal munkálkodva, használni reméllhetünk!

Illyen kívánság, illyen jó reménység, 's hazafiúi méltó bizodalom adá különösen nékem-is már több ízben, és adgya ma-is a' tollat újra kezembe. És, a' néhai nagy érdemű Kiadó* által, régi barátságunkhoz képest, bizodalmasan felszóllítatván, 's mind az ő többszöri szíves és hathatós kérésének, mind más jó barátim' hasonló kívánságának engednem kellett, illyen okból 's illyen szándékkal választék én ezen értekezésimnek fő tárgyául-is eggy olyan kérdést, melly a' 'nemzeti nyelv' és tudományosság' előmenetelét, gyarapodását, emelkedését olly igen közelről illeti; 's melly most, ugyan azért, a' Magyar Tudósok' figyelmére minden tekintetben olly igen méltónak lenni látszik.

Az imént említett sokféle 's igen nagyon különböző véleményeket mindazonáltal most itt még bővebben előhozni, újra megvizsgálni, fejtegetni, 's vagy azokat eggyenként és rendre megtzáfolva roszszallani, általán fogva kárhoztatni, vagy a' több rendbéli tudós vélekedőket egymással valami módon meg-eggyeztetni, 's így az ebbéli nehéz és szövevényes kérdést legiten szinte végképpen elhatározni, — nem szándékozom. Sem magamat ollyan hiú reménységgel, mintha én azt valóban elhatározhatnám, nem biztatom, ketsegetem; jól tudván és érezvén, mind saját tehetségem' elégtelenségét, *Non nostrum inter eos tantas componere lites!* mind az ollyatén igyekezetnek 30 tellyes haszontalanságát. ^{a)}

Még kevesebbé lehet szándékomban: ez iránt és e' miatt, akár most valakivel különösen ellenkezve sokat bajlódni, (ámbár ezen bajlódást, ellenkezést, a' dolognak természeti mivoltához képest, el nem kerülhetem egészen); akár valaha 35 máskor valamelly hasonló perbe, tüzes vitába, ereszkedni; — a' mellyre, valósággal, sem kedvem, sem időm nem volna.

Meg kell tehát elégednem, és örömet meg-is elégszem azzal, ha ezen meszsze kiterjedő tudományos tárgyról és annyi-

* Petrózai Trattner Mátyás.

szor hánytt-vetett kérdésről saját vélekedésemet, noha némellykével nagyon ellenkezik és semmiképpen meg nem eggyezhet, egész egyenességgel és bizodalommal kimondhatom. Mert erre több okaim vagynak, és engem-is, mint író-t és hazafit, a' fellyebb mondottakhoz képest elég méltó tekintetek indítanak, ösztö- 5
nöznek.

Ezt pedig itt talán most annál bátrabban és egyszersmind annál méltabban tselekedhetem, mivelhogy az ilyenféle tudománys tsatáról ezen Gyűjteményben (a' mint már mondám) gyakorta lévén emlékezet, akkor ott az én nevem-is többször 10
előfordúlt; a' nélkül, hogy azért még mind eddig valaha közbe szóllani, vagy ama' régi Költővel azt akartam volna kérdezni: „*Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam —?*” Igaz pedig és tagadhatatlan, a' litteratúrai tüneményekre nézve-is, hogy némellykor valóban nehéz: „*szatirát nem írni!*” . . 15

Úgy látszik nékem, és több más, nem tsekély eszű, nem kevés tudományú, 's nem érdemetlen Írókkal együtt, azt tartom én-is, hogy némelly esetekben, különösen pedig és főképpen mikor a' védelem és válaszáadás szemlátomást szükség- 20
telen volna, legjobb felelet és oltalom — a' hallgatás! ^{b)} 's a' tsendes, békes eltérés! ! — A' melly külömben-is, hogy Faludi' szavait költsönözzük, életünknek legjobb igazgató törvényne, maximája, 's minden böltseségnek szinte fele-része. ^{c)}

Elég ugyan-is olyankor, és nem tsak szabad, hanem illik-is, az egész dolognak megítélését a' józan és egyenes gondolkodású 25
tudós Olvasók' böltseségére hagynunk; az értetlenek' és igazságtalanok' hiú beszédire nem ügyelnünk; és, ha valóban vizsgálásra volna, vagy lehetne szükségünk, magunkat hazafiúi szándékaink' tisztaságával, 's köz haszonra intézett szíves igyekezeteink' akármí tsekély, vagy tsekélynek látszó, de bizonyos és kimaradhatatlan, s' néha minden reménységünket 30
fellyülhaladva bőven megjutalmazható következésével vizágtalnunk; 's a' többit az Időtől várunk. Igen-is, az Időtől! a' melly t. i. előbb vagy utóbb mindent helyre hozván, 's kinek-kinek megadván azt, a' mi az övé, majd egykor mí nekünk-is 35
igazságot szolgáltathat. (Ha bár ez többnyire későn, és rendszerént tsak halálunk utánn, szokott-is megtörténni.)

Ezt kelle nékem valósággal, már több esztendőktől fogva, némelly Írókra nézve, különösen pedig és leginkább azon egyné- 40
hány ismételten, azaz, magokat meg nem nevezve mások'

neveit emlegető, 's másokról nagy-bátran, és rendszerént tsak önmön magokhoz képest ítélő 's ítélhető, gondolatlan Írókra nézve tselekednem, a' kik közül némellyek talán nagyon-is megérdemlették volna, hogy ebbéli tetteik' természeti követke-
5 zését velek legottan és tellyes mértékben megéreztessek. Nem ártott volna, mondom, mindgyárt akkor felszólalnunk, és, az ő példájokonn újra megmutatva, mindenek előtt világossá ten-
nünk: Mi nagy tanátstalanság légyen, némelly szeles Írónak részéről, még a' névtelenség' árnyékában-is, másokat minden ok
10 nélkül, vaktában és orozva megtámadni, 's irigykedve, rosszalkodva kissebbíteni; vagy, a' már eléggé ismeretessé lett és elég régtől fogva hijában viseltt tsúfos álartzat letéve, 's magát elvégre megnevezve-is, valakit holmi hazug tsevegésekkel, 's akár most találtt, akár már előbb régen koholtt, és mulató vagy
15 ebédlő társainak mindenkor egész készséggel „elmondott” ízetlen mesékkel 's beteg-álomlátásokkal ingerelni, rágalmazni; 's ezt tselekedvén, balgatagúl még azt vélni, gondolni, reményleni, hogy azok a' sok kellemetlen „hírek”, a' mellyek ötet, éjjel nappal füleibe zúgván, szünetlenül gyötrik, háborgattyák, majd
20 bizony — „így fognak elnémülni”!!!

Az olyan rendbéli tudós Olvasók, a' kik nemzeti litteratúránk' történeteit *ismérik*, és annak mostani környüállásaiban a' különösebb tüneményekre vigyázni szoktak, 's ezekről több idő múlva-is megemlékezhetnek, — könnyen elérthetik és tud-
25 hattyák, ha szinte nem mondom, vagy világosabban nem jelentem-is: Millyen értekezések', recensiók', észrevételek', életírások', emlékezetek', ítélettételek' és tudósíttások' betsületes szerzőjiről kellene most nékem itt szóllanom, bővebben és neveik 's érdemeik szerint „emlékezem”! . . Ha t. i. a' feleletet
30 és védelmet — vagy magamra nézve szükségesnek vélhetném, gondolhatnám, vagy a' hazai nyelv' és tudományosság' ügyére tekintve hasznosnak ítélhetném. De régen eltökéllett és mind eddig lehetőképpen meg-is tartott szándékom lévén, hogy a' tudós Világ előtt, különös nagy okok és igen méltó tekintetek
35 nélkül, ^{d)} soha semmiféle perbe ne botsáttkozzam; nem tudnám valóban, miért és kinek kedvéért, vagy ki miatt kellene most ebbéli szándékomat megváltoztatnom, és ezen régi feltételem-től elállanom? most! mikor, a' kimértt nehéz pályának szinte már végéhez érkezvén, a' még hátra lehető kevés időt sokkal
40 jobb és szükségesebb dolgokra fordíthatom. Nem lehet pedig

's nem-is kell attól, főképpen és különösen akkor eltávoznom, vagy a ' Világ előtt valakivel, neve szerént, valamely vetekedésbe eszkeskednem, mikor már előre látom és érzem, hogy azt jó móddal, illő mértéklettel, alig tselekedhetném. Azaz: mikor már előre jól látom, 's szinte bizonyosnak tarthatom és tartom, hogy a' 5
pert-patvart kereső, zajos tsatára vágyó, mindent merő, 's már eleve mindenre kész, nyughatatlan és kérkedékeny ellenfélben, a' litteratort az *embertől*, a' félszeg tudományú, gondolatlan és szemérmetlen író, középszerű 's irigy és eszelős versszerzőt, értetlen és vakmerő kritikázót, 's lelketlen és magyarságtalan 10
rossz fordított, annak *személyétől*, alig lehetne majd eléggé megválasztanom, különböztetnem. Mikor, mondom, szinte lehetetlen volna, a' kérdés' tárgyainak velejére béható, 's a' dolgot voltaképpen előadva felvilágosító feleletben, mind azt egészen elkerülnöm, távoztatnom, a' mit az igen-is méltó 15
keménykedésnek egyéb nagy és különös okait nem ismérő tudós Olvasó könnyen balra magyarázhatna, tellyességgel nem ditsérhetne, jóvá nem hagyhatna; 's a' mit utóbb (hidegebb, tsendesebb vérrel) talán magam-is sokallhatnék, — nem lévén a' boszszúállásra 's perlekedésre természeti hajlandóságom; és, ha 20
volna-is, nem kellettén azt követnem.

Azért, minden olyanféle haszontalan 's szükségtelen válasz, és még szükségtelenebb védelem, vagy megtzáfoló 's szégyenítő felelet helyett, most-is tsak azt mondom: *Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus.** 25

Azt ellenben, a' mi az itt következő Értekezések' fő tárgyát illeti, és az ahhoz tartozó kérdéseket tudományos tekintetben valamivel közelebbről érdekelni, 's netalán valamely felvilágosító rövid választ kívánhatni látszik, nem fogom hallgatással elmellőzni, hogy olyan felelet nélkül hagyni, a' milyenre 30
majd, a' maga saját helyénn, az eggyik vagy másik ellenfélnek valamely különös véleménnye, hímes színes beszéde, 's gondolatlan mondása, vagy rossz és káros következtetésekkel tellyes maximája, méltó lehet. Ezt pedig szükségképpen, és leginkább azért kell tselekednem, nehogy a' jó szándékú, 's talán elég szép 35
tehetségű, de tapasztalás 's hív és bölts kalaúz nélkül ma még szűkölködő, vagy már-is valamely vak vezér utánn indúltt fiatal írók, és az olyan rendbéli jámbor olvasók, a' kik, az efféle

* *Neque enim notare singulos mens est mihi!* PHAEDRUS.

- tudományos dolgokra nézve talán gyengébb ítélőtehetséggel és kevés előisméretekkel bírván, (vagy nem eléggé vigyázván, figyelmeztetés nélkül), könnyen megtsalathathattak, — tovább-is mind azt igaznak, jónak, helyesnek és bizonyosnak lenni gondolják, a'
 5 mit ezen Gyűjteménynek olly sok kötetiben eddig-élé senki meg nem tázolt. ^{e)} Nehogy, mondom, így és e'-szerént mind Azok, mind Ezek, még az ollyan oktatók 's vélekedők' szavainak-is hitelt adgyanak, a' kik azt tellyességgel meg nem érdemlik.
- 10 Elég sokat ártottak az illyen oktatók, vélekedők, vezérek, kalaúzok, 's egymást alku szerént tsudáló, ditsérő, magasztaló nagy doktorok, és a' ditsősség' 's halhatatlanság' koszorújit tellyes kéjek kedvek szerént osztogathatni vélö furtsa kis-bírák;* elég sokat ártottak ők a' magyar litteratúrában már eddig-is.
- 15 Idővel pedig még több kárt tehetnének, még nagyobb tévelygést, bizonytalanságot, kétséget, zavarodást és rendetlenséget okozhatnának; — szünetlenül és százféleképpen akadályoztatván, oktalan és erőszakos törekedéseik által, a' magyar elmék' természeti szép tehetségeinek és a' nemzeti nyelv' igen ritka
 20 's igen jeles tulajdonságainak további szabad kifejlését, 's a' hazai litteratúrának kívánatos gyarapodását, terjedését, 's ennek a' nagy Egészre nézve megszámlálhatatlan és betsülhetetlen köz-hasznú következeit.

- Ennek a' nagy kárnak ma talán még elejét lehetne venni.
- 25 Ha t. i. a' hazánk kebelében élő, 's ott másokkal egyget értve többet tehető Magyar Tudósok, mint a' jövődre kinéző, 's arról már előre gondoskodó, bölts hazafiak, meggondolnák, és mennél előbb szíveikre vennék: Melly igen könnyen megtörténhetik, hogy az ebbéli segedelem és orvoslás későbben — késő leend!
- 30 Mert igaz ám és tagadhatatlan ma-is, 's igaz léssen ám mindenkor és mindenütt ezután-is, a' mit hajdan ama' nagy Poéta mondott: „*Sero medicina paratur, Cum mala per longas invaluerit moras.*”

- Azonban, ők lássák mit tselekesznek, vagy miért hallgatnak; ha ugyantsak tovább-is hallgathatnak. A' mi engem magamat különösen illet: én ugyan ebbéli köteletségemnek itt a' külföldön-is mind addig lehetőképpen eleget tenni szándéko-

* Genus hominum veri ignarum sub peritiae ostentatione.
 MACROBIUS.

zom, valamíg tollamat emelhetem, forgathatom. Kiáltsanak azért a' nyelvrontók bár kígyót és békát ellenem, azt mondom én-is egy régi buzgó hazafival: „*Defendi rem publicam adolescens, non deseram senex.*”

JEGYZÉSEK.

a) „Il faut chercher seulement à penser et à parler juste, 5 sans vouloir amener les autres à notre goût et à nos sentimens: c'est une trop grande entreprise.”

LA BRUYÈRE.

b) „Tacendum semper est, nisi quum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et, an contentionis finis utilis sit, non novit, stultis illum adnumerandum sapientes putant.” 10

VIRGILIUS.

c) Így ítelt Epiktetus; és ezt tartotta, több másokkal együt, a' Nagy Máró-is. „Solitus erat dicere: Nullam virtutem 15 commodiorem homini esse patientia, ac nullam asperam adeo fortunam, quam prudenter patiando vir fortis non vincat.” — Azért mondattya (*Aeneid. L. V. v. 709.*) az öreg Nautessel:

„Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur; Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.” 20

d) Illyen okok és tekintetek indították a' Szerzőt már ifjabb korában (1789) azon feleletnek írására, melly a' Kassai Magyar Múzeum' I-só kötetében (271—330 lap.) találhatik. Akkor ez a' felelet (a' társaság' felállítójának, 's az említett Múzeum' szerkeztetőjének és kiadójának részéről) minden tekintetben 25 szükséges volt; ország-szerte mindenütt jóvá hagyatott; és minden olyanféle dísztelen 's haszontalan, sőt az akkori környüállásokban felette nagyon káros, perlekedésnek egyszerre végett vetett; — minthogy a' tudós hazafiak' köz itéletével 30 tökéletesen megegyezett.

Hasonló nagy okok és nem kevesebbé méltó tekintetek indították 's vezérlették a' Szerzót későbbben-is, valahányszor a' nemzeti nyelv' és litteratúra' szent ügyének védelmére felszólalni, jónak és illőnek, vagy szükségesnek ítélhette, 35 gondolhatta. Lásd:

1821. *A' Magyar Tudósokhoz.* Pestenn, Trattner János' betűjével 's költségével.

1824. *Faludi Ferentz' Versei.* Toldalék. (133—263 1.)

1825. *Szép Litteratúrai Ajándék a' Tud. Gyűjteményhez.* (122—135 1.)

5

o) Res falsa et inanis, nisi corrigatur, habet nonnunquam fidem; multique sunt homines iudicii parum firmi, qui nihil audiunt leguntve, quod non credant, nisi refutatum sciant.

SENECA.

Első Értekezés.

Non ut intelligere possit, sed, ne omnino possit non intelligere, curandum. Propter quod etiam repetimus saepe, quae non satis percepisse eos, qui cognoscunt, putamus.

QUINTILIANUS.

10 I. Igaz és bizonyos az, 's elég régtől fogva szinte minden kétségenn kívül van, hogy a' Tudományok' szabad országában, és annak külömbféle tartományjaiban, vidékeiben, se nem szükséges, se nem hasznos, vagy ditsőséges, 's azért nem-is kívánatos dolog, az igen mély és hosszú tsendesség; az igen sokáig tartó
15 fegyvernyugvás.

„Fegyvernyugvás”, mondom. Mert ott a' békességről, 's főképp' és különösen az úgy nevezett örök békességről, szó sem lehet. Ez t. i. nem tsak az emberi lélek' legfőbb és legszebb tulajdonságaival 's tehetségeivel, mellyeket az Alkotónak bölts
20 kegyelme nem ok nélkül 's nem elhenyélésre adott néki; hanem a' tudományok' 's a' nemzeti nyelv' és kultúra' 's tsínosodás előmenetelével, gyarapodásával, terjedésével, sőt magával a' természettel 's annak szokott rendivel, és az időnek szünetlenül változó, 's koronként mindent megújítva változtató sebess
25 folyamattyával-is, egyenesen ellenkezik. Elannyira pedig és olly igen nagyon ellenkezik mind ezekkel, hogy, az eddig elmúlt ismérteoseb századok' történetehez és mindenkori tapasztalásához képest, az ollyatén szakadatlan 's folyvást és örökké tartandó tsendes béke, valósággal tsak az álmok' és éjjeli képzeletek' tündér honnyába, vagy temetőhelyekre 's koporsók közé
30

tartozni látszik. Nem tsuda tehát, hogy azt már a' Görög és Római bölts Régiség-is egyedül tsak az Elysiumban, 's ennek ama' virágos és örömmel 's gyönyörűséggel tellyes térségeinn, zöldellő dombjainn, kies erdők' 's ligetekkel, 's szép és vídám hajlékokkal bővelkedő boldog vidékeinn találhatni vélte, gondolta, 5
a' mellyekbe (nem kételkedvén az emberi lélek' halhatatlanságáról) a' kimúltt Jók', Igazak' és Böltsék' ditsőültt árnyékainak örök lakását helyhez tette vala; ama' jobb és szebb Világban t. i.,

„Hol szabadabb levegő szolgál a' tiszta mezőkre
És pirosolló fény; hol más tsillagzatok és más 10
Nap tündöklenek.” — —

Hartz és küszködés, új meg új nehéz baj és bajoskodás, folyton folyó háború, 's szünetlen gond és tőrés szenvedés, tusakodás, vetélkedés többnyire már magában-is az egész emberi élet; 's nem ok nélkül neveztetik földi pályának. Ennek a' 15
rövid, de nehéz, és számtalan sok kísértetek' 's veszedelmekkel tellyes pályának végénn pedig, tsak a' serény, bátor, és semmiféle akadálytól, veszélytől, kártól nem rettegő, megtántoríthatatlan igaz erkölts; tsak a' tiszta jó szándékkal, szíves igyekezettel, eltökéltt erős akarattal, emberkedéssel, fáradozással keresett 20
és szerzett köz-hasznú jeles érdem — nyerhet bizonyos győzedelmet, illő jutalmat, ditsősséget, 's valóságos megditsőítetést! A' letermett, kényes, alacsony elme; a' rossz, hamis, kaján és nemtelen szív; a' túnya, rest, félénk, erőtlen és állhatatlan gyáva lélek; 's a' Világ' felfúvalkodott kevély fija, kit a' vak és bolond 25
dúl játszadozó tsapodár Szerentse ma talán kedvébe vett és ölénn hordoz, 's holnap mindenétől eggyszerre megfoszthat, eggy kis tsapással leverhet, porig alázhat, semmivé tehet; de ugyan azért, mint tsupa játék-eszközét, haragjára sem méltóztat, — ne várjon ott, 's ne reméllyen soha diadalmat. Az erős, bátor és 30
állhatatos bajvívók', elszántt nagylelkű nemes vetélkedők' számára kitett pályadíj, fényes érdemkoronát, örökké-zöldellő borostyánkoszorút, pálma- vagy olajágot — nem szokták a' bölts és igaz bírák ingyen osztogatni, méltatlanokra vesztegetni. Nem lehet az — sem a' lomha, dologtalan, 's hivalkodva 35
veszteglő henyeségnek, durva 's alacsony és betstelen gyönyörűségiben elmerültt puhaságnak, sem a' hijában szepelkedő, nyughatatlan, irigy és büszke tehetetlenségnek, 's a' kész jutalomra

váráó kévély és felfújtt üres dagálynak osztályrésze. „Az ember”
(a’ mint Kisfaludi Sándor böltsen éneklí),

„Az ember él, hal. Gazdagot és szegényt,
Koldust, királyt, eggy sírba nyel a’ halál.
5 Volt, ’s nintsen; és megmondva léte.
Por vala, ’s por leszen, a’ mi tsak por!”

Ehhez képest: Mind a’ népek’ és országok’ köz dolgaira,
polgári vagy társaságos életére, ’s akárminémű külső vagy belső,
hadí vagy békés foglalatosságra ’s intézeteire nézve, mind a’
10 tudós férjfiak’ litteratúrai munkálkodására, serénykedésére,
’s köz-hasznú törekedésire tekintve, szinte betű szerént igaz és
bizonyos, a’ mit az újabb időkor’ legnagyobb Történetírója (a’
Thucydidesek’, Sallustiusok’, Liviusok’, Tacitusok’ bátor és
hatalmas vetélkedő-társa) imezen szókkal jelent: „Wo das
15 meiste Leben, dort ist der Sieg; — wo Licht und Feuer, da ist
Leben.” ^{a)}

Jó valóban és igen hasznos, sőt igen szükséges, a’ Tudós
Világban-is a’ hadakozás, ellenkezés, ’s okokra támaszkodó,*
bátor ellenmondás, — a’ tudományos háború, villongás, vetél-
20 kedés, ’s ebből származó közönséges iparkodás, serénykedés,
gyors, nyers és kész erő, tüzes igyekezet, szorgalom, buzgóság,
élet és elevelenség! ^{b)}

Ide tartozik, és eggyütt jár ezzel, a’ nyomtatásban kijött,
köz ítéletre botsátott könyvek’ gondos és figyelmes megvizsgálá-
25 lása, értelmes, tudós, bölts és igazságos megítélése, bírálása,
melly a’ *kritika* ’s a’ *recensio* név alatt elég ismértes, és minden
nemzet’ litteratúrájában szükséges, ’s ugyan azért ma már
valósággal mindenütt (nagyobb vagy kisebb mértékben, több
vagy kevesebb időtől fogva) szokásban-is van. Mind azon most
30 élő népeknél t. i., a’ mellyekről azt mondhatni, hogy van már
litteratúrájuk; és hogy, következésképpen, elmebéli tehetsége-
ikre, tudományos kultúrájukra, ’s ennek jelesebb, szembetünőbb
és számosabb eredeti szép és kellemetes gyümöltseire nézve,
figyelmet és tekintetet érdemelnek, ’s méltán az olyan tanúltabb,

* Non enim tam auctoritatis in disputando, quam rationis mo-
menta quaerenda sunt.

CICERO.

böltsebb és felvilágosodottabb szabad népek közé számláltathatnak, mellyek az Emberi Nemzet' kimiveltetése' 's tsínosodása' történeteinek évkönyveiben tisztelettel és hálával szoktak említettetni. c)

Ez pedig olyan világos és elannyira bizonyos már ma 5 mindenikre nézve, hogy a' ki most az egyiket vagy másikat, vagy mind a' kettőt, azaz, mind a' tudós vetekedést, mind a' kritikát és úgy nevezett recenziót, általán fogva 's minden kivétel nélkül roszszallani merné, d) — ugyan ezen helytelen és gondolatlan tette 's ítélete által, tsak azt mutatná-ki minden értelmes 10 Olvasók előtt, hogy maga sem tudgya tulajdonképpen: miről beszél, vagy mit akar, és mit kíván? noha Európában, és a' XIX-dik századnak már szinte második negyedében él! — —

Lehetnek t. i. — a' kérdésbe vett tudós vetekedésről, mint értekezésünk' mostani fő tárgyáról, különösen szólván, a' 15 kritikáról ellenben és recenzióról itt tsak melleleg emlékezvén; — lehetnek, mondom, és vagynak-is néha több olyan nagy és erős okok, 's igen méltó tekintetek, mellyek, a' szóba jött tárgyak' és kérdések' mivoltához 's az idő' környüállásainak minéműségéhez képest, az ellenkezést, hathatós ellenmondást, 20 bátor és állhatatos vetekedést, 's ugyan azért a' dolognak velejére béható szoros megvizsgálást és ítéletbeli keménykedést, igen szükségessé teszik. A' melly bátor és elszántt tudós ellenkezést mindazonáltal, bár mi kemény volna-is az talán némellykor az ellenfélre nézve, egyedül annak feltett saját tzéllya, jó 25 vége, 's köz-hasznú különös tulajdonsága szerint kell tekinteni; következőképpen, az agyaskodva különösködő fejességtől, megátalkodott, makats, és semmi józan okra, semmi szelíd szóra 's barátságos intésre nem hajló grammatikusi gögös akaratosságtól, illőképpen megkülömböztetni. Mert az evvel éppen 30 nem egy! és ehhez (a' magahitt, és engedni 's jobbúlni nem akaró, duzma kevélységhez) tsak úgy hasonlított, mint az igazi Tudósok között szabadon gyakorlott tisztességes vetélkedés, az embertelen, durva, goromba veszekedéshez, kardoskodáshoz hasonlíthat. Sőt inkább annyira különböz és olly igen eltávozik 35 ettől, mint az égi tengelynek két vége messze van egymástól; mint az ép, tiszta, világos értelem, mint az érett és józan ész különböz az értetlenségtől, 's a' valódi tudomány és kimiveltt tsínos ízlés, a' mások után vaktában indúltt üres tsevegők' oskolai böltseségtől, 's szünetlenül grammatikázó merész 40

oktalanságától, ^{e)} és azon esztelen, kába szelességtől, a' melly, hogy Faludival szóllyunk, zavarva keverve visszazár minden ügyiben, 's perrel kezdí, patvarral végzi minden dolgát.

5 Ehhez képest: a' kétféle, 's egymással egészen és voltaképen, 's úgy szólván szinte tőhegygel ellenkező, két különös dolgot öszvekeverni, vagy feltserélni, egyiket a' másik helyett, vagy a' másik gyanánt venni, 's azt ezért és e' miatt betsmérelni, gyanússá tenni, rosszszallani, kárhoztatni, — igen visszszás, 's minden tekintetben igen helytelen és igazságtalan tselekedet volna!

10 Rossz és ártalmas a' visszaélés kétség nélkül mindenkor és mindenben. Rossz, káros, rút és gyűlöletes a' mindent merő, mindenbe kapó, 's váltig vezérkedve semmit sem általló furtsa, szeles tudatlanság, és eszelősködés;^{f)} a' minden határt és mértéket meghaladó vak buzgóság, és magahitt dagályos értetlenség; a'
15 nyughatatlan, kaján irígykedés, keresve keresett visszszázkodás, zajos, motkos perlekedés; a' szünetlenül felekező, hízelkedve, hazudozva, ditsekedve pártoskodó gyáva, gonosz lélek! 's emberekhez, főképpen tanultt emberekhez, tellyességgel nem illő róka-, majom-, és matska-természet! . . . Rossz igen-is, és
20 felette káros a' *visszaélés* mindenkor, mindenütt, és mindenben. A' mint erről senki sem kételkedik, és okossággal nem-is kételkedhetik. De ez még a' magában jó 's ártatlan, sőt igen hasznos és szükséges dolgot, nem teheti, 's bizonyára nem-is teszi soha rosszá, sem haszontalaná, vagy szükségtelenné. ('S vallyon!
25 mivel nem éltek már az emberek, és mivel nem élnek még ma-is mindenütt vissza? A' legjobb, legfőbb és legszentebb dolgokkal leginkább és leggyakrabban! ^{g)} És e' tekintetben-is méltán azt lehet állítanunk, egy régi bölts Poétával: *Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante!*) — —

30 Bizonyos egyébaránt, és, ha nem említtenők-is, önként értetődnék, hogy e' végre több rendbéli jeles tudomány, nagy és éles ész, érett és tehetős elme, 's bátor, szabad és egyenes lélek; vagy, más szókkal, ép és gyors értelem, kész ítélőtehetség, többféle hosszszas tapasztalás, sok előisméret és gyakorlás,
35 tellyes, tökéletes nyelvbirtok és nyelvtudomány, jó 's helyes és kimiveltt kényes ízlés, 's mind ezek mellett *egyszersmind hazafiúi tiszta jó szándék* és eltökélt szent akarat, 's igaz és bölts emberhez, buzgó hazafihoz illő állhatatos lelki erő, 's megtántoríthatatlan nemes bátorság kívántatik. Ide járúl, és ezekhez
40 tartozik még különösen az eléggé gyakorlott 's könnyen és min-

den hiú tzifraság 's tzikornya nélkül tisztán folyó szép és tsinos toll: ^{h)} de mellyet az Írónak siető kezében mindég az igazságot szerető, mindenütt és mindenben a' köz jóra néző, 's mindent e' kettőhez mérséklő, bölts és figyelmetes elme 's józan ész vezessen, igazgasson; — hogy t. i. soha semmiképpen kárt ne tegyen! ⁵ különösen pedig, hogy a' Jobbak és Jelesebbek között (kiket, mint valódi Tudósokat, vagy ritka tehetségű derék Művészeket, a' nemzetnek rendszerént igen kevés számú, de legértelmesebb része méltán betsülhet) senkinek sérelmet ne okozzon! (A' mitől az igaz lelkű 's nevére valóban méltó Magyar Író annyival-is ¹⁰ inkább fog mindenkor, és főképp' azon esetben őrizkedni, ha netalán az olyan rendbéli jeles Tudósok valamelly különös tzélú felekezet' és üldöző gonosz tzimbora' gyűlölségének kitett tárgyai volnának, 's magokat talán nem-is védelmezhetnék!)

Kétséget sem szenved valósággal, hogy az illetén tudományos pernek, vagy tudós vetekedésnek (pennatsatának) ¹⁵ *illő*, 's a' nemzeti litteratúra' javát és díszét tekintve *hasznos* folytatására, mind ezek a' szép és ritka tehetségek, szív- és elmebéli jó tulajdonságok, és sokféle jeles ismértek, tapasztalások, mindenképpen szükségesek, 's mindenkor mindenütt ²⁰ okvetetlenül megkívántatnak. (Ha bár igaz-is, hogy mind ezek igen ritkán egyesülnek és találatnak-fel együtt, egy személyben, egy tudós hazafiban.) Mert könnyen elgondolható, sőt önként szembe tűnő, világos dolog, hogy ezek' birtoka nélkül, győzedelmet és felvett ügyében köz-hasznú szerentsés kimenetelt, ²⁵ senki sem várhat, senki sem remélhet; bár mi nagyon megérdemlené-is talán egyébaránt a' vetekedve vetelkedő tudós Fél, mind szándéka' tisztaságára 's egyenességére, mind ügye' jóságára tekintve, hogy az értetlen és tudatlan, vagy rossz-akaratu' 's igazságtalan, ellenfélenn diadalmaskodnék. A' kinek elégséges ³⁰ hadi ereje, fegyvere, 's tudománya nints, őrizkedgyék (tanáts-lom) a' litteratúrában-is minden háborútól! —

A' fellyebb mondott esetekben, az ugyan ott érdeklött különös környúlállások és főbb rendbéli tekintetek — valamint egy részről az igazságtalanságot, és az illő határból kitérő, 's ³⁵ minden szükség nélkül keménykedő boszszús indulatot, mértékletlenséget, úgy más részről viszontag az igen nagy kímélést, idétlen kedvezést, vagy méltatlan szánakodást, 's egyéb akármiféle hasonló helytelen és mélylyékes okból származható gyengéséget, litteratori gyarlóságot, semmiképpen meg nem engedhetik. ⁴⁰

oktalanságától, ^{e)} és azon esztelen, kába szelességtől, a' melly, hogy Faludival szólyunk, zavarva keverve visszajár minden ügyiben, 's perrel kezdi, patvarral végzi minden dolgát.

5 Ehhez képest: a' kétféle, 's egymással egészen és voltaképen, 's úgy szólván szinte tőheggyel ellenkező, két különös dolgot összekeverni, vagy feltserélni, egyiket a' másik helyett, vagy a' másik gyanánt venni, 's azt ezért és e' miatt betsmérelni, gyanússá tenni, rosszszallani, kárhoztatni, — igen viszszás, 's minden tekintetben igen helytelen és igazságtalan tselekedet volna!

10 Rossz és ártalmas a' visszaélés kétség nélkül mindenkor és mindenben. Rossz, káros, rút és gyűlöletes a' mindent merő, mindenbe kapó, 's váltig vezérkedve semmit sem állandó furtsa, szeles tudatlanság, és eszelősködés; ^{f)} a' minden határt és mértéket meghaladó vak buzgóság, és magahitt dagályos értetlenség; a'
15 nyughatatlan, kaján irigykedés, keresve keresett visszszádkodás, zajos, motskos perlekedés; a' szünetlenül felekező, hízelkedve, hazudozva, ditsekedve pártoskodó gyáva, gonosz lélek! 's emberekhez, főképpen tanult emberekhez, tellyességgel nem illő róka-, majom-, és matska-természet! . . . Rossz igen-is, és
20 felette káros a' *viszszaelés* mindenkor, mindenütt, és mindenben. A' mint erről senki sem kételkedik, és okossággal nem-is kételkedhetik. De ez még a' magában jó 's ártatlan, sőt igen hasznos és szükséges dolgot, nem teheti, 's bizonyára nem-is teszi soha rosszá, sem haszontalanná, vagy szükségtelemné. ('S vallyon!
25 mivel nem éltek már az emberek, és mivel nem élnek még ma-is mindenütt vissza? A' legjobb, legfőbb és legszentebb dolgokkal leginkább és leggyakrabban! ^{g)} És e' tekintetben-is méltán azt lehet állítanunk, egy régi bölts Poétával: *Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante!*) — —

30 Bizonyos egyébaránt, és, ha nem emlittenők-is, önként értetődnék, hogy e' végre több rendbéli jeles tudomány, nagy és éles ész, érett és tehetős elme, 's bátor, szabad és egyenes lélek; vagy, más szókkal, ép és gyors értelem, kész ítélőtehetség,
35 többféle hosszszas tapasztalás, sok előisméret és gyakorlás, tellyes, tökéletes nyelvbirtok és nyelvtudomány, jó 's helyes és kimiveltt kényes ízlés, 's mind ezek mellett *egyszersmind hazafiúi tiszta jó szándék* és eltökélt szent akarát, 's igaz és bölts emberhez, buzgó hazafihoz illő állhatatos lelki erő, 's megtántoríthatatlan nemes bátorság kívántatik. Ide járúl, és ezekhez
40 tartozik még különösen az eléggé gyakorlott 's könnyen és min-

den hiú tziaraság 's tzikornya nélkül tisztán folyó szép és tsinos toll: ^{h)} de mellyet az Írónak siető kezében mindég az igazságot szerető, mindenütt és mindenben a' köz jóra néző, 's mindent e' kettőhez mérséklő, bölts és figyelmetes elme 's józan ész vezessen, igazgasson; — hogy t. i. soha semmiképpen kárt ne tegyen! ⁵ különösen pedig, hogy a' Jobbak és Jelesebbek között (kiket, mint valódi Tudósokat, vagy ritka tehetségű derék Művészetek, a' nemzetnek rendszerént igen kevés számú, de legértelmesebb része méltán betsülhet) senkinek sérelmet ne okozzon! (A' mitől az igaz lelkű 's nevére valóban méltó Magyar Író annyival-is ¹⁰ inkább fog mindenkor, és főképp' azon esetben őrizkedni, ha netalán az olyan rendbéli jeles Tudósok valamelly különös tzélú felekezet' és üldöző gonosz tzimbora' gyűlölségének kitett tárgyai volnának, 's magokat talán nem-is védelmezhetnék!)

Kétséget sem szenved valósággal, hogy az illetén tudományos pernek, vagy tudós vetekedésnek (pennatsatának) *illő*, 's a' nemzeti litteratúra' javát és díszét tekintve *hasznos* folytatására, mind ezek a' szép és ritka tehetségek, szív- és elmebeli jó tulajdonságok, és sokféle jeles ismeretek, tapasztalások, mindenképpen szükségesek, 's mindenkor mindenütt ²⁰ okvetetlenül megkívántatnak. (Ha bár igaz-is, hogy mind ezek igen ritkán eggyesülnek és találatnak-fel eggyütt, egy személyben, egy tudós hazafiban.) Mert könnyen elgondolható, sőt önként szembe tűnő, világos dolog, hogy ezek' birtoka nélkül, győzedelmet és felvett ügyében köz-hasznú szerentsés kimenetelt, ²⁵ senki sem várhat, senki sem remélhet; bár mi nagyon megérdemlené-is talán egyébaránt a' vetekedve vetélkedő tudós Fél, mind szándéka' tisztaságára 's egyenességére, mind ügye' jóságára tekintve, hogy az értetlen és tudatlan, vagy rossz-akarató 's igazságtalan, ellenféleln diadalmaskodnék. A' kinek elégséges ³⁰ hadi ereje, fegyvere, 's tudományja nints, őrizkedgyék (tanátslom) a' litteratúrában-is minden háborútól! —

A' fellyebb mondott esetekben, az ugyan ott érdeklett különös környülállások és főbb rendbéli tekintetek — valamint egy részről az igazságtalanságot, és az illő határból kitérő, 's ³⁵ minden szükség nélkül keménykedő boszszús indulatot, mértékletlenséget, úgy más részről viszontag az igen nagy kíméllést, idétlen kedvezést, vagy méltatlan szánakodást, 's egyéb akármiféle hasonló helytelen és mélylékes okból származható gyengeséget, litteratori gyarlóságot, semmiképpen meg nem engedhetik. ⁴⁰

Sőt azt, és még inkább az illetlenül símogató tzirokálást, híz-
kedést, 's az egyik vagy másik felekezetnek és ilyen vagy
amolyan oskolának kedvét kereső, 's azért talán már eleve bő
kamat' fejében költsön adott hiú ditséretet, — minden kifogás 's
5 ellenvetés nélkül tellyességgel kizárjuk; és, mint valóságos
gyávaságot, káros, veszedelmes értetlenséget, vagy elveteme-
dett álnok alatsynyságot, 's rútúl ravaszkodva tsapodárkodó
tzimborálást — melly a' bátor és szabad lelkű, 's ugyan azért
nyíltt egyenességű, igaz Magyarának minden afféle tzinkosságot és
10 hamiskodást útáló szittyá természetével külömben sem férhet-
őszve! — nyilván és mindenképpen tilalmazzák. — —

Azt mondhatni, a' nemzeti litteratúrában megjelenő
különösebb és váratlanabb tüneményekre nézve-is, hogy azok
miatt némellykor szinte még a' némának-is meg kell szállalnia!
15 Ha t. i. ugyan azon litteratúrának még talán elég fiatal és éret-
len korában, több ideig vígyázva, figyelmezve hallgatván, és
mind azokat tsendesen eltúrve szemlélvén, naponként érzi,
láttya, 's hová tovább mind inkább és annál bizonyosabban
tapasztallya, hogy az Igazságnak, hogy a' józan észnek és
20 tudománynak szent ügye, hogy a' nemzetnek nyelve, littera-
túrája, karaktere, vagy érzés- 's gondolkodásbeli saját jó tulaj-
donsága, eredeti különös nemzetisége, őtet (mint embert és haza-
fit) arra inti, 's azt kívánnya tőlle. És, tegyük hozzá, ha méltán
gondolhattya, reméllheti, hogy ebbéli jó szándéka, igyekezete,
25 fáradsága, 's hazafiúi szíves intése, javallása, nem lessz sikeret-
len, nem marad minden haszon és foganat nélkül. A' mit-is,
legalább azon értelmesebb és tudósabb Olvasók' részéről bátran
és bizvást reméllhet, 's meg-is várhat, a' kikhez népe' 's hazája'
köz ügyének védelmében leginkább, és szinte különösen szóll; a'
30 kikkel az egész nemzet előtt nyilván és szíve szerént beszéll;
's a' kiknek bölts itéletében és hazafiúi tiszta buzgóságában fő
reménységét, bizodalját helyhezteteti! Mert az ilyen rendbéli
tudós Olvasókról méltán felteheti, 's kétség nélkül fel-is teszi
már előre, hogy meg fogják ők-is gondolni, 's illőképpen fonto-
35 lóra venni: melly igen szükséges légyen, minden gonosz nyavalyá-
nak már első kezdetekor haladék nélkül ellent állani: „*principiis
obsta!*” 's melly igen helyes és igaz légyen, ezen értelemben és
tekintetben-is, imez isméretes mondás: „*error, cui non resistitur,
approbatur; veritas, quum non omnimode defensatur, opprimi-*
40 *tur.*” ¹⁾

Szükséges olyankor, hogy az így érző, így gondolkodó, 's
 ilyen érzéséhez és gondolkodásához képest tehetsége szerint
 használni kívánó hazafi, egy kis korig önnön magáról egészen
 elfeledkezzék. Szükséges, hogy, minden egyéb mellyékes tekín-
 tetet félre téve, semmiféle oskolának vagy oskolai felekezeten- 5
 nek haragjával 's rágalmazó tsevegésivel nem gondolván, egye-
 dül tsak arra nézzen, és azonn legyen: Miképpen felelhessen-meg-
 mennél előbb, mennél jobban, és mennél bizonyosabb foganattal
 ebbéli kötelességének, 's ezen szent kötelessége' mély és eleven
 érzéséből származott 's erőssen eltökélt tiszta szándékának; 10
 mellynek tellyesítettét továbbra nem halaszthattya. Szükséges
 (mondom) ilyenkor, 's szükséges főképpen és különösen *most*,
 már több időtől fogva, a' mi nemzeti nyelvünk' és tudományos-
 ságunk' illy kétes és zavaros állapottyában, az olyan elszántt 15
 és egyedül tsak a' köz-jóra néző tudós hazafinak mindenképpen
 azonn lennie, hogy a' fenyegetve közelgető 's szinte kimaradhatatlan
 bizonyos kárt megelőzhesse; hogy különösen és mindennek
 előtte azt a' nyelv- és izrontó rút nyavalyát, Abdérai tsúfos beteg-
 séget, melly a' tapasztalás nélkül szűkölködő fiatal elméket
 legkönnyebben elérheti, 's azoknak leginkább és legtöbbet 20
 árthat, ^{k)} voltaképpen megismérettethesse; 's hogy annak további
 terjedését, tellyes értelme, tehetsége, tudománya szerint
 akadályoztatván, a' *következéseket* most, mikor még talán ideje
 van, lehetőképpen eltávoztathassa! A' mennyire t. i. ez ma mi
 nálunk, ilyen állapotban, ilyen környülállások között, egyes, 25
 magános embernek, egy buzgó hazafinak keveset tehető
 tsekély erejétől kitelhetik: Nem lévén még mind eddig olyan
 tudós társaságunk, melly ezt jobban és sokkal könnyebben
 's bizonyosabban megtehetné; melly a' józanabb gondolkodást,
 és jobb, tisztább, helyesebb ízlést, 's az ellőbb természetesebb, 30
 érthetőbb és okosabb beszédet; melly a' könyvbéli vagy írói
 szebb, tsinosabb magyarságot, 's általlyában a' nemzeti nyelv-
 nek épségét, tisztaságát, és eredeti tulajdon karakterét ortal-
 mazhatná, megőrizhetné, 's annak előmenetelét, illő gyarapo-
 dását, tökéletesedését, ország-világ-szerzte tudva lehető *jeles* 35
érdemekenn épültt fő *tekintetével*, és leginkább *saját jó példájá-
 val* segíthetné, igazgathatná, vezérelhetné. Nem lévén, mondom,
 mind eddig olyan (nemzeti vagy királyi) országos akadémiánk,
 nyelvmivelő társaságunk, melly így és e'-szerént mind ezen
 ditső szép nyelvnek *tudós ismételét* hathatósabban előmozdítaná, 40

terjesztené, mind pedig, ugyan ez által, egyszersmind az okos, hasznos, és magában éppen nem tilos, sőt igen-is szabad és kívánatos, 's főképp' a' tudományokban felette szükséges újjátsanak, egyengetve, jobbítgatva tökéletesítő, 's lassanként
5 valóban gazdagító bővítésnek igaz úttját és illő határait kimutatná.¹⁾

II. A' mit az itt kérdésbe vett tudós vetekedésre, pennatsatára, vagy elkerülhetetlenül szükséges ellenkezésre, tudományos háborúra nézve, eddig-elé mondanom, világos szókkal említene
10 nem lehetett és kellett, az ugyan, ha felette nagyon nem tsalatzokozom vélekedésemben, mind igaz, és ma már mind azon tudós férjfiak' szemeiben szinte minden kétségenn kívül lenni látszik, a' kik ezen dologról voltaképpen ítélnének, 's az ebbéli kérdésekhez méltán szóllhatnak, és, ha szóllanak, figyelmet érde-
15 melhetnek.

De igaz ám egyszersmind, és nem kevesebbé tagadhatatlan még az-is, hogy, ha per támad-is a' litteratúrában, és ha következképpen a' Tudósok az olvasó Közönség előtt egymással nyilván ellenkezni akarnak, vagy háborút viselni kénytelenítettnek-is; vagynak az ollyatén ellenkezésnek és perfolytásnak bizonyos határai 's törvényei, mellyeket mindenkor szemeik előtt kell viselni, és soha semmi esetben sem szabad általhágniok. Akár az ollyan főbb rendbéli nagy okokból és a' köz-jót egyenesen illető, 's azért igen-is méltó tekintetekből, a'
20 millyenekről már előbb elég bőven emlékezünk; akár pedig saját különös vagy személyes ügyök' védelmére, (azaz, kétségbe vett, vagy helytelenek gyanánt betsmérlett, roszszallott, de meg nem tzáfolt állítmánnyaik', véleményeik', 's talán méltatlanul megsértett litteratori hírek', nevök', tekintetek' és betsületek' oltal-
30 mára) kellessék-is pennatsatába botsáttkozniok, és a' megtámadó, vagy illetlenül válaszoló, 's talán új meg új hamis vádokkal terhelő, igazságtalan ellenfélnek szín-okaira, tsalárd eszeskedésire, 's egyéb akármiféle helytelen állításaira felelniek; vagynak még-is, a' mint mondám, vagynak mindenkor és minden eset-
35 ben ollyan bizonyos határok, a' mellyekből soha sem kell kitérniek; és ollyan törvények, a' mellyeket soha sem lehet megszegniek, a' nélkül, hogy saját ügyöket ne rontanák, vagy annak valamiképpen ne ártanának; következöleg, egygy vagy más tekintetben valóságos kárt ne szenvednének.

Vagyon különösen és mindenek felett olyan közönséges és mindnyájokat egygyaránt illető' s egygyaránt kötelező szent törvény, mellyet még a' legtüzetesebb háborúban sem szabad megszegniek; ha egyébaránt azt akarják, hogy hitelre, bizodalomra, 's mind a' tudós Olvasónak figyelmére, jóságára, békes 5 tőrésére, mind az ellenfélnek részéről-is minden további válaszdadásra, feleletre méltatlanok ne légyenek. Ezt pedig szükségképpen 's annyival-is inkább és annál méltábban kell akarniok, 's ugyan azért mind az olvasó Közönséget, mind önnön magokat illőképpen megbétsülniek, mivelhogy, tanultt emberek, tudós 10 férjfiak, és (mint Írók vagy Könyvszerzők) nyomtatásban közre adott munkájik által másoknak-is oktatóji, vezérlőji, tanítóji lévén, vagy lenni akarván, 's valósággal használhatni reméllvén, nem az alrendű tanúlatlan, neveletlen, és rendszerént tsak indulattyaik' vak hevét követő durva személyek közé tar- 15 toznak. És, adgyuk hozzá, nem egyedül tsak azért munkálkodnak, igyekeznek, fáradoznak, hogy, magokat másoktól valami-képpen megkülömböztetvén, neveiket imígy amúgy, 's akármily-lyen utakonn és módokonn, mennél előbb híresekké tegyék! Mert ez felette tsekély, méltatlan és alacsony szándék, 's tanultt 20 emberekhez tellyességgel nem illő hiú fáradozás 's haszontalan, sikeretlen igyekezet volna. —

Ez a' fő törvény — két olyan szóból áll, melly minden ebbéli kötelességet magában foglal, mindent eléggé 's világosan jelent, és mindent lehetőképpen meghatároz. Ez a' fő törvény 25 ugyan-is nem egyéb, hanem — az *Igazságot* mindenkor és mindenütt megbétsülő, mindenképpen tiszteletben tartó, 's azt soha feltett szándékkal meg nem sértő, minden ravasz fogásoktól, minden hamiskodástól, alattomos álnok és keleptzés mesterkedéstől, tzinkos tsalfaságtól, 's üres, hiú, dísztelen beszéd-től 30 őrizkedő, 's az Írót (a' tudós Világ előtt megjelenő litteratort) a' társaságban élő embertől, azaz, a' nyomtatott könyvet, közre jött munkát, tudományos szerzeményt a' szerzőnek személlý-től 's polgári állapottyától, vagy hivatalbeli tisztségétől,^{m)} min-dég szorgalmatosan és lehetőképpen megválasztó,ⁿ⁾ 's az ebbéli 35 nagy külömbiségről soha el nem feledkező szelíd, egyenes, jámbor és bétsületes *embérség*, (humanitas), 's az evvel egygyütt járó díszes *illendőség*!

Ezen utolsó, igen sokat és sokfélént jelenhető szónak értelmét, nem kell ugyan, és nem-is lehet, igen keskeny határok 40

közé szorítani, sem egynéhány más szókkal mint meg annyi bizonyos jegyekkel szinte megbélyegezve világossá tenni, vagy már eleve minden különös esetre nagy-bátran és bizvást alkalmaztatni, 's úgy szóllván betű szerént és tsalhatatlanul meghatározni. A' mit-is annál kevesebbé tselekedhetni, minthogy, a' mint ezt kiki jól tudja, az idők', helyek', személyek', dolgok' és környületek' nagy külömsége 's gyakor változása szerént, és ezen külömség' 's változás' minémúségéhez képest, kétség nélkül az-is gyakran külömbözhet 's könnyen megváltozhatik.

10 Ez a' kérdés: „*Quid deceat, quid non?*” egyébként -is amaz igen széles értelmű, 's felette sokat magokban foglaló, nagy és nehéz kérdések' számába tartozik, a' mellyek vizsgálásában 's megfejtésében már a' régi Görög és Római Böltsék-is eleget fáradoztak. ^{o)} De, a' nélkül, hogy itt ma mink-is annak fejtegetésébe ereszkedni szándékozhatnánk, elég lessz talán még-is, e' tekintetben és a' tudós perlők' ebbéli köteletségére nézve, itten kitkit imez isméretes mondásra megemlékeztetnünk, és ennek további megfontolását 's követését minden esetre mind Azoknak bizodalmasan ajánlanunk, a' kiket a' dolog közelebbről illethet: 20 „*Uti inter bonos viros agier oportet!*” ^{oo)} Elég lessz, e' mellett és ezenn kívül, közönségesen megjegyeznünk, általlyában azt mondanunk: hogy az említett szónak tulajdon értelmét, minden egyes és különös esetben, közelebből az ép és józan ész, a' mélyen és kényesen érző nemesebb szív, a' kimiveltt jó 's helyes ízlés, az olvasó Közönség iránt tartozó tisztelet és mértékletesség, a' méltán bévett és általán fogva mind a' vársai tsinos életben 's mindennapi díszes társalkodásban, ^{p)} mind a' Tudósok között mindenütt és közönségesen uralkodó helyesebb gondolkodás, megeggyező józan vélekedés, vagy *köz itélet*, 's az ezenn épült, és 30 a' különös eset' minémúsége szerént ehhez alkalmaztatott okos beszéd, díszes magaviselet (*modus procedendi, vivendi, loquendi etc*) 's egyéb odatartozó tisztességes szokások, és szokásbeli szükséges tekintetek határozhattják 's határozzák-meg. —

Nem mondhatni pedig, és nem-is szükség attól tartani, 35 hogy mind ezek az okok és egyéb ilyen rendbéli vezérlő tekintetek, együtt és öszveséggel vétetve-is, az értelmes tudós embert, gondolkodás- 's vélekedés-, vagy írás- 's beszéd- és vetekedésbeli törvényes szabadságának gyakorlásában akadályoztathattják, vagy igen szűk, igen keskeny és illetlen határok közé, 40 's úgy szóllván korlátba rekeszthetik! Mert a' tapasztalás min-

denkor és mindenütt ellenkezőt mutat; elannyira pedig, hogy ebben itt a' kétségnek ugyan még tsak helye sem lehet.

Nem akadályoztatnák mind ezek, az értelmes, tudós, bölts Írót, még az olyan különösebb esetben-is, ha midőn (netalán akarattya 's hajlandósága ellen-is) szükségesnek látná, 's valóban kéntelen volna, valamelyik irigy és nyughatatlan kis ellenségét, mint a' Jobbak' és Jelesebbek' mindenkori gyáva betsmérlőjét, tudatlan és vakmerő gyalázóját, kissebbítőjét, észére hozni, 's mint valamely új nemű Thersíttest helyére ültetni — valamint Homérusnál

10

A' görbe, sanda, rút, merész rágalmazót
Ama' ditsó király helyére ülteti,
Kit, mint az ész' 's tapasztalás' hív tükörét,
Úgy ád előnkbe gyakran a' bölts Régiség.

Nem akadályoztatnák, mondom, ezen okok és tekintetek a' tudós embert, 's főképpen és különösen a' nemzeti jeles poétát, még akkor-is, ha szükségesnek tartaná, vagy legalább illőnek és hasznosnak lenni vélné, valamelyik középszerű, negédes elmének, váltig fondorkodó, 's új meg új boszszúságot forraló furtsa kis vitéznek, méregbe mártott 's orozva kieresztett erőtlen és tompa nyílatskájít felfogva viszszaépíteni, 's gyémánt-keménységű erős új szegekkel (*adamante perenni!*) annak saját fejére, veszni-tértt üres lapos kaponyájára szegezni, — a' fennyen kérkedő kis Góliáth' nevének állandóbb emlékezetére! 's több más olyan gonosz bordában szótt hamis és eszelős emberkének ijesztő példájára!

Nem tartóztathatták hasonló esetben az ilyenféle tekintetek hajdan a' mennyei szép elméjű, szelíd jámborságú, 's szűz szemérmetségű Virgiliust. Nem sértette-meg Ő, sem az igazságot és illő tisztességet, sem a' Római *urbanitasnak* (*parcentis viribus, atque extenuantis eas consulto*) közönségesen bevett regulájit, vagy annak helyébe érkezett tsinos *udvariságnak* kényes törvényeit az által, hogy, midőn egy rossz-nyelvű büszke féltudós ¹⁾ szünetlenül ingerelné, 's ízetlen és goromba tréfájival, sovány és sótalan elméskedéseivel, hazugságaival boszszontva szidalmazná, (*ut eruditior videretur!*!) 's utólyára még hallgatásáért-is tsúfolva kissebbítené, — ezt a' vakmerő gonosz tsevegőt, artzátlan udvari bolondót, Augustus Császá-

nak és Maecenásnak jelenlétében oly erős feddő szókkal intette hallgattásra. ⁷⁾ A' Világ' hatalmas Ura, 's 'a Tudományok', Tudósok', Művészek' és jeles nagy Elmék' bölts és szíves kedvellője, megszelídültt okos pártfogója, nem erre a' halhatatlan

5 Költőre neheztelt-meg, (úgy mint a' kit már régtől fogva jól ismért, mindenkor nagyra betsült, és most ezen nemes bátorságáért még nagyobbra betsülhetett); hanem annak alacsony lelkű, szemtelen rágalmozójára vetett kemény és büntető komor tekintetet.

10 Nem tulajdoníthatta ezen ditsó nagy Poétának senki vétekül azt-is, hogy imezen soraival egyszerre két magavélt, irigy és nyughatatlan versfaragót érdeme szerént kifizetett, 's örökre megbélyegezve tsúffá tett: ⁸⁾

„Qui Bavium non odit; amet tua carmina, Maevi!
15 Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.”

Nem vádolhatta hasonlóképpen ezen nagy embernek igaz jó baráttyát 's szíves tisztelőjét Horatiust senki, és ma még kevesebbé vádolhatná valaki azért, hogy ugyan ezen Maeviusnak Ő-is olyan „*Űtravalót*” írt, (*Epod. X.*), melly a' maga nemében

20 valósággal egyetlen egy; 's melly ennek a' boldogtalan órában született „*bak-szagú*” fertelmes tsevegőnek emlékezetét örököltette, — mind azon furtsa kis patvarkodóknak és róka- vagy majom-természetű hamis emberkének intő 's oktató például, a' kik valaha másutt-is annak nyomdokiba hágni, 's őtet követni

25 hajlandók lehetnének, és hazájok' első rendbéli jeles Írójít, legjobb és legérdemesebb Poétájít, irigykedve betsmérelni, hasonló szemtelenséggel gyalázní, kissebbíteni, rágalmozni *mernék!* . .

Nem vétett a' múltt században mí nálunk-is az igazság,

30 emberség, 's díszes illendőség ellen Faludi Ferentz — ez a' szép és velős magyarságú jeles Író, szerentsés erű nemzeti Költő, 's tiszta buzgóságú példás jó hazafi; nem vétett Ő-is az által, hogy mind ama' rút és fertelmes „*agg lantot*” voltaképpen lefestette, 's ijesztő váz gyanánt kiállította; mind az akkori

35 gyáva 's tehetetlen verselőket, ízetlen, tudatlan, durva Mopzusokat, a' Magyar Múzsák' kényes udvarából irgalom nélkül kiűzte, 's elútasította, — imezen rövid és egyszerű, de világos értelmű, 's mindnyájokat egyaránt illető szükséges intést

toldván a' pásztori nyíltt egyenességgel és szabadsággal adott hathatós letzkéhez:

„Többnek szóll a' levél: több fűzfa-verseket
Látunk imitt amott; ki túrné ezeket?” 's a' t.

Nem vétett későbbben (1813) az emberség, igazság és 5
illendőség ellen, még az a' más nagy-éremű Magyar Poéta-is, a'
ki, Baróti Szabó Dávidnak régi szíves tisztelője lévén, 's nem
tűrhetvén már tovább, a' mit előbb (bizonyos okokból és
tekintetekből) elég sokáig elnézett vala, — végre imezen soraival
bélyegezte-meg a' háladatlan és szemtelen rágalmazót: 10

„Pyber! adass koszorút Dávid' sírjára, hogy aztat
Kodrus lássa, 's irígy bélit mérgében epeszse!”

Nem vétett elvégre legkevesebbet-is, a' díszes illendőség 's
magyar emberség ellen, a' *Boldog Szerelem'* édes énekesse, 's az
igaz hazaszeretet' és hazafiúi 's nemzeti lélek' bölts és hatalmas 15
ébredtője, az által: hogy „*ama' felfűjtt kritikust'*” egy kis stró-
fában olyan mesterkézzel lerajzolta, 's olly igen eleven színekkel
kifestette, és, az udvaronn dölfösen tsoszogva 's felborzadt
tollaival és rút fejénn megolvadt mérges-vörös leffentyőjével
büszkélkedve szidalmakat ökredező kevély polykának képében 20
előnkbe állítván, úgy örökítette, olly hosszszas emlékezetre, 's'
századok utánn-is fennmaradandó *hírre* juttatta, a' mellyel még a
Cornificiusok, Filistusok, Anserek, Crispínusok, Demetriusok,
Freronok, Klotzok, 's számtalan sok más ilyenféle (régibb és
újabb időbeli) híres emberkék-is talán mindnyájan megeléged- 25
nének. Bizonyos legalább az, hogy (akárki lehetett, 's akárki volt
egyébaránt, vagy akárki légyen tulajdonképpen ez a' szerentsét-
len órában származott Pseudo-Aristarchus, és akárki hasonlított
son ahhoz a' mí litteratúránkban ma-is, vagy valaha még ezu-
tánn-is), — a' tudós Olvasó nem egy-könnyen fog még jöven- 30
dőben-is a' kedves Kisfaludi-Hímfinék felfűjtt kritikussáról, és
ezen kába 's merész kritikusknak igen jól eltaláltt képéről, igaz
mássáról, elfeledkezhetni. Nem lehet, mondom, a' tudós Magyar-
nak, az udvarban tsoszogva kevélykedő, ditsekedve, puffadozva
sétáló, 's a' nézőket új meg új kérkedéseivel, durva darabos 35
epigrammájival botránkoztató, borzas polykáról mindég és

különösen akkor meg nem emlékeznie, valamikor és valahányszor a' hazának valamelyik jelesebb Íróját, vagy Költőjét, az egész nemzet előtt olyan irigy és tudatlan kis-bíráktól betsméreltetni, gyaláztatni látta és hallta, a' kik annak sem igaz 5 érdemeiről és tagadhatatlan jó tulajdonságairól, sem holmi különösségeiről, sajtáságairól, hibájiról, 's akárminémű fogatkozásairól nem ítélhetnek.

Apollo t. i. nem tsak lantot ver és énekel, hogy halhatatlan Isteneket és halandó embereket gyönyörködtessen; 's hogy még a' 10 legkeményebb, leghidegebb és fagyosabb kőszíveket-is meglágyítsa, felmelegíttse, 's megbájolva, szelídítve, jobb, szebb és méltóbb indulatokra gerjessze. Nem tsak lantot ver és énekel Ő, hogy az ige' 's hármónia' tsudatévó titkos erejével, hogy a' tudomány' és böltség' eleveníttő 's boldogíttó mennyei hatalmával, a' földnek eszes lakossait (Plátó' kétlábú, tollatlan állatit) a' vadság és tsupa testiség' rabnyúgiból lassanként kifejtvén, 15 felszabadíttván, emberségre 's emberi méltóságok' érzésére taníttsa, vezérellye, szoktassa; 's így az élet' és társaság' főbb javainak ismérétre juttatván, a' szónak tellyes értelmében 20 emberekké 's polgárokká tegye, változtassa. Nem tsak lantot ver Ő, mondom, és nem tsak énekel; hanem—a' magas hagyek', fényes, világos tetők' és halmok', szelíd és békes erdők', ernyős, homályos ligetek' és berkek', virágzó rétek', zöldellő kies mezők', vígan tsergedező kis folyamok', 's egyéb szentelt helyek' és 25 tilos környékek' tsendes vidékeit pusztítva háborgató fertelmes Pythonok ellen — „*ívet-is visel*”!! és jobb vállán függő bő tegzében olyan elkerülhetetlen halálos nyíllakat rejt, a' mellyek, mihelyt akarja, legottan kireppennek idegéből, 's villám-sebességgel tárgyakat érik. Jaj annak, a' ki ezektől nem őrizkedik! 30 Jobb vala néki, soha nem születnie; vagy ha már világra jőnie kellett,

.....,kérdezetlen,
Ő akarattya-e, *lenni*, vagy *sém*?”

legalább, magát a' Tudósok közé bé nem fúrva, tovább-is a' 35 tanúlatlanok' számtalan seregében lappangnia; 's ott, a' temérdek sokaságban (mint eggy tsepp esső-víz a' nagy Dunában) elenyészve, senkinek sem használván, Epikúr' alrendű, 's ezen nagy ember' nevével rútúl visszaélő gyáva követőjivel azt

hinne: „hogy nints nagyobb boldogság, mint egyedül tsak magáért és magának élni; a' föld' javait ingyen emésztve, testi gyönyörűségekben elmerülni; 's embertársainak, népének, honnyának hasznáról, jó vagy bal szerentséjéről, 's jövendőbeli sorsáról, ditsősségéről, legkevesebbé sem aggódni!” — — —

5

*

Önként és elég világosan kitetszik, úgy vélem, mind abból, a' mit az úgy nevezett pennatsatáról, vagy tudós vetekedésről, háborúról, eddig-elé mondék, hogy itt most nintsen szó, 's nem-is lehet, az olyanféle szerentsétlen, zavaros és veszedelmes időkorról, vagy boldogtalan népről, tartományról, hol a' temető-
helyek' éjjeli komor tsendességéhez hasonló mély hallgatás, hol a' minden szellettől elijedő, 's minden falevél' zörgésére megrettenő félénk és gyáva őrizkedés 's rabszolgai vak engedelem és némaság szinte legelső kötelességnek tartatik; a' mellyet ha-ki valamelly bátor, és emberi méltóságához illő szabad íge' 15 kimondásával megszegni merészelne, talán fejével játszanék, 's életét, szabadságát és betsületét szerentséltetné, kotzkáztatná. Hogy ott és olyankor nintsen nemzeti litteratúra, (a' szónak igaz értelmében); 's hogy akkor, olyan állapotban, és olyan környületek között, nem lehet tudományos tárgyról, philo-
sophiai, politikai, 's egyéb ilyenféle tudós kérdésekről értekezni, tanátskozni, vetekedni; sem a' nemzeti nyelv', tudományosság' és kultúra', vagy emberi 's polgári tökéletesedés', tsínosodás' úttýairól, eszközeiről, akadályairól, és ezen akadályok' minémű-
ségéről, 's a' nagy Egésznek mind ezektől függő jó vagy bal 20 sorsáról, nyilván szóllani, szabadon írni, beszélni, vélekedni — azt ugyan kiki érezheti, 's könnyen és önként elgondolhattya, ha nem említtem-is.

III. „Melly a' szükséges újításnak (mondám már előbb) és az egyenetve, jobbítgatva, tökéletesítő, 's lassanként valóban gazdagító bővítésnek igaz úttýát és illő határjait kimutatná.” — Mert egy jól és böltsen elrendeltt akadémiának, azaz, *olyan* számos és válogatott *jeles tagokból* álló tudós társaságnak, a' *millyent* elég régtől fogva mindnyájan óhajtunk, és már most, több nagylelkű hazafiak' tetemes áldozatihoz képest, 35 szinte bizonyosan várhatunk, remélhetünk; egy *ilyen* társaságnak nem lehet nem tudnia, 's mindenkor szemei előtt nem

viselni: Mi légyen és miből álljon az ő ebbéli fő kötelessége; 's mit lehessen e' tekintetben az ő felvígyázó 's igazgató *böltse-ségétől* méltán kívánnunk, és nyelvmivelő *tudományától* 's *tehet-ségétől* okvetetlenül meg-is várunk.

- 5 „Lehet-e, 's szabad-e, az élő nemzeti nyelvonn újítani?”
- Ezt a ' Tudósok között már ma senki sem kérdi; és mi nálunk még eddig senki sem tagadta; sőt, tudtomra, kétségbe sem hozta. Nem tsak szabad t. i., a' megeggyező köz ítélet szerént, hanem *kell-is* (főképpen és különösen a' tudományokban) új szókat
10 szerezni, 's az új dolgoknak új neveket adni; és így a' sok ollyatén ismértető jelek nélkül még ma-is szűkölködő nyelvonn segíteni, valósággal újítani. De világos és önként szembe tűnő dolog egyszersmind, hogy ezen szabadsággal értelmesen és józanúl kell élni; következésképpen a' nyelvonn okosan,
15 böltsen, és, a' mint ama' régi nagy Költő különösen megjegyzi 's kívánnya, „*szemérmetesén*”, azaz, illő mértéklettel újítani: *licentia sumta pudenter!* A'mennyiben, tudniillik, ezt tselekedni szükséges, tanátsos, lehetséges, és a' nyelvnek természete, saját geniussa, külső belső tellyes minémúsége, tulajdonsága megengedi,
20 's a' szószármaztatásnak azonn épült megszeghetetlen, változhatatlan törvényei megkívánnyák, vagy eltűrik, és az analogiának, 's jó hangzásnak és helyes ízlésnek ezek szerént vezérlő reguláji nem ellentzik, nem tallamazák!

- Ezt mindazonáltal néha még a' legélesebb, legtehetősb
25 és hatalmasabb elmék, a' legnagyobb Írók és legjelesebb Költők sem tselekedhetik, (mert magától a' társaságtól, mint tudományos gyülekezettől, akadémiától, ez nem kívántatik, 's nem-is kívántathatik); és az élő nyelvnek némelly különös hibájinn, szükségeinn, fogyatkozásainn, a' millyenek, több vagy kevesebb
30 számmal, kissebb vagy nagyobb mértékkel, minden emberi nyelvben találtatnak, még most ők sem segíthetnek; ámbár hiszik és reméllik, hogy majd egykor az-is lehetséges lészen. Majd egykor! későbben! annak idejében! úgymint a' nemzet' mindennemű tehetségeinek, a' polgári élet' és mindennapi
35 társalkodás' 's közösülés' ezer meg ezerféle szükségeihez és tapasztalásaihoz képest, önként és természet szerént következő további kifejtődésével, 's a' tudományos kultúrának bővebb gyarapodásával, terjedésével!

- Okos emberek, bölt Írók, született igaz Költők, (nem
40 tsupa versszerzők, vagy tudatlan, üres verselők!) mint valódi

Tudósok és tiszta szándékú jó hazafiak, kik az ősi vagy hazai nyelvet más népeknél-is mindég és mindenütt méltán úgy tekintik, úgy tisztelik, betsúlik, kedvellik és őrzik, mint a' nemzetnek legfőbb, legdrágább, legszentebb és legféltethetőbb kintsét, valóságos Palladiumát, — sohol sem szoktak azonn erőszakoskodni; mert ez valóságos szentségtörés volna az ő szemeikben. Sőt, mint-sem hogy ezt tselekednék, vagy balgatagúl szeleskedve valamelly haszontalan, ízetlen és otromba szófaragásra, 's egyéb ollyatén litteratori vagy új oskolai kábaságra vetemednének, inkább nyilván és egyenesen megvallják, (a' nyelvrontók' százféle tarka rongyokban kevélykedő gyáva seregének bosszúságára 's szégyenére):

..... *Nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas.*

LUCRETIVS. 15

Tudni való, 's a' bőltsebb Íróknál mindenütt és eléggé tudva levő dolog egyszersmind, hogy a' nemzeti nyelvnek bősége, gazdagsága, tökéletessége, tulajdonképpen nem-is egyedül tsak a' szók' nagy számában, 's ezen számnak további serény és szinte sietve siettetett szaporíttásában 's úgy szóllván halomragyűjtésében, vagy az ígék' 's nevek' végtelen sokaságában vagyon. Mert igaz és bizonyos az, (ámbár mi nálunk ezt ma némellyek semmiképpen meg nem fogattják, tellyességgel nem hihetik!) hogy az egyik vagy másik népnek nyelve számtalan sok szókkal, nevekkal, és ezeknek sokaságához képest szörnyű nagy vastagságú 's több kötetekből álló szótárral birhat; de a' mellett még-is elég sovány, és több tekintetben valósággal szűkölködő szegény lehet! 's hogy azért ott az értelmes tudós ember gyakorta kénteleníttethetik, az ollyatén bőv és gazdag szótárnak külsejére vagy mekkoraságára tekintve talán sokkal kevesebb értékű szomszéd nemzetéhez folyamodni, 's attól, még a' köz beszédben és társalkodásban-is naponként, sőt óránként, valamint költsönözni; — a' nélkül pedig, hogy a' költsönt valaha még talán visszafizethetné, (nem lévén annak az övére szüksége); vagy a' maga temérdek sokaságú szavainak sovány és haszontalan bőségéből valamiképpen kipótolhatná: *magnas inter opes inops!* ¹⁾

Gondoljuk-meg azért mindnyájan, 's hitessük-el magunkkal főképpen és különösen azt: hogy a' mi nyelvünknek, mint valóságos eredeti 's különös nemzeti nyelvnek, melly egész külső belső minémiségéhez, természeti mivoltához képest, szemlátomást és minden kétség nélkül a' legrégebb Ázsiai nyelvek közé tartozik, 's azok közül némellyekkel hajdan elég közlőrlő való atyafiságban lehetett, és lehet talán még ma-is; de melly a' most élő napnyúgoti, vagy Európai, görög, deák, német, tót, (celta, vagy goth, és szláv) 's akármilyen egyéb származású nyelvekkel semmiféle rokonságban nints, nem-is volt, nem-is léssen, és nem-is lehet soha; — hogy, mondom, a' mi régi 's eredeti szittya magyar nyelvünknek ezután-is tsak lassanként, tsak idővel, és, valamint minden egyéb hasonló saját eredetű anya-nyelvnek, különösen pedig és név szerént a' régi Görögökének, ^{u)} tsak *önnön magából lehet és kell kifejtődnie!* Úgy van; és újra-is azt állítottam, erősíttem: hogy tsak *önnön magából lehet és kell a' magyar nyelvnek kifejtődnie*; 's így, hová tovább mind inkább gyarapodván és terjedvén, a' maga saját erejével azon tökéletességre jutnia, felemelkednie, a' mellyre, több rendbéli szép és igen ritka 's igen jeles tulajdonságaihoz képest, majd egykor felemelkedhetik, 's szabad és természetes kifejtődésének, tsínosodásának, terjedésének, 's illő virágozhatásának igaz és egyenes úttyánn, előbb vagy utóbb, ('s a' köz jóra termett jeles nagy elmék' segedelmével talán rövid idő múlva) bizonyosan fel-is emelkedik! még pedig eredeti öszvealkottatásának, épülete' külső belső tellyes minémiségének, tökéletes harmóniájának, 's megbetsülhetetlen szépségének legkissebb ártalma, sérelme, 's kára nélkül.

„A' jeles nagy elmék' segedelmével,” mondám. Mert valamint általán fogva minden egyéb emberi nyelvet, a' melly már egyszer előbbi durva 's alkalmatlan állapottyából kivergődött, és az azon beszéllő nép' tehetségeinek bővebb kifejlésével érettebb életkorra jutott, 's több jeles Írók' szerentsés igyekezetei, fáradozásai által *könyvbéli* tsínos, tiszta, szép és *tudós nyelvvé* lenni kezdett; úgy különösen a' miénket, minden esetben, még idővel-is, leginkább és főképpen tsak nagy elmék, azaz, széles tudományú, éles itéletű, mély belátású, böltseségű, 's kimiveltt és tiszta ízlésű nagy Írók, nagy Költők, több más nyelveket-is jól értő, 's az emberi szóllásnak, beszéllésnek 40 philosophiájában eléggé járatos, és a' természet' ritkább aján-

dékai mellett egyszersmind többféle tapasztalással bővelkedő nagy Tudósok, vihetik nagyra. ^{v)} Megkívántatik pedig, még az ilyen első rendű ritka nagy Írókra, 's azok' ebbéli bátrabb és merészebb munkálkodására, 's nyelvújító bővítésére, gazdagítására nézve-is: hogy az ollyatén merész újítás vagy bővítés valóban szükséges, és egyszersmind szerentsés legyen! Mert ebből áll, és ettől függ, az egész dolog. Ez t. i. az a' *felicissima audacia*, vagy *curiosa felicitas*, a' melly e' végre szükségképpen és okvetetlenül megkívántatik, és a' mellyet különösen Horatiusban a' Római Tudósok, 's ezek között neveik szerint Quintilianus és Petronius, (ez a' két nagy Itélőmester!) olly igen tsudáltak, tiszteltek és magasztaltak. 5 10

Ez, mondom, a' fő dolog! De ugyan itt van ám a' bökkenője; 's itt szegték ám nyakokat már olly sok szerentsétlen nyelvújítók, szóherélők, szófaragók, vakmerő, tudatlan, gyáva grammatisták, ízetlen, durva, szeles pedántok, nem tsak mi nálunk, hanem másutt-is, több országokban, és majd minden Európai népeknél, — meg nem gondolván az ollyanféle tehetetlen és nyomorúságos apró reformatorok: *quid ferre recusent, quid valeant, humeri*; 's ollyan dologba mervén avatkozni, melly az ő tehetségek' 's tudományok' körébe semmiképpen nem tartozott, és őket tellyességgel nem illette, 's nem-is illethette. — 15 20

Az illyenféle viszketeges elméjű szeles emberek, hírre névre sovárgó féltudósok, rendszerént könnyebbnek itélik, az élő nemzeti nyelvet balgatagúl erőltetni, idegen ráhátra vonni, feszíteni, százféleképpen tsigázni, keverni, zavarni, rontani, bitangolni, 's új meg új idéten és idomtalan szókkal 's kifejezésekkel eltsúfítani, — mint-sem azt előbb eléggé 's illendőül megtanulni, voltaképpen ismérni, betsülni, 's azután úgy írni, beszélni, mint minden más józan eszű tanult ember azonn a' nyelvenn írni 's beszélni szokott, ha elméjének valamelly szüleménnyével a' nemzet előtt megjelenni akar, és azzal használni 's tetszeni kíván. Magyarúl t. i. és magyarán 's magyarosan! azaz, értelmesen és érthetőképpen, tisztán és tsinosan, minden hiú tzi-fraság és gyermeki vagy új oskolai nevetséges pipere 's tzi-kornya nélkül; ^{x)} — melly úgy-is tsak a' magahitt dagályos középszerúségnek tulajdona, 's a' gondolatlan kevély tehetetlenségnek és vakmerő kába tudatlanságnak meg annyi világos jele, elrejtethetlen és tagadhatatlan béllyege, 's mindenkori tanúbizonyysága. 25 30 35 40

JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK.

a) MÜLLER JÁNOS — „le plus grand historien de nos jours” — a' mint SISMONDI méltán nevezi.

b) Aus jedem, mit ehrlichen Waffen geführten Geistes-
kämpfe muss wenigstens etwas Gutes hervorgehen, wäre es auch
5 nicht immer *das*, was man eben beabsichtigte.

KRUG.

c) Der sicherste Höhenmesser eines Volkes ist seine Litte-
ratur.

F. A. WOLFF.

10 d) Ha bár igaz-is egyébaránt, hogy mí nálunk a' kritika
's recensio már-is szinte majd egész hitelét elvesztette; és hogy a'
sok értetlen üres tsevegők 's irigykedve rosszszalkodva garázdál-
kodó tudatlan kis-bírák miatt, már ma minden *recensens* gyanús-
sá, 's a' kritikának és recensiónak még a' neve-is gyűlöletessé
15 lett; a' hazai nyelvnek és litteratúrának nem kevés kárával!

e) Es sind ihrer viel, und es wird ihnen wohl zusammen. Ihr
Geschwätz hält den Schüler zurück, und ihre beharrliche Mittel-
mässigkeit ängstigt die Besten.

GOETHE.

20 f) Krüppel will überall vorantanzen; und er lässt mehrers
drucken, was nur eben verdiente *gesagt* zu werden, — und auch
das kaum verdiente.

LESSING.

g) Pour détrôner l'abus proscrirons-nous l'usage?
25 Mais quel bienfait si grand, ou quelle loi si sage,
Hors la tendre amitié, quel sentiment si beau,
Dont l'abus dangereux n'ait pas fait un fléau? —

DELAVIGNE.

h) Grandis, et, ut ita dicam, pudica oratio non est maculosa,
30 nec turgida, sed *naturali pulchritudine* exurgit.

PETRONIUS ARBITER.

Combien de siècle se sont écoulés avant que les hommes dans les sciences et dans les arts aient pu revenir au goût des anciens, et reprendre enfin *le simple et le naturel!*

LA BRUYÈRE.

¹⁾ Ide tartozik egy régi Történetírónak imezen mondása-is, 5
a' rossz példák' veszedelmes következéseire nézve: „Non ibi consistunt exempla, unde coeperunt; sed quamlibet, in tenuem recepta tramitem, latissime evagandi sibi viam faciunt: et, *ubi semel recto decerratum est, in praeceps pervenitur.*”

VELLEIUS PATERC. 10

²⁾ 'S mellyet még-is (tegyük hozzá) ma némelleyek vagy észre sem vesznek, vagy szemeiket béhúnyva, szántt-szándékkal nem látnak; mások ellenben, a' tsendes békét, nyúgodalmat felette nagyon szeretvén, 's minden tudományos pertől és vete-
kedéstől irtózván, talán szóra sem méltó, 's idővel minden 15
tetemes kár nélkül majd önként elmúló tsekély tüneménynek, nem sokáig tartható eszelősködésnek, új-módi különös nyavalyának vélnék, állítanak. Hihető, sőt szinte bizonyos dolog pedig, hogy a' kik *most* így vélekednek, vagy, hallgatások' igaz okát megvallani nem akarván, annak mentségéül ezt állíttják, kevés 20
esztendő múlva, ha élnek, magok-is másképpen fognak ezen ragadó nyavalyának természeti mivoltáról itélni, gondolkodni, — de későn, és hijában hátkódva szemlélvén, tapasztalván majd akkor, hogy ezen két szónak értelmét: „*principiis obsta!*” annak idejében illőképpen meg nem fontolták, és a' hazai nyelvnek szent 25
ügyét szíveikre nem vették! ! —

³⁾ A' nélkül mindazonáltal, hogy valaha még-is némelley külföldi híres akadémiák' nem mindenben követésre méltó nyomdokiba hágni, 's felállítatásának fő végéről, igazi tzellyáról, (úgy mint a' nagy Egésznek köz hasznáról és dűsösségéről!) 30
elfeledkezvén, vagy attól, akár tsupa jó kedvéből, akár egyéb különös okból, 's más végekre arányzó mellyékes szándékból, eltávozván, a' nemzetnek szabad és felette kényes tulajdonságú 's ugyan azért semmiféle *idegenséget* és *erőszakot* el nem szenvedő szép nyelvén ('s hasonló természetű jelesebb Írójinn) diktatori 35
hatalommal uralkodhatni szándékoznék. A' nélkül továbbá, hogy

a' tagjai közt, és így a' maga saját kebelében, találtatható valamely különös tzimborának az olyanféle hatalmaskodhatást megengedné, vagy valamely új *Salviatinak* artzátlanságát eltűrhetné, 's úgy szóllván tulajdon tekintetével erősítve jóvá
5 hagyhatná. A' nélkül elvégre, hogy a' haza' köz-javára 's díszére temett ritka nagy elmék' szabad vélekedését 's munkálkodását valamiképpen akadályoztatni akarná, vagy őket érdekekkel szerzett jó hírek' 's nevekben, akárkinek és akármiféle felekezetnek kedvéért, megsérteni merné. A' mit-is okossággal és
10 illendőséggel annál kevesebbé akarhat és tehet, mennél bizonyosabb, isméretesebb és tagadhatatlanabb dolog, hogy ő-néki magának-is tsak az ilyen tehetős nagy Elmék' és nemzeti jeles Írók' hírétől nevéből lehet állandó fényt, hitelt és tekintetet költsönöznie.

15 ^{m)} Mellyet külömben sem szabad soha, 's nem-is lehet ostoba vakmerőség nélkül, szóba hozni, semmiféle szín alatt perbe keverni, megsérteni, betsmérelni.

ⁿ⁾ A' személyesértő durva recenziók' igazságtalan és garázda szerzőjire nézve, nem lessz talán szükségtelen, vagy haszontalan,
20 a' Nagy Németország' egyik legnagyobb és legböltsebb Írójának ítéletét itt különösen és saját szavaival előhoznunk: „Jeder Tadel, jeder Spott, den der Kunstrichter mit dem kritisirten Buche in der Hand gut machen kann, ist dem Kunstrichter erlaubt. Auch kann ihm niemand vorschreiben, wie sanft oder
25 wie hart, wie lieblich oder wie bitter, er die Ausdrücke eines solchen Tadels oder Spottes wählen soll. Er muss wissen, welche Wirkung er damit hervorbringen will; und es ist nothwendig, dass er seine Worte nach dieser Wirkung abwäge. Aber sobald der Kunstrichter verräth, dass er von seinem Autor mehr weiss,
30 als ihm die Schriften desselben sagen können; sobald er sich aus dieser nähern Kenntniss des geringsten nachtheiligen Zuges bedient; sogleich wird sein Tadel persönliche Beleidigung. Er hört auf, Kunstrichter zu seyn, und wird — das Verächtlichste, was ein vernünftiges Geschöpf werden kann — Klätscher,
35 Anschwärzer, Pasquillant!”

LESSING.

^{o)} Hujus ignoratione non modo in vita, sed saepissime et in poëmaticis, et in oratione peccatur. Est autem, quid deceat, oratori videndum non in sententiis solum, sed etiam in verbis. —

Itaque hunc locum, longe et late patentem, philosophi solent in officiis tractare, non quum de recto ipso disputant, (nam id quidem unum est); grammatici, in poëtis; eloquentes, in omni genere et parte causarum.

CICERO. 5

^{oo)} Un écrivain qui veut se faire estimer long-tems et au-delà de sa vie, doit, outre le talent et les lumières, avoir de la conscience et de la probité.

I. B. SAY.

^{p)} A' hol mindazáltal néha még olyan kitsinységek és 10 apróságok-is figyelmet 's kímélve kedvező békes eltűrést kívánhatnak, és kívánnak-is, mellyek a' litteratúrában (a' Tudós Világ előtt) semmi tekintetet sem érdemelnek, és, mint valóságos tsekélységek, ott számba sem vétethetnek.

^{q)} Filistus quidam! orator et *poësin mediocriter doctus*, cui 15 *multiplex variumque ingenium erat.* — —

^{r)} „Tace, rabula! Nam haec mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit et Maecenatem; et ea tuba, cum volo, loquor, quae ubique et diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis.” 20

^{s)} Maevius et Bavius pessimi fuerunt poëtae, inimici tam Horatio, quam Virgilio.

SERVIUS.

^{l)} Es sind nur Pedanten und Thoren, welche die Sprachen als abgeschlossen und unveränderlich betrachten können; es sind 25 nur Leute ohne Geschmack, denen es gleichgültig seyn kann, auf welche Weise eine Sprache sich bereichert und ausbildet, wenn man nur in derselben zu übersetzen vermag; endlich können nur Diejenigen allein, die sich nicht bis zur Philosophie einer Sprache erhoben, und ihren innern Bau nicht begriffen haben, den Wahn 30 hegen, das Wesentliche bestehe darinn, die Anzahl der Worte zu vermehren! — Freylich sind neue Worte öfters unumgänglich nothwendig, besonders in den Wissenschaften. Die Notwendigkeit bringt sie hervor; und wenn sie einmahl allgemein im Gange sind, muss man sie ohne weiters anerkennen. Aber das Wörterbuch einer Sprache kann sehr bändereich seyn, ohne dass die 35 Sprache im nämlichen Verhältniss reich ist. In der Poesie, und

selbst in der erhabenen oder zierlichen Prose, besteht der hauptsächlichste Reichthum in dem Numerus und der Mannigfaltigkeit der Wendungen und Ausdrücke. Aber hauptsächlich in diesem Theile sind die Neuerungen und willkürlichen Experimente von schlechter Wirkung und tragen nur zur Entstellung der Sprache bey. — *Jahrbücher der Litteratur (Wien) XIX ter Band.*

^{u)} Mellyet, mint már kimiveltt szép és tökéletes például szolgálható tudós nyelvet, a' régi Római méltán, és annál bátrabban követhetett, minthogy azzal egy származású, hasonló (sőt egyenlő) természetű, 's annak leánya vagy testvére volt! — Ugyan azért, Horatius, ez a' nagy és bölts Itélőmester, valamint hazája' fíjainak általlyában a' Görög Írókat, és azok' munkájának éjjeli nappali szorgalmatos olvasását imezen soraiban ajánlotta:

..... *Vos exemplaria Graeca*
Nocturna versate manu, versate diurna ;

úgy különösen a' nyelvmivelésre 's új szók' alkotására nézve-is méltán mondhatta:

20 *Et nova factaque nuper habebunt verba fidem, si*
Graeco fonte cadent, parce detorta. —

^{v)} Les langues sont remplies d'incorrections consacrées. C'est aux grands écrivains à faire la langue et aux Grammairiens à tenir registre. Mais pour qu'un hardiesse soit enregistrée, elle doit être *heureuse et nécessaire!*

J. B. SAY.

^{x)} La franchise de l'expression caractérise le grand écrivain et déplaît toujours aux esprits médiocres.

Idem.

2dik Értekezés.

Verbi enim controversia iam diu
torquet graeculos homines, con-
tentionis cupidiores, quam veri-
tatis.

CICERO.

A' közönséges tapasztalás mutattya, 's minden Európai nevezetes nép' tudományos kultúrájának történetei bizonyították, hogy a' melly országban egyszér a' lakosok' elég nagy része, előbbi hosszas álmából felébredvén, mintegy magához térni, magába szállani, 's lelki tehetségeinek zsibbasztó szunnyadozá-
sából feleszméledve, nyíltt szemekkel körülnézni, emberi létéről, származása' 's rendeltetése' méltóságáról, polgári jussairól és kötelességeiről, 's általlyában a' társaságos élet' mivoltáról, fő végéről, mindennemű hasznairól és terheiről elmélkedni, *gondol-
kodni*, 's gondolatit, véleményyeit másokkal közölve nyilván és szabadon értekezni, 's az írás' és könyvnyomtatás' jóltévő mesterségének megbetsülhetetlen javaival ^{a)} gyakrabban és napról napra közönségesebben élni kezdett; — azaz, valahol már egyszér az élő nemzeti nyelv könyvbéli vagy írói tudós nyelvvé lett, és a' hazai litteratúra megindúlt, 's a' könnyebb és biztosabb közlekedés, társalkodás által, az ország' minden részeire kiterjedtt, elágazott könyvkereskedésnek segedelmével, ^{b)} nagyobb, elevenebb mozgásba jött, és az egész nemzetnek, sőt még a' külföld' tudóssainak figyelmét-is felgerjesztette, 's magára vont; — hogy, mondom, az ilyen országban és a' hazai nyelvnek 's tudományos kultúrának ilyen örvendetes és reménységgel tellyes állapottyában, a' tudós vetekedés 's úgy nevezett pennatsata-is önként és igen hamar 's igen könnyen támadhat és támad, 's nem-is szokott soha kimaradni. Mert ezt már a' dolognak természetete hozza magával; színte majd elkerülhetetlen lévén ott a' naponként szaporodó számos Írók' 's több rendbéli felekezetek', új meg új oskolák', nagyobb vagy kisebb egyesületek', társaságok igyekezetei, különböző szándékai, 's száz meg százféle törekedései között, az öszveütközés, találkozás; és, ennek természeteti következése, szokott foganattya, 's mindenkori bizonyos gyümöltse — az ellenkezés, visszálkodás, vetekedés, tüzes háború, heves, haragos pennatsata! 's utólyára talán még a' tanúlatlanokat-is botránkozttató végtelen perlekedés, zajos és

illetlen tzivakodás, veszekedés, motskolódás! A' melly szünetlen horsolódás, versengés azonban, nem tsak az illetén garázda veszekedők' gondolatlan hevességét és durvaságát mutattya 's bélyegezi, hanem egyszersmind a' litteratúra' kétes állapottyának minéműségét, gyarlóságát, éretlen korát, és, úgy szólván, gyermekségét-is nyilván jelenti, bizonyíttya; 's rendszerént tsak az esztendő'k' jártával, tsak a' valódi tudományosság' és kultúra' közönségesebb elterjedésével szokott letsillapodni, 's a' józanabb észnek és az elmék' nagyobb világosságának engedvén, 10 és a' nemzet' köz javára 's ditsősségére termett tudós férjfiakhoz illő tsendes és hasznos *vetélkedésnek* időt 's helyet adni.

Ehhez képest úgy látszik nékem, hogy igen nagy gondolatlanság' jele volna, mí nálunk Magyaroknál, mostan és ilyen állapotban — midőn t. i. már a' mí litteratúránk-is megindúlt, 15 mozgásba jött, és, ezernyi sok és nehéz akadályai között-is, lassanként gyarapodni 's emelkedni kezdett ugyan; de azon érettebb és virágzóbb korától mindazáltal, a' mellyről ma némelylyek olly édesen álmadoznak, 's olly bátran és olly fennyen kérkedve beszélnek, még olly igen meszsze vagyon, hogy a' tudományos kultúráról, a' szónak igaz értelmében, ^{c)} a' nagy Egészre nézve, még ma valósággal kérdés sem lehet, — a' pennatsátát, vagy-is inkább, annak neve alatt, tulajdonképpen a' további egyenetlenkedést, visszálkodást, perlekedést, nyilván ajánlani, magasztalni, 's ditsérve magasztalva gerjeszteni. Az egyenetlenséget és *perlekedést!* mellyre még a' polgári köz életben-is, szinte 20 már századoktól fogva, mindnyájunk' tetemes kárával, olly igen hajlandók vagyunk.

Nagy gondolatlanság' jele volna, mondom, ma mí nálunk és a' mí tudományosságunk' mostani állapottyában, a' perlekedésnek, vagy zajos tanátskozásnak kedvellőjít, különösen pedig a' haza' szebb tehetségű fiatal írójít, az egész nemzet előtt (a' mint már többször minden szükség nélkül valósággal megtörtént) tovább-is azzal bízattani, serkenteni, buzdítottani, hogy — a' ténia nem vér! hogy a' ténitavesztegetés nem vérontás! hogy a' 35 tollal ejtett seb könnyen béforr! 's a' t.

Mert ez bizony igen különös és igen furtsa szín-ok, 's a' kérdésben forgó tudós vetekedésekre nézve soha semmiképpen bé nem fogadtatható, hiú, kopasz mentség! sőt tsupa szóbeli játék, 's értelmes, tudós férjfiakhoz (különösen pedig és főképpen az 40 ollyan rendbéli Tudósokhoz, a' kikre hazánk' főbb oskolájiban a'

felszerdültt ifjúságnak további szükséges oktatása 's tudományos nevelése vagyon bízva) tellyességgel nem illő, sovány, sótalan és elmétlen elméskedés! Vagy-is inkább olly szerentsétlen állíttás, olyan különös, olyan színes, tsalárd, és több tekintetben olly igen éretlen 's értetlen mondás, sőt valósággal veszedelmes maxima, mellyet — főképp' a' tüzesebb vérű fiatal írókra, 's az oskolákból talán tsak most érkező, már-is mindent tudó 's mindent jobban tudó, és (a' mint magok önként, világos szókkal, és szinte kérkedve megvallyák) mindent „jobban fűszerező”, 's a' tegnap hallott vagy olvasott aesthetikai letzkét ma nagy-bát-
10 ran és igen tzifrán felmondva, mindnyájunkat újdun új tudománnyal, mélységes böltseséggel kínáló, hatalmas doktorokra nézve, (a' kiket t. i. még inkább felbuzdíthatna, tüzelhetne), — nem lehet eléggé roszszallanunk, és velek egész mivolta szerént megúáltatnunk, gyűlöltetnünk.
15

Ugyan-is ennek az olly kevés szókbá foglaltt, de számtalan sok rossz következesekkel tellyes, és, úgy szóllván, a' Pándóra' híres szelentzéjével vetélkedhető, szerentsétlen mondásnak értelméhez — különösen pedig a' hívatlan és lelketlen oktatók',
20 üres agyú, szapora szavú féltudósok', szünetlenül grammatikázó, 's ezerféle nyomorúságos apróságokonn, tsekélységekenn akadózó, szegény firkálók', duzma 's erőszakos nyelvmesterek', szóherélők', nyelvújítók, és zajos versengésre, tsatázásra vágyó, 's a' jeles férjfiak ellen leginkább berzenkedő más illyenféle kis patvarkodók' isméretes hajlandóságához, természeti tsuda készségéhez, 's mindenkori szokásához képest, — ez által, a' haszontalan, hiú tsevegésre, betstelen viaskodásra, durva, goromba
25 veszekedésre, kardoskodásra szinte szabad mező, 's minteggy új nagy és széles pályatér mutattatnék!

Könnyen elgondolható, vagy-is inkább önként és eléggé szembe tűnő világos dolog, hogy e'-szerént, a' magyar litteratúrának még most úgy-is elég éretlen korában, soha sem lenne szünete a' tüzes háborúnak, haragos, mérges tzivakodásnak, zajos versengésnek, tusakodásnak, öklelődésnek, viadalnak, hartznak és vitának! úgy hogy az említett boldogtalan maximának, ha most jóvá hagyattatnék, már első kárhozatos gyümöltsei minden bizonynyal imezek lennének: *trepidum certamen et ira!*
30 *truces inimicitiae! funebre bellum!* 's mind ezek által az egész hazai nyelvnek és tudományosságnak felzavarodása, szégyene, 's helyrehozhatatlan kára.
35
40

Ebből pedig egyszersmind és különösen még az-is következ-
nék, hogy az ollyatén zabolátlanság, pajkos függetlenség, 's
kevés idő múlva szinte közönségessé lett és szokássá vált
perpatvar és zajos háborgás miatt, nem tsak minden józan és
5 értelmes kritikának, szabad könyvvizsgálásnak, 's okos, helyes,
bölcs és igazságos ítéllettételnek, hanem minden tudós érteke-
zésnek, díszes, bizodalmas tanátskozásnak, egyenes és tisz-
tességes ellenkezésnek, 's okokra támaszkodó szükséges ellen-
mondásnak, és tudós férjfiakhoz igen-is illő *vetélkedésnek* (melly-
10 amavval semmi hasonlatossága sintsen) egyszerre vége
lenne, — az egész nemzeti nyelvnek, litteratúrának és karakter-
nek világos kárával, 's némelly tekintetben talán soha többé
helyre sem hoztatható veszteségével! (Igaz és bizonyos lévén,
hogy a' nemzetek' életében elmúlt és gondatlanúl elmúlasztott
15 alkalmas időt Isten sem hozhattya-vissza; nem hogy emberi erő,
hatalom és böltsesség, vagy akármelly hoszszú 's állhatatos igye-
kezet valaha többé valamiképpen kipótolhatná.)

Mert vallyon! mellyik igaz Tudós, vagy mellyik és hánya-
dik értelmes, okos, betsületes hazafi kívánna 's akarna majd,
20 olyan környületek között, a' pályára kiszállni? mellyik és
hányadik akarna majd az ollyatén garázda bajnokok' és füstös
bottal forgolódo goromba veszekedők' téntás seregébe keveredni,
's töllok első alkalmatossággal minden józan ok nélkül bászeny-
nyeztetni, motskoltatni? . . Holott ma-is abból ered, mint
25 egyik kútfejéből, természeti forrásából, legnagyobb bajunk,
legtetemesebb kárunk, 's legméltóbb panaszunk és fájaldmunk,
hogy hazánknak azon rendbéli fijai, a' kik, elmebéli nagy tehetsé-
geikhez, jeles tudományokhoz, és az országos vagy törvényes
dolgo' folytatásában, 's többféle közönséges hivatalok', egyházi,
30 polgári vagy hadi tisztségek' viselésében szerzett ismereteikhez,
sok szép tapasztalásaikhoz képest, legjobban szóllhatván, 's a'
Demosthenesek', Xenophonok', Cicerók', Caesarok', Tacitusok',
Pliniusok', és olly sok más mind régi mind újabb időbeli nagy
Írók' fényes példáját leginkább követhetvén, mindnyájunkat
35 taníthatnának, többnyire mind *hallgatnak!* hogy ők — az illy
nagy és ritka tehetségű 's tapasztalású jeles férjfiak, (a' kik között
kétség nélkül több ollyan-is találtatik, *qui multorum providus
urbes Et mores hominum inspexit*), a' nemzeti nyelv', tudomá-
nyosság' és kultúra' szent ügyének előmozdításában egyenesen
40 részt venni, azonn közelebből és saját elmeszüleményeik

által-is hathatósan segíteni, 's így és e'-képpen mind önnön magoknak új meg új érdemet, jó hírt, állandó szép nevet, igaz ditsősséget szerezni, mind másoknak hasonló hazafiúi serénykedésre, hasznos és foganatos munkálkodásra példát adni, nem akarnak! ^{d)}

5

Ne mondgya tehát senki azt nekünk, se hazánk' fiatal Írójait ne bízassa, gerjeszsze; bátorítsa már ezután avval soha többé, hogy a' ténna nem vér! 's hogy a' tollal ejtett seb könnyen béforr, és az ellenfélt vigyázóbbá teszi! . . Mert e' tekintetben és a' szók' ebbéli saját értelmében, az ilyenféle bal vélemények' és félszeg maximák' gondolatlan hírdetőji, javallóji, terjesztőji, nem tsak önnön magok nagyon tsalatkoznak, (minden egyéb ismérteik, tudományaik, tehetségeik, és ezek által szerzett akármí szép érdemeik 's diadalmaik mellett-is); hanem, a' mi több, 's a' mi sokkal nagyobb figyelmet és megfontolást érdemel, *másokat-is* hasonló tévelygésre, helytelen és hibás gondolkodásra, 's üres, hívságos eszeskedésre szoktatnak, 's rossz és veszedelmes útra vezetnek; és így mind ezekre, 's ezek között főképp' és különösen a' már felserdültl ifjúságra, mind a' tudományokra, 's az egész nemzeti nyelvre, litteratúrára nézve, tetemes kárt okoznak! Ha bár ez egyébaránt távúl lehetett-is (és kétség-kivül távúl-is volt) szíveik' szándékától. —

10

15

20

De ha már, az illetén szomorú következéseket gondolóra nem vevén, vagy elhallgatván, a' dolgot tsak magában nézzük-is; nem lehet legottan nem látnunk, nem éreznünk, és minden tétovázás nélkül nyilván 's egyenesen meg nem vallanunk: hogy ezt az olly igen különös új oskolai véleményt és gondolatlan állítást, akármelley oldalról 's akármilyen nézőpontból tekintsük bár és vegyük-fel annak tárgyát és értelmét, mindenképpen hibásnak, helytelennek, rossznak kell ismérnünk és neveznünk, 's azért, a'mint mondám, minden kivétel és kifogás nélkül általlyában kárhoztatnunk.

25

30

Igaz ugyan-is egygy részről és tagadhatatlan, hogy a' szebb és ritkább tehetségű, széles és mély tudományú, s méltán nagy tekintetű jeles férjfiúnak írótojánál — alig van élesebb, 's alig lehet valahol a' Világonn rettenetesebb, és egyszersmind bizonyosabb fegyver, vagy érvágó szerszám! Minthogy azzal Ő, *scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis*, némelley esetekben némelleyekenn olyan mély sebet ejthet, és, ha a' szükség vagy kénytelenség, 's ha főképp' a' köz-jó, 's az igazságnak szent ügye,

35

40

úgy hozza magával, 's azt kívánnya tőlle, talán ejt-is, melyet
emberi kéz soha többé meg nem gyógyított; mely soha bé nem
forr, és bé sem forrhat; 's mellynek talán még az unokák' uno-
kájji, sőt még a' később századokban élő 's más nyelvekenn
5 beszéllő nemzetek-is, hírét veszik! —

Más részről pedig az-is igaz, és nem kevesebbé tudva lévő
bizonyos dolog, hogy p. o. a' sisakba, pántzélba öltözködő, 's
oldalára kardot, homlokára (a' rozsdás, lyukas, szennyes sisak-
hoz) még szarvakat-is aggató, 's ezekkel, mint az erősség' és
10 bátorság' isméretes régi jeleivel! öklelődve kevélykedő, 's önnön
magát fennyen kérkedve felhőkig felmagasztaló, másokat ellen-
ben „neveik' büdös hírének terjesztésével” fenyegető, neveletlen
és garázda tudósnak, szeles, nyavalyás versszerzőnek, örültt
poétának kofákhoz illő rút és goromba perlekedése, szünetlen
15 kardoskodása, veszekedése, motskolódása — bizonyára nem
betsületes emberek' és értelmes tudós hazafiak' mulatságára
való ártatlan tréfa, 's elmés dévajtság, vagy olyanféle szép és
örvendetes tünemény, melly a' magyar litteratúrának és nem-
zeti karakternek valamiképpen ditsósságára szolgálhatna.

20 'S ugyan azért nem-is tsupa téntavesztegetés! a' mint ezt
egykor egy híres nevezetes Pesti Professzor olly balúl vélte
's állította; és a' mint, ő-vele 's ő-utánna, némelleyek még ma-is
vélik, 's ezen Gyűjteménynek több kötetiben világos szókkal
állíttják; azt mondván t. i. és abban keresvén 's találván ment-
25 ségeket, hogy „a' ténta nem vér”! . .

Én legalább, akárki mit vélyen és mondgyon ezután-is,
nem nézhetem annak; nem tarthatom tsupa téntavesztegetés-
nek, vagy ártatlan és könnyen eltűrhető pennatsatának, 's
tanúltt és jól nevelt emberekhez, érett eszű tudós férjfiak-
hoz illő díszes vetélkedésnek. Sem azt nem hihetem, és valóban
30 nem-is hiszem, hogy az illetén litteratori kardoskodásban,
tsalárd eszeskedésben, mindent kétségbe hozó, 's öszvezavarva
keverve felforgató tsalfa mesterségben, tudományfitogatásban,
's mindeneket gúnyolva kitsúfoló rút és esztelen fetsegésben,
35 ollyas valami találtathatnék, a' mit valaki helyesnek, illőnek,
jónak, szépnek, és, akár a' tanuló magyar ifjúságra, 's a' fiatal
írókra, versszerzőkre, akár az egész nemzeti kultúrára nézve,
józan észszel hasznosnak mondhatna, vagy akármelley egyéb
tekintetben szinte még a' „*lelkes hazafiság*” nevével-is megtisztel-
40 hetne! Tudom pedig és igen jól érzem, hogy a' nemzetét, hazáját,

édes anyai nyelvét, 's a' tudományokat és szép mesterségeket szerető, 's az igaz tudósokat, jeles költőket és művészeket szíve szerént tisztelő, mindég mindenütt örömmel magasztaló tudós embernek férjfiúi méltóságához illő nemes bátorságot, nyílt egyenességet, 's gondolkodás-, beszéd- és vetekedésbeli józan 5 szabadságot, senki sem betsúlheti nagyobbra, mint én, a' ki most ezt írom. A' mit-is magáról egygy olyan ősz Magyar Író talán itt annál bátrabban elmondhat, minden hiú kérkedés' gyanúja nélkül, a' ki már fiatal korában-is eléggé megmutatta, hogy az ilyenféle durva 's eszelős' bajvívók' mérgétől, haragjától, 's 10 motskolódva kissebbítő, rágalmazó tsevegésitől, legkevesebbet sem tart, és őket fel sem veszi; — nem annyira saját eszének, tudományának és fegyverének vagy író tollának erejében bizakodván, mint ügyének és feltett szándékának tiszta jóságában, 's mind a' bátran és illő mértéklettel kimondott 's védelmezett igazságnak győző hatalmában, mind hazája' tudós fijainak józan és egyenes ítéletében. 15

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

a) Mit besonderm Eifer wurde die Buchdruckerey daselbst (in der Stadt Basel) vervollkommenet, jene Kunst, welche die öffentliche Meynung auf ihrem Thron als Königin der Welt so 20 befestigte, dass Freyheit und Wissenschaft von dem an von Tyranny und Verfinsterungssucht bedrohet, nie aber allgemein oder auf die Dauer unterdrückt werden können.

MÜLLER, V. Band 353. S.

b) Der volle Werth der Coster'schen und Gutenbergischen 25 Erfindung gab sich erst dann zu erkennen, als zur technischen Kunstfertigkeit auch kluge mercantilische Betriebsamkeit hinzutrat. Zu der, seit jener Zeit eingetretenen geistigen Berührung der entferntesten Völker und Zeiten, hatte jene nur die erste Bedingung gegeben; der wahre Hebel einer neuen Cultur 30 wurde der Buchhandel, dem es verdankt werden muss, dass auch Alles wirklich an seine Adresse kam.

F. A. EBERT.

c) Eine der wichtigsten Verschiedenheiten unter den Aegyptiern, Hebräern, Persern und anderen Nationen des Orients, und den Griechen und Römern ist die, dass die ersten gar nicht oder nur wenige Stufen sich über die Art von Bildung erhoben, welche man *bürgerliche Policirung*, oder *Civilisation*, im Gegensatze *höherer eigentlicher Geistescultur*, nenne sollte. Jene Art von Cultur . . . ist mit den Bedingungen eines Sicherheit, Ordnung und Bequemlichkeit bedürfenden Lebens fleissig beschäftigt; sie gebraucht dazu selbst gewisse edlere Erfindungen und Kenntnisse, die jedoch meistens auf unwissenschaftlichen Wegen gefunden, wie mehrere bey Aegyptiern und andern ältern Völkern, nie den Ruf erhabener Weisheit hätten erregen sollen; sie braucht hingegen weder, noch schafft sie eine *Litteratur*, d. i. *einen Vorrath von Schriften*, worin nicht eine einzelne Kaste nach amtlichen Zwecken und Nothdurften, sondern Jeder aus der Nation, welcher bessern Einsichten vertrauet, Beyträge zur Aufklärung der Zeitgenossen darlegt. Das letztere, was bey einem glücklich organisirten Volke schon früher anfangen kann als Ordnung und Ruhe des äussern Lebens, ist vor den Griechen überhaupt von keinem Volke geschehen, und keines gewann vor ihnen jene höhere Cultur, die geistige oder litterarische. — —

Soll jemals Licht über Aegypten verbreitet werden, so kann dies nur durch seine Litteratur geschehen. Aegyptens Volk mit seinen Wunderwerken steht einzig in der Geschichte da. — — Gelingt es, die Sprache des alten Aegyptens darzustellen, so viele hundert uralte Monumente, Aegyptens steinerne Bibliothek zu enträthseln; so wird es sich bald zeigen, woher die Sprache der Copten kam, unter welchen Umständen, nach welchen Gesetzen sie das wurde, was sie ist. Wenn Aegypten die Aufmerksamkeit der gebildetsten Völker seiner Zeit auf sich ziehen konnte, so war es gewiss gross. *Der sicherste Höhenmesser eines Volkes ist seine Litteratur*. Wie wichtig wäre es für uns, die heiligen Bücher Aegyptens wieder zu finden und verstehen zu können! Ein einziges Hermetisches Buch könnte die wichtigsten Aufschlüsse über Geschichte, Religion, Mahlerey, Physik, Astronomie, Botanik, Medizinen, und undzählige andere Künste und Wissenschaften geben.

FR. AUG. WOLF.

^{d)} Griechen und Römer, auch unter Galliern und Britten die erlesensten Schrifsteller, waren sprechende oder gar handelnde Personen; der Geist der Rede und Handlung athmet also auch in ihren Schriften.

Ohne nachdenkende Erfahrung versteht man die Bücher 5 nicht; diese wiederum machen uns auf den lebendigen Geist der Zeiten aufmerksam.

Raisonnirte Geschichte, raisonnirte Erfahrungen des Lebens aus allen Ständen, in allen Verhältnissen und Aemtern, muss Jedermann wünschen.

HERDER.

10

III.

Azt kell tehát, az eddig mondottakhoz képest, gondolnom és vélnem, hogy azok a' buzgó hazafiak, a' kik, nem így itélvén, 's a' pennatsatát minden kivétel nélkül ajánlván, ditsérvén, magasztalván, ma mi nálunk az olyanféle zajos perlekedésnek 15 nyilván pártját fogják, 's tudós polgártársaikat hasonló verekedésre, kardoskodásra gerjesztik és bátoríttyák, — vagy nem vették-fel a' dolgot voltaképpen és tellyes minémúsége szerint, 's nem fontolták-meg állítmánnyaik' természeti következéseit, vagy pedig (ha t. i. meggondolva 's feltett szándékkal tselekszik 20 ezt), igen különös és szokatlan nemű rejtett okaik lehetnek az ilyenféle ingerlő tanátsadásra, 's szántt-szándékkal való tévelygésre, vakoskodásra!

Ehhez képest, Bessenyei Györgynek elég isméretes, de elég rosszul értett, és, a' mint majd alább (az egygyik fejezetben) látni fogjuk, tellyességgel nem oda tartozó példáját és szavait emlegetvén, 's ezen Tud. Gyűjteménynek kötetiben-is minden szükség, haszon és helyes ok nélkül annyiszor előhozván, talán tsak azt akarnák értésünkre adni, (a' mit azonban nem örömet hinnénk-el felőllök!) hogy, bízván elmebéli nagy tehet- 30 ségekben, sokféle jeles tudományokban, 's talán eddig nyertt nem tudom milyen és miféle fényes diadalmaikban, vagy szinte magának a' Böltéség' Istenaszszonyának titkos oltalmára támaszkodhatván, és annak erős paizzsával fedeztetvén, — ök már a' legnagyobb Írónak tollától, fegyverétől sem tartanak; 35 sőt még a' legjelesebb Költőnek meszsze ható 's bizonyosan tárgyokhoz érő sebsz nyílaít-is bátran megvethetik!

Nem lehet tagadni, hogy ez ugyan elég nagy bátorságnak és igen erős bizodalomnak jele volna, — még pedig, az én vélekedésem szerint, nem tsak az ő részokról, a' mennyire őket eddig-elé közre jött munkájikból, 's magyarságoknak és 5 írások' módgyának egész minémiségéből, ismérhetem, (*le style c'est l'homme!* úgy mond Buffon); ^[a] hanem talán még az olyan főbb rendű hatalmas elmék' és halhatatlanságra valóban méltó nagy Írók' 's nemzeti jeles Költők' részéről-is, a' millyenekkel ma még nem igen ditsekedhetünk; és, tegyük hozzá, a' millyenek 10 másutt-is ritkán szoktak egy időben, egy nemzetnek litteratúrájában megjelenni, 's együtt és eggyeszerre számosan találatni! ^[b]

Ez esetben mindazáltal — ha ugyantsak lehet és szabad itt ezt az esetet feltennünk, és, mind ezen feltételnek, mind a' 15 dolognak minémiségéhez képest szóllván, véleményünket nyilván kimondanunk, — nem veheték rossz néven, sem nekünk másoknak (valakik t. i. ismérvén saját erőnk' tsekélységét, ő-velék ebben semmiképp' egyet nem érthetünk), igazsággal vétekkül nem tulajdoníthatnák, ha őket viszontag mink-is az 20 *emberi gyarlóságra* megemlékeztetnök! Nem vehetnék rossz néven, továbbá, ha most őket itt egy úttal még arra-is figyelmetesekké tenni bátorkodnánk: hogy az illetén igen nagy és mértékletlen bizakodás 's szertelen magahittség, nem véltt rossz következéseket vonhat, és szokott-is vonni maga utánn! Mert 25 az ilyen erős lelkű 's rettenthetlen bátorságú nagy Böltsék, új Zénók, Magyar Epiktetusok, Cátók és Szenekák, igen könnyen és rúttul megtsalattathatnak, mikor talán nem-is vélnék, és meg sem gondolnák. Az első nem vártt alkalmatosság t. i. nem tsak keményen megkésértheti, hanem ellenkezőre-is taníthattya 30 őket.

Az első tapasztalás, mondom, és az első véletlenül jött, 's talán meg sem álmodhatott viszzás történet megéreztettheti velék, melly igen nagyon tsalatkoztanak légyen ebbéli erős hitekben, határtalan vak bizodalomokban; — a' nélkül pedig, 35 hogy azután valaha többé magokonn és szíveik' mély sebénn valamiképpen segíthetnének! 's a' nélkül, hogy valamelly „*non putaram*”, vagy akármelley egyéb ollyatén régi 's elavútt üres mondásokban, mentséget, vigasztalást, és a' késő bánat' emésztő mérge 's fülánkja ellen valahol még ollyan kívántt orvosságot 40 találhatnának, melly nekik sebgyógyító ezerjófű helyett, vagy

bút enyhíttó 's elmét vidámíttó nepenthe gyanánt szolgálhatna!

Tudniok kellene, 's tudniok kell vala több másokkal együtt ő nékik-is, és méltán már előre megfontolnoki legalább azt, hogy az illetén tsudatévő orvosi szer — sem a' kertek alatt ama' 5 rossz és nehéz szágú motsár, 's szittyós, fenyéres, hínáros, békás tó körül, a' mellyet ma talán némelly közepszerű boldog Fanniúsok, és ezeknek talán elég jámbor, de nem elég értelmes imádóji, 's különös ízlésű buzgó követőji szinte Hippokréne' tiszta vizéből eredni vélnek; sem az ollyatén hegyallyai vad berekben nem 10 szokott teremni, a' hol más némelly szapora-természetű tudákos kis-mesterek a' száraz kórót, tövíst, tsalyánt és bojtorjányt-is gyönyörűen viríttó borostyán-ágok 's kellemetes színekkel és édes illatokkal bővelkedő szép virág gyanánt szedik, marokkal szaggattyák, és újdun új módi tarka bokkrétákba fúzve, 's a' 15 halhatatlanság' ismértes jelével feltzifrázva, nagy örömmel és fennyen kérkedve fejékre 's lantyokra függesztik!.. Ama' kősziklás, 's igen magas és igen meredek hegytetőre pedig, a' hol bizonyosan még ma-is elég bőven találtathatik, — az Istenek' különös kegyelme 's ajándéka nélkül 's azon gyors és erős 20 szárnyú tündér vagy tátos paripa' kedve 's akarattya ellen, a' mellynek kemény hátáról még a' Chimaerákonn győzedelmeskedett Bellerophonok, 's más ollyan Égbe-vágyó szeles úrfiak-is könnyen lefordúlhatnak, 's véletlenül nyakokat törhetik, — senki sem hat-fel! A' Magyar Hazának azon egynéhány most 25 élő (igen kevés számú) tehetős b fija ellenben, a' ki még eddig oda feljuthatott, .. nem szokott ezen jó szerentsével felette nagyon és igen gyakran kérkedni, sem másokat, ha bár a' maga' tulajdon érdemét jól tudgya 's érzi-is, nagy-kevélyen megvetve, minden szükség és józan ok nélkül háborgatni, 30 ingerelni, boszszontani, pennatsatára, perlekedésre kénszeríteni.^o

Úgy látszik, az illyenféle szertelen és negédes magahittségnek 's ingerlő dagálynak szokott következéseiről általlyában szóllván, és senkit különösen érteni, vagy litteratori bűneiért 35 itt közelebbről érdekelni nem akarván; úgy látszik nekünk, hogy semmit sem ártana, ha a' többször említett heves tsatának mostani gondolatlan ajánlóji 's gerjesztőji, a' régi Görög és Római mythológiának némelly ismértes, és elég hathatósan 40 intó, 's nem ok nélkül példázó különös történeteiről néha-néha

megemlékeznének. Nem ártana valósággal, azokról el nem feledkezve jól megfontolniok, és, minekelőtte másokat gerjeszteniok, 's hazájok' fiatal Írójait az itt szóban forgó tüzes verekedésre, kardoskodásra, vagy téntavesztegetésre serkentenék, buzdíttanák, szíveikre venniok: hogy tellyességgel nem tanátsos, és azért nem-is okos emberekhez, bölts hazafiakhoz illő szándék 's tselekedet volna, a' mindent látó, halló, 's a' litteratúrában-is minden igazságtalanságra, vakmerőségre neheztelő Nemezisnek haragját felingerelni, 's az ív' és lant' hatalmas Istenét megbántani; vagy az Ó bátor és elmés fijaival, 's a' Múzsák és Grátziák' béavatott kedvesseivel balgatagúl kötődni, 's őket fondorkodva gúnyolni, boszszontani, (holott ezt még a' gyermek, sőt még a' majom sem tűrheti!) 's akár tsupa gondolatlanságból, szelességből, akár feltett szándékkal, botor ostobaságból, durva kevélységből, boszszúállásra kénteleníteni! . . .

Ha pedig az ollyatén hajdani történeteket, sokféleképpen és sokféle képben intó 's oktató példákat, vagy nem értvén, vagy betsűlni nem tudván, netalán mint meg annyi haszontalan és elavúltt hiú meséket, 's egyedül tsak gyermekek', egygyűű tanúlatlan személyek' és agg dadák' számára szerzett üres költeményeket, nagy-kevélyen megvetik, 's azokra már többé tsak ügyelni sem akarnak, (a' mit azonban okos emberek, igazi Tudósok, nem szoktak tselekedni; ha bár az efféle példázó regék' értelmét betű szerént nem veszik-is); ^{d)}— emlékezzenek-meg legalább a' már fellyebb megnevezett egynéhány *mediocriter doctus* emberkének furtsa történetéről, több hasonló nevezetes példákról, 's különösen amaz irígy és *felfűjtt kritikusk*nak elevén képéről, elfelejthetetlen igaz mássáról. Sőt, ha még ez sem elég, tekintsék és fontollyák-meg jól ugyan azon néhai taníttójok' saját példáját, utóbbi történetét, 's késő, szomorú tapasztalását, a' kitől Magyar Ország' Német Statisztikájában azt a' már fellyebb-is említett nevezetes nagy újságot tanúlták, az egész Tudós Európával egygyűűt, hogy mí nálunk Szittya Magyaroknál — a' ténta nem vér!

Tekintsék (újra-is mondom és ajánlom) legalább ezt a' Pestenn szemek előtt nem olly igen régen történtt új példát; és lássák ezen híres nevezetes Író', nagy érdemű 's jeles tudományú közönséges Taníttó' litteratori pályájának végét. Lássák abban, és ismérjék-meg az itt kérdésbe vett félszeg maximának, helytelen 's gondolatlan mondásnak, és egyszersmind az ollyatén

ingerlésnek, boszszontásnak, 's dagályos magahittségnek és vak bizakodásnak keserű gyümölcstét!

• Diplomatikai professzorkodásának harmintzeggyedik, és ezen tudományba bévezető munkája' másodszeri megjelenésének tizenhetedik esztendeje után, kellett a' tudós Schwartner 5 Mártonnak egyszere önnön magánn tapasztalnia, a' mit azelőtt talán szinte lehetetlennek gondolt volna, és már most, pályája' végénn, annál kevesebbé várhat vala, mivelhogy (a' mint ezt a' Recensense világos szókkal említte) ugyan azon munkája „több ízben vizsgálat alá vonatott, majd hazai, majd 10 külföldi tudós újságlevelekben ; 's mindenkor nagy magasztalásokra érdemesítettet.”

Nem rosszúl történt, és a' litteratúrának mí nálunk talán még idővel hasznára-is fordulhat, ('s ugyan azért kell és annál 15 méltóbban lehet azt nekünk-is most itt előhozunk) hogy ez a' néhai tudós és híres Professor, ebbéli tanításának 's ingerlésének természeti következtését, foganattját, önnön magánn és saját elméje' szüleményénn látta 's érezte voltaképpen. Nem rosszúl történt valósággal, hogy éppen ő maga volt az első, a' kinek ezt leginkább és legnagyobb mértékben kellett tapasztalnia, 's azon keserű (valóban keserű) 's kínos ízű gyümölcstét, úgy szólván, az egész Haza' láttára, lenyelnie; a' nélkül pedig, hogy azért valaki ellen méltó panaszsa lehetett volna. (Annyival-is inkább, mivel ezen maximáját a' Recensens ugyan akkor nyilván említette, 's a' recenzióinak végénn, igen nagy ditsérettel 25 magasztalva, különösen eszébe juttatta.) Mert Schwartner azt semmiképpen sem mondhattya vala, hogy az ő munkájának tudós bírása betstelenül szóllott, hogy rajta illetlenül motskodva garázdálkodott, és, szokatlan keménysége mellett-is, valamely nagy és különös igazságtalanságot — hanemha 30 summum jus, summa injuria! — elkövetett, vagy szavainak egyenes, világos értelmét eltsavarta, állításait szántt-szándékkal megtsonkította, 's így ötet helytelen, hamis váddal terhelve rágalmazta légyen. A' mit az érett eszű, 's bethűletes érzésű valódi Tudós külömben sem szokott senkivel tselekedni; az 35 ollyatén álnok tsalfaság, 's alatsony és betstelen ravaszkodás többnyire 's általlyában tsak a' vak-buzgó, vagy pártoskodva felekező, 's az igazsággal és illendőséggel keveset gondoló tzimborák' régi tulajdona, 's a' tsalárd és goromba veszekedők', durva, szeles, nyavalyás bajnokok' ismertes szokása lévén. 40

Én ugyan, itt a' külföldönn, ezen meszszeségben, nem tudhatom, sem az iránt valakit levélben megkérdezni nem akarok: Miképpen fogadtatott légyen, annak idejében, ~~az~~ Tud. Gyűjteménynek figyelmetesebb Olvasójitól, Hazánk' egyik most élő legtudósabb és érdemesebb fíjának azon ítélet-tétele, igen hosszú 's igen kemény, de tanúsággal tellyes *recensioja*, a' mellyről most nékem itt, az úgy nevezett penna-tsatáról értekezyén, több esztendők után-is különösen kell emlékezmem; 's mellyre a' vizsgálásba vett nevezetes könyv' 10 hibájinak hosszas fejtegetésében elmerültt Szerző akkor olly igen sok tudományt, időt, erőt, fáradságot fordított, és (hogy szabadon 's egyenesen kimondgyam, a' mit vélek) valósággal tékozlott, vesztegetett. Igen-is; „vesztegetett”!.. Mert nyilvánvaló 's tagadhatatlan dolog, vagy legalább az én vélekedésem 15 szerént bizonyosnak lenni látszik, hogy annyi sok olvasással, annyi elmélkedéssel, annyi készülettel, olly nagy serénységgel, szorgalommal, keresgéléssel, fáradozással, 's olly tüzes igyekezettel és buzgósággal, egész új könyvet írhatott, készíthetett és az által kétség-kivül többet-is használhatott volna; — bőven 20 kipótolva helyre hozhatván abban mind azt, a' mit Schwartner mondott, tanított, 's akár emberi gyarlóságból, akár tsupa restségből, gondatlanságból, hirtelenkedésből, 's egyéb ollyatén nem ditséretes okokból elhibázott, elmúlasztott, vagy talán (mint a' Statisztikában) szántt-szándékkal elmellőzött, elhallgatott; 's valamit annak munkájában Ő (az igen éles látású, 's igen tudós és igen kemény Bíró) nem ok nélkül gánt-solt vala.

Azt mindazonáltal jól tudom, és, többszöri saját tapasztalásomból, bátran mondhatom, 's arról magát-is a' recenziónak 30 nagy-érdemű tudós Szerzőjét bizonyossá tehetem itt: hogy, sem a' méltán nagy hírvű nevű Dr GALL, sem annak legnevezetesebb tanítványa, meghitt jó baráttya, 's hív útazó társa, Dr SPURZHEIM, nem szokott a' *holt* embernek kaponyájával és agyvelejével olly keményen bánni, vagy ezt (az agyvelőt) 35 olly igen kíméletlenül felbontzolni, széllyel tépni, szaggatni, több darabokra 's darabotskákra vagdalni, metélgetni, annyiszor elővenni, 's olly igen sokáig újra meg újra kínozni, mint Ő annak az akkor még *életben* volt híres Professzornak szerentsétlen elmeszüleményével, 's úgy szólván agyával és velejével, saját 40 tanított-székiben, valamennyi tanítványaainak, sőt az egész

Tudós Világnak láttára, tselekedett, — szinte majd félesztendeig hónaponként visszatérve, 's szünet nélkül szegedelve, vagdalva, metélgatva kínozván, gyötörvén azt! ^{e)}

Elhiszem, és tellyességgel nem kétlem, hogy erre ő-néki elég sok, elég nagy, és igen különös okai lehettek. A' mellyek között talán nem utolsó volt, (ha bár, a' többit előadván, azt nem említti, 's meg nem vallyá-is), hogy, tudván és érezvén egész férjfiúi méltóságát, nem akart — a' heréltt őrzők közé számláltatni; 's hogy ezen váratlan és helytelen öszve hasonlítottáért, 's ízetlen, sótalan, és minden tekintetben igen illetlenül ingerlő 's gúnyoló tréfaért, az örömet elméskedő gondolatlan Írónn boszszút-is állani kívánt, — bőven és tellyes mértékben viszszaadván 's lefizetvén most eggyszerre mind azt, a' mivel valaha, mint ember és hazafi, tartozhatott néki! . .

Elhiszem eggyzersmind, és könnyen elgondolhatom, hogy igen különös és igen erős oka lehet még arra-is: miért ajánlya, ditsérje, magasztallya némellyekkel olly igen nagyon Ó-is az ollyatén tüzes vetekedést, kemény és kíméletlen pennatsatát, a' mellyről és a' millyenről itt most szó vagyon; 's a' mellynek heves pártfogóji, hírdetőji, magasztalóji között Őtet, a' nagy érdemű Tudóst és mindnyájunk' szíves tiszteletére olly igen méltó munkás jó hazafit, sajnálva látom! . .

Mind ezt, mondám, könnyen elgondolhatom és elhihetem, 's örömet el-is hiszem rólla; még tsak azt sem akarván kérdezni: *Tantaene animis . . ?*

De azt még sem lehet tagadnom, vagy ez úttal (mert egyenesen ide tartozik) nyilván meg nem vallanom, hogy tellyességgel nem láthatom-által, és semmiképpen meg nem foghatom: Millyen indító oka lehetett légyen ezen jeles Magyar Tudósnak arra, hogy LESSING' igaz és bölts értelmű, 's a' népek' tudományos történeteivel tökéletesen megegyező helyes állíttását (a' tudós hartzról, vetekedésről, pennatsatáról) Schwartner Mártonnak nem azt jelentő, 's igen éretlen és gondolatlan mondásával öszvekeverje, sőt szinte eggynek, vagy eggyet-érőnek vélye 's állíttsa!

És még kevesebbé foghatom-meg: Mi vihette légyen Őtet arra, hogy Lessingnek ezen bölts állíttásánál ugyan azon Schwartner Mártonnak többször említett ebbéli szerentsétlen mondását még böltsebbnek itéllye 's nevezze, a' kinek tudomány- és itéletbeli nagy hibájit, számtalan sok tévedéseit, gántsait, fogyat-

kozásit, hirtelenkedésit, botlásait, és, úgy szólván, egész Könyvszerzői 's Tanítottói mezeitelenségét, ezen Gyűjteménynek annyi sok kötetiben Ő maga fedezte-fel mindenek előtt, minden tekintet, irgalom és kímélés nélkül.

5 Mert azt ugyan jól tudom én-is, szintűgy mint Ő maga, vagy akárki más, hogy az igazat, jót, helyest és ditséretre méltót mindég mindenütt, és így még az ellenfélben 's annak munkájiban-is, meg kell ismérnünk, betsúlnunk, és semmiképpen nem tagadnunk. De úgy látszik még-is, a' jelenvaló esetben,
10 és az ebbéli kérdésnek mostani különös tárgyára nézve, hogy, ha felette nagyon nem tsalatkozom vélekedésemben, ugyan az a' szerentsétlen mondás, 's tüzes háborúra, verekedésre, kardoskodásra gerjesztő bal vélemény, vagy maxima, a' mellyről itt szó vagyon, a' többször megnevezett néhai tudós Professzornak legroszszabb és helytelenebb állításai közé tartozik. Mert
15 az valóban olly igen éretlen és gondolatlan állítás, mellyért a' jó Schwartner akkor ezen Gyűjteményben az illy szertelenül magasztaló nagy ditséret helyett,^{d)} inkább feddést, dorgálást, és talán még keményebb ítéletet érdemlett volna, mint-sem
20 akármellyik ott kijeleltt, 's igen-is bőven, igen-is keményen megrostáltt és megtzáfoltt helytelen szaváért, véleménnyéért; alig lehetvén annak valaha mi nálunk a' litteratúrában ollyan sok rossz és káros következése, mint ennek.

Lássuk a' dolgot közelebbről. Vegyük-fel, 's nézzük és
25 fontollyuk-meg mind a' két Író' saját szavainak igaz értelmét; hogy azt itt mások-is minden homály nélkül tulajdon minéműségében 's betű szerént olvashatván, szemlélhetvén, kiki annál könnyebben és voltaképpen ítélhessen rólla.

Mikor az illető tisztelettel megnevezett külföldi nagy Író —
30 a' Pesti tudós Professzornak oskolai székinél, kathedrájánál, valamivel magassabb és világosabb helyenn állván, azaz, minden hasonlítás 's öszvehasonlíttathatás nélkül nagyobb észszel, elmével, ítélő-tehetséggel, tudománnyal, tapasztalással 's böltséggel birván, és, ezen főbb rendbeli ritka tulajdonságaihoz
35 képest, az efféle tárgyokról, kérdésekről, 's egyáltalýában az emberi tudománynak, sőt az egész emberi nemnek ügyéről 's köz javáról, minden tekintetben (legalább a' mi vélekedésünk szerént) sokkal jobban ítélhetvén,^{g)} azt állíttya:

„Es sey, dass noch durch keinen Streit die Wahrheit aus-
40 gemacht worden : so hat dennoch die Wahrheit bey jedem Streite

gewonnen. Der Streit hat den Geist der Prüfung genährt, das Vorurtheil und Ansehen in einer beständigen Erschütterung erhalten; kurz, hat die geschminkte Unwahrheit verhindert, sich an der Stelle der Wahrheit festzusetzen."

Mikor, mondom, a' többször említett jeles nagy Író így 5
ítél, és ilyen világos szókkal ezt állította; szinte majd lehetetlen,
hogy az értelmes tudós Olvasók között találatihassanak ollyanok-is, a' kik ellenkezőt véllenek, és azt, a' mit ő olly igazán
mond, tagadhassák. Szinte lehetetlen, (újra-is mondom) hogy
ezt a' Tudósok között valaki helyben ne hagygya, 's igaznak, 10
és, a' mint már fellyebb-is említettém, a' nevezetesebb népek'
tudományos kultúrája', kimiveltetése', 's felvilágosodása' történeteivel mindenképpen és tökéletesen megegyezőnek ne ismérje,
's így ebben Lessinggel egyet ne értsen.

Mikor továbbá maga-is a' Pesti Professor, valamit ollyan- 15
félét vagy hasonlót mondani szándékozván, imígyen szól:

„Durch ähnliche gelehrte Controversen gewann von jeher
das Reich der Wahrheit und der Wissenschaft;”

hasonlóképpen minden értelmes Olvasóji megegygyeznek vele,
's önként és örömet megismérik, hogy, a' dologról általlyában 20
és közönségesen szölván, ezt ő sem helytelenül mondgya, 's
hogy ebben ő néki-is valósággal igaza van, — szintén úgy, mint
akárkinek másnak, a' ki ezt véli 's állította; mind azokkal
együtt, valakik ugyan ezt már ő-előtte számtalanszor és
majd azon szókkal mondották vala. 25

Ebből mindazáltal még nem következik, és semmiképpen
nem-is következhetik, hogy illő 's igazságos tselekedet volna,
ezen okból és tekintetből — nem mondom, a' megnevezett
két Íróat valamiképpen öszvehasonlítani, vagy egymás mellé,
's egy karba állítani, (a' mit valóban alig-is tehetne valaki 30
okossággal és jó lelki-ismérettel!) hanem Schwartner Mártonnak
tsak ezen egy mondasát-is Lessing' bölts állításánál „még
böltsebb”-nek nevezni; a' mint ez még-is, az itt kérdésben lévő
recenziónak végénn, valósággal megtörtént. Mert:

A' mit Schwartner itt ekképpen állított, az ugyan magában, 35
a' mint tsak imént nyilván megjegyzém, nem helytelen, és az
igazsággal, 's a' népek' és tudományok' történeteivel nem ellen-
kezik; sőt igen jól és tökéletesen megegygyez. De, a' mint
kiki láthattya 's érezheti, ez tsak egynéhány igen közönséges és
igen széles értelmű szóból álló — pusztá állítás! 's ollyan 40

dolognak szükségtelen emlegetése, a' melly már régen tudva volt, és ma-is mindenütt eléggé tudva vagon.

Lessing ellenben, mint éles eszű, széles tudományú, 's bölts itéletű jeles Író, 's a' kritikának nagy mestere, ki a' helyes gondolkodásnak, igaz böltselkedésnek, okos taníttásnak és egyszersmind az e' végre megkívántató stilsztikának törvényeit, regulájit, szükséges tulajdonságait igen jól isméri, tökéletesen érti, tudgya és birja; Lessing, ki a' kérdésbe jött és szóban forgó tudományos tárgyat minden részről, minden oldalról megtekinti, mindenfelől illő figyelemmel megvizsgállya, 's a' dolog' velejére béhat, hogy annak egész tulajdonságához, külső belső minémiségéhez képest, azaz, igazán és voltaképpen szállhasson, ítélhessen; Lessing a' mások előtt-is régen és közönségesen tudva lehető, 's valóban tudva lévő dologgal, pusztá állíttással, 's annak haszontalan és többnyire mindég únalmas emlegetésével, meg nem elégszik: hanem azt, a' mit vél és mond, vagy említettésre valóban méltónak, vagy szükségesnek gondol és tart, legottan *okokkal*-is erősíti, bizonyíttya, 's világossá, könnyen megfoghatóvá, hihetővé, tagadhatatlanná teszi.

Így a' jelenvaló különös esetben nyilván jelenti 's kimutattya ő — nem tsak azt, *hogy használt*, hanem azt-is, *miért*, millyen okból, mi által és miképpen használt légyen az ollyatén tudós hartz és vetekedés, 's mindent jól megvizsgáló, keményen meghányó-vető, rostálgató, semmiféle bal véleménynek és megrogzött vak *előítéletnek* nem kedvező, semmi hiú 's üres *tekintetre* nem hajtó, értelmes, tudós, és egyedül tsak az *igazat* és *valót* kereső, mindenha mindenütt tsak annak hódoló, 's örömet és szíves készséggel engedelmeskedő, bölts kritika, 's bátor és kemény, de igazságos, tisztességes, 's illő mértéklettel kezdett és folytatott per, 's nem tsak *tudományos*, hanem valóban *tudós* és *tanúságos* ellenkezés!

Általlyában és közönségesen szállván, azt mon dhatni rólla: hogy, akármiről, akármilyen tárgyról vagy kérdésről írjon és beszéllyen Ő, mindég és mindenképpen azon van és arra néz, hogy minden homályt és kétséget elűzvé, eloszlatván, a' tárgynak és kérdésnek egész körét és tulajdon mivoltát lehetőképpen felvilágosíthassa, 's így az Olvasót lassanként olyan állapotba helyheztesse, melly szerént a' dologról maga-is bátran ítélhessen. Ehhez képest, akármelly kérdésnek fejtegetésével foglalatostkodgyék, mindenkor annak minémiségéhez képest

szóll, és arról mindég Azokkal gondolkodik, Azokkal érez, okoskodik, elmélkedik, a' kiknek számára ír, és a' kikkel a' kérdésben forgó dologról beszél, 's gondolatit és elméje' 's tudományja' gazdag tárházának sokféle drága kintseit közli. Ez által Ő rend-szerént még a' leghenyébb, legrestebb és vigyázatlanabb Olvasót-is arra indítja, gerjeszti, 's mintegy titkos erőszakkal kénszeríti, hogy ne tsak olvasson, és az olvasással magát mülassa 's mülattassa, és így tsak az időt töltse, vesztegesse, (holott annál nintsen drágább és betsesebb kints a' Világonn, és a' halandó embernek kevés esztendőkre terjedő rövid életében!) hanem maga-is gondolkodgyék, maga-is érezzen, saját eszével élni tanúlylon és tudgyon, 's arról, a' mit most tőlle hallott, vagy könyvében olvasott, tovább-is elmélkedgyék! és ezután magát, másokkal egygyütt, az oktanánul garázdálkodva diktátorkodó *Klotzok'* és *Gőtz Melchioroktól*, 's más olyan rendbéli félszeg tudományú híres vezérektől, új-módi merész kis-bíráktól, irigy, büszke, tudatlan és szemtelen Pseudo-Aristarchusoktól, 's ezeknek még nyomorúságosabb echójitól, majom-természetű vak követőitől, megtsalattatni, vízre vitetni, 's ott szomjjan elbotsáttatni ne hagygya, ne engedgye!ⁿ⁾

Így van ez, (a' mint mondám) ő-nálla 's ő-vele többnyire, sőt általán fogva mindég; és így van ez különösen a' jelenvaló esetben, 's ezen egynéhány sorában — is. *Ex ungue leonem.*^{d)}

A' külömség pedig itt, a' két Írónak (Lessingnek t. i. és Schwartner Mártonnak) előhozott szavaira, okoskodására, itéletére 's írása' módgyára nézve, olly igen nagy és ollyan világos, hogy akárkinek-is szemébe tűnhetik; ha szinte Lessingnek egyéb szavait nem ismerné, 's az egész Tudós Világ előtt még ma-is méltán tiszteletben lévő nevezetesebb munkájit soha nem olvasta volna, vagy azokat eléggé betsűlni nem tudná-is.^{d)}

Ez itt Lessingről, és az ő szavainak igaz értelméről, légyen elég. Szólyunk már most inkább Schwartner' véleményéről, 's ezen véleménynek attól nagyon különböző saját mivoltáról. Mert ez tartozik ide tulajdonképpen; 's ezt lehet és ezt kell itt nekünk már most valamivel közelebbről megvizsgálnunk, hogy rólla ítélhessünk.

Említettém már előbb, hogy a' mit ez a' néhai tudós Professor az előhozott egynéhány közönséges értelmű szókkal jelent és mond, azt nem helytelenül mondgya, 's hogy abban ő néki-is valósággal igaza van; úgy, hogy azt senki sem tagadhattya.

És így eddig-elé még szent a' békesség közöttünk. De ha már a' nagy híru nevű SCHLÖTZERnek ezen Magyarországi érdemes tanítványa 's buzgó követője, tsudálója, ebbéli állításának eleddig ugyan és magában tekintve még nem helytelen, mind-
5 azáltal semmi újságot sem jelentő, sőt, a' mint már megjegyzém, eléggé tudva lévő közönséges értelmével meg nem elégedvén, és, valami nagyot, újat, különöst, szokatlant mondani, 's általán fogva (most nevezett néhai tudós mesterének szokása 's példája szerént) elmésen és hathatósan beszélni akarván, elvégre még
10 azt-is hozzá teszi, vagy-is inkább tudományos jegyzetének utolsó részét azzal kezdi, 's a' magában igaz és helyes állításnak értelmét ugyan ez által minden határonn és mértékenn túl vivén ('s így igen messze kiterjesztve valóban megrontván) mint valamelly új Szultán, vagy Paraguayi Diktátor, azt kiáltja:
15 „*Dinte ist nicht Blut!*”! . . . már akkor a' dolog egészen elváltozik, és más a' kérdés. Schwartner, így szólván, bizonynyára nem azt mondgya, a' mit Lessing olly helyesen meghatározva, olly igazán és olly böltsen állított vala; 's a' mit, előbb említett közönséges értelmű szavaihoz képest, ezen szerentsétlen toldalék, függelék,
20 vagy előszó nélkül ő néki-is bizonyosan kiki megengedett 's könnyen és örömet jóvá hagyott volna.

Ugyan-is, ezen diktátori kemény hangonn kimondott szavai által nyilván jelenti Schwartner, és, vagy akarja vagy nem, szándéka nélkül-is, sőt szándéka ellen-is, világosan megvallya,
25 hogy, ehhez a' boldogtalan órában származott rossz és veszedelmes új maximához képest, ebbéli állításának értelméből ő valósággal még azokat a' haszontalan és dísztelen veszekedéseket, 's tudós férjfiakhoz tellyességgel nem illő kardoskodásokat sem rekeszti-ki, a' mellyekről fellyebb már bővebben
30 szólánk. Azokat a' személyesértő rútt és motskos perlekedéseket t. i., mellyek az egymással békételenkedő, 's egymást irgalmatlanul öldöső vad népeknél szokásban lévő hadakozások', tüzes haraggal kezdett és folytatott szörnyű, fene háborúk' 's
35 mellyek több Európai nemzet' litteratúrájának már elég gyakran olly nagy betstelenségére váltak, és válnak még ma-is néhanéha; 's mellyek ott-is mindenkor minden értelmes, tudós, betsületes hazafinak szégyent, boszszúságot és szívbeli fájdalmat okozni szoktak! (Annyival-is inkább, mivel a' Tudományok'
40 és Tudósok' ostoba kevély ellenségeinek, született rágalmozóji-

nak, új meg új alkalmatosságot adnak a' további tsevegésre, oktalan, mérges, és, az idő' környűllásainak minéműségéhez képest, néha veszedelmes vádoskodásra.) Az egész külömbőség csak abból állhat, és valósággal csak abban vagon, hogy, a' mint Schwartner és az ő tanítvánnyai 's követőji nyilván mond- 5 gyák, a' *ténta nem vér*; azaz, hogy ellenkező társaikat a' mí derék bajnokaink — meg nem ölik! véreket nem ontyák! kéntelenek lévén, azzal megelégedni, ha egymást rú túl *beténtázva* kedvek szerint lemotkolhattyák, megfeketéthetik; 's ezen vad szilajkodással, litteratori betyársággal, még ditsekedhetnek-is! . . 10 'S vallyon, mit-is tehetnének, vagy kívánhatnának, ennél többet??

Schwartner' szavainak értelméről nintsen, és nem-is lehet semmi kétség. A' mit ő mond, és azok által elég nyilván jelent, tulajdonképpen annyit tészén, mintha, magyarul írván és beszél- 15 vén, világos szókkal azt mondaná: „Veszekedgyetek, tzivakodgyatok, és gyalázzátok 's motskollyátok egymást, Hazámnak Tudóssai, már ezután bátran, szabadon, és tellyes kedvetek szerint; meggondolván, hogy a' *ténta nem vér*,” — —

„A' *ténta nem vér*!!!” Ezt ugyan, ha a' szókat betű 20 szerént való szoros értelemben kellene vagy lehetne vennünk, kétség-kivűl mí sem tagadhatnók. De így egyszersmind azt-is jól tudnók, hogy az ollyatén tsatázást, verekedést, sisakos, kardos, paizsos bajnokoskodást illyen szín alatt javalló 's gerjesztő derék tanátsadók, ez által semmi nagy újságot sem mon- 25 dottak. Mert a' *téntát* a' vértől bizonynyára még a' falusi félszemű tót vagy oláh gyermek-is eléggé meg tudgya külömböztetni.

Ez mindazonáltal alkalmasint csak annyi volna, mintha mí mások, hasonló nagy elmésséget és éles észet, vagy valamelly új-oskolai hallatlan mély tudományt 's böltseséget mutatni 30 akarván, azt mondanók: hogy — a' hideg nem meleg; hogy a' tűz nem víz, és az ón nem ezüst, se nem arany; és hogy p. o. az a' vas-veszszó, a' mellyel hajdan Catullus a' maga XXIX-dik és LVII-dik költeményét (*Quis hoc potest videre, és Pulchre convenit improbis etc.*) Caesar ellen írta, vagy az a' kemény és 35 éles etset, a' mellyel ez az elmés, tudós, és minden nyájassága, tréfás enyelgése, tsintalankodása mellett-is igen mély érzékenységu, 's valóban Római bátorságú jeles Poéta, ugyan ott és akkor ezt a' halhatatlan nevű szerentsés Hadvezért és első rendű nagy Író t olly szabadon 's olly vastag és eleven színekkel 40

lefestette, kitsufolta, — nem az a' hegyes-tör, vagy dákos volt, a' mellyel később Casca vagy Cassius ötet, mint hazája' szabadságának gyilkosát, (vagy-is inkább, és tulajdonképpen, mint a' megromlott, elfajzott, elvadúlt és veszni-tértt korts arisztokratianak, 5 alacsony és nemtelen szívű gyáva fő-nemességnek, irgalmatlan, telhetetlen és jóbúlhatatlan kevély oligarchianak hatalmas megzabolázóját, megszegyenítőjét és félelmét) halálra szúrta! de egyszersmind az egész Római Világot még nagyobb új zavarba döntötte, 's a' Tiberiusok', Caligulák', Nerók', 10 Domitianusok', Commodusok' és több más ilyen szörnyetegek' iszonyú 's fertelmes uralkodását-is elkészítette!

Az ilyenféle hímes, színes, és példázó hiú beszédek azonban, a' mint kiki láthattya 's érezheti, a' kérdésbe vett dolognak természetében, igaz tulajdonságában, semmit sem változtatnak. 15 Nékünk pedig most itt nem szójátékról, nem enyelgő elméskedésről, furtsa tréfáról, vagy ész- 's tudományfitogatásról, és nem-is a' felvett tárgynak ilyen vagy amolyan külső színéről 's úgy szóllván a' fának kérgéről, hanem annak velejéről, belső tellyes mivoltáról, azaz, a' többször említett helytelen és veszedelmes maximának saját értelméről, 's természeti kimaradhatatlan rossz és káros következéseiről kell szóllanunk, 's általán fogva nyilván és okosan beszélnünk; minthogy tanúlt és értelmes emberekhez 's olyan dologról szóllunk, melly a' hazai nyelvnek és tudományosságnak javát, betsületét, hírét tekintetét, 's egész jövődöbéli sorsát egyenesebben és közelebből 20 érdekl, mint-sem talán némelleyek gondolhatnák, vagy magokkal elhitethetnék.

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

a) Jeder Kopf, der selbst denkt, wird auch selbst sprechen, und so wird sein Vortrag nach ihm gebildet: er wird seiner 30 Sprache Merkmahle von seiner Seh-, von den Schwächen und Tugenden seiner Denkart, kurz eine eigne Form eindrücken, in welche sich seine Ideen hineinschlügen.

HÉRDER.

b) Ha pedig valahol néha valósággal egygyütt jelennek-meg, — mint p. o. hajdan a' Görögöknél, Perikles' idejében; azután 35 Rómában, Augustus' uralkodása alatt; később az Olaszoknál

a' Mediciek' fényes időkorában; még utóbb a' XVII-dik század' vége felé, Párizsban; és nem rég ismét a' kis Weimarban-is, mellyet Wieland, Herder, Goethe, Schiller halhatatlanítottak; — akkor nem csak a' nemzeti nyelvnek és tudományosságnak boldogabb korát, úgy nevezett „arany idejét”, elfelejthetlenné, 5
's az egész Tudós Világ' tiszteletére méltóvá teszik, hanem azon hatalmasok' böltsességét, jóságát és ditsőségét-is örökíttik, halhatatlaníttják, a' kiknek szíves és hathatós oltalmok 's pártfogások alatt tsendes, bátorságos és tisztességes nyúgodalomban élhettek, munkálkodhattak. 10

A' Múzsák soha sem háladatlanok. De ott, a' hol tsendes béke, tellyes bátorság, illő függetlenség, szabadság és oltalom nélkül szűkölködnek, nem lehet állandó maradások.

^{c)} Noha igaz és bizonyos, hogy az új-magyar oskolának, hogy a' nyelvrontók' seregének, 's főképp' ezen kártékony és kába 15
sereg' vak vezérének, ők sem kedvezhetnek; ha szinte síkra kiszállni, 's ott, a' nép előtt, velük megmérkezni, nem akarnak-is.

^{d)} Így p. o. Verulami BACO FERENTZ, a' nagyravágyás', mértékletlenség és vakmerő dagály' következéseire nézve, imezt javallya: 20

„*Fabulam Ixionis legat; et nimias spes et hujusmodi funnos ac nebulas dispellet.*” —

^{e)} Egészen elfeledkezvén t. i. imezen bölts intésről: *Ne quid nimis!* és meg nem gondolván, hogy ez által és ekképpen a' tudós Olvasókat akarattyok ellen-is a' *Tityus*nak koronként 25
viszszaterő híres saskeselyűjére, vagy májszaggató kányájára emlékeztetheti!

Ez a' szokatlan és valóban szertelen agybontzolás 's kínos metélgetés pedig akkor talán még tovább és ezen Gyűjteménynek még több kötetiben folytattatik vala, ha (már az esztendő-is 30
végéhez érvén) a' távúlabb álló nézők 's figyelmetesebb hallgatók (vagy olvasók) közül egy valaki, még pedig olyan, a' ki Schwartnert ugyan ismérte személlye szerént-is, de annak sem tanítványai, sem barátjai vagy különös tisztelőji közé soha nem tartozott, — a' sokat elvégre megsokallván, fel nem szállt, 35
és a' szörnyű nagy tudományú 's rettenetes keménységű hatalmas bírót az akkori érdemes kiadó (Petrózai Trattner János) által irgalomra nem kérte, 's Maecenasnak azon hathatósan intő szavaira meg nem emlékeztette volna, a' mellyekkel ez a' halhatatlan nevű szelíd és bölts minister 's bátor és igaz jó 40

barát a' könyörületlen triumvirt itélőszékiből leszállította, 's a vérengzésnek egyszerre véget vetett: „*Surge tandem . . !*”

^{f)} A' mellynek külömben-is szemlátomást tsak az itéletbeli nagy és szokatlan keménységre nézve kell vala mentségül, 's
5 mintegy paizs gyanánt szolgálnia.

^{g)} „Der Verfasser hat sich darin auf einen Hügel gestellt, von welchem er etwas mehr, als vorgeschriebenen Weg seines heutigen Tages zu übersehen glaubt. Aber er ruft keinen eilfertigen Wanderer, der nur das Nachtlager bald zu erreichen
10 wünscht, von seinem Pfade. Er verlangt nicht, dass die Aussicht, die ihn entzückt, auch jedes andere Auge entzücken müsse.”

(Lásd azt az Előbeszédet, a' mellyel imezen munkájának második felét közre botsátotta: „*Die Erziehung des Menschen-*
15 *geschlechts.*”)

^{h)} Klotz und die Klotzianer hatten sich, wer weiss nicht, auf welchem Wege? eine entscheidende Stimme in Rücksicht des Geschmacks zu erwerben gewusst, und diese Stimme so unver-
schämt in die Welt hinein erschallen lassen, dass die besseren
20 Köpfe der Nation unmöglich länger dazu schweigen konnten. HERDER und LESSING nahmen sich daher der guten Sache der Wahrheit an, deckten die Klotzischen Schwächen in ihrer ganzen Blösse auf, und stiessen ihn vom ästhetisch-litterarischen Richterthron herab. Die Seichtigkeit seines Geschmacks, die Ober-
25 flächlichkeit seiner Kenntnisse, seine vornehme Sprache, sein hochfahrender Kennerton, die wichtigthuende Miene, das Anlocken unter seine alles bedeckenden Flügel, mit einem Worte, der Klotzianismus sollte ins Licht gestellt und vernichtet werden. Und er ward es! . .

30 (Lásd Herders Charakteristik, von Danz und Gruber. Leipzig, 1805. S. 36.)

„Auf jedem von ihnen ruhet der Geist ihres verschwärenden Herausgebers siebenfältig; und wenn jemahls die Unart elender Kunstrichter, zur Missbilligung und Verspottung des Schrift-
35 stellers, die Züge von dem Menschen, von dem Gliede der bürgerlichen Gesellschaft, zu entlehnen, einen Namen haben soll, so muss sie Klotzianismus heissen.”

LESSING.

(Antiquar.-Briefe. Br. 56.)

¹⁾ Lessings Schreibart ist der Styl eines Poeten, d. i. eines Schriftstellers, nicht der gemacht hat, sondern der da machet, nicht der gedacht haben will, sondern uns vordenket; wir sehen sein Werk *w e r d e n d*, wie das Schild Achilles bey Homer. Er scheint uns die Veranlassung jeder Reflexion gleichsam vor 5 Augen zu führen, stückweise zu zerlegen, zusammen zu setzen; nun springt die Triebfeder, das Rad läuft, ein Gedanke, ein Schluss giebt den andern, der Folgesatz kommt näher, *d a i s t* das Produkt der Betrachtung.

HERDER. 10

²⁾ Es ist doch gar keine Frage, dass Lessing unter allen Deutschen seiner Zeit über das, was die Kunst betrifft, am klarsten gewesen, am schärfsten und zugleich am liberalsten darüber gedacht, und das Wesentliche, worauf es ankommt, am unverrücktesten ins 15 Auge gefasst hat. Liest man nur ihn, so möchte man wirklich glauben, dass die gute Zeit des deutschen Geschmacks schon vorbei sey; denn wie wenig Urtheile, die jetzt über die Kunst gefällt werden, dürfen sich an die seinigen stellen? . .

SCHILLER. (1799.)

Toldalék ezen III-dik fejezethez.

„Kéntelenek lévén, azzal megelégedni, ha egymást rúttól 20 beténtázva kedvek szerént lemotskolhattyák, megfeketéthetik, 's a' t. — 'S vallyon, mit-is tehetnének, vagy kívánhatnának ennél többet?“ —

Sőt vagynak közöttök olyanok-is, a' kik még ezzel sem elégesznek-meg! 's valóban még ennél-is többet, sokkal többet 25 kívánnak!

A' mondolatos vitézek' híres vezére p. o. imezt parantsollya minden tanítványának, követőjének, 's ő tudgya millyen és miféle verselő társának:

„*Tsípd, döfd, rugd, valahol kapod, a' gaz latrot!*“ . .

Nem hihető mindazonáltal még-is, hogy a' most élő Magyar 30 Versszerzők között többen-is találtathassanak, a' kik ezt az olly igen különös értelmű parantsolatot tellyesíteni, 's azt a' Szélmalomban őrlött új „*morált*“ követni akarnák, vagy követni

mernék, a' mellyet az említett derék vezér hadi törvény gyanánt kihirdetett, 's Követőjinek világos szókkal elejekbe szabott. Ugyan-is, ezen furtsa „*morál*” szerént már ezután akármellyik hasonló tehetségű 's gondolkodású szegény verselőnek-is — ha egyébaránt „*vízi Kaménájának*” holmi aprólékos szüleménnyeit, (sánta béna 's idomtalan versetskéjit), epigrammák gyanánt közre botsáthatni véli, — tökéletesen „*szabad*” volna: a' M. Nemzet' Íróji 's Költőji közül akárkit-is nem tsak minden szükség és helyes ok nélkül megtámadva „*bántani*”,¹ és, mint 10 nem az ő felekezetéhez, vagy oskolájához, tartozó,² következőleg, már tsak ezen egy okból és tekintetből-is, minden bizonnal „*lélektelen Író!*”, az egész Tudós Világ előtt egyenesen „*gaz latornak*” nevezni; hanem „*az illyet, valahol kapja*”, (útonn, útféleln), „*ütni, tsigázni, 's agyon verni*”!.. még pedig „*n e- 15 v e t v e agyon verni*”!!!

Nyilván való 's önként szembe tűnő világos dolog, hogy ez a' philosophiában, és ezen meszsze terjedő felséges tudományak különösen ama' részében, a' mellyet psychológiának nevezni szoktak, tellyességgel járatlan, 's a' philológiát és aesthetikát szemlátomást tsak neveikről és hírekből ismérő, még-is 20 váltig elméskedni, furtsa tréfát üzni, 's a' poétai szépet és jót keresve keresvén, de sohol nem lelhetvén, semmiképpen fel nem találhatván, a' helyett legalább valami különöst, szokatlant, újat és váratlant mondani, 's azt a' mi nints, (észt, tudományt, 25 gondolatot, művészi tehetséget), holmi tzifrasággal, ringy-rongy ékességgel, idegen foltokkal, újdon új faragású tarka szókkal, magyarságtalan magyarsággal kipótolni akaró derék Versszerző, maga sem tudgya, *mit* mond tulajdonképpen! Maga sem tudgya, mondom, a' derék *vezér*, *mit* parantsol és mire ad engedelmet, 30 szabadságot, mind Azoknak, valakik a' versfaragásra kisértő viszketegséget hasonlóképpen poétai tehetségnek, valódi talentomnak, 's belső titkos ösztönnek tartják, és azt, mint valamely jól vezető hív és bizonyos kalauzt, vagy természeti jeles adományt, 's a' Helikoni Szűzek' különös ajándékát, bátran és 35 bízvást követhetni vélik! Nem tudván, nem ismervén az egy cathegóriába tartozható 's tartozó dolgok', képzetek', gondolatok', érzemények' titkos öszvefűggését, sem ellenben a' más nemű 's öszve nem férhető tárgyak' természeti nagy külömbségét, ellenkező belső mivoltát, de bizonyos értelemben 's ilyen 40 vagy amollyan különös tekintetben és arányosságban még-is

egyiknek a' másikkal való hasonlatosságát, 's úgy szólván
 a' közöttök feltaláltató rejtettebb rokonságot, (mellyet rend-
 szerént tsak a' tárgyak' minéműségét szemesebben vizsgáló 's
 azok' velejére mélyebben beható művészi gyors elme 's éles
 ész láthat és fedezhet-fel); nem tudván, nem ismervén egyszer- 5
 smind a' bévett és meghatározott értékű magyar szók' jelentő
 erejét, 's ahhoz képest a' jelenvaló esetben-is ezen szerentsétlen
 mondásnak igaz értelmét: azt meri nyilván és világosan szabad-
 nak állítani, sőt szinte parantsolva parantsolni, a' mit ember, 10
 ha ember, meg nem tehet, sem illőnek és szabadnak semmikép-
 pen nem tarthat. Ugyan-is: *ölni!* embert *ölni*, és — *nevetni!!*
 Valakit nevetve *tsigázni* 's *agyon verni*, tsak zsványok', kaló-
 zok', haramiák', gyilkosok' dolga, 's halálra méltó iszonyú
 vétke, foglalatossága. Az így és ilyen *elmétlenül elméskedő*,
hiúságokból gyúrtt, *pulyátka* vak vezér és középszerű tzifra 15
 Versszerző észre sem veszi, hogy ezeket mondván, valósággal a'
 Bakonyi rengeteg erdők' homályos rejtekiben lappangó „szegény
legények” vagy-is inkább és neveik szerént a' Tseh-országi
 erdőkben kóborló *Spiegelberge*' és *Schufterlék*' nyelvén beszél,
 — a' kiktől azt Schillernek egyik híres drámájából tanulhatta- 20
 meg. Észre sem veszi, mondom, az így parantsoló furtsa kis
 vezér, 's még tsak nem-is sajdította, hogy valósággal olyan
 „*morált*” hirdet, melyet egyedül tsak ezek, 's más ilyen elva-
 dultt, és emberi természetekből már régen 's egészen kivetkezett
 szörnyetegek követnek és követhetnek. Ezek szokták az embert 25
 útonn útféleln, „*valahol kapják*”, véletlenül megtámadva
 „*bántani*”, minden tekintet és irgalom nélkül „*agyon verni*”,
 gúnyoló vad örömmel kifosztani, 's illetén éjjeli gonosz tetteiket
 magok között fenyeen kérkedve, nevetve, katzagva emlegetni,
 's egész készséggel és vígan elbeszélni, „*elmondani*”! (Lásd: 30
Die Räuber. Zweyter Act, 3te und 5te Scene.) — Nevetve,
 ditsekedve beszél-ei ott az egyik, mit tselekedett légyen,
 tzinkos társaival együtt, az apátzák' klastromában. Nevetve,
 kérkedve beszél-i a' másik, miképpen gyűjtötták-fel ők a'
 várast és annak puskaporos tornyát; 's miképpen vetette légyen 35
 ő tűzbe még az elrémültt ártatlan és gyámoltalan árva gyermek-
 ket-is! 's a' t. úgy, hogy az olly baromi kegyetlenséggel elköve-
 tett, 's ilyen vad örömmel, pokolba illő nevetéssel, ördögi
 hahotával és ditsekedéssel „*elmondott*” szörnyűségek hallására
 a' tolvaj és gyilkos sereg' feje (*Moor Károl*) maga-is eliszonyo- 40

dik; 's most láttya, most érzi, tapasztallya leginkább, (noha, későn!) hová 's mire jutott, és milyen emésztő, égetve dúlva fosztva pusztító, gonosz zsványok' és emberi névre 's ábrázatra nem méltó dühös állatok' ura, vezére, kapitánnya légyen ő!

5 Most láttya, most érzi leginkább, újra felébredtt, felijedtt lelkiismerete' kínos fürdalásai, gyötrelmei között, melly irtóztató következéseit kellessék tapasztalnia boldogtalan tsalatozásának, 's annyi halálos bűnnel, vétékkel, átokkal, fertelemmel és kárhoyattal tellyes boszszúállásának, 's erőszakos, gyűlöletes,

10 bolond vezérkedésének! . . . Ő! a' ki, ha az ellenkező bal sorsnak mostohaságánn és az emberi gonoszságnak álnok mesterkedéseinn győzedelmeskedni, vagy saját vad indulatainn uralkodni, és, bizodalrát a' mennyei gondviselésben helyheztetvén, az önnön

15 magát elhoyva kétségbe eső 's minden rosszra vetemedő gyáva-ságtól őrizkedni tudott volna, — testi lelki tehetségeihez, külső belső ritka tulajdonságaihoz, 's házának, nemzetségeinek, rokonságának polgári helyheztetéséhez és birtokaihoz képest, hazájának talán egyik legjelesebb, legditsőbb fija, népének és a' polgári társaságnak egyik legerősb oszlopa, 's az emberi

20 természetnek valóságos díszé lehet vala! — —

Senkiről sem lehet igazsággal feltenni, hogy meggondolva 's szántt-szándékkal akart volna hazája' 's nemzete' litteratúrájában valamelly új oskolának vagy különös felekezetnek számára illy törvénytelen szabadságot és erdőkbe 's barlangokba

25 való „morált” hirdetni, mint követésre méltót nyilván ajánlani, 's szinté parantsolva parantsolni, ha bár magát azon felekezet' vagy új oskola' tellyes hatalmú vezetőjének tarthatná 's tartaná-is. Mert ezt senki még tsak tréfából vagy gúnyoló tettetésből, ironiából, és epigrammázó furtsaságból 's enyelgésből nem

30 tselekedheti. (Minthogy az olyanféle tréfa, már nem tréfa volna, 's az olyan tulajdonságú szerentsétlen és otromba költemény egészen más nevet érdemelne.) §. Világos és minden kétségenn kívül lévő bizonyos dolog tehát, a' jelenvaló esetben, erre a' boldogtalan szeles vezérre 's versszerzőre nézve-is, hogy elég-

35 séges tudomány, igaz poétai lélek, 's művészi böltsesség nélkül elméskedvén, 's az egész okos Világ előtt ilyenekét mondván, valósággal maga sem tudgya, *mit* mond és mit parantsol tulajdonképpen a' vak vezért vaktában követő tudatlan és gyáva tsoportnak. Említettém már másutt, hogy ez a' tsúfos szerentsét-

40 lenség ő-rajta gyakran megtörténik. A' jelenvaló példa, 's a'

kérdésbe jött „epigrammai” szép „morál” ezt újra 's nyilván bizonyította. És így — ugyan ez az értetlenség, gondolatlanság és szelesség szolgálhatna most-is valami kis mentségül néki, — ha t. i. az *ilyen* gondolatlanság és szörnyű nagy értetlenség valamelly mentséget találhatna; 's ha főképp' az ilyen rendbéli megátalkodott és észére jöni 's már valahára jobbúlni tellyességgel nem akaró szeles „vezér” valamiképpen botsánatot érdemelhetne!

*

Ezer meg ezerszer mondatott már, de a' versszerzésre hajlandó, hírre névre vágyó, 's az efféle szerentsétlen, vak vezető'k' hízelkedő ditséreti 's hitegetései által könnyen eltsábitatható heves Ifjúnak még sem lehet elég gyakran észébe juttatni, 's szívére kötni: hogy a' poézisra *születni* kell!³ és hogy, a' természetnek ebbéli különös ajándéka mellett, még több rendbéli jeles *tudomány* és tapasztalás, 's a' valódi tudományhoz, és elmebéli tehetséghez 's talentomhoz egyszersmind kimivellett tiszta ízlés, éles ítélő-erő, józan philosophia, 's művészi *böltesség*-is kívántatik.⁴

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

¹ A' mi t. i. az ő szemeiben valóságos tsekélység, és, a' *vezérnek* ítélete 's állíttása szerént, éppen nem „vadság”, vagy embertelenség!

² „Azé”, úgy mond, „hozzád 's hozzám nem köti semmi kötel’”!

³ Mann kann von einem unsäglichen *Pruritus* für die Musenkunst geplagt werden, ohne mit einem wirklichen Talent geboren zu seyn; — eine Kunst, worinn es so schwer ist, den Besten gleich zu kommen, und worinn die Prätension ohne Talent eben so gemein als verächtlich ist.

WIELAND.

⁴ Quand on ne sait que ce qu'on a appris, on peut être un savant et un sot. Il faut de plus savoir ce qu'on a deviné.

J. B. SAY

IV.

Ha valaki már egyszer, az igazságról, köz illendőségről, 's a' hazai nyelv' és litteratúra' hasznáról, ditsősségéről keveset aggodván, egyedül csak vétekedni, polemizálni, perlekedni, vagy ész, elmésséget, tudományt és olvasottságot fitogatni, 's e' végett a' sophisztikához folyamodni akar: könnyű lesz néki, ezen régi furtsa mesterség' titkos fogásainak segedelmével, mindent megmutatni, mindent hihetővé, 's utólyára mind Azok előtt bizonyossá, vagy ellenben kétségessé, gyanússá, bizonytalanná tenni, a' kik, azon szemfényvesztő ravasz mester-
 15 séget csak nevérol és híreből ismervén, könnyen elámíttathatnak, és keleptzébe kerítettven, 's elvégre magok sem tudván, mi történik velek, vagy mit kellessék tulajdonképpen vélniek, gondolniok, a' dolognak igaz mivoltáról nem ítélhetnek. Könnyű lesz néki, mondom, az említett hamis dialektikának segedel-
 20 mével mindent bizonyossá, vagy bizonytalanná, kétségessé tennie: ha egyébaránt az e' végre megkívántatható elmebeli tehetség, nyelvbirtok és tudomány, 's több rendbéli előisméret és tapasztalás nélkül nem szűkülködik, és író tollát kedve szerént forgathattya. Mert szükséges volna, minden esetre, hogy ha nem
 25 magyarul és magyarán 's magyarosan, (azaz, értelmesen, világosan, tisztán és tsínosan) legalább tűrhetőleg és érthetőképpen írhasson, beszéllhessen.

Így ő még a' rosszszat-is jóvá, még a' rútat-is széppé, még a' feketét-is fejjé, 's viszontag ezt-is feketévé teheti, változtat-
 30 hattya, — szintén úgy és a' szerént, mint hajdan a' Görögöknél (Socrates' idejében) némelly különös rendű Tudósok,^{a)} és Rómában-is amaz idegen Böltselkedők, két-szájú tudós Jövevények, tselekedtek, a' kik ott az Ifjúságot, az ennek illő polgári 's hazafiúi neveltetésére, 's a' nemzeti erköltsök' és bévett ősi jó szo-
 35 kások' épségére, tisztaságára vígyázó törvényes Előljárók' (a' Praetor' és a Censorok') híre 's engedelme nélkül, ugyan azon tsalfa mesterségre tanítgatni, 's annak saját titkaiba béavatni kezdték. (De kiket a' Római nép' állapottyát és akármiféle szükségeit jobban ismérő, 's az ollyatén külföldi derék Oktatóknál okosabb Atyák^{b)} legottan elútasíttattak, oda küldvén őket vissza, minden tudományokkal és tsudatévő titkos erejekkel egygyütt, a' honnan jöttek vala).^{c)}

Azt mondhatná tehát — az ilyenféle tudákos Böltsek'

mindenfelé könnyen hajló, mindent kétségbe hozható, 's még a' déli tiszta napfénynél világosabb igazságot-is éjjeli vak homályba rejthető furtsa logikája szerint, melyet az új-magyar oskolának idegenségben és szünetlen nyelvzavarásban gyönyörködő derék vezetőji, *qui, omissa rerum (qui nervi sunt in causis) 5 diligentia, quodam inani circa voces studio senescunt*, nem ok nélkül látszanak olly nagyon kedvellni; — azt mondhatná talán közüllök valaki nekünk még tovább-is:

„Igen-is; a' ténna nem vér! 's a' ténnavesztegetés (vagy tollal és ténnával úzótt zajos tanátskozás, perlekedés, tzivakodás, 10 veszekedés) nem vérontás! Nem lehet ugyan tagadni, hogy, e' tekintetben 's a' szónak ezen értelmében-is, *tractata notam labemque remittunt atramenta*, mind a' két perlekedő félre nézve; és hogy az illyen fekete bajnokoskodás sok érdemes tudós embert véletlenül bémotskolhat, 's hírében nevében kissebbítve, rágal- 15 mazva, valósággal megsérthet. De tagadhatatlan egyszersmind, hogy még azért senkinek nagy kárt és veszedelmet nem okoz; senkit életétől meg nem foszt. Elég gyakran és elég világos szókkal említettett, 's nem ok nélkül mondatott, hirdettetett már ezen Tud. Gyűjteményben-is, hogy „a' hol tsak toll szolgál 20 fegyver gyanánt, ott tsak ténna foly; 's az egymásonn ejtett seb könnyen béforr, és — vígyázóbbakká teszi bajnok-társainkat!” ..

„Igaz és könnyen megfogható természeti dolog továbbá, 25 hogy az illyenféle ténna verekedés, bajvívás, veszekedés, sok értelmes embernek, betsületes érzésű tudós hazafinak, nem tetszik és nem-is tetszhetik; minthogy a' vetekedésnek, hartznak, vitának ezen neme még ma-is elég új, elég szokatlan, és, egész nivoltára nézve, valósággal igen különös; 's ezen okból azt sokan még mind eddig meg nem kedvellhették. De ki tehet erről? 30 Ám szokjanak hozzá, hogy kedvellhessék! és, ha elég erővel, tehetséggel, bátorsággal bírnak, verekedgyenek ök-is! 's tegyenek bennünket, bajnok-társaikat, vígyázóbbakká!.. Elég az nekünk, mind magunkra 's egynéhány szövetséges társainkra, mind egész új-oskolai felekezetünkre nézve, hogy mink ez által 35 és ezenn az útonn igen hamar és igen könnyen elhíresedünk, neveinket kevés költséggel és igen rövid idő alatt ismértesekké teszszük, és, mindent mervén, 's különösen a' most serdülő Magyar Ifjúságot „nyájás édesgetéseinkkel” magunkhoz vonván 's hasonló bátorságra gerjesztvén, szoktatván, naponként sza- 40

porodunk, 's utólyára talán még az egész olvasó Közönség' tetszésével-is ditselkedhetünk . . .

„Merni! merni, 's haladni kell!!” . . . Jobbra, vagy balra? előre, vagy hátra? — „Mind egygy; tsak merni, 's haladni kell! és mind Azokat, a' kik velünk tartani 's egygyet érteni nem akarnak, mint meg annyi félénk, túnya, 's oktalanúl veszteglő tudatlan embereket, gyáva pedántokat, bátran kinevetni, ki-tsúfolni! *Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est.* . . . Ez volt eleddig, és ez légyen ezután-is mindég a' mi oskolánk' fő törvényne, 's változhatatlan politikája; hogy kevés idő múlva majd annak legtsekélyebb kis tagja, vagy utolsó szegény sereg-hajtója-is új-magyar *Palladio* lehessen, 's minden félszeg tartózkodás, szemérem és artzapírulás nélkül azt mondhassa, hirdethesse magáról, vezetőjével egygyütt: „*hamvamat a' maradék* 15 *áldani fogja, — tudom!!!*”

*

Mondgya tehát e'-szerént és állítsa már ezután kiki bátran és szabadon mind azt, a' mi néki tetszik; 's a' mit ugyan még ma talán maga sem hisz, de másokkal örömet elhíthetne. És, ha szavának némelly nem úgy érző 's gondolkodó tudós 20 hazafiak hitelt adni nem akarnának, 's vele tovább-is ellenkez-nének, — motskollya, gyalázza, gúnyollya őket tellyes kéje kedve szerént! Mert lám tudva lehet Ország-szerte, minek-utánna már olly gyakran és olly világosan kihírdettetett, hogy a' ténta nem vér! hogy a' tollal ejtett seb könnyen béforr! 25 és hogy — merni 's haladni kell!!! 's a' t.

Ez az olly igen jól öszveillő, sőt szorossan öszvetartozó, 's valóban egygyet jelentő két maxima, mindenre szabadságot ad a' litteratúrában.

Ezt taníttya pedig, ezt hirdeti 's követi szünetlenül, és 30 már elég régtől fogva, az egész új-magyar oskola, 's ezen oskolá-nak ama' nyakra-főre haladva törekedő mondatos része külön-nösen, a' melly Horatiusnak ama' bölts tanátsánál: „*Sapere aude!*” Juvenalisnak imezen gúnyoló javallását: „*Aude ali- quid . . !*” sokkal nagyobbra betsűli; 's ehhez képest, a' magyar 35 nyelvnek és litteratúrának mostani különös állapottyában annál nagyobb hírt, nevet, ditséretet, 's annál számosabb és hevesebb ifjú követőket vár és reméll, mennél többet *mer!* azaz, mennél többet ront, mennél többet ízetlenkedik, erőszakoskodik, zajog és tseveg! és mennél erőssebben hiszi, mennél nyilvánban 's

gyakrabban állíttya, vallya, hirdeti, hogy a' maradék, mind ezért, örök hálával, köszönettel tartozik néki! . .

És vallyon! ki nem láttya, ki nem tudja már ma, hogy közüllök némellyek,^{d)} egymást fogadásból és köz alku szerént viszontag ditsérvén, felhőkig magasztalván, valósággal igen sokat mertek, és mernek még ma-is szünet nélkül; 's hogy azért „ezenn az útonn” (azaz, a' nyelv'- és izrontás' úttyánn) „távolabb mennvén, mint mindenek mások”, 's váltig zajogván, ditsekedvén, és vezéreiket szinte oltárra helyeztetve imádván, temjénezvén, eléggé el-is híresedtek! a' nélkül pedig, hogy szükségesnek tartották volna, Buda' várát vagy a' Pesti Múzeumot 's a' nagy és áldott emlékezetű Szétsényi' országos könyvtárát — felgyújtani!

Ugyan ezen furtsa dialektika szerént okoskodván, és ezen példákat szemlélvén, 's a' most említett két maximát („*merni kell!*” és „*a' ténta nem vér!*”) jól megfontolván, azt kellene már nekünk-is gondolnunk és magunkkal elhitetnünk, hogy a' magyar litteratúrában valósággal szabad és tellyességgel nem tilos vagy illetlen dolog: a' Kőszegi híres poéta-bajnok' 's több más hasonló bátorságú (noha nem annyi tehetségű 's tudományú) derék vitézek' módgyára, tovább-is minden tartózkodás nélkül kardoskodni, öklelődni, garázdálkodni, motskolódni. Szabad és illik, ehhez képest, akárkit-is lehetőképpen beténtázva szennyezve kisszebbíteni; ötsém uramnak, tudóskának, értetlen, tudatlan, kevély író-deáknak, vagy Pál deák, János deák, Mihály deák uramnak, sőt, ha kinek a' keresztségben István vagy Márton nevet adtak, még *Istók* és *Martzi* deák uramnak és egyéb akárminek-is elnevezni, 's újra keresztelni. Minthogy pedig a' szelídebb, józanabb, és ezen bajnoki vagy grammatikus *cynismushoz* nem szokott betsületesebb keresztény Olvasók még mind ebben talán nem igen nagy elmésséget, tudományt, igazságot és illendőséget találhatnának, vagy az ilyen nemű szilaj nyereségnél, merész durvaságnál és neveletlenségnél (a' mint azt eleddig tekinteni 's nevezni szokták), a' magyar emberséget, és tsinos, tisztességes beszédét talán a' litteratúrában-is nagyobbra betsülhetnék, vagy meg-is kívánhatnák,^{e)} — szabad és illik, vagy legalább az említett felekezetből különös politikával igen jól megeggyez és öszvefér, 's azért tanátsos lehet, az így elkeresztelt ellenfél' nevének egyéb utakonn és módokonn-is „*az egész Országgra büdös hírét terjeszteni!*”^{f)} Ha pedig valaki mind ezt

elszenvedni, hallgatva, némán, tsendesen eltűnni nem akarná, vagy magát védelmezni netalán szükségesnek vélné, — szabad és illik hasonlóképpen, őtet minden tekintet és kímélés nélkül újra megtámadva bízvást még *irigységgel és igazságtalansággal-is* 5 vádolni! A' mit az imént említett néhai bajnok' egyik névtelen fegyverhordozója nem rég, a' Tud. Gyűjtemény' Olvasójinak láttára, már valósággal meg-is tselekedett, — mind azon Magyar Írókat és Költőket ezen kettős váddal terhelve rágalmazni mervén, a' kik az ő furtsa 's eszelős bálványának áldozni, 's 10 már életében térdet fejet hajtva temjénezní nem akartak, sőt a' szeles és garázda veszekedőt szóval és példával több emberségre intették, tanították. (A' mint ezt mind Azok tudgyák, a' kik a' magyar nyelvnek és litteratúrának történeteiben nem tellyességgel járatlanok, és mind a' nagy érdemű 's tudományú Ráth 15 Mátyás' újságleveléit, mind a' Kassai Magyar Múzeumot valaha olvasták, és ezt nem egyedül tsak nevérol 's híreből isméri.)⁸⁾

Ehhez képest, és az okoskodásnak ugyan azon mestersége szerint, mí-más Magyar Írók-is, nehogy ezenn az új pályánn él-késsünk, és, nagyon hátra maradván, a' félénk 's tudatlan 20 veszteglők és pedántok közé számláltassunk, már ennekutánna bátran tsatázhatunk, perlekedhetünk, tellyes erőnk és kedvünk szerint zajoghatunk, 's egymással a' gúnyolódásban minden további tekintet és tartózkodás nélkül egygyre vetélkedhetünk; 's így, „*hévvel vivén a' pert'*”, és, „*el lévén melegülve tárgyunktól,* 25 *sajátságunkat ebben-is lehet éreztetnünk!*” . . Szabad és illik már nekünk-is, mihelyt tetszik (ha ugyantsak tetszik, és tetszhetik!) 's mihelyt eszünkbe jut, vagy magunkat elmebéli nagy tehetség, valódi tudomány és nyelvbirtok 's több rendbéli hosszas tapasztalás, igyekezet és fáradozás nélkül-is másoktól megkülömböz-tetni, 's neveinket kevés költséggel mennél előbb híresekké tenni 30 akarjuk, egymást az egész 'Tudós Világ' láttára beténtáznunk, motskolnunk, feketéttenünk, és ellenkező társainkat, ha rajtok egyébképpen erőt 's győzedelmet nem vehetünk, meg annyi Szeretsenekké, Othellokká, vagy — ördögökké változtat- 35 nunk!

Nem kell így legkevesebbet-is gondolnunk senkinek azon véltt jussával, a' mellyet Schwartner maga-is talán tsak tré-fából említett; 's a' melly szerint kiki (akár egyes személy, vagy könyvszerző, akár ország, nemzet, megye, város, falu, vagy tsak 40 három négy házból álló egyéb kis helység) méltán megkíván-

hatná, hogy Az, a' ki rólla szól és ítéletet tesz, igazán itéllyen, voltaképpen szóllyon: *Speak of me, as I am!*

„Talán tsak tréfából”, mondám. Mert az a' kérdés nem látszik ugyan most egyenesen ide tartozni: ha vallyon! követte-e? vagy követhette-e? 's akarta-e követni, vagy sem? ezen mondásnak értelmét maga-is a' tudós Professzor és Könyvszerző mindég és mindenütt, még azon munkájában-is, a' mellynek azt, jelszó gyanánt, szinte homlokára függesztette? . . De ha mindazáltal még-is ez a' hármas kérdés valamiképpen ide tartozhatnék; vagy, valósággal ide tartozván, egyenes feleletet kívánhatna: nem lehet titkolnunk, 's minden tétovázás nélkül, nyilván és egyenesen meg nem vallanunk, hogy — tagadva kellene reá felelnünk! Sőt, magyarán kimondván a' mit vélünk, több okokra nézve még tsak azt sem lehet hinnünk, hogy ez a' néhai tudós Professzor a' Magyar Nemzetnek *belső* minéműségét, különös tulajdonságait, saját erköltseit, 's valóságos nemzeti karakterét, igaz „*magyarságát*”, vagy egész érzése' 's gondolkodása' szokott módgyát, és tellyes lelki állapotját (szittya-magyar természetét) úgy ismérte, tudta, vagy érezte 's érezhette volna, mint annak mostani honnyát, lakóhelyét, és Európai történeteit, polgári életét, törvényeit, szokásait, 's egyéb akármiféle *külső* tulajdonát ismérhette, 's talán valóban ismérte; noha ott született, noha magyarul tudott, és életének nagyobb részét ott töltötte, 's a' magyar ifjúságot — nem magyar nyelvvenn ugyan, de elég sok esztendőig, tanította. Mert akárki mit véllyen és mondgyon e' tekintetben, bizonyosnak lenni látszik, (legalább az én vélekedésem, hosszas tapasztalásom és *belső* tellyes meggyőződéseem szerént), hogy a' Magyarnek igaz természetét, eredeti 's szinte változhatatlan sajátságát, különös nemzetiségét, tsak a' magyar vérű 's beszédű tökéletes Magyar isméri, érti, érzi 's ítélheti-meg *voltaképpen!* . . különösen pedig és leginkább az olyan Magyar, a' kinek alkalmatossága volt, több országokat látni, 's több Európai népek' tulajdonságait-is elég sok ideig vizsgálni, saját tapasztalásából közelebből ismérni.

Távúl légyen azonban még-is, és valóban távúl-is van töllünk az a' bal szándék 's igazságtalan és ellenséges igyekezet, hogy, ebbéli saját véleményünket illy egyenesen és világosan kijelenteni bátorkodván, ez által vagy a' fellyebb említett Statisztikai munkát (az akkori idők' minéműségéhez, 's az Író' különös állapottyához és helyheztetéséhez képest) általán fogva

rossznak állítani, vagy annak Szerzőjét akár ebbéli, akár egyébféle litteratori érdemeitől megfosztani akarjuk és kívánnuk! Sőt, ismérjük 's vallyuk-meg inkább önként és nyilván legalább azt, a' mit igazsággal senki sem tagadhat, hogy t. i. ez a' néhai tudós Professzor eleget fáradozott, iparkodott, igyekezett, munkálkodott; és hogy ő magáért, sok másokhoz képest, bőven eleget tett, — többet tett valóban és többet-is használt, ('s használ még ma-is!) mint számtalan sok más tudós, nevezetes, és ő nállánál talán magyarabb vérű, nevű 's tulajdonságú tanító hazafiak tettek és használtak! — A' kik utánna jöttek és jönnek, 's többet tudnak, nagyobb elmével, tehetséggel, tapasztalással bírnak, (ha bírnak!) és, az ő tudós munkálkodása', serénykedése', hosszas fáradozása' 's ébresztő példája' gyümölcseinek-is hasznókat vehetvén, sőt még hibájinn és botlásainn-is tanulhatván, ma többet tehetnek, — tegyenek többet! írjanak, tanítsanak, igyekezzenek és munkálkodgyanak ők nagyobb szerentsével!! . . Így lehet ötet legjobban megtzáfolni, 's az ő munkájinak akárminémű gántsait, fogyatkozásait megjobbítani, helyre huzva kipótolni, 's elfelejtetni, a' tudománynak és köz jónak nem kevés nyereségével. *Multi pertransibunt*, úgy mond BACO Ferentz, *et augebitur scientia*. —

Szükségtelen volna hasonlóképpen, (ugyan azon dialektika szerént tovább elmélkedvén, okoskodván), Azok' ellenvetésire figyelmeznünk, a' kik netalán azt állíthatnák, hogy a' ténta — különösen pedig az a' sűrű, vastag és fekete ténta, a' melybe némelly értetlen, vagy álnok, hazug és durva recenziók', megszerzések', mentő-írások', értekezések', észrevételek', megtzáfólások', 's holmi nevetséges, únalmas és nyomorúságos anti-kritikák' önnön magokat-is újra bémotskoló negédes Szerzőji az író-tollat mártani szokták;^{h)} — hogy, mondom, az ilyen fekete ténta még a' legszebb 's legártatlanabb szűz leánynak reggeli hónál tisztább és fejérből ruháját-is elrútíthattya, megfertőztetheti! 's hogy azzal valóban még a' Ráfael' elméjének és etsetének mennyei szépségű remekmiveit-is eltsúfíttani, 's még a' Florentziai Venust vagy a' Párizsi szép Diánát-is egyszerre tzigán-aszszonnyá lehetne változtatni.

Ugyan-is, az illetén ellenvetések szemlátomást tsak az olyan rendbéli észrevételek' és javallatok' számába tartoznának, a' millyeneket egykor ezen Gyűjteményben (1820. VIII.) egy névtelen Értekező tett, 's elég bőven és hathatósan aján-

lott ugyan, de a' mellyekről mindazonáltal maga sem sokat tartott; minthogy ebbéli szép és okos beszédének 's igen jó tanátságának értelmét legottan a' maga saját tselekedetével sikeretlenné, foganatlanná tette, nyilván és tökéletesen meg-
tázafolta, — ő maga közölvén 's nyomtattatván-ki t. i. ugyan 5
azon hamis, álnok és goromba tsevegésekkel, üres, hiú sophizmákkal és oskolai tudományfitogatással tellyes kézírásnak töredék részeit, a' mellynek betstelenségét már előbb önként megismérte, nyilván bévallotta; 's mellyet, mint valóban rút, motskos és tilalmas gúnyoló szerzeményt, ő maga méltán és 10
világos szókkal szégyenre, gyalázatra, 's eltemettetésre ítelt vala.

A' második (hasonlóképpen névtelen) Értekező pedig, ezen javallatok ellen tett „észrevételeiben”, minden ebbéli tekintetet és emberséges emberekhez illő tartózkodást szükségtelennek vélvén, 's valósággal „féltség tartózkodás”-nak nevezve kárhoztatván, a' félénk közlőt (a' kit egyébaránt az áltarta alatt-is igen jól és közletről ismerni látszik) még hathatósabban dorgálta, 's szinte kénszerítve intette, buzdította, hogy „ne annak eltemetéséről gondolkodgyék, hanem inkább a' köz jóra nézve (ugyan úgy-e?!) módot keressen, hogy a' kérdésbe vett munka 20
világosságot láthasson. Azt hiszi t. i. és azt itéli 's állítja ő, hogy az olyanféle gúnyoló szerzemény nagyon-is megérdemlené a' nyomtatást, és a' tanuló Magyar Ifjúságnak nem tsekély hasznára, 's az egész nemzeti litteratúrának nem kevés ditsósságára szolgálna, a' mellyben nem tsak Baróti Szabó és Batsányi 25
nagyon gyaláztatik, 's mindenképpen kissebbítettik, motskoltatik, hanem, ezen két Magyar Költőnek szégyenére 's boszszúságára, egyszersmind az-is bőven, nyilván és igen böltsen megmutattatik: hogy OSSIAN, MILTON és GESSNER, igen tsekély és tehetetlen kis elmék, 's valóban olly igen értetlen, 30
ízetlen, rossz és „hitván Poéták”, a' kik (főképpen és különösen az első) „nem tsak a' borostyán-koszorút nem érdemlik, hanem arra sem méltók, hogy a' borostyánfának^d árnyékában ülhesse-
nek”!!!

A' mit ez a' második Értekező így és ekképpen szóval 35
ajánlott, és az oskolák' 's a' Magyar Ifjúság' „köz javára” olly hathatósan kívánt, olly buzgón óhajtott; azt azután a' harmadik (ha ugyantsak *harmadik!* és ha valósággal nem ő rejtezkedik a' másodiknak áltartzája alatt-is! a' mint ezt némelly különös jelekből talán nem ok nélkül gyaníthatnók), már 40

tselekedettel-is bizonyítottani 's tellyesíttetni kezdette, előre botsátván e' végett a' bajnok-versszerzőnek úgy nevezett Emlékezetét, (1823. IX.) Ebből az *Emlékezetből* — mellyben a' különös nagy buzgóságú derék Életíró, szünetlenül azt kérdezni látszik:

- 5 „*Nonne decebit, Hunc hominem numero divum dignarier esse?*” — alkalmasint kiki láthattya, 's elítélheti, hogy a' Magyar Hazának valamennyi versszerző fiai közül egyedül tsak az „*Attila kotsissának*” igen kimiveltt és kényes ízlésű, 's tiszta, tsímos és tisztességes beszédű, híres éneklője lehet az a' boldog órában
10 született nagy és halhatatlan magyar Költő, a' ki minden tekintetben *méltónak* tartathatik arra, hogy „*a borostyánfának árnyékában ülhessen*”! . .

- És így ez a' bölts Emlékezetíró ez által egyszersmind nyilván és tagadhatatlanul megmutatta — mind azt, hogy Azoknak híre
15 's érdeme' tsorbíttásában, a' kik magok mellett többé ki nem kelhetnek, (vagy perlekedni nem akarnak), részt venni, nem lehet „*disztelen háladatlanság,*” a' mint az első névtelen Értekező vélte, 's talán nem ok nélkül állította vala; mind azt, hogy az igazságtalan és durva recensio, 's az illendőséget átalhágó
20 magavédés (ha szinte ok nélkül való kötekedés, fondorkodás, 's szeles és goromba megtámadás volna-is az tulajdonképpen, sem az Íróra, sem a' Publikumra nézve, nem „*szégyen és kár*”! . .

- Mind a' három derék Értekezőnek ebbéli különböző okoskodásából 's megegyező tetteiből, önként és természet szerént
25 következik tehát, hogy az ollyatén munkákat, furtsa szerzeményeket, (*Megszerzés; sisakos, paizsos, kardos Mentő-írás; beste lél-e Karaffi; toldalék; 's a' t.*) a' millyenek által magát a' Kőszegi bajnok az akkori Magyar Írók között olly igen megkülömböztette, 's bizonyos értelemben szinte halhatatlanította,
30 tellyességgel nem kell rosszszallani, kárhoytatni; a' mint ezt eleddig a' Hazának majd minden más józanabb eszű tudós fiai vélték vala. Mert lám elég világos és bizonyos dolog már most, hogy az illyenféle ritka tulajdonságú szerzemények a' Jót, a' Szépet és Hasznost *nagyobb fényre* hozzák; a' *poézist tanított oskolakönyvek*' soványságát, 's azoknak akármelley egyéb
35 fogyatkozásait bőven kipótolhatták; és az egész felserdültt Magyar Ifjúságnak „*köz javára*” szolgálhatnak!

*

Kiki láthattya 's önként elérheti, hogy az ilyen új-módi-
nak látszó, de éppen nem új, és, a' mint láttuk, már hajdan
több Görög-orzági böltselkedőknel-is szokásban volt, sőt még
ma-is mindenütt minden különös tzélra törekedő felekezetenél
szokásban és divatban lévő furtsa okoskodás, igen könnyű; 5
's hogy a' hideg és komor Ész' gyakran intő, 's néha talán
elég keményen-is dorgáló, kellemetlen és únalmas szavát úgy
sem örömost halló 's követő fiatal Szívnek szabad kénynyével
és hoszszabb pórázra, sőt tellyes függetlenségre vágyó kívánsá-
gival, igen jól megeggyez; 's ugyan azért az ifjú kornak nyers, 10
eleven és tüzes esztendejiben annál kedvesebb lehet, és örömmel
elfogadtathatik. —

*

Ide járúl elvégre 's különösen az-is, hogy az efféle bátor
vetekedés, zajos tanátskozás, perlekedés, vagy tolltsata, több
tekintetben igen hasznos és örvendetes. 15

Hasznos az t. i. és örvendetes, mind mí reánk magunkra
nézve, mind a' magyar litteratúrára, mind pedig annak, sőt az
egész hazának és nemzetnek némelly különös jóakarójira, több
rendbeli külső belső szíves jó barátira tekintve. A' mint ezt-is elég
könnyű, vagy legalább nem igen nehéz lessz, ugyan azon okos- 20
kodásbeli különös mesterség' segedelmével nyilván megmutatni,
's legitten világossá, hihetővé, 's mindenek előtt bizonyossá
tenni. (Ámbár igaz és tagadhatatlan, hogy tsak a' tudós Olvasók'
szabad tetszésétől és jóságától függ, ha akarják-e elérteni 's
hinni, vagy sem, a' mit mondok. Mert én itt egyedül tsak azt 25
ígerhetem és ígérem, hogy, velem egy időben élő Magyarokhoz
szóllván, és a' magyarul ugyan nem igen tudó, de még-is „*az
unoka nyelvre hatni*” akaró, 's azért mindent „*jobban fűszerező*”,
új-magyar „*Marquis*” uraimék' idegen hangzatú garabontzás
beszédit még tsak tréfából, vagy tettetésből sem követhetvén, 30
tovább-is magyarul és magyarán 's magyarosan beszéllek; ha
színte most, egy kis ideig, olyan mesterséges ó vagy új dialek-
tika szerént *kell*-is okoskodnom elmélkednem és szóllanom, a'
mellyhez, egyenesen megvallván az igazat, magam sem igen
érték, 's mellyet még soha sem gyakoroltam, sőt többnyire tsak 35
nevéről, tsak híréből, és mások' munkájiból 's beszédiből ismér-
tem, — meg sem álmodhatván eleddig, hogy most, vagy valaha

máskor, valamely új iskola' nyelv- és ízrontó törekedései miatt, nékem-is szükségem lehetne reája.) Lássunk tehát a' dologhoz.

Hasznos, mondám, és örvendetes az afféle zajos vetekedés *mi reánk* (Magyar Írókra) *magunkra nézve* : minthogy ekképpen és ezen móddal még Azokonn-is erőt, győzedelmet vehetünk, és, ha tetszik, boszszút-is állhatunk, a' kikeről az olvasó Közönségnek egy része, — még pedig azon tanulttabb és jelesebb része, a' mellynek értelme 's vélekedése idővel (előbb vagy utóbb) rend-szerént *köz itéletté* szokott válni, — könnyen azt vélhetné, gondolhatná, 's másokkal-is elhitethetné, hogy nálunknál többet tudnak, 's talán nagyobb elmével, élesebb ítélő-tehetséggel, több szükséges ismeretekkel, több tapasztalással, jobb, helyesebb és tisztább ízléssel, 's igazabb és tsínosabb magyarsággal-is bírnak, mint a' mi egész oskolánk 's valamennyi szövetséges társaink és meghitt jó barátink öszveséggel; de a' kik egyébaránt olyan egygyűűiek, olly igen båtortalanok, 's olly félenk és veszteglő szegény pedántok, vagy pedig ollyan büszkék 's felfúvalkodott kevélyek, hogy mi velünk síkra kiszállni, hasonló fegyverrel vinni, hartzolni, 's a' mi nagy hírnevű mondatos, vezetőjinkkel versent futva nyargalózni — vagy nem mernek, vagy nem méltóztatnak! Sőt talán bizony azt vélik, hogy ő-nékik a' mi felekezettünk' tetszésére, hajlandóságára, segedelmére, 's velünk együtt őket-is édig felmagasztalható ditséretire, tellyességgel nem lehet szükségek! . . Így tehát mi már ezután tsak az illyen kevélyek' boszszúságára-is, a' mi új-magyar oskolánk' díszait 's híresebb tagjait és *szép lelkű* vezéreit nem tsak minden alkalmatossággal bátran ajánlhattyuk, 's tsudálva, bámúlva ditsérvén magasztalván, a' felhőkig emelhettyük, (minden más hasonló új oskolai felekezetnek bévett jó szokása szerént); hanem az okos politika még azt-is nyilván és különösen megkívánnyá tölünk, hogy őket utóllýára még a' most élő külföldi legjelesebb Írókhoz és első rendbéli Költökhöz-is hasonlítsuk, sőt minden további félszeg tartózkodás nélkül egyenesen Magyar *Schillerek*' és *Göthéknek* nevezzük. A' mit-is főképpen és legjobban a' Németországi tudós újságlevelekben 's ollyan Olvasók előtt lehet és kell elsőben tselekednünk, a' kik magyarul egy szót sem tudnak, és az illyen furtsa kis *Göthék* tzifra versetskéjit, 's egyéb akármi-féle tsuda „szellemű” szüleményeit, és újdon új magyarságú 's még ma mi nálunk-is alig érthető drágalátos fordíttásait nem olvashatván, kénteleníttetnek, szavainknak hitelt adni. (Ha

szinte, így tsalván a' Világot és különösen az ollyatén újság-
levelek' Kiadójit, nem tarthatnók-is szükségesnek, hogy az
álartzát letegyük, és magunkat megnevezzük. A' mit azonban
majd egykor hasonlóképpen és egész bátorsággal megtseleked-
hetünk, talán még a' hazánkbeli folyóirásokban, és különösen 5
ezen Tud. Gyűjteménynek valamellyik kötetében-is.¹⁾)

Ki nem tudja, 's mellyik értelmes hazafi nem érzi, nem
láttya, tapasztallya, mi sokat nyert légyen ez által már eddig-is
mind a' magyar nyelv és litteratúra, mind pedig különösen a'
mí szertelen bátorságú derék újjítóink' érdeme, tekintete, hite- 10
lessége, 's litteratori betsülete! a' kikről már ma méltán el lehet
mondani, hogy nemzeti szép nyelvünk' *elváltoztatásában*, és saját
új-magyar oskolájok', vélemények', szisztémájok', 's hírek'
nevek' terjesztésében — mindent elkövettek, minden útat módot
megpróbáltak, késértettek, és semmit el nem múlasztottak; 15
nil intentatum liquere! . . 'S vallyon, tagadhatná-e valaki, hogy
nem tsekély igyekezet, nem kevés bátorság és merészség 's
nem-is mindennapi közönséges tünemény akármilyen időben,
's akármelly nemzetnek litteratúrájában-is, minden theoria,
nyelvtudomány és philosophia nélkül, egy ollyan nemű különös 20
szisztémát az üres levegőben felépíteni, a' mellynek foganattya
's természeti következései, több tekintetben és különösen a'
hazai nyelvnek felzavarodására, keveredésére, 's elomlására
nézve, szinte megszámlálhatatlanok? (Ámbár hihetnők, sőt
szinte bizonyosnak lenni látszik, hogy ezen kimaradhatatlan 25
szomorú *következésekről* a' többször említett oskolai felekezetnek
boldogtalan vezetőji, kik a' magyar Ifjúságnak egy részét
,,nyájás édesgetéseikkel", azaz, bö kamat' fejében önként és
előre tékozolva költsönözött ditséreteikkel elámítva, ollyan rossz
és veszedelmes útra tsábították, talán soha magok sem gondol- 30
kodhattak; sem azt eszekkel fel nem érhették, által nem lát-
hatták, melly igen mérges és szinte halálos gyümölsöket hozzon
természet szerént mindenkor és mindenütt, minden népre 's
litteratúrára nézve, az élő nemzeti nyelvnek értetlen, oktalan,
ízetlen és erőszakos újjítása!)²⁾ 35

Ő-tőlök tanulhatta-meg az egész Magyar Nemzet, és
egyedül tsak ő-néik tartozik köszönettel azért, ha már ma
tudhattya, 's magával elhitetheti: hogy soha sem boldogúlhat,
és a' tudományos kultúrában semmi nagy előmenetelt nem tehet,
nem várhat, 's nem-is reméllhet, hatsak anyai nyelvét (bár mi 40

szép és szeretetre 's tiszteletre méltó légyen-is az egyébaránt, a' maga tulajdon épségében, tisztaságában, minden értelmes és több nyelveket ismérő tudós Magyarok' ítélete szerént) idegen formába nem önti, külföldi rámára nem vonnya, feszíti, 5 's új meg új faragású, ismételten, idomtalan szókkal, és idegen, szokatlan, furtsa kifejezésekkel mennél előbb fel nem tziírizza, is így felzavarva, keverve, tarkázva valamelly régi vagy új idegen nyelvhez nem alkalmaztattya, kénszeríti, tsigázza, még pedig ugyantsak szolgálai módra ám, „*recht knechtisch*” !!! (A' mint 10 ezt az új-magyar oskola' híres *vezére*^d véli, „hiszi és vallya”, 's Árpád', István', Lajos', Mátyás' nagy-lelkű szabad népének és a' Magyar Haza' valamennyi most élő tudós fíjainak ezen német szókkal ajánlani, javallani, tanátsolni *meri!*)^m) Nem boldogúlhat a' Nemzet, ezen új rendbéli derék böltsek' ítélete szerént, ha nyelve' járását, ha szóllásbéli saját különösségét, következőképpen egész érzése' 's gondolkodása' szokott módgyát, eredeti karakterét, igaz Magyarságát, el nem tseléri, meg nem változtattya, 's ha ekképpen, nyelvével egygyütt maga-is elváltozván, egész belső tulajdonából, lelki 's szívbéli minéműségéből, 20 erköltseiből, ősi jó szokásaiból, és minden más népektől különbözö 's megkülömböztetö régi *nemzetiségéből* lassanként és bizonyosan kivetkezve, 's idővel (előbb vagy utóbb) tökéletesen *elváltozva* — a' szónak tellyes értelmében *Magyar* lenni meg nem szünik; 's e' végett (ha ugyantsak kívánatos és ditsösséges 25 lehet az illyetén elváltozás 's új állapot) hová hamarább olyan új nyelvonnem szóll, nem beszéll, és könyveket 's verseket nem ír, a' millyenenn ők írni 's beszéllni kezdettek.ⁿ)

Ő-töllök tanulhatta-meg a' Nemzet továbbá még azt-is: Miképpen kellessék azután a' Haza' legnevezetesebb Írójiról 30 és legjelesebb Költőjiről vélekednie; mit kellessék mindenikről különösen, 's mindnyájokról általlyában és közönségesen tartania; 's mi nagyon tsalatkozott légyen mind eddig ebbéli köz ítéletében.

Ugyan ezen új oskolai felekezet' tudományának, böltse- 35 ségének és bátorságának tulajdoníthattya 's köszönheti különö- sebben még azt-is, ha már egy időtől fogva közönségesen tudva vagon, vagy legalább ma már mindenütt eléggé tudva lehet: hogy p. o. Gyöngyösi Istvánt, mint igen tsekély tehetségű, kevés tudományú, 's teremto lélek nélkül nyilván szűkölködö, minden- 40 napi szegény Versszerzöt, némelly újdon új nyelvű, újdon új

„szellemű” (szelű? szelletű? vagy szelességű??) ’s igen tzifra magyarságú Verselő, és egyszersmind igen érett eszű, hallatlan böltseségű, ’s a’ számtalan sok német aesthetikázók’ seregének valamennyi teoriáját és theoreémáját szinte könyv nélkül felmondani tudó kritikázók és grammatisták, a’ meg nem érdem- 5 lett magas poltról egyszerre „lebuktatták”, ’s annak helyébe magok ültek; — hogy Haller Lászlónak, mint hamis útra vezető, rossz magyarságú, tehetetlen és ízetlen firkálónak munkájában nem találhatni egyebet nehéz illatú pór- virágoknál; mellyekhez képest t. i., az így itélni merő szeles kis-bírónak véleményye 10 szerént, kétség-kivül még a’ hegyallyai vad berekben termett bogánts-kórók ’s száraz tövisek és bojtorjányok-is mind pünkösdi piros rózsák, ’s gyönyörűen illatozó szép virágok; — hogy Faludi Ferentz, hogy Anyos Pál, szintűgy a’ nyelvrontó neologusok közé számláltathatik, mint akárki más Azok közül, a’ kik 15 most anyai szép nyelvünket már több időtől fogva szünetlenül erőltetik, tsigázzák, és kortsosíttják, ’s annak elváltoztatásában leginkább izzadnak, fáradoznak, szeleskednek, és nyakra főre haladva mondatatoskodnak; (a’ helyett, hogy azt illőképpen megtanúlnák, tökéletesen és voltaképpen ismérnék, vagy érte- 20 nék, ’s külső belső tellyes minéműsége szerént betsúlni tudák!) — hogy a’ Magyar Petrárka’, vagy Kisfaludi-Hímfí’ minden emberi szívet megindító, minden értelmes és érzékeny igaz Magyarat megbájoló ’s örvendeztető költeményeinek legnagyobb része semmit sem ér, ’s valósággal tűzre való,^{o)} — hogy a’ Milton’ 25 Elvesztett Paraditsomának, Virgilius’ Énéissének és Eklogájinak, ’s Vanier’ Paraszti Majorságának méltán nagy nevű Fordítottja, ’s annyi sok eredeti költeménynek és köz hasznú magyar könyvnek (a’ többi között különösen és név szerént a’ *Kisded Szótár*nak) örök hálát és tiszteletet érdemlő, ’s minden ép eszű 30 tudós hazafitól szíves köszönetet kívánhatni látszó, néhai Szerzője, már ma szinte még ezen „Tudományos” nevet viselő Gyűjteményben sem várhat az ott igen erős hangonn beszélteni kezdő (ámbar, a’ mint látszik, még oskolákba járó vagy azokból tsak most érkező) ál nevű kis-bírák’ részéről; egyéb nevet ennél: 35 „*tsekély adományú Baróti*” !!! — ’s a’ t.

Elgondolván mind ezeket — a’ többször említett felekezet’ tudományának, emberségének, és bátorságának egyéb ilyen nemű, méltán figyelmet gerjeszthető, számtalan sok jeleivel egygyütt, a’ mellyeket itt nem lehet, és nem-is szükség külö- 40

nösen említettünk, bővebben előhozunk; — tellyességgel nem tsudálkozhatnánk rajta, ha, minekutánna már ennyit *mertek*, 's ennyit merni szépnek és ditsősségesnek tartották, ezenn az útonn idővel még tovább mennének, 's az efféle *merésben*,
5 *haladásban*, még saját *vezérjeket*-is megelőzni szabadnak, illőnek, jónak, sőt szükségesnek tarthatnák és tartanak. Nem tsudálkozhatnánk rajta, mondom, ha már most közüllök valaki, ugyan ezen Gyűjteménynek valamellyik kötetében, a' Magyar Nemzettől nyilván és egyenesen azt merné kívánni: hogy, háladatossága,
10 jeléül, mind azon ritka böltseségű, szokatlan bátorságú, 's még ritkább és szokatlanabb szemérmetségű, derék oskolavézerek' neveinek állandóbb emlékezetére, az Országnak szinte közepében (Pestenn vagy Budánn) a' szabad Ég alatt mennél előbb oszlopot emeltessen, a' kik az ebbéli közönséges éjjeli vastag homályt,
15 régi vak setétséget, eggyszerre 's olly igen szerentsésen elűzték, eloszlatták! . . Kár-is volna valósággal, őket „a' *maradék' áldására*” várakoztatni, 's már életkben valamiképpen, valamely szembetünő jutalommal, meg nem vígasztalni; — annyival-is inkább, mivel most-élő polgártársaik' értelmesebb részének köz
20 ítéletében 's szíves hajlandóságában már-is olly igen nagyon kételkedvén, elég nyilván kimutatták, hogy magok-is jól érzik és tudgyák, melly igen könnyen megsalattathatnak ebbéli reménységekben; 's melly igen szükséges légyen azért ő-reájok nézve, hogy, míg élnek és zajoghatnak, egymást szünetlenül
25 tsudállyák, ditsérjék, magasztallyák! — —ⁿ⁾

Hasznos és örvendetes az ollyatén bátor és erős vetekedés továbbá az egész *nemzeti litteratúrára tekintve*. Mert nyilvánvaló dolog, hogy ettől legalább az illyen új nemű saját eredetiséget, ritka tulajdonságot, 's eddig-elé még nem ismért különös
30 bélyeget; kevés idő múlva senki sem fogná megtagadhatni, — azonn kívül, hogy illy zajos vitájink, perlekedéseink, kardoskodásaink által, nem sokára majd talán az egész Európa' Tudósainak figyelmét-is magunkra vonhatnók. És méltán! elég világosan megmutathatván így nekik, hogy mink, „ebben-is
35 éreztettyük sajátságunkat, hévvel vivén a' pert, mint Azoknak illik, a' kik el vagynak melegülve tárgyoktól, 's égnek azért, a' mi a' nemzetiséghez tartozik”, és a' kik „tudgyák” (szintén úgy, mint éjszaki tős szomszédinknál a' tárgyoktól hasonlóképpen elmelegülve volt néhai „szövetkezett Slakták”,ⁿ⁾ sőt mind
40 azok a' hajdan hatalmas nevezetes népek, mellyek az irígység',

gyűlölség', harag' és egyenetlenség' szomorú áldozatává lettek, igen jól tudták és erőssen hitték vala!) „hogy szabad emberek között zajosabbak a' tanátskozások, mint a' hol a' rabtsoport felett pattog az ostor.” — Ehhez képest, majd bizony mí, új-magyar Írók és különös bátorságú 's böltseségű neologusok, 5 mí fogjuk megtaníthatni, litteratori zajos tanátskozásaink 's verekedéseink által, az egész Nyúgoti Európa 's Éjszaki Amerika' valamennyi Tudóssait és Írójit arra: Mi légyen és miből állyon a' szabadság tulajdonképpen, 's hogyan kellessék annak gyakorlásában ő nékik-is sajátságokat kimutatniok, *éreztetniék!* 10

Igaz ugyan, hogy mind az Álbioni, mind az Éjszak-Amerikai „*rabtsoport*” között könnyen és elég nagy számmal találtathatnak olyanok-is, a' kik azt felelhetnék, hogy ők az afféle zajgó tanátskozást és tanátskozásbeli sajátságot tsak azért sem szeretnék az ő nemzeti litteratúrájokban, mivel tudgyák, 15 hogy, ha netalán az ilyenféle lármás szabadság' birtokából, vagy annak ekképpen magasztaltt és ajánlott gyakorlásából valami kis ditsősség származhatnék-is, azt ő-nékik annál kevesebbé lehetne tulajdonokká tenniük, mennél bizonyosabb dolog, hogy az illetén különös rendbéli *sajátság*, az ő *nemzetiségekhez* 20 *tellyességgel nem tartozik*; és hogy, a' mi több, az ebbéli elsőséget már mások régen elfoglalták, 's örökre magokévá tették: olyanok pedig, a' kikkel ők semmiképpen sem akarnának azért vetekedni. (Azt nem-is említvén, hogy ők az *idegenséget*, és az abban gyönyörködő majom-természetet, 's fertelmes majmoskodást közönségesen gyűlölik, másokban-is útállyák, 's mély megvetéssel nézik!) Ezt az elsőséget t. i., és ezt az olly igen különös tulajdonságot, ők nem tsak a' New-Yorki, vagy Londoni, Párizsi, Bétsi, Gyóri, Komáromi, Veszprémi, Székes-Fejérvári, Egri, Miskoltzi piatzra naponként vagy hetenként öszvegyűlő, 30 's *tárgyoktól* hasonlóképpen *elmelegülve lévén* elég zajosan tanátskozó, és ebbéli sajátságokat néha talán nagyon-is érző 's „*éreztető*” vén menyetskéktől (*jurgantibus mulierculis!*) hanem — még a' lúdaktól sem tagadhatnák-meg igazsággal! . . Minthogy ezek egykor, a' Római várnak udvarában tartott éjjeli zajos 35 tanátskozásokkal „*clangore alarumque strepitu*”, a' Capitóliumot szerentsésen megmentvén, magokat valósággal Világ-szerte „*híresekké*”, halhatatlanokká tették; a' vígyázatlan és aluszékony néma kutyák' örökös tsúfságára! A' mint ezt Livius világos szókkal említi, 's különösen feljegyi. 40

De mink az ilyenféle váratlan és egyedül tsak irigységből származható tsekély ellenvetésekkel se gondoljunk; sőt mondjuk, felellyük azt bátran, az egész ottani rabtsoportnak szégyenére 's boszszúságára, hogy ők a' dologhoz nem értenek, és arról ítéletet nem hozhatnak; hogy mink, ő-nálloknál sokkal jobban ismervén az ilyenféle megbetsülhetetlen arany szabadságot 's nemzetiségünkhez tartozó különösséget, és méltán gyönyörködven az ollyatén „zajos” tanátskozásokban, heves perlekedésekben, égünk és lángolunk azért, a' mit szeretünk, és hogy

10 a' mi szép tűzű nemzetünk ebben-is érezteti sajtáságát!!! —

Ez a' nemes büszkeséggel és az egész nemzetnek nevében (ámbar annak híre 's engedelme nélkül) nagy-bátran és elég világosan adott elmés felelet, bizonynyára úgy elijeszti, 's úgy „elnémíttya” majd őket, mint „a' lántz' tsörgése” és „az oston

15 pattogása”! (A' mellytől ők valósággal nem tsak igen nagyon félnek, irtóznak, hanem szünetlenül és lehetőképpen őrizkednek-is; a' nélkül pedig, hogy attól való további megmenekedéseket, vagy polgári köz boldogságokat, és nemzeti nyelvek' 's litteratúrájok' igaz javát, ditsősségét, olyan nemű perlekedésektől,

20 kardoskodásoktól, reméllhetnék és várhatnák, vagy a' föld' hátánn valakinek az illetén különösséget, sajtáságot, szalma-tüzet és üres füstöt valamiképpen irigyelhetnék.) —

Örvendetes az ollyatén vetekedés elvégre, még azon külső

belső jóakarójinkra, 's némelly igen nemes szívű 's igazság-szerető derék szomszédinkra nézve-is; úgymint a' kik rendszerént annál inkább szoktak vígasztalódni, 's örülni, nevetni, tapsolni, mennél gyakrabban láttyák, hallyák, vagy olvassák, hogy váltig perlekedünk, visszálkodunk, egyenetlenkedünk; hogy egymást alázni, kissebbíteni, nyilván és alattomban feketíteni, beténtázni, 's még a' külföldi tudós újságlevelekben-is

30 rágalmazni, illőnek, szabadnak véllyük; és hogy, soha még a' legfőbb és legszükségesebb dolgokban sem alkhatván 's egygyezhetvén-meg „annak idejében” egymással, mi magunk vágjuk szünetlenül magunk alatt a' fát! . .

35 És így, legalább ebbéli sajtáságunkat, szép tűzünket és állhatatosságunkat, utóllýára már ugyan még ellenségeink sem fogják többé tagadhatni.

*

Ezen újdun újnak látszó, de, a' mint már többször-is említettém, igen régi 's elég isméretes, és minden különös tzelra törekedő felekezetnél, tzimboránál, a' litteratúrában-is, mindég és mindenütt bevett 's szokásban lévő furtsa eszeskedésnek, ravaszkodásnak, további 's több rendbéli számtalan sok egyéb 5
következése-is olly igen természetesek, ollyan bizonyosak, és akárkinek-is olly igen szemébe tűnhetők, hogy azokat még a' pennatsata' 's zajos perlekedés' leghevesebb ajánlójinak és legbuzgóbb, legvakabb hirdetőjinek sem lehetne könnyen és 10
 önként által nem látniok, el nem érteniek, 's már valahára meg nem fontolniok, és illőképpen szíveikre nem venniok, ha eggy kevéssé magokhoz térni, magokba szállani, feleszméledni, nyílt szemmel körülnézni, 's a' dologról voltaképpen gondolkodni akarnának. Az ollyatén következésekről tehát most itt különösen, és még bővebben, még világosabban szóllani, haszontalan 15
 fáradság, tsupa szószaporítottás, és valóságos idő- 's téntavesztegetés volna!

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

a) Docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset.

20

CICERO.

b) Rudi scilicet ac belliosa etiam tum civitate, necdum magnopere liberalibus disciplinis vacante.

SUETONIUS.

c) Suetonius (*Libr. de claris Rhetoribus*) mind a' Római 25
 Tanáts' ebbéli végzését, mind a' Censorok' tilalmazó parantsolattyát bővebben és saját szavaikkal előadván, feljegyzi egyszerűsmind: *Paulatim et ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam praesidii causa, et gloriae, appetiverunt.* —

Azon nevezetes Rhetorok és Grammatikusok közül, a' kik 30
 utóbb ekképpen a' Rómaiaknál-is kedvet találtak, és a' Rhetorikát 's a' józanabb Görög Philosophiát velek megszerettették, némellyek igen derék emberek, valóban tudós és bölts férjfiak voltak, 's ugyan azért a' fő-fő uraknak-is tanítottóikká, meste-

reiké, 's meghitt jó baráttaikká lettek. Illy nagy érdemű 's tudományú jeles ember volt név szerint GNIPHO, a' kitől még Cicero-is örömet tanúlt, (*etiam cum praectura jungeretur*); és ATTEIUS, a' ki Polliónak a' többi között imezen jó, 's még
5 ma-is mindenütt követésre méltó bölts tanácsot adta: „*Ut noto civilique et proprio sermone utatur; vitetque maxime obscuritatem Sallustii et audaciam in translationibus.*” — Ez a' jó tanács és barátságos intés pedig annál szükségesebb volt akkor, minthogy, a' mint egygy később időkori nevezetes Író nyilván jelenti,
10 „*Sallustio vigente amputatae sententiae, et verba ante expectatam cadentiam, et obscura brevis fuere pro cultu.*”

Az olyan első rendű jeles nagy Író, mint Sallustius, — ez a' „*florentissimus rerum Romanarum auctor*” (a' mint követője 's vetélkedő társa Tacitus nevezi), és valóságos „*exemplar*
15 *vitiis imitabile*”, — sokat árthatott, és árthat még ma-is (a' nyelv- és beszéd- 's írásbeli jobb és tisztább ízlésre nézve), keresve keresett különössége, akadékos darabossága, homályos rövidsége, 's veszedelmes *példája* által; melly a' középszerű tehetséggel bíró gyengébb és éretlenebb elméket, 's az afféle
20 szembetűnő hibákonn, mint meg annyi szépségeken, szinte kapva kapó félszeg tudósokat, igen könnyen eltsábíthattya. A' mindennapi tapasztalás mutatya t. i., hogy, mennél nagyobb és mélyebb tisztelettel illenek és kellene nékik, egygy illy halhatatlan Írónak munkájához, elmeszüleményéhez járúlniok,
25 's annak beszennyezésétől, eltsúfittásától, mint valamelly szentségtöréstől őrizkedniek, annál megbotsáthatatlanabb merészséggel fognak hozzá; 's rend-szerént azt tsudállyák, ditsérik, magasztalják benne, (színlett, tettett buzgósággal, hideg, fagyos, nevetséges enthusiaszussal), a' mi, a' dologhoz értő, 's
30 arról voltaképpen ítélhető tudós embernek szemeiben, valóságos hiba, tagadhatatlan gánts és fogyatkozás, — következésképpen, sem ditséretre 's magasztalásra, sem követésre nem méltó.

Tudni való, 's minden okos ember előtt régen tudva lévő bizonyos dolog, hogy a' mi magában rossz és helytelen, azt
35 ugyan sem az Írónak egyéb rendbéli fényes érdemekenn épült nagy tekintete, sem a' Polliók' vagy Tacitusok' helybenhagyása, követése, ditsérete nem teheti jóvá, ditséretessé. A' mi pedig Sallustiusnak említett hibáit különösen illeti: azokat Pollio, megnevezett mesterének bölts intéséhez, tanátsához képest,
40 nem tsak nem ditsérte, vagy követte, hanem, a' mint Suetonius

nyilván jelenti, 's világos szókkal bizonyította, könyvet-is írt „quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia priscorum verborum affectatione oblita.” Ha Quintilianusnak állítása szerint, az *affectatio* már magában-is rossz, illetlen és gyűlöletes; mennyivel inkább az olly mértékletlen, olly felettébb való, 's szemet fület sértő⁵ szertelen és határtalan *affectatio*, mellyet ezen mellyéknévvel „nimia” lehetett és kellett megbélyegezni, nyilván rosszszallani, kárhoztatni? 'S mi volt és mi lehetett a' Római szabad polgárnak, fő rendű tudós férjfiúnak tekintetével, méltóságával ellenkezőbb, mint az ollyatén erőltetett és szünetlen *affectatio*, 's¹⁰ kényes, gögös, gyűlöletes különösködés — eggy ollyan nagy nevű fő-embernek és Történetírónak részéről, a' ki Caesarral, Ciceróval, Cátóval és Brútussal eggy időben élt és írt, 's mindnyájokkal vetékedett? . .

Egyébaránt, az ollyan éles eszű, nagy tudományú, kimi¹⁵ veltt tisztá ízlésű, 's egyszersmind egyenes lelkű jó tanátsadó, bölts ítéletű rhetorok, kritikuskok, mint ez az Atteius Philologus vala, — rend-szerént igen kevés számmal találtnak, 's minden időben és minden országban szinte majd ollyan ritkák, mint magok a' nemzeti jeles nagy Írók, született igaz Költők, és²⁰ tökéletes jó Versszerzők; ámbár ezekről, 's ezek' munkájának minéműségéről, művészi tekintetben, méltán és igazán egyedül tsak ők ítélhetnek. Ugyan ezt vélte 's állította, különösen a' poézisra nézve, LESSING-is. *Die wahren Kenner der Dichtkunst*, úgy mond, *sind zu allen Zeiten, in allen Ländern eben so rar,*²⁵ *als die wahren Dichter selbst gewesen. Homer ward eben so wenig von allen Griechen verstanden, als Klopstock von allen Deutschen.*

^{d)} Loués, exaltés et portés jusqu'aux cieux par de certaines gens, qui se sont promis de s'admirer réciproquement.

^{e)} Bizonyos lévén az, hogy a' polgári életben, mindennapi³⁰ díszes társaság' 's társalkodásban, az ollyatén pajkos beszédű bárdolatlan szeles emberkének, vakmerő betyárnak, mindenütt ajtót mutatnának.

^{f)} Új „példát” adván ez által a' M. Helikonra vagy Parnassusra „vezéreltetni” kívánó ifjú Poétáknak egyszersmind arra³⁵ is, miképpen kellessék Horatiusnak (ennek a' legjobb, legtisztább és legkényesebb ízlésű Római Költőnek) 's más ollyan első rendű halhatatlan Poétának szép és tsinos verseit, „carmina culta”, magyarrá „jelesen fordítani”!!!

^{g)} Ezt a' Szerző már több esztendők előtt írta. Későbbben⁴⁰

imígy kellett volna szóllania: „Vagy olyanféle hazug és tsalfa tudósításokból 's ízetlen *mesékből* ismérik, mint a' millyenek ezen Tud. Gyűjteménynek egyik kötetében (1828. IX-dik köt. 60—62 lap.) találtnak.”

5 ^{h)} A' külföldi tudós újságlevelekben 's folyó-íráásokban gyakorta közre jövő hamis itélettételek' 's rágalmozó mérges tudósítások alacsony lelkű 's a' névtelenséggel és az idegen Tudósok' bizodalmaival rútúl visszaelő firkálójiról 's közlőjiről most nem is emlékeztvén.

10 ⁱ⁾ A' melly kétség-kivűl tsak a' Kőszegi határokonn és kertekben, 's tsak a' kis Gyöngyös' nagy híru vize mellett szokott teremni!! . .

^{j)} Ez utóbb, és nem sokára, valósággal bétellyesedett! a' többször említett maximának következtésében: „Merni 's haladni kell!” *Occupet extremum scabies*, etc.

15 ^{k)} Lásd: Meiners

^{l)} Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanis, — —
 Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
 Inversis quae sub verbis latitantia cernunt.

20

LUCRET.

^{m)} Azt olvasta t. i. egy német Írónak (név szerént Ahlwardtnak) előbeszédében, hogy a' most élő nyelvekre, különösen pedig az ángolra nézve, már *Johnson* Sámuel-is úgy vélekedett, és azt mondotta légyen. Úgy mint: „*dass sich jede lebende Sprache*
25 *nach irgend einer alten recht knechtisch bilden müsse.*”

 Ennél több nem kelle néki. Nagy örömmel 's kapva kapott rajta. 'S miért ne? . . *Johnson* híres nevezetes Író volt, a' maga idejében; és *Ahlwardt* igen derék versszerző 's igen jeles fordító — az ő szemeiben!!!

30 ⁿ⁾ 'S a' mellyet ugyan ma még kevés Magyar érthet, és sok tudós hazafi most bosszúság nélkül nem-is hallhat, vagy olvashat; de idővel kiki megtanúlhat, szintúgy mint akármelly egyéb idegen nyelvet; p. o. a' Caesarok', Cicerók', Liviusok', Virgiliusok', Horatiusok', Tibullusok', Názók', Propertiusok'
35 régi szép és erővel 's Római szabad polgárhoz illő férjfiúi méltósággal tellyes nyelve helyett, az Erdélyi, vagy Aradi 's Bánsági Oláhokét.

^{o)} Könnyen megfogható 's kétséget sem szenvedő bizonyos dolog, hogy némelly tudatlan, felfújtt, és vakmerő Kritikusok;

hogy némelly középszerű, büszke 's irigy Versszerzők — a' valódi Tudósok', jeles nagy Írók' és igaz Költők' munkájit nem kedvellhetik, nem magasztalhatták, sőt azokat lehetőképpen alázzák, betsmérlik, és rágalmazzák. Senki sem vélheti, gondolat-hattya, hogy a' Cicérók', Liviusok' munkájit, hogy a' Virgiliusok, 5 Horatiusok', Tibullusok', Propertiusok' verseit még a' Baviusok, Maeviusok, Anserok, Cornificiusok, Fanniusok, vagy Crispinusok, 's más ilyen rendbéli kaján emberké-is ditsérhessék, magasztal-hassák, holott azokat inkább örömet — elégetnék! A' Római litteratúrának történeteiben mindazáltal sohol sem olvashatni 10 még-is, hogy ezen vakmerő 's irigy és alacsony lelkű rágalmazók közül valaha valamelyik a' köz tiszteletben lévő 's arra valóság-gal méltó jeles Poétának szerzeményeit a' Római nép előtt tűzre ítélni merté volna! . . . Illy nagy igazságtalanságra 's szemtelenségre egyik sem vetemedett, — akármi rossz és artzátlan 15 lehetett 's volt-is mindenik, minden egyéb tekintetben.

ⁿ⁾ „*O der Rotte, die sich zusammen verbunden, einander Lob zu singen!*”

SPITTLER.

^{r)} Lásd Orczi' verseit a' 33—42 lap.

20

V.

Mind ezeket, a zajos tanátskozás' kedvellőjinek és magasztaló-jinak véleményeire 's javallatira nézve, annál szükségesebb vala most itt említtenem, illy bőven előhoznom, mennél gyakrabban és nyilvánban kell az ilyenféle különös véleményekből, maximákból, ajánló, magasztaló, 's perre patvarra gerjesztő 25 ditséretekből és példákból látnom, tapasztalnom: Melly igen nagyon elfeledkeznek mí-nálunk ma némellyek, még a' nevezete-sebb Írók közül-is, (az új-magyar oskolát és annak boldogtalan vezetőjít itt számba sem vevén), ama' Világ-szerte tudva lévő bizonyos dologról, régi közönséges tapasztalásról, a' mellyről 30 már fellyebb elég világosan emlékeztem. Arról t. i., hogy az ilyenféle tudományos perlekedések, tzivakodások, az eggyeszer már megindultt és elevenebb mozgásba jött litteratúrában mindég minden nemzetnél, minden országban, önként és igen hamar támadhatnak, 's szoktak-is támadni, — a' nélkül pedig, hogy az 35 Írókat valahol azokra bátoríttani kellene, vagy ingerelni, gerjeszteni, buzdíttani szükséges volna; 's a' nélkül, hogy az afféle

tüzes villongások valamelyik népnek tudományos állapotjára nézve valamely nagy hasznot és betsületet hozhatnának, vagy az értelmesebb, tudósabb és böltsebb Olvasókat valahol gyönyörködtethetnék. (Ha bár a 'Tudományok' és 'Tudósok' ellenségeit, rágalmazóit vigasztalhatták, örvendeztethetik, 's az olyanféle díztelen és méltán botránkozató tünemények' látásán örülő nagy tsoportnak, tanúlatlan durva sokaságnak, mülatságú szolgálhatnak-is!)

A' mi már különösebben és név szerént Bessenyeit illeti: nehéz volna, bizonyosan tudni, 's nyilván megmondani, mi vihette légyen az afféle tsatázásnak fellyebb említett egyik névtelen és tanátstalan ajánlóját 's igen buzgó hírdetőjét arra, hogy ezen néhai nagy érdemű hazafinak nevét, szavait és példáját ugyan ott és akkor emlegesse, a' hol és a' mikor ama híres bajnok-poéta' gyalázkodásiról beszéll vala. Mert nyilvánvaló dolog, hogy ezen két Írónak és Versszerzőnek (úgy mint Bessenyei Györgynek és Rájnisknak) munkáji, 's litteratori tettei, tsatázásai között, legkisebb hasonlatosság sem találtathatik.

Valamint t. i. egy részről, tudományjára, poétai tehetségére 's versszerzői talentomára nézve, egyiket a' másikkal különös nagy értetlenség és igazságtalanság nélkül öszvehasonlítani, egy karba 's egymás mellé állítani nem lehet; úgy, más részről, nem kevesebb igazságtalanság és értetlenség volna Bessenyeit a' motskolódva garázdálkodó szemérmetlen és nyavalyás perlekedők közé számlálni, vagy az ő szavaival és példájával valakit olyan rút bajnokoskodásra serkenteni, buzdítani. Ugyan-is, e' tekintetben, az egygyik — még a' most esett tiszta hónál-is fejérből szelíd hattyú, a' másik pedig még a' mindent bémotskoló rút-koromnál-is feketébb holló.

Ha ellenben és viszontag Bessenyei György, ez az olly igen érdemes, és, a' maga idejéhez 's a' Nemzet' tudományos állapotjának akkori minéműségéhez képest, az egész hazai nyélvre 's litteratúrára nézve felette hasznos Író, valaha valamiképpen megérdemelhetette, 's valóban megérdemelte volna, hogy ő-is azon durva, goromba veszekedők közé számláltassék; ezen esetben, hasonló nagy értetlenség, gondolatlanúság, 's minden tekintetben igen helytelen és bal tselekedet volna, az ő ebbéli tettét ditsérni, magasztalni, 's a' Haza' fiatal Írójainak követésre méltó jeles példa gyanánt ajánlani, sőt még a' *lelkes hazafiság'* nevével-is megtisztelni.

És így, akármilyen nézőpontból tekintjük, 's akármely részről vagy oldalról vizsgáljuk a' dolgot, és a' többször említett névtelen Vélekedőnek kívánságát, 's ajánló, magasztaló, gerjesztő ditséretét; nem lehet ebbéli véleményének és tanátságának helytelenségét nyilván és világosan nem látnunk, nem éreznünk, 5
következésképpen azt tellyes mivolta szerént nem roszszallanunk, kárhoztatnunk!

*

Mennél több ilyen ajánlóji, kedvellőji volnának és lennének tehát ezután-is az afféle tilos pennatsatának, vagy heves, zajos perlekedésnek; annál kevesebbé lehet már most Hazánk' 10
szebb tehetségű 's nemesebb érzésű fiatal Írójainak egy úttal itt egyenesen ellenkezőt nem javallanunk, 's őket méltó bizodalommal arra nem kérnünk és intenünk: hogy, az ilyenféle bal tanátsadók' és vak vezérek' ingerlő 's ámíttó szavaira nem ügyelvén, a' sokszor említett szeles tsatázók' 's motskolódva 15
garázdálkodó sisakos kardos bajnokok' példájának követésétől mindenképpen őrizkedgyenek; és hogy, nemzeti nyelvünk' 's litteratúránk' állandó hasznát, díszét, betsületét, és saját neveik' jó hírét 's ditsősségét-is, (melly semmiféle különös oskolának, felekezetnek, tzimborának vélekedésitől nem függ, és soha nem-is 20
függhet!) szíveikenn viselvén, ha netalán valamelly tudományos perbe kellene-is valaha majd ereszkedniek, — az igazságot és az ellenfélnek személljét soha feltett szándékkal meg ne sértsék; soha litteratori tekinteteket ravasz mesterségben, álnok és tsalárd eszeskedésben, motskolódásban, 's a' valódi Tudósok', 25
jeles nagy Írók' és igaz Költők' kissebbíttésében ne keressék! Erössen elhívetvén magokkal t. i. és bizonyosnak tartván már előre, hogy azt ilyen útakonn ugyan soha fel nem találhattyák; sőt, az óhajtvá vártt 's reméltt szép és jó hír, 's igaz és állandó betsület, tekintet és fényes ditsősség helyett, (mellyre tsak a' 30
természeti jeles adománnyal, elmebéli ritka tehetséggel egyesített tiszta jó szándék, hív és állhatatos igyekezet, 's valóságos érdemek által tehetnek szert), előbb vagy utóbb szégyent, gyalázatot, 's közönséges megvettetést lelnék.^{a)} Mert az olvasó Közönség többnyire sokkal okosabban, böltsebben szokott itélni, 35
mint-sem némellyek gondollyák és magokkal elhívetik. Ha szinte tsalatkozniék-is néha vélekedésében; ritkán, igen ritkán tsalattat-

hatik-meg úgy és annyira, hogy ezt előbb vagy utóbb, 's talán rövid idő múlva, ne sajdítsa, észre ne vegye, és, hallván a' kevesebb számú bölts és igaz bírák' vélekedését-is, melly idővel és rend-szerént (a' mint már másutt-is említettem, és különben-
5 is eléggé tudva vagyon) *köz ítéllett szokott válni*, a' dolgot jobban és közelebről meg ne vizsgállya. Jaj akkor mind Azoknak, valakik az ő jóságával, türelmével, bizodalmaival visszaéltek, és kemény ítéletétől nem tartottak!..

*

Mondám már előbb és most újra kell említenem, hogy
10 Bessenyei György nem tartozik azon ravasz és embertelen perlők, hamis, furtsa 's eszelős bajnokok és durva goromba veszekedők közé, a' kik illeten kardoskodásaik által a' magyar litteratúrában elhíresedtek; és hogy, mikor némelly gondolatlan heves
15 *Értekezők* azokról szólnak, 's mikor különösen az egyiknek vagy másiknak ilyen vagy amolyan pereiről, pennatsatájiról, és akármiféle 's akármilyen nevű gúnyoló motskos szerzeménnyéről beszélnek, akkor ők ezen érdemes és emberséges hazafinak
20 tiszteletre méltó, 's valósággal még ma-is tiszteletben lévő nevét igen helytelenül és igazságtalanul emlegetik. Világosan és újra kimutattják t. i. már tsak ez által-is, hogy ők másokról-is valóban tsak önnön magokhoz képest ítélnek, és a' nem úgy érző 's
25 gondolkodó Magyar Író' hazafiúi tiszta szándékának, szíves igyekezetének igaz tzellyát, főbb és fáradozásra méltóbb arányát, eszekkel fel nem érik, meg nem foghatták; bár mi világos és szembetűnő légyen-is az, minden más értelmes tudós emberek előtt.

Megengedvén, vagy feltévén azt, hogy Bessenyei György valaha valamely nagy érdemű jeles Író, valódi Magyar Tudóst, nagy hazafit, minden szükség, vagy helyes és elégséges ok nélkül
30 megtámadott, kissebbített, motskolt, neve 's személye szerént megsértett volna, — a' mit azonban, a' mi tudunkra, soha nem tselekedett; ámbár igaz és bizonyos egyébaránt, hogy az ártalmas tsevegőknek, 's lelketlen és magyarul sem tudó büszke mázolóknak, ő sem kedvezett; és ámbár igen hihető, 's hasonló-
35 képpen szinte majd bizonyos dolog, hogy, ha még élne 's írhatna, most némelly híres emberkéket, az akkoriaknál még ártalmasabb, és százszorta merészebb, balgatagabb tsevegőket éppen

nem kíméllene, tzirókálna, és különösen a' „rényes”, vagy „rényés” (rántottás) konyhakirálynékat emlegető, 's számtalan egyéb hasonló értékű kábaságokkal alkalmatlankodó nyelvrontók' gyáva seregének halálos ellensége, 's főképp' a' sereg' mondolatos vezetőjének elkerülhetetlen ostora volna; — miképpen lehetne, vallyon! (újra-is kérdem) miképpen lehetne, ezen esetben, ötet például előhozni, 's az ő ebbéli tettének követését ajánlani? 5

De azt ő, a' mint mondám, nem tselekedte; ő senkit elégséges ok és szükség nélkül meg nem támadott; senkit, a' jelesebb Írók és valódi Tudósok közül, soha meg nem sértett, sőt ezeknek szíves jó baráttyok, 's hív és buzgó tisztelőjök, magasztalójok volt. Feltevéen azonban még-is, egy szempillantásra, hogy azt ő valósággal tselekedte, 's az igazsággal és illendőséggel nem gondolván, és mintegy önnön magáról-is elfeledkezvén, valamelyik jeles nagy Író minden ok nélkül neve 's személye szerint az egész Tudós Világ előtt kissebbítette, rágalmazta volna: még abból sem következhetnék, hogy illő, vagy szükséges volna, ma nekünk-is ugyan azt tennünk, és ötet még hibájiban és litteratori bal tetteiben-is majmolva követnünk, még ezekért-is ditsérnünk, magasztalnunk, talán tsak azért és azon egy okból magasztalnunk és követnünk, hogy ő a' maga idejében nevezetes Író volt, 's érdemeinek szép emlékezete még ma-is él, még ma-is fennvan; 's hogy a' ténna nem vér, és a' tollal ejtett seb könnyen beforr!! . . Kiki érezheti, 's könnyen elgondolhattya, hogy mi Bessenyeinek ollyatén tettét és példáját még akkor sem követhetnők okossággal, ha egyébaránt ezt az igen érdemes és hasznos embert, 's emberséges jó hazafit, különös nagy elméjű, széles és mély tudományú, vagy első karbéli jeles Írónak, tökéletes jó Versszerzőnek, született igaz Poétának, 's minden egyéb tekintetben ollyan követésre méltó kalaúznak, bizonyos jó vezérnek tarthatnók-is, a' milyen ő ugyan soha sem volt, és, az eléggé tudva lévő fontos okok 's nehéz akadályok miatt, soha nem-is lehetett volna!^{b)} 15 20 25 30

Illő pedig továbbá, sőt szükséges, eggyzersmind azt-is meggondolnunk, hogy nem mindenkor van mindennek helye és ideje; vagy-is inkább, hogy mindent a' maga tulajdon helyénn, a' maga saját idejében, 's annak rendi szerént kell megtennünk; és hogy mások' tetteiről 's munkájiról-is azok szerént, és minden emberről, minden Íróról, Költőről, az ő különös tulajdonságai- 35 40

hoz, helyheztetéséhez, és ezen helyheztetés' környületeinek, viszontagságainak minéműségéhez, 's a' nemzeti nyelvnek és tudományos kultúrának egész azon időkori állapottyához képest, kell itélnünk és szóllanunk. Mihelyt t. i. az ilyen nevezetes és
5 Ország-szerte tiszteletben lévő hazafiakról, jeles személyekről, vagy efféle tudományos dolgokról és kérdésekről nyilván itélni, szóllani bátorkodunk, vagy itélni, 's itéletünket világosan kimondani kötelesek vagyunk, 's egyébaránt azt akarjuk és kívánnyuk, hogy az értetlen és igazságtalan üres tsevegők, 's rossz akaratú,
10 vagy tudatlan és vakmerő szeles kis-bírák közé ne számláltassunk, és, mint olyanok, minden bētsületes érzésű tudós Olvasónak terhére ne légyünk.

Így, ha különösen és név szerént Bessenyei Györgyről, mint Magyar Íróról, helyesen, igazán és illőképpen akarunk
15 vélekedni, 's a' Tudós Világ előtt rólla beszélni, vagy itéletet hozni, nem kell elfelejtenünk, vagy gondolóra nem vennünk, hogy az ő idejében és ő reá nézve igen jó 's igen ditséretes igyekezet, és valóban lelkes hazafihoz illő szándék 's tselekedet lehetett, (és volt-is!) polgártársait azon hoszsú, azon veszedelmes, és,
20 anyai szép nyelvünkre, ősi jó szokásainkra, erköltsainkra, 's egész magyarságunkra, nemzetiségünkre nézve valósággal majd halálos álomból, a' mellyben, az akkori közönséges béke' 's hosszas nyúgodalom' és tsendesség' ideje alatt, már elég régtől fogva, 's hová tovább annál inkább szinte mindnyájan olly
25 igen mélyen elmerültek vala,^{c)} felébreszteni, hathatósan intve serkenteni, 's őket, úgy szóllván, akarattyok ellen-is mintegy erőszakkal felverni.^{d)} „*Felverni*”, mondom; a' mennyire 's a' mennyiben ezt t. i. eggyes, magános embernek, köz jóra termett bator és bölts polgárnak, eszével és tollával használni akaró 's
30 használni tudó igaz hazafinak, tselekednie szabad és lehetséges.^{e)}

Hasonló szép és ditséretes szándék, 's igaz hazafiúi buzgóságához és polgári munkás erköltséhez illő nemes igyekezet volt akkor az ő részéről: azokat a' lelketlen firkálókat a' hiú tsevegéstől 's nyelv- és ízrontó mázolásból elijesztve hallgatásra
35 kényszeríteni, a' kik magyarul sem tudván, (mint ma-is olly sokan!) 's még-is mindég mindenhez vaktában és fonákúl kezdvén, (mint ma-is sokan, és még többen!) és néha még a' külföldi legnagyobb elmék' remekmiveit-is illetni mervén, 's szentségtörő kezeikkel bémotskolván, — értetlenségek, gondolat-
40 lanságok, 's szeles és visszás törekedéseik által több kárt tettek,

és a' nemzeti nyelvnek, 's a' még tsak első kezdetében, és, úgy szólván, böltsőjében 's pólyájában lévő hazai litteratúrának többet ártottak vala, mint-sem még akkor talán akár maga Bessenyei, akár más valamelyik, hasonló tiszta szándékú, nagyobb tehetségű, 's ő-nállánál sokkal tudósabb jeles Magyar 5 használhatott volna.

Ugyan ezen jó szándékához és hasznos igyekezetéhez tartozott, 's ennél talán még szebb és ditsőségessebb foglalatossága volt akkor Bessenyeinek, (Orczi, Bartsai, Bárótzsi, Ányos, Kreskai, 's több más nagy érdemű, 's hasonló buzgóságú, jó 10 barátival és társaival egygyütt), egyszersmind a' tehetősb elméjű 's jobb indulatú jeles Ifjakat és fiatal Írókat 's Versszerzőket szóval és példával bátorítva serkentgetni, serény iparkodásra buzdítani; nekik mintegy jeget törve jobb és egyenesebb útát mutatni, készíteni; 's őket minden alkalmazatos- 15 sággal — nem valamely különös litteratori felekezet' hiú véleményneinek vagy akármiféle új oskolai üres theoríának, 's alaptalan, feneketlen, teoriátlan furtsa szisztémának elfogadására 's követésére *tsábittani*, hanem igaz hazaszeretetre, emberi 's hazafiúi helyes gondolkodásra, jobb ízlésre, könyv- és 20 írásbeli szebb, tsinosabb nyelvre, értelmes tiszta magyarságra, 's tanúlt emberekhez és másokat oktatni 's gyönyörködtetni kívánó tudós férjfiakhoz illő tisztességes beszédre szoktatni;^{d)} 's így általlyában okos, értelmes, hasznos és szorgalmatos munkásokká tenni. A' mennyire 's a' mennyiben ez t. i. az ő tulajdon 25 elmebeli tehetségeihez, tudománya 's litteratori tapasztalása' köréhez, és munkálkodásának egész mivoltához képest, tőlle kitelhetett.^{e)} Mert itt mí most leginkább tsak hazafiúi szándékának tiszta jóságáról, és litteratori törekedéseinek köz hasznú gyümöltseiről, nem pedig munkájának, verseinek, tollának, 30 nyelvének vagy magyarságának tökéletességéről beszéllünk; igen jól tudván, 's önként megismérvén és megvallván azt itt rólla mí magunk-is, hogy az ollyatén művészi vagy mesterségbeli nagy és példás *tökéletességről* szó sem lehet.^{h)}

Ezen okból, ilyen jó végből, és ilyen igaz hazafiúi szán- 35 dékből keménykedett ő némellyekenn; a' nélkül azonban, hogy valaha motskolódott, vagy valakit vaktában és szükségtelenül megtámadott, személyében megsértett, helytelen és igazságtalan váddal terhelve rágalmazott, vagy valamiképpen vezérkedett, diktátorkodott, és az ő nállánál tehetősebb, tudósabb hazafiak 40

közül valakit irigykedve kissebbített, 's minden útonni módonni
 elhíresedni akart, igyekezett volna. Ezt Bessenyei nem tsak
 nem tselekedte, de nem-is tselekedhetette. Mind tulajdon munkáji-
 ból nyilván kitetszik t. i., mind azon jeles tudományú 's tellyes
 5 hitelű nevezetes férjfiak' beszédiből, tudósíttásaiból és meg-
 egyező köz itéletéből, a' kik személlye szerént ismerték, 's vele
 gyakran és több esztendőkig barátságosan társalkodtak, közön-
 ségesen tudva vagon: hogy, valamint szép és eleven eszű 's
 fáradhatatlan szorgalmú derék Író, 's a' magyar költésnek és
 10 versalkotásnak akkori minéműségéhez képest elég szerentsés
 Versszerző, úgy minden egyéb tekintetben-is tellyes bízodalomra
 's szeretetre méltó betsületes ember, jó lelkű 's egyenes szívű,
 semmiféle hamisságot, tsapodár ravaszkodást és álnok politikát
 nem ismérő, 's azért a' barátságban-is állhatatos, és annak szent
 15 törvényeit soha meg nem sértő, minden rágalmozó, kissebbített
 tsevegéstől irtózó 's őrizkedő, igaz és emberséges Magyar, 's
 valósággal köz haszonra termett 's nemzete javáért és ditsőssé-
 géért élő haló példás hazafi volt; — a' kit, ugyan azért, még
 hamvaiban-is áldanunk, tisztelnünk, betsülnünk kell!

20 Nem lehet ehhez képest, semmi kétség az iránt: miért és
 mi végből keménykedett légyen Bessenyei néha némellyekenn.
 Ezt a' keménykedést nevezi ugyan ő maga-is, egyik munkájá-
 ban, garázdálkodásnak: de a' szónak nyilván és szemlátomást
 tsak azon értelmében, a' mellyben azt ő vehette, 's önnön magá-
 25 ról állíthatta; szívének azon természeti lágy érzéséhez, szelíd
 jóságához képest szóllván t. i., a' melly szerént az ollyatén
 keménységet utóbb minteggy sokallani, 's szinte megbánni lát-
 szik, ámbár érzi, 's igen jól tudja, hogy, felvállaltt hazafiúi 's
 litteratori tisztéhez, hivatalához és kötelességéhez képest bírál-
 30 kodván, egyébképpen nem tselekedhetett. Ezt a' szót, ezt a'
 vallástételt: „*azért garázdálkodom én*” 's a' t. nekünk sem kell
 tehát, 's nem-is lehet másképpen értenünk; és még kevesebbé
 szabad, azt szántt-szándékkal balra magyaráznunk! Mert szem-
 betűnő világos dolog, hogy, magáról ezt mondván, nagyítva
 35 szóll; és hogy ezen nevet az ebbéli hasznos, ditséretes és tiszta
 buzgósága semmiképpen meg nem érdemli. Ez az íge: „*garázdál-
 kodni*” nem-is azt jelenti, a' mit valaki önnön magáról az egész
 Haza előtt állíthatna. Az ép és érett értelmű, józan okosságú, 's
 betsületes érzésű tanúltt ember, sem ditselkedni nem szokott,
 40 sem maga magát nem vádollya, kissebbítiti, rágalmozza.^d A'

most említett ígének igaz értelme t. i., a' mi nyelvünkön, és különösen a' litteratori ellenkezésre, perre, vagy pennatsátára nézve, mindég valami tilalmas, erőszakos, és másokonn uralkodni vágyó, 's diktátorkodhatni szándékozó, durva, kevély és eszelős hatalmaskodást, 's minden esetre többet jelent és többet foglal magában, mint-sem a' mit és a' mennyit imezek a' deák ígék jelenthetnek és magokban foglalhatnak: *rixari, tricari, iurgari*; ámbár Páriz-Pápai ezeket említi. Tulajdonképpen annyit tézen, mint: „*grassari*”, (*in* vagy *adversus aliquem*);¹⁾ a' melly ígének ebbéli értelmét ez az elfelejthetetlen érdemű Szótárszerző 10 imígyen magyarázza: „valaki ellen dühösködni”. —

Ezen nagy buzgóságához képest kívánta 's kérte Bessenyei maga mind Azoktól, a' kiket írásaiban, netalán szándéka ellen-is, valamiképpen megsértett, vagy mélyebben érdekelhetett volna, hogy — garázdálkodgyanak viszontag ők-is bátran ő-rajta, 's 15 szerezzenek magoknak tellyes elégtételt.

„Támadgyatok reám, úgy mond, pennával, magyar könyvekkel! Mondgyátok, hogy nints eszem; itéllyetek Szentzre! Mind elfogadom, örömmel!” — 's a' t.

Tehetett-e, vallyon, ebből többet? mutathatta-e világosabban hazafiúi szándékinak tisztaságát? és jelenthette-e, vagy mondhatta-e nyilvánban, mi légyen az ő szíves fáradozásinak, igyekezetinek, 's kemény bírálkodásának igaz aránnya, vég-tzélya?..

Azt mindazonáltal sohol sem tanátsollya nékik, sohol sem 25 kéri, vagy kívánnya tőlök, hogy más Magyar Írókkal-is ugyan ezt tselekedgyék! hogy másokat -is így megtámadgyanak, másokat-is hasonlóképpen Szentzre itéllyenek! különösen pedig és főképpen, hogy az olyan Szerzőkön garázdálkodgyanak, a' kik, mint tiszta jó szándékú, jeles tudományú, tsendesen munkálkodó, 's egyedül a' köz jóra néző, semmiféle különös-felekezethez, tzimborához nem tartozó, bölts Írók és hazafiak, azt semmiképpen meg nem érdemlenék; 's a' kiknek méltatlan betsmérlése által tsak önnön magokat betsteleníthetnék, 's valóban és örökre betsteleníttének. Ezt ő nem tsak nem kívánta senkitől, 's nem 35 tsak nem javallotta, tanátsolta, senkinek; de, mint okos, értelmes és igazságot szerető betsületes ember, más Írókra nézve nem-is tanátsolhatta, — ha bár a' maga saját személljét és tulajdon litteratori jó hírét, nevét, tekintetét, mások' szabad kényének és kíméletlen garázdálkodásának tárgyául kitette-is; tsak 40

ez lehetővé 's egyedül csak ez lévén, az ő szabad tetszésében és hatalmában. Azt ellenben, még önnön magára nézve-is, már előre felteszi egyszersmind, és nyilván és világos szókkal minden esetre megkívánja tőlök: hogy, ha őtet megtzáfolni akarják, 5 és, rajta boszszút állani szándékozván, valósággal garázdálkodnak, azt — több elmével, tudománnyal, és az övénél szebb, jobb, tisztább és tsínosabb magyarsággal tselekedgyék!.. Ez ő-nála t. i., még önnön magára nézve-is, az a' különös, és semmi ellenmondást, vagy kivételt és hiú mentséget nem szenvedő *conditio*, 10 *sine qua non!*..

Bessenyeinek ebbéli jó szándéka, szíves igyekezete, hazafiúi tiszta buzgósága, 's elég nagy mértéklettel és illendőséggel járó keménykedése, ditséretet, hálát és köszönetet érdemel még ma-is mindnyájunktól. És az ő példája 's „garázdálkodása”, (ha 15 ugyantsak így akarnák azt mások-is ma nevezni!) valósággal követésre méltó, — mihelyt az időnek, 's a' magyar nyelv' és litteratúra szent ügyének 's szorúlt és kétes állapottyának környülállásai, az ollyatén bátor és igazságos keménykedést megkívánják, szükségessé teszik. —

20 Ezt tehát önként és örömet megismérvén, adgyuk-meg Bessenyeinek-is, a' mi az övé. De ne fogjunk semmit ollyast reá, a' mi sem hazafiúi jeles buzgóságával, ditséretes igyekezetivel, 's köz haszonra törekedő szándékival, sem munkájának és egész litteratori munkálkodásának minéműségével meg nem egygyez; 25 sőt tulajdon szavainak világos értelmével-is egyenesen ellenkezik!

Ismérjük-meg inkább elvégre, 's vallyuk-meg azt nyilván és igazán: hogy, valamint egy részről a' többször említett és fellyebb már eléggé megbélyegezett bajnokoskodás, heves, tüzes, haragos perlekedés, valósággal illetlen és káros, 's azért minden 30 tekintetben rossz és tilalmas; úgy ellenben és más részről, az illő mértéklettel kezdett 's folytatott bátor és tudós ellenkezés, vagy, a' mint a' mí néhai tiszteltt jó barátunk Baróti Szabó Dávid, már szinte harmintz esztendővel ezelőtt, ajánlva monddotta, az okokonn épültt és illendőséggel járó vetélkedés, melly 35 által az igazság leginkább napfényre szokott hozattatni;^{k)} 's a' józan, értelmes, valóban tudós, és a' dolog' velejére beható, 's annak tulajdon mivoltáéhoz és minéműségéhez alkalmaztatott igazságos, emberséges kritika, 's úgy nevezett *recensio*, általlyában nem csak szabad, nem csak illő 's igen hasznos, és több 40 tekintetben igen kívánatos, hanem felette nagyon szükséges

minden mai litteratúrában, — ha szinte némelykor talán keményebb és érdeklőbb-is.

Szükséges az valósággal, még pedig elkerülhetetlenül szükséges, ma mindenütt; és különösen szükséges volna mi nálunk, a' mi tudományosságunk' mostani kétes és zavaros állapottyában, — ha bár egyébaránt némely igen jó szándékú, 's talán minden egyéb dolgokban tellyes hitelt érdemelhető, de az efféle tárgyakraól szemlátomást balúl ítélő hazafiak azt vélik és állíttyák-is, hogy mi Magyarok már a' tudományos kultúrának tökéletes birtokában vagyunk; noha (ki hinné, vagy gondolná?) azt mondgyák egyszersmind, hogy még — nintsen nemzeti litteratúránk! vagy-is, saját szavaik szerént, hogy *lehetne nemzeti litteratúránk-is, ha akarnánk, és módot keresnénk benne!*¹⁾

Szükséges volna az, mondom, még pedig nagyon szükséges volna mi nálunk, mind az olyan rendbéli számos könyv- és versszerzőkre nézve, a' kik többnyire igen kevés gonddal írnak, és sem a' nyelvnek igaz természetére, különös tulajdonságára, 's a' szók' jelentő saját erejére, vagy szokott és régen meghatározott értelmére, sem az Írói 's könyv- és társalkodásbeli szebb, tinosabb beszédnek és szókötésnek törvényeire, nem igen vigyáznak, 's ehhez képest ma szintén olly hibásan és helytelenül írnak 's beszélnek magyarul-is, a' mint talán előbb deákúl írni 's beszélni szoktak vala; mind pedig különösen a' magyarul sem tudó, még-is szünetlenül grammatikázva mindnyájunkat magyarul taníttani akaró, 's naponként — vagy új meg új furtsa különösségeikkel úntatva kínáló, vagy holmi kitsinységek, 's még az oskolákba járó, vagy azokból most érkező ifjatskáknál és gyermekeknél-is tudva lehető tsekély apróságok' emlegetésével alkalmatlankodó haszontalan és unalmas tsevegőkre nézve; mind a' nem kevesebbé tudatlan és tehetetlen, de még ezeknél-is vakabb, merészebb, és mindent botor ostobasággal felforgató, 's egybe zavarva keverve megrontó, szeles újítottok', szóherélők', szófara-gók', 's a' motsár felé nyakra-főre sietve haladó mondolatos vitézek' gyáva seregére tekintve. (Hogy a' sok lelketlen, durva, sovány, hideg és ízetlen verselőket, és az olyanféle kis-mestereket — *dicendi magistros* — itt most ne-is említettük, a' kik, egyedül és szünet nélkül tsak a' Németországi számtalan sok aethetikázók utánn kalandozván, még az utolsó szegény sereg-hajtónak rosszszúl értett szavait-is bámúlva tsudállyák, 's meg annyi új-oskolai nagy és mélységes titkok gyanánt hírdetik, di-

tsérik, magasztallyák.) Mind ezek közül itt valakit közelebről megjegyezni, vagy valamelyiket (noha megérdemlené) például neve szerént említteni nints ugyan, és nem-is lehet szándékunkban; nem csak azért pedig, mivel ez gyűlöletes volna, hanem
5 egyszersmind és főképpen azért-is, mivelhogy mi nekünk itt senkivel sintsen különösen ügyünk, sem valakit személye szerént érdekelve megsérteni tellyességgel nem akarunk. Annyit azonban tsakugyan mondhatunk még-is, hogy találatik közöttök (különösen pedig az imént említett külföldi aesthetikázók' nagy sere-
10 gének Magyarországi nevetséges kis echóji között) még olyan-is, a' kiről méltán és igazán azt mondhatnók, Faludinak némelly szavait költsönözve, hogy még a' legfőbb és legmélyesegesebb tárgyú 's értelmű tudományos kérdésekről, és különösen majd ez majd amaz Európai nevezetes népnek nyelvéről, prozódia-
15 járól, 's Írójainak, Költőjinek, Művésszeinek érdemeiről-is úgy itél, úgy szól és úgy tseveg, mint valamely tengeri szajkó, vagy hazánkbeli nyelve-szegett szarka-mátyás!

De a' mi még-is az itt kérdésben lévő tsatázást, perlekedést, 's tsupa téntavesztegetésnek véltt és állított motskolódó
20 patvarkodást, veszekedést, magában és különösen illeti: annak ugyan senki sem lehet ma mi nálunk ditsérője, pártfogója, gerjesztője, — ha egyébaránt a' tudományokat és anyai szép nyelvet, 's népének ősi karakterét, nyíltt és egyenes magyar természetét igazán szereti, tiszteli, 's illőképpen bétsülni tudgya, és
25 annak legszebb tulajdonságait szentül megőrizhetni kívánnya, 's mind a' Világ' köz dolgainak folyamattját, sebess menetelét, és a' szomszéd népek' állapotját illő figyelemmel nézi, vizsgállya, 's elgondollya; mind saját hazája' 's nemzete' különös környületeinek minéműségét, és azoknak egész jövendőjét, 's az esz-
30 tendők' jártával, előbb vagy utóbb, könnyen megtörténhető változásait, méltó tekintetbe véssi 's jól megfontollya. Nem lehet ugyan-is legottan által nem látnia, meg nem ismérnie, 's velem egygyütt nyilván és egyenesen meg nem vallania: hogy az olyanféle tzivakodó perlekedésnek, litteratori zajos viz-
35 szálkodásnak, veszekedésnek, (melly sem az imént említett 's ajánlott józan, és minden keménysége mellett-is igazságos, tisztességes kritikával, értelmes, tudós, hasznos valóban szükséges ellenkezéssel, sem a' nemzeti litteratúrának igaz javával és ditsősségével, semmiképpen öszve nem fér!) alig lehetnének
40 valahol Európa' valamellyik más tartományában, egyéb akár-

mellyik vidékében, a' nemzeti nyelvre 's karakterre nézve szomorúbb, szerentsétlenebb és gyászosabb következései, mint mi nálunk és a' mi litteratúránkban!

„A' nemzeti nyelvre 's karakterre nézve'”, mondám. Mert ez a' kettő, 's ezen kettővel a' hazafiúi 's nemzeti lélek és valódi ⁵ nemzetiség, (melly egyébaránt az igaz emberséget, szelíd jámborságot, felebaráti szeretetet és jó szomszédságot ki nem rekeszti, sőt inkább erősíti, nem rosszszalhatván, 's méltán és örömost betsűlvén másokban-is azt, a' mit maga-is illőnek, jónak, szépnek és ditsősségesnek tart), mindég együtt jár; egyik a másik ¹⁰ kal együtt-emelkedik, együtt virágzik, tökéletesedik, terjed, országol és uralkodik; 's viszontag együtt hanyattlik, együtt változik, kortosodik, romlik, keveredik, zavarodik, és vész, és enyészik, — még pedig örökre 's végképpen elenyészik! ^m) ha a' nemzetnek nyelvét, 's abban és az által egész lelki minéműségét ¹⁵ és mivoltát, azaz, mindennémű tehetségeinek, emberi és polgári erköltseinek tudományának, vélekedéseinek, szokásainak, különösségeinek, külső belső sajátságainak, és érzése' 's gondolkozása' módgyának eleven képét, igaz mássát, tisztán mutató hív tükörét, nemzeti nagy Írók, jeles nagy Költők, eléggé 's közönségesen meg ²⁰ nem ismértették, fenn nem tartották, s elméjük' tanúsággal tellyes szüleménnyei által minden veszélytől megmentvén, állandóvá, eltörölhetetlenné, halhatatlanná nem tették! (Mint p. o. a' régi Görögök és Rómaiak; a' kik ekképpen és ez által egyszersmind az egész emberi nemzetnek taníttójívá, díszeivé, 's a' hazai nyelv' és tudományosság' ²⁵ dolgában majd elérhetetlen örök példájívá lettek.) Szinte betű szerént 's a' szónak tellyes értelmében igaz és bizonyos tudni-illik egész népekről-is, a' mit ama' nagy bölts Poéta hajdan, egyik legszebb és legtökéltebb munkájában, az egyes nagy emberekről, énekre 's örök ditsősségre méltó jeles férjfiakról, ³⁰ imezen szókkal állított:

„Non magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores animi que virorum
Clarorum apparent.” —

HORAT. ³⁵

„Mi nálunk, és a' mi litteratúránkban;” — a' melly t. i. még mind eddig, elég erős és biztos állapotra nem juthatott, és, hogy újra-is említsem 's az igazat még egyszer nyilván kimond-

gyam, valósággal még ma-is szinte csak kezdetében vagyom. Sőt, a' mi több, és a' mi, az én ítéletem 's tellyes meggyőződés szerént, még nagyobb figyelmet 's megfontolást érdemel és kíván minden értelmes embertől, itélni tudó bölts hazafitól, — most
5 olyan elhatározó különös környűllállások között, és kifejtődhetésének 's gyarapodhatásának azon kétes időkorában lenni látszik, a' melly, mind virágzásának 's terjedésének további menetelére, folyamattyára, 's ennek természeti, bizonyos és kimaradhatatlan következéseire nézve, mind egész jövődébéli sorsára
10 tekintve, veszedelmes lehet; és, ha ma, mikor még talán ideje van, különös nagy gonddal nem vígyázunk reá, bizonyosan veszedelmes lészen.

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

a) Un écrivain qui veüt se faire estimer long-temps et au-delà de sa vie, doit, outre le talent et les lumières, avoir de
15 la conscience et de la probité.

J. B. SAY.

b) Ifjúkori hibás és gondatlan neveltetéséhez képest, deákúl sem tudott, ('s a' német és franczia nyelvet-is csak későbbben tanulhatta-meg); úgy, hogy a' *Pharsaliának* I-ső
20 könyvét-is csak Marmontel' fordíttásából fordíthatta, 's fordította. A' mit fiatal korában kéntelenségből elmúlasztott, azt soha többé helyre nem hozhatta tökéletesen; mert az ebbéli fogyatkozásnak tellyes kipótolása szinte majd lehetetlen. — Lásd: *Fr. THIERSCH, über gelehrte Schulen. Stuttgart und*
25 *Tübingen. 1826. S. 90—91. „Zu dem Allem muss ein guter Schulunterricht den Grund legen, den kein späteres Nachholen so ganz ersetzen kann.“* —

Ugyan ezt tartották a' régi bölts Írók, és ezt tartotta név szerént Ciceró-is; a' mint Crassusnak imezen szavai bizonyíttják:
30 „Sit modo is, qui dicet, aut scribet, *institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili*, et flagret studio, et a natura adjuvetur,” etc.

„Ich lese nun an der Rhone die „*Heloise*” mit Entzücken. Rousseau's Raisonement mag ich nicht, obschon vortrefflich
35 in der Form, aber unphilosophisch in den Grundsätzen und in

der Methode. Man sieht den Männern, die in ihrer Jugend nicht studirt haben, den *Mangel an Methode an*.

BONSTETTEN.

c) Remulidarum igitur longa et gravis exitium pax.

SULPICIA. 5

d) Subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo, et invisae primo desidia postremo amarior.

TACITUS.

e) Weil aus tiefem Schläfe doch nur ein lauter Aufruf weckt; besser immer durch eines Bürgers wohl meynende Stimme, als durch die feindlichen Batterien, wenn es zu spät ist! 10

MÜLLER JÁNOS.

f) Fieri potest, ut recte quis sentiat, et id, quod sentit, polite eloqui non possit: sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis et otio et litteris. 15

CICERO.

Ezen szók' értelmének további megfontolását különösen kell ez úttal mind Azoknak ajánlanunk, a' kik ma mi nálunk holmi gondolattyaikat nem tsak leírják és másokkal közlik, 20 hanem ki-is nyomtattatták; sőt a' Tudós Világ előtt néha még olyan dolgokról-is nagy-bátran és meghatározva beszélnék, a' mellyekről ők szemlátomást igen keveset tudnak, 's tellyességgel nem ítélnének. Nem elég e' végre t. i. a' jó szándék, a' jó akarat, és akármí serény igyekezet, vagy szorgalmatosság. 25 Mind e' mellett, még ítélő-tehetség, érett ész, hosszas tapasztalás, több rendbéli bőv isméret és tudomány, józan és helyes gondolkodás, kimiveltt jó ízlés, 's könnyen folyó szép és tsinos toll, azaz, könyvbéli tiszta magyarság-is kell, és (kissebb vagy nagyobb mértékben, a' beszéd' tárgyának minéműségéhez ké- 30 pest) mind Azoktól, méltán megkívántatik, valakik az egész Nemzet előtt szóllani bátorkodnak. Az a' néhai Patvaristák' romlott és idomtalan deákságához hasonló rendetlen, törvénytelen, rossz és dísztelen konyha-magyarság, a' mellyel ma némelleyek még ezen Gyűjteményben-is élni szoktak, szintűgy 35 nem könyvbe 's tudományos értekezésbe való, valamint az a'

nagyon-is tzifra 's újdun új faragású szókkal és kifejezésekkel „fűszerezett” értetlen és érthetetlen tarka beszéd, 's holmi ringy-rongy ékességekkel és idegen foltokkal piperézett keverék új-magyarság, a' mellyel más némellyek az olvasó Közönségenn 5 alkalmatlanokdni meg nem szünnek, 's melly még amannál-is rútabb, illetlenebb, és külömben-is tsak a' szeles tehetetlenségnek és büszke tudatlanságnak szembetünő világos jele, 's mindenkori tanúbizonysága. *Rerum enim copia verborum copiam gignit : et, si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit* 10 *ex rei natura quidam splendor in verbis.* Ugyan ezt mondgya 's bizonyíttya imezen verseiben ama' nagy Poéta 's Itélő-Mester-is:

Scribendi recte, sapere est principium et fons.
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae:
Verbaque provisam rem non invita sequentur.

15 ^{g)}Eggy ál-nevű, még most igen ifjú, de már-is mindent tudó, 's mind azt, a' mit tegnap kigondolt, vagy „mesterétől” hallott, vagy talán annak utolsó „levelében” olvasott, a' Tudós Világ előtt ma minden tartózkodás nélkül elmondani illő-nek vélő, új Doctor, (*Scilicet ingenium et rerum prudentia velox Ante pilos* 20 *venit!*) egygyik azólta nyomtattatott munkájábann Bessenyei-ről szóllani 's itélni kezdvén imezt mondgya: „*Dieser grosse Denker*” — !

Az olyan Magyar Olvasónak, a' ki Bessenyei' munkájit olvasta, és mind azoknak tulajdon minéműségét, mind ezen 25 német szók' igaz értelmét isméri, 's azt-is tudgya, *millyen* rendbéli Böltseket, Könyvszerzőket, Tudósokat lehet, és millyeneket szoktak valósággal Németországban így nevezni, — nem lehet egyszersmind nem tudnia: mit kellessék az illyenféle itélettételről, 's ugyan ezen fiatal orvos Doctornak egyéb hasonló, majd 30 ditsérve magasztaló, majd gyalázva kissebbítő, különös véleményeiről ('s talán még itélő-tehetségéről és eddig-elé mutatott tudományjáról-is) viszontag itélnie, tartania.

^{h)}Vajha kevesebbet, 's ne olly igen sokat és sokfélét, de szebbet, jobbat és tökéletesebbet írt, szerzett volna, — több 35 más később időkori Magyar Írókkal, Versszerzőkkel egygyütt! És vajha ezt tselekednék némellyek még ma-is; 's ne követnék azt a' néhai *Füzeséri Gomba Mihályt*, a' ki ebbéli szerentsétlen talentomával gyakran és fennyen kérkedett; vagy ama' régi

híres *Crispinust*, a' ki, magát Horatiusnál sokkal jobb Poétának és Versszerzőnek tartván, ezt a' halhatatlan nagy Embert imezen szókkal merte bajra kihívni: „*Videamus, uter plus scribere possit*”. —

¹⁾Hanemha talán, mint a' *Confessiók'* nagy-nevű szerzője, 5
beteg állapotban írna, 's a' felgyúltt, felhevültt, tüzes Fantáziának komor és ijesztő képeit, alakos játékit, elevenebb színekkel festve, 's ábrándozva beszélne!..

²⁾Sőt úgy látszik, mind értelmének vagy jelentő erejének egyenlőségére, mind a' betűk' és hangok' hasonlatosságára nézve, 10
hogy ettől származott és vétetett a' miénk'is, vagy pedig egyeredetű mind a' kettő. 'S vallyon! ki tudná, vagy ki mondhatná-meg ma bizonyosan, ha nem találtatik-e fel valamelyik régi napkeleti népnek nyelvében az eredeti gyökérszó, melly talán mind a' kettőnek kútfeje, 's úgy szóllván szülő-anya, lehet? Vagy ki 15
mutathattya-meg, legalább hihetőleg, ha, vallyon! nem a' magyar volt-e sokkal régibb a' deáknál? — Mert, hogy a' mí szittyamagyar nyelvünk *igen régi* 's valóban *eredeti nyelv* és egész természetére 's öszvealkottatására, vagy épületére nézve, valósággal tsudára méltó; különösen pedig, hogy a' szók' (ígék' és 20
nevek') hangzat- és accentusbeli mennyiségire, vagy prozódiai sajátságaira nézve olly igen jeles és olly ritka tulajdonságokkal bir, a' millyenek (a' mint már másutt-is említettem) egygyetlen egy Európai nemzetnek nyelvében sem találatnak, — abban ugyan, a' tudós Magyarok között senki sem kételkedhetik; ha egyébaránt azt eléggé megtanulta, és, több más nyelvekkel öszvehasonlítván, annak külső belső tellyes minéműségét jól megvizsgálta, 's bátran és igazán elmondhattya, hogy 25
azt *voltaképpen isméri!*

Az ilyenféle szók' igaz eredetének nyomzását és fejtegetését 30
azonban, önként és örömet az ollyan rendbéli jeles Tudósokra hagyván, a' kiket az közelebbről 's egyenesebben illethet és illet, úgymint a' kik, a' napkeleti nyelveket-is tudván és a' miénkkel egybe vethetvén, mindnyájunkat megtaníthatnak, és bizonyosan nem tsak mí tőlünk szíves hálát érdemelhetnek, 35
hanem az egész Hazától köszönetet, sőt már má talán fényes jutalmat-is várhatnak, remélhetnek; lássuk inkább, egy-két példában az itt kérdésbe jött dolognak mibenlétét, és az abbéli nagy külömbséget. Mert — *ipsam rem facile est exponere verbis*.
(LUCRET.)

40

1. Bessenyei György bátran, szabadon, és többnyire méltán keménykedik itélettételeiben; 's nem tsak dorgál és fedd, hanem néha tsíp-is, érdekel-is, vág-is, neveltet-is, ha t. i. ezt jónak, illőnek, és feltett tzéllvához képest szükségesnek véli; 5 noha tudgya, hogy a' Magyar igen érzékeny, igen tsiklandós és büszke természettel bir, 's még az illetén litteratori keménykedéshez, és néha talán igen-is tsípős tréfához, nem szokhatott. Mert Bessenyei jobbítani, serkenteni, jobb útra vezetni, 's ez által és ekképpen *használni* akar. És azt-is jól tudgya, Hippokratesnek 10 valamennyi tanítványaival egygyütt, hogy némelly esetekben, holmi különös nyavalyákban és sebekben — *ferrum sanat*, vagy, ha még ez sem segíthetne, még ez-is foganatlan, sikeretlen volna, *ignis sanat*; azaz, hogy a' fenét nem lehet rózsavízzel gyógyíttani.
- 15 2. A' Kőszegi sisakos kardos bajnok ellenben (némelly gyáva, szeles és tudatlan követőjivel egygyütt, a' kik utóbb ezt az elmés tudós Poétát tsak rossz tulajdonságaiban követ-
hették, majmolhatták), kérkedve kérkedik, motskolódik, gúnyolva, kötekedve hamiskodik, tseveg, *garázdálkodik* és *öklelő-*
20 *dik* — mint eggy más mai híres Versszerzőnek akármellyik „*öklelő hajdúja*”: mivelhogy valósággal *foenum habet in cornu*; mivel megrögzött bal szokása, 's hiú ditsekedésre, sophisztikára, hamiskodó tsalárd eszeskedésre, gúnyolódó patvarkodásra hajló nyavalyás természete úgy hozza magával; mivel azt véli, hogy 25 az egész Tudós Világ előtt-is úgy beszélhet, mint ebédlő 's vatsoráló társaival, vagy oskolai professzorkodása alatt gyermektanítványaival beszélhetett, diktátorkodhatott; 's mivel ötet mind a' maga tulajdon heves vére, felgyúltt, fellobbant epéje, 's a' régen elfoglaltt *első* helyért irigykedve boszszonkodó, mér-
30 gelődő neveltséges dagállya, mind pedig és főképpen némelly alacsony lelkű hízelkedők' ingerlő szavai 's költsön adva tékoz-
lott álnok ditséretekkal tellyes levelei, boszszuállásra, további perlekedésre kisztik, és új meg új *előljáró beszédek*', kötekedő *megszerzések*', embertelen és goromba fetsegéssel, motskolódás-
35 sal, kérkedéssel tellyes *mentő irások*', oskolázó *toldalékok*', 's egyéb olyanféle boldogtalan és bétstelen szerzemények' írására, készítésére gerjesztik és bátoríttják. (Hogy a' minden jámbor és keresztény Olvasót megbotránkoztató „*Beste lél-e karaffi*”-
40 ötet nem rég eggy-valaki ezen Gyűjteményben „*tiszta fejűnek*” !)

Ebből a' két példából eléggé kitetszik, úgy vélem, mi légyen a' szabad és bátor ellenkezés, 's a' néha igen-is szükséges keménykedés, vagy tudós bírálkodás; és mi légyen ellenben a' kevélyen diktátorkodó garázdálkodás, durva, goromba veszedés, 's rút és fertelmes motskolódás.

5

Az egygyik — hasznára 's előmenetelére lehet némellykor, (a' maga saját idejében), a' másik, kárára 's szégyenére válik mindenkor a' nemzeti litteratúrának!

^{k)} Vetus et Socratica ratio, contra alterius opinionem disserendi: nam ita facile, quid veri simillimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur.

CICERO.

^{l)} Az ilyen okoskodásnak, a' litteratúrában, (a' Tudós Világ előtt), nintsen helye. Mert így és ekképpen kiki mindent megmutathatna; 's viszontag mindent tagadhatna, vagy két-ségessé tehetne. Ez a' szótska: *ha* — olyan erejű, hogy (a' mint a' régi Spártaiak' ismértes rövid feleletéből kitetszik) azzal ugyan még a' leghoszszabb és legmesterségesebb beszédet-is egyszerűre meg lehet tázafolni. Sőt az még a' logikának törvényneit-is felforgathatná, semmivé tehetné; „*h a'*” t. i. — a' logikának törvényneit fel lehetne forgatni, semmivé tenni!

Hogy „*lehetne*” nemzeti litteratúránk-is, „*h a'*” akarnók, és „*h a'*” módot keresnénk benne, — arról ugyan nem lehet okossággal kételkednünk; és már ma talán nem-is kételkedik senki. Sőt azt véllyük és hiszszük mi mások, hogy „*van már nemzeti litteratúránk*”; ha szinte nem olyan állapotban van-is, a' millyenben mink azt látni óhajtanók. Voltak t. i. közöttünk valósággal elég sokan olyanok-is, a' kik azt valóban „*akarták*” és, a' mennyire az igen mostoha környülállások megengedték, „*módot kerestek*”, 's találtak-is benne, — már akkor pedig, mikor még az ollyatén akaratnak, keresésnek, fáradozásnak és hazafiúi szíves igyekezetnek 's buzgóságnak nem ditséret és köszönet, 's még kevesebbé valamelly fényes jutalom és ünnepi megtiszteltetés, volt a' bére, hanem ellenséges vak indulat, méreg, harag, gyűlölség, üldözet, szerentsétlenség, 's utóllýára majd halálos veszély! . . .

De, *h a* igaz, hogy még ma sintsen nemzeti litteratúránk, és tsak „*lehetne, h a . . .*”, vallyon hogyan beszélhet valaki már-

is a' „tudományos kultúráról”, holott ez annak tsak következése,
's megbetsülhetetlen köz-hasznú drága gyümöltse szokott lenni?!

^{m)} Mennyi jeles nemzet járt így! Mint a' Nap az égenn,
E' földönn szintúgy ragyogott: most, nyomja setétség;
Töstöböl oda van!..

5

Baróti Szabó Dávid.

VI. —

Dictum est omnino hac de re alio loco
diligentius: sed quia nimis indociles quidam
tardique sunt, admonendi videntur saepius.

CICERO.

Úgy van; és még egyszer mondom, erősítem, hogy a'
magyar nyelv és litteratúra most olyan elhatározó különös
állapotban és kifejtődésének 's gyarapodásának azon kétes élet-
10 korában lenni látszik, a' melly több tekintetben veszedelmes
lehet, és következéseire nézve minden bizonnyal veszedelmes
lészen, ha most, mikor még talán ideje van, illő figyelemmel,
különös nagy gonddal, nem vigyázunk reá. Azaz: ha anyai szép
nyelvünk' természetét, tulajdon geniussát, igaz karakterét, épsé-
15 gét, tisztaságát megőrizni, mind azon értetlen, tudatlan és szeles
Írók' erőszakos törekedései ellen hathatósan védelmezni 's
megoltalmazni nem tudgyuk, vagy nem akarjuk, a' kik annak
további szükséges és kívánatos gyarapodását 's kifejtődésének
szabad és tsendes menetelét szemlátomást akadályoztattyák, és
20 ebbéli szerentsétlen foglalatosságokban mindent összezavarván,
kevervén, 's egymást minteggy alku szerént viszontag ditsérvén
magasztalván, már előre diadalmast énekelnek. —

Régi 's igaz szó:
A' ki miképp' vet,
25 Úgy fog aratni.

25

A' milyen volt t. i. a' tavasz és a' nyárnak első nagyobb fele,
olyan lessz, olyan szokott lenni rend-szerént, annak következe-
sében, (a' természet' embert és oktalan állatot tápláló szükséges
adományaira nézve) az ősz-is. Ez legalább kívántt bőséget,
30 sokféle jó, szép és kellemetes gyümöltöt, 's vig szüretet nem

igen hozhat, ha az esztendőnek egyéb részeiben az idő nem kedvezett; és ha a' gazdák (föld- és szőlőművelők, vagy kertészek) akkor, mikor lehetett, illet és kellett volna — vagy henyélve, 's vígan mulatva, dőzsölve, gondatlanul töltvén napjaikat, nem igyekeztek, szorgalmatoskodtak; vagy az okos, értelmes és serény 5 gazdaskodásnak 'skertészkedésnek számtalan sok észrevételekenn és tapasztalásokon épültt saját titkait, tulajdon regulájit, törvényeit nem tudván, 's megtanúlni restellvén, és az idő' járására változásaira, 's a' föld' és éghajlat' természeti minéműségére, különös tulajdonságára nem vígyáztván, vagy igen korán, vagy 10 igen későn, (nem annak igaz idejében!) 's talán még akkor-is elég balúl és fonákúl fogtak a' munkához.

'S vallyon, kire panaszolkozhatnak az ilyen rendbéli gondatlan és gondolatlan, 's rest és túnya, vagy értetlen és szeles gazdák, ha utóllýára-is azt láttyák, és saját károkra, szégyenekre, 's boszszúságokra tapasztallyák, hogy reménységekben, várakozásokban rútúl megtsalattak? és hogy most, szűk és sovány takarmányokból még legszívesebb baráttyaiknak és vendégeiknek sem gazdálkodhatnak, kedveskedhetnek úgy és a' szerént, a' mint igen-is kívánnák, és eleddig vélték, gondolták, 20 reméllették vala? — — A' késő bánat és hiú sopánkodás nem használhat, nem segíthet többé; 's a' kárt helyre nem hozhattya. A' miképp' vetettek, úgy aratnak. —

Vígyázzunk tehát, hogy így ne járjunk, és ezt ne tapasztallyuk majd egykor mink-is, nemzeti litteratúránkra 's 25 nyelvünk' mivelésére nézve. A' millyen gonddal, észszel, okossággal, böltseséggel, a' millyen szerentsével, jó vagy rossz foganattal igyekezünk, munkálkodunk, kertészkedünk *most*, — úgy fogunk idővel vagy örülni, vagy bánkódni, 's Hunnia' kertében olyan gyümöltsöt, olyan virágokat szedni. ! — 30

Igaz ugyan más tekintetben az-is, hogy a' magyar nyelv és tudományos kultúra tsakugyan még-is lassanként emelkedni, és (ezernyi 's ezerféle nehéz akadályai között-is! annyi sok hívatlan, értetlen alkalmatlan, rossz és kába munkásnak ellenére-is!) gyarapodni, terjedni, virágozni kezd. De ezt igazán és tulajdonképpen tsak a' Nemzet' mostani új felébredésére, hová tovább 35 mind inkább és annál világosabban kitetsző köz akarattyára, 's a' Haza' minden rendbéli jobb és igazabb fíjainak 's leányinak, és még a' tanuló ifjúságnak-is, egy időtől fogva nagyobb lánggal égő, 's több állandóságot ígérni látszó szép tüzére nézve lehet 40

állítanunk. Különösen pedig azon egynéhány ritka tehetségű 's tiszta szándékú jelesebb Írók' és Költők' buzgó 's állhatatos igyekezetére, tsendes és hasznos munkálkodására tekintve lehet és kell ezt bátran és méltán mondanunk, erősítenünk, a' kik
5 ugyan ezen hazafiúi szent tüzet eddig-is leginkább és már elég régtől fogva serényen élesztették; a' legveszedelmesebb időszakaszban-is szünetlenül vigyázva megőrzötték, és, az akkori gyászos éj után szebb napokat, jobb és boldogabb időket várva, remélve, szíves fáradozásaik' következesei által mind addig
10 szerentsésen fenntartották, míg helyekbe mások állhattak, és őket az olly igen sokáig elhagyatott szentséges ügynek védelmében új erővel 's hasonló szíves igyekezettel felválthatták. És, tegyük hozzá, (minthogy ők nem szállhatnak többé!) a' kik ma talán annál inkább megérdemlenék, hogy az ő példájokat sok más
15 nagy elméjű, tudományú, 's tapasztalású jeles hazafiak-is követnék, és, mennél előbb kiszállván a' pályára, egymással számosabbban vetélkednének, 's jobb, szerentsésebb időkben érkezvén és százszorta többet tehetvén, használhatván, a' régibb Írókat annál könnyebben meszsze meghaladnák, 's mind azt, a' mit
20 Azok tsak kezdetek, de végbe nem vihettek, hová hamarább tellyesítenék, bőven és mennél nagyobb mértékben kipótolva helyre hoznák, az egész Magyar Hazának és Nemzetnek örömére, 's állandó hasznára, ditsősségére!!!

Gondollyuk-meg mindazonáltal, és ne titkollyuk-el magunk
25 előtt viszontag még azt-is, hogy ez a' hazafiúi szent tűz, a' melly most, egynéhány esztendőől fogva, olly közönségesen terjed, és olly szépen égve lángolva mindnyájunkat új reménységgel bíztat, erősített és vígasztal, 's hazánkknak valósággal boldogabb jövendőt ígérni látszik; hogy, mondom, ez a' hazafiúi szent
30 tűz és nemzeti lélek — ha szünet nélkül nem élesztetik, mindképpen és szorgalmatosan nem tápláltatik, 's e' végett most mennél előbb új és hathatós rendelések nem tétetnek, kevés idő múlva megínt ellankad, lassanként elerőtlenedik, és majd egykor ('s talán előbb és hamarább, mint-sem valaki ma vélhetné)
35 újra kialszik; — 's akkor talán még hidegebb és komorabb éjjeli homály borúlhat reánk. (Mellytől a' Magyarok' kegyes Istene, 's törvényes koronás Fejedelmeink' atyai jósága, királyi böltsesége, őrizze 's mentse-meg hazánkat, nemzetünket!)

Azok az egynéhány jelesebb Írók ellenben, a' kikiről imént
40 hazafiúi szíves hajlandósággal és tisztelettel emlékeznék, rész-

szerént nem élnek többé, rész-szerént pedig vagy eltűnnek las-
sanként ők-is a' litteratori pályáról, vagy az előbb érdeklét
nyelvzavaró 's izrontó felkezetek' seregében mintegy megné-
múlnak, elhallgatnak, elenyésznek, — alig hallhatván és ért-
hetvén valaki (a' nagy zaj és oskolai lárma 's gyermeki hiú tse- 5
vegés miatt) a' józan észnek, okosságnak intó szavát! Mert,
akárki mit véllyen és mondgyon bár egyébaránt a' dologról, azt
legalább senki sem fogja tagadhatni, hogy az ilyen nagyobb
tehetségű, 's jobb, tisztább, igazabb szándékú jeles Írók mí
nálunk ma valósággal igen kevesen vagynak. És, a' mi több, 10
még ezen kevés számú tehetősb Írók-is egymástól elég távúl, a'
hazának külömbféle vidékeiben elszéllyedve laknak; egymással
nem társalkodhatnak, nem értekezhetnek, tanátskozhatnak,
— hanemha talán néha történetből, itt vagy amott, öszvetalál-
kozván, egynéhány óráig, vagy egy-két napig, egygyütt múlat 15
hatnak, 's közelebről megismérkedvén egymással, ismét elvál-
nak, és egész életekben talán soha többé öszve sem jönnek!..
Egygyenként pedig, és így elszéllyedve, feloszolva, 's mintegy
elszígeteltetve, keveset tehetnek, és a' szorossan öszvetartó
számos tzimbora' 's ilyen meg amollyan zajos felekezet' kár- 20
tékony és veszedelmes törekedésinek mind addig ellent nem
állhatnak, gátot nem vethetnek,^{a)} valamig az ország' közepére,
egy helyre, egy városba, 's egy tudós társaságba öszve nem
gyűjtetnek, hívattatnak.^{b)} A' végre t. i., hogy ott — nem zajos
tanátskozással, szünetlen perlekedéssel, (melly tsak a' vég nél- 25
kül grammatikázó, 's a' drága időt ezerféle tsekély apróságokra
vesztegető nyelvzavaróknál 's más olyan rendbéli nyugtalan
és hiú tsevegőknél, lehetne kedves, kívánatos); hanem, mint
igaz és valódi Tudósokhoz, érett eszű 's okos emberekhez, és
egyenes lelkű jó hazafiakhoz illik, egyesített erővel és szán- 30
dékkel, egy szívvel és lélekkal, 's így annál jobb és bizonyosabb
foganattal, munkálkodgyanak! a' Nemzetnek színe előtt! az
egész Hazának állandó hasznára, ditsősségére! 's minden más
Magyar Írónak hathatós példájára!^{c)}

Így lévén a' dolog még most, — hogy pedig valósággal így 35
van, és nintsen másképpen, láthattya, 's kétség nélkül láttya-is
minden szemes, figyelmetes Néző, minden értelmes tudós Olvasó,
ki az efféle dolgokra vígyázni, 's az ilyen tudományos tárgyak-
ról gondolkodni szokott: és a' kit még valamelly helytelen vagy-
is inkább hely- és felekezetbéli bal vélemény, megrögzött hibás 40

előítélet, különös, mellyékes szándék, 's agyaskodva felekező, pártoskodó lélek, vagy a' hazafiúságnak véltt, de felette rosszszúl értett nemzeti büszkeség, meg nem vakított! Így lévén, mondom, a' dolog; könnyű elgondolni 's megítélni: mire való
5 légyen, és mennyi hitelt érdemelnyen 's érdemelhessen az olyan rendbéli vélekedők' állíttása, a' kik, egyenesen ellenkezőt hirdetvén, már-is a' tudományos kultúrának nem tudom milyen és mitsoda nagy előmeneteléről, virágzásáról beszéllnek, álmadoznak! 's mind Azokra neheztelnek, valakik az ő szavaiknak
10 hitelt nem adhatnak, és az ő ebbéli álmadozásaikban nem részesülhetvén, azt, a' mi valósággal nem ditséretes 's nem ditsősséges, nem ditsérhetik, nem magasztalhattják; sem azzal, a' mi nints, nem ditsekednek, 's nem-is ditsekedhetnek.

Akármit véllenyek és mondgyanak azonban, 's akár mint
15 hízelkedgyenek ők mind önnön magoknak és felekezetbeli társaiknak, mind az olvasó Közönség' azon részének, a' melly az ilyenféle kérdések' igaz mivoltáról a' Tudós Világ előtt nem szóllhat, nem ítélni; bizonyos az, és nyilván vagyon minden mások előtt, hogy a' dologról tsupa képzelődésből, és azért
20 — balúl vélekednek, rosszszúl, helytelenül szóllnak! Mert már tsak ezen hízelkedő 's kérkedve nagyított szavaik által-is elég világosan jelentik 's kimutattyák, hogy még tsak azt sem láthatták-által, még tsak azt sem tanulhatták-meg eddig-elé volta-képpen: Mi légyen egy nemzeti nyelvnek és litteratúrának, 's
25 általlyában a' tudományos kultúrának, közönséges elterjedése, kívánatos virágzása; mennyire mentek és haladtak már e' tekintetben több más népek; 's melly igen hátra maradtunk mí még azokhoz képest mind e' napig! (pedig talán nem egyedül tsak az idők' és környűletek' mostohasága, vagy a' török fegyver
30 és a' rossz, irigy, tudatlan, 's még ma-is elég vad és vak szomszédság miatt!) és mi sok kívántatnék, 's kívántassék valósággal ma még tsak arra-is, hogy a' mí tudományos állapotunk és nemzeti litteratúránk valamellyik Európai nagy hírű nevű tudós nemzetnek gazdag litteratúrájával — nem mondom vetélkedgyék! mert arról még most is ugyan szó sem lehet; hanem tsak
35 öszve-is hasonlíttathassék!

Másképpen kellene itélnünk és szóllanunk kétség-kivül, ha itt a' *Magyar Nyelv*ről, és annak több rendbéli különös jó tulajdonságairól, 's egész épületének, öszvealkottatásának minéműségéről, volna, vagy lehetne kérdés. Mert annak ezen

ritka 's igen jeles tulajdonságaira, természeti hasonlíthatatlan szépségére, különösen pedig prozodiabéli saját értékére, igaz mivoltára, tagadhatatlan *elsőségére* nézve, bátran, nyilván és minden nagyíttás' vagy hiú kérkedés' gyanúja nélkül igazán azt lehet mondanunk, egész Európa' hallattára, hogy a' most élő 's 5 virágzó tudós nyelvek között egygyetlen egy sem tehet-fel a' miénkkel; — bár mi szépek és kimiveltek légyenek-is ezek közül némellyek minden egyéb tekintetben.

De most nem arról beszélünk. És itt az iránt nintsen, 's nem-is lehet kérdés. Sem attól semmiképpen nem tarthatunk, 10 hogy minket Magyarokat ebbéli valóságos elsőségünktől a' Világnak ezen egész részében valamelyik tudós és nevezetes nagy nép valaha megfoszthasson, vagy valaha még jövőben-is hasonló nyelvbeli jeles tulajdonságokkal méltán ditsekedhes-sék; — akármí sok és valóban nagy Íróji 's Költőji légyenek-is 15 néki.^{d)}

Ez mindazáltal még nem elég magában, és mí reánk nézve. Nem elég mondom, hogy ilyen ritka tulajdonságokkal bővelkedő szép nyelvünk vagyon. Ezen régi szent örökségünk' bir-toka mellett, a' tudományos kultúrának közönségesebb terjedé- 20 sére, 's nemzeti litteratúránk' óhajtott virágzására, még több-is kívántatik. És ez az, a' miben mí nagyon hátra maradtunk, 's a' mitől még most elég meszsze vagyunk; úgy, hogy ma tellyes erőnkből kell igyekeznünk, iparkodnunk, emberkednünk, ha azt akarjuk, azt kívánnyuk, hogy, kiszabadulván nem rég a' meg- 25 romlott középidőkori vagy patvarista-deákság' nyűgiből, már valahára mink-is előbbre haladhassunk, és az említett tudós, hatalmas népekkel, hová hamarább és méltán vetélkedhessünk!

Betsúllyük-meg az igazságot mindenben. Ne ketsegtes-sük, ne tsallyuk haszontalan képzelődéssel, álmadozással, se 30 magunkat, se polgártársainkat! 's ne táplállyuk hízelkedő, hiú beszéddel, üres szóval, ál reménységgel, az ilyen vagy amollyan felekezet és szegény új oskola' hibás előítéletét, gyermeki hívalkodását, 's a' hazafiság' tiszteltt nevére tellyességgel nem méltó helytelen és nevetséges büszkeségét! . . . 35

Nagy értetlenség bizonyára, vagy-is inkább szántt-szán-dékkal való makats és gögös vakoskodás, által nem látni, 's meg nem foghatni, hogy ha ebbéli tetemes fogyatkozásunkat már valahára 's mennél előbb önként megismérni, 's legalább önnön magunknak egyenesen megvallani nem akarjuk, soha sem fogunk 40

rajta segíthetni; azaz, soha sem fogjuk azt, a' mit eddig-elé — akár az idők' ellenkező mostoha keménysége, 's az akadályok' temérdek sokasága miatt, akár tsupa restségből és gondatlanságból, 's hideg, fagyos érzéketlenségből, elmúlasztottunk, lehető-
5 képpen helyre hozni, mennél előbb kipótolni. Mert így hasonlók volnánk az olyan rendbéli gyógyúlhatatlan és gyógyíthatatlan betegekhez, a' kik mindig addig eltitkollyák rejtekben emésztő halálos nyavalyájokat, míg utólyára nem tsak Hippokratesnek valamelyik bölts tanítványa, de még az Epidaurusi jóltévő
10 Isten, sőt Apolló maga sem segíthet rajtok!

Szántt-szándékkal való vakoskodás volna hasonlóképpen: nem látni, 's meg nem ismerni, hogy az ilyenféle megrögzött helytelen és duzma kevélységnek, üres, nevetséges dagálynak, legkevesebb hasonlatossága sem lehet az egyéb rendbéli
15 sok és igaz érdemekenn épültt, 's ditső szép hazánk' forró szeretetéből és nagy-lelkű vitéz népünk' jeles tulajdonságainak, különös erköltseinek, ősi jószokásainak, országos függetlenségének 's szabad méltóságának isméréteből származó, nemzeti nemes büszkeséggel! Azzal a' szív-emelő mély és eleven érzéssel,
20 belső titkos erejű szent indulattal t. i., a' melly, ha jól és böltsen igazgattatik, vezetetik, 's gondosan, illőképpen és szünetlenül élesztetik, tápláltatik, — a' legnagyobb és legditsősségesebb dolgok' végbevételére-is alkalmatossá teheti 's teszi, mind az egygyes, magános embert, értelmes jó polgárt, jó hazafit, mind
25 az egész népet!^o

Gondollyuk-meg általlyában, hogy a' hízelkedés, 's az olyanféle szegény bíztatás, már magában-is illetlen, és a' mint mondám, az Egészre nézve semmi jót sem szülhet; 's hogy a' Magyar Nemzetnek az efféle ditséretekre tellyességgel nintsen
30 és nem is lehet soha szüksége! Én legalább azt vélem és tartom, hogy, valamint irigy és alacsony gondolkodású kisebbbítőjinek 's külső belső háladatlan rágalmozójinak álnok és mérges tsevegését bátran megvetheti, 's tagadhatatlan jeles érdemeinek és azok által szerzett nagy nevének, igaz méltóságának érzésében
35 meg-is szokta vetni; úgy az értetlenek', tudatlanok', hízelkedők' magasztaló ditséretire sem indulhat-meg.

Nem lehet ugyan-is az okos embernek, bölts hazafinak nem tudnia, vagy elfelejtenie, hogy némelly környületekben, főképp' a' mostaniakban, — midőn majd minden nemzetnek
40 olly temérdek sok és nagy oka van, magára vígyázni, 's tör-

vényes fejedelmével és kormányozójival egyet értve 's öszve-
munkálkodva jövődjéről éjjel nappal elmélkedni, mindenkép-
pen gondoskodni! hogy, mondom, ilyen időkben és ilyen álla-
potban az ollyatén elaltató gyanús ditsérők és ditséreték (mert
a' hízelkedés 's a' helytelen ditséret mindég rossz és férges gyü- 5
möltöt hoz, 's azért méltán mindég gyanús) többet árthatnának
mind Azoknál, a' kik már régtől fogva hijában irígykednek,
agyarkodnak; és a' kik első alkalmatossággal megszégyenített-
hetnek, 's újra kudartzot vallhatnak.

Újra 's első alkalmatossággal megszégyenítettethetnek, mon- 10
dom, hazánknak és nemzetünknek mindennémű 's valamennyi
külső belső tsalárd ellenségei, értetlen és igazságtalan kissebbít-
tőji, 's irígy és merész rágalmozóji: *ha* egyébaránt a' Világ' köz
dolgainak illy veszedelmes állapottyában illőképpen vígyázni,
's az idővel élni tudunk; *ha*, midőn minden más nagy és bölts 15
nemzet előre törekedik, és, a' közönséges béke' 's mély tsendes-
ség' áldásait hasznára fordítván, napról napra szemlátomást
halad, mink-is iparkodunk, hátra nem maradunk, és magunk-
ról 's egész jövődönkről el nem feledkezünk; *ha*, főbb dolgaink-
ban (a' tudományos tárgyakra 's anyai nyelvünk' ügyére nézve- 20
is) egymással szívesen egyet értvén, híven és erőssen öszve-
tartunk, 's mindnyájan *azon egy fő tzélva* arányzunk, igyekezünk;
ha „bízván nagy Istenünk' régi jóságában”, bizonyos segedelmé-
ben, 's ditsősségesen uralkodó koronás Királyunk' böltseségé-
ben és igazgató 's oltalmazó törvényes hatalmában, soha két- 25
ségbe nem esünk; és, váltig emberkedvén, állhatatoskodván,
— mí magunkat el nem hagyjuk!

Hogy pedig a' Magyar szent Korona' birodalmának min-
den rendbéli polgárjai, minden ép értelmű, józan és érett eszű
lakossai, annyi századok utánn lassanként már valahára 's hová 30
hamarább *egy* nagy és erős nemzeti testté lévén, 's mint azon
nagy Egésznek alkotó részei, törvényes tagjai, erőssen és örökre
öszveforrván, mindnyájan így érezzenek, 's gondolkodgyanak;
hogy a' kegyes Égnek annyi sok áldásaival bővelkedő, 's mind-
nyájok' égő szeretetére olly igen méltó édes honnyokat valóban 35
szeressék, és, mint azon egy jó anyának gyermekei, annak köz
javánn, ditsősségénn, örömet és tehetségeik szerént munkál-
kodgyanak; és hogy a' Magyarok' ditsó nevében valósággal
mindég és mindenütt méltán büszkélkedgyenek; — *mind ezt*
a' törvényhozó 's kormányozó hatalomnak bölts rendelései 's 40

parantsolattjai által-is ugyan, de egyszersmind és leginkább 's legbizonyosabban talán nemzeti szép nyelvünk' elterjedése, szelíd és tsendes uralkodása, 's magát rövid idő múlva közönségesen mindenkkel megkedveltető titkos ereje, szívhódító
5 hatalma által, következésképpen nemzeti litteratúránk' és tudományos kimiveltetésünk', tsinosodásunk elővitele, gyarapítása, tökéletesítése, 's minden tekintetben és minden esetre jobb, szebb, boldogabb és méltább jövődőt ígérő 's hozandó virágoztatása által, vihetnök végbe!

10 Bizonyos és tagadhatatlan egy részről legalább az, hogy a' kimiveltt és virágzó szép nyelv, 's a' jeles elmeszüleményekkel bővelkedő gazdag *litteratúra*, nem tsak a' maga saját honnyának birtokiban számtalan sok jót szül, 's annak lakossait egygyesítve jobban öszvekötvén, emberekké, polgárokká, hazafiakká
15 teszi, hanem még az országok' határainn, sőt a' tengerekenn túl-is meszsze kihát, és még több századok múlva, 's ezer meg ezer esztendőök után-is, mindenütt oktat és gyönyörködtet, 's oktatva, gyönyörködtetve, világosítva tetemes hasznot hajt, és ugyan ez által mindenha 's mindenütt elméket és szíveket
20 hódított; következésképpen a' nemzetnek érdemét, hírét, nevét 's ditsósságát-is örökösíti, halhatatlanítja. Tanúk és nyilván bizonyító jeles példák erre, mind a' régi Zsidó nyelvnek kintsei, megbetsülhetetlen maradványai, mind pedig és minden más
25 régiebb és újabb népek' Böltséinek reánk maradt hasonló kintsei 's hagyományai felett különösen a' Görög és Római jeles nagy Írók' halhatatlan munkáji, mind elvégre a' most élő 's virágzó Angol és Francia nemzetnek a' Világ' minden részeire kiterjedő nyelve 's litteratúrája-is.

Bizonyos más részről és tagadhatatlan még az-is, hogy
30 nemzeti 's hazafiúi köz lélek, felderültt, felvilágosodott igaz hazaszeretet, polgári serény és munkás erkölts, közönségesen uralkodó 's virágzó nyelv és tudományos kultúra, 's mind ezeknek megszámlálhatatlan sok jó következesi nélkül — mellyek között legfőbb és legelső az érzés-, gondolkodás-, 's beszéd- vagy
35 szóllásbeli lehetséges egyenlőség, hasonlatosság;^{f)} hogy, mondom, *mind ezek nélkül*, Európában egy nemzet sem várhat, remélhet boldogabb jövődőt, állandóságot, tekintetet, hitelt, bizodalmat, jó hírt, nevet, tartandó fényes ditsósságot, halhatatlanságot. Azokonn pedig, a' kik most az idővel, alkalmatossággal élni nem
40 tudván, és a' tsendes békesség' áldásairól 's különösen talán még

a' népeket és országokat gazdagított kereskedésről-is lemondván, és azt sem szárazonn, sem vízenn nem üzvénn, nem használván, mindent csak a' jó szerentsétől, vak sorstól, vak esettől várnak és reméllnek; a' kik csak henyélve nézhetik és nézik, vagy, eszek és szemek 's füleik lévén, talán csak látni, tudni 's hallani sem akarják, miképpen igyekeznek, iparkodnak, serénykednek, újulnak, emelkednek mások; — az ilyenekenn már Isten sem segíthet többé! Hanemha, megkönyörülvén nyomorúságos esztelenségeken, vakságokonn, végtelen irgalmából Mózeseket vagy Bolívarokat támasztana 's küldene nékik. 5 10

[JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK]

a) Que de petits esprits jaloux des noms célèbres,
Prendront contre le jour parti pour les ténèbres!
Leur nombre dangereux fait leur autorité;
Les sots depuis Adam sont en majorité.

DELAUVIGNE. 15

b) Név szerént Pestre; a' melly majd idővel úgy-is az egész Magyar Hazának valóságos fővárossa, 's a' nemzeti kultúrának és tudományosságnak 's könyvkereskedésnek középpontya lésszen — feltévénn azt, hogy azalatt, és mennél előbb, (a' maga saját különös javáért-is) illőképpen, azaz, tökéletesen megmagyarosodik; 's mindennémű dolgait és ügyeit magyar nyelven folytattya. 20

c) A' melly jó példa, kevés idő múlva, bizonyosan még a' restebb és bártortalanabb elméket-is serény iparkodásra 's nemes vetélkedésre indíttaná, gerjesztené. Valamint ellenben az-is minden kétségenn kívül való bizonyos dolog, hogy az ebbéli rossz példa, hogy a' különös, mellyékes és méltatlan tzelokra intézett, 's nem a' hazai nyelv' és tudományosság elővitelére tárgyazó, nem a' nagy Egésznek állandó köz javára, ditsőségére, 's ugyan azért nem-is az igaz és valóságos érdemre néző szándék 's igyekezet, számtalan sok rossz és káros következeseket szülné, 's talán még a' legnagyobb, legjelesebb elmék' tüzet-is ellankasztaná! A' minek egyedül csak a' tudomány' 's a' nemzet' és nemzetiség' irigy és tsalárd ellenségei örülhetnenének. 25 30

^{d)} A' mit sok jeles Írók a' régi Görög és Római nyelvben olly igen ditsérnek, magasztalnak, 's a' mi nélkül ma minden egyéb Európai nyelvek szükölködnek, az majd mind egygyütt feltaláltatik a' miénkben.

5 „An non et illud observatione dignum, úgy mond a' többi között BACO FERENTZ, licet nobis modernis spiritus nonnihil redundat, antiquas linguas plenas declinationum, casuum, conjugationum, temporum, et similium fuisse; *modernas, his fere destitutas, plurima per praepositiones et verba auxiliaria segniter*
10 *expedire. Sane facile quis conjiciat, utcunq̄ue nobis placeamus, ingenia priorum seculorum nostris fuisse multo acutiora et subtiliora.*” —

Hallyuk a' régibb és újabb nyelvek' különböző természetéről 's több rendbéli tulajdonságairól még két más nagy Írónak itéletét-is:

15 1. „Les Grecs, *quibus dedit ore rotundo Musa loqui*, nés sous un ciel plus heureux, et favorisés par la nature d'organes plus délicats que les autres nations, formèrent une langue dont toutes les syllabes pouvaient, par leur longueur ou leur brièveté,
20 exprimer les sentiments lents ou impétueux de l'ame. De cette variété de syllabes et d'intonations résultait dans leur vers, et même aussi dans leur prose, une harmonie que les Italiens sentirent, qu'ils imitèrent, et qu'aucune nation n'a pu saisir après eux.” VOLTAIRE, a' ki ezt írja, nem ismérte a' magyar
25 nyelvet; sőt magunk-is alig tudtuk még akkor, melly igen ritka 's megbetsülhetetlen drága kintssel birunk ezen legszebb, legjelesebb ősi szent örökségünkben, tsak erre az egy különös tulajdonságra nézve-is! noha némelly elfelejthetetlen érdemű derék Hazafiak erre már azelőtt régen figyelmetessé tehettek
30 volna minden tudós Magyart. —

2. „Dans les langues vivantes, qui se ressentent pour la plupart de la rudesse du climat dont elles sont originaires, d'application de la musique à la parole est beaucoup moins naturelle; une *prosodie incertaine* s'accorde mal avec la régularité
35 de la mesure; *des syllabes muettes et sourdes, des articulations dures, des sons peu éclatans et moins variés*, se prêtent difficilement à la mélodie; et une poésie, cadencée uniquement par le nombre des syllabes, prend une harmonie peu sensible dans le rythme musical, et s'oppose sans cesse à la diversité des valeurs
40 et des mouvements.”

J. J. ROUSSEAU.

Ennek a' nevezetes és minden érzékeny Olvasót meg-
bájosító 's magával elragadó nagy Írónak, a' fő dologban tökéle-
tesen igaza van. A' ki az Európai nevezetesebb élő nyelveket
isméri, nem kételkedhetik benne. Az-is mind igaz és helyes, a'
mit ezen soraiban a' muzsikára 's éneklésre szántt versről mond. 5
Mert bizonyos dolog, hogy (a' mint már másutt-is említettem)
a' muzsikái *tactus*nak tulajdonképpen tsak a' versbéli *metrum*
felelhet-meg. Ezen szavainak értelmére nézve mindazáltal:
„cadencée uniquement par le nombres de syllabes”, felette
nagyon tsalatkozik a' jó Rousseau Jakab. Igen szegény, 's 10
tehetetlen gyáva versfaragó volna az, a' ki, sorainak öszve-
alkotásában, *„egyedül tsak a' szótagok' számára”* nézne, 's egyébre
nem vígyázna! 'S ki akarná, vagy ki merné ma ezt, az olyan
Poéták' verseiről állíttani, mint p. o. a' Nagy Corneille, Racine,
Boileau, La Fontaine, Rousseau (János), Molière, Voltaire, vagy 15
Delille, Le Brun, Parny, 's a' most élők között-is Béranger,
Barthélemy, Delavigne, Lamartine, és több másik? Bizonyyára
senki sem; minthogy ez nagy értetlenség és eltúrhetetlen igaz-
ságtalanság volna! . .

Azon különbség mellett, melly e' tekintetben az említett 20
régí 's a' most élő Európai nyelvek között találtatik, *azt* a' más
különbséget sem kell elfelejtenünk, vagy számba nem vennünk,
mellyet a' verselés' többféle nemeinek különös tulajdonsága
szükségképpen okozni szokott. A' lantos versnek t. i., vagy
muzsikára 's éneklésre készültt poétai munkának, természet 25
szerént különböznie kell az olyan versektől, a' mellyek tsak
olvasásra, vagy elmondásra (recitatióra), 's declamatióra szerez-
tetnek. Ezekre nézve, nem szükséges ugyan a' szoros *metrum*
(a' szónak saját szoros értelmében); de *„a' szótagok' számánn”*
kívül, szükséges ám még az a' tárgyak (gondolatok', érzemények', 30
vagy indulatok', és poétai képek') mindenkori tulajdon miné-
mőségéhez alkalmaztatott *numerus* és *melodia*-is 's e' végett a'
hosszú és rövid hangzatú tagokból álló szóknak mesterséges
elrendelése! a' mellyre azonban egyedül tsak a' poétai fül,
egyedül tsak az hármóniát kedvellő, mindég mindenben vala- 35
melly bizonyos rendet, rhythmust és szimmetriát kereső és
követő jobb és kényesebb hallás (*auris, quarum est iudicium*
superbissimum) adhat és ad a' született poétának, valódi művész-
nek, olly bátran és böltsen vezérlő törvényt, regulát és titkos
útmutatást, a' millyent az oskolák senkinek sem adhatnak. 40

Ez a' poétai különös tehetség, ez a' művészi ritka tulajdonság, ez a' tiszta 's igen kényes hallás, 's kimivelt helyes és bizonyos ízlés — okvetetlenül megkívántatik mindég mindenütt, és általán fogva minden versszerzőre 's annak poétai szerzeményére nézve. Különösen pedig és leginkább szükséges ez, az olyan népnek poétájira, verszerzőjire tekintve, a' mellynek nyelve minden bizonyos időmértékbeli mennyiség vagy *quantitas* nélkül szükölködik, 's egyedül tsak az *accentus* követhetvén, bizonytalan prosodiával bír, és, ezen tetemes fogyatkozásán 's a' fellyebb megnevezett három nagy Író által érdekel-
 10 tetett egyéb rendbéli hijánosságainn kivül, talán még temérek sok mássalhangzó betűvel-is terhelhetik. (Mint p. o. a' német nyelv-is; melly e' tekintetben nem igen nagyon különböz a' kemény és durva hangzatú szókkal bővelkedő szláv eredetűektől; ámbár igaz egyébaránt, hogy sok más rendbéli jeles tulajdonságokkal bír, a' mellyekkel méltán ditsekedhetik. Mellyik más Európai tudós nép mutathat olyan értékű eredeti költeményeket, mint p. o. *Klopstok*' Ódái? 's mellyik mutathat olly jeles fordításokat, mint *Knebel*' *Lucretiussa*? . . Ellenben, a'
 20 hasonlóképpen ritka tehetségű 's valóban nagy és széles tudományú *Vosznak* fordításaiból nyilván és világosan kitetszik az-is: hogy *Virgilius*' hexameterének és *Horatius*' több rendbéli lantos verseinek mennyei muzsikáját, német nyelvenn a' Poéta nem tsak el nem érheti, 's úgy szólván híven lemásolva vissza
 25 nem adhattya, de még tsak távúlról-is alig követheti; ha bár a' szók' értelmét elég jól fordíthatta, 's elég tökéletesen kifejezhette is.)

^{o)} Valamint ellenben az olyan elfajúltt, elallyasodott nép, a' mellynek vagyonosabb, vagy tekintetesebb része, maga sem
 30 tudván önnön magát megbetsúlni 's megbetsúltetni, más népeket vagy elvetemedve balgatagúl majmol, vaktában követ, és még hibájik' 's fogyatkozásaikban-is bámúlva tsudál, vagy kevélyen megvetve vakmerően és igazságtalanul gyalázní, tsúfolni mer; — az olyan nép, a' melly saját nemzeti karakterében,
 35 különös tulajdonságaiban, nyelvében, öltözetében, ősi jó szokásaiban, erköltseiben, szabadságában, 's honnya' minden polgárt, minden hazafit eggyaránt és minden kivétel 's személyválogatás vagy tekintet nélkül hathatósan oltalmazó böltis és igazságos törvényeiben (sőt még szokott mulatságaiban, 's
 40 tántzában és muzsikájában-is) nem büszkélkedik, vagy, az

emberi 's polgári élet' mind ezen javainak talán legnagyobb része nélkül szűkölködvén, nem büszkélkedhetik; — az ilyen nép, mondom, Európában és az Európai civilizáltt nemzetek' mostani állapottyában, politikai helyheztesésében, nem egyéb, hanem tsak olyan öszve nem függő, egy nagy Egészbe nem 5 olvadható, 's mintegy vaktában és tsak történetből öszvetsoportozott értetlen, idomtalan és erőtlen sokaság, mellyet az Idő' mindent megváltoztató sebess menetelére, forgására vigyázó, 's azzal koronként változó világi politikának első kemény szele könnyen megrázhat, megzavarhat, felkeverhet, veszélybe hozhat, és vagy állóhelyéből, 's úgy szóllván sarkaiból elmozdítva 's felforgatva ledönthet, örökre feloszlat, és elszéllyeszthet, vagy idegen vas-igába szorítva lenyomhat, és egész nemzeti mivoltával, hírével, nevével egygyütt, véletlenül sírba temethet.

„Durch die vielveränderlichen Modificationen grosser Staatskrisen kann jede Nation, so gerecht, so friedsam sie sey, in Augenblicken, da sie es am wenigsten vermuthet, aufgerufen werden, vor Europa zu zeigen, wer sie ist. Wie kann, wenn sie schläft?“ . . . 15

Ezt mondgya, 's ezt kérdi egy olyan Író, a' ki mind a' hajdan éltt és virágzott híres népek', mind a' most élő 's virágzó 20 nagy és hatalmas nemzetek' történeteit, ha nem jobban és közelebbről, legalább szintén olyan jól és olyan közelről (a' kútfők-ből, azon történetek' első forrásiból) ismérte, mint akárki más a' legtudósabb és legböltsebb férjfiak között, a' mí századunkban!

¹⁾ Ez a' hasonlatosság és egyenlőség az egyéb rendbéli 25 számtalan sok nemű külömbséget ki nem zárja, hanem inkább még a' külömbfélét 's ellenkezőt-is eggyesíti, harmóniába hozza, 's titkos erejével öszvekötvén, az Egésznek javára intézi, fordítja, sőt még ennek régen feloszlott részeit-is idővel ismét öszveforraszthattya, 's eggyeztetheti. Tekintsük p. o. Német 30 és Olasz országot. Mi teszi ezen két nagy és nevezetes ország' tartományainak számos lakosságait leginkább és főképpen Németekké 's Olaszokká, vagy az olly sok külömböző nevű részekre oszlott népeket és népségeket két különös Nemzetté? Mi teszi őket, újra-is kérdem, közönséges nevék szerént leginkább 35 és főképpen ezeket Olaszokká, amazokat Németekké? Kétségkivül nem egyek, hanem a' *nemzeti nyelv és litteratúra*; melly mind a' kettőnek legfőbb, legdrágább és legkedvesebb tulajdona, kintse, birtoka, ditsőssége, 's mellyet méltán úgy tekint és úgy betsül mindenik, mint nemzetiségének valóságos Palladiumát. 40

Béfejezés.

Elég bőven, és talán igen-is bőven, de tellyes bizodalommal 's egész magyar egyenességgel előadván már, a' mit az úgy nevezett pennatsatáról és több ahhoz tartozó, 's a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának ügyével mi nálunk igen szoros öszvefüggésben lévő tárgyokról és kérdésekről mondanom kellett, és a' mit azokra nézve Hazám' fiatalabb Írójinak ez úttal ajánlani 's szíveikre kötni kívántam vala; alig láthatom szükségesnek, itt még különösen azt-is említeni, hogy szavaim' értelmének megfontolását minden Olvasónak saját tetszésére, és az egész dolognak vagy ebbéli fő kérdésnek további megítélését 's végképpen való elhatározását a' Magyar Tudósok' böltseségére kell hagynom. Mert azt vélem és tartom, hogy ez-is már magában és önként értetődik. Azt legalább senki sem tagadhattya, hogy az ilyenféle tudományos dolgokban — vagy kiki szabadon 15 ítélni, és a' maga tulajdon értelme, tudománnya 's tehetsége szerint vélekedhetik, vagy senki sem lehet Bíró, . . . olly tsalhatatlan mély böltseségű 's tellyes hatalmú Fő-Bíró, t. i., a' ki az efféle nehéz és szövevényes kérdéseket egyedül maga, mintegy elvágva, fő tekintetével eligazíthassa, 's végítéletének 20 elfogadására másokat kényszeríthessen.

Illyen nagy, illyen különös, illy határtalan és szokatlan fő hatalmat, nem tsak egy Tudósnak, egy halandó embernek, — (ha bár Aristoteles', Plató', vagy Bacon, Leibnitz, Voltaire, Montesquieu, Kant, Lessing, Herder, Göthe, 's más illyen első 25 rendbéli nagy ember' ítélő-tehetségével 's tudományával birna-is); de még egy egész Akadémiának, válogatva választott, 's valóban ritka nagy érdemű, tudományú, böltseségű tagokból álló gyülekezetnek, nemzeti vagy királyi tudós társaságnak, sem lehetne okossággal tulajdonítani! Számptalanok és szinte 30 majd elkerülhetetlenek lévén az illy veszedelmes meghatalmazásoknak rossz és felette káros következései.^{a)}

Nints a Tudós Világban, hol a' legtökéletesebb szabadság uralkodik, 's egyedül tsak annak illik és kell mindég uralkodnia, — nints ott és nem-is lehet helye soha semmiféle diktátori 35 tekintetnek, hatalomnak. Ennek a' Tudósok már tsak a' nevétis útállják, és méltán gyűlölik; 's ugyan azért az arra törekedő kevély szándékot, eltúrhetetlen halgatag igyekezetet, mindég mindenütt egy szívvel és szájjal kárhoztattják.

Igy érzek és itélek, 's az ollyatén hatalmaskodást, erőszakos törekedést, dagályos kevélységet, duzmaságot, szintén úgy utálok én-is, mint akárki más az egész hazában. Valamint t. i. én töllem igazsággal senki sem kívánhattya, hogy belső meggyőződéseim ellen ő-vele tartsak, és az ő tanáttságát vagy tetszését vaktában kövessem, 's hogy, szavainak hitelt adván, akármféle pusztá állíttását, akármi különös véleményét legottan jóvá hagyva elfogadgyam, és így, emberi legszebb tulajdonságomról elfeledkezve, vagy önként lemondva, magamat az oktalan állatok közé lealázzam; úgy én sem kívánhatom, és nem-is kívántam soha senkitől, hogy ok nélkül és kedve 's hajlandósága ellen velem tartson, és a' mit én jobbnak, helyesebbnek, igazabbnak látok, vagy gondolok, ő-is annak nézze, annak vélye, 's azt tartsa és kövesse velem egygyütt. Az én szemeimben ez annyi volna, mint a' józan ész és az igazságot feltett szándékkal megsérteni, a' tudományokat lelatsonyítva betsteleníteni, és a Tudósokat oktalanúl megbántani, méltó haragra, boszszúállásra gerjeszteni, 's egygyálttalyában az emberi természetnek méltóságát és emberi létünk' nemesebb részének főbb eredetét, mennyei származását, nem ismérni, nem betsűlni, 's mindeneket ellenséges indulattal megvetve, másokonn uralkodni vágyó buta kevélységből (valóságos szív- és elmebéli rút nyavalyából) vakmerően és balgatagúl lealázni, 's úgy szóllván lábbal tapodni! . .

Jól esett azért, valósággal igen jól esett, a' magyar litteratúrában-is, hogy az ilyen rendbéli kevély betegek eddig-élé többnyire mind pórúl jártak. Igen jól esett, hogy az efféle nyavalyás litteratorok, az illetén embertelenségnek, felfúvalkodott eszelős dagálynak, 's oktalan, erőszakos és gyűlöletes vezérekésnek utóllýára mindég illő bérét vették; és, letörettetvén annak idejében tsűf szarvaik, köz nevetség' 's megvettetés' tárgyaivá lettek, 's öklelődő pajkosságokkal, rágalmozó nyelvességekkel, éretlen és értetlen itélettételeikkel, álnok, hazug és betstelen recensiójik' 's tudósíttásaikkal, senkinek többé nem árthattak: *sublato jure nocendi.*

Ehhez képest, tsak az óhajtom, egyedűl tsak azt kérem és kívánom tehát, általán fogva minden jó akaratú 's ép értelmű tudós Olvasótól, különösen pedig Író-társaimtól méltó bizodalommal meg-is várom: hogy, valamint most és eleddig, úgy ez utánn-is, ha akár nyelvbéli, akár egyébféle tudományos

tárgyakról szólok, bátran, szabadon és nyilván szólhassak; és hogy azt, a' mit az előforduló több ilyenféle dolgok' és kérdések' saját minémiségéhez képest, szívem szerént, minden oskolai szoros rend és szisztéma 's újdon új módi tzifraság és tzikornya nélkül, magyarul és magyarán mondok, egyenes jó szándékom ellen balra ne magyarázzák! *Hanc veniam petimusque damusque vicissim.*

*

Ez a' kinyilatkoztatás 's bizodalmas kérés, az én részemről szükséges vala. 'S hogy erről kiki majd annál könnyebben és igazán ítélhessen, légyen szabad, itt végtére magamról-is még egynéhány szóval emlékeznem. Reményilem, hogy a' mit e' végett, *sine gratia aut ambitione, bonae tantum conscientiae pretio ductus*, mondani akarok, és életem 's mostani lakásom' és helyhez-
10 tetésem' környűállásaihoz képest mondanom lehet, és mondanom kell, — a' tudós Olvasók között senki sem fogja balúl
15 érteni, és még kevesebbé szántt-szándékkal rosszra magyarázní.

„Idegen földönn élek. Hazámnak tudós fijaival, már sok esztendőktől fogva, nem társalkodhatom, nem beszélgethetek. Semmi szövetségben nem vagyok, nem lehetek velek. Igen
20 kevéssel, és tsak néha 's igen ritkán, levelezek. És, a' mi több, szinte már a' síromnak szélinn állok. . .”

Így és ilyen állapotban töltvén életemnek utolsó napjait, tsak meszszeről nézem és látom, 's többnyire tsak olvasásból, nyomtatott könyvekből, folyó-írásokból, újságlevelekből,
25 és hírből, hallomásból tudom, tapasztalom: miképpen vélekednek, miről miképp' ítélnek, mit akarnak, mit kívánnak, óhajtának, várnak és reméllnek, 's általlyában miképpen igyekeznek, mire vágnak, törekednek, iparkodnak most, a' Magyar Tudósok.

Itt látom és tapasztalom, Hazám' most élő Böltseinek,
30 Írójainak, Poétájainak, Versszerzőjinek közre jött munkájiból, különösen azt-is: Miképpen írnak, millyen tollal, millyen magyarsággal élnek, a' mikor nyomtatott beszédben Magyarokhoz szólnak; különösen pedig, mikor ezen nevezetes Gyűjteménynek (mint *tudományos* folyó-írásnak) hónaponként megjelenő
35 kötetiben-is az egész Nemzet előtt olyan dolgokról értekeznek 's vetekednek, mellyek a' tudományokat, szép mesterségeket, 's a' nemzeti nyelvet és litteratúrát egyenesen illetik, vagy elég

közletről illethetik; — mikor másokat vagy magyarul tanítani, 's könyvbéli szebb és tisztább beszédre szoktatni akarnak, vagy általlyában okos, helyes, bölts gondolkodásra, 's az Igaznak, Jónak és Szépnek ismeretére, gondosabb vizsgálására oktatni, vezérelni, 's annak buzgó szeretetére serkenteni, vagy ellenben 5 gántsáikért feddeni, dorgálni, 's inteni szándékoznak; — 's mikor néha, majd ilyen, majd amollyan nyelvbéli dolgokra 's egyéb tudományos kérdésekre nézve magok közt ellenkezővén, egymással meg nem alkhatnak, meg nem egygyezhetnek. (A' mint ez másutt-is mindég, és minden nemzet' litteratúrájában, 10 elég gyakran és szinte naponként meg szokott történni.)

Nem közletről, ezen személy szerént való ismeretségből és társalkodásból tehát, sem köz beszédből és tudós Olvasójik' megegyező vagy különböző ítélete, véleménnye után, (a' melly engemet itt nem segíthet, és vélekedésimet talán ott 15 helyben sem határozhatná-meg); hanem, a' mint mondám, nyomtatásban kijött *saját munkájikból*, és azokban letéve közlött, nyilván kijelentett gondolattyaik, észrevételeik, javallataik, véleménnyeik 's ítélettételeik szerént, és mind ezeknek tulajdon minémiségéhez képest, lehet és kell ítélnem, vélekednem. Egye- 20 dül tsak ezek szerént lehet és kell, mondom, most nékem itt öröllok és tudós szerzeménnyeikről ítélnem; szinte majd úgy, (ha szabad, ilyen hasonlatossággal élnem), mint a' kerti termékeny fának természetéről, 's jó vagy rossz tulajdonságáról, annak saját gyümöltseiből ítélnünk. Vagy-is inkább, a' mikép- 25 pen azon régibb és újabb idegen népek' Írójinak 's Költőjinek munkájiról ítélni szoktunk, és ítélni, vélekedni kénytelenek vagyunk, a' mellyeknél személlyeink szerént jelen nem lehetvén, velek ott helyben meg nem ismerkedhettünk, és így az ott éltt 's talán régen kimúltt, vagy még ma-is élő 's köz tiszteletben lévő 30 nevezetes Tudósokkal, Könyvszerzőkkel, jeles Poétákkal, Művészekkel társalkodni, beszélgetni, barátkozni, nem volt szerentsénk, nem lehetett és nints alkalmatosságunk.

A' külömbség (melly azonban nem tsekély!) tsak abból áll, egyedül tsak abban vagy, hogy a' Magyar Írótt, és különösen a' 35 Poétát, a' Magyar Olvasó ('s főképp' a' Magyar Költő) kétségkivül jobban és könnyebben érti, 's szavainak tulajdon erejét, érzése 's gondolattya' kifejezésére választott ígéjinek bájoló titkos hatalmát, mélyebben-is érzi, mint-sem azt akárki más érthetné 's érezhetné; ha egyébaránt az ollyatén magyar köny- 40

vek' és költemények' Szerzőji valóban jó Magyarok és igaz Költők. Ha t. i. hazájok' fíjainak és leányinak számára írván, 's könyveket és verseket szerezvén, nyomtattatván, magyarul és magyarosan írnak, jól, helyesen, böltsen gondolkodnak, mélyen
5 éreznek, 's szép és igaz gondolatokat közölvén, magyarán és világosan, azaz, tisztán, tsínosan és értelmesen 's érthetőképpen beszélnek, vagy énekelnek. Ha, mondom, Magyarokhoz szállván, 's magyar könyveket és verseket szerezvén, nem olyan idegen hangzatú, vagy újdón új faragású, idomtalan szókkal és kifejezésekkel kevertt tzikornyás nyelv^{en} szólnak, verselnek, melylyet az okos és tisztességes embernek szájába illő tiszta beszédhez szokott igaz Magyar meg nem érthet, 's néha talán kedvetlenség, únalom és boszszúság nélkül nem-is olvashat, — született ellensége, 's útálója, gyűlölője lévén, mind az effélékenn kapkodva hijában szepelkedő 's balgatagúl erőlködve puffadozó büszke tehetetlenségnek, felfújtt üres dagálnak, 's kevély és kába közepszerúségnek, mind az alacsony és elvetemedett 's méltán tseمرت okozó tsúf majmoskodásnak!^{b)}

Ehhez képest, nem lehet meg nem vallanom, hogy nékem
20 itt a' külföldönn, ilyen környűállásokban, most a' magyar litteratúrabeli nevezetesebb tüneményekre annál nagyobb figyelemmel és gonddal kell vígyáznom, mennél több időtől fogva távúl vagyok hazámnak határaitól, 's különösen a' magyar könyvkereskedésnek és tudományosságnak középpontjától. (Ha
25 ugyantsak vagyon már hazánk' valamelyik várossában ilyen középpont; 's ha lehet már különösen *magyar könyvkereskedésről*-is emlékezni!) Vígyáznom kell valósággal mind ezekre; 's e' végett sem időmet és fáradságomat, sem költségemet (a' mennyire jövedelmem tsekélysege megengedi) nem lehet sajnálnom, kímélnem; ha egyébaránt azt akarom, — 's vallyon, mellyik tanúltt hazafi nem akarná ezt, hasonló állapotban! — hogy nemzeti nyelvünk' és litteratúránk gyarapodásának menetelét, folyamattyát, (mellyet már ifjúságomtól fogva mind e' napig, akárhová 's akármerre vitt, hordozott, hányt és vetett a' jó vagy bal
30 szerentse, mindég és mindenütt szemmel tartva követni meg nem szüntem) voltaképpen ismérjem; és hogy mind annak igaz állapottyáról, minémúségéről, mind a' jobb, tehetösb, és hazafitársaik' szíves hajlandóságára 's tiszteletére méltóbb Írók' és Költők' saját tulajdonságairól 's érdemeiről annál jobban itél-
40 hessek.

Nem lehet ugyan tagadni, a' mint ezt minden itélmi tudó Magyar Olvasó könnyen és önként elértheti, hogy még ezen távúllétnek és különös helyezettetésnek-is lehet (és van-is reám nézve) legalább *egy* igen jó következése, valóságos haszna és gyümöltse; (a' külföldi utazásnak 's több idegen országokkal és népekkal, 's azok' külső belső tellyes állapottyával való bővebb megismérkedésnek, és ott szerzett, 's egyedül tsak ott szerezhett, sokféle tapasztalásnak tudva lévő szokott hasznairól nem is emlékeztvén.) Ez abból áll, hogy, ugyan ezen különös állapotban és környületekben, mind az említett nyelv- és litteratúrábeli jelenetekről általlyában, mind a' nevezetesebb Írók' munkájiról, 's kinekinek tulajdon és ötlet másoktól megkülömböztető érdemeiről, nyelv- és írásbeli sajátságairól, jó, vagy rossz, helyes vagy helytelen különösségeiről, 's akármilyen nemű hibájiról és fogyatkozásairól, valósággal annál jobban, azaz, minden részrehajlás, minden előítélet, személyválogatás, idegenkedés vagy kedvezés, 's mellyékes szándék és tekintet nélkül itélhetek. Szintén úgy és ölyanképpen t. i., a' mint régibb Írójinkról, Költőjinkről, (p. o. Pázmányról, Káldiról, Zrínyiről, Gyöngyösiről, Faludiról, Ányosról) bátran itélhetünk, és szállhatunk; 's a' mint rövid idő múlva majd Azok, a' kik mí utánnunk jönnek, nyomtatásban kiadott szerzeményeink' saját mivoltához képest mindnyájunkról itélmi fognak. (Feltévén azt, hogy találtatnak a' mí elméjink' szüleményei között-is olyanok, mellyek neveink' emlékezetét fenntarthassák, és a' most élő Magyarok' fijainak 's unokájainak figyelmére méltók lehessenek.)

Ebből pedig önként és nyilván következik még az-is, hogy a' mit, mind ő reájok magokra 's eddig-elé megjelentt munkájikra nézve, ezeknek mivoltához és minéműségéhez képest, igaznak, helyesnek és méltónak, mind az egész nemzet nyelvre 's litteratúrára tekintve jónak, illőnek és hasznosnak, vagy szükségesnek látok és vélek, azt belső tökéletes meggyőződésem szerént annál bátrabban és egyenesebb kimondhatom. A' nélkül t. i., hogy, ezt tselekedvén, valakit közüllök vagy érdeme felett ditsérni, magasztalni, vagy gántsolva, személyében valamiképpen megsérteni szándékozhatnám; — kinekinek egyedül tsak litteratori tulajdonságait, tetteit és karakterét vevén 's vehetvén tekintetbe, és az élők közül még most itt senkit sem nevezvén. De mi közöm-is volna vagy lehetne nékem a' Tudós Világ előtt valakinek, különösen pedig valamellyik szerentsétlen nyelv-

rontónak személynél, holott én ötöt talán soha sem láttam, és nem-is fogom talán soha látni?..^{c)}

Igaz mindazonáltal más részről és tagadhatatlan még az-
is, hogy némely különös dolgokról ott helyben, a' hol történnek,
5 és azoknak igaz okairól, 's úgy szólván azon titkos forrásaikról,
a' mellyekből erednek, származnak, és a' litteratúra' körében
megjelenvén szemeinkbe tűnek, — tsakugyan jobban és bizo-
nyosabban ítélni, 's azért bátrabban-is szóllhat, beszélhet Az,
a' ki ott jelen van, és az afféle különös ('s néha elég furtsa) tüne-
10 ményeket közelebből nézi, 's az említett okokat és rejtettebb
forrásokat tulajdon szemeivel látta, saját tapasztalásából ismeri.
Mí távúl lévők, az afféléknek többnyire tsak hírét-is alig vesz-
szük: *Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.* ('S az igazat meg-
vallván, én azt vélem és tartom, hogy talán nem-is igen lehet
15 nékünk azok' tudására szükségünk.) Önként értetődik azonban,
és az olyan közelebb álló nézőről méltán fel lehet 's fel-is kell
azt már előre tennünk, és tölle megvárunk, hogy a' dolgot
voltageként látta, jól ismeri, 's megítélni tudja; hogy egyik
felekezethez sem hajlik, vagy tartozik; hogy egyiktől sem fél,
20 's egyiktől sem vár, vagy kíván és reméll semmit; és hogy,
következéleg, az igazat mindenik ellen, sőt mindnyájok ellen
mindenkor és minden alkalmatossággal nyilván kimondani bátor-
kodhatik. Mihelyt t. i., érzi, látta, tapasztalta, hogy annak
egyenes kimondása szükséges, vagy legalább hasznos lehet; a'
25 hallgatás ellenben a' litteratúrára tekintve káros, és ő-reá magára,
mint értelmes, tudós hazafira, 's bölts és tehetős Íróra nézve,
illetlen volna. Mind ezt, mondom, fel kell rólla már előre ten-
nünk, és tölle méltán meg-is várunk; mert különben jobb volna
valósággal ő néki-is távúl lennie, vagy az afféle dolgokról örökre
30 hallgatnia; meggondolván, hogy a' XIX-dik századnak második
negyedében élő tudós Magyarok előtt nem mind titok, a' mi
titokban történik! ha bár mind azt, a' mit arról és az iránt tud-
nak, ítélnék és gondolnak, kimondani 's nyomtattatni nem
akarják-is.

35 De egyébképpen-is igen méltó, 's egyáltalában az egész
litteratúrájának javára, ditsóságára nézve nagyon kívánatos, sőt
szükséges dolog, hogy minden Író, minden tudós hazafi, a' ki
eszével, tollával használni, 's a' nemzeti nyelv' és tudományos-
ság' elővitelén tehetsége szerént munkálkodni, és, ilyenféle
40 tárgyokról szólván, értekezvén, hazája' fiatalabb Írójának jobb

utat mutatni, 's több rendbéli hosszszas tapasztalásom épültt szívés tanáttsával lehetőképpen segedelmeskedni kíván; hogy, mondom, minden illy jó igyekezetű 's ilyen tiszta szándékú Magyar Író nyilván, egyenesen és bátran szólhasson, ítélhes- 5
sen, 's a' mit érez és gondol, szabadon kimondhassa: *Sapere et fari*
possit, quae sentiát!

Szükséges e' mellett és ezenn kívül még az-is: hogy az ilyen igaz lélekkel munkálkodva serénykedő, 's valóban használni kívánó Magyar Író, (akárki légyen egyébaránt nevére, személy-lyére 's vallására, vagy lakhelyére tekintve) bizodalját ne tsak 10
feltett saját szándéka' 's akarattya' jóságában, hanem egyszersmind az Értelmesek' és Igazak' egyenes ítéletében-is helyhez-
tethesse; 's ugyan abban, szükség' idejénn, az Értetlenek' és Igazágtalanok' ellenséges törekedései 's rágalmazásai ellen kész 15
oltalmat és segedelmet-is találhasson.

Ez a' hazafiúi rokon szívesség, ez a' polgári 's felebaráti munkás szeretet, vagy pártfogó 's védelmező részvétel, 's úgy szólván viszonyos segedelem, hajlandóság és emberség, már magában-is igen illő, 's mindenütt és minden időben igen méltó 's igazságos. Mí nálunk pedig és a' mí litteratúránk' mostani 20
zavaros állapottyára egyszersmind igen szükséges, mind Azok miatt, a' kik, akármilyen okból 's akármí végből és szándékból, az Író' szavainak egyenes, világos értelmét eltsavarni, kétségbe hozva homályba keverni, 's e'-szerént ötet álnokúl vádolva gyalázní, gúnyolni, rágalmazni, készek lehetnének. Tudni való, 25
sőt eléggé tudva lévő dolog, hogy az ilyen rossz-akarató 's gonosz nyelvű mérges emberkéek' száma (az érdemes tudós Írókéhoz képest) nem kitsiny a' mí hazánkban. És ugyan azért igen jó volna, ha mind az olvasó Közönségnek tudósabb és tekín-
tetesebb része minden hasonló esetben meggondolná, mind pedig 30
minden jelesebb Magyar Író szívére venné, hogy Horatius imezen bölts tanátsot nem egyedül tsak Lolliusnak adta:

Ut penitus notum, si tentent crimina, serves
Tuterisque tuo fidentem praesidio; qui
Dente Theonino quum circumroditur, ecquid
Ad te post paullo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
Et neglecta solent incendia sumere vires.

35

A' mi már, ehhez képest, engem magamat különösen illet: önként és örömezt megvallom itt, hogy gondolatimat, vélekedésimet, hazámnak fijaival nyomtatásban közölvén, én eddig is mindég az 'Értelmesek' és 'Igazak' ítéletére szoktam építeni, 5 támaszkodni; sőt arra még életemnek némelly egyéb, igen nehéz és veszedelmes környülállásaiban-is mindenha számot tartani, — jó lelki-ismérettel 's erős hittel, bizodalommal reméllhetvén és reméllvén, hogy senkitől sem fognak megtsalattathatni, egy olyan hazafi-társok' hírének nevének kárával, a' kinek majd 10 egész élete egy hosszú küszködés, 's valóságos áldozat vala. —

Az ilyen mélyebb belátású 's igazságszerető bölts Magyar Olvasók itéllyenek azért ma-is, ezután-is: mind arról t. i., a' mit ez úttal említteni, jónak és szükségesnek vélhettem, gondolhattam; mind pedig arról-is, a' mit — akár némelly még ide 15 tartozható, 's a' magyar nyelvet és tudományosságot egyenesen érdeklő mai kérdésekről, akár egyébféle tudományos tárgyakról és litteratúrábéli különös tüneményekről, talán még más alkalmatossággal mondanom lehet, és mondanom kell.

A Tud. Gyűjtemény tisztelt Olvasójinak még hosszabb 20 beszéddel únalmat okozni, 's békes tűrésekkel visszaélve terhekre válni, se nem illenek, sem nékem nem lehet szándékomban. Sőt ez a' tekintet és illő tartózkodás vala már eddig-is hallgatásomnak egyik legfőbb oka; tudván egyébaránt azt-is hogy a' Redactio több hasonló rendbéli tudományos „Érteke- 25 zések” nélkül nem szűkölködhetik, és valóban nem-is szűkölködik, — ha szinte nem válogathatna-is talán mindenkor mind azokban tellyes kedve 's kívánsága szerént.

JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK.

^{a)} Jaj annak a' Böltsnek, Philosophusnak, Poétának, és akármelly más rendbéli jeles Tudósnak, a' kit bal sorsa, vagy 30 érdemekkel szerzett nevének irigylett és gyűlölt nagysága, fényes ditsőssége, már életében arra kárhoztat, hogy ő-rólla, 's az ő karakteréről, tudományáról, és elméjének szüleményeiről-is, egy ilyenféle társaság, akadémia, collegium, 's egyéb akármilyen nevű *corporatio* hozhasson és hozzon ítéletet!.. 35 Anaxagoras', Socrates', Galilei', Tasso', Corneille', 's olly sok más

halhatatlanok' példájából tudhattya már előre, 's szinte bizonyos lehet benne, hogy ott ügyét vesztí. —

^{b)} Bey Menschen und Staaten unterscheidet sich die Freyheit hiedurch, dass den eigenen Charakter keiner nach dem andern modelt.

MÜLLER JÁNOS.

5

^{c)} Kivévén a' neologusok' seregének amaz igen bátor és igen sokat merő, 's azért ma már igen elhírültt „vezérét”, a' ki mind a' Németeket Bétsben, mind a' Magyarokat ezen Pesti Tud. Gyűjteménynek egygyik kötetében, maga tudósította, ¹⁰ hogy — „nem ő egyedül” a' Magyar Nemzetnek „classicus Írója”!!!... Mert ezt a' vezért, ezt a' classicus Írót, versszerzót, fordított, litteratort, recensent és.. *kritikus!* valóban alig ismérheti valaki olly igen jól és olyan közlelől, mint én ötet szinte már azon időtől fogva ismérem, mellyben (a' nagy és ¹⁵ áldott emlékezetű Orczi Lórintznek tanátsát követve) Kassára jövelem utánn nem sokára, Baróti Szabó Dáviddal társaságba állván, 's bizonyos feltételek alatt ötet-is *harmadik* társnak felvévén, a' Magyar Múzeumot, mint annak Redactora 's Kiadója, negyedenként kiadni kezdettem, Pestenn Trattner Mátyás' betűjji- ²⁰ vel és költségével, 1788—1789. Az első negyednek megjelenése utánn (melly az egész Országban nagy örömmel fogadtatott) az öreg B. Rádai, 's utóbb még több más érdeemes tudós hazafiak *önként* állottak hozzánk, minden hasonló *feltételek nélkül*; mellyek úgy-is egyedül tsak az említett 3dik társra nézve lehettek és ²⁵ voltak *szükségesek*, ama' közmondásnak értelme szerént: „*kötve hidgy komádnak!*”

7. ÉRTEKEZÉSEK.

II.

1837

Ein Feldherr ohne Heer scheint mir ein
Fürst,
Der die Talente nicht um sich versammelt:
Und wer der Dichtkunst Stimme nicht
vernimmt,
Ist ein Barbar, er sey auch wer er sey.

GOETHE.

kérdést egyszerre ketté vágva, szinte végképpen eldönteni látszik, — itt elsőben-is a' nemzeti Költőről, hasonló értelemben 's azzal mindenképpen megegyező saját érzésem és gondolkodásom szerént, nyilván 's egyenesen szóllok. A' nemzeti Költőről, 5 mondám; különösen pedig és név szerént a' lantos Éneklőről, 's annak saját tulajdonságairól, természetéről, és mind szándéka 's igyekezete' fő tzellyáról, mind poétai 's versszerzői, vagy művészi munkálkodása' minéműségéről. A' mennyire t. i. az efféle dolgokról általában, de világosan és érthetőképpen szóllani, 10 's minden iskolai szoros rendszert elmellőzve (mellynek itt helye sem volna) szabadon értekezni, tanátskozni, vélekedni lehet.

Meg-is kell itt jegyeznelem már előre, hogy minden egyéb ide tartozható, 's netalán valóban ide tartozó további kérdések' vizsgálásába 's fejtegetésébe ereszkedni, 's mind azokra különösen és egyenként megfelelni, válaszolni, tellyességgel nints és 15 nem is lehet szándékomban. Mert ez felette hosszúsas, 's nem tsak igen bajos és únalmas, hanem tulajdonképpen annyi volna, mint újdón új poétikát írni, készíteni, nyomtattatni, 's az ilyen-nemű tanítókönyvek' számát szükség nélkül szaporíttani; és, 20 tegyük hozzá, még akkor-is többnyire tsak *azt* emlegetni, szünetlenül ismételni, 's könyvekből könyvet tsinálva visszahangoztatni, a' mit, Aristoteles' idejétől fogva mind e' napig, több Európai népeknél már mások olly gyakran és olly bőven, 's Azok közt némelly nagy elméjű 's széles és mély tudományú 25 jeles férjfiak (majd szabadon folyó, majd kötött beszédben) olly igen jól 's olly szépen és böltsen mondtak, énekeltek, tanátsoltak.¹ —

Egyébaránt gondollyuk-meg itt, 's különben-is mihelyt és valahányszor a' poézisnak, úgymint a' szép művészet' ezen első 30 és fő nemének, tulajdonságairól van a' kérdés, soha se felejtsük-el, hogy annak ugyan közönségesen és általában az egész nagy természet, az egész erköltsi világ, 's az ideák', képzetek' és képzetmények' végtelen országa, hogy, mondom, annak *mind ez* saját tárgya, 's alkotó munkálkodásának térmezeje lehet; de 35 (főképp' a' belső élet' festésével gyakrabban és leginkább foglalatoskodó lantos Költőnél) annak tulajdon kútfeje 's kifogyhatatlan örök forrása különösebben az *emberi szív* szokott lenni! ennek indulati, hajlandóságai, szenvedelmei, víg és örvendetes, vagy szomorú 's bánatos érzelmei határozván-el rendszerént hatásának egész körét. 40

Gondollyuk-meg egyszersmind: hogy, valamint az emberi természet mindenha mindenütt *eggy*, és belső valóságában változhatatlan; ámbár az igen sokféleképpen különbözhető, 's valóban különböző szokások, erköltsök, hitvallások uralkodó vélemények, 's megrögzött előítéletek és hajlandóságok, 's mind 5 ezekből folyó vagy ezekhez alkalmaztatva szabott polgári 's egyházi törvények és országos intézetek, sőt magok az országok és birodalmak-is, változva változhatnak és változnak: úgy a' poézis (magában tekintve) hasonlóképpen *eggy* és kimeríthetetlen 's megmagyarázhatatlan; noha megjelenése, nyilatkozása, vagy 10 alkotó munkálkodása, beszéde 's éneke' formájira, 's akármiféle szép műveinek, alkotmányainak külső belső minéműségére nézve, mind a' népek' érzése, gondolkodása, nyelve, lakása, klímája, levegője, 's egész polgári élete, vagy társasági helyheztetése 's politikai állása szerint, nagyon különbözhet, és, ezen nagy 15 különbséghez képest, minden más nemzetnél másképpen mutatkozhatik, 's más meg más alakban jelenhet-meg, és szokott-is megjelenni; mind az egyes személyeknél, azoknak különböző sajátásaik, tehetségeik, neveltetések, több vagy kevesebb ismereteik, tapasztalásaik, 's tudományok és ízletek szerint változ- 20 hatik, 's kell-is változnia, különböznie.

Mind ez olly világos és tudva lévő bizonyos dolog, melyet talán senki sem fog tagadhatni, vagy tsak kétségbe-is hozni.

Mi légyen mindazáltal még-is és tulajdonképpen a' poézis? 's mi légyen az arra mindenkor és mindenütt okvetetlenül meg- 25 kívántató ritka tehetség, főbb rendbéli különös tulajdonság, képzelő 's képező, vagy alkotó lelki nagy erő, 's művészi találmányos ész? mi légyen, *eggy*-szóval, a' poétai elme, vagy teremtő lélek? . . Már ez egészen más kérdés; még pedig olly igen nehéz és szövevényes kérdés, mellyre mind eddig senki sem tudott el- 30 határozó 's kielégítő világos feleletet adni; minthogy ennek tárgya, (belső mivoltára 's munkálkodása' tellyes minéműségére nézve), a' mint mondám, valósággal megmagyarázhatatlan, 's a' 'Természetnek és a' 'Természet' mindenható bölts Urának azon elrejtett mélységes titkai közé tartozni látszik, a' mellyeket 35 halandó ember soha meg nem fejthet.² —

Senki sem tudván eddig-elé tsak azt-is kitanúlani, felfedezni, 's másoknak megmondani: „Hogyan és miképpen hat az emberben a' lélek a' testre? 's hogyan és miképpen hat viszontag a' test a' lélekre?” . . ámbár *ennek* organumaít, eszközeit, szerszá- 40

mait, műszereit, érzékeit, vagy, a' mint az én néhai tudós barátom és társam Baróti Szabó Dávid nevezte, „érzesztőjit”, (*organa sensoria*), a' mi napjainkban egygy igen éles eszű, sokféle tapasztalású, 's nem ok nélkül nagy hírvű nevű jeles physiologus, az agyvelőnek újabb (és az az olly sokáig szokásban volt régi durva 's erőszakos felbontzolásnál szemlátomást jobb, okosabb és tészélszerűbb) anatómiája által feltalálhatni, 's egyenként kijelelve meg-is nevezhetni vélte; — ki tudná, 's ki merné, vagy akarná meg-is, azt ma nekünk megmondani, világos értelmű szókkal kifejezve 's elhatárolva megmagyarázni: „Mi légyen általában a' művészi találmányos esz? 's mi légyen különösen és név szerént az ilyen vagy amollyan organumok által munkálkodva képező 's alkotó poétai lángelme, vagy teremtő lélek?” . .

„Organumok által”, mondám, a' többes számban. Mert akármit vélyen és állítottson a' jó Gall, vagy annak valamelyik még életben lévő tanítványa, tagadhatatlan és kétségbe sem jöhető bizonyos dolog, az ő saját theoriája 's szisztémája szerént is, hogy a' poézisra született és nevére valóban méltó jeles Költőnek,

20 „Ingenium cui sit, cui mens divinius, atque os
Magna sonaturum”, —

eggyenél *többre* van szüksége; külömben meg sem felelhetvén természeti rendtetése' tzellyának. Sőt mivel ez a' „*több*” olly igen ritkán találtatik „*együtt*” (azonegy személyben t. i.) — éppen ez okozza, hogy néha meg annyi híres versszerzők között-is, kik az egyik vagy másik különös ízetű felekezettől szinte majd a' felhőkig emeltetnek, magasztaltatnak, alig van egygy, ki a' Poétának vagy nemzeti Költőnek nevét megérdemelhetné, 's a' dologhoz értő igaz és tudós műbírák' ítélete szerént valóban megérdemlené. —

Ha szabad, a' szóban forgó nehéz kérdés iránt, itt őszintén 's világosan kimondanom, a' mit vélek: nekem úgy látszik, hogy az ollyan rendbéli nagy és hatalmas Genius, mint a' millyent p. o. Homerus', Pindarus', Sophocles', Euripides', Virgilius', Horatius', Naso', vagy Osszián', Shakespeare', Milton', Dante', Petrarca', Tasso', Corneille', Racine', La Fontaine', Klopstock', Schiller', Göthe', munkájiból ismerünk, (több más halhatatlanokról itt most nem-is emlékeztvén;) — hogy, mondom, az ilyen első

rendbéli nagy elme, poétai lángész, vagy teremtő lélek, valóban önnön magához ama' nagy Mesterhez hasonlított, a' ki (Moyses' szavai szerént) az embert a' maga saját képére 's hasonlatosságára alkotta; 's a' kit mi, egyéb tekintetben olly igen gyarló teremtmények, olly rövid és bizonytalan életű, maradású, noha jobb 5 és nemesebb részünkre nézve szebb és boldogabb jövődőt 's halhatatlanságot reménylő, földi lakosok, eszünkkel felnem érünk ugyan, és semmiképpen meg nem foghatunk; de nem tsak hiszünk, még pedig mindnyájan és erőssen hiszünk, (mert a' régi durvaságokból kivergődött, 's a' tsupa testiség' vagy állatiság' 10 rabnyúgiből lassanként felszabadúlt, és már polgári társaságban józan törvények alatt élő, 's emberi méltóságokat érző népeknél *nints* Istentagadó! vagy, ha van, egyedül tsak a' bolondházban találtathatik, 's abbavaló!) hanem munkájiban és munkájinak álmélkodtató rendiben éjjel nappal szemlélhetünk, 15 tsudálhatunk, és nem-is lehet bámúlva nem tsudálnunk, térdet fejet hajtva nem tisztelnünk, 's szívvel és lélekkel nem imádnunk! . . Ehhez képest elégedgyünk-meg, és valóban meg-is kell ám elégednünk azzal, hogy, ha bár (a' mint mondám) nem lehet-is tudnunk és világosan megfejtenuk, magyaráznunk: mi légyen 20 magában és egész valósága szerént az a' mennyei szép és ritka nagy ajándék, vagy isteni szikra, melly az igaz Költőnek, már születésekor, különös osztályrészben jutott, 's melly ötet minden másoktól, és az ő ebbéli tulajdonát minden másokétől megkülömbözteti? legalább munkájiból, szívre lélekre ható, 's az 25 érzékeny és értelmes olvasót néha szinte megbájolva gyönyörködtető 's elragadó szép miveiből, bátran ítélhetünk, és szóllhatunk-is rólla bízvást az egész tudós Világ előtt. A' mit-is annál bátrabban tselekedhetünk, (ha egyébaránt elégséges előisméret, tapasztalás, tudomány és ítélőtehetség 's kimiveltt 30 helyes ízlet nélkül nem szűkölködünk), mennél bizonyosabb, hogy az az egyszerű 's valódi Szép és Jó, melly a' jelesebb elmeszüleményekben, melly az igaz Poéták' tökéletesebb alkotmányaiban, remekmiveiben találtatik, tellyességgel nem függ, és nem-is függhet, a' jelenkori (mai, vagy tegnapi) tsekély tehetőségű, félszeg tudományú, 's rossz akaratú pártos felek' és büszke vélekedők' tetszésétől, irigy tudatlanságától, 's vakmerően 35 kisebbítve rágalmazva betsmérlő kába tsevegésitől. Szép és Jó lessz, Szép és Jó marad az mindenha mindenütt, minden értelmes, tudós, betsületes hazafinak szemeiben; ha bár egyébaránt 40

az ottani 's akkori köz miveltségeknek talán még nem elég magas fokához, 's az egész tudományos kultúrának nehéz és lassú meneteléhez, kétes és bizonytalan haladásához képest, igen kevesen találatnának-is olyan ép érzésű, világos értelmű, 's
5 egyenes lelkű derék műbírák, tudós, bölts és igazságos ítélő-
mesterek, a' kik azt eléggé betsűlni, voltaképpen látni 's érezni,
vagy tellyes minéműsége szerint megismérni, 's másokkal-is
megismértetni tudnák és akarnák. Tanúk, nagy és nevezetes
10 az utóbbi századokban-is, Milton, Thomson, Camoëns, Corneille,
Tasso. 'S tanú lehet itt, a' maga szerentsétlen és felette homályos
időkorára nézve, még az Ádriai tenger' Szírenájának halhatatlan
érdemű szerzője-is; a' kivel, mint Poétával, mint nemzeti jeles
Költővel, a' Magyarok oly igen későn, és tulajdonképpen csak
15 akkor kezdettek (hosszszú mély álmokból végre valahára fél-
ébredvén) közelebről megismérkedni, mikor már, a' sokkal
tisztább és tinosabb nyelvű, 's többnyire valóban szép és hár-
monióval tellyes beszédű (noha nem olyan nagy elméjű) Gyön-
gyösinek Murányi vagy Szétsi Máriaja, Kemény Jánossa, Tsalárd
20 Kupídója, 's Kesergő Nymphája mellett, sem *magyarsága*, sem
versificatiója nem tetszhetett többé! (Annyival-is inkább, mint-
hogy akkor már Faludi Ferentz' énekei 's különös szépségű
pásztori versei-is ország-szerte olvastattak, és mindenütt kedvet
leltek; minckelötte még nyomtatásban megjelentek volna).

*

25 Ezt itt a' poézisról általában megjegyvezvén, 's rövid bé-
vezetés gyanánt előrebotsátván, lássunk már feltett tzelunkhoz,
és szóllyuk most különösen a' lantos Költőről; minthogy a' mit
ez úttal említtenünk, 's ezen eggyről mondanunk lehet és kell,
egszersmind (kissebb vagy nagyobb mértékben) a' többit-is
30 illetheti, — a' nélkül, hogy szükséges volna, vagy lehetne, a'
poézisnak külömbféle nemeihez képest, itt mindenikről különösen
szóllani, még bővebben emlékezni. —

Értem ugyan-is e' nevezet alatt: „lantos Költő”, vagy
„Magyar Lantos” különösebben azt a' poézisra született, 's jól
35 nevelt és oktatott nemzeti Költőt, a' ki, saját jó geniussától
indíttatván, gerjesztetvén, mind azon lelki tehetségeit 's szív- és
elmebéli ritka tulajdonságait, különös értékeit,

„Értékeket, mellyekkel a' nagy
Osztogató' keze felruházta,” —

szinte már élete' virágzóbb éveiben illő szorgalommal mivelni kezdette, 's szünetlen tanulás, elmélkedés, tapasztalás, igyekezet és gyakorlás által hová tovább mind inkább és a' lehetőségig 5 kimivelte. Az olyan igaz Költőt t. i., ki a' jónak indúltt, és valóban jóra hajló, de kalaúzt, hív és okos vezért, 's biztos segédet kívánó természetet, — melly, mint a' parlagon maradt szőllő, (ha bár Tokaji, Ménesi, vagy Somlyai fajta volna-is) magára hagyattva, kevés hasznót és örömet hozna; sőt, mint a' 10 tengerre botsátott és kormányos nélkül szélnek eredtt vitorlás hajó, könnyen eltévedne, 's bizonyosan veszélyre jutna; — a' ki, mondom, az ilyen jobbféle, valóban ritka, 's éppen nem közép-szerű vagy alrendű természetet (poétai tehets. elmét) kellete korán mesterséggel (művészi tudománnyal, böltseséggel) párosítva segítővén, azt ez által erősíteni, lángoló hevében igazgatni, mérsékelni, 's így a' nehéz és veszélyes útonn mind a' kettőt (*ingenium et studium, naturam et artem*) azoneggy főbb tzelra intézve, böltsen egyesíteni 's eggyeztetni szokta.³ Ezt pedig 20 annál méltábban tselekszi, mennél bizonyosabb, hogy még tanítóji közül sem tudhatta vagy érezhette valaki jobban, mint ő maga, hogy mind azon lelki nagy erők' és ritka tehetségek' tökéletes harmóniája nélkül, mellyekkel a' kegyes Ég megáldotta, kevésre mehetne, feltett szándékiban soha sem boldogulhatna, 's poétai vagy művészi hívatatása', rendeltetése' tzellyá- 25 hoz el nem érhetne. Már:

Az ilyen rendbéli gazdag erű, széles tudományú, tiszta, kimiveltt és kényes ízetű, 's embert és Világot ismérő, — nem tsak könyvekből és hallomásból (vagy a' maga tulajdon lakhelye', városi vagy falusi vidéke', 's ilyen vagy amollyan különös fele- 30 kezete' szűk és homályos köréből), hanem saját bő tapasztalásából közelebből és voltaképpen ismérő Magyar Költő, nem oda 's arra néz és arányoz, hogy hamar és sokat írjon, hogy mennél előbb és mennél többet öszveszerezzen, halomra gyűjtsön, vagy legottan és hevenyében közre botsásson. Nem azt akarja, nem 35 oda tzeloz, és nem arra vágy ő, hogy nagy-sietve készültt és kirepített számtalan soraival az ítélni nem tudó sokaságnál figyelmet gerjeszsen, 's magát attól tsudáltassa; vagy az értetlenek' és világtalanok' valamellyik szapora-szavú vak vezetőjé-

től felhőkig eméltesse. Koránt-sem úgy érez és gondolkodik az igaz Költő.⁴ Sokkal jobbra, szebbre, magasbra vágy és tör; 's az olyanféle méltatlan és alacsony szándék, valaminthogy nem illik, úgy nem-is fér hozzá. *Wer nicht als Mensch gross ist*, úgy
5 mond egy jeles Író, *wie soll d er gross als Dichter seyn?* . .

Még kevesebbé férhetne mély és eleven érzésű komoly természetéhez, hazafiúi tiszta buzgóságához, és felemelkedett, 's minden illetlen és igazágtalan tselekedettől irtózó szabad lel-
kéhez, az a' szerentsétlen gondolat, hogy valakinek ditsősségét
10 irigyelhesse! és, a' helyett, hogy annak követésre intő 's valóban követésre méltó példájánn felindúlna, vagy, a' nagyra-termett jobb elmék' természete 's mindenkori szokása szerint nemes
vetélkedésre gerjedne, 's hasonló szép érdemre, híre, névre, ditsősségre vágya, törne, szaggatna, — szeretete hazájának
15 valamelyik jeles fíját, nagy nevű Költőjét, kajánkodva kisseb-
bítse, vagy mások által kissebbítesse, régen megérdemlett koszorújától megfosztassa, 's magát arra méltóbbnak kiáltassa, hirdettesse!⁵ . .

Nem hogy ezt akarhatná, vagy, az igazságról és illendőség-
20 ről, ('s így még arról-is, a' mivel önnön magának és saját hírének nevének tartozik) egészen elfeledkezve, valamit olyast elkövet-
hetne; sőt inkább szíve' mélyéből ohajtaná minden igaz Poéta, vagy nemzeti Költő, a' ki magát ezen ditső névre méltónak
érzi, 's valóban méltó lehet: hogy vajha mennél előbb 's mennél
25 többen támadhatnának és támadnának az ő kedves honnyában-is olyan nagy Írók, olyan jeles Költők, a' millyenekkel már ma
több más Európai népek ('s ezek közt némelyek szinte már több századoktól fogva) méltán ditsekedhetnek, és valóban ditse-
kednek-is. Olyan nagy elméjű, jeles tudományú, 's nemes igye-
30 kezetű bölts Írók t. i., és oly ritka tehetségű 's tiszta jó szándékú nemzeti Költők, kik, a' sok régi megrögzött dísztelen és káros előítéletek', 's merő igazság gyanánt árultt és ajánlott bal
'vélemények' éjjeli setét homályát lassanként eloszlatván, az elmék' reggelre hajló 's tisztulni kezdő bús egét hová hamarább
35 felderíttenék; a' sok érzéketlen, durva, hideg és fagyos szívek' lágyulni 's engedni nem tudó kemény jegét, az ép és józan ész' 's valódi tudomány' és böltsesség fényesebb világának melegítő
súgárival, már valahára megolvasztanák; az egész nemzet'
örömeire nevedő tüzes Ifjúság' lelkében a' hazának és igaz
40 ditsősségnek égő szeretetét hathatósan gerjesztenék; 's így

a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának örök díszére lehet-
nének!

Ismervén jól és szemmel tartván mindég pályája' fő
tzélyát; tudván és érezvén mind természeti nagy hivatala' 's
rendeltetése' méltóságát, mind azzal járó szent kötelességét; 's
tekintvén egyszersmind és híven követvén mind a' régi, mind az
újabb időkori nagy Poéták' intő 's útmutató fényes példáját:
azonn van ő minden erővel és igyekezettel, hogy mennél szebbet,
jobbat és tökéletesebbet alkothasson, teremthessen; azaz,
mihelyt és valahányszor ötet a' benne lakó 's titkon vezérlő jó
Genius ihlette, belső kéntelenségéből ugyan, mint minden más
igaz és hív Látó, (akár *vates*, akár *propheta* légyen a' neve); de,
éppen azért és annyival inkább, szíve szerént és lelke' tellyessé-
géből énekellyen! 's így a' kegyes Ég' ebbéli szép adományával
mind népe' jobb részének örömet és főbb rendbéli tiszta gyönyör-
rűséget, mind önnön magának (a' mint már egykor másutt-is
említettem) igaz érdemet és állandó jó hírt, nevet, ditsősséget
szerezhessen! Eggy szóval: azt akarja, 's szünetlenül arra tör és
tzelez, hogy, hazafi-társait intve 's oktatra múltattatván, gyö-
nyörködtetvén, a' nemzeti Költőnek nevére mindenképpen
méltó légyen! és arra még az unokák' unokájitól-is, sőt még a'
később századokban és idegen népeknél-is mind Azoktól méltó-
nak ítéltessek, a' kik az ő nyelvét érteni, 's énekeit hallani, vagy
olvasni fogják.⁶ (Ámbár igaz ellenben és bizonyos még az-is,
hogy, a' mint már eggyyszer másutt-is hasonlóképpen megjegyez-
tem, mikor belső kéntelenségéből énekre fakad, azaz, minden
keresés nélkül önként jövő, saját ösztönéből, poétai belső hajlan-
dóságából, 's szíve' lelke' tellyességéből eredő, *in ingenio quoque*
gratiora, quae sua sponte nascuntur, képzeményeit, gondolatit,
víg és örvendetes, vagy bánatos érzelmeit szókba, versekbe fog-
lallya, énekbe önti, — akkor ugyan sem önnön magáról és saját
híréről nevérol, vagy szerzeményének jövődöbéli sorsáról, sem
Olvasójinak hasznáról és gyönyörűségéről nem gondolkodik, 's
nem-is gondolkodhatik; legkevesebbet sem aggódván tsak arról-
is: „ha vallyon! fog-e még valaha éneke tetszeni valakinek?
sőt, ha vallyon! olvassa-e, vagy hallgattya-e valaki még azt valaha,
vagy sem?”)

Minekelőtte azonban valamelly kész munkáját, vagy elmé-
je' szüleményeinek nyomtatásra-szántt valamelly részét, (eggy
egész könyvét, vagy kötetét) közre botsáttaná: önként és híven

megteszi, 's mind a' maga saját ösztönéhez, természeti hajlandóságához, mind régi nagy mesterének 's szabad és bátor vetélkedésre serkentő példájának többszöri bölts intéséhez képest,⁷ illő gonddal és vígyázattal végbe viszi már eleve mind azt, a' mi még annak külső belső szépségére, tellyes jóságára, 's tökéletességére megkívántathatik, és valóban szükséges lehet.

Tudván egyszersmind, és gyakorta meggondolván azt, hogy, valamint általán fogva minden más halandó ember, akárki legyen, akármi nagy észszel, tehetséggel, tudománnyal, tapasztalással és böltseséggel birjon, 's akármelly magas, fényes, világos helyenn álljon, vagy ülljön; úgy különösen a' Poéta, még a' legjobb, legtisztább és egyenesebb szándék, akarati, 's igyekezet mellett-is, tsalatkozhatik és hibázhat; (*Decipimur specie recti!*) és hogy — imezen közmondásnak értelme szerént-is: „több szem többet lát”; — éppen nem volna okosság tőlle, 's még az úgynevezett művészi böltseséggel-is egyenesen ellenkeznek: az ő-vele azonegy időben élő, talán azonegy városban lakó, 's a' dologhoz valóban jól értő, jeles férjfiak' itéletére nem ügyelni, vagy azt, mint valamelly helytelen és különös véleményyt, nagy-kevélyen megvetve, tsupa gögös akaratosságból (melly különben-is tsak a' középszerű büszke verselők' bélyegező tulajdonsága) nem követni; tudván, mondom, és gyakorta meggondolván ezt, 's az önszeretet' szemfényvesztő tseleitől-is méltán őrizkedvén, — örömetst elfogadgya, szíves hálával és köszönettel veszi, 's lehetőképpen hasznára fordíttya tudós barátinak helyes észrevételeit 's tanáttsát-is. Sőt igen jó szerentsének tartya, 's mint a' kegyes Ég' további különös ajándékát úgy tekénti, ha Ezek között olyan ritka tulajdonságú, olly igaz és egyenes lelkű, tudós bíró-is taláztatik, (*vir bonus et prudens!*) a' kinek itéletét, 's helyes okonn épültt barátságos intését, javallását, mindenha bátran és bizvást követheti. Ollyan jó, 's olly szelíd, bölts és tiszteletre méltó szíves tanáttsadó t. i., mint a' millyent hajdan Virgilius, Varius, Horatius, Tibullus, és több más akkori jeles Költők, kik a' Római nyelvet és poézist a' tökéletességnek olly magas pontyára felemelték, 's mind a' kettőnek arany idejét olly fényessé tették, és az egész emberi nemzet' javára 's ditsősségére halhatatlanították, a' Cremónai Quintiliusban (a' Nagy Márónak lelki jó baráttyában, kedves földijében⁸) tiszteltek, betsúlték, 's halála utánn olly sokáig, olly keservesen megsírattak, és soha el nem felejtettek. —

Az ilyen rendbéli Költő, mondám, megteszi már előre mind azt, a' mi tőlle kitelhetik, 's akármely tekintetben és akármely okból méltán megkívántathatik. Írhat egyszersmind, munkáját közre botsáttani szándékozván, írhat kétség-kivül és talán ír ő-is úgynevezett előljáró, vagy az egész könyvet bérekesztő beszédet; ha t. i. az egyiket vagy másikat, ezt vagy amaszt, 's netalán mind a' kettőt, illőnek és jónak, vagy valamely különös okból szükségesnek ítélheti, gondolhattya. 'S tegyük hozzá: ha egyébaránt olyan békes és biztos állapotban, helyhezben, 's főképp' olly szelíd és gyanútlan időkben él, hogy, a' mit érez és gondol, 's népe' közjavára nézve hasznosnak és említésre méltónak lenni vél, bátran és szabadon kimondhattya; 's ezt tselekedvén, honnya' törvényeinek és törvényszékiek oltalmára, hathatós védelmére számot tarthat. De ha már egyszer a' kész munkát, vagy többféle költeményeinek valamely részét, kezeiből kieresztette, nyomtatásban közre botsátotta, — „eláll és hallgat”; másokra hagyván az ítélettételt. Az ollyan tisztább és élesebb látású, 's jobb és miveltebb izlésű, bölts Olvasókra t. i., a' kikről méltán felteheti, 's örömet fel-is teszi, hogy a' dologhoz értenek; és, valamint általában az emberi elmének akármely egyéb hasonló nemű szüleményeiről, szép mesterségbeli régibb vagy újabb alkotmányairól, úgy különösen és annál inkább saját feleik' vagy polgártársaik' poétai szebb miveiről (minthogy ezek a' hazát és nemzetet közelebbről 's egyenesebben érdeklík) okos és betsületes férjfiakhoz illő tsendes vérrel 's el nem fogódott szabad lélekkel ítélnek; és, ha valamely efféle, szerzeményről szóllani akarnak, annak egész külső belső mivolta 's tulajdon minémúsége szerént, minden részrehajlás, mélyékes tekintet, 's személyválogatás nélkül szóllani tudnak;.. akármiképpen vélekedgyenek arról és akármít mondgyanak mások.

A' poétai mivek', elmeszülemények' illyen értelmes tudós olvasóji 's igazságos bíráji nem szűkölködnek e' végre senkinek intése 's oktatása vagy útmutató vezérlése nélkül. Őket tehát az előljáró vagy befefejező beszéd igen ritkán és alig illetheti, 's tulajdonképpen nem-is illeti; hanemha talán a' szóban forgó versgyűjteménynek egészítő része volna, 's így azzal egyget tenne.

Ehhez képest, úgy látszik nékem, hogy a' Szerzőnek részéről éppen nem volna tanátsos, így és ekképpen már előre kedveket keresni, 's e' végett munkájinak illyen rendbéli jó

szándékú 's akarátú bölts olvasójit akármiféle bévezető, magyarázó, 's majd tettetett alázatossággal símogatva hízelkedő, vagy mentegetve szépítő, 's botsánatért esedező, majd nyilván és minden tartózkodás nélkül ajánló, fennyen kérkedve ditsérő, 5 magasztaló hímes színes beszéddel megkísérteni, 's vélekedésbeli szabadságok' gyakorlásában háborgatni. Mert az illetén haszontalan és visszás igyekezet által inkább tsak únalmat és kedvetlenséget okozhatna nékik; értékre adván t. i. és szándéka nélkül-is éreztetvén velék, hogy — vagy ítélőtehetségekben és 10 tudományokban nem bízhatik, vagy akarattyok' tiszta jóságában kételkedik.⁹

De ugyanazért a' Szerzőnek sem kell viszontag, és valóban nem-is lehet ám igazsággal, vétekkül tulajdoníttanunk, ha, nem lévén a' szóllásra semmi különös oka, vagy, több szükséges 15 tekintetek miatt, nem terjeszthetvén a' Világ' elébe mind azt, a' mi talán még szívénn fekszik vala, (noha mink azt ő-tőlle magától örömetst értettük, hallottuk volna); semmiféle előbeszéddel sem akart olvasójinak alkalmatlankodni. Nem kell, mondom, félre értenünk, nem kell és nem-is lehet rossz néven 20 vennünk, balra magyaráznunk, ha, követvén ő-is a' jövevényeket örömetst látó 's szíves emberséggel fogadó betsületes házi gazdának példáját, sem illőnek nem vélhette, nem szükségesnek nem tarthatta, hogy tiszteltt és méltó bizodalommal vártt régi vagy új vendégeit már a' kapunál sokáig hálálkodva tartóztassa; vagy, 25 minekutánna beszállottak és asztalhoz ültek, 's talán elég jó kedvvel ebédelni kezdettek, únszolva 's erőltetve kínállya; feladott számos étkeinek és borainak nevét, eredetét, ilyen meg amollyan ritka minéműségét, különös jó tulajdonságát, természetét, mint valamelly új Nasidienus, (vagy Salvidienus Rufus), egyenként 30 és bő szóval emlegesse, vég nélkül ajánlya, ditsérje, magasztallya; 's kérkedve jelentvén mind e' mellett azt-is, hogy majd bizony még többel és többfélelvel-is szolgálhat, — illy únalmas és alkalmatlan kábasága 's otromba nevetlensége miatt mind önnön magát méltán kitsúfoltassa, nevettesse, mind ételeit és italaít, 35 nyomorúltt bőségével, gazdagságával egygyütt, örökre megúttaltassa.

Lehetnek kétség-kivűl és vagynak-is néha több olyan esetek, több erős, nagy és különös okok, 's talán igen-is méltó 40 tekintetek, mellyek az előszót, vagy béfejező beszédet, 's egyenes, világos nyilatkozást, szükségessé tehetik és teszik, 's így az

ebbéli kérdést egészen megváltoztathatták. Szükséges lehet az t. i. majd a' könyv' nevezetesebb tárgyának természeti mivoltára, tulajdon minémúségére, majd a' hazai litteratúrának különös állapottyára, 's az abban koronként előforduló, vagy egyszerre véletlenül megjelenő, 's szokatlanságokkal figyelmet gerjesztő sokféle tüneményekre nézve; majd a' Szerzőnek saját helyhez- 5
tetésére, vagy munkálkodása' körére 's feltett tzellyára, majd pedig, és elég gyakran, munkájának irigy, tudatlan és vakmerő bírálójira, névtelen és álnevű betsmérlőjire, 's rossz, álnok és alacsony lelkű mérges rágalmazójira tekintve; — a' millyenek, 10
fájdalom! minden nemzet' litteratúrájában találatnak!.. Ön-
ként értetődik azonban minden esetre még-is, hogy az illetén
okok' és tekintetek' igaz minémúségét ismerni, látni, 's minden
különös esetben jól és voltaképpen megítélni, — a' szerzőnek
és kiadónak saját dolga; ő maga tudhatván és tudván legjobban: 15
mit lehessen és mit kellessék, azokhoz képest, tselekednie.

E' szerént tehát senki sem állíthattya rólla, (én legalább se' nem merném, se' nem akarnám valakiről azt állíttani), hogy balúl tselekszi, ha, munkáját közre eresztvén, és, mindent jól megtekintve 's illőképpen elgondolva, semmit sem látván ollyast, 20
a' mitől egy úttal már előre különösen emlékeznie, szükség-
képpen szöllania kellene, — maga félre áll 's hallgat; és, a' mint
mondám, az itélettételt másokra haggya. Mert: valamint egy
részről az előbb említett tudós Olvasók iránt viseltető bizodal-
mát, tiszteletét, már tsak ez által-is nyilván kimutattya, úgy 25
más részről egyszersmind azt-is elég világosan jelenti, bizonyíttya,
hogy az értetlenek' és igazságtalanok' vélekedésivel keveset
gondol; jól tudván azt és szinte bizonyosan reméllhetvén, hogy
az ilyenféle rossz és ellenséges indulatú furtsa kis-bírák, szeles,
mondolatos törpék, az olvasó közönségnek jobb és értelmesebb 30
részét el nem amíthatták, 's egyedül tsak önnön magokat betste-
leníthetik, mind Azokkal együtt, a' kikkél ez által kedvet
keresnek és — találhatnak!

Igen-is; tsak önnön magokat betsteleníthetik és betstele-
níttik az ilyenféle rossz akaratú, tsekély tudományú, 's több- 35
nyire névtelen vagy álnevű gyáva rablelkek!¹⁰ a' nélkül pedig,
hogy a' rágalmazott munka' hitelének az itélni tudó betsületes
hazafiak' szemeiben árthatnának, vagy annak szerzőjétől a'
tudós Világ előtt valamelly feleletet nyerhetnének;.. hanemha
talán őket, vagy közüllök valamellyiket, 's különösen és neve 40

szerént azt, a' ki, mint valamely új Colotes „*famosior et loquacitate notabilior*” volna, egy-két sorával meg akarná bélyegezni.¹¹

II.

Ha már az ollyatén poétai munka, vagy több és különbéféle költeményeket magában foglaló gyűjtemény, melly egyszer 5 így napfényre jött és köz ítéletre botsáttatott, valóban szép, jó, 's kellemetes; azaz, ha mind belső mivoltára, mind külső színére, formájára, 's nyelv- és versalkotásbeli tulajdonságainak egész minémiségére nézve, (melly a' kötött beszédben mindenha mindenütt különös figyelmet kíván és érdemel), nem gyarló, nem 10 tökéletlen, és mind ezen tekintetekben nem tsupa „*középszerű*”, — mellynek t. i., mint nem-szépnek és nem-jónak, a' poézisban nints helye; ha, mondom, az ollyatén költeményes munka, vagy egész versgyűjtemény, éltető 's szívreható titkos erővel, tűzzel, lélekkel bir, és a' különbéféle tárgyak', idők', helyek', személyek', 15 's egymásra következő gondolatok', képzetek' és képek', vagy poétai rajzolatok' természeti mivoltához alkalmaztatott rhythmus és modulatio szerént változva zengedező kedves hármonia nélkül nem szűkölködik; és így, ezen első rendbeli tulajdonságaihoz, főbb eredetű, nem földi származatú, saját természetéhez 20 képest,¹² valósággal életre 's koszorúra méltó: . . élni fog az mindég! 's az értelmes, tudós emberektől, bölts és igazságos bíraktól, nagyobbra betsültetni mindenkor, 's bizonyosan tovább-is tartani, minden értz- és márvány-oszlopoknál!

Élni fog az, igen-is; és maga fogja magát mindenha minden 25 bal ítélet, rossz akarat, kevély tudatlanság, értetlenség, 's irigykedve betsmérlő, gyalázó vak indulat, álnok ravaszság és gonosz hatalom ellen győzedelmesen védelmezni; a' nélkül, hogy valakiknek oltalmára, vagy ajánló 's magasztaló ditséretére szüksége volna, 's valahol valaha szüksége lehetne. Bizonyos dolog ugyan- 30 is és minden kétségen kívül van, hogy az ilyen boldogabb órában költt és szerentsésen napfényre jött szép, jó, 's tökéletes alkotmányt, poétai jeles szerzeményt, akármely időben és országban származott légyen-is az, — senki sem foszthattya-meg a' maga saját betsétől, igaz tulajdonától, külső belső tellyes 35 értékétől; sem annak szerzőjét, akárki légyen, a' mindenképpen megérdemlett hervadhatatlan koszorútól.

„Élni fog az!” újra-is mondom, erősítem; és, mint való-
ságos *monumentum aere perennius*, maga fogja magát minden
ségedelem és pártfogás nélkül mindenha mindenek ellen meg-
oltalmazni; — ha bár száz magahitt, 's akár bérbe vett és foga-
dott, akár fogadatlan és önként embertelenkedő, saját vad ked- 5
véből garázdálkodó hamis Aristarchus; száz gőgös, makats, és
engedni 's jobbúlni nem akaró szerentsétlen grammatikus; száz
üres, lapos kaponyájú, 's a' philológiát tsak nevéről ismérő,
deakúl és magyarul sem tudó, még-is mindenről vaktában itélni,
's mintegy *ex tripode* beszélni merő szélházi recensens, vagy 10
szélmalomi furtsa kis-bíró; 's meg annyi névtelen és álnevű, még
a' litteratori perben-is az ortályozó prókatori tsalfa dialektikához
folyamodó, 's a' nemzeti Költők' elmebéli tehetségét, poétai
geniussát és érdemét a' hosszabb vagy rövidebb sorok' nagyobb
vagy kisebb számából ítélő, kába 's ügyetlen *ügyész* és akadé- 15
mista, vagy oskolai tudákos pedánt, és hegyallyai 's kertalatti
fenyéres hínáros „*Békaji*”, tellyes kéje kedve szerént gyalázná,
betsmérelné, rosszszallaná-is; 's ha bár elvégre valamely eszelős,
nyughatatlan és majd róka-ravasz mesterkedéssel hízelkedve
tsábító, majd hazudozva, ditsekedve, rágalmazva patvarkodó, 20
's másokat mások ellen ingerlő „*Vadótzi-Kodrus*” netalán artzát-
lanúl tűzre itélni merné-is! Sőt ha bár egész tudományos egye-
sületek, új meg új oskolai pártok, felekezetek, és naponként
támadó mindenféle nagy doktorok gántsolnák, kisebbbittenék,
's kárhóztatnák-is azt és annak szerzőjét.¹⁴ Az olvasó Közönség' 25
jobb, okosabb, miveltebb és emberségesebb részének (ennek az
érdemre 's tudományra néző, 's érdem, tudomány, igazság és
illendőség szerént ítélő „*nagyobb akadémiának*”) ép érzése, el
nem tsábítható józan és világos értelme, tudománya, 's vele-
termett igazságszeretete, pártját fogja majd (előbb, vagy utóbb) 30
mind a' kettőnek. 'S az Írók' vagy könyvszerzők' és olvasók'
öszveségéhez képest mindenkor mindenütt igen kevés számú, de
jeles tehetségű, helyes gondolkodású, mindent illő figyelemmel
megvizsgáló 's voltaképpen megfontoló, böltsebb hazafiak',
semmiféle különös vagy mellyékes tzélú párthoz sem tartozó 35
('s annál nagyobb hitre, bizodalomra, tiszteletre méltó) valódi
Tudósok' megeggyező szíves ditsérete, helybenhagyó javallása,
's lassanként *köz itéletté vált* kedvező véleményye (*consensus*
eruditorum) igazságot szolgáltat majd egykor, 's talán nem
sokára, mind a' munkának és a' munka' szerzőjének, mind az 40

ilyen vagy amolylan vak vezér utánn indúltt irígy és álnok
tzimborának, 's akármelly más hasonló rendű, nyelv- és ízrontó
szeles tsevegők' hijában agyarkodó kába seregének. Eggy szóval
és általában mind Azoknak, a' kik, nem a' szép művészet' és
5 tudomány' igaz szeretetétől vezetettvén, hanem alacsony indúla-
taik' 's mellyékes szándékaiktól izgattatván, gerjesztetvén, és
váltig szepelkedve hánykolódva tellyes erejeből mutatni akar-
ván, hogy ők-is a' Világon vagynak, 's örömet és mennél előbb
elhíresednének, a' legszebb elmeszülemények és legisméretebb
10 nevű 's érdemű hazafiak ellen leginkább ingerkednek, morgolód-
nak.¹⁴ (A' mit-is annál bátrabban tselekedhetnek, mivel rend-
szerént azt tapasztalják, hogy az ő tsevegéseiket senki fel sem
veszi, nem hogy őket valaki valamelly feleltre méltathatná!) —

Ha viszontag — hogy, a' dolgot több oldalról megtekint-
15 vén, az ellenkező esetről-is emlékezzünk; ha viszontag, a' nyom-
tatás által közönségessé lett poétai műdarab, vagy egész köny-
vekre 's talán több kötetekre nevedett, vastagodott vers-
gyűjtemény, valósággal igen gyarló, 's hideg, sovány és tökélet-
len, — mellyet t. i. nem a' poézisra termett, 's majd egyszerre
20 fellobbanva belső kéntelenségből énekre fakadó, majd önként
és saját jó kedve, művészi hajlandósága 's ösztöne szerént tsen-
desen alkotva, képezve, tellyes szabadsággal munkálkodó láng-
elme; nem a' Múzsá' ihlése, titkos sűgallása, vagy a' poétai
lelkesevés (*enthusiasmus*), hanem nyilván és szemlátomást tsak
25 az istenek' ebbéli szűkséges engedelme 's ajándéka nélkül-is,
sőt Minerva' 's Apolló' világos akarattya 's tilalma ellen-is
boldogúlhatni vélő kábaság, tsak a' versfaragásra kűszttő gyó-
gyúlhatatlan viszketegség, megátalkodott nehéz és kínos szor-
galom, éjjeli nappali *rágó* 's emésztő gond, testet lelket elnyomo-
30 rítva kifárasztó kemény és heves igyekezet, 's haszontalan,
sikeretlen erőlködés, fáradozás, (*labor improbus*); vagy, ellen-
ben, a' Római Crispinusok' és Magyarországi 's Erdélyi Gomba
Mihályok' szertelen könnyűségéhez hasonló szapora természet
hozhatott lételre; . . 's mellyet tsak a' hírre névre sovárgó büszke
35 tehetetlenség, tsak a' mindenbe kápó, mindent merő, 's nyakra-
főre sietve hamarkodó kevély oktalanság és vak bízodalom ereszt-
hetett napvilágra; —

Ha, mondom, poézisra nem született, 's ugyanazért *sem*
a' költés' 's az ahhoz tartozó versalkotás' igen szép, de nem olly
40 igen könnyű, (*Pater ipse . . . haud facilem esse viam voluit!*) 's a'

szerző' részére nem tsekély erőt, képzelő 's képező vagy alkotó
tehetséget, nem kevés tudományt, ismértet, tapasztalást, 's
művészi gyakorlatosságot és böltseséget kívánó mesterségének
belső titkaiba soha bé nem avatott, 's nem-is avattathatott; *sem*
az élő hazai nyelvnek saját természetét, eredeti sok szép és igen
ritka jó tulajdonságát, 's régi különös és már szavai' hangzásá-
ban-is férjfiúi hathatós erővel 's nagylelkű szabad és vitéz nép-
hez illő méltósággal tellyes nemzetiségét eléggé nem ismérő, 's
okosan és józanúl használva megbetsülni nem tudó, sőt annak
legszebb és legillatozóbb keleti virágít talán holmi zabtövissel,
vagy erdei holtt-tsalyánnal, bogánts-kóróval, bojtortjánnal, 's
egyéb hasonló nemű dísztelen és nem kertekbe való ('s a'
Múzsák' és Grátziák' kényes udvari kertébe tellyességgel nem
illő) nehéz-szagú hitvány tsemetével bátran feltserélhetni 's
böven kipótolhatni vélt boldogtalan versfaragótól származván, . . .
Prometheus' mennyei szent tüzének minden szikrája nélkül
szűkölködik; —

Ha, mind ezekhez képest, a' tanúltt, és nem nehéz-hallású,
nem durva 's eltompúltt érzésű, (vagy *idegen* vérű, nyelví,
gondolkodású, 's az igaz poétai geniust és a' magyar szívet,
elmét, természetet nem értő, meg nem fogható, 's a' szók' és
kifejezések' tellyes értelmét, helyezettetésbeli különös arányát
és jelentő erejét nem ismérő, 's azért nem-is érezhető), hanem,
mind erkölcsi, vagy emberi 's hazafiúi, mind poétai 's művészi
tekintetben-is, minden szépnek, jónak, nagynak és ditsőnek
ézésére 's elfogadására kész és hajlandó *magyar Olvasónak* kép-
zelő-tehetségét kellemetesen mulattatva nem foglalatoskodtattya,
értelmét nem élesíti, világosítja, szívet lelkét megindítva, fel-
emelve nem hevíti, 's őtet ekképpen szebb, jobb és emberi
méltóságához illő nemesebb érzelmekre, gondolatokra, feltételek-
re gerjesztve szoktatva nem erősíti, bátorítja, serkenti, vígasz-
tallya, gyönyörködteti, 's oktatta gyönyörködtetve nem jobbit-
tattya, tökéletesíti, vagy (Plátó szerént) *belsőképpen* nem *széb-
bíti*; —

Ha, következőleg, ennyi sok, illy tetemes, és talán még több
efféle nagy gántsai, vétkei, hibáji, szembetünő fogyatkozásai, 's
tagadhatatlan bűnei miatt, (mellyeket most itt még bővebben és
egyenként előszámlálni, vagy némelly híres verselők' munkáji-
ból kiszedett különös példákban mutogatva bébizonyítani, nem
szükséges, és nem-is volna tanátsos!) magát a' többszöri figyel-

mes olvasásra, 's további tsendes elmélkedésre, gondolkodásra nem ajánlya, méltóvá nem teszi; 's így a' legszebb, legditsőbb és legfelségesebb mesterség' tzellyának meg nem felel: — —

Vallyon! mit lehet és mit kell az olyan nemű 's tulajdon-
5 ságú költeményes munkáról, vagy egész versgyűjteményről, és annak szerzőjéről 's kiadójáról, méltán és igazán itélni? 's mit kell és mit lehet arról, a' tudós Világ előtt, bátran és nyilván mondani, igaz lélekkel jövendőlni?.. Kétség-kivül nem egyebet, hanem tsak azt: hogy az illetén boldogtalan tsinálnmány, hogy
10 az illy melodiátlan és többnyire még a' szók' értelmével-is egyenesen ellenkező nehéz menetelű 's kellemetlen hangozatú sánta benna dísztelen versekből, 's mind a' nemzeti nyelvet és a' metrikát egyre sértegető, zavarva keverve tsúfoló, mind az ép és tiszta hallású tudós Olvasónak füleit szünetlenül gyötrő,
15 durva' s akadémikus sorokból (*incultis versibus et male natis*) 's hideg, sovány, erőtlen, és, úgy szölván, halva született, 's még a' középszerűnél-is alábbvaló száraz és ízetlen üres költeményekből álló *Choerilusi* gyűjtemény — nem sokáig él! sőt már-is úgy tekintethetik, mintha közre sem jött, soha nyomtatásban
20 meg nem jelent volna! Mert tagadhatatlan és kérdésbe sem mehető bizonyos dolog, hogy az ilyen természetű, foglalatú 's, minéműségű versgyűjtemény — sem azon népnek köz és alrendű, de józan és világos értelmű 's ép érzésű, vagy legalább „*elmebéli gyermeksége*” pólyaköteléből már kivergődött, fel-
25 szabadúltt, és érettebb korra jutott, 's a' jót a' rossztól, a' helyest, a' valót, az igazat a' hamistól, helytelentől, valótlantól, nem-igaztól; 's az eggyyszerű természeti szépet, nagyot, ditsót és felségest a' tzifra nem-széptől, kellelmentől, kendőzött rúttól, éktelen pulyától és alávalótól 's gyermeki hiú piperétől és üres
30 dagálytól, már a' litteratúrában-is megválasztani, különböztetni tudó, 's magát az efféle dolgokban többé vízre vitetni, 's újra meg újra megsalattatni nem engedő részénél kedvet nem találhat, a' mellynek nyelvén készült és közre botsáttatott; sem az élesebb látású, miveltebb ízlésű, 's tisztább és kényesebb
35 hallású tudós Olvasók' helybenhagyó javallását, ditséretét meg nem nyerheti, (minthogy azt semmiképpen meg nem érdemli); 's így és e'-szerént tsak arra sem vala méltó, hogy sajtóra adattassék, 's nyomtatásban napvilágot lásson!¹⁵

Ezt pedig kiki bátran és annál méltábban elmondhattya,
40 jövendőlheti rólla, mennél bizonyosabb, hogy azt ugyan már

többé — *sem* a' Szerzőnek saját ditsérete 's ajánlása, vagy men-
tegetve szépítő 's oltalmazó tudós értekezése, mesterséges
okoskodása, höltselkedése, 's akár holmi régen elavúltt, vagy
soha divatban sem volttt 's nem-is lehetett, silány szókkal és
kifejezésekkel, 's a' néhai patvarista-deáksághoz hasonló nyelv- 5
zavarral, keveréssel, akár újdun új, 's talán tsak ma koholtt,
vagy rúttól megherélve 's eltsónkítva bémotskoltt, eltsúfított
nevekből* öszvefértzeltt, ízetlenül mesterkélve tzikornyázott,
fürtözött, tatarozott, és még amannál-is eltűrhetetlenebb tarka
magyarsággal készültt értetlen és érthetetlen tzipra beszéde,¹⁶ 10
sótalan és elmétlen elméskedése, 's nyomorúságos antikritikája
soha jóvá, széppé; *sem* az ő valamellyik különös jóakarójának,
vagy hasonló tehetségű 's tehetetlenségű verselőtársának és vak
tisztelőjének felhőkig emelve felmagasztaló nevetséges ditsérete
kellemetessé 's olvasásra méltóvá nem teendi! 15

Önként értetődnek, ha nem említtenők-is, hogy az illy
szerentsétlen órában származott, és a' poézist 's a' poétai
tökélletes beszédet tsak nevérol ismérhető szegény *költésznek*
állandó hírt, nevet, ditsőséget senki sem ígérhet;... hanemha
talán valaki méltán kinevettetni, vagy azon egynéhány névtelen 20
és álnevű derék műbírák közé kívánna számláltatni, a'kik most,
egymást alku szerént ditsérvén, magasztalván, másokat ellen-
ben, az egész haza' láttára, szabadon gúnyolván, kisebbítvén,
a' koszorút és jutalmat kedvek szerént osztogattyák.

„Sinistra quos in lucem natura extulit,
Ne quidquam possint, nisi meliores carpere.” 25

III.

Azt mondám, a' dologhoz értő jeles férjfiak' itéletére
méltán figyelmező, 's az okos tanátsot örömetst elfogadó hölts
Poétáról emlékezvén, hogy, ha baráttyai közt ollyan éles eszű,
mély belátású, kimiveltt ízlésű, 's igaz és egyenes lelkű tudós 30
bíró-is találtatik, a' kinek itéletét 's barátságos intését, javallását

* Mint p. o. gyök, pir, rény, rom, tzikk 's a' kába szelességnek,
balgatagúl erőszakoskodó kevély tudatlanságnak és vakmerőségnek olly
sok egyéb hasonló zabszüleményneiből!

mindenha bátran és bizvást követheti; ezt a' ritka jó szerentsét úgy tekinti, mint a' kegyes Égnek további különös ajándékát.

Nem lessz talán szükségtelen, ezen utolsó szóknak értelmét most itt valamivel bővebben felvilágosítani, 's közelebről és voltaképpen meghatározni; nehogy azt valaki félre értse, vagy akármelley okból balra magyarázza.

Lássuk e' végett ama' szép ódát, mellyben a' többször említett régi bölts lantos (Lib. IV. 6.) a' század-évi nagyobb énekhez készülvén, 's Apollót (mint a' Trójából származott Római népnek és nevezetesen a' Júliusok' uralkodó nemzetségének ősi nagy Istenét, 's a' Költők mindenkori kegyes pártfogóját) szíve szerént áldva ditsóítván, magasztalván, végre (a' 8dik stróphában) az ő-néki magának-is különös osztályrészben jutott hármás adományt, mennyi szép ajándékot, örömmel és hálával 15 említti:

„Spiritum Phoebus, mihi, Phoebus artem
Carminis, nomenque dedit poëtae!” —

Ez az egy pár vers, mellyben Horatius a' kétféle, de egymáshoz tartozó, lelki erőt, azaz, mind a' költésre megkívántató 20 elmebéli tehetséget, vagy találmányos észet, mind a' versalkotásra, vagy poétai szókötésre szükséges művészi tudományt, alkalmasságot, és az e' két jeles tulajdonsággal együttjáró ditsó nevezetet, egyenként előhozván, mind meg annyi saját nevű, színű, 's illatú ritka virágot, koszorúba fűzi, 's egy rövid íge által 25 („*dedit*” — „*adott*”) olly szépen és olly könnyű mesterkézzel öszveköti; — ez a két vers, mondom, különös figyelmet és megfontolást érdemel, főképp' az ifjú versszerzőkre, poétákra nézve. Mert ugyanez az olly kevés, olly igen egyszerű, 's éppen nem szokatlan, vagy keresve keresett újdun új nevek' és tzipra 30 fejezésekéből, sőt inkább elég isméretes, és itt minden keresés 's válogatás nélkül önként jövő (külömben-is az emberi szívnek jobb, tisztább, igazabb és szentebb indulatihoz leginkább, és többnyire majd egyedül illő) „*mindennapi szókából*” öszvealkotott, szerkeztetett két sor, magában foglallya, 's nyilván fel 35 fedezve kijelenti az egész ebbéli titkot, mind Azok előtt, a' kik érthetik és értik.

Lássuk tehát és vizsgáljuk-meg a' dolgot közelebről; hogy annak mibenlétéről kiki legottan és önként ítélhessen.

Ez a három névszó: „*spiritum, artem carminis*”, két olyan különös, de, a' mint már említtem, öszvetartozó tehetséget, poétai tulajdonságot jelent, mellynek azonegy személyben szűkségképpen és elválhatatlanul egyesülnie, párosodnia kell; egyik a' másik nélkül el nem lehetvén, 's a' poézisban semmi különös jót, valósággal szépet, tökéletest és állandót, vagy ditséretre méltót, (*laudabile carmen*) nem hozhatván.

Jelenti t. i. *elsőben*: azt a lelki jeles tehetséget, azt a képzelő 's képező, vagy alkotó, 's a' szónak régen bévett józan értelmében valósággal *teremtő*,* nagy és hatalmas erőt, éles, termékeny és találmányos észet, poétai lángelmét, mellyre tanulással és akármí serény igyekezettel, éjjeli 's nappali szorgalommal, fáradozással, senki sem tehet szert; minthogy azt halandó embernek tsak a' természet adhattya, 's egyedül tsak Annak adni szokta, a' kit, már születésekor, a' Múza megkedvelt, 's különös oltalmába vett,

„És kegyes szemmel mosolyogva nézett!”

Jelenti, *másodszor*: a' jó 's igaz versszerzésnek ugyanezen természeti szép adományhoz, elmebéli ritka tehetséghez megkívántató mesterségét, úgymint a' poétai *technikához* (szókötéshez, versalkotáshoz) tartozó kész tudományt, és, a' hazai nyelvnek tudós ismérte 's tökéletes birtoka mellett, elégséges tapasztalást, gyakorlatosságot, vagy kellete koránn megszokott és tulajdonná tett művészi készséget, melyet Ovidius imezen szókkal említett: „*Solus et artifices qui facit, u s u s.*” — Mert a' próza, vagy szabadon folyó, kötetlen beszéd, akármí szép, akármí jó 's kellemetes légyen-is a' maga nemében és a' maga tulajdon helyénn, (az sem szűkölködvén, 's nem-is szűkölködhétvén, az úgy nevezett „*numerus*” nélkül) tsakugyan próza! nem vers! nem kötött, vagy számra 's időmértékre vett, tökéletes poétai beszéd, melodiával tellyes poétai nyelv!¹⁸ . . E' nélkül pedig, akárki mit vélyen és állíttson, nints ének! nints poétai rhythmus! és ebből származó, 's bájos erejével szívet-lelket megindítva gyönyörködtethető poétai hármonia! És itt-is azt mondhatni: „*forma dat esse rei.*”

* *Artis maxime proprium, creare et gignere.* CICERO.¹⁷

Ebből mindazáltal még nem következik, és nem-is akarjuk
ám azt következtetni, hogy minden más nemzet' nyelvéről és
poézissáról-is a' régi Görög és Római nép' prosodiája 's metrikája
szerént kellessék ítéletet hozni. Koránt sem; mert ez igen hely-
5 telen és hibás vélekedés, 's felette gondolatlan állítás, követke-
tetés volna; — annyival-is inkább, minthogy a' megnevezett
két nagy nemzet' nyelvének tökéletes jó prozodiájával a' most
élő 's virágzó tudós népek között egyiké sem bir, és ott az ahhoz
szabott metrikát tulajdonképpen senki sem követelheti; egyedül
10 tsak a' magyar nyelv bírván és ditsekedhetvén most ezen első-
séggel, valóban ritka, 's a' poézisban szinte megbetsúlhetetlen
szép tulajdonsággal. (Amint erről' már a' FALUDI Ferentz'
*Versei*hez adott *Toldalék*ban elég bőven szóllottunk.) Egyéb-
aránt azt sem kell elfelejtenünk, hogy minden nemzet' nyelvének
15 meg van a' maga saját tulajdonsága, különös természete,
geniussa; 's hogy azért egyiknek grammatikája sem szolgálhat
kötelező például és törvényül a' másoknak, habár azonegy-
köz anyától származnának-is; (mint p. o. az olasz, francia,
spanyol 's a' t.) Igaz egyszersmind, az említett nyelvekre nézve,
20 hogy, ha bár a' szók' hangjainak mennyiségénn, vagy az úgy
nevezett *quantitas*on épült jobb és tökéletesebb prosodia nélkül
szűkölködnek-is, feltaláltatik még-is mindenikben legalább az
úgy nevezett *tonicus* vagy *prosodicus accentus*, mellyet a' poéták
követhetnek; 's mellyet (főképp' és különösebben az angol- és
25 németországiak) számára 's időmértékre vett verseikben szoktak-
is követni mindnyájan, még pedig a' rímeltt, vagy öszvehangzó
páros versekben-is.*

Ehhez képest, a' dolog velejére 's igaz mivoltára tekintvén,
és sem többet, sem kevesebbet mondani nem akarván, tsak azt
30 véllyük és állítyuk, hogy a' poétai beszédnek mindenha min-
denütt és minden nyelvonn különböznie kell a' prózától, és
még inkább a' tsupa társalkodásbeli köz beszédttől.

Van azonban, mind e' mellett, van a' kötetlen beszédnek-is
egy olyan főbb neme, mellyet rendszerént *poétai prózának*
35 nevezni szoktak, 's mellyben a' tehetős elme néha még a' leg-
magasb hangú költővel-is vetélkedhetik, a' nélkül pedig, hogy a'

* Az olasz és francia nyelvre 's versificatióra nézve lásd SCOPPA
Antal tudós olasz papnak imezen munkáját: *Traité de la poésie italienne*
rapportée à la poésie française. Paris, 1803.

nemzet' tanulttább, mivelttébb és tsínosabb részénél szokásban lévő mindennapi szókat és egyszerű helyes kifejezéseket megvetné, 's azokat kerülve kerülni jónak vagy szükségesnek vélhetné, gondolhatná. —

Jegyezzük-meg, (ámbar az eddig mondottakból önként és 5
eléig világosan következeni látszik): hogy itt, a' versszerzés', vagy poétai szókötés', versalkotás' mesterségének neve alatt, különösen a' már említett *második* tulajdonság, vagy művészi tudomány 's kész tehetség és gyakorlatosság értetődik, melly, az ének', a' dal', az óda', vagy hymnus', 's akármelley egyéb illyennemű 10
(lantos) költemény' külömbféle tárgyainak természeti mivoltához és minéműségéhez képest, mind a' szók' értelmét, 's a' mint már mondtam, helyheztesésbeli különös arányát és erejét, mind a' szótagok' számát és azok' hangjainak igaz menyiségét, mindenkor mindenütt híven egyesíteni, 's a' rhythmus' és accentus' 15
nemei szerént illőképpen egyeztetve, váltogatva, a' poétai hármóniát eszközölni szokta.

Nintsen és nem-is lehet semmi kétség benne, hogy mind ezt tsak a' reá-termett és eléggé gyakorlott, 's az élő nemzeti nyelv' természetét, különös geniussát, voltaképpen ismérő, 's annak 20
egész szóbeli bőségét, gazdagságát, nem tsak bíró, hanem okosan és illő mértéklettel használni-is tudó tökéletes jó Versszerző s igaz poéta tselekedheti. (A' nélkül t. i., hogy valaha nyelvrontásra vetemednék, 's elméje' szüleménnyeit holmi szükségtelen és haszontalan új szókkal 's keresve keresett tzipra kifejezésekkel, mint meg annyi kedves újságnak véltt ékességgel, szennyesítve dísztelenítené, bémotkolná. Mert ezt tsak a' tehetetlen és ízfogyott versfaragó szokta tselekedni, 's az ollyatén silány „újságot” még a' nemzeti Költők' munkájiban-is oktalanul keresni; és, minthogy ott nem találhattya, azokat ostoba vak- 25
merőséggel betsmérelve gyalázni, kissebbíteni, rágalmazni!)

Ebből következik már, 's ezen nehéz és titokkal tellyes mestersége által viheti 's viszi azt a' Poéta végbe, hogy — a' mint ezt a' régi nagy Költők' munkájának olvasásából mindenki már ifjú korától fogva jól tudhattya, (ha t. i. hív és okos tanítottora 35
talált! és azokat már akkor *érteni* 's betsólni tanulta!) hogy, mondom, az így lekötött és bizonyos határokba, 's minteggy partok közé szorított, de még-is könnyen és szabadon folyó, sőt annál könnyebben és minden akadály nélkül tellyes szabadsággal ömledező poétai beszéd — majd a' sok kissebb folyókkal 40

gazdagodott, 's partyai közt nyári szelíd napokban tsendes méltósággal haladó nagy Dunához, majd a 'Beszkédi hegyek' és kősziklabértzek' magas tetejéről zúgva dörögve szakadó, 's az egész környék' *echóit* felriasztó vizek' árjához, majd pedig a'
5 gyönyörűen zöldellő magános völgynek árnyékos ölében sietve bújdosó, 's keskeny és követses ágyában mormolva tsergedezve mendegelő kis tsermelyéhez hasonlíthat! 's az egymásra következő sokféle képzetek' és indulatok' bő folyamának hullámi szerént emelkedő, 's hanyattló kellemetes zengedezésével (*beatissimá rerum verborumque copiá, velut quodam eloquentiae flumine*) minden érzékeny és értelmes olvasót megindíthat, 's gyönyörködtethet.¹⁹

Egyébaránt tudni való, vagy-is inkább Világ-szerte tudva lévő dolog, hogy mind a' régi, mind az újabb időkori legnagyobb
15 Költők, egyszersmind a' legjobb és legjelesebb Versszerzők voltak; 's ugyanazért, mint tökéletes jó Poéták és valódi Böltsék, mindenha mindenütt az egyszerű természeti Szépet és Jót keresvén 's találván, vagy teremtvén, 'a szó- 's kifejezésbeli tzifraságtól, hiú piperétől 's üres dagálytól, mindnyájan őrizkedtek; ámbár a' szükséges, az illő, 's okos, tudós és a' nyelv' saját természetével nem ellenkező, bölts és mértékletes újítástól,
20 lehetséges és tanátsos szépíttgetéstől, jobbíttgatástól, egyik sem irtózott; sőt erre-is majd mindenik legjobb példát adott.²⁰

Jegyezzük-meg továbbá: hogy az a' két jeles tehetség, vagy
25 költői sajátság 's kész tudomány és titkos mesterség, a' mellyről most itt szó vala, olyan szükséges mennyei ajándék, vagy természeti ritka szép adomány, 's olyan különös, és, a' mint már említém, azonegy személyben elválhatatlanul egyesültt poétai 's versszerzői két fő tulajdonság, mellynak tellyes birtoka nélkül a'
30 harmadikra („*nomen poetae*”) senki sem tarthat, és ne-is tartson soha, számot.

Jegyezzük-meg elvégre: hogy Annak, a' ki, nyomtatásban közre botsátott költeményes munkáinak egész minéműségéhez és minden itélni tudó betsületes hazafi' szemeiben világos
35 bizonyosságú szolgáló tellyes mivoltához képest, mind a' kettővel bir, legkevesebbé sem kell a' harmadikról aggódnia! minthogy az majd önként és (előbb vagy utóbb! annak idejében!) bizonyosan 's kimaradhatatlanul fog következni. Nem ok nélkül jegyzimég a' Római nagy Lantos' munkáinak egyik tudós fordíttója
40 's commentatora: „*Quiconque possède ces deux avantages, ne*

4

Értekezések

az iggy. nemzett

Penna = Tsatáról,

3 költ. akkor tartozó

tudományos tárgyakról és kérdésekről.

(^{2. kötet}
önmaguk költ.)

Írta

Batsányi János.

1826-27.

A'

Az Értekezések kéziratoss tisztázatának címlapja

A Batsányi házaspár síremléke Tapolcán

tardera pas à avoir le troisième. Il peut se reposer de l'immortalité de son nom sur la Renommée." SANADON.

Úgy van; és az ilyen tulajdonságú versgyűjtemény' szerzőjétől a' nemzeti Költőnek, igaz Poétának nevét, tehetségét, geniussát, természetét — bizonynyára tsak a' vak irígység 's az ostoba kevély tudatlanság, vagy megátalkodott rossz akarat, és rútúl pártoskodva már semmit sem szégyenlő, semmitől sem irtózó *cynicus*i szemtelenség tagadhatná-meg! Ilyen alacsony-ságra, szemtelenségre pedig, a' mí hazánkban és időnkben, a' Magyar Írók között senki sem vetemedhetik; . . . kivevén talán egyet vagy kettőt amaz idegen vérű, nyelvű, szokású, természetű 's gondolkodású korts-magyarkák, oskolai duzma pedántok, névtelen és álnevű kába sophisták, vagy megbukott irigy és artzátlan versfaragók, 's porban farnyalgó kedvkeresők közül, a' kik (noha már több ízben kudartzot vallottak) az olvasó közönséget durva betyárkodásokkal egyre botránkoztattyák, és, mindenha mindenről fennyen tsevegvén, 's nevetséges oktalanságból és otromba hízelkedésből még a' Római szent-székkal-is „*magyar bullákat*” íratatván, küldöztetvén, a' nemzeti litteratúrát naponként díszteleníttik; 's ugyanazért mély megvettetés-nél egyebet nem érdemelnek. Ki-is akarna vallyon ! illy tudatlan és vakmerő szeles emberkéekkel, illy durva, nevetlen és szünetlenül veszekedő betyárokkal, a' tudós Világ előtt szóba ereszkedni? ki akarná őket, vagy közüllök valamellyiket, legkissebb egyenes feleletre, megtzáfoló 's szégyenítő válaszádra méltatni?*

* Ne vous engageons point dans les querelles. Méprisons les propos de l'imprudent; soyons convaincus qu'il n'y a que des hommes abjects qui osent nous insulter. Ne soyons pas plus offensés de leurs injures que nous ne serions flattés de leur éloge; abandonnons le pervers à sa honte secrète . . . Un des châtimens de la folie est de se déplaire à elle-même !

DIDEROT.

... Hoc tibi dictum
 Tolle memor; certis medium et tolerabile rebus
 Recte cecedi: .. mediocribus esse poëtis
 Non homines, non dī, non concessere columnae
 HORATIUS.

Il est dans tout autre art des degrés différens:
 On peut avec honneur remplir les seconds rangs;
 Mais dans l'art dangereux de rimer et d'écrire,
 Il n'est point de degrés du mediocre au pire.

BOILEAU.

Ezen versek' előhozása most itt annál kevesebbé lehet
 szükségtelen, minthogy a' Pesti Tud. Gyűjteménynek egyik
 kötetében egy ott megnevezett Versszerző — ellenkezőt vélt
 és tanított; következőleg mind a' két nagy Poétának és Itélő-
 5 mesternek nyilván 's egyenesen ellene mondván, újdön új
 iskolai véleményt hirdetett és ajánlott. Mert azt nem akarjuk
 rólla feltenni, hogy szándékában lehetett volna, a' szók' régen
 meghatározott és közönségesen bevett világos értelmével csak
 játszani, 's így, az egész tudós Világnak láttára, tsupa szójátékot
 10 's idéetlen és ízetlen gyermeki tréfát űzni.

Már, a' dolgot magában tekintvén, 's voltaképpen felvéve
 közelebbről megvizsgálván: mit kell és mit lehet mondanunk
 az illy különös állíttásra, 's a' mi napjainkban olly igen váratlan
 ellenkezésre? . .

Nem nehéz ugyan, észszel felérni, megfogni, 's elhinni, hogy
 több mai versszerzőnek elég jó 's elég erős okai lehetnek, sem a'
 Római nagy Költőt és Itélő mestert, sem annak olly sok századok
 múlva támadott egyik legszerentsésb erű tudós követőjét
 (egyszersmind Persiusnak és Juvenalisnak-is bátor és elmés
 20 vetélkedőtársát) nem szeretni; mind a' kettőnek itt előhozott
 egy-értelmű verseire felindulni, 's annál inkább neheztelni,
 boszszonkodni, mennél isméretesebbek azok mindenütt, és men-
 nél gyakrabban forognak ma még a' tanuló jelesebb Ifjúságnak
 ajkainn-is. Ez, mondom, könnyen megfogható 's elhihető dolog,
 25 az ollyan rendbéli magyar versszerzőkre, vagy a' mint magokat,
 örömet (és nem rosszszúl) nevezik, „költészekre” nézve, a' kik,
 ha nehéz álmokból feleszmélednek, és, beteges ábrándozásaikból
 kijózanodva, magokba szállnak, 's mind a' régi nagy Költők'
 remekmiveit illő figyelemmel olvassák, és valóban értik, 's
 30 eléggé betsűlni tudgyák; mind a' most élő 's virágzó tudós népek'

fő Poétájának nevezetesebb munkájit isméri, és az eredeti nyelvekenn olvashattya, — néha talán magok-is jól érzik, hogy azon poétai szép és ritka tehetségekkel 's versszerzői jó tulajdonságokkal, mellyek (majd nagyobb, majd kisebb mértékkel) mind azokban feltaláltatnak, ők nem igen ditsekedhetnek. Nem lehet ugyan-is, azokat olvasván, világosan nem látniok, nem érezniok, tapasztalniok, hogy az a' ritka nagy és éles ész, vagy eleven és hathatós lelki erő, 's mennyei szép tűz; hogy az a' szabad kéje 's természeti hajlandósága, vagy belső szent ösztöne szerént alkotva képezve munkálkodó poétai lángelme; 10 hogy az a' sok rendbéli jeles tudomány, józan és szelíd philosophia 's igaz böltsesség és jámborság, emberi 's hazafiúi nemes indulat, mély és szent érzélem, melly, minthogy szívből ered, mindenha szívre hat, 's minden érzékeny olvasót megindított és jóra gerjeszt; hogy különösen és név szerént az a' tiszta 's ki- 15 míveltt kényes ízlet, melly a' már ifjú korában jól nevelt és tanított, (böltsen oktatótt és szoktatótt!) 's utóbb a' Világban megfordúltt, 's több népek' és országok' történeteivel, szokásai- val, polgári 's erkölcsi tulajdonságival, és mind törvényes, mind tudományos intézeteivel közelebbről megismérkedett igaz Költő- nek egész beszédéből, minden sorából, sőt néha tsak egy-két szavából-is, nyilván kitetszik, (lásd p. o. Virgiliusról Macro- biust); 's mind ezek mellett és ezekkel együtt, általában az a' nyelv- és versalkotásbeli nagy tökéletesség, valóságos *classicitas*, melly minden Versszerzőtől, ha Költőnek tartatni 's neveztetni 25 akar, de főképp' és különösen a' lantos Éneklőtől, okvetetlenül megkívántatik; egy szóval, hogy mind az, a' mi valahol és valamely időben a' versszerzőt Poétává teheti 's teszi, és a' nemzeti jelesebb Költők' sorába felemelve halhatatlaníttya, — hogy, mondom, mind ez *ő-néki nem jutott osztályrészben!*... 30 Mert bizonyos és kétséget sem szenvedő világos dolog, hogy azt ugyan sem a' már előbb-is érdeklött nyomorúságos mesterkélés, tzipfrálokodás; sem a' majd tsúszva-mászva dadogó, majd selype- pegve pelypegeve kényeskedő, 's váltig elméskedni akaró tzipor- nyás beszéd, majd pedig különös nagy erőt és hathatóságot mutathatni vágyó durva darabos hang, 's kellemetlenül tsattogva pattogva puffadozó hiú dagály, „*tumor ille inanis*”, mellyről a' Római nagy rhetor-is különösen szóll, soha ki nem pótolhattya. (Ha bár az ilyenféle haszontalan, sikeretlen erőlködésben, ízetlen és dísztelen tzipfrálokodásban, sovány és sótalan elméskedésben, 40

ma némelly új oskolai derék műbírák szép és kedves „újságot” és valóságos „ódai szárnyalatot” látnának, és azt követésre méltó, de szinte majd elérhetetlen és másoknál méltán irigységet gerjeszthető jeles példa gyanánt emlegetnék 's magasztalnék-is! az emberi elme' szüleményeiről így ítélő, 's a' tudós Világ előtt így beszélni merő, Buda-Pesti névtelen és álnevű kritikázók' tudományának és ízetének világos jeléül 's tanúbizonyságául!)

De nem olly könnyű volna, még a' legnagyobb kímélet, 's a' legjobb, legtisztább és ártatlanabb hazafiúi vagy litteratori szándék mellett-is, minden sérelem nélkül jelenteni, 's magyarul és magyarán kimondva meghatározni, sőt talán tsak kérdezni-is: „Melly különös ok, mely furtsa titkos ösztön, vagy miféle mellyékes tekintet 's boldogtalan szándék indíthat és vihet mí nálunk most a' XIXdik századnak második negyedében, az így aesthetikázó „költészek” közül valakit arra, hogy az imént megnevezett két nagy Poétának és Itélőmesternek, vagy-is inkább az egész Európai tudós Világnak már annyi századoktól fogva tökéletesen megeggyező köz értelme, 's eddig-elé soha kétségbe sem vett, kérdésbe sem jött, igaz és bölts itélete, 's úgy szóllván ebbéli közönséges hitvallása ellen, hazánk' ifjú versszerzőjinek a' „középszert” és „középszerűt” hirdesse, javallya, tanátsollya? azaz, hogy (a' poézisban!) a' szép és jó helyett, a' nem-szépet és rozszat, az oda 's abba nem illőt, éktelent, rútat és alávalót, 's ugyanazért ott el sem túrhetőt, ajánlva ditsérje, magasztallya? és, a' mi több, hogy emberi nemünk' lelki tehetségét, elmebéli megmérhetetlen nagy erejét tagadni, 's főbb származású természetét, eredeti méltóságát, alacsonyítva kissebbíteni, rágalmazni merje? 's e' végett, a' népámított tsalárd képmutatók' (szenteskedve buzgólkodó „lelkészek”) isméretes nyelvén beszéllve, világos szókkal azt állítsa: hogy „az ember .. középszerűnél egyebet elő nem hozhat”. (A' miből, ha igaz volna, nyilván és egyenesen következnek, hogy Homerus, Pindarus, Sophocles, hogy Virgilius, Horatius, vagy Tibullus, Propertius és Ovidius; 's hogy későbben Dante, Petrárka, Tasso, Shakespeare, Milton, Camoëns, Corneille, Racine, La Fontaine, Molière, Klopstock, Schiller, Göthe, 's olly sok más halhatatlanok, mind a' napnyúgoti, mind a' keleti régibb és újabb népeknél; a' kiket itt nem lehet és nem-is szükség neveik szerént említenünk:..mind ollyan gyarló, mind ollyan középszerű kis elmék, vagy alrendű szegény verselők, tsekély tehetségű költészek, és félszeg tudósok

voltak, a' kikről méltán és igazán azt lehessen állítani, hogy „középszerűnél egyebet elő nem hoztak”, és nem-is „hozhattak”!)

Az illy váratlan és szinte megnevezhetetlen különös állít-
mányok, újdun új rendbéli furtsa vélemények, több hasonlók-
együtt, még azon esetben-is, sőt annyival inkább, ha tsupa szó- 5
játékok, új oskolai theorémák, úgy nevezett éles mondások, para-
doxumok, 's egyéb ollyatén sóttalan, ízetlen és únalmas tréfa-
beszédék, 's netalán maszlagos ész' ábrázolati, vagy bomlott
elme' szüleményei volnának, — nem lévén arra 's nem-is lehet-
vén soha méltók, hogy rendszerént megtzáfoltassanak, vagy ép 10
értelmű tanúlt emberek előtt valaha többé tsak említessenek-
is; elég lessz itt, részünkről, mind az új tudományt hírdető,
velünk mindent elhitethetni, 's mindnyájunkat kedvek szerint
vezethetni vélő, logikátlan doktorok' és akadémistáknak, 15
mind az egész ottani nyelv- és ízrontó zajos pártnak, oskolai
felekezetnek, 's ezen kártékony és nyughatatlan felekezet' vala-
mennyi vak követőjének ezt a' régen adott jó tanátsot, poétai
bölts letzkét, eszекbe juttatnunk, 's szíveikre kötnünk:

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano!'

V.

Elég ismértes dolog, hogy a' nevékre méltó 's figyelmet és 20
bizodalmat érdemlő derék kritikusok, könyv- és műbírák, (első
rendű philologusok, rhetorok, grammatikusok, humanisták, vagy
aesthetikusok) különösen pedig a' poézisről és a' poétai szerze-
ményekről, 's azok' tulajdon mivoltáról, külső belső minéműsé-
géről, igazán és illőképpen szállható bölts ítélőmesterek — majd 25
ollyan ritkák minden időben és minden országban, mint önnön
magok a' nemzeti jeles Költők.

Igen ritkák azok valósággal mindenkor és mindenütt: ha
bár a' tsekély tehetségű, kevés tudományú, még-is mindenha
mindenről vaktában itélni, meghatározva szállani, 's nem tsak 30
az egyik vagy másik nagy elmének szüleményeiről, szép és
kellemetes alkotmányairól, remekmiveiről, hanem valamint a'
holtt-testnek felbontzott külső belső részeiről, tagjairól, 's név
szerént agya' velejéről és kaponyájáról, úgy általában még az
emberi lélek' főbb rendbéli tulajdonságairól és legjelesebb tehet- 35

ségeiről-is, (mintha bizony hasonlóképpen szemmel láthatók és kézzel foghatók, vagy késsel metélhetők 's feldarabolhatók volnának) doktori hangonn beszélni merő hiú tsevegők, durva materialisták, 's megbukott rossz és ízetlen versfaragókból még
5 rosszabb és ízetlenebb műbírákká lett névtelen és álnevű garázda recensensek, irigy, tudatlan és goromba Kritikázók, ugyanott és akkor egész sereggel találtatnak-is! úgy hogy az efféle rossz-akarató, 's rútúl pártoskodva garázdálkodó szeles firkálók a' kritikának és recenzióknak már csak a' nevét-is gyűlöletessé tehetik, 's több időre megútáltathatják; a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának nem kevés kárával!

Hogy pedig a' Quintilianusok', Tacitusok', (*Dial. de Orat.*) Longinusok', és egynéhány más ilyen, örök tiszteletre méltó régi nagy Írók, nyomdokainn járó, 's azok példáját híven követő
15 jeles férjfiak, valódi Tudósok, 's hazájok,' feleik' és embertársaik' köz javára munkálkodó szelíd Böltsek, (mint a' múltt században p. o. Du Bos, Batteux, Home, Lowth, Monboddó, Blair, Hurd, Lessing, Herder, Sulzer, 's a' t.) olly igen ritka tüne-
20 mények még a' legtudósabb nemzetek' gazdag litteratúrájában-is: azonn talán senki sem fog tsudálkozhatni, ha meggondollya, hogy ezt szinte már a' dolog' természete hozza magával. Mert e' végre valósággal több olyan lelki tulajdonságok, elmebéli különös tehetségek, és olly igen sokféle bővebb isméretek 's tapasztalatok kívántatnak, mellyek felette ritkán szoktak eggyesülni, 's
25 azoneggy emberben eggyütt-találtatni. Ide járúl, hogy azon kevés számú jelesebb Tudósok között-is, a' kik az illy szükséges tulajdonságokkal és tehetségekkel valóban bírnának, még kevesebben találtatnak olyanok, a' kik hajlandók lehetnének, vagy elég szerentsés helyezetben volnának, a' sok tanulás, elmélkedés,
30 nehéz és hosszas fáradozás, serénykedés, munkálkodás, túrés, szenvedés, 's talán több rendbéli viszontagságok', vagy terhes hivatalok' viselése utánn még hátra lehető kevés idejeket-is ilyenféle, valóban hasznos 's igen betses, és köz hálát érdemlő, de nem kevés lelki testi fáradságba kerülő, tanítottkönyvek'
35 írására szentelni. (Főképp' ollyan tartományokban, hol a' könyvszerzőnek még a' nyomtatás' költségéről-is, sőt talán még a' nyomtatványok eladásáról-is, önnön magának kellene gondoskodni, 's a' megérdemlett illő jutalom helyett új meg új bajt és alkalmatlanságot tapasztalni.) 'S ide járúl továbbá még az-is,
40 főképp' és különösen a' poétai szebb mivek' igaz mivoltának

külső belső tellyes minéműségének illő megítélésére, bírálására nézve: hogy találatnak, néha még a' tudósabb, nevezetesebb, és talán minden egyéb tekintetben ditséretet érdemelhető jobb Írók között-is, oly szerentsétlenül organizáltt, vagy ifjú korokban balúl nevelt, oktatótt, és (lelki tehetségeik' öszveségére 5 nézve, mellyeket együtt és egyaránt kellett volna kifejtteni) némelly részben miveletlenül hagyott egyes személyek, a' kik nem tsak a' poézisnak mennyei szépségét és hatalmát nem érzik, nem láttyák, nem ismérik, 's ugyanezért tellyességgel nem-is ítélnének rólla; noha többnyire még-is ítélni, sőt néha elég tisztel- 10 tetlenül és nagy-kevélyen megvetve szóllani mernek! (meg nem gondolván 's észre sem vehetvén a' szánakodásra méltó szegény jámborok, hogy ez által tsak önnön magokat gyalázzák, kissebbítik, és szándékjok ellen-is nyilván kimutatva megvallyák, hogy az igaz Szépet és Jót nem ismérik, a' nem-széptől 15 és rossztól, vagy éktelentől és alávalótól meg nem választhattyák, és, ezektől megkülömböztetni nem tudván, nem-is érezhetik!) de még a' poézis' imádandó szép testvérenek, a' *muzsikának*, közelebbről és egyenesebben érdeklő, 's az emberi szív' indúlatira nézve néha szinte tsudatévő nagy erejét sem érzik! 's a' kiknek 20 tehát — ez sem kell! *Ignoti nulla cupido!*

Az ebbéli szomorú tapasztalás, a' szép művészet' e' két legszebb és legditsőbb nemének több tartományokban még ma-is elég méltatlan sorsára, 's mind a' kettőnek értetlen és gondolatlan betsmérlőjire nézve, (a' millyenek pedig még a' népek' tanúlt- 25 tabb részében-is elég sokan találatnak!) annál inkább érdekelhet és búsíthat minden okos embert, minden érzékeny és gondolkodó hazafit, mennél bizonyosabb, hogy a' muzsika (most itt a' poézisról nem-is emlékezvén; mivelhogy az nagyobb, élesebb ítélőtehetséget, több isméretet és tudományt, 's jobb, helyesebb és tisztább ízletet kíván attól, a' ki rólla ítélni, 's a' tudós Világ előtt szóllani, beszélni akar és mer!) hogy, mondom, a' *muzsika* az emberi szív' indúlatinak mind felindíttására, mind engesztelésére, ('s általában érzelmeink', hajlandóságaink' job- 30 bítására, szelídtítésére) legtöbb erővel bír, 's leginkább alkalmazatos: *ad movendos leniendosque affectus plurimum valet!* (A' mint azt a' Római nagy rhetor-is méltán megjegyzi,²¹ 's mind Pythagorasnak különös példájával, mind Socrates', Plato', Lycurgus', Chrysippus', és több más nagy nevű régi Böltsék' tekintetével erősíttyi, bizonyíttya.) Ide járúl, és említésre méltó- 40

nak látszik egyszersmind, hogy, annak ezen bájos erejére tekintve, még az oktalan állatok között-is találtatnak elég sok olyanok, melyek az iránt éppen nem érzéketlenek; 's melyekhez tehát az ajándékot ingyen és saját kedve szerént osztogató bölts anya

5 Természet e' részben koránt-sem volt oly igen mostoha, mint némelly embertársainkhoz! a' kik t. i., azonn kivül, hogy a' poézisról és poétai szebb művek' igaz minéműségéről tellyességgel nem ítélhetnek, noha szörnyű nagy *eruditióval* birnak, 's talán egész életeket, vagy annak nagyobb részét olvasásban és könyvszerzésben töltötték, még a' muzsikát sem tudgyák eléggé megbetsűlni! ámbár ezt mindenütt 's naponként hallhatták és hallják, 's ennek szívre lélekre ható nagy erejét legalább másokonn elég gyakran tapasztalhatták! —

Mind ezeket elgondolván, illőképpen fontolóra vevén,

15 senki sem fogja már ma tagadhatni: mely igen jól, mely igen hasznos, sőt mely igen szükséges volna, — nem az olyanféle természeti fogyatkozásokonn ugyan, melyek a' hiános *organisatió*-ból erednek; mert azoknak megorvoslása többnyire már lehetetlen! de annál inkább és annál bizonyosabban a' helytelen, rossz,

20 visszás nevelésnek és taníttásnak ebbéli hibájinn, rossz következéseinn segítteni: azokat kellete koránn, azaz, hová hamarább, és, a' míglen még ideje van, mennél előbb, lehetőképpen helyre hozva kipótolni; 's az egész nemzet' és haza' reményére serdülő jelesebb Ifjúságot már az oskolákban jobb és tisztább ízlésre, 's

25 így e' tekintetben-is illőbb és helyesebb érzésre 's gondolkodásra szoktatni. Senki sem fogja hasonlóképpen tagadhatni, mely igen jó, mely igen hasznos és szükséges volna, e' végett a' szebb tehetségű fiatal elméket különösen és leginkább a' régi nagy *classicus* Írók' okosan választott remekműveinek tulajdonságaira,

30 oly igen éggyszerű, 's minden tzikornyától, hiú piperétől és ízetlen tzipraságtól őrizkedő, természeti szépségére, jóságára, 's örök példa gyanánt szolgáló tökéletességére figyelmeztetni; 's őket általán fogva úgy oktatni, taníttani, vezérelni, 's a' tudomány' és szép művészet' ebbéli saját titkaiba lassanként be-

35 avatni, vagy azokra legalább *elkészíttetni*, hogy a' kik azon nagy Írókkal és Költőkkel így már ifjantan megismérkedni kezdettek, 's utóbb (érettebb korra jutván) azokat még jobban és közelebb-ről ismérni, valóban érteni, 's tellyes érdemeik szerént betsűlni, tisztelni, szeretni tanúlták, legalább az igaz Szépet és Jót az

40 újabb litteratúrában és a' hazai vagy nemzeti poézisban-is lát-

hassák, érezhessék, 's a' nem-széptől és rossztól legottan és könnyen megválaszthassák, különböztethessék.

Az így elkészültt, illy okos figyelemmel, szorgalommal, vígyázattal neveltt és tanított jeles Ifjagról bátran és bizvást fel lehet már előre tenni, 's méltán és szinte bizonyosan reményleni: hogy, ha majd egykor, több Európai tudós nemzetek' nyelvével és litteratúrájával-is eléggé megismérkedvén, az emberi elmének akármelly egyéb hasonló nemű (mind régibb mind újabb időkori) szép műveiről, és ha különösebben saját feleik' vagy polgártársaik' költeményes munkájiról szóllani, 's mint értelmes, tudós, betsületes műbírák az egész nemzet előtt ítéletet hozni szándékoznak: soha sem fognak valamely különös tzélú hamis felekezettel, minden szépet és jót beszennyezve 's elmotskolva patvarkodó tzimborával tartani, vagy velék öszvekeveredve azöneggy útonn jární, 's úgy szóllván egy húron pendűlní. Soha sem fognak, mondom, az így neveltt, így tanított, és jobb ízlésre 's helyesebb gondolkodásra szoktatott hazafiak olyanféle nagy-szájú, de tsekély tehetségű, még deákúl és magyarul sem tudó, 's majd a' németországi számtalan sok aesthetikázók' valamelyik hátra-maradtt gyáva sereghajtójának nyomdokainn tántorogva botorkázó, majd valamely (hazánkbeli) furtsa kis vezér' füles paripájának kurta farkába tsimbelkedve kapaszkodva szepelkedő, 's a' hegyallyai vagy kertalatti motsár felé nyakra-főre sietve nyargaló, fenyéres hináros betyárokkal vetélkedve kalandozni. Nem fognak ők, hasonlóképpen, sem az olyan új rendbéli korts magyarkákkal tartani, a' kik mind a' fülemlének édes zengedezésénél a' szarkák' kodátsolását, mind az Égre felható 's a' magasságban szabadon kerengő sakeselyűnek, vagy a' Somlyai vár felett könnyű szárnyainn lebegve koválygó vértsének sebess repténél az utsza' porában keresgélve tsiripelő veréb' ugrását szebbnek állíttják, 's nagyobb gyönyörűséggel szemlélik; sem elvégre még az olyan oláh gyermekekhez-is hasonlítani, a' kik az ő parázsban-sütött pogátságokat (a' megszokott édes „málét”!) mind a' Veszprémi fejér tziponál, mind a' Komáromi, vagy Miskoltzi 's Debretzeni magyar búzakenyérnél jobb ízűnek tartják és többre betsűlik. (Ha bár igaz-is egyébaránt, hogy, az olasz közmondás szerínt, *tutti gusti sono gusti.*) —

Mondám, hogy a' figyelmet és bizodalmat érdemlő jeles műbírák, különösen pedig és főképpen a' poétai elmeszüleményekről 's azok' tulajdon minéműségéről, igaz mivoltáról, méltán szóllható bölts ítélőmesterek, rendszerént igen ritkák. De mely 5 kevés hitelt és bizodalmat érdemellyenek e' tekintetben néha még egészen tudományos egyesületek, úgy nevezett akadémiák, és nyelvmivelő tudós intézetek 's társaságok-is, — tudva lehet, sőt tudva vagyon már elég régtől fogva mindenütt; 's több igen nevezetes példák eléggé mutattyák, és mutatni 's bizonyítottani 10 fogják szünetlenül még a' később századokban-is.²²

Kinek nem jutnak eszébe legítten, több másokkal együtt, különösen és neveik szerént a' Nagy CORNEILLE és TASSO? Ki nem hallotta, vagy olvasta, ki nem isméri, kérdem, a' megszabadított Jeruzsalem' halhatatlan érdemű szerzőjének még 15 ma-is minden emberi szívet megindító 's mély szánakodásra gerjesztő bal sorsát? hoszszú, kínos szenvedését, erőszakos elnyomattatását? 's azt a' vak és könyörülni nem tudó gyűlöletes embertelenséget, Égbe kiáltó nagy bűnt, igazságtalanságot, mellyet, illy szomorú 's elhagyatott és gyámoltalan állapottyá- 20 ban, egy olyan alatsony érzésű 's gondolkodású „*korpás akadémia*” részéről kellett tapasztalnia, mellynek első szoros kötelességei közé tartozik vala, ezen nagy embernek szembetünő, 's az egész olasz nép előtt tudva lévő, jeles érdemeit nyilván megismérni, legalább nem tagadni, 's vele minden esetre kímélve 25 bánni; nem pedig még ditsőségétől-is artzátlanúl megfosztani, boszszússággal illetni, gyalázni, betsmérelve kissebbíteni, 's így az Európai tudós Világot rútúl botránkoztatni, — az egész akkori korpás társaságnak eltörölhetetlen szégyenére, 's minden más akadémiának, vagy hasonló rendbéli tudományos intézet- 30 nek, intő 's ijesztő példájára!²³

Tsak ezen két híres példából-is eléggé láthattya, 's önként és könnyen elítélheti minden értelmes Olvasó: ha, vallyon! tsalatoznak-e vélekedésekben azok az embert és Világot ismerő, 's a' népek' történeteiben nem járatlan jeles férjfiak, érett élméjű 's 35 nagy tapasztalású valódi tudósok, a' kik azt itélik és állíttják, hogy az illyenféle tudományos egyesületek' vagy társaságok' nagyobb részének (a' tagok' vagy társak' többségének) egyik megkülömböztető saját tulajdonsága, (mert a' kivételek, ha

vannak, igen ritkák; 's mennél ritkábbak, annál nagyobb és szívesebb tiszteletre méltók!) rendszerént a „középszerűség” szokott lenni; mellynek legvilágosabb és tagadhatatlanabb bélyegző jele 's tanúbizonysága éppen az, hogy a' nem köz rendbéli vagy mindennapi nagy és tehetős ész, valódi tudományt és érdemet, hogy általában az elmébéli felsőbbiséget — meg nem isméri, 's arról nem ítélhet! azaz, helyesen, igazán és voltaképpen ítélni se' nem tud, se' nem akar!²⁴ 5

Ehhez képest, nem lessz talán szükségtelen, vagy haszontalan, most itt még egynéhány jegyzést tennünk, 's a' kérdésbe jött dolgot közelebbről megvizsgálva, valamivel bővebben felvilágosíttanunk; annak további megfontolását 's a' végítéletet hazánk' minden igaz és egyenes lelkű tudós fíjának saját böltségére hagyván. *Honni soit qui mal y pense!*

1. Valahol és valamikor az ilyenféle tudományos eggyesület', nyelvmívelő tudós társaság', vagy akadémia' tagjainak választása, különösen pedig és főképpen a' kebelében munkálkodó rendes társak' legelső választása, vagy kineveztetése, (mellytől mind annak, mind a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának egész jövődjére nézve, olly igen sok függ!) nem *ollyan*, 20 a' millyennek érdem, tudomány, igazság és illendőség szerént, 's így mind a' köz jóra néző nagy és nemes lelkű felállítottok' ebbéli tiszta szándékához, mind a' haza' jelesebb tudóssainak köz véleményéhez és méltó kívánságához képest, lennie kellene, vagy kellett volna: ott ugyan és akkor — már előre könnyen látható, 25 's szinte bizonyosan tudható, világos dolog, hogy a' rendszerént elég nagy számú tagokból öszveállított Egésznek fele, sőt talán két harmada, 's néha szinte három negyed része, tsupa *középszerű* leend! úgy, hogy ott „többség” és „középszerűség” azon-eggyet jelentő névszók. Már pedig: 30

2. A' *középszerűség*, mint minden egyéb ollyatén tudományos félszegség, határos lévén a' fellyebbező büszke tehetetlenséggel és hirre névre sovárgó kevély tudatlansággal, természete szerént ellensége, 's irigy és vakmerő betsmérlője, rágalmazója, mindenkor és mindenütt, a' főbb rendbéli lelki tehetségnek, a' 35 mindennapi köz mértéket meghaladó ritka nagy észnek, kitünő jeles elmének, valódi tudománynak, közjóra törekedő, 's valóban közhasznú munkás erköltsnek, hazafiúi tiszta buzgóságnak, állhatatos igyekezetnek, és a' mind ezek által szerezhetett 's szer-

zett igaz érdemmel járó közhitelű jó hírnek, fényes névnek, ditsőségnek!

Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas.

5

HORATIUS.

Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex
propinquo diversa arguens.

TACITUS.

Ugyan ezt erősítettik és bizonyították egy harmadik nagy
10 nevű tanúinak imezen szavai: On voit par cet échantillon de plus
de cent brochures faites contre CORNEILLE, qu'il y avait,
comme aujourd'hui, un certain nombre d'hommes que le mérite
d'autrui rend si furieux, qu'ils ne connaissent plus ni raison ni
bienséance. C'est une espèce de rage qui attaque les petits au-
15 teurs, et surtout ceux qui n'ont point eu d'éducation.

VOLTAIRE.

3. A' *többség* — az egész társaságnak nevében szól és végez;
's annak tekintetével, hatalmával és költségével tellesítti-is, a'
mi néki tetszett. — Tudva van pedig Világ-szerte, 's az új meg új
20 tapasztalásonn épültt érzékeny panasz folyvást és szinte napon-
ként erősíti, bizonyította mindenütt, hogy a' nagyobb számot,
hogy az olyanféle középszerűségekből álló többséget, sokaságot,
rendszerént és tulajdonképpen tsak két három egymáshoz szított
(eggyetértve 's öszvejátszva tzimboráló) szövetkezett társ szokta
25 vezetni, 's lassanként, előbb vagy utóbb, (a' mint az idő 's
alkalmatosság magával hozza, vagy megengedi, 's a' netalán
hasonló hatalmaskodhatásra vágyó szemfüles ellenpárt nem aka-
dályozhattya) saját híre 's akarattya nélkül oda vinni, a' hová
tudva 's önként és feltett szándékkal bizonyosan nem menne,
30 soha sem megy vala! nem akarhatván azt, hogy az egész intézet-
nek hírét, nevét, 's szükséges tekintetét és hitelét — melly
nélkül kevés jót tehet, nem sokat használhat, 's kiszabott törvé-
nyes kötelességének és felállítatása' tzéllyának meg sem felelhet,
nyilván szerentséltesse, kotzkáztassa. (Ha t. i. arra már előbb
35 tsakugyan szert tehetett! és ország-szerte tudva lehető, 's az
olvasó közönség' jobb és értelmesebb részénél valóban tudva lévő,
fényes érdemeivel, követésre vonzó jeles példájával, 's minden

tetteiből és szavaiból nyilván kitetsző tagadhatatlan okosságával, böltseségével, a' haza' tudós fijainak bizodalalmát, tiszteletét, 's hajlandóságát megnyerhette, valósággal birta . . . Mert, különben, szászorta jobb vala, mind önnön magára, mind a' nemzeti nyelvnek és litteratúrájának hasznára 's ditsősségére nézve, fel sem állania !)

4. Ollyan irigy, durva, neveletlen és garázda tsevegők, megátalkodott félszeg tudósok és pártos felek, mint ama' gyűlöletes nevű 's gyalázatos hírvű kevély emberkék, vakmerő, szeles, haragos kritikázók, a' kik egykor a' Florentziai *korpás* társaságot (academia della crusca) úgy szóllván orránál fogva vezették, és a' kik azt örömetest *vezetővé* (az olaszországi tudósok' öszveségének fő tekintetű 's tellyes hatalmú vezetőjévé!) tették volna, hogy tovább-is kedvek szerént vezérkedhetvén, dictator-kodhatván, annak nevében nem tsak az imént például említett halhatatlan érdemű 's ditsősségű nagy Poétát (nyelve' szépségére, tisztaságára, 's tökéletességére nézve-is száz ollyan korpás akadémiánál többet érő jeles Költőt) rútvál megtámadva kissebbíthessék, 's az irigylett magasságból magokhoz a' porba sárba lehúzva bémotskolhassák, vagy legalább, mint Phaedrusnál ama' vad állatok a' haldokló vén oroszlányt, boszszúsággal illethessék; hanem mind azon más rendbéli jeles embereket, szabad és betsíletes érzésű 's gondolkodású tudós hazafiakat-is, a' kik az ő bálványok és tsalhatatlan böltseségek 's tudákosságok előtt fejet hajtani nem akarnának, minden tekintet és kímélet nélkül *lekorpázva* kigúnyolhassák, 's elvégre talán még a' nemzeti jobb Írók' és Költők' sorából-is kitörölhessék; . . ilyen irigy, vakmerő, háladatlan és szentelen emberkék, ilyen iskolai duzma pedántok, ravasz és mérges sophisták, 's elvetemedett álnok és alatsony rablelkek, minden időben és minden nemzet' litteratúrájában támadhatnak. És szoktak-is támadni mindenkor mindenütt, valahol és valahányszor az idők' folyamattya, 's a' tudományos kultúra' menetelének, haladásának minémúsége, vagy az egész hazai litteratúrájának talán még elég erőtlen és kétes állapottya megengedi, vagy eltűri! 's valamíg a' nemzet' jobb, értelmesebb és tanúltabb részének annyi sok méltatlanságok által megsértett igazságszeretete, 's annyiszor és oly vakmerően felingerlett köz véleményye boszszút nem áll.

'S nem támadtak-e, vallyon! és nintsenek-e a' mí hazánkban-is több ollyan rendbéli névtelen és álnevű szeles firkálók, a'

kik, az álortza alatt el nem pirúlhatván és semmit sem szégyen-
hetvén, önként és nyilván megvallyák, az egész tudós Világ előtt
szóval és tselekedettel kijelentik: Melly igen készek és hajlandók
volnának *ők*, a' nálloknál idősebb Írókat és nemzeti Költőket
5 ('s ezek közül ma főképpen és különösen kettőt!) mennél előbb
sírba szállítani, 's mint „a' múltt kor' embereit”, vagy „a' volt
ivadék' hősseit”, mennél előbb és hová hamarább eltemetni? ..

5. A' *Salviati*, (vagy, akadémiái furtsa neve szerént „*In-*
farinato”) 's több más ilyenek' fajtából [!] való kétlábú tollatlan
10 állatok, valamint a' nyoltzlábú tarantolák, (fejszédíttó 's bolon-
díttó tarka mérges pókok), a' skorpiók, viperakígyók, 's egyéb
ilyen ártalmas apró teremtmények, tsúszó-mászó gonosz férgek,
nem tsak az olasz éghajlat alatt és Taranto körül szoktak ám
teremni. Taláztatnak olyanok, vagy azokhoz legalább belső
15 tulajdonságaikra nézve nagyon hasonlító kétlábú hamis, kárté-
kony és veszedelmes állatok, néha még a' Magyar Sz. Korona' 's
Apostoli Király' birodalmának tartományjaiban, 's különösen
a' Duna mellett-is, az országnak szinte közepében, Buda-Pestenn!

Illik azért és tanátsos, vagy-is inkább elmúlaszthatatlanúl
20 szükséges, „azoktól már előre 's annak idejében és lehetőképpen
őrizkedni!” Szükséges, mondom, ébren lenni, gyakorta körül-
nézni, 's minden jelekre vigyázni; vagy azokra (ha ősi szép
nyelvünk' és tudományos kultúránk' ügye szívünkön fekszik)
legalább szemünket bé nem húnyni. — —

*

25 Az annyi századok' elfolyása alatt a' Világ e' részében-is
olly sokat és sokfélét látott, hallott, tapasztaltt, 's a' maga
keserves kárán-is olly gyakran tanúlni kéntelenítettett, de
(szinte majd eltörölhetetlen, és bizonyos értelemben megrontha-
tatlan nemes természetéhez képest) minden hibáji 's fogyatkozásai
30 mellett többnyire még-is jó, még-is nyíltt-szívű, szabad és egyenes
lelkű, 's ugyanazért valamint minden erőszakot, igazságtalansá-
got és törvényteleniséget mélyen érző, 's nehezen tűrő, szenvedő,
úgy minden álnok és alatsony tettetést, ravaszkodást, színeske-
dést utáló, 's kerülve kerülő szittyá-magyar népnek egyik ismé-
53 retes régi közmondása azt tartya: hogy „*igen vak, a' ki rosta,*
által nem lát”. — Azon váratlan és szomorú tünemények között,

mellyek a' mí nemzeti litteratúránknak még ma-is elég szűk 's elég lassan és nehezen terjedő körében egy időtől fogva már olly gyakran megjelennek, 's minden értelmes nézőnek szemeit sértik, szívét lelkét búsíttják, keserítettik, és méltán sohajtsra fakasztyák; vagynak több olyanok-is, mellyek a' nem érzéketlen, 5 nem gondatlan, nem egyedül tsak magáért és magának élő, 's azért mind az idők' változva változó sebess folyamanttyát szemmel tartó, 's a' kétes homályban közelgető nagy jövőndöt sajdítva vizsgáló, mind a' maga saját honnyában naponként történő dolgok' természeti következéseit előrelátó, 's illőképpen elgondoló 10 hazafinak, ezt a' régi közmondást akarattya nélkül-is eszébe juttattják. Mert van-e, 's lehet-e, vallyon! valamelly szabad és független, 's régi nagy nevérol, hatalmárol, hadi tetteiről, és nemzeti méltóságárol, tekintetéről el nem feledkező, 's bizonyos kár, veszély, halál és gyalázat nélkül el sem feledkezhető, vitéz 15 nemzetnek drágább és betesebb tulajdona; 's van-e, vagy lehet-e, név szerént és különösen az olly sokféle, 's olly igen különböző származatú, természetű, szokású, nyelvű, 's gondolkodású népektől körülvett, és tulajdon hazája' keblében-is annyi sok háládatlanokat éltető, kenyerével tápláló, 's törvényeivel oltalmazva 20 védelmezve gazdagított Magyarinak szebb, nagyobb, szentebb és féltetőbb kintse, vagy birtoka, mint ősi szép nyelve, 's azzal élő haló régi saját nemzetisége? következőleg hazai 's nemzeti litteratúrája? . .

Igen-is, *litteratúrája!* melly azt mind a' kettőt magában 25 foglalni, fenntartani, 's mint valamelly hív és igaz tükör, tellyes mivolta szerént tiszta fényben mutatni szokta; litteratúrája! melly mind elmebéli tehetségének és tudományos kultúrájának, mind érzése' 's gondolkodása' minéműségének, (Európai miveltisége fokának), és így egész emberi 's polgári állapottyának, vagy 30 politikai létének és nemzeti méltóságának 's ditsősségének eleven képe; 's még a' késő századokban-is legjobb, leghívebb és hitelesebb, 's elvégre talán eggyetlen eggy és utolsó tanúbizonysága! melly nélkül, az emberek' emlékezetéből lassanként elenyészvén, egészen kihalna, hírével eggyütt örökre kiveszne; . . a' mint ez 35 már annyi sok nagy és hatalmas néppel, országgal, 's népekenn és országokonn uralkodott fővárossal valóban megtörtént.

.....Örök éj' homállya
Rejtvén, az Útazó helyét sem talállya!

Több volna még, a' mit talán most egyy úttal említtenünk kellene. De légyen ez itt elég. Szóllyanak inkább és ne hallgassanak még tovább-is a' hazának azon rendbéli jeles tehetségű 's tiszta buzgóságú tudós fijai, a' kik az efféle váratlan és kellemetlen
 5 tüneményeket közelebbről láttyák, szemlélik; 's ott helyben azokról jobban-is szóllhatnak. Gondollyák-meg már eggyszer, hogy lehet, és van-is, a' népek' életében 's litteratúrájában némelykor olly igen különös állapot, ollyan új helyhezet, és, az elmúlttakhoz képest, alig vélhetett kétes időszak; lehetnek és
 10 vannak olly váratlan 's következesekkel telyes, és annak egész jövendőjét talán végképpen elhatározható körülmények, mellyekben, a' mint már eggyyszer másutt-is említettük, szinte még a' némának-is meg kell szóllalnia! . .

A' kinek azért ma mí-nálunk-is elégséges tudományya,
 15 bővebb ismérete, többféle tapasztalása, 's hazánk és nemzetünk ebbéli szent ügyének oltalmára, bátor és hathatós védelmére megkívántató lelki tehetsége, könyvbéli vagy írói tudós nyelve 's könnyen és tisztán folyó magyar tolla, 's így minden tekintetben elég jó 's elég éles és erős fegyvere van, — ne tartson, ne
 20 félljen és ne irtózzék az úgy nevezett pennatsatától, vagy tudományos hartztól 's vetékedéstől-is! látván naponként, és újra még újra tapasztalván, hogy ez ma már valósággal szükségessé lett. Igaz ügyért, népe' 's honnya' közjáváért, ditsősségéért bajlódni, túrni, szenvedni, fáradozni, az akadályok' és nehézségek' sokaságától el nem ijedni, 's akármi kemény bajok, váratlan üldözetek és veszedelmek között-is, (bízván mindenkor az élet' igaz és bölts urának atyai gondviselésében! és feltett saját szándéka' tiszta jóságában!) „soha kétségbe nem esni”, — haza-
 25 fiúi szent kötelesség! emberi 's polgári szükséges erkölts! és olly tagadhatatlan igaz érdem, a' melly, valamint semmi hiú ditséretre, vagy akármiféle külső múlandó bérré 's világi jutalomra nem vár, és számot nem tart, úgy viszontag belső vígasztalás nélkül sem szűkölködik! nem lévén halandó emberek' hatalmában, tehetségében, hogy ettől-is megfoszthassák. —

35 Meggondolván, ama' régi nagy Szenvedővel, 's több más később időkori bölts Írókkal, hogy „vitézkedés az ember' élete a' földön”, és „mind azon hartz az emberi gonoszság ellen”, — igyekezzünk, fáradozzunk, túrjunk és hartzollyunk, a' míg lehet;

a' míg időnk és alkalmatosságunk van! Tegyük-meg jó szívvvel, igaz lélekkel, elszántt, eltökéltt erős akarattal, a' mit tehetünk; a' mivel hazánknak, népünknek, embertársainknak használhatni vélünk, és használni gondolhatunk, remélhetünk. Tegyük-meg, mondom, a' mit tehetünk, és jó lelki-ismérettel el sem 5
 másaszthatunk; ámbár egyes, magános erőnk' tsekélységét jól ismerjük, és mi magunk legjobban érezzük! . . . Kötelességünket kész hajlandósággal, és, a' legmostohább helyhezet' szoros határai között-is, lehetőképpen tellyesítvén, a' végítéletet hágyjuk és bizzuk másokra; bizzuk azt bátran, már ma-is, az említett 10
 „*nagyobbik akadémiára*”; de még inkább és méltóbban azon jó 's igaz és bölts hazafiakra, a' kik nem sokára majd utánnunk jönnek, 's szabadabb és tsendesebb lélekkel ítélhetnek. 'S fognak-is ám itélni bizonyosan mindnyájunkról, minden mellyékes tekintet, minden személyválogatás, 's harag, gyűlölség és kedvezés 15
 nélkül: „*quorum causus procul habebunt.*”

VILÁGOSÍTÓ JEGYZÉSEK ÉS BIZONYÍTTÁSOK EZEN TÖREDÉKEKHEZ.

¹ Mint p. o.

a) Boileau, l'art poétique; —

b) Pope, essay on criticism; —

c) Lowth, de sacra poesi Hebraeorum; — (könnyebben 20
 megszerezhető, imezen fordításban: Cours de Poésie Sacrée traduit du Latin en Français par F. Roger Paris 1813)

d) Herder, vom Geist der ebräischen Poesie; —

E' két utóbbinak (Lowth' és Herder' munkájának) figyel-
 metes olvasását nem lehet ez úttal nem ajánlanunk mind Azok- 25
 nak, valakik a' legrégebb, legegyszerűbb és legfelségesebb poézist közelebből ismerni kívánnák; a' mennyire t. i. azt (az eredeti nyelvnek értése nélkül) jobb fordításokból ismerni lehetséges.

² A cette question, baissons humblement les yeux, et 30
 reconnaissons que c'est ici un des plus grands mystères de la création, et qu'il ne nous a pas été donné de connaître. Les différentes tentatives que les plus profonds philosophes ont faites en divers temps pour tâcher de l'expliquer, sont autant de monumens élevés à la force et à la faiblesse de l'esprit humain. 35
Bonnet contempl. d. l. nature p. 94.

Test és elme vagyunk: de tsudálatos öszvekötéssel;
 'S minthogy ez a' kettő szerez egy hallatlan Egészet,
 Egyszersmind egymástól függ. A' számtalan inból,
 Érből és tsőkből érzesztők vannak: ezekben
 5 Minden kül' szerek ingadozást, 's érzést-is okoznak.
 Agykaponyánk' velejét a' fő' felvára kerítti:
 Arra viszik minden kis erek munkájok', ereglő
 Mozgással, jegyeket nyomogatván rája. Közöttök
 Kormányt tart a' lélek ugyan, 's maga színli magának
 10 A' dolgok' képít: 's kedvére vezetgeti; 's immár
 Elválasztya, megínt foglallya; marasztya, vagy úzi.
 Ám de belől a' másod erő (sokat egybe-vegyítettő
 Képzelet) örönn áll, 's a' távúlabbakat, hímző
 Mesterségével festvén, közelebbre vonítyta.
 15 És mikor a' fáradtt testben elnyugszik az elme,
 'S tsendességnek ereszti magát: követéssel az ennek
 Elrendeltt miveit fel akarván érne, tudatlan
 Kézzelet erekskéket rángat; szaggattya, tseréli
 A' készültt ábrázatokat, 's felzúrja, zavarja.
 20 Illy munkát faragott képzéssel az álom elődben. 's a' t.

Baróti Szabó Dávid
 (Milton' elv. parad. 26 l.)

³ Un grand poète, quelle que soit la forme dans laquelle
 il enveloppe ses idées, est toujours un écrivain de génie. —
 25 Peu de juges aujourd'hui sont capables d'apprécier ce
 qu'il y a de fini et d'achevé dans vos vers, peu d'oreilles assez
 délicates pour en savourer l'harmonie. Le travail le plus exquis
 s'y cache sous le naturel le plus charmant.

Chateaubriand, à M. Béranger

Artis, est, celare artem.

30 Les Grâces s'y montrent sans fard;
 Chaque mot au vrai se mesure;
 Et tant d'adresse y cache l'art,
 Que l'on n'y voit que la nature.

Panard III. p. 166.

4 Fuyez, surtout fuyez ces basses jalousies,
 Des vulgaires esprits malignes frénésies,
 Un sublime écrivain n'en peut être infecté;
 C'est un vice qui suit la *médiocrité*.
 Du mérite éclatant cette sombre rivale 5
 Contre lui, chez les Grands, incessamment cabale,
 Et sur les pieds en vain tâchant de se hausser,
 Pour s'égalier à lui, cherche à le rabaisser. —
 Ne descendons jamais dans ces lâches intrigues,
 N'allons point à l'honneur par de honteuses brigues! 10

Boileau.

5 Így érez valóban és így gondolkodik minden igaz Költő.
 Így érzett és gondolkodott név szerént Horatius: ez a' szíves
 tiszteletre olly igen méltó régi bölts Poéta, a' ki, éles itéletére 15
 's kimiveltt kényes izlete' tisztaságára nézve, nem tsak minden
 más előbbi 's utóbbi Római Költőt, de néha szinte magát a'
 Nagy Márót-is meghaladni látszik! 's a' kit ezért itt-is példa
 gyanánt említhetünk.

Luciliusról, a' Római szatirának (*Graecis intacti car-*
minins) feltalálójáról, nevezetes szerzőjéről, többször emlékez- 20
 vén munkájiban, megisméri ez a' bölts és igaz bíró annak nem
 tsak poétai 's versszerzői gántsait (a' hamar és sokat írónak
 szokott vétkeket, természeti fogyatkozásait, 's úgy szölván ere-
 deti bűneit, mellyekenn egyedül tsak a' *limae labor et mora*, tsak
 a' *multa dies et multa litura*, segíthetett volna; hanem jeles 25
 érdemeit, és különösen azon ritka, de hazafihoz, Római szabad
 és felemelkedett elméjű polgárhoz, bölts emberhez, 's a' Scipiók'
 és Laeliusok' meghitt jó baráttyához illő nemes bátorságát-is:

..... quod sale multo
 Urbem defricuit ausus 30
 Primus in hunc operis componere carmina morem,
 Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
 Cederet, introrsum turpis..... Atqui
 Primores populi arripuit, populumque tributim;
 Scilicet uni aequus virtuti atque ejus amicis. 35

Nem hogy ötet kissebbítteni, 's tetemes fogyatkozásainak kimu-
 tatása mellet-is tőlle a' megérdemlett poétai koszorút,

igazságtalanul elítélni merné vagy akarná, inkább önnön magát vallyá 's nevezi több tekintetben kissebbnek, — úgymint a' szatíraszerzésben „*inventore minor*”, és egyébként-is (azaz, mind 5 polgári vagy társasági helyheztesésére 's birtokára, mind elméleti tehetségére nézve) „*infra Lucili censum ingeniumque.*” —

És vallyon! kinek, vagy mellyik régi jeles Poétának volt még-is valaha több ellensége, számosabb irigy, értetlen és igazságtalan betsmérlője, rágalmazója, mint ő-néki? . . Szinte 10 pallyája' végéhez érkezett vala már, mikor azt mondhatta: „*Et jam dente minus mordeor invido*”. 'S még akkor-is tsak „*minus!*”, . . Olly igen bizonyos és tagadhatatlan, hogy az értetlenség, kevély tudatlanság, 's kaján irigység, hogy a' rút, fertelmes háladatlanság, 's üldöző, rágalmazó rossz akarat és 15 gyűlölség, eggy szóval hogy mind az, a' mi az emberi természetet e' tekintetben alacsonyíthattya, dísztelenítheti, valósággal tsak, — „*post fata quiescit!*”

De kinek volt ellenben, már annyi századoktól fogva mind eddig, és kinek van még ma-is több igaz és szíves tisztelője, 20 több tudós kiadója, commentatora, 's fordítója, mint ugyan ő-néki? . .

Így bizonyodott, így tellyesedett-bé, különösen ő-reá magára nézve-is, imezen szavainak minden hív és állhatatos küszködöt vígaszthatató bölts értelme:

25 virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus, invidi.

⁶ In seinen Idealen, in seinen Gesinnungen dichtet der Dichter — in *dem*, was aus den edelsten und reinsten Gefühlen des Schönen und Guten ihm zur thätigen, belebenden Regung 30 erwächst; aber auch zugleich in seinem Wissen und Erfahren als Mann und als Mensch, wie die Dinge nach Umständen und Bedürfniss, nach den Fortschritten und Gefahren der Zeit, ihm näher treten; besorgt für das bessere Daseyn, für die Sitten, den Namen und den Ruhm seines Volkes.

35 Seine Sprache bindet den Dichter an sein Volk . . . Unter gleichen Ideen, unter gleichen Beziehungen des Orts und der Lage, wird er, im Lob oder Tadel, nur hier am besten verstanden.

Ihn beschränkt nicht sein Volk; aber Anlass und Vorstellungen giebet es ihm. An *seinen* Zustand knüpft er den Faden, an den er anreihet was Welt und Geschichte ihm darbietet. In *seiner* Beziehung betritt er jedes ferne Land . . .

F. W. Meyern. 5

- 7 Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint,
Scripturus; neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. —
. Carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit, atque 10
Praeseptum decies non castigavit ad unguem.

Horatius.

- 8 Multis ille bonis flebilis occidit;
Nulli flebilior, quam tibi, Virgili!

Horatius. 15

Több esztendővel (szinte három *lustrummal*) később, életének utolsó napjaiban, imígy emlékezik rólla még egyszer, a' Písókhöz írtt megbetsülhetetlen értékű nagy Levelének vége felé:

- Quintilio si quid recitares, Corrige sodes 20
Hoc, ajebet, et hoc. Melius te posse negares
Bis terque expertum frustra, delere jubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quam vertere, malles,
Nullum ultra verbum, aut operam insumebat inanem, 25
Quin sine rivali teque et tua solus amares.

Az ilyen jó 's egyenes lelkű tudós embernek, bölts és szelíd tanátsadónak szívességét, barátságát, méltán úgy tekinteti minden igaz Költő, mint a' kegyes Égnek szinte negyedik ajándékát; mellyet, a' többivel együtt, soha eléggé meg nem 30
hálálhat! — „Minden igaz Költő”, mondom. Mert a' középszerű büszke versszerzők, az illetén jó tanátsot sem eléggé betsülni, sem illőképpen hasznokra fordítani nem tudván, talán el sem fogadnák.

Gaudent scribentes, et ser venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere, beati.

Ezekre nézve tehát a' Quintiliuskodás nem tsak sikertelen, hanem egyszersmind igen háladatlan és únalmas fáradozás volna.

5 Ugyanezt jelentí a két utolsó versnek értelme: *Nullum ultra verbum* 's a' t. Legjobb-is azért őket magokra hagyni, 's velek tovább nem vesződni.

9 Un auteur à genoux, dans une humble préface,
Au lecteur qu'il ennuie, a beau demander grace;
10 Il ne gagnera rien sur ce juge irrité,
Qui lui fait son procès de pleine autorité.

Boileau.

A' ki sokáig élt és a' Világban megfordúlt, saját tapasztalásából-is tudhattya, hogy a' könyvszerzők' előljáró beszédit,
15 akármí szépek, jók és szükségesek légyenek-is azok némellykor, az olvasó közönségnek elég nagy része — vagy igen ritkán és tsak futólag, vagy éppen nem olvassa. Hihető, hogy azért-is, mivel méltó várakozásában, reménységében, már előbb gyakorta megsalattott, és minden kedvét, bizodalmát elvesztette.

20 Igaz ellenben még az-is, hogy az egész könyvet elolvasni 's illő figyelemmel megvizsgálni restellő, vagy ahhoz talán nem-is értő, de rólla még-is szóllani akaró, 's a' tudós Világ előtt-is nyilván ítéletet hozni merő, szeles kritikázók, névtelen és álnevű furtsa recensensek, többnyire csak az *előbeszédhez*
25 ragaszkodnak, 's véleményeket ahhoz szabják, arra építik, szántt-szándékkal félre értvén 's gonoszúl eltsavarván a' Szerző' szavainak néha még olly világos értelmét-is. . Ezt pedig talán tsak nem mernék tselekedni, ha kéntelenek volnának, magokat *megnevezni*; — 's így mind az igazságot és köz illendőséget,
30 mind önnön magokat-is, jobban megbetsűlvén, a' névtelenséggel olly igen gyakran és olly igen rútvál vissza nem élni!

Meg kell itt ez úttal azt-is jegyezni, hogy a' névtelenség magában ugyan nem rossz, nem ártalmas, sőt igen hasznos, 's néha szinte szükséges és elkerülhetetlen; 's azért nem-is lehet
35 a' litteratúrában általán fogva tilalmas. De bizonyos egyszersmind és tagadhatatlan, hogy a' ki azzal feltett szándékból és rossz végből, azaz, valakinek kárára vagy kisebbségére, visszaél, — a' maga saját szemeiben sem lehet betsületes ember! Nem

lehet ugyan-is, ha magába száll, nem éreznie, 's világosan nem látnia, mely igen hasonlítottson ő az erdő' szélinn vagy útfélelenn lappangva leleselkedő gyilkoshoz, ki a' jámbor és fegyvertelen útazót véletlenül megtámadván, nem tsak pénzétől 's egyéb vagyonától, hanem, ha magát védelmezni kezdi, még életétől-is gonoszúl megfosztja. A' Bakonyi rengeteg erdőkben kóborló „szegény legények”, (a' mint magokat nevezni szokták) 's az országnak egyéb részeiben ólálkodva tsavargó más olyanféle zsványok, alig lehetnek rosszszabbak és gyűlöletesebbek a' mí hazánk' tsendes kebelében, mint az ilyen rendbéli tudományos kalózok akármely nemzetnek litteratúrájában! főképpen 's különösen ott, és akkor, a' hol és a' mikor az orozva megtámadott betsületes tudós ember magát úgy, a' mint akarná 's méltán kívánhatná, vagy a' mint valóban kellene 's illenék és szükséges volna, talán nem-is oltalmazhattya, védelmezheti; 's így, egy részről jó híretől nevéből 's igaz érdemekkel szerzett ditsőségétől lassanként megfosztatván, más részről pedig a' gonosz nyelvű pártok és felekezetek által egyéb titkos utakonn a' Nagyok és Hatalmasok előtt gyanússá 's gyűlöletessé tétetvén, előbb vagy utóbb áldozattá lehet!.. A' rágalmazók sokfélék ugyan, és több rendbéliek; de abban szinte mindnyájan megegyeznek, hogy mindenkor és mindenütt ezt a' pokolból származott ördögi maximát követni szokták, 's követni, gyakorolni nem irtóznak, soha meg nem szűnnek: „calumniare audacter; semper aliquid haeret.”

¹⁰ Nec enim his verbis vult imperitum vulgus intelligi; sed genus hominum veri ignarum sub peritiae ostentatione.

Macrobius.

¹¹ Lásd p. o. Horatius' Xdik szatiráját. — A' kiket akkor abban (és a' többiben-is) ez a' halhatatlan Költő neveik szerént kárhoztatott, szégyenkőre ítelt, és a' derék *Sosiusok* által az egész Római Világ' elébe kiállíttatott, — ott állanak azok még ma-is; és ott fognak állani mindenkor ezután-is, az' idők' fogytáig. *Discite justitiam, moniti, et non temnere vates!*

¹² Mert a' kötött (számra 's időmértékre vett) poétai beszéd, vagy poétai nyelv, a' bölts Régiség' köz értelme szerént, „az istenek' nyelve”! — Ehhez képest, nem ok nélkül énekli magáról az újabb idők' egyik legjelesebb lantos Költője-is:

„Ce n'est plus un mortel, c'est Apollon lui-même,
Qui parle par ma voix !”

J. B. Rousseau.

¹³ És a' kik (ez az „*invida turba!*”) szünetlenül zajongván,
⁵ tsevegván, alkalmatlankodván, egy kis korig az egész hazai
litteratúrának terhére lehetnek ugyan, 's visszás, heves és erő-
szakos törekedéseik által a' nemzeti nyelvnek és tudományos
kultúrának kívánatos előmenetelét, természeti kifejtődése' 's
gyarapodása' további szabad és örvendetes folyamattját, szán-
¹⁰ dékjok és akarattyok nélkül-is sokféleképpen akadályoztatván,
némellykor igen kevés idő alatt-is több kárt tehetnek, és tesznek,
több zavart és botránkoztató rendetlenséget okozhatnak, 's
valóban okoznak-is, mint-sem azt némellyek talán vélhetnék,
vagy, ha mind a' régi, mind a' most élő 's virágzó tudós népek'
¹⁵ és nyelvek' történeteit eléggé nem isméri, tsak el-is gondolhat-
nák. Ártanak főképpen és legnagyobb kárt tesznek az ilyenféle
zajos tsevegők, új meg új oskolai pártok, nyugtalan és nyug-
hatatlan apró felekezetek, 's álnok tzimborák, különösen a' már
felseződött, de még elégséges tapasztalás 's hív kalaúz és okos
²⁰ tanátsadó nélkül szűkölködő, 's természete szerént minden
újságonn és szokatlan tüneményenn kapva kapó tüzes Ifjúságra
nézve; — mellynek, mint a' nemzet' és haza' legszebb reményé-
nek, illy megbotsáthatatlan eltsábíttatását minden igaz, és a'
jövendőt elgondoló tudós Magyar mély fájdalommal láttya,
²⁵ szemléli.

Kevés esztendők múlva mindazáltal, (és tsak ez a' tapasztalás
adhat még, 's ad-is, valami tsekély vigasztalást; ámbár az említett nagy és tetemes káronn nem segíthet, és azt soha
többé helyre nem hozhattya!) úgy eltűnnek a' Világ' színéről,
³⁰ valamennyi tzinkossaik' 's titkos célra néző hamis pártfogóikkal
együtt, és, végképpen elenyészvén polgártársaik' emlékezetéből,
úgy lemerülnek a' feledttség' komor éjjelébe, mindnyájokat
örökre lenyelő 's eltemető setét homályába, mintha soha sem
éltek, alkalmatlankodtak, tsevegtek és zajogtak volna.

³⁵ Ha pedig neveiket netalán valamellyik érdemes Író, vagy
nemzeti jeles Költő, valamelly különös okból említteni 's fenn-
tartani szükségesnek vélhette, gondolhatta: bizonyosan a'
Thersítések', Zoilusok' Colotesek', Filistusok', Cornificiusok',
Anserek', Maeviusok', Baviusok', Salviatiak', de' Rossik' 's

olly sok más ilyen régibb és újabb időkori fertelmes híriú rossz és artzátlan firkálók, 's nyughatatlan és eszelős emberkék' sorsára jutnak; és így, azoknak számát szaporítván, nem tsak tulajdon hazájok' azoneggy időben élő tudós és betsületes 5
fijainál, 's ezek' unokájinak később unokájinál, hanem, több századok múlva, még más idegen népeknél-is a' közönséges megvettetés' 's átok' és útálat' tsúf tárgyai lesznek! az akkori 's ottani hasonló majom- és róka-természetű gonosz tsevegőknek meg annyi rúv váz gyanánt intő 's ijesztő példájokra!

¹⁴ Man kann von einem unsäglichen Pruritus für die 10
Musenkunst geplagt werden, ohne mit einem wirklichen Talent geboren zu sein; . . eine Kunst, worinn es so schwer ist den Besten gleich zu kommen, und worinn die Prätension ohne Talent eben so gemein als verächtlich ist.

Wieland. 15

¹⁵ Multi jam esse latini libri dicuntur scripti inconsiderate, ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. — Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, et id, quod sentit, polite eloqui non possit. Sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione 20
aliqua allicere lectorem: hominis est intemperenter abutentis et otio et litteris.

Cicero.

¹⁶ Ces termes frivoles et ces hyperboles fades dont les méchants poètes se servent pour masquer tout ce dont ils n'ont 25
pas la force de parler simplement et noblement. Qui est-ce qui a jamais fait consister la beauté de la poésie dans ces phrases vaines et insipides?

Dacier.

„Köpfe mitleren Schlages, untergeordnete Talente, haben 30
die Manie des Neuseynsollenden.“ Újdon új szót, újdon új kifejezést, tarka-barka tzifraságot és piperét keresnek ők mindenütt, mint poétai szépséget, újságot, ékességet; meg nem gondolván 's észre nem vevén, hogy az igaz Költők' legszebb és legfelségesebb mondásai többnyire mind igen eggyszerű 35
mindennapi szókban és kifejezésekben foglaltnak. Imhol a' számtalan sok közül egynéhány példa:

1. Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae. —

Horatius.

2. Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Virgilius.

3. Littora quum patriae lacrimans portusque relinquo,
Et campos, ubi Troja fuit.

Idem.

4. Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis.

Idem.

5. Stat sua cuique dies: breve et irreparabile tempus
Omnibus est vitae, sed famam extendere fastis,
Hoc virtutis opus.

Scribendi recte, sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,
Verbaque provisam rem non invita sequentur.

A. P. 309—11.

'S mi lehet eggyyszerűbb és felségesebb, Moysesnek imezen mon-
dásánál, még fordítottásban-is:

'S mondá az Isten:
„Legyen világosság!”
És lön világosság.

¹⁷ Ez a' költésre mindenha mindenütt okvetetlenül meg-
kívántató ritka tehetség, a' poézisban első és fő tulajdonság
lévén, a' dolghoz értő 's arról méltán szóllható tudós hazafiak
közül senki sem fogja tagadhatni, hogy a' *Poéta* mí-nálunk
Magyaroknál igen jól és helyesen neveztetik *Költőnek*; a' mint
a' Németeknél-is ez a' nevezet „*Dichter*” ugyanazt jelenti.
Valamint t. i. számtalan sok egyéb esetekben, úgy itt és ebben-is,
„*a potiori fit denominatio.*” — Ugyanazért nem-is jutott eddig-
elé valakinek még eszébe, sem ott, (a' Németeknél), sem itt,
a' mí hazánkban, hogy ezt a' már elég régen és igen méltán és
közönségesen bévett és szokásban lévő nevet tudós emberek
előtt gántsolni, rosszsallani, kárhoztatni merje; jól tudván
mindenki, hogy ez által egyedül tsak a' maga saját értetlenségét,

tudatlanságát bizonyíttaná. Ellenben, az az újdun új faragású névszó: „költész”, melly annak helyébe a’ magyar akadémia’ vagy tudós társaság’ évkönyveinek első kötetében (274. 1.) ajánltatik, a’ mí nyelvünkönn inkább tsak azt jelentheti ’s jelenti, a’ mit német nyelvenn „Dichterling” jelenthet és jelent; 5
mellynek valóban meg-is felel, és ezen rossz értelemben, az említett tudós társaságnak engedelmével és további jóváhagyásával, el-is fogadtathatik. Így, ez a’ rossz értelmű két szó: „költész” és „ügyész”, (ha t. i. ez-is szokásba jőne, ’s közön- ségesen elfogadtatnék) két új nevezettel vagy névszóval bőví- 10
hetné, gazdagíthatná szótárunkat, következőleg mind a’ tsupa verselőt, tehetetlen és izetlen büszke versfaragót, mind „a’ Verbötzi’ tsátságó fiját”, a’ maga tulajdon nevénn nevezhetnök.

¹⁸ Így p. o. a’ régi zsidó nyelv kihalt ugyan, és annak ebbéli saját természetéről vagy prosodiájáról, azaz, a’ versbéli 15
szótagok’ számáról és azok’ hangjainak mennyiségéről, ma már a’ legtudósabb emberek sem igen ítélhetnek többé; de igaz még-is és bizonyos legalább az, hogy a’ zsidó poézisban-is meg- volt, sőt megvan és feltaláltatik még ma-is, az ebbéli nagy különbség; elannyira pedig, hogy a’ mint a’ tudós angol püspök 20
Lowth megjegyzi, „usu venit litteras hebraeas discenti, ut qui in historicis jam probe fuerit versatus, idem tamen in poëtis sese plane hospitem sentiat.” Megvan a’ zsidó poézisban különösen az úgy nevezett *parallelismus membrorum*; megvan- nak és elég isméretesek még a’ költemények’ többféle nemeinek 25
nevei-is, mint p. o. *mizmor* és *mashal*; és senki sem tagadhattya mind e’ mellett még azt-is, hogy a’ psalmusok énekeltek; a’ mi pedig *tactus* nélkül, mellynek a’ poézisban, a’ mint kiki jól tudhattya, tsak a’ *metrum* felelhet-meg, szinte lehetetlen vala; főképp’, mikor tántz és muzsika járúlt hozzá! Egyéb- 30
képpen, azaz, *metrum* és *tactus* nélkül, a’ poézist és a’ muzsikát (a’ szép művészetnek ezt a’ két legszebb és ditsőbb nemét, ’s valóban mennyei nagy ajándékot) nem-is lehetne egymással megegyeztetni; holott, ha egyesített erővel öszvemunkálkod- nak, szinte tsudát tehetnek, és tesznek, ’s néha még a’ leg- 35
durvább és legkeményebb kőszíveket-is érzékenyíthetik ’s meg- indíthattyák!

¹⁹ 1. Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,

Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore;

Horatius.

2. Novem vero Lyricorum longe Pindarus princeps,
5 spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum ver-
borumque copia, velut quodam eloquentiae flumine: propter
quae Horatius cum merito credidit nemini imitabilem.

Quintilianus., p. 425. (L. X.)

20 Sur tout, qu'en vos écrits la langue révéree
10 Dans vos plus grands excès vous soit toujours sacrée.
Sans la langue, en un mot, l'auteur le plus divin,
Est toujours, quoi qu'il fasse, un méchant écrivain.

Boileau.

21 — ad movendos leniendosque affectus plurimum valet.
15 Atque eam natura ipsa videtur ad tolerandos facilius labores
velut muneri nobis dedisse; sicquidem et remigem cantus hor-
tatur; nec solum in iis operibus, quibus plurium conatus, prae-
eunte aliqua jucunda voce, conspirat, sed etiam singulorum
fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

20 *Quintilianus.* p. 51.

22 En vain contre le Cid un ministre se ligue,
Tout Paris pour Chimène a les yeux de Ridrigue;
L' académie en corps a beau le censurer,
25 Le Public révolté s'obstine à l'admirer.

Boileau.

23 Emlittésre méltó különös dolog, hogy az Olaszoknál ez
a' névszó: „*Cruscante*”, nem tsak a' korpázó társaság' tagját,
hanem egyszersmind azt-is jelenti, a' mit Németországban a'
„*Schulfuchs*” nevezet alatt érteni szoktak; úgymint, Adelung
30 szerént, „*ein pedantischer Gelehrter* ; — *ein Gelehrter ohne Sitten*
und Weltkenntniss ; — *ein Pedant, im verächtlichen Verstande.*”

24 Une des plus grandes prevues de médiocrité c'est de
ne pas savoir reconnaître la supériorité là où elle se trouve
réellement.

J. B. Say.

TÖREDÉKEK

1. [A' HAZA 'S KIRÁLY]

de a' mellyet az akkor uralkodó bölts és állhatatos Király (mint közönséges és minden rendbéli hív jobbágyait egygyaránt szerető, egygyaránt védelmezni, boldogítani kívánó, igaz jó Atya!) el nem fogadhatott; és így az egész munka, a' Balaton-⁵ mellyéki szó szerént, *dugába dőlt!* Általlyában véve: Soha sem jó, soha sem tanátsos, — — — — —

[or]szágot, 's ennek mindennémű lakossait?? — Azért, és ilyen értelemben, mondták már a' régi bölts Magyarok, szinte köz¹⁰ példa-beszédben: hogy „szent az, a' mit a' Király parantsol!” és azért éneklé a' mi időnkben egygyik Korona-Örzőnk; mert „a' Király 's Haza nem két különös test, Hogy egynek hasznával másnak vethessünk lest.”

Káros és veszedelmes az emberi társaságban a' határozatlan¹⁵ főhatalom: bizonyára nem kevesebb a' veszedelem ott-is, hol az Uralkodó az Egészre nézve szükségképpen megkívántató hathatós erő 's tekintet nélkül szűkölködik. És, a' mit mind a' régi, mind a' mostani Népeknek történeteiből, kiki nyilván láthat, még több fejedelmi székek dőlnek-le, még több országok²⁰ zavarodnak-fel, 's még több népek vesztik-el szabadságokat, nemzeti függetlenségeket *azért*, mivel a' kormányzó, a' társaság' belső szerződésének hibás öszvealkotása 's szövevényes akadályai miatt, erőtlenek, gyengék, bátortalanok, 's a' külső vagy belső erőszak ellen tehetetlenek voltak; mint sem *azért*,²⁵ mivel igen nagy hatalommal birván, szabad kénynek 's tetszések szerént uralkodhattak, magokat 's az országot, ok és szükség nélkül 's minden józanabb politika ellen, veszedelembe keverték, — mintegy szabad ösvényt nyitván hatalmasabb tsalárd szomszédgyoknak, az alkalmatosságot lesve leső irígy ellen-³⁰ ségnek.

2. [PÁPAY SÁMUEL IRODALOMTÖRTÉNETÉRŐL]

végbevételére, egygy olly jeles Nyelvkönyvnek illendő elkészítésére, melyet, mostani környülállásainkban, még egygy egész Társaságtól (válogatott tudós és bölts tagokból álló nagy Akadémiától) sem igen várhatnánk? . . .

Készíthet ugyan, minden kétség kívül, az egygyes, magános ember-is mind *Lexicont*, mind *Grammatikát*, — több vagy kevesebb szerentsével; a' mit t. i. tehetsége, tudománnya, ízérese, szorgalmatossága, 's egész külső és belső állapottyának

10 minémúsége magával hozza, 's megengedi. Voltak-is minálunk már sokan, a' kik e' végre eleget fáradoztak. Némellyek közülök (a' mint kiki láttya) minden jó szándék 's ditséretes igyekezet mellett-is, az efféle könyveknek, még eddig tsak számokat szaporították. Mások, illendőbb készülettel fogván a' dologhoz,

15 szerentsésebb foganattal munkálkodtak; 's alkalmasént öszve-is gyűjtötték már a' jövődöbéli nagyobb épületre megkívántató műszereket. És, ha *most, Páriz Pápai Ferentz, Bod Péter, Baróti Szabó Dávid, Sándor István, Márton József*, 's más érdemes hazánkfiyai után, valamelly nagy-

20 tudományú, éles-eszű, jó ízlésű 's fáradhatatlan-munkásságú, derék Magyar egy közönséges nagy *Szótárt* vagy *Szókönyvet* írni 's közre adni akarna: valóban nem kevés új érdemet 's ditsősséget szerezhethetne magának. Köszönettel fogadtatnék bizonyára egygy ilyen hazafinak illetén munkája az egész

25 Nemzettől, sőt hálados tisztelettel említettnek ditsősséges neve még a' késő maradékoktól-is. Örvendetes jelenés volna egygy ollyan Lexikonnak kiadatása mindenképpen, még az Idegeneknél-is; — (feltéven róla, hogy legalább három vagy négy nyelven írattnék.) Nem-is lehet nem sajnálni, hogy Tiszteletes *Ráth*

30 Mátyás Úrnak, már 20. esztendők előtt jelentett, ebbéli szándéka nem tellyesedhetett! Nagy kár az-is, hogy a' sok és szép

tudományú 's nagybuzgóságú Révai Miklós tovább nem élhetett; és el nem végezhetette szándéka szerént mind azt, a' mit olly nagy tűzzel, készüllettel kezdett vala. Illy ritka-tehetségű Tudósoknak fáradozási; a' fellyebb-nevezett jeles hazafiaknak ebbéli munkáji; a' már kinyomtattatott sok régi és új magyar Grammatikák; a' Pest és Veszprém Vgye' nevében kiadatott nevezetes két könyv; *Versegi Ferentz,* *Pápay Sámuel,* 's más érdemes Tudóssaink' hasonló igyekezeteinek gyümöltsei, — melly nagy és melly kívánatos segítségére nem lehettek volna majd idővel azon felállítandó nemzeti Tudós Társaságnak, mellynek egygyik legelső 's legillendőbb foglalatossága bizonyosan egygy olly közönséges *Magyar, Tót, Német,* és *Deák Szótárnak* egygyesített erővel való elkészítése 's kiadása fog lenni!

De egygy ollyan bizonyos Szisztémának, egygy olly jeles bölts, és minden Írót bátran vezethető Kalaúznak, Grammatikának, vagy akármelly más névvel nevezetendő nyelvtanító fő Könyvnek készítése, a' millyenről fellyebb emlékeznék; a' millyen nélkül még tellyességgel szűkölködünk; a' millyennek szerzésére talán még *nints-is idő*; 's a' millyent még-is némelly Auctoraink, kik már-is a' tökéletességnek tetejéről álmadoznak, a' magok' saját munkájokban nagy bátran a' józan ész' egygyetlen egygy úttján talált *Codex* gyanánt árúlnak és szinte únszolva ajánlanak, — holott az egygyik maga megvallya, hogy ő, elhagyván azt a' közönséges útat, a' mellyenn rendszerént majd minden más Magyar Írók jární szoktak, 's a' mellyre azelőtt ötet-is egygy ugyan-azon Magyarok' *példája utánn indúlt tudós hazafi tsábitotta*" (sic!) már most ("*a' filologiába ereszkedvén*") azon „*melléki magyarságra tért-vissza, mellyel gyermekségétül fogva élt;*"¹ egygy ollyan Törvénykönyvnek, vagy-is mindnyájunkat jó tanáttsal segíthető Kalaúznak, illendő elkészítése (mondom) bizonynyára nem egygy Grammatikusnak, nem-is két tudós rendbéli embernek dolga! . . Reméllhettyük e' felett, sőt méltán meg is várhattyuk, hogy még az említett, (valaha talán tsakugyan felállandó) Tudós Társaság vagy Akadémia, maga sem fog a' szelíd és mértékletes böltseség úttjáról annyira eltávozni, hogy bennünket olly kényes dologban, mint a' millyen az egész Nemzet' nyelvének ügye! — vélekedéseinek elfogadására erőltetni akarjon; sem az Országló Hatalomnak nem fog soha, semmiféle örv és nevezet alatt, a' józanabb ész és illendőség ellen, olly tanátstalan és merész kívánsággal alkal-

matlankodni; hogy az Írókat (kivált ha nem tagjai azon Tudós Társaságnak), „törvény által kényszerítse” ’s az Akadémia’ nevében kiadatandó beszéd- és írásbéli szisztéma, szótár, Grammatika, vagy akárminémű egyéb munka szerint, „a’ már
5 *kidolgozott nyelvet legfőbb tekintetével meghatározza!*”

Úgy látszik, hogy az a’ tudós, érdemes, és nevezetes hazafi, a’ kinek nyomtatott szavait itt előhozom, nem fontolta-meg jól, hová és melly igen meszsze terjed ebbéli vélekedésének ’s javallásának értelme; nem gondolta-meg, továbbá: mit fog-
10 nak majd mind ő róla magáról mind ezen váratlanul izgató sűgallásai által igen-is nyilván elárúlt titkos szándékáról itélni ’s mondani még azon polgártársai-is, a’ kikről éppen nem állít-hattya igazsággal, hogy rosszszakaróji, vagy ellenségei. Ez pedig annál hihetőbb, mennél bizonyosabb, hogy gyakran megtörténik
15 az a’ szerentsétlenség-is rajta, hogy éppen nem azt mondgya, a’ mit külömben talán mondani akart vala elébbi szavaihoz, és állíttásainak értelméhez, egész beszédyének rendihez képest, legalább mondania kellett volna.

Egy nemzeti Tudós Társaságról, — hűsz vagy harmintz,
20 ’s talán még több, jeles és válogatott Férjfiakból álló egész Akadémiáról, — fel sem tehetünk ilyeneket. Mert valósággal olly bölts ’s efféle dolgokról gyakran egygyütt-tanátskozó, tudós emberek’ Társaságról tsak képzelni-is alig lehet, hogy felállíttatásának fő tárgyáról, köteles foglalatosságainak igaz
25 tulajdonságairól, és nevének ditsősségéről elannyira megfelel-kezővén, a’ kebelében lévő Grammatikusokat isméretes régi szokások szerint, sokat túrheterlenkedni, ’s az ő nevében Íróin-kon hatalmaskodni engedhetné. Nem-is lehet egygy olly tudós ‘Társaságnak nem tudnia, hogy azért nem minden Magyar Író
30 „járatlan a’ magyar filológiában”, ha anyai nyelvének Genius-sáról, természeti saját tulajdonságairól, ’s egész belső és külső mivoltáról nem úgy itél, mint ő. Nem lehet nem tudnia, hogy az emberi elmének az efféle dolgokban előre bizonyos és szűk határokat szabni, ’s tehetségeinek az élő nemzeti nyelv’ és
35 közönséges kultúra’ menetelével ’s szünetlen változásaival mindenütt és mindenkor egygyütt-járó szabad kifejtődését hatalom által hátráltatni: inkább egyvalamelly kényes uralkodásra törekedő kevély és erőszakos felekezethez, mint-sem bölts férj-fiakhoz illő akarat és igyekezet volna; — legalább nem olyan
40 tselekedet volna, melly a’ tudós ‘Társaság’ ügyének jószágát bizo-

nyíthatná, vagy javallásainak az okos Olvasóknál bizodalmat és tekéntetet szerezhetne. Nem lehet nem tudnia továbbá: hogy nem minden, a' mi valaha valahol megtörtént 's talán hasznos volt, mindenkor és mindenütt követni-való példa; kivált ha az ebbéli törvényes rendelés olly különös idő- és helybéli környül-
állítások által okoztatott parantsolat volt volna, melly ott és
akkor jónak és szükségesnek ítélthetett ugyan, de nem ollyan tulajdonságú volt, hogy azt más valamelly bölts Nemzet vagy szomszéd Ország még eddig követne, vagy maga-is méltónak ítélte, az a' Nép, a' mellynek illy dolgokban valaha így parantsol-
tak, azután mindenha és mindenben meg tartotta volna —
ámbar ott, azólta, valósággal közönséges szokássá válhat vala, ha a' józan ész és a' nemzeti jobb Írók' példája állhatatosan nem ellenzené, 's a' tévelygő sokaságnak egyenesebb útra nem mutatna. Nem lehet azt-is nem éreznie, és tudós tagjainak saját tapasztalásból nem tudnia: hogy, a' nyelv és litteratúra elővitelére hasznosabb 's egyszerűsége illendőbb dolog, a' régi és mostani jobb, legalább közönségesebben betsúltt, 's nagyobb tekéntetű nemzeti Írók' munkájiban arra vigyázni, azt keresni: miben egygyeznek-meg minduyájan? miben különbözik értelmek többnyire, a' sokféle nyelvszokásokra, majd e' majd ana' nevezetesebb környékben, majd nagyobb, majd kisebb tekéntettel uralkodó dialectusokra nézve? 's mit tartanak ezekben jónak, helyesnek, és követésre méltóbbnak, vagy ellenben roszznak, helytelennek, és egygyáltallyában megvetendőnek? 's a' t. és így tsakugyan a' Könyvszerzők' munkájiból-is, a' Grammatikusnak tisztí kötelessége 's természeti foglalatossága szerént, mindenre okos vigyázással figyelmezve, tekéntetének tsonkúlása nélkül, tanulni; mint-sem, a' használható jó példákat nagy büszkén megvetve, a' Nyelv' igaz Geniussának és a' közönségesebb szokásnak ellenére, egykét igen bölts individuum' vélekedése, mellyéki magyarsága, vagy kényes tetszése szerént, üres theoriákat koholni, 's ezeknek kedvéért az igaz és valósággal tisztá Magyarok ellen már-is kénszeríttő eszközökről, parantsolatokról gondolkodni!

Nints kétség benne, 's nem-is akarjuk tagadni elvégre, hogy a' kulturára, különösebben pedig a' nemzeti nyelv' mívelésére virágoztatására, 's terjesztésére nézve, nagyon hátra maradtunk; és hogy nem igen vagynak, még mind eddig, classicus Auctoraink. Vigasztalhat minket mindazonáltal még-is az

a' gondolat, hogy, a' múltt századok' mostohaságához, a' köze-
lebb idő' rövidségéhez 's a' szükséges segedelmek' tsekély
mivoltához képest, eleget emberkedtünk; és hogy, a' mi Hazánk'
környülállásaiban, illy kevés idő alatt, más valamely nemzet'
5 talán ennyre sem érkezett volna. De ugyanazért kellene ám
azon érdemes tudós hazafiaknak, a' kik Adelung' nevét emle-
getik, 's ezen nagyhírű Tudósnak nyomdokiba lépni akarván,
az övéhez hasonló nagy ditsősségre törekednek, — még inkább
és annál jobban megfontolniok: 1° mitsoda állapotban volt már
10 akkor a' német litteratúra, mikor egygy illy nagy Nyelv-mester
támadhatott, 's olly nagy-készületű jeles munkákat szerezhett?
és 2° ha vallyon befogadták-e már közönségesen ezen nevezetes
és méltán magasztaltt ritka Tudósnak egész szisztémáját, vagy
követik-e ma-is a' többi Tudósok 's nemzeti Könyvírók minden-
15 ben és mind azt, a' mit ő jónak 's igen helyesnek vélt?

— Mondgya bár, a' sokasággal vagy többséggel, a' kinek tetszik;
írja, taníttsa és nyomtattassa bár, kedve szerént, a' ki akarja:
20 — p. o. „ház b ú l, ház r ú l, ház t ú l, tűz b ú l, tűz r ú l, tűz t ú l”
ezek helyett: házból, házról, tűzből, tüzről 's a' t. De azt ne
kívánnya tőlünk, hogy, ha Magyaroknak akarunk tartatni,
ötet kövessük! és a' jobb, tsínosabb Írók' értelmével 's írása'-
módgyával megegyező régi szokásunkról lemondván, mi-is az
25 ő tetszése 's akarattya szerént írjunk, beszéllyünk! Ne erősítse
azt, 's ne akarja elhítenni velünk, hogy a' mit mi mások mind
eddig jobbnak tartottunk, az „tsak Erdélyi, és így tsupán egy
környékbéli”! amaz ellenben „közönséges nyelvszokás” és „a'
többi m i n d e n (?) Magyaroknak szóllása”! 's a' t.
30 A' mit már olly sok és olly jeles Írók, 's ezek között
többnyire éppen azok a' derék Magyarok, kik a' többféle jó
és rossz szóllásbéli szokásokat legszorgalmatosabban megvis-
gálván, hazai Nyelvünknek mindennemű tulajdonságait, egész
külső belső természeti saját mivoltát, legjobban kitanúlták, és
35 elmebéli nagy tehetségeiknek egyszersmind olly szép, olly tsal-
hatatlan közönséges jeleit-is adták, — mind helyesebbnek 's
követésre méltóbbnak ítélték: azt talán tsak nem kellene még-is
— olly bátran, olly nyilván, és olly irgalmatlanúl kárhozthatni!
olly hibásnak, olly rosszsznak, 's tsupán egy környékbélinek
40 nevezni!

Mi legalább nem mernők, a' két Ország' hallottára, „a'
Magyar Litteratura' Esméretében” azt állítani, hogy „*mostani*
Íróinknak nagyobb része” egy „*magános, aprólékos nyelvszokás*
után indúlt!”. Mert ugyan ezen Íróinkhoz, és Ezek között
 különösen egynéhánynak nagy elméjéhez, sokféle, szép és mély 5
 tudományához, 's egyszersmind különös jó ízléséhez, nagyobb
 tekintettel 's igaz tisztelettel viseltetvén, elébb meggondolnók:
 hogy — akármit mondgyon még egy más érdemes új Gramma-
 tikus — talán még nem olly igen rossz, olly igen megvetendő,
 a' mit ezek az olly tudós, olly jeles, régibb és újabb derék Magyar 10
 Írók, — olly megegyező értelemmel mind jobbnak ismértek.
 A' miről ollyan Magyar Írók; a' miről, név szerént, egy *Káldi*
György, ki nyelvére, stilussára, 's ízlésére tekintve, a' Bibliának
 hazánkbeli fordítóji között még ma-is úgy tündöklök, mint a'
 fényes Hold a' tsillagok között, *velut inter ignes Luna minores*; 15
 a' miről, továbbá, egy Gr. *Haller* László, Fenelon' Tele-
 makussának halhatatlan-magyarságú fordítója; a' miről egy
 Baróti *Szabó* Dávid, egy *Bárótzsi* Sándor, egy gr. *Teleki*
József, *Ányos* Pál, *Ráth* Mátyás, *Pétezi* József, 's több
 illy tudós férjfiak; a' miről, mondom, Ezek és egy *Rájnis* 20
József, egy *Révai* Miklós, egy *Virág* Benedek, egy *Kis-*
jaludi Sándor, 's minden rend-, környék-, és vallás-, vagy
 felekezetbeli, mind versben mind folyó beszédben író, mind
 Magyar-Országí, mind Erdélyi, több más régi és mostani neve-
 zetes Tudósok (a' kiket itt előszámlálnom, nem szükséges) 25
mindnyájan egyformán ítélnék, mind egygy értelemben vagynak,
 és soha még tsak kérdést sem tesznek: — hogyan meri *arról*
 valaki azt mondani, hogy az tsak egy környékbeli, magános,
 aprólékos nyelvszokás? holott, ha valaha az volt volna-is, már
most (minekutánna ezek a' méltán nagyra betűlt, tisztelt 30
 Magyarok mind vele élnek közönségesen kiadott munkájikban)
 tellyességgel nem az többé, hanem valóságos írás- és könyvbéli
 tsinosabb nyelvszokás, mellyet ménékünk-is illik megtartanunk.
 Hol vagynak tehát azok a' nemzeti nagy Írók, a' kiknek ellen-
 kező példája több tekintetet érdemelne? És Hol [!] van az a' 35
 „*közönséges*” nyelvszokás, mellyet a' fellyebb megnevezett
 Könyvnek szerzője, mint egygyetlen egy fő és tsalhatatlan
 Bírót, több ízben emleget, ajánl, és magasztal? melly, mind-
 nyájunknak törvényt szabjon, 's mintegy sinórmértékül szol-
 gálhasson? Vagy hol, és melly helyekenn fogja ez a' tudós 40

Auctor (azt kérdem tőle én-is, egy jó barátommal) mely helyeken fogja ő Bakony' erdejétől a' Székelyekig azt a' lineát általvonni, mellyel olly imádva tiszteltt közönséges nyelv szokását meg akarja határozni? Szeretnők mi ezt valójában (és, nem kétlem, 5 mivelünk több más Hazafiak-is) nyilvánban, világosabban megtudni tőle. Kérjük-is azért bizodalmasan az érdemes tudós Urat, hogy szavainak igaz értelméről, az említett nyelv szokást végképpen meghatározó igen nevezetes linea iránt, bennünket bővebben tudósítani ne sajnállyon. Mert meg kell vallanunk, 10 hogy mi ezen nyelv szokásnak illetén határjairól még mind eddig legkevesebbet sem tudtunk. Az ő tudós szisztémájának pedig az az úgy nevezett közönséges nyelv szokás szinte veleje, vagy-is első és fő talpköve, mellyre egész házát építi. §. A' mit egygy ollyan Író, egygy olly nevet viselő munkában tanított, 15 méltó a' megvizsgálásra; különösen pedig az a' *principium*, melly szerént Nyelvünkben 's *mostani Íróink'* nagyobb részének munkájiban valamit rossznak állított és kárhóztat, valójában megérdemli mindnyájunknak figyelmetességét. Mert mi azt itéllyük, és ebben kétség kívül ő-is megegygyezik velünk, hogy nints 20 szebb, nagyobb, és, a' mint már egyszer mondám, drágább 's félythetőbb kintsünk, hazai nyelvünknel. Elmúlaszthatatlan kötelességünk azért, ezen szent örökségünket egész épségében, tisztaságában fenntartanunk, megőriznünk, 's terjesztésén tellyes igyekezettel iparkodnunk. Annak elromlásával oda lenne karakterünk, polgári minéműségünk 's egész nemzeti létünk, és mind 25 az, a' mi ezektől függ, — mind az, a' mi jó, szép, kedves, kívánatos, szent és ditsőséges lehet még előttünk, mint vitéz Eleink' méltó maradéki 's igaz Magyar Hazafiak előtt!

Örömet megtudnók, továbbá, a' többször említett tudós 30 Hazafitól egygy úttal azt-is: Hol, melly tájonn, és név szerént mellyik vidékben vagy Városban lehetne 's kellene főképpen, az ő tőle vontt határokon belől, feltalálni 's leginkább megtanulni azt a' nyelv szokást, a' mellyet ő közönségesnek tart 's a' mellyet munkáinkban minékünk-is mindnyájunknak követnünk illett volna? Mert hihető, hogy azon nevezetes határokon 35 belől-is, nem mindenütt egyforma tökéletességgel uralkodik az a' nyelv szokás; ha nem egygyik környékben tsakugyan jobban 's szebben beszélnek a' Lakosok, mint-sem a' másokban. Noha mi-is eleget jártunk keltünk Magyar-Országnak majd minden 40 vidékeiben, 's Hazánk' minden rendbéli Lakossainak nyelvét,

charakterét, vélekedését, 's mindennemű tulajdonságait, egész állapotjának igaz mivolta szerént ismerni 's kitanúlni igyekeztünk; noha, ezenn fellyül, elég alkalmatosságunk volt, mind Magyar-Országí, mind Erdélyi tudós emberekkel társalkodni, és efféle tárgyakról bővebben értekezni: még sem tapasztalhattuk, se' nem hallhattuk mí soha, hogy itt vagy amott, e' vagy ama' környékben, vagy akármelleyik nevezetes nagy faluban, a' nemzeti kultúra egygyáltallyában, és az avval egygyütt járó nyelv- 's szállásbéli kultúra különösen még mind eddig valahol olyan állapotra jutott volna, mellyre nézve az a' vidék, az a' népes város, vagy nevezetes nagy falu, okossággal kívánhatná, hogy a' Magyar Írók magokat az ott uralkodó ebbéli szokáshoz alkalmazzassák. De tapasztaltuk ellenben gyakorta, 's majd mindenütt, hogy az ott lakozó Magyarok többnyire vagy azt tartják, hogy az ő nyelvek' járása legjobb, legtisztább, 's követésre legméltóbb; olly nagy hatalma vagyon az effélében-is a' helybéli vélekedésnek némelley embereken, hogy, ha szinte másféle 's meszszebb tájakra vetődnek, 's többet, jobbat tanúltak, és könyveket írnak-is, még sem mondhatnak-le elébbi szokásokról tökéletesen; sőt néha szinte dítsekedve említettik, hogy viszzatértek azon vidékbéli magyarságokra, mellyel gyermekségekétől fogva éltek. És még köszönettel tartozunk nékik, — ha, minekutánna barátságból több esztendőig bajlódtunk velek, 's a' „*dicsírtessen, eszek, kedveskedek, gondolkodok*”, 's egyéb efféle akármelleyik „*melléki*” valóságos képtelenségekről lassanként leszoktatván, tisztább, tsínosabb magyarságra, és tehetségünk szerént ama' igen könnyűnek látszó nehéz mesterségre tanígtattuk: miként kellessék valaha könyveket írni 's nyomtattatni szándékozván, az író tollat forgatniok, 's gondolatyaikat jobb rendbe szedve helyesen és világosan kifejezniek; köszönettel tartozunk, mondom, ha ők már most, a' *filológiába ereszkedvén* 's néhai szokásokra viszzatérvén, ki nem tsúfolnak bennünket, 's szíves fáradozásinkat viszontagló embersegből azt nem mondgyák, az egész Nemzetnek hallottára, hogy eddigelé tsak azért éltek a' mí „*tótos formánkkal*” (*dítstéressék, eszem, kedveskedem, gondolkodom 's a' t.*) mivel mí, — a' magyar filológiában „*szinte olly járatlanok*” lévén, mint ők, 's tsupán „*mások példája után indúlván*” — őket-is arra az *útra tsá bitottuk* „*mellyet magunk jártunk!*” és, így ítélvén helybéli magyarságokról, igen-is hajlandók egygy ollyan fele-

letre, a' millyent hajdan amaz Athénásbéli polgár egy más vidéki görögnek adott;² vagy pedig azt vélik, sokan még az előbb valók közül-is, hogy haszontalan gond és fáradság, arról aggódni, hol és kik beszélnek jól magyarul, bőven és úntig
5 elég lévén ő nekik az, ha, mindennapi kevés szükségükhez képest, gondolattyaikat tős szomszédgyaikkal közölhetik.

Illyen tapasztalásunkhoz képest, nem-is lehet minékünk nem mosolyognunk, valahányszor e' vagy ama' környékbéli („melléki”) dialectust tiszta magyarság gyanánt halljuk ditsér-
10 tetni, magasztaltatni. Mert bizonyos dolog, hogy a' szóllásnak többféle módgyai között általlyában véve egygyetlen egy sínts, mellyet a' helyes-ítéletű 's jó-ízlésű Magyar Író választhatna, 's nyomtatásra adandó munkájiban követhetne.

Meglehet azonban, hogy némellyek ott már-is Athénást
15 vagy Florentziát szemlélnék Magyar Országban, a' hol mí mások még eddig tsak Attikát Toskánát sem láthatunk! Legalább úgy látszattak vélekedni azok az érdemes Hazafiak, a' kik, ezelőtt 16 vagy 17. esztendővel, egy Dr. Földi Jánosnak 's több más Tudósnak Magyar Grammatikáját, megvizsgáltatás végett, —
20 Debretzenbe küldötték! nem azért küldötték, mivel a' választott bölts Censorok, nagy-tudományú 's nevekről és munkájikról Ország-szerte isméretes derék Magyarok lévén, az illyen dolgokról legértelmesebben fognak ítélhetni; hanem azért, mert — Debretzeni Taníttók, Debretzeni Profeszszorok!!..

25 Mí ellenben, a' kik alkalmasént tudgyuk, miként beszélnek magyarul a' Debretzeni Collegiumban-is, azt tartjuk: hogy, ha tsakugyan van és lehet már valahol a' mí Hazánkban-is ollyatén valamelly derék Város, vagy jeles kis környék, mellyet Minerva a' többi felett különösen kedvell: azt okossággal még eddig
30 valójában sem Buda' vagy Pozsony' táján, sem Debretzen várossában 's ennek pusztá vidékeiben, sem Nagy-Ényed körül nem lehet keresnünk, hanem tsakugyan még-is inkább a' Magyar-Országi és Erdélyi, régi és mostani, jobb Íróknak közönséges hazájában kell feltalálhatnunk. Tudnunk, ismérnünk
35 kell, minden kétség kivűl, a' szóllásbéli többféle szokásokat. Ismérnünk kell főképpen azokat a' jobb és böltebb Magyarokat, a' kik, a' régibb és újabb időkben, mí előttünk éltek és könyveket írtak; 's különösen pedig arra az írásbéli tsinosabb nyelv-
40 értelemmel, 's állhatatosan követtének, 's mellyet nyelvünknek

mostani zavarodott állapotjáého képest, nagy részént 's leginkább az ő nyomtatott maradványaikból 's egynéhány most élő, igen kevés-számú, de annál nagyobb tiszteletre méltó, jeles lelkeknek munkájiból tanulhatunk. De ugyanazért nem kell ám és nem is lehet igazsággal azt állíttanunk: hogy e' vagy ama környékbéli (p. o. a' *Tisza-mellyéki*) nyelvsvokás légyen az a' követésre méltó szép és tiszta magyarság, mellyel nyomtatásra adandó munkájinkban kellene élnünk!¹³ Egygy olyan közönséges nyelvsvokás ellenben, a' millyenről a' *Magy. Litt. Esméretének* érdemes Szerzője beszéll, 's a' mellyről mí már fellyebb emlékeztünk: még mind eddig tsupa álom, és hiu képzelődés, — egy vidék- vagy felekezetbéli előítélet, és így helytelen magános vélekedés. 5- 10-

Ha az Európai Népek' közönséges kultúrájának menete-lére, 's mindenik jelesebb Nemzet' litteratú[rá]jának különös történeteire nézünk; és a' mí saját nyelvünk' 's litteratúránk' egész állapottyára visszatekéntünk: nem lehet nem látnunk, hogy, — Hazánknek mindennemű, külső és belső, régibb és újabb környűállásaira, történeteire nézve, 's akármellyik nemzeti litteratúra' virágzásának első tsekély kezdetétől fogva illy kevés időt számlálva, a' *proportio* szerént talán egygyetlen egy Nemzetnél sem találtatik annyi Grammatikus, Filologus, 's más illyforma nevezetű Nyelvtanító mester, és Reformator, mint mínálunk, a' nélkül, hogy mind ez ideig egygyetlen egy valóságos *Magyar Grammatikánk* volna! 15- 20- 25-

Távúl légyen tőlem, hogy ez által akármellyik érdemes Auctornak ditsősségét homályosíttani akarjam. Sőt inkább ditsérni, magasztalni kívánom hazafiúi buzgóságokat! Hallották, érezték, látták, 's tapasztalták ők, hogy, ha hazai nyelvünkön, hamar, és az igen sürgető környűállásokhoz képest, mennél előbb segítteni, 's a' közönséges kívánságnak eleget tenni akarunk, felette nagyon szükséges dolog, *Grammatikát* 's *Lexicont* készíttenuink. Ehhez képest, hozzá fogtak a' nehéz munkához; mindnyájan nagy bizodalommal, jó reménységgel, és tiszta szándékkal; de különbözű foganattal, 's többnyire igen kevés szerentsével. 30- 35-

¹ A' visszatérű 's palinodiát éneklű érdemes Grammatikusnak azon melléki 's gyermekkori magyarsága, mellyel minket-is únszolva kínálgat, abban áll: hogy ő azt, a' mít a'

Magyarok már századoktól fogva jónak tartották, 's tartanak ma-is, és a' mitől a' Magyar Író, ha Nemzete' szép nyelvét szereti 's illendőképpen betsűli, soha el sem állhat, *tótos vagy deákos formák* névvel tsúfolván, ezek 's effélék helyett: *gondol-*
5 *kodom, kedveskedem, gyönyörködöm, eszem, reménykedem, méltóztassál, ditsértessék 's a' t.* imígyen szóll: *gondolko d o k, kedves-*
ke d e k, gyönyörködöm[!], eszek, reménykedem[!], isz o k, méltóztass, ditsértess e n 's a' t.

Mí más Magyarok azt tartjuk, továbbá: hogy nem okosság,
10 szavainknak már a' szokás által-is helyesen meghatározottatott értelmét felforgatni, 's a' különböző dolgok' és idéák' jelentésére feltaláltató különös és saját szókat egymással feltserélve, vagy meg nem választva, nyelvünknek tisztaságát zavarni. Így keverik pedig a' nyelvet, és így rontják a' szók' értelmének
15 világos meghatározását, az úgy nevezett, igen kívánatos praecisiót, azok az Írók, kik az e' vagy ama' környékbéli (mellyéki) tanúlatlan köz-nép' nyelvszokásához folyamodván, a' *magas* és *magos*, a' *míg* és *még*, a' *sem* és *se*, 's több effélék között, különbséget tenni vagy nem *tudnak*, vagy, még tudománybéli
20 dolgokról írtt 's nyomtatott könyveikben-is, majd megfoghatatlan fejességből nem *akarnak*; — és még-is mindnyájunkat szinte kézen-fogva vezetni kívánnának! . .

² Mit itélsz szóllásom' módgyáról? — „Theszszáliai létedre elég jól beszéllsz nyelvünkön!”

25 ³ in Nota: *mejj, mell, pectus*; az Író egygyiket sem követi, hanem így írja: *melly*.

3. [AZ 1820-AS ÉVEK IRODALMI VITÁIHOZ]

I.

^{d)} Ezt a' minden jó szándékú, 's eszével, tollával valóban használni akaró tudós Hazafiban megkívántató lelki erőt, igaz bátorságot, jól meg kell a' mai Nyelv-újítottok' új módi Aesthetikusok' és az oskolákból tegnap érkezett Új-Magyarok' igen különös nemű bátorságától különböztetni. Mert az ettől annyira 10 van, mint a' föld az égtől!

Ezek az igen sokfélélt öszveolvasó, többnyire tsak imígy amúgy értett, 's néha felette balúl értett német könyvekből tanuló, 's azok szerént, azok utánn németül gondolkodó, azaz, még magyar nyelvvenn-is németül beszélő, derék Tudósok, ma 15 mi nálunk annál többet „mernek”, mennél szükségesebbnek vélik és gondollyák, hogy reformatori szándékjuk' tellyesítettésben különös nagy bátorságot mutassanak.

Az egygyík, a' ki felette tudósnak 's mintegy elsőnek tartatik közöttök, és a' ki, esztendejinek számához képest, 20 talán valamennyi között legtöbbit olvasott, ha szinte nem igen jól értette volna-is mindég mind azt, a' mit olvashatott, — ez a' maga' felekezeténél 's nyelvújító szövetséges társainál elég nagy tekintetben lévő derék Kritikus, imezen vallást teszi, sok egyéb hasonló különös értelmű véleményyei 's állításai 25 között, (a' mellyekről azonban most itt nem szükség emlékeznünk):

„*Én makats nem vagyok*”, úgy mond, egygyík józanabb gondolkodású baráttjának okos és szíves intésére felevén; „*de a' rettegést inkább utálok, mint-sem rettegni láttassam mások 30 előtt.*”

Meglehet, sőt igen hihető, hogy ezen szavai által nem tsak bátorságát akarta kimutatni, hanem egyszersmind azt-is saját példájával újra megbizonyítani, a' mit már előbb igen határozatos szókkal állított vala: hogy t. i. sem a' német, sem a' magyar 35 nyelvben és stylusban, „*nints constructio*”!

Az ilyenféle állításokat megtzáfolni, szükségtelen volna, 's nem-is tartozik szándékunkhoz, ezt tselekedni szükségtelen vona. Azt mindazonáltal nem lehet még-is nem említenünk, hogy ezen vallástételben, a' gondolatok' öszvefűggésére 's a' 5 szók[!] illő egybealkotására nézve valósággal *nints constructio!* olyan constructio t. i. a' millyent a' logikának és syntaxisnak tudva lévő reguláji minden okos beszédben, különösen pedig minden *könyvbéli* vagy írói tsinosabb nyelvben és stilusban, okvetetlenül megkívánnak, (mind az emberi szóllásnak közön- 10 séges tulajdonságaihoz, mind a' magyar nyelv' különös természeténn épültt szókötésnek az egész Nemzetnél és annak minden jobb Írójínál általában fogva bévett törvényeihez képest.) A' józan logika tehát, és a' helyes syntaxis, vagy a' szókötésnek mestersége, azt kívánna vala, hogy, a' ki magáról ilyen 15 vallást tészén, 's ezen vallástételét ma nyomtatásban közre-is botsáttya, még pedig olyan munkában, a' mellynek *fő tzéllya az aesthetikai ízlés 's a' kritika*, gondolatit és szavait imígy fűzze 's alkossa-öszve, (ha magyarul és helyesen akar beszélni): „*Én makats nem vagyok*: (az erőszakos nyelvújításban t. i. 20 és a' szükségtelen idegen szók' béhozásában) *de a' rettegést inkább útdalom, mintsem eltűrhetném*, (vagy, azt akarhatnám, v[agy] elszenvedhetném) *hogy rettegni láttassam mások előtt*. Ellenben úgy, a' mint elébb vala: *inkább útdalom, mintsem láttassam* — hibás és helytelen volna, mind a' gondolatra, mind 25 annak kifejezésére nézve, nem tsak magyar és német, vagy franczia beszédben, hanem minden emberi nyelvenn.

Ezt azonban tsak azon szertelen különösségű állításra nézve kelle megjegyeznem, a' mellyhez képest ne talán ezután-is más valamely gondolatlan Írók azt vélhetnék, és mondhatnák, 30 hogy *Van franczia conatructio: de sem német, sem magyar nints!!!* Ezt ma mí nálunk, sőt egész Európában, tsak az vélheti 's állíthattya, a' ki vagy a' szók' bévett értelmével játszani akar és illetén elméskedéssel valami különös vagy-is [?] mélységes új tudományt, új iskolai böltseséget mutathatni 35 vél, vagy pedig valósággal sem francziáúul, sem németül, sem magyarul nem tud, és ezen nyelvek' igaz geniussát, természeti saját minéműségét tellyességgel nem isméri, 's még-is mindenikről — itélni mer!

Lássuk már azon vallástételnek belső mivoltát, igaz 40 minéműségét, a' szók' tulajdon értelmére nézve. Mert

tulajdonképpen csak ez tartozhatik most itt a' mi szándékunkhoz.

„Inkább utálok a' rettegést, úgy mond, mint-sem rettegni láttassam mások előtt” ; azaz, attól félek, hogy félni ne láttassam!

Az olyan bátor és mindent merő Nyelvújító, az olyan hatalmas Kritikus és derék Recensens, 's az olyan „jó Psychologus” (Élet és Litteratúra II-dik köt. 125. l.) a' ki most, a' XIX-dik század' 27-dik esztendejében, a' Tudós Világ előtt ilyen vallást tehet, nem vette észre, hogy ugyan ezen vallástétele 's ekképpen kinyilatkoztatott titkos félelme által mutattya-ki leginkább, akarattya ellen-is, minden „mások előtt”, mind reformatori böltseségének és bátorságának, mind aesthetikai tudományának és ítélő-tehetségének minéműségét, igaz mivoltát, elrejthetetlen saját bélyegét! Minden mások előtt, mondám tulajdon szavaimmal; mind azok előtt t. i., valakik nyomtatásban közre jött könyveket olvasván, magok-is gondolkodni szoktak, és a' „psychológiában” nem tellyességgel járatlanok, 's a' jót és helyest a' rossztól és helytelentől mindég okosan megválasztják.

Az ilyen bölts és figyelmetes Olvasók, igen jól tudgyák egyszersmind azt-is, mit kellessék az olyan Írókról 's új rendbéli „jó psychologusokról” itélniek, tartaniok, a' kik most a' magyar Nyelvet csak azért-is újítják, erőltetik, tsigázzák, keverik, rontják és zavarják, mivel mesterek' és vezérjekkel, 's meghitt társaik' és tanítványaikkal egygyütt, attól félnék és rettegnek, hogy félni, *rettegni ne láttassanak!*

Nem tsuda, ha most az ilyen gondolkodású 's illy különös bátorságú Nyelvújító semmi tanátsra, 's intésre, vagy panaszra nem hajlik. Nem tsuda, ha mikor eltökéltett, erős szándékot 's valóságos grammatikusi fejességet mutat, még akkor-is azt akarja baráttyával és Olvasójival elhíttetni, hogy ő *nem makats!* noha másutt nyilván megvallya, hogy az ő legfőbb indító oka nem egyéb, hanem csak — *caprice!!!*

Nem tsuda, ha az ilyen megátalkodott Nyelvújító nem irtózáván a' nyakra főre rohanva *haladó* mondatos vitézek' motsárba merültt *vezérének* ijesztő példájától, néha még annál-is távolabb menni akar, 's hasonló hírességre vágy, és, míg azok a' régi jó magyar szókat herélgetik, rongálják, és tsúfíttják, vagy saját fabrikájokban naponként újakat koholnak, 's öné, dits, düts, tzikk, árny, rim, rom, rény, és rényes, (rántottás?) 's egyéb ollyatén valóban ringy-rongy kábaságokkal mutattják

teremtő tehetségeket, tudományokat, böltseségeket és bátorságokat, addig ő, Magyarokhoz szólván (mert baráttyához írt leveleit annak feleletivel egygyütt nyomtatásban közre adván, mindnyájunkhoz szól, akár tudunk németül, deákul és francziául, akár nem) 's nem tudván, nem tanúlyán-meg, mit millyen névvel szoktak a' Magyarok magyarul nevezni, még a' tiszta szín-aranyat-is tsak úgy és akkor isméri Magyar Országban vagy Erdélyben termett aranynak, ha németül nevezheti, *németül nevezi*, 's beszédét és új módi „*constructiójít*” úgy tarkázza, keveri, zavarja magyar és német szókkal, hogy azt egynéhány esztendő múlva talán maga sem fogja többé megérthetni.

Nem tsuda továbbá, hogy ez az ilyenféle különös bátorságú 's ízlésű híres, nevezetes *Kritikus*, most mí nálunk 15 a' versei' gyarlósága miatt régen elfelejtett, 's már ma többnyire tsak nevérol-is alig ismértt, következésképpen az egész Nemzettől minteggy örök feledékenységre ítéltt, kárhoztatott szegény Balassa Bálintot, a' még ma-is méltán közönséges tiszteletben lévő Gyöngyösi Istvánnál jelesebb Poétának tarthattya, 's a' 20 halhatatlan érdemű Zrínyivel (szinte majd) egy karba helyeztetheti. (Ámbár igaz, hogy ennek versei-is elég gyarlók, 's ma már alig olvashatók!) Ugyan azért akarta Rádai, ez a' nagy és áldott emlékezetű bölts Hazafi, a' mí Kassai Múzeumunkban ezen jeles Költőnek nagy munkáját prózában előadva olvashatóbbá tenni, 's ez által annak belső mivoltát jobban megismértetni.

A' ki Zrínyiben a' Költőt meg nem tudgya a' Versszerzőtől különböztetni, 's az ő nagy költeményének belső érdemét, több rendbéli jeles tulajdonságait, annak nyelv- és versalkotásbéli gyarlóságától 's egyéb akármiféle külső fogyatkozásaitól választani; a' ki, mondom, ezt a' ditső nagy Hazafit és jeles 30 *Költőt* a' régi magyar *Versszerzők' seregében elsőnek*, és Gyöngyösinél jobbnak, tökéletesebbnek tartatni, 's még a' négyes strófát-is nevérol neveztetni, és így az *ebbéli* elsőséget-is ő neki tulajdoníttatni akarja, 's kívánnya: az ilyen új oskolabéli szegény 35 *Kritikus* maga sem tudgya, miről és mit beszél.

A' mi hajdan a' Római Epikusok' nagy elméjű attyával, és későbbben mí nálunk-is a' Szíréna' halhatatlan érdemű Szerzőjével másfél század alatt megtörtént, meg szokott az hasonló- 40 képpen minden más Poétával-is mindenütt és minden időben

történni, ha költeményének a' poétai nyelv- és versalkotásbéli jeles tulajdonság és tökéletesség éltető erőt 's kedvességet nem ad. Bár mi szép volna-is az ollyatén munka belsőképpen, nehezen fog, külső tökéletlensége 's hármóniatlansága miatt, sokáig tetszeni, 's azon nemzetnek emlékezetében fennmaradni, a' 5
mellynek nyelvén a' Szerző költötte, 's olly tökéletlenül közre botsátotta.

Dans la poésie, úgy mond egy nevezetes Író, le génie de l'expression est, si je l'ose dire, le génie de nécessité. Le poète épique le plus riche dans l'invention des fonds, n'est point lu 10
s'il est privé du génie de l'expression; au contraire, un poème bien versifié et plein de beautés de detail et de poésie, fût-il d'ailleurs sans invention, sera toujours favorablement accueilli du public.

Tiszteljük azért, és betsúlyuk 's szeressük szívünk szerint 15
mindnyájan Zrínyit, mint Hazánk' egygyik legjobb és legditsőbb jeles Fiját, 's halhatatlan nagy-attyának méltó unokáját, Költői nagy tehetségiért 's ritka szép tulajdonságaiért-is; de poétai nyelvére 's versalkotásbéli talentomára nézve, ne kívánjuk azt Olvasójától, a' mit méltán és igazsággal, 's józan észszel 20
értelmes emberektől senki nem kívánhat.

Ehhez képest mondgyuk mink-is ő rólla, a' mit Enniusról ama' nagy Rhetor mondott, a' kitől a' Német Aesthetikusok' seregének magyarságtalan Magyar echóji sokat tanulhatnának: „Ennium, sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus 25
grandia et antiqua robora jam non tantam habent speciem, quantam religionem.”

Az imént mondottakból nyilván kitetszik, mi lehetett annak igaz oka, hogy Zrínyi, *mint Poéta*, a' Nemzetnél kedvet nem lelhetett, hogy szívére, lelkére bé nem hatott, 's ugyan 30
azért emlékezetében, mint nemzeti Poéta és Versszerző, fenn nem maradhatott;

Nem tsuda, még továbbá, hogy most ugyan ez a' híres Kritikus, a' Magyar Versszerzők imént megnevezett ditső Fejét, úgymint a' Nagy (idejéhez, és a' nemzeti nyelvnek és tudományosságnak akkori állapotjához, 's az ő mai értetlen és vakmerő betsmérlőjinek parányi kitsinységéhez képest valóban Nagy) Gyöngyösi Istvánt, mint érdemetlen *usurpatort*, egynéhány soraival 's német-magyar keverék beszédével azon magas 35
poltzról lebuktathatni(!) véli, a' mellyhez sem ő, sem nyelvújító 40

szövetséges társai, 's más ő hozzájuk hasonló új-módi magyar Versszerzők, (bár mint ágaskodgyanak, szepelkedgyenek-is), soha fel nem érnek; sem ezen ditső nagy embernek, még tsak árnyékába sem hághatnak. Azok az egynéhány ritka tehetségű
5 's igen kevés számú jeles Költők és Versszerzők ellenben, a' kik, az én vélekedésem szerint, most a' Magyar Nyelvnek és Poézisnak legnagyobb díszére vagynak 's jövendőben-is mindég, érdemlett ditsérettel, 's háladatos indulattal említetni fognak, nem szoktak Gyöngyösiről ilyen megvetéssel szólni; ámbár
10 annak több rendbéli nagy hibájit és fogyatkozásait szintén úgy isméri, mint tagadhatatlan és szembetűnő jó tulajdonságait; és ámbár ők mind ezekről jobban és helyesebben ítélnének, szállhatnának, mint akárki más azok közül a' kik most magokat ilyen vakmerő 's illetlen és igazságtalan ítélettételeikkel és idegen
15 hangú pajkos beszédekkel nevezetesekké tenni kívánnyák. Kik légyenek ezek az egynéhány most élő jeles Poéták, tudgya azt az egész Nemzet; ha itt én őket meg nem nevezem-is; noha édes örömet ditséreném, magasztalnám neve 's érdeme szerint mindeniket, ha törvényűl nem tettem volna magamnak, hogy ez
20 úttal senkit az élők közül meg ne nevezek; jól tudván egyébaránt, és meggondolván azt-is, hogy ezen egynéhány jeles Költő a' mí ditséretünk nélkül nem szűkölködik.

Nem tsuda, elvégre, hogy ugyan az a' nagy bátorságú Kritikus, a' ki most egynéhány szavával Gyöngyösit régi helyéről, „a' meg nem érdemlett poltról lebuktatá”, az olyan középszerű új Versszerzőt egy recensiójával nem tsak igen derék Költővé, nagy tehetségű jeles Poétává teheti, változtathattya, 's a' felhőkbe felemelheti, hanem még a' Képirók' isteni elméjű 's halhatatlan ditsőségű fejedelméhez, Urbínói Sanzio Ráfaelhez-is hasonlíthattya — az olyan középszerű Versszerzőt, a' ki, Horatius' és Boileau' poétikájának, 's általlyában minden poétai tökéletességnek és aesthetikai tisztább, kényesebb, tsinosabb ízlésnek, elszántt ellensége lévén, maga sem kíván egyebet a' középszerűségénél, 's ezzel nem tsak örömet és
30 bőven megelégszik, hanem az egész Tudós Világ előtt szinte kérkedve kérkedik, 's azt hiszi, vallya, taníttya, még ezen Gyűjteményben-is, hogy az ember vagy emberi elme — „középszerűnél egyebet” elő sem hozhat. (A' miből, ha igaz volna, nyilván és természet szerint következnék, hogy Moses, Dávid,
40 Isaias, Homerus, Plato, Sophokles, Virgilius, Horatius, Ossian,

Milton, Shakespeare, Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso, Camoens, Corneille, Calderon, Phidias, 's a' Belvederei Apollónak, 's Mediciek' Florentziai Venussának, vagy a' Laocoonnak Szerzőji, Alkotóji, 's nem rég Canova, Klopstock, Mozart, Hayden, Cherubini és több más ilyen rendbéli Halhatatlanok, mind olly 5 szegény, gyarló 's tehetetlen köz emberek voltak, hogy „középszerűnél egyebet elő nem hozhattak.” Kábaság! itéletbeli eszelős vakmerőség!

Egy olyan mai Versszerzőt, a' ki (hogy egyebet ne említettünk) közre jött magyar verseiben, ódájiban, majd a' Görög 10 *Delius*t, és *Eratót* a' Zsidók' *Édenébe* (még pedig *arany Édenébe*!) helyezteti, majd *Helikon' malasztyáról, romános Tempéról, öklelő fene Hajdúkról* beszéll, majd a' maga' saját „*tzombait'* (*tzombjait*), és *kevély ditsőségét*, 's majd a' nyelvzavaró 's ízrontó gyáva sereg' vak vezérének *nyomdokainn lebegő Camoenáját* emlegeti, 's számtalan hasonló újdun új tzifra ékességekkel 's tsetsebetsékkal büszkélkedik, — egy ilyen itéletű, ízlésű, tudományú, 's valóban *középszerű szegény* Versszerzőt Ráfaelhez hasonlítani, bizonyára nem mindennapi gondolat 's nem tsekély bátorság vala! Ennél távolabb menni szinte lehetetlen. És úgy látszik, 20 hogy az ilyen itélettel, a' mi litteratúránknak tsak mostani állapottyában, 's tsak az ilyen rendbéli Kritikusok' *recenziójában* lehetséges. §. De akár mint légyen ez magában, nyilván vagy on és bizonyos az: hogy ilyen itéletet még ma-is tsak az a' Recensens tehet a' Tudós Világ előtt, a' ki Ráfael' számtalan sok munkáji 25 közül, (mellyeket esztendejinek kevés számához képest több jeles tanítványainak 's úgy szólván egész oskolájának segedelme nélkül el sem készíthetett volna), még eddig talán egész életében egygyetlen egygyet sem látott; sem jeles Képirókkal, 's más rendbéli nagy művészekkel, és bölts itéletű Tudósokkal, soha 30 nem értekezhetett, társalkodhatott, beszélgethetett; sem azt nem tudhattya, 's érezheti voltaképpen: mi légyen általlyában a' *poézis*, és mi légyen különösen a' *magyar poézis*; és hogy, következésképpen, olyan dolgokról beszéll, a' mellyekhez tellyességgel nem ért, 's a' mellyekről azért nem-is kellett volna soha 35 itélnie; 's legalább a' Tudós Világ előtt illy fennyen szóllania!

Az így itelő szegény Aesthetikus nyilván kimutattya, hogy, valamint az ő felhőkig felmagasztaltt Magyar Versszerzője *valóban középszerű Poéta*, úgy ő maga-is igen középszerű Kritikus; a' kinek példája nyilván és újra bizonyítottya, melly igazán itélt és 40

szóllott légyen La Bruyère, mikor azt mondotta: „La critique souvent n'est pas une science: c'est un métier où il faut plus de santé que d'esprit, plus de travail que de capacité, plus d'habitude que le génie. Si elle vient d'un homme qui ait *moins de discernement que de lecture*, et qu'elle s'exerce sur de certains chapitres, *elle corrompt et les lecteurs et l'écrivain.*”

Ugyan ide tartozik és ötet minden más hasonló bírakkal egygyütt egyenesen illeti, még az-is, a' mit nem rég egy más nagy nevű bölts Író monda: „Une des plus grandes preuves de médiocrité, c'est de ne pas savoir reconnaître la supériorité là où elle se trouve réellement!” —

Hijában és minden ok nélkül panaszolkodik tehát, hogy ilyenféle bűnei miatt olly sokat kellett már lakolnia, bűnhődnie. Mert azt, *hogy* recenseált, *hogy* másokat bátran kritizált, 's *hogy* némelyekről keményen-is ítélte, — mind ezt igazsággal senki sem tulajdoníthatta vétekül néki. Hanem azért kellett bosszúságot, 's a' felhőkig felvitt háladatlan Versszerzőnek részéről valóságos tsúfságot, még pedig igen méltán és érdeme szerént, tapasztalnia, 's utólyára minden bírói hitelét elvesztenie, mivel *rosszúl* és *helytelenül* recenseált, értetlenül, tudatlanul, 's vakmerően ítélte, és, másokat oktatni, taníttani akarván, maga sem tudta, vagy gondolta-meg illendőképpen: kiben *mit*, *miért* és *miképpen* kellene *ditsérnie*, vagy ellenben helyes okokból méltán *gántsolnia*, — többnyire tsak a' maga' saját kényne kedve, 's ide vagy amoda hajló, ilyen vagy amollyan indulattya, különös vélekedése, felette nagyon hijános és zavaros gondolkodása, 's bizonytalan, éretlen és tisztátalan ízlése, felekezeti előítélete, hajlandósága, vagy idegenkedése, 's mind ezek mellett (tulajdon szája' vallása szerént!) egyedül tsak *caprice* lévén az a' tanátsadó Kritikus gonosz lélek, a' mellynek titkos sűgallását leginkább hallgatni, szemlátomást követni szokta itéletté[te]leiben, recensiójiban. §. Ha azért magába szállni, 's a' dologról most egy kevéssé hidegebb, tsendesebb vérrel és ma már érettebb, józanabb észszel gondolkodni akarna: nem lehetné magának-is által nem látnia, 's belsőképpen arról tökéletesen meg nem győződnie, hogy ötet magát attól az a' *Caprice* nevű hamis, bohós 's igen tsalárd és balgatag Geniustól, a' mellyet eddig imádott, igen rossz útra vezetetni, 's valóban rútúl vízre vitetni engedte; hogy mind olvasottságát, és idejét, 's fáradságát, jobbra fordíthatta, mind

40 a' természet azon ajándékinak, a' melyekkel birhat, több hasz-

nokat vehette volna; hogy az olvasó Közönséggel, az igazsággal és illendőséggel 's jó lelkiismerettel nem szabad, és valóban nem-is lehet büntetlenül illy vakmerő játékot űzni; 's hogy imént előadott, a' maga' saját tettéből és szavaiból eléggé kitetszett, 's voltaképpen meg-is bélyegzett, visszás, éretlen, és igazságtalan 5 bírálkodásának egész minéműségéhez képest, (melly szerént hazája' legérdemesebb fijait illetlenül és vakmerően betsmérel, gyalázza, kissebbíti, az érdemetleneket ellenben a' felhőkig fel- emeli, magasztallya) bizonyára sem helybenhagyást, sem köszönetet *senkitől* nem várhat, — kivéven az olyan rendbéli littera- 10 torokat, a' kik itt-is, úgy éreznek és gondolkodnak, 's azért az efféle tudományos dolgokról szintén olly balúl ítélnek, mint ő!

Egyedül tsak magának tulajdonította tehát, ha, mind saját eszével és olvasottságával, mind Tudós Olvasójinak jóságával és türelemével visszaélvén, már most a' tudós Olvasók' részéről 15 további békességes tűrésre számot nem tarthat, sem helytelen és boszszúságos kritikájával, 's éretlen itélettételeivel, soha többé hitelt nem találhat, 's nem-is remélhet.

Egyedül tsak magát okozhattya továbbá még azért-is, hogy az a' középszerű negédes Poéta, a' kit egykor olly szertelen 20 és nevetséges, 's valóban minden értelmes Olvasónál hahotát indító tzipra ditséreteivel édig magasztalni nem általlott, talán tsak azért és olly végre, hogy azután annál nyilvánban ki- mondhassa, melly igen keveset tart ő maga-is, annak egész poétai 's versszerzői tehetségéről, 's ezen tehetségnek szűk és keskeny 25 határiról, — (a' melly furtsa politika mindazáltal nem igen nagy ditséretére szolgálhatna Kritikusi nagy bátorságának, melly, a' mint fellyebb láttuk, attól fél, és retteg, hogy félni, rettegni ne láttassék mások előtt!) — hogy, mondom, ez a' magavélt 's 30 éjjel és nappal nevének halhatatlanságáról álmadozó szegény Versszerző, (a' ki egyébaránt igen betsületes, és hazafiúi tüzére, buzgóságára nézve valósággal tiszteletre méltó derék ember lehet) mind ezen hallatlan ditséretekkal meg nem elégedvén, (a' mellyet 35 külömben-is tsak az értetlenség és felekezethéli vak indulat ruházhatott reá!) maga tzáfolta-meg legjobban és legfoganato- sabbban, és hogy ollyan tsúfot tett rajta, a' millyent eleddig a' magyar litteratúrában, a' mi tudunkra, más Recensensenn még soha senki sem tett. Azon szerentsétlen és valóban nyomorúságos *antikritikájával* t. i., a' mellyet ellene írt, és ezen Tud. Gyűjteményben kinyomtatott, 's azon éretlen, zavaros értekezésével, 40

mellyet ez a' magát sem értő, 's még-is mindenről nagy bátran itélő szegény kis Philosophus és új rendbeli szerentsétlen Aesthetikus a' *Vers-formákról* ugyan ezen Gyűjteménynek egygyik tavalyi kötetében mind Azok ellen közre botsátott, kihirdetett, a' kik ötet, egész közepszerűsége mellett-is, halhatatlan nagy Költőnek, 's tökéletes magyar Versszerzőnek nem tarthatták.

És egyedül tsak magát okozhattya, 's kell-is okoznia, elvégre 's különösen még azért-is, hogy engemet ezen hosszú jegyzésre kényszerített! (A' mellyet azonban azok a' böltsebb hazafiak, a' kik tudgyák miről, és millyen következésű dolgokról legyen itt beszéd, nem fognak, reménylem, hosszallani). §. Egyébaránt nem lessz talán szükségtelen azt-is meg említenem, hogy ezt a' bátor Nyelvújítót és német-magyar Aesthetikust én tsak nevéről, és nyomtatásban közre jött némelly munkájiból ismérem; hogy ötet én soha sem láttam, és kevés esztendőök előtt még tsak azt sem tudtam, hogy a' Világonn van, és elég sok időtől fogva majd német, majd magyar nyelvonn, recenziokat ír 's nyomtattat, 's hogy azért az ő személyével nékem nintsen és nem is lehet, semmi közöm; ámbár igaz, és azt magam-is nyilván vallom, hogy, mint ízetlen és erőszakos Nyelvújítónak és új-módi merész Kritikusnak, valósággal ellensége vagyok, és az-is leszek, valameddig magába nem száll, 's a' nem ő reá bízott nyelvújításnak békét nem hágy; eggy szóval mind addig, valamíg a' nyelvzavaró 's izrontó gyáva sereg' vak, és ő nállánál sokkal tudatlanabb, gyógyúlhatatlan vezérének zászlója alatt vitézkedik, 's nemzeti szép nyelvünket rontani, zavarni, keverni, 's idegen ringy-rongy ékességeivel, tzifraságaival bétarkázni, 's elmotskolni meg nem szünik. A' többi nyelv-rontó társai, nem méltó [!] arra, hogy róllok már tsak szó-is légyen többé.

Mínthogy pedig azt véli, hiszi, 's az egész 'Tudós Világ előtt állíttya, hogy, mind a' magyar, mind a' német nyelv és stylus, szükölködik syntaxis nélkül, és sem egygyikben, sem másikban „*nints constructio*” — utólyára kéntelen vagyok, ezen újmódi nagy és derék Philosophust arra kérni, hogy imezen német és magyar verseket ne sajnállya megvizsgálni, 's azokban nem tsak a' 'szók' és gondolatok' öszvefüggését, hanem azoknak igaz értelmét-is jól megfontolni, és, ha tetszik, szívére venni. A' két első strófában az eggykor némellyektől hasonlóképpen rongáltt Német Nyelv panaszkodik:

Nation, die mich redet, du willst es also auf immer
Dulden, dass der Deinen so viel mich verbilden? Gestalt mir
Geben, die einst ich von dir nicht empfang? dass sie
meines Schwunges
Weise Kühnheit mir rauben? mich mir selbst? — 5

Wer mich verbrüdet, ich hass' ihn! mich gallicisiret,
ich hass' ihn!
Liebe dann selbst Günstlinge nicht, wenn sie mich zur
Quiritin
Machen, und nicht, wenn sie mich verach'än. Ein er- 10
habnes Beyspiel
Liess mir Hellänis: *Sie bildete sich durch sich!*

Azt vélem, hiszem, és tartom én-is a' magyar nyelvre
nézve, hogy annak-is hasonlóképpen magából kell kifejtődnie,
gyarapodnia, tökéletesednie. Azért-is most itt mind ő néki, mind 15
minden más hasonló bal vélekedésű 's tehetségű reformatornak,
és Kritikusnak, azt kell tanátsolnom, a' maga' saját javára 's
betsületére tekintve-is:

'Tanúllyá voltaképp' magát megismérni,
'S tetteit, szándékát erejéhez mérni! 20

Ezt a' nem rossz tanátsot pedig annál méltábban és csak
azért-is elfogadhattyá 's követheti, mind ő, mind minden más
mai nyelvrontó, hogy,

Ha balgatagságát végre tapasztallya,
Büszke gyarlósága' szégyenét ne vallya! 25

Egyébaránt egyedül csak az ő saját tetszésektől függ, ha
akarják-e tovább-is azt vélni, 's állítani, hogy sem a' német
nyelvben és stylusban, sem a' magyarban *nints constructio*.
Nékem úgy látszik, hogy vagyon mindenikben. Ezt azonban
mások lássák és ítéllyék-meg, a' kik mind németül, mind magya- 30
rul tudnak, ha szinte recensiót nem írnak 's nyomtattnak-is.

És a' kit ő, mint igen jó, igen buzgó, 's szíve' fiatalkori
hajlandóságában és hitében még ma-is állhatatos hív tanítvány,
a' magyar nyelv' *első esmérőjének* vél és nevez, 's minden alkal-
matossággal bámúlva tsudál és magasztal, — kész lévén mindég 35

jurare in verba magistri! és, a' mint maga nyilván megvallya, annak *mohón hallgatott tetzkéit* (talán *letzkéjit?*) nem tsak *vizsgálni, fejtegetni*, hanem még *újabb okokkal-is támogatni!*

A' mi mestereink ugyan sem Pythagorások, sem Plátók,
5 vagy Aristotelesek, sem Révai Miklósok, nem voltak; de többnyire elég értelmes és elég józan gondolkodású tudós emberek lévén, azt [?] tsakugyan még-is megtanúlhattuk tőlök, hogy illendő, sőt szükséges, a' jót és helyest a' rossztól és helytelentől mindég és mindenben okosan megválasztanunk, 's így még az
10 effélékben-is Sz. Pál Apostolnak isméretes bölts intését és tanáttsát híven követnünk! (Ad Thessal. Epist. I. Cap. V. v. 21.)

^{d)} Nem ok nélkül, sőt igen-is méltán mondhatta, 's monddotta maga-is, az *Emberi Nemzet' neveléséről* írtt, elég kiseded, és a' lapok számára tekintve valósággal igen tsekély,
15 de belső tulajdon mivoltára nézve megbetsülhetetlen nagy értékű, 's egész vastag foliántoknál többet érő, remek-munkájának második felét közre botsátván, (1785 eszt.) a' többi között imezeket:

„Der Verfasser hat sich darinn auf einen Hügel gestellt,
20 von welchem er etwas mehr als vorgeschriebenen Weg seines heutigen Tages zu übersehen glaubt.

Aber er ruft keinen eilfertigen Wanderer, der nur das Nachtlager bald zu erreichen wünscht, von seinem Pfade. Er verlangt nicht, dass die Aussicht, die ihn entzückt, auch jedes
25 andere Auge entzücken müsse.

Und so, dächte ich, könnte man ihn ja wohl stehen und staunen lassen, wo er stehet und staunt!

Wenn er aus der unermesslichen Ferne, die ein sanftes Abendroth seinem Blicke weder ganz verhüllt, noch ganz ent-
30 deckt, nun gar einen Fingerzeig mitbrächte, um den ich oft verlegen gewesen!”

Egy illyen Írónak munkáji valósággal figyelmetes Olvasót kívánnak, még pedig ollyant, a' ki az igazságot szereti, 's tiszta jó lélekkel keresni szokta, és azt, a' mit azokban olvasott, jól
35 megfontollya, félre nem érti, 's a' nagy sietés miatt, akár vígyázatlanlanságból, akár értetlen szelességből, tudatlanságból, balra nem magyarázza.

^{g)} „So hat der Eine und der Andere” úgy mond Lessing, a' pennatsatának némelly különös rendbéli kedvellőjiről, és a'

Bibliának 's keresztény religiónak mind heves és gondolatlan *ellenségeiről*, mind annak hasonló vak buzgóságú 's értetlen és alkalmatlan *Ottalmazójiról* emlékeztvén, 's az ilyenféle goromba veszekedést, rút, betstelen, álnok és gyűlöletes hamiskodást, szeretetlenséget, általában fogva, 's világosan kárhoytatván; 5
„so hat der Eine und der Andere seinen Gegner zu einem Ungeheuer umgeschaffen, um ihn, wenn er ihn nicht besiegen kann, wenigstens vogelfrey erklären zu können. — Wahrlich, er soll noch erscheinen, auf beyden Seiten soll er noch erscheinen, der Mann, welcher die Religion so bestreitet, und der, welcher die Religion so vertheidigt, als es *die Wichtigkeit und Würde des Gegenstandes* erfordert: *mit allen den Kenntnissen, aller der Wahrheitsliebe, alle dem Ernste!*” 10

Lessingnek ezen szavaít azért kelle most itt előhozunk, hogy ezekből-is saját szemeivel láthassa minden Olvasó, melly igen távúl légyen ez a' nagy és bölts Író ama' szerentsétlen rossz maximának értelmétől, vagy azon maxima' értelmének és veszedelmes következéseinek helyben hagyásától, a' mellyről fellyebb szóllánk. 15

^{b)} Kimondotta ő t. i. a' többi között nyilván és igazán: 20 hogy a' *gúnyolás*, a' *személysertő érdeklés*, (a' melly szónak értelmét azonban igen nehéz volna még-is minden különös esetben és minden környűállások között igazán és bizonyosan meghatározni!) a' *betstelen garázdálkodás*, 's a' t. olyan *erköltstelenség volna*, a' mellyel az Író nem tsak saját nevét szennyezné-be, 25 (hát ha nints *neve?* azaz, ha nevét *ellitkollya?* mint ő maga-is, fegyverhordozó társaival egygyütt!) hanem a' tisztes Olvasókat-is megbántaná, egyszersmind pedig a' szép és hasznos tudományok' keletének gátot vetne; — hogy a' legbuzgóbb hazafi sem akar, jó szándékának 's fáradozásainak jutalmáúí, a' Világ 30 előtt nevétség' tárgyának tzigérűl (talán *tzigérűl?* vagy-is inkább *tzigérűl* — nevétség' tárgyának tzigérűl, sőt tsak *nevétség' tárgyának*, vagy *targyáúí*.) kítetetni; — és hogy a' Jó, a' Szép, a' Hasznos, az ollyatén motskos munkák által *sziükséges gyarapodást éppen nem nyerhetnek*; 's a' t. 35

Kimondotta ő ezt így elég világosan és igazán, 's elég jó szándékkal; a' mint elsőben, ezen szók' értelméhez képest, nem ok nélkül vélhattük vala. De lám ezen okos beszédet nyomban követő tselekedetének minéműségéből nyilván és

szint' olly világosan kitetszett, hogy mind ez tsupa *captatio benevolentiae* volt az ő részéről, vagy pedig hogy ez a' névtelen Értekező valóban tsak tréfát űzött Olvasójival és talán tsak itéletbéli tehetségeket akarta megkésérteni!

5 *i)* „Nagy nyereségnek tarthatni az efféle munkákat”, úgy mond, (a' Kőszegi Bajnok' gúnyoló munkájáról, motskos tüköréről szóllván!) „már tsak azon tekintetből-is, minthogy a' poézist tanított Iskola-könyvek, és az e' tárgybeli Magyar Értekezések, rend-szerént tsak a' száraz prozodiával 's holmi rideg
10 példákkal terhelik az emlékezetet; jobbára tsak a' külső kéreg körül bibelődnek: az *érzést* pedig, és a' jobb *ízlést*, mellyek a' poézisnak lelkét teszik, úgy a' *kritikát*, melly a' külömbféle költeménynemeknek [?] természetéhez képest a' valóságos szépet, 's illendőt fejtegeti, igen mellesleg, 's minteggy futva érdeklí, és azért kevés-is a' látszattyok.”

Ezek az ő saját szavai; 's ha a' dolog úgy van, valósággal rosszszúl van; és, ezen esetben, igen-is illó, sőt szükséges volna, rajta mennél előbb segíteni, az Ifjúság' számára jobb oskola-könyveket készíttetni, vagy készíttetni, 's annak tudományos
20 neveltetéséről e' részben-is jobban gondoskodni, és, hogy ez hová hamarább valóban megtörténnyék, a' szükséges lépéseket annak szokott és illó törvényes úttyánn megtenni. A' mit-is Azok, a' kiket ez a' kérdés egyenesen illethet, kétség kívül nem-is fognak már most elmúlatni, minekutánna ez a' tanítás- 's
25 nevelésbéli nagy fogyatkozás nem titok többé, sőt több eszendőktől fogva, tsak ezen Gyűjteményből-is, közönségesen tudva lehet, és már akkor méltó figyelmet indíthatott.

Kár azonban még-is, hogy a' Poézisnak és Kritikának illy böltsen ítélő kedvellője, 's a' tanuló Magyar Ifjúságnak illyen
30 jó és okos baráttya, magát meg nem nevezte. Kár, mondom, hogy e' szerént minden Magyar Olvasó nem tudhattya: ki légyen az tulajdonképpen, a' ki most mí nálunk a' *valóságos szépet és illendőt* az Attila' kotsissának tsínos beszédiből, 's a' Kőszegi híres Poétának egyéb hasonló díszes munkájiból (Megszerzés,
35 Mentő-írás, Toldalék, Beste lél-e Karaffi, Apulėjus' Tüköre, 's a' t.) akarná fejtegettetni, azok szerént a' felserdültt Ifjúságot hasonló bölts gondolkodásra, tsínos, tisztességes magyar beszédre, 's jobb *ízlésre* taníttatni, 's az *oskola-könyvek*' ebbéli nagy fogyatkozását kipótoltatni! A' mi engem különösen illet, nem lehet

meg nem vallanom, hogy nagyon szeretnék vele közelebbről megismérkedni, 's az éfféle tudomány- és nevelésbéli tárgyakra bővebben értekezni; ha szinte nem lehet-is reménylenem, hogy mí ketten mind ezekre nézve egymással valaha egygyet ért-hessünk!

5-

^{k)} Nem ártana valóban, némelly igen hatalmas nyelv-regulázókat a' megnevezett nagy híru Philologusnak ezen mon-dására többször-is megemlékeztetnünk; és, minthogy mí nálunk sok ilyen törvényhozó mesterek vagynak, egy úttal azt-is eszékbe juttatnunk, hogy ők, a' nyelv-mivelésnek ügyében, 10 tulajdonképpen csak *registránsok!* (a' mint ezt nem rég egy külföldi nevezetes Író igen jól és igazán mondá); és hogy ezen önként választott 's magokra felvállaltt tisztí hívtalok' köréből se' nem illik, se' nem szabad kitérniek, 's olyan dolgokba avat-kozníok, a' mellyek őket nem illetik, 's *egyenesen*, és közvetlenül, 15 soha nem-is illethetik. Ehhez képest:

Nem kellene nekik az élő nyelvet valamelly új, 's több-nyire helytelen és üres theoriához, 's ezen rossz és hiú theoria szerént, vagy-is inkább minden józan theoria nélkül, tegnáp koholtt grammatikai szisztémához, új oskolai rendszerhez, erőlt- 20 tetniek, tsigázniok; (mert ez igen oktalan, és valóban gyűlöletes erőszakoskodás!) hanem a' grammatikát és új szisztémát mind az emberi szóllásnak közönséges törvényeihez, mind ezen élő nemzeti nyelvnek különös természetéhez, saját geniussához, előre jól megvizsgáltt, jól kitanúltt, igaz tulajdonságaihoz, külső 25 belső tellyes mivoltához, okosan és böltsen alkalmaztatniok. §. Hogy pedig ez tselekedhessék, szükséges volna, mindég és min-denre szorgalmatosan vigyázniok, 's különösen arra nézniek, és önmön magoktól azt kérdezve mindég és minden esetben jól megfontolniok: Vallyon, mit akar és mit kíván a' nyelvnek 30 vele született, 's annyi sok századoktól fogva vele nevededett, és mostani érettebb 's tökéletesebb korára jutott eredeti geniussa, lassanként kifejtődött igaz természete, és a' még ma-is azonn beszéllő népnek tulajdon érzése' 's gondolkozása' módgyá- 35 val egygyé lett, özveolvadott, 's annak egész lelki minémúségét minteggy tiszta fényes tükörben igazán és nyilván mutató karaktere, mellyet többé megváltoztatni, megsérteni, elkortso-sítottani, se' nem kell, se' nem szabad? 's oktalan és tilos erőszakos- kodás nélkül nem-is lehet? mit kíván a' magyar nemzetnek

értelmesebb, tanulttább, és tsinosabb részénél általán fogva bévett szebb és diszesebb nyelvszokás?*) mit az *etymologia*, mit az *analogia*, 's főképpen és mindenek felett a' néha még ezektől-is eltávolzni látszó, semmi oskolai hiú regulára nem hajtó, 's a' ⁵ mi nyelvünkben (ennek nem kevés szépségére!) közönségesen és méltán uralkodó *euphonia*?)** 's mit tselekesznek, elvégre,

* Ez, az a' *consensus eruditorum*, a' melyet Quintilianus után olly sokan emlegetnek, de többnyire balúl értenek, és magyaráznak. §. Ezt mi nálunk az Országnak sem egygyik, sem másik részében, sem valamelyik különös vidékében, nem lehet, és nem-is kell keresni, mert ott bizonyára sohol sem találtathatik Tsalatkozott ebben név szerént a' nagy érdemű 's jeles buzgóságú Pápai Sámuel-is; a' kinek ebbéli helytelen véleményét a' Magyar Minerva' IVdik kötetében olvashatni.

Különös dolog, hogy némelyek már-is Magyar Athénát, vagy Florentziát találnak 's szemlélnék ott, a' hol mi mások még tsak Áttikát, vagy Toskánát sem láthatunk!

** Az Euphonia (a' mint már többször-is említetttem, és itt újra, nem ok nélkül említtem) a' mi nyelvünkben közönségesen és méltán uralkodik, és nem kevés szépséget, 's hangzathéli kellemetességet ad néki. §. A' magyar nyelvnek ezen egygyik legszebb és legjelesebb tulajdonságát, minthogy magát a' többtől ez által-is nagyon megkülömbözteti, illőképpen meg kellene mindég betsülnünk, és az ollyatén hibáktól, a' mellyek azt egyenesen sértik, lehetőképpen őrizkednünk.

Ha most a' Magyar Írók, és ezek között még a' jobb és tehetősebb Poéták 's Versszerzők-is, nem igen vigyáznak reá 's még tsinosabb szerzeményeiket-is a' sok *taknak, teknek, eknek, keknek*, 's egyéb illetén durva hangzatú 's végezetű szókkal dísztelenítik, azért a' nyelvet, és ennek geniussát igazsággal és józan észszel nem lehet okozni Nem oka a' nyelv annak, és nem tehet rólla, hogy az Író, 's főképp a' Poéta, nem érti vagy tellyesíteni restelli kötelességét; hogy az ebbéli hibákat, durva, kellemetlen hangokat, elkerülni vagy nem tudván, vagy szükségtelennek vélvén, vagy tsupa fejességből nem akarván, a' kényesebb hallású Magyar Olvasónak jobb hangzatú beszédhez szokott fülét sokszor az effélékkel olly kíméletlenül gyötri; 's hogy mindennek előtte a' maga saját fülének keménységénn, már ifjú korában nem segített, 's a' Virgiliusok' és Horatiusok' mennyei harmóniával zengedező szép miveinek éjjeli nappali szorgalmatos olvasgatása által segitteni nem igyekezett, nem iparkodott, és ebben Demosthenes' példáját nem követte!

Magyar nyelvén, annak jó hangzathéli saját természete, különös szépsége, 's valóban ritka jó tulajdonsága ellen, és magyar *versben*, még pedig szoros mértékre vett, Alcaeus' rendi szerént készült, (következésképpen lantra, muzsikára, énekre 's éneklésre, vagy legalább *declamatióra* szántt) 's tárgyának minéműségéhez képest a' legfelségesebb hangzatot és rhythmust kívánó, tüzes *Ódában*, három négy illén *ekekes* és *ekekesek* durva szót egymás mellé helyheztetni, 's úgy szólván egymásra halmozni:

„szüzeknek, gyermekeknek, énekelek, legyetek” —

mind ezekhez képest, és miben egygyeznek-meg leginkább a Magyar Hazának mind régi mind újabb tudós Íróji, jeles Poétáji, nevezetes Versszerzőji? 's még ezek között-is különö-
sebben Azok, a' kiket nem valamely új oskola, 's ilyen vagy
amollyan különös felekezet ajánl, magasztal, 's hiú ditséreteivel
naponként felhőkig felemelni meg nem szünik; hanem a' kik
az efféle ajánlásokat, 's az érdemetlenekre leginkább veszteget-
tetni szokott üres ditséreteket se nem keresik sem nem óhajtyák,
minthogy azokra tellyességgel nem szorúltak; de a' kiknek
értelméhez, elmébéli tehetségeihez, tudományához, 's jobb,
tisztabb ízléséhez, és tökéletesebb magyarságához, az olvasó

eltűrhetetlen, rút és fertelmes hiba! (azt nem-is említvén, hogy
mind a' négy szóban majd minden szillaba azonegy magánhangzó
betüből áll, mert valóban igaz, hogy ezt az *e* betűt némely esetben alig
lehet elkerülni a' jobb gondolatnak feláldozása 's az egész strófának
kára nélkül.) §. Mikor még a' nevezetesebb Poéták sem kerülék-el az efféle
szörnyű nagy hibákat, (akár hallásbéli fogyatkozásból, akár gondatlan-
ságból, akár tsupa fejességből tselekedgyék azt); mit nem várhatunk a'
középszerű, azaz, rossz és izetlen Versszerzők' részéről? és mit nem vár-
hatunk még az olyan rendbéli derék Kritikusoktól, a' kik nagy-büszkén
és szinte kérkedve megvallyák, hogy az ő Istennéjek, vagy vezérlő
kalatizzok, nem az ép értelem és józan ész, nem a' *mens sana* (a' mellyről
Horatius beszéll), nem a' *Philosophia*, 's nem az igaz Böltséég, hanem
— *Caprice!!!* (azaz tsupa gög és bohóság!)

Eggyáltallyában úgy látszik, hogy a' magyar nyelvnek ebbéli
szép és megbetsülhetetlen jó tulajdonságáról, 's a' *könyvbéli* válogatottabb,
tisztabb és tsinosabb beszédnek, különösen pedig a' versnek vagy poétai
nyelvnek tökéletességéről, 's fület elmét megbájoló kellemetes hangzásá-
ról, ma némelyek még a' jelesebb Tudósok között-is igen helytelenül
vélekednek, és, ezen ítéletbéli tsalatkozásokhoz képest, még azt-is egye-
nesen és világos szókkal egyedül tsak tudatlanságnak, 's szóllás- vagy
kimondásbéli *túnyaságnak* tulajdonítani merik, a' mit az euphonia,
vagy jobb és szebb hangzat, a' könnyebb kimondás, tsinosabb magyar
beszéd, 's a' ma már mindenütt és a' tiszta beszédű Magyaroknál közön-
ségesen bevett nyelvszokás, nyilván, egyenesen, és okvetlenül meg-
kíván! annyival-is inkább, mivel azt sem a' jól értett és okosan követett
analogia 's *etymologia*, sem akármely egyéb méltó tekintet, tellyességgel
nem ellenzi, az okosság pedig, és a' jobb, tisztabb, kényesebb ízlés, igen-is
javallya, tanátsollya. Ez tehát, a' mint mondam, *könyvbéli* tsinosabb
nyelvben, 's főképp' poétai beszédben, (melly rend szerént a' magyar-
ságnak legszebb virágít szokta magában foglalni, a' tárgyának mindenkori
minéműségéhez képest, minden hiú zifraság és zikornya nélkül) ezt,
mondom, a' maga' helyénn és annak idejében nem követni, sőt nyilván
roszszallani, kárhoztatni, 's *túnya kimondásból* származó hibának állítani,
— valóságos *affectatio*, 's tsak megátalkodott, makats és hajolhatatlan

Közönség, 's a' Nemzetnek tudósabb és tsinosabb része leg-
nagyobb bizodalommal viseltethetik? — *Les langues sont remplies*
d'incorrections consacrées, úgy mond az imént említett nagy
tudományú 's igen tsinos és tiszta beszédű bölts Író, (*J. B.*
5 *S a y*). *C'est aux grands écrivains à faire la langue et aux gram-*
mairiens à tenir registre. Mais (a' mint ezt-is legottan hozzá teszi,
az otromba 's izetlen és vakmerő Szófaragók miatt; a' millyenek
az élő nemzeti nyelvnek és litteratúrájának kárára 's szégyenére
mindég mindenütt találtatnak!) *pour qu'une hardiesse soit*
10 *enrégistrée, elle doit être heureuse et nécessaire."*

Elég nagy érdemet és ditsősséget szerezhethének pedig
magoknak, 's minden okos hazafitól valóban nem kevés ditsé-
retet, sőt szíves köszönetet 's háladatosságot várhatnának, a'
mí Grammatikussaink-is, ha felvállaltt tisztí hivatalk' 's
15 foglalatosságaik' saját körének határaiban maradván, ezt tsele-
kednék, 's ebbéli hasznos és tisztességes munkálkodások' szo-
kott bérével, illő jutalmával, megelégednének; (békét hagyván
örökre az őket nem illető, és soha semmiképpen nem-is illethető,
törvényhozásnak, kényszerítteni vágyó, 's valóban kényszerítteni i
20 akaró hatalomnak, erőszakoskodásnak!) Mert nyilván való
dolog, hogy a' jeles Nyelvtudós' tisztí kötelességeinek helyes és illő
bétellyesíthetésére, nem tsekély elmebéli tehetség, sőt igen széles
és sokféle tudományos isméret, éles ítélő-erő, nagy és hosszas
25 tapasztalás, különös vígyázat, figyelmetes olvasás és tanulás,
's az Adelungokéhoz hasonló vas-szorgalom, szünetlen igyekezet,
és foglalatatoskodás, 's mind a' mellett egyszersmind tiszta jó
ízlés kívántatik. Mind ezek a' tehetségek és tulajdonságok
pedig ritkán, igen ritkán találtatnak-fel egygyütt és öszveséggel

Pedantokhoz, nem pedig sokat olvasott, érdemes tudós Férjfiakhoz
illő tudományfitogatás, gondolatlanság, nevetséges gőg, és szánakodásra
méltó kényeskedés volna! Ettől azért minden helyes ítéletű 's nem rossz
ízlésű igaz Tudós őrizkedni szokott; a' született és illendőképpen felkészült
Magyar Költőnek pedig még inkább őrizkednie, 's távoznia kell.

Sokat olvasni, sokat és sokfélét összeolvasni 's arról megemlé-
kezni jó lehet magában; és kell-is. De gondolkodni, jól és helyesen gon-
dolkodni, még jobb; és a' sok olvasásnál bizonyosan többet ér. Sőt a'
valóságos tudomány-is tsak úgy és akkor jó, 's hasznos és ditséretes, ha
jól és okosan élünk vele; a' nélkül, hogy azt szükségtelenül és minden
alkalmatossággal mutogatnók.

Így p. o. — — — — —

egygyetlen egy személyben, egy tudós Íróban, bár mi nagyon szükségesek légyenek-is, minden jeles és valósággal használni akaró igaz Nyelvtudósra nézve. Ehhez képest tellyességgel nem-is lehet tsudálnunk, hogy a' mi nyelvmestereink, [!] nyelvregulázóink', grammatikussaink' egész seregében (mert ki nem tudgya, 5 hogy *sereggel* vagynak?) még mind eddig tsak egygyetlen egy sints, a' ki ezen ditséretet és ditsősséget, 's mindnyájunk' szíves köszönetét mindenképpen megérdemlenni tudta volna. Nem találtathatik, mondom, valamennyi között tsak egygyetlen egygy-is, a' kinek nyelvtanított munkáját bátran és jó lelki- 10 ismérettel ajánlhatnók — akár a' tanuló Magyar Ifjúságnak 's a' fiatal Magyar Írónak és Versszerzőnek, akár az olyan idegen, vagy külföldi Tudósnak, a' kinek magyarul tanulni, 's nyelvünket közelebről és egész minémiségében ismerni, már ma talán kedve volna. §. Bizonyos legalább az, és tagadhatatlan, hogy az 15 a' Magyar Író és Poéta, a' ki ezt a' szép nyelvet voltaképpen isméri, 's ennek saját minémüségeiről, igaz tulajdonságairól itélmi tud, egygyikkel sem tarthat, és egygyiket sem ajánlhatty senkinek vezérül, okosan és böltsen vezethető hív kalaúzul, — elég sok, és néha igen-is sok találtatván mindenikben ollyas, a' 20 mit az igaz Magyar tellyességgel nem ditsérhet, semmiképpen jóvá nem hagyhat.

^{d)} Az a' szép tehetségű, 's többféle tudományú de nagyon heves vérű 's valósággal nyavalyás természetű, Magyar Író és Versszerző, a' ki (talán nem annyira még-is saját vérenek heves- 25 sége 's beteg állapottya, mint némelly alacsony szívű, 's álnok és tsapodár hízelkedők' ingerlései 's költsön adva tékozlott ditséretei miatt) mind ezeket meg nem gondolván, szünetlen verekedései, bajnokoskodásai által magát a' múltt század' utolsó negyedében olly igen elhíresítette, — elég ismeretes, 's 30 valóban ijesztő különös példa ebben. Kőszegi Rájnis József, maga sem tagadhatta végtére, sőt versei' gyűjteményéhez tartozó egygyik *előbeszédében* keservesen panaszolkodván, 's mérgében az *ABCés hadi seregből való vitézeket, és az új Pantiliusok', Demetriusok', Tigelliusok' nyálaszkodásait* [!] emlegetvén, akarattya 's szándéka ellen-is nyilván megvallotta, hogy „sok boszszúságot”, és „sok gyomor-émelygést szenvedett” légyen! Meg vallya hasonlóképpen azt-is, hogy őtet — „*vesze- 35 kedőnek, gorombának mondgyák*”!...

Ő ugyan mind ezért a „*sok boszszúságért*” Azokat okozza, vádollya ott, a' kik őtet, a' mint állítja, „*reá vették, hogy a' hangmérséklésnek bizonyos törvényt szabna.*” §. De még ezt-is helytelenül 's igazságtalanul mondgya, hamiskodva 's furtsa-
5 ságból tselekszi, és, a' mit ez iránt másokkal örömet el akarna hitethetni, azt ő ugyan maga sem hihette.

Mert a' Magyar Nyelv' prozódiaiabéli szép tulajdonságait fejtegetni, azaz a' hangmérséklésnek saját regulájit kitanúlni, 's másokkal-is megismértetni, magában igen ártatlan, sőt igen
10 jó, igen szép, 's hasznos és ditséretes hazafiúi szándék 's igyekezet vala. Ezt, az értelmes tudós emberek között senki sem tulajdoníthatta, és nem-is tulajdonította soha véteknél, sem másoknak, (név szerént Baróti Szabó Dávidnak, a' ki őtet ebben-is megelőzte) sem ő néki; ha bár sokan azt a' *törvényt*, a' mellyet ő
15 *szabott*, olly igen *bizonyosnak* nem ítélték, 's egyáltalában és minden esetben igaznak, jónak, helyesnek, követhetőnek nem tarthatták, és őtet hív *kalaúznak*, bölts *vezérnek*, nem ismerhették-is! a' nélkül, hogy valóságos poétai 's versszerzői tehetségit, érdemeit, és azt, a' miben nyilván igaza volt, tagadták, vagy
20 tagadni akarhatták volna. §. *Veszekedőnek* pedig és *gorombának* azért nevezték, azért *mondották* őtet, még a' legnagyobb, legböltsebb és legditsőbb Hazafiak-is, (mint p. o. Orczi, Teleki, Rádai, 's több mások), mivelhogy, a' mint Ország-szerte kiki tudta 's az elfelejthetetlen érdemű tudós Ráth Mátyás már 1781-
25 dik esztendőben az egész Haza előtt nyilván és igazán kimondotta, valósággal — *veszekedő* 's *goromba* volt! minden szemérem és tartózkodás nélkül fenyeen kérkedett, dítsekedett, diktátorodott, vezérkedett, *elsőséget* kívánt, rútúl motskolódva köte-
kedett, fondorkodott, öklelődve bajnokoskodott, 's általlyában
30 az egész Nemzet előtt ollyan nyelvenn beszélt, mellyet az Attila' kotsissának pórúl jártt szerentsétlen Éneklője valóban tsak istállók körül és kotsisoktól, 's a' Győri, Székes-Fejérvári, vagy Szattmári piatzra héti vásárkor öszvegyűlő, 's ott egymással verekedő vén menyetskéktől tanulhatott!

35 A' kik az ő nyomtatott munkájit, különösen pedig *Megszerzéseit* és *Mentő-írásait* valaha olvasták, és őtet pennatsatájiból 's bajnoki tetteiből közelebből ismérték, 's egyébaránt a' philosophiának azon részében, a' melly psychológiának nevezetik, nem járatlanok; igen jól tudgyák, mit kellessék az egész
40 dologról ítélniek, tartaniok. Nem tsalatkozhatnak ők a' későn

bánkódó, 's hijában panaszolkodó, szegény bajnok' ebbéli szavainak igaz értelmében. Nem lehet nem tudniok, millyenféle kútfőből, és általlyában az emberi szívnek millyen rejtekhelyéről, mellyik szegletbéli titkos forrásából eredhessen és eredgyen az ilyen új vád 's panasztétel, ez az új ditskedés, 's hamiskodó 5
gúnyolódás, berzenkedés.

Különös figyelmet és megfontolást érdemel, 's valósággal még a' megsértett ellenfélnek szívében-is méltán szánakodást indíthat, mindenek felett pedig és különösen a' fiatal Tudósnak és Versszerzőnek oktató 's ijesztő példáiul szolgálhat, egy ilyen 10
Magyar Írónak, és nem tsekély elméjű, nem kevés tudományú, 's nem középszerű Versszerzőnek, Poétának, már ma mindenek-nél tudva lévő szomorú sorsa. §. Íme! ez a' nevezetes tudós Férjfiú, 's a' mint mondám, nem középszerű Magyar Költő, a' ki, minekutánna már a' változva változó, 's mindnyájunkat 15
szünet nélkül fenyegetve szorongató, veszélyes időkornak sanyarúságait, és az ötlet-is szinte fiatalabb esztendejitől fogva sokféleképpen, 's több ízben igen keményen megkésértő, bal szerentsének mostohaságát, olly gyakran és olly nagy mértékben tapasztalta, olly mélyen érezte, 's az élet' nehéz terheinek 20
néha majd porig lenyomó súllyát olly sokáig hordazta, viselte volna; — ez a' ritka tehetségű 's nagy buzgóságú tudós hazafi, most, a' földi 's litteratori pályának végére jutván, szívbéli keservét, emésztő mély fájdalomát, nem enyhítheti egyébbel és egyébképpen, hanemha „*magát arval vígasztallya, hogy ezek és 25*
azok a' nemes eredetű, fényes tisztségű, nagy tudományú Magyarok (a' kiket meg annyi Magyar Maecenasok, Polliók, Messálák, Bibulusok, Serviusok, és Plotiusok, Virgiliusok, Variusok gyanánt, neveik szerént előszámlál,) „*a' poétai munkájit — szép 30*
ditséretekkel magasztalták”!!!

Mi sovány vígasztalás lehetett légyen ez, ő reá nézve, a' maga' saját szemeiben-is, nyilván kitetszik már abból: hogy még ezek a' *ditséret*-is egyedül tsak verseit, egyedül tsak *poétai munkájit* illeték. Sőt még ezeket sem illethették általlyában és öszveséggel. Mert azt ugyan senkiről, a' ki az ő idejében 35
az *aesthetikát* vagy a' tudós Szerdahelyinek a' *jó ízlésről* írt 's nyomtattatott munkáját, tsak nevérol ismérte-is, senkiről, a' ki az emberi elmének szép mesterségbéli alkotmányairól, 's valamellyik akkori Magyar Poétáknak miveiről ítélhetett; — senkiről sem lehet, mondom, igazságtalanság és sérelem nélkül 40

feltennünk, és még kevesebbé valamelyik *nagy-tudományú*, 's nem rossz és durva ízlésű jeles *Magyarról* elhinnünk azt, hogy ezen elmés, 's elég tudós és tehetős, de, a' mint mondtam, éppen nem tiszta és kényes ízlésű, vagy tsinos beszédű, 's tökéletes
5 jó magyarságú, híres Poétának említett munkáját általlyában és illő kivétel nélkül ditsérni akarta, vagy jó lelki-ismérettel ditsérhette volna.*

De akár mint legyen ez magában; több az, és nagyobb figyelemre, 's itt különös megjegyzésre méltó, hogy az ő poétai
10 munkájának mind azon ditsérőji 's magasztalóji között, a' kiket ő olly kérkedve előszámlál, „*Horatiusnak példáját követni*” vélvén és akarván, de ezen halhatatlan Költőnek sem szívét és tulajdon nagy 's valóban nemes [?] karakterét eléggé nem ismer-
vén, sem szavainak igaz értelmét eszével fel nem érhetvén, sőt

* Vallyon, mellyik okos, értelmes, tudós Ember magasztalhatta volna kifogás nélkül tsak azon poétai szerzeményeket-is, a' mellyeket ez a' másokat *vezérelni*, még pedig nem a' *Tudatlanokat*, (mert ezeket ő *az útból* már előre *kitérni* parantsollya 's *kérdezkedni* sem engedti), hanem a' tudós *Magyarokat* oktatva *vezérelni* akarnó, 's tsuda nagy tudományával és hallatlan mély böltseségével olly nyilván és fennyen kérkedő *Kalauz*, (Pozsonyban, 1781) a' *Magyar Versszerzésnek Példájai* gyanánt közre botsátott? Ki ditsérhette, mellyik tudós, mellyik okos ember magasztalhatta volna *szép ditséréteivel* p. o. akár azon *Ódát*, a' mellyben a' *Poéta*, (egy ollyan jó barátjának akarván a' *magyar versszerzésre ösztönt nyújtani*, a' ki... a *Múz s á k a t f a r b a r ú g t a ! !*) a' többi között a' *dajkának tsömörötskéjéről*, *kényes péntelyéről*, 's *levázott fattyú síjairól*, *szélyvel futamó, rúgdós lábbal, tekerő marokkal Égbe pori hányó*, 's *pepetselve dalra fakadó porontyokról*, (mint másutt, és tsak imént a' *farkát tsavaró*, 's *torkát ugatásra fakasztó, suta Belfegorról*, és *Plútóról*, erről a' *száj-tátva 's ajakit füléig húzva örvendő*, és *jobb kedvét így jelentő*, *dühödött királyról*), énekel; — akár amaz igen elhíresült tsűf költeményét, mellyben a' nálla *éjfélkor megjelenő*, 's ötet feddő *versek' írására ostorral*, és, mint szemétre való *hitvány göbrét*, rút, fertelmes, 's ugyantsak istállóba való *motskos beszéddel kényszerítő*, semmi kérésre, siránkozásra nem hajló, *könyörületlen kotsissal történt baját*, nagy szerentsétlenségét, 's különös beszélligetését olly böven előadgya, 's hatos versekbe foglalva kihirdeti; — akár elvégre azon furtsa epigrammáját, mellyet a' *Római Pápához* intézett, és (annak megbizonyíttására, *hogy ő néha még álmában-is verseket szerez!*) nyomtatásban ki-is adott, 's mellyben a' *Katholika Anyaszentegyháznak* tisztelt, és minden tekintetben örök tiszteletre méltó *Fejét*, ez a' néhai *Jezsuita* az egész *Keresztény Világ* előtt arra kéri, *hogy az üngét el ne vegye*, minekutánna *Lójólának követőji* már a' *gatyáját elvették!!!*

néha erőszakosan eltsavarva még balra-is magyarázván; ** hogy, mondom, az ő verseinek, vagy poétai munkájának, mind ezen magasztalóji között, sem Orczi, Teleki, Rádai, Ürményi, Szétsényi, Festetics, Pászthori, Vay (József és Miklós), sem Bartsai, Báróti, Faludi, (noha ennek ditséretére több verseket írt), 5 sem Ányos, Makó, Nunkovits, nem találtatik! . . . Holott, ha már valósággal mások' magasztaló ditséretire vágyott, 's mások' helybenhagyó tetszésével kérkedni akart, újra *ditsekedni* kívánt, szándékozott, és ha ilyen külső jutalomra, *vígasztalásra* oly nagy szüksége volt, — leginkább Ezek' tetszését kell vala 10 megérdemelnie, 's Ezek' jószágával, szívességével, barátságával ditselkedhetnie! . . . Ezen jeles, nevezetes, 's vele egy időben élt nagy Hazafiaknál kellett volna, mondom, igaz érdemek és jeles poétai mivek által kedvet keresnie, találnia, 's ditsérőji között Őket tisztelettel 's háladatossággal emlegethetnie! — nem 15 azért ugyan, mivelhogy *fényes tisztsgű*, vagy *nemes eredetű* Magyarok voltak, (mert az ilyenféle tulajdonságok, sem Isten előtt, sem a 'Tudományok' szabad országában a' józan Észnek és igaz Böltseségnek az emberi érdemet és méltóságot nem ilyen mértékkel fontoló 's ítélő törvényszékinél, nem jöhetnek tekintetbe!) hanem azért, mivel, mint valóban jeles Emberek és igen értelmes, tudós Bírák, a' Magyar Írókról, Poétákról, Versszerzőkről, és ezek' szándékinak, tehetségének, munkájának saját minéműségéről, általlyában igen jól, igen helyesen és böltsen 20 ítélhettek; mivel kinekkinek igyekezetét, buzgóságát, és érde-meit, önként, édes örömet, és minden alkalmatossággal nyilván megismerték, 's másokkal-is megismértették; 's mivel azon tudós hazafi-társaik iránt, a' kiket arra egyébaránt-is méltóknak ismértek, és különösen betsültek vala, szíves hajlandósággal, hazafiúi tiszta szeretettel, bizodalommal viseltettek, — meg nem 30 elégedvén azzal, hogy tsak verseiket, 's egyéb nemű munkájikat, ditsérjék, magasztallyák!

Tisztelet, betsület, és szíves köszönet azért mind a' most itt megnevezett néhai ditsó Magyaroknak, még sírjaikban-is; mind Hazánk' minden más ilyen ritka nagy lelkű, illy nemes 35 szívű 's még életben lévő igaz Fijainak, a' kik a' Tudományokat

** Lásd p. o. a Georgikon' 279dik lapján mit nem akarna, mind ezen régi nagy Költőről, mind annak és Virgiliusnak lelki jó baráttyáról, Variusról, Olvasójival elhíthatni!

és Tudósokat hasonlóképpen szeretik, betsülik, és ez által másoktól magokat olly igen megkülönböztetik! Az illyen jeles Embe-
 reket, Bölts Hazafiakat, senki sem tisztelheti szívesebb, tisztá-
 5 bbb, és buzgóbb indulattal, mint én; ha szinte nem tarthatom-is
 szükségesnek, vagy illőnek, hogy mind Azok' tiszteltt, és valóban
 tiszteletre méltó neveivel kérkedgyem, a' kiknek szíves jóságokat,
 szereteteket, 's bizodalmokat valaha nékem-is szerentsém volt
 tapasztalni. §. Azt mindazonáltal még sem lehet, és nem-is
 10 szabad, itt elhallgatnom, vagy titkolnom, hogy azon ditsérők',
 magasztalók' számában, a' kiket a' pályája' végénn úgy pana-
 szolkodó, 's vígasztalást olly hiú dolgokban kereső, szegény
 Rájnis neveik szerént említett, olyan-is találtatik, a' kitől én
 (még pedig nem egyedül tsak én!) tellyességgel nem akarnék
 még tsak verseimért-is ditsértetni; mivel igen jól tudom és
 15 érzem, hogy semmiképpen nem tartozhatik Hazámnak azon
 Fijai közé, a' kiknek mi más Magyar Költők tetszeni kívánunk.
 Szerentsétlen, boldogtalan Kőszegi Bajnok! és Bajnok-
 Poéta! a' ki, annyi sok szomorú tapasztalásaid utánn, életednek
 ötvenedik esztendejében, kéntelen valál, Hazád' egygyik ollyan
 20 fijának, a' kit azelőtt nem tsak nem ismértél, de soha nem-is
 láttál, és még-is ellenséged, üldöződ gyanánt átkoztál, gyűlöltél
 vala, mély megilletődéssel 's könyvező szemekkel önként és
 nyilván megvallani: hogy, noha ditsérők 's hízelkedők nélkül
 nem szűkölködtél, te-néked a' Magyar Írók és Tudósok között
 25 „soha nem volt még igaz jó barátod!” .. §. És így még tsak azt
 a' híres nevezetes Grammatikust és Versszerzőt sem nézhetted,
 tarthattad illyennek, a' kivel akkor, már több esztendőktől
 fogva, azon egy városban lakván, gyakran öszvejöttél, napon-
 ként társalkodtál, beszélgettél; a' ki, a' mint ezt igazán mondod,
 30 a' te *poétai munkáidat, szép ditséretekkal magasztalta*; 's a' kit
 te viszontag, nem tudom mi okból és mi végre, még a' *Magyar
 Tibullus-nak* nevével-is megtiszteltél!*** §. Nyúgodgyanak

*** Ambár közöttök mi mások, kik mind a' kettőt elég közelről
 ismérjük, és mind a' Római jeles nagy Poétának, mind az, érdemes
 Magyar Versszerzőnek munkái[ról] és azok' minéműségéről, elég bátran
 ítélhetünk, legkissebb hasonlatosságot sem találunk, — kivéven a' *vers-
 mériék'* egygyenlőségét! De ehhez képest öt Magyar Ovidiusnak, vagy
 Propertiusnak-is nevezhette volna. Az egygyik név úgy illik reá, mint
 a' másik. Sőt, nyilván és egyenesen kimondván, a' mit ez iránt vélek és
 tartok, én azt gyanítottam, és, ha nagyon nem tsalatkozom vélekedésem-

békével hamvaidd! Et sit humus cineri non onerosa tuo! Jöhessen-ki, mennél előbb, 's mennél jobban és szebben lehet, verseidnek gyűjteménnye! 's gyönyörködgyék annak olvasgatásában, és ditsérje, magasztallya, benne mind azt, a' mi ditséretre méltó, különösen pedig és leginkább hazafiúi buzgóságodat, minden 5 Magyar! De azt a' rossz és rút példát, a' mellyet te a' magyar litteratúrában adtál, ne kövesse Hazánk' tudós Fijai közül soha senki! (És nem-is fogja már, úgy hiszem és reménylem, ezután senki többé követhetni.)

II.

zért kellene ám mindenütt, minden országban, az elmét, 10 értelemet felderíteni, világosítani; a' szívet, lelket emelni, 's az Igaznak, Jónak, Szépnek, Nagynak szeretetére, 's emberi természetünk' és polgári létünk' egész méltóságának eleven érzésére lassanként, illő vigyázattal, idejénn koránn intézni, szoktatni, mindenképpen elkészíteni; e' végett, lelki tehetségeink' és erköltsi tulajdonságaink' szabad kifejtődése 's gyakorol- 15 tatása által, a' durva nyers tudatlanságnak, bal véleménynek, és még inkább a' megrögzött számtalan sok-káros előítéletnek, babonának még igen sok helyekenn, sőt egész nagy tartományokban, ma-is szél-tiben uralkodó komor éjjelét, minden útonn 20 módonn, ámbár nagyon vigyázva, kímélve, 's illő mértékkellet oszlatni, úzni, széllyeszteni. Azért kellene, mondom, a' *nevelést* és az oskolák' dolgát, mind a' két nemre nézve, az emberiségnek és polgári köz társaságnak nagy és szent tzellyaihoz képest, mennél előbb böltsen elintézni, 's minden ezekkel ellenk'ező, vagy 25

ben, több mások-is méltán gyaníthatták velem, hogy tarán Tibullusnak Deliája 's Nemesisse, vagy későbbben a' szerelem' és poézis' belső titkaiba hasonlóképpen beavatott *Parny*nak imádott Leonórája, és a' mi Révaink' *Lutzája* között sem igen lehetett nagyobb a' külömbség, (az aszszonyi szépségre, testi lelki bájos erőre, vonszó hatalomra, 's szíveket hódító külső belső ritka tulajdonságra, kellemetességre nézve), mint a' milyen találtatik a' Római 's Párizsi *Elegiák'*, és a' Magyar *Alagyák'*, ('s egyéb nemű melodiátlan sorok' és strófák') Szerzőji között, a' poétailélekre, tűzre, geniusra, karakterre, nyelv- és versalkotásbéli tökéletességre, szükséges harmóniára, 's mind arra tekintve, valami a' Versszerzót, a' költésnek ezen különös nemében-is, igaz Poétává, 's halhatatlanságra méltó Költővé teheti, és teszi.

ezekhez nem tartozó, mellyékes tekintetet, szándékot, gondos figyelemmel és szorgalommal, elmellőzni, hathatósan gátolni, akadályoztatni! Így, és csak így lehet, az akármilyen rendbéli vakítókat zabolánn tartani, 's azoknak akármiféle káros és
 5 veszélyes mesterkedéseiket vagy megelőzni, vagy legalább fogatlanokká tenni, 's az így nevelt nép' józan eszét, ép értelmét, 's életének, szokásainak, erköltseinek tisztaságát lehetőképpen megőrizni; eggy szóval, jó embereket, hasznos, munkás, szorgalmatos polgárokat, 's jámbor, tsendes, békes, és egymást valóban
 10 szerető, igaz keresztényeket, hazafiakat nevelni! Így, és csak ilyen okos nevelés, csak ilyen bölts oktatás és szoktatás által, lehet egyszersmind eggy egész Népet valóban Nemzetté, azaz, erőssé, hatalmassá, boldoggá, 's mind a' maga' saját szemében, mind a' Világ' egyéb népei előtt, nagygyá 's tiszteletre méltóya,
 15 mind pedig irígy ellenségeire, rossz és kaján szomszédira, 's kárát, szégyenét, megaláztatását kívánó titkos gyűlöljire nézve, rettenetessé tenni; valamint az Időnek erőszakos változásaiban, és a' véletlenül megkésértő mostoha sorsnak legkeményebb és legveszedelmesebb ostromában-is, győzhetlenné!

*

20 Zeuxis. — Ezen nagy Művésznek most említett tselekedetét bővebben elbeszéli mind Cicero, mind Halikárnásszusi Diénes. — Ide tartozik különösen az-is, a' mit a' később századokbéli Képirók' fejedelme, Urbínói *Sanzio Ráfael*, az iránt eggyik levelében mond, inígyen írván a' többi között:

25 „Essendo caristia e de' buoni giudici e di belle donne, io mi servo di certa idea che mi vienē alla mente. Se questa ha in se alcuna eccellenza di arte, non so, ben m'affatico d'averla.”

Ennek a' halhatatlan Képirónak ezen egynéhány szavai, magokban foglallyák a' művészi képzelésnek és képező munkálkodásnak szinte majd egész titkát. Ehhez a' szent és mély
 30 titkokhoz mindazonáltal, bár mi világos szókkal jelentessék-is, egyedül csak a' Művészek' Istenének igen kevés számú igaz Fijai, 's béavatott boldogabb Kedvessei juthatnak-el. A' Szentégtelenek ellenben, mivel születések' óráján ki nem választattak, alkotó erővel és tehetséggel nem birnak, Ráfaelt nem-is
 35 érthetik, és még csak azt sem tudhattyák, mit akar jó baráttyának ezen szókkal mondani, 's miről beszél tulajdonképpen! — Így van ez különösen a' Poézisban-is, mind a' költésre, mind a'

versalkotásra, 's poétai hármóniára nézve. Ezen tekintetben és értelemben-is méltán azt lehet mondanunk, ama' régi nagy Mesternek igen ismértes szavaival: *Ut pictura, poësis!*

*

Mert a' melly szörnyetegeket a' Természet valósággal szül némellykor, azok nem tartoznak a' szép mesterségek' szokott 5 tárgyai közé; — ámbár igaz, más részről, az-is, hogy a' jeles nagy művésznek alkotó keze tsudát tehet, és mindent megszépítve felékesíttő, 's mindent megbájoló, hatalmas etsetével néha még a' legiszonyúbb és legútálatosabb tárgynak-is mesterségbéli kellemetességet adhat. Azért mondgya, 's igen jól és igazán 10 mondgya, *Boileau* :

Il n'est point de serpent, ni de monstre odieux
Qui par l'art imité ne puisse plaire aux yeux.
D'un pinceau délicat l'artifice agréable
Du plus affreux objet fait un objet aimable.

15

Nints olly kígyó, 's egyéb olly szörnyű vad állat,
Melly mesterkéz alatt kedvessé nem válhat.
Etsettel a' Művész ollyan tsudát tehet,
Hogy még a' rút tárgy-is kellemessé lehet.

III.

Ezt szokták tselekedni, kissebb vagy nagyobb mértékben, 20 közönségesen minden Nemzetnél és minden időben a' Költők; különösen pedig a' Komédiák', Szatirák', és jelesebb Románok' elmés Szerzőji. Sőt ezt tselekszik még az ollyan más rendbéli nagy és bölts Írók-is, a' kik, az emberi szívnek rejtekit vizsgálván, és annak mélységes titkait fejtegetvén, 's napfényre hozván, 25 nem verseket írva gyönyörködtetnek, hanem szabadon folyó beszédben oktatnak, 's többnyire igen szép, igen tsínos nyelvvenn szólnak, elmélkednek, tanítanak, és, mint éles eszű, mély belátású, 's nagy tapasztalású tudós Férjfiak, az értelmes Olvasót nem kevés haszonnal, 's gyönyörúséggel mulattatják. Ilyenek 30 különösen, hogy egynéhányat megnevezve, illő tisztelettel említettünk, *Theophrastus*, *Montaigne*, *Labruyère*, *Sterne*, *Thümmel*, 's több mások, a' kik ezen nagy mesterekkel, 's főképp' a'

harmadikkal (a' francia nyelv' és litteratúra' legvirágzóbb időkoraának egygyik díszével) hasonló képek' és karakterek' rajzolásában, festésében, egész tehetségek szerént, noha nem egygyenlő szerentsével 's foganattal, vetélkednek.

5 A' francia nyelvnek és litteratúráának úgy nevezett arany idejéről lévén emlékezet, eszembe jut, a' mit ez iránt a' minap ezen Tud. Gynek egygyik kötetében (a' IIDikban) olvastam, 's a' mit most, mivel nem lehetett rajta meg nem ütköznöm, itt egyg úttal nem-is hagyhatok minden szó nélkül. Hazám'

10 most élő Írójinak gondolatit, észrevételeit, javallásit, itélettételeit, theoriájit, 's egyéb rendbéli tudományos véleményeit figyelmetesen olvasgatván, 's egyébaránt-is Nyelvünk', litteratúránk', és tudományos állapotunk' kifejtődésének menetelére, folyamattyára itt-is szünetlenül és lehetőképpen vígyázzván,

15 figyelmezvén, gyakran érzem, látom, tapasztalom: melly igen szükséges volna, hogy némellyeket több rendbéli nagy és tetemes hibájikra valaki figyelmetesekké tenne, 's ez által egyszersmind a' szép tehetségű, 's jó szándékú fiatal elméknek-is jobb útát mutatna. Látom naponként és tapasztalom különösen azt-is:

20 melly sok és majd helyrehozhatatlan nagy kárt okoztak légyen már-is, azok a' tudatlan, igazságtalan, irigy és vakmerő kisbírák, a' kik mí nálunk a' kritikának és *recenzió*nak már a' nevét-is minteggy örökre megútáltatták, gyűlöltették; elannyira pedig, hogy némellyek a' *recenzió*nak szinte örökös megesküdtt

25 ellenségivé lettek; holott bizonyos dolog, hogy a' kritika minden nemzet' litteratúrájában elmúlaszthatatlanul szükséges. Látom elvégre, 's hovátovább mind inkább tapasztalom: melly igen kívánatos, vagy-is inkább melly igen szükséges volna minden tekintetben, hogy az az olly régtől fogva óhajtott, de mindég

30 híjában vártt és reménylett, országos Akadémia, vagy Tudós Társaság, a' mellynek sok rendbéli jeles tudományya, tökéletes tiszta jó magyarsága, megegygyező bölts itélete, szembetűnő hathatós példája, vonszó ereje, szelíd és tsendes hatalma, 's mind ezekből önként és bizonyosan következő nagy és méltó

35 tekintete nélkül, nyelvünk' és litteratúránk' mostani zavaros állapottyában, az egygyes, magános Hazafi kevés jót tehet, és jövendőre még kevesebbet várhat, reméllhet, valahára már eggyszer, mennél előbb, valósággal felállíttassék!

Az említett Értekezésnek igen jó szándékú, 's ezért minden

40 ditséretre méltó, de több tudományos tárgyakról felette balúl

vélekedő, 's még-is nagy-bátran ítélő Szerzője, azt kérdezi ott (97. l.) azon Írótól, a' kit vádolva dorgál, és megtzáfolni akar: „Nem tudja-é Cs. Úr, hogy a' Magyar Litteratúra most áll ott, hol XIVdik Lajos alatt a' Francziáké?” — Meg kell vallanom, hogy ez a' különös kérdés, 's ez az olly igen örvendetes újság 5 (mert mellyik tanúltt Magyar nem örülne szíve lelke szerint azonn, ha igaz volna?) én előttem-is igen váratlan, és valósággal igen nagy újság vala; mivel ezt mind eddig én sem tudtam, és még tsak hírét sem hallottam. Ez a' kérdés, mondom, 's ez a' tudatlansággal terhelő vád és szemrehányás, engemet-is illet- 10 hetett, és méltán megzavarhatott, 's talán meg-is szégyeníthetett volna, ha mind a' két Nemzet' litteratúráját, több más régibb és újabb népekével egygyütt, úgy nem ismérném, a' mint (ha nagyon nem tsalatkozom) valósággal és elég közelről ismérem.

A' tiszteltt két Nemzet' litteratúrájáról így ítélő, 's a' 15 mint mondám igen jó szándékú, 's azért ezen szándékához képest egy szót a' maga idejében mondani akaró, és az imént előhozott egynéhány szóban valósággal igen sokat mondó, de talán még igen fiatal, és az efféle dolgokban szemlátomást nem eléggé járatos Értekező, nem szerentsébb abban-is, a' mit ugyan ott, 20 (a' 98dik l.), több különös véleményei között, az Európai legtudósabb népek' mai Költőjiről mond, még pedig olly igen meghatározott bizonyos hangonn, olly világos értelmű szókkal állítva mond, és erősített, a' mellyekhez képest az ugyan azon népek' tudományos állapottyát nem ismérő magyar Olvasók 25 könnyen azt vélhetnék, hogy az valóban mind úgy lehet; a' miben mindazonáltal nagyon tsalatkoznának, 's igen helytelenül itélnének. Ha p. o. az ő szavainak hitelt adhatnánk, azt kellene nekünk-is vélnünk, és tartanunk, hogy „a' Németeknél az Írók már mind kimerítették a' mit a' Poézis' arany forrása nekik adha- 30 tott”; hogy az Angoly nemzetnek, hogy a' Francziának, hogy az Olasznak már ma nints nevezetes újabb Költője”; sőt, hogy mind ezen nagy híri nevű tudós népeknek „a' jelen korban alig van egy-két Vers-írójok”; — megengedvén mindazonáltal ugyan ott, és nem tagadván egyébaránt azt, hogy „a' Németek- 35 nél az utól érhetetlen Schiller után, és a' jeles Göthe mellett, elég „apró Költők” találatnak; elannyira pedig, hogy ott szinte „özöne van az újabb Lantosoknak”, 's a' t. 's a' t.

Igaz ugyan, egy részről, némelly tekintetben, még ez mind eltűrhető volna, 's hamar feledékenységre mehetne. 40

A' Tud. Gyűjteménynek értelmes, tudós és született Magyar Olvasójira, különösen pedig az igaz Tudósokra nézve, nem szükséges, ez iránt tovább és bővebben emlékezni, vagy csak említettést-is tenni; jól tudván ők mindnyájan, mit kellessék az
5 ilyenféle igen különös és igen helytelen állításokról vélniek, tartaniok. De úgy látszik, más részről, hogy illendő, sőt szükséges, azt-is tekintetbe vennünk, 's meggondolnunk, hogy az olyan rendbéli nevezetes Folyó-Írás, mint ez a' Pesti Tud. Gyűjtemény, nem csak a' mi Hazánkban, vagy annak magyar
10 várossaiban, helységekben, és nem csak olyan jó-akarató, mindent könnyen elnézve megbotsáttó 's örömet elfelejtő, született Magyaroktól, hanem (a' külföldiekről nem-is emlékezvén) a' Magyar Korona' birodalmának olyan részeiben, és ezeknek olyan rendbéli lakosaitól-is olvastatik, vagy legalább olvas-
15 tathatik, (mind a' mi napjainkban, mind jövőendőben), a' kik a' magyar nyelvet értik ugyan, de még azért nem mindenképpen úgy éreznek, gondolkodnak, 's nem-is mindenről úgy véle-
kednek, mint mi magyar vérű 's beszédű más Olvasók talán rendszerént és általlyában érezni, gondolkodni, vélekedni, 's beszélni
20 szoktunk; akármi nehezen és ritkán egygyezzünk és egygyezhessünk-is meg egyébaránt, (természetünkhöz ragadtt nemzeti és eredeti bűnünk miatt) sok nagy, és mindnyájunkat igen közléről illető, egyéb szükséges dolgokban egymással. Az ilyenféle nem-magyar Olvasók, nem csak nekünk nem kedveznek,
25 's nem-is kedvezhetnek; sőt, (a' nélkül, hogy azért őket igazságtalansággal vádolhatnók, vagy ellenek méltán panaszolkothánánk) keményebben-is ítélnék rólunk, — azon véleményeink 's itélettételeinkhez képest t. i., a' mellyeket nyomtatásban mi magunk (akár elmebéli tehetségünkhöz, 's elégséges tudományunk 's tapasztalásunkhoz viseltető méltó bizodalomból és
30 köz haszonra néző 's arányzó hazafiúi tiszta jó szándékból, akár helytelen bizakodásból, hívalkodó 's kivágyó büszkeségből, 's tsupa gondolatlanságból és egyéb illetén gyengeségből, 's kivágyó vak indulatból) a' Tudós Világ előtt, közönségesekké teszünk. Általán fogva 's közönségesen szállván, illő és szükséges
35 dolog, 's elmúlászthatatlan szent kötelesség, az igazságot mindig és mindenképpen megbetsúlni, és azt senkinek kedvéért, semmiféle hibás előítéletből, gondolatlanságból, nemzeti büszkeségből, roszzúl értett hazafiságból, vagy valamelly különös felekezeti-
40 béli, 's egyéb akárminémű mellyékes tekintetből, soha szántt

szándékkal meg nem sérteni. Szükséges ez, mondom, a' litteratúrában 's tudományos dolgokban-is mindég és mindenütt, de főképpen és mindenek felett akkor, midőn valamellyik külföldi nagy és nevezetes népnek nyelvéről, Írójiról, Költőjiről, 's tudományos állapottjáról akarunk emlékezni. Mennyivel inkább 5 tehát még olyankor és azon különös esetben, ha egyszerre több ilyen népekről szólnani, 's az Európai legtudósabb nemzetek' nyelvéről és litteratúrájáról-is az egész Világ előtt véleményünket kimondani, sőt a' Tudósok' jelenlétében, társaságában, *ítéletet hozni* bátorkodunk?!

10

IV.

Elvégre 's egyáltalában szükségesnek lenni látszik, hogy itt még egy-két jegyzést tegyek, és annak további megfontolását Hazám' minden igaz Fijainak, 's különösen minden jobb és tehetős magyar Írónak szívére kössem.

Gondolják-meg azt jól, és ne felejtsek-el soha: hogy a' 15 litteratúrának még idővel, ha t. i. valahára majd egyszer tökéletesebb állapotra juthat, nemzeti karakterünk legszebb tulajdonságait magában foglalnia, egész lelki tehetségünk', érzés- 's gondolkodásbéli saját milétünk', és emberi 's polgári mivoltunk, azaz, egész magyar természetünk', 's bennünket minden más 20 népektől megkülömböztető igaz nemzetiségünk', magyarságunk' tellyes minéműségét, híven és nyilván mutatva fenntartania, és mind ezekről nem tsak a' velünk egy időben élő Európai népek előtt, hanem még a' jövődöbéli később századokban-is az akkori nemzetek' Böltséi előtt, hiteles és világos bizonytságot 25 tennie kell. — E' szerént, és annak tellyes minéműségéből fogják akkor nyilván látni 's igazán megítélni, kik és mik voltunk tulajdonképpen, egyéb nemzetekhez képest, 's ugyan azért, és annyival-is inkább, már most az egész Magyar Haza' figyelmét és illő gondoskodását magára vonnia kell. A' mit az énekre méltó 30 nagy Férjfiakról ama' bölts Poéta mond a' Virgiliusok' 's Variusokhoz hasonlított jeles Költőnek magasztaló munkájára, nézve:

*Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus, mores animique virorum
Clarorum apparent ;*

35

ugyan azt kell, és még nagyobb mértékben és sokkal méltóbban lehet értenünk 's állíttanunk egész Nemzetekről, ezeknek nyelvére 's litteratúrájára tekintve; minthogy ebben találtatik-fel mindeniknek úgy szóllván egész lelke, 's így legnemesebb része.

5 Valamint ellenben az olyan népek, mellyek a' Világ' piattzáról eltűnnek, a' nélkül, hogy saját nemzeti nyelveket és litteratúrá-jokat más nemzetek' figyelmére, tiszteletére, 's halhatatlanságra méltóvá teheték 's tették volna, tsak az olyanféle egygyes emberekhez hasonlíttanak, a' kikről mivel *indocti incultique vitam,*

10 *sicuti peregrinantes transegere,* a' Régiség' egygyik legnagyobb és legbőltsebb Történetírójával kiki méltán azt ítélheti, 's mondhattya: *eorum ego vitam mortemque juxta aestimo ; quoniam de utraque siletur !*

Elégge kitetszik tsak ebből-is, melly igen méltó, 's továbbra

15 tellyességgel nem halasztható szükséges dolog légyen, hogy a' nemzeti nyelv és litteratúra, 's mind a' kettőnek mai állapotya, már most, és hová tovább mind inkább, az egész Magyar Haza' figyelmét 's illő gondoskodását magára vonnya; szükséges különösen, és mindenek felett, hogy a' tehetősb elméjű, nagyobb és szé-

20 lesebb tudományú, mélyebb belátású, józanabb eszű, bőltsebb itéletű, 's tisztább ízlésű igaz Tudósok, nevezetes Magyar Írók, jeles Költők, anyai szép nyelvünk' épségét, tisztaságát, 's tulajdon nemzetiségét mindég és mindenképpen megbetsűllyék; további kívánatos, szabad, és természetes kifejtődését akadályoztatni

25 semmiképpen ne engedgyék, és semmiféle ízetlen, értetlen és erőszakos újíttást, nyelv-tsigázást el nem túrvén, mind a' nyelv' ezen szabad és örvendetes gyarapodásának, mind az egész nemzeti tudományos kultúrának menetelére 's folyamattyára szünetlenül vígyázzanak, 's azt mindennémű különös felekezet', vagy

30 másokonn uralkodni vágyó, mindent a' maga' balgatag vélekedése szerént intézni akaró kevély oskola' visszás igyekezetinek ellent állván, ezen törekedések' káros és veszedelmes következeitől lehetőképpen megőrizték !

Ez a' különös figyelem, és szünetlen vígyázat pedig, még

35 akkor sem volna szükségtelen, vagy haszontalan, ha nyelvünk és litteratúránk már olyan erős állapotra 's a' tökéletességnek azon magas pontyára jutott volna-is, a' mellyre valamely élő nyelv az esztendőök jártával felemelkedhetik; minthogy az, valamíg a' nemzetnek szájában él, szünetlenül és úgy szóllván

40 naponként változni, újúlni, vagy avúlni, 's az azt beszéllő nép-

nek erköltseivel 's szokásaival egygyütt, elkortsosodni, romlani, egyéb idegen nyelvekkel öszvekeveredni, zavarodni, 's utólyára lassanként egészen kiveszni, eltűnni, 's elenyészni szokott — ha a' nemzetnek 's a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának legvirágzóbb korában éltt jeles nagy Írók és Poéták (a' mint már 5 másutt-is említettem) állandóvá, halhatatlanná nem tették.

Ki nem érzi, ki nem látta, vagy ki tagadhattya tehát, mennyivel inkább szükséges légyen most ez a' szünetlen figyelem és vigyázat mí reánk Magyarokra, és a' mí nemzeti nyelvünk', litteratúránk,' 's egész tudományos állapotunk' környűl-állásaira nézve? holott, ha szemünket bé nem hűnyván az igazat látni 's megismérni akarjuk, nem lehet egyenesen meg nem vallanunk, hogy, a' mint már mondám, valóban még ma-is tsak kezdők vagyunk, 's litteratúránk' különös nagy virágzásával éppen nem kérkedhetünk? és hogy azok az egynéhány értetlen 15 és gondolatlan Írók, a' kik az Európai legtudósabb Nemzetek' litteratúrájáról, nyelvéről, prozodiájáról, 's azoknak legjelesebb Poétájáról-is, nem rég olly kevélyen és megvetve szóllani mertek, minden értelmes embernek szemeiben tsak önnön magokat teheték nevetségessékké, 's megvettetésre valóban méltókká; — 20 azonn kívül, hogy ezen nevezetes Folyó-írás' tekintetének-is nem keveset ártottak! (annyival-is inkább, mivel a' tudós Redactio elfelejtette megjegyezni, a' mit külömben, bevett szokása szerént, meg kell vala jegyeznie; hogy magától a' hasonló gondolkodás, 's itélettétel' és részrehajlás' gyanúját eltávoz- 25 tassa.)

Egy szóval: igen nagy és különös oka van most minden Magyar Hazafinak, sőt az egész Magyar Hazának, (most! mikor tudományos pályánk' elején minden tsalatkozás, minden hiba, minden nagy botlás számtalan sok rossz és káros követke- 30 zéseket szülhet és vonhat maga után, hazai nyelvünk' és tudományosságunk' egész jövődöbéli sorsára 's minéműségére nézve!) a' litteratúra' menetelére vigyázni, 's tellyes tehetsége szerént azonn lenni: hogy ugyan ezen litteratúra — mind anyai nyelvünk' ritka szépségéhez, mind a' Nemzet' elmebéli tehetségeihez, 35 lelki tulajdonságaihoz, vagy érzése' és gondolkodása' módgyához, és eredeti saját nagy karaktere' minéműségéhez, 's ezekből származó valóságos nemzetisége' tellyes mivoltához, mennél előbb és minden tekintetben méltó lehessen, 's valóban és mindenképpen hasonló légyen, vagy-is inkább ne tsak méltó 's 40

egygyenlő lehessen és légyen, hanem némelly isméretes fogyatkozásainkon, 's szinte velünk született, vagy legalább régtől fogva szokásinkká vált, hibáinkon-is foganatosan segíthessen, lehetőképpen jobbíthasson! 's nagy nevünk' és nemzeti létünk' ditsőségét még a' legkesőbb [!] századokban-is bizonyíthassa, élthesse, 's a' Világ' végéig fenntarthassa!

Ez az a' nagy, az a' méltó, 's felséges tárgy, a' melyre törekednünk, 's a' mellyet mindenha szemünk előtt tartanunk kell; ha bár azt mi Magyarok soha már többé el nem érhetnők-is. 10 Illik mindazonáltal, hogy ahhoz legalább közelítenni igyekezzünk, 's e' végett szünetlenül emberkedvén, az elkezdett pályát bátran folytassuk, és soha reménységünket, bizodalmunkat le ne tegyük, kétségbe ne essünk; meggondolván, hogy ha nem emberkedünk, ha magunkat elhagyjuk, 's ha mindent másoktól, 15 vagy a' jó szerentsétől 's vak esettől várunk, 's talán még a' legszebb és legkívánatosabb alkalmatosságot sem tudjuk hasznunkra fordítani, akkor ugyan mi rajtunk már a' Magyarok' kegyes Istene sem segíthet többé!.. Arra azonban, hogy az említett nagy és ditsőséges tárgyhoz valamennyire tsak közeli 20 líthessünk-is, 's hogy ebbéli fáradozásunk hasznos és foganatos légyen, 's idővel gyümöltsöt hozhasson; szükséges (a' mint ezen T. Gyűjteménynek egygyik tóldalékjában már máskor elég nyilván, 's a' maga' helyénn és annak idejében, mondtam) minden tehetős elméjű, 's igazabb és nemesebb szándékú 25 hazafira nézve, az egyesített erő, 's igyekezet! a' serény, bátor, és állhatatos öszvemunkálkodás! a' szíves egygyetértés! 's az elszánt, és mindég minden áldozatra kész, hazafiúi 's nemzeti köz lélek!!! §. Ezt mondtam már máskor, elég nyilván, 's a' maga' helyénn, és annak idejében. Ma sem mondhatok, 30 vagy javallhatok, egyebet ennél. §. Hazámnak Fijai! Böltsői! Iróji és Poétáji! A' Példa-Beszédek' könyvének koronás Szerzője azt mondgya, hogy a' ki bölts, enged a' tanátsnak. Tí lássátok, és Tí magatok itéllyétek-meg, ha igazat mondtam-e? 's ha megérdemli-e az én ebbéli szíves tanátsom, hogy engedgyetek 35 néki?

A' mi engem illet: én ugyan, tőletek távúl, idegen meszsze földönn élek, 's szinte már a' síromnak szelínn állok, és igen kevés, a' mit tehetek. De a' míg élek, és tollamat emelhetem, szolgáltni kívánok és akarok itt-is tsekély erőm szerént a' Hazának, és anyai szép nyelvünk' ügyét el nem hagyom; azt mondván

én-is, ama' régi jó szándékú embernek 's hazafinak szavait
költönözvén: *defendi rempublicam adolescens, non deseram*
senex. §. Tí, többet tehetvén, és Hazátoknak több javaival élvén,
's ugyanazért többel-is tartozván néki, tegyetek többet! mivel-
hogy valóban kiki többet-is kívánhat és várhat Tí tőletek, mint 5
egygy olyan külföldre szakadt szegény polgártársatokból, a'
kinek még tsak hűltt hamvai sem nyugodhatnak halála után
azon édes Hazának anyai keblében, a' mellynek javáért és

10

V.

volna, 's magát az illy nehéz és keserves áldozatért legalább
ezzel vigasztalhatná!

Ki nem sajnállya, vagy ki nézheti fájdalom nélkül, ha
láttya, tapasztallya, hogy néha még az olyan nagy és bölts 15
Író-is kénteleníttethetik, a' mostoha környületek miatt, magát
és szavainak igaz, egyenes, világos értelmét, 's szándékának tiszta
jóságát, és talán elméje' legszebb, legditsőbb szüleményét,
prolem sine matre creatam, az illyenféle gonosz és kártékony
emberké' rágalmazásai, 's hazug és mérges tsevegései, vádolási 20
ellen oltalmazni, védelmezni, 's e' végett a' Tudós Világ előtt
perbe, vitába ereszkedni, mint p. o. az *Esprit des Loix* halhatat-
lan érdemű, 's az egész Európa, sőt az egész emberi Nemzet'
tiszteletére minden tekintetben olly igen méltó Szerzője?..
Hogy a' régibb és újabb időkből több hasonló, 's még különösebb 25
és szomorúbb példákat ne említtsünk!*

VI.

-----a-----
-----kar----- majd közönségessé lett
-----dés----- tte, megoltalma — lelkének
mély nyugodalmát, szándékainak meggyőződése[nek] és — 30
nek mindenkori jóságából származó bátor tsendességet, a'
keménykedő Sorsnak ellenére-is megmenthette, 's tellyes ép-

ségében fenntarthatta, — bár mi nehéz volt, 's bár mi sokba került légyen-is győzedelme; és hogy ekképpen ő-is Azoknak számába tartozik, a' kik mind a' változást és tséltapságot nem ismérő hazafiúi igaz erköltsnek szívét lelkét felemelő hathatós
5 erejéről s' boldogító belső jutalmáról, mind a' reánk néző 's minden bajainkat és titkos keserőséginket szemmel látó Menn-
bélieknek gondoskodásáról tanúságot tehetnek, mind pedig azt-is tselekedettel és élő példával nyilván megbizonyíthatják, a' kételkedésnek szívrongáló 's titokban emésztő halálos mérge
0 ellen: „hogy van az emberi természetben egy oly valamely főbb és nagyobb erő, mellyen sem a' Világnak intselkedő gonosz-
sága, sem az üldöző vak sorsnak igazságtalan keménysége, nem vehet hatalmat! — Egy oly halhatatlan és minden világi tekintetet 's ijesztő félelmen fellyúl emelkedő meggyőzhetetlen
15 nagy és bátor erő vagy lelki *tehetség*, melly azt tselekszi, hogy a' sok és nagy szerentsétlenség, hogy a' hosszas és *méltatlan szenvedés* — a' magát önként el nem hagyó állhatatos embert, a' helyett hogy *lerontaná, megerősíti*, felemeli, 's még állhatatosbá, még bátrabbá, és az élet' súlyos terheinek elviselésére alkal-
20 matosbá (noha egyszersmind érzékenyebbé-is) teszi! holott a' testi lelki sok fájdalom és nyomorúság az illy erő 's bátorság és bizodalom nélkül szűkölködő békételen Szenvedőt elvégre vagy földig alázva porba veri 's megöli, vagy, elméje vezérlő ép [?] világát örökre meghomályosította, természetének eredeti méltó-
25 ságát megvesztegeti, 's szeretetre alkotott jó szívének legédesebb indulattját emberútáló 's gyűlölő rút méreggé változtattya.

VII.

Az ilyen Tudósok' Többségét jól meg kell az al rendű Írók', Versszerzők', Kritikusok', Recensensek' nagyobb számú seregétől, vagy sokaságától különböztetni. Ezekről itt most
30 nintsen, és nem-is lehet szó. Jaj volna minden érdemes Tudós-
nak, sőt az egész nemzeti litteratúrának-is, ha a' tudományos kérdéseket ez a' *többség*, vagy nagyobb szám, határozhatná-el; 's ha ezek ítélnének-meg, ki légyen, és ki ne légyen ditséretre, jutalomra, tisztelre, 's ditsősségre méltó! . . Igen jól és igazán
35 mondá nem rég egy külföldi jeles Poéta:

Que de petits esprits, jaloux des noms célèbres,
 Prendront contre le jour parti pour les ténèbres !
 Leurs nombre dangereux fait leur autorité,
 Les sots depuis Adam sont en majorité.

Ugyan ezen jeles Költőnek ugyan azonszép munkájában (Épître à 5
 MM de l'Académie Française) találatnak imezen versek-is; a'
 mellyeket hasonlóképpen ide kell egyg úttal helyheztetnem —
 mind amaz irigy és büszke Verselők 's tudatlan és vakmerő kis-
 bírák miatt, a' kik Nemzetünk' legérdemesebb Írójit és Poétá-
 jít olly igen örömet kitsinyékké tennék; mind pedig az ollyatén 10
 ostoba Kevélyek miatt-is, a' kik, önnön magokhoz és saját ala-
 tsony szívekhez képest itélvén másokról-is, minden jobb elméjű
 's nemesebb gondolkodású tudós és betsületes Embert útálni,
 gyűlölni, 's szentelenül rágalmazni üldözni szoktak.*

Triste sort des talens ! La noire calomnie 15
 Flétrit de ses poisons la laurier du génie;
 Mille insectes impurs en rongent les rameaux,
 Et, comme le cyprès, c'est l'arbre des tombeaux.

VIII.

[mo]st érdeklött némelly részeire nézve, mind akármelly [egy]éb 20
 tekintetben. (Megtarthatván t. i. és meg-is [tar]tván mindegyik,
 a' maga saját tulajdonát, különös [ne]mzetiségét, 's országos,
 törvényes állapotját, [fü]ggetlenségét, szabadságát, a' többi-
 nek legke[ve]sebb kára, sérelme kissebbsége nélkül.)*

A' magyar nyelv ellenben különös régi tulajdona, saját 25
 ősi kedves öröksége, 's egész [p]olitikai létével és polgári, vagy
 társasá[g]os élete' külső belső tellyes mivoltával egygyé lett és
 elidegeníthetetlen szentséges birtoka azon boldog és ditső szép
 Hazának és azon nagy lelkű vitéz Népnak, melly a' Világ' ezen

* Fast alle Dummköpfe — úgy mond Herder (Duclos utánn) —
 fast alle Dummköpfe sind Feinde der Männer von Geist, Standeshalber.
 Ihr Hass ist auch nicht müssig; sie verländen diese als ehrwürdige,
 gefährliche Leute. Sie glauben, dass man mit Geist nichts anders thun
 können, als was sie damit thun würden, wenn sie Geist hätten.

legjelesebb részében fekvő minden egyéb országok és népek között annyi sok századoktól fogva *Magyar Ország*nak és *Magyar Nemzet*nek neveztetik. Különösen régi tulajdona, [m]on-dom, és Őtet minden más népektől legin[ká]bb és legtökélte-
5 tesebben megkülömböztető szent [büszkes]ége, ez a' szép nyelv annak a' nagy hírű [nevű] Népnek, melly a' maga nemzeti létét, fő[méltóságá]t, országos függetlenségét, szabadságát[nemzeti]öltö-zetét, ősi szokásait, s törvényes Fejedelmének fényes hatal[mát, k]irályi székit, koronáját és felségét, annyi [száza]dok' elfolyása
10 alatt, annyi sok erős, hatal[mas,] 's minden ok nélkül irigykedő kaján és vad [ellens]égeinek szünetlen agyarkodásai, töreke-dései [el]len, szentül megőrizni, 's a' mostohálgató [Sorsna]k és Időnek annyi sok ostromai 's számta[lan o]lly igen keményen megkésértő, néha szinte [végső veszé]llyel, biz[onyos] romlással
15 fenyegető ('s kü[lönösen] [m]ár a' fenek[etlen] — — —

* Die Sprache ist das einzige, erste und letzte Organon und Kriterion der Vernunft, ohne ein ander Creditiv als Ueberlieferung und *usum*. Nicht nur das ganze Vermögen zu denken
20 beruht auf Sprache, sondern Sprache ist auch der Mittelpunkt des Missverständes der Vernunft mit ihr selbst.

HAMANN.

Im Menschenschlecht ist die Welt individual geworden. Der Mensch ist das Ebenbild der Welt. Seine *Sprache* ist der
25 Geist der Welt.

OKEN.

Es gibt ein Sprachgewissen, so wie es ein Pflichtgewissen ist; beyde sind dem Menschen von der Natur eingepflanzt und im ihrem innern Wesen ein tiefes Geheimniss; beyde machen
30 die Grundlage des gesellschaftlich[en] Verkehrs unter den Menschen aus, in welch[em] und durch welches der Mensch beyde sind um so lebendiger und lauter je näher der Mensch der Natur steh werden durch spitzfindiges Deute . . trübt, das Sprachgewissen durch ho Grammatiker, das
35 Pflichtgewissen du[rch] casuistische Moralisten. — Lásd: gische gelehrte Anzeigen d. 15. Janu[ar,] 7tes Stück.

4. [BARÓTI SZABÓ, RÁJNIS ÉS RÉVAI VITÁJÁRÓL]

I.

JEGYZÉSEK.

^{a)} Baróti Szabó Dávidnak, az annyi sok eredeti Költemények' és egyéb köz hasznú Magyar Könyvek' tudós Szerzőjének, 's a' *Virgilius'*, *Milton'*, és *Vanier'* halhatatlan érdemű jeles Fordítójának, más tsekélyebb ellenségei, 's irígy, tudatlan és vakmerő kissebbítőji, nem méltók arra, hogy itt, a' két Győri Tudós utánn, neveik szerint említettessenek. Én legalább nehezen fogom őket valaha, valamelly különös nagy ok nélkül, megnevezni; ámbár némelly tekintetben, éppen nem ártana, közülök legalább egygyet, különösen pedig a' Magyar Énéis' ama' Bétsi ⁵ *Recenziójának* híres Szerzőjét, közelebbről, 's neve szerint és voltaképpen megismértetnem, hogy még többen tudnák másokis, ¹⁰ melly igen' méltó legyen, *digilis monstrarier, hic est!* — —

Nem ereszkedhetvén most azon haszontalan, és már ma minden tekintetben hiú kérdésnek fejtegetésébe, a' melly szerint ¹⁵ Rájnis a' metrumos versszerzésben az úgy nevezett elsőséget erővel magának tulajdonítani akarta, de a' melly *elsőségre* igazsággal és józan észszel annál kevesebbé tarthatott számot, mennél bizonyosabb, hogy ötöt és az ő Kalaúzzát nem tsak Erdősi János, Túri Pál, Vilmányi Libézt Mihály, 's több' ²⁰ mások, egész századokkal, hanem Kalmár György, Birsi Ferentz, Molnár János, és G. Rádai Gedeon, sőt még Révai Miklós magais, több esztendőkkel megelőzték;* — elmellőzvé, mondom, és továbbra halasztván még ezen haszontalan kérdésnek megvizsgálását, elég lessz talán, ezen első jegyzésem' tárgyára nézve,

* Erdősi János 1540
Túri Pál — 1555
Vilmányi Libézt Mihály 1558
Szentzi Molnár Albert 1616
Tasi Gáspár — 1626
Apáztai Csere János 1653
Kalmár György 1760

BIRSI FERENTZ 1764
Molnár János
Gr. Rádai Gedeon
SZABÓ DÁVID
Révai Miklós
RÁJNIS JÓZSEF

itt egyedül azt említtenem: hogy a' szónak igaz értelmében, 's az időrendnek megtzáfolhatatlan erős és világos bizonyosága szerint, tsakugyan Baróti Szabó Dávid volt az, a' ki, a' mi napjainkban, *nyelvünket legelőször* (hogy Rájnisnak saját szavaival mondgyam) *többféle rendhez alkalmaztatta*, és, *nem lévén semmi példája*, 5 vagy vezére, 's tanátsadója, *Új mértékre vett külömbféle Verseinek három Könyveivel* a' Világ előtt megjelent. Munkájának ezen első gyűjteményét követte azután a' Vanier' *Paraszi Majsorságának Első Része*, és ugyan azon nagy munkának *Második Része*-is. Ez a' több ezer metrumos versekből álló három kötet 10 és annak nagy nevű szerzője 's Kiadója isméretes volt már az egész Hazában, minekelőtte még a' Nemzet *Rajnisnak* és az ő *Kalaúzzának* tsak nevét-is hallotta, vagy valahol olvashatta volna. De erről majd alább úgy-is még egyszer és bővebben kell szóllanunk; minthogy ezt a' régi hiú kérdést egy valaki a' Tud. 15 Gyűjteményben-is újra felélesztette, 's ezzel meg nem elégedvén, nem tsak Baróti Szabót, hanem még másokat-is, a' kik az ebbéli elsőséget Rájnis' *Kalaúzzának* tulajdonítani nem akarják, *irigységgel* és *igazágtalansággal* vádolni merészlette, — nem annyira talán feltett és eltökélt rossz szándékból, mint-sem 20 gondolatlanságból, hirtelenkedésből, maga sem tudván mit mond, és melly igen visszaél a' névtelenséggel.

Igaz ugyan és tagadhatatlan bizonyos dolog, mellyet azért nem tsak önként és nyilván meg kell ismérnünk, hanem itt már előre világos szókkal-is említtenünk, hogy Baróti-Szabó Dávid, 25 járatlan útonn, és minden jó példa, minden vezér, 's tanátsadó nélkül, saját ösztönéből indulván, 's magának új ösvényt törvén, eleintén valósággal gyakran megbotlott; és hogy új mértékre vett külömbféle verseiben, ugyan ezen szokatlan *új mérték*, 's tapasztalatlanság miatt, a' metrum' kedvéért, mind a' 30 magyar nyelvnek kényes természetét, semmi erőszakot el nem szenvedő szabad geniussát, és szókötésbéli tulajdon nemzetiségét megsértette, mind a' jobb, igazabb és helyesebb ízlésnek törvényei, regulái ellen többször vétett. Igaz továbbá, hogy, véletlenül és igen keményen megtámadtván, 's illetlenül és 35 minden mérték, 's kímélés nélkül tsúfoltatván, kissebbítettvén, gyaláztatván, ezen megbotlását és több rendbéli fogyatkozásait legottan megismérni, 's nyilván megvallani, nem akarta, sőt, egy ideig, lehetőképpen oltalmazva mentegette-is; a' mit hasonló esetben és ilyen környüállások között, az ő megtámadóji, 40

's tsúfolódva gúnyolva vádoló ellenségei, talán még inkább, és még tovább tselekedtek volna; ('s a' mit azért senki nem-is tudálhat, ha a' felháborodott emberi szívnek kivágyó 's erővel-is kitörő indulatit isméri, 's a' dolgot jól megfontolván, volta-képpen akar itélni.) De igaz egyszersmind, és közönségesen tudva lévő dolog, hogy, azután, nem tsak megismérte, 's önként és nyilván mindenek előtt megvallotta, tsalatkozását, (a' mi tsak az övéhez hasonló nagy és igaz szívtől telhetik-ki) hanem idővel egész tehetsége szerént helyre-is hozta, 's bőven kipótolta minden efféle nyelv- és versszerzésbéli hibájit.

Megvallotta, mondom, azután önként és nyilván, hogy említett munkájinak első kiadásában a' versszerzésnek vagy szoros hangmérséklésnek akkori szokatlansága, 's a' nagy sietés miatt, elég sok és elég *durva hibákat* elkövetett légyen. A' *sietést* rész-szerént a' maga saját hazafiúi buzgósága, 's poétai zsengejével hová hamarább kedveskedni kívánó szándéka, rész-szerént pedig némelly jó barátinak többszöri sürgetése, okozta vala. Az ilyen jó barátok' gondolatlansága, 's néha szinte kényszerítő únszolása, nem kevés bajt, fáradságot, 's kedvetlenséget okozott ő néki még későbben, még elaggott és erőtlenedett állapottyában-is, és, ő reá nézve 's kedvéért, még nékem-is! A' tapasztalás mutattya, hogy az ollyatén kíméletlen és gondolatlan únszolás, erőltetés, a' Poéták' nem-poéta barátinak többnyire majd mindenütt szokássá váltt nagy és közönséges hibájok, 's mintegy eltörölhetetlen eredeti bűnök; holott ennek következése nem tsak Azok' nyúgodalmára 's hírek' névek ditsösségére, hanem a' szép mesterség' és nemzeti nyelv' hasznára, díszére nézve-is, gyakorta káros szokott lenni. Nem ok nélkül és nem helytelenül említette azért a' mi jó szívű 's könnyen és öröme-st engedve kedveskedő Dávidunk-is, *sietésének* 's nagy részint ebből származott tetemes *hibájinak* mentségéül, akkori jó barátinak több ízben megújított únszolását! Így volt ez, és így történt még akkor-is, mikor a' Magyar Énéisnek első fordíttása elkészült. Ennek kinyomtatását némellyek hasonlóképpen szünetlenül, és igen nagyon sürgették; magok-sem tudván tulajdonképpen, mit tselekesznek, és melly igen nagyon vétkeznek. Ő pedig akkor már életének szinte 68dik esztendejében vala! De mennél inkább sürgették az említett Urak a' még akkor igen hibás és tökéletlen munkának kinyomtatását, annál szentebb kötelesség vala reám nézve, azt, régi szíves barátságunk-

hoz képest, tellyes tehetségem szerént akadályoztatnom; sem-
miképpen jóvá nem hagyhatván 's meg nem engedhetvén, hogy
azon első fordítottás úgy, a' mint volt, közre botsáttassék. Kén-
telen valék, a' szükséges jobbítottást szegény barátomnak minden
levelemben ajánlani, 's a' végett rajta, saját hajlandóságom 5
ellen-is, szinte majd irgalmatlanul keménykedni! Háromszor
kellett az egész nagy munkát megjobbítottania, háromszor mint-
egy egészlen újra öntenie; a' mit ő, noha igen nagy bajjal és
fáradtsággal, meg-is tselekedett — mind addig igyekeztén, állha-
tatoskodván, a' míg lehetséges volt! *Ter conatus erat — ter* 10
patriae cecidere manus! Látván utóllýára, hogy többé nem
győzi — kéntelen valék magam-is, lehetőképpen segedelmes-
kedni, hogy legalább a' munka kevesebb fogyatkozásokkal
jöhessen napvilágra; (mind Virgilius' verseinek igaz értelmére,
mind a' Fordítottó' hexameteireinek tökéletesebb, szebb, jobb 15
folyamatýára nézve.)

Igaz pedig 's bizonyos még az-is, (és ezt meg-is kell itt nyil-
ván jegyezni, 's erre az Olvasót különösen figyelmetessé ten-
nem), hogy a' mí Dávidunk' borostyános hárfája még jobban és
méltábban tetszenék mindnyájunknak, és hogy az ő poétai 's 20
versszerzői ritka nagy érdemei valósággal szembetünőbbek vol-
nának, 's még közönségesebben betsültetnének, ha *megjobbított*
költeményes munkáját nem *megbővítve*, hanem, a' szépit kiválogat-
ván, 's jobb rendbe szedvén, inkább kevesítve, egyszersmind pe-
dig tsinosabban-is nyomtattatva, botsátotta volna még egyszer 25
világosságra; és így, az utolsó Komáromi hibás, szennyes, és
díztelen nyomtatású *három* kötet helyett, illőbb és díszesebb
öltözetben tsak *kettőt* adott volna, (A' mit még idővel valamelyik
tudós, 's a' dologhoz jól értő Hazafi valóban meg-is tehetne, 's
talán valaha meg-is téssen, mind a' nagy érdemű Szerzőnek 30
ditsősségére, mind a' Magyar Nyelvnek és Poézisnak nagyobb
hasznára 's igazabb díszére.) Azt mindazáltal senki sem tagad-
hattya igazsággal, hogy, akármit beszéllyenek Rájnisnak ügy-
védőji 's magasztalóji, tsakugyan Baróti-Szabó törte-meg a' jeget,
és ő volt az, a' ki, már 1777dik esztendőben olyan útat és módot 35
mutatott a' magyar verselés' ezen új nemének gyakorlására,
a' melyet azután más metristák-is bátrabban követhettek;
és a' kinek ezek, valóban még hibájinn-is tanulhattak; későb-
ben jelenvén-meg a' Nemzet előtt verseikkel, 's látván már előbb,
és a' Magyar Tudósok' köz ítéletéből tapasztalván, mit kellessék 40

nekiek ezenn az, új ösvényenn leginkább kerülniek, 's millyen-féle hibák' és fogyatkozásoktól őrizkedniek, tartózkodniok!

Ő adott hasonlóképpen első példát, *Kisded Szótár* nevű, 's megbetsülhetetlen értékű, munkája által (második, meg bővített kiadás, Kassán 1792) arra-is, miképpen lehetne, 's kellene a' rész-szerént nyomtatott könyvekben, rész-szerént a' Hazának több vidékeiben majd itt majd amott találtató, ma-is szokásban lévő, régi 's eredeti jó és gyökeres magyar szókat felkeresni, szorgalmatosan öszveírogatva egybegyűjteni, és illőképpen elrendelve nyomtatásban közre botsáttani, 's így mindenek előtt ismérteseké, 's használhatókká tenni. §. Ez a' szép kezdet, ez a' jó és igen hasznos, 's azért igen ditséretes példa, mindenképpen megérdemlené még ma-is a' folytatást, és követést; és valóban szíves köszönetet érdemelnek mindnyájunktól mind azok a' jó hazafiak, a' kik ezt, az ő lakhelyeik' környékiben ismértes, 's még ott hasonlóképpen életben és szokásban lévő különös szókra nézve tselekedték, és ezeket szorgalmatosan öszveszedegelve, 's írogatva, már a' Tud. Gyűjteményben-is közre botsátották. Vajha sokan követnék őket! Ezt kell való-sággal még tovább-is tselekednünk, ha egyébaránt azt akarjuk és kívánnjuk, hogy majd valahára, (annak idejében!) egy olyan közönséges nagy Szótár, vagy Magyar Nyelv-Kalauz, Szókönyv készülhessen, a' millyent már olly régtől fogva hijában óhajtunk; de a' millyent még most, egygyes, magános embertől tulajdonképpen nem-is lehet várunk, méltán reménylenünk. (Jó volt, kétség kívül, arról már mi nálunk-is előre gondolkodni, 's gondoskodni, és e' végett a' Haza'Tudósait jutalomra kitett tudományos kérdések által-is serkenteni. És ez, magában tekintve, igen szép, 's igen örvendetes jel, 's okos, tudós, bölts Hazafiakhoz illő nemes szándék; a' mellyből különösen-is láthatni, hogy ebbéli szükségünket sokan érzik, és ismérik, 's hogy azonn örö-mest segíttének-is, ha valamiképpen segíthetnének. Ezen jó, szép, és valóban ditséretes hazafiúi szándék' tellyesíthetésének igaz ideje mindazonáltal, még nem jött-el; és, a' mi Nyelvünk' 's Litteratúránk mostani állapottyának minéműségéhez képest, ha igen nagyon nem tsalátkozom vélekedésemben, még elég meszsze vagyunk ma-is attól, hogy valaki *ollyan* Magyar Szótárt készíthessen, a' millyenre szükségünk volna, 's a' millyenről most itt emlékezet vagyon. Nem szerezheth, mondom, még most ollyant senki mi közöttünk; ha bár az első (Pozsonyi) Magyar

Újságlevelék' nagy érdemű Írójának 's utóbb Győri Prédikátor-
nak, RÁTH Mátyásnak, elméjével, több rendbéli tudományával,
's hazafiúi szép tüzével és buzgóságával birna, vagy ha értelem-
béli tehetségével, fáradhatatlan és vasat győző munkásságával,
a' nagy híru nevű ADELUNGnak eszét 's rendkívülvaló szor- 5
galmatosságát meghaladná-is. Vallyon, vélhetné-e 's állíthatná-e
valaki, hogy Németországban-is, a' múltt század' első felében,
azaz, a' német nyelvnek és litteratúrájának *akkori állapottyában,*
már ADELUNGOK támadhattak volna?! bár mi nagy fogyat-
kozásai légyenek még az ő munkájának-is; nem gondolnám, 10
hogy a' M. Tudósok között valaki hinné, 's állítani merné; noha
látom, hogy a' Tud. Gyűjteménynek kötetében némellyek majd
egygyik, majd másik, ennél még nagyobb képtelenségeket-is,
mint meg annyi bizonyos dolgokat úgy hisznek, és nagy-bátran
állítanak. 15

Baróti-Szabónak nyomtatásban kijött munkájit öszveség-
gel tekintvén, azt lehet egygáltallyában, 's méltán és igazán
mondani, hogy azokból tetszik-ki leginkább és legvilágosabban
már-is a' Magyar Nyelvnek mind különös termékenysége, és
(igen kényes, 's valóban semmi durva illetést el nem szenvedő, 20
szabad természete mellett-is) felette nagy hajlékonysága, 's
ezen tulajdonságaihoz képest minden szépre jóra kész alkalmas-
sága, mind pedig annak több rendbéli valóságos bősége, 's azelőtt
olly sokáig alig sejtett, alig gyanított, 's úgy szólván meg sem
álmadott, gazdagsága. Ezt a' dologhoz értő figyelmetes Olvasó 25
könnyen tapasztalhattya; minthogy azokban ezen ritka szép-
ségű ditső Nyelvnek majd szinte minden eladdig találtt 's fel-
fedezett és napfényre hozott kintsei, mint valamelly drága
gazdag tárházban öszvegyűjtve 's egygyütt lerakva szemlél-
tetnek. (Tanúlhatott ő tőlle, és valóban tanúlt-is, mind Rájnis; 30
mind Révai; mert a' magyar nyelvet Szabó mindenkinél jobban
tudta, 's annak egész szóbeli gazdagságát ő-nálloknál sokkal
jobban ismérte.) Ez pedig olly igen és elannyira igaz, hogy a'
Magyar Írók' egész seregében talán tsak egygyet sem lehetne
megnevezni, a' kinek, *e' tekintetben,* a' Nemzet nagyobb és
szívesebb köszönettel tartozhatnék, mint ő-néki. 35

Ezt most itt, több okokra nézve, szükséges vala, nyilván
mondanom, és az Olvasót erre figyelmetessé tennem; annyival-is
inkább, mivel látom, 's több jelekből tapasztalom, hogy még
ma-is taláztatnak ollyanok, a' kik ezen ditső nagy Hazafinak 40

halhatatlan érdemeit megismérni, 's illőképpen megbetsúlni, vagy nem tudgyák, vagy alacsony irigykedésből, nem akarják; — ezekbe sem jutván, meggondolni, hogy az a 'Nemzetünk' hasznára 's ditsősségére született jeles Hazafi már több esztendőök
5 előtt leszállott ennek az árnyék-Világnak piattzáról, és már most, olyan helyenn van, *si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnae animae*, a' hol többé, sem még hátra lévő igaz jó barátinak szíves ditséretinn, sem irigy és tudatlan gyáva, kissebbítőjinek hiú tsevegésinn,
10 meg nem indulhat. Értetlenség, és igazságtalanság volna mindazonáltal, szavaimnak világos értelméből valamiképpen azt következtetni, 's azt vélni, vagy állítani, hogy, Baróti Szabóról ezt mondván, valamellyik régiebb vagy újabb időbeli jeles Magyar Írónak, Költőnek, saját érdemeit 's méltó
15 ditsősségét valamiképpen kissebbíteni, vagy homályosítani, akarom és kívánom. Távúl légyen, és valóban távúl-is vagyon én tőlem, minden efféle szándék; minthogy Hazámnak minden idő-'s rendbéli jelesebb Írójit és Poétájit igaz lélekkel 's hazafiúi tiszta szívességgel tisztelem és betsúlöm, 's kinekkinek minden
20 mellyékes tekintet nélkül örömet és önként megadom mindég és mindenütt azt, a' mi az övé.

Egyébaránt: Szabó Dávid — ez a' jó szívű, szelíd jámborságú, igazságot szerető, semmi színeskedést, tettetést, tsapodár hamiskodást, irigységet, kevélységet nem ismerő, 's minden egyéb olytén alacsony indulatot másokban-is méltán utáló, 's
25 szánakodva néző derék *Ember*; ez a' ritka buzgóságú, 's népének, honnyának köz javát, ditsősségét égve óhajtó, 's azonn igaz lélekkel szünetlenül és élete' végéig tellyes tehetsége szerént munkálkodó, példás jó *Hazafi*; ez a' halhatatlan érdemű jeles
30 Magyar *Poéta*, 's igaz, szerentsés, tudós *Versszerző*; — született Erdélyben, Barótonn 1738dik esztendőben Sz. György' hav. 10dik napján. Minekutánna, már fiatal korától-fogva, egész életét Magyar Országban töltötte, 's minden erejét, elmebéli tehetőségét, tudományát a' Hazának szentelve (többnyire mindég az
35 Ifjúságot tanítva) a' Nemzet' köz javára fordította volna, megholt Virtenn, Komárom mellett, közel a' Zsitvához, mellyet verseiben annyiszor ditsért, emlegetett, Sz. András' hav. 22dik napj. 1819dik esztendőben, életének 82dikében. Hideg tetemeit ugyan ott, a' kápolna előtt álló nagy keresztnél, Sz. András'
40 hav. 24dik napj. temették-el, tölgyfa koporsóban; mellyet egyy-

kori tanítványa, utóbb pedig meghitt és szívből szerető, 's
öregségében híven gondgyát viselő igaz jó baráttya, Pyber,
Benedek készítettett néki.

Ez a' Benedek (+ 1823) fija volt, és igen méltó fija volt,
annak a' nagy érdemű Gyerkényi Pyber Ferentznek, a' kinek 5
halálát a' Poéta, már azelőtt 30 esztendővel, ama' szép Ódában:
Fogd, Múzsám, szomorú lantodat újjolag 's a' t. olly keservesen,
olly mélységes indulattal megsiratta; igaz poétai tüzzel lélek-
kel örökösítvén, halhatatlanítván emlékezetét, és újra meg-
bizonyítván ama' régi nagy Lantosnak imezen mondását: *Dig-* 10
num laude Virum Musa vetat mori; §. Sok nagy, és talán már rég-
től fogva fennálló, 's ma-is virágzó, vagy most emelkedő fényes
úri ház ledől idővel, és eltűnik örökre nevével egygyütt a' mí
Hazánk' földének színéről, ha Apolló' valamelyik igaz fija fenn
nem tartya, vagy, minteggy porából feltámasztván, a' tellyes 15
enyészettől meg nem menti, 's új talpkövet nem vet, új életet nem
ád néki; de a' Gyerkényi Pyberek' híre, neve, betsülete fennmarad,
és virágzik még a' késő maradék' emlékezetében-is, mind addig,
valamíg a' Duna' 's Tisza' vidékeit Magyarok lakják, és anyai
szép nyelveket el nem felejtik! és így mind édes Hazájokról 's 20
régí Őseikről, mind önnön magokról, el nem feledkeznek!

^{b)} A kik nem ok nélkül gyönyörködnek az efféle tünemé-
nyekben, különös nagy örömmel 's vigasztalással látván, hogy a'
mit már más alkalmatossággal-is említenem kellett, még leg-
főbb és legszükségesebb dolgainkban-is igen ritkán 's igen nehe- 25
zen egyezhethetvén-meg egymással, mí magunk vágjuk szünet-
lenülül magunk alatt a' fát! — 'S mi ennek az oka? *vitiūm, parvis*
magnisque civitatibus commune, ignorantia recti, et invidia! Ez a'
kórság pedig, talán sohol és soha sem uralkodott ollyan sokáig
és olly nagy mértékben, mint mí nálunk és mí közöttünk! 30
Mikor vesszszük észre, 's mikor hihettyük-el, hogy e' tekintet-
ben betegek [?] vagyunk? 's hol van az a' Hippokrates, a' ki
gyógyíttásunkhoz kezdeni merjen, ha előbb ezt megismérni nem
akarjuk, 's ha minden orvosra neheztelünk?

— *Mente minus validus, quam corpore toto,* 35
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funeste proparant arcane veterno!

Epist. VIII. v. 7—10.

⁵ ¹⁰ ¹⁵ ²⁰ ²⁵ ³⁰ ³⁵ ⁴⁰
Az reménylették t. i., hogy, valamint azelőtt kevés idővel a' fennyen kérkedő, 's mindnyájunkon szertelenül diktatorkodni vágyó, sisakos paizsos bajnokot, ki az ő vele egygyet nem érhető, 's néki ditséreteikkel hízelkedni, vagy az ő vélt elsőségét megismerni nem akaró Magyar Írókat, a' *Tudóska, Ötsém Uram*, s egyéb ilyenféle nevekkal illetve gúnyolván, 's *büdös hírök' terjesztésével* fenyegetvén, e' végett valósággal egész könyveket írni 's nyomtattatni szokott vala; — hogy, mondom, valamint ezt az eltúrhetetlenül hatalmaskodó, 's rútúl mtskolódva perlekedő, híres Poétát (nemzeti litteratúránk' akkori állapottyában, a' következesek miatt) illő válasz és szükség intés nélkül nem hagyhattuk; úgy talán majd bizony őket-is valamelly feleletre méltóztatni, 's ez által a' köz figyelmetesség' tárgyaivá tenni, és, úgy szóllván, ezen jeles elméjű híres tudós bajnokkal egy karba helyheztetni fogjuk!

Nem kevés bajunk volt ezekkel mí nekünk, leginkább pedig nékem, a' ki (mint Redactor és Kiadó) sem versetskéjüket, és egyéb holmi küldeményeiket, elfogadni, 's kinyomtattatni, sem hízelkedő leveleikre 's ajánlásaikra válaszolni nem akartam, (mert erre nem tsak kedvem nem lehetett, de valóban még tsak időm sem volt); utóbbi haragjokat pedig és rágalmozó fetsegéseiket annyiba vettem, mint azelőtt különös nagy szívességeket, és se' nem vártt, se' nem óhajtott, határtalan bizodalnokokat! Látván a' derék kis vitézek elvégre, 's elég nyilván és több ízben tapasztalván, hogy mí velünk semmiképpen nem boldogúlhatnak, kéntelenek voltak, nekünk már valahára békét hagyni, jobb szerentsét másutt keresni, 's e' végett másokat késérteni, különösen pedig azon egynéhány isméretesebb Tudósokhoz folyamodni, 's azoknak hízelkedni, a' kikről azt vélhetik vala, hogy, bizonyos okok 's tekintetek miatt, (a' mellyek mindazonáltal mí nekünk semmiképpen sem szolgálhatnak kárunkra vagy kissebbségünkre) nem lehetnek jó barátink. Önként értetődik ilyen környűállásokban, és talán nem-is volna szükséges említtenem, hogy a' Győri Tudósok körül leginkább kezdetek forogólni, 's mindenképpen (szóval és írással) tömjénezve hízelkedni, különös jó szerentsének és valóban nagy nyereségnek tartván, 's igen nagyra betsűlvén, (és méltán-is! ! !) ha illy nevezetes Tudósok és Versszerzők előtt valamiképpen kedvet lelhetek, 's ha talán az egygyiktől, vagy másiktól, (mert egygyik sem ismérhette még akkor őket úgy, mint mí) kevesebb hideg-

séggel fogadtatván, végtelen ditséreteikért viszont ditséretet várhattak, remélhettek!*

^{d)} Minekutánna több olyan kis bajnokot elég furtsa vonásokkal lerajzolt 's illendőképpen kifestett volna Jambussaiban, utólyára Vadótzit szállíttya-meg, és imígy rekeszti-bé az egész költeményt: 5

„Leképezém, Vadótzit, mind az öt vitézt.
Tudod, kik? Azt hallottam, hogy barátid; hogy
Egy sónn 's kenyérenn vagy velek. Könnyen hiszem:
Mert képjek, a' te képed; ő-bennek te vagy.” 10

Ez a' bérekesztés szint' olly váratlan ezen költeményben, és olly véletlenül lepi-meg az Olvasónak elméjét, valamint a' ledőlt Diófához intézett, 's ugyan ott Kassánn és ugyan azon esztendőben készültt, szép Ódának vége. (Ámbár, a' tárgyak'

* Rájnis nékem azután Győrött, beszélgetés közben, az ilyen-féle derék Levelezőkről-is emlékeztet lévén, maga nyilván és egyenesen megvallotta, hogy ilyen ditséreték, és illy gyáva hízelkedők nélkül ő ugyan már azelőtt sem szűkölködött, de néki még, egész életében, a' *Magyar Írók és Tudósok között igaz jó barátja, Quintiliussa, soha sem volt!* (a' ki t. i. barátságosan inteni, 's hibájira figyelmetessé tenni, 's vére' hevességét mérsékelni, tsendesíteni akarta volna). Ezt ő (levén már azelőtt és egészben félre vetvén az álartzát) önként és olly szíves egyenes-séggel, egyszersmind pedig olly szomorú 's olly igen mély indulattal mondotta, hogy nem lehetett meg nem illetődnöm ebbéli szerentsétlen-ségénn, és még inkább ezen vallástétele által nyilván kimutatott szívbéli jóságánn; mellyet valóban tsak fiatalabb kori neveltetésének minémű-sége, 's életének utóbbi telyes mivolta, 's egész helyheztetése', környül-állításainak saját mivolta, nyomhatott-el; minthogy a' Természet ollyan geniust nem adott néki, a' mellynek segedelmével mind ezen akadályo-konn 's visszás nehézségekenn erőt vehetett, és Sorsának mostohaságánn előbb vagy utóbb győzedelmeskedhetett volna. Kár valóban, 's igen nagy és helyrehozhatatlan tetemes kár, és, úgy szólván, a' M. Litteratúrának mintegy különös átka, hogy azok az első rendbéli jeles elmék, a' mellyek azonn leginkább segíthetnének, ilyen sorsra jutnak, és az élet' minden-napi első szükségéivel küszködni kénytelenítetnek; míg azonban olly sok más érdemtelenek és tudatlan kevély ostobák a' bőség' ölében henylve vigadhatnak, a' Hazának annyi szép javaival ingyen élhetnek, 's nemesebb igyekezetű hazafi-társaik' szíves fáradozásait a' baromi érzéketlenséggel nézhetik, 's a' közjóra legkevesebbet sem tesznek, holott minden egyéb országban legalább az országos terhek' viselésében egyenesen részt venni, 's jövedelmeik' mekkoraságához és minéműségéhez képest adózni kény-telenek és kötelesek volnának.

külömbőségéhez képest, a' Poétának ezen két szerzeménye között egyéb tekintetben semmi hasonlatosság sinszen, és nem-is lehet.)

^{e)} Lásd Szabó Dávidnak amaz elég isméretes verseit, melyek az ő Költeményes Munkáinak Kassai (1789dik esztendőbéli) kiadásában, a' IIDik kötet' elejénn találtatnak. Ide tartoznak különösen imezek:

A' javait kihagyák; a' rosszát rendre kiszedték,
'S ezzel iparkodtak nagyra nevelni magok'.
Légyen övék; fűzzön koszorút számára belőlle,
10 Vagy drágább gyöngyül mindenik hordgya nyakánn.
Pórul jártak ezek; (szánom!) — 's a' t.

Azutánn imezt mondattya fejékre, büntetésül, a' Tudományok' és Poéták' bölts Istenével, a' ki, az említett Magyar Írók' részéről-is józan ész, több emberséget és mértékletet várhatván, nem ok nélkül gerjedett haragra:

Tsúf szarvát hordozza fején a' Kőszegi Bajnok;
'Társainak kormos légyen örökre nevék!

Ezen egynéhány versnek igaz és tellyes értelmére nézve, szükséges, az itt következő környülállásokról megemlékeznünk,
20 's azért a' Kassai Poétának két nevezetes ellenségéről, úgy mint Rájnisról és Réváiról különösen szólnunk.

Rájnis, elmebéli szép és ritka tehetségeinek, több rendbéli tudományának, és poétai 's litteratori valóságos érdemeinek felette nagy és igen eleven érzésében, vérenek szerentsétlen
25 heveességéhez 's valóban nyavalyás állapottyához képest, (a' mellyről a' „*Beste lél-e Karaffi*” nevű munkátskája 's ennek ő reá magára nézve-is szomorú következései által maga tudósította nem tsak Győr várossát, és annak vidékeit, hanem az egész Országot) nem elégedhetvén-meg azzal, hogy ötet mások igaz
30 Poétának, tudós tehetős Fordítónak, derék M. Hazafinak tartásák, és érdeme szerént betsüllyék; egyszersmind mindenek között első, 's mintegy [!] fő hatalmú Dictator akart lenni. Ehhez képest azt kívánta, hogy féllyenek, rettegjenek tőlle, mint valamely *rettenetes* ellenségtől! Első vitájában, mellyet
35 Ráth Mátyás ellen kezdett, saját kárával tapasztalta, hogy ha egygy részről, *nem jó a' Poétákkal kötődni*, a' mint ő ezt akkor

dítsekedve, 's minteggy diadalmat énekelve mondotta, noha maga volt a' kötekedő; úgy, más részről, nem kevesebbé tanáts-
talan, olyan réndbéli tudós és bátor Férjfiúval minden szükség
és helyes ok nélkül perbe szállni, a' ki, az emberi életben elő-
forduló, 's a' Tudós Világban kérdésbe jövő dolgokról önként 5
és azoknak igaz mivolta szerént bátran és okosan itélni tudván,
nem szokott a' maga' árnyékától megijedni, 's a' ki nem tsak
mindenha kész magát illendőképpen oltalmazni, védelmezni,
hanem ezenn kivül még olyan különös helyeztetésben-is van,
mellyhez képest minden hétenn legalább kétszer szállhat az 10
egész Nemzethez, és ugyan annyiszor nyilván kihírdetheti, mind
vakmerően megtámadó kevély ellenségének oktalanságát, 's
meggyőzöttetését, mind a' maga' saját diadalmát; tapasztalta,
mondom, akkor Rájnis, és saját kárával tanulta-meg, melly
oktalan és veszedelmes dolog légyen, olly hatalmas ellenséggel 15'
öszvekapni, 's minden helyes ok nélkül balgatagúl kötekedni, a'
milyenre a' Pozsonyi Magyar Újságlevelék' első tudós, bátor,
és bölts Írójában kellett, minden reménysége ellen, találnia, 's
vele közelebről megismérkednie. Ésére jött tehát akkor, 's
gondolatlanságának keserű gyümölsét lenyelni 's hallgatva 20
megemészteni kéntelenítettvén, lefegyverkeztetve, megaláztatva,
sokaktól kinevettetve, 's minden ép értelmű és betsületes érzésű
Magyar Tudósoktól méltán vádoltatva, eggyszerre megnémúlt
elhallgatott. Valamint a' régi hies Comoediának a' Szabadság
nevében zabolátlanúl garázdálkodó Chorussa, úgy ő-is *Turpiter* 25
obticuit, sublato jure nocendi. Most, több esztendők múlva, új
háborút kezdvén egykori szerzetes társa ellen, a' kinek az
említett elsőséget és a' fellyebb már előhozott epigrammát soha
meg nem botsáthatta, 's a' ki ellen a' *Ki nyertes?* nevű munkáts-
ka miatt újra, és még inkább felgerjedett; és tudván, hogy a' 30
Régieknél a' szarvak az erősségnek és bátorságnak jelei voltak,
és hogy nem tsak Plautus a' kemény és bátor természetű, semmit
el nem tűró 's magáért bizonyosan mindég bosszút álló embert
*cornuta bestia*nak nevezi, (a' mint ezt a' méltán nagy híru nevű
tudós Sanadon-is említti) hanem Horatiusnak egygyik hies 35
Ódájában-is (mellyet ez a' nagy Költő ama' *Longulai Cassius*
nevű, 's igen gonosz nyelvű veszedelmes ember ellen szerzett)
imezen szók olvastatnak: *asperrimus parata tollo cornua*:
nagyon megőrült a' szegény Rájnis; 's minden további meg-
fontolás nélkül, a' Római Poétának azon verseit választotta, 's 40

helyhez tette sisakos paizsos Mentő-Írása' elejébe, motto gyanánt, a' mellyekben ezek az erősséget és bátorságot jelentő szók találatnak. Észre sem vette, melly igen nagyon hirtelenkedik, ha ezt tselekszi, 's a' dolgot eleve jobban meg nem gondollya.

5 Mert ugyan ezen tselekedete által mind önnön magát nevetségessé tette, mind nékem, a' kit hasonlóképpen megtámadni, 's jól megletkézni szándékozik vala, maga nyújtott maga ellen fegyvert a' kezembe. Nevetségessé 's valóban tsúfossá tette magát t. i. már előre, tsak az által-is, hogy a' *hard* gyanánt kezébe

10 vett füstös bottal, az itató rossz papirosból öszvefértzeltt töredékeny *paizzsal*, és rozsdás, szennyes, motskos *sisakkal*, 's egyéb olyanféle díztelen és otromba fegyverrel meg nem elégedvén, mint valamelly különös ellenség, vagy — Szélmalom ellen készülő 's nagy haraggal neki rugaszkodó első új Magyar Don Quixotte,

15 ugyan azon lyukas és motskos *sisakhöz* még ökor-szarvakat-is akasztott homlokára. Az ilyenféle vitézkedésben valósággal ötet illeti az *elsőség*' koszorúja. (Ha *Rájnis*' emlékezetének fellyebb említett névtelen Szerzője ezt az *elsőséget*, és ezt a' *koszorút* akarta jelenteni, azt mondván, hogy a' Kőszegi Bajnok' *dítső*

20 *homlokáról* le akartuk a' *koszorút vonni* — még ebben-is felette nagyon tsalatkozik, még ezen értelemben-is helytelenül és ok nélkül beszéll. Ezt az ékességet senki sem irigyelhette néki, és nem-is akarta az ő *dítső homlokáról* soha senki *levonni*; a' melly igen különös fegyverkezetű bajnok' képe valósággal olly igen

25 rendkívül való 's olly nevetségés volt, a' melly majd még Horatius' eszelős Képirójának remekmivénél-is tsúfosabbnak tetszhetett, 's a' mellynek látására szinte lehetetlen vala, még a' Győri utszákonn verekedve tzivakodó gyermekek' seregének-is katzagásra nem fakadnia, 's a' véltt *rettenetességével* őket ijeszteni

30 akaró, tsúfos öltözetű Kőszegi bajnokot meszsze kihangzó víg hahotával mindnyájoknak ki nem nevetniek. — A' második nagy gondolatlanság az vala tőlle, a' szegény beteg Rájnistól, hogy, a' mint mondám, nékem-is fegyvert adott a' kezembe, szinte maga mutatván-ki az említett Ódában azon két verset,

35 a' mellyet nem-is lehetett legottan ellene nem fordítanom, minthogy az a' két sor, az ő litteratori karakterét, kérkedékeny és hangosan fenyegetve ijesztgető természetét, garázda vakmerőségét, 's zajos és motskos perlekedését, voltaképpen bélyegezi. Az ollyan Írónak, a' ki szokatlan kiáltozásával, szünetlen

40 kérkedésével, 's goromba tzivakodásával, perlekedésével, a' Ma-

gyar Parnasszus' vidékeit már az előtt bétöltötte, 's ugyan ezt most újra és még nagyobb mértékben tselekedni készült, szándékozott; az ilyen Írónak, ha bár kedve volt-is, önnön magát kutyához, és ökörhöz, vagy bikához hasonlítani, és a' Régieket az ilyenféle metaforák' 's allegoriákban-is szorosan követni, 5
sőt még a' kotsisok' nyelvén-is rútúl motskolódni, 's ezektől magát még álmában-is, (ő szegény többnyire ébren-is mindég álmadozott, 's igen tsúfos álmai voltak, a' mellyeket örömet, majd versekben, majd prózában, mindenek előtt el-is beszélt!) kitsúfoltatni 's szörnyűképpen megverettetni; legalább nem 10
kellett volna az illetén bajnoki erősség' és bátorság' jeleit egy olyan rövid és híres Ódából költsönöznie, a' mellynek szinte közepénn, és éppen a' szarvak előtt, imezen sorok-is találtak, 's kineknek legottan szemébe tűnek:

Tu quam timenda voce complesti nemus, 15
Projectum odoraris cibum.

Horatius' szavainak értelme 's ezen nagy Poéta' némelly tudós Commentatorinak bizonyíttása szerént, a' fellyebb említett gonosz nyelvű Római polgárt pénzzel és ajándékkal lehetett némává tenni, 's annak további mérges és veszedelmes tsevegésétől, rágalmazásától megmenekedni; valamint az éjjeli tolvajok az ugató kutyát egy darab kenyérral, vagy falat hússal, szokták elhallgattatni; 's valamint hajdan a' híres Kúmai Szibilla-is, Énéást vezetvén, a' barlangból három rettentő torkával egész 20
*poklokra kihangzó Cerberust, mézből és álomhozó szerből gyúrtt köldörrel tsendesítette 's altatta-el. A' tsufozó kötekedő Megszerzések', mostkolódó Mentő-írások', oskolázó 's ellenfél' szavainak világos értelmét eltsavarva meghamisító Toldalékok', 's a' Beste lél-e Karaffi nevű munkátska' maga-hányó, 's szertelenül patvarkodó, híres Szerzőjének haragját ellenben, a' 30
ki még azokat-is bottal fenyegette, 's utólyára valóban meg-is botozta, a' kik ötet, legalább papi ruhájáért megtisztelték, 's a' Keresztény magyar nép' szokása szerént, az útszánn köszöntötték, — az ő haragját, mondom, hasonlóképpen tsak dicsérettel, hízelkedő levelekkel, alázasos félenkséggel, bámuló tsudálkozással, elsősége' megismérésével, és azzal engesztelhettek 's 35
szelídíthették volna meg a' Magyar Írók ha előtte, mint valamely különös tiszteletre méltó Nagy-Mester, vagy fő hatalmú Dictator előtt, az útból kitérni készek voltak, és, mint meg anny*

Tudatlanok, Tudóskák, Ötsém Uraimék, és félszeg Magyarkák, vagy szegény tudatlan büszke [?] Író-Deákok előtte magokat mindenképpen megalázni akarták volna, azt sem mervén tőlle kérdezni: *honnan? vagy, hová?..*

5 Ezt itt elég légyen a' Kőszegi híres Bajnokról említenem. Abban, a' mit rólla mondék, 's több okok és tekintetek miatt mondani kéntelen valék, — nem taláztatik semmi ollyas, a' mellyet megtzáfolni, vagy nékem igazsággal vétekkül tulajdonítani lehetséges volna; mert a' mit mondottam, és igen sokat
10 elhallgatva, néha tsak egy-két szóval röviden jelentettem, azt kiki vagy Rájnisnak kinyomtatott saját munkájában fellelheti, vagy másoktól könnyen megtudhattya.

A' mi különösen amaz Értekezésnek, vagy Életírásnak névtelen Szerzőjét illeti, a' melly a' Tud. Gyűjteménynek egyik kötetében (az 1823dik esztendőbeli IXdiknek elejénn) imezen felírás alatt jelent-meg: „Rájnis József' Emlékezete”, — nem vélném, (hogy-balra magyarázhatná,) akárki légyen különben betsületes nevére nézve, (mert egyébaránt álargás emberekkel nem örömet és nem-is egy-könnyen ereszkedem beszédbe),
20 ha ez úttal tudtára adom, hogy leginkább Ő miatta kelle most nékem itt mind ezeket említenem. Elhiszem, és örömet azt tartom, hogy nem volt és nem-is lehetett soha szándékában, Rájnis' motskolódásait helyben hagyni; mind azon Magyar Tudósokat, a' kiket a' Kőszegi Bajnok megtámadott, gyalázott,
25 kissebbített, hasonlóképpen minden józan ok nélkül megsérteni, gyalázni, kissebbíteni; a' szükséges és illő mértékletességgel adott feleletet, 's inéltó és törvényes védelmet *sanyarú meg-lámádásnak* nevezni; a' felelőket *versengő bajtársak, irigy vádolók*, 's egyéb illetén nevekkal illetve rágalmazni; 's így a' *gúnyolódásra* nem tsak nagyon *hajlandó*, — — — — —

Szólljunk már most Baróti Szabónak második nagy ellen-ségéről, Révairól-is! a' mennyiben ugyan azon versek' értelmére nézve szükséges.

35 Ezen nagy híró Grammatikusnak különös nagy hibája volt az, a' vele egy városban élő 's gyakrabban társalkodó Poétára nézve, hogy, látván ennek *gúnyolódásra*, veszekedésre, motskolódásra igen *hajlandó*, 's *hirtelen felpattanó*, haragos természetét, (mellyet még ama' névtelen magasztalója sem tagad-
40 hatott, 's legalább egy-két szóval, noha mentegette 's szépít-

getve, illetni kénytelen volt) és *valóban* szerentsétlen beteg állapottát, nem csak nem igyekezett, ezen „jó barátját” tartóztatni, és indúlatit lehetőképpen mérsékelve szelídíteni, 's az igaz és szíves barátkozásnak, nyájas beszélgetésnek, néha szinte tsudát tehető mennyei balszamával lassanként enyhíteni, orvosolni, gyógyítani, (a' mit, Rájnisnak egyéb jó tulajdonságaihoz képest, méltó bizodalommal, reménységgel, 's szinte bizonyos foganattal tehetett volna), hanem néha szinte gerjesztette, mind szóval, mind saját példájával! Ezt én nem csak mások után mondom, hanem magam-is tapasztaltam, és a' szegény Rájnisnak saját vallástételéből-is bizonyosan tudom. Így volt ez, és ezt tselekedte ő Szabó Dávidra nézve-is; a' kit vaktában szelkeskedve, olly igen felháborítva, maga ellen haragított.

Igen különös, és valóban szerentsétlen, visszás gondolat vala Révai' részéről, ha a' dolgot csak magában tekíntyük-is, Szabó ellen egy igen hosszú (nyoltzad rétű papirosonn, elég sűrűen apró Garmond betűkkel nyomtatásban, szinte tizenkét lapra terjedő) *Alagyt* készíteni, Szabónak új mértékre vett és sok ezerekre szaporodott verseit gánts-kereső szándékkal és különös nagy szorgalommal, fáradsággal, egygyenként megvizsgálva 's keményen meghányva rostálva, az egész gyűjteményből a' leghibásabbakat kiszedegetni, az így öszvekeresgéltt 's kiszemeltt, kiszedegetett szerentsétlen sorokat, azon Alagyába minden öszvefüggés nélkül, békázni, 's az így egybe-toldozott foltozott ízetlen és únalmas keveréket, tsínosan, tzifrán leírva, elsőben a' Kassai Poétának postánn, levélben, békázni, 's a' szelíd jó Embert és nagy-nevű jeles Hazafit ekképpen véletlenül megtámadni, vádolva, gúnyolva feddeni, bosszontani, azután pedig, ugyan azon szerentsétlen és idomtalan tsinálmányt a' Magyar Múzsák' bosszúságára még ki-is nyomtattatni, 's egyéb saját munkájának gyűjteményébe befogadva közre botsáttani. Úgy látszik, hogy Révai ezen tselekedetének semmiképpen nem menthető nagy illetlenségét már a' nyomtatás' ideje alatt magais észre vette, 's valóban érezte; 's ugyan azért igyekezett azt későbbben, munkáji' gyűjteményének folytában, a' 267—69 laponn mindenképpen szépíteni, mentégetni, Szabó' felelő levélét-is megtsonkítva, tsak töredékében, *kinyomtatvatván*, — a' nélkül mindazonáltal, hogy azon értelmes Olvasóji, a' kik ötet személlye szerént és Szabó ellen viseltető mély neheztelését közelebbről ismérték, hitelt adhattak volna szavainak, főképp'

pedig és különösen azon mondásának, hogy *ő soha sem motskollya*, (vagy, a' mint ő, 's ő-utánna az egész oskolája megrontván és elnémetesítvén, a' magyar ígének magyar hangzását, 's a' Magyar Nyelv' ebbéli saját igaz törvényét, németesen írja, 5 's nyomtattatta, „*motskolja*), azt, a' ki hibáit feddi; ha talán (talán) *készerűebben is találná* (készerűebben találná-is) az igazat *ki mondani* (kimondani v[agy] ki-mondani). —

A' Kassai Poéta' barátságos levelére így felelő, 's annak hazafiúi tiszta szívességét, bizodalját, és többszöri ditséreteit 10 ekképpen vizontagló, Győri Kritikus azonban, még ezzel sem elégedett-meg. Elfeledkezvén kevés idő múlva saját mondásáról, tulajdon szavainak egész értelméről, vagy valaki által újra felingereltvén, Szabó ellen újra felforró engesztelhetetlen indulattyan, semmiképpen erőt nem vehetvén, szükségesnek és 15 illendőnek tartotta, gyűlölt ellenségénn még tovább-is bosszúját állani, 's annak az egész Haza előtt méltán tiszteletben lévő betsületes nevét mintegy örökre bémotskolni. Ezen égő kívánságához képest, eltökélte magában, Szabót (a' kit ő „*mindenkor nagyra betsült*”) már nem versszerző hibáji miatt dorgálni, betsmérlni, 's ezeket előszámlálva 's egybe fűzve dobra verni, hanem — személyét-is megtámadni, 's olyan nevekkel illetni, gyaláznai, a' millyenektől még a' Kőszegi bajnok maga-is méltán örizkedett, 's a' mellyeket Révai valóban tsak a' Győri piatzonn héti vásárkor magok közt meg nem egygezhető vén 20 menyetskéktől, agg Lutzáktól, tanulhatott, akkor [!] mí előttünk (Szabó előtt és én előttem Kassánn) még a' Nyelvújítók' utóbbi híres vezére maga-is, olyan néven nevezte, mellyre a' Győri Kritikus ezen tselekedetével magát valósággal méltóvá tette vala.

30 A' mi pedig azt az *Alagyát* közelebbről és annak belső mivoltát egyenesen illeti: nem tsuda valóban, ha, erre nézve, a' Versszerzőnek szerentsétlensége úgy hozá magával, hogy ebbéli fáradságának 's igyekezetének legkevesebb hasznát se láthassa, 's hogy ez által-is leginkább tsak önnön magának ártson és minden szükség, vagy helyes ok nélkül bosszúságot szerezzen. Mert — ki hihette, gondolhatta volna ? ez a' Kassai Poétát magyar nyelvre és metrumos versszerzésre taníttani akaró, 's ebbéli hibájiért mindnyájunk' láttára valóságos Grammatikus haraggal megtámadó, 's rajta minden irgalom nélkül kemény- 40 kedve grammatikázó Versszerzőnek már a' legelső lépése-is —

botlás vala! 'S a' vádolt, a' gúnyolva betsmérelt, a' rútúl moks-
 kolt, és kissebbített Költőnek több ezerekből nagy gonddal és
 szorgalommal öszvekeresgéltt és kiszedegetett legszerentsé-
 lenebb, legrosszabb versei között-is, találtattak 's találatnak
 olyanok, a' mellyek jobban és természetesebben folynak, mint- 5
 sem a' Vádolónak nagy-nehezen mértékbe szorított, szemláto-
 mást tsak darabokból részenként fáradságosan öszverakogatott,
 akadémikus menetelű, 's éppen nem az ihletett és szabadon alkotó
 gyors elme' forrásiból önként fakadó, folyton folyva, tovább
 siető, 's édesen zengedező kedves hangjaival szívet lelket elra- 10
 gadvá megbájoló sorai; *non impetu et instinctu, nec ore uno* fluentes
 — a' mellyekből minden értelmes, és a' dologról voltaképpen
 itélni tudó Magyar Olvasó már első tekintetre 's hallásra láthatta,
 's érezhette, és még ma-is láthattya 's érezheti, mellyik légyen a'
 két Versszerző közül a' született, valóságos Költő, a' versalkotó 15
 Művész, 's másokat tanítható Mester; és mellyik légyen ellenben
 a' még sokat nem tudó, 's a' mesterség' titkait nem ismérő Tanít-
 vány, mind a' magyar nyelvnek, 's magyar szóllásnak illő ismére-
 tére, tellyes birtokára, 's a' magyar ígék' saját értelmére, mind az
 igaz poézisra, 's a' versalkotás' mesterségének és a' versbéli hár- 20
 moniának belső titkaira nézve. Mondám, hogy a' jó Révainak
 szinte már az *első* lépése-is *botlás* vala. Hogy ezt kiki töstént (!) a'
 maga' tulajdon szemeivel láthassa, és a' dolog' mivoltáról önként
 itélhessen, íme ide írom azon szerentsétlen Alagyának kezdetét,
 a' legelső hexametert. Azt akarván ebben Révai mondani, hogy 25
 a' Kassáról küldött nyomtatványok (*Verskoszorú* és a' *Kisded*
Szótár) szerentsésen eljöttek, eljutottak, elérkeztek Győrbe,
 imígyen szóll:

„*Verskoszorúd, a' Szótárral, már megjöve Győrré*” —

Hogy ez rosszul van mondva, 's hogy ezen ígének *megjöve* most itt 30
 nem lehetett helye, mivel nem azt jelenti, a' mit Révainak mos-
 tani szándékához és a' dolognak természetéhez képest, jelentenie
 kellene — ezt ugyan a' Magyar Versszerzőnek, és az olly sanyarú
 keménységgel dorgáló haragos Kritikusnak, tsak imezen magyar
 közmondásból-is kellett volna már akkor tudnia: *Megjöttem én* 35
onnan, a' hová te mégy! — De különben-is megtörténik, még
 pedig többször megtörténik velem, ugyan azon panaszolkodva
 feddő 's vádoló levelében, hogy, míg ő a' megtámadott Poétának

némelly jó, vagy legalább eltűrhető, verseit-is a' rosszak közé számlállyá, 's fennyen kárhoztattyá, az alatt más részről, ugyan ott és ugyan azon időben, maga-is hasonló hibákat követ-el, majd a' magyar nyelvnek és szókötésnek igaz geniussa ellen, majd a' maga saját rhythmussai' belső harmóniájának rendetlen és szakadozott folyamattýára nézve, 's így néha még rosszabb és ízetlenebb verseket tsinál. Eggyáltallyában igaz és bizonyos az, mind azon Magyar Tudósok' és Poéták' szemeiben, a' kik az efféle dologról voltaképpen ítélnének, hogy Révai, mint Versszerző és Magyar Író, sem Baróti Szabóval, sem Rájnissal fel nem tehet; a' nélkül mindazonáltal, hogy, ezt itélvén rólla, valakinek eszébe jöhetne, egyébféle, 's több rendbéli szép érdemeit tagadni, vagy ötet ugyan ezen jeles érdemekkel szerzett ditsősségétől megfosztani, — a' mit senki nem-is tehetne nagy igazságtalanság 's vakmerőség nélkül. A' mit Rájnis egykor a' *Magyar Tibullusról* álmadozva mondott, azt ő — vagy maga sem hihette, ha feleszmélkedett, és valóban ébren volt; vagy ezt a' Római (valóban *Római*, 's a' Római Nyelvnek és Poézisnek arany *idejébéli!*) [ked]ves Poétát-is tsak úgy ismérte, 's arról [szin]tén olly balúl, olly nevetségesen itélt és beszélt, mint Flakkusnak Variust magasztaló verséről, és magáról-is Variusról, mint Ossziánról, és Miltonról, és Gessnerről, 's több másokról, talán nem annyira tudatlanságból, 's ízlésének és Aesthetikabéli ismérteinek tökéletlenségéből (melly szerént még *Gottschedet* és *Neukirch* Beniamint-is követésre méltó derék Írók gyanánt magasztalta, meg sem álmodván, hogy ezért ötet itt Németországban ma még a' tanuló gyermekek-is kinevetnék) mint-sem különösködő fejességből, 's talán tsak azért és a' végre, hogy magát még a' Nagyoknál-is nagyobbnak mutathassa, 's az egész Európai Tudós Világnál többet tudni láttassék, vagy, a' maga saját szavait költsönözve szóllván, hogy *másoknál elmésebbnek tartassék!*.. Eggy szóval: Révai, bár mi nagy *Magyarnak* tartassék-is némellyektől, főképp' pedig (a' mint ez önként értődik) azoktól a' már most emberkorra jutott számos Magyaroktól, 's azok' egész felekezetétől, a' kik egykor tanítványjai voltak — bizonyos az, (legalább én előttem, a' ki Révait több időtől fogva és sokkal közelebről ismértem, mint ők valaha ismérhették volna, hogy ő sokkal jobban tudott Deákúl, mintsem Magyarúl: a' nélkül mindazáltal, a' mit különösen meg kell jegyezmem, hogy Cicerónak, Virgiliusnak, Horatiusnak, és Tibul-

lusnak nyelvét voltaképpen ismérte, 's azonn beszéllhetett, vagy költethetett, 's verseket szerezhethetett volna. Ezt ő maga sem tagadta; sőt nékem egykor (Bétsben) nyilván és egyenesen meg-is vallotta, nem fogván-fel jól és voltaképpen szavaimnak igaz és világos értelmét, 's örülvén azonn, hogy, ha magyarságát és grammatikai teoriáját mindenben jóvá nem hagyhatom, és mindenképpen nem ditsérhetem-is, legalább jó deákságát megismérem. Meg-is kell itt ez úttal különösen jegyezni: hogy, valamint Baróti Szabó minden tekintetben született igaz Magyar, Erdélyi Szittyá Magyar volt, 's magyarul érzett, magyarul gondolkodott, és magyarul beszélt; úgy ellenben mind Rájnis, mind Révai (ifjúkori első neveltetésekhez képest) nem magyarul, hanem deákul érzett, és gondolkodott, 's ugyan azért, ha magyarul írni, vagy beszélni akart, kéntelen volt, (a' nélkül, hogy talán maga tudta 's észre vette volna) gondolatát elébb, mint-sem azokat kimondaná, vagy leírná, valósággal és tulajdonképpen magyar szóba foglalni, azaz, magyarra fordítani. Ugyan ezt kell mondanom, és különösen megjegyezni Révainak (mint Magyar Grammatikusnak) későbbi vetélkedő társáról, Versegiről-is; úgymint a' ki hasonlóképpen nem magyarul, hanem németül érzett és gondolkodott, ámbár ő-is mind deákul, mind magyarul jól tudott, és Rájnisnál sokkal jobban, tisztábban beszélt; a' nélkül azonban, hogy akár elméjére, akár tudományára vagy versszerzői tehetségére nézve valamelyikkel feltehető volt; noha talán mind a' kettőnél többfélét olvasott, 's több nyelveket értett. Azok, a' kik a' filozófiában, és különösen az emberi beszédnek filozófiájában nem járatlanok, 's a' kikre nézve most ezt a' jegyzést teszem, tudják, miről szóllok, és mit mondok. Másoknak az ilyenféle dolgoknak megítélésében nem lehet szavok.

Egyébaránt: önként és örömet megadom mindeniknek, a' mi az övé. Ditsérem és magasztalom tellyes hazafiúi szívességgel mindenikben azt, a' mi jó, és valóban ditséretre 's követésre méltó. Rájnisnak, mondom, és Révainak litteratori szép érdemeit megismérem, nemtsak nyilván és örömet, hanem azt-is bátran állítom, hogy mind a' kettőnek hazafiúi ritka nagy buzgóságát, 's köz hasznú munkás erköltsét, senki sem betsúli, 's betsúlheti nagyobbra, mint én; a' mint ezt kiki mind a' M. Múzeum' IIIIdik kötetében (1789 eszt.) Rájnisnak adott feleletemből, mind a' M. Tudósokhoz ez előtt 6 esztendővel intézett

kis munkámnak némely részeiből, mind pedig a' Faludi Ferentz' verseinek új kiadásában találtató Toldalékból, nyilván láthattya, 's könnyen elítélheti. De azt kell itt egyszersmind nekem is nyilván mondanom: *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cetera.* Mert azt senki sem kívánhattya tőlem okossággal, hogy még szembetűnő nagy fogyatkozásait-is ditsérjem, 's némelyekkel én-is bámúlva tsudálkozzam, és őket az olvasó Magyar Világ előtt olly szokatlan, és minden mértéket meghaladó, 's valóban nevetséges ditséretekkel magasztaljam, mellyeket a' dologhoz értő Magyar Olvasó nem tsak helyben nem hagyhat, de szánakodó mosolygás nélkül nem-is olvashat. Így p. o. a' Kőszegi Poétának sem Országszerte tudva lévő rút és fertelmes veszekedéseit, motskolódásait, nem lehetne kárhoztatnom, sem Philologiai, 's Aesthetikai, vagy fordítottásbéli szarvas hibáit hibáknak ismérnem, sőt ezeket-is meg annyi tsudálásra 's követésre méltó ritka nagy szépségek, tökéletes példák gyanánt kellene nézmem, 's Hazám' fiatal Írójnak ajánlanom; holott nyilván való, szembetűnő, semmiképpen nem tagadható, bizonyos dolog, hogy Rájnis nem tsak a' józan ész, az igazságot, az illendőséget, 's a' jobb és igazabb ízlést számtalanszor és igen nagyon megsértette, 's úgy szóllván lábaival tapodta, hanem néha még azon régi ditső nagy Poéták' szavainak igaz értelmét sem érte-fel eszével, a' kikkel szinte már gyermekségétől fogva foglalatoskodott, 's a' kik' némely munkájának fordítottásában több esztendőket eltöltött. —

Ha Rájnisnak valamellyik gondolatlan vak imádója, 's szinte a' felhőkig felmagasztaló ditsérője, mind ezeket még eddig-elé nem tudta, vagy soha nem-is hallotta, 's azért nekem most ebben hitelt adni nem akar és nem-is adhat: ám, ő lássa; ez, az ő saját dolga. De ne vegye, és valóban nem-is veheti, igazságtalanság nélkül, nekem-is rossz névenn, ha, gondolatlan, és másokat megsértő, 's méltán botránkoztató szertelen ditséreteik 's állíttásaik által méltán felingereltetvén, 's Hazám fiatal Írójnak ez úttal-is lehetőképpen használni kívánván, itt arra kérem, 's tőlle az egész Tudós Világ előtt azt kívánom: hogy ne terheltelessék, imezen egygyetlen egy kérdésemre nyilván, igazán és mennél elébb megfelelni: Hol és mikor mondotta Virgilius, hogy a' Kárhágói szép Királyné a' maga' Testvéreinek és Királynának gyilkossa volt? . . Mert Rájnis nyilván és világosan ezt mondgya (a' Georgikon' 283dik lapján) imezen szó-

kat adván a' szegény Dídónak szájába: „*testvéremet ölvén*” !!!
Megboszszúllottam kedves férjemnek halálát. Ha pedig ezen kér-
 désre nem felelhet, és érezvén ebbéli tsalatkozásának 's hirtelen-
 kedésének megbotsáthatatlan rossz természeti következéseit,
 hallgatni kéntelen lessz; ne sajnállyon, kérem, legalább ezen 5
 további kérdésemre illő, egyenes, 's a' Tudós Világ előtt elfogadható
 betsületes feleletet adni: Hol és mikor tagadta Virgilius az emberi lélek'
 halhatatlanságát, vagy hol állította, hol, mikor, és millyen szóval
 mondotta ez a' ditső nagy Poéta, hogy a' szegény Dídónak lelke
enyészni, földi életével és *bújával egygyütt enyészni fog!* — Ezt
 mondgya pedig és világosan ezt állítja a' Kőszegi híres Fordítottó!
 a' Georgikonnak ugyan azon lapján, 's ugyan azon boldogtalan
töredék-fordíttásában, mellyet a' Kiadó hasonlíthatatlan szépségű
 's a' maga nemében *egygyetlen egy remek fordíttásnak* nevez,
 's majd a' felhőkönn 15
 fellyül emel, és bámúlva tsudál, és *annál bátrabban ajánl*, ditsér,
 magasztal, *mennél gyakrabban öszvehasonlíttya* azon hallatlan
 tehetségű, tudományú, 's böltességű jeles Fordítottónak kérdés-
 ben lévő *töredékeit mind az eredeti munkával* (azaz, Virgiliusnak
 deák Éneissével) *mind azon* (magyar) *fordíttásokkal, mellyekkel* 20
 (a' mellyekkel) *egyébb biránt* (egyébaránt v[agy] egyébiránt)
méltán büszkélkedhetiünk. — Igen jól és méltán tselekedte
 azonban, az egyéb tekintetben valósággal helyesen és böltsen
 gondolkozó, 's minden Magyar Hazafinak szíves tisztetére
 méltó Kiadó Úr, hogy ebbéli különös itéletét imezen szókkal 25
 igyekezett valamennyire mérsékelni: *egygyetlen egy* — „*a'*
maga nemében”! Ezen szóknak igaz értelmében én-is tökéllé-
 tesen megegygyezek a' tiszteltt jó Hazafival. Én-is azt vélem,
 és tartom valósággal, hogy ez a' bámúlva tsudáltt és égig magasz-
 taltt *töredék fordíttás* bizonyosan egygyetlen egy a' maga nemében 30
 ben. Nem ismérek én t. i. még a' legrosszabb és legmerészebb
 híres Magyar Fordítottók' egész seregében tsak egygyet-is, a' ki,
 az én tudtomra, Rájnisnak imént kimutatott megbotsáthatatlan
 fertelmes hibájinál valaha rútabb, betstelenebb, és szarvasabb
 hibákat elkövetett volna; azon *töredékek'* egyéb rendbéli nagy 35
 és számos fogyatkozásairól itt most nem-is emlékezvén. A'
 Római nagy Költőnek szavai, eredeti nyelvonn, imezek:

Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis!

A' haldokló Királynénak ezen mondását Baróti Szabó Dávid, — mint okos, tudós, bölts ember, a' ki mind a' dolgot érti, mind a' magyar ígék' igaz értelmét voltaképpen isméri, és ezeket vígyázva 's okosan választani, 's helyesen alkalmaztatni
5 tudgya, 's a' ki, mind e' mellett, a' 'psychologia' törvényeit 's a' fordítottás' mesterségbeli regulájit-is mindég szemei előtt tartván, 's lehetőképpen, vagy legalább tehetsége szerént követvén, arra-is különösen vígyáz, azt-is jól megfontollya: hol, kivel, és millyen állapotban, millyen külső belső környülállások között,
10 mire mit mondasson, kit miként beszéltethessen, quis? quid? ubi? — cur? quomodo? quando? — Szabó, mondom, Virgiliusnak versét imígyen fordíttya; 's a' szegény Dídóval imezt mondattya:

vegyétek

15 *Lelkemet, és engem szabadítsatok ennyi bajomból!*

Ez elég légyen itt egyszerre. A' többit elhallgatom, mert nints szándékomban, valakivel pert indítani, vagy itt Rájnis' poétai munkájinak, 's azok'saját mivoltának szoros megvizsgálásába bővebben ereszkedni; a' mire talán máskor lehet még
20 több időm, 's jobb alkalmatosságom, feltévén előre, hogy általlyában nemzeti Nyelvünkre, 's poézisunkra, és különösen Hazám' fiatalabb Írójira 's magyar Versszerzőjire nézve, az által-is jót tehetek, használhatok. Mert, ha valaki azt vélné, 's azt várná tőlem, hogy Rájnisnak motskolódásira, gorombaságaira, 's helytelen, hamis, tsalfa okoskodásira, elméskedésire, valaha valamely egyéb feleletet adgyak, mint a' mellyet már fiatalabb
25 koromban (a' nélkül, hogy ötet még akkor személlye szerént, és szerentsétlen nyavalyás állapottyát közelebről 's voltaképpen ismértem volna) a' M. Múzeum' IIIdik kötetében adtam; bizonynyára nagyon tsalatkoznék, 's tsak azt mutatná, hogy sem azon Múzeumot 's abban az én feleletemet soha nem olvasta, sem engem tellyességel nem ismér, 's másokról-is tsak önnön magához képest szokott itélni.

Több hasonló kérdéseim volnának még, a' mellyeket
35 Hazámnak némelly igen tudós, és mindenféle tudományos tárgyakról igen bátran, 's igen könnyen ítéletet hozó, Fíjaihoz intéznem lehetne, 's talán kellene-is, különösen pedig az olyanokhoz, a' kik nem tsak magok, minden helyes ok nélkül és egész ízetlenségek 's nyomorúságos *középszerűségek* mellett-is

bizonyosan számot tartanak a' poétai halhatatlanságra, 's nem tsak a' magok' felekezetebéli hasonló derék Versszerzőknek bő kézzel 's tellyes kedvek és kívánságok szerént osztogattyák az örökké zöldellő borostyán-ág gyanánt marokkal szagatott hegyallyai száraz tövisből, tsalyánból, 's bogántskóróból öszvefűzött 5
('s miről nem?) még a' Tud. Gyűjteményben-is úgy beszéllnek, úgy ítélnek, mint a' vakon született ember Ráfaelnek, Tiziannak, vagy Correggiónak legditsóbb miveiről ítélhetne.

Ez mindazonáltal, eggy részről és bizonyos tekintetben, 10 még mind eltúrhető volna, 's hamar feledékenységbe mehetne; jól tudván minden értelmes tudós Magyar Olvasó, mit kellessék az olyanféle hiú tsevegésekről firkálásokról vélnie, 's tartania. De más részről szükséges, azt-is tekintetbe vennünk, hogy az olyanféle nevezetes folyó-írás, mint ez a' Pesti Tud. Gyűjtemény, 15
nem tsak a' mí Hazánkban, és a' mí Hazánk' kebelében, várossaiban, helységeiben, 's nem tsak olyan jó akarató, 's mindent könnyen elnézve megbotsáttó, vagy elfelejtő, született Magyaroktól, hanem még külföldönn-is, és a' Magyar Korona' birodalmának olyan részeiben-is 's ezeknek olyan rendbéli lakossaitól-is 20
olvastatik, vagy legalább olvastathatik, (mind most, a' mí napjainkban, mind jövendőben) a' kik a' magyar nyelvet értik ugyan, de még azért nem mindenképpen úgy éreznek, gondolkoznak, 's nem-is mindenről úgy vélekednek, mint mí talán rendszerént és általlyában gondolkozni 's vélekedni szoktunk; 's ugyan azért 25
keményebben-is ítélnek rólunk, azon véleménnyek' 's ítéletételeinkhez képest, a' mellyeket nyomtatásban az egész tudós Világ előtt közönségesekké teszünk. Szükséges, mondom és igen illendő, ezt-is figyelemre, 's gondolóra vennünk — — — — —

— — — — — 30
a' kik, ugyan ott nem rég olly szörnyű nagy tudatlansággal és hallatlan buta kevésésséggel 's háladatlan gorombasággal merészlének még a' legnagyobb 's legtudósabb Európai Nemzetek' nyelvéről, litteratúrájáról, 's mind régibb Írójiról, mind még most-is életben lévő, 's első karbéli nagy Poétájiról 's ezeknek 35
érdemeiről beszéllni, hogy az illetén merész és tudatlan büszke firkálók' balgatag tsevegésit, minekutánna illy betses folyómunkában a' nyomtatás által tsakugyan közönségesekké lettek, tsendesen elhallgatva szó nélkül hagyni, tellyességel nem szabad, 's nem-is lehet. (Lásd a' Tud. Gy. II dik és IV dik kötet) De sem 40

valakivel perlekedni, (mert arra nékem sem kedvem, sem időm nints hozzá;) sem valakinek *méltó* nehezítésre okot adni nem akarok. A' mit mondok, kéntelenségből és tiszta jó szándékból, 's leginkább az ifjú Magyar Írók' és Versszerzők' hasznára nézve mondom.

Általán fogva 's közönségesen szólván, illik és szükséges a' litteratúrában, az igazságot mindég és mindenképpen megbetsúlni, és azt senkinek kedvéért, semmiféle felekezetbéli, vagy akármelly egyéb mellyékes tekintetből, soha szántt-szándékkal meg nem sérteni — főképpen, ha az ilyen nevezetes Férjfiak' tudományos peréről, 's a' nemzeti nyelv' és poézis' ügyéről, hasznáról, ditsősségéről vagyon kérdés. Kövessük ebben-is a' józan és bölts gondolkozásnak, 's az igazabb és tisztább ízlésnek, egygyik legtökéletesebb példáját, Horatiust. Megadgya ő mindég 15 kinekinek önként és örömet, a' mi az övé. Ditséri p. o. és több ízben magasztallya Lúciúsiusnak jó tulajdonságait; megisméri eleven és tsípős elmességét, férjfiúi szabad bátorságát, saját eredetiségét, 's minden egyéb érdemeit; de nem hallgattya-el több rendbéli nagy és tetemes hibáit-is, a' mellyekért (legkevesebbet 20 sem gondolván az Értetlenek' és Igazságtalanok' tsevegésével 's bosszúságával) bátran, szabadon, és méltán vádollya-is, a' mennyiben azt tőlle mind a' hazai nyelvnek és poézisnek ügye, mind a' maga' saját ép értelme, józan ítélete 's igazabb és helyesebb ízlése megkívánta. Ditséri, mondom, őtet több ízben, önként és örömet; de nem helyhezteni Hazájának legjobb, legtökéletesebb Poétáji közé, és még kevesebbé szólhat, beszélhet rólla olyan mély tisztelettel, mint p. o. Virgiliusról és Variusról, vagy Pollióról és Tibullusról. A' két első nagy Költőt pedig nem azért ajánlya, ditséri, magasztallya minden 30 alkalmatossággal, 's nem azért emlegeti őket olly gyakran és olly szíves örömmel, mivel meghitt és szeretett jó baráttyai voltak; hanem azért volt ő jó baráttya 's igaz tisztelője, magasztalója mind a' kettőnek, mivel, mint valóban szeretetre 's tiszteletre méltó jeles Férjfiak, és igaz lelkű jó Emberek, 's ditső nagy 35 Poéták, mind az ő szeretetét, bizódalmát, 's szíves ditséretét, mind a' Világ' akkori tudós, és Tudományokat szerető, 's a' Tudósok' és jeles Művészek' társaságában és remek-miveiben gyönyörködő hatalmas Urának pártfogását, mind pedig az egész Római Népnek különös mély tiszteletét 's örök háladatosságát, 40 tellyes mértékben megérdemlették!

Mind ezek' további megfontolását különösen kell itt elvégre azon Értekezés' névtelen Szerzőjének ajánlanom, 's szívére kötnöm, melly a' Tud. Gy. 1823dik esztendőbéli IXdik kötetének elejénn imezen felírás alatt találtatik: „*Rájnís József Emlékezete.*”

II.

* Erről az Emlékezetről, a' mint már fellyebb előre megjegyeztük, mi majd annak idejében bővebben szándékozunk a' maga' illő helyénn érdeme szerént *emlékezni*; most itt előre-is arra kérvén ezt a' derék Emlékezetíró, hogy az álartzát mennél előbb letenni ne sajnálja, 's ne elégedgyék-meg azzal, hogy értekezései alá egy olyan betűt ír és nyomtattat, a' melly sok más betsületes ember' vezeték-nevének leírására-is szükséges lehet, az övében pedig talán fel sem találtatik! §. Ezt pedig annál inkább szívére veheti 's ebbéli kérésünket és tanátsunkat annál méltábban elfogadhattya, ha meggondolja, hogy a' nagy híri nevű Vitézek' ditsősséges *emlékezetében*, azoknak többnyire fegyverhordozójik, sőt néha még paripájik-is, részesülni szoktak, 's hasonlóképpen nevezetesekké lesznek. Ki nem isméri p. o. Cervantes' Világ-szerte elhíresedett és valóban elfelejthetetlen emlékezetű jeles Bajnokának fegyverhordozóját *Sancho-Pansát*, és *Rosinante* nevű tátos paripáját? És ki nem akarna még ma mi nálunk-is a' *Kőszegi Bajnok'* hármas alakú fegyverhordozójival közelebbről, 's mennél előbb, megismérkedni? ki nem kívánná legalább a' két utóbbinak nevét megtudni, 's ezen T. Gyűjteménynek valamelyik kötetében-is örök emlékezetre fenn-tartani? — — — — —

vagy olyan büszkék és felfúvalkodott kevélyek, hogy mi velünk síkra kiszállni, 's hasonló fegyverrel víni, vagy nem mernek, vagy nem akarnak; sem pedig recensiókat írni, vagy íratni, 's ezekben önnön magokat verselő társaikkal egygyütt felhőkig magasztalni, másokat ellenben lehetőképpen lealázní, nem báforkodnak; 's azon különös úkat és módokat talán nem-is igen ismérik, a' mellyekenn némelly szegény, de furtsa kis elmék, egy kis időre olly igen hamar és könnyen el tudnak híresedni, hogy utóllýára még a' Schillerek és Göthékhez-is hasonlíttathatnak.

Legfőbb és legméltóbb vigasztalásunk, minden esetre, azon megnyugtató gondolatban lehet, hogy, ha mi jót tehattunk, és, hazánk', nemzetünk', 's polgártársaink' köz javánn igaz lélekkel munkálkodván, igyekeztvén, valósággal használhattunk, minket ezen érdemünk' belső jutalmától semmiféle idegen erő, 5 vagy rossz akarat, és irigy háladatlanság, 's akármelly egyéb olytátén vak indulat és ellenséges igyekezet, soha többé meg nem foszthat.

Tégy annyi jót, a' mennyit tehetsz, 's ne várj semmiféle jutalomra, köszönetre. Tiszta jó szándékod', érdemed', erkölcsöd' 10 igaz bére, magadban van, és tetteidnek, munkájidnak, bizonyos következtésében; ha bár azok, a' kiknek használtál, vagy még idővel használni fogsz, nevedet nem isméri, nem tudják-is!

b) Mert sem BARÓTI SZABÓ DÁVID, a' ki nékem igaz jó barátom, 's hív és állhatatos pályafutó társam vala; sem RÁTH MÁTYÁS, a' kit hasonlóképpen mind személye szerént, mind 15 barátságos leveleiből eléggé ismértem, és hazafiúi buzgóságához, szép érdemeihez, 's több rendbéli jeles tudományához képest, nem lehetett nékem-is mindenkor nagyra nem betsúlnöm; — sem az egygyik, mondom, sem a' másik nem szólhat és felelhet 20 többé!

Ha tehát a' védelem és válaszáadás ezen esetben, és ilyen új rendbéli megtámadók ellen, szükséges volna, vagy lehetne: nékem kellene most, a' közös ügyben, szóllanom és felelnem ő helyettek-is; minthogy mi hárman valánk azok a' Magyar 25 Írók, a' kik ellen az a' szerentsétlen Bajnok leginkább ingerkedett, eszelősködött, motskolódott; úgy pedig, és elannyira, hogy ez által magát utólyára minden további válaszra méltatlanná tette, — szánakodást és megvetést érdemelvén inkább, mint-sem valamely megtzáfoló tudós feleletet, vagy litteratori feddést és 30 boszszuállást.

c) A' mi, fájdalom! már elég régtől fogva több ilyen Értekezőkkel-is gyakran megtörténik; főképpen, mikor ezen nevezetes Gyűjteményben, éles eszeket és nagy tudományokat mutatni akarván, nem tsak a' poézisről, versszerzésről, muzsikáról, 's a' 35 többi szép mesterségekről általlyában, hanem különösen még az Európai legtudósabb népek' litteratúrájáról, nyelvéről, prozodiájáról, Költőjiról, 's ezeknek érdemeiről-is, nyilván ítélni, szóllani mernek! — Lásd p. o. Tud. Gyűjt. 1826. II. 97—98., és még inkább T. Gy. 1826. IV. 85—99. 40

'S nem találkozott-e már olyan ál-nevű, igen éretlen eszű,
's azért igen vakmerő, szeles Ifjú-is, a' ki, ugyan ezen Gyűjteménynek egygyik tavalyi (Xdik) kötetében, — — — — —

5 d) 1790dik eszt. őszkor, Győrött, némelly igen különös okok és igen véletlen akadályok, 's valóban tsúfos, nevetséges történetek miatt; a' mellyeket még most itt nem szükséges említtenünk, 's a' mellyekről a' Vármegyének akkori nagy-érdemű hites Földmérője, N. N. Úr, ha még életben van, legjobban
10 szállhat — minthogy azon furtsa víg játéknak első részénn ő-is jelen volt, 's a' mit akkor ott látott és hallott, arról talán soha többé el sem feledkezhetett.

e) A' kit Rajnis (ez a' derék, és, némellyek' igen bölts itélete 's állítása szerint, „*tökélletesen Máróvá változott'*”, *jeles Fordított!*)
15 Georgicon 283dik lapján, hallatlan szelességből, 's majd megfoghatatlan tudatlanságból, egyenesen és világos szókkal testvérenek és királyának gyilkossává tett! „*Testvéremet ölvén'*”, úgy mond, Virgiliusnak híre 's engedelme nélkül, 's ezen halhatatlan nagy Költő' szavainak világos értelme ellen; holott ugyan
20 azon IVdik Ének' elejénn Pygmalion még nem tsak életben volt, 's Tyrusban uralkodott, hanem a' Kárhágói királynét haddal-is fenyegette, s bosszúállásra készült. (*Quid bella Tyro surgentia dicam, Germanique minas?*) . .

Az ilyenféle „*remek-fordítás'*” valósággal „*egygyetlen egy*
25 *a' maga nemében'*”! . . mert bizonyos igaz, hogy ehhez hasonló, vagy még ennél-is rosszszabb, nem könnyen találtathatnék valahol egész Európában.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- B. = Batsányi János
 BJÖM. = Batsányi János *Összes Művei*. I. köt. Bp. 1953.
 Benda. = Benda Kálmán: *A magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai*. I—III. köt. Bp. 1952—1957.
 C. = Cím
 EPhK. = *Egyetemes Philológiai Közlöny*
 Erd. M. = *Erdélyi Múzeum*
 HNT. = *Hadi és Más Nevezetes Történetek*
 It. = *Irodalomtörténet*
 ItK. = *Irodalomtörténeti Közlemények*
 K. = *Kézirat*
 Kaz. Lev. = Kazinczy Ferenc *Levelezése*. I—XXII. köt. Közzéteszi Váczy János, a XXII. kötetet Harsányi István. Bp. 1890—1927.
 M. = *Megjelent*
 MHirm. = *Magyar Hirmondó*
 MK. = *Magyar Kurír*
 MKsz. = *Magyar Könyvszemle*
 MM. = *Magyar Museum*
 MMK. = *A Magyar Museum kézipéldánya, amit B. használt és számos helyen átjavított*
 MNy. = *Magyar Nyelv*
 MTÁ. = *A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára*
 MTud. = Batsányi János: *A' magyar tudósokhoz*. Pest, 1822.
 MV. = Batsányi János: *A' magyaroknak vitézsége* . . . Pest, 1785.
 NyTSz. = *Nyelvtörténeti Szótár*
 Nyr. = *Nyelvőr*
 OÍ. = *Országos Levéltár*
 OSZK. = *Országos Széchényi Könyvtár*.
 PM. = Batsányi János *Póltai munkái*. Buda, 1835.
 Szinnyei = Szinnyei Ferenc: *Bacsányi János*. Bp. 1904.
 Szv. = *Szövegváltozatok*
 Toldy = Bacsányi János *Költeményei válogatott prózai írásaival egyetemben*. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, 1865.
 Tsz. = *Magyar Tájszótár*
 Tud. Gyűjt. = *Tudományos Gyűjtemény*

NÉHÁNY SZÓ E KÖTETRŐL

Ebben a kötetben B.-nak azokat a prózai műveit adjuk közre, amelyek linzi száműzetése idején, tehát 1817–1845 között keletkeztek.

Amikor a brünni Spielberg foglyának ügyében lefolyt vizsgálat vezetői semmi terhelő adatot sem találtak a költő-forradalmár ellen, a császár Sedlnitzky rendőrminiszter javaslatára elrendelte szabadonbocsátását s kizárólagos tartózkodási helyéül Linz-et jelölte ki. A száműzetés a veszélyes hírű ember elszigetelését célozta. B. nem tette le a fegyvert. Míg felesége a száműzetés megszüntetéséért instanciázott, ő újra felelevenítette magyarországi kapcsolatait, amelyeket párizsi tartózkodása idején sem szakított meg teljesen. Új körülményei között két egymással szorosán összefüggő területet látott alkalmasnak arra, hogy a hazai irodalom életébe újra bekapcsolódjék. Az egyik a nyelvújítási harcban felkavart vitáké, a másik a régi, kiváló magyar írók műveinek kiadásáé volt. Mindkét feladat elvégzésére már Bécsben felkészült.

A nyelvújítás mozgalma, ami az 1790-es és 1800-as években még csak kicsi szellőként fútt, a 20-as években dühös fergeteggé növekedett. B-t felkészültsége mellett indulatai is teljes erővel belevitték a nyelvújítás harcaiba. Kortársai közül Kisfaludy Sándort tartotta magához legközelebb állónak, már csak mint Kazinczy legtekintélyesebb hazai ellenfelét is. Ifjúkori barátjának, Juranits Lászlónak révén — aki egyedül mert állandó levelezésben állni a száműzöttel — a dunántúliakkal jutott összeköttetésbe. Ez a kör, amelynek tagjai alig-alig jutottak tovább az 1790-es évek magyar ruhában tüntető, a magyar szokásokat és nyelvet védve terjesztő nemesi-nemzeti érzésvilágán, a „nyelv és tudományosság” éles szemű és tollú mesterét igyekezett megnyerni magának. Ehhez a költő közismert Kazinczy-ellenessége s a bécsi években végzett barátságos tanácsadói és bírálói működése elég támasztékot nyújtott.

Nem volt a dunántúliaktól idegen B. szorgoskodásának másik tárgya: a régi nagyok műveinek kiadása sem; Bécsben is dunántúli papköltő, Ányos munkáit rendezte sajtó alá, s Linzből is a dunántúli alsópapság köztiszteletben álló régi költőtagjának, Faludinak kiadására vállalkozott. A magyar tudósokhoz intézett felhívásában, amellyel évtizedek óta először jelent meg újra, a névtelenséget levetve, az irodalmi élet fórumán, egyszerre jelentette be, hogy folytatni kívánja a régi nagyok műveinek közrebocsátását „az eddig szokásban volt hibás és iztelen nyomtatásnak szemséртő motskaitól hova-hamarabb megtisztogatva” és, hogy bele kíván szólni a nyelvújítás körül dúló vitákba. Főképpen az önkényesen, a nyelv géniuszával ellenkezve újítók erőszaka

ellen akart fellépni, minthogy ez „nyelvünk kívánatos gyarapodásának természetes folyamattját 's szabad kifejtődésének tsendes menetét minden képpen ellenzi”, sőt „egész érzésünk és gondolkozásunk elváltozását” okozza, tehát abból forgat ki, amit minden jó reformnak meg kell őriznie: a „magyar karakterből”.

Hozzáfogott a munkához, s a húszas évek első felében közre is adta néhány írását. Szelet vetett s vihart aratott; már amennyire az írástudók vele folytatott akkori vitái viharnak nevezhetők. Mert ezekben a vitákban senki sem állt ki vele szemben nyíltan: a támadások, gyanúsítások inkább csak levelekben s néhány, más tárgyakkal foglalkozó írás epés-szarkasztikus mellékmondataiban hagyták nyomukat. Hamarosan kiderült, hogy B. helyzete amennyi haszonnal, legalább annyi kárral is járt. Volt valami igazság abban, amit a *Pennsata* egyik értekezésében írt arról a tárgyilagosságról, amelyet száműzetése diktált: „Ez abból áll, hogy ugyanezen különös állapotban és környületekben, mind az említett nyelv és litteratúrábeli jelentekekről általjában, mind a nevezetesebb Irok munkájáról . . . minden részrehajlás, minden előítélet, személyválogatás, idegenkedés vagy kedvezés 's mellyékes szándék és tekintet nélkül ítéltetek”. A távolság azonban végzetes eredményeket is okozott: bár B. igyekezett minden lényeges irodalmi terméket megszerezni, s gondos széljegyzetekkel kísérve alaposan tanulmányozta a kézhez kapott új könyveket és folyóiratokat: az irodalom élő légköréből kiszakadt, az aktualitásból felszárnyaló ihlete, s a valóság anyagában igazán otthonos ítélő és tájékozódó ereje az egyre ritkább levegőjű magányban bizonytalanná lett, magába fordult. Érezte, tudta a veszélyt; a húszas évek elején meg is kísérte, hogy hazajusson; de hiába. Így hát az lett végzete, ami ellen minden porcikájával tiltakozott: az elszigetelődés.

Ez, paradox módon, akkor lett teljessé, amikor újra megszólalhattott! A haladás tántoríthatatlan harcosa, a gúzsba kötött forradalmár ti. egyszerre a konzervatívok oldalán, egy — sokban túlzó s ferde, lényegében azonban mégis a fejlődést szolgáló — haladó mozgalommal szemben tűnt fel. Kazinczyval, s ennek az életre-halálra ellenfélnek igazi vagy vélt híveivel nem békülhetett meg; a sebek, amelyeket vitái közben kapott és adott, elégségesek voltak hozzá, hogy az alkotó ifjúságtól s a valóban aktuális kérdésektől elszakítsák. Páratlan erejű aktivitása befelé fordult. Ahhoz, hogy derűs öregként számba vegye élete eredményeit, felidézze elmúlt éveinek eseményeit, tanulságait, túlságosan heves volt hivatástudattá erősödött vágya, hogy beleszóljon a hazai közdolgokba. Emlékeiből tehát csak azt használta fel, amit eszményei s harcai megvilágítására szükségesnek látott; ritka tágasságú erudícióját és éles ítéletét az aktuális kérdések vizsgálata közben újra meg újra átlázasították régi sérelmei, amelyekhez kísérleti árnyakká nőtt újak párosultak. Évekig, nemegyszer évtizedekig birkózott rég idejüket múlt viták tisztázásával és azal, hogy a nyelv és irodalom kérdéseiben is megfogalmazhassa az „örök igazságokat”, hogy prózáiról munkásságának ugyanolyan aere perennius monumentumát alkossa meg, mint amilyennek költői műve összefoglalását, *Poétai Munkájának* 1835-ös kiadását szánta. Verseinek gyűjteményes kötetét hallgatás, legfeljebb a „szent emléknek” kijáró tisztelet fogadta. Ekkor, a halál küszöbén, fáradtan és csupán az igazságottevő jövőben bízva, letett arról, hogy maga adja közre *Értekezéseinek* nagy részben elké-

szült kötetét. Gondosan összegyűjtött kéziratait azonban számos szerencsés körülmény összejátszásával megőrizte az idő.

A linzi évek prózai munkái nagy részükben még irodalmunk történetének kutatói számára is az ujdonság erejével hatnak. Ami nyomtatásban megjelent közülük — *A magyar tudósokhoz*, a *Faludi*-kiadáshoz csatolt *Toldalék*, meg *A magyar költő idegen messze földön* terjedelmes jegyzete — nehezen, vagy alig hozzáférhető; a kéziratban hátrahagyottakból is csak néhány töredék jelent meg Szinyei életrajzának függelékében. Együttműködésük igen sok új elemmel járul hozzá mind B. életművének, mind kora harcainak, nyelvi, stílustörténeti, esztétikai vitáinak és eredményeinek felméréséhez. Tudta, hogy a nyelvújítási harcban a grammatikusokéinál nagyobb és mélyebb erők csapnak össze, s a maga szerepét is lényegesen jelentősebbre mérte annál a nyelvhelyességi vitákban igazságot tevő filológusénál, amit Kisfaludy szánt neki. „Én úgy hiszem, hogy a nemzetnek józanabb és bölcsőbb része az ó és új nyelv között egy középúton fog járni és ebből egy reformált ó és igazából kirostált új fog alakulni. De annak, aki ezt végrehajtja, nagy tekintettel bíró filológusnak, grammatikusnak kellene lenni. Ezen feladásnak barátunk tudna legjobban megfelelni” — üzenté az élő példává nőttetett dunántúli költő 1837-ben Juranits útján a száműzötteknek. Akkorra persze eldőlt már a harc s B. maga is tovább lépett a végső, elvi kérdések megfogalmazása felé.

Ennek a távolból, de csak annál hevesebb izzással folyó küzdelemnek emlékei azok az egymásbaindázó, újra meg újra elövelt, kiegészített, átalakított, felrisszított prózai dolgozatok, amelyek linzi száműzetésének egész termékeny idején áthúzódnak. Egyaránt megrendítenek a bennük felcsapó szenvedély lángolásával, a körülöttük egyre süketebbre dermedt magány kísértetiességével, az igazsága mellett kitartó művelt értelem fel-felcikázó s kihúnyó villámaival, s a feladatahoz, vállalt szerepéhez hű jellem konok szívósságával. Igazságtalanok lennénk, ha csupán az emberi közösségből kivetett alkotó egyéniség vergődésének, elfojtódásának lélektanához keresnénk bennük adalékokat. A nyelvész, s a magyar stílus alkotó elemeinek és történetének vizsgálója is páratlanul értékes anyagot találhat ezekben a szövegekben, amelyekben korának egyik legnagyobb igényű stilsztája kísérte meg a nyelv hagyományos géniuszának sérelme nélkül kifejezni a körülötte tornyosuló új mondanivalókat; főképpen a legnehezebbet: az elmélet mondanivalóit. Az irodalom gyakorlatának és bölcséletének kérdéseit pedig alig közelítette meg abban a korban bárki is nála lényegretekintőbben, senki nála magasabb igénnyel és nagyobb felkészültséggel. Az esztétikai elmélkedést soha nem választotta el a döntő erkölcsi, nemzeti, társadalmi kérdésektől. Az otthon kibontakozó reformkor törekvéseiben nem egyszer ráismerhetett, s ráismert ifjúságának törekvéseire; azért is reagált rájuk olyan mély személyességgel. Írásai újabb bizonyítékai annak, hogy linzi éveiben szó sem lehet „megtorpanás”-ról, legfeljebb elszigetelődésről. Mivel épp a legfontosabbak meg sem jelentek, nem kerülhettek bele a fejlődés hullámverésébe. Igen figyelemre méltó dokumentumai azonban írójuk töretlenül haladó szellemének és egész reformkorunk eszmélkedésének.

Sajtó alá rendezésük nem tartozik a könnyű feladatok közé. B. linzi éveiről keveset tudott irodalomtörténetünk; megbízható emlék, adalék alig maradt ránk; ami van is, inkább felkavarja, mint megoldja a problé-

mákat. Kéziratok hagyatéka sokszorososan megbolygatva s csak nagyjából, gyorsan összerendezve került az MTA. Kéziratárába. Az egybeindázódó, összekeveredett kéziratok áttekintése közben először is kísérletet kellett tennünk arra, hogy rekonstruáljuk a linzi számúzott magyarországi kapcsolatainak alakulását. Miután ennek legfőbb mozzanatait sikerült kiemelniük, meg kellett keresnünk a kéziratok hagyatékban a hozzájuk tartozó emlékeket. Ezek maguk is szolgáltatottak azután útbairagított adatokat, amelyek alátámasztották, vagy helyesbítették feltevéseinket. Minden kérdést természetesen lehetetlen volt tisztáznunk; úgy gondoljuk azonban, hogy a szinte áttekinthetetlen prózai hagyaték legfontosabb kristályosodási gócait sikerült megtalálnunk. Ezek körül rendeztük el azután a fogalmazványok, tisztázatok, vitairatok, megjegyzések, kiegészítő magyarázatok, bizonyítások teljesebb-töredékesebb sokaságát.

Ebben a tekintetben négy csoportra bontható az anyag. Vannak benn 1. végleges, B. által sajtó alá rendezett, korrigált szövegek (*A' magyar tudósokhoz, a Faludihoz adott Toldalék s néhány, verseihez csatolt Jegyzés*) 2. olyan szövegek, amelyeket írójuk a nyomdába szánva, végleges formájukban letisztázott ugyan, de kinyomatásuk elmaradt (*Emlékeztetés, Két toldalék a Tartóztatáshoz*) 3. olyan szövegek, amelyeket csaknem végigvitt, nagyreszt letisztázott, de mégis befejezetlenül hagyott (*Előszó, Pennatsata, Értekezések*) s végül 4. olyanok, amelyek még Bécsből maradt, vagy az előbbi szöveghez tartozó, vagy azokról leváló, külön tárgyakról kezdett írásokkal kapcsolatos vagy összefüggésükben egyelőre kétes töredékek (*A' Haza 's Király, Pápay Sámuel irodalomtörténetéről* stb.). A típusok persze nem mindig választhatók el pontosan egymástól. Mentől közelebb jutunk a legnagyobb terjedelmű negyedik csoporthoz, annál jobban elmosódnak a határok.

Elmosódnak ezek a tartalmi összefüggések tekintetében is. Már a nyomtatásban megjelent szövegekhez sok fogalmazványtöredék csatlakozik. Ezek száma és szövevénye a kéziratban maradt, hosszú éveken át hurcolt-ötvözött nagy dolgozatok, főként a *Pennatsata* s az *Értekezések* körül rendkívüli mértékben megnövekszik. A magányba kényszerült író mások műveinek rostálgatása közben rászokott a szövegek rostjaiba hatoló figyelemre. Saját műveivel szemben is elégedetlenkedő, túlzottan igényes lett: mígondja aprólékossá, pontoskodóvá, jelentéktelen részleteken is elidézővé élesedett-merevedett. Nincs olyan Linzben keletkezett vagy átsimított műve, amit újra meg újra szét ne elemzett, meg ne csi-szolt, át ne fogalmazott volna. A fogalmazványokat, töredékeket is gondosan megőrizte. Ez a magyarázata annak, hogy mondatai, szakaszai, gondolatmenetei újra meg újra felbukkannak az egymásból alakuló, növekvő-formálódó kéziratokon. Kötelességünknek tartottuk azonban, hogy vállaljuk az ismétlődéseket s a szövegeket lehető teljességgel, egymásutánjuk rekonstruálható sorrendjét követve közöljük; így adnak hű képet B. munkamódszeréről, gondolatainak alakulásáról, kristályosodásáról.

Kötetünk a linzi évek termését foglalja magában; az a néhány darab, amelynek első fogalmazása még a bécsi években keletkezett (*Előszó, A' Haza 's Király, Pápay Sámuel irodalomtörténetéről*) részben azért került ide, mert töredék, részben azért is mert B. később átfogalmazta s így beleszította őket a linzi iratok szövevényébe. A főszövegben közölt darabokat két főcsoportban rendeztük el: az elsőben, létrejöttük időrendjét

követve, a teljes, vagy a befejezettséget megközelítő egész műveket adjuk, a másodikban, ugyancsak keletkezésük feltehető időrendjében azokat a töredékeket, amelyeket nem tudunk az egésznek minősülő művek egyikéhez sem kapcsolni. A művekhez kapcsolható töredékeket a darabokhoz tartozó jegyzetek élén közöljük. A főszövegben nem teszünk különbséget B. alapszövegei és a hozzájuk, vagy más szövegeihez fűzött teljes szövegű „jegyzés”-ek között; nemcsak azért, mert e jegyzésekben sokszor igen lényeges dolgot mondott el szerzőjük, hanem azért is, hogy a szöveg tipográfiai képe egységesebb legyen. B. verseihez csatolt toldalékai közül egy nyomtatásban is megjelent; ezt annak idején a verseket tartalmazó első kötet jegyzeteiben tettük közzé, s bár itt lenne a helye, feleslegesnek tartjuk újra lenyomatni; az érdeklődőket oda kell utasítanunk. (BJÖM. 481—490. l.; először a *Szépliteratúrai Ajándék*ban A magyar költő idegen, messze földön egy részletéhez csatolva.)

Amit B. kéziratáról, helyesírásáról tudunk, összefoglaltuk a kritikai kiadás első kötetének jegyzeteihez adott bevezetésünkben. Ott, természetesen, csupán a költemények kiadásának történetével foglalkoztunk. Ami prózai munkáiból nyomtatásban is megjelent, annak kiadástörténetéről a darabokhoz fűzött jegyzetekben szólnak.

B. kéziratban maradt prózai munkáinak voltaképpen csak keletkezéstörténetük van, hiszen most látnak először napvilágot. Hozzájuk fűzött jegyzeteink is sokkal rövidebbek tehát, mint a más darabokhoz írottak. A szövegek helyessége, véglegessége, a változatok s ezek összefüggései egymagukban is annyi kérdés tisztázását, akkora szövegkritikai apparátust igényeltek, hogy helyesebbnek tartottuk erre irányítani fő figyelmünket. A szövegváltozatok közlésénél saját szövegeinket dőlt szedéssel jelezzük, B. eredeti kiemelésait pedig ritka, ill. kurzív ritka szedéssel helyettesítjük.

E kötet végén adott *Pótlások* kiadásunk első kötetének jegyzeteit egészítik ki, másrészt a *Sírfeliratokat* tartalmazzák.

Kiadásunk a dolog természeténél fogva főként a szakmabeliek érdeklődésére tarthat számot. Már csak ezért sem kívántuk megterhelni a szövegben előforduló nevek, vonatkozások aprólékos kommentálásával; az idevágó tudnivalók megtalálhatók a szaklexikonokban. De ha B. minden idézetének, utalásának pontos forrását meg akartuk volna keresni, olyan munkát kellett volna elvégeznünk, amely — alig számottevő formális eredmények miatt — évekkel késleltette volna a szövegek megjelenését. A művek értékelése, forrásaik, gondolatmeneteik összehasonlító vizsgálata, jelentőségük méltó megmutatása egy most már jó reménységgel mérítható B.-monográfia feladata lesz.

A BEFEJEZETT MŰVEK JEGYZETEI

1. ELŐSZÓ.

Az *Előszó* B. 1808-ban kiadásra készített verseskötetét vezette volna be. (BJÖM. I. köt. 249—253. l.) A 20 év óta kényszerűségből hallgató író nagy felelősségérzettel, a literatúra ügyeiben döntő ítéletre hivatott ember becsvágyával fogott tollat, hogy a MM. megszűnése óta először nyilatkozzék újra honfitársai előtt a magyar nyelv és irodalom időszerű kérdéseiről. A kötetet egyfajta vitairatnak szánta: a versek mintegy kristályokként foglalták volna magukba a Látó általános érvényű mondanivalóit; a hozzájuk csatolt jegyzésekben pedig a nemzeti élet gyakorlati kérdéseiben való állásfoglalásokat találhatta volna meg az olvasó. A tervezett kötetet bevezető *Előszó* hivatása az lett volna, hogy a B. szétágazó mondanivalóinak egységes értelmet adó, központi gondolatokat kifejtse. Az író tehát nagy önfegyedelmével a leglényegesebbre szorította itt mondanivalóját; a szöveget számtalanszor, gondosan átcsiszolta. A munka igen fontos időben, bécsi évei végén ad hű képet B. gondolkodásáról. B. akkor — számítása ellenére — végérvényesen kiszakad a magyar irodalmi élet eleven közösségéből. Azután már élő beszéd helyett kizárólag holt betűk, őszinte barátok társasága helyett néhány ismerősnek a rendőrségtől rettegve fogalmazott levelei, birodalmi fővárosok szellemi elitje helyett egy unalmas osztrák kisváros dilettáns literátorai jelentették számára a tehetsége kibontakozásához oly nélkülözhetetlen szellemi környezetet: fejlődése tehát megrekedt. Attól fogva már csak régi gondolatait ismételte, helyenkint elmélyítve, árnyalva, de lényegében monológ-szerűen, konok hajthatatlansággal.

Az *Előszó* tehát magában foglalja az író későbbi prózai munkáinak is csaknem minden lényeges gondolatát. Tanulságos, hogy a linzi számúzótt egyre sűrűsödő magányában újra és újra visszatért rá, többször átjavította, egyes részeit kiszakította, hogy újra dolgozza és későbbi művekbe tagolja be: maga is minden fontos és lényeges mondanivalóját benne érezte. Pályáját bezáró utolsó nagy versében is ezek térnek vissza (l. BJÖM. I. köt. 424—432. l.). Alkalom szerint csak színeket, árnyalatokat akart már ezekhez hozzáadni. Élete végéig hibáztatta pl. Rájnis és Verseghy nézeteit a „magyar vers nemeiről” (9. l. 1—13.; Verseghy Ferenc: *Rövid értekezések a muzsikáról VI. énekekkel*. Béts, 1791.).

B. e folytonos visszatéréseinek emléke a hagyatékban megőrződött néhány olyan töredék, amely az eredeti kidolgozással már csupán elég lazán összefüggő szövegezésben ugyan, de mégis az *Előszó* egy-egy részletét tartalmazza. A maradványok kézírása a húszas évekre jellemző típust mutatja. Nyilvánvalóan azért készültek ezek, hogy valamelyik későbbi dolgozatban kapjanak helyet. Mivel utóbb mégsem kerültek a nekik

kért elhallgatnunk, — olyan időben elhallgatnunk, melyben a' több rendbéli különös oskolák 's egymással váltig ellenkező felekezetek, abban az egygyetlen egy tekintetben alkura kelni, sőt tökéletesen egygyet érteni, 's minden egyéb tzivódásaik mellett-is mindenképpen megegyezeni látszanak, hogy hazai nyelvünket (a' Nemzetnek legdrágább és legfélthetőbb kintsét) mindenik úgy nézte mint a' maga tulajdon jószágát vagy boltbeli saját portékáját, a' mellyel mindenik tellyes kényne szerént azt teheti, a' mi néki tetszik. Kiáltsanak azért ők bár mindnyájan kigyót és békát ellenünk, ki kell itt egy úttal mondanunk utólyára most azt-is, a' mi még szívünkön van.

Azok az igen-igen tudós emberek tehát, a' kik ma — [mi]ndég a' józan ész, az analógiát, 's az e' vagy ama' vidékben [szeb]nek vélt beszédbéli szokást, („*mellyéki magyarságot*”), és [Ade]lung' nevét emlegetvén, azt akarnák velünk elhíttetni, hogy [a'] magyar nyelvnek mivelésében 's tisztogatásában az ő útt yokonn kívül és az ő vezérlések nélkül soha semmire sem megyünk; azok a' nyelvtanítottók, a' kik, látván, melly keve[se]t ügyelünk mi más Magyar Írók az ő tsalhatatlan és [egye]dül jó, egyedül tökéletes, új szisztémájokra, mindnyájunk [ellen] olly igen mérgelődve kikelnek, 's bosszúságokban világos [szó]kkal azt mondgyák, hogy tsak azért nem akarunk az észnek [(az) ő eszeknek] engedelmesskedni, mivel előítéletek ú l vagy helytelen indúlatok ú l ösztönöztetünk : — az illy hatalmas [é]s így hatalmaskodó nagy Doktorok, elég nyilván kimutatták [u]gyan, hová tzeleznak ők, 's mit akarnak, és mire vágyódnak; [o]lly kevéssé rettentheti őket a' Gottschedek' és több más illyen [ren]dbéli szerentsétlen nyelvregulázók' híres példája. De felette [nag]y on tsalatkoznak, ha valójában azt hiszik és reménylik, hogy [a'?] Hazza' jobb Írójnak törvényt szabhatnak; hogy ők az [il]lyen' vagy amollyan mellyéki hibás, ízetlen és tsonka dialektust, a' [könyv]béli közönséges igaz és tiszta magyarság helyett elfogadtatták; hogy a' nyelv' és nemzeti litteratúra' gyarodásának szabad menetelét saját kedvek szerént intézhetik, igazgathatták; és hogy, majd talán valamely oskolai új felekezetnél fő tekintetre jutván, az igát nyakunkba vethetik, 's mindnyájunkon szinte diktatori hatalommal uralkodhatnak. —

Nem-is ártana talán, ezen nagy és kemény új Doktorok közül egygyet vagy kettőt, különösen pedig a' két híresebb oskolának vezérei közül az egygyiket (minthogy a' másik már nints életben) itt *név szerént* megszólíttanunk. Nem ártana, mind ötet magát, mind tanítványait, mind pedig Azt-is, a' kinek ne-talán jövendőben kedve jöhetne hasonlóképpen új szisztémát koholni, új oskolát állíttani, 's az igaz és tiszta magyarságot rágalmazván, még a' legjelesebb Magyarokat-is tótossággal tsúfolni, itt nyilván arra emlékeztetünk: hogy az egész Nemzet' nyelvről, régi és mostani Írójiról, 's ezeknek érdemeiről, vagy íráskok' módgyáról és magyarságok' minémiségéről ítéletet hozó Auktornak nyomtat[ott] könyvét olvasó Magyar Világ, nem oskolai gyermekek [ből] vagy ifjtskákból áll, — kik előtt a' tsalhatatlan böltseség[ú] nagy Doktor, tanítószékébe felülvén, akárhol találtt, akárkitől költsönözött, 's akármiféle szerekből öszverakosgatott új szisztémáját törvény gyanánt hirdethesse, és a[zok]nak ditséretére vagy oltalmára akárminémű különös [eszse?]-kedéseit minden mérték 's tartózkodás nélkül kimond[hassa,] még Azokat-is tellyes kényne szerént betsmérelhes[se, tsú]folhassa, a' kikről jól

tudgya, hogy valamint ő vele magá[val] egygyet nem értenek, úgy az ő néhai tüzes és haragos ellenségével sem tartottak, minthogy sem egyiknek magyarságtalan roszsz theoriáját, sem a' másikét tellyességgel nem javallhatták, 's nem javallhatták. Ugyan-is: az egyik híres os[kolá]nak hatalmas vezére hazai nyelvünknek több szép és jó tu[laj]donságait nagy bátran elgrammatikázza, saját nemzetiségétől megfosz[tya,] 's szavaink' igaz és tiszta magyar hangzattát eljöttáztván megnémetesíti, és elkortosítja. A' másik felek[ezet] nem kevesebb fejeskedő 's hatalmaskodó vezetőji ellenben azt a' h[ideg?] tsonka, íztelen és magyarságtalan *mellyéki* magyarságot, külön[ös] szándékú kiszorított roszsz nyelvszokást, taníttya, ajánlya, d[ítséri?]

Az *Előszó* töredékesen maradt ugyan ránk, de a hézagok nem olyan jelentősek, hogy a mű összképét megzavarnák, és ezért nem láttuk szükségesnek, hogy a töredékek csoportjába soroljuk. Az elveszett szövegrészek terjedelmét nem tudjuk minden esetben pontosan meghatározni. — Annyi bizonyos, hogy a 8. l. 25. sora után két levél hiányzik. A 18. l. 7. sora után egy levél alsó kétharmadát vágta le a szerző; ugyanezen a lapon a 10—18. sor a megmaradt csonk verzóján áll, az alatta hiányzó részlet a levágott folió hátlapján volt. A befejezést (22. l. 34.—24. l. 12.) a hagyaték más állagából emeltük ki. (R. u. i. 4° 79. 3. 1—2. f.) A szöveg két levélen olvasható, de az egyik alsó fele a dátummal és a verzóján feltehető szöveggel le van vágva; a főszöveg összefüggően ránk hagyományozódott törzse és a befejezés között 1—2 elveszett levelet tételezhetünk fel. A jegyzetanyagból egy levél felső kisebb része (26. l., 24., 27. l. 13.) pusztult el, az 42. l. 26-nál valószínűleg két elveszett levéllel számolhatunk.

A több alkalommal átjavított kéziratot az utolsó állapot szerint közöljük. Egyes nagyobb kihúzásokat nem vettünk figyelembe, mert azok nem annyira az *Előszónak* mint egésznek szövegét, mint inkább a törölt bekezdésekben, lapokon tárgyalt témákat illetik, és talán azt jelölik, hogy az ott mondottak már másutt helyet kaptak, vagy újabb feldolgozás alatt állanak. — A kritikai apparátusban a szöveg 1808-i állapotát mutatjuk be.

K.: MTA. R. iii. 4° 85.

Szv.: 7. l. 7. versgyűjteményemet, 's félbe

10. megváltozott környülállásaira tekintve, ha gondolatom itt-is bővebben, 's szokásom szerént egész egyeneséggel kinyilatkoztatom; 's tsak azért-is, hogy az értelmes és jó akaratú Magyar Olvasó hazafiúi szándékom' tisztaságáról 's ezen poétai gyűjteményem' minémüségéről annál jobban és könnyebben ítélhessen. Reménylem egyszersmind, hogy a' mit a' magyar poézisról 's nyelvünknek és litterátúránknak most kérdésben lévő némelly tárgyairól ez úttal, sok esztendei tapasztalásból, említteni

19. igaznak 's helyesnek lenni

21. mondok; jól tudván, hogy az öregebb és nálamnál tudósabb hazafiaknak nints szükségek az én tanátsonmra.

8. 1. 8. A' jó és tiszta szándékkal
 11. addig, a' míg
 18. szükséges házi dolgaimnak
 24—39. *piros ceruzával át van húzva.*
 25. valakinek, vagy-is inkább olvassa-e, hallgattya-e ötlet valaha
 27. indulattya' ösztönéből
 36. hogy tsak *között egy szó az olvashatatlanságig törölve van.*
 37. munkájában.
 Ehhez képest: éppen nem ditsérhetem azoknak az érdemes tudós Embereknek tselekedetét,
9. 1. 6 *i d ő t l' ' f* sőt hogy,
 13. nevére szótól a 17. sor poétai *szaváig beragasztott papírszeleten áll a szöveg.*
 14. Mert igen könnyen megtörténhetik, és valóban meg-is történik sokszor, hogy az
 20. rajzolat, 's egyszersmind
 22. öszveolvasztó, mind ezek által az egész munkának életet, erőt 's kedvességet adó
 25. mesterkéltt, és mind ezen jeles tulajdonságok
 32. nyelvének semmi bizonyos, vagy olly
 34. azonn a' Görögök' mesterkéltt jó verseket
 35. mutatott híres példák
 36. voltak. És ki
10. 1. 2. Boileau, La Fontaine, Rousseau János, Voltaire, Le Brun,
 5. férjfiak, nem
 6. noha "metrummal
 8. új magyar Doctorok, a' kik most a' Helikonra vezető,
 11. utakat e'-képpen erővel bévágni akarnák, 's mindnyájunk örömet egy ösvényre szoríttanának, megnyerhetik
 16. arányoznak, és olly mód
 21. hasonlóképpen „nagy érdemű” embernek
 24. akármelly jó ítéletű
 25. poétai "tökéltességeket"
 29. ők azokkal és mi velünk
 32. hanyattlik, 's egész megfosztatik, a'
 34. sírjába, nem
 36. segedelmetek 's között két szót törölt a szerző.
 37. orvosi szisztémátoknak szere nélkül fel nem épülhetne.
11. 1. 1. egyszersmind, — sőt
 2. és érzitek *között egy szót törölt az író.*
 tagadgyátok, — hogy
 5. *Az alapszöveg utolsó szava: járnak —, a két következő későbbi betoldással került már helyére. A további szöveg a 13. l. 12. soráig beragasztott lapon áll, ami át van húzva.*
 6. állandóul megmaradna-is. — Különös dolog, már

15. Magyarok' földgyén. (Ha bár
18. feltaláltatnék, 's mindenha

Jegyzetben:

között Virgiliusok,
a' kiket Ariosto, és Tasso, Milton, Pope,
Racine, Boileau, Klopstock, Schiller,
's több más
kemény mostohaságokhoz és
egész mívoltához, minéműségéhez képest, eleget ember-
kedtünk, elég
tévén, 's irigy ellenségeinknek boszszúságokra szinte
alatt, minden segedelem, minden ösztönzés, 's új kedvet,
új erőt adó szíves bátorítás vagy köszönet 's haszon és
jutalom nélkül, többre ugyan mások sem mehettek, sőt
talán tsak ennyire sem mentek volna
ugyan-is Poétáink között az eredeti szöveget kivakarta az
író.

eggyáltallyában Íróink között a *korai szöveg át van húzva.*
ők örömet között a *szöveg át van húzva.*

mindent, a' mit e' végre

12. 1. 1. mívoltát többnyire tsak a' versben, és a' versszerzésnek
egész
7. Ha szótól a bekezdés végéig a szöveg át van húzva.
9. szillabák' helyett eredetileg más szó áll.
hangjait annak reguláji
11. ízfogyott Versfaragó
12. lenni — minthogy Apollónak
20. a' hasonló helyett az *alapszövegben* más szavak álltak.
21. strófát-is szinte egy

Jegyzetben:

járásától, a' Világ'
jutalomtól valaha őket megfoszthassa, —
János' és Murányi Venusnak, nem tsak a' tsalárd Kupi-
dónak vagy a' maga gyámoltalanságánn kesergő Nim-
fának ditső

tudniillik, a' míg majd

mí Hazánknak vidékeiben-is naponként

13. 1. 6. akármelly más vers,
9. Grátziák' egygyik legkedvesebb tanítványa;
11. tarthatok én
15. régi deák és görög mértékhez szabott magyar verset
betsmérlik; sőt,
19. állítás szinte olly helytelen előítéletenn 's bal
21. rhythmusnak, 's következésképpen valamely bizonyos
mértéknek lenni; a' mennyire azt a' nyelvnek természeti
tulajdonsága, a' megénekeltt tárgyának 's a' poétának
ebbéli saját tehetsége megengedi, és <a' megénekeltt

- tárgynak) az ének' tárgyának minéműsége, <és> 's a gondolatoknak öszvefűggése és folyamattya megkivánnya <vagy> 's magával hozza. Ha azért ezen felekezeti Versszerzőink azt akarják, hogy legalább azon költeményeik, a' mellyeknek „é n e k” nevet adnak, ne tsak
30. légyenek, tsakugyan szükséges, hogy a' szótagok' hangjaira ök-is
35. belső 's változhatatlan
36. valamelly bizonyos mérték szerént olly
38. tárgyának mivoltához, a' gondolatok' <vagy indúlatok' és> 's érzemények' vagy
14. 1. 1. ugyan a' hangokat szorgalmatosabban mérsékelné 's szoros
3. bizonyos és tsalthatatlan regulát
6. ismérhet; és
8. prozodiája szerént, mind mértékre 's számra
12. megtartva,^k — *után több mint négy sort kihuzott B. Ennek végére tette eredetileg a k) jegyzetet.*
16. határozva; elannyira,
17. az Olaszok' és Ángolok' vagy Németek' prozodiájára sints
19. a' Deák, vagy régi Római, és a' Magyar, — tsak ez a' három
21. jó prozodiája t. i.,
24. tekintetben, éppen erre a' prozodiabéli
25. főképpen 's legméltábban hazái nyelvünkről, hogy, az
26. hasonlíthatatlan <tulajdonságú> szépségű
29. *e sortól 16. l. 2. soráig át van húzva a szöveg.*
én-is <.....> életbéli szabad igaz és mértékletes szabadságnak, 's az igazi jó szabadságnak ama kedves Éneklőjével, „kár
31. kikelniek, egymás' lábát,
35. ha <.....> lehetne <egyszersmind> reménylenem,
15. 1. 2. barátságosan a' két
8. minden előítélet
11. vett versekben közli velünk, azt, a' mivel szívünket érdekelni, képzelő-erőnkét
17. 's tellyes tetszése
28. fantaziával, mély
33. említettünk: FALUDI Ferentz, GYÖNGYÖSI István, és
38. érzésem és ítéletem szerént-is, sok szapora-szavú, tzifra
16. 1. 2. számra, akár mértékre
8. vagy elsőségről sem
11. ditséretek, és az ezek
15. módok, — bizonynyára még
18. rútítottuk, — nem tsak a' tudatlanok' szemeiben
21. karakterünket; — holott,
24. mint éppen mi nálunk, mint éppen a' mi Tudóssaink 's Magyar

29. Poéták! 's mivel,
 32. szeretniek, 's Hazájoknak, Nemzettyeknek köz javát,
 állandó hasznát, 's igaz ditsősségét, buzgó
 34. azon ritkébb tehetségű
 36. ugyanazon Hazának fiai lévén 's ugyanazon édes anyá-
 nak szent szeretetétől indítatván, ő-velek egy pályát
 futnak, 's egygy
 38. Varius, Pollio, Horátzius, Tibullus, jó
 barátok voltak. — Az
17. 1. 1. alatszony és tehetetlen,
 2. tsak szótól a bekezdés végéig beragasztott papírcsikkon áll
 a szöveg.
 Báviusok', Pantiliusok', Fánniusok',
 Demetriusok', Tigelliusok' tsevegő nyájá-
 nak
 6. E sortól a 17. l. 17-ig a szöveg át van húzva.
 mondám, és újra-is mondom, ismérjük-meg és betsúly-
 lyük inkább <.....> egyenes magyar szívvel lélekkel
 9. kapó, mindenkor 's mindenre
 19. talán, Azoknak böltsességére
 22. igaz itt-is, a' mit Tacitus mond:
 26. igyekezünk, 's ha jólvezető
 33. Delevit aetas: spirat adhuc amor,
 Vivuntque commissi calores
 Aeoliae fidibus puellae.

HORATIUS.

35. pedig mi nékünk,
18. 1. 1. azaz, ha valósággal megérdemlettük, hogy A következő
 sorok a bekezdés végéig beragasztott papírszeleten állnak.
 2. javát 's ditsősségét tellyes
 5. A számláltassunk! utáni mondatot utólag toldotta be a
 szövegbe B.
 10. A levél rektóján az eredeti sorelosztás szerint csak négy,
 verzóján hat sor áll; alsó fele hiányzik. A verzón levő
 szöveget a 10—18. sorban közöljük.
 11. Geniust, P az ennek
 16. bíró Poétát, a' keresve
 17. ékeskedő után egy olvashatatlanul áthúzott szó áll.
 21. Innen a 19. l. 9-ig a szöveg át van húzva.
 24. a' közép-időbéli otromba
 nyomorúltt maradványokat, a' mellyet,
 31. a' kinek megromlott, vagy-is
 32. szokott durva
 38. tetsző, kínos monotonióban
19. 1. 1. Olvasók-is (mind Magyar-Országban, mind Erdélyben,)
 a' kiknek
 5. Mí ezt
 9. hangmérséklésről, a' szavak' és nevek' formálásáról, az
 ígehajtogatásról, szókötésről

11. szoktam, <nints mit> nintsen
 12. a' mellyet nyelvünknek belső igaz tulajdonságaihoz és egész természetéhez képest,
 16. volna, a' mellyet a' dolognak mivelta kívánhatott, és a' tudós Szerzőknek különös értelmek', vélekedések', tudományok' 's <.....> és munkájiknak egész
 25. különösködésével, 's e' vagy ama'
 29. jobb Íróinknak nagyobb részétől roszsznak és izetlennek ismért helybéli vagy mellyéki szokásával
 Hanc veniam petimusque, damusque vicissim.
 36. ilyen jó-szándékú tüzes
20. 1. 1. tudományom, — én reám hijába vesztegetnék jelesebb
 5. Magyar, és egyszersmind Poéta lévén, — az ő szélyes és néha
 8. többnyire igen „buzgodó”
 12. olly tudós,
 17. helyes theoria nélkül, szisztémákat szabván,
 23. megsalatkoznék, a' ki
 24. Mert, a' mi
 25. mivoltát és velejét illeti:
 26. bizodalmat, azt a' <.....> és alázatos engedelmességet, a' mellyet Olvasójiktól <.....> előre
 28. saját vélekedéseiket-is örömet
 34. világos értelmek szerént
 35. olly bizonyosok, hogy
 36. közötték; — (bármelly)
21. 1. 8. szabad, és betsületes érzésű Magyar — vagy
 10. ellenség, kinek
 13. támadhatnak... Illy
 17. igazságot, illendőséget, nemzeti nyelvet 's litteratúrát szerető, és a' maga
 22. nagy és megbotsáthatatlan
 25. nélkül, azokat
 28. hogy, a' mennyiben ő-rajtok állana, tsendesítenék.
Utána két és fél sornyi szöveg törölve van.
 30. Tudósoknak, <.....> felekezetnek, rólam
 32. azt-is: hogy szavokra, 's
 38. még-is azon szerentsésebb órában született jobb Íróknak,
22. 1. 1. igyekeznek 's
 2. szabad, és
 3. pedig, akárminémű tekintetből
 9. *E sortól a 22. l. 31-ig a szöveget áthúzta a szerző.*
 13. állapottyában, érünk-e
 19. természeti egygyűségében a'
 22. énekei... De

39. papirosra, és olly gyengén festhettek
23. 1. 9. *A latin mondatot utólag toldotta be az író.*
 15. azt óhajtván, hogy
 18. ezer- meg ezerszer 's nyilván
 19. szép és
 20. legjobb 's legfontosabb
 21. alkalmatosságokban, (és így, az ilyenfélékben-is), a' jó,
 27. szándékom mindazonáltal oda
 36. homályba rejtetett, 's
24. 1. 1. *sor fölött áthúzva* : áldozhat; háromszor átkozott, a' ki
 mind a' hárommal bír és egygyikkel sem tselekszi!"
 7. nevét 's ditsősségét igazán szereti, és illendőképpen
 betsűlni
- 11—12. Szerzője

Batsányi.

A levágott papírlap szélén a dátum nyomai sejtethők:
 Íram Bétsben

13. Magyar Museum. Első
 17. *A bekezdés át van húzva.*
 18. Magyar Museumból mind
 20. üldöztetésem' 's szerentsétlenségemnek első
 22. jönnek 's mindnyájunknak bírái lesznek, — legalább
 29. ügyének hathatósabb védelmére, —
 35. addig, a' míg elvégre,
25. 1. 2. szolgája helyett eredetileg más szó állt a szövegben.
 3. betsületes, (jó, értelmes) és bölts
 4. jó, (értelmes) és tehetős hazafiak, a' legjobb akarat
 's szándék mellett-is nem akadályoztathatták-meg.
 6. esztendőben, (Novemb.) állott-fel.
 7. jelent-meg. A' nyoltzadik Negyeddél, 1793dik esztendő-
 ben, véget
 10. Társaság-is; — ugyan azt akarván ellenségeink, vagy-is
 inkább Hazánk', Nemzetünk', 's nemzeti nyelvünk'
 ellenségeinek kívánsága Kassán. Eggy
 12. Sámuel, és
 Gyűjteményt, (kiadni), és Görög
 16. 1793dik esztendő (ben) esztendőnek vége
 17. „első (s talán utolsó)
 21. profui. Franc. Páriz Pápai. (in Praef. Dict. Lat. Hung.)
 — Így
 22. én-is. Áldozattya
 29. hogy igaz és egyenes <.....> egyedül tsak a' Köz jót
 keresvén, sok
 31. találni; 's hogy
 33. tehát, e' tekéntetben,
 34. ijeszszzen azért az én
 37. rajta-is megtörténhetnek. Az,
 40. vetemedni. Tekéntse inkább és vegye gondolóra *A be-
 toldott mondat még a jegyzetek írásának idején került a
 szövegbe.*

26. 1. 3. minden jó magyar, minden igaz hazafi, a' pálmafának
 5. emelkedik, annál
 12. akarattya, 's a' maga saját lelke' esméretének
 14. *Az e) jegyzet meglevő része át van húzva.*
 Ányos Pál' költeményes
 20. bőven és néha írván [?]
 24. *A hiány onnan származik, hogy a következő levélnek felső
 része hiányzik.*
 26–27. 1. 13. sorok át vannak húzva.
 28. édes Hazánknak köz
 33. lelkű, Magyar <.....> és tiszteletre
 37. Hogy <pedig> OSZSZIÁNT
 40. nagy, <érzékeny> és felséges
27. 1. 1. illendő, és méltó magyar fordítására, — felette sok
 kívántatik! Én
 6. állhatatos igyekezetei által —
 8. él, Méczenást keresni pedig, (ha szinte találatnék-is
 10. és ditső nevet valósággal megérdemlené) 's másnak
 11. esedezni helyett eredetileg más szó állt.
 12. 's tálentomát szinte „v é k a
 18. ötet néhai <vetelkedő-társa.....> vetelkedő-társa
 19. É n é i s nek jó-szívű Szerzője,
 20. Istvánnak, Faludi Ferentznek, Zrinyi Miklós-
 nak, 's több más jeles Költőinknek ditsőségét
 22. lehet. A* két elsőnek poétai szép tehetségeit és ritka
 érdemeit
 25. szavaiból nyilván kitetszik,
 29. közönséges vélekedéseit meg
 31. esztendőben. <A' megtámadó (lásd: Préface d'.....)>
 A' megtámadó
 33. ellenség a' tudós híres
 36. kezdett, és az egész poézist mint a' legszebb, legjelesebb
 mennyei mesterséget vakmerően
 39. volna, még a' tragédiát, sőt még az
28. 1. 5. állítás 's vélekedés; ez az inkább <k> megvetésre 's
 katzagásra,
 10. (főképpen erköltseire
 11. tekintetben <.....> lévén,
 12. némelly igen tudós bíraktól-is
 17. betsülete-is ezt látszott
 18. okozható veszedelmes új
 21. költsönözött, és Corneille, Racine, Crébil-
 lon, és Voltaire bölts
 23. megerősített, <és megszeghetetlen, szinte törvény gya-
 nánt tisztelt> ismértes
 26. Németeknél; — (és többnyire tsak <szomszéd ország>
 ezen német
 28. a' kik a' mi
 30. végződő verseknek egynéhány, elég nevezetes, hasonló
 rendbéli ellenségeik Német-országban-is:

32. Jacobi, Ramler, Wieland, 's olly sok más jeles Poéták,
35. ezek (sőt Klopstock maga-is a' nép' számára és isteni szolgálatra szerzett énekeit) nem tsak
37. tulajdonsága, saját geniussa, és ezekhez alkalmaztatott prozodiája megengedte. *Innen a 29. l. 7. sor kiki szaváig a szöveg át van húzva. A lap aljára ezt írta B. : sőt ott-is voltak olyan bohók*
29. 1. 2. a' mellyben Petrarca, Dante, Ariosto, T. Tasso, Metastasio, 's olly
6. a' jelesebb, tudósabb emberek között,
8. érní, 's azonn az ösvényenn, a' mellyenn ezek jártak,
9. mesterségeket ótsálva, és az ollyatén
11. érdemeiket 's ditsősségeket a' Nemzetnek
15. betsmérlőjinek kedveikért-is ugyan, egygyáltallyában; de főképpen és különösen azoknak számokra, a' kik egyedül tsak a' szótagok' (at mérsékelvén) hangjait
17. kárhoztatták, és, a' fellyebb
18. névtelen kemény
19. után, talán
22. izetlen és <.....> tsemert
33. igen helyes
34. említett <tudós és kemény> Magyar
35. öt tet jobban
30. 1. 4. barátkozta k." — Az
8. tudós <Magyar> Olvasót, ha nyilvánban 's bővebben
11. belső <igaz> mivoltára,
25. különös tulajdonságára nézve-is;
27. egész helyétt eredetileg más szó állt, előtte egy másik át van húzva.
31. 1. 20. hogy, a' verseknek nemét szabad tetszésünk
24. tekintetben, a' mi nyelvünk-is. <Minket> az illetén
25. kényszeríthet; <.....> hogy mi Magyarok tökéletes szabadsággal élhetünk; 's hogy szavainkat a' régi
27. mérsékelhettyük, ne
28. öszvehangzó verseket-is, ha jók és szépek; azaz,
30. okos és illendő tselekedet
31. megvetnünk 's miveletlenül elhagynunk, tsak azért, hogy aranyunk és vasunk-is
32. 1. 11. *A kéziratban a g) jegyzet szövege át van húzva.* illetheti, magát az említett jeles Költőt, —
13. tehetségét 's valóságos poétai geniussát alig
16. mellyeket a' m a g y a r
20. önként maga fog megváltoztatni.)
26. *Előtte még két kihúzott verssor :*
C'est en vain qu'au Parnasse un téméraire auteur
Pense de l'art des vers atteindre la hauteur:
32. megtanúllják, 's orgonálni,
33. tudgyanak. <Ez igen különös és éppen nem Poétához illő kívánság volna !>

35. mindazonáltal, és tagadhatatlan, hogy
 36. törvényei, 's
 38. Poéták, <nem tudták,> nem
33. 1. 1. valamint a' híresebb Muzsikusok között-is elég
 4. a' mindennapi szavaktól a 24. sor és szaváig a szöveg be-
 ragasztott papírlapon áll.
 9. tekintvén <a' Poézist nagy> kevély
 11. buzgósággal helyett eredetileg más szó állt.
 14. szónak szélyesebb értelmében. Utána egy szót kikapart
 a szerző.
 15. Ez azonban tsak
 18. kívántatik még arra,
 20. szavainak könnyű, valóban szép, és kellemetes folyások,
 édesen zengedező hangozattok legyen!
 26. muzsikaszámmon virtuóso volna-is!!.. Azt
 29. bár <szinte> maga
 30. Horátzius, Racine, Boileau vagy <.....>
 volna-is
 31. szó ezen értelmében-is: hogy a' Poétának
 36. Voltaire neve után két szót kikapart a szerző.
 39. mézajakira <.....> magok a' kegyes Múzsák <és
 Gratzíák>látszatnak a' legillendőbb szókat <válogatva>-
 szinte
34. 1. 14. hexameternél! Mert
 15. harmonia, 's a' tulajdonképpen úgynevezett rhyth-
 mus, nem tsak
 nem-is egykét sornak
 16. a' mint némellyek
 20. szinte helyett eredetileg más szó állt.
 elérhetetlen példa az egész emberi nyelvben
 25. Frühlingsfeyer! — A' ki
 35. poétai fül, <vagy a'> harmoniát kedvellő, 's mindég
 mindenben mértéket, azaz, <.....> taktust, rendet,
 <.....> metrumot, <.....> követő E szavak első vál-
 tozata teljesen olvashatatlan. Elöl, a szövegben, a harmadik
 változat szerepel.
35. 1. 1. superbissimum, ad és adhat törvényt 's regulát
 az ily igen kívánatos, <és elmúlhatatlanul> szükséges
 melodiára, vagy más szóval, a' meghatározott
 3. hangzatú hangoknak mesterséges
 5. Deák, és Magyar Nyelvén, melyben
 7. által.) A bekezdés utolsó mondata egykorú betoldás. ezen
 három nyelvnek
 8. quantitássa-is van.)
 12. tsak az úgynevezett accentusra, és különösebben
 18. okosságára helyén eredetileg más szó állt.
 20. akarván <a' mérték kedvéért> a' jobb és oda-illőbb
 gondolatot <feláldozni> a' mérték kedvéért feláldozni.)
 23. értetődik <tehát>, hogy az ily könnyebb mértékű
 énekekben <a' verseknek> tökéletesen

24. végső <hangokban> szótagok'
25. A' suffixumok, és ragasztékok,
30. *Az utolsó három szó késői betoldással került a szövegbe.*
36. 1. 1. fogyatkozásaik mellett-is milly nagy
 3. miénk, több tekintetben még mindeddig minden
 5. állhatatosak — elkezdett <fáradozásunk> munkálkodásunkban;)de
 9. nevezett <nagy elméjű, sokféle tudományú, s mély> nagy Írónk egygyik kis munkájából nyilván
 12. rhythmussal <jól és helyesen> öszveegygyeztetni. (Lásd: Le Devin du Village. Mind a szók, mind a' muzsika-is tőle vannak) *A vers-idézet késői betoldás.*
 16. jobban <'s méltábban> tetszenék
 17. volnának, 's közönségesebben betsültetnének, ha
 21. így az utolsó Komáromi három kötet helyett, illendőbb 's djszesebb
 23. *E sortól a t) jegyzetig a szöveg át van húzva.*
 31. tegye. A' verseknek száma, vagy sokasága, különben-is keveset tesz; és a' bővítés tsak úgy 's akkor lehet kedves, kívánatos és ditséretes, ha a' költemények már magokban jók 's valósággal szépek. Multum et verae gloriae quamvis uno libro, PERSIUS meruit. QUINTILIANUS.
37. tudós vagy tudományos Újságlevélnek egygyik
37. 1. 8. szöllani, még
 9. Zrinyit <örömet> és minden alkalmatossággal örömet ditsérni szokta, látván, <'s tapasztalván,> hogy az ő kedves Poétájának különös érdemei nem
 13. fordítottja, — hogy kedves <.....> társának ekképpen előadott bölts itéletét <nyilván> megbizonyította,
 22. érdemes tagja,
 23. Újságlevelekben már több esztendőktől fogva <igen> gyakran
 24. hatalmas névtelen Bíró, a' száz esztendők előtt
 30. keresztelvén, <az egész tudós Világ előtt, és mindnyájunk hallotára>, azt költi, azt erősíti 1787dik
 34. volt!!!
 35. Apolló, minden
 36. Írót, az ilyen Aristarchusoktól! *A bekezdés további része későbbi betoldás.*
38. 1. 5. A lábjegyzet a kéziratban át van húzva.
 8. numerusra, vagy
 11. éles, mély, magas 's a' t.
 13. hasznot hajthat, mondom,
 14. szerezhet-e, legalább
 16. feláldozott jobb, szebb, helyesebb
 17. A jegyzet a kéziratban át van húzva.
 18. kezdeni, 's

20. szorosabban mérsékelni, 's a' görög, deák és magyar

Jegyzetben:

- zsidóul, <magam> nem ítélték róla. (Mert itt ama' pararellismusról vagyon a' szó [?].)
hangot? — Azt <azonban> kiki
hogy <legalább> mi
aprólékos <szépségekre> napkeleti
volna, vagy lehetne-is az effélékben valamely poétai
szépség. — A' ki a' Zsidó
érezni, betsúltni <'s tsudálni> kívánnya,
tudós <és igen nevezetes> munkáját:
Poesie. <2. Bände.> Dessau
39. 1. 2. tudva van, az
5. verset <.....> (vagy Sándor verset) a' régibb
7. áll. (Lásd
8. munkájit.) Az
9. többé; <az únalmas> monotonia
10. lehet <abban> benne elkerülni. Illy versben fordította
néhai <Gr. idősb> Gr. Ráday
13. *A bekezdés elejétől az úgy szöveg (16. sor) az első fogalma-
zást nagyrészt kihúzta a szerző.*
18. váltogatva keverte, vagy koronként elegyítve párosí-
totta volna.
33. meg kell vallanom helyett eredetileg más állt a szö-
vegben.
34. könnyűséget <'s> határtalan
36. idővesztegetést <megvetve 's> útálva
40. 1. 1. bajlódást <..... mesterkélést 's azért igen kevés>
hasznót és gyönyörűséget *A szükségtelennek helyett
eredetileg más szó állt.*
5. szoros <új regulák> törvények,
mellyek a' prózától *A betoldás egykorú.*
6. rablántzokkal tartóztatták,
7. szépen helyett eredetileg más szó állt.
10. ronittyák; <.....> — hatsak
Versszerző <igen> igen különös
12. tapasztaltt <kinos> fáradtságot el nem rejti, hogy ezt
az Olvasó éppen ne
14. ritka-tehetségű Poéta pedig nem szorul olyan példákra,
efféle tsekély eszközökre; < mivel> hogy, a' mint *A be-
toldás egykorú.*
16. vett és a' végső szótagokban öszvehangzó páros
19. repületét nagyobb
21. keletzében, tsak
24. említettém, <éppen a' magyar nyelv az> minden
41. 1. 1. regulázásra, 's szépitgetésre
2. sints; mellyenn

5. 's mellyet tehát
6. a' mit gondolok —
9. isméretes < régi > regulájin
15. öröme, és ditsősége-is,
17. igyekezzem, 's fáradságának
21. titkolom. *Utána három-négy szónyi törlés következik.*
A jegyzet többi része egykorú toldalék.
22. hogy támadgyon közöttünk
25. eretnkségem helyett eredetileg más szó állt.

Jegyzetben (40–41. l.):

pedig Szabó Dávid, Rájnis,
nyelvünk' < nek > tulajdonságait közelebbről, 's minden
figyelemmel, minden előítélet nélkül' vizsgálta, < nem-is
tagadhat, nem kis különbség > és a' megnevezett tudós
hazafiak' < nak > munkájit minden előítélet < nélkül >
's részrehajlás nélkül olvassa; < 's > nem-is
érdemes Tudósok' < nak > vélekedésében
néha hárman

A bekezdés eleje a fogva szóg át van húzva.

és < illetén > mértékre
ugyanazt

mássalhangzó h betűre, és < a' b a n, b e n, > az a n, e n,

< > b a n, b e n < szótag > szó-ragasztékokra

a' s p o n d é u s felette

uralkodik. Az *A betoldás egykorú.*

nem lehet okosság szükségtelenül szaporítanunk.

én < > ítéletem

már az értelemre helyett eredetileg más szavak álltak.

nézve hiú —

volna ! < és akik minden tsekélységekenn akadoznak, és >
mindenre

volna ! és méltán azt mondhattuk, hogy a' kik minden
ilyféle tsekélységekenn

regulát, szinte

törvényt, szabni *A francia idézet utólag került a szövegbe.*

42. 1. 1. szerént, < > egy
2. Mások < sz > másként < véleked > ítélnek:
3. kétség kívül van
16. *A 16–20. sor át van húzva.*
17. nékem-is < szóval [?] > Azokra
18. a' míg én
19. megtagadtatták < > Múzsámtól
24. és illendőbb-is, a' Vadótziaik' tsevegésire
26. tiszteletet, < 's talán jövődöbbéli örök jutalmat > érde-
melhető
35. fellyebb említett helyett eredetileg más szavak álltak.

43. 1. 1. megengedvén, hogy mindenképpen [?] helyes és igaz,
 a' mit ő itt a' (Könyv) Magyar Könyvszerzőkről
 5. ezekre és [?] különösebben pedig
 12. eggyaránt illethet, a' miéink
 14. az ortografiára, sőt
 17. és időbeli okokból)
 19. nagyobb tökéletességre, virágzásra,
 20. országban, noha
 26. következtet, — szinte
 33. itélnünk efféle tselekedetéről. A' mi engemet illet, meg-
 vallom <.....> hogy nékem <.....> se' nem *A másod-
 dik törlés fölött a javított szöveget is áthúzta az író.*
 36. nyavalyát jövendőlnek, és a'
 38. és hasznos helyett eredetileg más szavak álltak. foglalato-
 sosságnak lenni között hosszabb kihúzott részlet van.
 40. nem-cultiváltt nyelvben
44. 1. 5. „tautologia”?
 8. nyúzni”!)
 9. lev.) maga
 10. dialektusban olly hibák
 11. Duna-mellyékiben és az
 12. mert ő csak ezt a' három dialektust különbözteti-meg
 nyelvünkben)
 14. találta t n a k! —
 16. 's tsinosan írni akaró helyett más szavak szerepeltek.
 méltán és szintén úgy
 18. akárminémű fogyatkozásoktól. —
 20. isméri, olvassa-meg Pápay Sámuel Úrnak imezen neve-
 zetű munkáját: A' Magyar Litteratúra' Esmérete.
 (Első Kötet. in 8° a' Magyar
 21. Kötetét, a 78 és 79dik lev. alatt áthúzza : Veszprém,
 1808.)
 25. méltán a' nagy érdemű DUGONITS András, hogy az
 é hangnak i-re való változtatása „czigányos”! Illyen
 A betoldott mondat a margón áll. Alatta a következő
 idézet :
 Quorum aemulari exoptat negligentiam
 Potius, quam istorum obscuram diligentiam.
 Terent.
34. legyen. Illyenek
 38. kíván: a' különbség
 csak az helyett eredetileg más szó állt.
45. 1. 1. különböző <két> szőejtést: mejj és mell például
 2. feltaláltatik, <több> számtalan sok szavaink
 3. eltevé.) A többi szó közelkorú betoldásnak látszik.
 6. mostani Íróink'
 9. analogyiának-is szinte szülő-anya, és <Quintilianus'
 szavai szerént> nem egyéb, hanem <a' tudósabb vagy>
 a' tanulttabb emberek megegyező értelme,
 12. tsinossabb m a g y a r s á g g a l, a'mint

15. mondgyák. Mert a' mennyire
 16. az illyféle dolgokról
 18. nekünk úgy látszik, hogy a' helyett két alkalommal is más szöveg állt.
 22. A Meglehet szóval kezdődő mondat betoldás.
 35. E sorból az 47. l. 14-ig a szöveg át van húzva. mondok; 's ne gondollyad én rólam-is azt, hogy <azért> őket
37. állítottam és 'm é g
46. 1. 1. szinte írónkat nem
 4. mit te között három-négy szót törölt a szerző.
 5. A 2dik helyett korábban más szám állt. emberről, egy német Auktor után, még
 9. kell; — a' nélkül,
 12. engeszteled! . . . Modeste
 15. fuga. HORATIUS.
 21. hiú és nevetséges állítás,
 24. magát <az ember> a' bölts
47. 1. 10. minthogy ők-is Írók, minthogy ők-is könyveket 's néha verseket-is szereznek, szinte
 11. az ő <pél> munkájikat
 12. mind <kötött,> mind szabadon folyó beszédben, a' mit
 20. pedig az
 21. 's helybéli hibás
 22. ragaszkodó tanátstalan
 24. erőszakos újításaik ellen nélkül, s' ha egyébképpen nem lehetne, legalább ellenmondásunkkal, bátran és nyilván védelmezni megoltalmazni! (Legalább ellenmondásunkkal! mert, ki akarna
 28. ki akarna minden rossz helyett eredetileg más szavak álltak.
 29. nyomtattatni? szóval a korai változatban befejeződött a bekezdés.
 37. tulajdonságainak 's természeti
 40. figyelemmel 's szemfüles
48. 1. 2. igyekezetnek, <szent és > végbevételére;
 3. szándokában,
 4. eltévedhet (még a' legjobb akarat, 's legállandóbb iparkodás mellett-is) az illy
 6. ösvényéről, az egyyes, magános ember! De ugyanazért
 10. mellyben egyikét
 11. tehetség, 's
 14. halastó helyett eredetileg más szó állt. a' szélyes és bújdósó (ámbar néha nagyon-is zörgő) magános
 16. Dunára, és ez a'
 18. hogy a' nagy tehetségű jelesebb elmék; hogy az éles eszű, mély és. szélyes tudományú, 's jobb és kényesebb ízérzésű bölts emberek,
 20. gyarapíthatták, valóban

21. hihető, és szinte
 24. tudós és bölts férjfiaknak tsendes és állhatatos munkálkodások által.
 26. ezek a' nagy *Az első két szó eredetileg másként hangzott, ezek a' <.....> különös*
 27. Írók-is, *helyett eredetileg más szavak álltak.*
 28. lassan 's szinte gráditsonként, tsak
 32. egész nemzet' mind
 34. félyebbre!... *A következő mondat egykorú betoldás.*
 38. különös gyeniussához, természeti saját tulajdonságaihoz alkalmaztatott, és nem tsak az előbbeniek' sz á m á t s z a p o r i t t ó Grammatikák, és Szótárok, vagy Lexikonok,
49. 1. 3. nints kétség benne:
 4. hozni? *után négy soros törlés következik.*
 5. gondolkodott 's voltaképpen
 6. megismérni és igazán
 7. nyelvet és litteratúrát, általlyában véve,
 9. több tekintetben *helyett az eredeti szövegben más szó állt.*
 11. hartzok, és úgynevezett értekezések, vagy akármelly egyéb illynemű szerzemények
 12. által mint-sem *között egykorú a betoldás.*
 14. jobb, <díszes> tsinosabb,
 15. által <lehet elősegíteni, 's illendőbb, fényesebb állapotba helyeztetni,> mellyek
 16. rend- 's vidékbéli
 17. mind hasznára, mind gyönyörűségére szolgálhatnak?
 19. adnak, 's a'
 20. tudományokat, 's szép által a' gondolkozást és jó ízlést foganatosan terjesztve az elmét, értelmet világosíttyák, a' szívet,
 22. felemelik *helyén korábban más szó állt.*
 23. szépnak és nagynak szeretetére,
 24. érzésére gerjeszthetik, szoktathattják; és
 25. 's újra meg
 28. mind folyó
 37. mi lehetne tökéletes
 39. jó <.....> tanátsadóji,
50. 1. 4. nemzetiségünk' 's m a g y a r s á g u n k'
 7. adó v e z é r t s i l l a g o k voltanak mi nekünk (ezelőtt nem igen számos esztendőkkal!) a' mí
 9. és név szerént:
 11. István, H A L L E R László (FENELON' Telemákjának halhatatlan magyarságú fordítója), FALUDI Ferentz, és — több mások! több
 15. társalkodó, derék Hazafiak,
 19. a' ki a' maga <saját> tulajdon
 20. történeteiben idegen <és járatlan> lévén,
 21. volt, 's hol, mikor élt és <.....> lett légyen — PÁRIŽ-PÁPAI Ferentz, vagy MOLNÁR

23. Ettől az 51. l. 11. sorig beragasztott lapon áll a szöveg.
tudós férjfiaknak érdemeit
25. dobra ütve, sőt még jó tulajdonságaikat-is, ha sziszte-
máinkba nem illenek, hibáknak keresztelve, szünet

Jegyzetben:

Káldi, a' ki
között! Imhol
harmonia! melly tiszta, szép, tsinos magyarság egy-
szersmind! 's melly *Az utóbbi szó helyett eredetileg más*
állt.

minden a' felháborodott emberi szívnek kifakadó indú-
lattyával!

A mondat a tapasztallya szöig eredetileg másként hangzott.
Jób nem így szólott volna, a' mi nyelvünkön! *É sor*
alatt egy Pázmány nevéhez írott, de utóbb kihagyott jegy-
*zett áll: **Ennek-is tsak nyelvéől, tsak magyarságáról*
vayon 's lehet itt szó, nem pedig az akkori vetekedések'
tárgyainak minémiségéről. (Vajha szükségtelen volna
már ez a' jegyzés!)

51. 1. 2. tiszta magyar Könyvszerzőink,
3. bizony mi magunk már
6. Magyarok volnánk!
13. tanulttább részénél közönségesebben uralkodó
15. igaz nyelvtanító Könyvet
16. Nyelvnek <szinte> egész

Jegyzetben:

Quintilianus — — a' németnek
mellyel (a' mellyel) tündöklenek''?

ideje, vagy tökélletes

régen elmúlt, minekelötte

Grammatikusunk szinte

született, Olasz-Országba jöhetett, és deakúl irhatott 's

beszéllhetett ennek a' Német Filologusnak

('s ezért éppen nem tsuda, hogy a' mi Nyelvmestereink

a' mondott helyett eredetileg más szó szerepelt.

arról magok

ők ezen tudós földijeknek szép és valóban ritka érdemeit

nem tsak nem tagadgyák, hanem (mint név szerént

Wieland) gyakran

gyanánt vennék, vagy

nyelveket ez

Íróknak számos serege

méltán ditsekedhetik, és

Akkor, és helyett eredetileg más szerepelt.

lehet <.....> majd

52. 1. 2. koronként helyett más szó volt eredetileg.
6. *m e g m o s t* (nyelvünknek, nemzeti litteratúránknak,

- 's az országunkbéli közönséges kultúrának *mai állapottjában*)
13. öszvemunkáalkodó, bölts
A kell szótól a 29. sor végéig a szöveg beragasztott lapon áll.
 15. álló Tudós
 16. magvámunk. Feltéven előre, és méltán azt itélvén még erről
 20. erőszakoskodni, szinte törvényes kötelesség gyanánt megkívánván tőlök, hogy az ő tetszését (nek mindenben engedelmeskedgyenek) kövessék, 's mindenben
 23. hogy éppen *között hosszú törlés van. A némellyek utólag beírt szó.*
 26. okosság és illendő tselekedet tőlünk,
 27. Kiáltanak ám azért ők kigyót
 31. ama' vidékbéli szebbnek vélt szokást, és A delung' nevét emlegetvén, azt hiszik, vagy-is inkább azt akarnak másokkal elhítenni,
 34. az ő úttyyokon kívül és az ő vezérlések nélkül
 36. boldogítható helyett eredetileg más szó szerepelt.
 37. olly mérgelődve
 38. bosszúságokban nyilván azt
 40. előítéletektől és helytelen
53. 1. 1. nagy Doctorok elég
3. vágyódnak, 's melly
6. hogy litteratúránknak
7. indíthatván, hazai
13. áltana valóban, ezen nagy és kemény Doctorok
14. gyanánt és n é v
15. hallottára, (némelly ifjabb litterátorok kedvéért, a' kik ma talán azt <.....> itt
20. böltseségű Profeszszor Úr, tanító-székebe
24. mint a' magát, saját jószágát
27. velek vetekedni, vagy közülök valakit, nagy ok és szükség nélkül, az igaz Tudósok'
35. és-az efféle igen tudós, de felette igen kevés
40. ügyében) még a' *A szegény Öseinket egykorú betoldás ; a szegény helyett eredetileg más szó állt.*
54. 1. 1. szabad és szelíd országában-is

2. A' MAGYAR TUDÓSOKHOZ.

B. 1809-ben Párizsban bujdosott és csaknem teljesen elszakadt a magyar irodalmi élettől. 1816-ig a munkásságnak még arról a formájáról is le kellett mondania, amivel a bécsi kényszerű hallgatás éveiben ügyesen érvényesíteni tudta befolyását: költő-barátai kéziratának megbírálsáról, átjavításáról, az író antik előkelőségű szóhasználatára szerint: az Aristarchus-i vagy Quintilius-i szolgálatokról. Figyelemre méltó, hogy

mihelyt módja nyílt, ezzel a tevékenységgel jelentkezett először író társai között, és már 1817 nyarán elküldte „barátságos krízisével” Kisfaludynak a *Szerelmeket* és a *Regéket*. (BJÖM. I. köt. 458–459. l.) B. neve irodalmi munka címében, a szerző tudtával és beleegyezésével, ekkor már majdnem 30 esztendeje nem jelent meg. Egy percig sem mondott ugyan le művei személyes publikálásának tervéről, de újra meg újra úgy találta helyesnek, hogy névtelenül adja közre munkáit. Így jelent meg két részlet *A' magyar köllöböl* a *Hasznos Multságokban*. (Uo. 473. l.) Érthetően feltűnt tehát, hogy 1819-ben a Tud. Gyűjt. előfizetői között olvasták nevét a kortársak, nem sokkal ezután pedig arról hallhattak, hogy Trattnernál saját neve alatt nyomtatják egy munkáját. (Uo. 417–418. l.)

A' Magyar Tudósokhoz intézett, Faludi Ferenc verseinek új kiadását illető jelentés volt e munka. 1821-es évszámmal jelent meg, s a Tud. Gyűjt. 1822. januári füzetével, a folyóirathoz mellékelve jutott el az olvasókhoz. (Kaz. Lev. XVIII. köt. 64. l.) A kis könyv Trattner János Tamás nyomdájában és költséggel jelent meg; ez a kiadó vállalta a Faludi-kötet és az utána sorozatban tervezett további munkák kiadását is. Azt várhatnók, hogy az irodalmi tevékenységével kapcsolatos levelezését is gondosan megőrző B. hagyatékában bő anyagot találunk e nagyszabású tervről, amely – ha teljes egészében megvalósult volna – nem jelentéktelen helyet foglalna el a század elejének kiadói vállalkozásai között. Figyelemre méltó, hogy ilyen levél alig akad a hagyatékban. Trattner János Tamás B.-hoz intézett első ismeretes levele 1819. máj. 28-án kelt; a Tud. Gyűjt.-re küldött előfizetési díjat nyugtázza benne a nyomdász, s értekezést kér folyóirata számára: „Igen örömet vennék egynehány Értekezéseket a' Tud. Gyűjteményhez Tek. Urtól, úgy is kész darabok kezénél lésznek, — kár volna a' Literátori pályát elhagyni, más országban is lehet Magyar Nyelvén írni; — a' Németek is külső Országban nagyra betsüllik és ditsérik Folyó irásunkat, már némely darab Németre lefordítottatott.” (MTA. — Lev. 4° 152.) Trattner ránk maradt következő levele 1820. jan. 13-án kelt. Annak ellenére, hogy ekkor már szóba kellett kerülnie a vállalkozásnak, egyetlen mondat sincs benne, amit kétség nélkül erre lehetne érteni. A levél java része a magyarországi pénztelenségről, nehéz gazdasági helyzetről, alig eladható könyvekről szól, s csak néhány passzust hozhatunk feltételesen kapcsolatba a kiadványtervvel. Trattner azt írja, hogy díszkiadásokkal nem lehet mit kezdeni, és igazat ad B.-nak abban, hogy nincs mit csodálkozni, ha Kazinczy és Kis János könyveit senki sem veszi. De hol az az író, akinek munkáit vásárolják? — folytatja; — Virág nem tetszik mindenkinek, Kisfaludynak csak *Szerelméi* kelendők, *Hunyadija* a kiadó nyakán maradt; „*Kazinczy* hat viele Eigenheiten, daher auch sehr wenige Liebhaber sie Wahr. Doch auch viele Freunde, so wie es in der Welt gehet, die Sprachverderbung und aller Gelehrten Herabsetzung macht Ihm die meisten Feinde. — Es würde diess wohl schon längst gelassen haben, wenn sich jemand gefunden hätte, der Ihm düchtig recensirt hätte; — thun Sie diess verehrter Her Landmann und zwar unter einem Fremden Nahmen, wenn Sie den Ihrigen verschwiegen wissen wollen.” — (I. h.) A kiadó ugyanebben a levélben Baróti Szabó részletes életrajzát kérte B.-tól, az elhunyt költő utolsó levelének kíséretében (BJÖM. I. köt. 481–482. l.), s újból értekezést a Tud. Gyűjt. számára. (Szabó nekrológja a

folyóiratban 1819. XII. 121—122. lapon jelent meg, egy helyesbítés: 1820. X. 113—144. l.; mindkettő ismeretlen szerzőtől.) A kiadványról egyenes szóval Horvát István leveléből értesülünk aztán, aki 1820. okt. 28-án arról tudósítja Kazinczyt, hogy „nem sokára” B. leekézti majd a Mestert „Faludi új kiadásának négy vagy öt árkusra nőtt *Jelentésében*. Úgy hiszi, mint látom, hogy meg fogja a’ hazát a’ végső veszélytől, mellyel Te azt fenyegeted, menteni!” (Kaz. Lev. XVII. köt. 272. l.) Horvát nyilván a Trattner-nyomdában olvasta vagy legalábbis látta B. művének kéziratát. A munka készültéről annyit tudunk még, hogy Juranits mutatóványt kért és két ívnyit kapott is belőle Trattnertől; 1821. dec. 28-án Horvát Istvánt kérte meg, hogy köszönje meg a szívesseget a nyomdáznak. (BJÖM. I. köt. 418. l., Juranits—Horvát I., Értény, 1821. dec. 28., OSzK. Levelestár.)

Az eddigiekből annyit minden túlzás nélkül megállapíthatunk, hogy Trattner a nyelvújítási harc leghevesebb szakaszában szívesen kiadott volna olyan munkát, amit feltehetően mindkét tábor rokonszenvvel fogad; szívesen látott volna egy Kazinczy-recenziót is, s ebben a kívánságában az előbbihez hasonlóan ugyancsak feltehetünk üzleti számítást. Kedvére volt tehát B. ajánlata, aki „bevált”, „klasszikus” szerzők kiadását javasolta neki, és vállalkozott rá, hogy teljes tekintélyével beleszó a nyelvi vitába. Az író és kiadó megállapodásának pontjai közé B. kívánságára került az a kikötés, hogy Trattner nem hirdet előfizetést a könyvre, ő ragaszkodik a csinos kivitelhez is; a kiadó ezzel szemben csak abban az esetben vállalta a sorozat további kötetének megjelenését, ha az első kötet példányai már elfogytak. (L. a Faludi-kiadás előszavát.) Így érthető, miért érdeklődött az író több alkalommal is Faludija kelen-dősége iránt. (L. a Faludi-kiadás jegyzetét.) B. egyébként a kiadóval kötött megállapodás feltételeiről 1822. ápr. 24-én Bitnitznek írt levelében nyilatkozott részletesebben (OSzK. Levelestár): „... nekem a’ Faludi’ ’s több más M. Költők’ munkájának kiadásában legkevesebb hasznom sem lessz. A’ Pesti Typographus (a’ kit én személy szerint nem-is ismérek) az én ajánlásomra és kéresemre vállalta ugyan magára az említett munkák’ nyomtatását; de ő nekem azért egy fillért sem fizet; a’ mint hogy nem-is kívántam semmi egyebet tőle, hanem tsak azt, hogy a’ tőlem „*gratis*” hozzá küldetendő munkákat tisztán, tsinosan, és *hibátlanul* nyomtassa, és a’ Publikumtól *Praenumeratiót ne kérjen!* — Időmet, fáradságomat, ’s ebbéli akármínemű költségetem számba sem vévén, még a’ levelekért és a’ Correkturákért járó Postapénzt-is a’ magamból kell fizetnem.” — Ezt tanúsítja az író egyik német nyelvű kifakadása is Trattner 1823. november 9-i levelén. (BJÖM. I. köt. 255. l.) Úgy látszik, nem igaz tehát Juranits Kisfaludy Sándornak írt állítása, hogy ő fizette a Faludi nyomtatását is. (1835. júl. 19.)

A’ Magyar Tudósokhoz intézett felhívás első lapján bejelentett szándék egy olyan „Poétai Gyűjtemény” kiadására, amely a magyar költők „eredeti remek-munkájit” foglalná magában, forma szerint éppen nem számított újnak, s ezt B. is jól tudta. Révai Miklós már 1782-ben meghirdette egy „Régi és Új Elegyes Vers Gyűjtemény” tervét. Révai korára és reá is jellemző módon egyetlen sorozatba készült foglalni e vállalkozásban „népies” énekeket és műköltői termékeket, régis és újat egyaránt, egyetlen válogatási szempontul a magyarnyelvűséget tűzve ki.

(MHírm. 1782. jan. 16.) Már az eredeti terv szerint helyet kapott a sorozatban Faludi, utóbb Orczy és Barcsay kerültek bele, ide számlálta Révai sajtó *Elegyas verseit* (melyeket egy régiséggel szerzett meg) és ide sorakozott volna Beniczky és Gyöngyösi újabb kiadása is. Révai felhívása és Ráth Mátyás bevezető szavai azonban, a „Volkslied” első magyarhoni említésével és meghatározásával a „népiesség” történetében váltak jelentősé; B. tervében szó sem esik „népiesről”, s ha ugyanazon műköltők kiadásának tervével foglalkozott is, mint elődje, ezeket Kazinczyék ellenében, mint a *nemzeti izlés és romlatlan nemzeti nyelv* példáit akarta kortársai elé állítani. Terve kizárja tehát a nem tudatosán művészi termékeket és sorozata kiadásával az a célja, hogy a magyar műköltészet folyamatoságát, főleg pedig nyelvi tisztaságát védje az „új-magyarok” és „nyelvrontók” ellen.

B. Faludi iránti érdeklődésének 1810-ben találtuk első nyomát: akkor kérte Párizsból, hogy felesége szerezzé meg neki a Révai-féle győri kiadást. (Sz. Nemes Éva Margit: *Batsányi Párizsban*. Bp. 1942. 36. l.) Most a sorozatban nyilván azért került Faludi az első helyre, mert a legtiszteltebb nagyságok közé tartozott a dunántúli hagyományörzők körében (Kaz. Lev. XV. köt. 13. l., XIX köt. 464–465. l.), és mert Révai két kiadása egy újabb editio sajtó alá rendezését némileg megkönnyítette. A sorozat további köteteként került Faludi leginkább Juranits leveleiből hámozhatjuk ki. Mindjárt Faludi után egy újabb Ányos-kiadás került szóba, nyilvánvalóan azért, mert ezt sem lett volna nehéz az irónak sajtó alá rendezni a nála őrzött kézirat és az 1798-i kiadás felhasználásával. (Juranits — B., Értény, 1824. márc. 13., 1827. júl. 28.) B. már Ányos képét kerestette a plébánossal Zircen, a ciszterciáknál, minden eredmény nélkül. (Értény, 1825. okt. 28., 1828. szept. 6.) Valami tárgyalás folytathatót Trattnerrel is az ügyben, mert Toldy Ferenc a nyomdára hivatkozva újságolta a tervet Kazinczynak. (1824. febr. 14., Kaz. Lev. XIX. köt. 43–44. l.) — A másik legtöbbet emlegetett költő Beniczky. Juranits példányt is szerzett és küldött verseiből Linzbe. (Értény, 1824. márc. 13., szept. [okt.] 14., 1825. júl. 10., 1826. júl. 9. szept. 18.; Juranits — Horvát I., d. n., OSzK. Levelestár.) Kereste B. Haller *Telemakussát*, Lázár *Florindáját*, Gyöngyösi *Kemény Jánosának* egyik kiadását és Zrínyi *Szigeti veszedelmét* is, valószínűleg sorozata folytatásának céljából (Értény, 1826. júl. 9.), s talán emiatt érdeklődött Amadé László után is. (Versei 1836-i kiadásának hirdetményét megjelölte a *Hazai 's Külföldi Tudósításokban*, 1836. okt. 12. 30. sz.)

Juranits egyik levelében a sorozat tagjaként előkerült Osszián, sőt Révai Miklós neve is. Alig hisszük azonban, hogy az elsőt, ha megjelenteti, ebben a sorozatban adja ki B., s még kevésbé valószínű, hogy a linzi számfűzőt szemézőnek költőnek keveset érő Révai helyet kaphatott volna a „klasszikusok” között. (1827. júl. 28.) — Juranits félreérthette B.-t, mikor azt írta Kisfaludy Sándornak (Értény, 1824. nov. 13. MTA.), hogy az idegenben élő költő saját verseit „a jeles Poétáknak második része”-ként akarja kiadni. Az igaz, hogy B. legelőször olyan formában és betűkkel akarta nyomtatni poétai munkáit, ahogyan Faludija megjelent (BJÖM. I. köt. 255–257. l.), de verseinek kiadása éppen nem illik e kiadványsorozat tervébe. — Annyi bizonyos azonban, hogy az író saját verseinek kiadása mellett a sorozat gondozását tekintette legfőbb és leg-

fontosabb írói munkájának, s arra gondolt, hogy ha hazatérhet, itthon is ezt folytatja. (B.JÖM. I. köt. 421. l.)

A' Magyar Tudósokhoz intézett felhívás voltaképpen olyan jellegű „jelentés”, amelyet a MM. szerkesztője Ányos ügyében egyszerűen már kiadott. Közvetlenül azt a célt szolgálja, hogy a tudósok Faludi-kéziratokkal, főleg a Révainál említett szombathelyi kézirat hozzáférhetővé tételével támogassák munkájában. Ehhez járul kiegészítésül egyrészt a sajtó alá rendezés alapelveinek bővebb kifejtése, másrészt annak bejelentése, hogy Faludiját életrajzzal és hosszabb értekezéssel szándékszik útjára bocsátani. Szorosan a tárgyhoz nem tartozó elemként az író polémikus kitéréseket csatolt a felhíváshoz. „Egy tavaly nyomtattatott tudós »Értekezése szerzőjével» a magyar költészet általános helyzetéről, színvonaláról vitaközik B.: a kiadvány csaknem egész második felében Kazinczyval szemben (*Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél*. Tud. Gyűjt. 1819. XI. 3–27. l.) Gyöngyösit védelmezi. (L. még MKsz. 1903. 439. l.) E témával kapcsolatban kerülnek szóba a nyelvújítási harc újabb eseményei; — a fő hadszíntér ekkor a Tud. Gyűjt. volt. Azt, hogy Kazinczy a német folyóiratokban mint a magyarság klasszikus írója szerepel, már Füredi Vida (= Kisfaludy Sándor) felhánytorgatta (Tud. Gyűjt. 1818. VI. 15. l.); az orthologusok ellen ostort emelgető P. Sz. Á. (= Szent-Miklóssy Alajos: *Észrevételek némelly új szók felől*. Tud. Gyűjt. 1818. III. 78. l.) az említettnél is szóba került (VI. 25. l.); Kazinczy idegenszerűségeire már egy N. jelű recenzius (Takáts József vagy Horváth Endre) idézte a MM.-ből azokat a mondatokat, amiket a felhívásban B. is citál (1818. IV. 98–99., 114–115. l.); a verstan alapelveinek megmagyarázása Teleki Lászlónak (*A' Magyar Vers-szerzés Mesterségéről...* Tud. Gyűjt. 1819. I. 32–33. l.) és Kazinczynak (Érd. M. II. 122. l.) egyformán szűl. Az aktuális események mellett egy régebbi sérelem is hangot kapott: annak az Osszián-fordításnak ügye, amit Kazinczy közölt az Erd. M.-ben (V. 91–99. l.). Külön kell megemlítenünk a Káldi György bibliafordítását méltányló jegyzetet. Ez a részlet természetesen felkeltette Juranits érdeklődését, és B. tudtán kívül vált aktuálissá: nem sokkal utóbb jelentek meg ugyanis Verseghy próbái és értekezése az új magyar biblia tárgyában (*Dissertatio de versione Hungarica Scripturae Sacrae*. Budae, 1822.), később pedig Szepesy Ignác püspök új szentírás-kiadása. (B. példányt is kapott belőle. Juranits—B. Értény, 1922. nov. 2., nov. 22.(?), 1823. ápr. 26., aug. 1., 1824. febr. 7.; — Pécs, 1835. jún. 9., 1836. márc. 16., júl. 9., 1836. nov. 2., [1837] szept. 13. — A Károli és Káldi fordítását összehasonlító papírseletek B. hagyatékában: MTA. — R. u. i. 2° 18., 35., 62.; R. u. i. 8° 80., VI. 21.)

B. a könyvecske megjelenése után legjobb hazai barátainak, Juranitsnak és Kisfaludy Sándornak a kiadóval küldetett példányokat, és mindjárt érdeklődött is, mi a véleményük róla és milyen hatást tett a könyv ismerősei körében. (Juranits—B. Értény, 1822. jún. 22.; Juranits—Kisfaludy S. Értény, 1823. márc. 24.) Juranits 1822. máj. 19-i levelében így írt „Szent a tzél, jeles az iparkodás, mindenüt tünteted szépizlésednek, tudományodnak, józan gondolkodásodnak magyar lelkednek nyilván való jelenséget [1]. Szükséges, sött el kerülhetetlen szükséges, hogy azok a nyelv igyében anyira garázdálkodó Báchások más vélekedésre térhessenek. Meg egyezel velem a gondolatban, én is darabb

időtől [!] fogva boszorkodom sok társoimmal edgyüt a nyelv rontók ellen. Biz igaz ha így engettetnek tóváb és garázdálkodni, ma holnap szép nyelvünket nemzetiségibül egészen ki forgatják. Ennek meg gat-lására [!] igen szép igyekezet a jelessebb Magyar Költőket csinos öltözetben elejbe állítani, hogy Faludihoz és más jelessebb írőkhöz mennyenek iskolába leg előbb is Magyarul tanulni." A lelkesen orthológus, író-barátjával mindenfelé büszkélkedő, de az irodalomhoz voltaképpen keveset értő Juranits lelkendezésénél sokkal jobban érdekelte a linzi száműzöttet, hogy Kisfaludy Sándor mit mond felhívására és tervezetére. A két költő üzeneteit közvetítő Juranits 1823. ápr. 26-án számolt be B.-nak a sümegei poéta véleményéről: „Meg kapta a Magyar Tudósokat illető Tudósításodat a' Tudományos Gyűjtemény mellett. Erre ... azt írja: Hogy a Neologusokat igen magadra ingerletted általa, és jobbnak itéli a toll csatát el kerülni, és inkább dolgozni valamit, addig, a kitül ki tellik, és a Neologusokat szebb, és jobb példával meg czáfolni. Utóbb még is tsak az fog meg álloni a mi magában jobb, és a nemzet jobb és bölcsebb részének helyben hagyását meg érdemli."

B. méltán elcsodálkozhatott Kisfaludy véleményén. A külföldön élő író nem tudhatta azonban, hogy míg ő felhívását írta és nyomatta, a két nagy ellenfél: Kisfaludy S. és Kazinczy viszálya elcsendesedett, az ellenfelek levelet váltottak, engedtek és kiegyeztek. (Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás elmélete és története*. Bp. 1929. 146–147. l.) Kisfaludy A. felhívásáról adott véleménye meg is található csirájában a megengesztelt sümegei poéta Kazinczyhoz intézett levelében: „Dicsérem ama hajdankori két Képirót, kik nem gáncsoskodással, hanem mestermível győzték meg egymást". (1821. okt. 20. — Kazinczy. Lev. XVII. köt. 549. l.) B. Kisfaludy és vele Juranits óvatos visszahúzódását azzal magyarázta, hogy félnek a „pennatsatá"-tól. Elismerte, hogy Kisfaludyhoz nem való a vitatkozás, ő maga azonban látói hivatása tudatában tovább haladt a megkezdett úton. (A továbbiakra l. a *Pennatsata* jegyzetét.)

B. a Kisfaludy véleménye mellett még egy másik tisztelt barát és „jeles Poéta", Virág Benedek véleményére volt kíváncsi. Virág és B. kapcsolatának erről az epizódjáról már az *Enyhülés, s viszont-ajándék* c. vers jegyzetében beszéltünk. (I. köt. 409–413. l.) A Virággal foglalkozó 16. jegyzethez kapcsolódik Toldy B. elleni támadása is, Isocrates-fordítása végén, amivel ugyancsak foglalkoztunk már. (BJÖM. I. köt. 260. l.; Kazinczy reflexiója: 1822. máj. 15. — Kaz. Lev. XVIII. köt. 78. l. Virágnak a 16. jegyzetben kifogásolt helyei: *Magyar prosodia és magyar írás*. Buda, 1820. 33., 57. l. [Horatius I. l. fordítása])

Amikor Kazinczy pártja értesült róla, hogy B. nyomtattat valamit a nyelvújítók ellen, azonnal a méltó válaszára gondolt. A hangulatra igen jellemzőek Horvát Istvánnak a széphalmi mesterhez írott szavai: „szánakodom előre rajta, 's ha időm és kedvem akad, majd őt-is, hogy lohadjon dagálya, egy kis exorcismusra veszem: mert nem árt a' magába szeretett emberből ki üzni a' szarvas ördögöt. A' Nemzeti Nagyság Palotája nem lehet tsak egy ember munkája. Engedjük mindenkinek a' maga érdemét érdeme szerent, 's ne öljön irigy bánat bennünket, ha más is valami jót, hasznost, fontosat alkotott." (Pest, 1820. okt. 28. — Kaz. Lev. XVII. köt. 272. l.; Kazinczy véleményét l. Rummyhoz intézett levelében, Széphalom, 1820. nov. 11., Kaz. Lev. XVII. köt. 285. l.) Kazinczynak Szemere Pál

küldte meg B. felhívását és kísérő szavaival utalt az iratnak arra a részére, ahol *Az iniszhónai háború* kiadása miatt heves támadás érte Mesterét: „B. ugyan omnibus dormit. Kivánjunk neki nyugodalmas jó éjtszakát. Egyéberánt is szüksége vagyon az illy kívánságra; mert az irigység űzi az álmot” (1822. jan. 28. — Kaz. Lev. XVIII. köt. 24. l.) Kazinczy febr. 4-én kapta kézhez a kis munkát; febr. 13-án levelet írt Kisfaludy Sándornak és Pápay Sámuelnak, a régi ellenpárt két vezető emberének, és mindjárt reflektált B. iratára, mindegyiknek úgy, ahogyan a nyelvi harc taktikája éppen megkívánta. Kisfaludynak így írt: „Batsányi megfúvja ellenünk a' kürtöt, 's jól teszi hogy fújja. A' tökély közepében áll a' két végszél között, 's a' hol messzére mentünk, vonjon ő vissza. Programmája után mindazáltal nem igen hiszem, hogy nagyon boldoguljon, és bennünket a' scándálit rimes sorok mellől a' négsorú strophák mellé vonjon, kivált ha nem azzal az Atticismussal bán velünk, melyet Párizsban megtanúlhatott volna, hanem azzal a' faragatlansággal, mely reá Somsics Lázárral egy epithétet ragasztta.” (Kaz. Lev. XVIII. köt. 35. l.) Ugyanakkor Pápaynak azt állította, hogy „egy meg sem álmódott történet” juttatta kezébe B. munkáját, és ő semmit nem tud róla. (Uo. 36. l.) Ő maga aztán nemigen foglalkozott a nyelvi harc szempontjából B. felhívásával, csak az Osszián-fordítás közlésének ügyére tért ki néhányszor leveleiben. (BJÖM. I. köt. 548. l. és Kaz. Lev. XVIII. köt. 65. l.)

B. támadására a Mester meglegedésére és jóváhagyásával a tanítványok közül Szerényi Vilmos álnéven Szent-Miklóssy Alajos válaszolt. (Tud. Gyűjt. 1822. III. 91—94. l.) A kritika a maga nemében azokra az ismertetésekre emlékeztet, melyek az egykorú osztrák folyóiratokban jelentek meg, s amelyeknek tónusát Kazinczy is átvette könyvismeretéseiben. A bíráló a nyelvújítás meggyőződéses hívének mutatkozik (erre vall már álnévének megválasztása is); látszólag tárgyilagos igyekszik ugyan maradni, de nem leplezheti ellenszenvét B. és műve iránt, úgy hogy a száműzött író nem egészen indokolatlanul emleget vele kapcsolatban „tsalárd állítás”-okat és „hazugság”-ot. (B. — Bitnitz Lajosnak Linz, 1822. ápr. 24. — OSzK. Levelestár.) Csak a recenziens rosszindulatának lehet tulajdonítani pl. hogy mindjárt a címlapon nem létező sajtóhibát talál: úgy tünteti fel, mintha B. neve után ott nem lenne pont; a szöveg szerint úgy érthető, hogy a szerző Pesten, a nyomtatás helyén írta munkáját, és felfedezését nem restelli egy beiktatott *sic*-kel is kiemelni. Nem lehet véletlen az sem, hogy B. vállalkozását Kazinczy Zrínyi-kiadásával hozza kapcsolatba, majd így folytatja: „...semmi kívánatosabb nem lehetett, mint hogy Bacsányi Úr a' tisztelt széplelkű Hazafinak egykor társa a' Kassai Museum' kiadásában, az adott jeles példa után indulva e' részről is dicsőségének osztályosa legyen.” B. a recenziónak ehhez a részéhez a következő megjegyzést tette saját Tud. Gyűjtésében: „NB. A' M. Múzeum *Redactora* és *Kiadója* tsak Batsányi volt; a' mint ezt az egész Ország tudja.” — A sorozat tervével kapcsolatban a recenziens azt az ő szempontjából helyénvaló, B. szándéka szerint azonban számba alig vehető megjegyzést teszi, „hogy ezen poétai gyűjteményben a' chronologiai rendet azon okból megtartani szükséges volna, hogy a' nemzeti poézis, 's nyelvbéli csinosodás időkoronként való hanyatlásait, 's emelkedéseit egy tekintettel annál világosabban, 's elevenebben kivenni lehetne.”

Ami a felhívás második részét illeti, Szerényi igazat ad B.-nak, hogy a nyelv elővitelének akadályai között nem utolsó volt a szeretetlenség, és idézi a linzi író szavait (65. l. 34—66. l. 3.); egyetért azzal is, hogy a magyar irodalomban sok a verselő, kevés az igazi költő s hívatkozik Kölcey Berzsenyi-recenziójára (Tud. Gyűjt. 1817. VII. 97. l.); helyesli a felhívás azon megállapítását, „hogy a' magyar költésnek aranykora még igenis távol vagon”. Éppen ezért a recensens „nem győz eléggé csudálkozni, hogy minekutánna B. Úr a' magyar költésről általjában ily igazságosan kemény ítéletet hoz, miként merülhet Gyöngyösi István, 's Faludi Ferencz' Munkájának oly rendkívül való, 's minden mértéket meghaladó magasztalásaiba. Ezen hiú dicséretekben megegyezni, 's azokat jóváhagyni annyi volna, mint a' mostani század' miveltebb izlése ellen véteni.” Igaz, hogy az említettek érdemeket szereztek, de „nem lehet tagadni: hogy költeményeik között egyetlenegy darab sem találatik, melyre a' művészi tökéletesség, 's classicitas' bélyege reá ütve lenne, pedig csak az illyetén tökéletesen bevégzett műnek lehet igérni halhatatlanságot. Midőn B. Úr Faludit mint Pásztori költőt Teocritossal egy karba helyezteti, nem egyebet árul el, hanem hogy a' pásztori költésnek ezen Fejedelmét vagy csak nevérol ismeri, vagy hogy szellemét fel nem fogta. Hibás B. Úrnak ítélete abban is, hogy Gyöngyösit Zrínyinél a' szent koszorúra méltóbbnak állítja. Rec. e' részben Kazinczyval tart, 's azt hiszi: hogy a' feljebb nevezett költő előtte élt vetelkedő társát a' verselésbeli ügyességben igenis meghaladja, 's előzi, de mint költő jóval utánna áll. Végre el nem hallgathatja a' Rec. hogy B. Úrnak indulatos, 's nem csak a' szerénységnek, hanem gyakran az illendőségnek korlátjain is túl menő kifakadása a' nyelvújítók ellen kiket a' nyelvrontók gűnynevezetével méltatlanul illet, sokakban azon tiszteletet, mellyel hajdan neve eránt viseltettek, nagyon alászállította. De minthogy B. Úr senmi újat nem mond, 's a' megtámadott személyek ellen is csak a' régi vádakat ismétli, azokra az illető felek már régen megfelelően, a' Rec. ezen ügy' megbírálásába belé bocsátkozni nem akar, hanem azt a' részrehajlatlan Olvasó' böles ítéletére bizza.”

Nem sokkal a bíráló megjelenése után B. levelet irt Bitnitz Lajosnak Faludi szombathelyi kéziratának megszerzése ügyében (Linz, 1822. ápr. 24.); ebben kitért Szerényi recenziójára is: „... megítélheted milyen hitelt érdemlőnek egy olyan Recensensnek szavai 's tsalárd állításai, a' ki már munkám titulussának előadásában-is valóságos *imposturát* követ-el, és hazugságát az egész Haza' hallottára ezen szóval: *sic*, erősíti! — Szomorú dolog, látni, 's naponként tapasztalni milyen állapotban légyen még ma-is a' mi nemzeti nyelvünk és litteratúránk! és milyen éltartzás hazug emberkékre bizattassék a' Kritikának gyakorlása! Nem tsuda, hogy oly nehezen mehetünk előbbre; nem tsuda, hogy a' józanabb és betsületesebb tudós Magyarok a' *Recensió*nak már szinte a' nevé-is utályák és gyűlölik! —” Bitnitz a válaszában ezzel vizasztalta B.-t: „Recensensednek hamis állítását Trattner maga már előre, minek előtte a' recensio ki jött volna, meg czáfolta, minthogy munkátskádót a' tudom. Gyűjteményhez mellélve megküldötte minden előfizetőnek, 's így kiki a' recensioval összehasonlíthatván látja, mennyire elsikamlott légyen recensensed az igaz utról. Kár, hogy nálunk az ilyen futólag írott vizgálatok helyett lábra nem kaphat

a' valódi Kritika; de ez nagyobb munkába kerül 's azért nincsen némelyeknek kedvek szerint." (Szombathely, 1822. máj. 10. — MTA. Lev. 4° 152.)

B. Juranitsot, legbizalmasabb magyarországi barátját többször kérte, hogy tudja meg íróismerőseitől, ki írta a recenzíót. (Juranits — B. 1823. aug. 1. okt. 11. — MTA. Lev. 4° 152.) Juranits érdeklődött is, még Vörösmartynak is írt (1824. febr. 7. — MTA.), leveleiben azonban semmi nyoma, hogy megtudta volna az igazi nevet, s nem valószínű, hogy B. más úton is értesült róla. A száműzöttet hosszan foglalkoztatta a kritika és mint egyszer Juranitsnak jelentette, „letette” kis munkája recenziését. A Kisfaludy levele óta óvatos plébános aggódva válaszolta Linzbe: „... ilyenekbe igen kérnék, hogy mertekelnéd magadat a hevességben, szép modjával lehet valakinek hibáját ki tüntetni, de nem úgy hogy a sziveket keserítsük, ez által tsak ellenséget tamoztunk magunkra.” (Értény, 1824. febr. 7.)

A Magyar Tudósokhoz intézett felhívás teljes kéziratát nem ismerjük. Kézirat-értékű azonban az a két B. könyvtárából származó nyomtatvány, amit gondosan, ha nem is mindenben következetesen átjavított a szerző. Az egyiket az OSzK. kéziratára őrzi (Oct. Hung. 1011.); történetéhez az tartozik, hogy vigyázatlanságból duplum venditum-ként eladták, s az Ernst-gyűjteményből került ismét vissza a könyvtár birtokába. Az elég nagyszámú javítást gondosan, tintával vezette bele az író. A másik korrigált nyomtatvány újabban az OSzK. editio princepsai között kapott helyet. (R. E. 604. 1. pld.) Ebben kevesebb a változtatás, ide feltehetően megföntoltabban kerültek, mint az előbbibe; bizonyos szóalakok B. nyelvében csak az utolsó évtizedekben használt formában mutatkoznak benne (-béli—beli : illendő—illő); találtunk néhány olyan javításra is, amit először ismertetett példánynak megfelelően eredetileg itt is feltüntetett, de utóbb mégis csak elhagyott B.: úgy döntöttünk tehát, hogy ezt a változatot közöljük a főszövegben.

Az író hagyatékában fennmaradt és a felhíváshoz csatolható szövegek közös formai sajátága, hogy kivétel nélkül töredékesek, és papírjuk — egyetlen egytől eltekintve — azonos fajtájú. A főszöveghez való viszonyuk tekintetében két csoportra oszthatók: egyesek közülük olyan távol esnek a nyomtatásban kiadott textustól, hogy azzal néha csak néhány soruk azonosítható, néha meg éppen csak tartalmuk párhuzamosítható az utolsó változat valamelyik részletével. Mint szövegváltozatok feldolgozhatók nem lévén, a kritikai apparátus előtt közöljük valamennyit, megjéolv, hogy hol kapcsolódnak a főszöveghez.

Az első töredék formai és tartalmi szempontokból elüt a többitől. (MTA. — R. u. i. 8° 80., VI. 58.) Ez az egyetlen, amelynek papírja más mint az összes többié, s abban is különbözik azoktól, hogy tisztázatnak látszik. A főszöveg (77. l. 40.) sorával való érintkezése miatt azonban kétségtelennek tartjuk, hogy ide tartozik, s azt gondoljuk, hogy a Trattnerrel a magyar könyvpiac állapotáról váltott levelek és a kiadványszerkezetre vonatkozó megállapodás hatására írta a szerző. Tisztázat jellegéből ítélve nem lehetetlen, hogy a felhívás egy korai változatának egyetlen emlékével van dolgunk. Szövege a következő:

rút tünemények a' Magyar Litteratúrában, a' millyeneket már ma még olyan Országokban sem tapasztalunk többé, mellyekben a' Könyvek' és Könyvszerzők' száma esztendőnként több ezerekre fel szokott menni.

A' most említett külső Tartományokban, többnyire mind a' nemzeti nyelv közönségesen uralkodván, 's a' sok jeles Írók által szinte már a' tökéletességnek fő pontyára emeltetvén, mind a' tudományok és szép mesterségek, 's következképpen a' könyvekkel való kereskedés, már régtől fogva telyes virágzásban lévén: ott ugyan az illetén erőszakos, illetlen, és garázda törekedések, patvarkodások, már ma kevés kárt okozhatnának, az élő, virágzó, 's mindenütt uralkodó kimivelt nyelvnek nem igen ártanának, 's ugyan azért figyelmet-is alig érdemelnének.* De mi nálunk a' dolgok minden tekintetben másként vagynak, 's a' környülállások egészen különböznek. Ez a' különbség pedig oly nagy, és oly nyilvánvaló, hogy annak igaz mivoltát, 's eredetének ezer meg ezer-féle világos okait, itt tsak általlyában említeni sem szükséges. Ugyan azért kiki láthattya, érezheti, és kétség kívül láttya, érzi, 's tudgya-is minden értelmes Hazafi, hogy a' fellebb érdeklött igen káros és veszedelmes következtésű, merész igyekezetek, balgatag erőlködések, és már több esztendőktől fogva szinte naponként megújuló méltatlanságok — nemzeti szép nyelvünknek kívánatos gyarapodását, 's természetes kifejtődésének további tsendes menetelét, (a' mint már másutt említettük) nyilván akadályoztatták, és, ha most, a' mikor még ideje van, ezen litteratúrábéli mirigy' szemlélatomást terjedő fertelmes árájának már valahára gátot vetni nem igyekezünk, nem sokára valóságos zavarba hozzák; 's így még a' nyelv' sorsával elváhatatlanul öszveköttetett és azzal mindenkor egygyütt-járó 's egygyütt-változó saját nemzetiségünkben-is tsorbát ejtnek, helyrehozhatatlan tetemes kárt okozhatnak.

Nem lévén még mind eddig Országos Akadémiánk, melly a' Nyelvnek természeti épségére, tisztaságára, 's további okos kimiveltetésére vigyázva ügyelne; vagy tudományja, böltsége, 's egyéb rendbéli érdemei [!] által szerzett fő tekintetével az ifjabb Íróknak jó és bizonyos vezérül szolgálhatna: önként és nyilván következik, hogy a' Haza reményességére termett, 's annak javára, díszére nevedő fiatal elmék, elegendő tapasztalás, 's hív kalaúz nélkül szükölködvén, az így patvarkodó merész nyelvújítottok' lármás felekezete 's a' sok rossz példa által lassanként hamis útra tsábíttatnak, és idővel, hogy magokat megkülömböztethessék, 's a' köz figyelmetességet magokra vonhassák, hasonló balgatagságokra vetemednek, 's talán még a' *Siegwart*' néhai nyomorúltt, 's régen méltán kitsúfoltt eszelős fordítottójának még vakmerőbb és még kártékonyabb mái követőjínél-is tovább mennek, tovább *haladnak*: míg végre veszni-tértt mestereikkel egygyetemben, a' zavaros érthetetlenségnek otsmány fertőjében elsüllyednek; — holott, ha az Ország egyenes úttýánn maradtak 's oly vak vezetők után nem indúltak volna, mind a' Hazának örömöt és hasznót, mind önnön magoknak jó nevet, 's igaz ditsőséget szerezhetnek vala. A' Nemzet' tanúlttabb, tsinosabb része ellenben, még inkább hozzá szokik az idegen nyelvekenn írtt, jobban és értelmesebben készültt, 's szebben és tisztábban nyomtattatott munkák' olvasása-

hoz. A 'Magyar Könyvek' betse és hitele már-is alább száll; sőt, általlyában véve, igen keveset ér; elannyira, hogy a' tudományos kereskedésben azt majd tekintetbe sem lehet venni. A' Vevők és Olvasók' száma, napról napra kevesedik; a' helyett, hogy a' népeesség' nagyságához és a' má' békesebb idők' tsendességéhez képest lassanként szaporodnék. 's mind ezek 's több efféle környúlállások utólyára még' azt az egygyetlen egy Könyvnyomtatót-is méltán elijeszti, a' kinek már több rendbéli áldozatok' 's tetemes kárvallásokkal megbizonyított hazafiúi kész hajlandóságától e' részben talán legtöbbet várhattunk volna.

És így, míglen több más Országokban, vagy-is inkább Európának majd minden egyéb tartományaiiban, a' hazai nyelv és közönséges kultúra naponként előbbre megy, szemléatomást gyarapodik, 's terjed és emelkedik; míglen ott a' Könyvárrosok a' nemzeti jelesebb Íróknak kész munkáját keresve keresik, és szinte egymással vetélkedve magoknak mennél többet drága pénzen megszerezni szünetlenül igyekeznek; míglen itt

*Ez által ugyan nem azt állítjuk, mintha a' mindennap vagy hetenként 's hónaponként megjelenő számtalan sok tudós Újságlevelek és egyéb folyó munkák Redaktorai között nem találatnának ott-is néha olyanok, a' kik, felvállalt kötelességeikről elfeledkezvén, és sem az olvasó Publikumot, sem önnön magokat-is megbetsűlni nem tudgyák, az igazságot 's köz illendőséget sértegetik; mert (az emberi gyarlóság' szerint) kivétel majd mindenütt, mindenkor, és mindenb[en] van! De, általlyában szólva, azt mondhattuk, hogy ők az olly rendbéli eszelős patvarkodók' béküldött motskos firkálasait el nem fogadgyák, a' kik, hogy magokat híresekké, nevezetesekké tehessék, a' nemzeti nyelvet rongálnák, sértegetnék, és a' Haza' legjobb Írójít vakmerően gyaláznák, 's tudatlan, mérges és tsalfa recenziókban rágalmozva kissebbtlenék, magokat ellenben és tzimborás társaikat égig felmagasztalnák, vagy akármelly egyéb ilyenféle szemtelenségekre vetemednének, — a' Fréronok' 's Vadótzti Vintzék' ismérétes maximája szerint: *Nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis!*

A további töredékek kivétel nélkül fogalmazványok. — A főszöveg rendjében második helyre az illik, amelyik annak 82. l. 28. sorához kapcsolható. (I. h. VII. 57.) A versidézet B. *Tartóztatásából* való (103—105.), és az utolsó kidolgozásban a 90. l. 1—3. sorában talált végleges helyett. A verzóra Haberfeldt Horatius-kommentárjának egy passzusát másolta B. A részlet a K2-ben is megvan, ezért ezt ahhoz kapcsolva, a kritikai apparátusba utaltuk. (107. l. 26-nál.)

II.

elhittetvén előre magáról, hogy Magyar Tudósokhoz magyarul és magyarul szólván, nem hijába, nem süket-némáknak beszél, — annyival-is inkább, ha ritkán és keveset szól, 's üres beszéddel nem alkalmatlankodik; ha tudományával, böltseségével, 's magyarságának mivoltával

nem kérkedik; 's ha senkinek személyét nem érdeklí, és, a' maga nevét nem titkolván, a' másokét elhallgattya, 's még tsak az olly rendbéli Litteratorokat sem akarja megnevezni, a' kik a' névtelenséggel — gyakran és rútúl visszaéltek,

Kit minden ép-eszű Magyar tisztel, betsül,
'S örömmel emlegetni fog mindenha majd
Még a' jövődöbéli századokban-is!

A következő töredék a főszöveg 84. 1. 2—31. sorával tart szoros rokonságot. (Uo. VI. 55.)

III.

Ezeokról tsak az olly rendbéli érett-eszű, 's egyenes gondolkozású tanultt embereknek illik és szabad, ott szöllani 's ítéletet tenni, (a' kik) legalább annyi józan értelemmel és ollyan ép érzéssel bírnak: hogy, valamint az oroszányt a' rókától és majomtól, a' madarak' királyát a' bagolytól és ökörszemtől, 's a' fülemilét a' szarkától és szajkótól könnyen megválaszthattják, úgy a' Magyar Helikon' kellös tetejénn zengedező koszorús Költöt-is a' hegyallyai motsár' békájival váltig retyegő, 's azok' szerentséjét, 's boldogságtt teli torokkal szíve szerént magasztaló büszke Verselőttől, már első tekintetre meg tudják különböztetni; és a' kit, valamint a' Múzsák' és Grátziák' hegyet völgyet érezni tanított Kedvessének mennyei hangzatú, 's minden emberi szívet majd víg örömmre, majd édes bánatra gerjesztő, magyar énekében méltán gyönyörködnek, úgy „a' vízi Kaménák' fíjának” fülszaggató rút és kínos éjjeli nyekegésétől irtózva távoznak, őrizkednek; 's a' kik, még azt-is jól tudják, hogy az illyen vagy amollyan főveny-dombotskám nagykevélyen uralkodó 's éjjel nappal zúgva kerepelő szennyes otromba Szélmalom, nem a' Ditsősség magas és merdek kőszikla-bértzenn épültt 's meszsze kitündöklő fényes Temploma — — — — —

Azon-közben, mint a' Kaukázus' hegyében
A' melly oroszánynak elloptak kölykében,
Sí ri az erdőkönn felforrott mérgében,
Mindent kerget, úz, ront, kölyke' kerestében:

Olly szív-iszonyított nagy sivalkodással
Érkezik a' Pogány *Alla*-kiáltással;
Őszvekap a' két had hirtelen egymással,
Végső ítéletet képző ropogással.

Negyedik helyre a 105. lapon levő jegyzet korai változatát soroljuk. (Uo. VI. 56^v.)

„kevéstudományú”

Némellyekre nézve igen jó volna, 's valósággal türethetőbb tulajdonságaik közé számlálthatnák, ha kevesebbet 's nem oly sokfélélt tudnának, — a' mint Quintilianus némelly Nyelvtudósokról méltán mondotta: *Mihi inter virtutes grammatici habebitur, aliqua necesse*. p. 64. Nem tsuda, hogy az ollyatén Tudósnak tudományától 's nevétől most a' legszebb, legjelesebb elméjű Magyarok-is már szinte irtóznak és őrizkednek, holott abban, a' mit irnak 's közre botsáttanak, az egész Haza gyönyörködik, 's még a' legkésőbb unokák-is gyönyörködni fognak. „*Én*, — úgy mond az egygyik még élő, 's mindnyájunk' tiszteletére 's hazafíi szíves hajlandóságaira, szeretetére, mindenképpen méltó, koszorús Költő, — *én Tudós, én Litterator nem vagyok.*”

A főszoveg 19. jegyzetéhez két fogalmazvány kapcsolódik. Mindkettő a Kazinczy 1819-ben a Tud. Gyűjt.-ben megjelent értekezése miatti dühös kifakadás, csak lényegük került szelídített és rövidebb alakban az utolsó változatba. (R. u. i. 8° 80. VI. 31. és R. u. i. 2° 18., 37.)

V.

Annyit merni, oly igen meszsze menni, és az illyen elsőbbséggel így kérkedni, — valóban elég szokatlan serénység, elég különös bajnoki bátorság, 's éppen nem mindennapi közönséges tselekedet. Érz-i is ő jól ennek a' különös elsőségnek egész érdemét, méltóságát; 's mint bátor és bölts vezér az ötet vak engedelmességgel követő, de nyomdokát nem érhető, 's azért a' vezére ellen panaszra kelő sereget keményen dorgállya, tsúfollya, 's lassúságát szemére hányván, az övéhez hasonló gyorsaságra serkenti, 's azt kérdi tőlle nagy-boszszonkodva: *ha nem ő* (t. i. a' követő sereg) *megyen-e lo m há b b a n, mint kellene? — Ollykor* (úgy mond, oktatva intvén ötet) *ollykor nem tsak sebesen* (sebessen) *futni, de szökni is szükség!*”

Ezen tisztességes letzke szerint tehát már most tudhatyuk, miben állyon tulajdonképpen ezeknek a' magasb gondolkodású, és a' nagy sereg' tapsain, 's gúnyain túl lévő utószaki litteratoroknak őszön jelszavok 's vezér maximájok, minden vádjok és mentségök: — a' mint ezt ezen vezérnek egygyik szerénytelenül 's délczezen szólló, ám de ez által karakterét festeni akaró, 's ha hihetünk néki, éppen *nem ábrándozó, hanem őszinteségébe leplezve gyónó* derék tanítványa 's méltó bajtársa-is bizonyította. Nyilván kimondák, hogy ők, mint meg annyi *Marquis Posák*, nem mi velünk és a' mi éretlen gondolkodású 's roszzs magyarságú időkben, hanem a' jövendőbéli századokban élnek, és nem a' most élő, 's az ő új nyelveket nem értő Magyarokkal, hanem a' még nem született idők' fijaival beszélnek. (Ez valóban igen hihető dolog! De, ugyan azért, méltán megkivánhatnók tőlök, a' *magasb gondolkodású* 's a' máj Magyarokkal idegen nyelven beszélő Magyarságtalan Magyar *Marquis* Uraktól, hogy a' mi nyelvünknek békét hagygyanak, ezt érthetetlenlé ne tegyék, ne keverjék, ne zavarják.)

Eggy olyan serénységű, oly sebessen futó 's szökdétselő, 's a futás és az ugrálás közt-is követőjinek így parantsolható, hatalmas *vezértől*, a' ki mindent *mer*, *mindeneknél másoknál távolabb megy*, és mind azzal, (mint valamely jeles és ditsősséges dologgal) így kérkedik, 's hírének főbb okát ebben helyezteti; — eggy *illyen* vezértől kétség kívül még több új, még több szokatlan dolgokat-is lehet várni. De egyben talán tsakugyan még-is kételkedhetünk. Szinte lehetetlennek látszik t. i., hogy ezen túl még többet, még nagyobbat tehetne vagy mondhatna, mint a' már előbb valóban megtett, és elég érthetőképpen mondott; 's a' miről, ugyan ott (a' Pesti Tud. Gyűjt. említett kötetében) mindnyájunkat maga tudósított. Ugyan-is, ez oly igen ritka és tsudálatos dolog vala, hogy ebben nem tsak egész seregét, vagy futva futó *sebes* társait, hanem önnön magát is meghaladta. Nem-is hiszszük, hogy a' Magyar Szent Korona' egész Birodalmában találtathatnék (még most) oly igen nagyra vágyó Magyar Író, a' kinek kedve lehetne, e' tekintetben ő-vele feltenni, 's valaha valamiképpen vetélkedni. Illő dolog azért, hogy erről a' példa nélkül való példáról itt-is emlékezet legyen. Ez mutattya meg legjobban, miket nem lehet még a' nemzeti nyelv' illy magas *gondolkodású* újítójainak serénységétől 's bátorságától tovább-is várnunk; főképp', ha meg-gondollyuk, hogy, a' mint az egygyik *Marquis* maga jelenti, valamit eddig-elé „*ezen utószaki litteratúrai próbatételekben*” láttunk, hallottunk, és olvastunk, tsupa készülétek, 's első próbatételek voltak.

Ez a' különös dolog, a' XIXdik század' 19dik esztendejének vége felé történt; a' Pesti Tud. Gyűjtemény' említett kötetében bővebben elő-adatik; és röviden imebből áll.

Némelly igen különös, 's több *nemű vádakat*, mellyek *ajakról ajakra*, *kézről kézre tételtek közönségesse*, (magyarúl: *közönségesekké*), 's végre nyomtatásba-is mentek, *oszlátgatni* igyekezvén, és *Azokhat*, a' kik *Nyelvünk*' 's *Litteraturánk*' *menetelét szemmel tartják*, *tudatni akarván*, *hol a' vétek*: méltóztatott a' Neologusok' hasonlíthatatlan bátorságú bölts *vezére*, szokott litteratori magas gondolkozásához 's a' Magyar Tudósoknál régen tudva lévő alázatos szemérmetségéhez képest (a' mellyről főképp' némelly német *recenzióji* igen szép bizonytságot tesznek), már előbb nyilván megismérni, az egész Haza előtt világos szókkal (azaz, eléggé érthető mostani magyarsággal) kinyilatkoztatni, 's minden Magyar Olvasónak nyomtatásban tudtára adni: „*Hogy a' Magyar-nak (azaz, Magyar-Ország-nak és Erdély-nek) nem egyedül Ő a' classicus Írója.*”

VI.

Mink, a' magunk részéről, több más Magyar Írókkal egygyetemben, a' kik mi velünk az efféle ritka bátorságot, hallatlan egyenességet, és vizsgatásunkra tzelőző nemes szándékot kétség kívül hasonlóképpen annak tellyes mivolta szerént betsülni tudgyuk, illy környüállásokban egyebet alig tehetünk, hanem hogy mind ezt a' *hiúságokból gyűrtt*, 's minden litteratúrabéli híres Thrasóknál *távolabb menő*, és még illy *kérkedésével*-is nyilván *kérkedni* merő, *pulyátska vezért*, mind az ő zászlója 's páltzája alatt *vitézkedni* (vagy-is inkább sebessen futni 's szökdétselni) tanuló derék bajnokok' „*lomha*” seregét, most a' vitorlás hajóra felülni látván,

's tőlők mennél előbb örökre bútsút vevén, — az illető 's tartozó köszönet' fejében, mindnyájoknak kedvező kellemetes szeleket, jobb egészséget, és a' fellyebb megnevezett zászpa-szigetbe szerentsés elérkezését kívánnyunk; magunk között pedig Faludival „*Útra-valót'*” énekelvén, erős fogadást tegyünk: hogy mink ugyan különösen nagy ok nélkül sem ő-velek magokkal, sem az ő lármas oskolájok ne-talan még hátra maradtt akármiféle ivadékkal, soha többé nem bajódunk. Kiáltsanak azért ők (szokások szerént) bár mindnyájan kigyót és békát ellenünk, mink az ő haragjokkal, 's rágalmozó tsevegésekkel keveset gondolunk.

Itt adunk számot végül arról a rövid kézírásos feljegyzésről, amit az elsőnek ismertetett átjavított nyomtatványban, a kötet hátsó borítólapján találtunk. (Oct. Hung. 1011.)

VII.

— — Non talibus armis
Tempus eget!

Szegény Jámbor! még magadnak-is meg kellene előbb tanulnod, a' mit elmúltattál, és a' mire még-is másokat tanítani akarnál. Jó a' szándékod, de a' jó ügyet jól védelmezni nem tudod. Ne-is reméllyed azért, hogy az ollyatén nyelvrontók, 's erőszakos, büszke, tudatlan újjítottók a' te intéseidre nagyon figyelmezzenek. Sőt a' magyarságod és orthographiád sem igen sokkal jobb azokénál. Vak vezet világtalant!

A végleges szöveggel párhuzamosítható fogalmazványok, szám szerint hét, kivétel nélkül a jegyzetekhez tartoznak. Az egyik afféle emlékeztető-jellegű vázlat közülük (R. u. i. 8° 80. VI. 56^r.), a többinek szövege általában lényegesen bővebb annál a változatnál, ami végül nyomtatásban megjelent. Kántz Zsigmond, a hagyaték dilettáns rendezője, nem igen ügyelt arra, hogy az egy műhöz tartozó papirosok egy helyre kerüljenek. Emiatt a felhívás fogalmazványait három kéziratári állagból kellett összekeresnünk. E kéziratokat a következőképpen csoportosítottuk. — Első helyre tettük a már említett vázlatot (*K1.*). Második helyre a hagyaték négy kéziratát soroltuk, amelyekről formai és tartalmi jegyek alapján nyilvánvaló, hogy egybetartoznak. Együttesen mind a 19 jegyzetet magukban foglalják. (Ms. 10.218/b, 62—65. f.; 10.218/a, 6. f.; uo. 8. f.; R. u. i. 2° 18., 76. = *K2.*) Egy ettől független más alkalommal készült hiányos jegyzet-fogalmazványt (Ms. 10.218/b., 66—67. f.) *K3.* jelzettel láttunk el. A 3., 4., 7., 8., 9., 11., 12—15., 18—19. jegyzeteket tartalmazza. Az eddig említettektől független rövid és igen töredékes az a fogalmazvány, amit a V. szám alatt közölt szöveg ver-zóján találtunk. (*K4.*) Ezekhez járul a javítatlan és a két korrigált nyomtatvány.

K.: MTA. — R. u. i. 8° 80. VI. 56^r = *K1.*

MTA. — Ms. 10.218/b., 62—65 f.; 10.218/a., 6. f.; u. o. 8. f.;
R. u. i. 2° 18., 76. = *K2.*

MTA. — Ms. 10.218/b., 66—67. f. = K3.

MTA. — R. u. i. 8° 80. VI. 31^v. = K4.

Javítatlan nyomtatvány = Ny.

OSzK. — Oct. Hung. 1011. = Ny1.

OSzK. — R. E. 604., 1. pld. = Ny2., a végleges szöveg.

Szv.: C.: János' Tamás (Ny., Ny2.; a Ny1-ben az aposztrófot kivakarta B.)

57. 1. 6. Ns Petrószai Trattner János Tamás Úrnál (Ny.)
Ns Petrószai Trattner János Úrnál (Ny1.)
13. Ország (Ny.)
29. thetségek (Ny.)
30. kéfzek. (Ny.)
58. 1. 14. múlatott, (Ny., Ny1.) illendőnek, (Ny., Ny1.)
34. isméretessek (Ny.)
59. 1. 6. Bétsben is (Ny.)
12. k ü l ő m b ö z t e k." (Ny.)
22. a mí (Ny.)
25. tekintve-is szinte (Ny.)
27. a Kiadó' (Ny.)
36. megváltozhatott, (Ny.)
38. amozok (Ny.)
60. 1. 4. a mint (Ny.)
7. Poéta (Ny.)
15. a mint (Ny.)
25. esetekben úgy (Ny., Ny2.; a vessző a sor végére került és nyomtatás közben kiesett.)
34. a mint (Ny.)
35. egy ilyen (Ny.)
40. a Költőnek (Ny.)
61. 1. 16. írásait, 's ezeknek (Ny.)
írásait, vagy legalább ezeknek (Ny1.)
19. Győri és Pozsonyi (Ny1.; eredetileg így a Ny2.-ben is.)
22. A Tsak elé B. a Ny1.-ben §-jelet tett.
62. 1. 7. bizodalmas (Ny.)
10. A Ny és Ny1-ben e bekezdés előtt a I. hiányzik.
11. tudós (Ny.)
13. egy úttal, majd alább olyan (Ny.)
15. több (Ny.)
22. nyelvünk (Ny.)
27. sortól a 63. l. 30-ig a Ny2.-ben a szerző a margón ceruzával vonalat húzott, és NB. jelet írt melléje.
38. alhárittani (Ny.)
63. 1. 20. magyarságának hibátlanságával nem (Ny.)
22. A Ny1.-ben az értetlen szó utánva szánt, egy szónyi beszúrás áll a margón, olvashatatlanul áthúzva.
25. társaságbéli (Ny., Ny1.)
26. olly rendbéli (Ny., Ny1.)
36. bizodalommal (Ny.)
64. 1. 1. Könyynyomatatóhoz, ugymint Ns. Trattner János Úrhoz, békülden (Ny.) — A Ny1.-ben nyoma van, hogy egy korábbi javítás alkalmával a Könyynyomatatóhoz szó

után vessző került és az úgymint első magánhangzója hosszú lett.

29. mesterségbéli (Ny., Ny1.)
33. készült (Ny.)
65. 1. 4. ítéletét (Ny.)
11. írják azért (Ny.) — A Ny1.-ben áthúzva áll a margón :
és hadd gyűjtsék
14. A Ny1.-ben a (Juv.) ki van húzva.
20. E sor mellett a Ny1.-ben §§ áll.
24. igen illendő, sőt (Ny., Ny1.)
34. Innen a 66. l. 35. soráig az író a Ny2.-ben a margó
hosszában húzott vonallal emelte ki a szöveget.
36. Fajainak (Ny.)
66. 1. 4. a Hazának (Ny.)
5. nemzeti szabadságokkal, (Ny.)
6. dítsekdedtek!.. (Ny. ; a Ny1.-ben B. e szó után §-jelet
tett.
7. a' nyelvnek (Ny.)
15. a magyar kertben — „Hunnia kertjében!”
(Ny.)
19. A Ny1.-ben a hidegben!.. szó után a szerző §-jelet tett.
32. Hunna a' kertjére (Ny.)
36—39. sor mellé a Ny1.-ben B. ezt írta : Cicero cursiv
67. 1. 3. (a' mint ez (Ny.)
13. két olly koszorús (Ny.)
17. remek-mívei (Ny.)
20. tehetősb Írójink' érdemét (Ny.)
23. sortól a 35-ig a Ny2.-ben a margón ceruzával vonalat
húzott B.
38. igaz, és (Ny., Ny1.)
dítssőseget, senki (Ny., Ny1.)
68. 1. 2. akármi végből (Ny1.)
5. A kisebbíteni! szó után a három pontot kihúzta B.,
a margóra pedig §-jelet tett. (Ny1.)
mellet-is (Ny.)
16. is okozhatná. (Ny., Ny1.)
69. 1. 7. dítsek edvén” a' (Ny.)
10. poctius unctis.” (Ny.)
32. hogy felhevültt (Ny.)
70. 1. 4. vitatni vagy védelmezni szándékozhatnánk: (Ny1.)
12. tagadhatatlan, 's a' szónak (Ny., Ny1.)
14. tartván, és e' szerént a' született 's jól (Ny., Ny1.)
24. Költőkben, különösen pedig a' hajdani (Ny1. ; így volt
a Ny2.-ben is, de utóbb a javítást kivakarta az író.)
27. tisztelünk, és (Ny., Ny1.)
32. egyenességgel, nyilván (Ny., Ny1.)
37. jelent, és (Ny., Ny1.)
38. tapasztallyuk. Mink (Ny., Ny1.)
71. 1. 3—5. mellett a Ny2.-ben vonalat húzott a szerző.
6. nélkül, betsül, (Ny.)

8. mellé a margón vonalat húzott B.
 17-től a 35. soráig a margón vonalat húzott B., s melléje NB. jelet tett.
18. Rómaival, 's a' mi (Ny., Ny1.)
 19. a' helyett, hogy (Ny.)
 a' helyett továbbá (Ny1.)
 26. egyéb jó (Ny1.)
 30. vallyuk-meg igazán, egyenesen, (Ny1.)
 31. nem dítsekedhetünk; (Ny1.)
 40. kénszeritti. — után a Ny1.-ben B. §-jelet tett.
72. 1. 3. illendőképben megbetsfűlvén, (Ny., Ny1.)
 5. gondgyát viseljük, 's hasonlíthatatlan (Ny.)
 8. Szükséges továbbá, hogy (Ny1.)
 9. elme' remek-miveit, szebb (Ny.)
 elme' valóságos remek-miveit, (Ny1.)
 11. mesterségbéli (Ny., Ny1.)
 18. az illy igazabb (Ny., Ny1.)
 24. még olly rendbéli (Ny., Ny1.)
 27. Érdélyi (Ny., Ny1.)
 32. idejekhez 's környüállásaikhoz (Ny., Ny1.)
73. 1. 1. gazdagíthatták! B. e szó után az Ny1.-ben §-jelet szűrt be.
 5. ketsegtető. (A szerző e szó után §-jelet tett a Ny1.-ben.)
 pálya. Ezután (Ny.)
 14. sortól a bekezdés végéig B. a margón vonalat húzott.
 19. nem hijába remélt, nem hijába túrt, (Ny., Ny1.)
 21. A bekezdés elején álló II. csak a Ny2.-ben van meg.
 39. máj nyelvtanítottók, nyelvmivelők, (Ny1.)
74. 1. 2. prózában, vagy szabadon (Ny., Ny1.)
 14–15. sorok mellé a Ny1.-ben NB. jelet tett az író.
 19. darabbal-is szaporíthatnók! (Ny.)
 26. és az emberi (Ny., Ny1.)
 28. és a' versszerzésnek egész (Ny., Ny1.)
 39. munkájánál; (a' mellyek (Ny.)
 40. faluban, 's annak egész környékében, (az ott már régtől fogva uralkodó, sem jóra, sem rosszabbra soha nem változható, hely- és felekezetbéli különös ízléshez képest), gyönyörűséges (Ny1.)
75. 1. 1. dítstetnek). (Ny.)
 3. melodiátlan verseknek Szerzőji (Ny., Ny1.)
 4. előtt, — az olyanféle derék bíraktól t. i., a' kik szünetlenül és tellyes erejeből (Ny1.)
 8. érdeméről ő k legjobban íélhetnek! (Ny1.)
 9. A bekezdés elejére §§-jelet írt B., az idejétől fogva szavak mellé nyomdai utasításul az antiqua szót jegyezte. (Ny1.)
 10. azon nagy Gyöngyösit (Ny.)
 15. védelemre 's pártfogóra nints (Ny1.)
 16. Őtet „a' M a g y a r (Ny.)
 17. a' maga saját érdeme, (Ny.)
 megoltalmazza, védelmezi, a' maga saját érdeme, (Ny1.)

26. hasznára, 's az igazságra (Ny., Nyf.)
 27. korig egészen elfeledkezünk; (Ny., Nyf.)
 28. megőrizzük, oltalmazzuk; és, az így (Nyf.)
 29. vakmerőségét, tudatlanságát (Ny.)
 33. nyelvnek, 's a' (Ny., Nyf.)
 34. tiszta, és értelmes (Ny., Nyf.)
76. 1. 3. fiatal Íróknak példák (Ny., Nyf.)
 4. szolgálhatnak, ö k (Ny., Nyf.)
 9. a' Telemakus' halhatatlan magyarságú (Ny.)
 a' Telemák halhatatlan magyarságú (Nyf.)
 11. Francia' Fordítottok' (Ny.)
 20. láthatni! — után §-jelet irt B. (Nyf.)
 35. Istvánnak idejétől fogva!' mellé nyomdai utasításul antiqua szót irt B. (Nyf.)
77. 1. 15. megadván illendőképpen mindegygyiknek (Ny., Nyf.)
 18. Az illy bölts (Ny.)
 megegygyező (Ny., Nyf.)
 38. a' máj nyelvrontók' (Ny., Nyf.)
78. 1. 13. farsangolva tizifrálkodni (Ny., Nyf.)
 20. az illy rendbéli (Ny., Nyf.)
 35. idegen országbéli Tudós (Ny., Nyf.)
79. 1. 7. gondolóra vegyük. (Nyf.)
 24. hogy ott, ilyen (Nyf.)
 27. Gyűjtemények olly rendbéli (Ny., Nyf.)
 29. magokat illendőképpen megbetsűlni (Ny., Nyf.)
 40. esetek mindazonáltal, 's az (Nyf.)
80. 1. 2. régen tudva lévő (Ny., Nyf.)
 17. igyekezeteket, mindenkor és egyedül (Ny.)
 34. egygyéttályában (Ny.)
 37. velünk ebben egygyet nem érthetne, vagy egygyet érteni (Ny., Nyf.)
81. 1. 3. külföldi rossz példák, (Ny.)
 9. ollyatén különös és (Ny.)
 14. saját geniussát, igaz természetét, épségét, (Nyf.)
 16. sértik, a' mikor (Ny., Nyf.)
 18. egyéb illendőséget íélre (Ny.)
 21. a' Világ' köz piattzán (Ny.)
 26. és figyelmetesen körülnézünk: (Nyf.)
 32. olly nagy, olly szembetűnő, 's olly nyilvánvaló, hogy annak (Ny., Nyf.)
 36. értelmes, és józanul (Ny.)
82. 1. 11. zavarba hozhatnák. (Ny.)
 24. nemzetiségünk' eredeti saját épsége, 's tellyes mivolta, szívekenn (Nyf.)
 29. (több akadályok (Ny.)
 33. tellyesíteni, 's magunkért (Ny.)
 tellyesíteni akarjuk, 's idegen földönn-is (Nyf.)
 34. tenni igyekezőnk; (Ny.)
 37. szándékozunk. Defendi remp. adolescens, non deseram senex. (Nyf.)

83. 1. 9. nem is (Ny.)
 12. különös oskolabéli mélységes (Ny.)
 különös új oskolabéli mélységes (Ny1.)
 17. egyszersmind, és oly régen 's oly közönségesen (Ny.)
 régen, és éppen oly közönségesen (Ny1.; eredetileg
 ugyanígy javított B. az Ny2.-ben is, de utóbb kivakarta.)
 18. az illy rendbéli (Ny., Ny1.)
 21. oly gyakran és oly szükségtelenül kidobolt (Ny1.)
 40. szép mesterségbéli (Ny., Ny1.)
84. 1. 3. az oly rendbéli (Ny., Ny1.)
 egyenesebb gondolkozású, (Ny., Ny1.)
 7. bagolytól vagy ökörszemtől, (Ny1.; ez a variáns át van
 húzva.)
 bagolytól és varjútól, 's a' fülemilét (Ny1.)
 12. A' Poézisban tsak (Ny.)
 19. Az illyen értelmes, ép érzésű 's józan tudományú igaz
 (Ny1.)
 22. Írójít (név szerint G. HALLER Lászlót, Baróti-
 SZABÓt, KISFALUDY Sándort) irigykedve kissebbit-
 teni! (Ny1.)
 26. illyen vagy amollyan (Ny., Ny1.)
85. 1. 6. versszerzésbéli (Ny., Ny1.)
 13. ellen hibázott, — vélvén, (Ny.)
 elkövetett, — vélvén, (Ny1.)
 15. és hiba marad ma-is, ezután-is; 's a' Poétának (Ny.,
 Ny1.)
 22. dolog azonban, hogy a' középszerű Versszerzők, 's egyéb
 (Ny.)
 dolog, hogy a' középszerű Versszerzők, 's egyéb (Ny1.)
 23. apró és tehetetlen (Ny., Ny1.)
 30. ízetlen és oktalan újittást (Ny1.)
 39. bátrabban 's szabadabban (Ny., Ny1.)
86. 1. 2. különös logyikával bíró (Ny., Ny1.)
 10. D u m illorum (Ny., Ny1., Ny2.)
 14. kis bírák (Ny., Ny1.)
 25. Appolló, (Ny.)
 30. legszentebb, 's legféltetőbb (Ny., Ny1.)
87. 1. 7. a) Strajbig, 1786—87. két kötet, nagyobb 8ad formában.
 (K1.)
 9. b) Loewe, 1787. egy kötet, kissebb 8ad formában.
 Második megjobbított nyomtatás. (A 3. jegyzetnek
 megfelelő szövegrész itt nincsen : K1.)
 12. A 3. számú jegyzet szövege a K2.-ben ez :
 Száz idegen példa helyett, juttassuk eszünkbe 's
 halljuk, Gyöngyösitől magától, mi történt légyen az
 ő legdicsőbb munkájával, úgymint „Kemény János'
 dolgairól írott Verseivel.” Apor Istvánhoz intézett
 ajánló levelében (melly által ennek az érdemes Hazafi-
 nak nevét halhatatlanná tette) a' többek között imezet-
 ket mondgya: Elidegenítettven töllem, úgy mond, oly

helyre kerültek volt, a' honnét nehezen lehetett megé-
kezemhez szerzenem; mindazonáltal, minthogy sokan
kévánták nagy emberek-is azokat, [mind]ég szorgal-
matoskodtam visszavételében (visszavételekben), hogy
azt végre végbe-is vittem; noha igen elrongyolottan,
és [ném]ely részének elmaradásával-is tértek-meg oda,
a' honnét elvitettek volt. Arra ugyan nem érkezhettem,
hogy mindenestül előbbi épségére hozhattam volna;
másféle töredékből mind[azon]által, a' mint lehetett,
rendbe szedtem."

Ki tudgva, mennyit nem szorgalmatoskodott Faludi
Ferentz-is, hogy némely elvitetett, 's fél
készültében-is elragadtatott költemé-
nyét visszavehesse, megint kezéhez szerezhesse!

13. legszebb munkájával-is, úgymint Kemény János dol-
gairól írott verseivel. (A jegyzet többi része hiányzik.
K3.)

21. c) Ismérünk igen közelről mi magunk-is egy olyan
Magyar Poétát, a' kinek több rendbéli munkái, rész
szerént hasonló változások 's költőzködések, rész szerént
pedig ezeknél még nagyobb és véletlenebb viszontag-
ságok miatt, hasonlóképpen elvesztek; és a' ki most
azokat kész pénzen-is örömet megvenné, ha valahol
valakinél feltalálhatná, 's kezéhez vissza-
vehetné, — tsak azért-is, hogy megjobbíthatná,
vagy azt, a' mellyik talán megegyenetést és kinyom-
tattatást nem érdemelne, eltéphetné.

*A jegyzet többi része nincs meg. Helyette d) jelzéssel
a következő jegyzet szerepel: Számba sem vévén azt,
hogy az egygyik legszebb eklogából, akár a' Leirónak,
akár a' Szedőnek 's Correctornak vigyázatlansága mi-
att, egy egész vers kimaradt, és a' társát páratlanul
hagyta. (A szöveg az e) jegyzettel folytatódik, ami a nyom-
tatásban a 7-el egyeztethető. K1.)*

A K2.-ben e sorlól a következő szöveg áll:

Ismérünk igen közelről mi magunk-is egy olyan
M. Poétát, a' kinek több [rend]béli munkái éppen
ilyen változások 's költőzködések miatt hasonlóképpen
[elvesz]tek; és a' ki sokért nem adná, ha most azokat
valahol valakinél feltalálhatná, [s kez]éhez visszave-
hetné, — tsak azért-is, hogy megjobbíthatná, vagy, ha
sem egyenetést, sem nyomtattatást nem érdemelne-
nek, vagy eltéphetné, elsikkaszthatná. § Valakinek vala-
mely [hib]ás és készületlen munkáját halála után
közre bötöttani, nagy igaz[ság]talanság; életében
pedig, híre 's engedelme nélkül kinyomtattatni, meg-
bötöttat[lan] embertelenség. De milyen nevet ad-
gyunk az olyan Kiadó' tselekedetének, [a'] ki vala-
melyik még élő Poétának nem nyomtatásra szánt,
és tsak levélben, barátságos szívességgel és szíves bizo-

dalommal közlött munkáját mástól kikéri, az abban találtató fogyatkozásokat még több, még tetemesebb, új [sza]rvas hibákkal szaporítva közre ereszti, 's az Olvasónak azt [mo]ndani meri, hogy az eredeti munkát „minden változtatás nélkül 's betűről [be]jtűre” lemaszolva közli?

Ezt tselekedte nem igen régen egy valaki a' mi egygyik kis munkánkkal, melyet egykor (még a' múltt században) egy Magyar Poétával levélben és tsak úgy közlöttünk volt, a' mint efféle szerzeményeket minden más [ér]telmes Írók-is hasonló esetekben 's környülállásokban (jól tudván, hogy tsalhatatlan böltseséggel 's tudománnyal nem birnak) egymással barátságosan közölni, nem pedig (mint mesterreiknek [ta]nuló gyermekek) „b é m u t a t n i” szokták.

Saepe suas volucres legit mihi grandior aevo,
 Quaeque nocet serpens, quae iuvat herba, Macer.
 Saepe suos solitus recitare Propertius ignes,
 Jure sodalitii, qui mihi jungtus erat.
 P o n t i c u s Heroo, B a s s u s quoque clarus Iambo,
 Dulcia convictus membra fuere mei.
 Et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
 Dum ferit Ausonia carmina multa lyra.

Vallyon, mondhattya-e valaki (a' számtalan sok példák közül egygyet említettvén) mondhattya-e valaki Horatiusról igazsággal és józan észszel azt, hogy némelly Ódáját Ovidiussal közölvén, vagy előtte olvasván, (et tenuit nostras numerosus Horatius aures) azokat ennek „b é m u t a t t a”? ha bár szándékában lehetett-is, hogy „azok iránt itéletét érthesse”. — Az az egygyik legtiszteltebb Költő', a' kinek az említett gondolatlan Közlő a' mi poétai nevünk kissebbségével így hízelkedik, legjobban tudván az említett környülállásokat, azok barátságos levelezésnek mivoltát, legjobban-is érezheti, mit kellessék az ilyen hízelkedők ilyen nemű ditséretéről tartania, — főképp' ha meggondollya, millyen környülállásokról van itt emlékezet, és melly szentek minden betsületes embernek szemeiben a' barátság' törvényei. Az igaz Költő, nem szorúl az illy kissebbített ('s az ollyan emberektől úgy-is tsak költsön adattathatott) ditséretre; és a' valóságos jó Poétához nem férhet az irigy, a' háladatlan indulatoskodás; — melly tsak az alacsony, büszke, gyáva kis szíveknek, tsak a' Baviusok', Maeviusok, Anserek', Cornificiusok' s' Fanniusok', Demetriusok' tsevegő nyájának (genus irritabile!) örökös tulajdona. Injuria in bonos, nisi a malis, non

tentatur: bonis inter se pax est: mali tam bonis perniciosi, quam inter se! Ezt mondgya SENECA; böltsen és igazán. De még inkább és még egyenesebben ide tartozik, a' mit DONATUS megjegyzett VIRGILIUS' életében. Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi enarraret: Quam putas, inquit, esse hujus malevolentiae [cau]sam? Nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. — An, inquit, Hesiodi sententiae non meministi, ubi ait, architectum [archite]cto invidere, et, poëtam poetae? — De malis, inquit (Virgilius), Graecus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude et glor[ia] vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque, quo elegantior ego fiam, eo vehementior invidia rumpetur. — Mink ehhez a' Római nagy Költőhöz már első ifjúságunktól fogva különös nagy hajlandósággal, 's tisztelettel viseltetvén, ezen bölts letzkéjét és tanátsát már akkor szívünkbe vettük, 's örökre bértük, és mind eddig tellyes tehetségünk szerént követni igyekeztünk. Innét van, hogy a' Hazánkbeli Cornificiusok' (más névvel Vadótzsi Vintzék') rágalmazó tsevegésire feleletet adni soha nem akartunk; sőt a' válaszástól még más jó barátainkat is tartóztattuk, — a' mint ezt Olvasójink egy olyan költeményünkéből nyilván látni fogják, melyet e' végett egygyik szives jó barátunkhoz, név szerént néhai Baróti SZABÓ Dávidhoz,

Kit minden ép-eszű Magyar tisztel, betsül,
'S örömmel emlegetni fog mindenha majd
Még a' jövendőbeli századokban-is!

ezelőtt már 30 esztendővel intéztünk volt. Mind ezt a' hatos jámbusokban olly régen készültt költeményt, mind egyéb nyomtatást érdemelhető nyomtatásra való munkájinkat idővel mi magunk közrebotsáttani szándékozván, ez úttal itt előre nyilván jelentyük: hogy, ha valaki ezután a' mi hírünk 's megegygyezésünk nélkül valamelly verset, vagy folyó beszédben, akár-mely nyelvenn és akármikor készültt, akár-miféle egyéb munkát, nekünk tulajdonítván, a' miénk gyanánt, a' mi nevünk alatt, nyomtatásban Világ elejébe botsáttana, (ha szinte tsak egy — valaha talán ő-néki, de nem olly végre, irtt 's küldött barátságos

le véli* volna-is az); mink az olyan embert nem tsak igaz jóakarónknak nem ismernők, de jó és emberséges embernek sem tarthatnók.

Ne engedgyük, ó Hazámnak Fijai! ti jobb és érdemesebb Magyar Írók! né engedgyük soha, a' mi nemzeti litteratúránkban szokásba jöni, a' mit más szomszéd Népek' némelly Tudóssainál-is útálva látunk; a' miért a' jobban, betsületesebben érző 's gondolkodó, tudós Férjfiak ott-is olly gyakran, olly méltán panaszolkoznak; és a' mit valóban többnyire tsak az olly gondolatlan, szeles, és hirre, ditséretre vágyó, 's e' végett, még a' barátkozásban-is szentelenül „r a v a s z k o d ó” és ezen r a v a s z k o d á s s a l még szentelenebbül nyilván kérkedő emberkéek szoktak tselekedni, 's tselekedhetnének még továbbá mi nálunk-is, a' kik, illy rút tetteikre nézve, éppen nem követésre méltó példák! 's mélly megvettetésnél és útálatnál egyebet nem-is érdemelnek! (A kézirat az 5. jegyzettel kapcsolódik ismét a szöveghez.)

* A barátságos szívességgel és egyenes bizodalommal írtt levélnek egy ilyen rendbéli (legalább nem igen nagyon külömböző) gondolatlan közlőjéről, jól és igazán mondotta méltó haragjában már CICERO: „Homo et humanitatis expers, et vitæ communis ignarus! Quid est aliud tollere e vita vitæ societatem, quam tollere amicorum colloquia absentium? Quam multa joca solent esse in epistolis, quæ, prolata si sint, inepta esse videantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo divulganda?!”

87. 1. 21. Ismériünk igen közlőrl mi (K3.)
 23. változások 's költőzködések miatt, hasonlóképpen (K3.)
 24. a' ki most sokért (K3.)
 ha azokat (K3.)
 25. feltalálhatná, 's kezéhez visszavehetné, — tsak azért-is, (K3.)
 28. eltéphetné, elsikkaszthatná. Valakinek (K3.)
 nem érdelmének [!], eltéphetné; (Ny., Ny1., Ny2.)
 30. készületlen munkáját, 's főképp' poétai szerzeményét, halála (K3.)
 31. igazságtalanság; életében pedig, híre 's engedelme nélkül kinyomtattni, kegyetlen embertelenség. (K3.; a szöveg új bekezdés nélkül a 88. lap 6. sorával folytatódik)
88. 1. 6. az ollyan Kiadó' tselekedetének, (K3.)
 7. élő Poétának még nem nyomtatásra szántt, és tsak levélben még pedig éppen nem ő-néki írtt levélben, barátságos (K3.)
 9. küldött (Ny.)
 10. közlött munkáját mástól kikéri, az abban (K3.)
 11. több fogyatkozásokkal, sőt új szarvas hibákkal szaporítva, nyomtatásban közre botsáttya, 's az Olvasónak (K3.)
 15. közli? ...

Ezt tselekedte mi velünk és a' mi egygyik munkánkkal egy Magyar Író; a' ki, ellenünk elkövetett sok rendbéli vétkeinek számát távúl létünkben még ezzel-is szaporítván, eléggé megmutatta, hogy a' bocsánatra 's további hallgatásra tellyességgel nem méltó. (K3.)

24. Ezt tselekedte, és így (Ny., Ny1.)
 36. sem számláltunk), (Ny1.; korábban így volt az Ny2.-ben is).
 89. 1. 25. n a n b o n i (Ny.)
 38. — különösen pedig (Ny.)
 90. 1 12. lakóhelyének körében, (Ny.)
 19. ligetek, és vadon (Ny.)
 23. kast el (Ny., Ny1.)
 35. Nem okoz ő, mondom, senkinek ártalmat: (Ny.)
 semmiben kárt, nem okoz (Ny1.)
 91. 1. 6. tisztelettel és hazafiúi (K2.)
 8. hogy közüllök senki (K2.)
 9. fogyasztásai 's különösségei (Ny1.)
 10. szembetűnő nagy különösségei (K2.)
 (nem említvén elég isméretes, (K2.)
 13. illő, és rész-szerént betegségből, rész-szerént mások' ingerléséből származott, egyéb litteratori hibájit) minden (K2.)
 16. Magyar Írók' 's született igaz Költők kevés számába tartozik; 's a' (K2.)
 17. ott (a' (K2.)
 18. részében) legkevesebb (K2.)
 19—23. 92. 1. 3-nak megfelelő szöveg : Megismérvén ekképpen Rájnisnak poétai érdemét, 's megadván önként és örömet néki, a' mi az övé : koránt sem az a' mi szándékunk, hogy ez által azt a' kirekesztő, 's minden határt meghaladó nagy ditséretet igaznak 's helyesnek lenni vélyük és vallyuk, a' mellyel ötet a' G e o r g i k o n n a k egyébaránt igen böltsen gondolkodó 's mindnyájunk' szíves tiszteletére mindenképpen méltó Kiadója olly igen; és olly mód nélkül, szinte majd éjig magasztallya. Non quivis videt immodulata poemata judex. (K2.)
 21. oda arányzunk, hogy (Ny1.)
 23. ditséretet helyben (Ny.)

Jegyzetben :

- csak nagynak és böltsnek ítelt (Ny.)
 megtisztelt; 's a' kit (Ny., Ny1.)
 mindeneket kitsúfoló; (Ny.)
 századok' és nemzetekbéli (Ny., Ny1.)
 t é m e r a i r e s (Ny.)
 Az utolsó két sor mellett a Ny1.-ben a következő utalás áll: p. 58.
 92. 1. 4—93. 1. 11. helyett az előbb közölt rész után a K2.-ben így folytatódik a szöveg :

Virgilius Énéissének — jó, helyes, tökéletes poétai fordítására, sokkal több kívántatik, mintsem némelyek gondolni látszanak. Rájnisnak poétai karaktere, 's versalkotásbéli tehetsége, egészen külömböz attól, a' melly ennek a' nagy és felséges költeménynek remek fordítása szükségképpen megkíván.) Első tekintetre nintsen talán könnyebb, de más tekintetben és a' poétai rhythmusnak természetére, belső mivoltára nézve, nints-is ám egyszersmind majd nehezebb vers, az hexameternél. Mert a' verselésbéli tökéletes muzsika, vagy belső szép harmonia, nem tsak a' metrumban 's nem-is eggy két sornak szabad és könnyű menetelében áll; a' mint erről némelyek olly balúl vélekednek. Hexametron dicunt, sed non heroicon omnem! Virgilius e' tekintetben-is valósággal tsudálásra méltó nagy Költő, és ebbéli tökéletességére nézve szinte elérhetetlen ditsősséges példa. (Hasonló nagy mester a' lantos versnek sokféle nemeiben Horatius; a' kit a' mi vélekedésünk szerént Virág sokkal szerentsésebben fordíthat, mintsem Rájnis Virgiliust és név szerént az Énéist valaha fordíthatta volna.) Igaz és tudvalévő dolog, hogy, a' mint Horatius mondgya: Non quivis videt in modulata poemata iudex; de a' ki Virgiliust, és annak versalkotásbéli különös nagy tehetségét, mennyei muzsikáját, isméri, betsúlmi tudgya, 's voltaképpen érezheti: vessé-öszve az említett Georgikon' IVdik könyvében ama' Világ-szerte isméretes egynéhány deák verset: Qualis populea moerens philomela sub umbra etc. Rájnisnak fordításával: majd megláttya, hogy ez attól olly meszsze van, mint a' föld az Égtől; és hogy annak még tsak árnyéka sem lehet. Az ilyen példákából tetszik ki leginkább, melly igen sokat vesztett Rájnis az által, hogy a' versszerzésben a' sok idéetlen hiatus elkerülni nem tudta, vagy nem akarta, melly a' poétai harmoniával soha meg nem egygyezhet, sőt azt többnyire mindég megrontya, 's különösen az hexameterek szabad és kellemetes menetelét tellyes lehetetlenné teszi, 's a' mellyet a' mi nyelvünkben (a' mint Baróti Szabó nyilván megmutatta) egészen elkerülhetni. Rájnis azonban jobb, igazabb poétai érzéssel birt, mint-sem hogy valaha a' Deák Versszerzők' elisiójit a' mi nyelvünkbe béhozni akarhatta volna. (Ez a' szerentsétlen gondolat tsak ollyan M. Verselőnek agyából származhatott, a' ki maga magát „a' Vizi Kaménák" egyedül kedvelltt fijának" tarthatta, nevezhette, 's egész poétai semmisége mellett-is azzal a' nevetséges reménységgel táplálhatta, hogy a' mit a' magyar nyelvnek természeté, nemzeti saját karaktere,

's tulajdon igaz jó prozodiája megkivánt, és a' mit ehhez képest a' jelesebb Magyar Poéták, név szerént pedig Baróti Szabó, Rájnis, Révai, Virág, 's több mások e' tekintetben tökéletesen egygyet értve már régen és örökre meghatároztak, — ő felforgathattya, és új teoriájával 's holmi fűzfa-versetskéjivel a' magyar versszerésnek ezen nemében újságot kezdhet! vagy értelmes és tehető M. Versszerzők között k ö v e t ő k e t találhat !!!)

Éppen azok a' töredékek, a' mellyeket a' fellyebb tisztelt jeles Hazafi oly igen tsudál, ditsér, 's több ízben égig magasztal, — éppen azok bizonyították nyilván és világosan, hogy Rájnisnak hiatusokkal-teljes, tsonka, sánta-bénna versificatioja annak a' halhatatlan nagy Poétának mennyei muzsikájához általlyában tekintve még tsak meszszeről sem közelíthet. 'S mit mondhat, vallyon, a' tiszteltt Kiadó, ha mi azt állittyuk, (és, ha kívánná, ugyan azon t ö r e d é k e k b ő l bőven és nyilván meg-is mutatni készek volnánk) hogy Rájnisnak azon próbatételei, a' mellyeket Ő oly bátran e g y g y e t l e n e g g y, r e m e k f o r d í t t á s n a k nevez, az efféle ditséretre nem tsak nem méltók, és hogy Rájnis, ugyan azon töredékekben nem tsak a' Költőnek harmoniájától, verselésbéli tökéletességétől, 's egész poétai beszédének a' tárgyak' minémiségéhez képest ezerféleképpen változó felséges hangzattyától, de néha még szavainak világos értelmétől-is igen távul jár? hogy Virgiliust néha nem-is értette? hogy p. o. a' szegény Dídónak egész karakterét megrontotta, s' őtet magyarul éppen nem úgy beszélteti, a' miként Virgiliusnál deakúl beszéll? 'S mit felelhet a' tiszteltt Kiadó, ha elvégre azt kérdezzük tőlle: Hol mondatta Virgilius a' haldokló Dídóval, hogy a' lelke 's búja egygyütt fognak e n y é s z n i? és mi okból tette Rájnis (ez 'a hasonlíthatatlan tehetségű, tudományú, és minden eddig ismértt, vagy most élő, jövendőben születendő Magyar Fordítottokat oly igen meghaladó derék Fordítottó) Kárhágó' jó, szép lelkű királynéját önnön *testvérének* (a' Tírusi királynak, Pygmalionnak) „*gyilkosságá*”? — Ez ugyan oly rendbéli szörnyű tselekedet, a' melly egygy olly bölts Poétának, mint a' millyent Virgiliusban az egész Világ annyi századoktól fogva tisztel és tsudál, soha tsak eszébe sem juthatott; 's a' melly rút és szarvas hiba már magában elegendő volna, akármelly jeles, és Rájnisnál sokkal értelmesebb Fordítottónak hitelét-is megrontani, 's tudományát és fordítottói tehetségét az egész tudós Világ előtt kétségbe hozni! 's Rájnis legbuzgóbb imádójának ebbéli hitét 's bizodalmát-is megtántorítani. — A' mit Rájnis, továbbá, Virgilius' és Horatius' nagy-nevű baráttyáról VARIUSról, 's Ho-

ratiusnak imezen szavairól forte epos acer, ut meno, Varius ducit, (a' 279, 280, és 283 és 284dik lev.) bővebben előad és Olvasójival elhíttetni akar: az-is mind olyan üres és tsupán Sophistákhoz illő iskolai tsevegés, a' melly figyelmet sem érdemelhet; a' mellyből azonban nyilván kitetszik, hogy Rájnis Horatiust hasonlóképpen vagy nem értette, vagy annak értelmét szántt-szándékkal eltsavarta 's balra magyarázta, tsak hogy Variust kiszebbíthesse, tsúfolhassa; holott Horatius ezen nagy Poétáról nem tsak mindég barátságos szívességgel 's mély tisztelettel szöll, 's ötet majd mindég Virgiliussal együtt említii, nevezi, ditséri, magasztallya, hanem, világos szókkal önnön magához a' Poéták Fejedelméhez, Homerushoz hasonlíttya: Scriberis Varie fortis et hostium victor, Maeonii, carminis aliti.

92. 1. 7. sem hajthatnak. (Ny., Ny1.)
 14. kétségbe hozhatyák; (Ny.)
 38. helytelenek; elannyira, hogy szinte megfoghatatlanok (Ny1.)
 39. megfoghatatlanok valának szavak a Ny1.-ben előbb át vannak húzva, utóbb újból meghagyta azokat a szerző.
 40. egyszersmind, és szavakat előbb áthúzta B., utóbb ismét helyben hagyta. (Ny2.)
93. 1. 3—11. sorok a Ny1.-ben át vannak húzva.
 8. hogy Faludinak egygyik Pásztorával ő rólla-is (Ny1.)
 13. a' Biblia' fordítóji között (K2.)
 20. melly harmonia, (K2., Ny1.)
 melly harmónia, (Ny.)
 22. szó, 's minden szónak helyezettése, a' felháborodott (K2.)
 minden szó a' felháborodott (Ny.)
 minden szó, minden hang, a' felháborodott (Ny1.)
 24. Gáspár' fordítását; (K2.)
 25. kiki önként (K2.)
 27. én születtem, (Ny., Ny1.)
 28. A helyes alak csak a Ny1.-ben.
 32—35. helyett a K2.-ben :

A' múltt századnak vége felé jelentette az Újságlevelekben egy Erdélyi Társaság, hogy Káldinak fordítását, holmi szembetünőbb fogvatkozásaitól meg-tisztogatva, újra kiadni szándékozik. Azon Jelentésből elég nyilván lehetett látni, hogy az e' végett öszve-állott kis Társaságban igen jó magyarságú, tiszta ízlésű, 's böls gondolkozású tudós Férjfiak voltak, a' kiktől Káldinak új kiadására nézve méltán minden jót remélhettünk, várhattunk volna. Káldinak fordítása, a' nemzeti nyelvre nézve-is, egygyik legfőbb, legdrágább, és legfelhétőbb kintse a' Magyar Kereszténységnek, és a' Hazai Litteratúrának. Ezen szent Könyvnek

illendő, szép, tsinos új kiadását kiki méltán óhajt-
hattya. De, akárki légyen a' Kiadó, még annál méltábban
megkívántathatik tőle, hogy, ha abban valamit szük-
ségképpen változtatnia kell-is, (mert az kétség kívül
van, hogy a' nyelvre nézve sok helyenn jobbítani
kell rajta), jól meggondolja, mit tselekszik, mert
kemény számadással tartozik az egész Nemzetnek.
Kérjük-is és intyük előre, hazafiúi bizodalommal, 's
egész magyar egyenességgel, hogy Hazájának ezen
megbetsülhetetlen nagy kintsére telyes tehetsége
szerént vigyázzon; minden szükségtelen változtatást
elkerüljön; minden grammatikázásnak békét hagy-
gyon; és a' mái új oskolák' 's nyelvzavarók' balgatag-
ságát még tsak eszébe se juttassa! Káldival úgy bánni,
mint egynéhány esztendő előtt két szerentsétlen nyelv-
rontó Bárótzival bánni merészlett, — még megbotsát-
hatatlanabb vakmerőség, még rútább fertelmesebb
tselekedet, és olyan vétek volna, mellyért a' vakmerő
Változtató még századok múlva-is méltán vádoltatnék.
— Kár, valóban nagy kár, hogy a' fellyebb említett
Erdélyi tudós Férjfiak' ebbéli jó és bölts szándéka bé
nem telyesedett!!!

32. Azt mindazonáltal mi sem (Ny1.)
33. nagy és elég szembetünő (Ny1.)
35. megjobbíthatna, hogy a' munka minden tekintetben
tökélletes volna. (Ny.)
94. 1. 1. e) A' Bétsi Annalisokban, az Erdélyi Múzeumban, a'
Pesti Tud. Gyűjteményben, ... (K1.)
A' Bétsi Annalisokban, az Erdélyi Múzeumban, a'
Pesti Tudományos Gyűjteményben, ... 's (K2.)
A' Bétsi Annalisokban, az Erdélyi Múzeumban, a'
(K3.)
3. f) Révai Miklós' szavai. (K1., K3. ; a jegyzet többi része
itt hiányzik.)
RÁJNIS József imezt (K2.)
- 8—13. 's a' t. — B. ORCZY Lőrincz, imígy szóll az akkori
Esztergomi Érsekhez és Primáshoz, Hertzeg Barkótzai
Ferentzhez, a' kinek ditsősséges neve mindég szíves
háladatossággal és mély tisztelettel fog a' nemzeti
Litteratúra történeteiben említetteti: „GYÖNGYÖSI
(K2.)
- 14—18. Így itélt, illy szíves tisztelettel emlékezett Gyön-
gyösiről mind eddig minden más itélni tudó Magyar-is;
de nem szükség, hogy több bizonytságot előhozzunk,
olly dologban, a' mellyről az értelmes tudós Olvasó
úgy sem kételkedik. (K2.)
19. man doch der gemeinen (K2., K3.)
23. Statten kommt. Goethe. (K2. ; a 24—28. sor itt hiányzik.)
Statten kommt. Goethe. (K3.)
24. igen gyakran és örömet emlegetik ennek a' jeles nagy

Írónak nevét némelly Magyar Nyelvújítók és Recensensek; de nem (K3.)

igen gyakran és örömet (Ny.)

29. A 10—11. jegyzet helyett a K1.-ben áthúзва ez áll: g) Elannyira pedig, hogy e' tekintetben egygyiket a' másikkal Utána ide tartozó betoldásra utaló jel következik, a szövege azonban hiányzik.

legmerészebb betsmérlője inígy (K2.)

30. kissebbíttője, (ecce iterum Crispinus! et est mihi saepe vocandus ad partes) inígy (Ny1.)

34. tanúltt, és a' Poézisnak mivoltáról, 's Hazája' (Ny1.)

35. illyeneket olvas, alig (K2.)

Magyar illyeneket olvas: (Ny.)

37. azután egy (K2.)

38. tiszteltt régi (K2.)

95. 1. 28. által azt (Ny.)

- 35—97. 1. 32. a K2.-ben :

Gyöngyösi Istyánnak a' teremő lelkét gyakran emlegető, 's legjobb Írójinkat nagy-bátran, nagy fenynyen betsmérlő, ('s az egész magyar nyelvet idegen formába önteni, 's új meg új szörnyű t e r e m t m é n n y e i v e l b é t a r k á z n i 's feltzifrálni akaró) derék Kritikus, azt ugyan meg sem álmodta, hogy a' fellebb előhozott egynehány sorban többet mond, mint-sem valaha maga gondolhatta, vagy akármellyik tudósb és magyarabb ellensége kívánhatta volna! Ugyan-is ezen egynehány szóban mind tudatlanságát, mind vakmerőségét nyilván és eggyaránt kimutattya. Kimutattya t. i., és önként bizonyíttya, hogy azon Római nagy Poétának, a' kire Olvasójit emlékeztetni akarja, még a' legisméretesebb verseiben sem éri-fel igaz értelmét; sőt hogy általlyában véve még tsak azt sem tudgya, mit jelenenek tulajdonképpen azok a' szók, a' mellyekkel él, 's a' mellyek által azt a' nagy Magyar Poétát földig lealázhatni gondolgya.

Az illy fogyatkozott szegény eszű Kritikusok nem érdemelhetvén megtzáfoltatást; valóban legjobb-is, őket fel sem venni, hiú beszédikre éppen nem ügyelni. Ezt leginkább akkor illik tselekednünk, mikor az illy felfújtt kis Censorok, békét hagyván a' nemzeti nyelvnek és a' jelesb Írók betsületének, roszszalkodó akaratyokat tsak mi ellenünk mutattyák, és a' mi munkájinkat gyalázzák, kissebbíttik. Boni viri judicent; id est maximi momenti ac ponderis. Cic.

A margón a következő idézet áll: C' est la maxime universelle des Sages de ne se défendre jamais avec la plume, parce qu'elle laisse des traces qui tournent plus à la gloire des ennemis qu'à leur humiliation: outre que cette sorte de défense fait plus d'honneur à l'envie que de mortification à l'insolence. C'est une

- finesse des petites gens de tenir tête à de grands hommes, pour se mettre en crédit par une voie indirecte fautive d'y pouvoir être à bon droit. p. 242.
35. Az illy rendbéli szeles kis bírák (Ny., Ny1.)
96. 1. 7. felellyen-e, vagy oltalmazza-e magát (Ny1.)
8. ez a' kis bíró Német-Ország' (Ny.)
ez a' kis bíró nem látván a' fordításbéli valóságos hibákat, 's a' nagy és nehéz munkában elég nagy számmal taláthatató tetemes fogyatkozásokat, Német-Ország' (Ny1.)
11. à l'Envie, que de mortification à l'insolence. (Ny.)
Insolence. p. 53. (Ny1.)
19. lesz azért, az ifjabb Litteratorok' és Versszerzők' kedvéért, tsak (Ny.)
kedvéért, tsak (Ny1.)
25. Virág jól fordította, (Ny., Ny1.)
27. szép ész, alkotó erő, 's memyei (Ny1.)
35. tsak az illy rendbéli (Ny., Ny1.)
38. Szerzőjiről pedig, sem (Ny.)
97. 1. 3. lélekkel bírhat, és, ezen (Ny.)
5. szerentsétlen szülemények; de, (Ny1.)
7. szűkölködik, a' nyelvbéli (Ny.)
12. nevét mindazonáltal, a' szónak (Ny1.)
15. tehetséggel, talentummal, 's tudománnyal (Ny.)
19. Propertius, 's egynehány esztendővel már előbb, elég nagy mértékben, a' felséges elméjű Lucretius; és több más (Ny1.; utóbb, javítás után ugyanitt; már az ő előttök, elég nagy mértékben, a' felséges elméjű Lucretius; és több más)
22. magasztal, és az (Ny., Ny1.)
30. szemesnek, és a' Nagyoknál-is nagyobbak mutatathatni vélvén, még tsak (Ny1.)
33. A K3.-ban a jegyzet csak az irodalmi utalást tartalmazza.
34. 1788. „Lehet-e (K2.)
98. 1. 24. 's a' t. Kazinczy. (K2.)
- 25—28. helyett K2.-ben :

Miket nem lehetne most, ennek a' Recensensnek önnön magának fölébe sügnie? az a' gonosz léleknek kísértetire nézve, a' mellytől akkor másokat féltett, ötet önnön magát egészen megszállotta 's szünetlenül gyötri!

A' mi különösen az efféle „monstrumokat" illeti: azok iránt, az ő saját Pesti Nyomtatója legbizonyosabb tudósítást adhatna. Trattner Úr tudgya legjobban, mennyi és miféle monstrumokkal töltötték-még az ő boltyait Azok, a' kiket némellyeknek javallása elszédített, és a' gonosz lélek valóban kísértetbe vitt; a' kiket „különösség" és a' „stultitia" új szónak faragására

vetemített; és a' kik most, a' helyett, hogy szerentsélen-igyekezettü néhai mestereket a' betsülést 's botsánatot érdemlő tselekedetben-is követvén, az afféle szók' faragásától örökre elállanának, az egész Haza'láttára még inkább dűlnak-fűlnak, ha az ollyatén monstrumokat elfogadni, 's az ő agyrtai nevetséges szök-détseléseiket szépeknek állittaninem akarjuk!

27. a' mellytől ő akkor másokat (Ny., Nyl.)
 28. megszállotta, 's már több esztendőktől fogva szünetlenül (Nyl.)
 29. h) Lásd a' Baróti Szabó Dávid' Magyar Énéissének Vdik Könyvét, 182. lev.

Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
 Ostenditque humeros latos alternaque jactat
 Brachia protendens, et verberat ictibus auras. —
 Tum laeva taurum cornu tenet; —

(K1. ; a jegyzet többi része hiányzik.)

A versidőzet előtt a K2.-ben a következő szövegrész áll :

Lásd: VIRGILIUS ÉNÉISSE. Fordította Baróti SZABÓ Dávid. Béts, Doll Antal' költséggével. 1810. Első kötet. Vdik Könyv. 182 lev.

Nints haladék: e' szóra Dares felemelte magát, és Bűszke fejét, a' nép' nagy zúgására, felölté. Ez maga mert egyedül Párisal bajra kimenni; Hektor' sírjánál lábról ez ütötte-le vaskos-Testű, 's győzni szokott Brútest; (ez Bebritzi nemből Származván, maga vérségét Amicusra vezette.)*

*Ezt parenthisisbe kell bezárni, és Brútesről érteni; mint hogy ő származott Amycus' nemzetségéből. Brutes ex Bebricia, quae erat gens Amicy, id est, sub regno Amyci, venerat Trojam. HEYNE. Hijános itt a' fordítás még azért-is, mert majd egy egész vers kimaradt: et fulva moribundum extendit arena. Melly a' szörnyű nagy testű (inmani corpore) Brútes' halálának tellyesebb képére nézve éppen nem szükséges-telen.

29. Nec mora: continuo vastis cum viribus affert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit;
 Solus qui Paridem solitus contendere contra;
 Idemque ad tumulum, quo maxumus recubat Hector,
 Victorem inmani corpore

Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
 Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
 Brachia protendens, et verberat ictibus auras.

(K4.; a prózai megjegyzés hiányzik; Szabó magyar fordítása nem szerepel.)

33. füzve kezére. (Ny.)

36. A K2.-ben a névalíráás hiányzik.

37—99. 1. 2. helyett a K2.-ben a következők:

Mi jutalmát vette légyen a' kérkedő Dares illy vakmerő buta kevélységének, ugyan ott bővebben láthatni. Ott találatik Virgilius' imezen híres versének:

Sternitur, exanimisque tremens
procumbit humi bos, fordította-is; úgymint

A' bika földre terül, 's páráját nyögve kifújja.

Ez valóban olly jeles fordítás, és olly szerentsés követése 's rajzolósa a' természetnek, hogy alig lehetne meghatározni mellyik vers jobb és szebb a' deák-e, vagy a' magyar a' másiknál. Majd illyen szerentsével, vagy-is inkább majd hasonló poétai geniussal, 's versalkotásbéli ritka nagy tehetséggel, fordította Baróti SZABÓ Dávid Virgiliusnak nem tsak egynéhány szebb és híresebb verseit, hanem majd egész Énekeit-is; ámbár tagadhatatlan, hogy ezt a' halhatatlan nagy Költőt mindenképpen el nem érte, és hogy a' fordításban helylét közzel elég tetemes hibák 's fogyatkozások találatnak, a' mellyeket Szabó, elgyengültt bádgyadott nagy öregsége 's majd tellyes erőtlensége miatt, már többé meg nem egyengethetett, — noha barátságos kérésünkre 's tanátsunkra az egész nagy munkát háromszor megjobbította, és, úgy szóllván, egészlen újra öntötte. De lenne bár Szabónak fordítása még hibásabb-is, mint a' mitsodás, betses léssen az mindenkor minden értelmes tudós Magyar előtt; még akkor-is, ha ezen nagy költeményt majd talán idővel valaki, (okosan használván Szabónak munkáját) új erővel, nagyobb talentommal, 's jobb szerentsével fordítja. Káldi' Bibliáját kivéve, nehezen mutathatna valaki az egész Magyar Litteratúrában valamelly nyomtatott munkát, mellyet a' nemzeti nyelvnek igaz kintseire, 's szó- és szóllásbéli tulajdon gazdagságára, bőségére nézve, Szabónak Virgiliussa mellé lehetne helyheztenni. A' mi pedig a' magyar hexameternek öszvealkotását, mesterségbéli érdemét, minden egyéb élő nyelvenn írtt illy nemű vers' tökéletességét meghaladó hasonlíthatatlan szépségét, 's Virgiliuséhoz legközelebb járó harmoniáját illeti: nem egy könnyen fogja valamellyik most élő Versszerző önnön magával (és még kevesebbé másokkal) elhitethetni, hogy ő a' Magyar Éneis' (és az Eklogák') Szerzőjének nyomdokát elérte volna. Erre nézve, a' verselésnek ezen nemében, még mind eddig, Baróti SZABÓ Dávid a' legnagyobb mester; (ámbár igaz egyszersmind az-is, hogy

sokszor az ő versei-is sokkal szebbek, jobbak, tökéle-
tebbek lehetnének). Méltán sajnálhatni azt-is, hogy
Vanier helyett nem a' Georgikont választotta, 's
ebbéli nagy erejét, oly sok munkáját, oly nehéz fárad-
ságát nem ennek fordítására szentelte. RÁJNISnak,
SZABÓ' együgyetlen egy vetélkedő társának, (s tim u-
los dedít aemula virtus) versei, a' most
nevezett Tanítottó Költeményben, gyakran igen jók, igen
szépek, és ezen fordítása helyenként igen szerentsés,
igen szép, 's valóban jeles. De, versszerzésének 's fordít-
ásának mivoltát általlyában tekintve, 's a' józan
Kritikának törvényei szerint keményebben megvizs-
gálva, nem lehet tagadni, hogy Rájnistól, poeta szép és
ritka tehetségére 's tudományára nézve, többet várhat-
tunk volna. Igen szerentsétlen, 's valóban különös és
nevetséges gondolat volt tőlle, 'a fordítás mesterségé-
nek mivoltára nézve G o t t s c h e d' és N e u k i r c h'
tekintetéhez folyamodnia; mert ennél boldogtalanabb
választást nehezen tehetett, 's tsúfosabb példát az egész
Német-oroszági litteratúrában alig találhatott volna.
Mink azonban Rájnist ezért nem vádollyuk; sem az em-
líttett mesterségnek regulájit ő ellene tovább védel-
mezni nem szándékozunk, minekutánna azt, a' mit e'
végett mondanunk kellett, annak idejében elég nyilván
és bőven megmondottuk. A' további védelem és vitatás
annál szükségtelenebb, mennél jobb és tekintetesebb
tanúji vagynak ebbéli állításunknak mind azon jeles
Férfiakban, a' kik egész Európában, és különösen
Német-országban, a' legjobb, legtehetősb, és legbőltsebb
Fordítottóknak tartatnak, 's közönségesen tiszteltetnek, és
a' kik közé a' Marmontel' némelly munkájának jeles
Magyar Fordítottója Bárótzai Sándor-is méltán számlál-
tathatik.

98. 1. 38. légyen a' kérkedő, 's (K3.)
99. 1. 1. megvető Dares illy buta kevélységének, ugyan ott (K3.)
3. 1818. IIIIdik kötet. 78dik lev. (K2.)
Pesti Tud. Gyűjtemény 1818. IIIIdik kötet. 78dik lev. (K4.)
4-5. helyett a K2-ben :

GOETHE' nevét igen gyakran emlegetik ezek a' derék
Kritikusok és Nyelvújítottók, a' nélkül, hogy értelmét
felérnék, vagy tőlle okosabban gondolkodni tanúlná-
nak; ha szinte valamelyik munkáját imígy vagy amúgy
fordították-is. Nem leszsz azért szükségtelen, ezen jeles
nagy Írónak némelly szavait ide helyhezettünk,
mind a' most mondott igazságnak megbizonyíttására,
mind pedig a' végett, hogy kiki láthassa, melly igen
illendő és méltó dolog légyen, a' régibb Magyar Poéták'
munkájit olvasván, azon sanyarú időknek környül-
állásait tekintetbe 's gondolóra venni, a' mellyekben
éltek, és a' mellyek miatt nagyobb tökéletességre nem

- juthattak. Göthe Úr, a' Napkeleti régibb Költőkről emlékezvén, imígy szól a' többi között:
4. GÖTHE, a' Napkeleti régibb Költőkről emlékezvén, imígy szól a' többi között: (K3.)
GÖTHE 'nevét ezek a' Magyar Kritikusok 's Nyelvújítók igen gyakran emlegetik, a' nélkül hogy értenék, vagy tölle okosabban gondolkodni tanultak volna, ha szinte valamelyik munkáját imígyamígy fordították is. Nem lesz azért szükségtelen, ezen nagy nevű embernek némely szavait ide helyheztetnünk. Ő, a' Napkeleti régibb Költőkről emlékezvén, (K4.)
9. stellen überraschenden Wechsel (Ny.)
20. Verdinst (Ny.)
22. zugeben; indem (Ny.)
23. Az idézet aláírása a K2.-ben : Goethes Werke. XXIter Band. S. 271. A K4-ben ugyanígy, csak Goethe nevét Göthe-nek írta B. A jegyzet többi része itt hiányzik.
- 24— 100. 1. 3. helyett a K2.-ben a következő szöveg áll :
Ha ilyen emberséggel, illy józan értelemmel ítélünk, és (a' mint hogy tanultt, 's gyermekségünkől fogva emberségre humanitásra tanítottott embereknek kell-is itélnünk) még az idegen és a' Világnak más részeiben éltt Költőkről 's egyéb rendbéli Írókról-is: illik-e illenék-e mi hozzánk Magyarokhoz, hogy a' mi tulajdon Hazánk' és Nemzetünk' régi nevezetesebb Poétájira, és ezeknek olly nehéz időkben költt szerzeményeire nézve keményebbek, azaz, igazságtalanok legyünk? és, a' helyett, hogy munkájiknak illyen vagy amollyan fogyatkozásait az illy szelíd emberségnek és a' hazafiúi szeretetnek palástyával fedezgetnők, (a' mennyire ezt t. i. az igazság, és a' nemzeti nyelvnek vagy poézisnek ügye megengedi, 's a' keménykedést szükségessé teszi) még jó tulajdonságaikat-is tagadgyuk, vagy hibák gyanánt hirdessük? Az ő kisebbbítésekben hírt, nevet, ditsősséget keressünk? .. Mely különösség, mi vak ösztön, vagy miféle gonosz lélek vihetne 's vete-míthetne közüllünk valakit illy boldogtalan igyekezetre, illy embertelen és szomorú foglalatosságra?
24. fogva emberségre, (K3.)
26. Költőkről 's (K3.)
30. nézve, keményebbek, (K3.)
37. hirdessük? 's az ő kisebbbítésekben hírt, nevet, (K3.)
39. miféle gonosz lélek vihetne indíthatna minket Magyarokat, illy (K3.)
indíthatna, 's vihetne (Ny., Ny1).
100. 1. 1. foglalatosságra, holott (K3.)
2. sokaságával úgy sem (K3.)
4. mi két régi fő Poétájink, — Zrínyi (K2.)
6. században és a' XVIIIidiknak első esztendejiben történtt (K2.)

8. Hazafinak nem szabad, azokat (K3.)
- 8—10. helyett a K2.-ben : nem tudni, vagy róllok, ha ezen Poéták' érdeméről beszélni akar, elfeledkezni. Elég lesz azért itt az egygyiknek ide tartozó saját szavait előhoznunk, a' jó-akarátú értelmes Olvasóra önnön magára bízván az ítéletet.
9. beszélni 's (K3.)
10. elfeledkeznie! Elég-is lesz azért, itt, az egygyiknek ide tartozó saját szavait elő hoznunk; 's egynéhány szóval emlékeznünk. (K3.)
15. A K1. verzójára B. lemásolta a második strófát, IXdik Ének címmel.
20. állapotban írta verseit! Megfontolásra (K2.) verseit! — (K3.)
21. szavai-is, mellyeket (K2., K3.) előbeszédébe több (Ny.)
26. A' kit (a' mit) írtam, (K2., K3.)
27. leg utólsó volt. Írtam, (K2.)
34. télen n), olly (K2.)
35. írhatott, készíthetett, — azonn (K2.)
36. tsudálkozhatunk; főképp' ha költeményének (K2.) nevekedik tsudálkozásunk, ha költeményének belső szép (K3.)
101. 1. 1. elintézésében és az Egész' részeinek felosztásában, mind a' személyek' (K2.)
5. tekintünk, 's a' Poétának ebbéli (K2.)
6. veszszük. Azt ellenben (K2.)
- 8—15. a K2.-ben : versszerzésben olly igen meghaladta; hogy az olly hamar készültt és, soha meg nem corrigáltt verseknél sokkal jobb, sokkal szebb verseket szerzett; 's hogy az ebbéli elsőséget szerentsésen el-is nyerte, ámbár a' poézis Gyöngyösinek sem volt
9. hamar, olly sietve (K3., Ny.)
10. verseinél Gyöngyösi sokkal jobb és sokkal szebb verseket (K3.) verseinél Gyöngyösi sokkal jobb, (Ny1.)
12. 's Őtet e' részben valósággal meghomályosította, ha bár némely különös tulajdonságaira nézve (K3.)
- 17—23. a K2.-ben : foglalatossága. Ugyan-is, tudva vagyon, (és Gyöngyösi világos szókkal maga jelenti) hogy egygyik munkáját elégtelen készüléssel, alkalmatlan helyenn, nagyobb részént útonn, sok értetlen tsötsömök' kiáltásával zajgodásokkor írta, és sokszor félbe szakasztani kéntelenítettvén, a' versszerzésre olly igen szükséges, „secessum scribentis et otia” hijában óhajtotta; míglen sokára mégis újonnan felvett pennájával a' dolgonn végig ballaghatott. Tudva van, hogy a' másikat, úgymint a' kesergő árva

Nimfát, mellyel Magyar Ország' akkori szerentsétlen 's majd utolsó veszedelembé jutott (in extremis nutantem) állapottját példázza, és az új Nádor Ispánynak igen érzékeny 's még ma-is minden Hazafit megindító szókkal ajánlya, 's szívére köti, az Ország Gyűlése alatt Sopronyban, mint oda küldetett N. Gömör Vármegyei Követ, a' Nemzet' legfontosabb országos dolgai között, pihenő órájiban, a' Hazája' köz javára szerzette; noha ezen szép kis munkáját azután tsak tizenégy esztendő múlva eresztette sajtó alá, akkor is nem tsak az ajánló levelet belőlle kihagyva, hanem még a' nevét is Palinodiára változtatva. („Nem tudni, mi okból”, úgy mond a' Poéta minden munkájának utolsó Kiadója, a' nagy érdemű DUGONICS András. Ezen megnevezett néhai jó barátunk igen éles-eszű, 's valóban tudós, értelmes ember, és Hazánk', Nemzetünk' történeteiben elég járatos lévén, nem hiszszük, hogy ő néki ezen nagy titok' megfejtése végett Oedipusra, vagy Lessingre, Wielandra, Van Ommerenre szüksége lehetett volna.) Tudva van, továbbá, hogy a' harmadik költeményét is gondostisztebeli sok foglalatosságai között és a' munkát gyengén győző egésségtelen öregségében készítette; úgy, és addig dolgozdogálván a' koszorúkötésnek műve körül, a' mint ilyen környüállásai engedhették, és a' míglen azt, hol mások veteményén nőtt és szedett, hol magaplántálgatásinn termett ahhoz illő fürtötskékből meg is köthette. Tudva van a' többire nézve is, hogy a' negyediket (KEMÉNNYÉT) elveszett és elrongyollott első írásinak töredékiből akkor kellett újabb leírással rendbe szednie, 's másodsor kidolgoznia, mikor élete' jó napjai márelrepültek, és az ifjabbkor' helyébe a' tántorgó öregség állott; hogy az ötödiket, mellyet maga mulatságában, egyéb únalmas dolgaitól üres órájiban írt vala, hasonlóképpen régi elrongyollott írásai' töredékiből vette újabb rendbe; és hogy, elvégre, a' mi utolsó (legnagyobb) munkáját, CHARICLIÁT illeti, Gyöngyösi nem különben azt is holmi régi versek' rongyából, némelly jó Urai' kívánságára, beteges állapottyában, újabb és jobb rendbe szedve nem kis munkával készítette, 's halála előtt tsak négy esztendővel botsátotta közre. §. Gyöngyösi' hazafiúi gondolkozása' módgyának 's egész karakterebéli igaz tulajdonságának könnyebb általértése, bizonyosabb kitanulása végett, szabad légyen, itt még némelly sza-

vait előhoznunk, és azoknak értelmére Olvasójinkat különösen figyelmetesekké tennünk. Ezen szók abban az ajánló levélben taláztatnak, a' mellyel (az 1681dik esztendőbéli igen nevezetes Gyűlés alatt) fellejebb említett kesergő Nimfáját, az új Nádor Ispánynak, Méltóságához képest személlye' eleibe botosította, 's a' mellyet azután nyomtatásban kiadni nem méltóztatott.

1. „Ha későbbben találtam felserkenni másoknál, úgy mond Gyöngyösi, annyiban mindazáltal nem vagyok utólsó, hogy azok idegen nyelvekbéli írásokkal, én pedig magyar versekkel örvendezek a' régen kívántt Magyar Palatinusi új Méltóságának.”

2. „Méltóztassék jó neven, és azon versekben maga' gyámoltalanságán siránkozó Nimfa' ügyét-is szívére úgy venni, hogy a' melly Griffnek szárnya alá folyamodott, ottan kívántt nyúgodalmat vehessen magának azon említett Nimfa.” — —

Kitetszik ezen szóknak értelméből nyilván és világosan, hogy ez a' jeles nagy ember a' Nemzeti Nyelvnek elsőségéről, méltóságáról, böltsebben gondolkodott minden más egyy-idejű Versszerzőknél, 's egyéb rendbéli tudós polgár-társainál; és hogy, minekutánna az Ország' házánál lévő gyűlésekben egyéb dolgokra kellett elméjét fordítania, még üres órájít-is a' köz jóra, 's poétai tehetségét (a' legszebb mesterségnek egygyik legfőbb, legméltóbb, és legszentebb tzéllya 's tárgya szerént) Hazája', Nemzete' hasznára 's ditsősségére intézte; sőt még akkor-is, midőn e' végre szerzett munkáját az új Nádor Ispánynak általadta, nem annyira önnön magát, vagy poétai szerzeményét, mint a' kesergő Nimfa' gyámoltalan ügyét ajánlotta.

Így, a' mint ez a két nagy ember hajdan ekképpen tsak melleleg, tsak üres órákban, tsak mulatságból, igen zavaros, veszedelmes, szerentsétlen időkben, 's többnyire minden tekintetből igen kedvetlen és szoros környűállásokban, de igaz hazafiúi lélekkel, 's a' legjobb, legtisztább, legbuzgóbb igyekezettel és szándékkal szerzett, és nyomtatásban méltó bizodalommal maga utánn hagyott: az nekünk most, a' XIXdik században mindnyájunknak gyönyörűségére, 's javára, sőt az egész Magyar Hazának hasznára és ditsősségére szolgál, 's a' Nemzeti Nyelvnek és Litteratúrájának még több századok múlva-is igaz díszeré leszsz. ZRÍNYI és GYÖNGYÖSI mindenképpen megérdemlették, hogy az ő emlékezetek mély tiszteletben legyen és maradjon mindig minden Magyar előtt. ZRÍNYI és GYÖNGYÖSI, — mint két ragyogó vezér-tsillag, úgy állanak legelől azon kevés-számú ditső nagy Hazafiak' tündöklő sorában, a'

kiknek nevei minden tanultt és el nem fajzott Magyar-
nak szívében örökre bé vagynak írva. Az ő halhatatlan
érdemeiket tsak az irigy, büszke, gyáva kis elme tagad-
hattya; 's tsak az a' gondatlan, érzéketlen, és háladatlan
félszeg Magyar nem isméri, nem betsüli, nem tiszteli,
a' ki, még a' maga tulajdon Hazájának 's Nemzetének
történeteiben-is járatlan és idegen lévén, rövid eszével
még tsak meszszeről sem tudgya felérni, mennyit izzad-
tak, fáradtak, túrtek, szenvedtek légyen Azok, a' kik
Hunniának észszel elmével hajdan így szolgáltak, és a'
Haza' állandó igaz javát, ditsösségét, 's jövendőbeli sor-
sát mindég és mindenütt szívekben hordozván, 's el-
méjek' szárnyainn

A' buta föld' alatszony porából
égig emelkedvén, a' Magyarok nevét ditsóítottani, fel-
magasztalni, ekképp' igyekeztek; hasonlíthatatlan szép-
ségü nyelvét elkortosodni, 's kiveszni nem hagyták,
nem engedték, sőt, ennél fogva, egész nemzetiségét,
saját magyar karakterét fenntartották; hazafiúi szent
tűzét, 's annyi drága vérrel szerzett és őltalmazott édes
Honnyához vonzó tiszta és buzgó szeretetét váltig
élesztgették, gyúlasztották, és kihűlni 's eloltani nem
engedték, hagyták, 's ugyan ez által egyszersmind önnön
magokat-is örök áldásra, mindnyájunk' szíves hálada-
tosságára, 's még a' legkésőbb unokák' tiszteletére-is
méltókká tették! Élnek-is Ők azért,

*A folytatás a 101. l. 38–39. és a 102. l. 1–4.
sorában közölt vers. — A margón két latin idézet áll : az
első a végleges szöveg 109. l. 26–28. sorában található,
a második egy Tacitus-citátum : Species carminum, non
impetu et instinctu, nec uno ore fluens.*

101. l. 17–20. tudgya, 's mind a' Poétának ajánló leveleiből nyil-
ván láthattya. mind abból, a' mit Dugonics etc. (K3.)
25. között, (a' Költőnek szükséges secessum scribentis et
otia gyakran, de hijában óhajtva) de egyszersmind
(K3.)
26. legtisztább, legbuzgóbb igyekezettel (K3.)
27. hagyott: — az nekünk (K3.)
29. javára és ditsösségére (K3.)
35. legelől azon kevés számu ditső (K3.)
37. örökre bé vagynak írva. Ezen egynéhány tudós nagy
Embernek halhatatlan érdemeit tsak az irigy, büszke,
gyáva kis elme tagadhattya; 's tsak az a' gondatlan,
érezketlen, és háladatlan félszeg Magyarok nem isméri,
nem betsüli, nem tiszteli, a' ki, még a' maga saját Hazá-
jának 's Nemzetének történeteiben-is tellyességgel jár-
atlan és idegen lévén, rövid eszével még tsak meszsze-
ről sem tudgya felérni: mennyit izzadtak, fáradtak, túr-
tek, szenvedtek légyen Azok, a' kik Hunniának észszel
elmével hajdan így szolgáltak, és, Hazájok' állandó igaz

javát, ditsősségét, 's jövendőbeli sorsát mindég és mindenütt szívekben viselvén, szemek előtt tartván, 's elméjük' szárnyainn

A' buta föld' alacsony porából
 égis emelkedvén, a' Magyarak nevét ditsőíteni, fel-
 magasztalni ekképp' igyekeztek: hasonlíthatatlan szép-
 ségü nyelvét elkortosodni 's kiveszni nem hagyták;
 sőt, annál fogva, egész nemzetiségét, tulajdon magyar
 karakterét, fenntartották; hazafiúi szent tüzét, 's annyi
 drága vérrrel szerzett és megoltalmazott édes Honnyához
 vonzó tiszta szeretetét váltig élesztgették, gyúlasz-
 tották, és kihűlni 's eloltani nem engedték. Ugyan ez
 által egyszersmind önnön magokat-is örök áldásra, 's
 még a' legkésőbb unokák tiszteletére-is méltókká tet-
 ték! Élnek-is Ők azért,

Élnek Ők mindenkor (K3.)

102. 1. 2. 's éltekben érdemmel nevet (Ny., Ny1).
 l á b, vagy lábmérték, és a' metrum, éppen nem
 egygyet jelent; a' mint némelyek helytelenül vélik.
 (K2.) l á b, és (K3.)
5. A 15. jegyzet első bekezdése a K4.-ben hiányzik.
8. neve. — Itt (K3.)
9. megmagyaráznunk, talán tsak azért sem lehet szükség-
 telen, minthogy ezen nagy különbségről még azok az
 érdemes tudós Magyarok sem akarnak emlékezni, a'
 kik már eddig a' versbeli időmértékről vagy prozodiáról
 és a' poétai lábokról különösen és elég bőven írtak.
- Egy híres Magyar Író, a' ki, igen sokat és sok-
 félét tudván, de semmit annak rendi szerént meg nem
 tanulván, a' szóknak szokott igaz értelmét nem isméri,
 és még-is mindég mindenről vaktában itél, 's mindene-
 ket mindenre taníttani akar, imígy szól az Erdélyi
 Múzeum' egygyik Füzetében:
- „A' Magyar Poézis négy különböző nemeit ismeri
 a' Verselésnek: első az, midőn a' négy, vagy tsak
 két sorok utolsó két syllabájikban egyenlő hangzás —
 kerestetik, a' nélkül hogy a' Versíró a' lábaknak hosszsú
 vagy rövid voltára ügyeljen. Ha a' sor tizenkét lábból
 áll, úgy ezen felül arra-is nagyon gond, hogy a' szó a'
 hatodik syllabán mindég megadjon, és a' sort két ha-
 sonló hosszúságú részre oszssa. — Könnyebb neme a'
 verselésnek nints. (K2.; A szöveg ezzel megszakad.)
- 9—16. megmagyaráznunk, talán tsak azért sem lehet
 szükségtelen, minthogy ezen nagy különbségről még
 azok az érdemes tudós Magyarok sem szoktak emlékezni,
 a' kik eddig a' hangméréséklésről, vagy versbeli idő-
 mértékről, és a' poétai lábokról, különösen és bővebben
 írtak; a' tudatlanok ellenben a' magok ebbéli bal véle-
 kedéseket minden alkalmatossággal (K3.)
17. szoktatnak. (K3.; a többi a bekezdés végéig hiányzik.)

19. láb tehát állhat (K3.)
 A poétai láb, vagy lábmérték, állhat két, három, szótagból. Két három ilyen poétai láb, teszi a' metrumot; és több metrum egygyütt véve, a' rhythmust; melly, azoknak külömbsege, száma, és minémúsége szerént külömbféle lehet és szokott lenni. (K4.; a szó-
 veg ezzel megszakad.)
21. neve-is. A' két szótagból álló négy poétai lábak elég isméretes nevei imezek: iambus; trochaeus vagy choraeus; spondeus; és pyrrichius vagy dibrachys. A' három szillabás lábak pedig imígy (K3.)
25. trochaeus, vagy chorreus, spondeus, és pyrrichius, vagy dibrachys. (Ny., Ny1.)
30. szoktunk. Ez természet szerént (K3.)
32. a' miféle rövid és hosszú szótagokból állanak a' lábak. (Az hexameterben hat láb találhatik; és a' lábak tsak dactylusok és spondeusok lehetnek.)
 Több ilyen metrum egygyütt véve teszi a poétai rhythmust; (K3.)
 hangú, vagy időmértékbeli mennyiségű, szótagokból (Ny1.)
34. (A' hatos jámbusban (Ny., Ny1.)
35. A' leghosszabb, (Ny., Ny1.)
39. képest igen sokféle lehet. 'S szép és kellemetes öszveszerkezése 's folyamattya által a' versbéli harmoniát szüli. — C'est (K3.)
103. 1. 2. a' versbéli harmoniát szüli. — (Ny., Ny1. —
 A Ny1.-ben B. az idézetet jegyzetbe utalta NB. in nota szavakkal. A lelőhely megjelölése a francia mondat után ugyanígy alakul: Lásd: Les vrais Principes de la versification etc. par Ant. Scoppa, Sicilien. Paris, 1811-14. 3. vol. in 8.
 melange (Ny.)
6. A francia idézethez függesztett bibliográfiai utalás a K3.-ban hiányzik.
8. versnek harmoniáját, (K3., Ny., Ny1.)
10. természetéhez 's (K3.)
11. alkalmaztatni tudja; önként értetődik, (K3.)
15. tehetséggel, 's valóságos tudománnyal és mesterséggel kell birnia; és, mivelhogy ezt a' mesterséget senkitől nem tanulhattya, (ha bár önnön maga Homerus vagy Virgilius, Horatius vagy Boileau volna-is a' tanító mester), a' köz mondás szerént Poeta nascitur erre különösen születnie; Innét van (K3.)
 és versalkotásbeli valóságos (Ny., Ny1.)
20. köz mondás (Ny., Ny1.)
22. lessz — (Ny.; a gondolatjel helyén a Ny1. és Ny2.-ben

§-jel áll. A Ny1.-ben ugyanerre a helyre a következő szavakat toldotta be a szerző: On ne peut donner de règle pour y parvenir etc. *Chaulieu*.

23. igaz prozodia' reguláji (K3., Ny.)
27. Múzeumnak IIIIdik Füzetében találtató szép oktatás szerént) (K3.)
28. vizsgállya, 's a' nagy ügyvelbajjal (K3.)
30. Az öszvekeresgéltt szót a Ny1.-ben aláhuzta B. és a margóra a követhzőket írta: keresve keresett, 's szerzett
35. strófát is (Ny.)
37. öszvehalmozhattya; 's az (Ny., Ny1.) említett oktatóval (K3.)
104. 1.
 1. egygyütt, azt (Ny.)
 2. nints'!! után §-jelet toldott be a szerző (Ny1., Ny2.) hogy *Boileau* és *Racine* éppen olly jó Versszerző lehet 'a francia verselésnek egygyik nemében, mint *Virgilius* (K3.)
Racine, *Boileau*, *Voltaire*, *Delille*, *Lamartine*, minthogy (Ny1.)
 6. hexameterben; (a' mennyire t. i. a' két nyelvbéli igen különböző verselést egymáshoz lehet és szabad hasonlítani.) (K3.; a jegyzet többi része itt hiányzik.)
 8. hasonlitanunk, hogy szavaink' értelmét világosabbá tehesük. (Ny. — A Ny1.- és Ny2.-ben az utolsó szó után B. §-jelet tett.
 10. magában sem (Ny., Ny1.)
 14. metrumairól, vagy szoros mérték nélkül irtt akármelly egyéb tzifra verseiről-is bátran (Ny1.; eredetileg: szoros metrum nélkül szerepelt.)
 15. nec uno ore fluens. (Ny., Ny1.)
 19. szükséges a' jelesebb Írók' (K2.)
 - 21—105. 1. 7. árthat, és, a' nyelvrontásra másoknak-is úgy szóllván, szinte ajtót és kaput nyit. —
Illyen veszedelmes hibák, a' mi nyelvünk' épségére, tisztaságára nézve, főképp' a' mai időkben, imezek:
„Van más, a' ki szeret szántani rá maradt attyától telekén.”
A' magyar szók' öszveszerkeztetésében alig lehetne ennél nagyobb hibát elkövetni, 's a' nyelv' geniussának irgalmatlanabbúl nyakát szegni! Ezt pedig a' különben igen érdemes, tudós, és jeles Költő még tsak a' poétai vagy versszerzésbéli szabadság' nevével sem mentegetheti. (K2.)
 21. árthat, és a' nyelvrontásra (Ny.)
árthat; és a' nyelvrontásra (Ny1.)
 23. nyit. — E' végre (Ny1.)
 24. az okos, bölts, és igazság-szerető *Recensensek*; (Ny. — A Ny1.-ben az okos után két beszúrt szót olvashatallanul áthúzott B.)

25. rosszalkodó kis bírák már (Ny., Ny1.)
 30. Szerzőnek poétai nagy tekintete (Ny1.)
 31—32. *A Ny1.-ben még a következő példa szerepel a margon :
 neked megígértt már régen verset el-
 készíteni*
 37. a' versszerzésbéli szabadság' (Ny., Ny1.)
 105. 1. 5. hasonlíthatott, utóbb szorgalmasan (Ny1.)
 9. tegyék." Magyarúl: szebbé tegyék. (K2.)
 10. már (még prózában-is) így (K2.)
 11. rendet felforgatva, (K2.)
 12. ahhoz alkalmaztatni (K2.)
*szándékozhatnánk-is; utána nem kapcsolódik az idézet
 és a kitérés. (K2.)*
 13. szépebbé kellene mondanunk; valamint a' na-
 gyobbá vagy bővebbé helyett nem mondjuk
 nagyobbá, bővebbé. Vallyon, (K2.)
 14. bővebbé, helyett (Ny.)
 16. álmában-is, hogy hazai szép (K2.)
 17. által szebbé teheti? (K2. ; ezután mindjárt a 106. l. 30.)
 20. legalább nem (Ny., Ny1., Ny2.)

Jegyzetben :

- A' mi Grammatikusaink (Ny.)
 Nyelvtanítók bölts (Ny.)
 szükségkódó (Ny., Ny1., Ny2.)
 törvényhozásbéli elsőségért (Ny., Ny1.)
 106. 1. 4. a' Trouver, és a' (Ny.)
 6. egy-származásúnak lenni (Ny1.)
 13. majd megtréfálhattya, 's (Ny.)
 14. elmés trefának tárgya (Ny.)
 17. részéről, azt vélyük és tartjuk: hogy (Ny1.)
 18. magyar származású, de már elavúltt (Ny1.)
 19. de elavúltt (Ny.)
 30. utánna" — több évek utánn (K2.)
 32. lesznek 's maradnak mindenkor még több évek utánn,
 sőt több századok múlva-is. Kár azért, felette nagy
 kár, hogy az a' ritka tehetségű jeles Poéta, a' kinek
 munkájából ezen példákat előhozunk kell, illy szembe-
 tűnő nagy gantsokkal disztelenítte szép elmeszülemény-
 nyeit! (K2.)
 33. mindég még (Ny.)
 34. A' rosszszat, a' helytelen, a' magában (Ny1.)
 107. 1. 3. homályosította, szép elme szüleményeit! (Ny.)
*homályosította, szép elme-szüleményeit! (Ny1. ; a ké-
 sőbbi variáns itt a Ny2.-vel egyezik.)*
 4. szorúlhat. Azt sem (K2. ; a pont után bekezdés indul.)
 8. versben: i m e z b ő l, mint-sem (K2.)
 10. ád néki. Örüllünk inkább (K2.)
 ád néki, — illendőképpen meglágyítván, (Ny., Ny1.)

13. hogy a' legjobb Írók' (K2.)
15. nyelvszokás (consensus eruditorum) ezt úgy hozza magával, és úgy kívánnya. Betsűllyük-meg jobban, és fordítsuk hasznunkra mink-is, (valahol valamikor lehet, és illik) telyes tehetségünk szerént. Ezt javallya mind a' (K2.)
21. az úgy nevezett művészi (Ny.)
(a' poézisban) mind pedig a' jobb és tisztább izlés;* (K2.; a kéziratban csillag alatt mindkét francia idézet megtalálható.)
24. gyarapittani, felemelni, 's valóban (K2.)
emelni, 's valóban (Ny., Ny1.)
26. A 17. jegyzet szövege a K2.-ben a következő :
A' követésre való szép példa, tsalóka 's bolonditt.

VIRÁG.

An einem guten Muster werden immer,
Das leichteste, die Fehler nachgeahmt. Wieland.

Haberfeldt, Horatius' Szatirájnak és Leveleinek egygyik legérdemesebb Német Commentatora, ugyan azon versnek értelmét világosítván, imezeket jegyzi-meg minden szóra; (tudós baráttyával, EICHSTÄDT jeles Filologussal, egygyet értve): e x e m p l a r; Ein grosser Mann, der in seinem Fache zum Muster dienen kann. d e c i p i t; er täuscht den Nachahmer, oder vielmehr der Nachahmer täuscht sich in ihm. V i t i i s i m i t a b i l e; weil er neben seinen Vorzügen auch manche Fehler, Schwächen und Eigenheiten an sich hatt. Der Thor sieht allein auf diese, weil sie am leichtesten nachzuahmen sind, und glaubt, wenn er sie sich zu eigen macht, schon sein grosses Vorbild erreicht zu haben.

Ut deteriora imitentur (id enim facilius) ac se
abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur.

Quint. p. 112.

A Haberfeldt-idézet bevezető szavai az R. u. i. 8080., VI. 57^v-n, a következőképpen vannak : *Halberfeldt, Horatiusnak egygyik legtudósabb Német Commentatora, ezen versnek értelmét világosítván, imezeket jegyzi-meg a' többi között: Utána a következő Wieland-idézet áll :

Man kann von einem unsäglichen Pruritus für die Musenkunst geplagt werden, ohne mit einem wirklichen Talent geboren zu seyn. Diess ist oft der Fall bey jungen Leuten. Wieland.

4 B. 237. S.
(Nitsch)

28. A 18. jegyzettel kapcsolatos tartalmilag a K1. i) jegyzete : 'S melyek között az idegen országi Tudós Újságlevelekben kinyomtatott névtelen, hazug, tsalfa, motskos recenziók, rágalmozó mérges tudósítottások, 's tsak a'

legalatonyabb lelkű halandóktól származható szemtelen dítsekedések — nem utolsó helyet foglalnának, példában itt nyilván meg lehet és meg-is kell mutatnunk, — (K2.)
nyilván meg kell (K3.)

30. Bétsi Annalisokban mély (K2.)
108. 1. 1. olvashattak. Látni fogják a' jó-akaratu' értelmes Olvasók tsak ebből-is, hogy elegendő nagy ok nélkül semmit sem mondunk. Látni fogják e' példából egyszersmind még Azok-is, a' kik a' Magyar Litteratúrának történeteiben járatlanabbak, és az efféle tüneményeket tsak hallomásból tudgyák: Millyen emberek, és miként tudósítják a' külföldi Tudósokat és olvasó Közönséget a' legjelesebb Magyar Írókról és ezeknek érdeméről!
- Az említett Bétsi Tudós Újságlevelek' egygyik taldalékjában, egy valaki a' Magyar Verselésnek nemeiről és Hazánk' régibb és újabb Költőjiről és ezeknek poétai és versszerzésbéli tulajdonságiról bővebben szóllván és (szokása szerént) igen értelmesen és igazán itélvén, a' többi között imezeket mondgya:
„Unter jenen alten hat er (Zrinyi Miklós) sich (K2.)
olvashattak. Látni fogják érdemes tudós Olvasójink tsak ebből-is, hogy elegendő (K3.)
3. a' mellyek elég ismételtesek.
Az említett Bétsi Tudós Újságlevelek' egygyik Taldalékjában, egy valaki, a' Magyar Verselés' nemeiről, 's Hazánk' régibb és újabb Versszerzőjiről, és ezek' poétai tulajdonságiról bővebben szóllván, és, szokása szerént, igen értelmesen 's igazán itélvén, imígy kiált
e x t r i p o d e :
Unter jenen (K3.)
4. elég ismételtesek. (Ny.)
vagnak, elég ismételtesek, tagadhatatlanok. (Ny!.. korábban : ismételtesek, <és> 's tagadhatatlanok.)
14. Gyöngyösi." .. (K2.)
15. Ezen derék Kritikusnak (K2.)
Ezen derék Kritikusnak méltó baráttya 's megkért fordítottja, — hogy az ekképpen előadott igen bölts itéletet megbizonyítsa, és a' kétségnek (K3.)
16. társának ekképpen előadott igen bölts itéletét megbizonyítsa, és a' kétségnek (K2.)
26. több Tudós Társaságoknak igen (K2., K3.)
28. munkájiról a' külső országi Újságlevelekben gyakran itéletét hozó, mindenféle tudományú, szapora zavú híres Bíró, a' XVIIIdik (K2.)
munkájiról, Recensens társával egygyütt, a' külső országi Újságlevelekben (K3.)
32. változtatván (az említett (K2.)
változtatván (mert (K3.)

33. Jánost tellyes kéje kedve szerént Istvánnak nevezve, a' Tiszteletes Urat újra meg-is keresztelvén, (K2.)
volt), és, (K3.)
37. legfőbb, legjelesebb, 's halhatatlan nevérol még az Idegeneknél-is ismértes (K2.)
legfőbb, legjelesebb, 's halhatatlan (K3.)

Jegyzetben:

munkáját 1674dik, az utolsót 1700dik esztendőben botsátotta közre. (K2.)
adta ki. (Ny2.)

109. 1. 2. volt !!! . . .

Láthattják ezen példából még azok az Olvasók-is, a' kik, nemzeti litteratúránk' történeteiben járatanabbak, (K3.)

3. *sortól a 25. sorig a K2.-ben hiányzik a szöveg ; a jegyzet a kéziratban a latin idézettel fejeződik be.*
5. mondom, tsak ebből-is nyilván és világosan: milyen emberek és miként tudósítták még az Idegeneket-is Hazánk' legjelesebb Magyar Írójiról, és ezeknek érdeméről!

Azt vélhettük volna, hogy az ilyen tudatlan és szeles kis bírák, illy fertelmes botlások után, ha Gyöngyösink olly rúttól (K3.)

10. tsúfos kis bírák, (Ny., Ny1.)
11. ha Gyöngyösinek (Ny.)
13. bízott hivatalról lemondván, (K3.)
15. hagynak. De nem. Sőt, mivel illy vakmerő és nevetséges tudatlanságokat a' külföldi olvasó Közönség előtt felfedezni, 's ő-velek valaha valamiként valamelly tudományos vetekedésbe ereszkedni, senki (K3.)
hagynak, 's oktalan és vakmerő tsevegéseikkel többé nem alkalmatlankodnak. De (Ny1.)
ő-velek, vagy (Ny.)
18. ő-velek (vagy akármely más illy rendbéli Recensensekkel) valaha (Ny1.)
19. Recensensekkel valaha (Ny.)
20. úgy nevezett (Ny.)
22. bátorokdta; és megszokott nyavalyájok' viszketegsége arra vitte a' megfogyatkozott szegény eszű firkálókat, hogy legjelesebb Írójinkat, és az egész Magyar Litteratúrát új meg (K3.)
25. szünnyenek! (Ny.)
27. cacoéthes, (Ny.)

A latin idézet után a K3.-ban még a következők :

Ki nem emlékezik még ma-is, miként bántak azután későbbben még a' Virgilius' Énéissének

néhai (akkor még életben lévő) Fordítottjával-is. Ki nem tudgya, milyen Verselőnek milyen versetskéjét merész-
 lették az egész Világ előtt ezen halhatatlan érdemű jeles
 Magyarak említett munkájánál fellyebbre betsülni,
 tiszta arany gyanánt ajánlani, a' jó ízlés
 törvénykönyvének nevezni, 's világos szókkal
 azt állítani, hogy ezzel, a' magyar szép litteratúra'
 történeteiben, új időszakasz kezdődik (E p o c h e
 m a c h t)!!!

Köszönet a' fellyebb megnevezett Bétsi Tudós
 Újságlevelék' akkori érdemes Kiadójának, hogy azt a'
 béküldött két Recenziót egygyütt és (nem ok nélkül!)
 egymás mellé nyomtattatva botsátotta közre! Az igen
 közlelő való atyafiságnak világos és bizonyos jeleit, 's
 többnyire csak testvérek között talátható, és itt
 igen szembetünő, nagy hasonlatosságot, annál kevesebbé
 tagadhattyák; elannyira, hogy az egyiknek szerzője
 már most önnön maga-is tsudálhatná, ha a'
 másik-is ő-néki nem tulajdonítatnék.

Köszönet egyszersmind, szíves köszönet annak a'
 jeles Magyar Költőnek-is, a' ki látván az illy hallatlan
 méltatlanságot, és nem ügyelvén a' költsön adott hiú
 ditséretekre, imezen szép verseket írta, 's annak idején
 közre-is eresztette:

„Pyber! adass koszorút Dávid'
 s ípjára, hogy aztat Kodrus lássa, 's
 irígy béli mérgében epossze!...”

31. gyógyülhatatlanságának alig (K2.)
 nagyobb és világosabb jele, mint a' mellyet egy valaki
 nem (K2.)
32. a' mellyet egy valaki nem (K3.)
33. nyomtatásban közöségessé (K2.)
35. Olvasóji kétség kívül még (K3., Ny., Ny1.)
37. adván t.i. ott az egyik leghíresebb Nyelvújító,
 (K2.)
110. 1. 1. nevével: noha tudgya, 's önként megisméri, (K2.)
2. Hazában „gyűlöletes”; (K2., K3.)
4. a' dolognak magának, melly által jelentetik, még gyű-
 löletesebbnek kell lennie; világos szókkal és szinte dítse-
 kedve megvallya (K2.)
 a' dolog maga, melly az által jelentetik, (azaz, a'
 nyelvrontás) (K3.)
 jelentetik, (azaz, a' nyelvrontás) (Ny., Ny1.)
6. „ezen az útonn távolabb méne, mint mindenek mások”,
 (K3.)
7. mások”, és (K2.)
8. merte”... A szöveg ezzel megszakad a K2.-ben és
 K3.-ban.
12. jelenti (ugyan ott) (Ny.)
15. ő tölle magától (Ny., Ny1.)

18. Illy rendbéli (Ny., Ny1.)
 19. szükséges tudományunk 's elegendő tapasztalásunk nem lévén, (Ny1.)
 25. énekellyünk; egyszersmind pedig azt, a' mit most, (Ny.)
 26. jobb és érdemesebb Írójnak (Ny1.; ugyanitt korábban : jobb és tehetős Írójnak állt.)
 32. lakván, és az afféle (Ny., Ny1.)
 35. nyelv és litteratúra' (Ny.)
 37. szólnak ! A' mi azonban az imént (Ny. ; a Ny1.-ben a gondolatjel után §-jel került.)

111. I. 4. Klassische (Ny.)

3. FALUDI FERENTZ VERSEI.

A MTud.-ban B. egyenes felszólítást intézett a szombathelyiekhez, hogy adják kölcsön neki új kiadása sajtó alá rendezéséhez azt a Faludi-kéziratot, amit Révai is használt és amit akkoriban a versek egyetlen autográf kézirataként ismertek. (61. l., 35—62. l. 9.). Ennek láttán írt Bitnitz Lajos szombathelyi paptanár levelet Trattner János Tamásnak, és közölte vele, hogy a keresett kódex megvan, a szeminárium könyvtárában őrzik; mindjárt összevetette Révai egyik kiadásával, s észrevételeit *Jegyzetek Faludy Ferencznek a' Szombathelyi Papnevelő háznak Könyvtárában gondosan őrzött Kéziratjából* címmel leveléhez mellékelve elküldte a pesti nyomdáznak. Trattner 1822. márc. 22-én továbbította Bitnitz — régi ismerőse és barátja — *Jegyzeteit* B.-hoz. (MTA Lev. 4° 152.) B. erre ápr. 24-én magához a tanárhoz fordult. Levelében mindenekelőtt a MTud.-ból ajánlott fel egy példányt, „a' végre és olly kéréssel . . . , hogy azon könyvtárba tétessék-le, a' mellyben Faludi Ferentz' kézírásai, . . . őriztetnek”. Bitnitz *Jegyzeteire* természetesen nem hagyatkozhatott: „Szükségesnek látszik — írta —, hogy a' kérdésben lévő kézírásokat, ha tsak lehetséges, magam-is lássam” — s megismételte kérését, hogy adják neki kölcsön a kötetet. Szombathely vidékéről, nevezetesen Kőszegről minden héten feljárt Linzig a postakocsi; azt javasolta tehát, hogy ezzel küldjék fel hozzá a kéziratot, két heti időtartamra; vállalta a postaköltséget, és írásbeli biztosítékot ajánlott fel, hogy a kéziratot az ígért határidőn belül visszajuttatja Szombathelyre. Érdeklődött levelében az íránt is, nincsenek-e Rohoncon, a Batthyány-háznál, lappangó Faludi-kéziratok, s vajon nem lehet-e a költő valamilyen arcképére szert tenni a környéken. (OSzK. — Levelestár.) Bitnitz igen készségesen és gyorsan válaszolt a linzi száműzöttnek: a „Felsőség” a kódexet „elküldés végett ki nem adhatja”; már a MTud. olvasásakor feltette egyébként, hogy Pestre küldi a kéziratot, de ezt nem engedték meg előjárói. Kénytelen ezúttal is *Jegyzeteire* utalni a kiadót. Rohoncra még nem tudott átrándulni, de igéri, hogy a pünkösdi ünnepekben kimegy. (Szombathely, 1822. máj. 10. — MTA. Lev. 4° 152.) — B. már a legközelebbi postanapon válaszolt. Felháborodottan kelt ki az „isméretlen Urak” ellen, „a' kik Faludinak kézírásait minden ok nélkül elannyira *féllik*, és szinte erővel el-temetik”:

inkább örülniök kellene, — írta, — hogy új nyomtatásban jelenik meg a költő; abban egyenesen sértést látott, hogy előbbi levelében felajánlott biztosítéka ellenére sem engedtek: eljárásuk, — mondta — „arra fog kényszeríteni, hogy annak idejében e' dologról az egész Haza előtt panaszszal emlékezzen.” Felkérte Bitnitzt, járjon el még egyszer a „felsőség”-nél, s ha ezúttal sem engednének, érje el, hogy legalább a lemásoltatásba egyezzenek bele. B. betűhív kópiát kért, ami még külsejére is egyezik az eredetivel, kívánta a kódex üres lapjainak feltüntetését is. Az előbbi levelében már szóvá tett arckép iránti kéréséhez azt jegyezte meg pótlólag, hogy kép híján személyleírással is megelégednék; felvilágosítást kért még Faludi síremlékéről, temetőhelyéről. (Linz, 1822. máj. 16. — OSzK. Levelestár.)

A szombathelyi előjárók Bitnitz újabb közbenjárására sem adtak kedvezőbb feleletet. A készséges tanár tehát lemásoltatta a kéziratot „Ezen copiában egy egy lapon szinte annyi sor írás, szinte azon betűkkel írva találtatik, mint az eredetiben; honnan az előforduló orthographiai hibákat vagy accentus' elhagyatását nem a' másoló tudatlanságának vagy vigyáztalanságának tulajdonítsa, hanem azon való törekedésemnek, hogy a' copia, a' mint kívánni tetszett, az eredetivel tökéletesen egyezzen. Így tehát ezt úgy tekintheti, hogy magát az eredeti kézírást, a' mitől is csak abban különbözik, hogy kisebb papirosra vagyon írva és nincsen bekötve; sőt még szinte úgy kemény kék tablába is bekötöttem volna, ha a' másoló ki nem kopott volna az időből. A másolat egy tanítványom tette, a' ki fáradságáért semmit nem kíván.” — Bitnitz ez alkalommal tudatta azt is, hogy Faludinak semmiféle arcképét nem találta, újabb kézírata a rendezetlen rohongi könyvtárból nem került elő, „hideg tetemei pedig a' Plebánia' templomának sírboltjában tétettek, a' hol azok minden megkülönböztetés nélkül . . . nyugosznak.” Személyét, akik ismerték, „közép termetűnek, vaskosnak, tele képűnek 's egy kevesé kopasznak írják le; characterére nézve nem tudának utasítást adni, hihetőleg azért, hogy Faludi ő velek nem sokat társalkodott.” (Szombathely, 1822. jún. 6.)

A Bitnitz felügyelete alatt készült másolat 1822. jún. 13-án érkezett Linzbe, B. legalább is ezt a dátumot jegyezte a kötetbe. A kézirat a költő halála után hagyatékával együtt a MTA könyvtárának kézirat-tárába került. (Jelzete: R. u. i. 8° 27.; leírása: Faludi Ferencz *Versei*. Kiad. Négyesy László. Bp. 1900. 95—98. 1.) Elején B. kézírásával „Mutató Tábla” (1—2. f.) és egy levélnyi (3. f.) másolat olvasható Bitnitz 1822. jún. 6-i leveléből. (A rohongi tudakozódás eredményéről, a másolat hűségéről meg a *nyassán és perjén* szavakról.)

B. a szombathelyi Faludi-kézirat másolatán kívül más szöveget nem kapott segítségül kiadása sajtó alá rendezéséhez, Trattner 1822. márc. 22-i levele szerint nem is számíthatott többre. Juranits buzgólkodott ugyan, de érdeklődése semmi eredményre nem vezetett. (Levele B.-hoz, Értény, 1822. máj. 19., MTA. — Lev. 4° 152.) A kiadó — ha elégedetlen volt is az eredménnyel, mert, Faludi népszerűségét ismerve, legalább nagyobb számú másolatra számított (132. l. 31.—133. l. 22., II. számú fogalmazvány), — Bitnitz iránti háláját illendően megmutatta azzal, hogy köete megjelenése után tiszteletpéldányt küldött a címére. (Linz, 1824.) Bitnitzcel egyébként mindvégig tisztelő jó viszonyban volt B. *Költeményei-*

nek második, reprezentatív kiadásából is küldött neki tiszteletpéldányt a következő ajánlással:

T. T.
Bittnitz Lajos Úrnak,
mint
tisztja jó szándékú 's jeles tehetségű
tudós, munkás hazafinak,
's Faludi Ferentz' szíves tisztelőjének,
küldi Lintzből
a' Szerző.

B. csak a szombathelyi kézirat kézhezvétele után tudott érdemlegesen hozzáfogni az új kiadás előkészítéséhez. Munkájának főbb irányait levelezése és fogalmazványai alapján a következőkben jelölhetjük meg. — Párizsi tartózkodása alatt alaposan megnövekedett francia irodalmi ismeretei alapján megállapította, hogy a Faludi győri kiadásába felvett, Révaitól magyarra fordított és a szombathelyi kéziratban is helyet foglaló francia versek nem a magyar költő szerzeményei: „... valósággal Francia Versszerzőktől származtak, és Párizsban ismeretesek, — a' mint én ezt saját tapasztalásomból bizonyosan tudom. Hihető, hogy Faludi azokat megkedvelte, és talán fordítani, vagy legalább idővel az azokban találtató elmés gondolatokat a' maga kedve 's tetszése szerint megmagyarosítva versekbe foglalni akarta.” Énnél többet ma sem tudunk rólok. (B. — Bitnitz, Linz, 1822. máj. 16. — OSzK. Levelestár; B. Toldaléka, 128. l. 17 — 34.; Faludi *Verseinek* Négyesy-féle kiadása, 96. l.)

Több gondot okozott a kiadónak Faludi V. eclogájának (12. sor) két, előtte ismeretlen szava, a *nyassán* és a *perjén*. Mikor látta, hogy Szabó (*Kisded szó-tár*. 2. kiad. Kassa, 1792. 160., 176. l.) és Sándor István (*Toldaléka a magyar-déki szókönyvhez*. Bécs, 1808. 278. l.), kétségben hagyják, barátaihoz fordult. Bitnitz tudós etimológiával az elsőt a *nyájas*, a másodikat a *pergő* szóból próbáltatta származtatni; Juranits a nyassánról semmit sem tudott mondani, a perjénről egy Sopron megyei emberre hivatkozva azt állította, hogy az ott *gyorsan-t* jelent; az értényi plébános közvetítésével Kisfaludy Sándor úgy vélekedett (a *Kisded szó-tár* alapján), hogy a két szó szinonima, jelentésük: *pörén, rondán*; levél ment ez ügyben Virág Benedekhez is, de az ő választát nem ismerjük. (Bitnitz—B., Szombathely, 1822. júl. 6.; Juranits—B., Értény, 1822. nov. 2., dec. 25.; Juranits—Virág B., Értény, 1822. okt. 20. MTA. — Lev. 4° 122. és Lev. 4° 123.) Négyesy (id. kiad. 169—170. l.) Szarvas Gábor véleményét idézi (Nyr. XXI. 30. l.), amivel teljesen egybevág NyTSz értelmezése (II. 1018.: nude, nackt; II. 1326.: nude, simpliciter, natürlich, einfach). A Tsz. a *perje* szónak második helyen a következő jelentését hozza: „szántóföldeken, ugarokon dúsan szertegyökerező vékonyszálú fű (poa- v. phleum-féle, rispen v. viehgras)”. Hasonló jelentést egy feljegyzésének tanúsága szerint tudott B. is: „Perje, filix, Farrenkraut. — Ló-perje; — perje — szittyó. (Juncus effusus, Flattersaisen.” (R. u. i. 8° 27. 3. f.)

B. már a Faludi-kiadás ügyében kiadott felhívásban bejelentette szándékát, hogy indokolt esetekben „könnyű kézzel” változtatni: a költő szándéka szerint „jobbitani” fog a szövegeken. (60. l. 33—61. l.)

34., 64. l. 12—65. l. 20.; II. számú fogalmazvány.) Most, a kiadás *Toldalé-*kában beszámolt javításairól és megmagyarázta eljárását. E szerint korrekciót két esetben végzett: *Az erdő* c. versbe szerkezeti megfontolások alapján beiktatott egy strófát és a *Szent Emidhez* 4. versszakában javított egy rímet. A mondottakon kívül a végleges szövegben négy hibát sorol még fel, ezeket azonban meghagyta. A fogalmazványok tanúsága szerint ez a rész eredetileg bővebb volt: B. hosszan fejtegette — Káldira támaszkodva — *A hajnal* c. vers 14. szakánál (Négyesy-nél 56. sor) bevezetett konjektúráját (*fijait, kölykei* V—VII. számú fogalmazvány) és kitért az említett darab 15. strófájának rímelési különösségére. (V. VIII. számú fogalmazvány.)

A főszövegbe is bekerült, de a fogalmazványok között még terjedelmesebben tárgyalja a kiadó azt a nézetét, hogy az e és ö összrimeltetése, a két hang lényeges különbözőzése miatt, nem engedhető meg a magyarban. E kitérésre a Faludinál látott ellenkező példákon kívül Teleki László értekezése indította, aki 1819-ben a Tud. Gyűjt.-ben adta közre *A' Magyar Vers-szerzés Mesterségéről szölvő Gondolatait.* (I. füz.) Teleki a rímmel foglalkozva többek között a következőket írja: „Annak, a' Múzsák igen érdemes Magyar Tanítványának Batsányi Úrnak, 's ő utánna másoknak is, vagon az a' különös vélekedések, hogy mivel a' Magyar Nyelvben három féle A-t E-t 's J-t gondolnak hogy találnak, azért az utolsó előtt való Syllabában elé forduló vocalist ezen tekintetre nézve is egyenlőnek kívánnák. Én azonban mivel a' Magyar Nyelvben az egy forma vocalisok nemében, a' Nyelv előttem esmeretes természetes Geniussa szerint az Accentualáson kívül más különbséget vagy nem esmérnek, vagy legalább olyan észre vehetetlenek tartom, hogy arra majd figyelmeznem se szükség: azért azt én ugyan szép elme futtatásnak találom, de Verseimben magam meg szorítására az Accéntuált Vocalisokon kívül egyébbre figyelmetességet nem igen fordítok, a' lévén állandó feltételem, hogy a' versben szóért gondolatot, ha tsak lehet, ne áldozzak. Hogy pedig az egyges Syllabájú szókban (Monosyllabumokban) ezen tekintetre nézve mítsoda mód legyen szokásban a' mi Magyar Vers-Szerzőinknél, azt magában esmeretes lévén, itten hosszasan elé adnom nem szükséges; hanem a' Rhythmusról közönségesen még tsak e' kettőt jegyzem meg: Először hogy mivel a' p és b, a' d és t, a' k és g, között a' hangban vagy ki mondásban kevés különbség vagon, azért ha a' két vég Syllabák vocalissai között ezen consonansok egy kis különbséggel fordulnak is elé, nagy hibát a' Cadentziában nem tesznek, p. o. szenvedett, tétetett, szépségében épen, néked téged. — Másodsor mivel gyakran az is meg történik, hogy a' két utolsó Syllaba vocalissai között két, sőt három, Consonans is vagon, azért ha ezek vagy meg nem egygyeznek, vagy az illyen Cadentziában az illyen Betű elhagyatik, nagy hibának ezt sem esmérhetem. p. o. Istent mindent, másnak Mársnak.” (I. 34—35. l.) Teleki a század elején írta értekezését, tehát még a párizsi évek előtt hallania kellett B. és néhány dunántúli barátjának felfogásáról. (Kéziratai: MTA. — R. u. i. 4° 132., 214., 242—243. f., és uo. M. Nyelvt. 4° 6., 11. f.; a cikk megírásának idejéről: Voinovich Géza: *Idősb Gróf Teleki László irodalmi munkássága.* Bp. 1899. 34. l.; a passzus benne van már Telek nagy művében: *A' magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései.* Pest

1806. 200—201. 1.) B. nézetének bővebb kifejtését a III. és IV. szám alatt közölt fogalmazvány tartalmazza. — Az alexandrin történetének kifejtésére Kis János véleménye adott alkalmat. (*Emlékezései*. 2. kiad. Bp. 1890. 494—495. 1.; *A' magyar nyelv mostani állapotjáról*. . . Pest, 1806.; i) jegyzet, IX—X. számú fogalmazványok.)

Faludi linzi kiadója először a verszövegeket rendezte sajtó alá; kéziratát, mely nyomtatásban éppen hat ívet tett, valamikor 1822 végén küldte el Trattner címére. A tipografus mindjárt munkához láthatott, mert B. 1823. jan. 30-án a harmadik ív, febr. 12-én a negyedik, márc. 5-én az ötödik, ápr. 2-án a hatodik ív korrektúráját küldte vissza Pestre. (Expensenbuch, MTA. — Lev. 4° 142.) Kívánságának megfelelően (uo. 1823. jan. 30-i bejegyzés) kapott B. második levonatot (reinen Abdruck) is; ebből ápr. 8-án már az 5. és 6. ívet tette postára Trattner. (Levele B.-hoz MTA. — Lev. 4° 152.)

Az előszón és a *Toldalék*on biztos adat szerint 1822 júniusában már dolgozott a szerző, de úgy látszik, a végső formát csak 1823 tavaszán adta meg neki (V. számú fogalmazvány). A terjedelem és a határidő kérdése már a verszövegek beküldésekor szóba kerülhetett és mindjárt kezdetben valami ellentét merült fel a kiadó és a nyomdász között. B. természetesen ragaszkodott ahhoz, hogy szándéka szerint bőven kifejti idekívánczó mondanivalóját, Trattner az előállítási költség lehető csökkenését tartotta szem előtt, s talán arra is gondolt, hogy a nyelvújítási harc újabb fordulata után nem használ a könyv kelendőségének, ha hosszúra nyújtott orthológus felfogású értekezés jelenik meg benne. Fontosnak tartjuk, hogy a linzi író már 1823. jan. 30-án szükségesnek látta igen határozottan kijelenteni: „... entweder gar keinen Commentar, oder einen solchen, der beyläufig auf 4 Bogen (sammt Vorrede und Biographie) sich belaufe, zu liefern. Das, was die Bogenzahl überstiege, aus meinem eigenen zu verguten. Wiedergensfalls die Biographie ganz wegzulassen, u. die Vorrede auf eine einzige Blattseite zu beschränken, so, dass der ganze Faludi kaum 6 Bogen betragen würde. Er möge wählen, u. kurz und bestimmt hierauf antworten.” (Expensenbuch.) Feltehetően későbbi levélváltásokban tisztázták, hogy az előszón kívül a kötethez járuló életrajzt szövegmagyarázatokkal kapcsolja össze B., és ezt az értekezést a versek végéhez csatolja. (Hasonló bejegyzés: 1823. máj. 1. Expensenbuch.) Trattner minden ellenállás nélkül elfogadta az életrajz függelék-szerű elhelyezésének tervét, de remélte, hogy szövege 2 ívnél többre nem terjed. B. tudta, hogy duplája lesz, s azt javasolta közvetítő megoldásul, hogy a toldalékot a példányok egy részéből hagyják el. A nyomdász erre azt válaszolta, hogy nem érdemes, ha a terjedelem csakugyan nem több a remélnél. (Trattner J. T. — B., Pest, 1823. máj. 23.)

Így haladtak körülbelül és itt tartottak a tárgyalások, mikor a szövegrész nyomdai munkálatainak előrehaladásával időszerűvé vált az előző és a toldalék Pestre küldése. Trattner tudunk szerint először 1823. márc. 22-i levelében kérte a kéziratot. (MTA. — Lev. 4° 152.) B. ápr. 2-án válaszolt, mikor a hatodik, az utolsó Faludi-szöveget tartalmazó ív korrektúráját Pestre küldte: megígérte, hogy az előszót még áprilisban eljuttatja a nyomdászhoz. (Expensenbuch.) Az irat elküldésével azonban egyre késett; lehet, hogy néhány hétig szándékosan is. Trattner leveleiben többször szóba kerül ugyanis, hogy valami legfelsőbb kihallgatásra váró

deputációval, egy Vécsey báró társaságában (talán azzal, akire a *Születési vers* készült?) Bécsbe utazik a nyomdász, s onnan elmegy Linzbe, hogy meglátogassa üzletfelét. (Trattner J. T.—B., Pest, 1823. márc. 22., ápr. 8., máj. 23.) A küldöttség indulása egyre késett, végül a következő évre halasztották az utazást. (Uo. jún. 4., júl. 24.) B. máj. 1-én még azt remélte, hogy az előbeszédet Trattner nemsokára személyesen viheti magával; máj. 17-én, mikor hiába várta a tipografus látogatását, a legközelebbi postanapra ígérte elküldését; 24-én valóban fel is adta, Trattner jún. 4-én nyugtázta a kéziratot (Expensbuch).

A nyomdásznak már az a két hónapos késedelem sem tetszhetett, amit B. előszavának és *Toldalék*ának elmaradása okozott a nyomtatásban; most, mikor megkapta a várt kéziratokat, még inkább megcsappant a kedve. Jún. 4-i levelét azzal kezdi, hogy 2 pengőforint szállítási díjat kellett fizetnie; közli, hogy a *Toldalék* terjedelme több mint 4 ív, majd — a gondolatok sorrendjével áruva el a legvilágosabban kelletlenségét, — közvetlenül ezután így folytatja: „übrigens haben Sie dafür nichts zu entrichten, diess ist das Probeheft, ich will also die Unkosten aufopfern, die Folge wird es zeigen, ob die Unternehmung Schaden oder Nutzen abwerfen wird? — Wenn die Unkosten herein bringe, so bin ich damit reichlich Zufrieden. . .” Ettől kezdve egyre inkább kitolódott a könyv megjelenésének ideje. Igaz, a cenzor, sok munkája miatt, csak július elejére ígérte a nyomtatási engedély kiadását; igaz az is, hogy a cég vezetője közben Petrózára utazott, de még így is több történhetett volna a borítólap (Umschlag) helybenhagyásánál és egy meg nem tartott ígéretnél, hogy ti. július végén a *Toldalék*ból két ívnyi korrektúrát kap B. (Expensbuch, 1823. júl. 19., Trattner—B. Pest, 1823. júl. 24.) A linzi írónak aug. 27-én írásban kellett sürgetnie a nyomdászt, míg végre a *Toldalék* első ívének levonatát szeptember elején megkapta, és 7-én visszaküldhette; újabb türelmetlen levélre, novemberben kapta a második ív korrektúráját, de ennek második levonatát csak dec. 5-én tudta visszaküldeni Pestre, egy hétre rá a harmadik ív korrektúráját. (Expensbuch.) 1824. januárjában már a nyomdász is szégyellte a dolgot, s végre február végére befejeztette a kis kötet több mint egy évig tartó nyomtatását. (Trattner—B., Pest, 1824. jan. 19., jan. 29., febr. 20.; Guzmics és Juranits is sürgette a nyomdászt: Juranits—B. 1823. aug. 1., 1824. márc. 13.) A könyv 400 példányban készült. B.-nak 10 tiszteletpéldányt vitt a gyorskocsi „honoráriumként”, pedig postaköltsége is többre mehetett ezek áránál. (Trattner, 1824. jan. 29. és febr. 20-i levelei; B. kiadásairól a Lev. 4° 152-ben maradt fenn egy cédula; ugyanitt található a kötet nyomdahibái jegyzékének kéziratos töredéke.)

Az *Előbeszéd* római számozással készült (I—VII. 1.) és az elmondottaknak megfelelően a Faludi-szövegek elkészülte után nyomtatták; utólag kötötték a *Toldalék* után a „Mutató”-t is. A „Hibák” jegyzéke a *Toldalék* utolsó levelének üresen maradt verzójára került. (264. 1.) A címlap a *Versék* kötetéhez hasonlóan itt sem tartozik az első ívhez. A koszorúba foglalt lantot Kininger rajzolta, Pfeiffer metszette, a betűk valószínűleg Junkertől valók. (BJÖM. I. köt. 258. 1. — Az idevágó paszszust Kininger leveléből már ott idéztük, azzal a megjegyzéssel, hogy az ott említett lant és koszorú rajzát nem tudjuk mire vonatkoztatni.) A címlap történetéről továbbiakat Trattner jan. 19-i leveléből tudunk

meg: „übrigens habe die Jahreszahl auf dem Tittel mit 1824. verändern lassen, und frische [?] Abdrücke verfertigen lassen.“ A javítás nyoma jól látható a kötet címlapján.

Trattner János Tamás nem volt éppen a legelégedettebb az íróval, mert ez inkább saját terveit követte, mint kiadója érdekeit képviselte. B. is eleget panaszkodott Juranitsnak. Az íróat azonban, jobb lehetőség híján, a kényszerűség és nagy tervei megvalósításának vágya arra indította, hogy éppen ebben az időben, 1823. nov. 2-án kérdezze meg a kiadótól: elvállalná-e saját verseinek megjelentetését, mégpedig méltányos honoráriumért. A válasz ebben a helyzetben csak udvarias kitérés lehetett. (1823. nov. 2. Expensensbuch; BJÖM. I. köt. 255. l.) — B. valószínűleg az általános szokást követte, mikor jutalmat adott könyve szedőjének és nyomtatójának. Az összeget illetőleg tájékozódásul a nyomdászt kérdezte meg. A feleletet fia halála után, aug. 5-én az öreg Trattner Mátyás adta meg: „Was die Belohnung des Setzers und Druckers betrifft, so steht selbe bey Ihrem guten Willen: die ausgesprochenen f 12. W. W. sind genug um ihren Dank dafür zu ernten“. (MTA. — Lev. 4° 152.)

B. megállapodása — említettük — úgy szólt, hogy Trattner abban az esetben folytatja a Faludival megkezdett klasszikusok sorozatát, ha az első kötet példányai elfogytak. Úgy látszik, az író biztosan számított könyve sikerére: már 1823. májusában új kiadás lehetőségéről írt a nyomdásznak. Trattner azt válaszolta, hogy a készülő 400 példány 60, sőt 100 esztendőre elég a könyvpiacra, évenként jó, ha 50–60 elfogy. (1823. máj. 23., júl. 24., 1824. febr. 20.) B. nem hagyta annyiban a dolgot, és a kötet megjelenése után újból érdeklődött a terjesztés felől. Ezúttal Trattner Mátyáshoz fordult, aki 1824. márc. 14-e után újból kezébe vette a nyomda irányítását. Az öreg Trattner részletesen válaszolt régi barátjának: mint minden kiadványát, ezt is hirdeti katalógusában, levelekben, árulattja vidéken; a pesti vásárok idején a könyvkötők felkeresik üzletét, s ad nekik bizományba; eddig 19 díszkötésű példányt küldött gazdag gyűjtőknek és irodalomértőknek. „Überzeugen Sie sich — folytatja —, dass ich ohne Ihnen zu nahe zu treten, in diesem Fach, besser kenne als Sie, und dass ich nicht so stumpf bin meinen Vortheil zu vernachlässigen!“ (Pest, 1824. okt. 9.) B. egy újabb hasonló tárgyú levelére (1825. febr. 5.) csaknem szóról szóra úgy felelt, mint egy évvel előbb a fia: „Mit dem Absatz des Faludischen Werkes geht es so schlecht, dass wenn die Zeit für das Litteratur-Fach sich nicht ändert, wenigstens 100. Jahre erfordert werden!“ Ebben az időben (1825. ápr. 5.) 299 példány hevert raktárában; azt meg sem tudta mondani, hány eladatlan példányt tartottak bizományosai. B. nem tehetett mást, mint hogy jobb reménységgel bízta az öreg tipografust. (Expensensbuch, 1825. ápr. 17.)

Trattnerék persze nem tettek többet a könyv terjesztése érdekében, mint amennyit abban az időben bármilyen más kiadványuk üzleti hasznáért: felvették a nyomdájukban készült új könyvek listájába (Tud. Gyűjt. 1824. X. 126. l.) és irattak róla egy rövid ismertetést a Kulcsár lapjába, amit az ő műhelyükben nyomtattak. (1824. márc. 28. 17. sz. 136. l.) Igaz, ez utóbbi megfélemlített B. ízlésének: „Régóta óhajtottá minden Hazafi nyelvünk' megkedveltetésére, hogy a' tiszta magyarsággal írtt régi Versek kellemetes formában adattassanak-ki. Ezt most örömmel látjuk Tudós Batsányi Urnak törekedése által tellyesedni.

Tizenkettőd rébten, mind Velin papírcsón, szép betűkkel, 's igen tsinosan elentek meg Faludi Versei. Már most a' Nemzet' jó fíjainak 's leányainak kötelessége, ezen jeles kezdetet pártfogásával gyámolítani, mellyre mind magok a' gyönyörű Versek, mind a' kiadásnak szépsége igen igen érde- mes."

A kötet visszhangját irodalmi barátok és ellenfelek magánlevelei- ből ismerjük leginkább. Juranits László 1824. ápr. 25-én látott először példányt a felsőorsói prépostnál egy névnapját ünneplő szcmzéd esperes- nél. Asztal fölött mindjárt fel is olvastak belőle. A kötetről az értényi plébános a következőkben írta meg véleményét: „Barátom ezen tsinos es minden tekintetre méltó igen ékes könyvetske nekem nagyon meg tet- zett; mind helyes el rendelésére, mind pedig a' fiatal írókhoz intézett, szép tollu, 's bölts és igen hasznos értekezésedért; de különösen, hogy neved alatt jött nap világra, úgy tekintettem, mintha téged magadat láttolok volna. Igen tetszett Faludi élete, és annak igaz Magyar charac- tere le festése, ítéletem szerint sokkal tekéletessebb ez mint a mit hajdan Revai függészttet eleibe, de úgy illet ezen hasonlithatatlan Nagy Magyar- hoz. Bé tellyesedni látom tehát kívánságomat; emlékezhetz róla, hogy én téged kértelek, hogy a nyelv-rontók ellen tsak néha is valamit közölnél a T. Gyujteménybe; it tehát mind föl találok a' mit óhajtottam, ugyan tsak eleget téttel, derekossan meg letzkézvén az ujjitokat. Mind helyes, szép, és jó, a mirül beszéllez. Nem gyözzük magasztalni derék szívedet hogy oly távul is gondoskodik hazafiúi érzékenységgel nyelvünkrül. az Értekezésben, az volt nekem különös, hogy a' Magyar Poéták' fényes tsillagi noha fáros versekbe írnak, még tsintsenek minden mérték nélkül a' mit én ugyan soha nem véltem volna; pedig lám mely szépen meg van mutatva! Egyedül az az észre vétel nem tettet nekem mintha Faludi midön mondja *Vágják apróra szíveket* nem helyes mondas volna ezt Faludi in proprie és emphaticce mondja az az verjük jól öszve; és úgy gondolom, hogy a Magyar még a köz beszédbe is él ily formán, po. minden nap holjuk hogy az anya fenyegeti fiát, *apróra töröm tsontaidat.* az után hogy ozt irád hogy még Gyöngyösi munkáji oly otsmányul volnának ki adva holott Dugonits András ki adása mind papirossára mind bötuire nézve tsinos ki adás." (Értény, 1824. máj. 15.) Válaszul B. Dugonics kiadásával kap- csolatban írhatott valamit, mert a következő levélben így szabadkozott Juranits: „Én Dugonits Magyarságát nem ditsértem, tsak egyedül Gyön- gyösi Ki adását. Úgy gondolom kis versengésink mellet is jó Barátok maradunk Kérek is annak álhotoságára." (Értény, 1824. szept. [okt.] 24.)

Juranits leveleiből tudjuk, hogy Virág dicsérte a Faludihoz ragasz- tott értekezést, pedig a g) jegyzet kipécézett példája tőle való. (*Poétai munkák.* Pest, 1822. 7. 1., *A' Músához c. vers.*) B. egyébként Kis János: *A' magyar nyelvnek mostani állapotjáról kimivelletése módjairól eszközeiről.* Pest, 1806. 76—77. lapján lett figyelmessé a versre. Kis János *Emlékezei*- ben foglalkozott B. támadásával. 2. kiad. Bp. 1890. 494—495. 1.) Horváth Endre, az értényi plébános szerint, este az ágyban is Faludit olvasgatta. (Értény, 1824. aug. 23., 1826. júl. 9.) B. leginkább Kisfaludy Sándor véleményére volt kíváncsi. Közvetítjük, Juranits, 1824. nov. 13-án írt is az ügyben Sümege, és idézte a linzi számúzott leveléből a következőket: „Szeretném meg tudni lárs-e [raj]ta foganatya azon intésemnek, mellyet

a Magyar Versezőknek gondatlanságáru a 186dik lapon mondottam; nem kedvezhetvén ebben Ó neki is, eléggé meg ditsérvén másut mind azért a' miért ditsérvén lehetett és kellett." Az említett lapon az e és é összerímeltetésének helytelenségéről van szó. Kisfaludy ítéletét Juranits 1825. júl. 10-én írta meg B.-nak: „A te munkadrul azt itéli, hogy melytő a Martzibányi jutalomra, és ha az meg lenne", a jövő országgyűlésen folyamodjék B. kegyelemért. (A Marczibányi-jutalommal kapcsolatban 1. B. JÖM. I. köt. 416—424. 1.)

Bitnitz Lajos 1824. ápr. 9-én köszönte meg B. kötetét és ez alkalommal a következőket írta: „Nem kétlem, mély tudománnyal és velős, néha csipősen érdeklő észrevételekkel bő munkád józanabb gondolkozású Tudóssaink előtt mindenütt olly kedvet fog találni, mint a' millyen örömezzéssel tőlünk fogadtatott 's ennél fogva reménylhetni, hogy ígéreted szerint Nemzetünk szebb kiadásokban birhatja jelesebb költőjít. Adjon a' Magyarok Istene hoszszú életet 's kívánt egészeget hazafiúi törekedés teljesítésére! Csak arra az egyre kérlek 's velem mind azok, kikkel e' dologról értekeztem, bizodalmasan emlékeztetnek, hogy a' többi munkákat is helyes jegyzéseiddel ékesítsed, minthogy az illy munkák így elkészítve nagyon sokat használnak az ifjú Iróknak, kiknek elmúlaszthatatlan kötelességek, a' nemzet jelesebb Irójít olvasni és tudományosan tanulni; és ha a' régi classicus Irók minden új kiadásban újabb 's újabb jegyzésekkel felkészítve jelennek meg, nem látom elég okát, miért tagadhatnók ezt meg honni jelesebb Irójkinktól." (MTA. — Lev. 4° 152.) — Mint később, a *Versek* és a *Poétai munkák* esetében, most is gondolt B. arra, hogy kiadványa az ifjúság kezébe jusson. Ezúttal Bitnitznek küldött példányokat jobb tanítványai közötti szétosztásra. (Bitnitz—B., Szombathely, 1826. máj. 11., B. JÖM. I. köt. 263., 271. 1.)

A „nyelvújítók táborába", — ha lehet még ekkor a Kazinczy körül csoportosult írókat így nevezni —, *Toldaléka* ellenére kevesebbet beszéltek B. kiadványáról, mint az ezt bejelentő felhívásról. Kazinczy maga a nyomtatás elhúzódása miatt már azt hitte, hogy nem jelenik meg Faludi; mikor végre kikerült Trattner sajtója alól, B. modorát kifogásolta, s mindjárt leszögezte, hogy nem akar vitatkozni legrégebb ellenfelével. (Kaz. Lev. XVIII. köt. 482., XIX. köt. 185., 202., 283. 1.) Ami B. szándékának érdemi részét illeti, erről Majláthnak írta meg a véleményét: „... Bacسانی . . . uns gerne zum Faludi zurück führen möchte, grade so, als wenn man Ihnen vorhielte, dass Gellert nicht wie Sie Deutsch schreiben, sich daran nicht zu stossen nöthig habe." (Kaz. Lev. XIX. köt. 324. 1.)

Kazinczy tanítványai erre az időre már felnövekedtek, és mesterüktől sok tekintetben független, önálló utakat jártak. Tárgyilagosabb és egyúttal történetibb szemléletüknek néhány jele B. műveinek gondosabb figyelemre méltatásában és bizonyos érdemeinek elismerésében kétségtelenül felismerhető a Faludi kiadás történetével kapcsolatosan is. Trattner Mátyás 1827. márc. 13-án az *Élet és Literatura* két kötetét küldte B.-nak, a szerkesztő, Szemere Pál kérésére, hogy írjon róluk bírálatot a Tud. Gyűjt. számára (Lev. 4° 152.) A linzi számúzótt már 1826-ban meghozatta a folyóirat első füzetét Eggenbergertől, tehát előbb is ismerte; nyomát nem találtuk, hogy Szemerének vagy Trattnernek ez alkalommal válaszolt volna. (Expensenbuch, 1826. aug. 16.) Ugyancsak

Szemere volt az, aki Kazinczy visszaemlékezéséből törölte, hogy a két író soha nem szerette egymást. (Kaz. Lev. XXI. köt. 3. l.) Szemere lehetett végül az, aki a folyóirat 1829-i kötetébe (XXI. rész, 36—40. l.) beiktatta B. Faludi-kiadásának g) jegyzetét, több más nyilatkozat között, *Házi jegyzetek* összefoglaló cím alá. (A részlet Virág Benedek *Póltai munkái*-nak említett legelső verséről szól.) B.-nak nem járt a folyóirat, és csak olvasta valahol, hogy az említett szám szerzői között ő is szerepel. Juranitsnál érdeklődött tehát a dolog felől, s ez 1830. júl. 1-i levelében számolt be neki. (L. még Juranits következő leveleit: Értény, 1827. júl. 28., amely szerint személyesen megismerte Szemerét Füreden, [1829.] júl. 25., okt. 27., dec. 21., Pécs, 1833. aug. 31. és BJÖM. I. köt. 260—261. l.)

*

Az író kézirati hagyatékában szép számmal maradtak fogalmazványok, mégpedig kivétel nélkül olyan exkurziók, melyek a *Toldalék* mai szövegének valamelyik részéhez kapcsolódnak, de az értekezés végső formájából kimaradtak. E kitérésekről az alábbiakban adunk számot.

Az első (Ms. 10.218/a, 12. f.) Faludi életrajzához kapcsolódik (118. l. 9—19). B. itt az V. és VI. eklogára támaszkodva, az utolsó változatnál sokkal részletesebben magyarázza az öreg jezsuita rendje felosztásán érzett fájdalmat, s kiegészítésül előadja, mit írt ugyanezen alkalomkor a két másik ex-jezsuita költő, Rájnis és Baróti Szabó.

I.

Melly érzékenyen vette, 's melly keservesen megsíratta légyen utolsó öregségében a' jó Faludi egy olyan Társaságnak vagy Szerzeti Rendnek felosztását, tellyes elszélyesztését, a' mellyben Ő majd egész életét töltötte, 's annyi nevezetes hívatalt viselt, annyit munkálkodott, és maga oly sok országok 's városokban annyi érdemet, betsületet szerzett vala, — azt minden emlékeztetés nélkül-is kiki önként és igen könnyen el-ítheti, 's ezen jeles nagy Poétának Vdik és VIDik pásztori költeményéből még inkább tapasztalhattya. Ezen két költeménynek poétai érdeméről, vagy mesterségbéli külső belső mivoltáról, itt nem emlékezzvén; az utolsóinak tárgyára 's értelmére nézve, meg kell engednünk, hogy ennek azon része, mellyben Mopszus a' Pásztorok' Fejedelméről, vagy Fő-Pásztorról 's annak véletlen haláláról emlékezik, talán nem minden értelmes Olvasónak lehet kedve szerént. Sokan vagynak t. i., a' kik azt a' többrendbéli nagy és kemény *vádot* helytelennek, igazságtalannak; és még többen, a' kik azt a' Fő-Pásztor' halálán mutatott *víg örömet* illetlennek tartják. Senki sintsen pedig, vagy legalább nehezen fogna ma valaki találtathatni; Azok között t. i., a' kik józanul gondolkodnak, tisztán éreznek és látnak, 's az afféle dologról részrehajlás nélkül, igazán, és voltaképpen ítélnetnek, — nehezen fogna, mondom, az illyen rendbéli Magyar Olvasók között, ma valaki találtathatni, a' ki azon halhatatlan nevű Fő-Pászornak valóságos érdemeit, ritka és mély böltsességét, 's egyéb

erköltsi jeles tulajdonságait nem tisztelné, vagy azokat igaz lélekkel Isten és emberek előtt tagadhatná; a' nélkül, hogy a' némelyektől még ma-is vádolt nagy Embert minden hibától mentnek vallaná, vagy valamely politikai szövevényes kérdésnek fejtegetésébe ereszkednék. De, hogy a' maga saját ügyében soha senki bíró nem lehet, annyival-is inkább, mivel a' halandó ember, ha akarná-is, hideg vérel, tsendes elmével, részrehajlás nélkül, arról nem ítélhet, 's maga ellen annál kevesebbé szólhat, végezhet, mennél mélyebben érzi a' tapasztalt kárt, sérelmet és szívbéli fájdalmat; De méltó mindazonáltal a' jelenvaló esetben, éppen azért, mivel az minket egyenesen nem illethet, és arról mi most, ötven esztendőnek elfolyta után, 's a' Világ' ezen idő alatt majd egészen megváltozott állapotjában, bátrabban ítélhetünk, — igen-is méltó, mondom, hogy, midőn mi most Faludi' magyar Pásztorainak keserves panaszszait halljuk, vagy olvassuk, azt-is gondolóra vegyük, 's jól megfontoljuk: mely időkorban, milyen környúlások között 's milyen elmebéli állapotban írta szerzette légyen a' Poéta ezt az utolsó pásztori verset vagy költeményt? Mit lehessen a' sérültt és nem ok nélkül kesergő bánatos szívtől, mit lehessen olyankor az emberi gyarló természetűtől általlyában, 's mit lehessen különösen egy oly nagy hatalmú 's tekintetű Szerzeti Rendnek vagy Társaságnak egy oly jeles, és számtalan sok érdemek között megőszültt, elaggott, elerőtlenedett Tagjától okosan megvárni, 's méltán és igazsággal kívánni, a' ki, mások' vétke miatt, ártatlanul 's vétetlenül szenved; 's kit szinte már földi pályájának végénn éppen akkor ér az üldöző Sorsnak legkeményebb tsapása, éppen akkor vet véletlenül a' háborgó Világ' szélvész es haragos tengerére vissza, mikor hosszas és veszélyes hányatásai után biztos révparthoz közelített vala, 's mikor a' kifáradtt, elbágyadt szegény bújosónak az óhajta vártt és méltán reményeltt tsendes és bátorságos nyugalomra, legnagyobb szüksége lett volna?*

A Magyar Litteratúrának történeteire nézve, különös említést érdemel, hogy ez a' szerentsétlen eset, 's váratlan kemény tsapás egyszerre szinte három jeles Magyar Poétát ért, és, a' mint az egygyik kesergő Pásztor szívszakadva mondja,

A' vak szerentsének bal szárnyára vetett ;

Faludi Ferentzet, Baróti Szabó Dávidot és Kőszegi Rájnis Józsefet; a' mint ezt ma minden tanúltt Hazafi jól tudja, megismervén mind a' háromnak több rendbéli szép érdemeit, melyeket a' nemzeti nyelv' és poézis' felemelésére, gyarapítására tett szíves és hasznos fáradozásaikkal szerzettek, a' nélkül, hogy életekben ebbéli nagy és megbetsíthetetlen szolgálattokért illő jutalmat nyertek, vagy polgártársaik' részéről valamely vigasztaló különös tiszteletet tapasztaltak volna.

Emlékezt lévén Baróti Szabónak és Rájnisnak verseiben, munkájiban-is azon szerentsétlenségről, méltó lessz itt egygyütt látni, miképpen és milyen versekbe foglalva fejezte légyen ki mindenik, a' maga különös állapotjához és saját karakteréhez képest, akkori szomorú érzéseit, gondolattyaít.

Baróti Szabó, a' ki azon időben Besztertze-Bányánn a' szerzetbéli 3dik próbánn, és életének mindegygy [!] 35 esztendő volt, imígyen kezdi festeni panaszos indulattyaít:

Mostoha sorsomnak mérges fülánkjai most-is
Gyötrennek. Ah! méltó, szánakodásra fejem.
A' mikor a' mennykő letsapott Besztertze' határium,
Kárainonn forró könyveket önte szemem.
Oh, de reméltem volt, hogy az Ég valahára kitisztúl,
'S mostani gyászszábol hajdani fényre derül.
Így elmélkedtem: Mit epedsz? minek áztatod artzád'?
Nézd az Eget; még él, él az Egeknek Ura.

Rájnis ellenben, — azzal dítsekedvén egygyik munkájának toldalékjában, hogy ő néha álmában-is verseket szerzett; az itt következő *distichont* hozza-fel bizonyító például.

„Elvették Lójólának követőji gatyámat:
Római Pápa Urunk! üngömet el ne vegyed.”

Nem lehet tagadni, hogy a' szegény „Köszegi Poétának” igen különös álmái voltak; és hogy ő azokat még-is igen szépeknek tartotta, 's azokat hová hamarabb versekbe foglalván, az egész Világnak elbeszélte. — Azt vélte kétségkívül, hogy az afféle nyavalyás álmadozások (*aegri somnia, vanae species*) a' szép mesterségnek jeles tárgyai lehetnek, 's még a' józan eszű tudós Olvasónak-is gyönyörúséget okozhatnak!

*NB. *jellel, a margón :*

Vallyon, ki hihette,
A' ki reménységét váltig le nem tette?

Pán kivetkeztetett,
A' vak szerentsének bal szárnyára vetett.

A végleges szöveg rendje szerint (132. l. 21 — 133. l. 22) másodiknak következő töredékben — ahhoz elég szorosan tapadva — a Faludi kéziratok megszerzésében tapasztalt nehézségekről szól a kiadó; a verző sorai a szövegjavítások tárgyalásának bevezetéséül szolgálnak. A rektóra került textus csonka; hiányait a végleges szöveg megfelelő soraival egészítettük ki. (R. u. i. 8° 80., IV. 23.)

II.

— — — — —
és [különösen ezen nagy nevű Poéta' magyar verseiben olly igen] gyöny [örködtet, 's főképp némelly énekeit] <énekelg> [mint p. o. Magas hegyek] *szelid erdők* : A' Szerentse változásainn, 's a' t. olly] örömet <énekelg> [ették, 's nagy szorgalommal összeveirogatták, —] már talán mind kihalta[k; azok ellenben, a' kiknél Faludinak] <ezen Poétának> némelly [efféle munkáji történetből] ma-is írva találtathatná[nak, az illyen tudományos dolgokkal, a' Magyar Ny[elv és Litteratúra] hasznával, 's Faludi' ditsősségével [keveset] gondolnak, és azért inkább akármelly egyéb

tárgyakra fordítyák idejeket, fárad[ságo]kat, mint-sem a' nállok rejtekben heverő idegen és haszontalan kintsnek másokkal való közlésére, vagy talán szántt szándékkal elrejtik, és rítúl fősvénykedve annál szorossabb zár alatt tartják, mennél többször hallyák, hogy azzal mások-is örömetst bírnának. Megvallom, hogy ezt a' nagy gondatlanságot, és az illy rendbéli dolgok íránt még ma-is olly sok helyenn, olly sok személyeknél uralkodó, hideg és semmiképpen meg nem lágyúlható kemény érzéketlenséget, nem lehetett szívemre nem vennem, fájdalom nélkül tapasztalnom; úgy, hogy nékem-is azt kell most ezen Poétának egygyik kesergő pásztorával az egész Haza előtt panaszolkodva mondanom:

Hallottam, nem hittem: vallyon ki hihette,
A' ki reménységét váltigt le nem tette?

Illyen környűállások között, illy szorútt és kedvetlen állapotban [h]ijában várakozttam, remélttem volna, kéntelen [v]alék] utólyára magamat eltökéllenem, és Faludi' magyar verseinek ezen kis gyűjteményet úgy, a' mint itt vagon, kinyomtatás végett kezemből végképpen kieresztvén sajtó [a]llá bostáttanom. Ennek elkészíttésében legnagyobb hasznát vettem, a' mint már fellyebb jelentém, a' Szombathelyi kézírásnak, a' mellynek igaz és tökéletes mássa most-is előttem van. A' Szerzőnek akarattját meg nem szegvén, [é]deš örömetst megtselkedvén mind azt, a' mit az illyen idegen elne-szülemények', szép mesterségbéli maradványok' Kiadójától az Olvasó méltán megvárhat, és a' mit a' ditsűültt Szerző, ha még élne, [va]lamellyik szives jó baráttyától vagy — — —

és ámbár tudtam, 's több rendbéli tapasztalásomhoz képest bátran remélttem volna, hogy Faludi Ferentz, ha még élne, ebbéli jó szándékomat 's hazafiúi szívességemet meg nem vetné, sőt mint egyenes lelkű bölts ember 's a' nemzeti nyelv' és poézis' gyarapodásának, nagyobb ditsűségének örűlő, nemes szívű, jó Hazafi, 's igaz Magyar, hasonló barátságos indúlattal, viszont szívűséggel, 's köszönettel venné — jól tudván, hogy több szem többet lát, és hogy az olly tiszta szívből származó barátságos segedelmeskedés, melly mindég minden Nemzet' Költőjinél 's egyéb rendbéli legjelesebb Írójinál szokásban volt, és most-is szokásban van, az ő igaz ditsűségére legkevesebb homályt sem hozhat, holott inkább mind ennek, mind a' nemzeti nyelvnek és poézisnak (A' helyett, hogy sok más nem illyen érzésű 's gondolkozású Írók és Versszerzők, az efféle barátságos segedelmeskedést, hazafiúi munkás szeretetet, 's igaz és szives Quintiliuskodást, utólyára háladaflansággal szokták viszontaglanai, a' mint azt Voss, Ramler, 's több mások-is elég gyakran és bőven tapasztalták, a' nélkül mindazonáltal, hogy azért tovább-is jót tenni, 's a' hazai nyelvnek és litteraturának ekképpen-is szolgálni megszüntek vagy valakitől köszönetet vártak volna.)

[*] *Seht euch vor*, úgy mond Voss Úr, Német-orzágnak egygyik legjelesebb Poétája 's Filologussa, *seht euch vor, künftige Bundesbrüder! Auch erbeten, auch mit Bescheidenheit ertheilt, wird Rath zu Besserung selten Dank finden, wie Quintils Strenge bey Horaz. Doch, doch! wagt nur redlich zu seyn!*. Elég vizasztalására lehetett ezen nagy-érdemű tudós Embernek, hogy ebbéli tiszta jó szándékát *Klopstock, Gleim*, 's több

más ilyen első karbéli jeles Férjfiak, voltaképpen megismérték, bctsímlí tudták, 's javallásait, egyengetéseit, szíves köszönettel yették. Nyert ezekkel az egész nemzeti nyelv és litteratúra; és az ilyen Írók' illy szent egygyessége, hazafiúi nemes buzgósága, 's barátságos öszvemunkálkodása által emelkedett olly rövid idő alatt a' tökéletességnek azon magas pontyára, a' melyenni most Európa tsudálkozva szemléli.

A harmadik töredékfogalmazványt a hagyaték két, egymás szövegét folytatató papírdarabján találtuk. (R. u. i. 4° 79., 2. 16—19. és 13. f.) Korai kézirat lehet, abból az időből, amikor a *Toldalék* szerkezeti egységei még nem különültek el egymástól. A szöveg — első bekezdését nem tekintve — a 140. l. 21-nél kapcsolható be a végleges szöveg folyamatába.

III.

A' tudós Olvasóhoz.

Ezen Poétai M. Gyűjteménynek első kiadásában, — mely FALUDINAK halála után nyoltz esztendő múlva, Révai Miklós által (Győrött, 1786 Straibig József' betűjével) botsáttatott közre, — az itt XXVII-dik szám alatt találtató egyházi Énekben, („Szent Emidhez”) melyet Faludi talán akkor szerzett, midőn Rómában egész öt esztendő Magyar Gyóntató volt, a' 14dik vers inígy olvastatik: „Föld rémülvén Oltalmunk”. —

A' Magyar Versszerzés minden iskolai Poétika nélkül-is elég ismeretes egyyik fő törvénye, bizonyos regulája szerént, okvetetlenül és tellyességgel szükséges lévén az efféle páros versekben, sőt még a' Gyöngyösi' módgyára írtt négyes strófákban-is, hogy a' sorokat bérekesztő szónak legalább a' végső hangja valósággal öszvezeengjen, 's ugyanazért egymással mindenképpen megegygyezzen; a' *Szöszöllőnk* és *Oltalmunk* között pedig, nem tsak illy tökéletes egygyenlőség, de majd semmi hasonlatosság sem taláttatván: kéntelen valék ezenn a' soronn lehetőképpen segíteni, 's annak ebbéli hijánosságát könnyű kézzel helyre hozni, kipótolni. A' mit-is én, mint Kiadó, annál bátrabban tselekedhettem, mivel, az említett Győri kiadásnak több rendbéli, 's elég számos egyéb fogyatkozásaihoz képest, a' mellyeket (mint p. o. *markomból, fenyősbén, tett, kölykeit,* 's a' t; imezek helyett: *kezemből, fenyvesben, tehet, fijait*) éppen nem lehet tsupa nyomtatásbéli hibák gyanánt venni, vagy azok miatt a' betűszedőnek[!] gondatlanságát okozni, — annyival-is inkább, minthogy azok többnyire a' vers' végén taláttatnak, 's azt nyilván és egészen megrontyák; mivel, mondom, mind ezekre nézve igen hihető dolog, hogy ezt sem kell, és igazságtalanság nélkül nem-is lehet, magának Faludinak tulajdonítanunk. Legalább bizonyos az, és semmi kétséget sem szenved, hogy ez a' jeles, és méltán nagy hírvű Poéta, az említett regulára vigyázni szokott; hogy Ő az ellen nem egy könnyen, és valóban igen ritkán, vétett; és hogy, a' mi több, 's a' mitől ezen gyűjteménynek minden Olvasóji önként és könnyen ítélhetnek, illy szembetünő hibát soha tsak egyszer sem követett-el.

Igen különös gondolat volna bizonyyára már magában-is, ha valaki azt vélné, hogy verseinek végénn az ollyatén *kétféle* magánhangzót, úgymint a' megvontt vagy *accentuáltt*, és már természete szerént hoszszú,

's nem egyedül a' reakövetkező több mássalhangzó miatt (a' Görög, Deák, és Magyar igaz időmérték szerént) meghosszszabbult ó betűt, a' vonatlan és magában röviden hangzó u-vel öszvepárosíthattya, egygyeztetethi: 's ha valaki, ehhez képest, kötött beszédében az utolsó szótagokra nézve az úgynevezett *alliteration*ónak olly tsekély és olly igen szegény nemével, mint a' jelenvaló esetben az *ónk* és *unk*, megelégednék! Valamint erre más idegen nyelvekbéli versekben is nem könnyen lehetne példát találni, úgy a' miénkben sem szorúlhat senki effélékre; mellyben, a' poézis' ezen nemének más egész külső belső állapottyát tekintve, már tsak az is felette nagy szükségét, rendkívülvaló[!] szorulttságot, szegénységet jelent és bizonyított, ha ki verseinek párosításában a' tsupa ragaszték-szótskákkal (*ság ség, nak nek, ba be, ban, ben, hoz hez höz, tól tól, ből ből, val vel, nál nél, el, fél, meg, ig, is, 's a' t,*) megelégszik, és az illetén függelék-szótagot megelőző magánhangzónak eltűrhető hasonlatosságáról nem gondoskodik; vagy legalább az egygyik sort más rendbéli egygyenlő hangú szóval (mint p. o. *ág, nagyság; még, szépség*) nem végzi, nem párosíttya, 's az ebbéli tsotka hijánosságát el nem kerüli.

A' mi pedig a' felyebb előhozott egygyeztetésbéli törvényt, egygyik fő regulát, közelebbről illeti: úgy látszik, hogy éppen nem hasznaltan dolgot tselekszem, ha ez iránt itt valamivel bővebben szóllok és a' mai Magyar Versszerzőket arra nyilván megenlékeztem, 's egyszermind pedig több ilyenféle, és egyenesen ide tartozó, tárgyakról is azt, a' mi szükségesnek lenni látszik, magyarul kimondom, 's a' jó akaratú, igazságot szerető értelmes tudós Magyar Olvasónak további saját megfontolására bízom.

Ugyan is mi nálunk Magyaroknál a' kérdésben lévő szép mesterségnek említett regulája — szinte már feledékenységbe menni, vagy még ma is egészen ismételtennek lenni látszik: minthogy arra, valamint a' versszerzésnek nem kevesebbé szükséges egyéb tulajdonságaira is, többnyire még azok a' jobb és tűrhetőbb, és vagy legalább elhíresedettebb, Verselők sem ügyelnek, a' kik most némelly igen bölts, és a' nemzeti nyelvről 's poézisről 's ezekhez tartozó többféle nevezetes tárgyakról igen gyakran itélő kis bíraktól naponként fennyen ditsértetnek, sőt, mint derék jó Versszerzők, hasonlíthatatlan Magyar Költők, 's mindenképpen követésre méltó, ámbár elérhetetlen, tökéletes új példák, (értelenségből 's büszke tudatlanságból-e? vagy tsupa felekezethéli neveltséges előítéletből, vak ösz-tönből 's titkos hajlandóságból? vagy talán még mind ennél is alábbvaló mellyékes tekintetkből?) majd égig magasztaltatnak! Annál méltóbban lehet tehát, és bizonyára kell is mi nekünk más Magyaroknak, kik a' Nemzeti Nyelvnek és Poézisnek ügyét, hasznát, ditsőségét, szívünkön viseljük, már most legalább az ollyan rendbéli Verselőkre nézve, a' kiktől minden ebbéli ajándékát az anya természet mostohálkodva meg nem tagadta, nem tsak óhajtanunk, hanem egyszermind nyilván kívánnunk és okvetetlenül meg is várunk: hogy azon megszeghetetlen törvénynek igaz értelmét bár ók is jobban megfontolják, 's ha ezen igen szép, de nem olly igen könnyű mesterségnek 's az ebbéli pályának üzéséről lemondani nem akarnak, annak rendi szerént követnék is! Óhajtanunk kell, mondom, 's nyilván megkívánnunk ó tőlök is, hogy minekelőtte szárnyatlan, apró, 's igen furtsa-termetű, lomha paripájikon megindúlni, 's ók is mások után, a' kiket soha utól nem érhetnek, nyakra főre nyargalva a'

Magyar Helikon' meredek hegye felé verseket szereznének, vagy már elkészültt illetően munkájikat, szinte kötetenként nyomtattatva, Világ, eleibe botsáttanak, a' mesterségnek tellyes mivoltát igazán ismerni, 's annak belső rejtekibe, úgynevezett titkaiba, mélyebben behátni, mind hazai szép nyelvünknek igaz minémiségét, eredeti saját tulajdonságát, természetét 's geniussát-is, minden szépségeivel, fogatkozásaival, 's nemzetiségével egygyetemben, voltaképpen kitanúlni, és így mind a' kettőnek (a' nyelvnek és poézisnak) úgy szóllván testi lelki tellyes birtokát magukévá tenni igyekeznének! Hogy erre nem tsak elméleti különös tehetség, ép értelem, józan ész és okosság, hanem még szorgalmas, szemes, figyelmetes vizsgálás, békességes túrés 's hosszas, szíves fáradozás, és szünetlen gyakorlás-is kívántatik: nem lehet kétség benne; és ezt könnyű elgondolni; legjobban tudgya, a' ki magánban tapasztalta.

Mind ezt azonban tulajdonképpen nem ő tőlök, hanem inkább és majd egycdül, tsak azoktól az igen kevés számú, tehetősb elméjű, 's főbb és nemesebb szándékú, jeles Ferjfiaktól lehet megvárunk a' kik, mint boldogabb tsillag alatt született, 's jól nevelt, jól felkészült, igaz Költők, Prometheus' mennyei szent tűzével, azaz, valóságos poétai lélekkel, mély érzékenységgel 's elegendő tudománnyal, és jobb, tisztább, kényesebb ízléssel birnak; következésképpen a' hazai nyelvnek, poézisnak, és litteratúrának előmenetelére, javára, díszére minden tekintetben legtöbbet tehetnek, használhatnak, 's másoknak-is útmutató bölts vezérei, követésre méltó jeles példái lehetnek; és nem tsak az egész Nemzetnek ebbéli ditsósságát fellyebbb emelhetik, nagyobbíthattyák, terjeszthetik, hanem a' nyelvet magát-is lehetőképpen bővíthetik, gyarapíthattyák, és annak mind saját szépségeit, ritka, jeles tulajdonságait szembetünöbbsékké tehetik, mind fogyatkozásain és szóbeli többféle tagadhatatlan szükséginn (mellyek minden emberi nyelvben nagyobb vagy kisebb mértékkel feltaláltnak) lassanként legjobban segíthetnek; és így mind a' nyelv' szükséges és kívánatos természeti szabad kifejtődésének 's további valóságos gyarapodásának egygyetlen egy igaz úttját és illendő módgyát minden erőszak 's diktátorkodás nélkül nyilván megmutathattyák, mind a' mostani kevés, vakmerő, mindenhez fonákul kezdő, mindent felforgató, 's zavarba hozó kába nyelvrontók' igyekezetének balgatagságát, 's káros, veszedelmes következéseit-is legjobban éreztethetik; — a' nélkül, hogy az ollyatén sültt-agyú Vadótzí Vinczékkal különösen bajlódnának, 's ezen büszke és viszketeges eszű gyáva reformátorok' patvarkodó tsatájira vagy rágalmazó mérges tsevegésire legkevesebbet ügynének.

Bátorkodom-is én Őket itt hazafiúi tellyes bizodalommal inteni, 's barátságos tiszta szívességgel kérve kéri: hogy a' nemzeti nyelvnek saját, igaz geniussára, eredeti tsinos tisztaságára, szépségére illen-némű verseiknek ebbéli kívánatos tökéletességére, és ugyan azért különösseben az E betűnek többféle hangjai közt találtató természetű nagy különömségre-is, illendőképpen figyelmezzenek, és, egygyiket a' másikkal feltserélve 's helytelenül öszvepárosítva, a' kérdésben lévő regulát ne sérteggessék! Vegyük gondolóra mindnyájan, a' kik verseket írunk, és fontolylyuk meg jól: hogy az illetén nyelv- és versbeli tetemes hibát senki még tsak a' *poétai szabadság*' nevével sem mentheti; — arról itt most nem-is emlékeznén, hogy, a' ki ezen szabadsággal, egyéb esetekben-is, igen gyak-

ran él, bizonyyára visszaél, 's botsánatot nem érdemel; holott a' poézisban már tsak az-is igen roszz jel, és valóságos szerentsétlenség, ha a' Versszerzőnek botsánatra van szüksége!

Kiki tudgya, és senki sem fogja tagadhatni, hogy a' mi nyelvünkben az említett E betű úgy-is felette nagyon uralkodik; így számtalan sok szavainkban igen gyakran előfordúl, és némelyekben szinte unalomig alkalmazkodik: elannyira, hogy a' versek' belső harmóniájára 's annak illő rendire, (szünetlen' változó, még-is egygyenlő, mesterséggel telyes, még-is természetes, még-is szép, még-is kedves és kellemetes) menetelére, folyamatytyára ügyelő Poétának néha nem kevés bajt-is okoz. Annál szükségesebb és illendőbb tehát, hogy az ollyatén szóknak igaz hangjaira, 's ezen hangok' természeti különbözőzésére, mindenha jól figyelmezzünk, és verseink' véginn a' szótagokat olly vigyázva helyeztessük, a' mint ezt a' mesterségnek ebbéli törvényre (a' hangzathéli telyes egygyenlőség) megkivánnyá.

Ezen betűnek mi nálunk legalább háromféle hangjai között valósággal olly igen nagy, és olly igen bizonyos a' különbség, hogy én ugyan, részemről, és több más velem egygyet értő Magyarok, a' kik ezen különbségre hasonlóképpen mindég és méltán vigyáznak, alig foghattuk meg: miképpen lehessen azt nem látni, nem érezni; vagy, a' mint ezt egy nagy érdemű 's mindnyájunk' tiszteletére mindenképpen méltó, és majd minden egyéb efféle tudományos tárgyról igen jól, igen böltsen itélő, jeles Hazafi már két ízben tselekedte, szinte még a' Tudós Világ előtt-is kétségbe hozni; sőt, az egész dolgot tsupa *elmejuttatásnak 's különös vélekedésnek* nevezvén, nyilván tagadni, világos szókkal azt állittván, hogy az *accentu- [ádon kívül más különbség vagy éppen nintsen, vagy legalább ollyan] észrevehetően, hogy arra majd figyelmezní sem szükség*: holott tsak a' mindennapi köz beszédből 's társalkodásbéli szünetlen tapasztalásból-is kiki tudhattya, érezheti, hogy ez a' hangbéli különbség számtalan sok esetekben a' szónak egész értelmét-is elváltoztattya.

Hogy az illyetén magyar szók (igék és nevek) az írásban és nyomtatásban nem tsak egymáshoz nagyon hasonlók, hanem minden betűjükre nézve tökéletesen egygyenlők-is: igaz és bizonyos dolog; és azt sem mi nem tagadgyuk, sem senki más nem tagadhattya. De ezt az írás- és nyomtatásbéli nyilvánóság fogatkozást és tökéletlenséget, tsak az eddig bévett, 's közönséges szokásban lévő betűjelek' elégtelensége okozza. 'S ugyan azért méltán meg-is kívántathatik, hogy azon jelek' ebbéli hijánossága a' Grammatikákban, Lexikonokban, 's egyéb illyenféle nyelvtanító könyvekben, (főképp' az *Idegenek'* kedvéért) helyre hozzattassék. Mert ugyan azok az olly igen egygyformánn írtt és nyomtatott, 's éppen egygyenlőknek látszó, magyar szók, az élő nyelvben (az igaz, helyes, tiszta kimondásban) egészen különbözőznek, másképpen hangzanak, és más dolgot jelentenek. A' Grammatikákban, mondóm, és egyéb afféle nyelvtanító könyvekben: mert, hogy minden más rendbéli nyomtatott munkájinkra nézve-is ezt tselekedgyük, és az afféle jelek' 's vonások' számát azokban-is szaporittsuk, én sem kívánhatom, és tellyességgel nem-is javallhatnám; kivévén azon kevés, 's igen ritka esetet, ha szavainknak értelme különben homályos vagy kétséges volna, 's ezt az értelem-béli homályt és kétséget a' helyeztetés által, semmiképpen el nem kerülhetnők.

Ha valaki, az élő nyelvbéli külömbféle hangok helyes megválasztásában ne talán járatlanabb lévén, vagy az ehhez megkívántató kényesebb hallással nem bírván, a' kérdésben lévő külömbséget nem érezhetné, nem tapasztalhatná, 's azért el sem lihetné, hogy p. o. ezen szókban: *ezernél, tengernél, emberé, emberség, gyermekség* a' magánhangzó betű valósággal háromféle, 's minden szótagban tökéletesen külömböz, és mindenkor másképpen hangzik; ha ki, mondom, ezen dolognak minéműségéről, igaz mívoltáról, még tovább-is kételkednék, és mi velünk más Magyarokkal, a' kik így ítélünk, 's verseinkben e' nagy külömbségre vigyázni szoktunk, tellyességgel egyget nem érthetne; figyelmezzon legalább a' Dunánn túl fekvő Vármegyék' dialektussára! 's bizonynyára legottan könnyen fogja tapasztalni, hogy ez a' külömbség igen-is nagy, és hogy az ott lakó Magyarok, számtalan sok szóban, a' középső E helyett többnyire mindég Ö betűvel élnek, (p. o. *lelke* helyett, *lölke*). Ezt pedig néha még nyomtatott könyvekben-is kiki saját szemével láthatta — az olylyatén tarka magyarságú könyvek' Szerzőjinek valóban nem nagy betsületére! Mert attól, a' ki könyvet ír, könyvet nyomtatott, és abban Hazájához, Nemzetéhez, vagy Népeinek legalább olvasni tudó részéhez szöll, méltán megkívántathatik, és valósággal meg-is kívántatik, hogy azt a' nyelvet, a' mellyen ír, ne tsak annyától vagy dajkájától tudgya, hanem illendőképpen meg-is tanulgya, 's a' különös vidéki szóejtéséktől, nem könyvekbe való mellyekiségektől, szorgalmatosan őrizkedvén, mind önnön magát, mind munkájának Olvasójit, mind a' hazai nyelvet, melly a' Nemzetnek legdrágább kintse, jobban megbetsüllye. A' nemzeti nyelvet jól értő 's tisztán beszéllő tudós embernek, az igaz MAGYAR ÍRÓnak, nints különös nyelve' járása, vidéki tsonka magyarsága, — nints Ö-néki név szerént sem Duna- vagy Tisza-melleyéki, sem Erdélyi vagy Székely, 's egyéb más ezeknél-is hibásabb *dialektussa*. Úgy beszéll és úgy ír Ő, hogy, éppen nem tsifra, vagy keresett különösségekkel büszkélkedve hivalkodó, de tsinos, tsizta, 's a' felvett tárgynak, beszédében forgó dolognak minéműségéhez képest, mindenütt megérthető, velős magyarságának tulajdonságiból senki tsak azt se tudhassa, el ne i' élhesse, 's ne-is gyaníthassa, melly tájonn, 's a' Magyar Szent Korona' egész birodalmának mellyik vidékében, (nyúgoti vagy keleti, déli vagy éjszaki tartományában) született, neveltetett, tanult 's taníttatott légyen.*

Mert, a' dolgot bővebben és több különös példákban mutogatni, nem tarthatom szükségesnek; sem az nintsen, és nem-is lehet szándékomban, hogy itt valamelly hosszszas vetekedésbe ereszkedgyem: annyival-is inkább, mivelhogy nékem ezt tsak azon régi szives tsiztelet 's hazafiúi háladatos tsizta indúlat sem engedné tselekednem, mellyel a' másképpen vélekedő tudós nagy Hazafinak mind saját szép és Országszerzte ismeretes, ritka érdemeihez, mind ditsőültt Édes Attyának kedves emlékezetéhez tartozom, 's viseltetem.

Azt kell tehát ehhez képest, a' mennyire t. i. a kérdés egyenesen a' nemzeti nyelvnek ügyét, 's a' versalkotásnak és hangegygyeztetésnek mind tökéletességét, mind hijánosságát illeti, még itt mondanom, 's továbbbi felelet és illendő védelem gyanánt nyilván megjegyzenem:

1. Hogy *versben szóért gondolatot, ha tsak lehet*, én ugyan magam sem örömet áldozok-fel, és ezt, úgy hiszem, más Magyar Költő sem egykönnyen akarná tselekedni;

2. Hogy továbbá, én sem látom okát, miért nem lehetne a' versek' végénn a' két szót: *néked és téged'*, 's még több efféléket-is, minden tekintet és tartózkodás nélkül párosítani, — mind a' kettőnek hangjaiban tökéletesen feltalálhatván az, a' mi e' végre méltán megkívántathatik;

3. Hogy, elvégre, azt sem láthatom-álta, miért ne kellene, vagy miért volna 's lehetne tilalmas, még ezeket-is: *másnak és Mársnak*, hasonlóképpen öszvegygyeztetni; — hanemha valaki netalán a' hadak' Istenének ezen igen isméretes, és már régen magyarrá-lett, 's magyarosan hangzó, Római nevében megütköznek, és inkább a' mostani nyelvrontók' üres tsevegésire figyelmeznii, 's azoknak ízetlen és erőszakos újításait elfogadni, mint-sem az egész Nemzetnek már több századok előtt bévett, 's mind ez óráig fenntartott, ebbéli szokásánál megmaradni, kész volna; ha, valaki, mondom, még ezen névnek, vitéz néphez igen-is illő, nyers harsány kimondását-is úgy elváltoztatni akarná, a' mint ezt ugyan azon büszke, vakmerő, örömezt sziszegve selypező de az efféle nyelvújításoknak következeit eszekkel fel nem érő, 's magokban tehetetlen, és még-is hirre névre sovárgó, 's azért minden fényes érdemet irigy szemmel néző, minden nagy elméjű, helyesb és józanabb itéletű jelesb Író, t,

„Kit minden ép-eszű Magyar tisztel, betsúl,”

nyilván kissebbittő, önnön magokat ellenben fennyen magasztaló, 's még az idegen Újságlevelekben-is (*ignotos fallunt!*) már szinte classicitással kérkedő, nevetséges és alávaló kis Fréronok' diktatori tetszése megkívánná! A' mit azonban értelmes, tudós emberről, minden majmolást szívéből utáló, 's mindent jól és voltaképpen megfontolni szokott bölts és lelkes Magyarról, fel sem tehetni.

A' kérdésnek ezen részére nézve tehát én-is azon egy értelemben, vagyok több másokkal egygyütt, a' kik ezen dolognak valóságáról már régtől fogva meg vannak győződve, 's legkevesebbet sem kételkednek.

De a' mi ellenben az úgynevezett *rhythmus'* vagy *cadentia'* hibátlanságának további példáját különösen illeti, úgymint ezt a' két szót: „*Istent'*” és „*mindent'*”: erre nézve tellyességgel meg nem egygyezhetek; sőt azt kell itt nyilván mondanom: hogy, az én itéletem szerént, vagy-is inkább a' magyar nyelvnek természetéhez, saját tulajdonságához, és a' versszerzésnek ebbéli törvényéhez képest, (a' mennyire t. i. mind ezt én-is kitanúlhattam, 's hosszas tapasztalásból ismerhetem) azokat ugyan, és több afféle szókat éppen nem lehet a' vers végénn öszveszerkeztetni; elannyira, hogy ezt mi nállunk soha senki még tsak poétai szabadságból sem tselekedhetné. Nem azért pedig mivel ezen két szónak közepében (az *i* és *e* hangzók között) két különböző mássalhangzó vagon — mert, olly ritka és különös esetben, ez a' külömbiség a' párosítást még nem akadályoztatná; hanem tsak abból az okból, 's egygyetlen egy tekintetből, mivel az utolsó, éppen a' vers' végére eső, (*ent*) szótagban találtató *e* betűnek hangja *kétféle!* és egygyik a' másikkal meg nem egygyez, semmiképpen öszve nem zeng; 's ugyan azért, a' két sor' végének párosítására tellyességgel nem alkalmazatos. A' vers' végére eső utolsó szótagban, mondám; mert itt tsak erről vagon 's lehet kérdés. Az utolsó előtt való [!] nem kívántatik-meg mindég a' tellyes egygyenlőség; elég a' tűrhető hasonlatosság: *emberét, FEGYVERÉT.*

Igen-is! versben sóért a' gondolatot nem kell feláldozni, — ha t. i. a' gondolat, vagy poétai kép, valóban szép, helyes, igaz, és mindenképpen

jó, 's oda illik; és ha ott még szebbel, még jobbal, 's illendőbbel, vagy legalább hasonló-értékűvel, nem lehet felváltani 's bátran eltserlni. De vigyáznunk kell ám még arra-is, hogy a' versszerzésnek törvényeit, 's jó és szükséges regulájit meg ne sértsük. Nem azon regulákról szóllok, t. i. melyek valamely különös, régi vagy új oskolából erednek, vagy némely igen bölts és mindent nyilván megfejtő 's kénynek kedvek szerént elintéző bölts Aesthetikusok' tsalhatatlan vélekedéséből 's ilyen vagy amolyan szisztémájából származnak; hanem azon szükséges és változhatatlan törvényeket értem, melyek egyenesen a' szép mesterségnek mivoltából, saját belső természetéből folynak; melyek minden igaz Költőnek már szinte születése' órájától fogva szívébe 's elméjébe beiratva vagynak, és minden nagy Poétának oktatva vezérli 's példákat adó remek munkájában mindég feltaláltatnak; 's a' melyeket tehát tsak azért, mivel a' mesterségnek igazi mivoltából 's ugyan ezen jelesebb példákból kivételve 's megvilágosítottatva az Ifjúságnak-is nyilván magyaráztatnak, éppen nem lehet betsmélni, 's mint tsupa *oskolai regulákat* megvetni. Mindenek felett pedig gondollyuk-meg azt, hogy a' szép mesterségben, különösen és név szerént a' hibátlanúság igen tsekély dolog, *vitavi culpam, laudem merui*; 's hogy még a' versnek ebbéli tökéletessége-is, szükséges tulajdonság ugyan minden költeményben, de a' versalkotásnak ez magában tsak *egy* része, még pedig hogy olly igen tsekély és kisdéd része, melly a' belső érdem nélkül szükölködő száraz, hideg, lelketlen és melodiátlan verset soha verssé nem teheti; sőt, a' mi több, hogy a' vers maga-is a' poétai képnek, gondolatnak, költeménynek tsupa külső ruhája, testi öltö-zete: mellynek alkotásbéli tökéletessége 's illendő tsinossága (a' számára, 's úgynevezett *caesurára*, és a' véghangok' egygyenlőségére nézve) ezen poétai képnek egygyű természeti szépségét emelheti, nagyobbíthatya, szebbítheti ugyan, de lelkét, életet, eleveniséget, érzékenyítő, elragadó bájos erőt, 's szívhödítő kedves kellemetességet bizonynyára soha sem adhat néki. A' külső ruhának, öltözetnek illendő tsinossága, mondám; mert ez, a' mesterkéléssel, keresve keresett tzifrasággal, szóbeli tarka piperével, éppen nem egy; sőt mint az ég a' földtől, olly igen távul, olly messze van attól. Szükséges azért, még pedig elmúlhatatlanul szükséges, hogy a' költeménynek Szerzője ne tsak Verselő, hanem, akár szoros lábmérték, metrum, 's rhytmus** szerént írja verseit, akár tsak a' szótagok' számára és a' véghangok' egygyenlőségére 's az úgynevezett caesurára vigyázzon, (a' melly három tulajdonság mindazáltal magában még éppen nem elegendő, és a' szótagok' hangjainak okos mérseklése 's illendő helyheztetése nélkül igen keveset ér!) hanem egyszersmind igaz Költő, valóságos Poéta legyen; következésképpen olly ritka tehetséggel, a' természetnek olly kívánatos és vele született különös ajándékával birjon, melly szerént elméje' mivét, közre botsáttandó szüleményét, a' verseknek most említett mesterségbéli külső és elég könnyen megtanúlható törvényes minéműségeinn kívül, más még szebb, és sokkal bétésesebb, belső tulajdonságokkal-is felruházni, valóságos költeménnyé, szép, jó, 's tökéletes poétai munkává tenni tudhassa. E' végett megkívántatik különösen még az-is, hogy a' vers, a' strofa, 's ezeknek és az egész költeménynek minden egyéb része, egyszersmind az igaz és tiszta magyarságra nézve tökéletesen kidolgozva legyen, és, a' tárgynak mindenkori mivoltához, tulajdon minéműségéhez képest, az élő nyelvnek legszebb, legked-

vesebb, de nem keresve keresgéltt, vagy minden okos megválasztás, rend, és mértéklet nélkül egymásra halmozott, hanem önként jövő, 's könnyen találtt, és még-is válogatva szedett, 's gyenge kézzel böltsen öszvefűzött virággal felekesítve bővelkedgyék; és így e' tekintetben-is méltónak ítéltethessék arra, hogy a' Nemzeti Múzsák' öröklő tavasszal virított kertjében helyet foglalhasson, az egész Hazá' láttára 's örömeire szünet nélkül illatozzon, és mindnyájunkat váltig gyönyörködteszen, utánunk jövőndő jobb, érzékenyebb, 's talán haladatosabb Magyarok előtt pedig még kedvesebb legyen. Meg-is lehet kiki (verseit közre bocsátván) már előre győződve arról, hogy, ha mind ezekkel nem bír; ha mind ezen ritka, de szükséges, főbb tulajdonságok 's mesterségbéli tökéletességek nélkül szűkölködik: Ó ugyan sem tzifrán mesterkéltt, 's vers-formában sorba rakott, száraz és hideg prózájának poétai érdemet, éltető erőt, 's állandó kedvességet nem adhat, nem ígérhet, sem maga (az elmétlen, büszke Verselő) igaz Költői nevet, hírt, és ditsősséget nem várhat, nem remélhet! — ha bár versetskéjit kötetenként nyomtattatná 's a' halhatatlanságnak isméretes jelét szinte lantyára metszelné, és önnön magát szinte a' felhőkig magasztalná, a' Nemzet' legfőbb Poétáját ellenben, 's más rendbéli legjelesb Írójait nevek szerént recenseálná, 's értetlenséggel tudatlansággal vádolná, GYÖNGYÖSIT, KISFALUDIT, BARÓTI SZABÓT, Gr. HALLER Lászlót, tellyes kedve szerént nyilván betsmérelné, 's ha FALUDIT a' nyelvrontók közé számlálná, ÁNYÓST a' leg[vakme?]rőbb Neologusnak nevezné, vagy VIRÁGOT, több más érdemes tudós Férjfiakkal egygyütt ditséretével alázna 's kisszebbiten-is!...

Kitetszik mind ebből elvégre még az-is, mit kellessék itélnünk és tartanunk amaz igen hiú 's valóban idéetlen, és a' Poézisnak, igaz Költésnek belső mívoltához, különösen pedig a' Magyar Versszerzésnek eredeti saját természetéhez éppen nem tartozó, sem a' nemzeti Nyelvre 's Litteratúrára nézve semmi hasznot nem hozható, 's ugyan azért jó és bölts Hazafiakhoz nem-is illő kérdésekről, a' mellyeket némelly Tudóssaink a' verselésnek mi nálunk-is szokásban lévő, 's nem ok nélkül tetsző külömbféle nemeiről már elég régen ('s elég hirtelenkedve, és elég balúl; és éppen nem elegendő, helyes okból!) támasztottak. Ezek a' hiú kérdések még ma-is fenn forognak 's a' tsatázó felek részéről elég nagy tűzzel, indúlatos forró hevességgel folytatattak; A' [!]melly tüzes tsatára nézve nem-is tsuda, hogy a' *Petronius*' nevezetesebb *Verseinek* ezért-is köszönetet érdemlő tudós Fordítója, még a' minap-is szinte kéntelen vala, az ebbéli bal vélekedéseknek megvilágosítására egy egész hosszú Értekezést írni; 's abban azon kérdéseknek mind helytelenségét, mind haszontalanságát bőven és elég világosan megmutatni, 's így a' sokáig tartó vastag homályt eloszlatván, mind azoknak szemeiről a' hályogot bátran levonni, a' kik az igazságot látni akarják és eltúrhetik, és nem szántt szándékkal, nem önként és örömet vakoskodnak. Ideje volna valójában már egyszer az efféle haszontalan és illetlen vetekedéseknek valahára véget vetni, 's a' fáradságot és drága időt nem ilyen dolgokra vesztegetni, hanem mind ezeket, mind a' Nemzet' olvasó 's gondolkodó részének figyelemetességét méltóbb, és illendőbb tudományos kérdésekre, 's szép mesterségbéli tárgyakra intézni, fordítani. Mert a' nélkül, hogy a' most említett érdemes Hazafival mindenben és mindenképpen megegyezhetnék; a' nélkül, hogy az ő értelmében, a' Magyar Litteratúrát én-is a' régi Rómaival,

's a' mi „szerentsés időkorkunkat” annak arany idejével, öszvehasonlíthatnám, és mind Azokat, a' kiket Ő „jeles Hazai Verselőknek[']” tart, vagy tsak Azokat-is, a' kiket (Értékezésének 27dik levéloldalán) neveik szerént számlál, Virgilius, Horatius, Tibullus, Propertius, Ovidius mellé helyeztethetném, sőt azon tiz Magyar Versszerzőre nézve-is igazsággal és jó lelki isméréttel azt mondhatnám, hogy a' POÉTÁnak mi nálunk-is igen gyakran és igen méltatlanul eltékozlott szép nevét valóban mindenik megerdemli, vagy (hármát négyet 's legfeljebb ötöt közülök, tartozó szíves tisztelettel kivévé) tsak Rájnissal-is méltán vetélkedhetik, (Rájnissal, a' ki, minden fogyatkozásai, tetemes nagy hibáji, 's szembetűnő különösségei mellett-is, a' jelesebb Magyar Írók 's Poéták közé tartozik, 's a' kiről ott legkevesebb emlékezet sints); a' nélkül, elvégre, hogy én-is azt vélhetném, vagy nékem-is úgy látszanék, mintha éppen most volna Nemzetünkre nézve a' Költőknek azon „Culminatiója”, mellynek pontyára hajdan a' Rómaiak tsak „Augustus' és Maecenas' idejében” juthattanak, — a' melly igen váratlan és különös állítást alig lehet mosolygás nélkül olvasni, 's Juvenalis' és Persius' elmés tanítványának tollából tréfás ironiánál egyébnek venni; — a' nélkül, mondom, hogy mind ezekre 's többilyenféle dolgokra tekintve, Somogyi Úrnak vélekedését elfogadhatnám, és Ő vele 's több másokkal-is egygy értelemben lehetnék: tsakugyan azt tartom, és belső tellyes meggyőződésből nyilván azt mondom én-is, hogy

*in Nota Lehet-e, 's lészen-e még valaha, hazai szép nyelvünk' virágzó épségére, tisztaságára nézve, valahol mi nálunk-is egy nemzeti főváros; támadhat-e valaha még itt-is a' Duma' mentében, név szerént Pestenn, — a' melly szerentsés fekvésű nevezetes város a' mi időnkben, kegyes jó Fejedelmeink' atyai országlása alatt, naponként terjed, 's az Országnek szinte közepében szokatlan fényvel emelkedik; támadhat-e még ott, mondom, Magyar Athéna, vagy London, Párizs, Madrid, Florentzia, melly ebben az egy tekintetben legalább ezen utolsó nevet viselő olasz várossal vetélkedhessék? . . . azt ugyan még most senki sem tudhattya; és a' Magyar Hazafi, ha körülnéz, 's mindent jól megfontol, alig remélheti. De bizonyos ez az egy, és ezt már ma-is kiki tudhattya: hogy a' Magyar Atika vagy Toskána még mind eddig általyában tsak a' Haza' jobb, igazabb, böltsebb, 's tudósib és tsinosabb Fijainak szívében és ajakiban, különösen pedig tsak egynéhány jobb és tiszteletre méltóbb, 's igen kevés számú, jelesb Íróink' munkájiban, és így főképpen tsak a' MARGYAR KÖNYVEKben, találtatik-fel. Ezekben van a' Nemzetnek legfőbb és drága kintse még eddig elrejtve, 's minteggy elásva, eltemetve. Nints Tudós Társaságunk, nints Akadémiánk. Nints, a' ki azokra gondot viselne; vagy ezt a' gazdag arany bányát mívelné 's míveltetné. Kevesen vannak még azok-is, a' kik voltaképpen betsüláni tudnák; többnyire tsak híreről nevérol ism. érik. Sőt már több[] azt vélik, hogy jobb, könnyebb, és illendőbb foglalatosság, új szókat koholni, a' régieket herélni, tsonkittani, 's az egész nemzeti nyelvet felforgatva öszvezeavarni, vagy durva, tudatlan, motskos, és erőszakos kézzel idegen formába önteni! Alig találtatik az egész Nagy Országban valamennyi Könyvtárossaink 's Nyomatatóink között tsak egy-is,

**Ez a' három név ugyan annyi külömbféle dolgot jelent. Nem kell ezeket helytelenül öszvekeverni, 's egygyiket a' másik helyett venni, —

a' miut némelly *Értekezők* gyakran tselekedni szokták azt sem tudván, miről miért és mit beszélnek. Az úgynevezett versbéli *láb* két vagy három szótagból áll. Két ilyen láb egy *metrumot* tézsen. Két, három, vagy még több metrum tézsi a' tulajdonképpen úgy nevezett *rhythmust*; melly a' metrumok' minéműségéhez és számához képest sokféleképpen változhatnak, 's változni szokott.

A következő fogalmazvány (Ms. 10.218/b, 80–81. f.) Teleki László feljebb említett és idézett könyvével kapcsolatban az e és ë összerimeltetésének helytelenségéről szól, s a főszöveg 144. l. 25. sorához csatlakozik. A Teleki Józseftől való példák a költő *Műtsoda az emberi élet c.*, a MM. II. kötetében megjelent költeményéből valók. A jegyzet talán még a bécsi korszakból való, amikor Baróti Szabó még élt.

IV.

Az *E* betűnek háromféle hangja feltaláltatik számtalan sok szavaink közül p. o. imezekben, 's egyéb effélékben, szinte egygyütt egyszerre: *embéré, embérré, tengéré, tengérré, elvövé, eltövé, egygyesség, tsendőesség, mestérség, hegyésség, léhetség, feslettség, elmélkedém, sérelém, béverém*, 's a' t. Ez a' háromféle hang olly nagyon külömbözvén egymástól, hogy sokszor a' szóknak egész értelmét megváltoztattya: tudni való dolog, vagy-is inkább szinte önként értetődik, hogy a' páros verseknek véginn egygyiket a' másikkal nem kell feltserelnünk, 's a' kétféle hangú szillabákat erőszakosan öszveegygyeztetnünk; és hogy ehhez képest mind azon Poétáink, a' kik erre az olly könnyen érezhető hangzati-béli nagy külömbörségre nem vigyáznak, nemzeti nyelvünknek ebbéli tulajdonságát gyakorta megsértik, 's verseiket helytelenül párosították. Valóban fel-is lehet ezt a' hibát (több vagy kevesebb számmal) majd mindnyájunk' munkájiban találni; ki nem vévén itt még a' legjobb, legfigyelmesebb Versszerzőket-is, és ezek között név szerint a' nagy emlékezetű G. TELEKI Józsefet 's a' kedves KISFALUDI Sándort, — a' mint erről az alább előadandó egynéhány példából kiki majd önként fog ítélni. Az ilyen hiba azonban tsak ugyan hiba marad mindég; és mennél közönségesebbé vált, mennél több és nagyobb példákkal védelmezethetik, annál szükségesebb, hogy hová hamarabb megjobbítottassék. Azért szinte kötelességemben áll nékem, ezt itt nyilván és annál világosabb szókkal megjegyezmem, mennél kevesebb tagadhatom, hogy a' magam saját versei sem mindenütt mentek az illetén fogyatkozásoktól, (főképpen azok, a' mellyeket ifjabb koromban szerzettem) — Elannyira, hogy valóban alig láthatom-által, mi okra nézve mondhasák némelly tudós hazafiak én rólam és az én velem egygyet értő versszerző-társaimról, hogy a' *rímusbéli nagy regularitást kerestük* legyen. Ez a' véletlen 's talán inkább hazafiúi szívességéből és talán tsak az eddig-elé szinte szokássá váltt versalkotásbéli nagy könnyűségnek vagy szabadságnak félytéséből eredő vád; ez az úgy nevezett *nagy regularitás*, minékünk ugyan valósággal ditséretünkre szolgálna, ha magyarságunk' 's versszerzői mesterségünk' ebbéli tökéletességét bizonyíthatná, 's ha ezen kívánatos tökéletességre tekénte magunkat az illy magaslatló

vádra valóban méltóknak érezhetnők. De, bár igaz légyen-is az, hogy mi egynéhányan talán nem hibáztunk olly igen sokszor, mint több mások, meg kell vallanom mindazonáltal, hogy én e' tekintetben még tsak azt sem bátorokodnam magamról állítani: *vitali denique culpam, non laudem merui*; mivelhogy az utolsó szillabákban gyakran előkerülő nem accentuáltt *E* betűnek hangjára, vagy-is ezen hangnak mindenkori saját minémiségére, valósággal jobban kellett volna nékem-is vigyáznom, 's az ebbéli helyes és szükséges regulát meg nem szegnem. Ugyan-is, az illy nagyon és sokszor, a' mint mondám, még az értelemre nézve-is egészen különböző két hangnak szorgalmatos megválasztása az én ítéletem 's belső meggyőződésem szerint, olly igen szükséges, (a' magyar nyelvnek és versszerzésnek mai tökéletesebb állapottyában, az öszve-tartozó sorokat bérekesztő utolsó szótagokra és még különösebben az egy szillabából álló szavakra nézve) hogy ezen gondos megválasztás nélkül a' négy és két sorú verseknek párosittása, melyre az öszvezenző véghangoknak tökéletes egygyenlősége 's hasonlatossága okvetetlenül megkívánatik, tellyes lehetetlen volna.

Az egymástól elennyire különböző 's így megztikkelyezett hangoknak megválasztása, szinte nemzeti tulajdonsága minden jól és tisztán beszéllő Magyarnek, annyival-is inkább pedig annak a' tudós és tehetős elméjű jobb Magyarnek, a' ki a' különbözőféle szavak' és szóbeli hangok' egygyeztetésének mesterségét és ezen mesterségnek saját törvényeit 's mintegy fogásbeli titkait illendőképpen megtanulta. A kérdésben forgó *E* betű' többféle hangjaira való vigyázás és ezen meg egygyező vagy egymásnak a' vers' véginn még nem felelő hangoknak tölem ajánlott és szükségesnek ítélt megkülömböztetése — se nem tsupa „*elmefuttatás*”, a' mint ezt egy nem igen régen nyomtatott nevezetes magyar könyvnek nagy érdemű 's egész tiszteletünkre méltó tudós Szerzője gondollya 's állíttya; se nem olly nehéz és meggyőzhetetlen akadály vagy ok nélkülű szorongató új törvény, a' melytől az igaz poézisra 's tökéletes, jó versszerzésre szükségképpen megkívántató talentommal bíró tehetős elme legkevesebbé-is tarthatna. Állításom' első részének igaz valóságát minden jó Magyarnek nyelve' járása bizonyíthattya, és tsak az-is nyilván megbizonyíttya, hogy a' többször említett nem accentuáltt *E* betűnek egygyik hangját a' Dunántúl való Magyarok beszéd-közben rövid *ö*-re változtattyák, mint p. o. e' helyett *szivők* (cor eorum) azt mondgyák: *szivők*, hogy emettől *szivék* (corda) megkülömböztessék, 's hogy ezt a' hibás szócjétést 's tsupa mellyékiséget némelly Íróink szinte már nyomtatott könyveikben-is követni kezdettkék. A' mi pedig az említett éppen nem új, sőt igen régi, és az illyétén versszerzésnek szinte eredeti belső mivoltából származó, 's a' magyar nyelvnek tulajdonságához képest az ebbéli poétai harmoniának vagy hangegygyezésnek tisztaságára nézve mindenképpen szükséges regulát, 's annak keménységét illeti: ezt az új akadályt éppen nem olly nehéz volna Versszerzőinknek meggyőzniük, sőt egészen elhárítaniok vagy-is inkább kikerülve elmellőzniük, mint némellyek vélik. Nem kívánatik erre t. i. semmi egyéb, hanem hogy a' Versszerző a' szók' igaz tulajdonságaira, figyelmezzon, és a' verseknek véginn az öszve nem illő 's az utolsó szillabák' tökéletes egygyenlőségéből származó harmoniának tisztaságát felkeverő 's meghomályosító hangokat egybe ne

szerkeztesse. §. Nem elég a' Poétának azonn igyekeznie, hogy *versben szóbert gondolatot fel ne áldozzon*; (mert ezt nem tsak versben, de még szabadon folyó vagy kötetlen beszédben sem kell tselekednie.) <Hanem illendő és> szükséges egyszersmind arra is vigyáznia, hogy, verseinek egyéb jó és kedves tulajdonságai mellett, a' sorok' végire különös gondot viselvén, a' tsonka hangzatú, 's egymással nem mindenképpen egygyező szókat vagy szillabákat oda ne helyeztesse, és hogy e' szerént ne tsak a' magyar nyelvnek ebbéli kényes természetét meg ne sértse, hanem könnyen és kedvesen folyó szép muzsikájával az erre örömet figyelmező Hallgatónak fülét szinte ketsegetve gyönyörködtesse, Valamint a' szoros metrummal élő 's szinte a' régi Görögökkel és Deákokka vetélkedni bátorkodó, Magyar Versszerzőnek nem szabad, a' választott lábmérték ellen véttenie, 's az ez által meghatározott rendet vagy ritmust és versbéli harmoniát felbontva megrontania: szintén úgy és éppen oly méltán, köteleztethetik a' szótagok' számára 's az öszve-zengő véghangok' egygyenlőségére ügyelő és a' Parnaszszus' hegyéről felelgető Echóval kedve szerént játszadozó Poéta-is arra, hogy ugyan azon hangoknak természeti minémiségére 's tökéletes tisztaságára figyelmezzon; annyival-is inkább, ha verseinek egyéb részeiben a' szillabák' mennyiségére hasonló szorgalommal vigyázni nem akarván, a' szillabák' tántzát mérték szerént követő Versszerzőnél könnyebben és szabadabban járhat, és ha nem muzsikára 's éneklésre való verseket szerzevén, az e' végre megkívántató bizonyos mérték által meg nem szoríttatik.

Teleki

Kisfaludi. Lib. I.

roszszak :

jók :
pag. 15.

kert	148	Midőn reggel a' Természet p. 16.	De haj! mennél tovább érek,		
embért		Ébred, én már szédelgek;	Annál jobban gyúl a' méreg,		
		Midőn a' Nap elenyészett,	'S bellyebb rögzik szívembe.		
sebét	272	Későn, én még tévelygek.			
egyebet		De olly helyre haszontalan,	intézet	} p. 21.	
		Nem juthatok, boldogtalan!	természet		
élet	276	A' hová a' szerelém			
létt		Ne bújdosnék én velem.	béke	} 45	
			kereksége		
veled	395	Természet			
léléd		megigézett	} p. 22		
szeretet	393	kötelem		Jók ezek:	
egygyé tett		szerelém	} 28		
gyönyörüségét	278	röttégék	} 32	természet	elenyészett
éget (cremat, urit)		egek		enyészet	megigézett
szelid lészsz	393	ezérek	} 36		tenyészett
öszve nem vesz		embérek		intézet	
életéről	276	testém	} 52	igézet	
időről		estem			

jó volna :

gyönyörűséget } 278
 eget (arsit) }
 tész, vész, lészsz

helyet 58
 lett }
 képzelém } 85
 velem }

B.

Teleki László jónak véli ezt:

érdemlétte	} tűrhetők	Istent	} roszzsz
illette		mindént	
lenne		Mársnak	} tűrhető, sőt jó
benne		másnak	
lenne	} jók	(consonantia	
tenne		egygyessége a' szónak)	
menne		egygyütt zengő	
lenne		egygyező hangú	
venne			

Mondám: az *E* betűnek háromféle hangja. Mert az accentuáltt *É*-ben valósággal feltaláltató, de beszéd-közben alig érezhető kis különbséget vagy élesebb hangzatot meghatározni, 's negyedik megtzikkelyezett hang gyanánt említeni, vagy, a' mint némelly Tudóssainkkal Szabó Dávid jó barátom-is akarná, szinte még a' nyomtatásban-is mindenkor egy különös jegy által kijelenteni, és így a' magokban-hangzó betűk felett az efféle vonásotskáknak már úgy-is elég nagy számát szaporítani, 's írásainkat, nyomtatott könyveinket, és nemzeti nyelvünket ekképpen megtarkázva feltzifrázni, szükségtelennek tartom; annyival-is inkább, mivel az említett különbséget (az *É* betűnek élesebb hangjában) többnyire tsak az úgy nevezett grammaticalis vagy tonicus accentus, *l'accent grammatical*, *l'accent tonique* okozza 's okozhattya. Azt itélném ugyan-is, hogy az illyféle nagy tökéletességnek tudós kedvellőji megelégedhetnének azzal, ha mi más Magyar Írók, kik az illy tarka tzifraságonn nem kaphatunk, az ollyatén jeleknek „a' Lexiconokban és nyelvtanító könyvekben helyet engedünk”. Ezt-is pedig nem a' Hazánkbeli Magyar Olvasókra vagy közöttünk született 's neveltetett törzsökös Magyarokra nézve, kiknek az efféle segittségre nem lehet szükség; hanem egyedül tsak a' nyelvünket tanuló Idegenekre tekintve tselekeszszük: jól tudván, mely igen kevés, mely igen ritka légyen az az eset, a' melyben az illy jeletgetést az értelemnek világossága néműnéműképpen megkívánni látszik. Sőt még ezek az olly igen ritka esetek-is tsak a' nem accentuáltt *E* betűnek kétféle hangját illetik, mint p. o. *tève*, ponebat v. faciebat; *teve*, camelus; *lève*, fiebat; *leve*, jus, succus, liquor ejus; 's a' már fellyebb említett *melly*, pectus, és *melly* qui quae quod; 's egynéhány effélék, a' millyenek más nyelvekben-is találatnak, a' nélkül, hogy az írásban vagy nyomtatásban különösen megjegyzeztetnének. De lám még ezen esetekben-is többnyire minden homályt és értelembeli kétséget kirekeszthet a' szóknak okos öszvealkotása, illendő helyeztetése; melyet, mint akármelly más nyelvben, úgy a' miénkben-is, minden Könyvirótól megkívánhatni.

Reményem, hogy a' magyar nyelvnek és a' versbéli harmoniának vagy tiszta hangegygyezésnek tudós és figyelmetes vizsgálóji nem fogják ezt a' jegyzést szükségtelennek vagy haszontalannak itélni, ha bár nem látszanék-is egyenesen és mindenképpen ide tartozni, 's ha bár hosszszabbara terjedett-is, mint-sem eleinte véltem és akartam volna.

A három soron következő fogalmazvány egy Révaitól származó (helyesebben: neki tulajdonított) változattal foglalkozik (Ms. 10.218/a, 22—23. f. 10.218/b, 68—69. f.; R. u. i. 8° 80., VII. 55^r.; VI. 17.) A variáns helytelenségét Káldi bibliájából vett példával bizonyítja B. Az V. szám alatt közölt szöveg néhány sorával csaknem szó szerint megegyezik egy másik fogalmazványtöredék. (R. u. i. 8° 80. VII. 55^v.) Ezért ezt nem közöljük.

V.

XI. A' hajnal. 30 lap.

Ez a XIdik, és a' következő XIIIdik Ének, nem taláztatik-fel Faludinak Szombathelyi kézírásában. De azt tartom az első Kiadóval én-is, hogy az övé mind a' kettő, — kivéven mindazonáltal a' leírásakor történt, vagy a' másolók által elkövetett akár vers- akár orthographiabeli hibákat, 's némelly igen szokatlan, helytelen, és néha valóban tsúfos különösségeket, (mint p. o. *mihez, a' hozz*, ezek helyett: *mihez, ahhoz*, vagy a'hoz) a' mellyek Faludtól nem származhattak; 's a' mellyeket, egyéb effélékkel egygyütt, tsak Révai akart nyelvünkbe bégrammatikázni, a' nélkül, hogy ezekre nézve valaha, még a' saját tanítványjai között-is, (tudtomra) követőket találhatott volna.

Ezt nékem, mint Faludi' Kiadójának, itt nyilván megjegyzem, több okokra nézve szükséges vala. De nem kevesebbé szükséges talán, egyszersmind azt-is világos szókkal kinyilatkoztatnom, 's hasonlóképpen megjegyznem, hogy ez által sem a' most nevezett Grammatikusnak egyéb akárminémű litteratori érdemeit tagadni, vagy igazságtalanul kissebbíteni, sem azt állítani nem akarom, hogy Faludinak kézírásában-is számtalan sok egyébféle hibák nem taláztatnának.

Révainak több rendbéli szép és valóban ritka érdemeit, hazafiúi nagy tüzet, buzgóságát, 's közhasznú igyekezeteit, senki sem betsülheti nagyobbra, sem ezekért ötet igazabb és tisztább hazafiúi szívességgel nem ditsérheti, magasztalhattya, mint én, a' ki személye szerént igen jól ismértem, 's vele több helyekenn és több ízben társalkodván, mind ezen jó 's ditséretes tulajdonságait, mind pedig azon hibáit-is elég gyakran tapasztaltam, a' mellyek miatt olly sokan gyűlöltek, 's a' mellyekről egyikik Elegiájában maga-is önként és elég világos szókkal emlékezik.* De, minthogy igaz, nyilván megvallom ellenben azt-is, hogy

* Abban, a' mellyet Orosz Zsigmond halálára (Bétsben, 1782) írt. Megvallya ott világos szókkal, hogy a' szerzetes élet' rejtek falai között tapasztaltt kemény és majd méltatlan majd minden részről reá szakadoott gonosz üldözetek miatt idegenkedő 's gyanakodó természetűvé lett, elannyira pedig, hogy még attól-is félt, a' ki talán javát akarta, sőt hogy még azon szelid és tiszteletre méltó kegyes Öregtől-is irtózott, a' ki

ötet én igaz lélekkel sem Rájnissal Magyar Tibullusnak vagy első karbéli jeles nagy Költőnek nem ismerhettem, sem grammatikai szisztemájában azt, a' mi valósággal helytelen és a' magyar nyelv' természeti külső belső tulajdonságának 's különös nemzetiségének ellenére vagyon, soha jóvá nem hagyhattam, és szinte úgy nem ditsérhettem, valamint Versegiében 's több másokéban nem javallhattam, 's nem javallhatom azt, a' mi hasonlóképpen rossz, és, az én ítéletem 's belső tellyes meggyőződéseim szerént, minden tekintetben valósággal helytelen volt; — ámbár ez iránt sem az egygyikkel, sem a' másikkal perlekedni nem akartam, sőt mindég 's mindenképpen azonn igyekeztem, hogy az akkor több esztendőkig olly nagy tűzzel haraggal folytatott háborúba valamiképp' akaratom ellen-is bé ne keveredgyem.**

A' mi pedig Faludi' kézírásának minéműségét illeti: már első tekintetre-is kiki láthattya, hogy a' Szerző azt nem nyomtatásra készítette, és hogy az abban találtató költeményeket szinte tsak egygyenként, és tsak úgy és a' szerént írogatta öszve, a' mint egymás után kezébe kerülhettek, vagy eszébe juthattak, majd minden elrendelésbéli szorgalom, 's kívánatos figyelem és vigyázat nélkül; (a' melly rendetlenségről már az első Kiadó-is emlékezett, jelentvén egyszersmind, hogy a' Pásztori Verseket a' többi Énekektől megkülönbözte, 's a' t.).

Az említett XlIdik Ének' 14dik strófájáról bővebben kell szólanom: mind azért, hogy Faludinak minden költeményéhez különös jegyzést írni ne kéntelenítsem, mind pedig azért-is, hogy minden jövődöbéli hiú vetekedésnek és haszontalan szőszaporitásnak, a' mellyre Faludi' verseinek ezen új kiadása ne talán alkalmatosságul szolgálhatna, már itt elejét vegyem, — a' mennyiben ez, ha felvállalt kötelességemet voltaképpen tellyesíteni akarom, én rajtam állhat, vagy nemzeti litteratúránk' mai állapottyában (némelly igen sokat tudó, de az efféle dolgokhoz keveset értő, 's még-is mindég mindenről nagy-bátran ítélő, kis bírák miatt) lehetséges.

Az említett strófának 4dik verse: *És szoptattya fíjait*, a' Győri és Pozsonyi kiadásban imígy olvastatik: *És szoptattya kölkeit*. Nyilván való 's önként szembetűnő dolog pedig, hogy az *aít* és *eit* végezetű szók (*fogait* és *kölykeit*, vagy, a' mint Révai akarja, *kölkeit*) egybe nem illenek, és hogy ezen 2dik versnek: *Húsva feni fogait*, a' 4dik: *És szoptattya kölykeit*, meg nem felelhet; holott, a' magyar Versszerzés' ezen nemének közön-

gyermeke gyanánt szerette: a' ki olly gonosz üldöztetés' veszedelmesebb következéseitől *megmentette* és a' kit, illy igaz és bõlts gondviselésért, nõbb õ gyámolának, megmentõjének, édes attyának ismért, és most, halálának híret hallván, mint új veszedelmekre, bús árvaságra hagyott, 's minden további gyámol nélkül szűkölködött, de már megjobbult, eszére jött, 's vesztése' nagyságát annál mélyebben érző háladatos Fíú, szívszakadva sirat, illő ditsérefetekkel magasztal, 's a' szerzet' jövődöbéli Elõljárójinak-is, mint igaz tükört és követésre méltó ditsóséges példát, elejkebe állított!

**Ezen tartózkodásnak és szükséges õrizkedésnek az vala természeti következése, hogy mély hallgatásom és az övéktõl nagyon különbözõ vélekedéseim miatt, mind a' két nagy Grammatikusnak haragját több ízben 's nyilván kellett tapasztalnom.

ségesen bévett regulája szerint, azon társával tökéletesen kellene meg-
egyeztetnie, 's úgy szölván egy húrón pendülve öszvehangzania.

Miért változtatta légyen ezt meg Révai, a' *fijait* helyett „*kölkeit*”
tévén, 's nyomtattatván? azt ugyan lehet gyaníttanom, — mert ötlet
én, a' mint már fellyebb-is nem ok nélkül említett, igen jól ismértem
és vele, mint érdemes tudós hazafival, 's nevezetes Deák és Magyar
Versszerzővel, nemzeti litteraturánk' fontosabb tárgyairól, különösen
pedig nyelvünk' poétai 's grammatikai természetéről, saját tulajdon-
ságairól, barátságosan értekezvén, tőlle már akkor többnyire mind azt
elég gyakran és elég bőven hallottam, a' mit azután, mint Pesti Pro-
fessor, mind élő szóval nyilván tanított, mind nyomtatásban közönsé-
gessé tett, és, belső meggyőződéséhez 's hazafiúi buzgóságához képest,
olly nagy tüzzel vitatott, ajánlott, védelmezett: de ezen változtatás-
nak igaz okát bizonyosan meg nem mondhatnám; ha szinte feltehet-
nök-is, hogy ezt tudnunk tellyességgel szükséges volna. Talán azt vélte
— és az ő több rendbéli különös véleményei között ez valóban nem a'
legkülönösebb vagy legtsudálatosabb volna; Révai, mondom, talán
azt vélte, hogy az ollyatén oktalan vad állatnak *kölykeit*, mint a' bar-
langjában morgó 's morogva szoptató Medve, magyarul nem lehet
fijainak nevezni. Ha pedig valóban ezt vélte, — a' mit azonban, tsak
véelve, gyanítva szölván, bizonyos dolog gyanánt nem állítottok, sem ez
által kissebbítettére semmiképpen nem arányzok, (a' melly ellenséges
és alacsony szándék úgy-is tsak az irigy, tehetetlen, és Révainak nyom-
mába sem hágható, büszke firkálók' örökös tulajdonsága): valósággal
nagyon tsalatkozott; és, ha ezen okból változtatta-meg Faludi' versét,
szinte kétszeres hibát követett-el. De akármint légyen a' dolog, és
akármelly okból, akármí végből tselekedte ezt a' többször nevezett
érdemes tudós Kiadó: bizonyos az, és tagadhatatlan, hogy ezen szó-
tserelés által a' kérdésben lévő strófának épségét, öszvehangzó ritmussát
megrontotta; 's hogy azon felelő páras verset okvetetlenül úgy kell
olvasni és jövendőben-is mindég nyomtattatni, a' mint az most ezen új
kiadásban nyomtattva vagyon: *És szoptattya fijait*.

Hogy pedig a' Poéta ezt a' szót jól választotta, 's itt helyesen
élt vele; hogy a' Magyarok és Magyar Versszerzők azzal nem tsak költe-
ményes munkában bátran élhetnek, hanem még közbeszédben, és,
nyelvünk' napkeleti saját természetéhez képest, ennél sokkal mérszebb
elnevezésekkel 's meszszebből vett metaforákkal-is élni szoktak; 's
hogy azért erre, még a' legjobb magyarságú régibb és újabb Íróknál-is
több hasonló példa könnyen találtathatik, és valósággal találtatik: nem
lehet benne kételkednünk, ha, nemzeti szép nyelvünket egész külső
belső mivolta szerént megvizsgálván, annak mindennémű igaz tulaj-
donságait ismérni tanúltuk; a' nélkül, t. i., hogy ezen szép nyelv' szabad
és kényes természetét oktalanul erőltetni, 's az emberi szóllás' józan
filozofiájának törvényei ellen, valamely iskolai különös szisztémának
előre koholt regulájához alkalmaztatni, és a' mi ebbéli különös vélemé-
nyünket vagy akaratunkat, a' nyelvtudomány', Grammatika' vagy
filologia' nevével másoknak-is kötelező törvény gyanánt hirdetni, aján-
lani, szándékozhattunk volna.

Ha tehát a' többször említett érdemes Tudósnak ne talán vala-
mellyik buzgóbb tanítványa ebben kételkednék, és, velem meg nem

egygyezhetvén, ellenkezőt állította, vagy néhai mesterének nyelvtanításbéli tsalhatatlanságát védelmezhetni vélvén, gondolatlan heveségből ellenem kikelni, 's új háborút indítani kívánna; ezen különös, de ma könnyen megtörténhető esetre, nyilván és világosan meg kell már előre jegyeznem: hogy az ilyen igyekezetű Kardos Adorján, vagy Miklósi, vagy akármely egyéb olyatén ál-nevű fogadatlan Úgyvédő, minden józan ok nélkül heveskedvén 's hijában fészkelődnek, és annál szükségtelebbről fáradozna, mennél bizonyosabb az, hogy a' Révai-nak hazafiúi 's litteratori sok szép érdemeit, senki sem tagadja, 's hogy mind elmebeli szép tehetségét, ritka talentomát, mind deák és magyar nyelvbéli tudományát, 's elég meszsze terjedő tapasztalásait, kiki önként és örömet megismeri, 's ott, a' hol helye van, méltán magasztalja. Mert az olly szükségtelen bajnokoskodás, vagy grammatikusi kotzódás, kötekedés által, egyedül legfellyebb-is tsak azt bizonyíthatná, hogy egykori érdemes Mestere iránt még ma-is hajlandósággal 's tanítványhoz illő szíves indulattal viseltetik ugyan, és hogy tartozó háladatosságát a' Világ előtt-is örömet mutattya. De világos és bizonyos jelet adná egyszermind annak-is, hogy, minden ebbéli jó szándéka 's igyekezete mellett-is, sem a' kérdésben forgó dolognak belső mivoltát, és a' magyar szóllásnak 's poétai nyelvnek illy rendbéli tulajdonságait nem isméri, sem az én szavaimnak igaz és világos értelmét fel nem éri, sem jegyzéseim' főbb és méltóbb tzéllýának ártatlanságát által nem látta, el nem érti, sem elvégre (a' mi több) a' legjelesebb Magyar Írókat, és ezek között név szerént a' szép, velős és valóban tiszta magyarságú, 's minden fogyatkozásai mellett-is mindnyájunk' tiszteletére méltó Káldit, nem olvasta; vagy legalább nem azon illő 's tartozó figyelemmel, vigyázattal olvasgatva vizsgálta, a' mely mind Azok' részéről mindég és méltán megkívántatik, a' kik ilyenféle dolgokról itélni, 's a' Tudósok előtt nyilván beszélni akarnak. Az pedig minden kétségenn kívül vagyon, és említett nélkül-is önként értődik, hogy akármint fejtegetné, vagy forgatná 's fedezgetné az efféle jó tanítvány ezen szók' értelmét: *Ipse dixit!* minket ez által semmire sem kötelezhetne.

Inhol azért a' bizonyító kettős példa, minden esetre, 's már előre! Állításomnak megbizonyíttására, erősítésére, több mások helyett, két olyan rendbéli 's olly nagy tekintetű jeles Tanút állított elő, a' ki ellen az effélékben, senkinek sem lehet bévehető, józan és törvényes kifogása.

A' Bibliának imént nevezett jeles Fordítója, az Énekek Énekének Iidik Részében ezen verset: *Similis est dilectus meus caprae, hinnuloque cervorum*, magyar nyelvre ekképpen fordította: *Hasonló az én Szerelmesem a' vadketskéhez, és a' szarvasok' fíjához.* Jól, okosan, böltsen! nem tsak ezen utolsó egy szóra nézve, mely itt kérdésbe jött, hanem a' többi szók' megválasztására, 's azoknak tudós, mesterséges helyezettetésére tekintve-is; mely által t. i. a' bölts itéletű, kényes hallású, 's tiszta ízlésű Fordító, beszédének folyamattját illy könnyűvé, 's a' poétai prózának belső harmóniáját illy kellemetessé tudja tenni. (Ebben a' három szóban „a' szarvasok' fíjához”, mely a' beszédet olly szépen bérekeszti, 's melyben a' hét szillaba között négyféle különböző hang fordul-elő, másfél valóságos *metrum*, azaz, negyedfél jámbus találtatik, Anakreon' rendi szerént.) Ebből következik, hogy az ilyen jeles for-

dittásban még az olyan Olvasó-is méltán gyönyörködhetik, a' ki az efféle mesterség' titkairól semmit sem tud; a' tudósabb Magyar Hazafi pedig azt annál nagyobb örömmel 's gyönyörűséggel olvashattya, mennél jobban érzi, 's általláttya, hogy ennek a' Világ-szerte olly igen és olly méltán tsudáltt, magasztaltt, szép munkának, úgymint az emberi alkotó tehetség' egyik legditsőbb és legszentebb mivének* magyar fordításában, a' szók' és hangok' illy szorgalmatos megválasztása, 's bölts és mesterséges elrendelése, igen-is illendő, sőt mindég és mindennütt szükséges volna.** — De most erről itt nem lehetvén kérdés, hallyuk már inkább azon tudós Férjiúnak bizonyított szavát-is, a' kit második Tanúnak választottunk — annál szívesebb és tisztább hazafiúi szándékkal választottuk, hogy megadván 's kötelességünk szokásunk szerent mindég és mindenütt kinekinek azt, a' mivel néki tartozhatunk, itt egy úttal az ő érdemeit-is minden részrehajlás, vak előítélet, 's Keresztényekhez nem illő kárhozatos szeretetlenség nélkül, nyilván és örömet megismérjük; úgymint a' ki az egész Sz. Írásnak magyar fordítása 's közre eresztése által már a' XVII-dik században olly nagy és tetemes szolgálatot tett Hazája' fíjainak és a' hazai nyelvnek, hogy Nemzetünk' azon Rése, a' melynek számára írt, különösebben munkálkodott, és tehetsége szerent használni kívánt, őtet azért még ma-is naponként áldgya, 's tisztelve betsülve magasztallya; (ámbar nem ok nélkül óhajthattya, hogy magyarságának minéműségére nézve mennél előbb megjobbítottassék). Hogy Károli Gáspárnak szóllok, kiki láttya; kiki tudná, ha meg nem nevezném-is. Ez az érdemes tudós ember a' fellyebb előhozott verset imigy fordíttya: „*Hasonlatos az én Szerelmesem az őzhöz, vagy a szarvasoknak fíjához.*” — Kitétszik ezen bizonyított két példából, hogy sem Káldi, sem Károli nem mondgya: a' *szarvasok kölykéhez*: a' melly nevezet itt a' jobb ízlést nyilván megsértené, és az öszvehasonlítás' tárgyának méltóságára nézve illetlen volna.

Ezek így lévén, senki sem kételkedhet benne, hogy valamint a' szarvasokról, úgy a' medvéről-is jól mondathatik: *és szoptattya fíjait*; következésképpen, hogy ezen szónak feltserélése, és a' versnek megváltoztatása minden tekintetben helytelen volt.

Megmutatván ekképpen azt, a' mit Kiadói kötelességem szerent megmutatnom kellett, nem lehet mindazonáltal, és nem-is szabad, egyszermind nem említenem azt-is, a' mi Révainak ebben valamennyire mentségül szolgálni, és őtet (mint első Kiadót) a' szántt-szándékkal elkövetett helytelen változtatásnak vétkétől felszabadíthatni, vagy legalább ebbéli hibáját kissébbé tenni látszik. Jelenti t. i. a' *hegyes Olvasónak (minden jókat kíván)*, világos szókkal, hogy a' *mi jelesebb külömb-ségeket talált Faludi' kézírásának mássaiban, ő azt különösen megjegyzette; azért leginkább, úgy mond, hogy a' Zúgolódóknak-is eleget tegyen.* Híhető azért, hogy kész lett volna, erre a' XIdik Énekre nézve-is ugyan azt tselekedni, ha a' Poétának saját kézírását valahol feltalálhatta, 's annak azon idegen és tudatlan kézből származott mássával, a' melly előtte volt, egybe vethette volna. Mert azt a' nagy és tetemes hibát, úgymint az itt kérdésben lévő strófa' egész ritmussának, vagy törvényes öszve-zengésének, erőszakos felbontását, semmiképpen sem tarthatta tsekély-ségnek. Hidgyük azért, és tartsuk inkább azt, hogy a' többször említett strófát más valamely maga-hítt tudatlan ember bontotta fel, és hogy

Révai' részéről ez a kiadásbéli fogyatkozás tsak vígyázatlanságból eshetett-meg. Így a' tsupán emberi gyarlóságból történt hiba tsak az olly rendbéliek közé tartozhatik, a' mellyeket Faludi' Magyar Múzsájának minden értelmes Tisztelője könnyen megbotsáttathat, és további zárgolódás nélkül eltűrhet. §. A' mi pedig engemet illet: bőven megelégszem, ha nékem azon hazafiúi szíves igyekezet és szorgalom, a' mellyel Nemzetünk' egygyik legjelesebb Poétájának verseit, tellyes épségeken helyre állítani, tökéletes állapotban közre'botsáttani, 's ezen új kiadás által jövődjére végképpen meghatározhatni kívánom, vétékül nem tulajdoníttatik; és ha ezen jegyzésem, (melly mindazonáltal több hasonló esetekre-is szolgálhat) a' Magyar Nyelv' és Poézis' értelmes barátjai előtt, nemzeti litteratúránk' mostani környűllásaira tekintve, sem szükségtelennek nem látszik, sem igen hosszúnak. —

A' következő 15dik strofa, az öszvehangzó ígék' szokatlan helyzetése miatt, különös figyelmet kíván.

Már a' rétzék sem alusznak,
 Úsznak a' patakokon;
 A' parasztek hasonn másznak,
 Vígyáznak a' partokon.

Ebben, a' mint kiki láttya, nem az első és a' harmadik vers felel-meg egymásnak, mint a' többiben (mert *alusznak* és *másznak* öszve nem zeng); hanem az elsőnek végével a' másodiknak eleje párasúl, és éppen úgy a' harmadik vers' végénn találtató ígével-is a' negyedik sornak elejénn következő ige hangzik-öszve: *alusznak, úsznak, és másznak, vígyáznak*: szinte nyomban követvén egygyik a' másikat, és mintegy sietve, szaporázva kettőztetvén az előljáró ígének két utolsó hangját, (ámbar igaz egyszersmind és tagadhatatlan az-is, hogy ezen hangokban: *usz* és *úsz*, *mász* és *gyáz*, az egygyenlőség vagy hasonlatosság nem tökéletes). Az ilyen versalkotásbéli mesterkélésre nézve, sem ezen jeles Poéta' verseinek egész gyűjteményében nem taláttatik hasonló példa; sem arról nem emlékezem, hogy más valamely nevezetes Magyar Versszerzőnek munkájiban effélle valaha olvastam volna. Igaz ellenben, és bizonyos, hogy az illetén elmés játszadozás, a' versek' párasításának számtalan sok egyéb külömbsegeivel egygyetemben, a' régi *Provençálok'* vagy *Troubadourok*nál igen-is szokásban volt, és hogy ez a' szokás Francia-országból nem tsak Sziciliába, s onnan már Dante' és Petrárka' ideje előtt Olasz-ország' egyéb tartományjaiba, hanem még Angliába 's Németországba-is (13 Seculo *Minnesinger* alle Spiele des Reims alle schwierigen Verflechtungen, welche sie die Provençaln ausüben sahen, nachahmten) elterjedett. Sőt igen hihető még az-is, hogy azon tudós Magyar Hazafiak' vélekedése nem helytelen, a' kik azt hiszik és állíttják, hogy valamint a' feketébb veres bort Burgundiai mód szerént készítteni, Eleink az *Anjou* Házból származott jeles emlékezetű két Királynak, úgy talán a' Magyar Versszerzőnek-is ugyan ezen Királyok' idejében láthatták első kellemetesebb tavaszszát, mellynek szerentsés elérkezése után lassanként a' többi tudományok-is virágozni kezdettek; ámbar a' későbbi kemény idők' mostohasága, 's különösebben a' Mohátsi

szörnyű veszedelem (melly a' Pétsi Univerzitásnak-is véget vetett) és a' középidőkorbéli megromlott deák nyelvnek szinte a' mi napjainkig, tartott közönséges <uralkodása miatt, kevés gyümölcsöt hozhattak>.

Ugyan ezen XIdik Ének' utolsó strófájában találattik egy olly rendbéli tetemes hiba, a' melyet, minthogy a' magyar nyelvnek egy-egyik saját tulajdonságát illeti, nem szabad elhallgatnunk. Ez a' strófa imígy van:

Napkeletkor egyéb dolgok
Fárasztják embereket:
Versírásban kik boldogok,
Megmondhatják ezeket.

Kimaradt t. i. a' második versből ez a' névmutató szótska: *az*; melly itt, és minden ilyen meghatározott esetekben, szükségképpen megkívánattatik: *Fárasztják az embereket*.

Az efféle hibák sértik a' nyelvnek természeti jó tulajdonságát; és azért eltérhetetlenek. Ezt, a' fiatalabb Versszerzők' kedvéért, annál inkább szükséges itt megjegyezniem, 's őket az illeten tetemes hibák' elkerülésére kérve kérem és inteniem, mivel naponként kell látnom, 's fájdalommal tapasztalnom, hogy nemzeti szép nyelvünk' geniussát nem tsak a' tudatlan merész firkálók sértegetik a' számtalan sok otromba, ízetlen és erőszakos újítás által, hanem ma már még azok a' józanabb eszű 's bőltsebb szándékú tudós Hazafiak sem kéméllik 's betsűlik-meg illendőképpen, a' kiknek szinte különös hivatalbéli kötelességekben állana Hazájok' legfőbb kintsét (a' nemzeti nyelvet) telyes épségében, tisztaságában megőrizni, 's mások ellen-is minden alkalmatossággal minden mellyékes tekintet nélkül és egész erejeből oltalmazni, védelmezni, — legkevesebbet sem gondolván a' nyelvrontók' gyáva seregének haragjával, rágalmazó tsevegésével. — Éppen most, midőn ezeket írom, akad ismét szemembe egy hasonló új példa, melly tsak egyénhány nap előtt Pestenn nyomtattatott. Imhol van amaz ismértes deák versnek: *Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo*, szerentsét-en órában költt fordítása:

„Bár kilsiny egy-egy csöpp, gyakorabb hullása *kivájja*
Hosszas időre követ,” 's a' t.***

Ez magyarul imígy volna: *kivájja a' követ*, nem pedig: *kivájja követ*; mert ez szemlátomást helytelen, 's minden kétség kívül ellenére vagyon nyelvünk' természetének, nemzeti saját tulajdonságának. Ez a' rossz új példa pedig, több ilyenekkel egygyütt, azon nagy érdemű tudós Émbertől, 's a' nyelv' gyarapításánn szünetlenül és fogatosan munkálkodó derék Hazafitól származik, a' ki az Ország' közepéről hetenként szinte kétszer szöll a' Magyar Közönséghez, és a' kinek azért annyival-is inkább kellene vigyáznia, 's telyes igyekezettel azon lennie, hogy, jól megfontolván ugyan azon deák versnek értelmét, az Olvasókat hibás, helytelen, rossz magyarságra ne szoktassa, és így azt, a' mit egygyik kezével épített, a' másikkal el ne rontsa, le ne döntse. Az illeten hibákat, a' magyar nyelv' természetének ilyen irgalmatlan sértegetését,

elkortsosíttását, sem a 'Versszerzői szabadság' nevével nem lehet menteni, sem Faludinak, vagy akármely más régibb vagy újabb jeles Magyar Írónak tekintetével, példájával szépíteni, oltalmazni. Jól és igazán mondotta Rájnis, a' ki minden efféléktől méltán őrizkedett, hogy „el nem szenvedhetjük azt a' versben, a' mit még a' köz beszédben sem szenvednénk.” — A' Poézis, nem hogy az élő 's váltig gyarapodó nemzeti nyelvnek valamiképpen kárt okozhatna, vagy sérelmére lehetne, sőt inkább mindég és szünet nélkül abban foglalatoskodik, hogy annak természetét, külső belső mivoltát szentül megtartván, legszebb virágjait öszveszedgye, kiválogassa, 's azokból a' Nemzet' számára olly édesen illatozó 's szívet elmét gyönyörködtető hervadhatatlan koszorút köthessen, melyet idővel a' Haza' templomában még az unokák' unokája-is tiszta örömmel 's nemzeti nemes büszkeséggel nézzen, magasztaljon. Ugyanezért, nem lehet a' tiszteltt jeles Hazafinak nem tudnia magának-is, hogy az okos, tudós, bölts Versszerzők, hogy a' született, jól elkészült, és ezen legszebb, legdítsőbb mesterségnek nagy és felséges tzellyát ismérő, 's mindég szemek előtt tartó, jelesebb és igazabb Költők, legelső dajkái, felnevelői, 's egyszersmind legbizonyosabb őrállói mindenkor és mindenütt az élő nemzeti nyelvnek; a' mellynek virágzása nélkül, a' tudományos kultúráról még tsak szó sem lehet. Eggy illy nagy tehetőségű, józan és bölts itéletű, 's jó és kényes izlésű Poéta, (eggy Dante vagy Petrárka, eggy Racine vagy Boileau, eggy Klopstock, Schiller, Göthe) többet használ munkái által a' hazai nyelvnek, eggy egész Akademiánál; 's valóban többet-is ér az illyen Poétának eggy két kis éneke, két három kis strófája, mint-sem — — — — —

* *Lásd Lied der Liebe, das älteste und schönste aus dem Morgenlande. Neu übersetzt u. ästhetisch erklärt durch Dr. F. V. C. Umbreit etc. Göttingen, 1820.* Dr. Umbreit, a' Theológiának és Philosophiának nagy tudományú 's igen jó és tiszta izlésű Professora, a' fellyebb említett verset az eredeti nyelvből imígyen fordította németre:

*Es gleicht mein Freund der Gasselle,
Oder dem Jungen der Hirsche.*

** NB. Káldi.

*** [*B. verse a margón :*]

Ezt te kerüld; el-öl az minden szép lelki erőnket.

(Junius' 8dikán 1822.)

VI.

*Ezen kevés szóban: „a' szarvasok' fíjához”, melly a' beszédet olly szépen bérekeszti, 's mellyben a' hét szillaba között négy külömbféle hang fordul-elő, másfél valóságos *metrum* találatik (Anakreon' rendi szerént). Ebből következik, hogy az illy jeles fordításban még az ollyan Olvasó-is méltán gyönyörködik, a' ki az efféle mesterség' titkairól semmit sem tud; a' tudósabb Magyar Hazafi pedig azt annál nagyobb örömmel 's annál tisztább gyönyörűséggel olvashattya, mennél jobban érzi, 's általláttya, hogy ennek a' Világ szerte olly igen és olly

méltán tsudáltt, magasztaltt, szép munkának (úgy mint az emberi alkotó tehetség' egygyik legditsőbb és legszentebb mivének) magyar fordításában, a' szók' és hangok' illy szorgalmatos megválasztása, 's böltés és mesterséges elrendelése igen-is illendő, sőt mindég és mindenütt szükséges volna. —

VII.

Káldi' fordításáról már most másod ízben és tartozó háladatos szívességgel 's ditsérettel emlékezvén, légyen szabad, nyilván megjegyzenem, világos szókkal kinyilatkoztatnom, hogy én ezen jeles Fordítottónak tsak magyarságbéli jó tulajdonságairól szóllok, a' nélkül hogy akár fordításbéli sok és igen nagy hibájit, akár nyelvbéli gántsait ez által valamiképpen tagadni szándékozhatnám. Sőt önként és egyenesen megvallom, hogy én-is Azokkal tartok, a' kik igen-is méltán és szívek szerént óhajtották, hogy az ő fordításának tagadhatatlan, valóban nagy, és ezért az okos, tudós emberek előtt kétségbe nem hozattatható, tetemes fogyatkozásai már valahára illendőképpen megjobbítottatnának. Igaz ugyan, és bizonyos dolog, hogy, az akkori idők' minéműségéhez, 's a' tudományok', ismértek' akkori állapottyához képest, Káldi magáért eleget tett, és mind azt, a' mi tőle méltán kívántathatott, lehetőképpen tellyesítette. De a' Bibliának Fordítottójától ma már egész Európában több kívántatik; és a' mi akkor magában elég jó lehetett, vagy legalább eltűrhető, 's az említett környűállásokra nézve Káldi méltán volt, azt a XIXdik Században élő, 's a' dolognak minéműségéről voltaképpen ítéltető, tudós Keresztények, nem tarthatták többé jónak, vagy ditséretre 's új nyomtatásra méltónak. Mivel mindazonáltal a' Pozsonyban öszvegyűltt szent Atyák' többsége ez iránt másképpen ítélt, és a' Magyar Tudós Világ' ebbéli méltó kívánságának tellyesítését a' késő bizonytalan jövődre halasztani illendőnek tartotta: tehát már most egyebet nem óhajthatunk, várhatunk, 's remélhetünk többé, hanem tsak azt, hogy azon érdemes tudós Férjfiak, a' kikre Káldi' magyarságbéli hibáinak megegyengetése, jobbítása bizattatott, mindnyájunk ebbéli várákozásának lehetőképpen megfelelhessenek, és hogy, következképpen, azt, a' mi ezen jeles nagy Írónak magyarságában nem valóságos hiba, meg ne változtassék! Mert az bizonyos és tagadhatatlan igazság, hogy Káldi György azon első karbéli, 's igen kevés számú Magyar Írók közé tartozik, a' kiket, minden fogyatkozásaik mellett-is, úgy illik és úgy kell néznünk, mint a' Nemzeti Nyelvnek leg-főbb díszeit 's legerősb oszlopait.

Az alábbi fogalmazvány (R. u. i. 8° 80., VI. 8.) a végleges szöveg 149. l. 24—32. sorához csatlakozik.

VIII.

hozhattak. Legalább igaz és tagadhatatlan az, hogy a' mint a' most nevezett érdemes, és a' nemzeti nyelvért 's öltözetért ditséretesen buzgó, 's magyarul-is örömet verselő, példás Hazafi (a' Faludi' Eklogájában

olly szépen megditsértt, és ez által nemzeti litteratúránkban örökre nevezetessé lett Ország Birájának magyar szívé, 's magyarul és francziául örömet verselő Fija (különösen megjegyzi, mindég az illy jeles, és *hirt nevet érdemlő Királyok alatt szoktak minden Tudományok leginkább virágozni*. — Az effélékről itt mi most bővebben nem emlékezhethvén, tsak azt javallhattuk az Olvasónak, hogy, ha mind a' fellyebb említett *Provençal Poézisról*, 's annak elég sokáig tartó arany idejéről különösebben, mind az Európa' déli részeiben több századoktól fogva virágzó népek (Olaszok', Francziák', Spanyolok', Portugallusok') tudományos kultúrájának eredetéről, gyarapodásáról, és mai napig miként történt sok rendbéli változásáról, 's majd szomorú elhanyattlásáról, majd újabb és örvendetesebb feléledéséről, voltaképpen tudossítani kíván, olvassa SISMONDI és GINGUENÉ jeles Írók' ezen tárgyakról szóló, kevés esztendőök előtt szerzett, 's már-is egész Európában, sőt a' Világ' egyéb részeiben-is elterjedtt, nevezetes, tudós, és egyszersmind igen kellemetes munkájit; mellyek némelly Magyarnak az Európai tudományos kultúra' történeteire nézve egész könyvtár gyanánt szolgálhatnának, ha azokat a' maga nemzeti nyelvén-is olvashatná.

Ugyan ezen XIedik Ének' utolsó strófájában; találatik egy olyan nyelvbéli hiba, a' mellyet nem szabad elhallgatnunk.

Napkeletkor egyéb dolgok
 Fáraszttyák embereket;
 Versírásban kik boldogok,
 Megmondhattyyák ezeket.

Kimaradt t. i. a' második versből ez a' névmutató szótska: az; — —

Magyarul ez imígy [volna: *kivájja a*] *követ*, nem *kivájja követ*; mert ez rossz és helytelen, 's ellenére vagon minden kétség kívül nyelvünk' természetének, nemzeti saját tulajdonságának. Ez a' rossz új példa pedig azon nagy-érdemű tudós Embertől, 's nyelvünk' gyarapításánn szünetlenül és foganatosan munkálkodó jeles Hazafitól származik, a' ki az Ország' közepéről (Pestről) hetenként szinte kétszer szóll az egész olvasó Közönséghez, 's a' kinek azért annyival-is inkább kellene vigyáznia, tellyes igyekezettel azonn lennie, hogy Olvasójit rossz magyarságra ne szoktassa, és így azt, a' mit egygyik kezével építt, a' másikkal el ne rontaná. Az illyen hibákat, a' magyar nyelv saját természetének illyen sértegetését, megkortosíttását, sem a' Versszerzői szabadságnak nevével nem lehet menteni, sem Faludinak vagy akármelly régibb vagy újabb jeles Magyar Írónak tekintetével, példájával, oltalmazni. Jól és igazán mondotta Rájnis, hogy el nem szenvedhettyük azt a' versben, a' mit még a' köz beszédben sem szenvednénk. A' Poézis, nem hogy az élő 's gyarapodó nemzeti nyelvnek valamiképpen kárára vagy sérelmére lehetne, inkább mindég és szünet nélkül abban foglalatoskodik, hogy, annak szépít javát öszvekeresgélvén, válogatva szedett legszebb virágiból édesen illatozó 's szívet elmét gyönyörködtető, halhatatlan koszorút köthessen, mellyet idővel Apolló' templomában még az unokák' unokájais tiszta örömmel 's nemzeti nemes büszkeséggel nézzen, magasztallyon.

A következő két szöveg (Ms. 10.218/a, 5. f.; R. u. i. 2° 18., 102.) az i/ jegyzethez kapcsolódik (190. l. 23–191. l. 6.).

IX.

II. A' Remete. 1.

Faludinak ezen költeménye különös figyelmet látszik érdemelni, mint-hogy ez talán legelső példája mi nálunk a 'verselés' azon nemének, melyet a' Francziák, a' mint tudva vagyon, *alexandrin* versnek, vagy Sándor' versmértékének, nevezni szoktak.

Ezen versnek és nevezetnek eredetéről, a' Párizsi Akadémiának egygyik nevezetes Tagja imezt írja: „Les vers alexandrins ont été employés pour la première fois, dans le roman d'Alexandre, dont le principal auteur s'appelait Alexandre de Paris: ils prirent leur nom ou du héros ou du poëte. Cet Alexandre de Paris est de la fin du XIIe siècle.” Tudva lévén ekképpen mind a' versnek, mind a' névnek Párizsi eredete, nem szükség, hogy, az egygyik „megjutalmaztatott”, 's már több eszten-dök előtt nyomtatásban kijött „Felelet” érdemes Szerzőjével azt Egyip-tusban keressük, és *Alexandriából* származtassuk.

Ez a' nevezet alexandrin vers tulajdonképpen annyit jelent, mintha azt mondanák: Sándor' mértéke szerént, vagy Sándor' rendi szerént készült hatos vers; a' mint p. o. Rájnis (a' Kalaúzban) írja: *Hatos vers Homerus' vagy Virgilius' rendi szerént*; és a' mint más Magyarok-is az egygyenlő végezetű négyes magyar stófiát közönségesen (és méltán!) Gyöngyösi István' nevével nevezni szokták, ámbár jól tudgyák, hogy nem ez a' nagy nevű jeles Poéta volt annak első szerzője, vagy feltalálója. Sőt nem lehetetlen dolog még az-is, hogy ilyen hat lábú verseket már azok a' Troubadurok-is szerettek, a' kik ezen Párizsi *Alexander* előtt éltek; a' kik a' deák nyelvnek az éjszaki nyelvekkel való öszevekeredéséből származott provençal nyelvet és poézist, melly már a' Xdik században virágozni kezdett, és rövid idő alatt Spanyol ország' túlsó határaitól fogva szinte Olasz ország' végéig elterjedett, még a' Német és Angol Udvaroknál-is mindenkivel megkedveltették, és majd minden egyéb Európai népek' Poétáinak első példái, mesterei voltak; a' mint ezt *Sismondi* Úrnak ezen tudományos tárgyakról írtt egygyik nevezetes munkájából kiki bőven láthattya.

Egyébaránt a' fellyebb említett Párizsi Sándor nem tsak a' maga hazájában talált számtalan sok követőket, elannyira, hogy az ő versmértéke ott szinte közönségessé lett, és annyi századoktól fogva még ma-is szokásban vagyon; hanem bévették azt még a' Német Poéták-is; és a' mint Haller, Uz, Lichtwer, Gotter, 's több mások' illetén munkáijából nyilván kiteszik, ugyan azon verselésbéli regulák szerént a' him végezetű két verset ők-is hasonlóképpen nőstény végezetű két más verssel, és ezt viszontag azzal keverve váltogatták, 's páranként elegyítve egymásra következtették; azaz, két ilyen hatos vers ő nállok-is mindenkor tizenkét szótagból, más két sor pedig tizenháromból áll, és így az egygyik pár mindég jámbussal, a' másik ellenben trochaussal végeződik. Az újabb Német Költők mindazonáltal, ritkán szereznek már ilyen verseket, az igen lassú és unalmas monotonia miatt, melyet a' nagy

egyformaság okoz, 's melyet az ő temérdek sok nehéz és kellemetlen mássalhangzó betűvel terheltt, muzsikátlan nyelvekenn, efféle versekben alig lehet elkerülni.

Vagyon t. i. minden nép' nyelvének bizonyos geniussa, megkülömböztető saját tulajdonsága, 's úgy szóllván természeti bélyege, melyhez képest az a' nyelv a' poézisnak és verselésnek egygyik vagy másik magára alkalmasabb. Erre a' Versszerzőnek vigyáznia kell; és az okos, bölts Poéta szokott-is mindég vigyázni.

A' hat lábú, vagy tizenkét szótagú, alexandrin vers, több okokra nézve szükséges a' franczia nyelvben. Mind azért t. i., mivel a' rövidebb sorú versek (strófák, vagy distichonok) több mindenre alkalmasok, és a' nagyobb, felségesebb poétai tárgyak' méltóbb és hosszszasabb előadásában azt ki nem pótolhatnák, 's mivel (ugyan ezen okból) a' Nemzetnek legjelesebb Poétájí, 's ezek között név szerint a' Nagy Corneille, Racine, Boileau, Molière, Crébillon, Voltaire, Delille többnyire azt választották, nevezetesebb költeményeikben majd mindenkor azzal éltek; mind pedig, és főképpen azért, mivel sem olyan igaz, bizonyos, és tökéletes prozódiaja nints a' franczia nyelvnek, mint a' Görögnek, Deáknak, Magyaroknak, és az Indusok' régi szent nyelvének, sem azt a' másod rendbéli (tökéletlenebb) hangmérséklésbéli szisztémát ez a' Nemzet el nem fogadta, 's annak idejében (míg t. i. a' nyelv miveletlenebb és hajlékonyabb volt) bé nem vette, a' melly több más Európai népeknél, 's főképpen a' Németeknél közönséges szokásban van, 's a' melly nem a' *quantitást*, nem az időmértékbeli mennyiséget, vagy a' szótagok' meghatározott rövid és hosszú hangját, hanem csak az úgynevezett *accentust* követi, 's követheti. Legalább bizonyos az, hogy azok a' hangmérséklésbéli példák, vagy szoros métrumra vétetett versek, a' mellyekkel több nevezetes Tudósok, név szerént pedig *Jodolle, Pasquier, Desportes, Passerat, Rapin, Turgot*, a' Nemzetet több ízben megkínálták, 's mintegy kísértettek, mind szerentsétlenek voltak. Parmi plus de mille vers mesurés que j'ai eu la curiosité de lire, je n'en ai pas trouvé un seul de bon, ni même de supportable! Így itél azokról *d'Olivet*; és nem lehet tagadni, 's nem-is tagadgya senki, hogy ez az ítélet nem helytelen. De igaz ám ellenben, és tagadhatatlan egyszersmind az-is, hogy ezek a' szerentsétlen példák és próbatételek, keveset jelenthetnek, és az ellen a' magában olly szép, tsinos, hathatós, és Világ szerte nem ok nélkül kedvelt betsültt nyelv ellen semmit sem bizonyíthatnak, sőt inkább nyilván és újra mutattják, hogy a' kimiveltt és szinte majd egész lehetőségig meghatározott nemzeti nyelvet további természetes kifejtődésében nem kell erőszakosan háborgatni, szükségtelen, szokatlan, és annak külső belső tulajdonságaival öszve nem férhető, idegen formákra kényszeríteni.

X.

Poéták, minden prozodia vagy hangzatbéli időmérték, és hármónia nélkül írták ebbéli verseiket; sőt elég világosan kitetszik az ő ilyen némű verseikből: hogy ezekben a' nyelvnek saját karakteréhez, belső mivoltához képest, többnyire jambus és anapaestus uralkodik. Különösen Racine

János' költeményeiben olly igen érezhető a' versbéli tiszta és kellemetes harmonia, hogy annak valóban ritka 's az egész Nemzetet szinte megbájloló szépségéért ötet közönségesen Francia Virgiliusnak nevezni szokták. Hogy pedig ez az alexandrin vers a' francia poézisban nem tsak szükséges, hanem a' legfőbb, legfontosabb tárgyak' illendő megéneklésére is alkalmas, ezt újra és nyilván megbizonyították Delavigne, Barthélemy, Lamartine, 's több más nagy Poétának szép és felséges versei, mellyek Párizsban jelentek meg, legottan egész Európában elterjedtek 's mindenütt örömmel fogadtattak.

*

A Faludi-kötet kézírata nem maradt meg. A szöveget B. könyvtárának egy átjavított példánya alapján közöljük, amelyet az OSzK őriz. (R. É. 783. 1. pld.) Az apparátusban a javítatlan nyomtatvány szövegállapotát mutatjuk be.

114. 1. 8. mí Hazánkbeli
21. a' nyomtatásbéli
29. nyomtasásban
115. 1. 1. Magyar Írók és Versszerzők'
3. minéműségéről igazán
7. poézisbéli dolgokról
22. függeszszünk, 's a'
116. 1. 4. nyelv- és versszerzésbéli
118. 1. 5. és ott is maradtott
17. Olvasó ezen
119. 1. 24. Nagy Juliusként,
36. kötelesegeik betöltésében
120. 1. 11. rágalmazások, Áldás
121. 1. 3. f z e g e s m u n k a (*A sajtóhibát mi javítottuk ki.*)
31. saját kézírásáról
122. 1. 25. igen jól' és
36. legkevesebb öszve függése
legkevesebb öszve-függése (*Igy a javított példányban, csak a Hibák jegyzékében öszvefüggése.*)
123. 1. 21. most ő tőlle
24. nyelv-, poézis-, és tudománybéli
27. egy olly rendbéli
124. 1. 9. E r d ő nevű Enek
125. 1. 8. nyelvünk hasznára
11. az olly rendbéli
12. keveset ügyelvén
14. idővel netalántán valaki
23. akkor, midőnn, régi
27. ítélő tehetség,
28. értelem, tiszta
126. 1. 1. tehetetlen irígy
14. (a' köz mondás szerént)
30. eredeti vers gyűjteményt velünk
eredeti vers-gyűjteményt velünk (*Igy a javított példány-*

- ban, a Hibák jegyzékében eredeti versgyűjteményt velünk).
33. eredeti kézírásával mindenképpen
37. szerént)
128. 1. 2. egygyütt, az ebbéli
129. 1. 1. és elrendelésbéli szorgalom
5. 's a' t)
130. 1. 26. haszontalan volna,
30. későbbben meg-gondolván, nem akarta Thirzis' szavai-
val meg-sérteni a' rossz (*A javított alakok a Hibák
jegyzékében*).
131. 1. 9. kérdés; és hogy
23. egyéb olly rendbéli
132. 1. 2. mutattya, bizonynyára nem-is
23. a' remek-míveket a'
24. tudnák és akarnák, — ha bár
133. 1. 5. rútvál fősvénykedve annál
134. 1. 6. és versszerzésbéli,
11. változtatnom, ámbár
22. tartozhatott, 's minden
28. változtatásokat;
135. 1. 2. jobbításbéli világos
9. valóságos mesterségbéli szép
11. részetskéből, álló
18. szép mesterségbéli,
20. saját alkotásbéli részeivel,
27. mozoghassanak, és így
35. alkotásbéli szükseséges
136. 1. 7. rendi, 's természeti
36. szükséges a' megállapodás,
137. 1. 10. láttyuk, és hallyuk,
26. várákozásunkban megsalattattunk;
138. 1. 37. mind versalkotásbéli tökéletes
140. 1. 28. „oltalmunk” és szószóllónk”
141. 1. 10. minden kétség kívül
40. tudatlan kis bírák'
142. 1. 14. szép mesterségbéli jobb,
17. ímhol
22. holott ezt, mikor (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
143. 1. 6. az olly rendbéli
9. elnézni, megbotsáttani,
12. volna nyomtató-sajtó alá,
29. képfaragásbéli legszebb
31. minden kétség kívül)
144. 1. 16. valósággal csak vigyázatlanságból,
25. vagy verspárasításbéli fogyatkozásokra
145. 1. 3. később időbéliek többnyire
7. és „l e t t”, (mint másutt é n e k e t és (*Javitva a Hibák
jegyzékében.*)
12. szűkölködik. Azonban,

29. érdemlik; ha bár
 31. volnának-is. A' sorok'
 33. törvényes harmoniájában,
 36. a' Versszerző ebbéli
 39. ismérje, és tartsa-meg
146. 1. 9. állják, és Szerzőjüknök
 11. 's versalkotásbéli kívánatos
 15. tudgyuk vagy akarjuk verseinkben
 23. említett hangzatbéli külömbség,
 34. kétséget, 's szóllásbéli tsonka
147. 1. 7. a' nagy-érdemű 's tudományú R á t h Mátyásnak;
 12. egyidőben
 22. hibákat, sem
 23. a' versszerzésbéli szabadság'
 25. mellyék vagy
 28. és mindanütt jól, (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
 38. köz szóllásbéli hathatós
148. 1. 15. az értelembéli hibák
 16. 5-dik strófa, 6-dik
 19. tsupa leírásbéli gánts
 22. kétség kívül azon
 mivel hogy (*A javított példányban: mivel-hogy a Hibák
 jegyzékében: mivelhogy*)
 33. kemény és
149. 1. 12. Gleim, Weisse, 's több
 37. rossz, és
150. 1. 2. vala, most
 5. otromba és izetlen
 7. sem kémlélik 's
 13. sem ügyelvén a'
 17. 's a' nyelv'
 21. oltalmazhatták. Jól és igazán mondotta Rájnis, a' ki
 minden efféléktől egész tehetsége szerént, 's nem ok
 nélkül őrizkedett, hogy „el nem szenvedhet-
 tyük azt versben, a' mit még köz beszéd-
 ben sem szenvedhetnénk!”
 A' Poézis
24. mindég és mindenképpen
 van, és szünetlenül
151. 1. 4. egy illy rendbéli
 20. és mindenképpen a'
 30. szónak mesterségbéli tulajdon
 33. említett Enekei többnyire
 35. szép harmoniával bírnak,
152. 1. 9. sérteni gyötörni
 14. felelvén, 's felelhetvén-meg
153. 1. 7. szótág' hangzatbéli mennyisége
 22. ha e' szerént
 31. — ambár azt
 37. a' szép-tehetségű 's jó-szándékú,

38. kalaúz, 's elégséges
154. 1. 2. őrizkedgyék, mind addig
6. vers harmoniájának ez
12. a' versszerzésbéli akadályok'
26. rendetlenné, darabossá tette,
31. a' versalkotásbéli törvényre,
35. rút, és
40. közép, útát (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
155. 1. 12. tsupa újíttásbéli viszketegségből,
40. hézagot, rút h i a t u s t,
156. 1. 7. efféle verselésbéli rossz
34. ilyen nagy-eszű 's
157. 1. 18. és szókötésbéli valóságos
21. rend-szerênt
26. uralkodik ezen
30. 's illendőképpen megbetsúli
32. tárgynak sáját
39. a' mît mond,
158. 1. 4. van minden
27. igyekezet, 's hosszas
33. hol és miért, vagy miképpen
37. képest; (a' mellyre
159. 1. 10. vaktában nem
16. szele, nem
32. irigy, és vakmerő
35. ítélő erő,
160. 1. 9. versalkotásbéli tulajdonságait,
18. nehéz mesterségbéli regulákhöz
19. a' versszerzésbéli természetes,
29. j u n c t u r a v e r b o r u m, a' mellyről
161. 1. 1. vélekedő kis bírák
7. ő k, éppen nem
30. azzal illendőképpen megegygyező,
31. ismérnünk, és vallanunk, —
162. 1. 2. szép-mesterségbéli mivei
5. 's felekezetbéli pártoskodó
12. Vigilius', (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
18. Kalauzza később
22. volt egygyik azon
30. Alexandrini (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
163. 1. 7. soraikva nézve.
15. következik, hogy
24. lélekkel 's hármoniával
25. c a e s u r á b ó l és a'
26. hangjainak egygyenlőségéből
28. mondanak, 's mît
nyilván-való igazság, hogy
30. kissébbítettik, és gyalázzák, midőnn, szokások
34. szállható, jeles
164. 1. 16. ítélte, Faludi

18. ilyen Magyar Költők'
 33. strófának, 's a' Szerző'
 34. jószágát, mesterségbéli tellyes
 37. valamely kegyes
165. 1. 6. nem kell reménylenünk,
 10. ditséreteinkben megegygyezhessenek,
 14. szebb, ritkább
 22. pedig tőkélletes nyoltz
166. 1. 3. azon rhytmussal végződik,
 19. járatlanság, megbotsáthatatlan
167. 1. 18. magad' mentő
168. 1. 18. szabják, és a' legtzifrább, 's legújabb
 40. származzék az
169. 1. 6. alkalmatosság, és a'
 9. majd oko- és
 15. nem egyedül a'
 17. szánttszándékkal meg nem
 21. harmóniáját, zengedezését,
 25. utóbb illendőképpen kimiveltt,
 28. követőjének, saját
 33. Quintiliuskodása, tökéletességre
170. 1. 3. versszerzésbéli tehetségek,
 6. tréfa, 's valóságos
 10. mivoltára, nem ügyelnek.
 16. berekben szedett Tövisek' híres Szerzőjét, a' Bétsi
 29. regulájitól, 's a' szoros metrumtól nem
171. 1. 3. baj, és
 6. méltó foganatos példát.
 25. tüzes ellenségei lettek,
 32. kell azért, és,
172. 1. 7. örül;
 10. tovább-is értetlenül és
 12. és illendőnek tarthatnók;
 21. lehetővé tévén,
173. 1. 16. be-tsúlni!) (*Javítva a Hibák jegyzékében is.*)
 18. patvarnak, 's minden
 22. egygyetlen egygyet kivéve,
 25. minéműségéhez, és
 26. vagy versalkotásbéli tehetségéhez
 29. „Egygyet kivéve”,
 31. alávalónak illetlennek, —
174. 1. 5. az ő néki olly
175. 1. 10. Mikor Gyöngyösinek
 17. Olvasó nem érezheti? —
176. 1. 6. Kalaúzza, 's későbbben (*A javított példányban B. az első szó után keresztet tett, s az évszámot a margón tette ki; a szövegbe, zárójelbe foglalva mi iktattuk.*)
 7. rövid Értekezése (1793-dik eszt.)
 11. peccatur, et
 * 12. betsűllyük, és szeressük

15. köntösben-jelenik meg
 16. tisztellyük, es
 20. akarja, és tudgya!
 34. méltábban, annál
177. 1. 9. jelesebb Poétának érdemét
 14. lessz egyszersmind, azt-is
178. 1. 8. elnemúlni, (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
 12. a best! a' mint
 14. mondotta.
 15. vagy mesterségbéli tellyes
 23. gondolkodhatik. Valamint a' polgári életben, társaságban, nem a' Jámbor-Igaznak szabják a' törvényt, (Oderunt peccare boni, virtutis amore): úgy a' Poétának sintsen senki, mesterségbeli törvénykönyvére szüksége; annyival-is inkább, mivel az efféle törvénykönyvet a' Poétikák' Szerzőji úgy-is többnyire tsak a' nagy Költők' munkájából szedték. 's szerkesztették-össze, — egygyik sem mondhatván-meg még-is, miképpen lehessen egy Íliást vagy Enéist teremteni, vagy Pindarus' Ódájához hasonló felséges költeményeket alkotni, és ilyen (*Az első szó után következő pontot a' törlésnek megfelelően mi javítottuk vesszőre.*)
 25. borostyán-agra szert (*Javitva a Hibák jegyzékében*)
 32. kétség kívül,
 36. jövendőnek homályaiba-is
 40. adhat, és ad; — szükséges,
179. 1. 5. ép Értelemnek,
 26. kötelezhető mesterségbéli tetszésinek,
 35. énekel! és soha legkevesebbet nem' aggódik arról, ha vallyon fog-e valaha éneke tetszeni valakinek, sőt ha olvassa-e vagy hallgattya-e valaki még azt valaha, vagy sem! (*Az és — talán figyelmetlenségből — kívül maradt a' törlést jelölő zárójelen.*)
180. 1. 6. azonban megint az új
 9. kis Ének-ő nintsen (*Javitva a Hibák jegyzékében.*)
 12. jövendőt ígérő szép
 33. térnek-viszsa.
182. 1. 18. vett sorokkan)
 34. felkeresik: új
183. 1. 4. igazságtalan, és garázda
 6. ő rajtok
 14. kis bírák; a' kik
 21. örökké-zöldellő koszorújoktól megfosztanak,
 32. mondgyuk, és
185. 1. 2. léssen mindég,
 10. valamellyik D i d o t' műhelyben

Jegyzetben :

- nyel vnek 's litteratúrának és (így, a'
 187. 1. 1. és hangzásbéli szép

4. Spanyol, Angol, Német)
 6. tisztességes helyet
 36. pörölyt 's tüzes
 188. 1. 7. nyelvünk' hangzathelyi kellemetes
 28. intézni, és több
 32. a' versalkotásbeli titkok'
 189. 1. 9. a' versalkotásbeli nagy
 191. 1. 8. szükölködven, és Horatiusnak

4. EMLÉKEZTETÉS.

Mikor B. 1825-ben *A magyar költő idegen messze földön c.* poétai elmélkedéseit a *Szépliteratúrai Ajándékban* kiadta, az akkori szedés szerint egy ivnyi jegyzetet fűzött hozzá. (BJÖM. I. köt. 481–490. l.) Az író eredetileg még hosszabbra tervezte e kommentárjait, de egy szakaszt (éppen a befejező lapokat), közvetlenül nyomdába adás előtt visszatartott. E meg nem jelent részből formálta az *Emlékeztetés c.* cikkét, amely azonban maga idejében már nem jelenhetett meg. Ez a kidolgozás 1825–1826-ból való, és minden valószínűség szerint az országgyűlés visszhangjának kell tekintenünk. Tórusa a *Toldalék ezen költeményhez c.*, ugyancsak az említett évből datálható darabhoz hasonló.

A szöveget, még jegyzet formában, három kéziratból ismerjük. Kettő közülük (Ms. 10.218/a, 55–57. és uo. 62–65. f.) fogalmazvány, a harmadik tisztázat. (R. u. i. 4° 79. 2. 15., 12. f.) Az átdolgozott, és elől közölt formát a Ms. 10.218/a, 18–21. f.-en találtuk. A szövegek eltéréseit az alábbi összeállítás mutatja be.

K.: MTA. Ms. 10.218/a, 55–57. f. = K1.; csak a 194. l. 4-től.

Uo. 62–65. f. = K2.; csak a 193. l. 14-től.

MTA. R. u. i. 4° 79. 2. 15., 12. f. = K3.; csak 193. l. 14-től.

Szv.: 193. l. 14. Nemzeti Nyelv, 's nemzeti Lélek, egy szóval Nemzeti-ség . . . ez ma minden Európai népnek, 's különösen és főképpen a' Magyarinak, azon szentséges fő java, frígy-szekrénnye, 's valóságos Palladiuma, a' mellyre, mint élete', boldogsága', híre', neve', betsülete' 's ditsőssége' első (K2.)

Nyelv, 's nemzeti Karakter! Eggy szóval (K3.)

19. Európai Népnek, (K3.)

22. Pallá[diuma,] a' mellyre, mint élete', boldogsága', híre', (K3.)

24. jelére, úgy kell vigyáznia; 's mellyet (K2.)

25. egyyetlen (K3.)

28. őriznie, 's mind azt, a' mi annak valamiképpen ártalmára, veszedelmére lehetne, tellyes tehetsége (K2.) annak valamiképpen (K3.)

30. c a p i a t!' Ezt tselekedniek annál szükségesebb, (K2.)

31. Arra vigyázniok, és ezt (K3.)

32. múltt idő, mennél nyilvánban int és fenyeget a' jövődő, 's mennél kevesebbé lehet kételkedniek arról, hogy ál-

tallyában a ' Világ' megindultt állapottyának és különösen a ' mi Hazánk' 's Nemzetünk' köz dolgainak egykori kifejtődését, jó vagy bal folyamattyát, 's ilyen vagy amollyan változásait, futuri temporis exitum, halandó ember előre nem láthattya; — minthogy azt egyedül tsak Az tudgya, láttya, a' ki olly sűrű homályba rejtette, 's a' véges elmének olly szűk határt szabott!

A' jövendőt, (K2.)

múltt idő, (K3.)

34. jövendő. (K3.)

36. nyugodalmat, szokott az alvókra hozni!

A' jövendőt, a' még (K3.)

194. 1. 4. idő' minéműségét, vagy Hazánk' 's Nemzetünk' mai állapottyának és köz dolgainak egykori kifejtődését, (K1.)

Idők' (K2.)

5. Világ' mostani állapottyának és a' mi Hazánk' 's Nemzetünk' köz dolgainak egykori kifejtődését, (K2.)

6. egykori kifejtődését, (K3.)

7. amollyan változásait „futuri (K2.)

amollyan változásait, (K3.)

8. exitum", előre (K1.)

kétség kívül nem halandó embernek dolga. Azt, volta-képpen, tsak Az tudhattya, (K2.)

előrelátni, (K3.)

9. Azt, voltaképpen, tsak az tudhattya, a' ki olly sűrű

(K1.)

Azt, voltaképpen, egyedül tsak (K3.)

11. szabott. §. De igaz mindazonáltal és tagadhatatlan (K1.)

szabott.

De igaz mindazonáltal és tagadhatatlan még-is, hogy az Ember, mint E m b e r, (azaz, magát a' föld' minden (K2.)

12. részről az idővel megtörténhető kártól, szerentsétle[n-ség]től már előre rettegni, felette nagyon nyughatatlankodni, 's mindent[ől] félve magát minden ok és mód nélkül gyötörni, szünetlenül agg[ódni,] reszketni, illetlen (K3.)

19. magát a' föld' minden (K1.)

az Ember, mint E m b e r, (K3.)

20. külső alkotásbéli szebb formájával, mind pedig, és még inkább, belső tulajdonságai, lelki tehetségei által, olly igen megkülömböztető nemesebb alkotmány) a' gondolkodó erőt, az értelmet, és visszaemlékező, 's előre és messze kiható elmebéli tehetséget,

E' kintseket, mellyekkel (K1.)

formájával, mind pedig, és még inkább, belső tulajdonságaival, lelki tehetségeivel, olly igen megkülömböztető nemesebb alkotmány) a' gondolkodó erőt, az értelmet,

a' visszaemlékező, 's előre és messze kiható, elmebeli tehetséget,

Értékeket (K2.)

22. megkülönböztető nem[esebb] (K3.)
23. értelmet, a' visszaemlékező, (K3.)
27. nem a' végre nyerte ajándékban, hogy azokat haszontalanul bírja, vagy elrejtse, 's eltemesse, és, oktalan állatok' módgyára, baromi életet éllyen, — ha bár itt azon más rendbéli lelki főbb értékeit számba nem vesszük-is, a' mellyekhez képest napalatti (K1.)
a' végre nyerte ajándékban, hogy azokat haszontalanul (K2.)
29. hogy ezeket haszontalanul (K3.)
30. eltemesse, és, oktalan állatok' (K2.)
szólván egészen eltemesse, és, semmivel most gondolv[án,] (K3.)
32. azon más rendbéli lelki főbb kintseit számba (K2.)
főbb k[épségeit számba nem vessz]ük-is, (K3.)
33. képest napalatti (K2.)
35. szebb méltóbb, és boldogabb új életet várhat. §. Igaz és bizonyos továbbá, hogy, a' ki, ilyen tulajdonságokkal, tehetségekkel bírván, 's az elmúlt századok' történeteit, és önmön maga hazájának 's nemzetének régibb és újabb viszontagságait eléggé tudván, a' Világ' köz dolgainak menetelére, szünetlen változásaira vigyázni, és ezen változások' okaira 's természeti következéseire illendőképpen figyelmezni szokott; és, a' most virágzó népek' saját tulajdonságait, különös karakterét, szükségait, erejét, tehetséget, hajlandóságait, igyekezete', munkálkodása' tzellyait, 's ezekhez képest egymással kötött több rendbéli szövetségeit, és a' kormányonn ilő fő személyek' minéműségét illő szorgalommal, 's minden előítélet nélkül vizsgálta, lehetőképpen kitanulta, 's alkalmasint isméri; hogy, mondom, az ilyen okos és figyelmes Néző tsakugyan többet tudhat, világosabban és tovább láthat, 's a' jövődőben könnyen megtörténhető dolgokról-is jobban és bátrabban ítélhet, mint az olyan tsupa fa-életet élő, 's az emberiség' külső jeleit hijában viselő, értetlen és gondolatlan személy, a' ki, mind ezekről soha sem elmélkedvén, 's a' körülötte naponként megtörténő dolgok' eredetét, indító főbb okait, 's következéseit soha nem vizsgálván, mindenképpen megelégszik azzal, hogy ő-is emberek között foroghat, és a' föld' gyümöltseit szabadon emésztheti. Sőt jobban és bátrabban ítélhet ő, az olytán országos dolgokról, és nem tsak az ilyenféle tollatlan két-lábú állatnál, hanem különösen az olyan rendbéli kevély Böltseknél-is, a' akik genus hominum veri ignarum sub peritiæ ostentatione; mivel őket a' vak Sors magasabb póltzra ültette,

olly igen könnyen és olly igen örömet elhíthetik magokkal, hogy másoknál tovább látnak, mindent jobban tudnak, és, mivel a' ritkább és nem mindennapi, 's ugyan azért mindég váratlanúl jövő tüneményeket meg nem foghatták, 's ezek' igaz okait, (bár melly igen szembetűnők légyenek-is néha) által nem láthatták, és, (nem ott keresvén, a' hol vagnak, 's egyedül és könnyen találtathatnának) semmiképpen fel nem lelhetik, másokra boszszonkodnak; holott egyedül tsak saját büszke tudatlanságokat 's megrögzött vak előítéleteiket kellene okozniok.

Igaz és bizonyos elvégre, 's igen szembetűnő dolog, hogy mi (K1.)

36. életet várhat.)

Igaz és bizonyos, továbbá, hogy, a' ki, ilyen tulajdonságokkal 's nevelés, tanulás, és több rendbéli hosszas tapasztalás által kimiveltt tehetségekkel, több rendbéli szükséges ismeretekkel, elégséges tudománnyal bírván, 's a' múlt századok' történeteit, és az önnön maga' hazájának 's nemzetének régibb és újabb viszonyosságait eléggé tudván, a' Világ' köz dolgainak menetelére, szünetlen változásaira vigyázni, és ezen változások' okaira 's természeti következéseire illendőképben figyelmezní szokott; hogy a' ki, a' most virágzó nagy népek tulajdonságait, mindegygyiknek különös karakterét, erejét, tehetségét, hajlandóságait, szükségzeit, igyekezete', munkálkodása' tzellyait, 's ezekhez képest egymással kötött több rendbéli szövetségeit, és a' kormányonn ülő fő személyek' saját minéműségét illő szorgalommal, 's minden előítélet nélkül vizsgálta, lehetőképpen kitanulta, 's alkalmasint ismérhette; hogy, mondom, az ilyen okos és figyelmetes Néző tsakugyan többet tudhat, 's tovább és világosabban láthat, és a' megtörténhető dolgokról-is bátrabban ítélhet, mint az ollyan tsupa fa-életet élő, 's ábrázattyánn az emberségnek tsak külső jeleit viselő, értetlen és kába személy, a' ki mind ezekről soha nem elmélkedvén 's a' körülötte naponként megtörténő dolgokkal legkevesebbet sem gondolván, mindenképpen megelégszik azzal, hogy ő-is emberek között foroghat, és a' föld' gyümöltseit szabadon émsztheti.* (Az a jegyzet áll a margón.) Sőt bizonyos, hogy jobban és bátrabban ítélhet ő, az ollyatén országos dolgokról, nem tsak ilyenféle tollatlan két-lábú állattyánál, hanem különösen az ollyan rendbéli kevély Böltséknél, a' kik, *genus hominum veri ignarum sub peritiæ ostentatione*, mivel őket a' vak Sors talán magassabb póltzra ültette, olly igen örömet és olly igen könnyen elhíthetik magokkal, hogy másoknál tovább látnak, 's mindent mindeneknél jobban tudnak; és a' kik, mivel a' ritkább és nem éppen

mindennapi, 's ugyan azért mindég váratlanúl jövő, nevezetes tüneményeket meg nem foghatták, 's azok' igaz okait, bár melly igen szembetűnők légyenek-is néha, semmiképpen fél nem lelhetik, (nem ott keresvén azokat, a' hol vagynak, 's egyedül feltaláltathatnak) másokra bosszonkodnak; holott egyedül tsak saját büszke tudatlanságokat, 's megrögzött vak előítéleteiket kellene okozniok. (Betű szerént reájok illik az ilyenekre-is, a' mit a' Római Költő imezen verseiben mond: Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt; Vel quia turpe putant, parere minoribus; et quae Imberbes didicere, senes perdenda fateri.)

Igaz és bizonyos, elvégre, 's igen szembetűnő dolog, hogy (K2.)

36. várhat.) Nem illik, mondom, eszes állathoz, tár[sas]ágban é[lő oko]s emberhez, hazafihoz, az emberiségnek (K3.)
195. 1. 3. megtörténhető dolgokról soha (K3.)
 5. mindenképpen megelégedni (K3.)
 7. foroghat, és a' föld' [gy]ümöltseit szabadon emésztheti (K3.; jegyzet itt nincsen.)
 9. Igaz pedig és bizonyos e' mellett az-is, hogy mi (K3.)
 11. tizedétől, különösen pedig a' Világ' újra megindultt állapotjának utóbbi nevezetesebb változásaitól fogva, (mellyek az előbbi idők' 's valóban megtörténtt dolgok' természeteti, szükséges, bizonyos és kimaradhatatlan következései valának) olly rendkívülvalónak látszó nevezetes időszakaszban, (K1.)
 tizedétől, különösen pedig a' Világ' (K1.)
 12. utóbbi nevezetesebb változásaitól fogva, (mellyek az előbbi idők' 's valóban megtörténtt dolgok' kimaradhatatlan következései valának, 's (mint kútforrásaiból egyenesen azokból folytanak) olly rendkívülvalónak látszó nevezetes (K2.)
 utóbbi nevezetesebb [vá]ltozásaitól fogva, (mellyek az előbbi idők' 's valóban megtörténtt dolgok' szükséges és szintén olly kimaradhatatlan következései valának, valamint azok, a' mik ma történnek, a' jövendőbéli új tünemények' indító okai lesznek) olly rendkívülvaló (K3.)
 20. élünk, 's napról napra bajlódunk, és kétségeskedünk, (a' hosszú és mély tsendességet ígérve biztató köz békességben-is), mellyekben megbotsátathatatlan (K1.)
 mély tsendességet ígérve biztató köz békességben-is) mellyekben megbotsátathatatlan (K2.)
 élünk — a' hosszú és mély tsendességet [igér]ni látszó 's biztatva biztató köz békességben-is — mellyekre nézve megbotsátathatatlan (K3.)

24. béhúnyva szunnyadoznunk, és még fényes délben-is szántt-szándékkal vakoskodva végre-valahára fel nem ébrednünk.

Illyen időkben tehát, illyen környüállások, és ennyi változások között, nem tsak minden értelmes Magyar Hazafinak, hanem minden józan eszű, tehetős elméjű, 's nem egyedül magáért és magának élő, tanultt Embernek, akármelly ország' polgárja vagy lakossa légyen, elmúlaszthatatlan szent kötelessége; gyakorta (K1.)

tőlünk, tsak azon egy okból 's tsak egyedül azért, hogy most az áldott békesség' keblében tsendesen nyugodhatunk, szemeinket béhúnyva szunnyadoznunk, és még fényes délben-is szántt-szándékkal vakoskodva valahára fel nem ébrednünk.

Illyen időkben tehát, illyen környüállások között, és ennyi sok változások után, nem tsak minden értelmes Magyar Hazafinak, hanem minden józan eszű, tehetős elméjű, 's nem egyedül magáért és magának élő, tanultt Embernek, akármelly ország' polgárja, vagy lakossa légyen, elmúlaszthatatlan szent kötelessége: gyakorta körülnézni, (K2.)

béhúnyva szunnyadoznunk, (K3.)

26. nem gondolkod[nunk, m]ivelhogy (K3.)

27. nyugodhatunk.

Nyilván való 's szembetünő dolog, elvégre, hogy illyen (K3.)

196. 1. 8. környüállások közt, 's annyi (K3.)

9. változások után, (a' mellyeknek oly igen sokáig rémitve dörgő tsattogási szinte még ma-is füleinkbe zúgnak) nem tsak minden értelmes Magyar Hazafinak, [h]anem (K3.)

14. [ta]nultt Embernek, akármelly (K3.)

15. légyen, elmúlaszthatatlan [sz]ent kötelessége: gyakorta (K3.)

18. érezni, g o n d o l k o d n i; és, egyálttallyában, imezen szép mondásnak (K1., K2.)

gondolkodni; és, egyálttallyában, imezen (K3.)

20. jól megfontolni, 's voltaképpen [sz]ívére venni. (K3.)

jól megfontolni, szívére venni, 's e' szerént, sem a' múlttakról sem a' jövődőről el nem feledkezvén, mind azt híven (K1., K2.)

22. Világ' dolgainak menetelét 's változásait szemmel tartani, 's mind azt (K3.)

25. a' köz-jót, békességet, boldogságot segítheti, 's előmozdíthatya — olyan szíves igyekezettel, állhatatossággal, és olyan mértékben, a' millyent tőle tehetségéhez, tudományához, munkálkodása' kiszabott köréhez, 's ebben szerzett különös tapasztalásához, vagy társaságbéli helyeztetése' saját minémiségéhez képest,

mind a' Haza méltán reméllhet, mind önnön maga' lelki-ismérete megkívánhat.

Ezt igyekezzünk

A margón : Nemzeti Nyelv és nemzeti Lélek, —

N e m z e t i s é g — ez ma minden Európai népnek, és különösen a' Magyar Nemzetnek, azon frígyszekrényre 's valóságos Palládiuma, a' mellyre, mint élete', boldogsága', neve', hirt', betsülete', 's ditsőssége' első és utolsó bizonyos jelére, úgy kell vigyáznia; 's mellyet minden Hazafinak, minden Magyar Irónak, Poétának ha ezen neveire méltó akar lenni, mint saját szeme' világát úgy kell őriznie, 's mind azt, 's mi annak valamiképpen kárára, veszedelmére lehetne, tellyes tehetsége szerént, eltávoztatnia: *ne quid detrimenti capiat!* (K1.)

26. boldogságot segítheti, 's előmozdíthatya — olyan szives igyekezettel, állhatatossággal, és olyan mértékben t. i., a' millyent tölle mind a' Haza méltán reméllhet, mind önnön maga' lelki-ismérete megkívánhat. Boldog volna (K2.)

boldogságot segítheti, 's előmozdíthatya, — olyan (K3.)

29. mind a' Haza méltán reméllhet, mind (K3.)

30. megkívánhat. Boldog volna a' mi Hazánk és Nemzetünk, sőt boldog volna minden ország, ha kiki mindég mind azt önként 's vígan és gyorsan megtenné, a' mit tehetségéhez, tudományához, munkálkodása' (K3.)

39. Hazánk, és boldog volna az egész Világ, ha kiki mindég mind azt vígan és gyorsan megtenné, a' mit tehetségéhez, tudományához, munkálkodása' (K2.)

197. 1. 4. tapasztalásához, vagy társaságbéli helyeztetése' saját minémiségéhez képest, tennie kellene, 's könnyen megis tehetne!

Ezt igyekezzünk azért mink-is ma mindnyájan, valakik (K2.)

tapasztalásához, vagy társaságbéli helyeztetése' saját minémiségéhez képest, tennie kellene, 's talán könnyen (K3.)

6. Ezt igyekezzünk azért mink-is ma mindnyájan lehetőképpen tselekedni, si Patriae (K1.)
tehát lehetőképpen tselekedni ma mink-is mindnyájan, valakik (K3.)

10. c a r i — kiki a' maga' helyénn és a' maga' részéről, a' mennyire kinekkinék tehetségében áll — a' többít (K1.)

c a r i lehetőképpen tselekedni, kiki a' maga' helyénn, s' a' maga' részéről, és a' mennyire kinekkinék tehetségében áll! — A' többít (K2.)

c a r i — kiki [a' m]aga' helyénn, 's a' (K3.)

12. Igy, a' többít [mél]tán és (K3.)

15. böltseségére hagyván, a' kike (K1.)
lehet és kell-is hagynunk, (K2., K3.)
17. állapotya, mind jövődöbéli sorsának előrelátása, s' kivántt boldogságának siettetése bizattott; 's a' kik már úgy-is, minden kétségenn kivül, önként és szünetlenül éjjel nappal azonn elmélkednek, fáradoznak, (K1.)
állapotya, mind jövődöbéli sorsának előrelátása, 's kívánatos boldogságának siettetése bizattatott; 's a' kik már úgy-is, minden kétségenn kivül, önként és szünetlenül éjjel nappal azonn elmélkednek, fáradoznak, hogy ebbéli (K2.)
állapotya, mind jövődöbéli (nagy részint Ő-töllök függő) sorsának előrelátása, elké[szitt]ése, 's kívánatos boldogságának siettetése bizattatott; (K3.)
21. nappal azért (K3.)
23. elérhessék. Meg kell mindazonáltal, Ő reájok nézve-is, mindenha gondolnunk, és soha el nem felejtenünk, hogy, ha bár Istenek volnának és mindnyájunkat egyszerre boldogítani akarnának-is, semmire sem mehetnének velünk, valamig (K1.)
elérhessék. Meg kell mindazonáltal, Ő reájok nézve-is, mindenha gondolnunk, és soha el nem felejtenünk, hogy, ha bár Istenek volnának és mindnyájunkat egyszerre boldogítani akarnának-is, semmire sem mehetnének velünk, valamig magunk-is nem akarunk! nem igyekezünk, iparkodunk!... Nem boldogúlhatunk, mondom, és, (K2.)
elérhessék. De illendő [min]dazonáltal és szükséges, Ő-reájok nézve-is mindenha meggondolnunk, soha el nem felej[tenü]nk, hogy, ha bár Istenek volnának, és ha bár mindnyájunkat (K3.)
30. kevésre vagy semmire sem mehetnek velünk, valamig [magu]nk-is (K3.)
32. iparkodunk! Nem boldogúlhatunk, mondom, és soha szebb, jobb, illendőbb, és (K1.)
33. boldogúlhatunk, mondom, [az] Egészre (K3.)
35. ha tellyes erőnköl nem emberkedünk; 's ha most, (K1.)
erőnköl nem emberkedünk; 's ha most, (K2.)
erőnköl nem emberkedünk; (K3.)
38. magunkról (azaz (K1.)
magunkról (azaz, (K2.)
39. szokásaink', nyelvünk', karakterünk', 's egész Magyar-ságunk', jövődöbéli sorsáról!) előre 's illendőképpen (K1.)
szokásaink', nyelvünk', karakterünk', 's egész Magyar-ságunk' jövődöbéli sorsáról) előre 's illendőképpen nem gondoskodunk, és minden további halasztás 's halogatás nélkül (K2.)
szokásaink, nyelvünk', [kar]akterünk', 's egész (K3.)

198. 1. 1. további halasztás nélkül mind azt meg nem tesszük, a' mit e' végett régen meg lehetett 's kellett volna, és most szükségképpen meg-is kell már valahára tennünk — bölts és kegyes jó Királyunk' atyai szándéka 's megegygyezése, és egész Nemzetünk már <35> 36 esztendő-től fogva olly sokszor (K1.)
váarakozás 's halogatás nélkül (K3.)
3. tesszük, a' mit [már] régen (K3.)
végett régen (K2.)
7. jó Királyunk' atyai szándéka 's megegygyezése, és egész Nemzetünk' már 36 esztendő-től fogva olly (K2.)
jó Királyunk' világos szándéka [s megegy]gyezése (K3.)
11. akarattya, 's (K1.)
szerént! *után a bekezdés végéig hiányzik a szöveg.* (K1.)
szerént! *utána a bekezdésnek végeszakad.* (K2.)
A' mi már az i[tt közlött e]gynéhány Ének' Szerzőjét különösen illeti: [ön]ként és nyilván megvallya (K3.)
17. A' mi az itt közlött egynéhány Ének' Szerzőjét különösen illeti: önként és nyilván megvallya magáról, hogy Hazájának 's Nemzetének (K1.)
A' mi már az itt közlött egynéhány Ének' Szerzőjét különösen illeti: önként és nyilván megvallya magáról, hogy ő (mint, hasonló állapotban 's illyen környülállások között, kétség kívül minden más tanúlt és nem tellyességgel érzéketlen, értelmes férjfiú) Hazájának, (K2.)
24. erköltse; hogy ő (K3.)
27. sokszor és (K2.)
28. mennél több időktől fogva és mennél közelebből látta, szemlélte, az előtte 's körülé megtörtént számtalan erőszakos változásokat, annyi sok Európai népek', országok', (K1.)
29. hazafi-társaitól; és mennél több időktől fogva 's mennél közelebből látta, szemlélte, az előtte 's körülé megtörtént számtalan sok erőszakos változásokat, annyi sok népek', országok', (K2.)
hazafi-társaitól, és mennél több időktől fogva 's mennél közelebből látta, szemlélte, vizsgálta a' mi napjainkban megtörtént számtalan sok erőszakos változásokat, annyi nevezetes népek', országok', fejedelmek' több rendbéli viszontagságait, szerentsétlenségeit, (az olly sok esztendő-kig (K3.)
35. rendbéli viszontagságait, szerentsétlenségeit, (az olly sok esztendő-kig tartó szünetlen temérdek sok vérontásnak iszonyú következéseit), 's végre (K1.)
szerentsétlenségeit, (az olly sok esztendő-kig tartó szünetlen vérontásnak iszonyú következéseit!) (K2.)
39. semmisségét! szemes előtt egygyetlen (K1.)
40. előtt két ízben felemelkedő, két ízben leromló, egygyetlen (K2., K3.)

199. 1. 1. felbomló, újra felemelkedő, újra leromló, füst gyanánt eloszló, 's végképpen elenyésző tündér hívságát! Annál (K1.)
2. eloszló, 's végképpen (K2., K3.)
4. jövődőről (nem (K1., K2.)
jövődőről, (nem (K3.)
egyedül Istenében helyheztetvén most-is bizodalját, se' nem fél ő senkitől, se' nem reméll semmit; a' síronn túl pedig sem a' vak Sorsnak, és emberi gonoszának nints többé hatalma, sem a' halálnak — 's annál buzgóbban intézi sohajtásait a' Magyarok' kegyes Istenéhez, mennél szomorúbb érzéssel tapasztallya, mely igen kevesen vagynak mi nálunk még m a-is, és még ilyen időben-is, a' Szerentsének ama' nagyobb tehetségű, dús gazdagságú fiai között olyanok, kiket a' Szétsényiek', (K1.)
6. semmit; a' (K2., K3.)
fél ő senkitől (K2.)
7. áll, sem a' vak szerentsének és emberi gonoszának nints (K2., K3.)
9. halálnak) — 's (K2.)
11. közelebről látta, szemlélte mind ezeket, 's mennél többször és mennél szomorúbb érzéssel láttya, tapasztallya: mely igen (K2.)
ezeket, mennél nagyobb és világosabb példákban (K3.)
13. veszedelmének több rendbéli bizonyos okait, és mennél többször, 's mennél (K3.)
21. most-is: — most-is kevesen vagynak mi nálunk, még ma-is, még ilyen időben-is, a' Szerentsének ama' nagy tehetségű, bőséges (K3.)
még m a-is, és még ilyen időben-is a' Szerentsének ama' nagyobb tehetségű, bővebb értékű, dús gazdagságú (K2.)
23. ezeket szívekre vennék, 's kiket a' Szétsényiek', (K2.)
meggondolnák, Hazájok' állapotját szívekre vennék, 's annak (K3.)
26. elősegíteni igyekeznének! (K3.)
28. lelkesíthetne, és, (K1., K2.)
30. felindíthatna! . (K2., K3.)
31. melyik igaz Hazafinak, (K3.)
32. ha elgondollya, 's szünetlenül láttya, (K1.)
ha elgondollya, 's szünetlenül hallya, láttya, tapasztallya, mely igen sokan találatnak ellenben, (K2.)
szíve, ha elgondollya (K3.)
35. illy nemes lelkű igaz Magyarok, és mely igen (K3.)
36. igen sokan találatnak ellenben Hazájának ilyen rendbéli gyermekei között olyan elfajúltt, oly idegen vérű, érzéketlen, háladatlan, és mind (K1.)
37. vérű, érzéketlen, háladatlan, (K2.)
érzéketlen, háladatlan, és mind emberi mind (K3.)

39. elfeledkezett rossz (K1., K2., K3.)
200. 1. 1. 's a' Nemzet' ditsősségére, annál kevesebbet tesznek, és még-is (K1.)
2. jóra 's az egész Nemzet' ditsősségére, (K2.) tesznek; és még-is (K3.)
3. Elejlik' érdemeivel (régén (K1., K2.)
4. bőven, jutalmaztatott idegen (K1., K2.)
bőven jutalmaztatott, idegen érdemekkel!) váltig és fennyen ditsekedvén, 's jobb és százzorta érdemesebb (K3.)
6. jobb és érdemesebb (K1.)
jobb és százzorta (K2.)
8. tisztségekre, hivatalokra, (K1., K2.)
törekednek; főbb (K3.)
9. vágnak, 's minden (K2.)
vágnak, 's minden érdem nélkül, jutalmat várnak, reméllnek! . . .

„Gyalázat, a' mit tesznek; a' mit

Nem tselekszenek, az-is gyalázat.”

Ezt mondá nem rég, hazafiúi szent haragjában egy jeles poéta, méltán felindulván e' szörnyű nagy méltatlanságonn. Vallyon! nem lehetett, 's kellett volna-e minden ilyenféle, kőszívű 's gyáva és fagyos lelkű rossz Magyar ifjú korában jóra oktatni, inteni, szoktatni, vagy nem kellene-e tőlle ma-is naponként, mindenek hallottára, amaz együgyű Jámbornak szavaival azt kérdezni:

Cur (K1.)

vágnak; és minden érdem nélkül bő jutalmat kérnek, várnak, reméllnek! Méltán (K3.)

10. reméllnek! . . .

„Gyalázat, a' mit tesznek; a' mit

Nem tselekszenek, az-is gyalázat!”

(Ezt mondá, nem igen rég, hazafiúi szent haragjában, egy jeles Poéta; méltán felindulván e' szörnyű méltatlanságonn!) (K2.)

12. Poéta, hogy

„Gyalázat, (K3.)

15. vagy kellene-e, addig-is, míg egy Magyar Juvenalis támadhatna, Horatius' jámbor Ofellussának (K2.)
kellene-e, addig-is míglen majd talá[n valaha v]alahal egy [Magyar] Juvenalis támadhat, Horatius' (K3.)
18. gazdagtól mindenek' hallottára naponként azt [kér]-
dezni:

„Cur (K3.; a latin idézetből csak az utolsó három sor van meg.)

24. *acervo?* . . .” (K3.)

25. környűállásokban, magokra (K1.)
tehetnének a' mostani környűállásokban, és önnön (K2.)

26. nevet, ditsősséget, 's mennyei áldást, szíves köszönetet nem szerezhetnének, várhatnának ma némellyek, ha esztendei jövedelmeiknek tsak (K2.)
27. betsületet, 's ditsősséget nem reméllhetnének némellyek, ha esztendei bőséges jövedelmeiknek tsak valamely tsekély részetskéjéjé áldozná-is esztendőnként annak az édes Hazának köz hasznára, a' mellynek annyi javaival 's jótéteményivel ingyen élnek? 'S olly igen vissza-élnek? ..

— — — — — soha semmi sem

„Fordúlhat abból a' Haza' 's a' Király'

Javára; hivság, pompa, fény, füst,

És buja kények emésztik azt meg!"

De, fájdalom! tudgyuk mindnyájan, 's láttyuk és halljuk szünetlenül, hogy *Az összefüggő szöveg ezzel megszakad. A margón a következő két részlet áll még:*

[1.] mire való a' nevelés? vagy hol, miként, és kik tanították, nevelték-fel az ilyeneket? 's ha voltanak valaha Oktatójik, Nevelőjik: nem voltak-e azok-is Magyarok, és Keresztények? és, minekutánna felnöttek, emberkorra jutottak, nem hallgatták-e az Isten' igéjének jámbor és buzgó hirdetőjit?

[2.] Nem ismérvén, vagy nem érezhetvén többé az emberi természet' méltóságát, és a' polgári józan élet' főbb tzéllyait, 's hová tovább mind inkább elmerülvén a' puhaság' alacsony, betstelen és durva gyönyörűségiben, — talán soha még tsak álmokban sem jut eszükbe, meggondolni, 's magokba szállva szívekre venni, hogy, valamint az egész Hazának és Nemzetnek kárára 's kissebbségére, úgy saját őseik' nevének-is szégyenére, gyalázattyára vagynak; 's ugyan azért, mint a' földnek és köz társaságnak haszontalan terhei 's tsúffjai, sem Istentől, sem embertől soha botsánatot nem érdemelhetnek! (K1.)

28. gondolkodó polgártársaiktól, ha esztendei jövedelmeiknek tsak (K3.)

31. javaival 's jótéteményeivel ingyen élnek, 's olly igen visszaélnek? (holott minden egyéb nagy és szabad országban adót fizetniek, 's a' köz terheket, birtokaik' mekkoraságához képest, viselniek kellene, minden rendbéli polgártársaikkal egygyütt!) De, fájdalom! tudgyuk mindnyájan, 's láttyuk és halljuk szünetlenül, hogy többnyire a' bőséges jövedelmet bünös haszontalanságokra vesztegetik, és hogy

— — — — — soha (K2.)

33. vesztegetvén a' bőséges jövedelmet! De, hajh,

— — — — — soha (K3.)

37. meg!"

(Holott minden egyéb országban, ugyan azon ország' törvényei szerént, a' köz terhek' viselésében részt

venni, azaz, birtokaik' mekkoraságához 's minéműségé' hez képest esztendőnként adózni, kötelesek volnának).

Nem ismervén (K3.)

201. 1. 1. *Új bekezdés nem indul.* Nem ismervén, vagy nem érezhetvén többé, az emberi természet' méltóságát, és fel sem vévén a' polgári élet' főbb tzellyait, 's a' puhaság alacsony és durva gyönyörűségiben hová tovább mind inkább elmerűlvén, — talán (K2.)
2. természet' méltóságát; 's nem tudván, vagy fel sem vévén a' polgári élet' és társaság' legfőbb, (K3.)
5. megvesztegető's (K3.)
7. elmerűlvén — talán (K3.)
8. meggondolni, hogy, valamint minden jámbor és igaz lelkű Magyar Hazafinak botránkozására, 's az egész Hazának (K2.)
- meggondolni: hogy, valamint (K3.)
17. kárára, 's kissebbségére, (K3.)
19. vagynak; 's ugyan azért, mint a' földnek és köz társaságnak haszontalan (K2.)
- társaságnak haszontalan terhei 's tsűfjai, sem Istentől sem (K3.)
21. embertől, soha botsánatot nem érdemelhetnek, — hatsak (K2.)
22. szállnak, 's mennél előbb és lehetőképpen mind azt helyre hozni (K2.)
- minekelőtte számadásra (K3.)
26. gondolatlan 's (K2.)
28. attól a' ma vagy tagnap született (K2.)
31. Sőt o l l y a n ő mint (K2.)
32. és haszontalan állat, (K2.)
35. jövendőről. (K2.)
37. azt meg sem (K2.)
39. volna; de nem tsak magának árt, hanem gondolatlan-ságával másoknak-is bajt és veszélyt okoz; minthogy azon érdemesebb és hőltsebb Útazóknak, (K2.)
202. 1. 5. által, hogy más jobb és érdemesebb személyek' helyét (K2.)
7. nagyobbíttya, minekutánna a' vak Sors' tetszése (K2.)
9. a' nyugtalan és szélvész tengerenn, még a' legokosabb és legszemesebb embert-is váratlanul érheti a' szerentstetlen eset, (K2.)
12. szenvedhet, és vagy (K2.)
14. valamely Delphín (K2.)

5. [KÉT TOLDALÉK A TARTÓZTATÁS C. VERSHEZ]

A magunk adta címmel két különálló munkát foglaltunk össze kiadásunk áttekinthetőbbé tétele céljából. Megírásuk idejét kilenc év választja el egymástól. Ez idő alatt az író, ha nem változtatta is irodalmi

nézeteit, lényegesen módosította vitáiraiban követett taktikáját; alakult az előregedő számúzott munkáinak hangneme is. A két toldalék egymás mellé állítva híven tükrözi e változásokat. A mondott különbségek ellenére is indokoltnak tartottuk azonban egybefoglalásukat, mert mindkettő a *Tartóztatás* c. verset magyarázza az olvasónak, s éppen az eltérések adnak a költeményről az eddig ismertnél teljesebb képet (BJÖM. I. köt. 38–42., 339–341. l.) Hasonló indokolással kapcsoltuk össze már kiadásunk II. kötetében B. Ányossal foglalkozó írásműveit.

Az I-el jelölt *Toldalékot* az író a verssel együtt a Tud. Gyűjt.-ben akarta megjelentetni. (203. l. 30 – 204. l. 3.) B.-nak egy programadó költeménye jelent meg akkor a folyóiratban, *A hazai nyelv és tudományos-ság*, mégpedig az 1825-i évfolyam első lapján. (BJÖM. I. köt. 416–424. l.) Úgy gondoljuk, hogy ez a kétségtelenül nagy megtiszteltetés előzményül szolgált, és bátorította a szerzőt, hogy a *Tartóztatás* első megjelenését is a Tud. Gyűjt.-be tervezze. A *Toldalék* szövege, vitázástól tartózkodó modora ugyancsak két 1825, illetve 1826-ból való vagy innen datáinató B.-írással mutat kapcsolatot, az *Emlékeztetéssel* és *A magyar költő idegen messze földön* c. költői elmélkedésekhez a *Szépliteratúrai Ajándékban* megjelent jegyzeteivel. (BJÖM. I. köt. 481–489. l.) – Az I. *Toldalék* szövegét egyetlen kéziratból ismerjük. Jelzete: MTA. Ms. 10.218/b, 1–6. f.

A II-vel jelölt toldalékra maga a költő írta rá az évszámot és a *Jegyzések* rendeltetését. Azzal a kérdéssel, hogy B. miért foglalkozott még 1834-ben, *Poétai munkái* megjelenése előtt 1 évvel is az 1827-i *Verseik* II. kötete kiadásának tervével, már előbb foglalkoztunk. (BJÖM. I. köt. 264–265. l.) Az ott elmondottakhoz most azt fűzhetjük még, hogy e gyűjtemény a belefoglalható versek lényegesen kisebb száma ellenére valószínűleg a művekhez fűzött jegyzetekkel érte volna el az első kötet terjedelmét. Olyan kommentárookra kell itt gondolnunk, mint amilyen *A magyar költőhöz* a *Szépliteratúrai Ajándékban* megjelent, és amilyen ez a *Jegyzés* is.

E II. toldalék szerkezeti megoldás tekintetében az 1825–1826-ihoz áll közel; vitatkozó részeinek hangja az 1828-ból és 1837-ből keltezett *Értekezések*éhez hasonló. Egyetlen ismert korábbi fogalmazványának (Ms. 10.218/a, 16., 26–31. f.) tekintélyes része át is került az utóbbiba. (L. az alábbi apparátust.) Ez a változat a későbbbitől, amit a főszervegben közöltünk (Ms. 10.218/b, 31–36. f.), a következőkben tér el.

C.: Toldalék ezen Jámibusokhoz.

Spondeos stabiles in jura paterna recepit
Commodus et patiens; non ut de sede secunda
Caderet aut quarta socialiter.

Horat.

214. l. 9. készültt, és mind eddig
12. eredetéről bővebben
14. tárgya, nemzeti Nyelvünk' és Litteratúránk' azon idő-
szakbéli állapotját, és
16. rólla mondanom
17. *A Mert szótól a bekezdés végéig hiányzik.*
23. negyedében, a' Magyar Litteratúrának, úgy szólván,
első hajnalodásában, Rájnis József és Révai Miklós azt

a' jeles hazafit, a' kihez ezen Jámbusok vagynak intézve, olly véletlenül 's olly keményen megtámadták, és, mind az olvasó Közönség iránt tartozó tiszteletről, mind önnön magokról egészen elfeledkezvén, a' mentesség' örvével mindenképpen tsúfolták, kiszebbítették; 's egymással a' gyalázkodásban szinte vetélkedni látszottak — fájt a' szíve minden józanúl gondolkodó 's továbbra néző tudós Embernek, mind Magyar Országban, mind Erdélyben. Ez a' tünemény, ez a' tanúlt Férjfiakhoz már magában-is olly illetlen garázdálkodás, annál különösebb és váratlanabb volt akkor a' mi litteratúránkban, mennél nyilvánban láthatta minden értelmes Olvasó, hogy a' szoros egygyesség, hogy a' hazafiúi viszonzszeretet szíves bizodalom, 's azon egy fő tárgyra törekedve munkálkodó tiszta jó szándék, talán sohasem volt még olly igen szükséges a' tudósabb és tehetősebb Magyar Írók között, mint ugyan abban az igen nehéz, és igen keményen késértő, 's egész

215. 1. 18. időszakaszban! Ide járult

27. hogy a' Kassai Professort így megtámadó két Tudós, maga-is Egyházi Személy, szerzetes Pap, 's több esztendőig az Ifjúságnak Oktatója a' szép tudományokra, szelid emberségre, 's keresztény erkölcsökre tanító vezére volt, és hogy akkor mi nálunk ugyan ezen három nevezetes Férjfiúból állott az a' valóságos Poétai Triumviratus, a' mellynek elmebeli szép tehetségeitől, serény szorgalmától, igyekezetétől, legtöbbet várhattunk, remélhettünk vala; főképpen és különösen a' metrumos versszerzésre, 's e' végett anyai nyelvünk' prozodiabéli ritka szép tulajdonságainak további helyes és tudományos kifejtésére, 's végképpen való bizonyos meghatározására nézve, (ha t. i. Hazánk', Nemzetünk', 's Litteratúránk' akkori állapotját megdondván, 's szívekre vévén, barátságosan értekezve, tanátskozva, egygyet érteni, 's egygyesített erővel és szándékkal öszvemunkálkodni akartak volna!) Mert ebben a' hazafiúi szép és igen ditséretes, 's az egész Magyar Nemzetre nézve valósággal ditsősséges igyekezetben, ők minket fiatalabb Versszerzőket mind a' hárman elég régen megelőztek vala; különösen pedig Baróti Szabó Dávid, (ez a' Székely Szittya Nemzetnek, sőt egész Erdély országnak egygyik fő dísze, 's halhatatlan ditsőssége!) a' kinek Új mértékre vett, és három könyvre osztott, külömbféle Versei legelsőben jelentek-meg a' Világ előtt, (1777dik esztendőben, Kassánn, Landerer Mihály' betűjivel).

i n n o t a. (A' melly igen nevezetes tüneménynek mintegy előjáró hirdetőji valának a' már azelőtt egy esztendővel megjelent K o m á r o m i M ú z s á k.

Nagyszombatban 1776. 4. Azután jött ki, két kötetben a' Paraszti Majorság-is, Kassán 1779dik és 1780dik esztendőben. Akkor Rájnis' Kalaúzzának még tsak nevét, vagy hírét sem hallotta a' Magyar Világ; mert az későbbben, 1781dikben jelent-meg Szabónak Új mértékű 's külömbféle versei után ötödik esztendőben'. Az az esztendőszám, a' melyet mindienek nyomtatott munkája az első laponn, a' homlokánn visel, véget vet egyszerre minden e b b é l i kérdésnek; 's nyilván kimutattya az elsőségről támadott hiú vetekedésnek egész helytelenségét.

NB. Sándor István pag. 146. 147. Szabó

149 Révai,

151 Szabó,

155 Rájnis.

Nem lehetett ugyan-is, általlyában minden okos, értelmes Magyar Olvasónak, különösen pedig és még inkább a' jó szándékú, 's Hazáját, Nemzetét tehetsége szerént szolgálni kívánó, fiatal Írónak, el nem szomrodnia, 's nemzeti nyelvünk', tudományos kultúránk', és egész nemzetiségünk' említett szoros állapottyában, szívbeli mély fájdalmat nem éreznie, látván kéntelenítettvén, miképpen bannak olly jeles elméjű, tudományú, papi Emberek egy ollyan Társokkal, a' kinek poétai 's magyarságbéli ritka tehetségét, hazafiúi tiszta buzgóságát, 's nyelvünk' és litteratúránk' elővitelében, gyarpittásában szerzett, és az egész Haza előtt tudva lévő nagy érdemeit nem tagadhatták! Baróti Szabó Dávidnak ugyan ezen jeles, és valóban ritka, nagy érdemeit pedig az egygyik megtámadó heves ellenség, azelőtt több esztendővel, maga-is nyilván megismerte, 's-versekkel magasztalta.

216. 1. 26. váratlan, és megszomorító, különös tüneményt
28. lehetett már
30. elterjedett, és közönséges botránkozást okozott vala) nem marad majd következés
31. ezen új, és igen különös tüneménynek
35. látnunk — mind az ostoba
38. mind Hazánk' 's Nemzetünk' irigy és mérges rágalma-zójira, (a' kik nem kevés örömmel láttyák, hogy mi magunk
217. 1. 2. fát!) mind
3. Auktorokra nézve, a' kik, a' Nagyobbak után
5. indulnak, minden efféle alkalmatosságonn olly igen kapva kapnak. — (Hogy, a' mint már másutt-is említettük, a' jeles Férjfiakat szép és
8. hibájokban majmolhassák! és
10. csoportnál, tekintetet, hirt, nevet szerezhessenek!
A bekezdés további része hiányzik.

16. Hogy nem tsalatkoztunk ebbéli vélekedésünkben, és hogy nem ok nélkül tartottunk ezer meg ezerféle sok és nehéz akadályai miatt századok után-is alig emelkedhető nemzeti litteratúránk' 's tudományosságunk' tekinteténél, méltóságának illetén új kissebbségétől — a' később idő nagyon is megbizonyította; elannyira, hogy, arról most itt különösebben szóllanunk, szükségtelen volna. (Ki nem emlékezik, még ma-is, legalább az egymással olly sokáig háborgó, 's a' parantsolhatásért és törvényhozásbéli elsőségért olly keményen küzködő, két leghíresebb nyelvtanító Bajtársnak valóságos Grammatikusai göggel és haraggal kezdett, 's napról napra nevedő méreggel folytatott, és mind a' kettőnek haláláig félbe nem szakadt, zajos és motskos peréről? !)

II. Láttuk

26. társaságban a' mindent tudó, 's mindent jobban tudó, kis Góliátok.
28. a' litteratúrabeli szeles gyermekek;
30. fiak; még több esztendősek-is. *Itt folytatólag következik a 2. sz. jegyzet szövege: Quo quis ingenio minus valet, úgy mond egy régi jeles Író, a' ki az ilyen majom természetű furtsa kis Törpéket igen jól ismerte; quo quis ingenio minus valet, hoc se magis attollere et dilatare conatur: ut statura breves, in digitos eriguntur, et plura infirmi minantur.*
34. *Bekezdés nem kezdődik.* légyen mindazonáltal magában
35. furtsasága, szepelkedése, hánykolódása: ritkán nevet-hetünk még-is rajtok; mert
37. vastag, és
38. azért, és valóban legtanátosabb: őket
39. 's éretlen tsevegéseikre tellyességgel nem ügyelni. (Vala-míg
218. 1. 1. halad, vakmerő fondorkodások!) *A bekezdés többi része hiányzik.*
10. Találkoztak ilyen gonosz kis patvarkodók, illy vadon fajzott embertelen emberkék (noha kevesen) a' magyar litteratúrában-is — már azon
12. vagyon. A' fellyebb említett,
13. való, híres példánn még inkább
15. nyerhetvén soha senkitől feleletet, igen megsalatkoztak reménységekben.
18. illyen viszketeges
19. megkésértő, mindent elkövető, 's több
20. alkalmatlankodó, merész bajnokotskák miatt, szerzettem
22. barátomat, (ki akkor nékem a' Magyar Múzeum' kiadásában hív segítő társam, némelly Versszerzők' és Tudósok' 's Fél tudósok' irigy indulatosságának ellen-

- ben mintegy kitett tárgya volt) 'a válaszadástól kell
vala tartóztatnom.
33. illetlenségtől megmenthessem, és azon botránkozató
új veszekedésnek, tzivakodásnak elejét vegyem, a'
mellyre némellyek nagyon
37. hajtván a' józanabbak' intésére, 's szokások szerint
már
39. mind jó
40. 's irigy, vakmerő, tudatlan, és háladatlan
219. 1. 2. előbb a' Kőszegi híres bajnokot, és
4. kifizette, 's elútasította volna, most, minden
6. hatos Jámбусokban. *Az utóbbi sorok mellett a margón
a következők :*

Tsúf szarvát hordozza fejénn a' Kőszegi Bajnok;
Társainak kormos légyen örökre nevék !

B. Sz. D.

Minekutánna abban öt ilyen kis bajnokot lefes-
tett volna, imezen sorokkal rekeszti-bé az egész munkát:
Leképezém

Elődbe már, Vadótzí, mind az öt vitézt.

Tudod, kik? Azt hallottam, hogy barátid; hogy
Eggy sónn 's kenyérenn vagy velek. Könnyen
hiszem.

Mert képjek a' te képed; ő-bennek te vagy.

B. Sz. D.

- A' mérges és motskos hartzra, vitára, zajos perlekedésre
8. tárgyáról — megszeppentek; és, még idejénn eszekre
térvén, előbbi szándékjokonn tsakugyan
13. ideig, úgy szóllván, motszanni sem mertek. Illy hasz-
nos néha, 's ilyen tsudákat tehet a' félelem, és a' poétai
kemény letzke. *Folytatásként, zárójelben, a 4. jegyzet
szövege következik.*
17. *Új bekezdés nem kezdődik.* ellenben, bőven megeléged-
vén azzal, hogy feltett szándékunk szerint, az új
18. versengésnek, (mellynek az egymással vetélkedő igaz
Tudósok' perével, penna-tsatájával legkissebb hasonla-
tossága sem lehet vala) elejét
26. semmit ollyast, a' mit most (főképp'
27. állapottyában) az okos Olvasó
28. értelme 's tiszta
30. kivéven az ollyanféle, nem magyar érzésű 's gondolko-
dású, félszeg embereket, a' kik mindég mindent balra
magyaráznak, 's mindennel
33. ma legkevesebb figyelmet sem érdemelhetnek! *Ez itt
a bekezdés utolsó szava. A folytatás:*

III. Ezen kis költeménynek mesterségbéli mi-
voltáról nints mit említenem. Erről, a' Szerzőnek feltett
és itt elég világosan előadott akkori szándékához képest

a' jó-akarátú Magyar Olvasó önként, és a' maga' saját
érzése 's tudománya szerint, fog ítélni. — §. A' Művész,
és különösen a' Poéta, kieresztvén egyszer kezeiből és
köz ítélrele bortsátván a' kész munkát, el hallgat,
és másokra hagygya az ítélletételt; az olyan bölts és
igaz Bírakra t. i., a' kik a' dologhoz értenek, és egyál-
tallyában az emberi elmének szép mesterségbéli alkot-
mányairól okosan, helyesen, ítélni, 's mint igazságot
szerető betsületes, tudós férjfiak minden munkáról,
annak egész külső belső minémüése szerint voltaké-
ppen szöllani tudnak; és akarnak. Ha az ollyatén poétai
szerzemény valóban jó, 's nem hibás, nem hideg, sovány,
és nagyon tökéletlen; ha éltető erővel, elevenséggel,
tűzzel, lélekkel bir, és valósággal életre méltó: élni fog
az mindég, és maga fogja magát minden bal ítélet, 's
rossz akarat, és irigykedő vak indúlat ellen hathatósan
védelmezni; a' nélkül, hogy valaha valakinek oltalmára,
's ajánló, magasztaló pártfogására, ditséretére szüksége
volna, vagy lehetne. Bizonyos dolog ugyan-is, és több
igen nevezetes példákából Világ-szerte tudva vagyon,
hogy az ollyan boldogabb órában költt szép és jeles
alkotmányt akármellyik nemzetnek nyelvén készültt,
és akárkitől, 's akármely időben és országban szárna-
zott légyen az egyébaránt, senki sem foszthattya-meg
a' maga saját betsétől, igaz tulajdonától, állandó, 's
változhatatlan belső értékétől. Élni fog az, mondom, és
maga fogja magát mindég mindenütt és mindenek ellen
eléggé megoltalmazhatni: ha bár száz meg száz maga-
véltt Kritikus, Grammatikus, Recensens, vagy akár-
mely más nevet viselő szegény kis-bíró, 's meg annyi
szerentsétlen, irigy Verselő gyalázná, kissebbitené, sőt
ha egész Akadémiák és híres társaságok rosszszallanak,
betsmérelnék, korpázna-k-is. Ha ellenben a' köz
ítélrele bortsátott efféle munka vagy egész versgyűj-
temény, valósággal igen tökéletlen; ha Prometheus'
életadó, 's a' legérzékletlenebb és legfagyosabb szívek'
kemény jegét-is könnyen felolvasztó, mennyei tüének
majd minden szikrája nélkül szűkölködik; ha, ezen
sovány értékéhez, rossz és tsak középszerű szerentsét-
len mívöltához képest, szívre lélekre nem hat, és bájoló
titkos erejével az elmét kedvesen mulattatva nem fog-
lalatoskodtattya, nem gyönyörködteti; 's ha, következés-
képpen, sem azon népnek köz és al rendű, de józan
értelmű 's szép ér^zésű nagyobb részénél kedvet nem
találhat, a' mellynek nyelvén készültt, és a' mellynek
számára nyomtatásban kiadatott, világosságra jött;
sem a' tanúlttabb, érzékenyebb és tsinosabb Olvasók',
's a' jobb, kényesebb ízlésű, tudós, bölts és igaz Bírák'
megegyezőz javallását, helyben hagyó ditséretét meg
nem nyerheti, 's e' szerint a' többszöri olvasásra tellyes-

séggel nem méltó: vallyon! mit kell, és mit lehet arról 's annak Szerzőjéről, méltán és igazsággal itélni, 's a' Tudós Világ előtt bátran és nyilván kimondani?.. Kétség-kivül nem egyebet, hanem, hogy az olly szeren- tsétlen származású munkát vagy versgyűjteményt már ugyan többé senkinek ajánlása, oltalma, védelme, hosz- szú és mesterséges okoskodása, előljáró, bévezető, érte- kező hímes színes beszéde, 's talán még mindezeknél-is únalmasabb nyomorúságos antikritikája, vagy a' Szerző jó barátinak, verselő társainak, 's akármilyen nemű vagy nevezetű felekezetének felhőkig felmagasztaló ditsérete, soha jóvá 's kellemetessé nem teheti; sem a halhatatlanságáról hijában álmadozó szegény Versíró- nak állandó hírt, nevet, ditsősséget, soha senki józan észszel nem ígérhet! §. Alig-is lehetne, az én vélekedésem szerént, a' mi nemzeti litteratúránkban valami haszon- talanabb és nevetségesebb, egyszersmind pedig ezen szerentsés folyamatú Tud. Gyűjteménynek nevére, 's tekintetére nézve-is károsabb, mint ha valamellyik Magyar Irónak ezután-is valaha még egyszer eszébe jutna, a' költésnek és versalkotásnak igen szép, de egy- szersmind igen nehéz mesterségében a' k ö z é p s z e r t és k ö z é p s z e r ű t, mellynek tellyességgel nints he- lye, a' Tudósok előtt igen nagyon ajánlani, ditsérni, ma- gasztalni. Mert ez valóban igen különös rendbéli új tü- nemény, 's felette haszontalan és nevetségés igyekezet volna. Nem nehéz ugyan észszel felérni, megfogni, 's elhinni, hogy valamellyik magyar versszerzőnek, (a' ki, néha talán maga-is igen jól érzi, hogy a' m e n s d i v i n i o r ő néki nem jutott osztályban) elég nagy és külö- nös okai lehetnek, ezt tselekednie, 's mind a' Római, mind a' Párizsi méltán nagy hírvű nevű Poétika' tudós és bölts Szerzőjének ellenkezőt tanító imezen verseire annál inkább boszszonkodnia, mennél ismérteesebbek az egész Világ előtt, és mennél gyakrabban forognak (főképp' az elsők) mindenütt még a' tanuló Ifjúságnak ajkainn-is:

Mediocribus esse Poetis
Non homines, non di, non conce-
sere columnae.

Mais dans l'art dangereux de rimer et d'écrire,
Il n'est point de degré de médiocre au pire.

De nem olly könnyű volna, még a' legjobb és legártat- lanabb hazafiúi szándék mellett-is, az olvasó Közönség előtt-is, minden sérelem nélkül, magyarul és magyarul, azaz, nyilván és egyenesen megmondani: minémű indú- lat, milyen titkos ösztön és miféle különös szándék, vihet minálunk most, a' XIXdik századnak második negyedében, valakit arra: hogy, ezen két nagy Mester- nek, vagy-is inkább az egész tudós Világnak már több

századoktól fogva tökéletesen megegyező köz értelme 's itélete ellen, ennek a' Pesti Tud. Gyűjteménynek 10-dik esztendei folyamattában, a közép szerűséget hirdesse, azaz, a' rossz szat javallya, ditsérje, magasztallya, 's egyálttallyában azt állítsa, hogy az ember (mint p. o. Homerus, Aeschilus, Phidias, Dante, Shakespear, Mozart, Palladio) közép szerűnél egyebet elő nem hozhat. És még nehezebb volna talán, elég tsinos, és tisztességes magyar szókkal 's kifejezésekkel igaz okát adni, mi vihesse, indíthassa ötet egyszersmind arra-is, hogy, nem tsak különösen és név szerént a' Magyar Versszerzésről, 's a' versek' többféle neveiről, formájiról, és egyálttallyában nem tsak az egész költésnek, versalkotásnak, muzsikának, éneklésnek, mesterségéről, törvényeiről, tulajdonságairól minden józan theoria nélkül igen különös új és igen zavaros theorémát kohollyon, és mindnyájunkat azzal kínállyon, hanem (a' mit tellyességgel nem lehet hallgatva eltűrnünk, szó nélkül hagyunk) még az Európai legnevezetesebb tudós nemzetek' szép és tsinos nyelvéről, saját prozodiájáról, és Világ szerte isméretes Költőjiről-is, a' Magyar Haza' Tudóssai előtt, megvetve szólályon, gőgös értetlenséggel, itéllyen, és általlyában úgy beszéllyen, mint a' vakon született ember Ráfaelnak, Titzsiánnak, és Coreggióának legszebb, legditsőbb műveiről, vagy a' mennyei szépségű, 's azért szívet elragadó, 's minden embert, a' kinek szeme és lelke van, bámúló örömmre 's tsudálkozásra indított, Belyederei Apollóról beszéllyhetne! —

36. IV. A' mi már a' Vadótzit
37. láthattya 's érezheti, tsupa
38. tudnám, (és valóban nem-is hiszem!) hogy valahol,
40. Magyar Szent Korona'
220. I. 4. hívatatván, nevének
5. tartom, hogy, valamint
7. úgy utóbb én-is Vadótzit — Vadótzinak nevezhettem, hogy ezen
12. viaskodásra, zajos perlekedésre 's úgynevezett penna-tatára nagyon hajlandó, 's mindenha kész, és a' jobb 's tehetős elmék ellen szünetlenül berzenkedő Mopszusok' közönséges hibáji, 's szokott vétkei, egy ilyen különös személynek képében előadatván, az ollyatén
16. szelességnek, tzinkosságának útálatossága
18. Új bekezdés nem kezdődik. — hogy azon fő
19. értem, 's hogy ebbéli jó szándékom nem vala sikeretlen, 's nem maradott foganat
22. utánn, ugyan ezen kis költeményt, sajtó alá botsátván, egyedül tsak azt ohajtom, hogy az olyanokra nézve, a' kik
26. kívánnának, és a' Magyar Múzsák' igaz Tisztelőjinn úgy

- alkalmatlankodni merészelnének, — ijesztő példa gyanánt szolgálhasson! *Ezzel véget ér a bekezdés.*
32. A' szép Mesterségekben, különösen
33. a' Poézisban, a' mint tudva vagyon, egygyik főbb dolog a z, hogy a' Szerző, a' több személyekben egygyenként
36. és ugyan azon egygyes személyeket másoktól szinte megannyi szemebetünőbb jelek gyanánt megkülömböztetd, jó
38. különösségeket, művészi hivatala, 's kötelessége szerént öszveszedgye, id é á l i z á l l y a; azt
221. 1. 2. köz, és mindegygyikben feltaláltatik, és úgy szóllván i n d i v i d u á l i z á l l y a; azaz, egygy képben, egygy költött személyben mutassa, és ennek karakterét, természetzi saját béllyegét, különös tulajdonságát, láthatóvá
7. felől mondgyák, hogy az aszszonyi tökéletes szépségnek példáját
11. alkotta-öszve; 's a' végett, hogy ezt tselekedhesse, a' legszebb Szűzek közül ötöt kiválasztott: úgy Annak, a' ki valamelly rűt és tsűf képet akar festeni,
15. a' Művészre nézve az úgy
17. szükséges, és többféle egygyes emberek' rossz és kellemetlen különösségeit, gántsait, hibájit, vétkeit, öszveszednie, 's egygyütt, egygy költött személyben, vagy karakterben,
20. szerént előadva, mutatnia.
23. festi, rajzollya, p. o. Milton, így írja-le K l o p s t o c k szókka, ígékkal, és ő-utánna F ü g e r színekkal, a'
26. viszontag a' tsalárd,
27. a' mi tiszteltt és szeretett szíves
28. Képiró) egygyik legszebb
30. méltóságában, — álnok,
32. indulatú, rossz, hamis, és alatsony szívű, gyáva Heliósz-tákkal egygyetemben. És így írja-le, 's így
33. mellett, a'
34. igaz Poéta: H o m é r u s Thersitest, H o r a t i u s a' Római vén boszorkányt; és (mert
37. kellene, a' mi saját jó Költőjink közül-is itt egygyet kettőt tisztelettel megnevezve példáulú említtenünk?) F a l u d i Ferentz ama' híres agg lantot Gyöngyös' táján; K i s f a l u d i Sándor a' Tátikai buja özvegvet, és ennek pribék
222. 1. 2. a' nagy lelkű, nemes szívű, 's valóban ritka szép elméjű Magyar
3. betyár Nemest,
4. a' Poézisban és Képirásban, 's általan fogva a' szép Mesterségekben, szokásbéli 's szinte mindem napi közönséges dolog. Nem lessz mindazonáltal még-is, bizonyos okokra
10. írtam — hanemha valaki ezen szónak régen meghatározott, és közönségesen tudva lévő bizonyos értelmét

- erővel eltsavarni,
15. akarná, ('s ez által magát a' Világ előtt nevetségessé tenni, kedve volna.)
 18. o m n e s! És
amaz igen tudós és igen bölts Versszerzők közé
 21. majd egygyik majd másik jó nemét tsak azért látszanak rosszzallani, betsmérelni, 's még ma-is nagy bátran és fennyen kárhóztatni, mivelhogy — az
 25. azonn az eggy útonn
 26. elindúltak, a' nélkül hogy az ohajtott magas tárgyhoz elérhettek volna) nints egyéb ösvény a' Ditsősség temp-lomához! . . De meglehet még az-is,
 31. végre megkívántató poétai erő 's tehetség nélkül
 34. és tsak azért sem lehet nékem erre hajlandóságom, mi-
vel, mennél
 36. annál inkább és annál
 38. ártnak), nem
 39. vétkeznek egymás
 40. tsalatkozásból, megrögzött
223. 1. 2. gondatlanságból, 's szelességből, vagy az ő náloknál sokkal gonoszabb ámtítók' és tzinkosabb ösztönzők' ingerléséből;
5. mentsen!) valósággal inkább szánakodásra méltók, mint-sem
 10. beszédre! (Mellynek, a' mint a' köz tapasztalás mutatya,
 13. kívánatos foganattya lenni — legalább Azokra nézve, a' kiket az olytatén letzke
 17. Illyen igaz és egyenes
 19. tőlök oly sokáig és oly sokat türtem, szenvedtem, 's annyi bajt, kárt, szívbeli fájdalmat tapasztaltam; nem tagadom mindazonáltal,
 23. tagadhatom, hogy
 24. j u v e n t a, én
 27. lehet, és kell-is, emlékezmem.
 29. változó, 's mindent megváltoztató, sebess mentében, erőszakos
 31. mindnyájan, nagyobb vagy kisebb mértékben, annyi sok bajt, ínséget, nyomorúságot tapasztalni kéntelenek valánk), és
 36. hallanom és látnom,
 37. vala), igen-is gyakran éreztem, tapasztaltam én-is: „Melly
 40. szinte fellyülhaladó lelki erő, 's
224. 1. 2. böltsesség, vagy-is
4. baromi kemény természet és butaság kívántatnék arra, hogy a' Szenvedő soha panasza ne fakadgyon, soha ne zúgólódgyéek, és, ha poétai lélek, 's versszerzői tehetség nélkül nem szükölködik, olyan féle versek írására, 's talán még Archilochus', vagy Juvenalis'

- és Persius' követésére-is, hajlandó ne légyen!" Nem
10. hiszem, hogy tudós hazafi-társaim között
 11. olvasgatván, valaha elevenebben érezhette, tapasztalhatta volna,
 14. ama' jeles Költő,
 16. szörnyű nagy romlottságát,
 17. fő Nemességnek-is majd minden hitelt meghaladó fertelmes alatonyságát, szemtelenségét, ezen ismeretes ígéretekre fakadt-k:
 20. scribere! nam
 21. se?
 22. VI. Hogyha tehát az én Jámbusimban ma valaki, gántsot keresvén, (a' mit
 24. minden egyéb kinyomtatott és köz ítéletre bocsátott akármiféle munkában), olyast valamit akarna
 27. volt, de a' mit ő még-is ott lenni, 's netalán egygyik vagy másik szomszédgyára, ismerőssére, vagy tájéka-béli valamelyik Íróra kedve szerént alkalmazhatni kívánna 's akarna; vegye
 33. narratur! Ezt a' kérdést és feleletet
 35. eltsavarva sérteni 's ártani kész akarat, és gonosz
 37. még ennél erősb
 38. volna. Ha ki ellenben (mert az sem
 40. képét, vagy tulajdon igaz mássát szemlélné az itt festett zinkos ellenségben;
 225. 1. 2. azt itélné, hogy az ő litteratori karaktere vagyon
 5. lerajzoltatva: gondollya-meg
 6. tselekszik, és
 7. előtt szívének ebbéli fertelmes titkát.
 8. Új bekezdés nem kezdődik.
 9. észre, sem társainak
 11. ellen panaszolkodni akar, és így ebbéli
 15. felvállaltt baja léssen; és kiki
 17. néki: volenti non fit injuria! Valamint egykor az igen jó lelkű, nemes szívű, 's szép elméjű Gleim
 20. más Poéta ma, hasonló esetben, méltán azt állíthattya, felelheti: Wer
 21. gemeynt. De úgy látszik még-is, hogy, (ha ugyan-tsak volna, vagy lenne valahol, a' Magyar Parnasszus' valamelyik hegyallyai, vagy kertalatti, motsáros, bozótos vidékében, a' mí Vadótzinknak illy szerentsétlen és gondolatlan széles pártfogója, vagy képviselője!) minden esetre jobb, okosabb, és illőbb tselekedet volna tőle: mind önnön magával, mind másokkal, mennél előbb és mennél jobban lehet, megbékéllve, minden továbbbi hiú tsevegésnek véget vetni, a' Magyar Múzsák' kényes udvarát, és ennek egész környékét, kerülve kerülni, 's a' tudós Világ' nem ötet illető dolgaiba soha többé nem avatkozván, és így valóban észére jöven 's

megjobbúlván, örökre elhallgatni! . . . Én ötet (akárhol és akárki légyen!) a' Szerzőnek részéről egyébképpen nem vigasztalhatom, sem ennél jobb tanácsot nem adhatok néki.

Egyáltalában: az ilyenféle gyanakodók, 's mind

23. a' kik (a' mint már fellyebb-is említettém) természetű rossz hajlandóságoktól indíttatván, ösztönöztetvén, mindég
 24. oktalanul magokra
 25. másokra alkalmaztatni szoktak, szükségesnek
 29. ezelőtt 38 (35, 36, 37) esztendővel,
 32. vitézeket, litteratúrabeli szeles bajnokotskákát, eszekre
 33. további tzimborálástól, rágalmaszó fetségéstől, patvar-kodástól elijeszteni,
 36. tsupán litteratori tetteiket és egyedül ebbéli minémiségeket tekintvén, 's kárhoztatván, senkinek
 39. megsérteni, tellyességgel
226. 1. 1. mondhattya: n o n
3. garázda kis bajnokok, a' kik ezen Jámbusokra legelső okot 's alkalmatosságot adtak, és akkor mind ennek a' költeménynek Szerzőjét, mind az ő néhai jó baráttyát, ilyen
 10. ha talán még
 11. volnának-is, méltán, a' holttak
 14. következésképpen, ő-néki a' mi Vadótzinkkal (a' ki,
 15. nemű 's természetű ritka
 17. előtt) ma már semmi közök sintsén. *Utána, idézőjelben, La Bruyère 9. jegyzetben álló mondatai következnek. A francia író neve mellett : p. 29—30. olvasható. Az idézet után a következők :*

Egyébaránt, nem lessz talán haszontalan, vagy szükségtelen, itt elvégre még azt-is emlittenünk: hogy a' mai Nyelvújítók' visszás törekedésihez hasonló nyavalyás erőlködésnek akkor még tsak híre sem volt; mivel még a' legszegényebb firkálók-is elég józan észszel birtak, és többnyire mindnyájan (kivéven Siegwartok', Svédi Grófnék', Fedrák', Hyppolitusok' — — különös emlékeztű szerentsétlen fordítójit) azonn igyekeztek, hogy, Magyarokhoz szállani, 's Magyaroktól olvasatni akarván, legalább magyarul és érthetőképpen szölyyanak, beszéllenek; hogy e' végett, anyai nyelveket tehetségek szerént megtanulván, 's illőképpen megbetsülvén, annak eredetiségét, épségét, tisztaságát ne keverjék, ne zavarják; és így a' nem értett, vagy rosszszúl értett, idegen Írók' tsűf majmolásától, oktalan és vak követésőtől, 's hazájok' legszebb, legdrágább, és legféltetőbb kintsének bitanglásától, mint valóságos szentségtöréstől, őrizkedvén, ha magokat másoktól tellyességgel megkülömböztetni, 's neveiket minden útonn módonn

híresekké tenni iparkodnának-is, legalább a' Herostratusok példáját ne kövessék, se az Ifjúságot ne tsábittsák, rossz útra ne vezessék, 's nyelvrontásra ne szoktassák!

6. [A PENNATSATA]

A „pennatsata” szót tudunkra Bessenyei fordította németből (Federstreit—Federkrieg); B. mindenesetre tőle vette át. Értekezései a „tudós vetekedés”-ről, a „pennatsatáról”, kötetünkben jelennek meg először nyomtatásban. A vitáirat a XIX. sz. tizes és húszas éveinek magyar irodalmi jelenségeit bírálja. E bírálat közben B. nem csupán a szóban forgó vitás kérdésekről, hanem egész irodalomszemléletének fő elveiről szót ejt. A kuszán indázó irat tehát terjedelménél és a benne megnyilvánuló szándéknál fogva egyaránt fontos helyet foglal el a linzi száműzött prózairói munkásságában. Létrejöttéről csupán gyér adataink vannak. B. fennmaradt levelezésében kevés szó esik róla; egyéb feljegyzésünk pedig nincs. Bizonyos azonban, hogy linzi száműzetésének több mint egy évtizedén át hevesebb-hamvadóbb lángolással ez a munka foglalkoztatta. A ránk maradt nyilatkozatokat nem egyszerűen a hagyatéék során felgyülemlett fogalmazványainak és tiszteztáinak vallo-másával összeegyeztetni. Biztosra vehető, hogy a korábbi változatokban *Pennatsatá*nak címzett értekezéssorozat megírására részben tisztelőinek biztatása, de főként az a körülmény ösztönözte B.-t, hogy a magyar irodalom nélküle s ellenére létrejöti változása, a „nyelvrontók garázdálkodása” következtében olyannak látta a nemzeti litteratúra állapotát, hogy abba „még a némának is meg kell szólalnia”. A „látó”-i kötelességtudatból fakadt mű írása közben azonban egyéni ellenszenkek — főként a Kazinczy ellen táplált engesztelhetetlen harag — és személyét ért valóságos vagy vélt sérelmek hevítették indulatait, zavarták ítéletét és arányérzékét.

Valamilyen nagyobb, a nyelvújítók ellen intézendő vitáirat terve, amint ezt a MTud. története és kitérései is tanúsítják, 1818—19-től, első újabb megszólamlásától kezdve foglalkoztatta. Trattner érdeklődése, a Faludi-kiadás felhívásának megjelenése s a Tud. Gyűjt. mellékleteként való szétküldése azzal a reménnyel töltötte el, hogy újabb kritikái munkája ugyancsak a folyóirathoz csatoltan jelenhetik meg. Úgy tervezte, hogy ebben már közvetlenül szól hozzá a kor vitás irodalmi kérdéseihöz. Tervéhez hí maradt akkor is, amikor a MTud. visszás visszhangját hallva, barátja, Kisfaludy Sándor óvatosságra intette; Szerényi Vilmosnak, az ellenpárt oldaláról elhangzó bírálata pedig határozottan visszautasította azt a keveset is, amit az új irodalom bizonyos jelenségeit rostálgatva Faludi felhívásában előadott. Idevágó nyilatkozatai azokban a leveleiben maradtak ránk, amelyeket Juranits László őrzött meg, oly módon, hogy Kisfaludy számára a maga erősen egyéni helyesíráásával átírta a száműzött üzeneteit.

„Ti Édes jó Barátoim igen könnyen gondolkottok a máj nyelv rontók törekedésein, de nagyon tsalatkoztok, az ugy nevezett *pennatsata* nem rosz magában, tsak hogy arra elegendő erő, tudomány, haza-

fiui tiszta szándék 's jó, hatalmas, és neha (a dolgok 's vetekedő felek minémiségéhez képest) éles toll is kívántatik. Azok a tudatlan, és vakmerő lármás firkálók ozonban akik a mi szép nyelvünket, és azzal saját Nemzeti Characterünket már oly sok időktül fogva szabadon rongálják, keverik, rutityák, zavarba hozzák, nem méltók az említett penna tsatára: Erre ő nékik nintsen tehetségök, sem érdemek. Soha annyira meg nem aláznám magamat, hogy őket csak valaha egyenessen valamely feleletre mélytőztathatnám. Elég vola az egész Nemzet előtt meg mutatva, hogy azok a gyáva mazolók magyarul sem tudnak, es minden tudomány, és józan ítélet nélkül szükölködnek. Azért kell vala különösen *vezérjelet* szemmel tartanom, és annak egész nyelv és tudománybéli semmisségét, artzátlanságát világossan meg mutatván, balgatag követoinak, partfogóinak értékre adnom, milyen nyomorult emberkét követnek, csudálnak gyalázatos vakságokba, meg tudatlannál is tudatlanabaklévén. Senki sem ösmeri azt a szegény kis *vezért* ugy mint én, és azért nem is fél ez a Vadotzi Vintze senkitül ugymind én tölem, és az én tollamtul, ambár jól tudja, hogy feleletre soha sem tartottam mélytőnek. Én ezen gyáva seregnek mérges haragját előre láttam, de azzal leg kevesebbet sem gondoltam, a ki Hazájának, Nemzetének használni igaz jó lélekkel tehetsége szerint szolgálni akar, ne nézzen magára, ne halgassa az *egoismus* sugallását, és ne vélye, ne várja azt hogy majd idővel a *Nemzet jöbb* [!] és *bőltsebb része helybe hadgya azt a mi magába jöbb.*" Két mondattal lejjebb így folytatódik a *szóvert*: „A mi nyelvünk és Literaturánk most oly zavarodásban van, hogy ezen egy két ember a Neologusok Lármás nagy seregét, a maga munkajanak magános *szébb, és jobb* példájával meg nem tzaofolyhattya, az az a temérdek nagy kárt helyre nem hozhattya egyébként, hanem ha olyatén mirigy, fertelmes árszának egytzerre gátot vetni igyekezik most mikor talán még ideje volna Akárki mit vélyen és mondjon azért a maga halgatásának mentségére, hiszen én is világossan tapasztalom már is, hogy nem haszontalanul fogtam tollat, és nem volt foganatlan a mit irtam, és egytzerre az egész országba széllel küldöttem. Így én a magam részérül kötelességemnek eleget tettem, akkor mikor a némának is meg szollannia kellett volna, nem halgattam, 's azon Hazának, mellynek kebelében szármoztam a melyért oly sokat fáradoztam, türtem, szenvedtem mind halálíg igaz lélekkel tehetségem szerint szolgáltam, 's használni igyekeztem, amit majd Faludihoz adott Toldalék bőven meg mutattya; olvassátok azt annak idejében hazafiuí szívvel, és figyelemmel, és ha élek mondgyátok meg mit ítétek arrul is a mit ott mondottam." (Juranits-Kisfaludy Sándor, Értény, 1823. aug. 22. — MTA) Egy évvel később úgy látta, hogy már addig sem fáradt hiába: „Akarki mit véljen és mondgyon ozomba nem kevés vigasztalással látom és tapasztalom én már is hogy nem hiaba szollottam. Azt leg alább senki sem fogja tagadhatni igazságtalanság nélkül, hogy Hazámnak Nemzetemnek életem utolsó napjaiban is egész lélekkel és tellyes tehetségem szerint használni igyekeztem, ügyét mind halálíg el nem hagytam." (Juranits-Kisfaludy Sándor, Értény, 1824. máj. 15.)

Ebben az időben (1823–24.) már személyes érdekeltség és nem várt új sérelmek is tüzelték a száműzöttet. Fejér György a Tud. Gyűjt. 1820. VIII. füzetében (3–51. l.) ismertette Rájnis vitairatát, az *Apulėjus*

Tükörét; egy hivatlan és névtelen felszólaló (Tud. Gyűjt., 1821. II. 101–103. l.) Fejér ellenében (6–7. l.) a tudós viták előmozdítására Rájnis munkájának kiadatását kívánta, és Bessenyei *Holmiját* idézte a pennacsatákról (325. l.) indítványa támogatására; 1823-ban V. aláírással Fejér *Rájnis József emlékezete* címmel újabb cikket írt a folyóiratban (IX. 3–35. l.). Ebben többek között azt állította, hogy az exjezsuita „írígy vádolójától” idézettel perbe (14. l.); lejjebb, sajnálkozva, „sanyaru megtámadtatását” emlegette, holott B. megjegyzése szerint „... ő volt a' megtámadó! a' mint ezt kiki tudgya”, s az írta, hogy Rájnis az *Apulėjus Tükörét* „versengő Baj-társának szerentsétlenségét megtudván” hagyta félbe. (17. l.; B. megjegyzése: „NB. NB. más oka [volt] elhallgat[ásának!]”). Szóba került Fejér cikkében Szabó és Rájnis vitája is az elsőség kérdéséről, olyan formában, hogy az utóbbinak „vetélkedő Társai az elsőségnek koszorúját dicső homlokáról levonni igazságtalanul igyekeztek” (24. l.); fájlalta még a cikkíró, hogy Rájnis Vergilius *Aeneis*ének fordítását nem végezhetette be. Ezek a cikkek B. figyelmét újra saját MM-beli *Toldalékára, Tartóztatás* c. versére és Rájnis kézirataira terelték. (Vö.: Juranits-B., *Értény*, 1823. ápr. 26., 1824. febr. 7., ápr. 24., máj. 15., szept. [okt.] 14., 1826. júl. 9., szept. 18.; Juranits–Vörösmarty, *Értény*, 1824. febr. 7.) A Rájnissal kapcsolatban elhangzott helytelen állítások mellett, azokkal egy időben Szerényi – Szent-Miklóssy recenziója háborította fel B.-t. Az író futólag, imitt-amott ki is tért rá Faludija *Toldalékáiban*, majd 1823 végén vagy 1824 elején azt írta Juranitsnak, hogy „letette” kis munkája kritikusat. Lehet, hogy az akkor már régen sajtó alatt lévő *Toldaléka*ra gondolt; feltehető azonban, hogy annál terjedelmesebb, alaposabb cáfolatot tartott már kezében, mert ami nem sokkal később nyomtatásban megjelent, B. szokását és stílusát ismerve nem éppen elégséges az „illendő válasz” megadására. Lehetséges persze az is, hogy *A magyar költő idegen, messze földön*nek arról a részletéről s a hozzáfűzött jegyzetről van szó, amelyet a költő a *Szépliteratúrai Ajándék* 1825-ös kötetében adott közre; de az is lehetséges, hogy valamilyen nagyobb, általánosabb érdekű és hangszerelésű írásra gondolt; olyasfélére, mint az *Emlékeztetés* (vö. az ehhez írt jegyzetet).

Ennyit tudunk azokról a gondolatokról, tervekről és sérelmekről, amelyek akkor foglalkoztatták az író, amikor levelezésében egy 1824 nyarán nyomdába adandó prózai írásművéről tesz említést. Trattner János Tamás a Faludi-kötet kiadása közben szerzett tapasztalatai és az irodalom erőviszonyainak eltolódása után nem igen fogadta volna kitörő örömmel B. újabb, s bőbeszédűségét ismerve (Kaz. Lev. XX. köt. 67–68. l.), feltehetően hosszú értekezését. 1824-ben azonban a nyomda fiatalabb vezetője meghalt, az üzem irányítását 1827 novemberéig újból az öreg Trattner Mátyás, B. régi ismerőse és barátja vette át. Ezután néhány hónappal a kiadó egyik leveléből értesülünk arról, hogy a linzi író valami közleményt készül adni a Tud. Gyűjt.-be, amit Trattner – Thaisz András, a folyóirat szerkesztőjének távollétében – előre is hálásan megköszön neki. (Pest, 1824. aug. 5.)

Két év múlva, 1826 nyarán Trattner Mátyás újból, két ízben is foglalkozott leveleiben B. Tud. Gyűjt.-be szánt értekezésének ügyével. 1826. júl. 6-án ezt írta: „Herr v. Thaisz ist abwesend – so konnte ich

Ihn wegen den Aufsätzen für's Tud: Gyűjtemény nicht sprechen. — Es wäre mir unendlich leid! wenn Sie Ihre wichtige Beyträge, auch in Prosa, welche dem Publicum gewiss willkommen seyn werden, zurückfordern würden. Beyträge fürs Gyűjtemény hat die Redaction gewiss viele — allein an Interessanten — an wichtigen fehlt es ihm nur zu oft; — darum ersuche ich Sie meine Zeitschrift mit fernerer Beyträgen aufzuhelfen." (MTA. — Lev. 4° 152.) Három héttel később, júl. 30-án kelt levelében ezt olvassuk: „Ihre Beyträge zu meinem Gyűjtemény werde ich jedesmal mit wahrem Vergnügen empfangen, und auch die Correctur jedesmal übersenden." Ezek után, 1826. aug. 5-én kelt B.-nak az az egyébként ismeretlen levele, amelynek magától az írótól származó kivonatában (Expensebuch, MTA. — Lev. 4° 142.) legelőször olvashatunk cím szerint megnevezve a *Pennatsatár*ról, mint hamarosan elkészülő munkáról. A rövid feljegyzés szerint az említett napon B. értesítette a nyomdát: „... mein Aufsatz über den Federkrieg der Gelehrten vielleicht noch vor Ende dieses Monats ihm eingeschickt werden dürfte, wenn meine Gesundheitsumstände es erlauben." A kézirat tudomásunk szerint soha nem jutott el Pestre Trattnerhez.

A munkáról 1830-ban olvasunk legközelebb. Ez év jún. 1-én Juranits László a következőket írta Linzbe: „Jelentettél valamit már készen lévő munkádrul mely mint [!] 8 arkust tenne de nem irtad meg minémű foglalata. ha Philologiarul volna, igen helyessen közöltetnék a Tudományos Gyűjteménybe részenként mert így sokkal több lenne az olvasója és meg kaphatnád minden arkustul az ígért jutalmat, ha pedig amugy akarnád ki nyomtattatni ird meg menyire menne." Az értényi plébános 1830. aug. 24-i levele szerint a szóban forgó munka valami ok miatt nem jelenhetett meg: „A Penna csatáruł irt darabot igen sajnálom, hogy ki nem jöhetett. de még ez után is jó lenne meg tette volna talán azt valamelyik Pesti Könyv áros is. lám Vígand, Miller és mások nyomtattatnak." B.-nak a Tud. Gyűjt.-be küldendő értekezése 1833-ban kerül elő ismét Juranits levelezésében. Az időközben pécsi kanonokká lett jóbarát aug. 13-án a következőket írta Horvát Istvánnak, a folyóirat akkori szerkesztőjének: B. „... a Tudományos Gyűjteményt újra megint viteti, és azt ígéri T. Urnak hogy bele némely értekezéseket fog küldeni. most is mindég a magyar nyelvről gondoskodik hanem igen nehéz néki a magyar könyvek meg szerzése illy meszirul." Horvát István válaszárol Juranits így számol be B.-nak: Horvát „Igen meg örült a kezébe menendő Ertekezésekért, és általam igen nagyon köszöni, és alig várja meg érkezéseket." (1833. aug. 30.)

Ennyi az, amit B. levelezésében a *Pennatsatá*val kapcsolatban állónak gondolunk. Az idézett helyekről annyit állapíthatunk meg, hogy 1826-ban és 1830—33-ban szóba került a *Pennatsata* kiadása; az író ilyenszerű munkát tervezhetett 1824-ben is, Faludija megjelenése után, mert tudomásunk szerint más ebbe a tárgyhoz tartozó s nyomdába adható prózai munka nem volt keze ügyében.

A kéziratok közül egy sárga színű papirosra irt csoport első átnézésre világosan elkülöníthető. E „sárga variáns"-nak, papírja minőségén kívül közös sajátága, hogy kivétel nélkül egy tisztázat töredékeit foglalja magában. Első helyen azt a töredéket említjük, amely *A' Penna-Tsatáról, 's némelly ahhoz tartozó tudományos tárgyakról, és kérdésekről* cím-

mel és mottókkal felszerelve maradt meg, s a munka elejét és a végleges szöveg *Első Értekezésének* tekintélyes részét foglalja magába. (R. u. i. 4° 79., 4. 1—9. f.) Néhány (később elhagyott) részlete közeli rokonságban áll a Juranits másolatából feljebb idézett B.-levelek tartalmával (l. a 247. l. szövegváltozatait). — Egy magában álló papírlap az *Első Értekezés* másik, részben az előbbiben is meglevő rövid részletét hordozza. (R. u. i. 8° 80., VI. 9.) Tekintélyes hosszúságú fragmentum képviseli a csoporton belül a IV. értekezést. (R. u. i. 4° 79. 10.)

Külön kell választanunk a többtől és alaposabban megvizsgálunk a „sárga variáns” negyedik darabját. (R. u. i. 4° 79. 2. 14. f., egész terjedelmében l. alább I. szám alatt.) Az előbbiektől abban különbözik, hogy szövege nem kapcsolható sem a már ismertett változatokhoz, sem a végleges szöveghez (csak 19. sora emlékeztet halványan ennek 243. l. 14. sorára), noha maga hirdeti magáról, hogy a *Pennatsata* része. Ami tartalmát illeti, ebben tér rá az író, egy kezdeti, elveszett exkurzió után, voltaképpeni tárgyára; a töredék 10—16. sora *inísthónai háború* kiadására céloz, amit már egyszer tárgyalt B. a MTud. egyik jegyzetében, második fele a Rájnisról szóló 1820—23-i cikkekkel és az ex-jezsuitának Kondé Benedek felügyelete alatt megjelent *Georgicon* fordításával foglalkozik. Figyelemre méltó, hogy B. kijelenti benne: a pennatsatán kívül más tárgyakra is készül írni, és meg kell említenünk azt is, hogy itt még nem tesz különbséget — mint a későbbi változatokban — a „tudós vetélkedés” és „recensio” között. A bátor vitatkozó hév, a lendületes munkakedv, a Rájnis-ügy és az MTud.-ra emlékeztető részlet felbukkanása, nem utolsó sorban pedig az a körülmény, hogy a „sárga variáns” kétségtelenül korai darabjaival nem párhuzamosítható a töredék szövege: együttesen azt a gyanút kelti, hogy a szóban forgó papírlap a *Pennatsata* legelső — a fentebb idézett levelek tanúsága szerint 1824-es — változatából való, mégpedig ennek tudtunkkal egyetlen fennmaradt képviselője.

A *Pennatsata* kéziratának egy másik csoportját a sárgánál kisebb alakú, fehér színű papírra másolta az író; az I. értekezés végétől a III. utolsó szaváig maradt meg e változatban a szöveg. Az ebben található kidolgozás — egy mindkettőben fennmaradt szövegrész és a fejezetek aránya alapján ítélve — elég közel állhatott a „sárga variáns” szövegéhez. (R. u. i. 4° 79., 4. 11. f.) A sárga és fehér variánsok együttesen, kevés ismétléssel, az I-től a IV. értekezés jó egyharmadáig tartalmazzák a *Pennatsatát*, és kölcsönösen kiegészítik egymást. Az író nyilván eszerint is kezelte őket. A hagyatékban tí. közös borítólappal fogja össze az *Első Értekezés* terjedelmes sárga változatát és a fehér variáns-csoportot. E borítólappal érdemes egy pillanatra megállapodnunk. Úgy állt elő, hogy a fehér változatnak megfelelő nagyságú palliumára címlapot ragasztott a szerző. Ennek nagysága a sárga variáns papíráéval egyezik meg. (Szövegét l. az *Első Értekezés* kritikai apparátusában.) A címlap „1826—27”-es évszámot visel, de kétségtelen, hogy a második szám utólag került rá, mert csak az első illeszkedik be a lap sorainak szimmetrikusan elrendezett összképébe. A verzón három idézet áll, köztük az a Montaigne-citátum, amelyik a „sárga variáns”-on az I. értekezés felett is szerepel. (A Hírzet-idezet öregecs írással a fehér változat palliumán, az első levél verzóján áll.)

Valamennyi eddig leirt változat tartalmi szempontból megegyezik abban, hogy az egykorú irodalomra utaló célzások 1823–24 előtt megjelent cikkekre vonatkoznak bennük. A Rájnis körüli írásokon kívül a *Pennatsata* két fontos, többször visszatérő motívumára hívjuk itt fel a figyelmet. Schwartzner Márton *Introductio in rem diplomaticam* c. munkája második kiadásának igen hosszú recenziója Horvát István tollából, a Tud. Gyűjt. 1819-i évfolyamában jelent meg (VIII–XII.), innen való a pesti professzor és Lessing összehasonlítása is (XII. 100. l.); egy másik, a későbbi variánsokban szintén sokat hánytorgatott passzus még korábbi: Thaisz András: *A' Neologismusról, avagy Szabad-é a' Magyarban új szókat tsindlni, és mennyire c.*, 1817-ben megjelent cikkéből való, és a következőképpen hangzik: „... a hol a toll szolgálat feyver gyanánt, ott tsak tenta folyik, nem vér, könnyen beforr az egymáson ejtett seb és vigyázóbbakká teszi a bajnokokat.” (XII. 16. l.)

A levelezés és a kéziratok alapján most már a *Pennatsata* 1826–27-ig terjedő történetét a következőkben foglalhatjuk össze. — 1824-ben készen állt egy variáns, amit az író közre akart bocsátani. Úgy látszik, közvetlenül nyomdába adás előtt megrekedt a kiadás ügye; akár az író nem találta már művét megfelelőnek, akár a kiadó támasztott valami nehézséget: tény, hogy B. 1826-ra új formába öntötte értekezését. Elhagyhatta a legindulatosabb kitéréseket, mondanivalóját általánosabb érvényűvé formálta, s nem lehetetlen, hogy — amint ezt akkoriban régebb verseivel is tette (l. BJÖM. 320–326. l.) — akkor tagolta hat fejezetre munkáját. Ehhez a második változathoz tartozik az említett, akkor még természetesen át nem javított és mottók nélküli címlap. Értekezésével B. 1826 nyarán jelentkezett újból Trattnernál, a kiadásból azonban újból nem lett semmi. Lehet, hogy a művét állandóan csiszolgató író ezt a változatot sem találta már akkor hibátlannak, lehet, hogy csak a sok helyen átjavított sárga lapokat nem gondolta elég tisztáknak ahhoz, hogy szedő kezébe kerüljenek. Ekkor, 1826–27-ben készült a fehér papírosra írott változat, feltehetően nagyjából az 1826-os szöveg átcsiszolt tisztázata, még mindig *Pennatsata* címmel, híven mutatva akkor is, hogy az értekezés megírására a Rájnisról írott cikkek, a cím megválasztására az 1821-i, Bessenyeit idéző névtelen felszólaló adta az indítékot.

Kérdés, befejezte-e az író a *Pennatsata* újabb, 1826–27-i változatát, vagy egyáltalán lemásolta-e újból az egész munkát. A IV. értekezés után következő szövegrészekből sem a fehér, sem a sárga papírosra írott tisztázatban nem maradtak részletek; a ma kéznél levő kétféle másolat többé-kevésbé kiegészíti egymást. Arra gondolhatunk tehát, hogy az 1826–27-ben végzett átdolgozás miatt az egész munkát nem másolta újra B.; s az utolsó értekezések kéziratainak hiányából arra lehet következtetni, hogy ha az egészet átsimította is, a teljes letisztázásig nem jutott el.

A fehér változathoz egy papírlapot kapcsolhatunk még, nagy fenntartással, az író hagyatékából. (I. III. szám alatt.) Csak annyi bizonyos róla, hogy egy értekezés befejező mondatait őrizte meg, és 1827. szept.-ben tett a végére pontot az író. Ha valóban ide sorolható, B. kezdeti harcias kedvének lelohadására kell szövege alapján felhívni

a figyelmet; különben is úgy látszik, hogy a fehér változatban már általánosabban és kevesebb indulattal beszélt a száműzött.

Ezek után a *Pennatsatának* egészen új változatai bukkannak elő a hagyatékban, 1828-as évszámmal. Az újabb, ezúttal teljes és alapos átdolgozás okát abban kereshetjük, hogy B.-t *Versei* megjelentése után újabb sérelmek érték; főként Toldy részéről (BJÖM. I. köt. 260–261. l.), s haragra lobbantotta a Tud. Gyűjt. és az *Élet és Literatura* néhány cikke is. Az indulatait felkorbácsoló újabb jelenségek mellett azonban azt is észre kellett vennie a szerzőnek, hogy az újabb idők megelevenedett élete szakított a régi gyakorlattal; az olvasó sokkal többet ad az aktuális frisseségre, mint félszázaddal azelőtt. Nem látszott tanácsosnak, hogy olyan művet adjon ki, amely négy-öt éves példákon mutatja meg, milyen a hasznos és milyen a helytelen, káros „tudós vetekedés”. A legutóbbi variánst nagy felívekre írta tehát, felszerelte jegyzetekkel, és 1828-as évszámmal *Előbeszédet*, valamint *Béfejezést* szerkesztett hozzá, s az egész munkát, főként pedig az első fejezetet kibővítette, felfrissítette. Ekkor maradt el a Rájnis körüli vitákra emlékeztető, akkor már értelmét veszített *Pennatsata* cím is. Az ehhez a tárgykörhöz tartozó anyag a *Versek* II. kötetébe szánt, (első változatban 1827-ből való) jegyzetbe került át. (*Tartóztatás.*) Az újabb variánsban kihivott ellenfelek közül a már említett Toldyn kívül Cselkövit (= Kölcsey Ferenc) és Fenyéry Gyulát (= Stettner György) nevezhetjük meg. Az első a *Nemzeti hagyományokban* [*Élet és Literatura*, 1826. I–IV. 55. l.) B. bosszúságára a következő mondatot írta: „Gyöngyösi volt a' szük körü Parnassus' usurpatora, mind addig míg hosszú idő mulva, a' versificatióval kezdett 's véghez vitt változás a' meg nem érdemelt polczról ötet lebuktatá.” (L. az alább következő IV. sz. töredékes fogalmazványt.) Kölcseyre hivatkozva írta aztán Stettner Zrinyiről, hogy „Faludi Ferenczig élt versírójink közül, csaknem egy maga érdemel poéta-nevet”, s tőle származik az a megállapítás, hogy Vörösmarty „... a' Magyar Epost, Zalánával és Cserhalmával, azon culminatiói pontra vitte-fel, melynél ez már alig fog felebb emelkedni.” (Tud. Gyűjt. 1827. I. 94–95. l.)

Éppen 1828-ban vette át Vörösmarty Mihály a Tud. Gyűjt. szerkesztését. B. ebben az időben még a folyóirat előfizetéséről is le akart mondani, nem hogy kedve lett volna terjedelmes kézirattal kopogtatni a szerkesztőség ajtaján. (Juranits–B., *Értény*, 1829. okt. 27.) Valamivel jobbnak gondolta a helyzetet a linzi száműzött, mikor Horvát István került a redakció élére. Így próbálkozott meg 1830–33-ban újra értekezése elhelyezésével; de tudomásunk szerint a kéziratot nem adta ki kezéből.

Az 1828–33 között írott és kiadásra tartogatott változatot egészen soha nem tisztázta le B. A teljesen új *Bévezetés* két másolatban, az *Első Értekezés*, jegyzeteivel együtt, egyben maradt meg, a *Második Értekezésnek* csak a szövegét purizálta, a hozzá tartozó jegyzeteket a fogalmazványból kellett kikeresnünk hozzá. — 1833 után a tíz éven belül négyszer felbukkanó *Pennatsata* végképpen lekerült a napirendről. B. figyelmét és munkaerejét *Poétai munkájának* 1835-ben megjelent kiadása kötötte le, ennek befejezése után pedig, új elgondolás szerint, csak részeket vett át túlhaladott vitáiratóból egy más koncepciójú

értekezés-sorozatba. (I. az *Értekezések* jegyzetét.)

Mint az író linzi korszakában kelt többi prózai munkájából, ebből is maradtak olyan fogalmazványok, melyek az értekezések írásakor és többszöri átdolgozásakor keletkeztek ugyan, de csak igen lazán érintkeznek a végleges szöveggel. E töredékekről az alábbiakban adunk számot.

Az első az 1824-i első változat fentebb már leírt és ismertetett töredéke. (R. u. i. 4° 79. 2. 14. f.) — A vonal alatt közölt Montaigne-idézet ezen a papírlapon olvasható, de a szövegrész, ahová a szerző pótlólag beszúrta, elveszett.

I.

boldogtalan emlékezetű mun — — — — —
(noha talán még ma sem tudja 's tudhattya bizonyosan: hol, mi által, hányszor, és miképpen?) hogy az ollyatén tudományos bírálkodást Apolló' szép és bölts húgai nem ő-reá bízták!

„Quand on ne sait que ce qu'on a appris, on peut être un savant et un sot. Il faut de plus savoir ce qu'on a deviné.”

Ezeket most itt említenünk, 's minteggy Bévezetés gyanánt előre botsáttanunk, több okokra nézve szükséges vala.

Szükséges vala különösen még több olyan Írókra tekintve-is, a' kik, hallgatásunk' igaz okait nem ismervén, vagy elérteni nem akarván, 's másokról-is egyedül tsak önnön magokhoz képest ítélvén, netalán még tovább-is azt vélhetnék, hogy (a' mint már egyszer másutt-is nem ok nélkül említettük!) míglen mi hallgatunk, és, mindent némán, tsendesen eltűrve, szunnyadozni látsunk, bátran megtagadhattyák Magyar Múzsánktól az illő betsületet, tisztességet!

Lássunk a' dologhoz; és szólyunk már most az úgy nevezett Pennatsatáról, vagy tudós vetekedésről, mint ezen értekezésünk' első tárgyáról, és mai beszédünk' fő részéről; 's azután némelly ahhoz tartozó dolgokról és kérdésekről-is; — míglen majd idővel, ha Isten éltet, 's annyi erőt és kedvet ád! talán egyéb tudományos tárgyakról és litteratúrabeli tüneményekről-is emlékezhünk. (Feltévén azt, hogy, nemzeti nyelvünk' — — — — —

— — — — — sokkal hihetőbbnek látszik előt-
tünk, hogy, letévén az eddig viseltt, és már szükségtelessé 's haszon-
talanná lett álartzat, ő fogja most-a' Kőszegi Poétának kézírásait, (a'
Beste léle Karajjival egygyütt; melly az új Kiadónak figyelmét külö-
nösen megérdemli), tsak azért-is haladék nélkül közre botsáttani, minthogy
azoknak kinyomtatásából, mind a' Tanítottók' és Tanulók' köz haszná-
rára 's könnyebbségére, mind a' magyar litteratúra' díszére nézve,
szintén annyi sok jót vár és reméll, mint a' mennyit az a' második név-
telen Értekező várt és remélt, a' kivel több tekintetben olly igen
megegyez, hogy ezt a' nagy hasonlatosságot, 's érzés-, gondolkodás-
és ítéletbeli tökéletes egygyenlőséget, talán maga sem tagadhattya.
Hihetőbb, mondom, hogy ő lessz már most annak az elszántt bátorságú
tsinos Poétának (és „*tökéletesen Máróvá változott!*”, 's a' „*maga nemében*

egygyetlen egy" Fordítottak) mély belátású második Kiadója, a' ki nem tsak a' régi Bendegúz' hatalmas Fijának kotsissát, és ezen könyörületlen éjjeli kísértőnek szikrákat eresztő nagy szemeit, tzafrangos kantzájít, tsatogó ostorát, korbáttsa' nyelét 's a' t ugyantsak istállóba való, 's kotsisok' szájába illő szókkal és kifejezésekkel tzifrázott versekben, (még pedig „az unoka nyelvre hatni" akaró új Magyar Marquis Uraimék' garabontzás beszédinél-is „jobbán fűszerezett" versekben), megénekelte; hanem a' Tírusiak' fejedelmét Pygmaliont-is, Virgilius' hire 's' engedelme nélkül, tulajdon Bajnoki tetszéséből 's Diktátori hatalmából megölni, vagy-is inkább saját testvérének, a' Kárhágói szép és ifjú királynénak, kezeivel minden irtalom nélkül megöletni, a' Katholika Anyaszent-egyház' tisztelt Fejétől pedig az egész Keresztény Világ előtt azt kérni merete, hogy — az üngét el ne vegye! (Minekutánna Lőjölának követőji már elvették a' gatyáját!!!)

Ezt ő ugyan, ha tetszik, bátran tselekedheti; bizonyos lévén arról már előre, hogy ez által némellyeknél kedvet találhat. Nékünk mindazonáltal, a' kik az efféle dolgokban ő-vele semmiképpen egygyet nem érthetünk, nem vészi talán, és valóban nem-is veheti rossz néven[n], sem azért minket irigységgel és igazságtalansággal nem fog újra — —

(Voice merueilles, úgy mond Montaigne, nous avons bien plus de poëtes, que de juges et interprètes de poësie!.. A certaine mesure basse, on la peut juger par les préceptes et par art. Mais la bonne, la suprême, la divine, est au-dessus des règles et de la raison.)

Második helyen azt a töredéket közöljük, amelyik a „fehér változat"-tal megegyező papíron maradt meg. Szövegében a Tud. Gyűjt. említése ugyancsak arra enged következtetni, hogy a szöveg a *Pennasata* része. (8° 80. VI. 19.)

II.

— — — — — és a' mit ő utánna, 's a' névtelenség' biztos árnyékában, mások hasonlóképpen, és annál bátrabban tselekedhetnek, ha ők-is azt vélik, vagy bizonyosan tudgyák, és magokkal méltán elhithetik, hogy az így rágalmazott Író — „vagy már megaggott értetlen kora, vagy más körülállások miatt, maga mellett többé ki nem kelhet." — azaz, fegyvertelen, gyámoltalan lévén, magát senki ellen sem védelmezheti.

Miképpen lehessen ezt, ilyen esetben és ilyen körülállások között, az emberséggel, igazsággal, köz illendőséggel, 's a' betsületes, tudós férjfiak' ebbéli köteletségével, és általlyában egy illy nagy lelkű 's nemes érzésű vitéz Nemzet' litteratúrájának javával és ditsősségével, megegyeztetni? mások lássák és itéllyék-meg! Mi most itt (értekezésünk' ezen részében) az ilyen kérdésre nem felelhetünk; egyedül tsak azt nézvén, 's arról szóllván és szóllhatván itt, a' mi már a' magyar litter[atúr]ában elég gyakran, és ezen Gyűjteménynek kötetiben-is elég sokszor, rész-szerént valósággal megtörtént, rész-szerént pedig ezután-is,

megtörténhetik, és a' többszöri példának és az itt szóban forgó veszedelmes maximának természeti következtetésében, talán még inkább[,] még [?] könnyebben, és még gyakrabban meg-is történik. Hogy ebből kiki annál jobban láthassa 's érezhesse, mit várhasson, jövendőlhessen. Mert bizonyos és tagadhatatlan, mind általlyában és kö[zönségesen] — —

Mint említettük, nem lehetetlen, hogy az alábbi töredék a *Pennasala* 1827-i változatának befejezése. (R. u. i. 2° 18. 147.) A vonal alatt közölt szöveg a papírlap verzóján áll. — A versidézetről: B. J. Ö. M. I. köt. 437—440. l.)

III.

és ezen kívánatos kifejtődésnek természeti szabad menetelét ne akadályoztathassák.)

Egyébaránt: A' ki egyszer a' földi nehéz pályának szinte végére jutott, 's talán nem annyira esztendeji' számának, mint a' hosszas és kemény küszködésnek, 's kitűrtt temérdek sok bajnak, sanyarúságnak, veszélynek és kárnak, természeti következtetésit hová tovább mind inkább érzi, tapasztallya; az ilyen elaggott, elgyengültt és kifáradtt munkás — nem sokat ígérhet; és, a' legjobb akarat, legtisztább hazafiúi szándék, 's legszívesebb igyekezet és buzgóság mellett-is, többnyire még kevesebbet tehet, tellyesíthet! Azok, a' kik több erővel, testi lelki tehetséggel bírnak; Azok, a' kik otthonn, a' Hazának biztos kebelében, *caritate et benevolentia civium septi*, annak több javaival, vagy legalább szabad levegőjével 's mindennapi kenyérével, bátorságban élnek; 's a' kik azért kevesebb fáradsággal és költséggel-is többet tehetnek, — tegyenek többet! tegyék-meg azt, a' mit már mi nem tehetünk; 's a' mi ott ő-tőlők jobban kitelhetik.

„*Sit nobis voluisse satis!*” ...

Íram Lintzben, Felső Ausztriában.

Sz. Mihály' napján, 1827.

Tégy annyi jót, a' mennyit tehetsz! 's ne várj semmiféle jutalomra, köszönetre. Szándékod', érdemed', erköltsöd' igaz bére magadban van, 's tetteidnek következtetésében; — ha bár Azok, a' kiknek használtál, vagy még idővel használhatsz, nevedet nem ismérik, nem tudgyák-is. Eggy szóval: ha sorsod úgy hozza magával, 's időd és környűállásaid megengedik, vagy tőled mint embertől és hazafitól, megkívánnyák, légy olyan,

Mint az égő gyertya, mely setétben lángol,
'S magát megemésztve másoknak világol.

A következő fogalmazvány valószínűleg az 1828-ból keltezhető változattól szakadt ki. (R. u. i. 8° 80. VI. 27.) Az irodalmi utalás Kőlcsey

Nemzeti hagyományok c. tanulmányának első megjelenési helyére mutat. A vonal alatt közölt szöveg a papírlap verzőján áll.

IV.

a' kiknek kritikusi értelmek, tudományok, és az emberi elme' szép mesterségbéli miveire, 's különösen a' költés' 's versalkotás' igaz természetére, belső mivoltára nézve, oly tsekély vala, 's a' kiket vagy az értetlenség és megrögzött bal vélemény, 's rossz és helytelen különös ízlés, vagy a' mellyékes tekintetekből önként részrehajló 's felekezve pártoskodó lélek és ellenséges indulat elannyira megvakított, hogy az egygyenlő számú 's hasonló végezetű sorokba feloszlott mindennapi közönséges prózát, a' gondolatokkal, képekkel, 's érzeménnyel és hármóniával tellyes poetai beszédétől, (az Istenek' nyelvétől!) 's a' metrumos rekeszbe szorúlva gőzölgő, dagadozva párologó, puffadozó, pattogó, sisergő szalma-füstöt, Prometheus' mennyei szent tüzének lélekre ható tiszta fényétől, szívet elmét elragadva, gyönyörködtetve logobó lángjától, megkülömböztetni nem tudták,

Jól esett, mondom, hogy az erővel elfoglaltt, de meg nem érdemlett kritikusi poltráról őket lebuktatá* — őket! kik

* Lásd: Élet és Litteratura, 55. l.

a' rut lábú tzifra pávának dagállal tellyes kerengését durva dagálllyát a' királyi Sasnak nemes büszkeségétől, bátorságától (magas repületétől)

Az ötödik helyen közölt töredék (R. u. i. 8° 80. VI. 29.) az *Első Értekezés* 242. l. 7–22. soraival tart kapcsolatot.

V.

⟨Szükséges általlyában, és, mindenütt,⟩ valahol emberek vagynak, és nem tsak, mint az oktalan, esztelen állatok, egymás mellett legelnek, vagy, baromi természetek' szükségeinek eleget tévén egymás mellé nyájanként leheverednek, és ott a' porban vagy fűben nyugodva, némán, tsendesen kérődznek; hanem mint a' földnek nemesebb lakossai, 's az Ígnek igaz örökösnei, polgári, vagy társaságos szövetségben, önként adott és vett régi jó törvények, 's szokások alatt valóságos emberi életet élnek, mindennapi szükségégeikről előre gondolkodnak, eget földet vizsgálznak, 's a' múlttatról emlékezve a' jelenvaló[ra] vigyáznak, a' jövőőről elmélkednek, 's mind testi mind lelki szükségéik' kielégítésének eszközeiről, úttyaitól, módgyairól annak idejében gondolkodnak és gondoskodnak, 's mind azokról, a' mik vagy mostani vagy jövőből jövöket és bátorságokat valamiképpen érdekelhetik, el nem feled-

keznek — szükséges ott, mindenütt és mindenkor az eleven erő, mozgás igyekezet, iparkodás, serénykedés, bajvívás, vetélkedés, szünetlen foglalatosság, szorgalom, munkálkodás, törekedés. Ezen nagy elevenség 's közönséges mozgás között elkerülhetetlen ugyan az öszveütközés; de az ismét új életet, új mozgást, elevenséget von maga után; valamint a' természet' egész hármias országában az életet halál végzi, 's a' halálból új élet támad; De [!] nyilván való igaz dolog egyszersmind, hogy ezekben a' természetnek, azaz, a' józan észnek, ép és gyors értelemnek, 's igaz böltseségnek kell uralkodni. Igazgatni kell azokat, nem pedig vakmerően és halgatagul akadályoztatni.

Szünetlen mozgás, élet, elevenség, igyekezet, munkásság szorgalom és törekedés kell és van-is

*Az *Első Értekezés*hez tartozik (245. l. 20—23.) ez a néhány sor is (R. u. i. 2° 18. 103.)

VI.

olly tulajdonságok, erők, tehetségek t. i., mellyek egygyenként sokszor, és többeknél és néha talán nagyobb mértékben, de egygyütt, egy személyben egygyesülve, igen ritkán, igen kevés halandó embernél található.

A *Jegyzés* az 1828-i átdolgozás idejéből való ivréti fogalmazványon olvasható (Ms. 10.218/b. 10—11. f.), a *Második Értekezés*hez tartozik. A tisztázatba nem került bele. — Közvetlenül utána, vonallal elválasztva egy rövidke, tárgya szerint a *Jegyzés*hez tartozó töredéket tettünk. (R. u. i. 2° 18. 62.)

VII.

Jegyzés.

— „olly igen hajlandók vagyunk” — nagy részént már talán tsak az *Ügyvédők*' vagy azon egy városba öszvesereglett *Prókátorok* [!] sokasága miatt-is! a' kik között némellyeknek — nem tsak az elmúlt setétebb és szomorúbb időkben, 's az akkori nehéz és bizonytalan környületek, külső belső véres háborúk 's szerentsétlen és erőszakos változások között, hanem (a' nagy és áldott emlékezetű *Orczi Lőrintz*' érzékeny panaszsza 's világos bizonyíttása szerént)* még a' közelebb bémúlt *XVIII-dik század*' második felében, 's ennek tsendesebb és szelídebb napjaiban-is, — majd szinte lehetetlen vala, valóságos *ügyészekké* nem válniok, nem ügyészkedniek; azaz, a' zavart és zavarost nem szeretniek, az *ügyek*, vagy *perek*' és *peresek*' számát lehetőképpen nem szaporítaniok, 's e' végett új meg új utak, módok, eszközök, ortályozó ravasz mesterkedések és furtsa keleptzék által, a' pert és perfolytatást végtelenül húzva halasztva, 's esztendőkről esztendőkre kinyújtva, hosz-

szabbitva, néha talán az írott törvénynek még oly világos, és a' bévett régi szokásokkal tökéletesen megegyező értelmét-is sűrű homályba nem keverniék!.

„Az elmúlt setétebb időkben, 's az akkori nehéz és bizonytalan környületek 's erőszakos változások között”, mondám. Mert nem tsak óhajtom, kívánom és reméllem, mint hazafi, 's mint ember és keresztény, hanem örömet el-is hiszem, sőt szinte bizonyosnak tartom, hogy a' törvénykezés' 's perfolytatás' dolga már azóta nagyon megváltozott, és, valamint több más Európai népeknél, úgy mi nálunk-is, ma sokkal jobb állapotban vagyom, mint-sem akkor volt, vagy előbb valaha még lehetett volna. Ehhez képest hihetőnek lenni látszik, hogy a' mostaniak között igen kevés találtathatnék olyan, a' ki ezt a' régi panaszt valamiképpen megérdemlené, 's az imént említett, ezelőtt mintegy negyven esztendővel származott és a' maga tulajdon helyémm valósággal nem rossz új szónak saját értelmében, méltán ügyésznek neveztethek.

Ezt pedig nem azért jegyzem-meg itten illy világos szókkal, hogy a' velem egy időben élő érdemes, tudós, és peresseik' telyes bizodalomra méltó Prókátor urak meg ne nehezteljenek, és én ellenem-is valamiképpen pert ne indítsanak; hanem leginkább és főképpen azért, mert valósággal igaz, hogy a' tehetős, tudós, bátor és bölts Ügyvéd iránt senki sem viseltethetik tisztább indulattal és szivesebb tisztelettel, mint én, a' ki ma külföldönn e' sorokat írom. Az olyan jeles ügyvéd iránt t. i., a' ki az Igazságot és a' maga saját lelki-ismérete' vigasztaló 's boldogító tsendességét, nyúgodalmát a' Világ' minden javainál nagyobbra bétsüli, és, a' reá bizott 's önként felvállalt jó ügyet egész tehetsége, tudományja, 's ereje szerent bátran védelmezni, váltig oltalmazni kész lévén, szerentsélen és gyámoltalan embertársát elnyomattatni 's vagyonától, életétől, szabadságától megfosztani nem hagygya, nem engedi!

Az illyen igaz lelkű, jeles bátorságú, 's megtantorithatatlan erköltsi derék embert és valóban tiszteletr méltó jó hazafit ügyésznek nevezni, az ítéletem 's belső tökéletes meggyőződésem szerent annyira volna, mint ötet szántt-szándékkal megbántatni, megsérteni, rágalmazni! Mert a' szó ugyan, a' mint mondám, magában nem éppen helytelen, és eredetére, származtatására nézve koránt sem oly igen hibás, a' mint ma némellyek vélik és állíttyák; ugyan azért fel-is jegyezte azt mind Baróti Szabó Dávid a' Kisded Szótárban (1792, Kassánn) mind Sándor István, a' Magyar-Deák Szókönyvhez adott Toldalékban (1803. Bétben.); de az *értelme* rossz! azaz, valósággal rossz tulajdonságot jelent, 's a' *Verbötzi' tsátságó fíjának* természeti minéműségét, betstelen karakterét, gonosz, útálatos, gyűlöletes mesterkedését, 's polgártársaira nézve káros, veszedelmes foglalatosságát, ügyészkedését igen jól és tökéletesen bélyegezi.

Így ítélték erről mindgyárt akkor velem egygyütt több mások-is; olyan rendbéli hazafiak t. i., a' kik, az emberi szóllásnak filozophiájában nem lévén járatlanok, és több Európai nyelveket tudván, 's különösen a' magyart voltaképpen ismérvén, tökéletesen bírván, minden új szónak jelentő erejét, 's egész külső belső minéműségét, gondosan meg szokták vala mindenkor vizsgálni, minekelötte azt jóvá hagytták, és, elfogadtatásra méltónak ítélvén, valósággal értelme szerent beszédben és írásban vele élni szabadnak és illőnek tartották volna.

Ehhez képest, azt kell mondanom: hogy, az én vélekedésem szerint, lehet ugyan és szabad igen-is, a' prókátort, az ügyvédöt, a' perfolytatót kétség-kívül azután-is ügyésznek nevezni; de tsak azt ám és az olytant, a' ki *ügyészkedése* által valóban megérdemli, hogy ezenné a' rossz értelmű tsúf néven neveztessek! Ha pedig valamelyik tudós és betszületes Magyar Ügyvéd magát még-is és, ezután-is *ügyésznek* nevezni 's nevezetni akarná: ám ő lássa! ő azt én miattam bátran, szabadon, és tellyes kéje kedve szeréint tselekedheti, valamint eddig-elé. Ő reá nézve kiki méltán azt mondhattya velem egygyütt: *Volenti non fit injuria.*

NB., „ügyész”
„költész”
item: „lelkész”

* „A Szabadságról”, az 55-dik laponn.
„Nyomnák-le Verbötzi' tsátsogó fijait,
Azzal hárittának perpatvar' gántsait.” —
Rabjok vagy temérdek apró törvényidnek,
Mellyeket ravaszság koholt Eleidnek.

Az ügyész tsak úgy lehetne védője, pártfogója 's kedvellője a' kevesebb 's reá bízott úgynék, mint p. o. a' halász és madarász a' halnak és madárnak, vagy a' nyúlász és egerész a' nyúlnak és egernek, — — —

A III. értekezéshez (284—285. l.) kapcsolható alábbi darab az egyetlen fogalmazvány, ahol B. néven nevezí Horvát Istvánt, Schwartner Márton recensensét. (R. u. i. 8° 80. VI. 69.)

VIII.

hogy a' ténna nem vér, és hogy valamint a' holt szén és korom, senkit pirossá nem tehet, ha bár még a' [!] igazi szűzhónál fejeőbb angyali tiszta szint-is elrútíthattya. Kiki láthattya pedig és érezheti, hogy az ilyen okoskodás igen könnyű: 's hogy az ilyen pennatsata igen hasznos: mind mi reánk magunkra nézve, minthogy ezen módra még azokonn-is győzedelmeskedhetünk, és boszszút állhatunk, a' kik mi nálunknál többet tudnak, 's talán józanabb észszel, igazabb izléssel, és jobb, tisztább magyarsággal-is bírnak, mint-sem mi magunk, a' kik igen derék Magyar Írók 's talán olyan halhatatlanságra méltó nagy, [!] mind a' nemzeti litteratúrára tekintve, mellytől az ebbéli új nemű tulajdonságot és igen különös eredetiséget kevés idő múlva senki sem tagadhatná-meg; mind pedig még azon jóakarató szomszédinkra nézve-is, a' kik annál inkább örülnek és vigasztalódnak, mennél gyakrabban láttyák, hogy egymást kisszebbíttyük, és, a' legszükségesebb dolgokban sem egygyezhetvén-meg, mi magunk vágjuk szünetlenül magunk alatt a' fát!

Az *ollyan* logikának, 's igen különös rendbéli új okoskodásnak egyéb *illyenféle* szép és hasznos következései-is *olly* igen természetesek, bizonyosak, és szembetűnők, hogy azokról itt még tovább emlékezni, tsupa szöszaporítás 's idővesztegetés volna! a' mint ezt a' pennatsátának leghevesebb barátjai 's legbuzgóbb hírdetőji-is önként láthatták, 's érezhetik.

A' mi egyébaránt Horvát István Urat, és annak azon igen hosszú 's igen tudós Recenzióját illeti, a' mellyről fellebb emlékezett vala: nehogy, a' mit róla mondanom kellett, valaki rosszszúl értse, 's ebbéli tiszta jó szándékom ellen valamiképpen balra magyarázza; nyilván meg kell jegyeznem, 's világosan kinyilatkoztatnom: hogy — — — — —

E IV. értekezéshez (295. l. 14—295. l. 30) csatolható fogalmazvány után vonallal elválasztva a verzón talált feljegyzéseket közöljük. (R. u. i. 8° 80. VI. 66.)

IX.

sok érdemes tudós embert véletlenül bémotskolhat, 's hírében nevében kisebbítve rágalmozva, valósággal megsérthet. De tagadhatatlan egyszersmind, hogy még azért senkinek halált, veszedelmet nem okoz, senkit életétől meg nem foszt! .. Elég gyakran és elég világos szókkal említettett, 's nem ok nélkül mondatott, hírdettetett már ezen Tud. Gyűjteményben-is, hogy „a' hol tsak toll szolgál fegyver gyanánt, ott tsak ténta foly; 's az egymásonn ejtett seb könnyen béforr, és — vígvázóbbakká teszi bajnok-társainkat!” ..

„Igaz és könnyen megfogható természeti dolog továbbá, hogy az *illyenféle* téntás verekedés, bajvívás, veszekedés sok értelmes embernek, betsületes érzésű jámbor és tudós hazafinak nem tetszik és nem-is tetszhetik; minthogy a' hartznak, tsatának, viadálnak ezen neme még ma-is elég új, elég szokatlan, 's minden tekintetben és egész mivoltára nézve valósággal igen különös, 's ezen okból ők azt még mind eddig nem kedvllhették. De ki — — — — —

amputatae sententiae
verba ante expectatam cadentiam
nimia priscorum verborum affectatio
obscura brevitás
audacia in translationibus

*Donec se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset.

Cicero

Rhetorica quoque apud nos, perinde atque grammatica, sero recepta est, paulo etiam difficilior, quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri.

Idem.

A következő két töredéket (R. u. i. 8° 80. VI. 72. és R. u. i. 2° 18, 57.) ugyancsak a IV. értekezéshez sorolhatjuk. (303. l. 30.)

X.

Hogy ezt most itt újra-is említtem, azonn senki sem fog, reménylem, megütközni. Nem találkozott-e már olyan éretlen eszű szeles kis-bíró-is, a' ki, ezen Gyűjteménynek egygyik tavalyi kötetében, az ő születése előtt élt Magyar Írók' *lelki szegénységéről* beszéllvén, 's ennek *híg özönétől iszonyodva futván*, (hová? talán vissza azon oskolába, a' mellyet nem rég hagyhatott-el!) nem tsak azt tagadni szükségesnek és illőnek ítélte, hogy (a' mint egykor mi más *lelki szegények* óhajtottuk és örömet *óhajtottuk*) vala) némelly jelesebb Költőjink' *poetai nyelve*, valóság-gal a' *tökéletességhez közelítteni látszott*; hanem, vagy rényes rántottás, 's néha szinte még „*az unoka nyelvre hatni*” akaró (ámbar a' mi nyelvünket még ma-is alig értő) Új-Magyar *Marquis Uraimék'* garabontzás beszédinél-is „*jobban fűszerezett*” rényes és prózájában azt-is nagy-bátran meghatározni merte, 's magánál-is sokkal jobban és bizonyosabban tudni akarta, millyen légyen tulajdonképpen a' poézisról — az *én ideálom a' poézisról!*

Quis stultis videri eruditi volunt, stulti eruditis judicantur.

Quintil.

II. p. 171.

Nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis superfluere video.

p. 170.

Pectus est enim, quod disertos facit, et vis mentis.

p. 170.

XI.

Lehet-e, 's van-e, az okos, értelmes Olvasónak szemeiben valami tsúfosabb, 's nevetségesebb, és egyszersmind boszszúságosabb 's gyűlöletesebb, az idegenséget keresve kereső, szántt-szándékkal selypegő, 's magyarul sem tudó, még-is az *unoka nyelvre hatni* akaró, *Új-Magyar Marquis Uraimék'* garabontzás beszédinél, a' mellyekkel — — —

A VI. értekezés d) jegyzetéhez tartozó kitérés kéziratának jelzete:
R. u. i. 8° 80. VI. 68.

XII.

De azon nagy különbség mellett, melly e' tekintetben az említett régi 's a' most élő Európai nyelvek között találtatik, azt a' különbséget

sem kell soha elfelejtenünk, vagy számba nem vennünk, melyet a' verselés' többféle nemeinek különös tulajdonsága szükségképpen okozni szokott. A' lantos versnek, t. i. vagy muzsikára 's éneklésre készültt poétai munkának természet szerént különböznie kell az olyan versektől, a' mellyek tsak olvasásra, vagy elmondásra 's declamatióra szerzetetnek; és az ebbéli különbség annál nagyobb 's szembetűnőbb lészen, mennél kevesebbé hasonlítanak egymáshoz azok a' nyelvek, a' mellyekenn az efféle versek irattatnak, — azon tulajdonságaikra nézve t. i., a' mellyek ugy az [?] olyan nyelvnek (egész külső belső természeti minémiségéhez [1] saját geniussához, és különös nemzetiségéhez képest) a' poézisra 's versszerzésre megkívántatnak.

Ezen tekintetben a' nyelveket általán fogva két részre vagy rendre lehet felosztani :

Az első rendbe osztályba tartoznak azok, a' mellyek nem tsak az úgy nevezett accentussal (mely minden emberi nyelvben feltalálatik) hanem egyszersmind *quantitással*, vagy időmértékbeli mennyiséggel-is bírnak, úgy hogy azokban a' helyezettetés által még a' bizonytalan hangú szótagok-is tökéletesen meghatározottatnak, 's bizonyosokká lesznek, azaz, vagy hosszú, vagy rövid hangzatúakká válnak. Ez a' sajáttság különös tulajdonság olly igen ritka, hogy felette kevés nyelv ditsekedhetik vele. Az én tudtomra tsak négynek; úgymint három kiholtt és egy élő: a' régi Görög t. i., és annak leánya, vagy-is inkább testvére, a' Deák (vagy a' régi Római), 's a' Sanscrit, és a' Magyar, melly minden tekintetben 's egész természetére, külső belső tellyes mivoltára nézve méltán a' legrégibb eredeti nyelvek közé számláltathatik.

A' második rendbe vagy osztályba tartoznak mind azok a' nyelvek, a' mellyek ezen ritka 's igen betses tulajdonság nélkül szűkölködnek, és egyedül tsak az úgy nevezett accentuatióinak törvényeit, regulájit követhetik.

*

Előbeszéd.

K.: R. u. i. 4° 79. 9. sz. 1—8. f. = végleges szöveg.

R. u. i. 4° 79. 5. sz. *Szövege az alábbiakban tér el a véglegestől :*

Szv.: C.: tartozó, 's a' nemzeti nyelvet és litteratúrát *A címlapon évszám nem szerepel.*

231. 1. C.: *Előbeszéd és Bévezetés.* (1828.)

2. utánn, Penna-tsatának nevezni

4. folyamatú 's

6. *Némelylek szóval új bekezdés indul.*

10. betsmérlik, és

15. *Vagynak Ezek között olyanok-is,*

24. *téntavesztegetést, eltűrhetőnek, 's könnyen megbotsáthatónak*

26. *verekedésnek illy nagy*

232. 1. 4. *határ' és mértéklet'*

10. *millyen ő vagy új iskolai*

12. tzellyaihoz és a' maga saját hajlandóságához
 16. t. i., hogy azt előbb magában és voltaképpen, 's egész kiterjedésében megvizsgálta, vagy fontolóra
 19. a' mi litteratúránkban, vagy annak még ma-is igen szűk körében; hanem, hasonló környüállások között, másutt-is mindenkor és mindenütt, hogy, a' ki
 22. úgy, hogy,
 24. bizonynal: „l a u d a t u r illis.” HORAT. („Van, 25. ötet.” VIRÁG.)
 26. mondám, általlyában; és (kissebb vagy nagyobb mértékben) többnyire
 27. között; és így van ez különösen ma mi
 28. nézve; 's talán
 29. léssen, és
 30. kérdések, és azok miatt már többször
 36. illőbb és szelidebb, 's
 37. hasznosabb és ditsősségesebb, t u d ó s v e t é l k e d é s e k k é
 38. akkor, a'
 39. nagyobb és fényesebb világánál kiki
233. I. 4. tartania.
 6. úgy, a' mint talán valósággal lennie kellene, 's annyi sok századok után, (főképp és különösen a' XVIIIIdiknak második felétől, 's még inkább annak utolsó negyedétől fogva), több más Európai népek' történeteihez és intő példájához képest, már valahára mi nálunk-is méltán lehetnének — nem lehet
 16. újra, ámbár
 17. hallyák, hogy
 19. lefolyhatnak.
 21. mi tölünk magunktól
 22. egykor (1821) bővebben említettem, s nem ok nélkül javallottam, lehetőképpen siettetnünk! Mi rajtunk áll ma-is, és egyedül tsak mi tölünk magunktól függ legalább az, hogy e' végett mindent elkövessünk, mindent megtegyünk, a' mit megtehetünk, 's a' mit most tölünk valóban kitelhetik. Erre pedig szükséges, hogy kiki a' maga
 27. egyesítvén, (a' nyelvrontók' kába seregének izetlen és erőszakos újításait ellenben egy szívvel és szájjal kárhoztatván) mindnyájan
 29. hazafiúi tűzzel,
 30. vagy legalább közelíthessünk. Eggy szóval: mi rajtunk áll és mi tölünk függ, hogy, ebbéli kötelességünknek
 35. időkorunk' és helyheztetésünk' minémúsége megengedi) az útát
 37. elkészítve
 38. tegyük!
 39. bátorítva

234. 1. 1. (mint Írók) hazánknak 's népünknek igaz lélekkel szolgálunk, egyedül a' nagy Egésznek köz javára nézünk, és, semmiféle
4. oskolai zajos tzimborához
5. tsekélységéhez és az akadályok' 's nehézségek' sokaságához képest,
6. kívánunk, és tsendes állhatatossággal munkálkodva használni remélhetünk! —
9. ízben,^{a)} és adgya *A kihúzott jegyzet szövege a következő* : 1788—92. Magyar Museum. Iső kötet. Pestenn, Trattner Mátyás betűjivel és költségével. — II. kötet Kassánn, Ellinger János' betűjivel. Lásd különösen a' B e v e z e t é s t az Iső kötetben. 1821. A' Magyar Tudósokhoz. Pestenn, Trattner János' betűjivel és költségével. 1824. Faludi Ferentz' Versei. Pestenn, Petrózai Trattner János' betűjivel és költségével. „*Toldalék*”. (133—263 lap.) 1825. A' Szép Litteratúrai Ajándékban, a' 113—135. 1.
10. És, a' nagy érdemű 's valóban tiszteletre méltó Kiadó* által, régi barátságunkhoz *A jegyzet szövege* : Petrózai Trattner Mátyás akkor még élt; de nem sokára azután, hogy ezt irtam, halálának híret vettem!
14. Értekezésimnek
19. sokféle, 's
21. megvizsgálni,
22. vagy a' jó szándékú, 's talán minden egyéb tekintetben figyelmet érdemelhető tudós vélekedőket
24. kérdést szinte végképpen elhatározni, — nem szándékozhatom, 's nem-is szándékozom.
27. ketsegtetem, — jól
28. saját erőm' 's tehetségem' elégtelenségét; N o n
235. 1. 1. kérdésről, saját vélekedésemet (noha némelykével nagyon ellenkezik, és semmiképpen meg nem egyezhet) egész
4. mint Írók és
7. bátrabban, és
8. ilyenféle tolltsatáról ezen
12. kérdezni: S e m p e r
13. r e p o n a m — — ? Igaz,
15. írni!”
21. eltűrést!! (A' melly, különben-is
24. hanem illő-is: az
24. fele-része.) e)
28. volna szükségünk,
30. tsekély, de bizonyos, és néha
32. megjutalmazható k ö v e t k e z é s e i v e l, vígasztalunk;
33. Igen-is: az „I d ő t ő l!” úgymint a' melly, előbb
37. megtörténni.) —

236. 1. 1. nagy-bátran és többire mindenkor csak
 2. ítélő, gondolatlan Írókra nézve tselekednem; a' kik
 6. felszóllalunk, és az ő példájokonn újra megmutatva
 mindenek
 8. légyen sok ilyen rendbéli magavéltt szeles
 13. tsevegésekkel, új meg új mendemondákkal, és akár
 14. koholtt, 's olyanféle furtsa leleményekben gyönyörködő
 társainak elég gyakran örömmel „e l m o n d o t t” izet-
 len mesékkal, vagy beteg álomlátásokkal ingerelni,
 rágalmazni, 's balgatagúl azt vélni,
 18. azok a' rossz és igen kellemetlen
 28. bővebben és érdemeik szerint „e m l é k e z n e m !” Ha
 32. De, régen
 33. a' Tudós Világ előtt, különösen nagy okok és
 igen méltó tekintetek nélkül, ^{d)} soha
 38. elállnom; most! mikor, pályámnak szinte
 40. *A Nem lehet szavakkal új bekezdés kezdődik.*
 pedig, 's nem-is kell, attól főképpen
237. 1. 2. vagy a' Nemzet előtt valakivel neve szerint valamely
 4. már előre bizonyosnak
 7. ellenfélben a' litteratort
 9. szemérmetlen Írót, középszerű 's irigy Versszerzőt,
 értetlen
 13. béható 's azt megismértető feleletben mind
 16. ismérő Magyar Olvasó nem ditsérhetne,
 19. sokallhatnék; — nem
 20. hajlandóságom. *A bekezdés ezzel befejeződik.*
 24. mondom: „N e m i n e m
 25. c o n t e n t u s”. — „N e q u e
 37. valamely nyelvrontó vak vezér utánn indúlt fiatal
 Írók, és az olyan más rendbéli jámbor Olvasók, a' kik,
 az efféle dolgokra nézve talán gyengébb ítélő-tehetség-
 gel és kevés előisméretekkal bírván, vagy nem eléggé
 viggázván, figyelmeztvén, könnyen

Jegyzetben:

„m i h i.” —

238. 1. 5. ezen Tud. Gyűjteménynek
 10. oktatók, vezérek, kalaúzok, és egymást
 11. magasztaló doktorok, 's a'
 13. tellyes kénynek kedvek szerint *A Macrobius-idézet*
hiányzik.
 15. tévelygést, zavarodást okozhatnának. Ennek ma talán,
 még elejét lehetne venni. Ha t. i.
 25. élő 's ott helyben másokkal eggyesülve többet tehető
A mondat ezzel megszakad. A folytatás: Ha t. i. a'
 Magyar Tudósok, mint előre néző 's meszszebbre látó
 bölts hazafiak, elgondolnák, és mennél
 34. *Új bekezdés nem kezdődik.*
 lássák, mit tselekesznek vagy miért hallgatnak! A' mi

- engem magamat különösen illet, én ugyan ebbéli kötelességemnek, itt a' külföldönn-is, mind
239. 1. 1. forgathatom. *E szóval a szöveg befejeződik.*
14. tartotta különösen a' nagy Máró-is. „Solitus erat (Virgilius) dicere:
21. Szerzőt (1789) azon
23. Múzeum' I kötetében (271—330 l.) találatik. A k k o r ez a' felelet (a' társaság' felállítójának 's a' most említett Múzeum' szerkeztetőjének minden
27. *E sortól az e) jegyzetig a szöveg hiányzik.*

Első Értekezés.

- K.:** R. u. i. 4° 79. 4. sz. 1—9. f. = K1.,
 R. u. i. 8° 80. VI. 9. = K2., 254. l. 2—29., 255 l. 6—28.
 R. u. i. 4° 79. 4. sz. 10. f. = K3., 255. l. 6—28.
 R. u. i. 4° 79. 9/b. sz., a végleges szöveg.

Szv.: C.: K1.: A' Penna-Tsatáról, 's némely ahhoz tartozó tudományos tárgyakról és kérdésekről.

Verbi enim controversia jam diu torquet Graeculos homines, contentionis cupidiores, quam veritatis. Et rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio: quae, nisi subest res ab oratore percepta et cognita, inanem quandam habet elocutionem et paene puerilem.

CICERO.

Tacendum semper est, nisi quum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et, an contentionis finis utilis sit, non novit, stultis illum adnumerandum Sapientes putant.

VIRGILIUS.

La recherche des phrases nouvelles et des mots peut connus, vient d' une ambition scholastique et puérile.

MONTAIGNE.

A borítólappal címe:

Értekezések az úgy nevezett Penna-Tsatáról, 's több ahhoz tartozó tudományos tárgyakról és kérdésekről. Írta Batsányi János. 1826—27.

Maximum in dicendo vitium est, a vulgari genere orationis atque consuetudine communis sensus abhorrere.

CICERO.

Non, ut intelligere possit, sed, ne omnino possit non intelligere, curandum. Propter quod etiam repetimus saepe, quae non satis percepisse eos, qui cognoscunt, putamus.

QUINTILIANUS

La recherche des phrases nouvelles et des mots peu connus, vient d'une ambition scholastique et puérile.

MONTAIGNE.

Sey mausestill, wenn dich Jungens mit Koth bewerfen.

HIRZEL.

240. 1. 10. Igaz ugyan, és ma már szinte minden kétségen kívül lenni látszik, hogy a 'Tudományok' szabad országában, 's annak (K1.)
12. vidékeiben, se' nem szükséges, se' nem mindenkor hasznos, (K1.)
14. mély tsendesség, az igen sokáig tartó fegyvernyugvás. Ott, az úgy nevezett örök békességről szó sem lehet. Mert ez, nem tsak (K1.)
20. nélkül, 's (K1.)
21. a' Tudományok' és a' nemzeti kultúra' 's tsinosodás' előmenetelével, szükséges gyarapodásával 's terjedésével, sőt magával a' Természettel, 's annak rendivel, és az Időnek szünetlenül változó, 's koronként mindent megújító, változtató, sebess
25. pedig, és olly igen nagyon ellenkezik az mind (K1)
27. történeteihöz 's mindenkori (K1.)
28. szakadatlan, 's (K1.)
29. álmok' és üres képzelődések' tündér (K1.)
30. közé, tartozni látszik. Azért nem-is tsuda, hogy azt már a' bölts Régiség-is (K1.)
241. 1. 3. virágos, és örömmel 's gyönyörűséggel tellyes tér helyeinn, zöldellő dombjainn, kies erdők' 's ligetekkel, 's boldog és vidám hajlékokkal bővelkedő, szépséges vidékeinn található gondolta, hitte, 's reménylette, mellyekbe a' kimúltt Jók, ' Igazak, ' és Böltsék' (K1.)
8. lakását helyhezteteti vala; ama' jobb és szebb Világba t. i., (K1.)
9. mezőkre, (K1.)
10. tsillagzatok, és (K1.)
11. Nap, tündöklenek." — (K1.)
13. szünetlen tőrés, szenvedés, iparkodás többnyire (K1.)
15. Ennek végénn pedig, tsak a' serény munkás, semmiféle akadálytól, bajtól, veszélytől és kártól sem rettegő, 's megtántoríthatatlan (K1.)
20. akarattal, fáradozással, emberkedéssel keresett (K1.)
22. megditsóítottést. A' letermett, túnya, rest, félénn, erőtlen és gyáva lélek; 's a' Világ' felfúvaskodott kevély és kényes fija, kit a' vak és többnyire igen boldodúl játszadozva tsapodárkodó hamis Szerentse (K1.)
28. tehet, de talán ugyan azért, (K1.)
32. örökké zöldellő koszorút, pálma-, borostyán- vagy olaj-ágot, nem szokták a' bölts és igaz Bírák ingyen [K1.];
37. sem a' nyughatatlan, irígy, büszke tehetetlenségnek, 's

kész jutalomra váró, felfújtt, kevély és üres dagálnak osztály-része. *A többi a Kisfaludy-idézetig hiányzik. (K1.)*

242. 1. 4. sírba vet a' (K1.)
5. nintsen: és (K1.)
6. por!" — (K1.)
7. Ehhez képest, szinte betű szerént igaz és bizonyos, mind a' népek' (K1.)
9. foglalatoságira, 's intézeteire nézve, mind a' tudós férjfiaknak' litteratúrábéli munkálkodására, (K1.)
11. tekintve; szinte betű szerént igaz és bizonyos, mondom, a' mit az újabb Időkor legnagyobb Történetírója (a' Thucydidesek', Liviusok', Tacitusok' bátor és hatalmas vetelkedő társa) imezen (K1.)
16. *Az a jegyzetnek nincsen nyoma a K1.-ben.*
18. ellenkezés, 's helyes, fontos és elégséges okokonn épült ellenmondás; a' tudományos (K1.)
21. gyors, nyers erő, (K1.)
buzgóság, elevenség. *A b) jegyzet hiányzik. Új bekezdés a következő mondattal nem indul. (K1.)*
23. és egygyütt jár ezzel, a' nyomtatásban kijött könyvek' gondos és figyelmetes megvizsgálása, erős és kemény rostálgatása, 's értelmes, tudós (K1.)
25. bírálása-is; melly (K1.)
28. mindenütt, nagyobb vagy kisebb mértékkel, több vagy kevesebb időtől fogva, szokásban-is (K1.)
30. hogy van már litteratúrájok; és (K1.)
32. jelesebb, számosabb, és szembetűnőbb eredeti (K1.)
243. 1. 1. felvilágosodottabb népek (K1.)
3. tisztelettel 's háladatossággal szoktak említettetni. *A c) jegyzet hiányzik. Új bekezdés nem kezdődik. (K1.)*
5. ma, mindenikre (K1.)
az egygyiket, vagy másikat, (K1.)
7. a' tudós, vagy legalább tudományos vetekedést, (K1.)
8. recenziót, általlyában és minden kivétel nélkül roszszallani, betsmérelni, kárhoztatni merné. — *A d) jegyzet hiányzik. (K1.)*
11. tulajdonképpen, miről (K1.)
12. kíván! *A bekezdés többi része hiányzik. (K1.)*
14. vetekedésről, vagy penna-tsatáról (mint (K1.)
15. tárgyáról) különösen (K1.)
16. mellesleg, 's tsak közönségesen és általlyában emlékezővén; lehetnek, (K1.)
17. néha, több olyan erős okok és igen méltó tekintetek, mellyek, a' tárgyak' és kérdések' mivoltához, és az idő' 's a' nemzeti nyelv' és tudományosság' állapottyának, környületeinek minéműségéhez képest, az ellenkezést és hathatós ellenmondást, a' tudós, bátor és állhatatos vetelkedést, 's a' dolog' velejére beható szoros megvizsgálást, és ítéletbéli keménykedést, s z ü k s é g e s s é

teszik. A' melly szabad, bátor és elszánt ellenkezés mindazonáltal, bár mi kemény volna-is egyébaránt, az agyaskodva különösködő fejességgel, megátalkodott, makats, és semmi józan okra 's intésre nem hajló, gögös akaratossággal, 's az eszelős, durva, goromba veszekedéssel, kardoskodással, éppen nem egy! azt annyira különböz és olly igen meszsze van ettől, mint az ég a' földtől, 's mint az ép és józan értelem, 's megérett bölts ész, és igaz, egyenes, magyar emberség, az oktan, irigy, tehetetlen, duzma kevelységtől, mindenbe kapó, mindent tudó, kérkedve kérkedő, 's azért mély megvetetésre méltó litteratori félszegegtől, 's azon esztelen és szeles kábaságtól, a' melly, hogy Faludival (K1.)

244. I. 3. ügyében, (K1.)
4. a' kétféle, 's egymástól egészen és minden tekintetben különböz, sőt egymással voltaképpen ellenkező, 's ugyan azért valósággal két különös dolgot öszvekeverni, vagy feltserelni; egygyiket a' másik helyett venni, (K1.)
8. 's mindenképpen helytelen és igazságtalan tselekedet volna. Rossz és káros a' visszaélés, mindég és mindenben; rossz, káros, (K1.)
11. merő, semmit sem szégyenlő, felfújtt, szeles tudatlanság, és eszelősködés; (K1.; jegyzet itt nincsen.)
14. buzgóság, 's értetlenség; az alacsony és ellenséges indulatú fertelmes irigykedés, keresve keresett visszálkodás; 's a' nyughatatlan és szünetlenül felekező, hízelkedve, hazudozva pártoskodó, gonosz lélek. Rossz, mondom, és káros a' visszaélés mindég, mindenütt és mindenben; de az még a' magában jó, és ártatlan, 's igen hasznos és szükséges (K1.)
25. ma-is, mindenütt (K1.)
27. leggyakrabban! (— (K1.: a bekezdés ezzel a szóval fejeződik be; a jegyzet hiányzik.)
32. ész, megértt és tehetős elme, 's bátor és szabad lélek; (K1.)
33. kész ítélő-tehetség, hosszas tapasztalás, sok előisméret és gyakorlás, tökéletes nyelvbirtok és nyelvtudomány, helyes (K1.)
36. mellett, sőt mind ezek felett, egyszersmind hazafiúi tiszta jó szándék és eltökéltt akarat, igaz és bölts emberhez illő állhatatos lelki erő, (K1.)
39. Ide járúl elvégre, és ezekhez tartozik még különösen, az eléggé gyakorlott 's könnyen és tisztán folyó, szép és tsinos toll; de mellyet az Írónak szabad kezében, hogy soha semmiképpen kárt ne tegyen, és a' Jobbak 's Jelesebbek között senkinek sérelmet ne okozzon, mindég az igazságot szerető 's mindenben a' köz jóra néző bölts és nemes elme vezessen, igazgasson! Kétséget sem szenved, mondom, hogy az illetén háborúnak,

- tudományos pernek és ellenkezésnek, vagy tudós vetekedésnek, pennatsatának, illő 's hasznos folytatására, mind ezek a' jó tulajdonságok, szív- és elmebéli szép tehetségek, és sokféle jeles ismértek, mindenképpen szükségesegek, és mindég mindenütt okvetetlenül megkívántatnak. (Ha bár igaz-is, hogy ezek igen ritkán egygyesűlnek és találhatnak-fel egygyütt, egy emberben, egy tudós hazafiban.) Mert könnyen elgondolható, 's eléggé szembetűnő világos dolog, hogy ezek nélkül győzedelmet, és felvett (K1.)
245. 1. 27. egyébaránt a' vetélkedő (K1.)
29. tekintve, hogy az ellenfélemn diadalmaskodgyék! — (K1.; a bekezdésnek ezzel vége szakad.)
33. A' fellyebb említett esetekben, (K1.)
34. tekintetek, valamint egy részről és általlyában az igazságtalanságot, és az illő határokból kitérő, 's minden szükség nélkül irgalmatlankodó haragos indulatot, (K1.)
37. viszontag és különösen a' nagy kiméllést, helytelen és idétlen kedvezést, (K1.)
39. hasonló mellyékes okból származható gyengeséget, semmiképpen (K1.)
246. 1. 2. az egygyik vagy másik különös felekezet' és ilyen vagy amolyan új oskola' kedvét (K1.)
4. ditséretet! minden (K1.)
5. kizárják, és, (K1.)
8. tzimborálást (melly a' nagy és szabad lelkű, 's azért (K1.)
10. útaló természetével (K1.)
férhet-ösze!) nyilván és mindenképpen tilalmazzák.
Azt (K1.)
13. hogy némelkykor (K1.)
14. szállalnia; — ha t. i. vgyázva figyelmezve hallgatván, 's mind azokat elég sokáig tsendesen tűrve szemlélvén, (K1.)
19. józan Észnek és Tudománynak szent ügye, hogy a' Nemzetnek nyelve, (K1.)
21. 's gondolkodásbéli saját (K1.)
22. nemzetisége, (a' mellynek elromlásával, vesztéséével minden népnek el kell vesznie, romolnia), ötet arra inti, 's nyilván azt kívánnya tölle; és ha egyébaránt méltán (K1.)
25. intése, kéréme, javallása, nem lessz minden haszon és foganat (K1.)
27. értelmesebb Olvasójira, 's kevesebb számú tudós polgártársaira nézve bátran reméllhet, és meg-is várhat, a' kikhez a' köz ügynek védelmében különösen szöll; a' kikkel ez iránt az egész Nemzet előtt szíve szerént beszéll; és a' kiknek bölts itéletében 's hazafiúi buzgóságában fő reménységét 's tellyes bizodalját helyhez-

teti! Mert az ilyen Olvasókról méltán felteheti, 's kétség-kívül fel-is teszi már előre, hogy meg fogják vele egygyütt gondolni, melly igen bizonyos, melly igaz és tagadhatatlan légyen ezen értelemben (K1.)

38. mondás: Error, (K1.)

39. opprimitur. (K1.)

247. 1. 1. Szükséges tehát olyankor, (főképpen mi nálunk és különösen most, már több időtől fogva, a' mi nyelvünk' és litteratúránk' illy kétes és zavaros állapotjában), hogy a' tehetős, tudós Író, egy kis korig önnön magáról szinte majd egészen elfeledkezvén, 's minden egyéb mellyékes tekintetet félre téve semmiféle új meg új oskola', vagy oskolai zajos felekezet' és tzimborá' mérgevel, haragjával, 's hazudozva kissebbítő, rágalmazó tsevegéseivel nem gondolván, (K1.)

10. származott és erőssen (K1.)

12. illyenkor, magát egészen elszánia, 's mindenképpen azonn lennie, hogy a' fenyegetve közelgető bizonyos kárt, veszedelmet, ragadó rút nyavalyát, Abdérai tsúfos betegséget, mellyet a' vigyázatlan, vagy érzéketlen és gondatlan nézők talán észre sem vesznek, vagy szemeiket behúnyva szántt-szándékkal nem látnak, mások ellenben (kik a' tsendes békét, nyugodalmat felette nagyon szeretvén, minden tudományos veteke-déstől félnek, és irtózva őrizkednek) talán szóra sem méltató, 's idővel minden tetemes kár és rossz követke-zés nélkül majd önként elmúló, tsekély tüneménynek, nem sokáig tartható új-módi nyavalyának vélnék, állítanak, — voltaképpen megismértesse; (K1.)

22. tudománya, 's ereje szerint akadályoztatván, a' követke-zéseket most, mikor még talán ideje van, megelőz-hesse, lehetőképpen eltávoztathassa! A' mennyire 's a' mennyiben ezt t. i. még mi nálunk, (K1.)

25. között, egygyes, magános (K1.)

27. kitelhetik; nem lévén mind eddig olyan Tudós Társaságunk, vagy Nemzeti Akadémiánk, melly ezt jobban, szerentsésebben, fogatosabbban megtehetné. Nem lévén, mondom, még ma-is Tudós Társaságunk, melly az egész Hazát illető tudományos dolgokban a' józanabb gondolkodást; melly az illőbb, természetesebb és okosabb beszédet; melly a' könyv- és társalkodásbéli igaz, tiszta, tsinos, törvényes magyarságot, 's egyálttalyában a' nemzeti nyelvnek tulajdon épségét, tisztaságát, eredeti ritka szépségét, hivatala 's tudománya szerint fogatosabbban oltalmazhatná, sőtül megőrizhetné, 's annak előmenetelét, valódi gyarapodását, igaz tökéletesedését, virágzását, fő tekintetével és saját jó példájával segíthetné, igazgathatná, vezethetné; 's melly e' szerint mind ezen ditső szép nyelvnek tudós ismertetét hathatósan elősegítve terjeszthetné, mind pedig, (K1.)

248. 1. 2. hasznos, és több tekintetben szükséges újíttásnak, jobbító, tökéletesítő, 's valóban gazdagító bővítésnek *Indiciis monstrare recentibus abdita rerum* igaz és egyenes úttyát 's illő határjait kimutathatná. (A' nélkül t. i. hogy valaha még-is, némelly külföldi híres Akadémiák' nem mindenben követésre méltó nyomdokiba háгна, 's felállítatásának fő végéről, igaz tzellyáról, és kiszabott törvényes foglalatosságának természeti saját minéműségéről elfeledkezvén, vagy attól önként eltávozván, a' Nemzetnek szabad és igen kényes természetű, 's azért semmiféle idegenséget és erőszakot el nem szenvedő, szép nyelven, és tekintetre 's bizodalomra méltó jelesbb Írójin n, Poétájin n, diktátori hatalommal uralkodhatni szándékoznék!) „A' jobbítgatva tökéletesítő, 's valóban gazdagító bővítésnek igaz úttyát, és a' szükséges újíttásnak illő határjait”, mondám. Mert egy bölts Akadémiának, egy olyan válogatott jeles Tagokból álló nagy Társaságnak, a' millyent mi Magyarok már olly sok időtől fogva mindnyájan óhajtunk, és már most bizonyosan várhatunk, remélhetünk, nem lehet nem tudnia, 's mindenkor szemei előtt nem viselnie, hogy a' nemzeti nyelvnek bősége, gazdagsága, tökéletessége, nem a' szók' nagy számában, vagy az igék' és nevek' számtalan sokaságában vagyon; és hogy az egyik vagy másik népnek nyelve temérdek nagy vastagságú 's bőségű szótárral birhat, és azzal dítsekedve büszkélkedhetik, de a' mellett még-is több tekintetben elég sovány, és valósággal szűkölködő szegény lehet, 's azért gyakorta kénteleníttethetik, a' szótár' mekkoraságára, vagy külső minéműségére tekintve talán sokkal kevesebb értékű szomszéd nemzetéhez folyamodni, 's attól majd mindennap, majd óránként, valamit koldúlni, vagy költsön venni: *magnas inter opes inops.* (K1.)
7. *E bekezdést előbbtől sorközi vonal választja el. A II. itt nincsen meg.* Ez ugyan — a' mint már fellebb mondám, és mindgyárt előre világos szókkal jelentém, — az itt kérdésbe vett tudós vetekedésre, pennatsatára, vagy elkerülhetetlenül szükséges ellenkezésre, háborúra nézve, mind igaz, és ma már minden kétségenn kívül van; mind azon böltsbb gondolkozású 's nagyobb tapasztalású tudós emberek' szemeiben, a' kik a' dologról voltaképpen ítélnének, és ahhoz méltán szólhatnak, 's ha szóllanak, figyelmet érdemelnek. (K1.)
16. egyszersmind az-is, és nem kevesebb tagadhatatlan, hogy, ha per támad-is a' Tudósok között, és ha — akár illyen főbb rendbéli nagy okokból, és igen méltó, 's a' köz jót egyenesen illető tekintetekből, akár pedig saját különös ügyök' védelmére, (K1.)

27. gyanánt megtzáfolt, roszzszallott, betsmérlett állít-
mányaik', véleményyeik', 's talán váratlanúl megsértett
litteratori hírek', nevek', betsületek' oltalmára) —
pennatsába kell-is botsátkozniok, 's a' megtámadó,
vagy igen keményen és illetlenül válaszoló (K1.)
32. szín-okaira, ellenvetésire, helytelen és méltatlanul
érdeklő állításaira felelniek; ha, mondom, per támad-is
a' Tudósok között, és a' Világ előtt ök-is nyilván ellen-
kezni, 's egymással háborút viselni kéntelenítettnek:
Vagynak még-is mindenkor és (K1.)
35. kitérniek, a' nélkül, hogy saját ügyöket ne rontanák
és annak valamiképpen ne ártanának, 's egygy vagy
(K1.)
249. I. 1. Vagyon t. i. általlyában és mindenek felett olyan
közönséges, és mindnyájokat egygyaránt illető, 's egygy-
aránt kötelező, szent (K1.)
4. hogy minden hitelre, (K1.)
5. jószágára, türelemre, mind (K1.)
6. válaszadásra, méltatlanok (K1.)
7. szükségképpen, és annyival-is inkább, 's annál méltáb-
ban kell akarniok, következőleg mind (K1.)
11. és, mint Írók vagy Könyvszerzők, közre botsátott mun-
kájik (K1.)
12. lévén, (vagy lenni akarván), nem az al-rendű, (ámbar
néha talán elég nevezetes nemzetségből, nagy és fényes
úri házból származó, 's annak érdemeivel, hírével, ne-
vével balgatagúl kérkedő) tudatlan, nevetlen, és
többnyire tsak indúlattyaik' vak ösztönét követő,
durva, kevély személyek közé tartoznak; és így, nem
egyedül azért munkálkodnak, igyekeznek, fáradoznak,
hogy magokat másoktól valamiképpen megkülömböz-
tessék, és neveket imígy amúgy, (K1.)
19. előbb híressé tegyék! (K1.: a bekezdés e szóval
bejejeződik.)
23. Ez a' fő törvény — az I g a z s á g o t mindenkor és
mindenütt megbetsülő, mindég és mindenképpen (K1.)
29. álnok mesterkedéstől, tzinkos tsalfaságtól, üres, hiú,
disztelen beszédttől, 's pajkos tsevegéstől őrizkedő,
's az Írótt (a' Tudós Világ előtt megjelenő Litteratort)
a' Társaságban élő Embertől, azaz, (K1.)
33. szerzeményt, a' Szerzőnek személyétől, 's polgári
állapottyától és hivatalbéli tisztségétől, (mellyet kü-
lömben sem szabad soha, 's nem-is lehet ostoba vakmerő-
ség nélkül semmiféle szín alatt betsmérelni, megsérteni)
mindég (K1.)
36. feledkező, egyenes, jámbor és betsületes E m b e r s é g,
vagy h u m a n i t a s, 's az evvel egygyütt-járó díszes
I l l e n d ő s é g! . . . (K1.)
40. értelmét nem lehet ugyan, és nem-is szükség, igen
keskeny (K1.)

250. 1. 1. szókkal, mint meg anyyi külső bizonyos jelekkel, szinte (K1.)
4. meghatározni, Minthogy az idők', (K1.)
7. környületek' külömbözhözhet, 's kissebb vagy nagyobb mértékben könnyen megváltozhatnak. Az ebbéli kérdés *Quid deceat, quid non*; külömben-is ama nehéz kérdések' számba tartozik, a' mellyeknek megfejtésében már a' régi Görög és Római Böltek-is eleget foglalatoskodtak. De talán elég lessz még-is, (K1.)
16. ebbéli kötelességire nézve-is, itten kitkit imez ismértes mosdásra megemlékeztetni: *Uti* (K1.)
20. *oportet*. Elég (K1.)
21. megjegyezni, vagy általlyában azt mondani: hogy (K1.)
22. értelmét közelebből a' józan (K1.)
24. szív, az olvasó Közönség iránt (K1.)
26. bévett, és általán fogva nem tsak a' várási tsinosabb életben, 's mindennapi díszes társalkodásban, (hol mindazonáltal néha még olyan apróságok és kitsinység-is figyelmet, és kiméllő 's kedvező békes eltűrést kívánhatnak, 's kívánnak-is, mellyek a' litteratúrában ezt semmiképpen meg nem érdemlik, 's azért ott, mint valóságos tsekélységek, számba sem vétethetnek); hanem a' Tudósok között-is közönségesen (K1.)
29. épültt és ehhez alkalmaztatott okos beszéd 's tsinos magaviselet, „*modus vivendi*”, 's egyéb tisztesség (K1.)
33. tekintetek, határozhatták 's határozzák-meg. A' nélkül pedig, hogy még mind ezek az okok és tekintetek (egygyütt és öszveséggel) az értelmes tudós embert gondolkodás-, vélekedés-, vagy írás- 's beszéd- és veteke-désbéli törvényes szabadságának gyakorlásában valamiképpen akadályoztathatnák, vagy igen szűk és illetlen határok közé, 's úgy szóllván korlátba rekeszthetnék.
- Nem akadályoztathatnák ezek ötet, (főképp', ha poétai tehetséggel, elmével, tűzzel, lélekkel bír), még az olyan különösebb esetben-is, ha midőn, netalán (K1.)
251. 1. 5. ellen-is, kéntelen volna, valamellyik irigy és nyughatatlan ellenségét, a' Jobbak' 's Jelesebbek' mindenkori tudatlan és vakmerő betsmérlőjét, eszére hozni, helyére ültetni, — valamint amott (Homérusnál, I. 1. 2.) (K1.)
12. Ama' Görög Király (K1.)
15. Nem akadályoztathatnák, mondom, ötet ezen tekintetek még akkor-is, ha szükségesnek látná, vagy hasznosnak és illőnek lenni vélné, valamellyik közepszerű negédes (K1.)
20. vitéznek méregbe mártott, 's orozva kieresztett, tompa 's erőtlen nyilatskáját (K1.)
22. szegekkel annak (K1.)

23. üres, lapos kaponyájára szegezni, — a' zajos tsatára vágyó, 's pert partvart keresve fennyen kérkedő (K1.)
24. emlékezetére, 's több más hasonló gonosz bordában szótt hamis emberkék' ijesztő (K1.)^f
27. Nem tartóztathatták az ilyenféle (K1.)
28. elméjű, mély böltseégű, szelíd (K1.)
29. Virgiliust-is. (K1.)
30. Római urbanitasnak, *parcentis* (K1.)
31. *consulto*, közönségesen bevett reguláját, vagy az annak helyébe érkezett tsinos udvariságnak kényes törvényeit, az által, hogy, midőn egy rossz nyelvű büszke Pétudós (*Filistus quidam, orator, et poesin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat*) szünetlenül ingerelné, 's izetlen, és goromba tréfájival, sovány és sótalan elméskedéseivel, hazugsággal boszszontva szidalmazná, („*ut eruditior videretur*”!) 's még hallgatásáért-is tsúfolva gyalázná, kissebbíténé, — a' vakmerő gonosz tsevegőt, artzátlan udvari bolondot, Augustus Császárnak és Maecenásnak jelenlétében, imezen feddő szókkal intette hallgatásra: „*Tace rabula!* stb., az r) jegyzet szerint. (K1.)
252. 1. 3. Tudósok', és jeles nagy (K1.)
kedvellője, pártfogója, (K1.)
5. neheztelt-meg, úgymint (K1.)
6. ismért, méltán szeretett, tisztelt, betsült, és (K1.)
7. betsülhetett; hanem annak alacsony lelkű, hazug és szemtelen kissebbítettőjére, rágalmazójára vetett dorgáló 's büntető (K1.)
11. imezen egy sorával egyszerre két magavéltt, irigy, kevély, és nyughatatlan Versfaragót (K1.)
15. *E sor a K1.-ben hiányzik.*
16. Nem vádolhatta Horatiust senki, 's ma (K1.)
19. olyan Útra-valót írt (*Epod. X.*) mely (K1.)
21. „*b a k s z a g ú*” nyomorúltt tsevegőnek emlékezetét az idők' fogyatáig fenntarthatta, — mind azon középszerű kába verselőknak, 's majom-természetű szeles kis patvarkodóknak intő például, a' kik netalán valaha (K1.)
26. legjobb 's legkedvesebb nemzeti Poétáját, irigykedve betsmérelni, 's hasonló (K1.)
29. igazság, illendőség és emberség ellen Faludi Ferentz, ez a' (K1.)
31. szerentsés nemzeti (K1.)
32. jó Hazafi; nem vétett Ő-is az által, hogy az akkori gyáva 's tehetetlen Verselőket, izetlen és durva (K1.)
36. udvarából elutasította, — imezen rövid, de világos értelmű, 's mindnyájokat egygyaránt illető barátságos intést toldván a' pásztori nyílt egyenességgel 's egygyűgyű szabadsággal adott (K1.)
ezeket?

253. 1. 4. Rövid beszédemnek ez légyen sommája:
 Letörött alattok Pindus' lajtorjája.
 A' többit, úgy tetszik, már hozzá tudhatod,
 Ha reájok találsz, fülökbe súghatod. (K1.)
- 5–12. sor a K1.-ben hiányzik.
14. ellen, a' Boldogtító Szerelem' édes Énekesse,
 's az igaz Hazaszeretet' és hazafiúi köz lélek' bölts
 (K1.)
16. által, hogy ama' felfújtt Kritikust egy kis strófában
 olyan mesterkézzel, 's oly igen eleven színekkel lefes-
 tette, és, az udvaronn dölyffel tsoszogva (K1.)
20. büszkélkedve, szidalmakat ökredező kevély kan
 polykának tsúf képében előnkbe állítottán, úgy örökösít-
 tette, oly különös hírre, oly hosszasas emlékezetre, 's több
 századok után-is fennmaradandó nevezetességre jut-
 tatta, a' mellyre ugyan még a' Zoilusok, Cornificiusok,
 Baviusok, Maeviusok, Demetriusok, Tigelliusok, Cris-
 pinusok, 's számtalan sok más ilyenféle régibb és újabb
 időbéli híres emberkék-is, talán mindnyájan és tökélle-
 tesen megelégednének. (K1.)
26. hogy, akárki volt egyébaránt, vagy akárki légyen tu-
 lajdonsképpen ez a' nyomorúságos új-oskolai névtelen
 Aristarchus, és akárki hasonlítottson a' mi nemzeti
 litteratúránkban ezután-is ahhoz; a' tudós Magyar
 Olvasó nem egy könnyen fog valaha, még jóvendőben-
 is, a' kedves Himfinek felfújtt Kritikussáról, 's ennek
 a' szerentsétlen kevély kis-bírónak igaz mássáról, igen
 jól eltaláltt képéről, (az udvarban tsoszogva bírálkodó
 's új meg új epigrammákat ökredező haragos polyká-
 ról!) elfeledkezhetni. Nem lehet arról főképpen és külö-
 nösen akkor meg nem emlékezni, valamikor és valahány-
 szor a' Magyar Hazának valamellyik jelesebb Íróját a'
 Tudós Világ előtt olyan félszeg tudományú szeles tseve-
 göktől, irigy, értetlen, vakmerő, gyáva kis-biráktól
 betsméreltetni 's gyaláztatni láttya, és hallya, a' kik
 annak sem érdemeiről, sem fogyatkozásairól nem ítél-
 hetnek; 's a' kik, ugyan azért, sem pennatsátára, sem
 akármi legkisebb feleletre, vagy megtzáfoló válaszáda-
 sra, tellyességgel nem lehetvén méltók, egy-két strófánál,
 egy kis költeménynél, vagy Útra-valónál egyebet se'
 nem várhatnak, se' nem remélhetnek.
 Apolló (K1.)
254. 1. 3. egész Nemzet előtt (K1.)
 betsméreltetni 's gyaláztatni (K2.)
5. érdemeiről és különös jó tulajdonságairól, sem hibáji-
 ról 's akárminémű fogyatkozásairól, nem ítélhetnek;
 's a' kik sem pennatsátára, sem akármi legkisebb fele-
 letre, vagy megtzáfoló válaszádasra tellyességgel nem
 méltók; és a' kik, ugyan azért, mint rossz akaratú,
 's értetlen és alkalmatlan hiú tsevegők, egy-két stró-

fánál 's mély megvettetésnél egyebet se' nem várhatnak, se' nem remélhetnek.

Apolló t. i. (K2.)

8. ver, és énekel, hogy Isteneket és haladó embereket gyönyörködtessen, 's még a' (K1.)
ver, és énekel, hogy Isteneket és embereket (K2.)
 11. szebb, és nemesebb érzeményekre gerjeszse. Nem tsak lantot ver Ő, mondom, 's nem tsak énekel; hanem — [K1.]
 12. méltóbb érzeményekre nemesebb indulatokra gerjeszse. Nem tsak lantot ver Ő, mondom, 's nem tsak énekel; hanem — a' magas hegyek, (K2.)
 22. tetők', szelíd (K1.)
 23. rétek', kies (K1.)
 24. egyéb szent és tilos helyek', tájékok', tsendes védékeit pusztítva háborgató Pythonok, hegyallyai vagy kertalatti sárkányok, tsúszó mászó gonosz férgek, mérges kígyók, kártékony vad állatok, 's egyéb olyanféle szörnyetegek ellen, — ivet-is visel! és (K1.)
egyéb szent helyek' (K2.)
 25. háborgató Pythonok, hegyallyai vagy kertalatti sárkányok, tsúszó mászó gonosz férgek, mérges kígyók, kártékony vad állatok, 's egyéb olyanféle szörnyetegek ellen — ivet-is visel! és (K2.)
 29. ezektől nem irtózik, őrizkedik! Jobb vala néki, soha nem születnie, vagy legalább, magát a' Tudósok közé bé nem furva, tovább-is a' tanulatlan nagy tsoport között elrejtve lappangnia, 's letermett és alatsony indulatú szívének ősztönét, <hajlandóságait> követvén, Epikurus' tanítvánnyaival (a' kikhez mindazonáltal ana' Római nagy és bölts Poéta nem tartozott) azt hinnie:
„Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.” (K1.) A K2.-ben a latin idézet után csillag alatt ez áll: Horatius ezt mondván nagyítva szól, hogy, mint nagy tapasztalású bölts Udvari Ember és Hazafi, az ifjú Scaevát az ollyatán rejtekezve v. rejtezve titkolódva lappangó, haszontalan tsak magáról gondoskodva ditsősségtelen henye v. henyélve lappangó életmódnak választásától elijeszttve tartóztassa, emberhez és Római polgárhoz illő nemes vetélkedésre gerjeszse, 's a' Nagyokkal való hasznos és díszes társalkodásra tanítsa, vezérellye.
255. 1. 6. Önként és elég nyilván kitetszik, úgy vélem, mind abból, a' mit eddig-elé (K3.)
7. a' mit eddig elé mondék, (K1.)
pennatsatáról eddig-elé mondék, (K2.)
 9. szerentsétlen és veszedelmes (K2.)
lehet, az ollyan szerentsétlen és veszedelmes (K1.)
az ollyan szerentsétlen és veszedelmes időkorról, 's boldogtalan népről, (K3.)

11. hallgatás, minden szellettől 's falevél' mozgásától elijedve rettegő félénk és gyáva őrizkedés, 's rabszolgai vak engedelem, szinte legelső kész kötelesség (K1.; a kézirat ezzel megszabad.)
hallgatás, minden szellettől elijedő, 's minden falevél' zörgésétől rettegő, félénk és gyáva őrizkedés, 's rabszolgai vak engedelem, szinte (K2.)
komor és ijesztő tsendességhez hasonló mély hallgatás, mindentől rettegő félénk és gyáva őrizkedés, 's rabszolgai vak engedelem, szinte legelső kész kötelességének tartatik; a' mellyet ha ki valamely (K3.)
14. a' mellyet ha ki valamely bátor és (K2.)
illő, szabad (K3.)
16. merészelne, bizonyosan fejével játszanék, 's életét szerentséltetné, kotzkáztatná. Hogy ott és akkor nintsen (K2.)
merészelne, bizonyosan fejével játszanék, 's életét szerentséltetné, (K3.)
18. Hogy ott nintsen (K3.)
19. 's hogy olyankor, olyan (K2.)
's hogy olyankor, olyan állapotban és olyan (K3.)
20. tárgyakról, tudós kérdésekről vetekedni, sem a' nemzet', sem a' nemzeti nyelv', tudományosság' és kultúra' jövődöbéli sorsáról, jó vagy bal szerentséjéről, nyilván értekezni, tanátskozni, 's egyenesen, világosan szöllani, szabadon írni 's beszélni — azt kiki érezheti, 's könnyen és önként elgondolhattya, ha nem említtem-ís. (K2.)
tárgyakról, tudós kérdésekről vetekedni, sem a nemzet 's a' nemzeti nyelv és kultúra jövődöbéli sorsáról, jó vagy bal szerentséjéről, nyilván értekezni, tanátskozni 's egyenesen, világosan szöllni, — azt kiki érezheti, (K3.)

2dik Értekezés.

K.: R. u. i. 4° 79. 4. 10–18. f. = K1.

Ms. 10.218/b. 7–11. f. = K2.

R. u. i. 4° 79. 11. sz. = végleges szöveg.

Szv.: C.: A K1.-ben a II. a lapszálon áll. Mottó nincsen. A jegyzetek végig hiányoznak. — A K2.-ben az első lapon ez áll feljegyezve: (A Penna-tsatáról.) A II. lapszálon áll. A mottó hiányzik.

265. 1. 1. A' közönséges tapasztalás taníttya, 's minden Európai nemzet' tudományos kultúrájának történetét nyilván mutatva bizonyíttják, hogy a' melly (K1.)
4. magához és magába térni, 's lelke főbb tehetségeinek (K1.)
magához és magába térni, s' lelki tehetségeinek ugyan ezen zsibbasztó szunnyadozásából lassanként feleszméledve nyíltt (K2.)

6. felezméledve körülnézni, gondolkodni, emberi létéről, származása' 's rendeltetése' méltóságáról, polgári jussairól, és ezekből eredő, ezekkel járó 's elválaszthatatlanul öszvekaptsolt kötelességeiről, 's általlyában a' társaságos élet' fő végéről, hasznairól, terheiről elmélkedni, másokkal mind ezekről bátran és nyilván szólni, értekezni, tanátskozni, 's az írás' és nyomtatás' jóltévő mesterségének eszközeivel, megbetsülhetetlen javaival közönségesebben élni kezdett; azaz, valahol már egyszer a' nemzeti litteratúra 's tudományosság megindult, és a' könyvkereskedés, 's gyakrabban társalkodás, közösülés által lassanként nagyobb mozgásba jött, 's az egész nemzetnek, sőt még a' külföld' Tudóssainak figyelmét-is magára vonta, felgerjesztette; — hogy (mondom) ott, az olyan országban, az olyan nemzetté vált népnél 's annak ilyen emlékezetesebb és figyelemre 's tekintetre méltóbb állapottyában, az úgy nevezett pennatsata-is (K1.)
9. terheiről, elmélkedni, (K2.)
10. másokkal közölhetvén nyilván (K2.)
13. kezdett; azaz, (K2.)
14. nyelv, könyvbéli tudós (K2.)
15. könnyebb és szabadabb közösülés, folyton folyó társalkodás, értekezés, tanátskozás által, a' könyvnyomtatásnak* és az ország (K2.; a *-hoz kapcsolt jegyzetet a végleges szövegben a) alatt vettük fel.)
17. segedelmével** nagyobb, (K2.; a **-hoz tartozó jegyzetet a végleges szövegben b) alatt vettük fel.)
19. Tudóssainak (K2.)
20. vonta; hogy, (K2.)
22. állapottyában, — a' tudós (K2.)
24. kimaradni. A' mit tellyességgel nem lehet tsudálni; szinte (K1.)
25. ott, a' (K1., K2.)
26. Írók', és Firkálók', Költők' és Verselők', 's több (K1.)
Írók', könyv- és versszerzők', fordítottók', 's több rendbéli új meg új oskolák' és felekezetek' igyekezetei, (K2.)
27. oskolák' igyekezetei, különböző szándékai, 's ezer meg ezerféle törekedései között, az ö s z v e ü t k ö z é s ! 's ennek természeti következése — a' háborgás, vetekedés, pennatsata' 's utólyára, (főképp' és különösen a' nyelv' és litteratúra' nyersebb, éretlenebb fiatalabb korában) talán még a tanúlatlanokat-is botránkoztatható végtelen és határtalan perlekedés, tzivakodás, veszekedés, motskolódás! . . .
- Ehhez képest, úgy (K1.)
29. találkozás! és, (K2.)
33. végtelen és határtalan perlekedés! zajos (K2.)
266. 1. 1. szünetlen versengés, horsolódás azonban, (K2.)

3. heveségét mutattya (K2.)
4. állapottjának gyarlóságát, (K2.)
6. bizonyította, 's rend-szerént tsak az esztendők' jártával, tsak a' valódi tudományosságának és kultúrájának közönségesebb elterjedésével (K2.)
9. engedvén, a' nemzet' (K2.)
13. volna mi nálunk Magyaroknál, most és ilyen állapotban, minekutánna t. i. már a' mi nemzeti litteratúránk-is megindult, mozgásba jött, és ezerféle 's ezernyi sok és igen nehéz akadályai között-is lassanként gyarapodni kezdett, — ugyan ezen pennatsatát, vagy-is inkább, ennek neve alatt, tulajdonképpen az illetén viszzálkodást, versengést, tzivakodást, perlekedést nyilván ajánlani, ditsérni, magasztalni. A' perlekedést! melyre már több századoktól fogva még a' polgári köz életben-is, mindnyájunk' kárával, oly igen hajlandók vagyunk, — nagy részint már talán tsak az Úgyvédők', vagy Prókátorok' előbbi nagy sokasága miatt-is! a' kiknek, legalább az elmúlt setétebb és szomorúbb időkben, 's az akkori nehéz és bizonytalan környületek 's gyakori változások között, sőt, a' Nagy Orczi Lőrincz' érzékeny panaszza 's világos bizonyítása szerént, (a' Szabadságról, 55 lap.) még a' múlt század' második felében, 's annak másendesebb és szelidebb napjaiban-is, (1772), majd szinte lehetetlen vala, valóságos Úgyészekké nem válniok, nem ügyészkedniek; azaz, a' zavart és zavarost nem szeretniek, az ügyek', vagy perek' és perlek' számát lehetőképpen nem szaporítaniok, 's e' végett új meg új utak, módok, eszközök, ortályozó mesterkedések és furtsa keleptzék által, a' perfolytatást végtelenül húzva, halasztva, 's esztendők-ről esztendőkre kinyújtva, hosszabbítva, néha talán az irrott törvények még oly világos 's szokással sem ellenkező értelmét-is sűrű hományba nem keverniek!

in nota. „Az elmúlt setétebb időkben, és az akkori nehéz környülállások között,” mondam. Mert nem tsak óhajtom, kívánom, és reménylem, mint hazafi; hanem, mint ember és keresztény, örömet el-is hiszem, és ha nem bizonyosnak, legalább igen hihetőnek tartom, hogy a' mostaniak között az egész Országban igen kevés, sőt talán tsak kettő három sem találatik olyan, a' ki ezt a' panaszt valamiképpen megérdemelhetné, 's az imént említett, nem igen régen származott, de mind az etymológiára, mind az analogiára mind az euphonia szerént, és így minden tekintetben valósággal helyes új szónak igaz értelmében, méltán Úgyésznek, vagy Orczi' szavai szerént „Verbötzi' tsátságó f i j á n a k”, nevezethetnek. §. Ezt pedig nem azért jegyzem-meg itten illy világos szókkal, hogy a' velem egygy időben, (ámbar most nem azon egygy országban)

élő, érdemes és minden bizodalomra méltó Prókátor Urak meg ne nehezteljenek, és én ellenem-is valamiképpen pert ne indítsanak; hanem azért, mert valósággal igaz, hogy a' tudós, bátor és bölts Úgyvéd iránt senki sem viselthetik tisztább és szívesebb tisztelettel, mint én! Az olyan jeles Úgyvéd iránt t. i., a' ki az I g a z s á g o t a' Világ' minden javainál nagyobbra betsüli, és, a' felvállalt jó ügyet telyes tehetsége, tudománya, 's ereje szerént bátran védelmezni, váltig oltalmazni kész lévén, ártatlan és gyámoltalan embertársát elnyomattatni nem hagygya, nem engedi! ha bár ezen elszántt nemes bátorsága által netalán saját hasznát, tulajdon értékét, 's szabadságát, vagy talán életét, szerentséltetné-is. §. Az ilyen ritka nagy erköltsű jeles férjfiút Úgyésznek nevezni, az én vélekedésem szerént vétek, és valóságos megsértés, rágalmazás volna! (K1.) volna mi (K2.)

15. jött, 's ezernyi (K2.)

16. ugyan, de (K2.)

20. értelmében*, a' nagy Egészre nézve, kérdés nem lehet, — ugyan azon pennatsatát, vagy-is inkább annak neve alatt tulajdonképpen (K2.; a csillaghoz tartozó jegyzetet a végleges szövegben c) alatt vettük fel.)

23. perlekedést nyilván (K2.)

27. vagyunk — ** (K2.; az idetartozó megjegyzés: vide infra: „JEGYZÉS.” szövegét VII. alatt közzöltük.)

29. a' mi litteratúránk' mostani állapottyában, a' pennatsatának 's zajos perlekedésnek kedvellőjit, különösen pedig a' Haza' szebb tehetségű fiatal Írójit, (K1.) állapottyában, a' pennatsatának, perlekedésnek (K2.)

31. a' Haza' szebb tehetségű fiatal Írójit, az egész Nemzet előtt (K2.)

36. ez bizonyyára igen (K2.)

mert ez bizonyyára igen különös ok, és a' kérdésben forgó tudományos vetekedésekre nézve, soha (K1.)

38. mentség! Sőt tsupa szóbeli játék, (K1.)

40. a' kikre Hazánk' főbb oskolájiban a' felserdültt Ifjúságnak oktatása, tudományos (K1.)

a' kikre Hazánk' főbb oskolájiban a' felserdültt Ifjúságnak további oktatása 's tudományos nevelése, vagy valamelly tudományos folyó-írásnak szerkeztetése 's kiadása vagyon bízva) tellyességgel nem illő sovány, és elmétlen (K2.)

267. l. 2. sovány és sótalan elméskedés! (K1.)

3. inkább olyan szerentsétlen állítás, 's olly különös, olly színes, tsalárd, és több tekintetben olly veszedelmes eszeskedés, 's éretlen és elmétlen mondás, vagy maxima, melyet — (K1.)

6. fiatal Írókra, 's (K1. K2.)

7. tudó, mindent jobban tudó, mindent „j o b b a n

fűszerező'', 's a' tegnap hallott letzkét ma nagy-
bátrán és tzifrán felmondó, hatalmas új Doktorokra
nézve, a' kiket t. i. még inkább buzdíthatna, feltüzel-
hetne, — nem (K1.)
tudó, 's (K2.)

8. szókkal megvallyák) (K2.)
11. felmondva mindnyájunkat (K2.)
14. mivelta 's minéműsége szerént (K1.)
16. Ugyan-is, ennek (K1.)
18. szelentzével méltán vetélkedhető, (K1.)
vetélkedhető szerentsétlen (K2.)
20. agyú, szörszálhasogató féltudósok', (K1.)
grammatikázó 's (K2.)
21. akadozó szegény (K2.)
22. firkálók', nyelvmesterek', nyelvújítók', izetlen és erő-
szakos reformatorok', szófaragók', szóherélők', és zajos
versengésre, tsatára, verekedésre vágyó, 's a' jeles
férjfiak ellen leginkább berzenkedő, más (K1.)
nyelvmesterek', nyelvújítók, (K2.)
26. képest — ez által a' (K2.)
által a' perlekedésre, haszontalan, (K1.)
28. kardoskodásra, szinte (K1.)
veszekedésre szinte (K2.)
29. és téres pályahely mutattatnék! (K1., K2.)
30. elgondolható, sőt inkább önként és eléggé szembetűnő,
bizonyos dolog, hogy e' szerént a' (K1.)
eléggé szembetűnő világos dolog, hogy e'-szerént a'
(K2.)
32. úgy-is igen szűk körében, és elég éretlen korában, (K1.)
34. versengésnek, bajnoki tusakodásnak, öklelődésnek, via-
dalmak, hartznak, és vitának! úgy, hogy az említett
veszedelmes maximának, ha jóvá (K1.)
38. b e l l u m! . . . (K1.; a bekezdés többi része hiányzik.)
39. nyelvnek és litteratúrának felzavarodása.

Ebből pedig (K2.)

268. 1. 1. egyszersmind az-is következnek, (K1.)
4. perpatvar miatt, (K1.)
5. szabad és igazságos könyv-vizsgálásnak, 's okos, helyes
itélettelnek, (K1.)
szabad és tudós könyvvizsgálásnak, (K2.)
9. illő bátor és hasznos vetélkedésnek (mellynek (K1.)
10. sints!) egyszerre 's talán örökre, vagy legalább igen
sok időre vége lenne, — az egész nemzeti nyelvnek,
tudományosságának, kultúrájának és karakternek (K1.)
11. nyelvnek, tudományosságának, kultúrájának és karakter-
nek (K2.)
13. veszteségével! (K1.; innen a bekezdés végéig hiányzik
a szöveg)
14. gondatlanul elmulasztott alkalmas (K2.)
15. erő valaha többé (K2.)

18. vagy mellyik értelmes, okos, betsületes Magyar Hazafi akarna majd, olyan környűllások között, (K1.)
20. mellyik akarna majd (K1.)
olyan környűllások között, (K2.)
21. bajnokok', vagy füstös (K1.)
23. alkalmatossággal, minden ok nélkül, beszennyezetni, motskoltatni?! — Holott ma-is abból ered (mint egygyik kűtféjből, természeti forrásából) legnagyobb (K1.)
24. ered (mint (K2.)
forrásából) legnagyobb (K2.)
26. panaszunk és szivbéli fájdalomunk, hogy Hazánknek azon rendbéli Fijai, (K1.)
28. országos, vagy (K1.)
30. polgári, vagy (K1., K2.)
isméreteikhez, sokféle szép és ritka tapasztalásaikhoz képest, legjobban szállhatván, 's a' Demosthenes', Xenophon', Caesar', Cicero', Tacitus', Plinius', 's olly sok más ilyen rendbéli régibb és újabb nagy Írók' fényes és Világ-szerzte ismértes példáját (K1.)
35. taníthatnának, (K2.)
hogy Ők, az illy nagy és ritka tehetségű jeles Magyarok, a' nemzeti (K1.)
38. inspexit) a' (K2.)
40. közelebből és fogatosabban segíteni, s' ez által és ekképpen mind önnön magoknak igaz érdemet, (K1.)
269. 1. 1. és e' képpen (K2.)
5. akarnak!! — (K1.)
akarnak!* (K2.; a d) alatt álló jegyzettel.)
6. senki, 's ne javasollya, ne tanátsollya, senki azt nekünk, se Hazánk' fiatal (K1.)
8. vér! hogy a' téntavesztegetés nem. vérontás!.. 's hogy a' töllal ejtett seb könnyen béforr!! Mert e' tekintetben, és a' (K1.)
10. ilyenféle rossz és félszeg maximák' gondolatlan hirdetőji, javallóji, nem tsak (K1.)
vélemények' 's félszeg (K2.)
14. szerzett akármiféle érdemeik (K1., K2.)
16. érdemel, másokat is hasonló tévelygésre, helytelen, hibás gondolkodásra taníttanak; másokat-is bal vélekedésre, szines okoskodásra, hivságos eszeskedésre szoktatnak, (K1.)
18. így, mind ezekre, főképp' pedig és különösen az Ifjúságra, mind (K1.)
ezekre (főképp' pedig és különösen a felserdült Ifjúságra!) mind a' tudományoknak 's az egész nemzeti nyelvre, litteratúrára, karakterre nézve, (K2.)
20. litteratúrára, karakterre nézve, (K1.)
22. (és kétség kívül (K2.)
24. nem véven, a' dolgot (K1.)
25. éreznünk, 's minden (K1.)

26. nyilván és igazán meg (K1.)
 nyilván és egyenesen (K2.)
28. óldalról (K1.)
30. nevezünk; 's (K1., K2.)
31. nélkül általán fogva kárhoztatunk. (K2.)
32. kárhoztatunk! (K1.)
33. részről, és tagadhatatlan, hogy a' szebb elméjű, ritkább (K1.)
36. rettenetesebb és (K2.)
40. kéntelenség úgy hozza (K1.)
 kéntelenség 's ha főképp' a' köz jó 's az igazságnak szent ügye úgy hozza (K2.)
270. 1. 4. sőt a' később századok-is hírét veszik. (Azért nem-is lehet tsudálkoznunk, ha láttyuk és halljuk, vagy olvassuk, hogy sokan, a' kik ezt tudgyák és hiszik, olly igen nagyon irtóznak, őrizkednek tőlle; néha még azok-is, a' kikről egyébaránt azt vélhetnök, hogy sem halandó embertől nem félnek, sem ördögtől és pokoltól.) Ez már magában-is olly világos, 's mind a' régibb és újabb történetekkel, mind a' mindennapi közönséges tapasztalással, olly igen megegyező, 's az egész Világ előtt tudva lévő bizonyos dolog, hogy azt itt példákkal erősittenünk, tellyességgel nem lehet szükséges; — ha szinte most az ollyatén nevezetes példák' emlegetését az okosság megengedhetné, 's nyilván és egyenesen nem tiltaná-is.

Más részről pedig, az-is igaz, az-is nyilván való, 's nem kevesebbé szembetűnő dolog, (K1.)

5. nemzetek-is hírét veszik.* Ez már magában-is olly igen világos, 's mind a' régibb és újabb történetekkel, mind a' mindennapi közönséges tapasztalással olly igen megegyező bizonyos dolog, hogy azt itt különös példákkal erősittenünk, tellyességgel nem lehet szükséges; ama' közmondás szerént: exempla sunt odiosa.

Más részről pedig az is igaz, az-is nyilván való, 's nem kevesebbé tudva lévő dolog, hogy (K2.)

* Azért nem-is, lehet tsudálkoznunk, ha láttyuk és halljuk, vagy olvassuk, hogy sokan, a' kik ezt tudgyák és erősen hiszik, olly igen nagyon irtóznak, őrizkednek tőlle, — néha még azok-is, a' kikről egyébaránt könnyen azt vélhetnök, hogy sem halandó embertől nem félnek, sem ördögtől és pokoltól.

7. öltözködő, 's homlokára, a' rozsdás, lyukas, szennyes sisakhoz, még szarvakat-is aggató, 's ezekkel (mint (K2.)
8. homlokára, a' rozsdás, (K1.)
 sisakhoz, még szarvakat-is aggató, 's ezekkel (mint (K1.)
10. jeleivel!!) öklelődve büszkélkedő, 's önnön (K1.)
 jeleivel!) öklelődve (K2.)
11. ellenben neveik' bűdös hírének terjeszté-

s é v e l fenyegető, embertelen és szemérmetlen Tudós-
nak, nyavalyás Versszerzőnek, őrültt Poétának, betste-
len és goromba (K1.)

12. fenyegető, embertelen és szemérmetlen Tudós, eszelős, nyavalyás Versszerzőnek, őrültt Poétának betstelen és goromba (K2.)

15. motskolódása, — bizonynyára nem betsületes emberek', értelmes, tudós férfiak' mulatságára (K1.)

17. tréfa 's (K2.)

19. valamiképpen hasznára 's ditsőségére szolgálhatna! (K1.)

21. egykor ama' néhai híres nevezetes Pesti Professor, Schwartner Márton vélte; 's állította; és a' mint ő vele 's ő utánna, (K1.)

— egykor ama' néhai híres nevezetes Pesti Professor, Schwartner Márton, olly balúl vélte 's állította; és a' mint ő-vele 's ő-utánna némellyek (K2.)

24. állítták! (K1.; a többi a bekezdés végéig hiányzik.)
kötetiben nyilván és világos szókkal állítták, azt (K2.)

25. v é r"! (K2.)

29. emberekhez illő tudományos vetélkedésnek. Sem azt nem hihetem, hogy az ollyatén garázda bajnokoskodásban, hazug és tsalárd. (K1.)

érett és józan eszű (K2.)

30. hihetem, hogy az ollyatén garázda bajnokoskodásban, tsalárd (K2.)

33. felforgató álnok mesterségben, (K1.)

35. illőnek, szépnek, jónak, és, a' tanuló Magyar Ifjúságra, 's a' fiatal Írókra, Versszerzőkre, akár az egész nemzeti litteratúrára nézve, józan észszel és igaz lelki-ismerettel hasznosnak (K1.)

illőnek, szépnek, jónak, és, akár a' tanuló Magyar Ifjúságra, 's a' fiatal Írókra, Versszerzőkre, akár (K2.)

38. észszel és igaz lelki-ismerettel hasznosnak (K2.)

39. még a' l e l k e s h a z a f i s á g' nevével is megtisztelhetne! (K1.; a következő szóval új bekezdés kezdődik.)

40. pedig, és igen jól érzem, hogy a' hazáját, nemzetét, édes (K1.)

Tudom pedig, és (K2.; az első szóval új bekezdés kezdődik.)

hogy a' hazáját, nemzetét, édes (K2.)

271. 1. 2. igaz és valódi Tudósokat, jeles Költőket és Művészeket szíve (K1.)

igaz Tudósokat, jeles Költőket és nevezetes Művészeket szíve (K2.)

3. tudós Embernek férjfiúi (K1.)

5. és vetekedéshéli józan szabadságot, senki sem betsülheti nagyobbra mint én. A' mit-is most itt magamról, talán annál bátrabban elmondhatok, minden hiú kér-

kedés nélkül, mivel (a' mint ezt a' Kassai Múzeumból annak idejében kiki láthatta) már fiatal koromban-is eléggé megmutattam, hogy az ilyen álnok, kevély és eszelős bajnokok' 's goromba veszekedők' mérgétől tehetetlen haragjától, 's motskolódva rágalmazó tsevegésitől, legkevesebbet sem tartok; — nem annyira saját eszem' és fegyverem', vagy írótlom' erejében bizakodván, mint ügyem' és feltett szándékom' tiszta jóságában, 's mind a' bátran és illő mértéklettel kimondott 's védelmezett igazságnak győző hatalmában, mind Hazám' értelmes tudós fíjainak józan és egyenes ítéletében! (K1.)

7. A' mit-is magamról itt talán most annál bátrabban elmondhatok, minden hiú kérkedés nélkül, mivel (a' mint ezt a' Kassai Magyar Múzeumból annak idejében kiki láthatta 's még ma-is láthatta) már fiatal koromban-is eléggé megmutattam, hogy az ilyenféle szeles bajnokok' mérgétől, (K2.)
12. sem tartok; — nem annyira saját eszem', tudományom' és fegyverem', vagy írótlom' erejében bizakodván, mint ügyem' és feltett szándékom' tiszta (K2.)
16. mind hazám' értelmes tudós fíjainak, tiszteletre méltó leányinak józan (K2.)

III.

K.: Ms. 10.218/b., 12—20. f. = végleges szöveg.

R. u. i. 4° 79. 4. sz. 18—25. f. = K1.

R. u. i. 2° 18. 110. = K2., a b) jegyzet töredékes változata.

Szv.: 273. 1. 13. vélnem: hogy (K1.)

14. a' pennatsatát általlyában és minden kivétel (K1.)

15. magasztalván, most mí (K1.)

17. gerjesztik, bátorítyák, — (K1.)

18. voltaképpen, és nem fontolták-meg azt tellyes minéműsége szerént; vagy pedig (ha t. i. nem tsalatkozásból tselekszik ezt) igen (K1.)

22. való különösködésre, vakoskodásra, (K1.)

24. ismeretes, de többnyire elég rosszszúl értett, és, (a' mint majd alább az V-dik fejezetben látni fogjuk) tellyességgel (K1.)

27. szavait olly gyakran emlegetvén, 's ezen Gyűjteménynek (K1.)

28. szükség és haszon nélkül (K1.)

30. hinnénk-el felöllek!) hogy, bizván nagy tehetségeikben, 's talán (K1.)

32. diadalmaikban, és szinte (K1.)

34. támaszkodhatván, vagy annak tulajdon erős paizzsával fedeztetvén, ők már a' legnagyobb Írónak fegyverétől (K1.)

36. Költőnek meszszeható, 's bizonyosan tárgyához érő, sebens nyilait-is bátran megvethetik!.. (K1.)
274. 1. 1. ez valósággal igen nagy (K1.)
4. öket munkáikból, beszédgyekből, 's magyarságoknak és írások' módgyának (K1.)
6. Az a) helyhez tartozó jegyzet szövege a K1.-ben a következő :
A' ki egyébaránt azt-is véli, 's állítja, hogy a' Poétának, Versszerzőnek, nem lehet stilussa. Igen különös, (hogy ne mondgyam, nevetséges) vélekedés egy olly nagy tudományú jeles embernek részéről!
7. főbb rendbéli hatalmas elmék részéről-is, a' millyenekkel még a' mi litteratúránk nem igen dítsekedhetik, és a' millyenek (K1.)
12. A b) jegyzet szövege a K1.-ben a következő :
Ha pedig néha valahol valósággal egygyütt jelennek-meg, mint p. o. hajdan a' Görögöknél, a' Periklesek legfényesebb idejében; azután Augustus' uralkodása alatt Rómában; utóbb, a' XVIIIdik század' vége felé, Párisban; és nem rég ismét a' kis Weimarban-is; — akkor nem tsak a' nemzeti nyelvnek és tudományosságának boldog időkorát, valóságos arany idejét, elfelejthetlenné teszik, hanem azon Hatalmasok' böltsességét, jóságát, és ditsőségét-is örökösítettik, halhatatlaníttyák, a' kiknek szíves és hathatós oltalmok, 's pártfogások alatt, tsendes, bátorságos, szabad és tisztességes nyugalomban élhettek, 's szabadon munkálkodhattak.
13. esetben mindazonáltal — ha ugyantsak szabad és lehet itt (K1.)
15. dolognak tulajdon minéműségéhez képest szóllván vélekedésünket nyilván (K1.)
16. nekünk (a' kik t. i., igen jól ismérvén saját erőnk' tsekélységét, ő-velek ebben semmiképpen egygyet nem érthetünk) igazsággal (K1.)
20. emlékeztetnök. Nem vehetnék, mondom, rossz névenn, ha most (K1.)
23. bizakodás, 's szertelen és negédes magahittség, nemvéltt rossz következeseket vonhat (és szokott-is vonni) maga (K1.)
25. lelkű, 's rettenthetetlen bátorságú, nagy (K1.)
26. Epiktetusok, Kátók és (K1.)
27. megtsalattathatnak; mikor (K1.)
28. t. i., nem (K1.)
32. sem álmadhatott, viszszás történet, megéreztetheti velek, melly (K1.)
34. bizodalmokban; a' nélkül (K1.)
35. és szívek' mély (K1.)
36. valamelly non putaram, vagy (K1.)
37. régi 's üres mondásokban, (K1.)
275. 1. 3. vala, több másokkal egygyütt, ő (K1.)
5. tsudatévő orvosi-szer, sem (K1.)

6. motsár, vagy békás tó (K1.)
7. némelly egygyűjű szegények, boldog Fanniusok, szinte (K1.)
10. vélnék, sem azon hegyallyai (K1.)
11. némelly tudákos vagy garabontzás kis mesterek, szapora szavú Crispinusok a' száraz (K1.)
13. virittó, 's édes illattal és minden magyar opált meghaladó kellemetes színekkel bővelkedő, szép virág gyanánt marokkal szagattyák, és újdon új módi tzfira bokrétákba fűzve, (K1.)
16. jelével párasítva, nagy örömmel fejekre 's lantyokra függesztik! Azon magas, 's igen meredek és kősziklás hegytetőre pedig, a' hol még ma-is találtathatik, (K1.)
20. nélkül, 's ama' gyors és erős szárnyú tündér paripa' (K1.)
23. olyan égbe-vágyó szeles (K1.)
24. lefordúlhatnak, 's nyakokat (K1.)
26. élő tudós fija (K1.)
27. szerentsével nagyon kérkedni; sem (K1.)
30. megvetve minden (K1.)
háborgatni, majd nyilván, majd alattomban ingerelni, boszszontani, vagy pennatsatára, perlekedésre kénszerítenni. (Noha igaz és bizonyos, hogy, a' nyelvrontók' lármás seregének, 's főképp' ezen új iskolai kártékony sereg' vak vezérének, ők sem kedvezhetnek; ha szinte síkra kiszállni, 's velek a' nép előtt megmérkezni nem méltóztatnak-is.)
- Úgy látszik nekünk, hogy az ilyenféle szertelen magahiűségnek és ingerlő (K1.)
35. bűneiért közelebből (K1.)
36. látszik, mondom, hogy (K1.)
40. példázó, különös (K1.)
276. 1. 3. 's Hazájok' fiatal Írójít, Poétájít, Verszerzőjít az itt (K1.)
4. buzdíttanák, szívekre (K1.)
6. okos Emberekhez, bölts Írókhoz illő (K1.)
7. halló, 's még a' litteratúrában-is minden igazságtalanságra, 's vakmerőségre (K1.)
9. az Ív' és Lant' hatalmas Istenét megbántani, vagy az Ő bátor és elmés Fijaival, béavatott Kedvesseivel, balgatagúl kötődni, szívreható 's halhatatlanságra méltó remek műveiket az irigy és büszke tehetetlenség alacsony indulatából, artzátlanúl betsmérelni, tűzre ítélve kárhoztatni, 's akár tsupa (K1.)
18. haszontalan és régen elavúltt (K1.)
20. személyek, és (K1.)
22. okos Emberek, bölts Tudósok, nem szoktak tselekedni! ha (K1.)
25. legalább a' fellyebb megnevezett mediocriter doctus híres emberekről — tekintsek legalább ugyan azon néhai Tanítottok' saját (K1.)

35. Tekintsék, mondom, legalább (K1.)
37. Író 's közönséges (K1.)
277. 1. 3. Diplomatikai Professzorkodásának harmintzegegyedik, (K1.)
7. gondolt, és most, (K1.)
8. (a' mint a' Recensense (K1.)
12. érdemesítettett." - (K1.)
14. kell, és (K1.)
15. azt nekünk most itt előhozunk), hogy (K1.)
19. hogy szinte maga ő volt (K1.)
24. a' Rec. ugyan akkor különösen említette, (K1.)
25. végénn igen (K1.)
26. juttatta). Mert (K1.)
30. nagy igazságtalanságot elkövetett, (ha szinte igaz-is, hogy néha *summa jus, summa injuria*) vagy szavainak világos értelmét erővel eltsavarta, szántt-szándékkal megtsonkította, 's így ötet helytelen, hamis váddal terhelte, rágalmazta légyen. (A' mit az ép értelmű, józan és érett eszű, 's betsületes érzésű igaz Tudós, különben sem szokott senkivel tselekedni; az ollyatén álnokság, 's alacsony és betstelen ravaszkodás, többnyire 's általlyában tsak a' neveletlen, és az igazsággal keveset gondoló, nyavalyás bajnokok', tsalárd és goromba veszekedők', különös tulajdona, régi szokása lévén.) (K1.)
278. 1. 5. érdemesebb Fijának azon (K1.)
6. kemény recenziója, a' mellyről (K1.)
9. nevezetes munka' hibájinak (K1.)
14. legalább a' mi vélekedésünk szerént bizonyosnak (K1.)
16. elmélkedéssel, annyi gonddal, olly nagy (K1.)
17. igyekezettel, buzgósággal, (K1.)
18. írhatott, szerezhett, és az által (K1.)
20. Schwartner rosszszúl állított, helytelenül, 's néha talán nem-is elég egyenes szándékkal mondott, tanított, 's akár emberi gyarlóságból általlyában, akár tsupa rest-ségből, gondatlanságból, vigyázatlan hirtelenkedésből, (K1.) -
23. vagy (mint a' Statisztikában) szántt szándékkal (K1.)
29. bátran és igazán mondhatom, (K1.)
30. nagy érdemű tudós (K1.)
31. sem a' nagy híri nevű Dr Gall, sem annak tudós társa 's legnevezetesebb tanítványa, Dr Spurzheim, (K1.)
34. agyvelejével keményebben bálni, (K1.)
35. széllyel-tépni, szaggatni, (K1.)
37. elővenni, újra meg újra 's olly igen sokáig kinozni, (K1.)
279. 1. 3. gyötörvén azt! egészen elfeledkezvén imezen bölts mon-dásról intésről: *ne quid nimis!* 's meg nem gondolván azt-is, hogy ez által, tudós Olvasójit, akarattyok ellen-is, a' Tityusnak koronként visszatérő híres sas-

keselyűjére, vagy máj-evő kányájára emlékeztetheti !)

Éz a' szokatlan és valóban szertelen agybontzo-
lás 's kínos metélgetés pedig, akkor talán még tovább,
és ezen Gyűjteménynek még több kötetiben-is foly-
tattatik vala, ha a' távúlabb álló, 's egyszersmind
figyelmetes Nézők Olvasók közül egyy-valaki (még
pedig olyan, a' ki Schwartnernek sem tanítványai,
sem barátjai, vagy tisztelőji közé soha nem tartozott,
noha személye szerént ismérte) a' sokat végre meg-
sokallván, fel nem szállalt, és a' szörnyű nagy tudomá-
nyú 's rettenetes keménységű Birót, az akkori érde-
mes Kiadó által irgalomra nem kérte, 's Maecenasnak
azon hathatósan intő szavaira meg nem emlékeztette
volna, a' mellyekkel ez a' halhatatlan nevű szelid és
böls minister, 's bátor és igaz jó barát, az irgalmatlan
Triumvirt ítélő-székiből leszállította, 's a' vérengzésnek
egyszerre véget vetett. (Surge tandem, ...!)

(K1.)

5. nagy, elég erős és igen különös indító okai lehettek.

(K1.)

6. többít előszámlálván, azt maga nem (K1.)

7. hogy nem akart a' „heréltt őrzők” közé (K1.)

10. sótalan és minden tekintetben igen illetlen tréféért,

(K1.)

14. valaha mint ember és hazafi tartozhatott néki. (K1.)

15. egyszersmind és (K1.)

hogy különös oka (K1.)

19. a' mellyről itt szó vagyon; (K1.; a folytatás ceruzával
át van húzva.)

24. akarván itt tölle kérdezni: (K1.)

27. tartozik!) nyilván (K1.)

29. ezen nagy érdemű Magyar Tudósnek arra, hogy Lesz-
zing' igaz (K1.)

31. megegygyező, helyes (K1.)

32. vetekedésről,) Schwartner (K1.)

34. vagy egygyet-érőnek, vélye (K1.)

37. hogy Lesszing' ezen böls állításánál, ugyan (K1.)

38. mondását még böltsebnek itéllye (K1.)

39. és ítéletbéli nagy hibájit, számtalan sok gántsait, fogyat-
kozásait, hirtelenkedésit, botlásait, (K1.)

280. 1. 2. Gyűjteménynek öt kötetében ő maga fedezte-fel leg-
inkább, mindenek előtt, minden tekintet és irgalom
nélkül? (K1.; utána egy bekezdés ceruzával át van húzva.)

5. mint ő maga, (K1.)

7. méltót, mindég (K1.)

ellenfélben, 's (K1.)

10. hogy ugyan az a' szerentsétlen mondás, 's tüzes vere-
kedésre, kiméltetlen kardoskodásra, téntavesztegetésre
gerjesztő bal vélemény, a' mellyről (K1.)

16. éretlen állítás, mellyért (legalább az én vélekedésem

- 's belső tökéletes meggyőződésém szerént) a' gondolatlan Író akkor ezen Gyűjteményben, a' szertelenül (K1.)
21. véleményéért, — alig (K1.)
23. ennek! (K1.)
26. minéműségében szemlélhetvén, (K1.)
29. Író — a' mi Pesti Professzorunk' oskolai tanító-székinél, katedrájánál, (K1.)
33. tapasztalással, 's (K1.)
34. rendbéli (K1.)
35. efféle tudományos tárgyakról (K1.)
- az egész emberi tudományosságnak, sőt az egész Emberiségnek ügyéről (K1.)
38. jobban, helyesebben ítéelhetvén, (K1.)
281. I. 4. festzusetzen." — (K1.)
6. és illy világos szókkal ezt állította: szinte (K1.)
7. tudós Olvasó ellenkezőt véllyen, és azt, a' mit Lessing ez által jelent, tagadhassa. Szinte lehetetlen, (újra-is mondom), hogy ezt a' valódi Tudósok (K1.)
12. tudományos kimiveltetése' 's (K1.)
14. Lessinggel egygyet ne értsen. Mert az, a' mit ő ezen soraiban állított, olly bizonyos igaz, és olly igen tagadhatatlan, hogy a' tisztelt Szerző valósággal minden Olvasójinak (ha bár nem a' régi Római pogány és babonás nép' hitét vallyák 's vallották-is) bátran azt mondhatta vala:

Quod modo proposui, non est sententia; verum
Credite me vobis folium recitare
Sibyllae!

Mikor továbbá maga-is a' mi Pesti Professzorunk, valamit olyanfélét, vagy (K1.)

18. Wissenschaft;" — (K1.)
23. a' ki hasonlóképpen ezt véli 's állította; mind azokkal egygyütt, valakik (K1.)
26. Ebből mindazonáltal még (K1.)
29. mellé 's (K1.)
32. állításánál még böltsebb-nek (K1.)
33. lévő hosszú recenzióinak (K1.)
37. ellenkezik, sőt igen jól és mindenképpen megegygyez. (K1.)
40. állítás! 's tsak olyan (K1.)
282. I. 1. régen és mindenütt tudva vagyon.
Lessing ellenben, mint nagy éles eszű, 's böltsebb itéletű, jeles (K1.)
5. tanításnak, és (K1.)
8. ki a' kétségbe jött, kérdésbe vett és szóban (K1.)
11. tulajdonságához, minéműségéhez (K1.)
13. Lessing, a' mások (K1.)

16. elégszik; hanem (K1.)
17. méltónak gondol és (K1.)
19. megfoghatóvá, hitelessé, tagadhatatlanná teszi. §. Így (K1.)
21. azt, h o g y használt, hanem (K1.)
22. által, és (K1.)
23. hartz és vetélkedés, 's (K1.)
24. meghányó, vető, rostálgató, (K1.)
26. csak az i g a z s á g o t kereső, (K1.)
27. mindenütt és mindenben csak (K1.)
30. t u d ó s és tanúságos ellenkezés!... Általában és (K1.)
33. hogy akármiről, akármilyen tárgyról, vagy kérdéstről írjon és beszéljen ő, mindenkor annak saját minéműségéhez (K1.)
283. 1. 3. gondolatit, és (K1.)
5. által ő rend-szerűen (K1.)
8. múlassa, 's múlattassa, és így csak idejét töltse, vesztessze, (K1.)
11. életében); hanem (K1.)
12. tanullyn, 's arról, (K1.)
14. magát másokkal egygyütt az (K1.)
15. K l o t z októl, 's más olyan (K1.)
16. híres emberektől, új módí (K1.)
17. tudatlan Aristarchusoktól megsalattatni, 's elámíttva vízre vitetni, ne hagygya, ne engedgye!! (K1.)
21. ez, a' mint mondám, ő-nálá 's ő-vele többnyire mindég; és így van ez, különösen (K1.)
26. ítéletére, 's írása' (K1.)
nagy és olly világos, (K1.)
32. Schwartner' vélekedéséről, 's ezen vélekedésnek saját mívoltáról. (K1.)
34. és ezt kell itt nekünk valamivel közelebből megvizsgálunk.
Mondám fellyebb, hogy a' mit ez a' tudós (K1.)
39. mond, azt ő sem helytelenül (K1.)
40. tagadhattya. De ha már a' nagy híró nevű Schlötzernek ezen Magyar-oroszági híres tanítványa, 's (K1.)
284. 1. 4. helytelen, mindazonáltal semmi (K1.)
5. már előbb említettém, eléggé (K1.)
8. nevezett híres tudós mesterének módgyára) hathatósan beszélni (K1.)
13. vivén, és igen meszsze kiterjesztve megrontván, mint (K1.)
16. Schwartner, ezt mondván, bizonynyára nem azt mondgya, a' mit Lessing előbb olly helyesen meghatározva, olly igazán, és olly (K1.)
18. a' mit Schwartner előbb (K1.)
20. nélkül, ő (K1.)
megengedett, 's (K1.)

22. kimondott szerentsétlen szavai (K1.)
24. szándéka 's akarattya nélkül-is világosan megvallya: hogy, (K1.)
27. haszontalan, rút és fertelmes veszekedéseket, zajos tsatázásokat, motskolódó perlekedéseket, 's tudós (K1.)
30. Azokat a' zajos és motskos perlekedéseket (K1.)
32. öldöső, vad (K1.)
33. háborúk', 's vérengző dühös (K1.)
35. litteratúrájának már gyakran olly nagy betstelenségére, gyalázattýára váltak, és válnak még ma-is néha; 's mellyek (K1.)
38. hazafinak artzapidírlást, szégyent, boszszúságot, 's szív-béli mély fájdalmat (K1.)
285. I. 2. és az idő' környűállásaihoz képest néha veszedelmes, rágalmazásra.) Az egész (K1.)
5. tanítványai 's gondolatlan követőji (K1.)
6. vére! azaz, (K1.)
7. ölik! kéntelenek lévén azzal (K1.)
8. rútúl beténtázva kedvek szerént lemotskolhattýák, megfeketéthetik! 's (K1.)
10. dítsekedhetnek-is!! (K1.)
11. kívánhatnának, a' mai Világban és a' mi Hazánkban, ennél többet?? (K1.)
13. A 20. sorig a K1.-ben a szöveg hiányzik. E sort az előzőktől a szerző vonallal választotta el.
23. verekedést, kardoskodást illyen szín alatt javalló derék Tanátsadók, ez által (K1.)
25. mondottak. Mert arról senki sem kételkedik; és kiki jól érzi, hogy a' ténztát a' vértől még a' félszemű falusi gyernek-is meg tudgya (K1.)
29. elmésséget, és (K1.)
32. víz, 's az ön (K1.)
33. maga' XXIX-dik költeményét (Quis hoc potest videre, 's a' t.) Caesar (K1.)
36. tudós, és, minden (K1.)
37. enyeltése, 's tsintalankodása mellett-is, valóban Római bátorságú jeles Poéta, ugyan ott és akkor azt a' halhatatlan (K1.)
39. első rendbéli nagy Írótt olly szabadon, 's olly vastag és eleven színekkel örökre lefestette, 's kitsúfolta, nem az a' hegyes-tör, vagy dákos volt, a' mellyel későbbben Casca, vagy Cassius ötet, mint hazája' szabadságának gyilkossát, ('s a' Római megromlott, elvadúltt, veszni tértt kevély és írgalmatlan korts arisztokratziának, nemtelen szívű gyáva Nemességnek, hatalmas megzabolázóját, megszégyenítettjét, és félelmét) halálra szúrta! (K1.; a bekezdés többi része itt nincsen meg.)
286. I. 13. láthattya, 's könnyen érezheti, (K1.)
15. itt, nem szójátékról, (K1.)
17. színéről, hanem annak (K1.)

20. természeti rossz (K1.)
22. nyilván 's okosan (K1.)
23. emberekhez, 's az egész Nemzet előtt szölnünk, — még pedig olyan dologról szölnünk, melly a' hazai (K1.)
24. javát, hírét, betsületét, 's egész jövendöbéli sorsát sokkal egyenesebben (K1.)
27. elhíthetnék! (K1.)
35. Görögöknél Athéna' legfényesb idejében, azután Augustus' uralkodása alatt Rómában, utöbb a' XVIIIdik század' vége felé Párisban, 's nem rég ismét a' kis Weimarban-is, mellyben Wieland, Herder, Schiller és Göthe több esztendeig egygyütt éltek, munkálkodtak; — akkor nem tsak a' nemzeti nyelvnek és tudományosságnak azon virágzó boldog időkorát, méltán úgy nevezett arany idejét, elfelejthetlenné teszik, hanem azon Hatalmasok' böltességét, jóságát és ditsösségét-is örökösíthetik, 's valósággal halhatatlanítyák, a' kiknek szíves és hathatós oltalmok alatt tsendes és bátorságos nyugodalomban élhettek, munkálkodhattak.

De, vallyon! hol és mellyik városban találatnak ma mi nálunk ilyen ritka nagy elmék? és, ha szinte volnának-is egynéhány ilyenek, itt vagy amott, egygyik vagy másik szerentsés környékben; vallyon, akarnák-e ök, vagy mernék-e, hazájok' tudós fíjait olyan nemű kardoskodásra ingerelni, buzdítani? Bizonyosan nem!
(K2.)

IV.

K.: Ms. 10.218/b. 21—30. f. = végleges szöveg.

R. u. i. 4° 79. 10. sz. = K1.

Szv.: 294. 1. 2. 's a' nemzeti nyelv' (K1.)

4. elmésséget, olvasottságot, tudományt fitogatni, (K1.)
7. híhetövé, figyelemre méltóvá, 's utólyára mind Azok előtt tagadhatatlanná, vagy ellenben és viszontag kétségessé, bizonytalanná 's híhetetlenné tenni, a' kik, azon személyvesztő mesterséget tsak nevérol ismervén, könnyen elámíthattak, és így, magok sem tudván elvégre, mi történik velek és hányadán vannak, vagy mit kellessék (K1.)
13. mivoltáról tellyességgel nem (K1.)
14. mondom, ezen hamis (K1.)
15. vagy ellenben mindent bizonytalanná, kétségessé tenni; ha (K1.)
17. tehetség, elégséges előisméret, nyelvbirtok és tudomány 's tapasztalás nélkül nem szükölködik, és tollát kedve szerént forgathattya — úgy és annyira t. i. hogy, ha nem (K1.)

20. magyarosan, azaz, értelmesen, tisztán és tsinosan, legalább (Kl.)
22. beszélhessen! (Kl.)
23. Így ő még a' fejéret-is feketévé, 's viszontag ezt-is fejeéré teheti, változtathattya: szintén úgy és a' szerént, a' mint hajdan Rómában amaz idegen Böltselkedők, két-százjú Görög Tudósok, tselekedtek, a' kik ott az Ifjúságot ezen tsalárd mesterségre (Kl.)
33. kezdték; de a' kiket az ollyatén új és különös rendbéli derék Oktatóknál (Kl.)
36. tsudatévó 's népámíttó titkos (Kl.)
37. vala.* Ehhez a következő jegyzet tartozik:

Mert azon nevezetes Philosophusok, Rhetorok, Philologusok és Grammatikusok közül, a' kik azután későbbben a' Rómaiaknál-is kedvet találtak, és a' Rhetorikát 's a' józanabb Görög Philosophiát velek megszerettették, némellyek igen derék emberek, valóban tudós és bölts férjfiak voltak, és a' fő-fő Uraknak-is tanítójivá, mestereivé, 's meghitt jó barátivá lettek. Illyen volt p. o. Gniphó, a' kitől még Cicero-is örömet tanult; és Atteius, a ki Polliónak a' többi között imezen jó, 's még-is mindenütt követésre méltó bölts tanátsot adta: „Ut noto, civilique, et proprio sermone utatur; vitetque, maxime obscuritatem Sallustii et audaciam in translationibus.” —

Az ollyan jeles nagy Író, mint Sallustius, (ez a' „florentissimus Scriptor”, és valósággal „exemplar vitiis imitabile”) sokat árt-hat, még a' mai népek' nyelvében és litteratúrájában-is, keresve keresett különössége, homályos darabossága, 's rossz és veszedelmes példája által; mely a' közp-szerű tehetséggel bíró, 's az afféle hibákonn szinte kapva kapó gyengébb és éretlenebb elméket 's híre névre vágyó félszeg Tudósokat igen könnyen eltsábíthattya.

Alatta, ceruzával írva a forrás: Lásd Lord Monboddó' nagy munkáját a' Nyelv eredetéről és gyarapodásáról: (Az eredeti munkánál rövidebb német fordítottás, Herder' Előbeszédével, Rigában jelent meg, 1784—85 eszt. 2 K. 8° ma j.)

38. ilyenféle szemfényvesztő tudákos (Kl.)
295. 1. 3. rejthető, furtsa logikája szerént, (mellyet az új-magyar oskolának, vagy új oskolai felekezetnek idegensé-gében és szünetlen újíttásban gyönyörködő derék vezérei ma nem ok nélkül (Kl.)
7. kedvellni); — azt mondhatná talán valaki nekünk még (Kl.)
10. úzótt zajos tanátskozás, (Kl.)
11. hogy tractata (Kl.)

13. a t r a m e n t a, e' tekintetben 's a' szónak ezen értelmében-is; és hogy az ilyenféle téntás bajnokoskodás sok érdemes, tudós, betsületes embert véletlenül bémotkolhat, feketithet, 's hírében (K1.)
17. senkinek halált, veszedelmet (K1.)
18. foszt! (K1.)
20. ezen Gyűjteményben-is, a' mellynek neve pedig T u d o m á n y o s, hogy: „a' hol (K1.)
24. „Igaz, és (K1.)
25. veszekedés, kardoskodás, sok (K1.)
26. érzésű jámbor és tudós hazafinak, nem tetszik, és nem-is tetszhetik; minthogy a' hartznak, viadálnak ezen neme (K1.)
28. szokatlan, 's egész mivoltára nézve valósággal igen különös, és ők még mind eddig nem szokhattak hozzá, 's azért nem-is kedvellhették meg azt. De ki (K1.)
33. bennünket, mint bajnok-társaikat, vigyázóbbakká!... mint egykor a' Kőszegi híres tudós bajnok-társ Ráth Mátyást, Baróti-Szabót, és Batsányit 's utóbb Révai Miklós, és annak egész oskolája, a' szegény Versegit kétség kívül vigyázóbbá tenni akarta. Elég az nekünk, és mi reánk magunkra 's néhány meghitt társainkra nézve, hogy a' dologról mi másképpen itélünk, vélekedünk; hogy mink ez által, ekképpen és ezenn (K1.)
36. elhíresedünk, 's neveinket rövid idő alatt az egész Ország előtt ismételtesekké teszszük. (K1.; a bekezdés többi része itt hiányzik.)
296. 1. 3. kell!!” – (K1.)
4. hátra? „Mind (K1.)
5. 's egygyet érteni nem akarnak, mint félénk, (K1.)
7. tudatlan és erőtlen embereket, gyáva pedántokat, bátran kitsúfolni! (K1.)
8. e s t. Ez (K1.)
9. légyen mindég ezután-is a' mi (K1.)
10. múlva, majd annak még a' legpulyább, legtsekélyebb kis tagja-is új-magyar Palladio lehessen, és minden (K1.)
14. magáról, vezérével egygyütt: „H a m v a m a t (K1.)
16. tehát e' szerént és állítsa már ezután kiki mind azt, a' mi néki tetszik, 's a' mit még maga sem hisz, de (K1.)
19. ha talán szavának (K1.)
22. lehet Ország-Világ-szerte, minekutánna (K1.)
23. olly világos szókkal kihirdtetett, (K1.)
25. kell!!! (K1.)
27. valóban egygyet-jelentő két (K1.)
30. egész ú j - m a g y a r oskola, 's ezen oskolának azon nyakra-főre törekedve haladó mondatos (K1.)
32. Horatiusnak ime bolts[!] tanátságánál: Sapere aude! Juvenalisknak imezen gúnyoló javallását: Aude aliquid! sokkal nagyobbra betsüli, még bölts e b nek tartya; 's ehhez (K1.)

35. állapotyában, annál (Kl.)
38. zajog, és tseveg! (Kl.)
39. nyilvábban állította, (Kl.)
297. 1. 2. hálával köszönettel tartozik néki. (Kl.)
3. És ki nem (Kl.)
4. némellyek, loués, exaltés et portés jus-
qu' aux cieux par de certaines gens,
qui se sont promis de s'admirer réci-
proquement, valósággal (Kl.)
6. ma-is szünetlenül; (Kl.)
8. mások", eléggé el-is híresedtek, a' nélkül pedig, hogy
szükségesnek tartották 's tarthatták volna, Buda' várát,
vagy a' Pesti Múzeumot és Szétsényi' országos Könyv-
tárát — felgyújtani! (Kl.)
15. két szép maximát (Kl.)
17. gondolnunk, és (Kl.)
18. szabad, és (Kl.)
19. tilos, vagy illetlen dolog: a' Kőszegi híres bajnok', 's
(Kl.)
24. kissebbíteni; Ötsém Uramnak, Tudóskának, értetlen,
tudatlan, kevély Író-Deáknak, vagy Pál Deák, János
Deák, Mihály Deák Uramnak, sőt, (Kl.)
27. M a r t z i Deák Uramnak, 's egyéb akárminek-is elne-
vezni, vagy újra keresztelni. Minthogy pedig a' szeli-
debb, okosabb, és ezen (Kl.)
30. Olvasók, még (Kl.)
31. illendőséget lelhetnének, vagy (Kl.)
33. nevetelenségnél, a' mint (Kl.)
34. szokták, a' magyar emberséget, és egyenes, tsinos, tisz-
tességes régi tiszta beszédet, talán (Kl.)
36. kívánhatnák; (bizonyos lévén az, hogy a' polgári élet-
ben és a' mindennapi díszes társalkodásban az ollyatén
pajkos beszédű szeles embernek, vakmerő durva betyár-
nak, mindenütt ajtót mutatnának!); szabad (Kl.)
37. említett oskolai 's felekezetbeli (Kl.)
jól öszvefér, és azért (Kl.)
39. módokom-is az egész Országgra bűdös
hírét terjesztteni!.. (Új „példát” adván
ez által a' Magyar Helikonra vagy Parnasszusra vezé-
reltetni kívánó ifjú Poétáknak egyszersmind arra-
is, miképpen kellessék Horatiusnak 's több más olyan
első rendű halhatatlan Költőnek szép és tsinos verseit
c a r m i n a c u l t a, niagyarra „jelesen fordít-
t a n i o k”!!) — Ha pedig (Kl.)
298. 1. 2. vélné; szabad (Kl.)
5. A' mit-is az imént említett néhai bajnok' egygyik név-
telen (Kl.)
8. váddal terhelni, rágalmazni mervén, a' kik az ő furtsa
bálvánnyának áldozni, 's már éltében térdet fejet hajtva
temjénezní, nem akartak: különösen pedig és neveik

- szerént Ráth Mátyás, Baróti Szabó Dávid, és a Kassai Társaság felállítója, 's a' Magyar Múzeum Redactora' 's Kiadója, Batsányi; a' kik ellen t. i. a' Kőszegi híres bajnok leginkább ingerkedett, ö k l e l ő d ő t t, m o t s k o l ó d o t t, és egész könyveket irt, nyomtattatott. (K1.; a bekezdés ezzel befejeződik.)
18. ezenn az útonn, ezenn a' most nyitott új pályánn, elkéssünk, és, hátra maradván, (K1.)
26. tetszhetik, 's. (K1.)
28. rendbéli tapasztalás, hosszas igyekezet (K1.)
31. egymást beténtáznunk, feketéttenünk, és ellenkező társainkat, ha egyébképpen erőt 's győzedelmet nem vehetünk rajtok, meg anyi (K1.)
34. változtatnunk. (K1.)
38. vagy Könyvszerző, akár Ország, nemzet, (K1.)
39. vagy három (K1.)
299. 1. 4. ha, vallyon! követte-e, vagy követhette-e, 's akarta-e követni, vagy sem, ezen (K1.)
6. maga-is ez a' tudós Professor és Könyvszerző mindég és mindenütt még (K1.)
8. mindazonáltal (K1.)
11. minden kéteskedés, tétovázás (K1.)
12. hogy tagadva kellene reá felelnünk. Sőt, magyarán kimondván, a' mit (K1.)
15. Nemzetnek belső minémiségét, természeti mivoltát, különös (K1.)
17. igaz m a g y a r s á g á t, vagy (K1.)
18. módgyát, 's tellyes lelki állapottyát úgy (K1.)
23. életének legnagyobb részét ott töltötte, 's a' Magyar Ifjúságot olly sok esztendőig (de nem magyar nyelvvenn) tanította! (K1.)
27. tapasztalásom, és ezenn épültt belső tellyes (K1.)
28. természetét, eredeti sajátságát (K1.)
31. itélheti-meg voltaképpen! főképp [1], ha volt alkalmatossága, több országokat látni, 's több más Európai népek' tulajdonságait-is közelebbről ismerni. (K1.)
35. van tőlünk az a' bal szándék, 's igazságtalan és ellenséges igyekezet, hogy ez által vagy a' fellyebb (K1.)
39. az Író' saját állapottyához és helyeztetéséhez képest) rossznak állítani, (K1.)
300. 1. 2. kívánnjuk. Ismérjük és vallyuk-meg inkább önként és igazán legalább azt, a' mit senki sem tagadhat igazságtalanság nélkül, hogy t. i. (K1.)
6. munkálkodott; hogy ő (K1.)
7. használt, mint sok más tudós, nevezetes, 's ő nállánál talán magyarabb vérű 's tulajdonságú tanító hazafiak tettek és használtak. A' kik utánna jöttek, és (K1.)
12. munkálkodása' 's hosszas fáradozása' gyümöltseinek-is hasznát vehetvén, sőt még (K1.; a szöveg ezzel megszakad.)

7. ÉRTEKEZÉSEK

B. 1835-ben kiadott *Poétai munkájának* kötetét költői műveit összegező, nevét az irodalomban fenntartani hivatott „monumentum aere perennius”-nak szánta. A könyv megjelenése után elhatározta, hogy az ifjabb költőnemzedéknek prózában adott tanácsait is egybefoglalja, s kihagyva minden járulékos elemet, mintegy kőbe vésvé, végrendeletként hagyományozza az utókorra mindazt a véleményt, amit a nemzeti nyelv és irodalom kérdéseiről, a nemzeti költő magasztos alakjáról és hivatásáról tanulmányai, tapasztalatai, elmélkedései során kialakított. Így jött létre, élete utolsó nagyobb alkotásaként az a két füzetbe tisztázott tanulmány-sorozat, ami *Értekezések I. 1828.* és *Értekezések II. 1837.* címmel található az író hagyatékában. Töredék e két összetartozó munka; azért is, mert az utolsó simitás hiányzik róla; de a szó műfaji értelmében is. A fragmentum, mint a kor szépirodalmi hatásokra is számító értekező prózájának egyik formája, szíltében divatozott B. korában, s egyebek között leginkább Herder munkái tették közkedvelté. Erre a hagyományra, fiatal éveit legmélyebb benyomásaihoz nyúlt vissza az öreg líterátor, mikor maga is töredékek írására szánta magát, hogy egy tőről fakadó, de összefüggésükben már ki nem fejthető vezérgondolatait még egyszer előadja honfitársainak.

Az *Értekezések I. 1828.* felírási füzet a *Pennatsata* utolsó változat szerinti *Előbeszédet* és *Első Értekezését* tartalmazza. Az író megtartotta a régebbi eredetre utaló évszámot is, csak éppen néhol átjavította és 1836–37-ben újra másolta. A szöveget l. alább, I. sz. alatt. — A második füzetbe újabban megformált értekezés-sorozat került, melynek legkorábbi változata a *Versék* soha még nem jelent II. kötetével kapcsolatos tervezetésekre, a húszas évek második felére nyúlik vissza. B. a *Tarlóztatás* c. verset magyarázó hosszabb jegyzet írásával foglalkozott akkor; s az értekezéssé bővült magyarázat egyik variánsából (Ms. 10.218/b., 70–72. f.) alakult ki 1837-ben az *Értekezések II.* része. Hogy az első koncepció a húszas évek végére tehető, annak a tételnek hosszu és többször visszatérő cáfolata is bizonyítja, hogy „az ember középszerűnél egyebet . . . elő nem hozhat”. Berzsenyi Dániel írta le az idézett szavakat *A' Versformákról* a Tud. Gyűjt.-ben (1826. IV. 85–99. l.) megjelent tanulmányában. Eredeti helyükön a régi görögökkel kapcsolatban a következőképpen hangzanak (92. l.): „ . . . ők tudták, hogy az ember középszerűnél egyebet sem elő nem hozhat, sem-el nem fogadhat tökéletesen”. Az emberi szellem erejében és az emberiség természettől rendelt hivatásában felvilágosodott tanítómestereihez hasonlóan mélyen hívő B. a szerző neve alá saját folyóiratpéldányában a következőket jegyezte: „pauvre garçon! si tacuisses — —”

Végleges szövegnek az 1828-ból keltezett *Értekezéseknél* a hagyaték R. u. i. 4° 79. 6., az 1837-inél ugyanott a 12. számú kéziratot választottuk. Más olyan változat nincs is az író fennmaradt papirosai között, amely a munkát *teljes egészében* tartalmazná. Az első rész kézírata befejezett és nyomdakész. Az 1837-i füzetben ugyancsak készek a szövegek, a jegyzetek azonban puszta számozással, minden közelebbi jelzés nélkül, egymás után másolva következnek utána, s nincsen jelölve, hogy a főszöveg melyik részéhez szánta azokat az író. Kénytelenek voltunk tehát mi

keresni meg feltehető helyüket. Az 1–4. hovatartozandóságának eldöntésében B.-nál semmi útmutatást nem találtunk; az 5–16. jegyzet elhelyezésében a R. u. i. 4° 81/2. 14. jelzetű kéziratot vettük segítségül. Az ottani e), l), o) és q) betűjelekhez illő jegyzetszöveget az utolsó változat végére másoltak között nem találtunk; a d)-nek megfelelő – egy rövid latin mondat – valószínűleg bekerült a főszövegbe; a k)-hoz jegyzetszöveg van ugyan, de a főszövegnek az a része, amelyre vonatkozott, kimaradt az utolsó variánsból. (374. l. 37.) A két latin verssort itt közöljük:

Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis.

Lucretius.

A 16. után következő jegyzeteket az első négyhez hasonlóan magunknak kellett elhelyeznünk. Ezek közé is keveredett egy olyan, aminek nem találtunk helyet. Valószínűleg itt is, mint előbb, az alapszöveg maradt el mellőle. A jegyzetek listáján a 22–23. számú között foglalt helyet, a következő szöveggel:

Le premier fruit du devoir, de l'exactitude à le remplir, úgy mond egy nevezetes Író, (a' kívül mindazáltal sok egyéb dolgokra nézve nem lehetünk egy értelemben) est l'actuelle jouissance d'un bien au-dessus de tous les biens, le calme intérieur et la paix et le doux contentement, et cette joie pure qui console l'âme des traverses de la vie, et la transporte et la dilate comme en un monde meilleur.

Az 1837-ből keltezett értekezések közül az I–III. már egyszer megjelent nyomtatásban Szinyei B.-életrajzában (173–201. l.). Az akkori kiadó azt állítja, hogy a szöveget „muzeumi kéziratból”, vagyis az OSzK.-ból közli. Mi ott hiába kerestük az *Értekezések* kéziratát, s ezért valószínűnek tartjuk, hogy Szinyei tévesen jelölte meg B. munkájának lelőhelyét; szövege egyébként néhány apró másolási hibától eltekintve, megegyezik az akadémiai kéziratával. (R. u. i. 4° 79., 12.)

Az 1828-ból keltezett *Értekezések* létrejöttének ismertetett körülményei magyarázzák, hogy a végleges szöveget csak egy másolatban találtuk az író hagyatékában, és mindössze egy fogalmazvány őrizi az átdolgozás emlékét. (R. u. i. 8° 80., VII. 69.; szövegét I. alább II. sz. alatt; a 709. laphoz kapcsolódik.) Annál több fogalmazványt és töredéket ismerünk az 1837-es értekezések szövegéből. A *Tartóztatás* c. vers magyarázata közben írott, és már említett prototípust III. sz. alatt közöljük. (Ms. 10.218/b. 70–72. f.) A továbbiak, a végleges szöveg rendjében a következők:

IV-el ellátva iktatjuk be az első értekezés elejének egy korai változatát. (R. u. i. 8° 80. VI. 46.)

V-el a 368. l. 18. sorához tartozó 5. jegyzet változatát közöljük, amely az R. u. i. 4° 81/2. 14. jelzett alatt őrzött kézirat szerint a) szignatúrával is szerepelt. (R. u. i. 8° 80. VII. 99.)

VI. sz. alatt az utolsó megfogalmazás 377. l. 18–23. sorához kapcsolható kitérést közlünk. (R. u. i. 8° 80. VI. 28.)

VII. és VIII. alatt egy bizonyos e) jegyzetet iktatunk be. (R. u. i. 8° 80. IV. 19. és IV. 16.)

A IX. sz. alatt közölt töredékes fogalmazvány (R. u. i. 8° 80. IV. 27.) a végleges szöveg 393. l. 32–38. soraival mutat rokonságot.

A legutolsó töredék-csoport közepén (X.) egy, az Akadémiát bíráló vitairás pontokba foglalt vázlata áll. — Milyen hévvel sürgette korábbi munkáiban az író egy akadémia felállítását, olyan elkeseredéssel támadta most a Magyar Tudós Társaság munkásságát. Az ellenszenv legrégebb gyökere nyilvánvalóan ott keresendő, hogy az új intézményben Kazinczy, illetve annak hívei vitték a főszerepet. Személye iránt sérelmesnek érezte, és a magyar Akadémiához éppen nem találta méltónak a száműzött, hogy fontos hely jutott benne az „álnevű” Toldy (Schedel) Ferencnek, aki legújabbán azzal tette fel a koronát B.-ellenes, vagy Linzben annak vélt munkáira, hogy olyan bírálatot írt a költő *Poétai munkáji*-ről, amely őt lelke mélyéig felkavarta, mert legszentebbnek tartott hivatásérzetében bántotta meg. A töredék idézetei mind Toldy ezen kritikájából valók. (Vö. BJÖM. I. köt. 270—271. l.; ezt a vázlatot kiadásunk I. kötetének összeállításakor még nem ismertük. — Az öreges, apró betűkkel írott, agyonjavított fogalmazvány két különálló darabból áll (2 + 1 levél). Jelzete: R. u. i. 4° 79. 3—9. f.

A töredékhez néhány késői, reszkető kézzel fogalmazott szöveget csatoltunk, amelyeket a másik öregkori műhöz, az 1837-i *Értekezések*hez közvetlenül nem kapcsolhattunk. Jelzeteik: R. u. i. 2° 18., 88.; — uo. 98.; R. u. i. 8° 80., VI. 25. (XI—XIII.)

I.

1828.

ÉRTEKEZÉSEK.

I.

A' Pesti Tudományos Gyűjteményhez Toldalékul.

Maximum in dicendo vitium est, a vulgari genere orationis atque consuetudine communis sensus abhorrere.

CICERO.

La recherche des phrases nouvelles et des mots peu connus vient d'une ambition scholastique et puérile.

MONTAIGNE

ELŐBESZÉD.

(1828.)

Az olyanféle tudós vetekedésről, melyet mi nállunk, Bessenyei György és több más érdemes hazafiak után, pennatsának vagy tollhartznak nevezni szoktak, sokan sokféleképpen ítélnék, vélekednek; — a' mint ezt már ezen szerentsés folyamatú 's valóban közhasznú Gyűjteménynek kötetiből-is kiki többször és eléggé tapasztalhatta.

Némelyek t. i. haszontalannak és szükségtelennek állítják azt. Mások tsupa mulatságnak és hívságos időtöltésnek, vagy elne- 's tudományfitogatásnak nézik. Más némelyek, a' gyakran tapasztalt visszaélés miatt, egyenesen rosszallják, minden alkalmatossággal betsmérik, és nem tsak azt, hanem még a' kritikát és az úgy nevezett *recenziót*-is, általán fogva kárhozattják.

Mások ellenben nagyon-is kedvelik, hathatósan pártját fogják, védelmezik; és, mint igen jót, igen hasznost, minden kivétel 's kifogás nélkül ajánlván ditsérik, magasztallják.

Vagynak Ezek között olyanok-is, a' kik, igen keveset gondolván egy régi Böltsnek imezen mondásával: „*Nimum altercando veritas amittitur*,” — nem tsak az efféle versengést, visszálkodást, heves, zajos perlekedést, jónak és hasznosnak lenni vélik, 's azért a' magyar litteratúrában-is örömet láttják; de még a' kiméltetlen és személyesértő durva kotzódást, goromba veszekedést, 's mitskolódva garázdálkodó dictatori hatalmaskodást sem ítálják; még azt-is szabadnak, vagy legalább menthetőnek, és, mint kevés kárt okozható téntavesztegetést, könnyen eltűrhetőnek 's megbóthsáthatónak ítélik.

Nem tsuda tehát, hogy a' tsatázásnak, vagy tollhartznak, illy nagy buzgóságú pártfogóji, ma már a' józanabb szabadságnak 's szebb és tsinosabb beszédnek még tsak említését-is kedvetlenül hallják. Nem tsuda, hogy a' tanult és jól nevelt emberekhez, tudós hazafiakhoz illő határ' 's mértéklet' ajánlását félre értik, balra magyarázzák, 's az illyetén szükséges tartózkodást és szelid emberséget gyávaságnak, értetlenségnek, félszeg tartózkodásnak nevezik és tartják! 's a' t.

Azt lehet, mind ezen vélekedőkre 's tanátsadókra nézve, méltán és igazán mondani: hogy, valamint akármely egyéb hasonló nemű tudományos kérdések' fejtegetésében, úgy itt-is és ebben-is, a' ki miképp' ért a' dologhoz, vagy-is inkább és tulajdonképpen, a' ki millyen oskolai párthoz, különös zelű felekezethez tartozik, és a' miként, ugyanazon párt', felekezet', vagy oskola' véleményeihez 's feltett szándékihez, és a' maga saját természetéhez 's hajlandóságához képest, az egész ebbéli kérdést felvenni, 's annak tárgyát és értelmét illyen vagy amolyan nézőpontból tekinteni szokta, — úgy szól hozzá, 's a' tudós Világ előtt-is úgy íté, úgy beszél róla. A' nélkül t. i., hogy azt már előbb, a' mint illik és kell vala, magában és voltaképpen 's egész kiterjedésében megvizsgálta, 's minden mellyékes tekintet és részrehajlás nélkül fontolóra vette volna. Önként és természet szerint következik pedig, nem tsak most és a' mi litteratúránk' jelenkori különös állapottyában 's még ma-is igen szűk körében; hanem másutt-is mindenkor és mindenütt, hogy, a' ki millyen olvasókra talál, olyan bírakat lel, és a' szerint ítéltetik-meg; úgy, hogy, akármiképpen vélekedgyék, 's akármint mondgyon és javallyon az iránt valaki nékik, minden bizonynal: *laudatur ab his, culpatur ab illis*. HORATIUS. (Van, ki ditséri, van ellenben, ki gyalázza-is őtet. VIRÁG.)

Így van ez, mondám, általán fogva, 's mindenkor és mindenütt, illyen körülmények között; és így van ez különösen ma mi nállunk, az ebbéli kérdésekre nézve. 'S talán nem-is lehet még másképpen. Sőt így lészen és így marad ez, hihetőleg, még egy ideig ezután-is. Mind addig t. i., míg az efféle kérdések és azok miatt már többször támadott 's továbbra-is könnyen támadható visszálkodások és ítéletbeli tévelygések

majd egykor (a' tudományos kultúrának közönségesebb elterjedésével) lassanként letsendesedvén, tsillapodván, végre talán megszünhetnek. Azaz: míg majd az ilyenemű tüzes villongások, 's némellykor elég dísztelen és haszontalan *vetelkedések*, 's személyesértő rít *veszekedések*, illőbb és szelidebb, 's minden tekintetben sokkal hasznosabb és ditséretebb tudós *vetelkedésekké* válhatnak; 's míg e'-szerent majd akkor, a' valódi tudomány' 's józan okosság' és igaz böltsesség' nagyobb 's fényesebb világánál kiki jobban és tisztábban láthatván, a' megegyező köz értelem' 's jobb és helyesebb ízet' segedelmével szinte minden Olvasó tudhattya 's érezheti, mit kellessék az ilyenféle kemény és haragos tsatázásokról, 's minden egyéb hasonló nemű perlekedésekről ítélnie, tartania.

Úgy vevén 's tekintvén azonban a' dolgokat, a' mint ma vannak, nem pedig úgy, a' mint, némellyek' ítélete szerént, a' közelebb elmúlt nevezetes századnak második felétől, 's még inkább és különösebben annak utolsó negyedétől fogva, már valahára méltán lehetnének, 's több más Európai népek' történeteihöz és intő példájához képest talán valósággal lenniük kellene, 's végre talán majd egykor tsakugyan lenni fognak, — nem lehet tagadnunk, sőt igazán 's egyenesen meg kell ismárnunk és vallanunk *azt*, hogy ettől az ohajtvá vártt szebb és örvendetesebb idő-kortól (úgy mint a' nemzeti nyelv' és tudományosság' illy kívánatos elterjedésétől, virágzásáról, 's általában az elmék' illy közönséges felderülésétől) még most ugyan elég meszsze vagyunk! Tegyük hozzá, 's mondgyuk ki bátran és világosan újra, (ám bár ezt ma sokan nem örömet hallják), hogy annak szerentsés elérkezéséig talán még ezután-is elég számos esztendőök lefolyhatnak. —

De mi rajtunk áll mindazáltal már ma-is, és, a' mit soha nem kell elfelejtenünk, egyedül tsak mi töllünk magunktól függ, hogy annak elérkezhetését, a' mint már egykor (1821) bővebben említettem, lehetőképpen siettessük! Mi rajtunk áll ma-is, és egyedül tsak mi töllünk magunktól függ legalább az, hogy e' végett mindent elkövezzünk, minden megtegyünk, a' mit tehetünk, és a' mi most töllünk még valóban kitelhetik. Erre pedig szükséges, hogy, kiki a' maga részéről és a' maga különös állapotjához, helyzetetéséhez, sorsához és idejéhez képest, egész tehetsége 's tudománya szerént igyekezvén, iparkodván, 's erejét és szándékát másokéval egyesítvén, (a' nyelvrontók' gyáva seregének otromba 's erőszakos újításit ellenben egy szívvel és szájjal kárhoztatván); mindnyájan azoneggy fő tzelra nézzünk, arányozzunk, törekedgyünk; és így, elszántt köz akarattal, 's hazafiúi szent tűzzel, állhatatos buzgósággal emberkedvén, ahhoz mennél előbb el-is juthassunk, vagy legalább közelíthessünk!

Ez a' vigasztaló 's bátorítva serkentő gondolat; ez a' hazafiúi tiszta jó szándék, 's eltökéltt erős akarat éleszsen, indíttson és vezérellyen ma minket, valakik (mint Írók, vagy nemzeti Költők) népünknek, hazánknek, igaz lélekkel szolgálunk; valakik, egyedül a' nagy Egésznek köz javára 's ditsőségére nézvén, egyes, magános erőnk' tsekélységéhez képest, tovább-is használhatni kívánunk, 's tsendes bátorsággal és bizodalommal munkálkodva, használni remélhetünk. —

Illyen kívánság, illyen jó reménység 's méltó bizodalom adá különösen nekem-is már több ízben, és adgya ma-is a' tollat újra kezembe. És, a' néhai nagy érdemű 's valóban tiszteletre méltó Kiadó (Petróza

Trattner Mátyás) által barátságosan felszólíttatván, 's mind az ő többszöri szíves és hathatós kérésének, mind más jó barátim' hasonló kívánásának engednem kellett, ilyen okból és ilyen szándékkal választék én ezen Értekezésimnek fő tárgyaúl-is egy olyan kérdést, mely a 'nemzeti nyelv' és tudományosság' előmenetelét, gyarapodását, emelkedését oly igen közelről illeti; 's mely most, ugyanazért, a 'Magyar Tudósok' figyelmére minden tekintetben oly igen méltónak lenni látszik.

Az imént említett sokféle 's nagyon különböző véleményeket mindazáltal most itt még bővebben előhozni, újra megvizsgálni, fejtegetni, 's vagy azokat egyenként és rendre megtzáfolva roszzszallani, általán fogva kárhozhatni, vagy a' több rendbéli tudós vélekedőket egymással valami módon megegyeztetni, 's így az ebbéli nehéz és szövevényes kérdést legittén szinte végképpen elhatározni, — nem szándékozhatom, 's nem-is szándékozom; sem magamat olyan hiú reménységgel, mintha én azt valóban elhatározhatnám, nem biztatom, ketsegettem, — jól tudván és érezvén, mind saját tehetségem' elégtelenségét, *Non nostrum inter eos tantas componere lites!* mind az olyatén igyekezetnek tellyes haszontalanságát.^{a)}

Még kevesebbé lehetne szándékomban: ez iránt és e' miatt, akár most valakivel különösen ellenkezve sokat bajlódni, (ámbar ezen bajlódást, ellenkezést, a' dolognak természeti művoltához képest el nem kerülhetem egészen); akár valaha máskor valamelly hasonló perbe, tüzes vitába, ereszkedni; — a' mellyre, valósággal, sem kedvem, sem időm nem volna.

Meg kell tehát elégednem, és örömet meg-is elégszem azzal, ha ezen meszsze kiterjedő tudományos tárgyról, és annyiszor hánytt-vetett kérdésről, saját véleményemet, noha némellyekével nagyon ellenkezik és semmiképpen meg nem egyezhet, egész egyenességgel és bizodalommal kimondhatom. Mert erre több okaim vagnak, 's engem-is, mint írórt és hazafit, a' felyebb mondottakhoz képest, elég erős okok indítanak, ösztönöznek.

Ezt pedig itt talán most annál bátrabban és egyszersmind annál méltábbbán tselekedhetem, minthogy az ilyenféle tudományos tsatáról ezen Gyűjteményben (a' mint már mondám) gyakorta lévén emlékezet, akkor ott az én nevem-is többször előfordúlt; a' nélkül, hogy azért még mind eddig valaha közbe szóllani, vagy ama' régi Költővel azt akartam volna kérdezni: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam* — ? Igaz pedig és tagadhatatlan, a' litteratúrai ('s különösen és név szerént a' magyar litteratúrai) tüneményekre nézve-is, hogy némellykor valóban nehéz, „szatírát nem írni!” ...

Úgy látszik nékem, és több más, nem tsekély eszű, nem kevés tudományú, 's nem érdemetlen Írókkal, azt tartom én-is, hogy némelly esetekben, különösen pedig és főképpen mikor a' védelem és válaszadás szemlátomást szükségtelen volna, legjobb felelet és oltalom — a' hallgatás! ^{b)} 's a' tsendes, békes eltűrés! (A' melly különben-is, hogy Faludi Ferentz' szavait költsönözzük, életünknek legjobb igazgató törvényne, maximája, 's minden böltseségnek szinte fele-része). ^{c)}

Élég ugyan-is olyankor, és nem tsak szabad, hanem illik-is, az egész dolognak megítélését a' józan és egyenes gondolkodású tudós Olvasók' böltseségére hagynunk; az értetlenek' és igazságtalanok' hiú

beszédire nem ügyelnünk; és, ha valóban vigasztalásra volna, vagy lehetne szükségünk, magunkat hazafiúi szándékaink' tisztaságával, 's köz haszonra intézett szíves ügyekezeteink' akármí tsekély, vagy tsekélynek látszó, de bizonyos, és néha minden reménységünket fellyűlhaladva bőven megjutalmazható következésével vigasztalunk; 's a' többit az Időtől várunk. Igen-is, az Időtől! mely t. i. előbb vagy utóbb mindent helyre hozván, 's kinekinek megadván azt, a' mi az övé, majd egykor mi nekünk-is igazságot szolgáltathat. (Ha bár ez főbnyire későn, és rendszerént csak halálunk után, szokott-is megtörténni.)

Ezt kelle nékem valósággal már több Írókra nézve, különösen pedig és leginkább azon egynéhány ismeretlen, azaz, magokat meg nem nevezve mások' neveit emlegető, 's másokról nagy-bátran, de csak önmön magokhoz képest ítélő 's ítélhető, gondolatlan Írókra nézve tselekednem, a' kik közül némelyek talán nagyon-is megérdemlették volna, hogy ebbéli tetteik' következésit velek legottan és tellyes mértékben megéreztessük. Nem ártott volna, mondom, legottan felszóllalunk, és, az ő példájokonn újra megmutatva, mindenek előtt világossá tennünk: Mi nagy tanátstalanóság légyen némelly magavéltt szeles Írónak részéről, még a' névtelenség' árnyékában-is, másokat minden ok nélkül, vaktában és orozva megtámadni, 's írgykedve, rosszszalkodva kissébbíteni; vagy, a' már ismeretessé lett és elég régtől fogva híjában viseltt tsúfos álartzát letéve, 's magát elvégre megnevezve-is, valakit holmi hazug tsevegéssel, új meg új mendemondákkal, 's akár most találtt, akár pedig már előbb régen koholtt, és ebédlő társainak mulatására mindenkor örömet és egész készséggel „elmondott” ízetlen mesékkal 's beteg-álmólátásokkal ingerelni, rágalmazni; 's ezt tselekedvén, balgatagúl még azt vélni, gondolni, reményleni, hogy azok a' sok furtsa 's igen kellemetlen „hírek”, a' melyek ötét, éjjel nappal füleibe zúgván, szünetlenül gyötrik, háborgattyák, majd bizony — „*agy fognak elmémülni*”!! . . .

A' Tud. Gyűjteménynek olyan rendbéli figyelmetesebb Olvasóji, a' kik nemzeti litteratúránk' történeteit ismérik, és a' különösebb tünémenyekre vigyázni szoktak, 's ezekről több idő múlva-is megemlékezhettek, — könnyen elérhetik és tudhattyák, ha szinte nem mondom, vagy világosabban nem jelentem-is: *Millyen* értekezések', recensiók', észrevételek', életírások', emlékezetek', 's itélettételek' és tudósítások' betsúlyetes szerzőjiről kellene most nékem itt szóllanom, bővebben és neveik 's érdemeik szerint „*emlékezem*”! Ha t. i. a' feleletet és védelmet — vagy magamra nézve szükségesnek vélhetném, gondolhatnám, vagy a' hazai nyelv' és tudományosság' ügyére tekintve hasznosnak ítélhetném. De régen eltökéltett és mind eddig lehetőképpen meg-is tartott szándékom lévén, hogy a' tudós Világ előtt, különös nagy okok és igen méltó tekintetek nélkül, *a*) soha semmiféle perbe ne botsáttkozzam; nem tudnám valóban, miért és kinek kedvéért, vagy ki miatt kellene most ebbéli szándékomat megváltoztatnom, és ezen régi feltételemtől elállanom; most! mikor az amnyi sok bajokkal 's veszélyekkel tellyes, nehéz és hosszú pályának szinte már végéhez érkezvén, a' még hátra lehető kevés időt sokkal jobb és szükségesebb dolgokra fordíthatom, 's kell-is fordítanom.

Nem lehet pedig és nem-is kell attól főképpen és különösen akkor eltávoznom, 's a' Világ előtt valakivel neve szerint valamely vetekedésbe,

vagy tudományos vitába ereszkednem, mikor már előre jól látom, 's szinte bizonyosnak tarthatom és tartom, hogy a' pert-patvart kereső, zajos tsatára vágyó, mindent merő, 's már eleve mindenre kész, nyughatatlan és kérkedékeny ellenfélben a' litteratort az *embertől*, a' félszeg tudományú gondolatlan és szemérmetlen író, középserű 's irigy verselőt, tudatlan és vakmerő kritikázót, 's lelketlen és magyarságtalan rossz fordított, annak *személyétől*, alig lehetne majd eléggé megválasztanom, különböztetnem. Mikor, mondom, szinte lehetetlen volna, a' kérdésbe vett tárgynak velejére béható, 's a' dolgot igazán és voltaképpen előadva felvilágosító feleletben, mind azt egészen elkerülöm, távoztatom, a' mit az igen-is méltó keménykedésnek egyéb sok és nagy okait nem ismerő tudós Olvasó balra magyarázhatja, vagy legalább nem ditsérhető, jóvá nem hagyhatja; sőt a' mit utóbb (hidegebb, tsendesebb vérrrel) talán magam is sokallhatnék, — nem lévén a' bosszúállásra 's perlekedésre természeti hajlandóságom. (És, ha szinte volna-is, nem kellett volna azt követnem.)

Azért, minden olyanféle haszontalan 's szükségtelen válasz, és még szükségtelenebb védelem, vagy megtzáfoló 's szegényítő felelet helyett, most-is tsak azt mondom: „*Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus. — Neque enim, notare singulos, mens est mihi.* —

Azt ellenben, a' mi az itt következő, 's többféle dolgokat magokban foglaló értekezések' fő tárgyát illeti, és az ahhoz tartozó kérdéseket tudományos tekintetben valamivel közelebből érdekelni, 's netalán valamely felvilágosító rövid választ kívánhatni látszik, nem fogom hallgatással elmellőzni, vagy olyan felelet nélkül hagyni, a' milyenre majd (a' maga tulajdon helyénn) az egyik vagy másik ellenfélnek valamely különös véleménye, 's gondolatlan mondása, vagy rossz és káros következtetésekkel tellyes maximája, méltó lehet. Ezt pedig szükségképpen, és leginkább azért kell tselekednem, nehogy a' jó szándékú, 's talán elég szép tehetségű, de tapasztalás nélkül ma még szűkölködő, vagy már-is valamely új oskolai vak vezér utánm indultt fiatal írók, és az olyan más rendbéli jámbor olvasók, a' kik, kevés előisméretekkel és az ilyenféle dolgokra nézve talán gyengébb ítélőtehetséggel bírván, (vagy nem eléggé vigyáztván, őrizkedvén), könnyen megsalattathattak, — tovább-is mind azt igaznak, jónak, helyesnek és bizonyosnak lenni gondolják, a' mit ezen Tud. Gyűjteménynek olly számos kötetiben eddig-elé senki nem tzáfolt.^e) Nehogy, mondom, így és e'-szerént mind Azok, mind Ezek, még az olyan oktatók' 's vélekedők' szavainak-is hitelt adgyanak, a' kik azt tellyességgel meg nem érdemlik.

Elég sokat ártottak már az ilyen oktatók, vezetők, kalauzok, és az oskolából talán tsak most érkező, de már-is mindent tudó, 's mindent jobban tudó, 's a' nyelv'- és izrontásban egymással szinte veteledve vetélkedő hatalmas doktorok; elég sokat ártottak ők a' magyar litteratúrában már eddig-is, és ártanak naponként még most-is. Idővel pedig még több kárt tethetnének, még nagyobb tévelygést, zavarodást rendezetlenséget okozhatnának.

Ennek ma talán még elejét lehetne venni, Ha t. i. a' hazának kebelében élő, 's ott másokkal egyet értve többet tehető, valódi Tudósok, mint előre néző 's meszszebbre látó bölts emberek, a' kimaradhatatlan következtéseket meggondolnák, 's ha különösen azt-is mennél előbb

szíveikre vennék: „Melly igen könnyen megtörténhetik, hogy az ebbéli segedelem és orvosság későbbben — késő leend!” Mert igaz ám és tagadhatatlan ma-is, 's igaz léssen ám mindenkor és mindenütt ezután-is, a' mit hajdan ama' szép elméjű 's széles tudományú nagy Poéta mondott:

Principiis obsta: sero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

Azonban, ők lássák, mit tselekesznek, vagy miért hallgatnak; ha ugyantsak még tovább-is hallgathatnak, 's hazájok' legnagyobb, legszebb és legdrágább kintsének (a' nemzeti nyelvnek és litteratúrának) megbotsáththatatlan bitangoltatását elnémúlva szemlélhetik! A' mi engem magamat különösen illet: én ugyan régen felvállaltt ebbéli kötelességemnek itt a' külföldönn-is mind addig lehetőképpen eleget tenni szándékozom, valámig tollamat emelhetem, forgathatom. *Defendi rem publicam adolescentens, non deseram senex.*

Jegyzések.

a) Il faut chercher seulement à penser et à parler juste, sans vouloir amener les autres à notre goût et à nos sentimens: c'est une trop grande entreprise.

LA BRUYÈRE

b) Tacendum semper est, nisi quum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et, an contentionis finis utilis sit, non novit, stultis illum adnumerandum sapientes putant.

VIRGILIUS.

c) Így ítélt Epictetus, és így ítélt a' Nagy Máró-is. „Solitus erat dicere: Nullam virtutem commodiorem homini esse patientia, ac nullam asperam adeo fortunam, quam prudenter patiundo vir fortis non vincat.” — Azért mondattya (Aen. I. V. v. 709) az öreg Nautessel:

„Nate dea, quo fata trahunt, retrahuntque, sequamur;
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.”

Igen megegyez evvel, és egyenesen ide tartozik, a' Római nagy Lantosnak imezen vigasztaló bölts-ítése, mellyel egyik legszebb és leg-tökéletesebb ódáját bérekeszti:

„Dürum: sed levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.” —

d) Ilyen okok és tekintetek indították a' Szerzót, már ifjabb korában, (Kassánn, 1789) azon feleletnek írására, melly a' Magyar Múzeum' I-ső kötetének III-dik negyedében (271—330 lap.) találtatik. Akkor ez a' felelet, a' Kassai Társaság' felállítottjának és az említett Múzeum' szerkeztetőjének részéről, minden tekintetben szükséges volt; ország-szerte

mindenütt jóvá hagyatott; 's minden olyanféle dísztelen és haszontalan, sőt az akkori környülállásokban felette nagyon káros perlekedésnek egyszerre véget vetett; minthogy a' józanabb gondolkodású tudós hazafiak' köz ítéletével tökéletesen megegyezett. — Hasonló nagy okok és nem kevesebbé méltó tekintetek indították ötet későbben-is, (ezelőtt egynéhány esztendővel, több ízben) a' nemzeti nyelv' és litteratúra' szent ügyének védelmére.

e) Res falsa et inanis, nisi corrigatur, habet nonnunquam fidem; multique sunt homines iudicii parum firmi, qui nihil audiunt leguntve, quod credant, nisi refutatum sciunt.

SENECA.

Non, ut intelligere possit, sed, ne omnino possit non intelligere, curandum. Propter quod etiam repetimus saepe, quae non satis percepisse eos, qui cognoscunt, putamus.

QUINTILIANUS.

I.

Igaz és bizonyos az, 's ma már szinte minden kétségen kívül lenni látszik, hogy a' Tudományok' szabad országában, és annak külömbféle tartományjaiban, vidékeiben, se' nem szükséges, se' nem hasznos, vagy ditsősséges, 's azért nem-is kívánatos dolog, az igen hosszú mély tsendesség, az igen sokáig tartó fegyvernyugvás.

„Fegyvernyugvás”, mondom. Mert ott, az úgy nevezett örök békességről szó sem lehet. Ez t. i. nem tsak az emberi lélek' legfőbb és legszebb tulajdonságaival 's tehetségeivel, mellyeket az Alkotónak bólts kegyelme nem ok nélkül 's nem elhenyélésre adott néki; hanem a' tudományok', a' szép mesterségek', 's a' nemzeti nyelv' és kultúra' 's tsinosodás' előmenetelével, gyarapodásával, terjedésével, sőt magával a' Természettel, 's annak szokott rendivel, és az Időnek szünetlenül változó 's koronként mindent megújítva változtató sebess folyamattyaival-is, egyenesen ellenkezik. Elannyira pedig és olly igen nagyon ellenkezik mind ezekkel, hogy, az eddig elmúltt ismérteőbb századok' történeteihhez és mindenkori tapasztalásához képest, az ollyatén szakadatlan 's folyvást és örökké tartandó tsendes béke, valósággal tsak az álmok' és éjjeli képzemények' tündér honnyába, vagy temetőhelyekre 's koporsók közé tartozni látszik. Nem tsuda tehát, hogy azt már a' Görög és Római bólts Régiség-is egyedül tsak az Elysiumban, 's ennek ama' virágos és örömmel 's gyönyörűséggel tellyes térségeinn, zöldellő dombjainn, kies erdők' 's ligetekkel, 's szép és vidám hajlékokkal bővelkedő boldog vidékeinn találhatni vélte, gondolta, a' mellyekbe (nem kételkedvén az emberi lélek' halhatatlanságáról) a' kimúltt Jók', Igazak' és Bóltsék' ditsőültt árnyékainak örök lakását helyhezette vala; ama' jobb és szebb Világban t. i.,

„Hol szabadabb levegő szolgál a' tiszta mezőkre
És pirosolló fény; hol más tsillagzatok és más
Nap tündöklenek.” — —

Hartz és küzdés, új meg új baj és bajoskodás; folyton folyó háború, 's szünetlen gond és túsús, szenvedés, fáradozás főbnyire már magában-is az egész emberi élet; 's nem ok nélkül neveztetik földi pályának, és, már Jób' könyvében-is, vitézkedésnek. Ennek a' rövid, de nehéz, és számtalan sok kísértetek 's veszedelmekkel telyes pályának végéig pedig, tsak a' serény, bátor, és semmiféle akadálytól, veszélytől, kártól nem rettegő megtántoríthatatlan igaz erkölcs; tsak a' tiszta jó szándékkal, szíves igyekezettel, eltökéllettel erős akarral, emberkedéssel, fáradozással keresett és szerzett közhasznú jeles érdemi — nyerhet bizonyos győzedelmet, illő jutalmat, ditsősséget, 's valóságos megdicsőítetést! A' letermett, alacsony elme, a' rossz, hamis, kaján és nemtelen szív; a' túnya, rest, félnék, vagy változva változó 's erőtlen és állhatatlan gyáva lélek: 's a' Világ' felfúvokodott kevély és kényes fija, kit a' vak és bolondúl játszadozó tsapodár Szerentse ma talán kedvébe vett és ölénn hozdoz, 's holnap mindenétől eggyeszerre megfoszthat, egy kis tsapással leverhet, porig alázhat, semmivé tehet; de, ugyanazért, mint tsupa játékeszközét, haragjára sem méltóztat, — ne várjon ott és ne reméllyen soha diadalmat. Az erős, bátor és állhatatos bajvivók', elszántt nagylelkű nemes vetékedők' számára kitett pályadíjt, fényes érdemkoronát, örökké-zöldellő borostyánkoszorút, palma- vagy olaj-ágót — nem szokták a' bölts és igaz bírák ingyen osztogatni, méltatlanokra vesztegetni. Nem lehet az — sem a' lomha, dologtalan, és dőzsölve, hivalkodva veszteglő henyeségnek, durva 's alacsony és betstelen gyönyörűségiben elmerültt puhaságnak, sem a' híjában erőkődő, nyughatatlan, irigy és büszke tehetlenségnek, 's a' kész jutalomra váró kevély és felfújt üres dagálnak osztályrésze.

„Az ember él, hal: gazdagot és szegényt,
Koldust, királyt, egy sírba nyel a' halál.

Volt, 's nintsen; megmondva léte.

Por vala, 's por leszen, a' mi tsak por!”

KISFALUDI SÁNDOR.

Ehhez képest: Mind a' népek' és országok' köz dolgaira, polgári vagy társaságos életére, 's akárminemű külső vagy belső, hadi vagy békes foglalatosságaira 's intézeteire nézve, mind az eggyes férjfiak' tudományos munkálkodására, 's közhasznú törekedésire tekintve, szinte betű szerént igaz és bizonyos, a' mit az újabb Időkor' legnagyobb Történetírója (a' Thucydidesék', Sallustiusok', Liviusok', Tacitusok' bátor és hatalmas vetékedő-társa) Müller János imezen szókkal jelent: „*Wo das meiste Leben, dort ist der Sieg: — wo Licht und Feuer, da ist Leben!*”

Jó valóban és igen hasznos, sőt igen szükséges, a' tudós Világban-is a' hadakozás, ellenkezés, 's okokra támaszkodó bátor ellenmondás, — a' tudományos háború, villongás, vetékedés, 's ebből származó közönséges iparkodás, serénykedés, gyors, nyers és kész erő, állhatatos igyekezet, szorgalom, buzgóság, élet és elevenség.^{a)}

Ide tartozik és együtt-jár ezzel, a' nyomtatásban kijött, köz-íteletre botsátott könyvek' gondos és figyelmes megvizsgálása, értelmes, tudós, bölts és igazságos megítélése, bírálása; melly a' *kritika* 's a' *recensio* név alatt elég isméretes, és minden nemzet' litteratúrájában szükséges,

's ugyanazért ma már valósággal mindenütt (nagyobb vagy kisebb mértékben, több vagy kevesebb időtől fogva) szokásban-is van. Mind azon most élő nevezetes népeknél t. i., a' mellyekről azt mondhatni, hogy van már litteratúrájuk; és hogy, következképpen, elmebeli tehetségeikre, tudományos kultúrájukra, 's ennek jelesebb, szembetűnőbb és számosabb eredeti szép és kellemetes gyümöltreire nézve, figyelmet és tekintetet érdemelnek, 's méltán az olyan tanulttább, böltsebb és felvilágosodottabb szabad népek közé számlálthatnak, mellyek az Emberi Nemzet' kinniveltetése' 's tsínosodása' történeteinek évkönyveiben tisztelettel és hálával szoktak említetni.^{b)}

Ez pedig olyan világos és elannyira bizonyos már ma mindenikre nézve, hogy a' ki most az egyiket vagy másikat, vagy mind a' kettőt, azaz, mind a' tudós vetekedést, mind a' kritikát és az úgy nevezett recenziót, általán fogva 's minden kivétel nélkül rosszszallani merné,^{c)} — ugyan-ezen helytelen és gondolatlan tette 's ítélete által tsak azt mutatná-ki minden értelmes olvasók előtt, hogy maga sem tudhatya tulajdonképpen: miről beszéll, vagy mit akar és mit kíván! noha Európában és a' XIXdik századnak már szinte második negyedében él. —

Lehetnek t. i., — a' kérdésbe vett tudós vetekedésről, mint értekezésünk' mostani fő tárgyáról, különösen szólván, a' kritikáról ellenben és recenzióról itt tsak mellesleg és általában emlékeztvén; — lehetnek, mondom, és vagnak-is néha több olyan nagy és erős okok 's igen méltó tekintetek, mellyek, a' szóba jött tárgyak' és kérdések' mivoltához 's az idő' környüállásainak minéműségéhez képest, az ellenkezést, egyenes, hathatós ellenmondást, bátor és állhatatos vetekedést, 's ugyanezért a' dolognak velejére beható szoros megvizsgálást és ítéletbeli keménykedést, szükségessé teszik. A' melly bátor és elszánt tudós ellenkezést mindazáltal (bár mi kemény volna-is talán az ellenfélre nézve) egyedül tsak annak feltett saját jó tzélya, jó vége, 's közhasznú különös tulajdonsága szerént kell tekinteni; következöleg az agyaskodva különösködő fejességtől, megátalkodott, makats és semmi józan okra, semmi szelid szóra 's barátságos intére nem hajló grammatikusi gögös akaratosságtól, illőképpen megválasztani, különböztetni. Mert az, evvel éppen nem egy! és ehhez (a' magavéltt 's engedni nem tudó duzma kevélységhez) tsak úgy hasonlított, mint a' valódi Tudósok között szabadon gyakorlott tisztességes vetekedés, az embertelen, durva, goromba veszekedéshez, 's személyesítő kardoskodáshoz hasonlíthat. Sőt inkább annyira különböz és oly igen eltávolzik ettől, mint az égi tengelynek két vége meszsze van egymástól; mint az ép, tiszta, világos értelem, mint az érett és józan ész, különböz az értetlenségtől, 's a' kimiveltt tsinos izlettel párosodott széles és mély tudomány 's igazi böltseség, 'a' mások utánn vaktában indúltt üres tsevegők' oktalanságától, iskolai böltseségétől;^{d)} 's azon esztelen, kába szélességtől, a' melly, hogy Falduival szóllyunk, zavarva keverve visszajár minden ügyiben, 's perrel kezdi, patvarral végzi minden dolgát.

Ehhez képest: a' kétféle, 's egymással egészen és voltaképpen, 's úgy szólván szinte tőhegygyel ellenkező két különös dolgot öszekeverni, egymással feltserélni, 's egyiket a' másik helyett, vagy a' másik gyanánt venni, 's azt ezért és e' miatt betsmérelni, gyanússá tenni, rosszszallani, kárhoztatni, — igen viszás, 's minden tekintetben felette helytelen és igazságtalan tselekedet volna!

Rossz és ártalmas a' visszaélés kétség-nélkül mindenkor és mindenben. Rossz, káros, rút és gyűlöletes a' mindent mérő, mindenbe kapó, 's a' Jobbak ellen váltig ingerkedve semmit sem általló, fürtsa, szeles tudatlanság és eszelősködés;^{e)} a' minden határt és mértéket meghaladó vak buzgóság, 's magahitt dagályos értetlenség; a' nyughatatlan, kaján irigykedés, keresve keresett visszálkodás, zajos, matska-terlekedés; személyesértő garázdálkodás, öklelődés; a' szünetlenül felekező, hízelkedve, hazudozva, ditsekedve, 's másokat kissebbítve pártoskodó, gyáva gonosz lélek! 's emberekhez, főképpen tanult emberekhez, férjfiakhoz, tellyességgel nem illő róka-, majom-, és matska-termezet! Rossz igen-is, és felette káros a' visszaélés mindenkor, mindenütt és mindenben; a' mint erről senki sem kételkedik, és okossággal nem-is kételkedhetik. De még ez, a' magában jó 's ártatlan, sőt igen hasznos és igen szükséges dolgot, nem teheti, 's bizonyára nem-is teszi soha rosszá, sem haszontalanná, vagy szükségtelemné. ('S vallyon! mivel nem éltek már az emberek és mivel nem élnek még ma-is mindenütt vissza? A' legjobb, legfőbb és legszentebb dolgokkal leginkább és leggyakrabban!) És e' tekintetben-is méltán azt lehet mondanunk, egy régi nagy-nevű Poétával: „*Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.*”) —

Bizonyos dolog egyébaránt, és, ha nem említendők-is, önként értetődnek, hogy e' végre több rendbéli jeles tudomány, nagy és éles ész, érett és tehetős elme, 's szabad és egyenes lélek; vagy, más szókkal, ép és gyors értelem, kész ítélőtehetség, sok előisméret, többféle hosszszas tapasztalás 's gyakorlatosság, tökéletes nyelvbirtok és nyelvtudomány, helyes és kivívott kényes ízlet, 's mind ezek mellett egyszersmind hazafiúi tisztza jó szándék és eltökélt akarat, 's igaz és bölts emberhez, buzgó hazafihoz illő állhatatos lelki erő, 's megtántoríthatatlan nemes bátorság kívántatik. Ide járúl és ezekhez tartozik még különösen az eléggé gyakorlott 's könnyen és minden hiú tzifraság nélküli tisztán folyó szép és tsinos toll; de mellyet az Írónak siető kezében mindég az igazságot kedvellő 's híven kereső, mindenben és mindenütt a' közjóra néző 's mindent e' kettőhöz mérséklő, bölts és figyelmetes elme 's józan ész vezessen, igazgasson.^{f)} Hogy t. i. soha semmiképpen kárt ne tegyen; különösen pedig, hogy a' Jobbak és Jelesebbek között, (kiket, mint valódi Tudósokat, igaz Költőket, vagy ritka tehetségű derék Művészeket, a' nemzetnek jobb és értelmesebb része méltán betsúlhet), senkinek sérelmet ne okozzon. A' mitől az igaz lelkű Magyar Író annyival inkább fog mindenkor, és főképp' azon esetben őrizkedni, ha az olyan rendbéli jeles hazafiak netalán valamely különös tzélú felekezet' és üldöző gonosz tzimbora' gyűlölségének tárgyai volnának, 's magokat talán úgy, a' mint kellene, 's illenek és szükségeses volna, nem-is védelmezhetnék! —

Kétséget sem szenved valósággal, hogy az illetén háborúnak, tudományos pernek, vagy tudós vetekedésnek (tollhartznak) illő, 's a' nemzeti litteratúra' javát és diszét tekintve *hasznos* folytatására, mind ezek a' szép tehetségek, szív- és elmebéli jó tulajdonságok, 's többféle jeles ismértek, tapasztalások, mindenképpen szükségesek, 's mindenkor mindenütt okvetetlenül megkívántatnak. (Ha bár igaz-is, hogy mind ezek igen ritkán eggyesülnek, igen ritkán találtnak eggyütt, egy személyben, egy tudós hazafiban.) Mert könnyen elgondolható, 's már magában-is elég világos és önként szembe tűnő dolog, hogy ezek' birtoka nélkül

győzedelmet, és felvett ügyében közhasznú szerentsés kimenetelt, senki sem várhat, 's nem-is remélhet; bár mi nagyon megérdemlené-is talán egyébaránt a' vetekedve vetelkedő tudós fél, mind szándéka' tisztaságára 's egyenességére, mind ügye' jóságára tekintve, hogy a' rossz-akaratú 's igazságtalan ellenfélné diadalmaskodnék. A' mindennapi tapasztalás mutatta, már a' polgári köz életben-is, hogy az értetlen és alkalmatlan védő még a' legjobb ügyet-is megronthatta, 's rendszerént meg-is rontta, vagy legalább kétségessé teszi, 's szerentsélteti, sőt, ha vigyázatlan és az igazsággal keveset gondoló bírák előtt foly a' per, bizonyosan el-is vesztí.

A' fellyebb mondott esetekben, az ugyanott érdeklött különös körülmények és főbb rendbéli tekintetek – valamint egy részről az igazságtalanságot és az illő határból kitérő 's minden szükség nélkül keménykedő bosszús indúlatot, mértékletlenséget, úgy más részről viszontag és különösen az igen nagy kiméllést, idétlen kedvezést, vagy méltatlan szánakodást, 's egyéb akármiféle hasonló helytelen okból és mellyékes tekintetből származható lágyságot, gyengeséget, litteratori gyarlóságot, semmiképpen meg nem engedhetik. Sőt azt, és még inkább az illetlenül símogató tzirókálást, hízelkedést, 's az egyik vagy másik felekezetnek és ilyen vagy amolyan iskolai pártnak kedvét kereső, 's azért talán már eleve bő kamat' fejében költsön adott hiú ditséretet, – minden kifogás 's ellenvetés nélkül tellyességgel kizárják, és, mint valóságos gyávaságot, káros, veszedelmes értetlenséget, vagy elvetemedt álnok alatonyságot, 's rútúl ravaszkodva tsapodárkodó tzimborálást, (melly a' bátor és szabad lelkű, 's ugyanazért nyílt egyenesséjű, igaz Magyarának minden afféle tznkosságát és hamiskodást útáló természetével különben sem férhet-öszve) nyilván és mindenképpen tilalmazzák. –

Azt mondhatni, a' nemzeti litteratúrában megjelenő különösebb és váratlanabb tüneményekre nézve-is, hogy azok miatt némelykor szinte még a' némának-is meg kell szóllalnia! Ha t. i. ugyanazon litteratúrának még talán elég gyenge 's éretlen korában és elég szűk körében, több ideig vigyázva figyelmeztve hallgatván, 's mind azokat tsendesesen eltűrve szemlélvén, naponként érzi, látta, 's hová tovább mind inkább tapasztalja, hogy az Igazságnak, hogy a' józan Ísznek és Tudománynak szent ügye, hogy a' Nemzetnek ősi szép nyelve, litteratúrája, karaktere, vagy érzés- 's gondolkodásbeli saját jó tulajdonsága, eredeti különös nemzetisége, őtet (mint embert és hazafit) arra inti, 's azt kívánja tőlle. És, tegyük hozzá, ha méltán gondolhattya, remélheti, hogy ebbéli jó szándéka, igyekezete, fáradsága, 's hazafiúi szives intése, javallása, nem lehet sikertelen, nem maradhat minden haszon és foganat nélkül. A' mit-is, legalább azon értelmesebb és tudósabb olvasók' részéről bátran és bizvást remélhet, 's talán meg-is várhat, a' kikhez a' köz ügynek védelmében leginkább és szinte különösen szóll; a' kikkel az egész nemzet előtt nyilván és szíve szerént beszéll; 's a' kiknek bölts itéletében és hazafiúi tiszta buzgóságában fő reménységét, bizodalját helyheztetí. Mert az ilyen rendbéli tudós olvasókról méltán felteheti már előre, hogy meg fogják ök-is gondolni, 's illőképpen fontolóra venni, mely igen szükséges légyen, minden efféle gonosz nyavalyának már első kezdetekor ellent állani, 's további terjedését köz erővel akadályoztatni; bizonyos és tagadhatatlan dolog lévén, ezen értelemben és tekintetben-is, imez ismérétes mondás,

melly minden efféle lelki nyavalyára 's káros és veszedelmes tévelygésre szinte majd egyaránt illik: „*Error, cui non resistitur, approbatur; veritas, quum non omnimode defensatur, oppromitur!*”^[h]

Szükséges olyankor, hogy az így érző, így gondolkodó, 's ilyen érzéséhez és gondolkodásához képest tehetsége szerént használhatni kívánó, 's valóban használni akaró tudós hazafi, egy kis korig önnön magáról egészen elfeledkezék. Szükséges, hogy, minden egyéb tekintetet félre téve, semmiféle oskolának, vagy oskolai pártnak, felekezetnek haragjával 's rágalmazó tsevegésivel nem gondolván, egyedül tsak arra nézzen és azon legyen: Miképp' felelhessen-meg mennél előbb, mennél jobban, és mennél bizonyosabb foganattal ebbéli kötelességének, 's ezen szent kötelessége' mély és eleven érzéséből származott 's erőssen eltökélt tiszta szándékának; mellynek teljesítettét továbbra nem halaszthatta.^[i] Szükséges (mondom) ilyenkor, szükséges főképpen és különösen most, már több időtől fogva, a' mi nemzeti nyelvünk' és tudományosságunk' illy kétes és zavaros állapotjában, az olyan elszántt és egyedül tsak a' közzjóra néző tudós hazafinak mindenképpen azon lennie, hogy a' fenyegetve közelgető 's szinte kimaradhatatlan bizonyos kárt megelőzhesse; hogy különösen és mindennek előtte azt a' nyelv- és ízrontó rút nyavalyát, Abdérai tsúfos betegséget, mely a' tapasztalás nélkül szűkülködő 's magára még eléggé vigyázni nem tudó fiatal elméket legkönnyebben elérheti, 's azoknak leginkább és legtöbbet árthat, voltaképpen megismérltesse; 's hogy, annak további terjedését, telyes értelme, tehetsége, tudományja szerént akadályoztatván, a' következőeket most, mikor még talán ideje van, lehetőképpen eltávoztathassa! A' mennyire t. i. ez ma mi nálunk, ilyen állapotban, ilyen körülmények között, egyes, magános embernek, *egy* buzgó hazafinak, keveset tehető tsekély erejétől kitelhetik; — nem lévén, fájdalom! nem lévén mind eddig még olyan tudományos intézetünk, nyelvemelő társaságunk, a' milyent már olly régtől fogva hijában ohajtnak, 's mely ezt jobban és sokkal bizonyosabban megtehetné; mely a' józanabb gondolkodást, és jobb, tisztább, helyesebb ízlést, 's az illőbb, természetesebb, érthetőbb és okosabb beszédet; mely a' könyvbéli vagy írói szebb, tsimosabb magyarságot, 's általában a' nemzeti nyelvnek épségét, tisztaságát, és eredeti karakterét, igaz tulajdonságát oltalmazhatná, megőrizhetné; 's mely annak előmenetelét, gyarapodását, ország-világ szerte tudva lehető jeles érdemekenn épült tekintetével, és főképpen saját jó példájával segíthetné, igazgathatná, 's a' szónak ezen értelmében a' fiatal Írókat vezérelhetné. 'S tegyük hozzá: mely így és e'-szerént mind ezen ditső szép nyelvnek tudós ismételét hathatósabban előmozdítaná, terjesztené, mind pedig, ugyanez által, egyszersmind az okos, hasznos, és magában éppen nem tilos, sőt igen is szabad és kívánatos, 's főképp' a' tudományokban felette szükséges elmúlászthatatlan újításnak, egyengetve, jobbitgatva, szépítgetve tökéletesítő, 's lassanként valóban gazdagító bővítésnek igaz úttyát és illő határait kimutatná!^[k]

II.

Úgy látszik, hogy a' mit az itt kérdésbe vett tudós vetekedésre, tollhartzra, 's elkerülhetetlenül szükséges ellenkezésre; vagy tudományos

vitára nézve, eddig-élé mondanom lehetett és kellett, elég világos és bizonyos igaz, mind azon tudós emberek' szemeihez, a' kik e' dolgról voltaképpen ítélnének, 's az ebbéli kérdésekhez méltán szólhatnak, és, ha szóllanak, figyelmet érdemelnek. Abban legalább, ha felette nagyon nem tsalatzozom, szinte mindnyájan megegygyeznek, hogy a' tudományos vetekedés magában tekintve 's illő feltételek alatt soha nem lehet káros és tilalmas. De igaz ám egyszersmind, és nem kevesebbé tagadhataltan: hogy, ha per támad-is a' Tudósok között, és ha következőleg kéntelenek ők-is, egymással ellenkezni, 's a' Világ előtt háborút viselni, vagynak az ollyatén ellenkezésnek és hadakozásnak-is bizonyos határai 's kiszabott törvényei, mellyeket soha semmi esetben és semmiféle szín vagy ürügy alatt sem szabad általhágnio, kedvek szerént megszegni. Akár az ollyan főbb rendbéli nagy okokból és a' közjót egyenesen illető, 's azért igen-is méltó tekintetekből, a' millyenokról már előbb elég bőven emlékezőnk; akár pedig saját különös, vagy személyes ügyök' védelmére, (azaz, kétségbe vett, vagy helytelen gyanánt roszszallott állítmány-nyaik', véleménnyek', 's talán méltatlanul megsértett litteratori jó hírek' nevek' oltalmára) kellessék-is vitába ereszkedni, pert folytatni, és netalan az igazságtalan ellenfélnek szín-okaira, tsalárd eszeskedésre, 's egyéb akármiféle helytelen állíttásaira felelni: — vagynak még-is, a' mint mondam, vagynak mindenkor és minden esetben ollyan bizonyos határok, a' mellyekből soha sem szabad kitérni; és ollyan törvények, a' mellyeket soha sem lehet megszegni a' nélkül, hogy saját ügyöket ne rontanák, vagy annak valamiképpen ne ártanának; következőleg, egy vagy más tekintetben valóságos kárt ne szenvednének.

Vagyon különösen és mindenek felett egy ollyan közönséges és mindnyájokat egygyaránt illető 's egygyaránt kötelező szent törvény, mellyet még a' legtüzesebb háborúban sem szabad megsérteni; ha t. i. azt akarják, hogy hitelre, bizodalomra, 's mind a' tudós olvasónak figyelmére, mind az ellenfélnek részéről-is minden válaszádsra vagy további feleletre méltatlanok ne légyenek! Ezt pedig szükségképpen, 's annyival inkább és annál méltábban kell akarniok, következőleg mind az olvasó közönséget, mind önnön magokat illőképpen megbetsűlni, mivelhogy, tudós férjfiak és (mint írók, vagy könyvszerzők) nyomtatásban közre adott munkájik által, másoknak-is oktatóji 's a' józan és helyes gondolkodásban több tudományos dolgokra nézve jó szándékú vezérlőji 's tanátsadóji lévén, vagy lenni akarván, 's valósággal használhatni ohajtván és remélvén, nem az alrendű, tanúlatlan, és rendszerént tsak első heves indulataik' vak ösztönét követő, durva, neveletlen személyek közé tartoznak. És, adgyuk hozzá, nem egyedül tsak azért munkálkodnak, igekeznek, fáradoznak, hogy, magokat másoktól valamiképpen megkülömböztetvén, neveiket imigy amúgy, 's akármilyen útakom és módokom, mennél előbb — *híresekké* tegyék!

Ez a' fő törvény — két ollyan névszóból áll, melly annak egész értelmét 's az íróra nézve minden ebbéli kötelességet magában foglalni, elég világosan jelenteni, 's lehetőképpen meghatározni látszik. Ez a' fő törvény, mondom, nem egyéb, hanem — a' valót, az igazat és igazságot mindenkor és mindenütt megbetsűlő, mindenképpen tiszteltben tartó, 's azt soha feltett szándékkal meg nem sértő, minden ravasz fogásoktól, minden hamiskodástól, alattomos álnok mesterkedéstől, tsalfaságtól,

's üres, hiú, disztelen beszéd-től őrizkedő, 's az író-t a' társaságban élő embertől, azaz, a' nyomtatott könyvet, közre jött munkát, tudományos szerzeményt a' szerzőnek személyétől 's polgári állapotjától, vagy hivatalbeli tiszttségétől, mindenha szorgalmatosan és lehetőképen megválasztó, 's az ebbéli nagy különbségről soha el nem feledkező szelíd EMBERSÉG; 's az evvel együttjáró tsinos tisztességes beszéd és díszes ILLENDŐSÉG; — (a' régi Rómaiaknál *urbanitas* és *decorum*).

Ezen utolsó, különösen véve 's magában tekintve felette sokat és sokfélélt jelenthető szónak értelmét nem kell ugyan és nem-is lehet igen keskeny határok közé szoríttani, sem egynéhány más szókkal, mint megannyi bizonyos jelekkel szinte megbélyegezve, világosabbá tenni, vagy már eleve minden különös esetre nagy-bátran és bizvást alkalmaztatni, 's úgy szóllván betű szórént és tsalhatatlanúl meghatározni. A' mit-is annál kevesebbé tselekedhetni, minthogy, a' mint ezt kik jól tudhattya, az idők', helyek', személyek', dolgok és környületek' nagy különbsége 's gyakor változása szerént, és ezen különbség' 's változás' minéműségéhez képest, kétség-nélkül az-is gyakran és nagyon különbözhet, 's könnyen megváltozhatik.

Ez a' kérdés: „*Quid deceat, quid non?*” egyébként-is amaz igen széles értelmű 's igen sokat magokban foglaló nagy és nehéz kérdések' szá-mába tartozik, a' mellyek' vizsgálásában 's megfejtésében már a' régi Görög és Római Böltsék-is eleget fáradoztak. (*Cic. Orat. c. XXI*). De, a' nélkül hogy itt ma mink-is annak fejtegetésébe ereszkedni szándékozhatnánk, elég lessz talán e' tekintetben, és a' tudós vetekedők' ebbéli kötelességére nézve-is, itten kitkit imez isméretes mondásra megemlékeztetnünk, és ennek további megfontolását 's követését mindenkinek bizodalmasan ajánlanunk: „*Utī inter bonos viros agier oportet!*” Elég lessz talán, e' mellett és ezenn kívül, közönségesen megjegyeznünk, 's azt mondanunk; hogy az említett szónak tulajdon értelmét, minden egyes és különös esetben, közelebbtről az ép és józan ész, a' mélyen és kényesen érző nemesebb szív, a' kimiveltt jó 's helyes ízlet, az olvasó közönség iránt tartozó tisztelet és mértékletesség, a' méltán bévett és általán fogva mind a' vársi tsinos életben, 's mindennapi díszes társalkodásban, mind a' Tudósok között mindenütt és közönségesen uralkodó helyesebb gondolkodás 's megegyező vélekedés, vagy köz itélet, 's az ezenn épült és a' különös eset' minéműsége szerént ehhez alkalmaztatott okos beszéd, díszes magaviselet, (*modus procedendi, modus vivendi, loquendi, etc.*) 's egyéb oda tartozó tisztességes szokások és szokásbeli szükséges tekintetek határozhattya 's határozzák-meg.^[1] —

Nem mondhatni pedig, és nem-is kell attól tartani, hogy mind ezek az okok és egyéb ilyen rendbéli vezérlő tekintetek, együtt és öszveséggel vétetve-is, az értelmes, tudós, betsületes embert, gondolkodás- 's vélekedés-, vagy írás- 's beszéd- és vetekedésbeli törvényes szabadságának gyakorlásában akadályoztathattya, vagy igen szűk, igen keskeny és illetlen határok közé, 's úgy szóllván korlátha rekeszthetik. Mert a' tapasztalás mindenkor és mindenütt ellenkezőt mutat és bizonyított a' népek tudományos történeteiben.

Nem akadályoztatnák mind ezek, az értelmes, tudós, bölts Író-t, még az olyan különösebb esetben-is, ha midőn (netalán akarattya, szándéka, 's hajlandósága ellen-is) szükségesnek látná, 's valóban kéntelen

volna, valamelyik irigy és nyughatatlan kis ellenségét, mint a 'Jobbak' és Jelesebbek' mindenkori gyáva betsmérlőjét, tudatlan és vakmerő gyalázóját, kisebbítőjét észére hozni, 's helyére ültetni.

Nem akadályoztatnák, mondom, az ilyen okok és tekintetek a' tudós embert, 's főképpen és különösen a' nemzeti jeles Költőt, még akkor-is, ha szükségeseznek tartaná, vagy legalább illőnek és netalán több okokból hasznosnak lenni vélné, valamelyik középszerű negédes elmének,^[m] váltig fondorkodó, 's új meg új bosszúságot forraló törpe vitéznek méregbe mártott 's orozva kieresztett erőtlen és tompa nyilatkságjait felfogva visszarepíteni, 's gyémánt-keményiségű erős új szegekkel annak saját fejére, veszni-tértt üres kaponyájára szegezni, — a' fennyen kérkedő furtsa kis Góliáth' nevének állandóbb emlékezetére! 's több más olyan gonosz bordában szőtt hamis emberkének ijesztő példájokra! a' kik néha még a' legszelidebb embert-is haragra 's bosszúállásra gerjeszthetik, és Juvenalissá vagy Archilochussá változtathatták.

Nem tartóztathatták hasonló esetben az ilyenféle tekintetek hajdan a' mennyei szép elméjű, szelíd jámborságú, 's szűz szemérmetségű Virgiliust. Nem sértette-meg ő, sem az igazságú és illő tisztességet, sem az *urbanitas*nak (*parcentis viribus, atque extenuantis eas consulo*) közönségesen bévett reguláját, vagy az annak helyébe férkezett tsinos udvariságnak kényes törvényeit az által, hogy, midőn egy rossznyelvű büszke féltudós szünetlenül ingerelné, 's izetlen, sótalan és góromba tréfájival, sovány és elmétlen elméskedéseivel, hazugságaival bosszontva szidalmazná, („*ut eruditior videretur*”!) 's utólyára még hallgatásáért-is gúnyolva kisebbítené, — ezt a' vakmerő gonosz tsevegőt, artzáatlan udvari bolondot, Augustus császárnak és Maecenasnak jelenlétében olly erős feddő szókkal intette hallgatásra.ⁿ) Az akkori Világ' hatalmas ura, 's a' tudományok', tudósok', művészek' és jeles nagy elmék szíves kedvelője, megszelídültt okos pártfogója, nem erre a' halhatatlan Költőre nehezelt-meg, (úgy mint a' kit már régtől fogva jól ismért, mindég nagyra betsült, és most ezen nemes bátorságáért még nagyobbra betsülhetett); hanem annak alacsony lelkű szentelen rágalmazójára vetett kemény és büntető komor tekintetet.

Nem tulajdoníthatta ezen ditsó nagy Poétának senki vétékül azt-is, hogy imezen soraival egyszerre két magavéltt irigy és nyughatatlan versfaragót^o) érdeme szerént kifizetett, 's örökre megbélyegezve tsúffá tett:

„Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi!
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.”

Nem vádolhatta hasonlóképpen ezen nagy embernek igaz jó barátját 's szíves tisztelőjét Horatiust senki, és ma még kevesebbé vádolhatná valaki azért, hogy ugyanezen Maeviusnak ő-is ollyan „*Útravalót*” írt (Epod. X.), melly a' maga nemében valósággal egyetlen egy; 's melly ennek a' boldogtalan órában született „*bakszagú*” értelmes tsevegőnek emlékezetét örökítette, — mind azon furtsa kis patvarkodók' és alacsony lelkű hamis emberkéek' gyáva seregének ijesztő például, a' kik valaha másutt-is annak nyomdokiba hágni, 's ötét követni hajlandók lehetnének, 's hazájok' első rendű jeles Írójít és Poétájít, (ha bár ezek

nem mind Virgiliusok és Horatiusok, vagy Tibullusok, Názók és Propertiusok-is), kajánkodva betsmérelni, hasonló szentelenséggel gyalázni, boszszontani, rágalmazni *mernék!* . .

Nem vétett a' múltt században mi nálunk-is az igazság, emberség, 's diszes illendőség ellen Faludi Ferentz — ez a' szép és velős magyarságú jeles Író, szerentsés erfi nemzeti Költő, 's tiszta buzgóságú példás jó hazafi; nem vétett ő-is az által, hogy mind ama' rút és fertelmes „*agg lantol*” voltaképpen lerajzolta, lefestette, 's ijesztő váz gyanánt kiállította, mind az akkori gyáva 's tehetetlen verselőket, izetlen, tudatlan és durva Mopszusokat, a' Magyar Múzsák' kényes udvarából kiűzte 's elútasította, — imezen rövid és egyszerű, de tellyes értelmű, 's mindnyájokat egyaránt illető szükséges intést toldván a' pásztori nyílt egyenességgel és szabadsággal adott hathatós letzkéhez:

„Többnek szóll a' levél: több fűzfa verseket
Látunk imitt amott: ki túrné ezeket?” 's a' t.

Nem vétett későbbben az emberség, igazság és illendőség ellen még az a' más nagy érdemű Magyar Poéta-is, a' ki, mint Baróti Szabó Dávidnak régi szíves tisztelője, nem tűrhetvén tovább, a' mit előbb holmi különös okokból és kímellő tekintetekből elég sokáig elnézett vala, — végre, a' sokat ő-is megsokallván, imezen soraival bélyegezte-meg az eszére jöni 's jobbúlai nem akaró háladatlan és szemtelen rágalmazót:

„Pyber! adass koszorút Dávid' sípjára, hogy aztat
Kodrus lássa, 's irigy bélit mérgében epezsze!” —

Nem vétett elvégre a' „Boldog Szerelem” édes énekesse, 's az igaz hazafiság' és hazafiúi 's nemzeti lélek' bölts és hatalmas ébresztője; nem vétett Ő-is az által, hogy „*ama' felfűjtt kritikust*” egy kis stróphában olyan mesterkézzel lerajzolta, 's olly igen eleven színekkel kifestette és, az udvaronn dölfösen tsoszogva 's felborzadtt tollaival és rút fejénn megolvadtt mérges-vörös leffentyőjével büszkélkedve szidalmakat ökreendő kevély kan polykának képében előnkbe állítván, úgy örökítette, olly hosszszas emlékezetre 's századok utánn-is fennmaradandó *hírre* juttatta, mellyel a' hasonló nyavalyában sanyargó magyarságtalan magyar litteratorok ma talán mindnyájan meglegedhetnének. Bizonyos legalább az, hogy, akárki lehetett-és akárki volt egyébaránt, vagy akárki légyen tulajdonképpen ez a' szerentsétlen órában származott új rendbéli gögös Aristarchus, 's nyughatatlan, irigy és eszelős „*Vadóztí-Kodrus*”, és akárki hasonlítottson ahhoz a' mí litteratúránknak valaha még ezutánn-is, — a' tudós Olvasó nem egy-könnyen fog még jövendőben-is a' kedves Hímfinek felfűjtt kritikussáról, és ezen kába 's ügyetlen és neveltséges kritikusknak igen jól eltaláltt képéről, igaz mássáról, elfeledkezhetni. Nem lehet, mondom, a' tudós Magyarnak az udvarban tsoszogva kevélykedő, ditsekedve puffadozva sétáló, 's a' nézőket új meg új kérdészeivel, durva darabos epigrammájával botránkozttató borzas polykáról mindenha 's mind annyiszor meg nem emlékeznie, valamikor és valahányszor a' hazának valamellyik jelesebb tudós fíját, nevezetes Íróját, vagy Költőjét, az egész nemzet előtt olyanfélé tudatlan és vakmerő kis-bíráktól,

szélházi vagy szélmalomi recensensektől betsméreltetni, gyaláztatni láttya és hallya, a' kik annak sem igaz érdemeiről és tagadhatatlan jó tulajdonságairól, sem holmi különösségeiről, sajtáságairól, hibájiról, 's akárminémi fogyatkozásairól, nem ítéltetnek! —

Apollo t. i. nem tsak lantot ver és énekel, hogy hallhatatlan isteneket és halandó embereket gyönyörködtessen; hogy még a' legkeményebb, leghidegebb és fagyosabb kösziveket-is meglágyítsa, felmelegíttse; 's megbájlolva, szelídítve jobb, szebb és méltóbb indulatokra gerjeszse. Nem tsak lantot ver és énekel Ő, hogy az ige' 's hármónia' tsudatévó titkos erejével, hogy a' tudomány' és böltsesség' elevenítő 's boldogító mennyei hatalmával a' földnek eszes lakosságait (Plátó' kétlábú tollatlan állatit) a' baromi vadság' és tsupa testiség' rabnyűgiből lassanként kifejtvén, felszabadítván, emberségre 's emberi méltóságok' érzésére taníttsa, szoktassa, vezérellye; s így, az élet' és társaság' főbb javainak ismételére juttatván, a' szónak tellyes értelmében *emberekké* 's józan törvények alatt élő szabad polgárokká tegye, változtassa. Nem tsak lantot ver Ő, mondom, és nem tsak énekel; hanem — a' magas hegyek', fényes, világos tetők' és halmok', szelid és békes erdők', ernyős, homályos ligetek' és berkek', virágzó rétek', zöldellő kies mezők', vígan tsergedező kis folyamok', 's egyéb szentelt helyek' és tilos környékek' tsendes vidékeit pusztítva háborgató fertelmes Pythonok ellen — *ívet-is visel!* és jobb vállán függő bő tegzében olyan elkerülhetetlen halálos nyilakat rejt, a' mellyek, mihelyest akarja, legottan kireppennek idegéből, 's villámsebességgel tárgyakat érik. Jaj annak, a' ki ezektől nem tart és nem őrizkedik! Jobb vala néki, soha nem születnie, vagy ha már világra jött,

... . kérdezetlen,
Ő akarattya-e, lenni, vagy sem?"

(K. S.)

legalább, magát a' Tudósok közé bé nem fúrva, tovább-is a' tanulatlanok' és nevetlenek' számtalan seregében lappangnia; 's ott, a' temérdek sokaságban, mint egy tsepp essővíz a' nagy Dunában, elenyészve, senkinek sem használván, Epikúr' alrendű ('s ezen nagy ember' nevével rítúl visszaélő) gyáva követőjével azt hinnie: hogy nints nagyobb boldogság a' Nap alatt, mint egyedül tsak magáért és magának élni; a' föld' javait ingyen emészte, testi gyönyörűségeken elmerülni; 's embertársainak hasznáról, és népének, honnyának jó vagy bal szerentséjéről 's jövődöbéli sorsáról, ditsösségéről, legkevesebbé sem aggódván, élete' napjait dözsölve tölteni, gondatlanul elhenyélni! . .

*

Elég világosan kitetszik, úgy vélem, mind abból, a' mit az úgy nevezett pennatsatáról, tollhartzról, vagy tudományos vetekedésről eddig-élé mondék, hogy itt most nintsen szó, 's nem-is lehet, az olyanféle szerentsétlen, gyanús és veszedelmes időkorról, vagy boldogtalan népről, tartományról, hol a' temetőhelyek' éjjeli komor tsendességéhez hasonló mély hallgatás; hol a' minden szellettől elijedő 's minden falevél' zörgésére megrettenő félénk és gyáva őrizkedés 's rabszolgai vak engedelem és né-

maság szinte legelső kötelességnek tartatik; a' mellyet ha ki valamely bátor és emberi méltóságához illő szabad íge' kimondásával megszegni merészelve, talán fejével játszának, 's életét, szabadságát és betsületét szerentséltetné, kotzkázthatná. Nintsen, mondom, most erről és nem-is lehet itt szó. Mert azt kiki tudhattya 's érezheti, és, ha nem említeném-is, önként és könnyen elgondolhatná, hogy ott és olyankor nints nemzeti litteratúra, (a' szónak igaz értelmében); 's hogy akkor, olyan időben és állapotban, 's olyan környületek között, nem lehet tudományos tárgyakról és név szerént philosophiai, politikai, 's egyéb ilyenféle tudós kérdésekről a' Világ előtt értekezni, tanátskozni, vetekedni; sem a' nemzeti nyelv', tudományosság' és kultúra', vagy emberi 's polgári tsinosodás', tökéletesedés' úttyaitól, eszközeiről, akadályairól, és ezen akadályok' igaz okairól, minéműségéről, 's a' nagy Egésznek mind ezektől függő jó, vagy bal sorsáról nyilván szóllani, szabadon írni, beszélni, vélekedni, 's téletet hozni.

III.

„Melly a' szükséges újittásnak”, mondám előbb, a' nyelvemivelő társaságról emlékeztvén; „melly a' szükséges újittásnak és az egyenetve, jobbítgatva tökéletesítő 's lassanként valóban gazdagító bővítésnek igaz úttját és illő határjait kimutatná.” —

Mert egy olyan országos intézetnek, királyi vagy nemzeti akadémiának, azaz, olyan számos és válogatva választott jeles tagokból álló „tudós” társaságnak, a' millyent régtől fogva mindnyájan ohajtunk, és már most, több nagylelkű hazafiak' tetemes áldozatihoz képest, szinte bizonyosan várhatunk, remélhetünk, — egy ilyen társaságnak nem lehet nem tudnia, 's mindenkor szemei előtt nem viselnie: Mi légyen és miből álljon az ő ebbéli fő kötelessége? 's mit lehessen e' tekintetben az ő tehetségétől, tudományától, és felvigyázó 's szelid és tsendes méltóságát igazgató böltszetétől kívánnunk, és nem tsak reménylenünk, hanem okvetetlenül meg-is várunk? . .

„Lehet-e, vagy szabad-e, az élő nemzeti nyelvenn újítani?” ezt az Európai Tudósok között már ma senki sem kérdi; sem különösen mi nálunk még eddig senki sem tagadta, se' nem ellenzette; sőt, tudtomra, kétségbe sem hozta.^[p] Nem ezt a' kérdést, nem a' nyelvújítást, vagy új szók', új nevek', ígék', 's kifejezések' szerzését, alkotását, és a' nyelvnek akarminémű fogyatkozásainn segíteni kívánó, 's valóban segíteni tudó, tisztza jó szándékat, vagy akaratot 's igyekezetet; hanem — a' nyelvrontást, 's az értetlen, tudatlan, és a' nyelvnek annyi sok századoktól fogva, minden változások, veszélyek, 's viszontagságok között, mind e' napig híven megőrzött és eredeti saját épségében fenntartott belső valóságát, igaz természetét, geniussát, sérteni, rongálni, 's elváltoztatni nem irtózó szelés újítók' megbotsáthatatlan ostoba vakmerőségét, eszelős, nyavalyás, erőszakos kábaságát illeti a' vád és az igen-is méltó közönséges panasz!

Szabad igen-is, a' Tudósok' megegyező köz értelme szerént, sőt nem tsak szabad, hanem kell-is (főképp' a' tudományokban, és gyakran még a' polgári közönséges életben is) új szókat szerezni, 's az új dolgoknak új neveket adni: mint p. o. *vasút*, *gőzhajó*, 's több efféle *vocabula rerum*

nova, quae genitor produxerit usus: és így a ' sok olytán ismertető jelek nélkül természet szerént még ma-is szűkölködhető 's valóban szűkölködő nyelvenn segíteni, 's ilyen értelemben, bár mi régi légyen-is az, lehetőképpen újítani.

De világos és önként szembe tűnő, 's a ' tudós hazafiaknál kétségbe sem jöhető bizonyos dolog egyszersmind, hogy az ebbéli szabadsággal-is értelmesen és józanúl kell élni: következőleg a ' nyelvenn okosan, böltsen segíteni, és, a ' mint ama' régi nagy poeta 's itélőmester különösen felteszi, 's méltán megkívánnya, „szemérmetesen”, azaz, óva, kímélve, tartózkodva, 's illő vígyázattal és minden erőszaktól őrizkedő mértéklettel lassanként újítani: *debitur licentia sumta pudenter*. A' mennyiben t. i. ezt tselekedni szüksége, tanátságos, lehetséges, és a ' nyelvnek saját természeté, különös tulajdonsága, geniussa, külső belső telyes valósága, minéműsége, 's egész épületének sérthetetlen szimmetriája megengedi, 's a ' szószármaztatásnak azonn épültt megszeghetetlen, változtathatatlan törvényei megkívánnyák, vagy eltűrik, és az analogiának 's a ' jó hangzásnak vagy euphoniának és helyes izletnek ezek szerint vezérlő reguláji elszenvedik, nem ellenzik, nem tilalmazzák.

Ezt mindazáltal néha még a ' legtehetősb és legélesebb elmék, még a ' legnagyobb Írók és legjelesebb Költők sem tselekedhetik, 's az élő nyelvnek némelly különös hibájin, szükségeinn, fogyatkozásainn, (a' millyenek, több vagy kevesebb számmal, kissebb vagy nagyobb mértékkel, minden emberi nyelvben találatnak) még most ők sem orvosolhatnak, segíthetnek; ámbár hiszik és remélik, sőt, mind a' régibb mind az újabb időkori legvirágzóbb népek' és nyelvek' történeteihez képest, szinte bizonyosnak tartják, hogy majd egykor és lassanként az-is lehetséges leend. „Majd egykor! későbben! annak idejében!” . . . úgy-mint a' nemzet' mindennemű tehetségeinek, a' polgári élet' és mindennapi társalkodás' 's közlekedés' ezer meg ezerféle szükségeihez 's naponként szaporodó tapasztalásaihoz képest, önként és természet szerént következő további kifejtődésével, és így a ' tudományos kultúrának bővebb gyarapodásával, terjedésével!

Okos emberek, bölts Írók, született igaz Költők, mint jól nevelt és oktattott valódi Tudósok 's tiszta szándékú jó hazafiak, kik az ősi vagy hazai nyelvet más népeknél-is mindenkor és mindenütt méltán úgy tekéntik, úgy tisztelik, betsúlik, kedvellik és őrzik, mint a' nemzetnek legfőbb és legrágább örökségét, legszentebb és legféltetőbb kincsét, valóságos Palladiumát, 's úgy szőlván szeme' világát, — sohol sem szoktak azonn erőszakoskodni; mert ez megbotsáthatatlan vétek, 's az ő szemeikben valóságos szentségtörés volna! Sőt, mint-sem hogy ezt tselekednék, vagy balgatagúl széleskedve valamelly haszontalan, izetlen és otromba szófaragásra, szóherelésre, 's egyéb olytán litteratori vagy új oskolai mondatos kábaságra vetemednének, inkább nyilván és egyenesen megvallyák, (a' nyelvrontók' ezerféle tarka rongyok' és tzigányfoltokban kevélykedő gyáva seregének boszszúságára 's szégyenére):

..... Nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas.

LUCRETIUS.

Tudni való, vagy-is inkább eléggé tudva levő dolog egyszermind, hogy a' nemzeti nyelvnek bősége, valódi gazdagsága 's tökéletessége, tulajdonképpen nem-is egyedül tsak a' szók' nagy számában, és a' nyelv-mivélés nem ezen nagy számnak további serény és szinte sietve siettetett szaporításában, 's az új meg új szóknak halomra gyűjtésében, vagy az igék' 's névszók' és kifejezések' végtelen sokaságában vagon. Mert igaz és tagadhatatlan, (ámbar ezt ma némelyek eszekkel fel nem érik, semmiképpen meg nem foghatták, 's ugyanazért nem-is hihetik!) hogy az egyik vagy másik nagy számú, 's több meszsze tartományokra kiterjedő népnek nyelve temérdek sok szókkal, és, azoknak sokaságához képest, szörnyű vastagságú 's több nagy-köteteből álló szótárral birhat, de a' mellett még-is némely tekintetekben valósággal szűkölködő szegény lehet; 's hogy azért ott az értelmes tudós ember gyakorta kéntelenített-hetik, az olytán bőv és gazdag szótárnak külsejére vagy mekkoraságára tekintve talán sokkal kevesebb értékű, de a' tudományos kultúrában előbbrement és-tovább haladott szomszéd nemzetéhez, vagy még a' régi Görögökéhez és Rómaiakéhoz-is folyamodni, 's attól még a' közbeszédben és társalkodásban-is naponként, sőt óránként valamit költsönözni, — a' nélkül pedig, hogy a' költsönvettet valaha még talán visszaadhatná, fizethetné, (nem lévén annak az övére szükségé); vagy a' maga temérdek sokaságú puszta szavainak sovány és haszontalan bőségéből valamiképpen kipótolhatná: *magnas inter opes inops!*

Gondollyuk-meg azért mindnyájan és hitessük-el magunkkal főképpen és különösen azt: hogy a' mi nyelvünknek, mint valóságos eredeti 's különös nemzeti szép nyelvnek, mely egész minéműségéhez, külső belső telyes mivoltához képest, szemlátomást és minden kétség nélkül a' legrégibb Ázsiai nyelvek közé tartozik, 's azok közül némelyekkel elég közeli való atyafiságbán lehetett, és lehet talán még ma-is; de mely a' most élő napnyúgoti vagy európai, görög, deák, német, tót (celta, vagy goth és szláv) 's akármilyen egyéb származatú nyelvekkel semmiféle rokonságban sints, nem-is volt, nem-is lézen és nem-is lehet már ezután soha többé; — hogy, mondom, a' mi régi 's valóban eredeti szittya-magyar nyelvünknek ezután-is tsak lassanként, tsak idővel, és (valamint minden más hasonló saját eredetű anya-nyelvnek, ha bár leányai nem volnának-is, különösen pedig és név szerent a' régi Görögökének[9]) tsak önnön magából lehet és kell kifejtődnie!

Úgy van; és újra-is azt állítom, erősítem: hogy tsak önnön magából lehet és kell a' magyar nyelvnek kifejtődnie; 's így hová tovább mind inkább gyarapodván és terjedvén, a' maga saját erejével azon tökéletességre jutnia, felemelkednie, a' mellyre, több rendbéli szép és igen ritka 's igen jeles tulajdonságaihoz képest, a' millyenekkel Európában most egy sem bír, majd eggykor felemelkedhetik, 's szabad és természetes kifejtődésének, tsnosodásának, terjedésének, 's illő virágozhatásának igaz és egyenes útyán, előbb vagy utóbb, 's a' közzjóra termett jeles nagy elmék' segedelmével talán kevés idő múlva, bizonyosan fel-is emelkedik! még pedig eredeti őszvealkottatásának, épülete' külső belső telyes minéműségének, tökéletes szimmetriájának, 's megbetsülhetetlen tiszta szépségének és harmóniájának legkissebb ártalma, sérelme, kára nélkül!

„A' jeles nagy elmék' segedelmével”, mondám. Mert valamint általában fogva minden egyéb nemzeti nyelvet, a' melly már egyszer előbbi

durva, sovány és alkalmatlan állapotjából kivergődött, és az azonnal beszélni képes nép' lelki tehetségeinek bővebb kifejlésével érettebb korára jutott, 's több jeles Írók' szerentsé igyekezetei, fáradozásai által *könyvbéli*, vagy *írói* tiszos, tiszta, szép és *tudós nyelvűvé* lenni kezdett; úgy különösen a' miénket, minden esetben, még idővel-is, leginkább és főképpen tsak nagy elmék, azaz, széles tudományú, éles itéletű, mély belátású, bőltse-ségű, 's kimivellet izletű nagy Írók, jeles Költők, több más nyelveket-is jól értő, 's mind általában az emberi szóllásnak, beszéltésnek, mind különösen a' maga tulajdon nemzete' nyelvének philosophiájában eléggé járatos, és a' Természet' egyéb ritka szép ajándékai mellett egyszersmind többféle tapasztalással bővelkedő, 's az értetlenek' zajos tsevegésire keveset ügyelve tsendesen munkálkodó nagy Tudósok vihetik nagyra.[7]

Szükséges pedig, és okvetetlenül megkivántatik, még az illyen első rendű bölts és tehetős Írókra 's azok' ebbéli bátrabb és néha talán merészebb munkálkodására nézve-is: hogy az ollyatén szépités, újítás, vagy bővítés, gazdagítás, valóban *szükséges*, és egyszersmind *szerentsés* legyen!.. Mert ebből áll és ettől függ az egész dolog. Itt a' bökkenője. *Hic Rhodus, hic salta!* Ez t. i. az a' *felicissima audacia*, vagy *curiosa felicitas*, mely e' végre megkivántatik, még a' legnagyobb Írók' 's a' legjobb, legtisztább izlésű nagy Költők' részéről-is, és a' mellyet különösen Horatiusban a' Római Tudósok, 's ezek közt neveik szerént Quintilián és Petronius (ezek a' nagy műbírák, valóságos *Arbiterek*) olly igen tsudáltak, 's olly méltán betsültek és magasztaltak.

Ez, mondom, a fő dolog; 's a' nyelv-mivelésben, nyelvújításban és szépitésben, vagy új szók' és kifejezések alkotásában ettől függ minden. De ugyanitt van ám, a' mint tsak imént említettém, a' bökkenője; 's itt szegték ám nyakokat már olly igen sok szerentsétlen újították, hívtalan nyelv-mesterek, kába szófaragók, szóherélők, 's több illyen rendbéli tudatlan és vakmerő szeles emberkéek, semmi jó tanásra 's intésre nem hajló bódultt Ikarusok! nem tsak mi nállunk, hanem másutt-is, több országokban, és majd minden Európai népeknél, — meg nem gondolván mind ezek a' tehetetlen és nyomorúságos apró reformatorok, 's mindenbe kapó mondatos törpék: *quid ferre recensent, quid valeant humeri*: 's ollyan dologba „*mervén*” avatkozni, mely az ő tsekély tehetségek' és tudományok' szűk körébe semmiképpen nem tartozott, bé nem férhetett, és őket azért tellyességgel nem illette, 's nem-is illethette! [8]

Az illyenfélé nyughatatlan és viszketeges elnőjú féltudósok, büszke 's eszelős litteratorok, 's majd boszszúságot, majd nevetséget és szánakodást indított boldogtalan szófaragók, kába 's ügyetlen grammatisták, rendszerént könnyebbnek, 's ugyanazért magokra nézve jobbnak itélik, az élő nemzeti szép nyelvet kedvek szerént erőltetni, idegen ráhátra vonni, feszíteni, százféléképpen tsigázni, keverni, zavarni, rongálni, bitangolni, 's új meg új idétlen, idomtalan és otromba szókál 's kifejezésekkel eltsűftitva bémotskolni, — mint-sem azt előbb illendőül és eléggé *megtanúlni*, voltaképpen *ismérni*, érteni, tudni, 's azután úgy írni, beszélni, mint minden más józan eszű tanultt ember azonn a' nyelvvenn írni 's beszélni szokott, ha elméjének valamelly szüleményével a' nemzet előtt megjeleni akar, és azzal használni 's tetszeni kíván. Magyarúl t. i. és magyarul 's magyarosan! ha Magyarokhoz szóll, 's ha főképp' tudományos dolgokról Magyarokkal beszél; azaz, okosan, értelmesen és érthetőkép-

pen; tisztán és tsinosan; minden hiú tzifraság és gyermeki, vagy iskolai nevetséges pipere 's tzikornya nélkül; — melly úgy-is tsak a' magavélt dagályos közepszerűségnek tulajdona, 's a' kevély tehetetlenségnek és kába tudatlanságnak meg annyi világos jele, tagadhatatlan bélyege, 's mindenkori tanúbizonyása!¹⁾

Jegyzések és bizonyítottások.

a) Aus jedem, mit ehrlichen Waffen geführten Geisteskampfe muss wenigstens etwas Gutes hervorgehen, wäre es auch nicht immer *das*, was man beabsichtigte.

KRUG.

b) Der sicherste Höhenmesser eines Volkes ist seine Litteratur.
Fr. A. WOLF.

c) Ha bár igaz-is egyébaránt, hogy mi nállunk a' kritika 's a' recensio már-is szinte minden hitelét elvesztette; 's hogy, a' sok értetlen, tudatlan és üres tsevegők 's némelly irigykedve pártoskodva roszszalkodó garázda kis-bírák miatt; ma már minden recensens gyanússá, 's a' kritikának valóban még a' neve-is útálatossá 's gyűlöletessé lett, — a' nemzeti nyelvnek és litteratúrájának nem kevés kárával!

d) Es sind ihrer viel, und es wird ihnen wohl zusammen. Ihr Geschwätz hält den Schüler zurück, und ihre beharrliche Mittelmässigkeit ängstigt die Besten.

GÖTHE.

e) Krüppel will überall vorantzen; und er lässt manches *drucken*, was nur eben verdiente *gesagt* zu werden — und auch *das* kaum verdiente.

LESSING.

f) Pour détrôner l'abus, proscribons-nous l'usage?
Mais quel bienfait si grand, ou quelle loi si sage,
Hors la tendre amitié, quel sentiment si beau,
Dont l'abus dangereux n'ait pas fait un fléau?

DELAUVIGNE.

g) Grandis, et, ut ita dicam, pudica oratio non est maculosa, nec turgida, sed *naturali pulchritudine exurgit*.

PETRONIUS.

Combien de siècles se sont écoulés avant que les hommes dans les sciences et dans les arts aient pu revenir au goût des anciens, et reprendre enfin *le simple et le naturel!*

LA BRUYÈRE.

h) Ide tartozik egy régi Történetírónak imezen mondása-is, a' rossz példák' veszedelmes következéseire nézve: „Non ibi consistunt exempla, unde coeperunt; sed quamlibet, in tenuem recepta tramitem,

latissime evagandi sibi viam faciunt: et, ubi semel recto deerratatum est, in
praeceps pervenitur.”

VELLEIUS PATERCULUS.

i) 'S mellyet még-is (tegyük hozzá) ma némellyek vagy észre sem vesznek, vagy, szemeiket behúnyva, szántt-szándékkal nem látnak; mások ellenben, a' tsendes békét, nyugodalmat felette nagyon szeretvén, 's minden tudományos pertől és vetekedéstől irtózáván, talán szóra sem méltó, 's idővel minden tetemes kár nélkül majd önként elmúló tsekély tüneménynek, nem sokáig tartható különös újmódi nyavalyának, vélnék és állítanak. Hihető, sőt szinte bizonyos dolog pedig, hogy a' kik most így vélekednek, vagy, hallgatások' igaz okát megvallani nem akarván, annak méntéségüül ezt állíttyák, kevés idő múlva magok-is másképpen fognak ezen ragadó nyavalyának természetéről itélni, gondolkodni, — későn és annál nagyobb fájdalommal tapasztalván majd akkor, melly igen szükséges légyen, ezen két szónak értelmét: „*principiis obsta!*” annak idejében jól megfontolni, 's a' kimaradhatatlan kárt és veszedelmet előre látva, nyelvünk' és litteratúránk' ügyét illőképpen sziveikre venni, nyilván és egyesített erővel oltalmazni, védelmezni!

k) A' nélkül mindazáltal, hogy valaha még-is némelly külföldi híres, nevezetes, de nem mindenben követésre méltó tudós társaságok' vagy akadémiák' nyomdokiba hágni, 's felállittatásának fő végéről, igazi tzellyáról, (úgy mint a' nagy Egésznek a' tudományos kultúrából származható 's bizonyosan származandó köz hasznáról és ditsőségéről) elfeledkezvén, vagy attól, akár tsupa jó kedvéből, akár egyéb különös okból 's más végekre arányzó mellyékes szándékból, eltávozáván, a' nemzetnek szabad és igen kényes tulajdonságú (semmiféle idegenséget és erőszakot el nem szenvedő) szép nyelvén 's hasonló természetű jelesebb Írójinn, diktatori hatalommal uralkodhatni vágyna 's akarna. A' nélkül továbbá, hogy a' tagjai közt, és így a' maga saját kebelében, találat-ható valamely különös tzelü 's igyekezetü pártnak, felekezetnek, az olyanféle gyűlöletes hatalmaskodhatást megengedné, 's úgy szóllván tulajdon tekintetével erősítve jóvá hagyna, még gyűlöletesebbé tenné, "s ez által a' maga saját hitelét-is veszélybe hozná. A' nélkül elvégre, hogy a' haza' köz javára 's diszére termett nagy elmék' szabad vélekedését 's munkálkodását valamiképpen akadályoztatni akarná, vagy őket igaz érdemekkel szerzett jó hírek' 's neveken akármiféle hatalmas embernek vagy álnok tzimborának kedvéért, akármí módon 's akármilyen szín alatt kisebbítve megsérteni merné. A' mit-is okossággal annál kevesebbé tehet és akarhat, mennél bizonyosabb, ismértesebb és tagadhatatlanabb dolog, hogy ő-néki magának-is leginkább tsak az ilyen tehetősb elmék' 's nemzeti jelesebb Írók' híretől nevétől lehet állandó fényt, hitelt és tekintetet költsönöznie; ha t. i. őket társai közé számlálhatta, 's érdemeik szerint tisztelni, betsűlni tudta.

l) A' hol azonban néha még olyan kitsinységek és apróságok-is figyelmet 's kíméllye kedvező békes eltűrést kívánhatnak, és kívánnak-is, mellyek a' litteratúrában (a' tudós Világ előtt) semmi tekintetet nem érdemelnek, és, mint valóságos tsekélységek, számba sem vétethetnek.

m) „*Filistus quidam! orator et poësim mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat.*” — Ezt jegyzi-meg rólla *Donatus*.

Nintsen, és talán nem-is lehet, az igaz Poétának, nemzeti jeles Költőnek, vakmerőbb, mérgesebb és gonoszabb ellensége, szentelenebb rágalmozója, betsmérlője, az ilyenféle tsekély tehetségű 's félszeg tudományú, vagy *poësin mediocriter doctus* kevés emberkénél, irigy és alacsony lelkű gyáva kritikusknál!

n) Tace, rabula! Nam haec mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit et Maecenatem; et ea tuba, cum volo, loquor, quae ubique et diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis.

DONATUS.

o) Maevius et Bavius pessimi fuerunt poëtae, inimici tam Horatio, quam Virgilio.

SERVIUS.

p) Es sind nur Pedanten und Thoren, welche die Sprachen als abgeschlossen und unveränderlich betrachten können. Es sind nur Leute ohne Geschmack, deren es *gleichgültig seyn kann*, auf welche Weise eine Sprache sich bereichert und ausbildet, wenn man nur in derselben zu übersetzen vermag. Endlich können nur Diejenigen allein, die sich nicht bis zur Philosophie einer Sprache erhoben und ihren innern Bau nicht begriffen haben, den Wahn hegen, das Wesentliche bestehe darinn, die Anzahl der Worte zu vermehren!.. Freylich sind neue Worte öfters unumgänglich nothwendig, besonders in den Wissenschaften. Die Nothwendigkeit bringt sie hervor; und wenn sie einmahl allgemein im Gange sind, muss man sie ohne weiters anerkennen. Aber das Wörterbuch einer Sprache kann sehr bändereich seyn, ohne dass die Sprache im nämlichen Verhältniss reich ist. In der Poesie und selbst in der erhabenen oder zierlichen Prosa, besteht der hauptsächlichste Reichthum im dem Numerus und der Mannigfaltigkeit der Wendungen und Ausdrücke. Aber hauptsächlich in diesem Theile sind die Neuerungen und willkührlichen Experimente von schlechter Wirkung und tragen nur zur Entstellung der Sprache bey. — *Jahrbücher der Litteratur. Wien. XIXter Band.*

q) Mellyet a' régi Római méltán és annál bátrabban követhetett, minthogy annak leánya vagy testvére volt; 's minthogy a' Római nép, a' tudományos pályára későbbén érkeztén, a' Görögtől sokat tanulhatott, és tanúlt-is. Ugyan azért Horatius, ez a' nagy és bölts ítélőmester, valamint hazája' fíjainak a' Görög Írókat és azok' munkájinak éjjeli 's nappali szorgalmatos forgatását imezen soraiban ajánlotta:

„..... vos exemplaria Graeca

Nocturna versate manu, versate diurna;”

úgy különösen a' nyelvmivelésre 's az új szók' és kifejezések' alkotására nézve-is méltán mondhatta:

„Et nova factaque nuper, habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta.” —

r) Les langues sont remplies d'incorrections consacrées. C'est aux grands écrivains à faire la langue et aux grammairiens à tenir registre. Mais pour qu'une hardiesse soit enregistrée, elle doit être heureuse et nécessaire!

J. B. SAY.

s) La franchise de l'expression caractérise le grand écrivain et déplaît toujours aux esprits médiocres.

Idem.

t) Rerum copia verborum copiam gignit; et, si est honestas in rebus ipsi, existit ex rerum natura quidam splendor in verbis.

CICERO.

Male Hercule eveniet verbis, nisi verba rem sequentur.

POLLIO.

Scribendi recte, sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chaetae;
Verbaque provisam rem non invite sequentur.

HORATIUS.

II.

Az ott megtzáfolt, és emberségre józanabb gondolkodásra 's illőbb, díszesebb beszédre szóval és példával intett, oktatott garázda versszerzőnek sem elmebéli tehetségével és tudományával, sem litteratori tekintetével nem bíró, 's ő vele semmiképpen nem mérkezhető, de mindent mérő, 's minden úton módon hová hamarább elhíresedni vágyó Vadótzí Vintzék, 's más olyanféle nagy szájú furtsa kis vitézek, eleget ingerkedtek, zajogtak és tsevegtek ugyan egy kis korig, azután-is.

Ki nem isméri a' Római Lantosnak imezen vigasztaló [sorait, mellyekkel] ugyan azon szeretve tisztelt jó baráttyához intézett egyik leg[szebb és legtö]kéletesebb Ódáját végzi:

Durum: sed levius fit patientiâ,
Quid corrigere est nefas.

Ki nem isméri a' Római Lantosnak imezen bölts intését, [mellyel?] halálánn kesegő szeretett baráttyát vigasztalván, egyik le[szebb] Ódáját bérekeszti:

III.

Valamint egyéb, akármilyen nemű 's nevezetű kisebb vagy nagyobb munkámnak minéműségéről szóllani mind eddig szükségtelennek tartottam, úgy ezen kis költeménynek mesterségbéli mivoltáról sints mit említtenem. Erről, mind a' Szerzőnek feltett, és már másutt elég világosan előadott, akkori szándékához, mind az ilyenféle költemények saját természetéhez, tsípös tulajdonságához képest, a' jó akaratú, 's nyelvünk' és litteratúránk' történeteit, különösen pedig azon időszakbéli különös állapottyát voltaképpen isméről Magyar Olvasó majd önként és a' maga saját érzése, értelme, tehetsége, hajlandósága, 's tudományja szerint fog itélni.

A' Művész, és különösen a' Poéta, ha egyszer a' kész munkát kezeiből kieresztette, közre botsátotta, — éláll, és hallgat; másokra hagyván az ítéletét. Az olyan ép értelmű, jelesebb tudományú, és kimiveltt, 's jobb és tisztább ízlésű tudós Olvasókra, t. i. a' kikről mint már előre felteheti, 's méltán fel-is teszi, hogy a' dologhoz értenek! és valamint általlýában az emberi elmének szüleményeiről, szép mesterségbéli alkotmányairól, így különösen hazafi-társaik' poétai műveiről okosan és helyesen ítélni, következõleg minden efféle szerzeményről, ha rólla szõllani akarnak, annak egész külsõ belsõ minémúsége szerént, azaz, voltaképpen szõllani tudnak, — akárniképpen vélekedgyenek és akármit mondgyanak mások.

Az ilyen értelmes, tudós, bölts és igazságos bírák nem szükõlködnek senkinek tanáttsa 's javallása nélkül; és, nékem úgy látszik, hogy tellységgel nem szükséges egyébképpen és szinte már előre kedvet keresni, vagy õket e' végett akárnikéféle bévezetõ, magyarázó, szé-pítettõ, 's rendszerént és többnyire tsak tettetett alázatossággal, szemérmetességgel ajánló, vagy mentegetve ditsérõ magasztaló himes színes beszéddel terhelni, 's ez által nékik únalmat és kedvetlenséget okozni. Ugyan azért a' Szerzõnek sem kell viszontag és nem-is lehet igazsággal vétékül tulajdonítani, ha semmiféle *elõbeszéddel* nem alkalmatlankodván Olvasójinak, valamint egy részről az ilyen rendbéli tudós bírák iránt viseltetõ tellyes bizodalmat már tsak ez által is elég nyilván mutattya, úgy más részről azt-is elég világosan kijelenti 's bizonyította egyszers-mind, hogy az értetlenek' és igazságtalanok' vélekedésivel keveset gondol; azokat pedig számba sem veszi, a' kik az ilyenféle tárgyakról, sem egyébb hasonló tudományos dolgokról magok nem ítéltetvén, tsak mások után szõllnak, és szokások szerént tsak azt mondgyák, a' mit valahol valakitõl hallottak, vagy talán valamelly nyomtatott könyvben-is történetbõl olvashattak.*

Ha már az ollyatén poétai munka, vagy egész versgyűjtemény, melly egyszer ekképpen napfényre jött, és köz ítéltre botsátatott, valóban jó, 's mind belsõ mivoltára, mind külsõ színére, formájára, 's nyelv- és versalkotásbeli minémúségére nézve nem tsupa *középszervü*, azaz, mind ezen tekintetekben nem igen gyarló, nem hideg, sovány, száraz és tökéletlen; ha éltetõ 's szívre ható titkos erővel, elevenséggel, tüzzelelékkel bír, és ezen tulajdonságaihoz képest valósággal életre méltó: — Élni fog az mindég! 's maga fogja magát mindenkor mindenütt minden értelmes Olvasóknak ajánlani, 's mindég és mindenütt minden bal ítélet, minden rossz akarat, és irigykedve betsmérõ, gyalázó, kissebbítettõ vak indúlat ellen hathatósan *védelmezni*; a' nélkül, hogy valakinek oltalmára, ajánló, magasztaló ditséretére, szüksége volna. Bizonyos dolog ugyan-is, és több nevezetes példákból eléggé tudva vagyon, hogy az ilyen boldogabb órában költt szép és jeles alkotmányt, akárkitõl 's akármeddig idõben és országban származott légyen az, senki sem foszthattya-meg a' maga saját betsétõl, igaz tulajdonától, vele született külsõ belsõ tellyes értékétõl. Élni fog az, mondom, és maga fogja magát minden segedelem

* Az *utóbbi sorokkal egy magasságban, a margón :*

Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditu potius, quam sensibus ipsis.

LUCRET.

's pártfogás nélkül mindég mindenek ellen megoltalmazni: ha bár száz magavélt új Aristarchus, meg amyi gögös, makats Grammatikus, felfújtt Kritikus, rosszakarátus 's félszeg tudományú Recensens, vagy akármelly egyéb nevet viselő üres szeles kaponyájú tudákos kis-bíró, 's talán még több szapora természetű szegény Verselő gyalázná, kissebbíttené, sőt ha bár egész Akadémiák Tudós Társaságok, 's új meg új iskolai felekezetek, és naponként támadó nagy doktorok rosszallanák, betsmérelnék, *horpáznák*-is azt, és annak Szerzőjét. A 'nemzet' jobb és okosabb részének saját érzése 's el nem tsábíttatható józan értelme pártját fogja majd előbb vagy utóbb mind a' kettőnek; és a' mindég mindenütt igen kevés számú, de mindent jól megfontoló bölts férjfiak' javallása, helybenhagyó ditsérete, magasztalása, 's lassanként *köz ítélte* vált jó vélekedése, igazságot szolgáltat majd eggykor mind ő-néik, mind az ilyen vagy amolyan vak vezér utánn indúlt irigy és álnok tzimborának, 's akármelly más olyan rendbéli nyelv- és izrontó szeles tsevegők' hijában agyarkodó kába seregének, a' kik, alku szerint tsudálván, ditsérvén, magasztalván egymást, az egész nemzeti litteratúrának terhére, 's szégyenére válnak, és rend-szerint több kárt okoznak, mintsem azt némelyek ma vélhetnék, vagy talán tsak el-is gondolhatnák.

Ha ellenben és viszontag a' nyomtatás által közönséggé lett poétai munka, vagy versgyűjtemény, valósággal igen tökéletlen, az Olvasók' jobb izlésű tudós részének tetszésére, helybenhagyására tellyességgel nem méltó; azaz, ha Prometheus' életadó, felmelegítő, 's néha még a' legérzékletlenebb szívek' kemény jegét-is könnyen megolvasztó mennyei tüzének majd minden szikrája nélkül nyilván szűkölködik; 's ha, ezen sovány értékéhez, tsekély mivoltához, hideg, fagyos természetéhez képest, szívre lélekre nem hat; ha, mondom, az ollyatén poétai szerzemény, bájoló titkos erejével, elragadó bizonyos hatalmával az értelmes és érzékeny Olvasónak elméjét 's képzelő tehetségét kellemetesen műlattatva nem foglalatoskodtattya, értelmét nem világosíttya, szívét lelkét megindítva, felemelve nem hevíti, 's nem gyönyörködteti; ha, következőleg, illyetén eredeti gyarlósága miatt, sem azon népek köz és al rendű, de józan és világos értelmű, 's ép és eleven érzésű részénél kedvet nem találhat, a' mellynek élő nyelvénn készült, és a' mellynek számára sajtó alá adatott, nyomtatásban megjelent, napfényre jött; sem a' tanúltabb, érzékenyebb, és tsinosabb Olvasók', 's jobb, helyesebb, tisztább és kényesebb izlésű, de mindég mindenütt igen kevés számú tudós Bírák' tetszését, kedvező ítéletét, megegyező javallását, és szíves ditséretét meg nem nyerheti, 's e' szerent akár a' gondolatok', érzemények' és poétai képek' gyarlósága 's helytelensége, akár a' nyelv', és poétai beszéd' 's versalkotás tökéletlensége vagy kellemetlen homállya 's talán keresve keresett idéten tziifra tarkasága miatt, magát a' többszöri olvasásra, további tsendes elmélkedésre, gondolkodásra nem ajánlja, méltóvá nem teszi: -

Vallyon! mit lehet és mit kell az ilyen nemű költeményes munkáról, gyűjteményről, 's annak Szerzőjéről méltán és igazán ítélni? 's mit kell és mit lehet arról a' Tudós Világ előtt bátran és nyilván mondani, jóvendőlni?

Kétség-kívül nem egyebet, hanem tsak azt, hogy az ilyen eredetű 's tulajdonságú szerentsétlen munka; hogy az ilyen középszerű, azaz,

rossz és alávaló költeményekből álló versgyűjtemény nem sokáig él! és hogy azt ugyan már többé sem a' Szerzőnek saját ajánlása, 's oltalmazó, védelmező, tudákos értekezése, vagy előljáró 's akár régen elavultt szókkal, igékkel, akár újdun új tarka magyarsággal készültt és „*fűszerezett*” tzfira beszéde, hoszszas és mesterséges okoskodása, 's talán még hoszszabb és még unalmasabb nyomorúságos antikritikája, sem a' Versszerző' különös jóakarójinak, hasonló tehetségű 's tehetetlenségű verselő társainak, és akárminlyen nemű 's nevezetű felekezetének szinte felhőkig felemelve magasztaló, nevetséges ditsérete, soha jóvá 's kellemetessé nem teheti; 's ugyan azért a' művészi tökéletességről, poétai halhatatlanságról, és a' késő maradék' áldásáról hijában álmadozó, 's magát a' most élő böltsebb hazafiak' és igazabb bírák' kemény ítéletének súlyos terhe alatt illy üres képeletekkel vígasztalhatni vélő szegény Versírónak, állandó hirt, nevet, ditsősséget, 's örökké zöldellő borostyánkoszorút okossággal senki sem ígérhet!

Alig-is lehetne talán a' mi litteratúránkban valami haszontalanabb, és a' nemzeti nyelvnek 's poézisnak további kívánatos emelkedésére, gyarapodására, tekintetére, méltóságára nézve károsabb, mint ha valamelyik aesthetikázó Magyar Versírónak valaha még ezután-is eszébe jutna: a' költésnek és versalkotásnak igen szép, de nem igen könnyű, 's a' Poéta' részéről nem tsekély erőt képzelő 's képező vagy alkotó tehettséget, nem kevés tudományt, isméretet, tapasztalást, és művészi böltséget kívánó mesterségében, — mert (a' bölts Régiség' ítélete 's közmondása szerint) a' poétai beszéd, a' poétai nyelv, Istenek' nyelve — a' *közép szerű* és a' *középszerűt* (mellynek abban tellyességgel nints helye)** a' Tudós Világ előtt igen nagyon ajánlani, ditsérni, magasztalni, 's e' véget újdon új poétikát, és minden theoria nélkül, sőt minden józan theoria 's logika ellen, öszvezagyváltt nyomorúságos új szisztémát koholni, 's e' szerént és ennek következésében mind azt rossznak, helytelennek állítani, nevezni, hirdetni, a' mi az ő beteg álmaival, zavaros képzelődésének, 's félszeg tudományának idétlen és szertelen szüleményeivel vagy új oskolai theoriájával meg nem egygyez! Mert ez valóban igen különös rendbéli tünemény, 's az így megkésértett igazi Tudósokra nézve szinte másodszori szerentsétlen próbatétel, és minden tekintetben felette tsúfos, nevetséges ilyekezet volna. Légyen elég, hogy mi nálunk, hogy a' mi időkorunkban, és hogy egy „tudományos” nevet viselő gyűjteménynek egyik kötetében, *eggyeszer* megtörtént! 's mind Azoknál nem kevés botránkozást okozhatott, a' kik a' dologhoz értenek; 's arról voltaképpen *ítélhetnek*.

in nota: Nem nehéz ugyan, észszel felérni, megfogni, 's elhinni, hogy valamelyik mai Versszerzőnek, a' ki néha talán maga-is jól érzi, hogy az a' nyelv- és versalkotásbeli nagy tökéletesség, 's különösen az a' mennyei tűz, és alkotó eleven erő, 's az az *ingenium* és *mens diviniór* 's az az *os rotundum*, *profundum*, *magna sonaturum*, a' mellyet Horatius említett, 's minden Versszerzőtől (ha Poétának, Költőnek 's nem tsupa verselőnek, versfaragónak vagy *költésnek* tartatni akar) de különösen

**Animis natum inventumque poema uvandis,
Si paullum summo decessit, vergit ad inum.
Horat.
A. p. 374.

és főképpen a' lantos Versszerzőtől méltán és okvetetlenül megkíván,
's mellyet az a' felfújtt üres hang és tsattogva pattogva puffadozó hiú
dagály, (*tumor ille inanis*, a' mellyről a' nagy Rhetor Quintilianus
különösen szól) soha semmiképpen ki nem pótolhat, ő-néki nem jutott
osztályrészben; hogy, mondom, az ilyen rendbéli Versszerzőnek elég
nagy és elég fontos okai lehetnek, ezt tselekedni, 's mind a' régi Római
mind a' Párizsi híres Poétika Szerzőjének imezen verseire:

..... *Mediocribus esse poëtis*
*Non homines, non di, non concessere columnae!****

és

Mais dans l'art dangereux de rimer et d'écrire,
Il n'est point de degré du médiocre au pire!

annál inkább boszszonkodni, mennél ismételtesebbek azok már századok-
tól fogva, mindenütt, és mennél gyakrabban forognak ma még a' tanuló
Ifjúságnak ajkainn-is.

De nem olly könnyű volna, még a' legnagyobb kímélés 's a' legjobb
és legártatlanabb hazafiúi vagy litteratori szándék mellett-is, minden sé-
relem nélkül nyilván jelenteni, világosan kimondani sőt talán tsak kérdez-
ni-is: Melly ok, melly titkos ösztön, vagy miféle különös tekintet és szán-
dék vihet mi nálunk most, a' XIX-dik századnak második negyedében,
valakit arra, hogy az imént említett két nagy Itélő-mesternek, vagy-is
inkább az egész Tudós Világnak már olly régtől fogva tökéletesen meg-
eggyező köz értelme, 's mind e' napig nem tsak meg nem tzáfoltt, de soha
még tsak kétségbe sem vett, kérdésbe sem jött, igaz és bölts itélete
ellen, a' középszerűséget hirdesse, javallya, tanátsollya, azaz, a' roszzsat
és alávalót ditsérje, magasztallya; hogy emberi Nemünk' lelki tehetség-
ét, elmebéli megmérhetetlen nagy erejét tagadni, 's főbb származású
természetét, eredeti méltóságát rágalmazni merje, a' népámittó tsalárd
képmutatók' ismeretes nyelvén beszéllve világos szókkal azt állítván,
hogy az ember a' középszerűnél egyebet elő nem hozhat!****

És még nehezebb volna talán, elég tsinos és tisztességes magyar
szókkal 's kifejezésekkel igaz okát adni: Mi vihessen, indíthasson ma
mi nálunk valakit egyszersmind és eggy úttal arra-is, hogy nem tsak

*** Mellette, a' margón még a' következő sorok:

Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver
Offendunt; —
Sic animis natum inventumque poema juvandis
Si paullum summo decessit, vergit ad imum.

A. P. 372 —

**** A' miből, ha igaz volna, nyilván és egyenesen következnek, hogy Homerus,
Pindarus, Sopho les, Plato, Xenophon, Demosthenes, hogy Virgilius, Horatius, Cicero,
Caesar, Sallustius, Livius, Tacitus, hogy Mózes, Dávid, Jesaiás, Kalidas, Firdussi,
Saadi, Hafiz, Motenebbi, hogy Milton, Shakspeare, Dante, Petrarcka, Ariosto, Tasso,
Corneille, Racine, Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Camo ns, Cervantes, hogy Phidias,
Canova, Thorwaldsen, Rafael, Titzian, Correggio, Klopstock, Wieland, Schiller, Goethe,
Mozart, Hayden, 's hogy számtalan sok más első rendbéli Halhatatlanok, a' kiket itt
nem lehet és nem-is szükség említeni, mind ollyan gyarló 's tehetetlen kis elmék, vagy
ollyan mindennapi köz rendű Művészek, írók, Versszerzők és Poéták voltak a' kik
— „középszerűnél egyebet elő nem hoztak, és nem-is hozhattak”!!!

különös és név szerént a' magyar versszerzésről, 's a' versek' többféle nemeiről, formájiról, és nem tsak a' költésnek, versalkotásnak, muzsikának, éneklésnek, és képirás' 's képfaragásnak mesterségéről, 's a' művészség' mind ezen nemeinek saját természetéről, közönséges és különös tulajdonságiról, hatáirairól, törvényeiről, regulájiról újdun új theoriát és szisztémát kohollyon, 's negédes képzelődésinek olly idéetlen szüleménnyével mindnyájunkat nagy-bátran megkínállyon, sőt annak elfogadására szinte diktátori hangonn erőltessen; hanem — a' mit tellyességgel nem lehet és nem-is szabad itt szó nélkül hagynunk, hallgatással elmellőznünk, — még az Európai legnevezetesebb tudós nemzetek' nyelvéről, prozódiajáról, és Világ-szerte isméretes 's mindenütt és közönségesen tisztelt legjelesebb Költőjiről-is, a' Magyar Haza' Tudóssai előtt gögös értetlenséggel itéllyen, megvetve szóllyon, és általlyában úgy beszéllyen, a' mint talán Ráfaelnek legszebb, legditsőbb miveiről, vagy a' mennyei szépségű, 's minden embert, a' kinek lelke és szeme van, bámúló öröme 's tsudálkozásra indítottó Belvederei Apollóról, a' vakon-született gyermek beszéllhetne!*****

IV.

A' nemzeti nyelvnek, poézisnak és litteratúrának ügyében újra felszóllalván, 's észrevételeimet és gondolatimat, minekelötte végképpen elnémúlnék, hazámnak tudós fijaival bizodalmasan közöllyvén, légyen szabad, a' mit ez úttal és e' végett mondanom, — 's minden mellyékes tekintet nélkül nyilván és igazán kimondanom kell, leginkább és különösebben Azokhoz intéznem, a' kik az idősebb és szinte már pályája' végéhez érkezett Írónak, és szinte valamennyi szíves jóakaróji, meghiitt baráttyai, 's már több évek előtt jobb Világra költözött hív és állhatatos bajtársai után sohajtó, 's talán már előbb, mint-sem e' sorok nyomtatásban megjelenhetnének, utánnok menendő, de akárhol légyen és tengődgyék, valamíg él, valamíg lehell, és sírjába le nem száll, népe' köz javáról és ditsősségéről el nem feledkező hazafinak, gyakor elmélkedéssén és hoszszú tapasztalásonn épült véleménynyét örömet hallják, 's tiszta szándékból eredő barátságos javallását meg nem vetik. Azt vélem ugyan-is és azt tartom, hogy ma sem tselekszem haszontalan vagy szükségtelen dolgot, ha több rendbéli tudományos tárgyakról 's a' hazai nyelvet és litteratúrát közelebből illető kérdésekről-is, valamivel ebbében emlékezni szándékozván, most a' Római nagy Itélőmesternek azon egynehány versben adott bölts feleletéhez 's ugyan azon feleletnek olly tökéletesen meghatározott értelméhez képest, (melly a' megnevezett halhatatlan érdemű 's ditsősségű Poétának és Kritikusnak egész ebbéli hitvallását magában foglalni látszik); — elsőben-is a' nemzeti Költőről, hasonló értelemben és azzal mindenképpen megegyező saját érzésem 's tapasztalásom szerént, nyilván és egyenesen szóllok. A' Nemzeti Költőről, mondóm, 's főképpen és név szerént a' Magyar Iantosról, 's annak szükséges tulajdonságairól, különös geniussáról, természetéről, és mind

***** Une des plus grandes preuves de médiocrité, c'est de ne pas savoir reconnaître la supériorité là où elle se trouve réellement.

J. B. Say.

szándéka' 's igyekezete' fő tzellyáról, mind egész poétai 's versszerzői vagy művészi munkálkodása' minéműségéről. A' mennyire t. i. az a' tudományos értekezésnek illetén elvontt tárgyairól 's azok' természetéről, általán fogva 's az oskolák' falainn kívül-is érthetőképpen szóllani, 's az emberi elmének főbb rendbéli tulajdonságait, és különösebben annak ebbéli képező 's alkotó ritka tehetségét, különös sajátságát, 's úgy szóllván belső minéműségét és mivoltát és teremtő munkálkodása titkait külső jelekkel (névszókval és ígékkel) kifejezni, ismértetni, magyarázni, 's éreztetni lehet! Tudva lévő 's tagadhatatlan és bizonyos dolog lévén, hogy az a' különös lelki erő 's ritka tehetség és sajátság, és annak egész belső mivolta, 's munkálkodása' tulajdon minéműsége, a' Természetnek 's a' Természet' imádandó nagy és bölts Urának azon elrejtett és kimeríthetetlen mélységes titkai közé tartozik, a' melyeket halandó ember soha meg nem fejthet. Igaz ellenben és hasonlóképpen tudva lévő bizonyos dolog, hogy tetteiből, munkájiból, szép mesterségbeli miveiből, alkotmányiból igen-is ítélhetünk, és, ha egyébaránt a' dologhoz valóban értünk, 's az e' végre megkívántató több rendbéli tudomány és tehetség és jó helyes, és kimivelt 's tiszta izlet nélkül nem szükölködünk, szóllhatunk-is rólla bátran és bizvást az egész tudós Világ előtt. Nem ok nélkül állittá nem rég egy még életben lévő jeles Poéta: *la poésie est comme Dieu : une et inépuisable*. Mind a' poézist és az alkotva képezve munkálkodó poétai elmét, mind önmön magát az Istenséget-is, leginkább és majd egyedül tsak munkájiból lehet ismérnünk.

Meg kell azonban itt jegyezmem már előre: hogy minden egyéb ide tartozó további kérdések' fejtegetésébe ereszkedni, 's mind azokra különösen és eggyenként megfelelni, válaszolni, tellyességgel nints, és nem-is lehet szándékomban. Mert az felette hoszszas, bajos, és, nem tsak igen únalmas, hanem tulajdonképpen annyi volna, mint újdon új poétikát írni, készíteni, nyomtattatni, 's az illyennemű tanítókönyvek' számát minden szükség és helyes ok nélkül szaporítani; 's még-is és meg akkor-is többnyire tsak az — — — — —

V.

*Illyen alatonyságra pedig a' mi hazánkban tsak a' sisakos paizsos kardos mentő-írások' irigy és eszelős szerzőji, 's a' Vadótzsi Vintzék' hasonló testi lelki betegségen, szív- és elmebéli nyavalyában sínlődő nyomorúltt 's félszeg tudományú gyáva követőji 's tanítványi, vetemedhetnének, a' nélkül, hogy az artzátlanul rágalmazott nemzeti Költők' részéről azért mély megvetetésnél egyebet várhatnának.

VI.

A' kit [!] nem magyar asszonytól származott, annak édes anyai tejével tápláltatott és gyermek korában testi lelki tehetségeinek és hajlandóságának kifejlésében vezérelt, segített, ápolgatott, hív gonddal, szeretettel, vigyázattal oktatott, nevelt; a' ki nem eredeti igaz és törzsökös Magyarok között nevedett-fel, 's ifjúságát nem ollyanok között, nem

olyanok' szíves egyenes társaságában töltötte; egy szóval, a' ki a' szó-
 nak tellyes értelmében nem magyar vérű, természetű 's eredetű igaz
 Magyar, ne itéllyen vakmerő tudatlansággal, kevély értetlenséggel, a'
 Magyar Költőkről, mert ő azokkal nem érezhet, nem gondolkodhatik, 's
 azért szavaiknak jelentését arányzását sem értheti voltaképpen. Ne
 itéllyenek az ilyen idegen vérű 's képzelődésű gyáva pedantok különösen
 az olyan Magyar Poétákról, a' kik a' hazának dunántúli Édenében, név
 szerént a' Balatonmellyéki legszebb tájú tündér vidékeinn születtek 's
 nevekedtek-fel; ott, hol a' téli tsendes álmából felébredő, 's mindennemű
 áldásától, szépségéből oly nagy bőséggel adakozó 's mindent megbámulva
 boldogító gazdag Természetnek édes anyai szeretetéhez képest, minden
 bokorban egy kis énekes terem, 's új, meg új zengedezésivel a' vig
 tavasznak serkentő szavára felébredtt hegyet, völgyet, erdőt és térséget
 új életre támaszt, vig örömmre indítt, 's minden ott élő halandót, minden
 érző 's gondolkodó nézőt az annyi sok szépnek és jónak szemlélésére
 gerjeszt, 's mind ezek' végtelen jóságú, kegyelmű szerzőjének, hatalmas
 alkotójának imádására, ditsóittására tanítt, oktat, és int.

Zrínyi Miklós, Faludi Ferentz, Anyos Pál,
 Kisfaludy Sándor, Virág Benedek,

VII.

e) Imezen két vers, mellyben a' Római nagy Lantos, az ebbéli
 hármias adományt örömmel és hálával említvén, azért Apollót szíve szer-
 rént áldva ditsóíttí, magasztallya:

Spiritum etc.

ez a két vers, mondom, magában foglallya, 's nyilván felfedezve kijelenti,
 az egész ebbéli titkot, mind Azok előtt, a' kik azt érthetik és értik. Igen-
 is; a' kik érthetik és értik! Mert hihető, 's szinte bizonyos dolog, hogy,
 valamint az akkori quatuorviratus (Pantilius, Demetrius, Fannius,
 Tigellius) azt nem értette, 's irigy mérgében talán érteni sem akarta, úgy
 mi nálunk-is több mai Filistusok, Anserek, Baviusok, Maeviusok, és más
 hasonló rendbéli poësin mediocriter doctus félszeg tudományú 's rossz
 akaratú kevély emberkék, lelketlen és izetlen versfaragókból egyszerre
 kritikásokká 's a' nemzeti költőket nagy-bátran itélhetni 's gúnyolhatni
 vélo hiú tsevegők, oskolaj pedántok, könnyen azt mondhatnák, — — —

a' vársai nép' miveltebb és tsinosabb részének ajkainn forgó, 's még a'
 Caesarok udvaránál-is divatban lévő tiszta Római ígék 's nevek helyett,

ha bár a' Filistusok, Anserek, Baviusok, Maeviusok, vagy a' mai Pesti
 Pantiliusok, Demetriusok, Fanniusok, Tigelliusok, 's több más ilyen rend-
 béli kevély emberkék, a' rossz és izetlen versfaragókból még rosszszabb
 és izetlenebb merész kritikázókká lett értetlen és logikátlan hiú tsevegők,
 azt állítani mernék-is, hogy az olyan egyszerű poétai beszédben nints
 erő, nints láng, 's hogy az tsupa mindennapi szavak' árja, 's a' t.

VIII.

e) Az itt következő két vers, melyben a' Római nagy Lantos, a' hármas adományt örömmel és hálával említvén, Apollót szíve szerint áldva ditsóítti, magasztallya:

„Spiritus Phoebus mihi, Phoebus artem

Carminis, nomenque dedit poëtae!”

Ez a' két vers, mondom, — magában foglalja, 's nyilván felfedezve kijelenti az egész ebbéli titkot, mind Azok előtt, a' kik azt érthetik és értik. Ugyan-is:

A' két első, úgymint „*spiritus*” és „*ars carminis*”, (a' poétai lángelme, felemelkedett nagy lélek, melyet egyedül csak a' Természet adhat; és a' jó, szép, 's tökéletes versszerzésnek ahhoz megkívántató mind a' szók' értelmét, mind azok' hangjainak saját mennyiségét és az accentust híven egyvezeteni, 's a' rhythmus szerint illőképpen alkalmaztatni tudó mestersége) — olyan szükséges mennyei ajándék, 's oly különös tulajdonság vagy tudomány 's tehetség, mellynek tellyes birtoka nélkül a' harmadikra (*nomen poëtae*) senki sem tarthat számot. Annak ellenben, a' ki mind a' kettővel bir, legkevesebbé sem kell ezen 3dikről aggódnia; mert az önként és bizonyosan fog egykor (előbb vagy utóbb) következni. „*Quiconque possède ces deux avantages, úgy mond a' tudós Sanadon, ne tardera pas à avoir le troisième; il peut se reposer de l'immortalité de son nom sur la Renommée.*”

Úgy van; 's bátran és igazán lehet állítani, hogy Attól, a' ki, hazája' minden rendbéli jelesebb fíjainak 's leányinak meggyező köz ítélete szerint, mind a' kettővel bir, a' poétának vagy nemzeti költőnek nevé, és az értelmes, tudós, betsületes hazafiak között soha senkitől csak kétségbe sem hozott, sőt még a' külföld' első rendű tudóssaitól-is több nagy országokban önként és örömezt megismértt, szíves indúlattal magasztaltt, igaz poétai tehetségét, geniussát, természetét — bizonyára csak a' vak irigység 's az ostoba kevély tudatlanság, vagy megátalkodott rossz akarat, és mindent merő, semmit sem szégyenlő, cynicusi szemtelenség tagadhatná-meg! mellyre azonban a' mi hazánkban ma csak az olyan álnevű vetemedhetnék, a' ki sem az igazságot és köz illendőséget, sem önnön magát nem betsüli, 's a' kinek idegen eredetű ereiben eggy tsepp magyar vér nem találatik.

Olyan félszeg tudományú 's irigy és vakmerő kevély emberkék, nyughataflan gonosz rágalmazók, rossz és izetlen versfaragókból még rosszabb és eltűrhetlenebb Kritikusokká lett hiú tsevegők, mint az akkori Filistusok, Anserék, Cornificusok, Baviusok, Maeviusok, vagy Pantiliusok, Demetriusok, Fanniusok, Tigelliusok, 's több más hasonló rendű 's természetű szövetkezett társak, találatnak ugyan mindenkor és mindenütt, még az Augustusok' idejében-is! annyival-is inkább az olyan ország' éledni 's virágozni kezdő nemzeti litteratúrájában, mellyben a' „Verbötzi' tsátságó fíjainak” patvarista-deáksága, ortályozó tsalfa dialektikája, mindent felforgatva 's eltsavarva zavarba hozó, 's ügyész-kedve homályba rejtő ravasz mestersége, már annyi századoktól fogva tellyes hatalommal uralkodik vala. De úgy látszik, — — — — —

IX.

Vallyon, ki boszszonkodhatnék azért, ha valamelyik Bétsi Lakos azt az oltóbb árron kelő, ámbár gyomrot hidegíttő, savanyó bort, a' melly mi nálunk senkinek sem kell, szokásból igen kedvelli, 's a' legjobb Somlyainál, sőt talán még a' Tokaji vagy Ménesi drága nektárnál-is nagyobbra betsűli? vagy ki vehetné rossz néven az Oláhnak, ha nyilván és igazán megvallyá, hogy ő néki inkább inye szerént van a' „málé”, mint-sem akár a' Veszprémi fejér tzipó, akár a' Komáromi vagy Debretzeni magyar búza-kenyér? — A' külömbség tsak abban vagon, és az ígázán Poétákra nézve tsak az a' baj, hogy a' szegény Oláh az ő máléjával bőven megelégszik, 's a' fejér kenyérnek békét hágy, és hogy az etzethez szokott [.] a' külömben örömost tsúfolódó, 's mindent kigúnyoló Bétsi Legény, ha kedve 's tehetsége szerént elméskedve tsintalankodik-is, legalább a' nálunk termett jó bort nem gyalázza, — (noha ritkán van alkalmatossága, hogy szerét tehesse, és minden keverék nélkül tisztán ihassa): az irigy Versfaragók, 's egyéb rendbéli szapora Firkálók ellenben, mi nálunk

X.

1. Valahol az olyanféle tudományos egyesület', vagy társaság' tagjainak *választása* nem olyan, a' millyennek igazság és illendőség szerént (azaz ország-szerzte tudva lehető jeles érdemre 's valódi tudományra tekintve) lennie kellene, vagy kellett volna, ott, annak következésében, az olyan egész intézetnek nagyobb fele, (talán két harmada, 's néha szinte-három negyed része) tsupa közepszerű szokott lenni; úgy hogy ehhez képest akkor ott a' többség és közepszerűség, egyget jelentő szók. Már:

2. A' *közepszerűség* — természete szerént ellensége 's irigy betsmérője, rágalmozója mindenkor és mindenütt a' főbb rendbéli lelki tehetőségnek, a' mindennapi (hely- és felekezetbéli) mértéket meghaladó ritka nagy észnek, jeles elmének, igaz érdemnek, tudomáynak, közjóra szagató, törekedő munkás erköltsnek, hazafiúi tiszta buzgóságnak, 's mind ezek által szerezhetett és szerzett közhitelű jó hírnek, fényes névnek, dítsőségnek. *Urit enim fulgore suo, qui prægraval artes Infra se positas.*

3. A' *többség*, az egész társaságnak nevében szól és végez; 's annak tekintetével, hatalmával és költségével tellesíti-is, a' mi néki tetszik és tetszett. Tudva van pedig Világ-szerzte, 's a' közönséges tapasztalásomn épültt érzékeny panas naponként újra meg újra mutatya, bizonyította, hogy a' nagyobb számot, hogy az olyanféle közepszerűségekből álló többséget, sokaságot, rendszerént és tulajdonképpen tsak két három egyget értő 's egymáshoz szított (öszvejátzó) szövetkezett társ (a' többinél ugyan nem nagyobb tehetségű, vagy többet érő 's többet tudó, de vezérkedésre, uralkodhatásra vágó, 's e' végett sokkal többet mérő, 's utóllýára semmitől sem irtózó, semmit sem szégyenlő, nyughatatlan, kevély és elszánt tzimbora) szokta *vezetni*: 's lassanként, előbb vagy utóbb, — (a' mint az idő 's alkalmatosság magával hozza, vagy meg-

engedi) — saját híre 's akarattya nélkül oda vinni, a' hová tudva 's önként és feltett szándékkal bizonyosan nem menne, sosem megy vala; —

4. ha valamely afféle tudományos eggyesület, a' maga saját kebelében támadott, vezérkedésre jutott, *vezetővé* lett, 's már most tellyes, általános uralkodhatásra vágyó merész tzimborának ebbéli törekedését maga netalán eltűrhetné, vagy eltűrni kéntelen volna 's lehetne-is, vagy észre venni sem akarná, *volenti non fit injuria*; ezt egyedül tsak önnön magára 's a' maga saját engedelmes vagy legalább nem ellenkező társaira nézve tselekedhetné, minden esetre *salvo jure alieno*. Arra ellenben semmiképpen sem adhatna néki szabadságot, engedelmet, (mert ez nints hatalmában) hogy az ő nevében még másokonn-is diktátorkodva garázdálkodni merjen, 's e' végett ötet (a' társaságot, vagy annak többségét, azaz, ennek nevében önnön magát és szövetséges társait) *vezetővé*, az egész országban élő Magyar Írók' és Tudósok' öszveségének vezető-jévé tegye, változtassa! nyilván és valóságos diktatori parantsolat gyanánt fényen kihirdettesse, hogy „*neki kell vezetőknek lenni, (lennie) vagy elmúlnia*”! qui tacet, consentire videtur.

Ez elég nyilván ki vagon mondva; 's nem kíván bővebb világossítást, magyarázatot. Tsak az a' kár, hogy nem lehet tudnunk, ki légyen ez az álnevű hatalmas ember? és ha valósággal azon tudós társaságnak nevében szóll-e, 's tőlle meghatalmaztatva szóllhat-e, a' mellynek ügyét, az olvasó közönség' bírószeke előtt, két *megnevezett* jeles érdemű, tudományú, 's valóban köz tiszteletre méltó hazafi ellen elég nagy hévvel, tűzzel vagy prókatori buzgósággal védi ugyan, de jóvá vagy jobbá már tsak ezért sem teheti, minthogy egyszersmind a' hazának egy olyan, *harmadik* jeles fíját-is méltatlanul kissebbíteni meri, illőnek és szabadnak véli, a' kinek Európai dítsó nevétől az a' társaság maga-is fényt költsönözhet, méltán örülhet (hogy ötet-is tagjai közé számlálhatta!)

5) Ha illő gondoskodás, szoros rendtartás, szemfüles vigyázat, részre nem hajló törvényes igazság, bizodalomra 's követésre vonzó, gerjesztő jó példa, szelíd mértéklet 's munkás szeretet és egyenes magyar emberség nélkül, és az előkelő jobb, értelmesebb lakosok' köz ítéletének 's méltó kívánságának ellenére, vagy annak duzma kevély és vakmerő megvetésével, (holott *vox populi, vox Dei!*) már ma talán még tsak egy kis mezővárosban vagy faluban sem lehet sok jót tenni, helyesen igazgatni, kormányozni, 's a' község' igaz hasznát és díszét illőképpen előmozdítani vallyon! hogyan és miképpen volna ez lehetséges, a' tudományos *hőztársaságban?* mellynek eggyenlő, senkitől sem függő, 's mind emberi mind szabad polgári méltóságokat érző legjelesebb tagjai közt-is nem fényes születés, vagy tisztí hivatal, nem számos nagy birtok, dús gazdagság és hatalom, sem akármely egyéb ilyenféle nem oda tartozó mellyekes ok és tekintet, hanem *egyedül tsak az ország-világ szerte tudva lehető fényes érdem' és tudomány' minéműsége tehet különbségét?* . . Ott bizonyára még kevesebbé! 'S ki-is merne, vagy akarna ott *vezető*, vagy diktator és parantsoló lenni? holott ennek már tsak a' neve-is útálatos, és méltán gyűlöletes!

6) Hogy az ollyatén intézet, mindennemű tanátskozásaiban, végzéseiben, 's munkálkodásának törvényesen kiszabott egész körében, 's ennek határainn belől, senkitől se függjön, tőkélletes szabadsággal birjon:

igen-is illő, sőt szükséges dolog. Azt senki sem ellenzi; sem tölle meg nem tagadhattya. De úgy látszik, hogy a' függetlenség még magában nem elég; és hogy ahhoz még több-is kívántatik. Kell ahhoz t. i. különösen és név szerent még több rendbéli jeles tudomány, sokféle tapasztalás, érdem, böltsesség, és igazságszeretet-is. Külömben nints hitel, nints tekintet, nints bizodalom. Ezek nélkül pedig ki tehetne valahol valami jót? Nem kevesebbé szükséges dolog, egyszersmind, hogy, a' ki maga szabad és „*halásában független*” akar lenni, ugyan azon szabadságot és függetlenséget másokban-is tisztelje, betsűllye; 's annak józan és mértékletes gyakorlását ne roszszalja, vagy akadályoztassa.

7) Ha már a' Pesti tudós társaság az egész országban élő Magyar Írók' és Tudósok' öszveségének valósággal vezetőjévé lenni kíván és szándékozik, gondollya-meg jól, kérem illő tisztelettel 's mind litteratori, mind hazafiúi egyenességgel és bizodalommal! hogy ezt tsak úgy viheti végbe, ha tettében és nyilván megmutatva saját jó példájával és munkájával bebizonyíthattya, hogy az ő válogatva választott tagjai akár egyenként, akár öszveséggel vétetve, több érdemmel, jelesemb tudománnyal, elmebéli tehetséggel és tapasztalással bírnak, és magyarul-is jobban tudnak, jobban és szebben írnak 's beszélnek, mint mi mások mindnyájan, a' kik most ő velek egy időben élünk, minekutánna már ifjúságunktól fogva napjaink' és éjjeleink' legnagyobb részét tanulásban 's hazánk' és embertársaink' szolgálattjában töltöttük, folyvást még ma-is egyre tanulunk, és tanulni, gondolkodni, 's mind a' régi mind a' most élő 's virágzó tudós nevezetes népek' történeteihöz 's azok legjelesebb írójainak böltséinek taníttásaihoz, intéseihez, mind saját hosszáú 's igen sokféle tapasztalásainkhoz képest, hazánk' nemzetünk' mostani 's további sorsáról, jövődjéről, 's igaz javáról és ditsősségéről elmélkedni meg nem szününk, és ezután-is folyvást mind halálíg tsekély erőnk 's tehetségünk szerent használni szándékozzunk, 's használhatni kívánunk és reménylünk.

8) Nem lehetvén szándékomban, hogy itt az efféle kényes természetű kérdések' további fejtegetésébe ereszkedgyem, vagy olyan rendbéli névtelen és álnevű Akadémistákkal valamelly perbe botsátkozzam, a' kik, mások' neveit emlegetni szabadnak és illőnek vélik ugyan, de a' magokét szorgalmatosan eltitkolni szükségesnek tartják, légyen itt most elég, mind ő nékik magoknak, mind szövetséges társaiknak, 's azon egész oskolai felekezetnek, a' mellyhez tartoznak, ezt a' régen és nékünk-is mindnyájunknak adott jó tanátsot 's poétai bölts letzkét eszkebe juttatnunk: „*Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano!*”

9) Ezen szók' értelmének további megfontolását különösen kell ajánlanunk mind azon gondolátlan és igazságtalan szeles tsevegőknek, a' kik minket a' *multt kor'* embereinek nevezni mernek, és, mint olyanokat, igen *örömes* elevenen eltemetnének, azt akarván egyszersmind az egész Magyar Nemzettel, sőt az egész Tudós Világgal, elhitetni, az emberi józan észnek, a' logikának és a' dolog' természetének ellenére, hogy ők, mivel sokkal későbbben jötteknek a' világra, tehát sokkal többet tanultak, tapasztaltak és tudnak, mint mi mások mindnyájan tanulhattunk, tapasztalhattunk és tudhatunk, a' kik olly temérdek sok veszedelmek között olly sokáig forogtunk, olly keményen, olly kegyetlenül meghányattattunk, 's minekutánna mind azokból elvégre hogy mink annyi tanulásink, tűré-

sink, szenvedésink, ezer meg ezerféle tapasztalásaink után nagy-nehezen kimenekedtünk, és a' nehéz pályának végéhez jutottunk, és még most-is, életünk' utolsó napjaiban, 's a' sírnak szélinn, tehetségünk', tudományunk', ismereteink' és tapasztalásaink' mértékéhez képest jutalom helyett, hazánk' saját gyermekeitől az egész nemzet' láttára kissebbítessünk, gúnyoltassunk; minekutánna életünk' legnagyobb részét, 's testi lelki tehetségünket, és egész világi szerentsénket annak szolgálattárára szenteltük, feláldoztuk.

10) Nem panaszképpen, és nem-is magamra saját személyemre nézve mondom, említett én ezt. Nem lehet mindazonáltal nyilván meg nem vallanom, hogy fáj és vérzik a' szívem, 's kimondhatatlanul búsítja lelkemet, itt a' külföldönn-is és a' kinyitlt sírnak szélinn, valahányszor látnom, hallanom és tapasztalnom kell, miképpen rontatik egy időtől fogva szünet nélkül mind az a' megbetsülhetetlen és hasonlíthatatlan szépségű nemzeti nyelv, mind a' hazának reményére serdülő magyar ifjúság, a' sok éktelen és korts magyarságú rossz könyvek, még rosszabb és veszedelmesebb példák, és az olyan félszeg tudományú 's embertelen és vakmerő tsevegők' iztelen és erőszakos törekedései által, a' kiket nem mások' munkájának ítélő bírójává, nem valamely tudományos eggyesület' tagjaivá vagy annak ügyetlen ügyvédőjivé tenni, hanem inkább az oskolákba kellene mennél előbb visszaküldeni, a' végre 's olly hagyással, hogy ott több emberséget és logikát tanulnyanak; 's ne gondolvák azt, hogy a' névtelenség' vagy álnevűség' biztosnak vélt homályában mindent büntetetlenül elkövethetnek, vagy magoknak majd bizony az által valami tekintetet és betsületet szereznek, ha p. o. még egy Kisfaludi-Hímfire-is szünetlenül berzenkednek, 's a' tudós Világ előtt még ezen halhatatlan nevű Költőnek poétai érdemét-is munkáji' sorainak számából itélk és betsmériik, nem látván és észre sem vevén irigy vakságokban a' balgatagok, hogy ez által mind önnön magokat betstelenítettik, mind azon tudományos intézetnek kissebbségére válnak, a' melynek tekintetét védeni látszatnak; ámbár hihetetlen dolog, hogy egy ollyan rendű tudományos intézet, valamely ügyének védelmét *ilyen* névtelen és álnevű gondolatlan emberekre bízhatta volna, kik a' *Verbóltzi*' néhai *tsátságó fiai*-hoz még ma-is, és a' nemzeti literatúrában-is, olly igen nagyon hasonlítanak, és nem tsak a' kétes ügyet jobbá nem tehetik, de még a' legjobbbat-is bizonyosan megrontanak s' méltán elvesztenék.

Nem ok nélkül mondom: „A' kik érthetik és értik”; bizonyos lévén, hogy mind az akkori (Római) Filistusok', Anserok', Baviusok', Maeviusok', 's több más ollyan rendbéli híres műbírák' és versszerzők' itélete, mind a' mai (Buda-Pesti) hasonló tehetségű, tudományú, 's gondolkodású derék verselők 's névtelen és álnevű kritikázók' véleménynye 's yallástétele szerint, az ilyen poétai beszéd, ha bár jól és tsinosan fűzött, tiszta, 's egyszerű-is; és az ilyenféle nem tzifra versek, ha bár azok' menetele 's hármóniával tellyes folyamattya vagy melodiája könnyű 's hangzatos volna-is, elannyira pedig, hogy ezt még a' Schádelek', Stettnerok', Bajzák', 's több más ottani nehéz hallású szövetkezett társak' fülei-is érezhetnék — „*nem bírnak annyi új s á g g a l, hogy a' képzelet' munkásságát (az övékét t. i.) tsak némileg-is ingerelni tudnák.*”*

Abban ugyan nints kétségünk, hogy olyan erőtlen, sovány, hideg, túnya, 's ingerelhetetlen és izgathatatlan képzelettel, és olyan szűk, lapos és üres, v[agy] szíléll-bélett kaponyával birni, mellyben (a' méltán nagy hírvú nevű, 's bátor Gall és Spurzheim doktorok' vélekedése, taníttása, 's eddig-elé meg nem tzáfoltl anatomiai 's physiologiai szisztémája szerént) az emberi lélek' főbb rendbéli tehetségeinek organumai, eszközei, szerszámai — helyet nem lelhetnek, fel nem találtathatnak, holott ezek nélkül az ész, a' gondolkodó lelki erő 's tehetség, és szabadon alkotva képezve teremtő poétai elme nem munkálkodhatik, következőleg semmit sem szerezhet és mutathat; hogy, mondom, ilyen tehetségtelen 's híg és kevés velejű vagy idő előtt elapadt, kiszáradt kaponyával 's aluszékony képzelettel birni, mellyet t. i. talán még a' Virgiliusok' és Horatiusok' verseinek mennyei szépségű harmóniája sem ingerelhetne, sőt talán még Apollo maga sem tudna felébreszteni 's érzenyítvé gyönyörködtetni, — valóban nem tsekély baj és szerentséltenség lehet! Énnél nagyobb boldogtalanságot valósággal alig gondolhatni, különösen és főképpen az olyan szűk és horpadt homlokú, lapos fejű, 's még-is olly igen gyakran 's leginkább a' jobbak és tehetősebbek ellen ingerkedve puffadozva dagályoskodó szeles litteratorokra nézve, kik a' tsupa költészekből, lelketlen és még tsak magyarul sem tudó versfaragókból olly igen örömezt költökké, jeles poétákká, 's tehetős, tudós versszerzőkké lettek volna!

Elhiszszük továbbá, 's megengedgyük egyszersmind azt-is, hogy az illy szomorú 's valóban tetemes hibának, lelki tehetetlenségnek, 's helyrehozhatatlan fogyatkozásnak önként és minden szükség vagy külső kényszerítés nélkül nyilván tett bévallása, ha mások' kissebbségére 's rágalalmazására nem tzélozna, valami tekintetet, szánakodást, és idővel talán botsánatot érdemelne, vagy érdemelhetett volna.

Nékünk azonban úgy látszik, hogy az ép és eleven képzelet, vagy képzelő erő 's tehetség nélkül nyilván szűkölködő, 's ebbéli tehetetlenségeket akarattyok és feltett szándékjok ellen-is világosan megvalló kisbírának és verselőknak, nem a' versek' szerzőjét, nem az érzéketlen és tudatlan tsevegőknek sovány és érzéketlen vagy tehetségtelen hibás képzeletek'et ingerelni nem tudó poétát, nemzeti költőt, a' ki sem erről nem tehet'l sem ő tőlök a' poézisban és a' nemzeti nyelv' dolgában semmit nem tanúshat, 's egyébként-is az ő vélekedéseikre keveset ügyelhet, és ő-velek aé tudós Világ előtt, soha perbe nem szállhat, (ámbar a' tudós vetekedi től, és a' közjóra nézve szükségessé lehető pennatsatától még ma sem r'ózik); hogy, mondom, igazság szerént nem ötet kellene minden józan ok nélkül megtámadva, 's valóban oktalanul kissebbitve, rágalmazniok, és az ő munkájit, elmesztüteményeit, akár irigy és vakmerő tudatlanságból 's tsupa rossz akaratból, akár egyéb hasonló, meg nem vallott, de könnyen elérhető, gondolható (magyar vérű 's gondolkodású hazafinak természetéhez sem férhető) mellyékes szándékból saját lelki-isméretek ellen, gyaláznioik, betsmérelniek; hanem egyedül tsak önnön magokat, és talán iskolai mestereik', tanítójik', 's fiatalabb kori nevelőjik' gondatlanságát lehetne méltábban okozniok; vagy-is inkább, ha talán ezt háladatlanság nélkül nem tselekedhetik, tsak a' Természet mostohaságánn titokban sohajtözva keseregniek; minden esetre pedig az olyanféle tudományos dolgokról, a' mellyek őket tellyességgel nem illetik,

's szemlátomást nem-is illethetik, a' tudós Világ előtt örökre megnémúlva hallgatniok; elhíthetev magokkal, hogy *ö-lölők* gyaláztatni vagy dítser-tetni, az itélni tudó betsületes hazafiak' szemeiben mind eggy!

* „Bírnak”, és „tudnak”!

Tudnák? ingerelni tudnák? a' versek?...

Talán tsak: „ingerelhetnék”. Nem lévén itt az általvitelnek (translationak), metaphorának, vagy az ideák', képzetek' és tárgyak' feltérésének vagy személyesítésnek helye: bizonyos és önként szembetűnő világos dolog, hogy ez nem könyvbéli tudós, értelmes, és tiszta magyar szóllásmód; és hogy, következésképpen, a' gondolkodásnak 's a' szókötésnek mesterségében (logikában és syntaxisban) 's az emberi szóllásnak, beszéllésnek vagy beszédnek, 's különösen a' magyar nyelvnek philosophiájában, eggy szóval mind abban, a' mi valamiképpen a' rhetorikához 's az úgy nevezett stilisztikához tartozhatik és tartozik, nem járatlan Magyar Író (ki a' szerzőnek személye 's annak szerzeménnye, munkája között különbséget tenni tud, és nemzete' nyelvének tulajdonságait isméri) se nem mondaná, se nem írná, 's még kevesebbé nyomtattatná: „ingerelni tudnák” hanem: „ingerelhetnék”. Még a' Deák és Német nyelvvenn író 's beszéllő tudós ember sem tenné (hasonló esetben) *possent* helyett *scirent*, vagy *callerent*, és *könnten* vagy *vermöchten* helyett *wüssten*. A' mi szép nyelvünknek eggyik igen jó 's valóban ritka tulajdonsága pedig éppen az effélékből tetszik-ki legvilágosabban. A' minék jelentésére más nyelvekben több szó, több ige kívántatik, azt a' Magyar eggyel jelentheti. Ez pedig, főképp' és különösen a' poézisban 's a' versszerzésben, szinte megbetsülhetetlen nyelvbéli szép és jó tulajdonság. Ehhez képest, a' jelenvaló esetben, kettős a' hiba.

Nem elég, a' névszókat és ígétet megtanúlni, 's e' végett az élő nyelv' szótárát forgatni. Azt-is kell tudni, 's mindenkor jól és okosan megfontolni: hol, mikor, 's miképpen lehessen és kellessék a' megtanúltt 's egész jelentő erejekre nézve jól értett szókkal és kifejezésekkel élni; annyival-is inkább, ha valaki a' Világ előtt tudományát, böltsességét mutatni, vagy akármelly egyéb feltett hasonló szándékát elérni akarván, a' nemzetnek még életben lévő költőjit és tudóssait, 's ezek között netalán különösebben és neveik szerént Azokat illy tudatlanú kritikázva minden tekintet és kíméllés nélkül betsmérelni, rágalmazni meri, gúnyolhatni véli, a' kik egész életüket tanulásban töltötték 's hazájoknak és embertársaiknak ezer meg ezer baj és veszély között igaz és állhatatos lélekkel szolgáltak 's utolsó napjaikban-is folyvást és lehetőképpen használni kívánnak, igekeznek.

XI.

— — — — —
az annyi nehéz bajokkal, veszélyekkel, testi lelki szenvedéssel, fáradozással, búval és gonddal, 's ezerféle soha nem véltt, 's meg nem almodhatott, kínos tapasztalással tellyes pályának
— — — — —

XII.

Silvis deducti caveant, me iudice, Fauni,
Ne — immunda crepant ignominiosaque verba.

A. P. 244.

kotsisoktól és kofáktól tanultt, 's még a' Faunosok' szájába sem illő motskolódása

— holott a' jó indulatú, jeles elméjű, 's valóban nagyra termett Ijű szinte már vele született hajlandóságból szeretni, tisztelni, 's szíve szerint betsűlni szokta. Mert a' mit a' régi nagy Róma' halhatatlan Poétai Triumviratussának 3dik ditső tagja imezen ismérletes versekben önmön magáról mondott, az minden főbb származású fiatal elmének saját tulajdona:

Temporis illius colui fovique Poetas;
Quotque aderant vates, rebar adesse deos.
Utque ego majores, sic me coluere minores etc.

T. III p. 340 — 1.

XIII.

Illyen alatonyságra, szemtelenségre pedig, a' mi hazánkban és időnkben. Magyar Író nem vetemedhetik! Kivéven talán egy-két olyan rablelkű gyáva firkálót, porban fanyalgó kedvkeresőt, rossz és izetlen versfaragóból még rosszszabb és izetlenebb kritikussá lett, 's mindenről vaktában ítélni, meghatározva szólnani, 's ex cathedra beszélni merő hiú tsevegőt, új iskolai nyelv- és izrontó gyáva pedántot, ki a' néhai Vadótzsi Vintzének hasonló tsapodár természetű tanítványa, 's az irigy artzátlankodásban és hazudozva hízelkedve rágalmazó mérges fetegésben elszántt követője volna: de ugyan azért mély megvettetésnél 's további hallgatásnál egyebet nem érdemelne.

Kivéven talán egytet vagy kettőt ama' rossz és izetlen versfaragókból még rosszszabb és izetlenebb kritikusokká lett, 's mindenről vaktában ítélni, meghatározva szólnani 's ex cathedra beszélni merő, névtelen és álnevű tsevegők, új iskolai gyáva pedántok, és „porban fanyalgó kedvkeresők” közül, a' kik, minekutánna már, többször és méltán kudartzot vallottak, az egész nemzeti litteratúrát betsteleníteni meg nem szünnék 's az igaz Magyar Tudósokat annál bátrabban botránkoztatták, mint-hogy Ezek közül senki sem méltóztatik olyan idegen vérű, botskorbőr-artzájú, durva, neveletlen 's szeles emberkéekkel a' Tudós világ előtt perbe szállni, a' kik mély megvettetésnél 's szánakodó hallgatásnál egyebet nem érdemelnek. Sinistra quos in lucem natura extulit, Nec quidquam possunt, nisi meliores carpere. *Phaedrus.*

Efféle nyomorúságos mesterkéléshez tsak az olyan rendbéli szerentsétlen versfaragók 's izetlen és tudatlan firkálók folyamodhatnak, a' kik azt vélik, hogy elméjek' szükölködő szegénységét ilyen új iskolai tarka foltokkal és ringy-rongy ékességekkel bizonyosan elrejtetik, bétakarhattyák, fedezhetik, 's így azt, a' mi nints, kipótolhattyák.

- K.: MTA. R. u. i. 4° 81/2. 2. 14. sz. = K1.
 MTA. R. u. i. 4° 79. 3. sz. = K2., a 375. 1. 2-től.
 MTA. R. u. i. 8° 80. VI. 16. = K3.
 MTA. R. u. i. 4° 79. 12. sz. = végleges szöveg.
- Szv.: 361. 1. 1. A' nemzeti nyelvnek, poézisnak és litteratúrának ügyében újra felszólalván, 's észrevételeimet és gondolatimat hazámnak tudós fijaival bizodalmasan közölvén, légyen szabad: a' mit ez úttal és e' végett mondanom kell, 's minden mellyékes tekintet és részrehajlás vagy kedvezés nélkül magyarán kimondani szándékozom, leginkább és különösebben az olyan rendbéli fiatal Olvasókhöz intéznem, a' kik az idősebb és szinte már (K3.)
11. hallyák. Az olyan ifjú Magyarokhoz, mondom, kik a' nem sokára (talán előbb, mint-sem ezen sorok közre jöhetnek) néhai szíves jóakaróji, meghitt baráttyai, 's hív és állhatatos bajtársai után jobb Világra menendő hazafinak tiszta szándékból eredő javallását meg nem vetik, 's szavait félre nem értik, balra nem magyarázzák. (K3.)
13. ugyan-is és azt tartom, több másokkal együtt, (K3.; a kézirat ezzel megszakad.)
366. 1. 34. I. A' poézisra született 's jól nevelt és oktatott Versszerző, különösen pedig és főképpen a' lantos Költő, ki mind azon lelki tehetségeit 's szív- és elmebeli ritka tulajdonságait, „mellyekkel a' nagy Osztogató' keze felruházta”, szinte (K1.; a kézirat ezzel kezdődik.)
367. 1. 4. kezdette; ki a' jónak indúlt és (K1.)
7. de hű kalaúzt és biztos segédet kívánó természetet, (melly, mint a' parlagon maradt szőlő, magára hagyattva kevés (K1.)
12. jutna), kellete koránn mesterséggel párasítva segítvén, igazgatván, azt ez által erősíteni, lángoló hevében mérsékelni, 's mind a' kettőt (ingenium et studium, naturam et artem) azon egy főbb tüzlra intézve böltsen egyesíteni 's eggyeztetni szokta; — az ilyen rendbéli gazdag-erű, bő tapasztalású, 's kimiveltt ízlésű tudós Költő, nem oda (K1.)
33. és sokat, vagy mennél előbb és mennél többet írjon, 's nagy sietve készültt és kirepített számtalan verseivel az itélni (K1.)
38. tsudáltassa. Koránt sem úgy érez és gondolkodik ő. Sokkal jobbra, szebbre, 's magasbra (K1.)
368. 1. 3. szándék se' nem illik, se' nem fér hozzá. Még kevesebbé (K1.)
7. buzgóságához, 's felemelkedett és minden igazságtalan tselekedettől irtózo nemes (K1.)
9. ditsőségét irigyellye! 's szerette hazájának (K1.)
15. fijasát kajánkodva kisebbíttesse; régen (K1.)

17. méltóbbnak hirdettesse!^a (Holott szíve' mélyéből ohaj-
taná, hogy vajha mennél többen támadhatnának és
támadnának az ő kedves honnyában-is olyan nagy
Írók, oly jeles Költők, kik a' sok régi megrögzött
dísztelen és káros előítéletek' éjjeli homályát eloszlat-
ván, az elmék' reggelre hajló 's tisztúlni kezdő bús eget
hová hamarább felderítenék; a' sok érzéketlen, durva,
hideg és fagyos szívek' kemény jegét már valahára meg-
olvasztanák; az egész nemzet' öröme nevekded 's a'
Világ' köz dolgainak mai tsendesebb folyamattjára
tekintve szebb jövődőt ígérni látszó tüzes Ifjúság' lelké-
ben a' hazának és igaz ditsőségnek égő szeretetét hat-
hatósan gerjesztenék; 's a' nemzeti nyelvnek és littera-
túrának örök díszére lehetnének!)

Ismérvén (K1.)

369. I. 6. régi mind (K1.)
8. van minden igyekezettel, (K1.)
9. teremthessen, (artis maxime proprium,
creare et gignere); azaz, (K1.)
10. a' bennelakó 's titkon vezérlő jó genius ihlette, belső
kértelenségéből ugyan, (mint (K1.))
12. I. á t ó, de éppen azért 's annyival-is inkább szíve(K1.)
14. énekellyen; — 's (K1.)
15. és tiszta gyönyörűséget, (K1.)
16. másutt-is nem ok nélkül említettem) (K1.)
hirt szerezhessen. (K1.)
19. hogy, hazafi társainkat intve, oktattva gyönyörködtet-
vén, és emberi 's polgári méltóságok' eleven érzésére,
törvényes szabadságok' serény oltalmára, 's a' hazának
köz jónak A többi az elrongyolódott lapszálon elpusztult.
22. később századokban-is mind Azoktól (K1.)
24. fogják.^b

Minckelötte azért valamely munkáját, vagy
elméje' nyomatásra szántt többféle szüleményeinek
valamely részét (egy (K1.))

370. I. 1. ösztönéhez, hajlandóságához, (K1.)
3. képest,^c illő (K1.)
5. annak tellyes jóságára, külső belső tökéletességére meg-
kívántatik.
Tudván (K1.)
8. valamint minden (K1.)
9. légyen, 's akármi (K1.)
tudománnyal és tapasztalással birjon; úgy különösen
(K1.)
12. legtisztább és legnemesebb szándék 's igyekezet mellett-
is, t s a l a t k o z h a t i k ;^d és hogy (K1.)
15. lát'', — (K1.)
okosság, 's még (K1.)
16. ellenkeznék, az ő-velé azon egy időben és városban
élő, 's a' dologhoz (K1.)

19. véleményyt nagy-kevélyen (K1.)
20. akaratosságból nem követni; (K1.)
24. hálával, köszönettel (K1.)
27. ajándékát^e úgy (K1.)
29. lelkű bíró-is taláztatik, (vir bonus et prudens), a' kinek ítéletét 's barátságos (K1.)
31. 's olyan szelid, bölts és szives (K1.)
33. Tibullus, 's több (K1.)
34. Római nyelvnek és poézisnak arany idejét (K1.)
38. barátságában, igen kedves földijében) tiszteltek, (K1.)
40. megsíráttak, és (a' mint Horatiusnak több esztendővel későbbben a' költői mesterségről írtt nagy és megbetsülhetetlen értékű Leveléből nyilván kitetszik) soha el nem felejthettek. *K1.)
371. 1. 2. kitelhetik, és akármely tekintetben méltán megkívánathatnak. Írhat kétség-kivül, munkájit közre bostátni szándékozván; írhat és talán ír ő-is úgy nevezett előjáró, vagy az egész könyvet bérekesztő, majd rövidebb majd hosszabb beszédet; ha t. i. (K1.)
7. kettőt, (akár kötött, vagy számra 's mértékre vett, akár szabadon folyó, kötetlen sorokban), illőnek, jónak, és valamely (K1.)
8. szükségesnek itéli. 'S tegyük (K1.)
9. helyhezetben, és főképp' olly tsendes, szelid és boldog időkb^en él, (K1.)
11. népe', hazája' köz javára (K1.)
12. bátran, nyilván és szabadon kimondhattya. De, ha (K1.)
16. kieresztette, Világ' eleibe bostátotta, — „eláll és hallgat”; másokra hagyván az ítéletet. Az olyan jeles tudományú, tisztább (K1.)
19. felteheti, 's fel-is (K1.)
20. értenek! és, valamint (K1.)
22. különösen és annyival-is inkább saját polgártársaik' poétai műveiről, (K1.)
25. érdeklík, okos és betsületes bírákhoz illő tsendes vérrel, 's (K1.)
28. szerént szállani tudnak; — akármiképpen (K1.)
31. elmeszülemények' illyen értelmes tudós olvasóji, bölts és igazságos bíráji, nem szükölködnek e' végre senkinek oktatása (K1.)
35. tulajdonképpen és egyenesen nem-is (K1.)
38. hogy a' szerző' részéről éppen nem volna tanácsos, illyen útonn és ekképpen (K1.)
40. munkájának ezen rendbéli (K1.)
372. 1. 2. majd színlett alázatossággal (K1.)
3. szépítő, 's bostánatot kérő, majd (K1.)
4. kérkedve magasztaló, hímes (K1.)
7. únalmat 's kedvetlenséget (K1.)
8. t. i., és (K1.)

11. kételkedik.⁸

De ugyan azért, a' szerzőnek (K1.)

15. miatt nem terjeszthetvén a' Világ' eleibe mind (K1.)

17. volna), semmiféle (K1.)

19. mondom, és nem-is lehet rossz névenn vennünk, (K1.)

21. fogadó betsületes házi (K1.)

27. eredetét, 's ilyen (K1.)

28. különös tulajdonságát, (K1.)

30. emlegesse, ditsérje, (K1.)

32. únalmas kábasága 's (K1.)

35. nyomorúltt gazdagságával együtt, örökre megútál-
tassa!.. (K1.)

37. kétség-kivül, és vagynak-is néha, több (K1.)

40. nyilakozást szükségessé tehetik és teszik; 's (K1.)

373. 1. 2. könyv' nem mindennapi tárgyainak természeti (K1.)

3. litteratúrának jelenkori különös állapottyára, 's abban
(K1.)

5. gerjesztő tüneményekre tekintve; majd a' szerzőnek
saját (K1.)

8. pedig (és elég gyakran) munkájinak irigy és tudatlan
bírálójira, névtelen vagy álnevű betsmérlőjire, 's tsalárd
és alatsony lelkű mérges rágalmozójira nézve!..
Önként (K1.)

13. látni, 's jól és (K1.)

15. ő tudhatván és tudván legjobban, mit (K1.)

16. tselekednie. — (K1.)

17. legalább se nem merném, se nem (K1.)

20. elgondolva, megvizsgálva, semmit (K1.)

22. áll, 's (K1.)

23. haggya. (Ezt teszi, hasonló esetben, a' jeles Képiró-is
's ő-vele minden más ilyen rendbéli művész; a' kiről
t. i. elmondhatni, hogy a' Múzsák' igaz tanítványa,
's nevére valóban méltó). Mert: (K1.)

24. bizodalját, már tsak (K1.)

28. azt és méltán reméllhetvén, (K1.)

29. kis-bírák az olvasó Közönségnek jobb (K1.)

31. betsteleníthetik, — mind (K1.)

33. és találnak. (K1.)

35. ilyenféle rossz-akaratú (töbnyire névtelen, vagy ál-
nevű) gyáva rablelkek!^h a' nélkül (K1.)

37. hitelének, az itélmi tudó betsületes hazafiak' szemeiben,
árthatnának; vagy annak szerzőjétől, a' tudós Világ
előtt, valamelly feleletet reméllhetnének;.. hanemha
talán őket (vagy közüllök legalább azt, a' ki, mint
valamelly új „K o l o t e s”, a' többinél „f a m o s i o r e t
l o q u a c i t a t e n o t a b i l i o r” volna) egy-
néhány sorával örökre meg akarná bélyegezni!ⁱ Jelenti
még e' mellett és bizonyította különösen azt-is, hogy
azokat a' más rendbéli (szajkó-természetű) gondolatlan
üres tsevegőket számba sem vészi, 's legkissebb figye-

- lemre sem méltattya, a' kik, sem az efféle tárgyakról és kérdésekről, sem akármely egyéb hasonló nemű tudományos dolgokról, magok nem itélhetvén, tsak mások utánn szólnak, 's rendszerént tsak azt mondgyák és hirdetik, a' mit valahol valakitől hallottak, vagy akármely nyomatott szennyves motskos lapokonn történetből olvashattak . . .^k (K1.)
374. 1. 4. gyűjtemény, a' melly egyszer (K1.)
 5. valóban jó, szép és ditséretes; azaz, (K1.)
 8. (melly minden poétai szerzeményben különös (K1.)
 10. és, mind ezen tekintetekben, nem tsupa „közép-szerű”, (mellynek, mint rossznak és alávalónak, a' szép művészet' egész körében, különösen pedig és név szerént a' poézisban, tellyességgel nints helye!)^l — ha, mondom, éltető (K1.)
 14. lélekkel, és, a' külömbféle (K1.)
 15. gondolatok', érzemények', képzetek' és képek' minéműségéhez alkalmaztatott rhythmus és modulatio szerént változva változó, 's fület elmét megbájlolva zengedező kedves hármóniával bir; és így, (K1.)
 20. képest,^m valósággal életre 's koszorúra méltó: — élni fog az mindég! 's az értelmes tudós (K1.)
 23. márvány-oszlopoknál! . . . (K1.)
 25. tudatlanság, irigykedve (K1.)
 26. indulat, 's álnok (K1.)
 29. ugyan-is, és minden kétségenn kívül (K1.)
 31. költt 's napfényre jött szép és tökéletes alkotmányt, poétai jeles szerzeményt, akárkitől 's akármely (K1.)
 35. szerzőjét a' mindenképpen (K1.)
375. 1. 1. valóságos „monumentum aere perennius”, maga (K1.)
 „monumentum aere perennius”, minden segedelem (K2.)
 3. megoltalmazni; ha bár (K1.)
 megoltalmazni; ha bár száz magavéltt vagy jutalmat és ditséretet váró Pseudo-Aristarchus, száz (K2.)
 6. garázdálkodó, hamis (K1.)
 7. jobbulni nem tudó szerentsétlen grammatikus; száz meg száz üres lapos kaponyájú, 's a' philosophiát és philológiát tsak nevével-is alig ismérő szegény aesthetikus; meg annyi vagy még több álnevű, félszeg tudományú, 's még a' litteratúrában-is ortályozó prókatori tsalfa dialektikához folyamodó, sőt a' nemzeti Költők elmehéli tehetségét, poétai tulajdonságát és érdemét, a' hosszabb vagy rövidebb sorok' számából ítélő, ('s a' tudós Világ előtt így itélni nem szégyenlő!) gyáva, tudatlan és ügyetlen ügyvéd, (valóságos „űgyész”!) 's rossz versfaragóból még rosszabb ítélőmesterré lett kába nevetséges kritikus; 's talán még oskolába járó,

vagy abból tsak most érkező, 's a' tegnap hallott letzkét ma nagy-bátran és tziarán felmondó szélházi recensens, 's akármelyik egyéb nevet viselő falusi kis-bíró gyalázná, kissebbíttené; vagy ha bár valamelyik középszerű, kaján 's eszelős és kérkedékeny versszerző, 's ízetlen fordító, netalán artzátlanúl tűzre itélni merné-is! Sőt ha bár egész tudományos egyesületek, úgy nevezett akadémiák, vagy tudós társaságok, új meg új oskolai felekezetek, és naponként támadó mindenféle nagy és hatalmas doktorok, 's egymást alku szerént tsudáló, ditsérő, magasztaló szövetekezett társak gántsolnák, betsmérelnék, és k o r p á z n á k, vagy kárhoztatnák-is azt és annak szerzőjét. — A' nemzet' jobb, okosabb és emberségesebb részének (K1.)

jobbúlni nem tudó szerentsétlen g r a m m a t i k u s ; száz meg száz üres lapos kaponyájú, névtelen vagy álnévű szegény a e s t h e t i k u s ; 's meg annyi vagy még több félszeg tudományú, 's a' philosophiát és philologiát tsak nevérol ismérő felújtt kritikusz; 's talán még oskolába járó, vagy abból tsak most érkező, 's a' tegnap hallott letzkét ma nagy-bátran felmondó gyáva r e c e n s e n s ; és akármelyik egyéb nevet viselő tudákos kis-bíró gyalázná, kissebbíttené, vagy valamelyik középszerű, kaján 's eszelős és kérkedékeny v e r s e l ő netalán artzátlanúl tűzre itélni merné-is! Sőt ha bár egész tudományos egyesületek, egész akadémiák, 's úgy nevezett vagy magokat úgy nevező „t u d ó s ” társaságok, új meg új oskolai felekezetek, és naponként támadó mindenféle nagy doktorok, és egymást alku szerént tsudáló, ditsérő, magasztaló szövetséges társak gántsolnák, betsmérelnék, és „k o r p á z n á k”, vagy kárhoztatnák-is azt és annak szerzőjét. A' nemzet' jobb, okosabb és emberségesebb részének (ennek az érdemre néző 's érdem szerént itélő, 's az érdemetleneket és tudatlanokat nem betsülhető „n a g y o b b a k a d é m i á n a k ”) ép érzése, el nem tsábíttatható józan értelme, tudománnya, 's vele-született igazságszeretete, pártját fogja majd, előbb vagy utóbb, mind a' kettőnek. És a' mindenkor mindenütt igen kevés számú, de jeles tehetségű, helyes gondolkodású, 's mindent-illő figyelemmel megvizsgáló, volta-képpen megfontoló bölts hazafiak', és semmiféle különös felekezethez sem tartozó, 's annál nagyobb hitelre, bizodalomra, tiszteletre méltó valódi Tudósok^d megegyező javallása, helybenhagyó szíves ditsérete, 's lassanként k ö z i t é l t t é v á l t t j ó vélekedése, igazságot (K2.)

c) Lásd p. o. a Tassónak és a' Nagy Corneille Péternek életét, több másokéval egygyütt. —

Nem ok nélkül jegyzi-meg egy jeles Író: „Une des plus grandes preuves de médiocrité, c'est de ne pas

savoir reconnaître la supériorité là où elle se trouve réellement.”

d) Elég isméretes, és a' közönséges tapasztaláshoz képest szinte Világ-szerte tudva lévő dolog, hogy a' nevükre méltó 's figyelmet és bizalmat érdemlő derék kritikások, (első rendű philologusok, rhetorok, grammatikusok, humanisták, vagy aesthetikusok) különösen pedig és leginkább a' poétai szerzeményekről, 's ezek' saját minémiségéről igazán és voltaképpen szólható nagy Itélőmesterek, majd oly igen ritkák, 's szinte még ritkébbak, minden időben és országban, mint önmön magok a' nemzeti jeles Költők. Igen ritkák azok valószággal mindenkor és mindenütt: ha bár a' mindenről vaktában itélni, meghatározva szállani, 's szinte Professzori hangon (*ex cathedra*) beszélni merő szeles kritikázók, 's az élő nemzeti nyelvet minden tudomány és tehetség nélkül, tetszések szerént újíthatni, mivelhetni, 's tsonkíthatni vélo szegény apró grammatisták, szörszálhasogató büszke nyelvmesterek, és a' mindenha mindenre kész, 's féllábon állva mindent megénekelhető, vagy kigúnyolva bémotskolható versfaragók, ugyan ott és akkor egész sereggel találatnak-is! — —

E jegyzetbe ragasztva találunk még négy cédulát a következő szöveggel :

[1.] . . . 's valamint a' holttestnek felbontozott és már rothadásnak indultt részéről, úgy az emberi elméről és az emberi lélek' főbb rendbéli tehetségeiről 's legjelesebb tulajdonságairól-is mintha szemmel láthatók 's kézzel foghatók volnának szinte professzori hangon (*ex cathedra*) beszélni merő furtsa kis-biráék, félszeg tudományú 's rossz akarató szeles kritikázók, és az élő nemzeti nyelvet minden tehetség 's ebbéli tudomány és tapasztalás nélkül-is saját tetszések szerént újíthatni, mivelhetni, 's tsinosíthatni, (azaz, a' nemzet' legdrágább és legféltetőbb kintsét elhagyott bitang jószág gyanánt téphetni 's rongálhatni) vélo szegény apró grammatisták, szörszálhasogató büszke nyelvmesterek, és, mind ezeknek azon egy felekezethez tartozó szövetséges társaik, a' mindenha mindenre kész, 's féllábra állva mindent megénekelhető, vagy kigúnyolva bémotskolható versfaragók, ugyan ott és akkor (a' Múzsák' kényes udvarának boszszuságára!) egész sereggel találatnak-is.

[2.] *Epicureorum tota factio, aequo semper errore a vero devia, et illa existimans ridenda quae nesciat, sacrum volumen (Platonis) et augustissima irrisit naturae seria. Colotes vero inter Epicuri auditores famosior*

et loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quae de hoc amarius reprehendit.

Macrobius p. 4.

[3.] hasonlat (Gleichmiss)
közhitelű írók' elmeművei

[4.] Ha viszontag — mert illő, sőt szükséges, e' dolgot több oldalról megtekintenünk, és, az ellenkező esetről-is bővebben emlékeznünk, az egész ebbéli kérdést lehetőképpen felvilágosítanunk; ámbár, a' felvett tárgynak természetéhez képest, sokat és sokfélélt kelletvén itt érintenünk, 's mind azt, egynéhány sorba nem lehetvén befoglalnunk, rekeszteniünk, az írás' vagy beszéd' oskolai szoros regulájítól most egyszerre egy kisség eltávozni kénytelenítettünk.

27. érdem és tudomány szerént (K1.)

29. józan értelme, tudományja, 's vele-született igazgyszeretete, pártját fogja majd, előbb vagy utóbb, mind a' kettőnek!ⁿ És a' mindenkor mindenütt kevesebb számú, de jeles tehetségű, helyes gondolkodású, 's mindent illő figyelemmel megvizsgáló, voltaképpen megfontoló böltsebb hazafiak', és semmiféle különös párthoz, felekezethez nem tartozó, 's annál nagyobb hitelre, bizodalomra, tiszteletre méltó valódi Tudósok' megegyező javallása, helybenhagyó szíves ditsérete, 's lassanként köz itéletté válttt jó vélekedése,^o igazságot szolgált (K1.)

376. 1. 3. seregének! Eggy (K2.)

4. és általlyában mind Azoknak, a' kik, alatsony indúla-
taik' (K1.)

a' kik, alatsony (K2.)

7. és, válttig szepelkedve, hánykolódva, tellyes (K1.)
szepelkedve tellyes (K2.)

8. a' Világonn vagynak, 's örömet és hová hamarább elhíresednének, a' legnagyobb elmék és legérdemesebb hazafiak ellen leginkább ingerkednek, morgolódnak.^p

—III. Ha viszontag (hogy, (K1.)

vagynak, és örömet a' jeles emberek közé számláltatnának, a' legnagyobb elmék és legérdemesebb hazafiak ellen leginkább morgolódnak, ingerkednek, nyughatatlankodnak.^e

III. Ha viszontag, a' nyomtatás által (K2.)

^e És a' kik (ez az „in vinda turba”!) szünetlenül zajogván, tsevegven, alkalmatlankodván, eggy kis korig ugyan az egész hazai litteratúrának terhére lehetnek; 's visszás, erőszakos törekedéseik által, a' nemzeti nyelvnek és tudományos kultúrának kívánatos előmenetelét, természeti kifejtődése' 's gyarapodása' további szabad és örvendetes folyamattját, akaratt yok

nélkül-is sokféleképpen akadályoztatván, némellykor igen rövid idő alatt-is több kárt okozhatnak, 's rendszerént okoznak-is, mintsem azt némellyek vélhetnék; vagy, ha mind a' régi, mind a' most élő 's virágzó tudós népek' és nyelvek' történeteit eléggé nem ismerik, tsak el-is gondolhatnak!

Ártanak főképpen és legnagyobb kárt tesznek az illyenféle zajos tsevegők 's új meg új iskolai felekezetek, különösen a' már felserdültt, de még elégséges tapasztalás 's hív és bölts kalaúz nélkül szűkölködő, 's minden újságonn és szokatlan tüneményenn kapva kapó tüzes Ifjúságra nézve; mellynek (mint a' nemzet' és haza' legszebb reményének!) illy megbotsátthatatlan eltsábitatását ma minden igaz és a' jövődöt elgondoló hazafi, a' kinek ereiben magyar vér foly, szívbéli mély fájdalommal láttya, szemléli.

Kevés esztendők múlva mindazáltal (és tsak ez a' tapasztalás adhat még valami tsekély vigasztalást; ámbár az említett nagy és tetemes káronn nem segíthet, és azt ki nem pótolhattya!) úgy eltűnnek a' Világ' színéről valamennyi pártfogójik' 's tzinkossáikkal egygyetemben, és, végképpen elenyészvén az emberek' emlékezetéből, úgy lemerülnek a' feledtség' örök éjjelebe, setét homályába, mintha soha sem éltek, alkalmatlankodtak, tsevegtek és zajogtak volna.

Ha pedig neveiket netalán valamelyik érdemes Író, vagy jeles nagy Költő, valamely különös okból említett 's fenntartani szükségesnek vélhetette, gondolhatta: bizonyosan a' Thersítések', Zóilusok', Colotések', Baviusok', Maeviusok', Anserek', Filistusok', Fanniusok', Tigelliusok', Demetriusok', 's számtalan sok más illyenféle régibb és újabb időkori gyűlöletes híri szemtelen emberké' sorsára jutnak; és így nem tsak saját hazájok' jövődöbéli tudós és betsületes fíjainál, hanem több századok múlva még más idegen népeknél-is, a' közönséges megvettetés' 's átok' és útálat' tárgyai lesznek! az akkori 's ottani hasonló tsűf természetű rossz és elvetemedett alacsony lelkek' ijesztő példájára. (K2.)

15. emlékezzünk), a' nyomtatás (K1.)

16. könyvekre 's kötetekre (K1., K2.)

18. gyarló, hideg, (K1.)

20. fellobbanva, belső (K1.)

nem a' szabadon és saját kéje 's hajlandósága szerént alkotva képezve munkálkodó lángelme, nem a' Múzsák' sűgallása, vagy poétai lelkesedés, 's a' szerzöt e' földnek porából villámsebességgel felemelve szinte magánn kívül, 's az előtte megnyíltt és kiterjedtt új meg új szebb Világ' végtelen országának örök fényvel tündöklő magas tartományyaiba felragadó szentebb ihletés, (e n t h u s i a s m u s); hanem (K2.)

21. kedve kéje szerént tsendesen alkotva képezve tellyes (K1.)
23. Múzsá' titkos sűgallása, 's a' művészi vagy poétai lelkesedés, *enthusiasmus*; hanem (K1.)
25. az Istenek' ebbéli (K1., K2.)
26. akarattya ellen-is boldogúlhatni vélő kábaság, versfaragásra (K1., K2.)
29. nappali rágó 's (K1.)
szorgalom, (*labor improbus*), éjjeli nappali rágó 's (K2.)
31. fáradozás, *labor improbus*, 's szív- és elmebéli *urgens egestas*; vagy, ellenben, a' Római Crispínusok' és (K1.)
erőlködés; vagy, ellenben, a' Római Crispínusok' (K2.)
36. sietve rohanva hamarkodó (K1., K2.)
37. napvilágra; — ha, (K2.; új bekezdés nem kezdődik.)
38. 's azért sem a' költés' 's a' versalkotás' (K2.)
39. költés' 's a' versalkotás' igen szép, de nem olyan igen könnyű, 's a' szerző részéről nem tsekély erőt, képzelő 's képező tehetséget, (K1.)
40. könnyű mesterségének belső (K2.)
377. 1. 3. mesterségének (mert ez értelemben-is igaz, hogy *Pater ipse colendi Haud facilem esse viam voluit, curis ponens [?] mortalia corda*) belső titkaiba soha bé nem avatott, 's nem-is avattathatott, sem (K1.)
4. avattathatott, sem az (K2.)
6. hangzásában-is erővel 's méltósággal (K1.)
8. tellyes különös nemzetiségét eléggé (K2.)
11. erdei holttsalyánnal, bogántskóróval, bojtortjánnal, bazsarózsával, 's egyéb hasonló nemű dísztelen és nem kertbe való, ('s főképp' a' Múzsák' (K1.)
erdei holttsalyánnal, száraz kóróval, bojtortjánnal, bazsarózsával, 's egyéb (K2.)
12. nem kertbe való ('s főképp' a' Múzsák' és Grátziák' kertébe (K2.)
15. boldogtalan verselőtől származván, .. Prometheus' mennyei tüzének minden szikrája nélkül nyilván szűkölködik; — (K1.)
vélő, lelketlen verselőtől származván, Prometheus' mennyei tüzének minden szikrája nélkül nyilván szűkölködik; — ha, mind (K2.; új bekezdés nem kezdődik.)
18. tanúlt és (K2.)
19. vérű, 's gondolkodású, a' magyar szívnek és elmének belső titkait nem értő, 's azért a' szók' jelentő erejét 's tellyes értelmét és arányát nem ismerő, nem érezhető!) sőt inkább poétai 's művészi tekintetben-is, minden szépnak jónak elfogadására kész és hajlandó magyar olvasónak képzelőtehetségét kellemesen mulattatva nem foglalatoskodtattya, értelmét nem világosította,

szívét lelkét megindítva felemelve nem hevitti, 's ötet ekképpen szebb, jobb, és emberi méltóságához illő nemesebb érzésekre, gondolatokra, (K1.)
 durva 's érzéketlen, sőt inkább poétai 's művészi tekintetben-is* minden szépnek jónak elfogadására

* Találatnak olyan szerentsétlenül organizált személyek, még a' tanulttabb emberek között-is, a' kik nem tsak a' poézisnak szépségét és hatalmát, de még a' muzsikának tsudatévő nagy erejét sem érezhetik; 's a' kiknek azért egyik sem kell! Ignoti nulla cupido. Találatnak ellenben, a' muzsikára 's annak ellenállhatatlan bájos erejére nézve, még az oktan állatok között-is sok olyanok, mellyekhez a' Természet nem volt — olly igen mostoha! (K2.)

26. hajlandó magyar Olvasónak képzelőtehetségét (K2.)
28. értelmét nem világosítja, (K2.)
29. jobb, és (K2.)
30. nemesebb érzésekre, gondolatokra, feltételekre gerjesztve, szoktatva, nem (K2.)
31. vigasztallya, gyönyörködteti, 's oktatta, gyönyörködtetve nem jobbítja, tökéletesíti; — ha, következőleg, ennyi (K2.; a 35. sorral új bekezdés nem kezdődik.)
33. tökéletesíti; — (K1.; utána új bekezdés kezdődik.)
35. és még több efféle gántsai, vétkei, hibái 's fogyatkozásai vagy poétai 's versszerzői bűnei miatt, (mellyeket itt még bővebben és egyenként előszámlálni, vagy tsak röviden említeni-is, felette bajos és únalmas volna, 's nem-is szükséges), magát a' többszöri figyelmes olvasásra, további (K1.) tetemes, és még több efféle hibái 's fogyatkozásai miatt, (mellyeket itt egyenként előszámlálni, vagy tsak röviden említeni-is, felette bajos és únalmas volna) magát a' többszöri figyelmes olvasásra, további (K2.)

378. 1. 2. teszi, 's így (K2.)
3. felel: — (K2.)
4. nemű költeményes (K1., K2.)
6. kiadójáról méltán (K1.)
méltán 's igazán (K2.)
8. mondani, jövedőlni?

Kétség-kívül nem egyebet, hanem tsak azt, hogy az olyan eredetű 's tulajdonságú boldogtalan tsinálmány; hogy az olly izetlen, melodiátlan, és (K1.) mondani, jövedőlni?.. (K2.; a következő szóval új bekezdés kezdődik.)

9. azt, hogy az olly eredetű 's tulajdonságú boldogtalan tsinálmány; hogy az olly izetlen és melodiátlan durva darabos sorokból (incultis (K2.)
11. ellenkező hangzatú 's menetelű, durva, disztelen és

darabos sorokból, (*incultis versibus et male natis*), 's hideg, sovány, és úgy szólván halva született, 's szinte még a' középszerűnél-is alábbvaló száraz és üres költeményekből álló gyűjtemény — nem sokáig él! vagy-is inkább már-is úgy tekintethetik, mintha ki sem jött, soha nyomtatásban meg nem jelent volna! . . . Mert kérdésbe sem jöhető világos dolog, hogy az ilyen foglalatú (*K1.*)

15. *natis*), 's hideg, sovány, és úgy szólván halva született, 's szinte még (*K2.*)
17. száraz és üres költeményekből álló gyűjtemény — nem sokáig él! vagy-is inkább már-is úgy tekintethetik, mintha ki sem jött, (*K2.*)
20. volna! . . . Mert kétségbe sem hozattatható világos dolog hogy sem azon népnek (*K2.*)
23. józan értelmű (*K1.*)
józan értelmű 's ép érzésű részénél kedvet (*K2.*)
24. pályakötelétől valahára már kivergődött, felszabadultt, 's érettebb korba jutott, és a' jót a' rossztól, a' valót, az igazat a' hamistól, valótlantól, nem-igaztól, az egyszerű természeti szépet, jót, nagyot, ditsőt, a' tziifra nem-széptől és kendőzött rúttól, kelletlentől, 's felfűjt üres dagálytól, piperétől már a' litteratúrában-is megválasztani 's különböztetni tudó részénél soha kedvet nem találhat, a' mellynek nyelvém készült és kibotsáttatott; sem az élesebb látású 's tisztább és miveltebb ízlésű tudós Olvasók' (*K1.*)
33. készült és kibotsáttatott; sem az élesebb látású 's tisztább és miveltebb ízlésű tudós olvasók' helybenhagyó javallását meg nem (*K2.*)
38. lásson! (*K1.*)

A K2.-ben a bekezdés utolsó szavához a) jellel a 14. jegyzet szövege kapcsolódik.

379. 1. 1. többé sem a' Szerzőnek saját ajánlása, 's oltalmazó vagy mentegetve ditsérő tudós értekezése, 's akár holmi régen és méltán elavúlt silány szókkal 's kifejezésekkel, és a' néhai patvarista-deáksághoz hasonlító nyelvzavarral, keveréssel,^b (*K2.*; a b) jelhez a 15. jegyzet szövege tartozik. Ez a Fieri szóig át van húzva : Cicero neve alatt a következő forrás-megjelölés : Tusc. L. I. c. 3. (Tom. IV. p. 226.)

a' szerzőnek saját ajánlása, 's oltalmazó vagy mentegetve szépítő tudós értekezése, 's akár holmi régen és méltán elavúlt silány szókkal 's kifejezésekkel, és a' néhai patvarista-deáksághoz hasonlító nyelvzavarral, keveréssel,^s akár újdun új, 's talán tsak tagnap koholt, vagy rúttól megherélve 's eltsonkítva bémotskoltt, eltsűfított nevekből (p. o. gyök, rom, rény, 's a' t.) rendetlenül és fonákul öszvefértzeltt, ízetlenül meszterkélve piperézett, tzikornyázott, fűrtözött, tatáro-

zott, 's így még amannál-is rútabb és eltűrhetle-
nebb tarka magyarsággal készült, 's minden másoké-
nál „j o b b a n f ű s z e r e z e t t” lelki edel gya-
nánt árultt és ajánlott, éretlen és érthetetlen tzfira
beszéde,¹⁾ hoszszas és únalmas okoskodása, sótalan és
elmétlen elméskedése, 's talán még únalmasabb nyomo-
rúságos antikritikája; sem a' szerző' valamellyik külö-
nös jóakarójának, vagy hasonló tehetségű 's tehetet-
ségű verselőtársának, és akármely más rendű 's neve-
zetű vak tisztelőjének felhőkbe felvivő nevetséges
ditsérete — soha jóvá, széppé, kellemetessé nem teendi!

Önként értetődik, hogy az úgy nevezett „c l a s s i-
c i t a s t” talán örömet emlegető, de a' szónak jelen-
tő erejét és igaz értelmét eszével fel nem érő, meg nem
fogható, 's a' könyvbéli tiszta, tsinos, tudós nyelvet és
művészi vagy poétai 's versszerzői tökéletességet tsak
nevéről ismervő szegény versírónak, állandó jó hírt, nevet,
ditsőséget senki sem ígérhet; — hanemha valaki talán
kinevetetni, 's némelly új Abderiták és Midások közé
kivánna számláltatni! (A' millyenek nélkül t. i. egy-
időtől fogva már a' magyar litteratúra sem szűkölködik.)
(K1.; a kézirat ezzel befejeződik.)

6. koholtt vagy megherélve (K2.)

8. nevekből 's ígékéből rendetlenül és fonákul öszvefértzelt,
(K2.)

9. tatarozott, 's így még amannál-is rútabb és eltűrhetle-
nebb tarka magyarsággal készült, 's minden másoké-
nál „j o b b a n f ű s z e r e z e t t” lelki edel gyanánt
árultt és ajánlott értetlen 's érthetetlen tzfira beszéde,^c
hoszszas és únalmas okoskodása, sótalan és elmétlen el-
méskedése, 's talán még hoszszabb és únalmasabb nyo-
morúságos antikritikája; sem a' szerző' valamellyik külö-
nös jóakarójának, vagy hasonló tehetségű 's tehetet-
lenségű verselőtársának, és akármely más rendű 's
nevezetű vak tisztelőjének felhőkbe felvivő ditsérete —
soha jóvá, széppé, kellemetessé nem teendi! . . . Önként
értetődik, hogy az úgy nevezett *classicitast* talán örö-
met emlegető, de a' szónak jelentő erejét 's igaz érte-
lmét eszével fel nem érő, meg nem fogható, 's a' művészi
vagy versszerzői *tökéletességet* tsak nevéről és hiréből
ismervő, szegény versírónak, állandó hírt, nevet, ditsősé-
get, és el nem hervadható borostyán koszorút senki sem
ígérhet; — hanemha valaki talán kinevetetni, 's némelly
új Abderiták és Midások közé kivánna számláltatni!
A' millyenek nélkül t. i. egy időtől fogva már a'
magyar litteratúra sem szűkölködik. — —

c) La franchise de l'expression caractérise le grand
écrivain et déplaît toujours aux esprits médiocres.

J. B. SAY.

(K2.; a kézirat ezzel megszakad.)

A TÖREDÉKEK JEGYZETEI

7. [A' HAZA 'S KIRÁLY]

A töredéket egy eredetileg 2° alakú levélen találtuk, amelynek felső felét keresztben letépték. A szöveget a megmaradt papírdarab két lapjáról vettük. — Keletkezésének idejéről és körülményeiről az alábbiak állapíthatók meg. A kézirat 1790-es évekre emlékeztető vonások jellemzik. A szöveg 12–13. sorában említett „Korona-Őrző” Teleki Józseffel azonos, aki 1795-ben kapta e méltóságot. A vers másolata fia, Teleki László kisebb költeményei között első helyen áll: (MTA. R. u. i. 4° 13.) Teljes szövege a következő:

Mer [!] sérti a' Királyt, 's rólla roszszerű itél
A' ki Ő előtte igazat szólni fél;
Mert a' Király 's Haza nem két különös test,
Hogy egynek hasznával másnak vethessünk lest.

A töredék az említett adatok szerint csak 1796. Batsányi kiszabadulásának, és 1799. Teleki József halálának éve között íródhatott. Nem lehetetlen, hogy éppen az 1796-i országgyűlésre, mint az *Ode ad Hungaros* c. vers. (BJÖM. I. köt. 148–152., 500–505. l.) A fragmentum címűül Teleki verséét vesszük. A kézirat jelzete: MTA. R. u. i. 2° 18., 167.

2. [PÁPAY SÁMUEL IRODALOMTÖRTÉNETÉRŐL]

Pápay munkája, az első modern értelemben vehető magyar irodalomtörténet (*A' magyar literatúra' esmérete*) Veszprémben, 1808-ban jelent meg. Tudomásunk szerint a következő magyar és német nyelvű ismertetések jelentek meg róla: *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1808. 38–40 l. (Boldogréti Vig László = Horvát István.) — *Magyar Kurir*, 1808. I. 39. sz. — *Erdélyi Muzéum*, 1817. IX. 89–91. l. és *Annalen der Literatur und Kunst*, 1810. III. 419–437. l. (mindkettő szerzője Kazinczy Ferenc, vö. Lev. VII. köt. 90–100. l.) — *Leipziger Literatur-Zeitung*, 1810. 321–335., 349–352. l. — *Hallische Literatur-Zeitung*, 1808. nov. 22. 1105–1109. l. — (Vö. Palos Bernardin: *Irodalomunk ismertetése XIX. század eleji német folyóiratokban*. Pécs, 1929. 49. l.) Ezekhez csatlakozott volna Batsányi recenziója, ha megjelenését az 1809-i váratlan fordulat, az író Párizsba költözése meg nem akadályozza.

Az eredetileg minden valószínűség szerint befejezett munka maradványait a hagyaték két kéziratári állagából állítottuk össze. A fragmentum zöme a Ms. 10218/b jelzetű iratcsomó 74–79. f.-án található.

A fogalmazványynak látszó hat levél (három felébe hajtott íven: p, q, r), a recenzió két részletét tartalmazza. A q) jelzésű ív (76–77. f.) a bírálóat bevezető szakaszainak egyikét őrizte meg; elejének csonkaságát némileg kipótolja egy tisztázat-jellegű papírlap (R. u. i. 8° 80., VI. 13.), melynek szövege hiánytalanul folytatódik a q) ív elején. A p) ív (74–75. f.) tartalma hézag nélkül illeszkedik az r)-éhez (78–79. f.). Az előbbi végén a szerző hosszú mondat fogalmazásába bonyolódott; tisztázott alakban az r)-en kerül ez elő újból; a p)-n át nem húzott és a következőre sem átvitt szövegrész a következőképpen hangzik:

főképp' pedig, ha Poéta! úgymint a' kiről fel sem lehet tenni, nevetséges tsalatkozás 's botránkoztató tudatlanság nélkül, hogy járatlan a' magyar filológiában. Ha *Rájnis* és *Szabó* soha legkevesebbet sem írtak volna-is a' nyelvről, ortografiáról, 's hangmérséklésről, kiki nyilván láthatná, ha szeme van, költeményes munkájiból, hogy, bármint különbözzenek-is némelly dolgokra nézve egymástól, tsakugyan ismérük a' magyar nyelvnek mindennemű tulajdonságait. *Virág* nem írt, tudtomra, még soha Grammatikát; sem *Kisfaludi* nem vetekedett még eddig effélékről soha senkivel, 's nem-is hiszem, hogy ezután-is valaha valakivel tudós értekezésbe ereszkednék a' Világ előtt. 'S ki merné még-is azt állítani, akár egygyikről akár a' másikról, (ugyanazért, mivel olly jeles Poéta) nem Gram. és Fil. egyszersmind[?].

Kiadásunkban a 420. l. 20–29.-el egy magasságban a következő jegyzet áll, amit a közreadott szövegbe ott nem tudtunk bekapcsolni:

Holott a' *túl* úgy-is már magában más képzetet jelent; mint p. o. *Dunán túl*, a' *Tiszán túl*, a' határon túl; 's a' t. Nem okosság pedig szavainknak már a' szokás által-is helyesen meghatározott értelmét felforgatni, 's a' különböző dolgok' és idéáknak jelentésére feltalálható különös és saját szókat egymással feltserelve, nyelvünknek tisztaságát zavarni. Így rontyák és keverik a' nyelvet azok az Írók, kik a' még <adhuc> és *míg* <quo usque>, a' *magas* <altus> és *magos* <granatus, granosus>, a' *súgallás* és *súgárlás*, *sem* és *se* 's több effélék között különbséget tenni nem tudnak, vagy, büszkeségből, nem akarnak;

A jegyzeteket B. a kéziratban csillaggal jelölte és a margóra írta. Számokkal mi láttuk el azokat.

3. [AZ 1820-AS ÉVEK IRODALMI VITÁIHOZ]

E címmel azokat a töredékeket foglaltuk össze, melyek főként a Tud. Gyűjt. 1820-as évfolyamainak egyes cikkeivel foglalkoznak. B. nagyobb művei között a *Pennsatsatával* állnak tartalmi rokonságban; biztosra vehetjük, hogy legalább is javarészüik eredetileg a terjedelmes mű valamelyik, legvalószínűbben 1826-i változatának írásakor keletkezett, s egy ideig hosszabb-rövidebb része volt az utóbb félredobott változatnak. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy a közölt szövegek több helye szerint a munkát éppúgy a folyóirat toldalékának szánta a szerző,

mint a voltaképpeni *Pennatsatát*. Ennek változatai közé mégsem iktathattuk azonban az itt közreadott töredékeket, mert ezek szövege annak utolsó megfogalmazásával már jóformán semmi szövegszerű kapcsolatot nem mutat.

A szövegekről és a kéziratokról a következőkben számolhatunk be. — A I. alatt között jegyzetek közül teljes bizonyossággal egybe tartoznak az *e*)—*l*) betűvel jelzettek. Az *e*)—*i*)-ig terjedők leledhelye: Ms. 10 218/a, 44—45. f.; a *k*)-ra a 45. f. verzőjén a következő utalás olvasható: „*k*) vide sub proprio signo”, s valóban meg is található a 46—47. *f*)-en; az *l*) jegyzet kezdősorai ugyancsak megtalálhatók a 45. *f*)-en, csak itt áthúzta azokat a szerző, a teljes szöveg a 48—49. *f*-en áll. A *d*) jelű jegyzetet az említettektől elszakítva találtuk (Ms. 10 218/a, 34—37. f.); az írástípus és a tartalmi kapcsolat alapján soroltuk ide.

A *d*) jel alatti szöveghez tartozó jegyzetek nincsenek kidolgozva, s ezért csak itt említjük meg őket. A 427. l. 23. soránál kapcsolódik be a következő francia idézet: „*loué, exalté, et porté, jusqu'aux cieux par de certaines gens qui se sont promis de s'admirer réciproquement*”. Ugyanez a 430. l. 14. sorában, a „Kritikus” szó után benne volt a szövegben, de kihúzta a szerző.

A 429. l. 30—32. sorához a következőt írta B.: (NB. agyaskodás)

A 430. l. 13—18. sora mellett a lapszálon az alábbiak állanak: *erköhlts, vertu, s'evertuer, s'exciter soi-même à quelque chose de louable, de convenable. p. 324. Cormon. [?]*

vertu, habitude, disposition habituelle de l'âme, qui porte à faire le bien et à fuir le mal. —

chasteté. — Qualité qui rend propre à produire un certain effet, qui donne la force de produire quelque effet. La vertu d'une plante [?]

en vertu, adverb. En conséquence, en exécution, à cause du droit, du pouvoir. p. 809.

A *k*)-val jelzett szöveg két jegyzetének egy variánsát R. u. i. 4° 79. 2. 20—21. f.-en találtuk, nyilvánvalóan más összefüggésben. Az eltérésekről az alábbiakban számolunk be:

442. l. 1. Előtte a következő sorok :

— — — — —
volna, vagy a' kinek nyelvtanító munkáját bátran és jó lelki-ismérettel ajánlhatnók, — akár a' tanuló Magyar Ifjúságnak, akár az olyan idegen vagy külföldi Tudósnak, a' kinek magyarul tanulni, 's nyelvünket közelebből ismerni, kedve volna. Bizonyos és tagadhatatlan legalább az, hogy a' ki ezt a' szép nyelvet voltaképpen ismeri, 's annak saját minémiségéről itélmi tud, egygyikkel sem tarthat, egygyiket sem ajánlhattya senkinek vezérül, — elég sok, és néha igen-is sok talál-tatván mindenikben olyas, a' mit az igaz Magyar tellyességgel nem ditsérhet, jóvá nem hagyhat.

* Ez az a'

2. magyaráznak! Ezt

4. vidékében 's megyéjében, nem kell és nem-is lehet

keresni, mert az ott sohol sem találhatik. Nagyon tsalatkozott ebben a' nagy érdemű tudós Pápai Sámuel-is.
Különös

9. Florentziát látnak, szemlélnék
Attikát vagy Toskánát
11. (a' mint többször-is említettem, és, most itt, nem ok nélkül, újra-is említtem)
13. uralkodik, 's ez által-is nagyon megkülönbözteti magát a' többbitől. Ha most a' Magyar Írók és
18. jobb Poéták 's Versszerzők-is erre illendőképben nem vigyáznak, 's még
20. egyéb olytén durva
21. nyelvet és ennek geniussát józan észszel nem lehet okozni, vádolni. Nem oka ez annak,
23. nem tellyesíti kötelességét; hogy az afféléket elkerülmi vagy nem tudván, vagy tsupa fejességből nem akarván, kényesebb hallású Magyar Olvasójának fülét az effélékkel kiméltetlenül gyöttri;
29. már fiatalabb korában, a' Virgiliusok' 's Horatiusok' szünetlen és figyelmetes olvasásával, lehetőképpen nem segített, segíteni nem igyekezett, iparkodott, és Demosthenes' példáját követni nem akarta.
33. természetete 's különös szép és ritka jó tulajdonsága ellen, 's magyar versben, még pedig szoros mértékre vett, következképpen énekre, lantra, muzsikára 's éneklésre, vagy legalább declamatoria szánitt, Alcaeus' rendi szerént készültt, 's tárgyának
38. kívánó tüzes ódában, négy ilyen eknek es k e k n e k e s szót egymás mellé helyeztetni, egymásra
41. l e g y e t e k'', legtúrhetetlen rüt
443. 1. 1. hogy a' 14 magánhangzó között 13 e betű van!) akár vigyázatlaniságból, 's hallásbéli fogyatkozásból származott légyen az, akár tsupa fejességből! — (Talán ama' derék Kritikusknak példájára, a' ki maga nagy-büszkén most az egész Tudós Világ előtt, megvallya, hogy az ő Vezérlő Istennéje nem az ép és józan Ész, nem a' Philosophia, 's igaz Böltsesség, vagy mens sana, hanem — Caprice!!!
15. szép tulajdonságáról, és a' könyvbéli tsinósabb
16. pedig a' versbéli, vagy poétai nyelvnek tökéletesebb, tisztább, 's kellemetesebb hangzásáról, ma még a' jelesebb Tudósok között-is némellyek igen
19. ezen tsalatkozásokhoz képest, nagy-bátran még azt-is tsak tudatlanságnak, 's szóllás- vagy kimondásbéli t ú n y a s á g n a k tulajdonítyák, a' mit az euphonia, a' jobb
23. 's a' ma minden tisztább szóllású tanúltt Magyaroknál közönségesen uralkodó nyelvcsokás,
25. mivel ezt sem az etymologia, sem az analogia, sem akár-mely egyéb méltó tekintet és okosság, tellyességgel

nem ellenzi. Ezt tehát könyvbéli, tsinosabb nyelvben, 's főképp' poétai nyelvben vagy kötött beszédben, nem követni,

33. kárhóztatni, — valóságos affectatio, 's tsak megátalkodott hajolhatatlan
444. 1. 1. olvasott erdemes tudós hazafiakhoz illő tudományfitogatás, nevétséges
3. volna, mellytől minden nem rossz ízlésű igaz Tudós őrizkedni szokott, 's a' született
5. Magyar Poétának pedig őrizkednie kell.

Nem lessz azért szükségtelen, itt ezen tárgyról, legalább egynéhány szóval, még bővebben emlékeznünk; az ifjabb Írók' és Versszerzők' kedvéért: úgymint a' kiket az ilyen rendbéli nagy tudományú; de némely dolgokról, és különösen anyai szép nyelvünk' saját tulajdonágairól, a' mint mondám, igen helytelenül vélekedő, 's aesthetikai tudományokra, ízlésekre nézve, nem a' legjobb és legértelmesebb bírák közé tartozó, noha mégis elég nagy híré nevé, 's egyéb tekintetben valósággal jeles érdemű Magyar Tudósok' ítélete 's példája, legkönnyebben eltsábíthatna, 's a' nyelvmivelésnek ügyére nézve rossz útra vezethetne.

Tudni való, vagy-is inkább elég közönségesen tudva lévő dolog, hogy az éjszaki éghajlat alatt élő, vagy onnan származó, Európai népek' nyelve, általán fogva (noha majd kisebb majd nagyobb mértékben) az ottani hidegebb, soványabb, mostohább természethez és zordonabb klímához képest, sokkal durvább és keményebb, 's ugyan azért szavaiban több mássalhangzó betűkkel bővelkedik, mint-sem azoké, mellyek az éjszaki tájakról már a' régibb időkben dél felé nyomultak, és új lakhelyet szerezvén 's országokat foglalván magoknak, szelídebb tartományokban telepedtek-le, 's már sok századoktól fogva ott laknak. Mind ezek a' boldogabb hazával bíró népek, valamint társaságos életekre, szokásaikra, 's érzések' és gondolkodások' egész minőségére nézve, régi szilajságokból kivetkezvén lassanként megszélidültek, nagyon megváltoztak, úgy, a' civilisationnak, polgári tsinosodásnak, tökéletesedésnek, 's tudományos kultúrának jóltévé, 's megbetsülhetetlen és megszámlálhatatlan sok jó következéseihez képest, anyai nyelveket-is többnyire nagyon kimiveltek, lehetőképpen simítgatva tökéletesítve sokkal lágyabbá, mindenre alkalmazhatóvá, 's minden tekintetben szebbé, kellemetesebbé tették; elannyira, hogy némelyek a' magokét valóban a' tökéletességnek olly magas pontyára felvitték, hogy azonn nem lehet még az igen Tudósok-is nem örülnie, tsudálkoznia, 's azon halhatatlan érdemű jeles nagy Írókat szíves tisztelettel nem

dítsérnie, magasztalnia, a' kik ezt végbe vihették; 's a' kik azért nem tsak ezen népek' örök háladatosságát megérdemlették, hanem magának az emberi természetnek-is díszére vagynak; szintén úgy, mint ama' régi Halhatatlanok, a' kik hajdan a' Görög és Római nyelvet olly magasra felemelték, és, saját neveikkel egygyütt, örökítették, — az egész emberi nemzetnek köz javára, 's ditsőségére!

Ezen új, és mí reánk nézve idegen, 's a' miénkel semmi rokonságban nem lévő nyelvek — — —

A II-vel jelölt töredék kézírattári jelzete: Ms. 10.218/a, 4. f. A szöveg első fele a rektón, a második a lap verzóján áll.

A III-mal jelölt szöveg a Tud. Gyűjt. 1826. II. füzetében (96—98. l.) nemes-apáthii Kiss Sámuel cikkével vitázik. (Ms. 10.218/a, 24. f.)

A IV. talán a *Pennatsata* 1826-i változatának befejezése. (R. u. i. 4° 79. 2. 10—11. f.)

A V. egyik kiszakadt részlete lehet az értekezésnek. (R. u. i. 2° 18., 97.)

A VI. kézírattári jelzete: R. u. i. 2° 18., 60.

A VII. két változatban található a hagyatékban. Egy bővebb, hosszabb variáns összefüggően (R. u. i. 2° 18., 143.), egy másik három különálló cédulán. (Uo. 93., 94., 97.) Mi az összefüggő és teljesebb szöveget közöljük.

A VIII. számú töredék tünteti fel B. összes művei között a legvilágosabban az író bölcs és mérsékelt felfogását a magyarországi nemzeti-ségi kérdésben. (R. u. i. 2° 18., 100.)

A IX. töredék jelzete: R. u. i. 2° 18., 98.; a X.-é uo. 75.; a XI.-é uo. 2.; a XII.-é uo. 79. Itt említjük meg, hogy egy néhány soros jegyzetet I. kötetünkben (576. l., 39. sz. töredék, l. még uo. a 44. sz. töredéket) közöltünk.

4. [BARÓTI SZABÓ, RÁJNIS ÉS RÉVAI VITÁJÁRÓL]

A deákosok nevezetes vitáját tárgyaló jegyzetanyagot a hagyaték négy egymástól elszakított iratából állítottuk össze, s egy szám (I.) alatt közöljük. A *b*) — *e*) jegyzetek egymás után következése és összetartozása kétségtelen: a Ms. 10.218/a, 14. f.-en együtt találjuk ti. az említett betűjelek alá tartozó szövegeket, s ha itt az *e*) jegyzet csak éppen elkezdődik is, a szóban forgó levélen olvasható kezdősorok kevés változtatással újból előkerülnek ugyanazon iratcsomó 15. f.-én, s a hosszú, teljes kidolgozás az említett fogalmazványokból ismert sorokkal indul. (40—43., 13. f.; az összetartozó levelek az iratok könyvtári rendezésekor keveredtek el egymástól.) Ehhez a törzsanyaghoz kapcsoltuk azt a jegyzetet, amely az írásképből és tartalmából ítélve szinte kétségtelenül a *b*) — *e*)-vel jelzettekhez tartozik. Az *a*) jegyzet két változat-

ban maradt ránk: a későbbinek látszó fogalmazványát a főszövegben közzöljük (Ms. 10.218/a, 38—39. f.), a korábbi (uo. 32—33. f.) a kritikai apparátusban dolgoztuk fel.

A jegyzetek megírásának idejét az e) jegyzet egyik kitétele alapján (485. l. 40.) 1826—27-re tehetjük. Az évszám és a jegyzeteknek még B. gyakorlatában is szokatlan terjedelme arra enged következtetni, hogy a *Versek* II. kötete számára készültek, csak más felfogásban és feldolgozásban, mint a valamivel korábbi *Toldalék ezen Költeményhez* (kiadásunkban a *Két toldalék* közül az első).

A jegyzetekhez néhány kisebb terjedelmű töredéket csatoltunk (II—IV.), melyek az íráskép után ítélve az 1820-as évek közepe táján készültek, s ugyancsak a Rájnis-üggyel foglalkoznak. (R. u. i. 8° 80. VI. 11.; uo. VII. 53.; Ms. 10.218/a, 9. f.)

Az a) jegyzet már említett korábbi változata a következőkben tér el a főszövegtől.

466. l. 1. Az annyi sok ezer versekből álló, több rendbéli eredeti Költemények'

4. más rendbéli tsekélyebb
5. itt ezen két Tudós után neveik
8. ámbár tudom, hogy némelly tekintetben tellyességgel nem ártana,
9. Éneis' ama' Bétsi híres Recensiójának derék Szerzőjét közelebből és voltaképpen
11. mások-is úgy tudhatnák, (mint én, melly
12. est!)
13. most ama' helytelen, haszontalan, és minden
15. első séget erővel (és előbbi saját vallástétele ellen) magának tulajdonította, de
18. számot, mivel ötet
20. mások egész
22. több esztendővel megelőzték;* elég lessz talán, beszédem' feltett mostani tárgyára

* Ugyanazért, Rájnis maga sem tagadhatta, 's kénytelen-is volt, megvallani, hogy nem ő az, a' ki legelőszér Görög vagy Deák rámára húzta nyelvünket"; azt adván hozzá, (ezen vallástételéhez), hogy tsakugyan még-is ő volt első „legalább abban hogy, semmi példája nem lévén, nyelvünket többféle rendhez alkalmaztatta". Az a' munka, a' mellyben ő ezt állította, 1781dik esztendőben jelent meg a világ előtt. Így tehát, mind Rájnis' saját szavainak világos értelméhez, mind versei' megjelenésének Ország szerte tudva lévő bizonyos idejéhez képest, kiki önként ítélhet a' dologról, 's nyilván láthatja, hogy nem lehet helye semmi további kérdésnek. A' chronológia eloszlát egyszerre minden homályt, ha lehetne vagy volna-is ez iránt valamely kétség, minden kétséget. Az időrend pedig, melly szerint Szabó', Révai', 's Rájnis' poétai munkái egymásra következőre nyomtatásban megjelentek, imez vala:

1777 esztendőben Baróti Szabó Dávid' új mértékre vett külömbféle Verseinek három könyvei. (A' Komáromi Műzsák nevű Elegia már 1776ban közre jött Nagy-Szombatban.)

1778dikban Révai Miklósnak azon egynehány Alagyáji, a' mellyek Elegyes Versei' 1787dik esztendőbeli kiadásának első könyvében található.

1779dikben Szabó Dávid' Paraszti Majorságának Első Része.

1780dikban ugyan azon nagy munkának Második Része.

1781dikben Rájnis' [!] Józsefnek a' Magyar Helikonra vezérlő Kalaúzza.

467. 1. 3. tsakugyan az új mértékre vett külömbféle versek' három könyveinek Szerzője 's Kiadója, Baróti Szabó Dávid, volt az, a' ki, (hogy Rájnisnak saját szavaival mondgyam) nyelvünket, a' mi napjainkban, legelősször alkalmaztatta többféle rendhez, Ő néki sem *lévén semmi példája*, vagy vezére, tanátsadója. Hogy Rájnisnak hasonló szándéka volt; azaz, hogy az-is olyan szoros mértékű versek' szerzésével foglalatoskodott, és hogy Szabónak némelly poétai zsenégjinn nagyonn kapott: azt ugyan hallotta, 's egygyik jó barátjától már 1774dik eszt. bizonyosan tudta, ez a' nyílt szívű 's egyenes magyar lelkű tudós Hazafi; de Rájnisnak verseit nem ismerte, soha sem látta; noha még-is hazafiúi 's poétai szíves öröme, és semmiféle irigy indúlatot, vagy tartózkodó titkolódást nem ismérő, ártatlan együgyűségében, azokat tsupa hírből, és egyedül mások után, ő-is ditsérte; utóbb pedig több ízben hazafiúi szívességgel és barátságos bizodalommal kérte 's intette, hogy a' mit főzött, tálallya-ki; sőt tréfából (nem tudván, 's nem-is hihetvén még akkor, hogy egykori szerzetes társa a' tréfát vagy nem érti, vagy büszkeségből magyarázza) még azzal-is fenyegette, hogy külömben megelőzi. Másképpen, úgy mond, *Megköttöm a' kerekét, és magam [?] hajtok-elő.* Azért a' Kőszegi Poéta későbbben, Ráth Mátyással szemlátomást kötekedve 's rútul motskolódva perlekedvén, de, mind ezen mérgelődése, 's illetlen és goromba tzivakodása mellett-is, azt tellyességgel nem tagadhatván, hogy őtet mások valóban és már több esztendővel megelőzték, és, hogy következőképpen a' kérdésbe vett elsőség őtet semmiképpen nem illetheti: — Kéntelen volt, hogy megszorúlt állapottyáiban magánn valamiképpen segíthessen, utólyára fenynyen kérkedve imígy elméskedni: *Tsak ebből-is nyilván megtetszik, (kitetszik, kilátszik) hogy már akkor elkészült a' vatso-*

rám, mikor mások a' főzéshez fogtak; ámbár azután némellyek elébb talál-
tak. Ezek a' némellyek, a' mint kiki láttya, 's
jól tudgya, neveik szerént Baróti Szabó Dávid és Révai
Miklós voltanak. Könnyű elgondolni, hogy az ilyen
furtsa állíttásra, 's konyhai elméskedésre, sem lehetett
nehéz a' felelet, 's az egész hiú kérdést egyszerre vég-
képpen elhatározó helyes válasz. Szabó Dávid látván
elébb, hogy Rájnis már első fellépésével-is (1781) felette
nagy lármát ütve 's szokatlanul és teli torokkal egyre
kiáltozva: Félre, félre, tudatlanak! (tudat-
lanok) félre ti-is félszeg Magyarkák!
térjetek-ki az útból! 's a' t. fenyeen kérkedik, 's a'
már régtől fogva nem üres első helyet nem tsak
erővel el akarná foglalni, 's ötet onnan elverni, hanem
a' Magyar Újságlevelek' tudós Szerzőjével 's Kiadójával-
is ugyan azon elsőség miatt rúttúl kötődik, perlekedik,
motskolódik, — imezen négy verssel akarta meginteni
's eszére hozni, egyszersmind pedig önnön magának-is
eleget tévén régi saját birtokát illendőképpen oltalmazni.

Tűz-szekerenn tűz-elme tüzes paripájival indul:

Félszeggé ne tegyen tengelye, félre kiki;

'S így szólyon: Kereked jól kent; első-t is elérhetsz:

A' később Rájnis, nem fog elérni veled.

(Bár mi világos légyen-is ezen négy sornak értelme,
Rájnis még-is jónak és illendőnek ítélte azt következ-
tetni belőle, 's azzal ditsekedni, hogy ötet Szabó —
rettenetesnek tartotta!!! Nem lehet tagadni,
hogy az ilyenféle következtetés igen különös logikára
mutat, és hogy ez a' kérdés, több hasonlókkal 's néha
még különösebbekkel egygyütt, nagyon-is megbizo-
nyította, melly igazán mondotta légyen a' tudós Ráth
Mátyás, a' mint ez iránt rólla mondott.) [Szabó Dávid]
<sem maradt ezzel adós,> hanem, mihelyt szükségesnek
és illendőnek láthatta, hogy magát ebbéli törvényes és
igazságos elsőségének elég régi birtokában tovább-is
védelmezze 's az erőszakos megtámadót újra elútasítsa,
a' költsönt imígyen fizette-le, ugyan azon szakátsok'
nyelvén, és azok' saját értéke 's mértéke szerént:
Mert tsakugyan én valék az, a' ki az
effélékben legelső tálaltam, ha talán
másnak szinte már akkor elkészült
volna-is vatsorája, amikor én a' főzéshez fog-
tam. — §. Az igazságot szerető tudós és bölts Olvasó ma-
ga ítélheti, 's ítéllye-meg már most, mellyik szakáts ér-
demli-meg a' ditséretet, 's a' kérdésben forgó elsőséget:
az-e, a' ki, elébb elkészülvén, annak idejében tálal,
és a' vendégeket hijában nem váraoztattya, nem éhez-

teti; vagy az, a' ki mindég mozog, 's szünetlenül iregve forogva nagy készüléteket tesz ugyan, 's valóban mindég készül, de soha el nem készül, soha nem tálal, és sok idő múlva (a' jelenvaló esetben szinte négy vagy öt egész esztendővel későbbben) nagy-kevélyen és durván előáll, 's azzal ditsekszik, azzal menti magát: hogy ő jobb étkeket hoz, hogy ő elébb fogott a' főzéshez, és hogy az ő vatsorája elébb elkészült, noha mások elébb tálaltak; (és, tegyük hozzá, hogy mások, a' mint kellett és lehetett, vendégeiknek, már régen eleget tévén, töllök annak idejében illő köszönetet 's ditséretet-is nyertek.)

467. 1. 23. dolog, hogy Baróti-Szabó Dávid, járatlan útonn, 's minden
26. vezér, és kalaúz nélkül indulván, és, saját ösztönéből magának új ösvényt törvén a' Magyar Parnasszusra, elejinte valósággal
29. vett verseiben, ugyan ezen új és szokatlan mérték, 's tapasztalatlanság miatt, 's a' metrum'
31. természetét, szabad geniussát, 's szókötésbéli tulajdon nemzetiségét, mind a' jobb, igazabb, és helyesebb ízlésnek törvényeit, sokszor megsértette. De igaz egyzersmind és szint' olly bizonyos hogy ámbár elsőben, véletlenül megtámadtatván 's illetlenül kissebbítettvén, gyaláztatván, megbotlását és fogyatkozásait legottan és nyilván megvallani nem akarta, sőt egy ideig, lehetőképpen védelmezve mentegette-is, (a' mit ollyan környülállásokban az ő megtámadóji talán még inkább és még keményebben tselekedtek volna, 's a' mit azért, ha az emberi szívet ismérték, 's igazán itélni akartak, nem-is tsudálhattak) azután nem tsak megismérte, 's önként és nyilván mindenek előtt megvallotta tsalatkozását, hanem idővel
468. 1. 9. kipótolta minden ebbéli hibájit. Igaz továbbá, 's bizonyos még az-is, (és ezt meg-is kell itt nyilván jegyeznen, 's erre a' jó akaratú bölts Olvasót különösen figyelme-tessé tennem), hogy a' mi Dávidunk' borostyános hárfája
469. 1. 26. így, a' Komáromi hibás, szennyes, és dísztelen három kötet helyett, illendőbb és díszesebb
28. idővel talán valamellyik értő, bölts Hazafi, talán valóban meg-is tehetne, mind a' nagy
32. tagadhattyá, (és ez kívánnya 's érdemli-meg. leginkább mindnyájunk' figyelmét) hogy, akárki mit vélyen és állított egyébaránt, az említett elsősegről 's az ebbéli haszontalan kérdésekről, tsakugyan Ő törte-meg a' jeget minden más Magyar Metristák előtt és ő talált 's mutatott olly bizonyos útát, a' mellyenn más Versszerzők-is bátran indulhattak; (ebből mind az által még

nem következik, hogy azért másokra nézve szükséges lehetett, vagy még ma-is tanácsos volna, ötet mindenben követni; a' helyett, hogy az ő hibáját 's fogyatkozásait szorgalmasan kerülni igyekezzenek, és, mint okos emberekhez illik, még azokonn-is tanulnának).

Ő adott

470. 1. 5. arra-is: miképpen lehetne 's kellene, a' Hazának
 8. felkeresni, 's szorgalmasan
 10. botsáttani, 's mindenek előtt ismételtesekké tenni; hogy majd valahára (annak idejében!) egy olyan közönséges nagy Szótár, vagy Magyar Nyelvkalaúz, készülhessen,
 24. óhajtunk, 's a' millyent méltán és tulajdonképpen még most nem-is várhatunk, vagy remélhetünk, egyes, magános emberől, Ha bár a' fellyebb ditsértt első Magyar Újságírónak 's néhai Győri jeles Prédikátornak, Ráth Mátyásnak elméjével, tudományával, 's hazafiúi szép tűzével és tiszta buzgóságával birna, vagy értelembéli tehetségével és vasat győző
471. 1. 5. rendkívül való szorgalmatosságát meghaladná-is. (Jó volt, kétség kívül, arról már minálunk-is előre gondolkodni, 's gondoskodni, és e' végett a' Haza Tudóssait jutalomra kitett tudományos kérdések által serkenteni. És ez, magában tekintve, egyszersmind igen jó 's örvendetes jel, (adduxere sitim tempora!) és tudós Hazafiakhoz illő ditséretes szándék. De ezen jó szándék' illendő 's kívánatos tellyesíttethetésének igaz ideje még nem jött-el; és a' mi Nyelvünk' 's Litteratúránk' mostani állapotjának minéműségéhez képest, még elég messze vagyunk attól, hogy valaki olyan Magyar Szótárt készíthessen, a' millyenről itt emlékezet vagyon: ha bár — ut supra.
16. *Új bekezdés nem kezdődik.* Baróti Szabó Dávidnak nyomtatásban
 17. egyáltalában mondani, méltán és igazán állítani, hogy
 20. illetést, semmi erőszakot el nem
 23. annak bősége,
 24. gyanított gazdagsága; minthogy azokban
 27. minden eddig-elé találtt és felfedezett kintsei, minthogy valamely megbetsülhetetlen drága tárházban, öszvegyűjtve 's egygyütt lerakva szemléltethetnek. Ez pedig
 36. ő-néki. (Értetlenség és igazságtalanság volna mindazonáltal ezen szavaimnak világos értelméből azt következtetni, 's azt vélni, vagy állítani, hogy én, ezt mondván, valamellyik régibb vagy újabb időbéli jeles Magyar távúl-is van tőlem minden efféle szándék, minthogy Hazámnak minden rendbéli jelesebb Írójít és Költőjít igaz
 19. tisztelem, és
472. 1. 17.

21. övé.) *A margón jegyzetként áll :*

Baróti Szabó Dávid, (a' kiről elég bőven szóllottam már) első megismerkedésünk' idejétől fogva, egész élete' végéig, azaz, 1787dik eszt. fogva 1819dikig, meghitt szíves jó barátom volt; noha gondolkodásunk' módgya nem mindenben egyenlő volt, 's nem-is lehetett .

Révai Miklós-t is már régtől fogva igen jól ismértem, és mind Pestenn (ha nem tsalatkozom, 1789dik <1786> esztendőben,) mind azután és több ízben Győrött, mind pedig elvégre Bétsben. Ott (a' most nevezett külföldi fővárosban) elég sokáig, 's különösen több hetekig majd mindennap egygyütt lévén több nyelvbéli, 's egyéb tudományos dolgokról beszélgettem vele. Grammatikai teoriáját, 's arra épített szisztémáját nékem-is nagyon ajánlotta már akkor. De meg-kell[!] vallanom, hogy mi, több tárgyra nézve, tellyességgel meg nem egygyezhettünk; a' miért utólyára meg-is nehezelt reám; főképpen, minékutánna látta, hogy én az ollyatén szisztémákról, 's grammatikusai erőszakos ellenkezésekről hallani sem akarok többé! Minket elsőben egyedül tsak a' vak történet, azután pedig a' hazafiság 's litteratori hasonló szándék és igyekezett hozott-öszve; de már első megismerkedésünk' idejében-is előre láttam, és jól éreztem, hogy ha az idő 's alkalmatosság úgy hozná magával, mink ugyan társalkodhatnánk, 's tudományos dolgainkról beszélgethetnénk, tanátskozhathnánk, értekezhetnénk egymással, de meghitt szíves jó barátok soha sem lehetünk, — több nagy okok miatt, a' mellyeket nem szükség itt előadnom, 's fejtegetnem, elég lévén egyedül azt említenem, (mivel ő ezt nem tsak nékem, hanem az egész Világnak, maga-is nyilván megvallotta nyomtatott verseiben) hogy őtet a' klastromi élet 's ott szenvedett temérdek sok és szörnyű nagy üldözet igen gyanakodóvá, hevéssé, haragossá, 's veszekedővé tette, nem lévén olly kemény természeté, ollyan állhatatos lelki ereje, 's philosophusi megtántorithatatlan böltsesége, hogy ellenségeinn győzedelmet, 's hal sorsánn és szerentsétlenségénn, legalább békességgel túrve, szenvedve, erőt, és diadalmat vehetett volna.

Rájnis, nem annya tejével szopta, 's nem gyermekkorában és első neveltetése' idejénn, hanem későbbben, és, a' mint maga jelenti, többnyire valósággal tsak holt mesterétől tanulta-meg a' jobb, igazabb, tisztább magyarságot, valamint oskolában a' deák nyelvet. Énnél azt ő nem-is tudta jobban; 's ha magyarul beszéllett-is, idegen, kellemetlen, tsikorgó hientz hangokkal sértegette füleinket. Révai — — —

22. jámborságú, semmi
 24. irigységet nem ismerő, 's minden egyéb ollyatén alatsónyságot útálva kerülő, derék Ember;
 28. lélekkel szünetlenül és telley
 29. Hazafi — született Erdélyben, Barótonn, 1738dik
 34. tudományát, a' Hazának
 36. Zsitvához, Sz. András' hav. 22dik napján, 1819dik
 40. 24dikénn.
473. 1. 2. viselő, igaz
 4. fiya volt
 6. esztendővel, ime' szép
 7. l a n t o d a t ' s a ' t.
 8. megsiratta, igaz
 9. emlékezetét és újra megbizonyítván ama' ditső nagy
 10. *A szöveg a latin idézettel megszakad.*

Az e) jegyzet két rövidebb és csonka variánsa így viszonylik a teljesebb kidolgozáshoz:

MTA. Ms. 10.218/a 15. f. = K1.

Uo. 14. f. = K2.

476. 1. 3. Lásd azon verseit, a' mellyek Költ. Munkájának Kassai 1789dik esztendőbéli kiadásában, a' 2dik (K2.) a' mellyek Költ. Munkájának (K1.)
 12. mondhattya a' Tudományok', 's a' Poéták' és Orvosok' bölts Istenével, ki az (K2.)
 14. részéről-is több józan észt, 's több emberséget és mértékletet várhatott vala, 's ugyan azért nem ok nélkül haragra-is gerjedett:
 „Tsúf (K2.)
 17. nevék!”

Azon <kívül, a' mit> Szabó már elébb, az előszóban, némelly szánakodásra méltó Jámbusokról említteni szükségesnek tartott vala, többnyire tsak ezen egynéhány versből állott az egész felelet, a' mellyet ellenségeinek általlyában, 's Rájnisnak és Révainak különösen adott, és adhatott — nem tagadván egyébaránt, sőt nyilván, egyenesen, és újra megvallván ez úttal-is mindenek előtt, hogy munkájának első kiadásában (K2.; a szöveg ezzel megszakad.)

19. szükséges, az akkori környüállásokról megemlékeznünk. És itt vagyon már most ideje, 's illő helye annak, hogy a' többször említett első ségről támadott haszontalan kérdést közelebből 's voltaképpen megvizsgállyuk, és a' dolognak végképpen való elítélését 's meghatározását azután azon tudós és igazságot szerető Bírák' böltseségére hagygyuk és bizzuk, a' kik ahhoz érte nek, és minden mellyékes tekintet 's részrehajlás nélkül itélni tudnak, és akarnak, <Szólyunk tehát itt még egyszer, és még bővebben, mind a' három nevezetes

vetélkedő bajtársról rend szerént; azaz, mind Baróti Szabó Dávidról, mind az ő két leghatalmasabb és engesztelhetetlenebb ellenségéről, Rájnis Józsefről és Révai Miklósról. Baróti Szabó Dávidról.) (K1.; a szöveg ezzel megszakad.)

PÓTLÁSOK

PÓTLÁS AZ ELSŐ KÖTETHEZ

I. BIZTATÁS

A vers forrása: Bálintitt János Cronegk-fordításának (*Kodrus*. H. n. 1784.) ajánlása: „Hazájáért élni s szenvedni, Nemzetének javáért mindent fel áldozni, magát érette egészszen el felejteni, és, ami a szabadsággal és nemess erköltsel leg ellenkezőbb, rabbá lenni, vagy pedig számkivettetni; a halált, egyedül tsak kis Lelkeknek ijesztő vázzát, fel sem venni, valóságos tulajdonságai egy igaz hazafiának. Ilyen hazafiuság valamint ritka, ugy a természetnekis remekmunkája, s az igaz polgárságnak leg szenteb példája. Tsak az ilyeneknek rendeltetett volt egy átallyában a leg első korona, mely valaha egy halandonak homlokát díszesítette még azokban az arany időkben, mikor a nemess erkölts fényes születés és örökség gyanánt tiszteltetett: a gazdagsággal terhelt örökség pedig kötelesség gyanánt viseltetett. Ilyen volt *Kodrus*. . .” — B. tehát a verset — saját vallomásával ellentétben — csak 1784-ben írhatta.

4. FELIRÁS

Már előbb felhívtuk a figyelmet (II. köt. 455. l.), hogy a versnek talán legközelebbi mintája Mészáros Ignác *Kártigámj*ának egyik betétje. (5. kiad. Bp., 1880. 308. l.) — 7. sorával vö. Báróczy *Kasszandráj*ának egyik mondatát: „. . . egész Scithia Királyával edgyütt mint jövendőbéli ditsőségére nevedő napot ugy nézte.” (Bécs, 1774. I. köt. 19. l.)

A vers szövege megjelent a HNT. 1789. 595—596. l.-on is.

9. BÚCSÚVÉTEL

Mniszech Amália sírfeliratát megtaláltuk B. hagyatékában, az író másolatában. (Ms. 10.218/a, 2. f.; a csillag alatti rész idegen kéz írása.) A jegyzetben idézett életrajzi adatok eszerint javítandók. Az inskripció szövege a következő:

D. O. M.

Piis Manibus Mariae Amaliae Comitissae de Mniszech De Religione, Marito, Familia, Amicis optimè Meritae; Natae clarissimis Parentibus Maria Anna Comitissa de Colowrath, et Henrico Comite de Brühl

Primo ac Intimo, Divae Memoriae, Augusti III. Regis Poloniarum et Electoris Saxoniae, Ministro, ac in Eodem Regno Poloniae Supremo Rei Tormentariae Magistro

Pietate, Morum Simplicitate, Commendatissimae; Gravitate Animi et Constantia Jucundissimae; Erga Pauperes, Orphanosque absque ostentatione Liberalissimae, Ingenio, Modestia, Affabilitate, et Venustioribus Corporis Dotibus, Ornatissimae; In Omni Scribendi Genere, Plurimis Lingvis, Peritissimae; Illustrium Sui Saeculi Foeminarum feliciter Aemulae; Dulci Patriae et Sexûs Sui

Decori.

Quae tandem Immortalitatem, Cui Studuit, adiit Duklae, Die XXX. Aprilis M. DCC. LXXII.

Aetatis Suae XXXVI. Connubii XXII. Anno. Si non est idem Virtutis et Glorïae, qui Vitae terminus,

Vivet Apud Patrios, Exterosque in Aevum.

*

C U I

Georgius Vandalinus Comes de Magna Konczyce Brzostowica Magna et Dukla Mniszech Castellanus Cracoviensis Generalis Majoris Poloniae Lubaczoviensis, Krziczoviensis, Biatczerkoviensis etc: Praefectus Cohortium Cataphractae in Exercitu Regni, et Loricatae in Exercitu Magni Ducatus Luthvaniae, Rotae Magister, Ordinum Aquilae Albae Poloniae, et Sancti Andreae Russorum Eques, Sacrarij hujus ante aliquot an[nos]

F U N D A T O R

Conditorium hoc nova e radice, studio, et sollicitate exstruere curavit, et adornavit Amorem et Lacrymas una cum Maria Josepha unica superstite Filia sua Carissima Monumento hoc positò

Testificatus est

Anno AERAE Vulgaris MD. CC. LXXIII. die XXX. Augusti.

A versnek az I. kötetben nem említett kézírata: OSZK. — Quart. Hung. 1245. f. 4.

13. SERKENTŐ VÁLASZ

Az I. köt. 295. l.-on közölt jegyzet kézíratos vázlata: Ms. 10.218/a, 70. f. — A vers 129—140 sorait I. Cserei József: *A folyó és versbéli magyar beszédnek válogatott példái*. II. Szakasz. Szeben, 1791., a címlap verzőján.

15. TEKINTETES NEMES ABAUJ VÁRMEGYE ÖRÖMÜNNEPÉRE

A vers 1—8 sorának hatását tükrözi: Horváth János: *A társaság öröm ünnepére*. Pesti Magyar Társaság kiadásainak első darabja. Pest, 1792. 79—81. l.

B. és Szabó közös kiadványáról az *Ephemerides Budenses* 1790. máj. 11-én emlékezett meg (117—118. l.)

18. BATTHYÁNY ALAJOSHOZ

Fel nem dolgozott kézírata: Ms. 10.218/a, 1. f. — Batthyány Alajos beszédének előbb nem említett, egykorú megjelenési helyei: HNT. 1791. febr. 18. IV. szakasz, 205—210. l.; *Ephemerides Budenses*, 1791. febr. 22. 15. sz. 123—125. l.

19. A LÁTÓ

Elfogadjuk Szauder József érvelését (It. 1955. 201—202. l.), amely szerint e vers 1792 végén vagy 1793-ban keletkezett: az 1791-i viszonyokra valóban nem illenek a mély csalódás kifejezései, és az Ússön akármikor. . . c. alatt II. helyen közölt töredékkel való kapcsolat is nyilvánvaló. B. *Válogatott műveiben* (Bp. 1956. 112—113. l.) már 1792—1795-re tettük a verset.

21. ESDEKLŐ PANASZ

Az említett helyeken kívül megj. még: HNT. 1791. V. szakasz, 154—155. l.

26. AZ EURÓPAI HADAKOZÁSOKRA

A 353. lapon közölt Juvenalis-idézet megtalálható még: Ms. 10.218/a, 70. f.

27. LEVÉL, SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓHOZ

—A 370. lapon közölt h) jegyzet kézíratos változata: R. u. i. 2° 18., 20.; a 371. l. a)–e) jegyzetei: Ms. 10.218/a, 70. f.

48. A KI MIKÉNT VET. . .

Az I. kötetben közölnél teljesebb szöveg került elő (Ms. 10.218/a, 69. f.):

Nem tudod, Ifjú!
Még te, mi légyen
A' nyomorúság.
Mint valamely szép
Fürge leányzó,
Úgy mosolyog ma
Néked az élet;
És, valahol jársz,
Eggyre ketsegtet
A' gyönyörűség,
Melly ma tenéked
Karjait önként
Nyújtja; 's ha tetszik,
Édes örömmel
Vészen ölébe.

Múlik azonban
Víg tavaszodnak
Reggeli fénnye.
Nyomban utánna
Érkezik a' nyár,
'S déli hevével
A' fiatal kor'
Gyenge virágit
Majd elemésztí.

A' komor ősznek
Ritka gyümöltse
Porba lehúllván
Zúgva közelget
Durva szelével
A' komorabb tél.

Most van időd még,
Most igyekezzél;
Most lehet és kell
A' tudománynak
Gyűjteni kincsét.

Régi 's igaz szó
A' ki miként vet,
Úgy fog aratni.

Előkerült a versnek egy másik, az első kötetünkben közölthöz igen közel álló szövege is: R. u. i. 4° 79. 2. 6. f.

50. A BUJDOSÓK

Legkorábbi sajátkezű kéziratát Verseghy: *Mi a poézis?* c. munkájának ama példányában találtuk, amelyet szerzője kufsteini fogságába magával vitt. A vers a kötet végén, foliálatlan levélen áll. (OSZK. — Oct. Hung. 603.; hasonló kötet: Oct. Hung. 994., vö. BJÖM. I. köt. 378. l.)

53. A HAZAI NYELV ÉS TUDOMÁNYOSSÁG

Feldolgozatlan kézírata Kisfaludy Sándor hagyatékában: OSZK. — Quart. Hung. 1613. 26. f. Kunszery Gyula hívta fel rá a figyelmünket.

54. A MAGYAR LANTOS

Feldolgozatlan kézírata: MTA. — Ms. 10.218/a, 11. f.

56. A LÁTÓK TITKA

A versnek az alábbi prózai vázlata került elő (R. u. i. 8° 80., III. 8.):

a' múlttakat tudni, 's azokról megemlékezni;
a' jelenvalót jobban ismerni, 's nyílt szemekkel
körülnézni; 'a jövődőről gondolkodni 's gondoskodni,
's a' végett jól intézett és egyesített erővel munkálkodni,
és a' sokfelé hajolva bizonytalanúl tévelygő jobb és tehetős
elméket
egygy főbb, nagyobb és méltóbb köz tzelra intézve lehetőképpen
eggyesíteni 's egygyeztetni etc.

63. HERDER KÉPE ALÁ

Feldolgozatlan sajátkezű kézírata: Herder: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* c. műve, lipcsei, 1821-i kiadása I. kötetében, a címlap előtti levélen. A könyv B. könyvtárával az OSZK-ba került.

73. OSSZIÁN-FORDÍTÁSOK

A B. 1799. jan. 17-i levelében fennmaradt fordítás-részletet a szövegkritikai apparátusban nem dolgoztuk fel. A levelet a MTA. kézírattára őrzi.

TÖREDÉKEK

Törlendő a 29. számú, mert Faludi V. eklogájának 9–10. és 15–16. sora.

Felveendő a töredékek közé az alábbiak:

1.

Nints olly kígyó, 's egyéb olly szörnyű vad állat,
Melly mesterkéz alatt kedvessé nem válhat.
Étsettel a' Művész olyan tsudát tehet,
Hogy még a' rút tárgy-is kellemessé lehet.

Eredetije: Boileau *L'art poétique*, III. ének, 1–4. — Lelőhelye: Ms. 10.218/a, 4. f.

2.

Ezt te kerüld; el-öl az minden szép lelki erőnket.

A rögtönzés körülményeire lásd Faludi-jegyzetünk V. betétjét.

Hogy ő-is emberek között foroghat, és
A' föld gyümöltseit szabadon emésztheti.

Lelöhelye: MTA. Ms. 10.218/a, 55. f. Eredeti összefüggésében l.
az *Emlékeztetés* szövegkritikai jegyzetében.

SÍRFELIRATOK

Fern von Allen, die uns lieben,
Die Blut und Freundschaft uns verband,
Hier, wo mir nichts als Du geblieben,
Hier ist mein letztes Vaterland.

*

Hier ruhet die wohlgeborene Frau
Marianna Gabriela Batsányi
Geborene von Baumberg

*

Mit jedem Tag schloss unser Bund sich fester;
Ich bin allein — sie deckt ein Grab!

*

Hier ruhet die Asche eines Körpers, dessen Seele, da sie ihn bewohnte,
gross und beide liebenswürdig waren. Zu wenig von rechtschaffenen
Menschenfreunden gekannt, zu wenig beweint, setz ich Dir, du sanfte,
tugendhafte Dichterin zur Verewigung deines Namens und deiner Tugenden
diesen Leichenstein.

*

An der Seite seiner geliebten Gattin ruhet hier:

Herr Johann Batsányi
Gelehrter und Dichter,

geboren zu Tapolcza in Ungarn den 9. Mai 1763,
gestorben zu Linz den 12 Mai 1845.

*

Armer Mensch, sie haben viel
Dich betrogen auf der Erde!
Fort von deinem stillen Herde
Weit ins trübe Weltgewühl
Riss dich falscher Träume Spiel;
Ach was hast du denn gefunden?

Tief im Herzen schwere Wunden!
Ruhe sanft vom Kampfe aus,
Friedlich ist das enge Haus.

*

Die Mitwelt mag neidisch oder undankbar, aber die Nachwelt wird gerecht seyn.

*

Gabriella, aki a linzi száműzetésben is hűségesen és hőiesen kitartott B. mellett, 1839. júl. 29-én halt meg. B. hamarosan síremléket állíttatott neki, s erre maga fogalmazta meg a feliratokat. Bizonyosnak látszik, hogy azokat a szövegeket is ő írta, amelyeket halála után nyilván barátai vésettek fel a közös síremlékre. A szövegek ma is olvashatók a síremléken, amelyet időközben a költőházaspár hamvaival együtt Tapolcára hoztak haza. Először Thaly Kálmán tett róluk említést (B. sírja és emlékezete Linzben, *Figyelő* III. 241). A hagyatékban megmaradt egy a múlt század végéről, talán Kántztól származó másolatuk (Ms. 362/1); ennek alapján közöljük őket. Figyelemre méltó, hogy hiányzik belőlük a vallásos szokvány-szövegek minden eleme; teljességgel B. mindvégig megőrzött humánus világszemléletét fejezik ki.

Magyar fordításuk a következő:

Távol mindazoktól, akik szerettek s akikkel vér és barátság kapcsai fűztek össze bennünket, itt, ahol semmim sem maradt, csupán Te, itt van végső hazám.

Itt nyugszik nemes Batsányi Marianna Gabriella, született von Baumberg.

Oly test hamvai nyugszanak itt, amelyben, míg benne lakott, a lélek nagy s mindkettő szeretetre méltó volt. Akit az igaz emberbarátok túl kevésbé ismertek és sirattak meg: neved és erényed emlékezetére neked állítom e sírkövet szelíd és erényes költőnő.

Szeretett hitvese mellett itt nyugszik Batsányi János úr, tudós és költő; született Tapolcán, Magyarországon, 1763. máj. 9-én; meghalt Linzben 1845. máj. 12-én.

Szegény ember, gyakran megcsaltak itt a földön! El csendes tűzhelyedtől, messze a világ zavaros förgatagába sodort a csalfa álmok játéka; ó mit leltél hát? Súlyos sebeket szíved mélyén. Pihenj meg szelíden a harc után; békés ez a szűk ház.

A kortársak lehettek irigyek és hálátlanok, az utókor igazságos lesz.

NÉVMUTATÓ

- Accius, L. 97
 Addison (Addisson), Joseph 29
 Adelung, Johann Christoph 51, 52, 471, 504, 522
 Ágost Frigyes III. lengyel király 763
 Ahlwardt, Christian Wilhelm 314
 Aiszkhülosz (Aeschylus) 633
 Aiszoposz (Aesopus) 222
 Alexandre de Bernay (de Paris) 38, 190—191, 605
 Amadé László 525
 Amelot de la Houssaie, Abraham-Nicolas 120
 Anaxagoras 356
 Anser 17, 75, 253, 315, 408, 543, 725, 726, 730, 742
 Ányos Pál 26, 180, 307, 321, 353, 421, 449, 497, 512, 525, 526, 589, 626, 725
 Apáczai (Apátzai) Csere János 466
 Apor István 541
 Arios o, Lodovico 11, 29, 433, 513, 723
 Arisztarkhosz (Aristarchus) 37, 83, 86, 222, 253, 522, 684, 709, 720
 Arisztotelész 170, 348, 362, 438
 Arkhilokhosz (Archilochus) 226, 635, 708
 Arkhimédész (Archimedes) 179
 Árpád magyar fejedelem 306
 Asinius Pollio, C. 68, 312, 447, 490, 509, 718
 Attéius Philologus 312—313
 Augustus, C. Iulius Caesar Octavianus 87, 251, 286, 590, 667, 708, 726
 Bacon (Baco), Francis 48, 287, 300, 334, 348
 Bajza József 730
 Balassi (Balassa) Bálint 430
 Bálinttitt János 763
 Barsay (Bartsai) Ábrahám 123, 180, 321, 449, 525
 Barkóczy Ferenc 94, 189, 190, 550
 Báróczy (Bárótzai) Sándor 50, 74, 76, 321, 449, 555, 763
 Baróti Szabó Dávid 7, 15, 24, 29, 36, 40, 89, 97, 98, 105, 154—156, 159, 162, 174, 183, 203—228, 253, 301, 307, 324, 334, 357, 364, 402, 416, 421, 446, 466, 517, 523, 541, 544, 547—548, 553—555, 568, 571, 578—580, 589, 591, 625—638, 640, 650, 688, 690, 709, 748, 752—760, 764
 Barthélemy, August-Marseille 345, 607
 Bassus 543
 Batsányi Jánosné, Baumberg Gabriella 768
 Batteux, Charles 390
 Batthyány Alajos 765
 Bavius, M. 17, 315, 408, 509, 543, 668, 717, 725, 726, 730, 742
 Beniczky Péter 525
 Béranger, Pierre-Jean de 345
 Berzsenyi Dániel 529, 691
 Bessenyei György 123, 231, 273, 316—325, 330, 332, 638, 640, 643, 693
 Bessenyei Sándor 39
 Birsi Ferenc 466
 Bitnitz (Bittnitz) Lajos 126, 524, 529—530, 569—571, 577
 Bod Péter 416
 Bodoni (Bodón), Giambattista 185
 Boileau-Despréaux, Nicolas 10, 11,

- 28, 30, 31, 32, 46, 104, 151, 170,
220, 386, 401, 403, 406, 412, 432,
453, 506, 507, 514, 562, 563, 602,
606, 722
- Boissonnade (Boissonnade), Jean-
François 190
- Bolivar, Simon 434
- Bonnet, Charles 401
- Bonstetten, Karl Viktor 329
- Boyer, l'abbé Claude 33
- Brutus, M. Iunius 313
- Brühl, Heinrich 763
- Buffon (Büffon), George-Louis Lec-
lerc, comte de 274
- Bürger, Gottfried August 28
- Caesar, C. Iulius 117, 208, 268, 285,
313, 314, 465, 675, 685, 723
- Calderon, Pedro de la Barca 433
- Caligula, Caius Caesar 286
- Camillus, M. Furius 117
- Camoens, Luiz 185, 366, 388, 433,
723
- Canova, Antonio 433, 723
- Casca, P. Servius 286, 685
- Cassius, C. Longinus 286, 477, 685
- Cato, M. Porcius 117, 274, 313, 679
- Catullus, C. Valerius 71, 97, 285
- Cervantes Saavedra, Miguel de 491,
723
- Chateaubriand, François-René, vi-
comte de 402
- Chaulieu, Guillaume Amfrye, abbé
de 10, 563
- Cherubini, Luigi 433
- Choerilus 378
- Chrysipus 391
- Cicero, M. Tullius 14, 51, 54, 117,
184, 208, 221, 231, 242, 263, 265,
268, 311, 312, 313, 314, 315, 328,
329, 333, 334, 381, 409, 465, 484,
545, 551, 652, 658, 675, 687, 693,
707, 718, 723, 745
- Colotes 740, 742
- Commodus, L. Aelius Aurelius 286
- Corneille, Pierre 10, 11, 28, 31, 33,
151, 345, 356, 364, 366, 388, 394,
396, 433, 512, 606, 723, 739
- Cornificius, Qu. 17, 75, 89, 253,
315, 408, 543—544, 668, 726
- Correggio 489, 633, 723
- Coster, Lourens Janszoon 271
- Crébillon, Prosper Jolyot de 512,
606
- Cremutius Cordus 17
- Crispinus 253, 315, 331, 376, 551,
668, 680, 743
- Cronegk, Johann Friedrich, Frei-
herr von 763
- Cserei József 764
- Csokonai Vitéz Mihály 156
- Dacier, Anne Lefèvre, madame 409
- Dante, Alighieri 11, 29, 151, 364,
433, 513, 602, 633, 723
- Danz, Johann Traugott Leberecht
288
- Daru, Pierre-Antoine-Noël-Bruno,
comte 47, 105
- Dávid zsidó király 723
- Delavigne, Jean-François-Casimir
260, 343, 345, 607, 715
- Delille, Jacques 10, 345, 563, 606
- Demetrius 17, 253, 445, 509, 543,
668, 725, 726, 742
- Démoszthenész 268, 675, 723
- Desportes, Philippe 9, 606
- Despréaux l. Boileau-Despréaux
- Diderot, Denis 385
- Dionüsziosz, halikarnasszoszi 221
- Doll, Anton 553
- Domitianus, T. Flavius 286
- Donatus, T. Cladius 89, 544, 716—
717
- Dryden, John 32
- Dubos (Du Bos), Jean-Baptiste
390
- Dugonics (Dugonits) András 44,
116, 518, 558, 560, 576
- Ebert, Friedrich Adolf 271
- Eichstädt, Heinrich Karl Abraham
565
- Ennius, Qu. 97, 431, 503
- Epikurosz (Epicurus) 254, 669, 710,
740
- Epiktétosz (Epictetus) 239, 274
679, 699
- Erdősi János l. Sylvester János
- Ézsaiás (Jesaiás) 723

- Faludi Ferenc 15, 27, 50, 55–191, 221, 240, 244, 252, 307, 353, 366, 382, 497, 499, 508, 512, 520, 523–530, 536, 542, 549, 569–613, 634, 638, 640, 644, 656, 661, 696, 709, 725, 767
- Fannius 12, 17, 103, 315, 509, 543, 725, 726, 742
- Fejér György 639–640
- Fénelon, François de Salignac de la Mothe 50, 421, 520
- Ferenc I. magyar király 202, 213
- Festetics (Festetits) György 449
- Filistus I. Philisztosz
- Firduszi (Firdussi) 723
- Földi János 153, 424
- Fréron, Élie-Catherine 75, 86, 253, 532
- Füger, Friedrich Heinrich 119, 221, 634
- Füredi Vida I. Kisfaludy Sándor
- Galilei, Galileo 356
- Gall, Franz Josef 278, 364, 681, 731
- Gellert, Christian Fürchtegott 28
- Geoffroy, Julien-Louis 86
- Gérard, le baron François 119
- Gessner, Salomon 301, 484
- Ginguené, Pierre-Louis 604
- Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 28, 149, 225, 581, 609, 636
- Gniphó, M. Antonius 312, 687
- Goethe (Göthe), Johann Wolfgang 28, 94, 99, 151, 260, 287, 304, 348, 359, 364, 388, 455, 491, 550, 555–556, 602, 686, 715, 723
- Gotter, Friedrich Wilhelm 605
- Gottsched, Johann Christoph 53, 484, 504, 555
- Görög Demeter 25
- Gracian, Baltasar 120
- Gresset, Jean-Baptiste-Louis 10
- Gruber, Johann Gottfried 288
- Gutenberg, Johann 271
- Guzmics Izidor 574
- Gyöngyösi István 11, 15, 27, 37, 50, 74–75, 76–77, 82–86, 87, 94–97, 100–102, 108–109, 125, 142, 161, 162, 163, 164–166, 168, 171, 172, 173, 180, 183, 184, 185, 192, 196, 207, 306, 353, 366, 430–433, 508, 525, 526, 539, 541, 550, 551, 557–560, 567, 576, 589, 605, 611
- Gyöngyösi János 37, 108–109
- Haberfeldt, Johann-Friedrich 532, 565
- Hafiz 723
- Hagedorn, Friedrich von 28
- Halikarnásszi Diénes I. Dionüsziosz, halikarnasszoszi
- Haller László 28, 39, 50, 74, 76, 97, 157, 183, 189, 307, 421, 520, 525, 541, 589, 605
- Hamann, Johann Georg 464
- Haydn (Hayden), Franz Josef 18, 433, 723
- Henrik IV. francia király 144
- Herder, Johann Gottfried 38, 111, 273, 286, 287, 288, 289, 348, 390, 401, 686, 687, 691, 767
- Hésziódosz (Hesiodosz) 544
- Heyne, Christian Gottlob 553
- Himfi I. Kisfaludy Sándor
- Hippokratész 473
- Hirzel, Hans Kaspar 642, 659
- Home, Henry 390
- Homérosz 32, 33, 103, 105, 143, 183, 221, 251, 289, 313, 364, 388, 432, 562, 605, 633, 634, 666, 723
- Horatius Flaccus, Qu. 10, 11, 12, 16, 30, 33, 34, 41, 46, 69, 71, 93, 96, 97, 98, 103, 117, 135, 146, 160, 162, 170, 183, 188, 189, 191, 200, 208, 232, 252, 264, 296, 313, 314, 315, 327, 331, 346, 355, 361, 364, 370, 380, 386, 388, 396, 403–404, 405, 407, 410, 412, 432, 448, 465, 473, 479, 484, 490, 509, 514, 519, 527, 532, 543, 547, 548–549, 562, 565, 581, 590, 623, 626, 632, 634, 655, 667, 688, 699, 708–709, 717–718, 721–722, 723, 725–726, 731, 750
- Horvát István 524, 525, 527, 641, 643–644, 651

- Horváth Ádám 227
 Horváth Endre (András) 156, 526, 576
 Horváth János 764
 Hurd, Richard 390
- István I. magyar király 306
 Iuvenalis, Decimus Iunius 65, 68, 200, 224, 296, 386, 590, 623, 635, 688, 708, 765
- Jacobi, Johann Georg 28, 513
 Jodelle, Étienne 9, 606
 Johnson, Samuel 314
 Junker, Christian 574
 Juranits László 497, 524—530, 570, 574, 576, 578, 638—639, 641—642, 644
- Káldi György 50, 74, 93, 353, 421, 521, 526, 549, 554, 598—599, 602, 603
 Kalidásza (Kalidas) 723
 Kalmár György 53, 466
 Kant, Immanuel 348
 Kántz Zsigmond 536
 Károlyi (Károli) Gáspár 50, 93, 599
 Kazinczy Ferenc 289—293, 497, 524—530, 534, 552, 577—578, 638
 Kerekes Sámuel 25
 Kininger, Vinzenz Georg 574
 Kis János 576
 Kisfaludy (Kisfaludi) Sándor 15, 65, 74, 86, 97, 156, 159, 163, 175, 182, 183, 221—222, 242, 253, 421, 497, 499, 523—530, 541, 571, 576—577, 589, 591, 593, 634, 638—639, 701, 710, 725, 730, 748, 766
 Kiss Sámuel, nemes-apáthii 752
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 11, 34, 151, 171, 221, 313, 346, 364, 388, 433, 507, 513, 581, 602, 634, 723
 Klotz, Christian Adolf 253, 283, 288, 684
 Knebel, Karl Ludwig, von 346
 Kolowrat (Colowrath), Anna Maria 763
- Kondé Benedek 642
 Kölcsey Ferenc 529, 644, 647—648
 Kreskay (Kreskai) Imre 321
 Kretschmann, Karl Friedrich 28
 Krug, Wilhelm Traugott 260, 715
 Kultsár István 155, 575
- La Bruyère, Jean de 288, 239, 261, 434, 453, 637, 699, 715
 Laelius Sapiens, C. 403
 La Fontaine, Jean de 10, 345, 364, 388, 506
 Laharpe (La Harpe), Jean-François de 174
 Lajos I. magyar király 207, 306, 600
 Lamartine, Alphonse 345, 563, 607
 Lamotte-Houdar, Antoine 27
 Landerer Mihály 226, 627
 Lázár János 525
 Lebrun (Le Brun), Ponce-Denis Ecouchard 10, 345, 506
 Leibniz (Leibnitz), Gottfried Wilhelm 348
 Lessing, Gotthold Ephraim 260, 262, 279—289, 313, 348, 390, 438—439, 558, 643, 682, 684, 715
 Lichtwer, Magnus Gottfried 39, 605
 Lipót II. magyar király 202, 213
 Lívius, Titus 208, 242, 309, 314, 315, 465, 660, 701, 723
 Löwe (Loewe) Antal 87, 541
 Lollius, Maximus 355
 Longinosz (Longinus), Kasszios 390
 Lowth, Robert 390, 401, 411
 Loyola (Lójóla) Ignacio, szent 646
 Lucilius, C. 403—404
 Lucretius, T. Carus 159, 202, 208, 247, 314, 331, 346, 352, 692, 712, 719
 Lükambész (Lycambes) 226
 Lükorgosz (Lycurgus) 391
- Macer, Aemilius 534
 Macrobius, Theodosius 238, 387, 407, 657, 741
 Maecenas, C. Cilnius 68, 252, 447, 590, 667, 682, 708
 Maevius (Mévius) 17, 252, 315, 408, 543, 668, 708, 717, 725, 726, 730
 Majláth (Mailáth) János 577

- Makó Pál 449
 Marczibányi (Martzibányi) István
 199, 577
 Mária Terézia magyar királynő 73
 Marmontel, Jean-François 328, 555
 Márton József 416
 Masius, Hector Gottfried 81
 Mátyás I. magyar király 306
 Meiners, Christoph 314
 Messala Corvinus, M. Valerius 447
 Mészáros Ignác 763
 Metastasio, Pietro Bonaventura 29,
 513
 Meyern, Friedrich Wilhelm 405
 Milton, John 11, 221, 301, 307,
 364, 366, 388, 733, 466, 484, 507,
 634, 723
 Mindszenty (Mindszenti) Sámuel
 25
 Mniszech, Amalia 763–764
 Mniszech, Georgius 764
 Mniszech, Maria Josepha 764
 Molière 10, 345, 388, 606
 Molnár János 466
 Monboddo, James Burnett 390, 687
 Montaigne, Michel Eyquem de 29,
 231, 453, 646, 658, 659, 693
 Montesquieu 227, 348, 461, 723
 Mozart, Wolfgang Amadeus 18,
 433, 633, 723
 Mózes 723
 Mutanabbi (Motenebbi) 723
 Müller, Johannes von 192, 202, 242,
 260, 271, 329, 357, 701
 Nádasdy (Nádasdi) Ferenc 162
 Nasidienus 372
 Nero, Lucius Domitius 286
 Neukirch, Benjamin 484, 555
 Nunkovits György 449
 Ofellus 200, 623
 Oken, Lorenz 464
 Olivet, Pierre-Joseph 9, 606
 Orczy Lőrinc 94, 123, 180, 189, 190,
 315, 321, 357, 446, 449, 525, 550,
 649, 672
 Orosz Zsigmond 595
 Osszián 26, 301, 364, 432, 484, 512,
 525, 526, 767
 Ovidius Naso, P. 69, 71, 97, 162,
 208, 314, 364, 381, 388, 450, 590,
 709
 Pacuvius 97
 Palladio, Andrea 296, 633
 Panard, Charles-François 402
 Pantilius 445, 509, 725, 726
 Pápai Páriz Ferenc 50, 323, 416,
 511, 520
 Pápay Sámuel 416–426, 442, 500,
 503, 518, 528, 747–748
 Párizsi Sándor I. Alexandre de
 Bernay
 Parny, Evariste-Désiré de Forges
 de 10, 345, 451
 Pasquier, Étienne 9, 606
 Passerat, Jean 606
 Pászthory (Pászthori) Sándor 449
 Pázmány Péter 50, 74, 117, 353,
 521
 Periklész 286
 Perlaky (Perlaki) Dávid 25
 Persius, Aulus Flaccus 68, 386, 515,
 590, 636
 Petrarca, Francesco 29, 151, 173,
 388, 433, 513, 602, 723
 Petronius Arbitrator 68, 87, 259, 260,
 589, 715
 Pétzeli József 25, 421
 Phaedrus 237, 397, 733
 Pheidiasz (Phidias) 433, 633, 723
 Philisztosz (Filistus) 253, 263, 408,
 725, 726, 730, 742
 Pindaros (Pindarus) 33, 103, 157,
 171, 364, 388, 412, 612, 723
 Platón (Plátó) 254, 348, 377, 391,
 432, 438, 710, 723, 740
 Plautus, T. Maccius 477
 Plinius, C. Caecilius Secundus 227,
 269, 675
 Plotius Tucca 141, 447
 Pollio I. Asinius Pollio, C.
 Ponticus 534
 Pope, Alexander 11, 32, 170, 401, 507
 Pradon, Nicolas 33
 Propertius, Sextus 71, 97, 314, 315,
 388, 450, 534, 552, 590, 709
 Püthagorasz (Pythagoras) 391, 438,
 503

- Pyber Benedek 253, 478, 709
 Pyber Ferenc 478
- Quinault, Philippe 14, 36
 Quintilianus, M. Fabius 46, 51, 65,
 106, 107, 135, 149, 240, 259, 313,
 390, 412, 442, 515, 518, 521, 534,
 565, 653, 658, 700
 Quintilius, Varus 169, 370, 406,
 475, 522, 581
- Racine, Jean de 10, 11, 28, 30–31,
 33, 104, 151, 345, 364, 388, 507,
 512, 514, 563, 602, 606, 723
 Ráday Gedeon 39, 42, 153, 357,
 430, 449, 466, 516
 Raffaello Santi (Sanzio) 227, 433,
 452, 489, 633, 723
 Rájnis József 15, 32, 40, 91–93,
 94, 104, 147, 154–156, 162, 170,
 203–228, 270, 297–298, 302,
 316, 332–333, 421, 440, 446–
 451, 466, 502, 517, 546–549,
 555, 578–580, 596, 602, 604,
 605, 609, 626–638, 639–640,
 642–644, 645–646, 748, 752–
 760
 Ramler, Karl Wilhelm 28, 513
 Rapin, Nicolas 9, 606
 Rát (Ráth) Mátyás 44, 147, 298,
 421, 446, 471, 492, 493, 525, 609,
 688, 690, 754, 757
 Révai Miklós 40, 59–61, 76, 94,
 113, 116, 121–125, 128, 129–
 132, 139, 148, 156, 158, 162, 190,
 214, 226, 417, 421, 438, 451, 466,
 524–526, 548, 576, 582, 595–
 600, 626–638, 688, 752–760
 Roger, Jean-François 401
 Roscommon, Wentworth Dillon
 170, 191
 Rousseau, Jean-Baptiste 10, 345,
 408, 506
 Rousseau, Jean-Jacques 35, 46, 107,
 328, 344, 723
 Sallustius Crispus, C. 208, 242, 312–
 313, 687, 701, 723
 Salviati, Lionardo 262, 398, 408
 Salvidienus Rufus, Qu. 372
 Sanadon, Noël-Étienne 385, 477
- Sándor István 416, 571, 628, 650
 Say, Jean-Baptiste 263, 264, 293,
 328, 412, 444, 717–718, 723, 746
 Scaeva 669
 Scaliger, Josephus Justus 81
 Schedel (Schädel) Ferenc I. Toldy
 Ferenc
 Schiller, Friedrich 11, 28, 151, 287,
 289, 291, 304, 364, 388, 455, 491,
 507, 602, 680, 723
 Schlegel, August Wilhelm von 186
 Schlözer (Schlötzer), Ludwig Au-
 gust 284, 684
 Schwartner Márton 277, 298–299,
 643, 651, 677, 681, 682, 684
 Scipio Africanus Minor, P. Corne-
 lius 117, 403
 Scioppius, Caspar 81
 Scoppa, Antonio 38, 103, 382, 562
 Sedlnitzky, Josef, Graf 497
 Seneca, L. Annaeus 240, 274, 544,
 700
 Servius, Honoratus Marius 263,
 447, 717
 Shakespeare, William 364, 388,
 433, 633, 723
 Sismondi, Jean-Charles-Léonard
 Sismonde de 260, 604, 605
 Spittler, Ludwig Timotheus, Frei-
 herr von 315
 Somssich (Somsics) Lázár 528
 Spurzheim, Karl 278, 681, 731
 Sterne, Laurence 453
 Stettner György I. Zádor György
 Streibig (Strajbig) József 87, 541,
 582
 Suetonius Tranquillus, C. 311–312
 Sulpicia 329
 Sulzer, Johann Georg 390
 Sylvester (Erdösi) János 226, 466
- Szaádi Muszlić eddin (Suadi) 723
 Szemere Pál 527, 577–578
 Szentjóbi Szabó László 765
 Szent-Miklóssy Alajos 526, 528–
 529, 640
 Szenczy Molnár Albert 50, 466, 520
 Szepesy Ignác 526
 Széchényi (Szétsényi) Ferenc 199,
 220, 297, 449, 689

- Szily (Szili) János 61
 Szókratész (Socrates) 294, 356, 391
 Szophoklész (Sophokles) 364, 388, 432, 723
- Tacitus, Cornelius 17, 36, 104, 242, 268, 312, 329, 390, 396, 509, 660, 675, 701, 723
 Takáts József 526
 Tasi Gáspár 466
 Tasso, Torquato 11, 29, 183, 356, 364, 366, 388, 394, 433, 507, 513, 723, 739
 Teleki József 39, 180, 421, 446, 449, 591, 593
 Teleki László 572, 584—589, 591—595
 Terentius, C. Varro 518
 Thais András 640—641, 643
 Themisztoklész (Themistocles) 25
 Theophrasztosz (Theophrastus) 453
 Theokritosz (Theocritus) 74, 529
 Thiersch, Friedrich 328
 Thomson, James 366
 Thorwaldsen, Bertel 723
 Thuküdidész (Thucydides) 242, 660, 701
 Thümmel, Moritz August von 453
 Tiberius Claudius Nero 286
 Tibullus, Albius 11, 71, 97, 208, 286, 314, 315, 370, 388, 450, 451, 465, 484, 490, 509, 590, 596, 709
 Tigellius 445, 509, 668, 725, 726, 742
 Tiziano (Tizian) 489, 633, 723
 Toldy (Schedel) Ferenc 525, 527, 693, 730
 Trattner János Tamás 55, 57, 113, 240, 287, 523, 529—530, 537, 552, 569, 573—575, 638, 640, 656
 Trattner Mátyás 24, 97, 234, 357, 575, 577, 640—644, 656, 696
 Tuca I. Plotius Tuca
 Túri Pál 226, 466
- Umbreit, Friedrich Wilhelm Karl 602
 Uz, Johann Peter 28, 39, 605
 Űrményi József 449
- Vanière (Vanier), Jacques 307, 466, 555
 Van Ommeren, Richard 558
 Varius Rufus 16, 97, 141, 370, 447, 457, 484, 490, 509, 548, 549
 Vay József 449
 Vay Miklós 449
 Velleius Paterculus, M. 261, 716
 Verböczy (Verbötzi) István 411, 651, 672, 726
 Vergilius (Virgilius) Maro, P. 11, 16, 23, 30, 32, 33, 41, 69, 71, 89, 92—93, 97, 103, 104, 117, 162, 170, 174, 183, 189, 203, 208, 239, 251, 307, 314, 315, 346, 364, 370, 387, 388, 403, 410, 432, 447, 457, 465, 466, 484, 489, 490, 494, 507, 544, 547, 553—555, 562, 563, 567, 590, 605, 610, 640, 645—646, 658, 667, 699, 708—709, 723, 731, 750
 Verseghy (Versegi) Ferenc 153, 176, 417, 502, 526, 766
 Vilmányi Libézt (Libecz) Mihály 226, 466
 Virág Benedek 15, 40, 42, 65, 90, 156, 232, 253, 421, 523, 527, 548, 552, 565, 571, 576, 578, 589, 655, 694, 725, 748
 Voltaire 10, 27, 28, 32, 33, 344, 345, 348, 396, 506, 512, 563, 606, 723
 Voss, Johann Heinrich 346, 581
 Vörösmarty Mihály 644
- Weisse, Christian Felix 28, 149, 609
 Wieland, Christoph Martin 11, 28, 151, 287, 293, 409, 513, 521, 558, 565, 686, 723
 Wolf, Friedrich August 260, 272, 715
- Xenophón 268, 675, 723
- Zádor (Stettner) György 644, 730
 Zenón (Zénó) 274
 Zeuxis 452
 Zrínyi Miklós 37, 50, 100—102, 108, 109, 173, 180, 192, 353, 366, 430—433, 512, 525, 528, 529, 556, 559, 566, 644, 725

TARTALOM

BEFEJEZETT MŰVEK

1.	Előszó	7
2.	A' magyar tudósokhoz	55
3.	Faludi Ferentz Versei	113
4.	Emlékeztetés	192
5.	[Két toldalék a Tartóztatás c. vershez]	203
6.	[A Pennatsata]	229
7.	Értekezések	359

TÖREDÉKEK

1.	[A' Haza 's Király]	415
2.	[Pápay Sámuel irodalomtörténetéről]	416
3.	[Az 1820-as évek irodalmi vitáihoz]	427
4.	[Baróti Szabó, Rájnis és Révai vitájáról]	466

JEGYZETEK

	Rövidítések jegyzéke	496
	Néhány szó a kötetről	497
	A befejezett művek jegyzetei	502
	A töredékek jegyzetei	747

PÓTLÁSOK

	Pótlás az I. kötethez	763
	Sírfeliratok	768

NÉVMUTATÓ		771
-----------------	--	-----

A kiadásért felel
BERNÁT GYÖRGY
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

A szerkesztésért felelős
ZRINSZKY LÁSZLÓNÉ

✱

Műszaki felelős
FÜLÖP ANTAL

✱

A kézirat beérkezett: 1961. V. 6.
Példányszám: 950 — Terjedelem: 48 ³/₄ (A/5) ív + 3 melléklet

✱

61.53420 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető
BERNÁT GYÖRGY

tette ki. Mindhalálíg kitartott eszményei: a felvilágosodás, a nemzeti műveltség megújítása, a magyar reform s a független Magyarország mellett. Linzi száműzetése idején írt munkái, amelyeket nagyrészt kéziratból és első ízben bocsát most közre a kritikai kiadás harmadik kötete, egy ígéretes, jelentős tehetőség töredékességében is megrendítően szép életművének utolsó részletei. A gondos szövegvizsgálat alapján sajtó alá rendezett, sokrétű jegyzetapparátussal kísért kötettel lezárul Batsányi összes műveinek kritikai kiadása.

✱

A kritikai kiadás előző kötetei:

I.

VERSEK

1953 — 591 oldal — 12 tábla

Kötve 100,— Ft

✱

II.

PRÓZAI MŰVEK

1. kötet

1960 — 653 oldal — 9 tábla

Kötve 90,— Ft

AKADÉMIAI KIADÓ

Ara: 100,— Ft

